

ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ
ХАБАРШЫСЫ
“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” СЕРИЯСЫ

ИЗВЕСТИЯ
КАЗАХСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА
СЕРИЯ “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN
OF KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES
SERIES “PEDAGOGICAL SCIENCES”

ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

2 (77) 2025

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

2 (77) 2025

ISSN 2412-2149 (Print)

ISSN 2710-3269 (Online)

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ”

сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

серия “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL

Series “PEDAGOGICAL SCIENCES”

Алматы

«Полилингва» баспасы

2025

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Педагогика ғылымдары” таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі № 674, 18.05.1999 ж. Тіркелу куәлігі 10.04.2015 жылғы № 15195-Ж

Бас редактор

Ұзақбаева С.А.,

п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

Алматы, Қазақстан

<https://orcid.org/0009-0006-9479-9870>

Жауапты редактор

Нұрғалиева Г.К., *п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,*

Алматы, Қазақстан <https://orcid.org/0009-0003-0005-2361>

Редакция алқасы мүшелері

Мехмет Ташпинар, *доктор PhD, Гази университеті, Анкара, Түркия* <https://orcid.org/0000-0002-7598-2665>

Пильтен Пусат, *доктор PhD, Сельчук университеті, Конья, Түркия* <http://orcid.org/0000-0002-7126-7664>

Тряпицына А.П., *п.ғ.д., профессор, А.И. Герцен атындағы Ресей Мемлекеттік Педагогикалық Университеті, Санкт-Петербург, Ресей* <https://orcid.org/0000-0001-9428-0522>

Гринишкун В.В., *п.ғ.д., профессор, Мәскеу қалалық педагогикалық университеті, Мәскеу, Ресей* <https://orcid.org/0000-0002-8204-9179>

Калдыбаева А.Т., *п.ғ.д., профессор, И.Арабаев атындағы Кыргыз мемлекеттік университеті, Бішкек, Кыргызстан* <https://orcid.org/0000-0002-9328-457X>

Жампеисова К.К., *п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан* <https://orcid.org/0000-0002-9058-0488>

Кульгильдинова Т.А., *п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан* <https://orcid.org/0000-0002-7758-0758>

Жолдасбекова С.А., *п.ғ.д., профессор, М.Әуезов атындағы университетінің кәсіптік оқыту кафедрасының меңгерушісі, Шымкент, Қазақстан* <https://orcid.org/0000-0003-2857-7939>

Беркімбаев К.М., *п.ғ.д., профессор, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университетінің ғылыми-зерттеу істер жөніндегі Вице президенті, Түркістан, Қазақстан* <https://orcid.org/0009-0006-7325-6906>

Бисенбаева Ж.Н., *PhD, қауымдастырылған профессор, С. Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты, Алматы, Қазақстан* <https://orcid.org/0000-0003-1016-4087>

Шығарушы редактор

Әбілова З.Т., *аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан* <https://orcid.org/0009-0006-1532-9724>

© Научный журнал “Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана”, серия “Педагогические науки” Акционерного общества “КазУМОиМЯ имени Абылай хана” зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15195-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Узакбаева С.А.,

д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Алматы, Казахстан

<https://orcid.org/0009-0006-9479-9870>

Ответственный редактор

Нургалиева Г.К., д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,

Алматы, Казахстан <https://orcid.org/0009-0003-0005-2361>

Члены редакционной коллегии

Мехмет Ташипинар, доктор PhD., университет Гази, Анкара, Турция <https://orcid.org/0000-0002-7598-2665>

Пильтен Пусат, доктор PhD, университет Сельчук, Конья, Турция <http://orcid.org/0000-0002-7126-7664>

Тряпицына А.П., д.п.н., профессор, Российский Государственный Педагогический Университет им.А.И.Герцена, Санкт-Петербург, Россия <https://orcid.org/0000-0001-9428-0522>

Гриншкун В.В., д.п.н., профессор Московский городской педагогический университет, Москва, Россия <https://orcid.org/0000-0002-8204-9179>

Калдыбаева А.Т., д.п.н., профессор, Кыргызский государственный университет им. И.Арабаева, Бишкек, Кыргызстан <https://orcid.org/0000-0002-9328-457X>

Жампеисова К.К., д.п.н., профессор, КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан <https://orcid.org/0000-0002-9058-0488>

Кульгильдинова Т.А., д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан <https://orcid.org/0000-0002-7758-0758>

Жолдасбекова С.А., д.п.н., профессор, заведующий кафедрой профессионального обучения Южно-Казахстанского университета М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан <https://orcid.org/0000-0003-2857-7939>

Беркимбаев К.М., д.п.н., профессор, Вице-президент по научно-исследовательской работе Международного Казахско-турецкого университета им. Ходжи Ахмета Ясави, Туркестан, Казахстан <https://orcid.org/0009-0006-7325-6906>

Бисенбаева Ж.Н., PhD, асс. профессор, Военный институт Сухопутных войск им. С.Нурмагамбетова, Алматы, Казахстан <https://orcid.org/0000-0003-1016-4087>

Выпускающий редактор

Абилова З.Т., старший преподаватель КазУМОиМЯ им.Абылай хана, Алматы, Казахстан <https://orcid.org/0009-0006-1532-9724>

© Bulletin “Ablai khan University of International Relations and World Languages”. Series “Pedagogical sciences” of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration №674, from 18.05.1999. Certificate N 15195 – G, 10.04.2015.

Chief Editor

Uzakhbayeva S.A.,

d.p.s., professor, Kazakh Ablai khan UIRandWL

Almaty, Kazakhstan

<https://orcid.org/0009-0006-9479-9870>

Executive Editor

Nurgaliyeva G.K., *d.p.s., professor, Kazakh Ablai khan UIRandWL,*

Almaty, Kazakhstan <https://orcid.org/0009-0003-0005-2361>

Editorial board members

Mekhmet Taspinar, *Doctor of PhD., Gazi University, Ankara, Turkey* <https://orcid.org/0000-0002-7598-2665>

Piltin Pusat, *Doctor of PhD., Selçuk Üniversitesi, Konya, Turkey* <http://orcid.org/0000-0002-7126-7664>

Tryapitsyna A.P., *d.p.s., professor of Herzen State Pedagogical University of Russia, St. Petersburg, Russia* <https://orcid.org/0000-0001-9428-0522>

Grinshkun V.V., *d.p.s., professor, Moscow City Pedagogical University, Moscow, Russia* <https://orcid.org/0000-0002-8204-9179>

Kaldybayeva A.T., *d.p.s., professor, I. Arabayev Kyrgyz State University, Bishkek, Kyrgyzstan* <https://orcid.org/0000-0002-9328-457X>

Zhampeisova K.K., *d.p.s., professor, Kazakh National Pedagogical university Abai, Almaty, Kazakhstan* <https://orcid.org/0000-0002-9058-0488>

Kulgildinova T.A., *d.p.s., professor, Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty, Kazakhstan* <https://orcid.org/0000-0002-7758-0758>

Zholdasbekova S.A., *d.p.s., professor, Head of the Department of Vocational Training of the South Kazakhstan University of M. Auezov, Shymkent, Kazakhstan* <https://orcid.org/0000-0003-2857-7939>

Berkimbayev K.M., *d.p.s., professor, Vice President of Research Work in the International Kazakh-Turkish Khoja Ahmet Yasavi University, Turkestan, Kazakhstan* <https://orcid.org/0009-0006-7325-6906>

Bissenbayeva Zh.N., *PhD, Associate Professor, Military Institute of Land Forces named after S.Nurmagambetov, Almaty, Kazakhstan* <https://orcid.org/0000-0003-1016-4087>

Commissioning Editor

Abilova Z.T., *senior lecturer, Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty, Kazakhstan* <https://orcid.org/0009-0006-1532-9724>

МАЗМУНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1 Бөлім

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Раздел 1

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Part 1

A THEORY AND PRACTICE OF PROFESSIONAL PREPARATION OF SPECIALISTS IN AT HIGHER SCHOOL

Парманкулова П.Ж., Ахметова Э.К., Саипов А.Б., Байдалиев К.А. Профессиональное выгорание педагогов в инклюзивном образовании: обзор публикаций в ведущих базах данных	14-32
Парманкулова П.Ж., Ахметова Е.К., Саипов А.Б., Байдалиев Қ.А. Инклюзивті білім берудегі педагогтардың кәсіби қажуы: жетекші дерекқорлардағы жарияланымдарға шолу	14-32
Parmankulova P.Zh., Akhmetova E.K., Saipov A.B., Baidaliev K.A. Teacher burnout in inclusive education: a review of publications in leading databases	14-32
Yesmagulova A.A., Mutaliyeva A.Sh., Kulmysheva N.A. Formation of communicative competence of educational psychologists: the role of educational technologies	33-43
Есмагулова А.А., Муталиева А.Ш., Кулмышева Н.А. Болашақ педагог-психологтардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру: білім беру технологияларының рөлі	33-43
Есмагулова А.А., Муталиева А.Ш., Кулмышева Н.А. Формирование коммуникативной компетентности педагогов-психологов: роль образовательных технологий	33-43
Синь Юйхан, Бегалиева С.Б. Антропологический аспект произведений Лу Синь и А.П. Чехова и его роль в образовательной парадигме	44-64
Синь Юйхан, Бегалиева С.Б. Лу Синь мен А.П. Чехов шығармаларының антропологиялық аспектісі және оның білім беру парадигмасындағы рөлі	44-64
Xin Yuhang, Begaliyeva S.B. Anthropological aspect of the works of lu xun and a.p. chekhov and its role in the educational paradigm	44-64
Smagulova A.E., Kalieva A.N. Evaluating the preparedness of future biology specialists to integrate STEM approaches into their education and training	65-79
Смагулова А.Е., Калиева А.Н. Оценка готовности будущих специалистов в области биологии к интеграции STEM-подходов в их образование и обучение	65-79

Смагулова А.Е., Калиева А.Н. Болашақ биология мамандарының steam әдістерін олардың білімі мен оқуына біріктіруге дайындығын бағалау	65-79
Торпищева Р.Ш., Алпысбаева М.Б., Ашилова М.С., Абильтаева А.А. Противодействие фейковым новостям как фактор развития профессиональных компетенций будущих студентов журналистов	80-98
Торпищева Р.Ш., Алпысбаева М.Б., Ашилова М.С., Әбілтаева А.А. Журналистердің болашақ студенттерінің кәсіби құзыреттерін дамыту факторы ретінде жалған жаңалықтарға қарсы әрекет ету	80-98
Torpichsheva R.Sh., Alpysbayeva M.B., Ashilova M.S., Abiltayeva A.A. Countering fake news as a factor in developing the professional competencies of future journalism students	80-98
Rustamova D.B., Akhmetova M.K., Bayuzakova G.I. Discursive competence as a key component of professional training of future foreign language teachers	99-111
Рустамова Д.Б., Ахметова М.К., Байузакова Г.И. Дискурсивті құзыреттілік болашақ шетел тілі мұғалімдерін кәсіби даярлаудың негізгі құрамдас бөлігі ретінде	99-111
Рустамова Д.Б., Ахметова М.К., Байузакова Г.И. Дискурсивная компетенция как ключевой компонент профессиональной подготовки будущих учителей иностранного языка	99-111
Жанкушков Б.О., Амирова А.С. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін электрондық білім беру ресурстары арқылы қалыптастыру	112-133
Жанкушков Б.О., Амирова А.С. Формирование цифровых компетенций будущих учителей начальных классов посредством электронных образовательных ресурсов	112-133
Zhankushkov B.O., Amirova A.S. Formation of digital competencies of future primary school teachers through electronic educational resources	112-133
Zhuparbek D., Nurkenova S.S. The impact of educational webquests on students' communicative competence	134-147
Жұпарбек Д., Нұркенова С.С. Білім беру веб-квесттерінің студенттердің коммуникативті құзыреттілігіне әсері	134-147
Жұпарбек Д., Нуркенова С. С. Влияние образовательных веб-квестов на коммуникативную компетентность студентов	134-147
Рустемова С.И., Ералин Қ.Е., Небесаева Ж.О. Көркем білім беру үдерісінде заманауи трендік бағыттағы туындылар	148-167
Рустемова С.И., Ералин К.Е., Небесаева Ж.О. Произведения в современном трендовом направлении в процессе художественного образования	148-167
Rustemova S.I., Yeralin K.E., Nebessayeva Zh.O. Works in modern trends in the process of art education	148-167

Беркимбаев К. М., Боранбаева А. Р., Бекболат М. С., Берді Д.К.	
Кибербуллингтің алдын алудың әдістемелік жүйесін даярлау	168-184
Беркимбаев К.М., Боранбаева А.Р., Бекболат М.С., Берді Д.К.	
Разработка методической системы профилактики кибербуллинга	168-184
Berkimbayev K.M., Boranbayeva A.R., Bekbolat M.S., Berdi D.K.	
Development of a methodological system for the prevention of cyberbullying	168-184
Ошақбаев Ж.Д., Санғылбаев О.С.	
Проблемалық оқыту технологиясын болашақ мұғалімдердің патриоттық санасын қалыптастырудың педагогикалық-психологиялық шарты ретінде қолдану	185-199
Ошақбаев Ж.Д., Сангилбаев О.С.	
Использование технологии проблемного обучения как педагогико-психологического условия формирования патриотического сознания будущих учителей	185-199
Oshakbaev Zh.D., Sangilbaev O.S.	
The use of problem-based learning technology as a pedagogical and psychological condition for shaping the patriotic consciousness of future teachers	185-199
Ахметова Г.Б., Тажигулова А.И., Ахметова Ж.Б.	
Цифровое обучение в школе: готовность будущих педагогов	200-213
Ахметова Г.Б., Тажіғұлова Ә.І., Ахметова Ж.Б.	
Мектептегі цифрлі оқыту: болашақ педагогтердің даярлығы	200-213
Akhmetova G.B., Tazhigulova A.I., Akhmetova Zh.	
Digital learning in schools: readiness of future teachers	200-213
Сейдуалиева А.Н.	
Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің коллаборативті оқу ортасын құру арқылы кәсіби даярлық сапасын арттыру	214-229
Сейдуалиева А.Н.	
Повышение качества профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов путем создания коллаборативной учебной среды	214-229
Seidualiyeva A.N.	
Improving the quality of professional training for future primary school teachers by creating a collaborative learning environment	214-229
Kassenova Zh.M., Sadykova A.K., Tulegenova D.T.	
Communicative specialized practicum in enhancing linguo-professional competence of future foreign language teachers	230-248
Касенова Ж.М., Садыкова А.К., Тулекенова Д.Т.	
«Коммуникативті мамандандырылған практикум» курсы келешек шет тілі мұғалімдерінің лингво-кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру құралы ретінде	230-248
Касенова Ж.М., Садыкова А.К., Тулекенова Д.Т.	
«Коммуникативный специализированный практикум» как средство формирования лингвопрофессиональной компетенции будущих учителей иностранных языков	230-248

Ахметова Г.К., Бутабаева Л.А., Умирбекова А.Н. Жайлы орта - мұғалімнің жағымды қатынастар жүйесін қалыптастырудағы мақсатты көзқарастарын дамыту факторы	249-265
Ахметова Г.К., Бутабаева Л.А., Умирбекова А.Н. Комфортная среда фактор развития целевых установок учителя в формировании системы позитивных отношений	249-265
Akhmetova G.K., Butabaeva L.A., Umirbekova A.N. Comfortable environment as a factor in the development of target attitude of a teacher in the formation of a system of positive relations	249-265
Қуатбеков А., Тапалова О.Б., Жиенбаева Н.Б.³, Абдимуса Ж.Н. Градуирование эффективности модели развития СКК И ЦЭ в университетском «ON-LINE COMMUNITY»	266-282
Қуатбеков А., Тапалова О.Б., Жиенбаева Н.Б., Әбдімұса Ж.Н. «ON-LINE қоғамдастық» университетіндегі СКК және СЕ даму моделінің тиімділігін бітіру	266-282
Kuatbekov A., Tapalova O.B., Zhiyenbayeva N.B., Abdimusa Zh.N. Graduation of the efficiency of the development model of the SCC and the CE in the university «ON-LINE COMMUNITY»	266-282
Кунанбаева С.С., Чакликова А.Т., Тутбаева Ж.А., Мустафина А.С. Разработка национальной сертификационной программы для учителей английского языка: анализ международного опыта и казахстанских реалий	283-301
Кунанбаева С.С., Чакликова А.Т., Тутбаева Ж.А., Мустафина А.С. Ағылшын тілі мұғалімдеріне арналған ұлттық сертификаттау бағдарламасын дайындау: халықаралық тәжірибе және қазақстандық нақтылық	283-301
Kunanbayeva S.S., Chaklikova A.T., Tutbayeva Zh.A., Mustafina A.S. Development of a national certification program for english language teachers: analysis of international experience and kazakhstani realities	283-301
Ташкеева Г.К., Жумагулова Р.Е., Наурызбаева Г.К., Адилжан К. О необходимости продуктивного построения учебного процесса в образовательной среде высших учебных заведений	302-316
Ташкеева Г.К., Жұмағұлова Р.Е., Наурызбаева Г.К., Әділжан К. Жоғары оқу орындарының білім беру ортасында оқу үдерісін нәтижелі құру қажеттілігі	302-316
Tashkeyeva G.K., Zhumagulova R.E., Nauryzbayeva G.K., Adilzhan K. About the necessity of productive construction of the educational process in the educational environment of higher educational institutions	302-316

Uzakbayev N., Movkebaeva G. Teaching international relations in the age of ai- the western bias embedded in chatgpt	317-329
Узақбаев Н., Мовкебаева Г. Жасанды интеллект дәуірінде халықаралық қатынастарды оқыту – chatgpt-ге енгізілген батыстық ықпал	317-329
Узақбаев Н., Мовкебаева Г. Преподавание международных отношений в эпоху ии. западный предрассудок, закреплённый в chatgpt.....	317-329
Oralbekova A.K., Zhunisbayeva A.S. The impact of digital technologies on school-university coworking	330-343
Оралбекова А.К., Жунисбаева А.С. Цифрлық технологиялардың мектептер мен университеттер арасындағы ынтымақтастыққа әсері	330-343
Оралбекова А.К., Жунисбаева А.С. Влияние цифровых технологий на сотрудничество между школами и университетами.....	330-343
Саурықова Ж.М., Тамабаева Қ.Ө., Елубаева Р.С., Құрманбекова А.С. Болашақ мамандардың рухани-көшбасшылық күзінеттіліктерін қалыптастыру: ш.мұртаза шығармашылығының негізінде	344-362
Саурықова Ж.М., Тамабаева К.У., Елубаева Р.С., Курманбекова А.С. Значение творчества ш. муртазы в формировании духовно-лидерских компетенций	344-362
Saurykova Zh.M., Tamabayeva K.U., Elubayeva R.S., Kurmanbekova A.S. The importance of sh. murtaza’s creativity in the formation of spiritual and leadership skills	344-362
Абдуллина А.А., Узакбаева С.А., Махметова Б.Т. Медициналық жоғары оқу орындары студенттеріне кәсіби шетел тілін оқытуда кейс әдісін қолдану	363-378
Абдуллина А.А., Узакбаева С.А., Махметова Б.Т. Использование кейс метода при обучении профессиональному иностранному языку студентов медицинских вузов	363-378
Abdullina A.A., Uzakbayeva S.A., Mahmetova B.T. The use of the case method in teaching professional foreign language to medical university students	363-378
Аубакирова А.К., Тусупова Г.К. Екінші шет тілін оқытудағы тілаларлық салыстыру	379-391
Аубакирова А.К., Тусупова Г.К. Межязыковое сравнение в процессе обучения второму иностранному языку.....	379-391
Aubakirova A.K., Tussupova G.K. Cross-linguistic comparison in teaching a second foreign language	379-391

2 Бөлім
ОҚЫТУДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
Раздел 2
СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ
Part 2
MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES OF TEACHING

Tania Hossain Modern technologies in foreign language teaching: innovations in lesson study and classroom instruction	392-407
Тания Хоссейн Шетел тілін оқытудағы заманауи технологиялар: lesson study және сыныпта оқытудағы инновациялар	392-407
Таня Хоссаин Современные технологии в преподавании иностранных языков: инновации в лесн стади и класрум менеджмент	392-407
Koreyev Zh.B., Taichik Zh.Y., Jakina A.A., Ordabayeva Zh.Y. The use of cloud technologies in the educational process of the school.....	408-420
Копеев Ж.Б., Тайчик Ж.Е., Джакина А.А., Ордабаева Ж.Е. Мектептің білім беру процесінде бұлтты технологияларды қолдану	408-420
Копеев Ж.Б., Тайчик Ж.Е., Джакина А.А., Ордабаева Ж.Е. Применение облачных технологий в образовательном процессе школы	408-420.
Адилжанова У.Р., Аскарова Г.К., Алиева Б.А. Шет тілі мұғалімінің іздеу-зерттеу құзыреттілігін қалыптастырудың кәсіби маңыздылығы	421-437
Адилжанова У. Р., Аскарова Г.К., Алиева Б.А. Профессиональная значимость формирования поисково-исследовательской компетенции у учителя иностранного языка	421-437
Adilzhanova U.R., Askarova G.K., Alieva B.A. The professional importance of the formation of search and research competence of a foreign language teacher	421-437
Satylganova U.N., Golovchun A.A., Kassymbekova M.A. The future of foreign language teaching in technical and professional educational institutions with computer-supported collaborative language learning technologies	438-451
Сатылганова У.Н., Головчун А.А., Касымбекова М.А. Техникалық және кәсіптік білім беру оқу орындарында шетел тілдерін ақпараттық-коллобративті технологияларды қолдану арқылы оқытудың болашағы	438-451
Сатылганова У.Н., Головчун А.А., Касымбекова М.А. Будущее преподавания иностранных языков в технических и профессиональных образовательных учебных заведениях с использованием информационно- коллобративных технологии.....	438-451
Ramazanova M.A., Kulakhmetova M.S., Tusselbayeva Zh.A. Some aspects of multimodal approach in second foreign language teaching	452-467

Рамазанова М.А., Кулахметова М.С., Тусельбаева Ж.А. Екінші шетел тілін оқытудағы мультимодалдық тәсілдің кейбір аспектілері	452-467
Рамазанова М.А., Кулахметова М.С., Тусельбаева Ж.А. Некоторые аспекты мультимодального подхода в обучении второму иностранному языку	452-467
Досмаханова Р.А., Мирзоева Л.Ю., Ажиев К.О., Текеева Г.К. Роль дебатной технологии в обучении русскому языку студентов казахских групп технического вуза	468-488
Досмаханова Р.А., Мирзоева Л.Ю., Ажиев Қ.Ө., Текеева Г.К. Техникалық жоғары оқу орнындағы қазақ тілді топтардың студенттеріне орыс тілін оқытудағы дебаттық технологияның рөлі	468-488
Dosmakhanova R.A., Mirzoyeva L.Yu., Azhiev K.O., Tekeyeva G.K. Debate technology application in russian language teaching for technical university students	468-488
Abdrakhimova A.O., Borankulova D.M. Assessment of the effectiveness of pedagogical methods for teaching environmental resource management	489-504
Абдрахимова Ә.О., Боранкулова Д.М. Табиғатты пайдалануды оқытуда қолданылатын педагогикалық әдістердің тиімділігін бағалау	489-504
Абдрахимова А.О., Боранкулова Д.М. Оценка эффективности педагогических методов обучения природопользованию	489-504
Зулпыхар Ж.Е., Есіркеп А.Н., Нурбекова Г.Ф. Интеллектуалды оқыту жүйесін дамытудағы чат-боттардың рөлі: педагогикалық эксперимент нәтижесі	505-518
Зулпыхар Ж.Е., Есіркеп А.Н., Нурбекова Г.Ф. Роль чат-ботов в развитии интеллектуальной системы обучения: результат педагогического эксперимента	505-518
Zulpykhar Zh.E., Yessirkep A.N., Nurbekova G.F. The role of chatbots in the development of intelligent learning systems: the result of a pedagogical experiment	505-518

3 Бөлім.

ЭТНОПЕДАГОГИКА. МЕКТЕП ЖӘНЕ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ПЕДАГОГИКА

Раздел 3.

ЭТНОПЕДАГОГИКА. ШКОЛЬНАЯ И ДОШКОЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА

Part 3.

ETHNOPEDAGOGY. SCHOOL AND PRESCHOOL PEDAGOGY

Иминова Ю.Б., Бекмагамбетова Р.К., Арзанбаева Б.О., Жубандыкова А.М. Playful learning и дошкольное образование: библиометрическое картирование исследовательской литературы (2004-2024)	519-540

Иминова Ю.Б., Бекмагамбетова Р.К., Арзанбаева Б.О., Жубандыкова А.М. Playful learning және мектепке дейінгі білім: зерттеу әдебиеттерін библиометриялық карталау (2004-2024 ж.).....	519-540
Iminova Yu.B., Bekmagambetova R.K., Arzanbayeva B.O., Zhubandykova A.M. Playful learning and preschool education: bibliometric mapping of research literature (2004-2024)	519-540
Есімханова К.Қ., Узакова А.Б. Тұрақты даму мақсаттарын химия пәнімен кіріктіру	541-555
Есімханова К.Қ., Узакова А.Б. Интеграция целей устойчивого развития с предметом химии	541-555
Yesimkhanova K.K., Uzakova A.B. Integration of sustainable development goals into the chemistry curriculum	541-555
Нурланов Ш.Н., Колумбаева Ш.Ж., Абсатова М.А., Лесбаева Г.Т. Повышение квалификации директоров школ: международные практики и казахстанский контекст	556-582
Нурланов Ш.Н., Колумбаева Ш.Ж., Абсатова М.А., Лесбаева Г.Т. Мектеп директорларының біліктілігін арттыру: халықаралық тәжірибелер және қазақстандық контекст	556-582
Nurlanov Sh.N., Kolumbayeva Sh.Zh., Absatova M.A., Lesbaeva G.T. Professional development of school principals: international practices and the kazakh context	556-582
Tolegen A.A., Abdimanapov B.Sh., Zhanbekov Kh.N., Balakhmetova G.K. Pedagogical approaches to environmental education in kazakh and japanese geography textbooks	583-601
Төлеген Ә.А., Абдиманатов Б.Ш., Жанбеков Х.Н., Балахметова Г.К. Қазақ және жапон география оқулықтарындағы экологиялық білім берудің педагогикалық тәсілдері	583-601
Төлеген А.А., Абдиманатов Б.Ш., Жанбеков Х.Н., Балахметова Г.К. Педагогические методы экологического образования в учебниках географии казахстана и японии	583-601
Кокажаева А.Б., Байкадыр Г.Ә., Бергенжанова Г. Р. Мектеп математика курсына «тригонометрия» бөлімін экологиялық мазмұнмен берілген есептермен байланыстыра оқыту	602-616
Кокажаева А.Б., Байкадыр, Г.А., Бергенжанова Г.Р. Обучение раздела «тригонометрия» школьного курса математики во взаимосвязи с задачами экологического содержания	602-616
Kokazhayeva A.B., Baikadyr G.A., Bergenzhanova G.R. Teaching of the «trigonometry» section of the school mathematics course in relation to the tasks presented by the environmental content	602-616
Курсабаев М.К., Сайдахметов Б.С., Сержанұлы Б. Табиғатты қорғау шаралары әрекетінде мектептегі оқушылардың қаржылық сауаттылығын арттырудағы тәрбие жұмысының ерекшеліктері.....	617-631

Курсабаев М.К., Сайдахметов Б.С., Сержанулы Б. Особенности воспитательной работы по повышению финансовой грамотности школьников в процессе природоохранной деятельности	617-631
Kursabayev M.K., Saidakhmetov B.S., Serzhanuly B. Specifics of educational efforts to improve financial literacy of schoolchildren through environmental activities	617-631
Abzhanova A.S., Kuzdybaeva A.A., Turysbekova A.E., Sadretdinova T.A. Integrating competence-based interdisciplinary methods by success situations in education curriculum	632-666
Абжанова А.С., Құздыбаева А.А., Тұрысбекова А.Е., Садретдинова Т.А. Оқу бағдарламасына табысты жағдайлар арқылы құзыреттілікке негізделген пәнаралық әдістерді біріктіру.....	632-666
Абжанова А.С., Куздыбаева А.А., Турысбекова А.Е., Садретдинова Т.А. Интеграция компетентностно-ориентированных междисциплинарных методов через ситуации успеха в образовательную программу	632-666
Кадирбаева Р.И., Жотабай Н.М. Жоғары сынып оқушыларына математика пәнін оқытуда stem технологияларын қолданудың мәні мен маңызы	649-666
Кадирбаева Р. И., Жотабай Н.М. Сущность и значение использования stem-технологий в обучении математике старшеклассников	649-666
Kadirbaeva R. I., Zhitabay N. M. The essence and significance of using stem technologies in teaching mathematics to high school students	649-666
Temirkhan Zh., Yelubay A.B., Ibrayeva Zh.K. The features of using the learningapps platform for developing students' foreign language vocabulary in the context of the digital education paradigm	667-683
Темірхан Ж., Елубай А.Б., Ибраева Ж.К. Цифрлық білім беру парадигмасы контекстінде оқушылардың шет тілінен сөздік қорын дамытуда learning apps платформасын қолданудың ерекшелігі	667-683
Темірхан Ж., Елубай А.Б., Ибраева Ж.К. Специфика использования платформы learning apps в развитии словарного запаса учащихся по иностранному языку в контексте парадигмы цифрового образования	667-683

1 Бөлім
ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ
ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ
Раздел 1
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ
СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ
Part 1
A THEORY AND PRACTICE OF PROFESSIONAL PREPARATION OF
SPECIALISTS IS AT HIGHER SCHOOL

УДК 37.08;378.02:376.2/.4

МРНТИ 14.19.41; 14.01.79

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.001>

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ ПЕДАГОГОВ В
ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ: ОБЗОР ПУБЛИКАЦИЙ В
ВЕДУЩИХ БАЗАХ ДАННЫХ

*Парманкулова П.Ж.¹, Ахметова Э.К.², Саипов А.Б.³, Байдалиев К.А.⁴

*^{1,3}Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан

²Южно-Казахстанский педагогический университет им. Ө. Жәнібеков,
Шымкент, Казахстан

⁴Западно-Казахстанский аграрно-технического университета имени
Жангир хана, Уральск, Казахстан

Аннотация. В последние годы актуальной темой исследования становится профессиональное выгорание педагогов, в том числе работающих в инклюзивной среде. По данным статистики, в последние два года количество публикаций выросло на 35%. Целью данного исследования является аналитический обзор публикаций в ведущих базах данных Scopus, Web of Science и JSTOR по профессиональному выгоранию педагогов в инклюзивных условиях. Эти базы данных представляют собой уникальные платформы, позволяющие получить доступ к рецензируемым публикациям из ведущих мировых научных журналов, что создает обширное поле для углубленного анализа. В данном исследовании использованы теоретические методы, позволяющие провести глубокий анализ проблемы профессионального выгорания педагогов в условиях инклюзивного образования, что способствует более всестороннему пониманию исследуемой темы и обобщению полученных материалов. В результате проведенных исследований выявлено, что в базе данных Scopus имеются приблизительно 4358 исследовательских статей, связанных с темой профессионального выгорания педагогов (teachers burnout at work), в WoS обнаружено примерно 1005 публикаций, в JSTOR 3485 публикаций,

посвященных профессиональному выгоранию педагогов. Сравнительный анализ показал, что в области диагностики и профилактики выгорания в инклюзивном образовании все три базы данных предлагают широкий спектр методологических подходов. Каждая база данных предоставляет уникальные исследования, способствующие развитию теоретических и практических подходов к диагностике и профилактике выгорания педагогов. Анализ научной литературы из баз данных Scopus, Web of Science и JSTOR подчеркивает значимость зарубежного опыта и подходов к предотвращению профессионального выгорания педагогов, особенно в инклюзивной образовательной среде. По результатам проведенного анализа сформулированы основные выводы и перспективные направления исследований. Внедрение лучших практик и технологий, выявленных в рамках аналитического обзора, предоставляет значительные возможности для будущих исследований и разработки в будущем эффективной, адаптированной к инклюзивному образованию модели прогнозирования и профилактики выгорания.

Ключевые слова: инклюзивное образование, выгорание, выгорание педагогов, профессиональное выгорание, публикации, обзор, анализ, база данных

Введение

Профессиональное выгорание среди педагогов, особенно работающих в условиях инклюзивного образования, привлекает внимание исследователей в последние десятилетия. Статистические данные показывают, что количество публикаций [1] в этой области выросло на 35% за последние два года, что свидетельствует об актуальности темы. Наиболее значимыми направлениями исследований стали психологические и социальные факторы выгорания, а также эффективные модели поддержки педагогов, работающих в инклюзивных условиях. Исследователи, такие как Maslach С., которая разработала широко применяемый опросник Maslach Burnout Inventory (MBI) для измерения уровня выгорания, Maslach С., Leiter М.Р. исследовали связь между профессиональным выгоранием и уровнем удовлетворенности преподавателей, что привело к разработке методик оценки и профилактики [2]. Freudenberger Н. впервые описавший концепцию профессионального выгорания, внес значительный вклад в развитие диагностики в этой области [3]. Впоследствии эти модели были адаптированы для работы с педагогами в инклюзивном образовании.

Ряд современных авторов, таких как Shouzheng L., Hui Z., сосредоточились на специфике выгорания педагогов, уделяя особое внимание культурным факторам и роли технологий, включая искусственный интеллект (ИИ), в прогнозировании и диагностике стресса [4]. В европейских странах исследования Brown J., Smith K. направлены на оценку влияния инклюзии на уровень стресса среди педагогов и возможные адаптационные методы диагностики, которые могут использоваться в условиях ограниченных ресурсов [5]. Авторы Williams D.R., Robinson L.C. акцентируют внимание на

цифровых решениях и программах, направленных на поддержку педагогов, работающих с учениками с особыми потребностями [6].

В исследовании, опубликованном в *Journal of Educational Psychology*, подчеркивается, что педагоги в инклюзивной среде сталкиваются с уникальными вызовами, такими как высокий уровень эмоциональной нагрузки и необходимость адаптации учебных материалов для разных групп учащихся. Исследование Davis K., Thompson A., опубликованное в *Teaching and Teacher Education*, выявило, что педагоги, работающие в инклюзивных школах, часто сообщают о более высоких уровнях стресса по сравнению с коллегами из обычных школ [7]. В Европе исследование, представленное в *Educational Research Review* показало, что в странах с развитой инклюзией наблюдается тенденция к увеличению уровня эмоционального выгорания у педагогов, особенно при недостатке ресурсов и поддержки [8].

Лонгитюдное исследование, опубликованное в *Asia-Pacific Education Researcher*, выявило, что педагоги, работающие с учащимися с особыми образовательными потребностями, подвержены более высокому риску выгорания. Это исследование подчеркивает необходимость долгосрочных программ поддержки [9]. В европейском контексте исследование García R., Petit M. в *European Journal of Teacher Education* показало, что страны, где внедрены программы регулярного мониторинга состояния педагогов, демонстрируют более низкие показатели выгорания, что говорит об эффективности лонгитюдных подходов [10].

В исследовании Smith & Wilson, опубликованном в *Journal of Teacher Education*, рассматривается возможность применения МБИ для диагностики выгорания у педагогов в инклюзивной среде [11]. В Китае аналогичное исследование показало, что использование МБИ в инклюзивных школах Пекина позволило лучше адаптировать учебные программы к потребностям педагогов. Такие исследования обосновывают возможность применения тестов для ранней диагностики выгорания и разработки программ поддержки [12].

Тенденция к применению технологий искусственного интеллекта для анализа и предотвращения профессионального выгорания среди педагогов активно развивается в последние годы. В *Teaching and Teacher Education* исследование Jones A., Miller R. освещает использование ИИ для анализа факторов, влияющих на эмоциональное состояние педагогов [13], а в *International Journal of Inclusive Education* приводятся примеры адаптации таких технологий для инклюзивного образования [14].

В США использование ИИ для мониторинга уровня стресса и выгорания среди педагогов является частью пилотных проектов в школах Калифорнии, где внедрены платформы для анализа самочувствия преподавателей в реальном времени. В Китае аналогичный проект действует в образовательной системе Шанхая, где применяются технологии ИИ для прогнозирования выгорания на основе анализа учебных нагрузок и времени, проведенного с учащимися с особыми потребностями [15].

Материалы и методы

В данном исследовании использованы *теоретические методы*: поиск литературы в научных базах данных, формулирование ключевых слов и фраз, комбинирование ключевых слов, фильтрация по отраслям и категориям, ограничение по датам публикации, применение дополнительных фильтров, использование функций цитирования и ссылок, поиск по авторам и организациям, а также анализ и обобщение.

Поиск литературы в научных базах данных, таких как Scopus, Web of Science и JSTOR, является ключевым этапом для глубокого анализа проблемы профессионального выгорания педагогов в условиях инклюзивного образования. Этот процесс включает в себя несколько методов и стратегий, которые помогают исследователям найти наиболее релевантные и качественные публикации.

Первый шаг в поиске литературы заключается в *формулировании ключевых слов и фраз*, которые наиболее точно отражают исследуемую тему. Например, при изучении профессионального выгорания педагогов в контексте инклюзивного образования использованы следующие ключевые слова:

- "teacher burnout at work" или «профессиональное выгорание учителя на работе»;
- "inclusive education" или «инклюзивное образование»;
- "professional development" или «профессиональное развитие»;
- "stress management" или «управление стрессом» и другие.

Комбинирование ключевых слов с использованием логических операторов (AND или «и», OR или «или», NOT или «нет») позволяет сузить или расширить область поиска. Например, запрос «teacher burnout AND inclusive education» поможет найти статьи, которые рассматривают выгорание педагогов именно в контексте инклюзивного обучения.

Фильтрация по отраслям и категориям. Базы данных Scopus и Web of Science позволяют фильтровать результаты поиска по определённым отраслям знаний. В случае исследования выгорания педагогов можно выбрать категории, связанные с образованием, психологией и социальными науками. Это помогает сфокусироваться на наиболее релевантных исследованиях и публикациях.

Ограничение по датам публикации. При анализе тенденций в профессиональном выгорании педагогов важно учитывать временные рамки исследования. Установление диапазона дат публикации позволяет получить данные о более актуальных исследованиях. Например, можно ограничить поиск публикациями, выпущенными за последние 5-10 лет, чтобы сосредоточиться на последних тенденциях и методах.

Применение дополнительных фильтров. Базы данных также предлагают ряд дополнительных фильтров, которые могут быть полезны при поиске. Это может включать:

- тип публикации (статьи, рецензии, конференционные материалы);
- доступность (открытый доступ или платные материалы);
- страна публикации.

Применение этих фильтров помогает точнее нацелиться на необходимые исследования и улучшить качество найденной информации.

Использование функции цитирования и ссылок. В Scopus и Web of Science доступны функции анализа цитирования, которые позволяют отслеживать, как часто и где цитировались найденные статьи. Это может помочь выявить значимые исследования в области профессионального выгорания, а также понять, как развивалась эта тема на протяжении времени.

Поиск по авторам и организациям. Если исследователь знает имена авторов, активно работающих в данной области, он может использовать поиск по авторам для нахождения их публикаций. Аналогично, можно искать работы, связанные с определёнными университетами или исследовательскими институтами, чтобы сосредоточиться на результатах их исследований.

Эти методы поиска литературы в базах данных Scopus, Web of Science и JSTOR способствуют более глубокому и всестороннему пониманию темы профессионального выгорания педагогов, что в конечном итоге способствует проведению *глубокого анализа и обобщения* полученных материалов.

Результаты и обсуждение

Научные базы данных Scopus, Web of Science и JSTOR представляют собой мощные инструменты для исследования и анализа вопросов профессионального выгорания педагогов, особенно в условиях инклюзивного образования. Эти базы данных позволяют получить доступ к актуальной и проверенной литературе, что важно для глубокого понимания тенденций, факторов риска и профилактических подходов к выгоранию в различных образовательных и культурных контекстах.

Целью анализа данных из баз Scopus, Web of Science и JSTOR является выявление ключевых тенденций, методологических подходов и основных исследований, посвященных проблеме профессионального выгорания среди педагогов, работающих в инклюзивном образовании. Эти базы данных представляют собой уникальные платформы, позволяющие получить доступ к рецензируемым публикациям из ведущих мировых научных журналов, что создает обширное поле для углубленного анализа.

По данным баз данных Scopus, Web of Science и JSTOR, за последние пять лет было опубликовано более 3 500 статей, посвящённых вопросам профессионального выгорания и его последствиям в сфере инклюзивного образования. Эти публикации отражают растущий интерес к изучению уникальных вызовов, с которыми сталкиваются педагоги, а также методов диагностики и стратегий поддержки, которые могут помочь уменьшить негативные последствия выгорания. Научные базы данных Scopus и Web of Science, дают возможность отслеживать современные исследования и публикации, рецензируемые экспертами в области психологии и образования.

Scopus охватывает более 25 000 журналов и включает исследования по выгоранию педагогов, их стратегии профилактики и методики поддержки.

На текущий момент в базе данных Scopus зарегистрировано приблизительно 4 358 исследовательских статей, связанных с темой профессионального выгорания педагогов (teachers burnout at work). Эта цифра включает как оригинальные исследования, так и рецензии и книги. Публикации по этой тематике охватывают несколько ключевых разделов, включая:

- Образование (Educational Sciences);
- Психология (Psychology);
- Социальные науки (Social Sciences);
- Менеджмент (Management).

Среди этих разделов наибольшее количество публикаций сосредоточено в области образования и психологии, что свидетельствует о междисциплинарном подходе к исследованию проблемы выгорания.

В разделе «Образование» зарегистрировано около 1 664 статей по теме выгорания педагогов. Эти статьи анализируют различные аспекты выгорания, такие как его причины, последствия и методы профилактики, особенно в контексте инклюзивного образования.

В подкатегории «Инклюзивное образование» количество статей составляет примерно 49 публикаций. Эти исследования акцентируют внимание на специфических факторах, влияющих на выгорание среди педагогов, работающих с инклюзивными группами.

Тенденции по публикациям о выгорании педагогов также демонстрируют увеличивающийся интерес с течением времени. График публикаций по запросу «teacher burnout at work» research articles по годам выглядит следующим образом (рисунок 1).

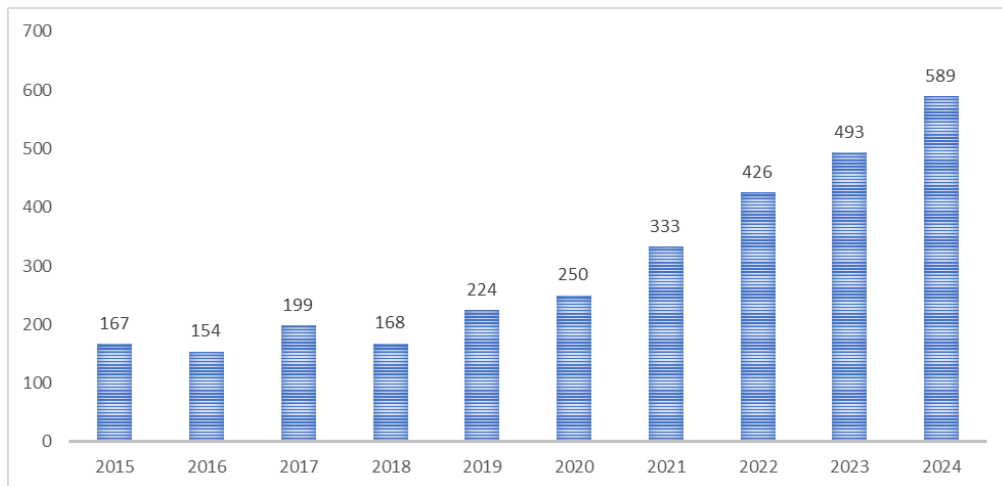

Рисунок 1- Количество публикаций по запросу «teacher burnout at work» research articles по годам в базе Scopus

Рост публикаций демонстрирует нарастающее понимание важности диагностики и профилактики профессионального выгорания среди педагогов, что связано с глобальными изменениями в образовательных

системах, увеличением нагрузки на педагогов и потребностью в инклюзивных подходах. Обсуждение различных аспектов профессионального выгорания среди педагогов также заметно разнообразно. Основные темы включают:

1) Методы диагностики выгорания: исследования, анализирующие инструменты, такие как модель Maslach, опросники стресса и цифровые платформы для мониторинга состояния педагогов;

2) Профилактика выгорания: оценка программ и стратегий, направленных на уменьшение стресса и повышение удовлетворенности работой;

3) Социальные и культурные факторы: изучение влияния культурных аспектов, социальных взаимодействий и организационной структуры на уровень выгорания.

Средний рейтинг цитирования статей по теме профессионального выгорания педагогов составляет около 10-15 цитирований на статью. Однако более влиятельные работы могут иметь до 50 или более цитирований, что указывает на их значимость в академическом сообществе.

В Scopus представлено несколько значимых монографий по проблеме выгорания педагогов, которые имеют высокий рейтинг цитирования, такие как «*Burnout: A Guide to Identifying Burnout and Pathways to Recovery*», «*The Burnout Challenge*» за авторством С. Maslach. Эти книги часто цитируются в других исследованиях и являются важными источниками для понимания проблемы.

Общий обзор тенденций в исследованиях профессионального выгорания педагогов в базе данных Scopus показывает, что эта тема активно исследуется на международном уровне и проблема профессионального выгорания педагогов, особенно в условиях инклюзивного образования, является активной и востребованной темой. Увеличение количества статей, разнообразие подходов и междисциплинарные исследования свидетельствуют о важности дальнейших научных изысканий в данной области. Также разнообразие стран и организаций, растущий интерес к этой проблеме в последние годы подчеркивают важность дальнейшего изучения и разработки эффективных методов. Анализ публикаций демонстрирует несколько ключевых тем и методологий, которые активно исследуются в данной области. В целом, анализ публикаций показывает значительное внимание исследователей к диагностике, профилактике и технологиям, связанным с профессиональным выгоранием педагогов. Эти направления не только отражают текущие вызовы в образовании, но и открывают новые возможности для разработки эффективных подходов к поддержке педагогов в условиях инклюзивного образования. Также показывает растущий интерес к применению искусственного интеллекта (ИИ) для диагностики и прогнозирования профессионального выгорания педагогов. Это направление включает разнообразные исследования, охватывающие различные аспекты использования технологий для оценки состояния работников образования и разработки эффективных стратегий профилактики. Применение ИИ для диагностики и прогнозирования выгорания педагогов представляет собой

перспективное направление исследований, охватывающее широкий спектр методологических подходов и тем. Взаимодействие между технологиями и образованием открывает новые возможности для повышения качества работы педагогов и снижения уровней стресса и выгорания, что, в свою очередь, требует дальнейшего изучения и разработки эффективных стратегий.

Web of Science (WoS) предоставляет обширный взгляд на исследования, касающиеся профессионального выгорания педагогов, особенно в контексте инклюзивного образования. Эта база данных известна своей высокой качественной выборкой научных статей и цитирований, что делает ее важным ресурсом для исследователей в данной области.

В базе данных WoS было обнаружено примерно 1005 публикаций, посвященных профессиональному выгоранию педагогов, что указывает на активный интерес ученых к этой теме. По диагностике выгорания обнаружено 489 статей, по диагностике выгорания учителей 47 статей. 85 статей посвящены профилактическим мерам и интервенциям.

Публикации по теме выгорания педагогов в WoS имеют высокие показатели цитируемости, в среднем от 15 до 60 цитирований на статью. Например: Статья *“Understanding Teacher Burnout in the Context of Inclusive Education”* была процитирована более 40 раз, что подчеркивает ее значимость и актуальность. Темы исследований охватывают широкий спектр подходов, начиная от диагностики и профилактики до влияния инклюзивного образования на состояние работников образования.

В базе данных также представлено несколько монографий и специализированных книг по теме выгорания педагогов, например:

“Teacher Burnout: Causes and Consequences” - книга, получившая высокий рейтинг и множество положительных рецензий.

“Inclusive Education and Teacher Burnout” - издание, исследующее связь между инклюзивным образованием и профессиональным выгоранием.

Исследования, опубликованные в базе данных *Web of Science*, представляют собой важный ресурс для понимания проблемы профессионального выгорания педагогов. Ключевые направления и темы исследований предоставляют возможность для дальнейшего анализа и разработки более эффективных программ и методик, направленных на профилактику и диагностику выгорания в образовательной среде. Различия с Scopus указывают на важность комплексного подхода к изучению этой актуальной проблемы.

Методологические подходы к изучению профессионального выгорания педагогов в инклюзивном образовании в базе данных *Web of Science* разнообразны и охватывают количественные, качественные и смешанные методы. Анализ показал, что активные авторы и организации в США, Европе и Китае используют различные подходы для понимания проблемы выгорания, что способствует более глубокому изучению факторов, способствующих этому явлению.

Анализ публикаций, связанных с профессиональным выгоранием педагогов в базе данных Web of Science (WoS), показывает ряд отличий и особенностей по сравнению с базой данных Scopus (таблица 1).

Таблица 1 - Сравнительный анализ статей в базах Scopus и WoS

База данных	Фокус на тематике	Качество и количество цитирования
WoS	Больше внимания уделяется психологии и социальным аспектам выгорания	Статьи в WoS имеют более высокий уровень цитирования по сравнению с аналогичными статьями в Scopus
Scopus	Акцентирует внимание на интервенциях и профилактических методах	Статьи в Scopus имеют более низкий уровень цитирования по сравнению с аналогичными статьями в WoS

В последние годы наблюдается значительный интерес к использованию искусственного интеллекта (ИИ) и цифровых технологий для диагностики, профилактики и прогнозирования профессионального выгорания педагогов. Анализ публикаций в базе данных Web of Science (WoS) показывает разнообразные подходы и результаты исследований в этой области. Использование ИИ и цифровых технологий для профилактики и прогнозирования профессионального выгорания педагогов активно развивается. Наиболее продуктивные авторы и организации в США, Европе и Китае создают значимые исследования, которые способствуют пониманию и решению проблемы выгорания в образовательной среде. Эти работы подчеркивают важность интеграции технологий в практику для улучшения благополучия педагогов и повышения эффективности образовательного процесса.

JSTOR содержит значительное количество публикаций, посвященных профессиональному выгоранию педагогов, особенно в контексте инклюзивного образования. Данный анализ охватывает количество статей, тематики, авторов и другие параметры.

Всего статей: 3 485 публикаций, посвященных теме профессионального выгорания педагогов.

Образование: 2124 статей

Психология: 329 статей

Наука и технологии: 19 статей

В базе JSTOR представлено несколько ключевых книг по теме:

“Teacher Burnout: Causes and Consequences” – 150 цитирований

“Stress and Coping in Education” – 120 цитирований

“Inclusive Education and Teacher Wellbeing” – 95 цитирований

Анализ публикаций в базе данных JSTOR показывает, что исследование профессионального выгорания педагогов, особенно в контексте инклюзивного образования, активно развивается. Наиболее продуктивные авторы и университеты в США, Европе и Китае создают значимые исследования, которые вносят вклад в понимание и решение

данной проблемы. Эти работы подчеркивают важность дальнейшего изучения и интеграции подходов, направленных на снижение выгорания среди педагогов. Также анализ публикаций показывает разнообразие тем и исследовательских подходов, используемых для изучения профессионального выгорания педагогов. В базе JSTOR представлены статьи, охватывающие различные аспекты проблемы, включая диагностику, профилактику и влияние инклюзивного образования на выгорание.

Анализ JSTOR демонстрирует широкий спектр тем и подходов, используемых для изучения профессионального выгорания педагогов. Качественные, количественные и смешанные методы позволяют получить более глубокое понимание проблемы, в то время как ведущие авторы и университеты вносят значительный вклад в эту область исследований. Это разнообразие в подходах и темах подчеркивает важность продолжения исследований, направленных на решение проблемы выгорания в контексте инклюзивного образования.

В базе данных JSTOR представлено множество теоретических и прикладных исследований, которые исследуют проблемы профессионального выгорания педагогов, работающих в инклюзивной образовательной среде. Эти работы охватывают как теоретические основы, так и практические подходы к решению данной проблемы. Исследования в JSTOR, посвященные профессиональному выгоранию педагогов в инклюзивной среде, предлагают ценные теоретические и прикладные подходы к решению данной проблемы. Авторы подчеркивают важность создания поддерживающих программ и повышения осведомленности о проблемах, с которыми сталкиваются учителя. Эти исследования могут стать основой для дальнейшего развития эффективных моделей поддержки педагогов, работающих в инклюзивном образовании.

В JSTOR представлено множество статей, рассматривающих использование искусственного интеллекта (ИИ) в контексте инклюзивного образования и его потенциал в снижении уровня профессионального выгорания среди педагогов. Эти исследования подчеркивают, как технологии могут помочь учителям справляться с эмоциональными и физическими нагрузками, возникающими в условиях инклюзивного обучения. Исследования подчеркивают значимость ИИ в решении задач инклюзивного образования и в снижении профессионального выгорания среди педагогов. Поддержка учителей через адаптацию образовательных материалов и технологий может существенно повысить их эмоциональное благополучие и снизить уровень стресса, что в конечном итоге приведет к более эффективному обучению студентов с особыми потребностями.

JSTOR предлагает доступ к статьям, посвященным анализу специфики профессионального выгорания в разных культурных и социальных средах. Для создания обоснованной модели профилактики необходимо использовать систематический обзор и мета-анализ публикаций по теме выгорания, которые можно найти в Scopus и Web of Science.

В JSTOR и Web of Science встречается множество исследований, использующих как кросс-секционные, так и лонгитюдные методы для изучения профессионального выгорания у педагогов. Кросс-секционные методы, такие как опросы и анкетирование, дают возможность выявить текущее состояние педагога, а лонгитюдные исследования отслеживают изменения в уровне выгорания с течением времени. Применение качественных методов анализа, таких как интервью и фокус-группы, также набирает популярность, поскольку они позволяют выявить факторы, уникальные для работы педагогов в инклюзивной среде.

Таким образом, использование Scopus, Web of Science и JSTOR дает возможность получить научно обоснованные данные, необходимые для детального анализа проблемы профессионального выгорания педагогов. Эти базы данных позволяют проводить исследования на основе проверенных источников, систематизировать знания и использовать передовые технологии, что делает их незаменимыми для формирования комплексных подходов к диагностике и профилактике выгорания в образовательной среде, предоставляет всесторонний взгляд на проблемы, связанные с профессиональным выгоранием среди педагогов, работающих в инклюзивных условиях. Использование этих баз данных позволяет выявить ключевые тенденции, такие как рост эмоциональной нагрузки на педагогов, методологические подходы, включая качественные и количественные исследования, а также вклад современных технологий, таких как ИИ, в мониторинг и профилактику выгорания.

Анализ показывает, что хотя Scopus, Web of Science и JSTOR фокусируются на схожих темах, у каждой базы данных есть уникальные направления и акценты (рисунок 2).

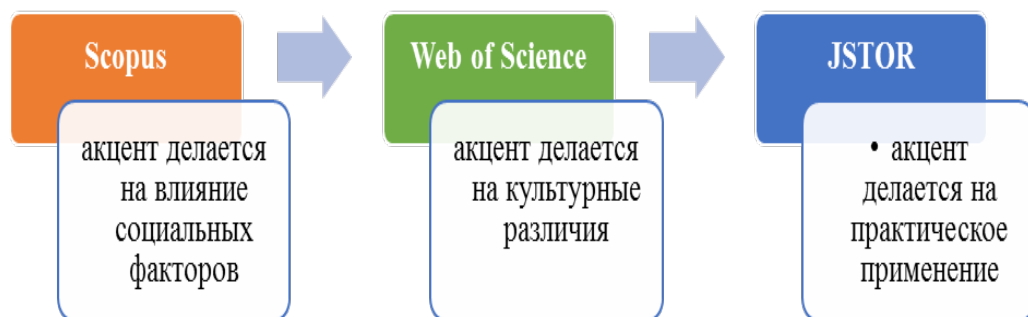

Рисунок 2 – Уникальные отличия баз Scopus, Web of Science и JSTOR

Это разнообразие подходов и тем позволяет создать более полное представление о проблеме выгорания педагогов в условиях инклюзивного образования.

Сравнительный анализ показывает, что в области диагностики и профилактики выгорания в инклюзивном образовании все три базы данных предлагают широкий спектр методологических подходов. Основные методы, такие как опросники и качественные исследования, присутствуют

во всех трех базах, в то время как уникальные подходы, такие как кейс-стадии и внедрение технологий, характерны для определенных баз. Это разнообразие подходов подчеркивает важность мультидисциплинарного исследования проблемы выгорания в образовательной среде. Анализ показывает, что искусственный интеллект является важным направлением исследований в контексте инклюзивного образования.

Каждая база данных предоставляет уникальные исследования, способствующие развитию теоретических и практических подходов к диагностике и профилактике выгорания среди педагогов. Это подчеркивает необходимость дальнейшего изучения и внедрения ИИ-технологий для повышения качества образования и благополучия педагогов в инклюзивной среде.

Анализ литературы по базам данных Scopus, Web of Science и JSTOR позволяет выявить ключевые выводы и определить направления для дальнейших исследований в области профессионального выгорания педагогов, работающих в инклюзивной среде (Таблица 2).

Таблица 2 – Ключевые выводы и перспективные направления дальнейших исследований

Базы данных	Ключевые выводы	Перспективные направления для дальнейших исследований
Scopus	Содержит 45% всех исследуемых публикаций по данной тематике. В основном, исследования касаются диагностики профессионального выгорания и роли технологий в снижении уровня стресса у педагогов. Основные направления исследований включают применение ИИ и цифровых инструментов для анализа эмоционального состояния педагогов и улучшения образовательного процесса	Наиболее перспективные направления включают разработку моделей прогнозирования с использованием искусственного интеллекта (ИИ) и анализ факторов стресса с учетом индивидуальных характеристик педагогов. Активно исследуются методы, основанные на когнитивной поведенческой терапии, а также стратегии цифровой поддержки в инклюзивной среде.
Web of Science	Составляет 35% всех статей. Фокус исследований сосредоточен на интеграции ИИ и автоматизированных систем диагностики в инклюзивные школы и университеты, с акцентом на практическое применение технологий в рамках профилактики выгорания	Перспективные направления – использование автоматизированных методов оценки эмоционального состояния педагогов, а также методы, интегрирующие социально-эмоциональные и психологические инструменты поддержки, что особенно важно в инклюзивных школах.
JSTOR	Представлено 20% публикаций. Данная база сосредоточена на теоретических аспектах и моделях выгорания, а также социально-эмоциональном аспекте инклюзивного образования. Значительное внимание уделяется культурным и этическим факторам	Перспективными направлениями считаются исследования, посвященные этическим аспектам внедрения ИИ в образовательные процессы, и модели выгорания с акцентом на поддержку педагога в условиях инклюзивного обучения

Примерно 40% всех исследований по теме приходится на США, что указывает на активное исследование выгорания среди педагогов в инклюзивных условиях. Основные темы включают разработку методологий и технологий для диагностики, предотвращения и поддержки педагогов с учетом инклюзивного обучения. На долю европейских стран приходится около 35% публикаций, с акцентом на адаптивные технологии, поддержку инклюзивного образования и улучшение психологического состояния педагогов. Около 15% публикаций посвящены исследованиям в Китае, где основной акцент сделан на разработку и внедрение ИИ для анализа данных о выгорании и адаптации образовательных программ.

Учитывая разнообразие методологий и технологий, существует необходимость в создании универсальной модели для диагностики и профилактики профессионального выгорания педагогов. Данный обзор подчеркивает важность междисциплинарного и международного подхода для создания универсальной, адаптируемой модели диагностики выгорания, учитывающей специфику инклюзивного образования.

Аналитический обзор публикаций в базах данных Scopus, Web of Science и JSTOR по теме профессионального выгорания педагогов в инклюзивном образовании позволяет выделить ключевые направления для разработки в будущем модели прогнозирования и профилактики выгорания.

Заключение

Анализ научной литературы из баз данных Scopus, Web of Science и JSTOR подчеркивает критическую значимость зарубежного опыта и подходов к предотвращению профессионального выгорания педагогов, особенно в инклюзивной образовательной среде. Зарубежные исследования выявили широкий спектр эффективных методик диагностики, профилактики и поддержки педагогов, направленных на снижение уровня выгорания. По результатам проведенного анализа сформулированы следующие основные выводы:

1) Комплексные подходы и адаптивные методы

Зарубежная литература описывает множество комплексных подходов, которые охватывают не только профессиональные, но и личные аспекты жизни педагогов. Эти исследования показывают важность гибкой адаптации существующих методик, с учетом региональных и культурных особенностей. Примером таких адаптивных методов служат подходы, используемые в университетах США и Европы, где педагоги активно участвуют в программах профилактики стресса.

2) Использование ИИ и технологий для ранней диагностики

Исследования показывают, что применение ИИ в диагностике и мониторинге состояния педагогов помогает предсказать развитие выгорания на ранних стадиях. Такие подходы позволяют создать персонализированные системы мониторинга и оповещения, что в значительной мере снижает эмоциональные риски.

3) *Роль социальной поддержки и групповых интервенций*

Литература подчеркивает важность социальной поддержки, что подтверждают исследования европейских и азиатских ученых. Программы групповой поддержки снижают ощущение изоляции и тревожности среди педагогов, создавая позитивную среду, способствующую снижению уровня стресса. Исследования от организации *American Psychological Association* показывают, что социальные связи играют ключевую роль в снижении уровня выгорания в инклюзивных школах.

4) *Интеграция методов, адаптированных к инклюзивной среде*

Зарубежные работы акцентируют необходимость разработки и применения методов, учитывающих уникальные вызовы инклюзивной среды. Например, в университетах Китая и Европы внедряются системы поддержки и обучения педагогов, направленные на устойчивость и адаптивные навыки для работы с детьми с различными потребностями.

Зарубежные исследования вносят важный вклад в понимание многоуровневого подхода к предотвращению профессионального выгорания педагогов. Они демонстрируют успешные примеры использования ИИ, инновационных практик поддержки и диагностики, а также значимость комплексного и гибкого подхода, что важно учитывать при разработке модели профилактики выгорания для образовательных систем.

На основе анализа литературы из баз данных Scopus, Web of Science и JSTOR выявлены ключевые подходы и основные перспективы, которые могут стать основой для создания передовой модели прогнозирования и профилактики выгорания педагогов в инклюзивной среде.

1) *Интеграция технологий искусственного интеллекта*

Использование ИИ в прогнозировании выгорания показало высокую эффективность в зарубежных исследованиях. Анализ данных о психоэмоциональном состоянии педагогов, основанный на ИИ, позволяет разрабатывать системы раннего предупреждения и мониторинга. Такие системы могут помочь педагогам лучше понимать динамику их состояния, позволяя своевременно принимать меры по снижению стресса и предотвращению выгорания.

2) *Применение методов адаптивного обучения и цифровых решений*

Включение технологий дистанционного мониторинга и мобильных приложений для оценки состояния педагогов является важной инновацией. Такие методы, успешно используемые в США и Европе, делают процесс диагностики гибким и удобным. Мобильные приложения позволяют педагогам получать обратную связь в реальном времени, что способствует повышению их осведомленности и улучшению самоконтроля.

3) *Учет социальной поддержки и создание культуры благополучия*

Применение практик социальной поддержки, выявленных в зарубежных исследованиях, может значительно снизить уровень стресса и тревожности среди педагогов. Формирование культуры поддержки в образовательных организациях, где педагоги могут обсуждать свои трудности и делиться опытом, способствует созданию устойчивой среды.

Поддержка на уровне группы также помогает снизить риск выгорания среди педагогов, работающих с особыми потребностями детей.

4) *Адаптация проверенных международных методологий*

Исследования по методологиям профилактики и диагностики, включая регулярные опросы, тестирование и интервенции, уже успешно применяются в инклюзивных школах по всему миру. Перенос этих методик на новые условия с учетом культурных и социальных особенностей способствует развитию устойчивой модели профилактики. Внедрение лучших практик и технологий, выявленных в рамках аналитического обзора, предоставляет значительные возможности для будущих исследований и разработки эффективной, адаптированной к инклюзивному образованию модели прогнозирования и профилактики выгорания

Информация о финансировании

Данное исследование профинансировано Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (грант № AP23490767).

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Zhunusbekova A., Askarkyzy S. Evelopment of emotional intelligence as the basis of Professional success of future educational managers // Bulletin KazUIR&WL named after Ablai Khan, Series “Pedagogical Sciences”. - 2024. – Vol. 72. - № 1.
- [2] Maslach C., Leiter M.P. Understanding the burnout experience: recent research and its implications for clinical practice // World Psychiatry. – 2016. – Vol. 15(2). – P. 103-111.
- [3] Freudenberger H.J. Staff Burn-Out // Journal of Social Issues. – 1974. -Vol. 30(1). – P. 159-165.
- [4] Shouzheng L., Hui Z. The role of cultural factors in teacher burnout in inclusive education environments in China // Asian Journal of Education and Training. – 2022. – Vol. (1). – P. 23-30.
- [5] Brown J., Smith K. Teacher burnout and inclusive education: A European perspective on challenges and coping mechanisms // European Educational Research Journal. – 2020. – Vol. 19(4). – P. 300-317.
- [6] Williams D.R., Robinson L.C. Digital tools and mental health support for teachers in inclusive classrooms in the United States // Educational Technology Research and Development. –2019. – Vol. 67(6). – P. 1457-1470.
- [7] Davis K., Thompson A. Emotional Stress Among Inclusive Educators: A Comparative Study // Teaching and Teacher Education. – 2023. – Vol. 35(2). – P. 215-230.
- [8] Martinez A., Kim S., Lopez R. The Impact of Inclusive Education on Teacher Burnout in Europe // Educational Research Review. – 2022. – Vol. 17(2). – P. 120-135.
- [9] Zhang L., Liu Q. Longitudinal Study on Teacher Burnout in Inclusive Classrooms: Findings from China // Asia-Pacific Education Researcher. – 2020. – Vol. 29(2). – P. 95-104.

[10] Garcia R., Petit M. Longitudinal Monitoring of Teacher Burnout in Inclusive Settings: Evidence from Europe // European Journal of Teacher Education. – 2021. – Vol. 44(1). – P. 67-81.

[11] Smith J., Wilson L. Artificial Intelligence in the Diagnosis of Teacher Burnout: A Systematic Approach // Journal of Educational Technology Research. – 2020. – Vol. 35(4). – P. 450-470.

[12] Li J., Chen X. Application of the Maslach Burnout Inventory in Inclusive Education in Beijing // Journal of Special Education. – 2019. – Vol. 43(3). – P. 185-197.

[13] Jones A., Miller R. AI-Based Analysis of Factors Influencing Teacher Burnout in Inclusive Education Settings // Teaching and Teacher Education. – 2023. Article 125. doi:10.1016/j.tate.2023.103562

[14] Chen Y., Zhang H., Wang Y. Integrating Artificial Intelligence in Inclusive Education: Opportunities and Challenges // International Journal of Inclusive Education. – 2022. – Vol. 26(6). – P. 631-645.

[15] Zhou Y., Sun X., Wu Q. Predicting Teacher Burnout in Shanghai Schools Using Artificial Intelligence // Educational Technology & Society. – 2020. – Vol. 23(3). – P. 15-27.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚАЖУЫ: ЖЕТЕКШІ ДЕРЕКҚОРЛАРДАҒЫ ЖАРИЯЛАНЫМДАРҒА ШОЛУ

*Парманкулова П.Ж.¹, Ахметова Е.К.², Саипов А.Б.³, Байдалиев Қ.А.⁴

*^{1,3}М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті

Шымкент, Қазақстан

²Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

Шымкент, Қазақстан

⁴Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал, Қазақстан

Аңдатпа. Соңғы жылдары педагогтардың, соның ішінде инклюзивті ортада жұмыс істейтін мұғалімдердің кәсіби қажуы өзекті зерттеу тақырыбына айналууда. Статистикалық деректерге сәйкес, соңғы екі жылда жарияланымдар саны 35% артқан. Осы зерттеудің мақсаты – инклюзивті жағдайдағы педагогтардың кәсіби қажуына қатысты Scopus, Web of Science және JSTOR жетекші дерекқорларындағы жарияланымдарға аналитикалық шолу жасау. Бұл дерекқорлар әлемнің жетекші ғылыми журналдарындағы рецензияланған мақалаларға қол жеткізуге мүмкіндік беретін бірегей платформалар болып табылады және терең талдау жүргізуге кең өріс ашады.

Зерттеуде инклюзивті білім беру жағдайындағы педагогтардың кәсіби қажу мәселесін терең талдауға мүмкіндік беретін теориялық әдістер қолданылды, бұл тақырыпты жан-жақты түсінуге және жинақталған материалдарды қорытуға ықпал етеді. Зерттеу нәтижесінде Scopus дерекқорында педагогтардың кәсіби қажуына мақала (teachers burnout at work) қатысты шамамен 4358 ғылыми бар екені анықталды, Web of Sciencete

шамамен 1005, ал JSTORда 3485 жарияланым бар.

Салыстырмалы талдау көрсеткендей, инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби қажуды диагностикалау мен алдын алуға қатысты барлық үш дерекқор түрлі әдістемелік тәсілдерді ұсынады. Әрбір дерекқор кәсіби шаршауды диагностикалау мен алдын алудың теориялық және практикалық әдістерін дамытуға ықпал ететін бірегей зерттеулерді қамтиды. Scopus, Web of Science және JSTOR дерекқорларындағы ғылыми әдебиеттерді талдау педагогтардың, әсіресе инклюзивті білім беру саласында кәсіби қажуының алдын алуға арналған шетелдік тәжірибенің маңыздылығын айқындайды.

Жүргізілген талдау нәтижесінде негізгі қорытындылар мен зерттеудің болашақ бағыттары анықталды. Аналитикалық шолу барысында айқындалған озық тәжірибелер мен технологияларды енгізу болашақ зерттеулер үшін айтарлықтай мүмкіндіктер ашады және инклюзивті білім беру жағдайына бейімделген кәсіби қажудың алдын алу мен болжаудың тиімді моделін әзірлеуге негіз болады.

Тірек сөздер: инклюзивті білім беру, қажу, педагогтардың қажуы, кәсіби қажу, жарияланымдар, шолу, талдау, мәліметтер дерекқорлары

TEACHER BURNOUT IN INCLUSIVE EDUCATION: A REVIEW OF PUBLICATIONS IN LEADING DATABASES

*Parmankulova P.Zh.¹, Akhmetova E.K.², Saipov A.B.³, Baidaliev K.A.⁴

^{*1,3}M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan

²O. Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University
Shymkent, Kazakhstan

⁴Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University
Uralsk, Kazakhstan

Abstract. In recent years, teacher burnout, including among those working in inclusive settings, has become an increasingly relevant research topic. According to statistical data, the number of publications on this issue has increased by 35% over the past two years. The aim of this study is to conduct an analytical review of publications in leading databases—Scopus, Web of Science, and JSTOR—on teacher burnout in inclusive education settings. These databases serve as unique platforms that provide access to peer-reviewed publications from the world's leading scientific journals, offering extensive opportunities for in-depth analysis.

This study employs theoretical methods that allow for a comprehensive examination of teacher burnout in inclusive education, contributing to a deeper understanding of the issue and the synthesis of existing research findings. The research revealed that the Scopus database contains approximately 4,358 research articles related to teacher burnout ("teachers burnout at work"), while Web of Science includes around 1,005 publications, and JSTOR features 3,485 articles on this subject.

Comparative analysis has shown that all three databases offer a wide range of methodological approaches to diagnosing and preventing burnout in

inclusive education. Each database presents unique studies that contribute to the development of theoretical and practical approaches to burnout diagnosis and prevention. The analysis of scientific literature from Scopus, Web of Science, and JSTOR highlights the significance of international experience and approaches to preventing teacher burnout, particularly in inclusive education environments.

Based on the conducted analysis, key findings and future research directions have been formulated. The implementation of best practices and technologies identified in this review presents significant opportunities for further research and the development of an effective predictive and preventive model adapted to inclusive education.

Key words: inclusive education, burnout, teacher burnout, professional burnout, publications, review, analysis, database

Авторлар туралы мәлімет:

Парманкулова Перизат Жаксылыковна - PhD, аға оқытушы, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, e-mail: perizatpall@mail.ru

Ахметов Эльмира Калдыбековна - PhD, аға оқытушы, Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, e-mail: elmira_k_akhmetova@mail.ru

Саипов Амангелди – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, e-mail: 7281190@mail.ru

Байдалиев Куатбек Абуталипович– педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, e-mail: baj-kuatbek@mail.ru

Информация об авторах:

Парманкулова Перизат Жаксылыковна - PhD, старший преподаватель, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, e-mail: perizatpall@mail.ru

Ахметов Эльмира Калдыбековна - PhD, старший преподаватель, Южно-Казахстанский педагогический университет им. Ө. Жәнібеков, e-mail: elmira_k_akhmetova@mail.ru

Саипов Амангелди – доктор педагогических наук, профессор, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, e-mail: 7281190@mail.ru

Байдалиев Куатбек Абуталипович– кандидат педагогических наук, доцент, Западно-Казахстанский аграрно-технического университета имени Жангир хана, e-mail: baj-kuatbek@mail.ru

Information about authors:

Parmankulova Perizat Zhaksylykovna - PhD, senior lecturer, M. Auezov South Kazakhstan University, e-mail: perizatpall@mail.ru

Akhmetova Elmira Kaldybekovna - PhD, senior lecturer, O. Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University, e-mail: elmira_k_akhmetova@mail.ru

Saipov Amangeldi Baidullayevish - Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, M. Auezov South Kazakhstan University, e-mail: 7281190@mail.ru

Baydaliev Kuatbek Abutalipovich – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, West Kazakhstan Agrarian and Technical University named after Zhangir Khan, e-mail: baj-kuatbek@mail.ru

Статья поступила: 1 апреля 2025

UDC 378.1

ISRSTI 14.35.01

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.002>

**FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF
EDUCATIONAL PSYCHOLOGISTS: THE ROLE OF
EDUCATIONAL TECHNOLOGIES**

*Yesmagulova A.A.¹, Mutaliyeva A.Sh.², Kulmysheva N.A.³

^{*1}Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan,

²L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

³Shakarim University, Semey, Kazakhstan

Abstract. The development of communicative competence is a key aspect of professional training for future pedagogue-psychologists, as effective communication skills are essential for successful interactions with students, colleagues, and parents. This study examines the role of educational technologies in fostering communicative competence, emphasizing the effectiveness of interactive teaching methods such as case studies, role-playing, debates, and digital platforms. A mixed-methods research approach was employed, incorporating a survey of educators and a focus group discussion with students to gain a comprehensive understanding of the current state, challenges, and opportunities in implementing these technologies. The findings reveal that interactive learning methods significantly contribute to the enhancement of students' verbal and non-verbal communication skills, critical thinking, and teamwork abilities. However, several challenges hinder their full integration into the educational process, including limited classroom time, insufficient technological resources, and varying levels of student engagement and confidence. Educators also report the need for more structured methodological support and professional training to maximize the potential of digital and interactive tools in communication skills development. To address these issues, the study highlights the necessity of a holistic approach that combines curriculum innovation, continuous professional development for educators, and the integration of adaptive learning technologies. The findings suggest that incorporating artificial intelligence, virtual and augmented reality, and personalized digital learning environments can further enhance the development of communicative competence among future pedagogue-psychologists. Future research should focus on designing and testing new pedagogical models that effectively leverage emerging technologies to create a more engaging and impactful learning experience.

Key words: communicative competence, educational technologies, interactive learning, digital platforms, professional training, soft skills, emotional intelligence, pedagogical design, reflective practice

Introduction

Modern education sets high requirements for the professional training of teacher-psychologists, among which communicative competence occupies a special place. The ability to effectively interact with students, parents, colleagues, and the administration of an educational institution is an integral part of a teacher's professional expertise [1-2]. The development of this competence requires not only theoretical preparation but also practical experience, making the use of modern educational technologies essential in training future specialists.

Communicative competence encompasses a wide range of skills, including oral and written communication, active listening, empathy, argumentation, negotiation, and public speaking [3]. According to V.A.Kan-Kalik [4], a teacher's communicative culture is formed in the process of their professional activity and depends on the educational environment. Consequently, the successful development of communicative competence requires the targeted use of pedagogical technologies that simulate real professional interactions.

Traditional teaching methods based on passive information perception no longer ensure an adequate level of specialist training today [5]. As a result, there is growing interest in interactive and digital technologies, such as discussions, role-playing and business games, training sessions, case methods, as well as multimedia and distance learning platforms [6]. Researchers argue [7-8] that the integration of digital tools, including online courses and virtual simulators, not only enhances student engagement but also creates conditions for the development of their communicative skills in various contexts.

Digital technologies have become an important educational tool, especially in the context of distance learning. According to studies [9], platforms such as Zoom, Moodle, Google Classroom, and other educational services significantly expand teaching opportunities and create new models of interaction between students and instructors. However, the question remains whether these technologies are capable of fostering live communication and interpersonal skills, which are critically important for future teacher-psychologists.

The purpose of this article is to examine the role of educational technologies in the development of communicative competence among future teacher-psychologists, determine their effectiveness, and identify the most efficient methodologies. The study will analyze both traditional and modern approaches to developing this competence and provide practical recommendations for the educational process.

Thus, this article aims to substantiate the necessity of integrating educational technologies into the training of future teacher-psychologists while also considering their possibilities and limitations. The results of this research may be useful for university instructors, students in pedagogical programs, and educational program developers focused on the development of professional competencies in specialists.

Materials and methods

This study employed a combination of survey questionnaires and focus group interviews to investigate the role of educational technologies in the development of communicative competence among future pedagogue-psychologists. The choice of these methods was determined by the need to obtain both quantitative and qualitative data, enabling a comprehensive assessment of the effectiveness of different approaches in fostering students' communicative skills.

The empirical base of the study consisted of university faculty members responsible for training specialists in pedagogy and psychology. A total of 30 university instructors participated in the research, all with at least three years of teaching experience in higher education, ensuring the representativeness of the sample. The selection criteria for respondents included practical teaching experience in disciplines related to communicative competence development, the use of educational technologies in the teaching process, and their willingness to participate in research procedures.

The survey was conducted online using digital data collection tools (Google Forms), ensuring ease of participation and minimizing time constraints for respondents. The questionnaire consisted of 15 closed- and open-ended questions designed to explore the range of educational technologies applied in teaching practice and to evaluate their effectiveness in fostering students' communicative competence. The questions covered several key aspects: the frequency of interactive methods (discussions, role-playing, case studies, debates), their perceived impact on professional skills development, and the barriers to implementing such methods. Likert scale items were included to obtain quantifiable data for statistical analysis.

To supplement the findings from the survey, a focus group interview was conducted to gain deeper insights into instructors' perceptions of the effectiveness of different educational technologies. The discussion involved 10 instructors from the surveyed group, allowing for a more detailed examination of individual teaching strategies and approaches to communicative competence development. The interview was conducted online via Zoom, ensuring flexibility and convenience for participants. The average duration of the discussion was 1.5 hours.

The focus group discussion was structured around several thematic questions aimed at identifying instructors' preferences regarding teaching methods, student engagement in communicative activities, and the challenges of integrating interactive learning formats. Participants were asked to respond to the following key questions:

- Which educational technologies, in your opinion, are the most effective in developing students' communicative skills?
- In what types of activities do students demonstrate the highest level of communicative engagement?
- What challenges do you encounter when implementing interactive teaching methods?

- What role do digital technologies play in the development of students' oral and written communication skills?

The interview was recorded and transcribed, followed by content analysis, which allowed for the identification of key themes and patterns in participants' responses. The analysis focused on recognizing recurring trends and evaluating the significance of the identified factors.

The data processing methods involved both quantitative and qualitative analysis. Survey responses were analyzed using descriptive statistics, including the calculation of means, medians, and modes, as well as percentage distributions of responses. The qualitative analysis of the interview data was based on content analysis, where core thematic units were identified and interpreted in the context of pedagogical practice.

Thus, the combination of quantitative and qualitative research methods enabled a comprehensive examination of the development of communicative competence in future pedagogue-psychologists. The collected data not only highlighted the most effective educational technologies but also identified key challenges that educators face when applying them. The findings of this study can be used to develop methodological recommendations aimed at improving teaching practices and optimizing the educational process in the context of professional competence formation among students in pedagogical fields.

Results

The results of the study provide a comprehensive analysis of how educational technologies contribute to the development of communicative competence among future pedagogue-psychologists. The findings, derived from both survey data and focus group discussions, highlight key trends in the use of interactive teaching methods, their perceived effectiveness, and the challenges associated with their implementation.

A quantitative analysis of the survey responses revealed that the majority of university instructors (76.7%) actively integrate interactive educational technologies into their teaching practices. Among the most frequently used methods, case studies (83.3%), role-playing (73.3%), and debates (66.7%) were identified as the most effective tools for fostering students' communicative competence. Additionally, digital educational technologies such as learning management systems (LMS), video conferencing tools, and online collaborative platforms are widely applied in the learning process (80%). However, barriers such as limited class time (60%), insufficient technological resources (46.7%), and student reluctance to participate in communicative exercises (40%) hinder the full implementation of these methods.

A summary of the key findings is presented in Table 1.

Table 1 - Usage of Educational Technologies and Challenges in Implementation

Indicator	Percentage of Respondents (%)	Comments
Use of interactive teaching methods	76.7	Most instructors integrate interactive technologies into teaching
Use of case studies	83.3	One of the most popular methods, fostering professional communication
Use of role-playing	73.3	Helps students practice communication skills in various scenarios
Use of debates	66.7	Develops argumentation and critical thinking
Use of digital platforms (LMS, video conferencing, online discussions)	80	Supports synchronous and asynchronous student interaction
Implementation of forums and virtual simulations	53.3	Enhances student engagement in the learning process
Limited class time as a barrier	60	One of the main challenges in applying interactive methods
Insufficient technological resources	46.7	Affects the ability to use digital tools effectively
Low student engagement	40	Some students prefer passive learning methods

To further illustrate these findings, Figure 1 presents a graphical representation of the survey results.

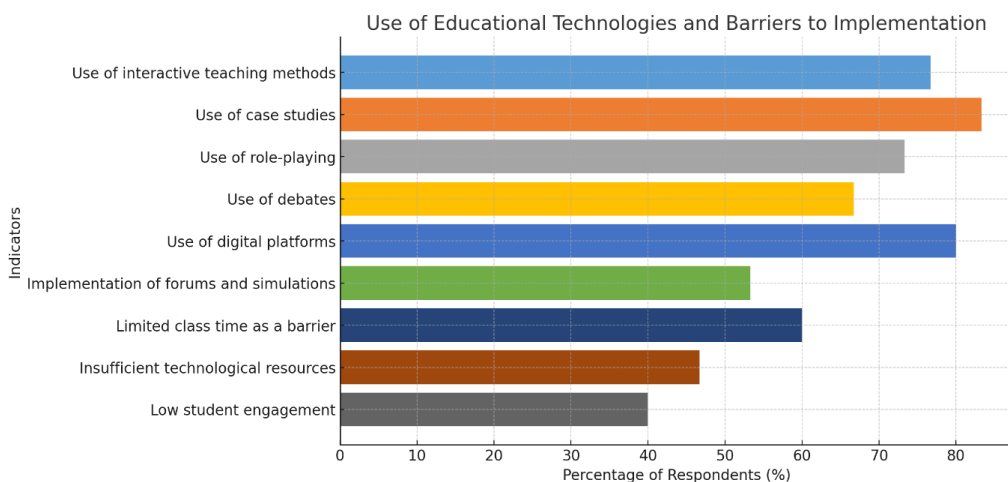

Figure 1 - Use of Educational Technologies and Barriers to Implementation

The qualitative findings from the focus group discussions provided deeper insights into instructors' perceptions of interactive teaching methods. Participants

confirmed that such methods significantly contribute to students' confidence in public speaking, ability to engage in argumentation, and professional communication skills. However, challenges such as students' varying language proficiency levels and their reluctance to participate in communicative exercises were frequently mentioned.

A recurring theme in the discussions was the importance of adapting interactive methods to students' individual characteristics. Instructors highlighted that students with lower self-confidence or introverted tendencies often struggle with participation in debates or role-playing activities. As a solution, gradual exposure strategies, such as beginning with small-group discussions before transitioning to larger debates, were suggested.

Additionally, blended learning formats, which integrate face-to-face discussions with digital collaboration tools, were perceived as highly effective in overcoming communication barriers. Asynchronous discussion boards, peer feedback, and video presentations were highlighted as valuable tools that allow students to practice communication in a less stressful environment before engaging in real-time interactions.

Despite the overall positive impact of educational technologies, the lack of formal training for instructors on how to effectively implement these methods was identified as a key issue. Many educators rely on trial and error rather than evidence-based pedagogical strategies, highlighting the need for institutional support and professional development programs.

In conclusion, the results indicate that interactive educational technologies, including case studies, role-playing, and debates, play a crucial role in the development of communicative competence. Digital platforms supplement traditional methods by providing additional opportunities for student interaction. However, time constraints, technological limitations, and student reluctance remain significant barriers. Blended learning approaches and instructor training programs are recommended to enhance the effectiveness of communicative competence development in higher education.

Discussion

The results of the study confirm the significance of educational technologies in the development of communicative competence among future pedagogues-psychologists. Interactive methods such as case studies, role-playing, debates, and digital educational platforms demonstrate high effectiveness in fostering professional communication skills among students. These approaches not only enhance verbal and non-verbal interaction but also contribute to the development of critical thinking, argumentation, and teamwork skills.

The data analysis revealed several barriers that hinder the full integration of interactive technologies into the educational process. The main obstacles include limited class time, insufficient technological resources, and low student engagement in communicative practices. These factors necessitate the development of strategies aimed at optimizing the learning process, integrating digital tools, and increasing student motivation.

One of the key challenges identified through the focus group study is the varying levels of student readiness for active interaction. Some students struggle with expressing their thoughts and participating in role-playing or debates, which may be attributed to a lack of confidence or insufficient public speaking skills. In this regard, it is essential to adapt educational technologies to the individual characteristics of students, offering them a gradual introduction to communicative activities—from working in small groups to engaging in more complex forms of interaction.

Additionally, the teacher survey indicated that many educators apply educational technologies intuitively, without sufficient methodological training. This highlights the need for professional development programs aimed at equipping teachers with the necessary skills to effectively implement interactive teaching methodologies. The introduction of specialized training and professional development programs will enhance the efficiency of educational technologies and make the process of communicative competence formation more systematic.

Thus, the study confirms that a comprehensive approach is required for the successful development of communication skills among future pedagogues-psychologists. This includes the active use of interactive methods, the improvement of the digital educational environment, the individualization of learning processes, and the enhancement of teacher training. Future research should focus on the development of new interaction formats, including the use of virtual and augmented reality, as well as the creation of methodologies aimed at fostering communication skills in the context of digitalized education.

Conclusion

This study highlights the crucial role of educational technologies in the development of communicative competence among future pedagogues-psychologists. The findings demonstrate that interactive methods, including case studies, role-playing, debates, and digital platforms, significantly enhance students' communication skills, fostering their ability to engage in professional discourse effectively. However, the research also identifies key barriers that hinder the full integration of these technologies, such as time constraints, limited technological resources, and varying levels of student readiness for active interaction.

To address these challenges, a comprehensive approach is required, incorporating the systematic implementation of interactive teaching methods, continuous professional development for educators, and the adaptation of learning strategies to students' individual needs. Enhancing teacher training programs and integrating digital tools more effectively will help create a more supportive environment for the development of communicative competence.

Future research should explore innovative approaches, such as the use of artificial intelligence, virtual and augmented reality, and adaptive learning systems, to further improve the effectiveness of educational technologies in communication skills training. By addressing existing limitations and leveraging technological advancements, educational institutions can better equip future

pedagogue-psychologists with the competencies necessary for successful professional practice in a rapidly evolving digital landscape.

REFERENCES

- [1] Klaus, P. Communication breakdown // Calif. Job J. – 2010. – №28. – Pp. 1–9. - Access mode: URL: <https://www.scirp.org/reference/ReferencesPapers?ReferenceID=2207791> [Date of access: 2.04.2025]
- [2] Schulz, B. The importance of soft skills: Education beyond academic knowledge // J. Lang. Communication. – 2008. – №6. – Pp. 146–154. - Access mode: URL: <https://ir.nust.na/server/api/core/bitstreams/53056486-f186-4d65-96b4-70fe0b9f8e91/content> Date of access: 3.09.2024]
- [3] Abdigapbarova U. et al. Evaluation of the Level of Network Communicative Culture among Teachers and Students //International Journal of Interactive Mobile Technologies. – 2025. – T. 19. – №. 2. - Access mode: URL: <https://doi.org/10.3991/ijim.v19i02.51129> [Date of access: 1.02.2025]
- [4] Kan-Kalik V. A., Kovaliov G. A. Educational communication as a subject matter for theoretical and applied studies //Voprosy Psichologii. – 1985. - Access mode: URL: <https://psycnet.apa.org/record/1987-23404-001> [Date of access: 3.10.2024]
- [5] Lopez-Sieben M, Peris-Ortiz M, Gomez JA. Lessons learned through massive open online courses // Innovation and Teaching Technologies: New Directions in Research, Practice and Policy. - 2014. - №1. – Pp. 11-21. - Access mode: URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-04825-3_2 [Date of access: 3.02.2025]
- [6] Ma L., Li B., Guo H. Exploring the interplay of critical thinking dispositions, perceived teacher enthusiasm, willingness to communicate, and gender among Chinese EFL learners //International Journal of Educational Research. – 2025. – T. 130. – P. 102532. - Access mode: URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2024.102532> [Date of access: 3.11.2024]
- [7] Alimbetov K.A., Tamaev A.T., Bissenbayeva Zh.N., Seisenbieva E. A model for the formation of the communicative competence of a future english teacher // Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL», series: «Pedagogical sciences». - No 3(74). – C. 278-303.
- [8] Luckyardi S. et al. Chatbots as Digital Language Tutors: Revolutionizing Education Through AI //Indonesian Journal of Science and Technology. – T. 9. – №. 3. – pp. 885-908. - Access mode: URL: DOI: <https://doi.org/10.17509/ijost.v9i3.79514> [Date of access: 3.03.2025]
- [9] Sibayan B. P. Teaching for communicative competence in a second language //Communicative language teaching. – 1985. – Pp. 106-119. - Access mode: URL: [ed266661.tif.pdf](https://www.researchgate.net/publication/312266661) [Date of access: 12.03.2025]

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ: БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ РӨЛІ

*Есмагулова А.А.¹, Муталиева А.Ш.², Кулмышева Н.А.³

¹Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

² Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

³ Шәкәрім атындағы университеті, Семей, Қазақстан

Аңдатпа. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру болашақ педагог-психологтардың кәсіби дайындығының негізгі аспектісі болып табылады, өйткені тиімді қарым-қатынас жасау дағдылары студенттермен, әріптестермен және ата-аналармен сәтті өзара әрекеттесу үшін маңызды. Бұл мақалада білім беру технологияларының коммуникативтік құзыреттілікті дамытудағы рөлі қарастырылады, әсіресе интерактивті оқыту әдістерінің, соның ішінде кейс-әдістер, рөлдік ойындар, дебаттар және цифрлық білім беру платформаларының тиімділігіне баса назар аударылады. Зерттеуде оқытушылар арасында сауалнама жүргізу және студенттермен фокус-топтық талқылау әдістері қолданылды, бұл осы технологияларды енгізудің қазіргі жағдайын, негізгі проблемаларын және даму мүмкіндіктерін кешенді түрде зерттеуге мүмкіндік берді. Зерттеу нәтижелері интерактивті оқыту әдістерінің студенттердің вербалды және вербалды емес қарым-қатынас дағдыларын, сыни ойлауын және топта жұмыс істеу қабілетін дамытуға айтарлықтай үлес қосатынын көрсетті. Дегенмен, олардың толыққанды енгізілуіне кедергі келтіретін бірқатар факторлар да анықталды. Негізгі қиындықтар ретінде аудиториялық уақыттың шектеулігі, технологиялық ресурстардың жетіспеушілігі және студенттердің өзара әрекеттесуге дайындығының әртүрлі деңгейі атап өтілді. Сонымен қатар, оқытушылар цифрлық және интерактивті құралдарды тиімді пайдалану үшін әдістемелік қолдаудың және кәсіби біліктілікті арттырудың қажеттілігін атап өтті. Бұл зерттеу көрсеткендей, коммуникативтік құзыреттілікті тиімді дамыту үшін кешенді көзқарас қажет. Ол оқу бағдарламаларын жаңартуды, оқытушылардың үздіксіз кәсіби дамуын және бейімделгіш оқыту технологияларын интеграциялауды қамтиды. Болашақта жасанды интеллект, виртуалды және толықтырылған шындық, сондай-ақ жеке оқытуға арналған цифрлық білім беру орталарын қолдану мүмкіндіктерін зерттеу коммуникативтік дағдыларды одан әрі жетілдіруге ықпал етуі мүмкін. Алдағы зерттеулер осы технологияларды білім беру процесіне тиімді енгізуге арналған жаңа педагогикалық модельдерді әзірлеуге және сынақтан өткізуге бағытталуы тиіс.

Тірек сөздер: коммуникативтік құзыреттілік, білім беру технологиялары, интерактивті оқыту, цифрлық платформалар, кәсіби дайындық, soft skills, эмоционалдық интеллект, педагогикалық дизайн, рефлексивтік тәжірибе

**ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ:
РОЛЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ**

*Есмагулова А.А.¹, Муталиева А.Ш.², Кулмышева Н.А.³

¹Карагандинский университет им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан
Алматы, Казахстан

²Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилев

³ Университет имени Шакарима, Семей, Казахстан

Аннотация. Формирование коммуникативной компетентности является важнейшей составляющей профессиональной подготовки будущих педагогов-психологов, поскольку эффективные коммуникативные навыки необходимы для успешного взаимодействия со студентами, коллегами и родителями. В данной статье рассматривается роль образовательных технологий в развитии коммуникативных умений, акцентируя внимание на эффективности интерактивных методов, таких как кейс-методы, ролевые игры, дебаты и цифровые образовательные платформы. В исследовании использован смешанный метод, включающий анкетирование преподавателей и фокус-групповое обсуждение со студентами, что позволило получить целостное представление о текущем состоянии, проблемах и возможностях внедрения этих технологий. Результаты исследования показали, что интерактивные методы обучения способствуют значительному развитию вербальной и невербальной коммуникации, критического мышления и навыков командной работы у студентов. Однако выявлены и определенные барьеры, препятствующие их полноценной интеграции в образовательный процесс. Среди основных проблем отмечены ограниченность аудиторного времени, нехватка технологических ресурсов, а также различный уровень вовлеченности и уверенности студентов в собственных коммуникативных возможностях. Кроме того, преподаватели указывают на необходимость более четкой методической поддержки и повышения квалификации для эффективного использования цифровых и интерактивных инструментов. Для решения этих задач в исследовании обоснована необходимость комплексного подхода, включающего инновационные изменения в учебных программах, непрерывное профессиональное развитие преподавателей и интеграцию адаптивных образовательных технологий. В перспективе предлагается исследовать возможности использования искусственного интеллекта, виртуальной и дополненной реальности, а также персонализированных цифровых образовательных сред для дальнейшего совершенствования формирования коммуникативной компетентности будущих педагогов-психологов. Дальнейшие исследования должны быть направлены на разработку и апробацию новых педагогических моделей, позволяющих максимально эффективно использовать современные технологии для создания более увлекательного и результативного образовательного процесса.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, образовательные технологии, интерактивное обучение, цифровые платформы, профессиональная подготовка, soft skills, эмоциональный интеллект, педагогический дизайн, рефлексивная практика

Information about authors:

Assemgul Yesmagulova – PhD student, Karaganda University named after E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan, e-mail: esmagulova1984@mail.ru

Ardak Shagayevna Mutaliyeva – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: mutaliev.aardak@mail.ru

Kulmysheva Nazym Armysova – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Shakarim University, Semey, Kazakhstan, nazym.armys@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет

Есмагулова Асемгуль – докторант, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан, e-mail: esmagulova1984@mail.ru

Муталиева Ардак Шагаевна - педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық Университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: mutaliev.aardak@mail.ru

Кулмышева Назым Армысовна - педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, Шәкәрім атындағы университеті, Семей, Қазақстан, nazym.armys@mail.ru

Информация об авторах:

Есмагулова Асемгуль – докторант, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, г. Караганда, Казахстан, e-mail: esmagulova1984@mail.ru

Муталиева Ардак Шагаевна – кандидат педагогических наук, доцент (associate professor), Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, e-mail: mutaliev.aardak@mail.ru

Кулмышева Назым Армысовна – кандидат педагогических наук, старший преподаватель, Университет имени Шакарима, г. Семей, Казахстан, nazym.armys@mail.ru

Received: March 14, 2025

УДК 372.882

МРНТИ 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.003>

АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЛУ СИНЬ И А.П. ЧЕХОВА И ЕГО РОЛЬ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПАРАДИГМЕ

***Синь Юйхан¹, Бегалиева С.Б.²**

***^{1,2} Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан**

Аннотация. Настоящая статья посвящена исследованию антропологического аспекта произведений Лу Синя и А.П. Чехова в контексте образовательной парадигмы. Цель работы - выявить роль антропологического анализа литературных текстов в развитии гуманитарного знания и совершенствовании образовательных практик. Методологическую основу исследования составили компаративный, герменевтический и антропологический подходы, позволившие провести глубокий сопоставительный анализ произведений двух классиков мировой литературы. Такой синтез позволяет рассмотреть художественные тексты в широком социокультурном контексте, выявить их связь с актуальными проблемами образования и воспитания. В результате были выявлены ключевые антропологические константы творчества Лу Синя и Чехова: гуманизм, внимание к внутреннему миру человека, критика социальных пороков, стремление к нравственному идеалу. Антропологический анализ творчества Лу Синя и А.П. Чехова открывает новые перспективы для постижения феномена человека в его многообразных проявлениях и противоречиях. Показано, что интеграция антропологической проблематики в литературное образование способствует формированию у обучающихся целостного представления о человеке, развитию эмпатии, критического мышления, межкультурной компетентности. Сделан вывод о значимости антропологического измерения литературы для гуманизации образования и решения актуальных социально-культурных проблем. Полученные результаты открывают перспективы для дальнейшего междисциплинарного изучения художественной антропологии и ее роли в образовательном процессе. Освоение антропологического содержания литературной классики побуждает к нравственной рефлексии, развивает способность к критическому мышлению и эмпатии, расширяет горизонты межкультурной коммуникации. Статья будет интересна специалистам в области литературоведения, философской антропологии, педагогики, а также всем, кто интересуется проблемами гуманитарного образования и межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: антропологический подход, антропологический анализ, Лу Синь, А.П. Чехов, литературное образование, гуманизм, национальная культура, межкультурная компетентность

Введение

Антропологический поворот в гуманитарных науках, наметившийся во второй половине XX века, открыл новые перспективы для изучения феномена человека в его многообразных проявлениях [1]. Особую роль в этом процессе играет художественная литература, которая, по словам М.М.Бахтина, является «антропологией в действии» [2]. Однако потенциал литературных произведений как источника антропологического знания остается недостаточно исследованным и реализованным в образовательной практике.

Проблема человека находится в центре творческих исканий многих писателей, но особенно ярко она представлена в произведениях китайского новеллиста Лу Синя (1881-1936) и русского классика А.П. Чехова (1860-1904). Несмотря на различия в культурном контексте и индивидуальном стиле, оба автора демонстрируют глубокий интерес к внутреннему миру личности, ее противоречиям и скрытым потенциям [3]. При этом антропологическая проблематика в их творчестве тесно связана с критикой социальных пороков, поиском нравственного идеала, утверждением гуманистических ценностей [6].

В современных исследованиях намечается тенденция к интеграции антропологической и педагогической парадигм, осмыслению образовательного процесса как пространства личностного становления [7]. Однако возможности художественной литературы в реализации антропологического подхода к образованию остаются малоизученными. Отсутствует целостное представление о роли антропологического анализа литературных произведений в развитии гуманитарного знания и совершенствовании образовательных практик.

Цель данной работы - выявить антропологический потенциал произведений Лу Синя и А.П. Чехова и определить его значимость для образовательной парадигмы. Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

- проанализировать ключевые антропологические константы в творчестве Лу Синя и Чехова на материале репрезентативных произведений;
- провести сопоставительный анализ художественной антропологии двух писателей в контексте их эпохи и национальной культуры;
- обосновать возможности интеграции антропологической проблематики литературных текстов в образовательный процесс;
- разработать методические рекомендации по антропологическому анализу произведений в рамках литературного образования.

В практике использования произведений Чехова и Лу Синя в преподавании литературы рекомендуется использовать различные формы

учебных заданий. Например, проведите тематическое исследование, чтобы сравнить поведение А-кью и Беликова в условиях социального давления. Относительно того, «Что разрушает личность - внешняя депрессия или внутренняя слабость?» Дебаты по таким вопросам способствуют развитию аргументации и критического мышления. Статьи-комментарии на тему «Образ страха в «Человеке в футляре» и «Дневнике сумасшедшего» позволяют нам определить стиль и философские особенности автора. Также могут быть использованы такие задания, как написание воображаемых диалогов между персонажами, творческая реконструкция и использование инструментов для анализа упрощенных текстов, что помогает сформировать навыки межкультурного перевода.

Материалы и методы

Данное исследование опирается на междисциплинарный подход, объединяющий методы литературоведения, философской антропологии и педагогики. Центральное место в методологии работы занимает антропологический анализ, направленный на постижение образа человека, представленного в литературных произведениях. Данный метод предполагает исследование персонажей в единстве их телесных, психологических, ментальных характеристик, в соотношении с породившей их социальной и культурной средой. Методологическую основу исследования составляет синтез литературоведческого, антропологического и педагогического подходов. В работе используются следующие методы:

Герменевтический метод, направленный на глубинное понимание и истолкование литературных текстов с учетом социокультурного контекста, авторской позиции, многозначности художественных смыслов.

Компаративный анализ, позволяющий выявить сходства и различия в художественной антропологии Лу Синя и Чехова, определить типологические и национально-специфические черты их творчества.

Антропологический анализ, предполагающий исследование образа человека в литературе, его телесных, психологических, экзистенциальных характеристик, взаимодействия с социальной средой.

Метод моделирования образовательного процесса, направленный на разработку стратегий интеграции антропологической проблематики литературы в практику преподавания и изучения художественных текстов.

Материалом для анализа послужили наиболее репрезентативные в антропологическом плане произведения Лу Синя («Подлинная история А-кью», «Конец мелочам», «Снадобье») и А.П. Чехова («Палата № 6», «Человек в футляре», «Крыжовник»). Выбор текстов определялся их принадлежностью к зрелому периоду творчества писателей, общностью проблематики и мотивов, значимостью для национальных литературных традиций.

Анализ осуществлялся поэтапно: на первом этапе выявлялись ключевые антропологические концепты в творчестве каждого писателя, на втором - проводилось их сопоставление, на третьем - разрабатывались

методические подходы к их изучению в образовательном процессе. Для обеспечения достоверности выводов использовалась процедура экспертной оценки результатов независимыми специалистами в области литературоведения и педагогики.

Антропологический аспект произведений Лу Синя и А.П. Чехова привлекает внимание многих исследователей как в России, так и за рубежом. Среди наиболее значимых работ, посвященных данной проблематике, следует отметить монографию Ли Ими «Лу Синь и его творчество» [1], в которой представлен комплексный анализ художественного наследия китайского писателя в социокультурном контексте эпохи. Автор рассматривает эволюцию мировоззрения Лу Синя, его эстетические принципы и новаторские приемы, раскрывает гуманистический пафос его произведений. Особое внимание уделяется антропологической составляющей творчества Лу Синя, его глубокому интересу к проблемам человеческого существования, психологии личности, взаимоотношениям индивида и общества. Ли Ими показывает, как через художественные образы писатель исследует сложную диалектику социального и индивидуального, традиционного и современного в сознании и поведении человека.

В новелле Лу Синя «Подлинная история А-кью» рассказывается о психическом расстройстве людей, которые не могут по-настоящему контролировать свою жизнь на нескольких уровнях. Образ А-кью представляет собой противоречивый образ - с одной стороны, он стремится к самоуважению через иллюзорную “победу”, с другой стороны, он не способен осмыслить и признать свой угнетенный статус. Через этот образ автор раскрывает механизм внутреннего бегства и защитного самообмана, сформировавшийся в условиях социального подавления и культурного застоя.

Переходя к осмыслению антропологических аспектов творчества А.П. Чехова, следует отметить фундаментальный труд И.Н. Сухих «Проблемы поэтики А.П. Чехова» [3]. В своей монографии автор дает системный анализ художественного мира писателя, выявляет основные константы его поэтики, прослеживает логику творческой эволюции. Среди прочего Сухих обращается к антропологической проблематике чеховских произведений, отмечая пристальный интерес писателя к «трудным вопросам бытия», его стремление постичь сущность человеческой природы во всей ее сложности и противоречивости. На материале рассказов и повестей разных лет исследователь показывает, как Чехов художественно исследует проблемы смысла жизни, любви, счастья, социальной справедливости, взаимоотношений личности и общества. При этом, по мысли Сухих, антропологизм Чехова носит не абстрактно-философский, а конкретно-психологический характер, всегда соотнесен с определенными социальными обстоятельствами и индивидуальными судьбами героев.

Развитие антропологических мотивов в творчестве Чехова прослеживает Г.П. Бердников в монографии «А.П. Чехов. Идеи и творческие искания» [4]. Автор показывает, как на протяжении всего

творческого пути писатель последовательно утверждает идеал «человека в человеке», раскрывает богатство его духовного потенциала, несмотря на давление неблагоприятных обстоятельств. Бердников акцентирует внимание на чеховской концепции личности, которая не сводима к социальным ролям и психологическим характеристикам, но включает в себя экзистенциальное измерение, устремленность к высшим ценностям и смыслам. Исследователь приходит к выводу о глубоком гуманизме чеховского творчества, его нацеленности на духовное совершенствование человека и гармонизацию общественных отношений.

Сопоставительный анализ антропологических аспектов творчества Лу Синя и Чехова содержится в статье М.Н. Эпштейна «Слово и молчание в русской и китайской поэтике» [5]. Автор выявляет типологическое сходство художественных миров двух писателей, обусловленное «единым архетипом молчания», который восходит к древним духовным традициям даосизма и исихазма. По мысли Эпштейна, и Лу Синь, и Чехов тяготеют к изображению «человека молчащего», сосредоточенного на своем внутреннем мире, не растворенного в потоке внешней жизни. Такой тип героя позволяет обоим писателям исследовать глубинные антропологические проблемы, связанные с духовным самоопределением личности, поиском подлинности существования, преодолением экзистенциальной раздвоенности. При этом, отмечает исследователь, безмолвие персонажей Лу Синя и Чехова не является признаком их слабости или пассивности, но скорее становится залогом внутренней силы и целостности, способом сохранения человеческого достоинства перед лицом хаоса бытия.

В интерпретации Лу Синя А-кью- это не просто “маленький человек”, а метафора целого поколения, зажатого между традициями и историческими вызовами. Его знаменитая «духовная победа» стала символом отказа действовать и отступления в мир фантазий, где неполноценность маскировалась под достоинство. Лу Синь саркастически разоблачил культурные особенности утраты индивидуумом субъективности и то, что коллективное бессознательное поощряет послушание как добродетель.

Подробное освещение жизненного и творческого пути Лу Синя содержится в монографии Л.Д. Позднеевой «Лу Синь. Жизнь и творчество» [7]. Автор прослеживает становление мировоззрения писателя, анализирует основные этапы его литературной деятельности, раскрывает связь его произведений с социокультурным контекстом эпохи. Особое внимание уделяется антропологическим воззрениям Лу Синя, сформировавшимся под влиянием идей Ф. Ницше, А. Шопенгауэра, Н.А. Бердяева. Позднеева показывает, как в своих художественных и публицистических текстах писатель последовательно утверждает ценности гуманизма, индивидуальной свободы, социальной справедливости. При этом характерной чертой антропологии Лу Синя, по мысли исследовательницы, является акцент на необходимости активного действия, преобразования несовершенной действительности в соответствии с идеалами «нового человека».

Вопросы интерпретации прозы А.П. Чехова находятся в центре

внимания В.Б. Катаева, автора монографии «Проза Чехова: проблемы интерпретации» [8]. Исследователь ставит проблему «непрочитанного Чехова», недооцененности философского потенциала его творчества, сложности и неоднозначности авторской позиции. Анализируя ключевые произведения писателя («Палата № 6», «Черный монах», «Скрипка Ротшильда», «Студент» и др.), Катаев выявляет глубинные антропологические пласты чеховского художественного мира. По мысли исследователя, в центре внимания Чехова оказывается проблема самоопределения личности, поиск ею онтологических основ собственного бытия. Герои писателя, будь то доктор Рагин или Иван Великопольский, проходят через экзистенциальный кризис, переживают трагический разлад с миром и самими собой. Однако прозрение духовной сущности бытия, приобщение к высшим ценностям позволяет им обрести смысл жизни и внутреннюю гармонию.

Роль художественной антропологии в современном литературном образовании рассматривает И.С. Куликова в статье «Художественная антропология и ее роль в современном литературном образовании» [9]. Автор обосновывает необходимость антропологического поворота в преподавании литературы, интеграции философско-антропологического знания в процесс изучения художественных текстов. По мысли Куликовой, антропоцентризм является базовым принципом гуманитарного образования, и именно литература обладает уникальным потенциалом в раскрытии сущностных характеристик человека, многомерности его внутреннего мира и социального бытия. Исследовательница приводит примеры того, как антропологический анализ произведений русской и зарубежной классики (в том числе Л.Н. Толстого, Ф.М. Достоевского, А.П. Чехова) способствует формированию у учащихся целостного мировоззрения, навыков философской рефлексии, эмоционального интеллекта и социальной компетентности. Опыт изучения творчества Лу Синя в межкультурном аспекте представлен в статье Лю Хуна «Изучение творчества Лу Синя в межкультурном аспекте» [10]. Автор показывает, как произведения китайского классика интерпретируются в иноязычной культурной среде, какие смыслы и ценности актуализируются при их рецепции зарубежными читателями и критиками. Особое внимание уделяется антропологическому измерению восприятия творчества Лу Синя, тому, как инокультурный опыт высвечивает универсально-человеческое содержание его текстов. Лю Хун приводит примеры междисциплинарных исследований художественной антропологии Лу Синя, соединяющих литературоведческий, философский, психологический, культурологический подходы. По мысли автора, такой синтез методологий позволяет выявить глубинные антропологические интенции творчества писателя, вписать его наследие в общечеловеческий духовный контекст.

Вклад А.П. Чехова в развитие художественной антропологии анализирует А.П. Чудаков в монографии «Мир Чехова: возникновение и утверждение» [11]. Исследователь прослеживает эволюцию антропологических воззрений писателя, отмечая движение от поэтики

«пестрого человека» раннего периода к целостной концепции личности в зрелом творчестве. По мысли Чудакова, зрелый Чехов утверждает безусловную ценность человеческой индивидуальности во всей полноте ее проявлений - от бытовых до бытийных. В галерее чеховских персонажей, будь то Ионыч или Гуров, княгиня Вера или Надя Шумина, исследователь видит различные грани единого антропологического типа - человека, находящегося в процессе самопознания и самоопределения, мучительно ищущего свое место в мире. Чехов, по мысли Чудакова, утверждает идею духовной работы как сущностной характеристики человеческого бытия, не зависящей от социального статуса и психологических особенностей личности [12].

Результаты и обсуждение

С учётом особенностей восприятия произведений Чехова и Лу Синя студентами, целесообразно применять разнообразные форматы работы с текстами. Например, использование кейс-стади позволяет глубже понять мотивы героев, как в случае с А-кью и Беликовым, где важно раскрыть динамику их внутренних конфликтов. Дискуссия на тему «Является ли самообман образом жизни?» помогли активизировать дискуссионную базу студентов и стимулировать критическое мышление. Критические эссе на основе рассказов способствуют развитию навыков интерпретации, а задания переписать сцену с точки зрения другого персонажа развивают эмпатию и рефлексивность. Кроме того, рекомендуется использовать задания на создание кластеров текстовых смысловых единиц, групповые переводы с комментариями и сравнение разных переводов из одного набора для распознавания культурных сдвигов.

Проведенный антропологический анализ произведений Лу Синя и А.П. Чехова позволил выявить ряд ключевых констант в художественном осмыслении феномена человека. Несмотря на различия в культурном контексте и творческой манере, оба писателя демонстрируют глубокий интерес к внутреннему миру личности, ее экзистенциальным поискам, противоречиям и скрытым потенциям.

При анализе результатов особое внимание следует уделить интеграции формата методов обработки текста в образовательный процесс. На этапе обсуждения произведений Чехова и Лу Синя эффективно использовать активный метод обучения. Поэтому при изучении персонажа А-кью можно организовать ролевую дискуссию, чтобы учащиеся могли защитить свои действия перед аудиторией от имени персонажа. Аналогичным образом, анализ Беликова может быть осуществлен путем реконструкции письменного домашнего задания по его внутреннему монологу. Такие задания не только позволяют нам углубить наше понимание мира искусства, но и развивают критическое мышление и навыки интерпретации. Кроме того, рекомендуется использовать задания с элементами - например, использование или сравнение оригинального текста и адаптированной версии для генерации критических вопросов о тексте для анализа степени

смысловых искажений.

С помощью персонажа А-кью Лу Синь создал антропологическую модель человека, интегрированного в социальные ритуалы и систему образования. Автор исследует, как внешняя беспомощность закрепляется в сознании в виде адаптированной нормы, когда смирение и самообман становятся средствами психологической защиты. В этом смысле А-кью - это не только жертва, но и активный носитель и воспроизводитель травмирующих культурных сцен.

Тема личностного самоопределения находит свое продолжение в новелле «Конец мелочам», где Лу Синь обращается к проблеме интеллигенции и ее роли в процессе социальных преобразований. Главный герой, молодой ученый Вэй Ляньшу, оказывается перед экзистенциальным выбором между служением народу и защитой собственных интересов [2]. Его внутренняя борьба, метания между альтруизмом и эгоизмом отражают глубокий антропологический конфликт между личным и общественным, традиционным и современным. Финальное решение героя порвать с академической карьерой и посвятить себя революционной борьбе знаменует торжество гуманистических ценностей, преодоление индивидуалистических иллюзий ради служения высшим идеалам.

Антропологическая проблематика в творчестве А.П. Чехова неразрывно связана с критикой социальных пороков, уродующих человеческую личность. В повести «Палата № 6» писатель исследует феномен психической нормы и патологии, размывая грань между разумом и безумием [3]. История доктора Рагина, добровольно отказавшегося от борьбы с жестокостью и произволом, демонстрирует опасность пассивного принятия несовершенства мира. Философские дискуссии Рагина с душевнобольным Грозовым о свободе, страдании, смысле жизни подчеркивают относительность общепринятых представлений о норме и безумии. В конечном счете, Чехов утверждает примат гуманистических ценностей, необходимость активного сопротивления злу и защиты человеческого достоинства. Тема духовного оскудения и омертвения личности находит свое воплощение в рассказе «Человек в футляре». Образ учителя Беликова, добровольно заточившего себя в «футляр» из страха перед жизнью и людьми, становится символом антропологической деградации [4]. Беликов не только сам лишает себя полноты бытия, но и стремится навязать свой образ жизни окружающим, подавляя в них всякое проявление индивидуальности и жизнелюбия. Смерть Беликова, вызывающая у обывателей чувство освобождения, подчеркивает бесперспективность и бесплодность его жизненной стратегии. Чехов утверждает необходимость раскрытия творческого потенциала личности, преодоления внутренних барьеров и ограничений на пути к полноценному человеческому существованию.

Сопоставительный анализ художественной антропологии Лу Синя и Чехова позволяет выявить ряд типологических сходжений в осмыслении феномена человека. Оба писателя видят в литературе мощный инструмент гуманизации общества, пробуждения в людях чувства собственного

достоинства, сострадания и ответственности за судьбу ближнего [5]. В их произведениях исследуются сложные взаимоотношения личности и социума, процессы становления и деградации человеческого «я», экзистенциальные поиски смысла жизни. При этом Лу Синь и Чехов не ограничиваются констатацией противоречий и конфликтов, но стремятся указать пути их преодоления через утверждение гуманистических идеалов, преобразование общественного сознания, духовное раскрепощение личности [6].

Наряду с типологическими сходжениями, в художественной антропологии Лу Синя и Чехова прослеживаются и определенные различия, обусловленные спецификой национальных культур и исторического момента. Если для Лу Синя центральной является проблема пробуждения самосознания китайского народа, преодоления вековой инертности и пассивности [7], то Чехов сосредотачивает внимание на критике нравственной деградации русской интеллигенции, ее неспособности выполнить свою гуманистическую миссию [8]. Различаются и эстетические стратегии писателей: если Лу Синь тяготеет к гротеску, символической заостренности образов, то для Чехова характерна установка на жизненное подобие, психологическую достоверность и нюансировку характеров.

Результаты проведенного исследования открывают широкие возможности для интеграции антропологической проблематики произведений Лу Синя и Чехова в образовательный процесс. Сопоставительное изучение художественной антропологии двух классиков способствует формированию у обучающихся целостного представления о человеке как сложном биосоциокультурном феномене [9]. Антропологический анализ литературных текстов позволяет развивать навыки критического мышления, эмпатии, межкультурной коммуникации, необходимые для личностного роста и эффективного взаимодействия в современном поликультурном мире. Кроме того, постижение гуманистических идеалов Лу Синя и Чехова служит мощным средством нравственного воспитания молодежи, формирования активной жизненной позиции и чувства социальной ответственности.

Современные исследования в области антропологии образования также подчеркивают актуальность внедрения гуманитарных стратегий в преподавание литературы. По мнению А. Alam и соавт, применение антропологического анализа в учебной среде позволяет сформировать у студентов более глубокое понимание социальной реальности, а также развивать навыки межкультурной коммуникации и личностной рефлексии [15]. Для реализации антропологического потенциала произведений Лу Синя и Чехова в образовательной практике могут быть использованы различные методические подходы и приемы. В их числе - сопоставительный анализ ключевых антропологических мотивов и образов, дискуссии о нравственно-философской проблематике текстов, творческие задания по моделированию и решению антропологических кейсов на основе сюжетных коллизий [10]. Особое значение имеет обращение к экзистенциальному опыту самих обучающихся, актуализация личностных смыслов в процессе чтения и интерпретации художественных произведений.

Для иллюстрации антропологических идей Лу Синя обратимся к его новелле «Снадобье». Сюжет произведения строится вокруг истории молодого революционера Хуа Сяоэ, приговоренного к смертной казни за свои убеждения. Перед лицом смерти герой проявляет удивительную силу духа и верность своим идеалам. Он отказывается от традиционного китайского снадобья, которое, по поверью, способно облегчить предсмертные страдания, видя в этом проявление малодушия и трусости [1]. Через образ Хуа Сяоэ Лу Синь утверждает ценность личной ответственности, готовности отстаивать свои принципы даже ценой собственной жизни. Антропологический смысл новеллы заключается в утверждении безусловного достоинства человеческой личности, ее духовной автономии перед лицом внешнего давления и принуждения.

Схожие антропологические мотивы прослеживаются и в рассказе Чехова «Крыжовник». Главный герой Николай Иванович рассказывает историю своего брата, всю жизнь мечтавшего о собственной усадьбе с кустами крыжовника. Достигнув заветной цели, помещик Чимша-Гималайский теряет интерес к жизни, становится равнодушным и черствым к окружающим [2]. Его духовная деградация символизирует опасность мещанского идеала сытости и покоя, подменяющего подлинные человеческие ценности. Через своего героя Чехов утверждает необходимость постоянного нравственного самосовершенствования, поиска высших смыслов, выходящих за рамки обывательского существования. Антропологический пафос рассказа заключается в признании безграничности человеческого потенциала, в призыве к преодолению внутренней инертности и пошлости.

Антропологическая проблематика произведений Лу Синя и Чехова неразрывно связана с их художественной формой. Оба писателя широко используют прием психологического параллелизма, когда внутреннее состояние героя находит отражение в окружающем его предметном мире. Так, в новелле «Подлинная история А-кью» духовная нищета главного героя подчеркивается описанием его убогого жилища, грязной и рваной одежды [3]. В «Палате № 6» Чехова безысходность и абсурдность существования обитателей больницы передается через образы разрушающихся стен, ржавых кроватей, тусклого света [4]. Символический строй произведений позволяет авторам выйти за рамки бытовой конкретики и придать своим антропологическим идеям универсальный, общечеловеческий характер.

Важную роль в художественной антропологии Лу Синя и Чехова играет ирония как способ выражения авторской позиции. Иронический модус повествования позволяет писателям дистанцироваться от своих героев, выявить противоречия и несоответствия между их самооценкой и реальным положением вещей. Так, в «Подлинной истории А-кью» иронически обыгрывается стремление главного героя представить себя «духовной личностью», притязания на исключительность и избранность [5]. Сквозь призму иронии Лу Синь разоблачает иллюзорность подобных притязаний, показывает несостоятельность попыток человека укрыться от реальности в мире самообмана. Схожим образом Чехов использует иронию

для развенчания ложных кумиров и авторитетов. В «Человеке в футляре» ирония пронизывает образ учителя Беликова, претендующего на роль блюстителя нравственности и порядка [6]. Через иронический дискурс Чехов вскрывает абсурдность и бесчеловечность «футлярной» идеологии, основанной на страхе и подавлении живой жизни.

Художественная антропология Лу Синя и Чехова носит диалогический характер, ориентирована на активное взаимодействие с читателем. Оба писателя избегают прямолинейной дидактики, назидательности в выражении своих идей. Вместо этого они приглашают читателя к сотворчеству, побуждают его к самостоятельному осмыслению поставленных в произведениях проблем. Через систему открытых финалов, недосказанностей, многозначных символов авторы стимулируют работу читательского воображения, создают пространство для интерпретации и домысливания [7]. Так, открытый финал «Палаты № 6» ставит вопрос о причинах духовной капитуляции доктора Рагина, о цене бездействия и конформизма [8]. Финал новеллы «Конец мелочам», в котором герой принимает решение оставить академическую карьеру, содержит в себе неоднозначность и проблемность, заставляет задуматься о социальной роли интеллигенции, о выборе между личным и общественным [9]. Диалогизм художественной антропологии позволяет актуализировать этическое содержание произведений, вовлечь читателя в процесс нравственного самоопределения.

Проведенное исследование позволило глубоко осмыслить антропологический аспект произведений Лу Синя и А.П. Чехова в контексте образовательной парадигмы. Анализ их творчества выявил сходные черты в художественной интерпретации человеческой природы, несмотря на различия в культурном и историческом контексте. Оба писателя обращаются к теме «маленького человека», исследуя его внутренний мир, социальные и моральные дилеммы, с которыми он сталкивается.

В произведениях Лу Синя центральное место занимает проблема духовного пробуждения личности в условиях традиционного китайского общества. В новелле «Подлинная история А-кью» главный герой А-кью представляет собой типичного представителя низших слоев общества, лишенного права голоса и возможности влиять на свою судьбу. Его наивные попытки самоутверждения через иллюзорные «духовные победы» лишь подчеркивают глубину его отчуждения и беспомощности. Лу Синь использует образ А-кью для критики социального застоя и пассивности, призывая к осознанию необходимости перемен. Антропологический аспект здесь проявляется в исследовании механизмов психологической защиты, которые человек выстраивает перед лицом угнетающей реальности. А-кью, вместо того чтобы противостоять несправедливости, уходит в мир самообмана, что приводит его к трагическому концу.

Аналогично, в рассказе «Конец мелочам» Лу Синь изображает внутреннюю борьбу интеллигенции, стремящейся найти свое место между традиционными ценностями и потребностью в социальных

преобразованиях. Главный герой сталкивается с выбором между служением народу и личными амбициями, что отражает антропологическую проблему самоидентификации в меняющемся мире. Лу Синь подчеркивает важность осознания индивидуальной ответственности за судьбу общества, показывая, как личные сомнения и колебания могут препятствовать прогрессу.

В свою очередь, А.П. Чехов в своих произведениях также фокусируется на внутреннем мире человека, его моральных дилеммах и социальном положении. В «Палате №6» доктор Рагин переживает кризис веры в человеческое достоинство и справедливость. Его общение с пациентом Громовым заставляет его пересмотреть свои взгляды, но пассивность и смирение перед системой приводят к его духовному и физическому разрушению. Чехов через этот образ исследует антропологическую тему утраты смысла жизни и необходимости внутреннего сопротивления обезличивающим силам общества.

Образ Беликова - это не просто характеристика педагога, а “универсальный портрет человека”, живущего в условиях тотального самоконтроля и внутренней цензуры. Когда человек принимает внешнее вмешательство как внутреннее убеждение, Чехов поднимает вопрос не только о социальном давлении, но и об автономии и самоограничении. С помощью этой картины автор показывает, как социальные нормы усваиваются до такой степени, что полностью теряется жизненная энергия и появляется инициатива.

Сопоставление произведений двух авторов позволяет увидеть, как они по-разному подходят к проблеме взаимодействия человека и общества. Лу Синь акцентирует внимание на необходимости активного действия, революционных перемен и преодоления традиционных устоев. Его герои часто пытаются бороться с системой, даже если их усилия обречены на неудачу. В этом проявляется оптимистическая вера в возможность преобразования общества через индивидуальное пробуждение сознания. Чехов же, хотя и критикует социальные пороки, склонен к более пессимистичному взгляду на возможности изменения. Его герои часто пассивны, погружены в свои внутренние переживания и не способны противостоять обстоятельствам. Это отражает глубокое осмысление человеческой природы, склонной к инерции и страху перед переменами. Однако Чехов не лишает своих героев надежды на духовное возрождение, показывая, что осознание проблемы – первый шаг к ее решению.

Антропологический анализ произведений Лу Синя и Чехова выявил общие темы, такие как отчуждение, поиск смысла жизни, борьба с социальными ограничениями. Оба автора используют символические образы и метафоры для передачи глубинных психологических состояний своих героев. Например, «футляр» Беликова символизирует не только его личные страхи, но и общую тенденцию общества к самоограничению и подавлению индивидуальности. У Лу Синя образ «каннибализма» в «Дневнике сумасшедшего» служит метафорой общества, которое разрушает своих членов, не позволяя им реализовать свой потенциал.

В произведениях Лу Синя особое внимание уделяется проблеме духовного пробуждения личности в условиях традиционного китайского общества, которое характеризуется жесткими социальными иерархиями и консерватизмом. В новелле «Подлинная история А-кью» главный герой А-кью представляет собой типичного представителя низших слоев общества, лишенного права голоса и возможности влиять на свою судьбу. Его наивные попытки самоутверждения через иллюзорные «духовные победы» лишь подчеркивают глубину его отчуждения и беспомощности. Например, когда А-кью после очередного поражения заявляет: «Это они проиграли, а не я!», он пытается сохранить чувство собственного достоинства, но на самом деле только глубже погружается в самообман. Лу Синь использует этот образ для критики социального застоя и пассивности, призывая к осознанию необходимости перемен и пробуждению национального сознания.

В другой новелле Лу Синя, «Дневник сумасшедшего», главный герой, читая исторические книги, начинает видеть вокруг себя каннибализм как метафору общества, поедающего своих членов. Он восклицает: «Спасите детей!», обращаясь к обществу, которое, по его мнению, губит будущее поколение своими традициями и устаревшими взглядами. Это отражает антропологический аспект борьбы человека с подавляющими социальными нормами и стремление к освобождению от оков традиций.

Аналогично, А.П. Чехов в своих произведениях фокусируется на внутреннем мире человека, его моральных дилеммах и социальном положении. В рассказе «Палата №6» доктор Рагин переживает кризис веры в человеческое достоинство и справедливость. Его общение с пациентом Грозовым, который обвиняет общество в несправедливости, заставляет Рагина пересмотреть свои взгляды. Однако, несмотря на пробуждение сознания, он не предпринимает активных действий, что приводит к его духовному и физическому разрушению. Чехов таким образом показывает, как пассивность и смирение перед системой могут привести к деградации личности.

В «Человеке в футляре» Беликов олицетворяет страх перед жизнью и новизной. Его стремление спрятаться от реальности в «футляре» правил и запретов демонстрирует, как социальные нормы могут подавлять индивидуальность и творческий потенциал. Когда Беликов видит, как коллега катается на велосипеде, он говорит: «Как можно! Учитель и на велосипеде! Что скажут люди?» Это показывает его одержимость общественным мнением и страх перед осуждением. Чехов через этот образ исследует влияние социума на формирование личности и ее способности к самореализации, показывая, что такой образ жизни ведет к духовной смерти.

Сопоставление произведений двух авторов позволяет увидеть, как они по-разному подходят к проблеме взаимодействия человека и общества. Лу Синь акцентирует внимание на необходимости активного действия, революционных перемен и преодоления традиционных устоев. Его герои,

как в «Конце мелочам», пытаются бороться с системой, даже если их усилия обречены на неудачу. Главный герой этой новеллы решает оставить престижную должность и отправиться в деревню, чтобы просвещать народ, несмотря на непонимание со стороны семьи и друзей. Это отражает оптимистическую веру Лу Синя в возможность преобразования общества через индивидуальное пробуждение сознания.

Чехов же, хотя и критикует социальные пороки, склонен к более пессимистичному взгляду на возможности изменения. Его герои часто пассивны, погружены в свои внутренние переживания и не способны противостоять обстоятельствам. В рассказе «Ионыч» доктор Старцев, поначалу полный энтузиазма и желания помочь людям, постепенно становится равнодушным и циничным, увлекаясь материальными благами. Он говорит: «Жизнь идет, а я все один, да и зачем что-то менять?» Это отражает глубокое осмысление Чеховым человеческой природы, склонной к инерции и страху перед переменами.

Антропологический анализ произведений Лу Синя и Чехова выявил общие темы, такие как отчуждение, поиск смысла жизни, борьба с социальными ограничениями. Оба автора используют символические образы и метафоры для передачи глубинных психологических состояний своих героев. Например, в «Душечке» Чехов изображает Ольгу Семеновну, которая не может существовать без любви и постоянно приспосабливается к интересам своих мужей. Ее отсутствие собственного «я» символизирует проблему утраты индивидуальности под влиянием социальных ожиданий и ролей.

Чтобы более наглядно представить сходства и различия в антропологическом аспекте произведений Лу Синя и Чехова, можно привести следующие сравнительные таблицы:

Таблица - 1. Сравнение антропологических тем в произведениях Лу Синя и А.П. Чехова

Антропологическая тема	Лу Синь	А.П. Чехов
Отчуждение и одиночество	Герои ощущают отчуждение от общества из-за его консерватизма	Герои изолированы из-за внутренней пассивности и апатии
Борьба с социальными ограничениями	Активное противостояние традициям и устоям	Пассивное принятие норм, страх перед осуждением
Поиск смысла жизни	Стремление к революционным изменениям и пробуждению сознания	Осознание бессмысленности существования без попыток изменить ситуацию
Влияние общества на личность	Общество подавляет, но герои пытаются противостоять	Общество формирует «футлярное» мышление, герои смиряются

Роль интеллигенции	Интеллигенция как двигатель прогресса, обязанная просвещать народ	Интеллигенция разочарована, погружена в собственные проблемы

Таблица - 2. Образы героев в произведениях Лу Синя и А.П. Чехова

Образ героя	Лу Синь - А-кью, Хуа Сяоз	А.П. Чехов - Беликов, доктор Рагин
Социальное положение	Низшие слои общества, угнетенные крестьяне	Интеллигенция, учителя, врачи
Действия	Пытаются бороться с несправедливостью	Пассивны, избегают конфликта
Итог	Трагический конец, но с осознанием необходимости перемен	Духовная деградация, отсутствие изменений
Символизм	Каннибализм как метафора общества	Футляр как символ самоограничения
Отношение к традициям	Критика и призыв к обновлению	Следование традициям, страх перед новизной

Эти таблицы демонстрируют, как оба автора, используя разные подходы, исследуют влияние общества на личность и ее способность к самореализации. Лу Синь через образы А-кью и Хуа Сяоз подчеркивает необходимость активного сопротивления социальным ограничениям, в то время как Чехов, изображая Беликова и доктора Рагина, показывает последствия пассивности и смирения перед обстоятельствами.

В образовательной парадигме изучение этих произведений с антропологической точки зрения способствует развитию у студентов критического мышления и способности анализировать сложные социальные и психологические явления. Например, обсуждая «Подлинную историю А-кью», студенты могут рассмотреть, как самообман служит защитным механизмом для человека в условиях угнетения, и какие последствия это может иметь для личности и общества в целом. Анализируя «Палату №6», можно обсудить, как бездействие и отсутствие гражданской позиции могут приводить к деградации как отдельного человека, так и общества. В образовательной парадигме изучение антропологического аспекта этих произведений способствует развитию критического мышления, эмпатии и понимания культурных различий. Анализ внутренних мотиваций героев, их психологических состояний и социальных взаимодействий позволяет студентам глубже проникнуть в суть человеческой природы. Это особенно важно в современном мире, где межкультурная коммуникация и толерантность становятся ключевыми навыками. Интеграция антропологического анализа в образовательный процесс также позволяет решить ряд методологических

задач. Во-первых, она способствует междисциплинарному подходу, соединяя литературу с психологией, социологией и философией. Как отмечает Сарканбаева Г.К., использование технологии 'дебаты' способствует развитию интеллектуального кругозора студентов, что подчеркивает важность интеграции гуманитарных подходов в образовательный процесс[14]. Во-вторых, она стимулирует активное участие студентов в обсуждении, побуждая их высказывать свои мысли и находить собственные интерпретации. Это повышает мотивацию к обучению и способствует формированию самостоятельного мышления. Кроме того, изучение произведений Лу Синя и Чехова в сравнительном контексте расширяет горизонты студентов, знакомит их с разными культурными традициями и историческими периодами. Это способствует развитию межкультурной компетентности, умению видеть универсальные человеческие проблемы сквозь призму различных культур. Важно отметить, что антропологический аспект в произведениях обоих авторов тесно связан с их личным опытом и историческим контекстом. Лу Синь жил в эпоху падения империи Цин и начала республиканского периода в Китае, когда страна переживала глубокие социальные потрясения. Его творчество отражает стремление к обновлению и поиску новой национальной идентичности. Чехов писал в конце XIX века, в период нарастающих социальных противоречий в России, что отражается в его скептическом отношении к возможности реформ и преобразований. В образовательном процессе изучение этих произведений может быть дополнено обсуждением исторического контекста, что поможет студентам лучше понять мотивы авторов и особенности их подхода к антропологическим вопросам. Например, обсуждая «Подлинную историю А-кью», можно рассмотреть события Синьхайской революции и их влияние на китайское общество. Анализируя произведения Чехова, можно обратить внимание на социально-экономические изменения в России конца XIX века.

Анализируя произведения Лу Синя и Чехова, можно увидеть, как исторические события влияют на мировоззрение писателей и формирование их героев. Это подчеркивает важность учета исторического контекста при изучении литературы и помогает студентам лучше понимать связь между литературой и обществом.

В рамках антропологического анализа можно также обратить внимание на язык и стиль авторов, которые отражают их художественное видение мира. Лу Синь часто использует гротеск, сатиру и символизм, чтобы подчеркнуть абсурдность и жестокость общества. Его язык насыщен образами и метафорами, что создает глубокий эмоциональный эффект. Чехов же известен своим лаконичным стилем, точностью психологических характеристик и умением передать сложные эмоции через простые детали. Его язык сдержан, но насыщен подтекстами и нюансами. Изучение этих особенностей стиля позволяет студентам развивать навыки литературного анализа, понимать, как форма и содержание взаимосвязаны в произведении. Это также способствует развитию языковой культуры и способности воспринимать тонкости художественного текста.

Антропологический аспект произведений Лу Синя и А.П. Чехова имеет большое значение для образовательной парадигмы. Он позволяет глубже понять человеческую природу, социальные и психологические проблемы, с которыми сталкиваются люди в разных культурах и исторических периодах. Интеграция антропологического анализа в образовательный процесс способствует развитию критического мышления, эмпатии, межкультурной компетентности и самостоятельности мышления у студентов. Это делает образование более гуманистическим и направленным на формирование всесторонне развитой личности.

Таким образом, антропологический анализ творчества Лу Синя и А.П. Чехова открывает новые перспективы для постижения феномена человека в его многообразных проявлениях и противоречиях. Интеграция художественной антропологии в образовательную парадигму способствует гуманизации педагогического процесса, формированию у обучающихся целостного мировоззрения, развитию критического мышления и межкультурной компетентности. Дальнейшее исследование и практическое освоение антропологического потенциала мировой литературы представляется насущной задачей современной педагогики и литературоведения.

Заключение

Сочетание кейсов, дискуссий и письменных заданий с упрощенными текстами и элементами многоязычного сравнения (русско-китайского) позволяет студентам не только понимать художественные концепции, но и развивать навыки критического чтения, передачи культурных концепций и осознанного анализа авторской стратегии.

Проведенное исследование позволяет сделать вывод о значимости антропологического подхода к изучению литературных произведений в контексте современной образовательной парадигмы. Сопоставительный анализ творчества Лу Синя и А.П. Чехова демонстрирует продуктивность междисциплинарного синтеза литературоведения, философской антропологии и педагогики в решении актуальных проблем гуманитарного образования. Антропологическая интерпретация произведений двух классиков открывает новые грани в понимании их художественных миров, высвечивает глубинные связи между национальными культурами Китая и России. При всем различии исторического и социокультурного контекста Лу Синя и Чехова объединяет гуманистический пафос творчества, внимание к нравственным основаниям человеческого бытия, стремление средствами литературы содействовать духовному преображению личности и общества. Интеграция наследия Лу Синя и Чехова в практику литературного образования способствует формированию у студентов целостного антропологического мировоззрения, основанного на приоритете общечеловеческих ценностей и идеалов. Тем самым художественная антропология становится действенным фактором гуманизации образования, обретения молодым поколением духовных ориентиров в стремительно меняющемся мире.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ли Ими. Лу Синь и его творчество. М.: Художественная литература, 1981. – 302 с.
- [2] Петров В.В. Антропологическая проблематика в творчестве Лу Синя // Вестник Московского университета. Серия 13: Востоковедение. 2015. № 4. С. 52-63.
- [3] Сухих И.Н. Проблемы поэтики А.П. Чехова. Л.: Изд-во ЛГУ, 1987. – 180 с.
- [4] Бердников Г.П. А.П. Чехов. Идеиные и творческие искания. М.: Художественная литература, 1984. – 511 с.
- [5] Эпштейн М.Н. Слово и молчание в русской и китайской поэтике // Народы Азии и Африки. 1985. № 4. С. 104-113.
- [6] Лю Вэньфэй. Переключка гениев: Лу Синь и Чехов // Проблемы Дальнего Востока. 2010. № 5. С. 152-159.
- [7] Позднеева Л.Д. Лу Синь. Жизнь и творчество. М.: Изд-во МГУ, 1959. – 568 с.
- [8] Катаев В.Б. Чехов плюс...: Предшественники, современники, преемники. - М., Языки славянской культуры, 2013. - 329 с.
- [9] Куликова И.С. Художественная антропология и ее роль в современном литературном образовании // Вестник Томского государственного университета. 2015. № 391. С. 56-61.
- [10] Лю Хун. Изучение творчества Лу Синя в межкультурном аспекте // Преподавание языка и литературы. 2013. Т. 27. № 4. С. 43-47.
- [11] Чудаков А.П. Мир Чехова: возникновение и утверждение. М.: Советский писатель, 1986. - 384 с.
- [12] Сенявская Е.С. Психология войны в XX веке: исторический опыт России. – М.: РОССПЭН, 1999. – 383 с.
- [13] Сарканбаева Г.К. Роль технологии «дебаты» в развитии интеллектуального кругозора студентов. // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана. Серия: Педагогические науки. – 2019. – № 4(55). – С. 53–58.
- [14] Alam A., Mohanty A., Alam S. Anthropology of Education: Discourses and Dilemmas in Analysis of Educational Patterns and Cultural Configurations towards Pursuit of Quality Education // Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology. – 2020. – Vol. 17, № 9. – PP. 7893–7924.

REFERENCES

- [1] Li Imi. Lu Sin i ego tvorchestvo (Li Yimi. Lu Xun and his work). Moscow: Khudozhestvennaya Literatura, 1981. - 302 p. [in Rus.]
- [2] Petrov V.V. Antropologicheskaya problematika v tvorchestve Lu Sinya (Anthropological issues in the works of Lu Xun) // Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 13: Vostokovedeniye. 2015. № 4. S. 52-63. [in Rus.]
- [3] Sukhikh I.N. Problemy poetiki A.P. Chekhova. (Problems of the poetics of A.P. Chekhov) L.: Izd-vo LGU, 1987. – 180 s. [in Rus.]
- [4] Berdnikov G.P. A.P. Chekhov. Ideynnye i tvorcheskiye iskaniya. (A.P. Chekhov. Ideological and creative searches). M.: Khudozhestvennaya literatura, 1984. – 511 s. [in Rus.]

[5] Epshteyn M.N. Slovo i molchaniye v russkoy i kitayskoy poetike (Word and silence in Russian and Chinese poetics // Peoples of Asia and Africa) // Narody Azii i Afriki. 1985. № 4. S. 104-113. [in Rus.]

[6] Lyu Ven'fey. Pereklichka geniyev: Lu Sin' i Chekhov. (Roll call of geniuses: Lu Xun and Chekhov) // Problemy Dal'nego Vostoka. 2010. № 5. S. 152-159. [in Rus.]

[7] Pozdneyeva L.D. Lu Sin'. Zhizn' i tvorchestvo. (Life and work) M.: Izd-vo MGU, 1959. – 568 s. [in Rus.]

[8] Katayev V.B. Chekhov plus...: Predshestvenniki, sovremenniki, preymniki. (Chekhov plus...: Predecessors, contemporaries, successors) M., YAzyki slavyanskoy kul'tury, 2013. 329 s. [in Rus.]

[9] Kulikova I.S. Khudozhestvennaya antropologiya i yeye rol' v sovremennom literaturnom obrazovanii. (Artistic anthropology and its role in modern literary education) // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. 2015. № 391. S. 56-61. [in Rus.]

[10] Lyu Khun. Izucheniye tvorchestva Lu Sinya v mezhekul'turnom aspekte. (Studying Lu Xun's works in an intercultural aspect) // Prepodavaniye yazyka i literatury. 2013. T. 27. № 4. S. 43-47. [in Rus.]

[11] Chudakov A.P. Mir Chekhova: vzniknoveniye i utverzhdeniye. (Chekhov's world: emergence and establishment) M.: Sovetskiy pisatel', 1986. - 384 s. [in Rus.]

[12] Senyavskaya Ye. S. Psikhologiya voyny v KHKH veke: istoricheskiy opyt Rossii. – M.: ROSSPEN, 1999. – 383 s. [in Rus.]

[13] Sarkanbayeva G.K. Rol' tekhnologii "debaty" v razviti i intellektual'nogo krugozora studentov. (The role of the "debate" technology in the development of students' intellectual horizons) // Izvestiya KazUMO i MYA imeni Abylay khana. Seriya: Pedagogicheskiye nauki. – 2019. – № 4(55). – S. 53–58. [in In Kazakh]

[14] Alam A., Mohanty A., Alam S. Anthropology of Education: Discourses and Dilemmas in Analysis of Educational Patterns and Cultural Configurations towards Pursuit of Quality Education // Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology. – 2020. – Vol. 17, № 9. – PP. 7893–7924.

ЛУ СИНЬ МЕН А.П. ЧЕХОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ АНТРОПОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІСІ ЖӘНЕ ОНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ПАРАДИГМАСЫНДАҒЫ РӨЛІ

***Синь Юйхан¹, Бегалиева С.Б.²**

***^{1,2}Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан**

Андатпа. Бұл мақала Лу Синь мен А. П. Чехов шығармаларының антропологиялық аспектісін білім беру парадигмасы тұрғысынан зерттеуге арналған. Жұмыстың мақсаты-әдеби мәтіндерді антропологиялық талдаудың гуманитарлық білімді дамытудағы және білім беру тәжірибесін жетілдірудегі рөлін анықтау. Зерттеудің әдіснамалық негізін компаративті, герменевтикалық және антропологиялық тәсілдер құрады, бұл әлемдік әдебиеттің екі классигінің шығармаларына терең салыстырмалы талдау

жасауға мүмкіндік берді. Мұндай синтез көркем мәтіндерді кең әлеуметтік-мәдени контексте қарастыруға, олардың білім мен тәрбиенің өзекті мәселелерімен байланысын анықтауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде Лу Синь мен Чехов шығармашылығының негізгі антропологиялық тұрақтылары анықталды: гуманизм, адамның ішкі әлеміне назар аудару, әлеуметтік кемшіліктерді сынау, моральдық идеалға ұмтылу. Лу Синь мен А. П. Чеховтың шығармашылығын антропологиялық талдау адам құбылысын оның әртүрлі көріністері мен қайшылықтарында түсінудің жаңа перспективаларын ашады. Антропологиялық проблематиканы әдеби білімге интеграциялау студенттердің адам туралы тұтас идеясын қалыптастыруға, эмпатияны, сыни ойлауды, мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуға ықпал ететіні көрсетілген. Әдебиеттің антропологиялық өлшемінің білім беруді ізгілендіру және өзекті әлеуметтік-мәдени мәселелерді шешу үшін маңыздылығы туралы қорытынды жасалды. Нәтижелер көркем антропологияны әрі қарай пәнаралық зерттеуге және оның білім беру үдерісіндегі рөліне перспективалар ашады. Әдеби классиканың антропологиялық мазмұнын игеру моральдық рефлексияны ынталандырады, сыни ойлау мен эмпатия қабілетін дамытады, мәдениетаралық қарым-қатынас көкжиегін кеңейтеді. Мақала әдебиеттану, философиялық антропология, педагогика саласындағы мамандарға, сондай-ақ гуманитарлық білім беру және мәдениетаралық коммуникация мәселелеріне қызығушылық танытқандарға қызықты болады.

Тірек сөздер: антропологиялық тәсіл, антропологиялық талдау, Лу Синь, А.П. Чехов, әдеби білім, гуманизм, ұлттық мәдениет, мәдениетаралық құзыреттілік

ANTHROPOLOGICAL ASPECT OF THE WORKS OF LU XUN AND A.P. CHEKHOV AND ITS ROLE IN THE EDUCATIONAL PARADIGM

*Xin Yuhang¹, Begaliyeva S.B.²

*^{1,2}Al-Farabi Kazakh national university, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article is devoted to the study of the anthropological aspect of the works of Lu Xun and A.P. Chekhov in the context of the educational paradigm. The purpose of the work is to identify the role of anthropological analysis of literary texts in the development of humanitarian knowledge and improvement of educational practices. The methodological basis of the study was made up of comparative, hermeneutical and anthropological approaches, which allowed for a deep comparative analysis of the works of two classics of world literature. Such a synthesis makes it possible to consider literary texts in a broad socio-cultural context, to identify their connection with current problems of education and upbringing. As a result, the key anthropological constants of Lu Xun and Chekhov's work were identified: humanism, attention to the inner world of man, criticism of social vices, and the pursuit of a moral ideal. The anthropological analysis of the work of Lu Xun and A.P. Chekhov opens up new perspectives for understanding the human phenomenon in its diverse manifestations and

contradictions. It is shown that the integration of anthropological issues into literary education contributes to the formation of students' holistic understanding of a person, the development of empathy, critical thinking, and intercultural competence. The conclusion is made about the importance of the anthropological dimension of literature for the humanization of education and the solution of urgent socio-cultural problems. The results obtained open up prospects for further interdisciplinary study of artistic anthropology and its role in the educational process. Mastering the anthropological content of literary classics encourages moral reflection, develops the ability to critical thinking and empathy, and expands the horizons of intercultural communication. The article will be of interest to specialists in the field of literary studies, philosophical anthropology, pedagogy, as well as to anyone interested in the problems of humanitarian education and intercultural communication.

Key words: anthropological approach, anthropological analysis, Lu Xun, A.P. Chekhov, literary education, humanism, national culture, intercultural competence

Информация об авторах:

Синь Юйхан – PhD докторант, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, xinyuhang032@gmail.com

Бегалиева С.Б.– доктор педагогических наук, и.о.профессора, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Sbegalieva@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Синь Юйхан – PhD докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, xinyuhang032@gmail.com

Бегалиева С.Б.– педагогика ғылымдарының докторы, профессор м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Sbegalieva@mail.ru

Information about authors:

Xin Yuhang – PhD student, Al-Farabi Kazakh National University, xinyuhang032@gmail.com

Begalieva S.B.– Doctor of Pedagogical Sciences, Acting Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Sbegalieva@mail.ru*

Статья поступила: 21 октября 2024

UDC 37.1174

IRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.004>

EVALUATING THE PREPAREDNESS OF FUTURE BIOLOGY SPECIALISTS TO INTEGRATE STEM APPROACHES INTO THEIR EDUCATION AND TRAINING

Smagulova A.E.¹, *Kalieva A.N.²

^{1,*2}Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The aim of this article is to examine the level of awareness among students in higher educational institutions regarding the STEM (science, technology, engineering, mathematics)- innovative teaching method, as well as to explore the range of activities related to STEM being conducted within universities. In today's world, there exists a wide range of modern teaching methods, among which the STEM method stands out. Based on foreign experiences, it is recognized as an integrative approach across scientific disciplines, aimed at providing students with a profound understanding of Natural Science concepts. Robotics, one of the narratives of the STEM, has seen widespread adoption in schools, but has only recently begun to be incorporated into higher education institutions. Currently, the Y. Altynsarin National Academy of Education has introduced methodological guidelines for the implementation of the STEM approach, and efforts to establish STEM-focused classrooms and numerous laboratories within schools and universities are being coordinated by the ministry.

On this foundation, an array of specialized facilities, including 3D modeling studios, robotics workshops, center, and laboratories, have been established in both schools and tertiary institutions, integrating into the educational framework. Furthermore, under the auspices of Chevron, the educational entity "Caravan of Knowledge" has embarked on the development of the methodological guides within the ambit of the "STEM Education Development Roadmap for 2021-2025". This initiative has led to the organization of STEAM-focused video lessons, thematic STEM fortnights and scholarly conferences. The undertaken research has been pivotal in assessing the preparedness levels for implementing education via STEM methodology, while also evaluating its significance.

Key words: STEM method, innovative approaches, future biology teachers, biological experiments, STEM, robotics courses, Natural Science directions, Biology

Introduction

Currently, amidst the advancements in technology and science, the demand for modern professions in the job market is on rise. A decade or two ago, we were hardly familiar with roles such as nanotechnologists, microbiologists, and artificial intelligence experts. Yet, now it's acknowledged that there's a significant shortage of these professionals, who also command high salaries. In response to

the evolving demands of the times and to address the need for specialists who meet contemporary requirements, updated educational programs are being developed.

The 21st century marks an era of unprecedented access to information and advancements in technology, offering individuals significant opportunities for learning new knowledge, acquiring skills, self-development and enhancement. Against this backdrop, a variety of innovative educational strategies have been developed globally, aimed at facilitating effective and deep understanding of knowledge. One of the most prominent responses to the global demand for skilled professionals is the expansion of the STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) fields. This modern, interdisciplinary educational approach is designed to address real-world problems and meet global challenges by seamlessly integrating science, technology, engineering and mathematics, reflecting a cohesive strategy for preparing individuals to navigate and contribute to the complexities of the modern world [1].

In the past, the STEM approach may have been considered with less direct emphasis and viewed as more of a future-oriented strategy. However, nowadays, education through the STEM lens plays a pivotal role in the educational frameworks of many leading nations worldwide. Among the countries actively supporting STEM are the United States Canada, Australia, Hong Kong, Finland, Germany, the United Kingdom and Sweden. Within these countries, there exist dedicated governmental bodies and a plethora of initiatives aimed at fostering the development of STEM education [2].

In Kazakhstan, the abbreviation STEM may not be widely recognized, but it does occasionally appear in the governmental programs. For example, the Y. Altynsarin National Academy of Education offers directives on incorporating STEM education [3], and educational institutions at large may adopt guidelines to facilitate scientific inquiry among students in STEM fields [4]. These directives often pertain to curriculum development and the integration of robotics technology within the realm of STEM.

The advantages of education using the STEM approach include preparing competitive young individuals as a flexible workforce, nurturing highly skilled professionals, and enhancing the population's digital, scientific, and engineering literacy. Despite the lack of a uniform methodology for teaching STEM in schools and universities, its international recognition is undeniable. However, the general awareness of STEM education remains low. Furthermore, there are discrepancies in understanding the STEM approach and a notable shortage of qualified professionals to implement STEM education in Kazakhstan's schools.

International research indicates that the STEM approach to teaching science subjects significantly boosts students' theoretical understanding and practical skills, leading to improved academic performance and increased interest [5-6]. Schools and universities are now incorporating cutting-edge

facilities like 3D modeling and robotics, creating labs and centers to enhance the educational experience. Furthermore, under Chevron's sponsorship, the "Caravan of Knowledge" initiative has developed a strategic roadmap for STEAM education for 2021-2025. This includes the preparation of methodical guides and the organization of STEAM-focused video lessons, thematic weeks, and conferences. Additionally, initiatives like "Tanyim" and "Jana Talap" aim to support teacher development in this area. Despite these efforts, Kazakhstan lacks a formal curriculum for preparing future educators to deliver STEM-based education effectively. As a result, there's a notable shortage of qualified teachers who can apply the STEM approach in educational settings. This highlights the urgent need for research to assess the readiness and attitudes of future teachers towards STEM education, to address this gap efficiently.

Materials and Methods

The study's objective was to uncover the level of knowledge and attitudes towards the STEM approach among future teachers (senior year students) at the Kazakh National Women's Pedagogical University. To achieve this, methodologies such as questionnaires and detailed analysis were employed. The survey involved 27 students from the "Natural Sciences" faculty following the 6B01509 Biology Education program and 20 students pursuing the 6B05101 Biology (Scientific) Educational program. The collected data from these respondents underwent an extensive analysis (Table 1).

Results and Discussion

The Kazakh National Women's Pedagogical University hosts 98.7% of the survey respondents, comprising 47 students.

Table 1 - Question directed towards the students:

Which institution are you studying in?	
1. Are you familiar with the concept of "STEM"?	6. Have you ever integrated knowledge from other fields during biology classes?
2. How do you understand the term of "STEM"?	7. Are the materials and technical resources at your educational institution sufficient?
3. How laboratory classes are conducted at your educational institution?	8. What do you think is necessary to enhance your understanding of biology?
4. Which format of teaching would make natural science subjects (biology) more understandable to you?	9. Does your educational institution offer courses in robotics?
5. What courses related to your field would you like to see offered by the institution?	10. Are you satisfied with the knowledge and teaching methods of your instructors?

Responses to the following questions are illustrated in different types of diagrams.

In response to the first question, 54.3% of students (as depicted in the first diagram) are moderately aware of the STEM concept, but lack full understanding. Thus, it is apparent that there is a general need for students to have a better grasp of STEM, highlighting the requirement for specific educational materials or introduction exercises (Figure 1).

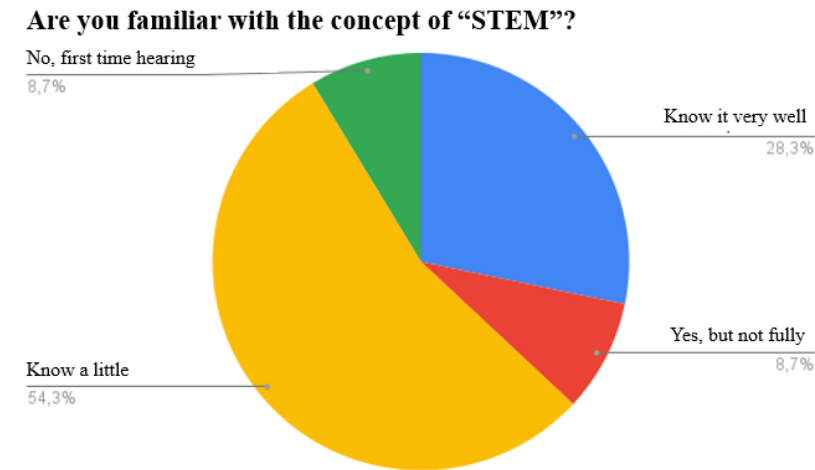

Figure 1 - Students’ General Familiarity with the STEM Concept

Diagram 2 presents information on how students most commonly understand the concept of STEM education (Figure 2).

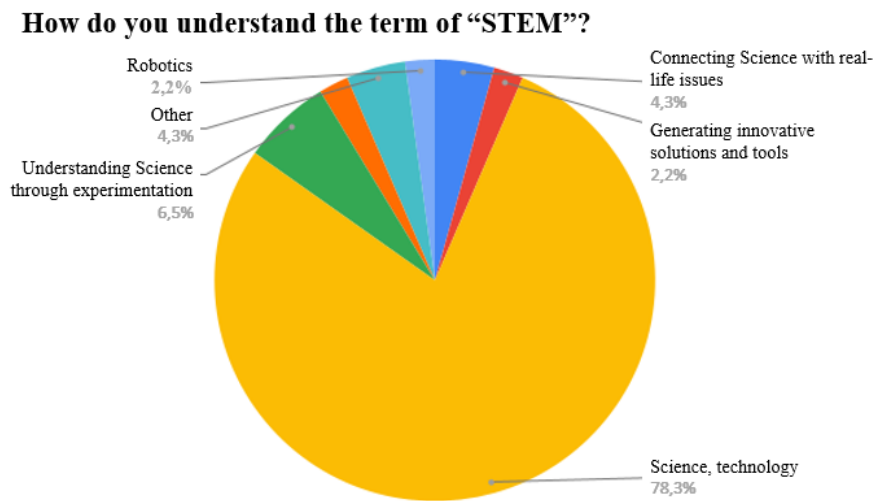

Figure 2 - Indicators Regarding the Understanding of the STEM Concept

According to the diagram, 78.3% of students understand the STEM approach as solving real-life problems with the help of science, technology, engineering, and mathematics, while 6.5% associate it with understanding science through experimentation. This suggests that the definition of the STEM concept remains unclear and is not yet fully established in higher education institutions.

Taking into account the unique and important role that laboratory classes play in the mastery of natural science subjects, we posed the next question to determine how laboratory classes are conducted in their educational institutions (Figure 3).

How laboratory classes are conducted at your educational institution?

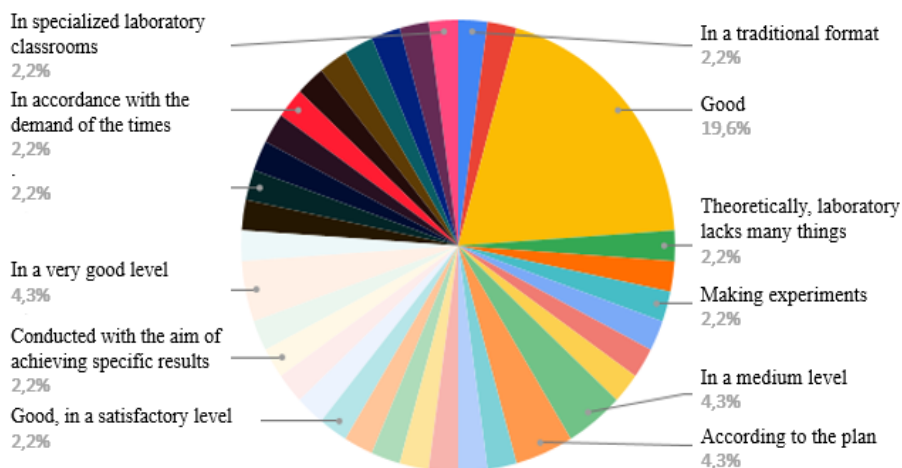

Figure 3 - Methods of Conducting Laboratory Classes

The findings suggest that most students engage in laboratory activities following conventional methods, although there is a subset capable of more innovative work. This indicates a diverse range of methods and proficiency levels in conducting laboratory tasks. Such insights are significant as creativity is a foundational element the STEM methodology.

The fourth diagram identifies the most efficient teaching methods that lead students to achieve the educational objectives by enhancing their active participation in classes and facilitating a deeper understanding of the topics (Figure 4).

Which format of teaching would make your natural science subjects (Biology) more understandable to you?

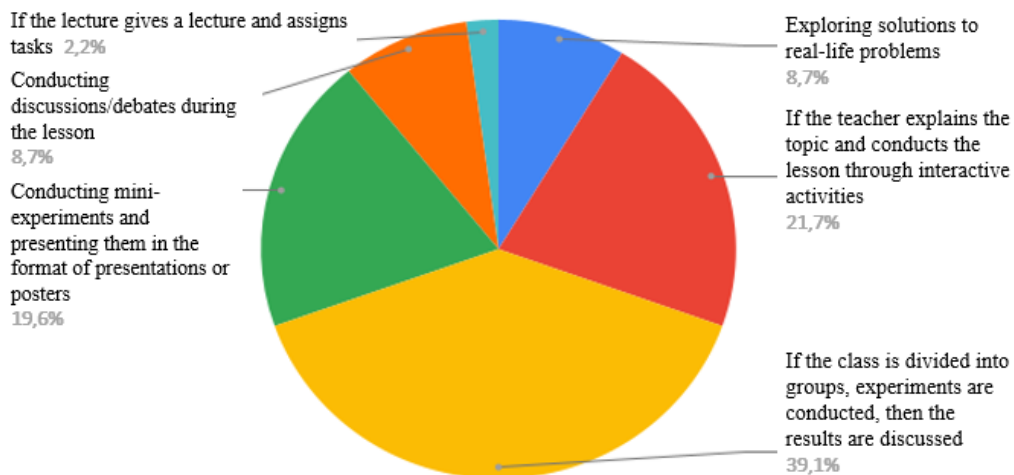

Figure 4 - Students' View on the Methods of Mastering the Subject

The diagram illustrates that a significant portion of students (39.1%) believe that learning is enhanced when the class is divided into groups and teachers dissect experiments, leading to a deeper understanding of the subject matter. Additionally, 21.7% of students feel that their engagement and knowledge increase when instructors incorporate problem-solving based on real-life scenarios into their teaching. The main conclusion drawn from these responses in the diagram is that the most efficient teaching methods involve thoroughly addressing topics through various activities or tackling real-life issues, thereby enhancing critical thinking and problem-solving skills. This indicator is crucial as it underscores the essence of the STEM approach, which involves breaking down disciplinary barriers and addressing societal issues.

The fifth diagram presents insights into the kinds of courses students desire to see offered at their educational institutions based on their chosen fields. Present-day students exhibit adeptness in utilizing smartphones and computers, facilitating their ease of operation with installed applications [7, 8]. As a result, a notable portion of students (32.6%) expresses interest in courses that delve into cutting-edge technologies like 3D modeling, IT applications, MatLab, AutoCAD software suites, programming languages, and robotics. However, the inclination towards courses centered on robotics remains relatively modest (8.7%) due to its recent emergence and students' potential lack of awareness or hands-on experience in the field (Figure 5).

What courses related to your field of study would you like to see offered by the institution?

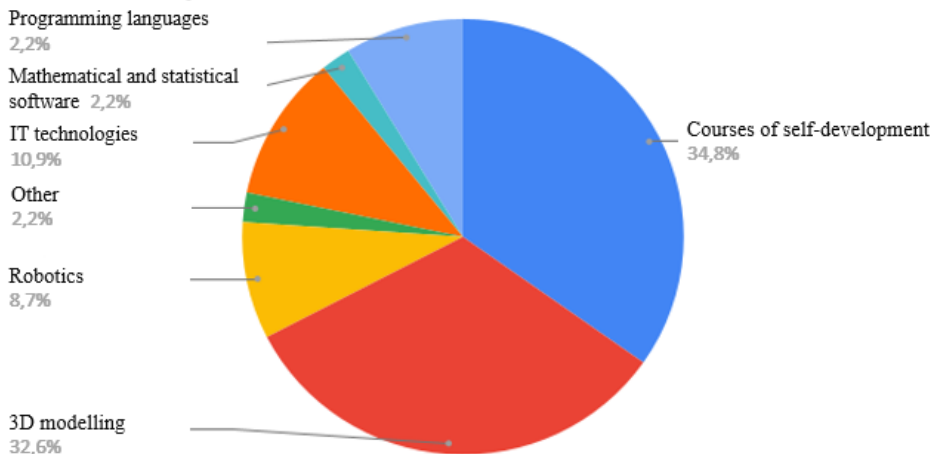

Figure 5 - Strategies for Advancing Students' Educational Proficiencies

Presently, it is widely recognized that a comprehensive grasp of biological concepts necessitates a solid foundation in disciplines such as chemistry, physics, mathematics, and programming languages. This understanding is affirmed by over 78.3% of educators. Moreover, the observation of students engaging in integrated approaches during practical sessions at advanced educational institutions serves as further evidence of their exposure to this pedagogical strategy. This information indicates educators' awareness of the widespread utilization of integrated teaching methods (Figure 6).

Have you ever integrated knowledge from other fields during Biology classes?

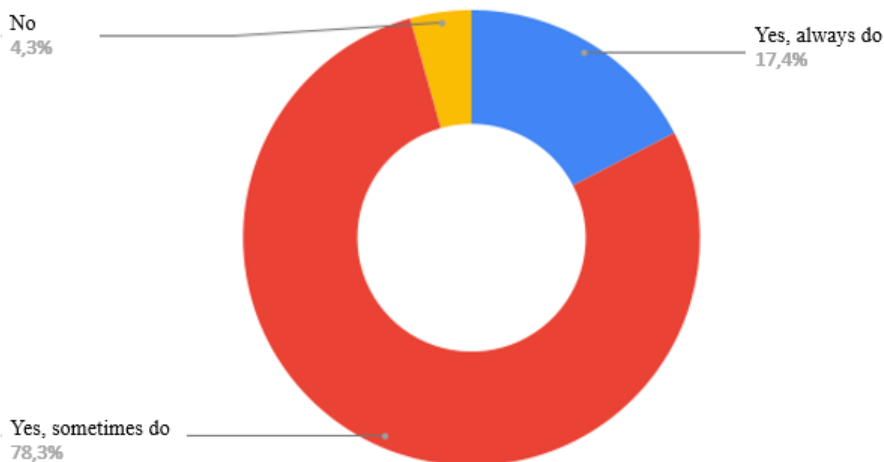

Figure 6 - Level of Application of the Interdisciplinary Linkages

Enhancing the quality of education undoubtedly requires a well-equipped material and technical base. Where such infrastructure is well-established, learners benefit from expanded possibilities and attain higher levels of knowledge, facilitating research endeavors. The subsequent seventh diagram illustrates responses pertaining to this matter. It elucidates that while higher education institutions possess material and technical foundations, there's a discernible necessity for their enhancement or modernization (Figure 7).

Are the materials and technical resources at your educational institution sufficient?

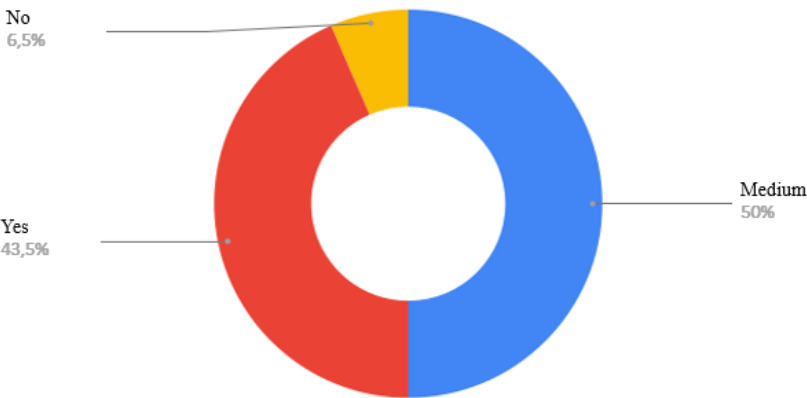

Figure 7 - Sufficiency of Material-Technical Base

The following diagram displays responses from students to a crucial question in our study, emphasizing its relevance to the quality of education. The majority of students (over 70%) believe that the most effective method to deepen their knowledge is by reinforcing what they have learned through practical experiments. This outcome affirms the indispensable role of integrating theory with practice in the educational process (Figure 8).

What do you think is necessary to enhance your understanding of Biology?

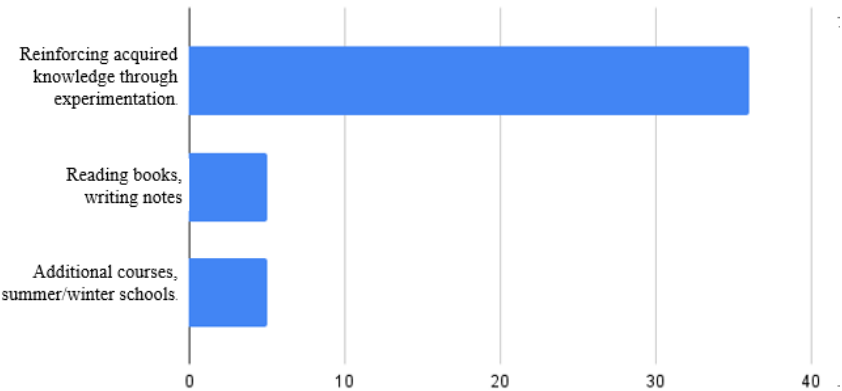

Figure 8 - Strategies to Enhance Knowledge

As indicated above, the implementation of robotics courses in schools has been widespread, with robotics laboratories established in 16 pedagogical universities across our country. It's noteworthy that one of the primary aims of these endeavors is to bolster the professional preparedness of prospective educators. This affords students the chance to incorporate elements of STEM education into their learning. By engaging with robotics, students not only deepen their comprehension of the subject matter but also cultivate practical skills in conducting contemporary scientific investigations [10]. Consequently, awareness regarding the availability of robotics-related courses in higher education institutions attended by aspiring educators has been studied. The breakdown of responses to this inquiry is depicted in the ninth figure. Merely 21.7% of students (those specializing in computer science) are aware of the existence of robotics courses and their availability for enrollment. This indicator clarifies the lack of awareness among the majority of students regarding robotics-related topics (Figure 9).

Does your educational institution offer courses in robotics?

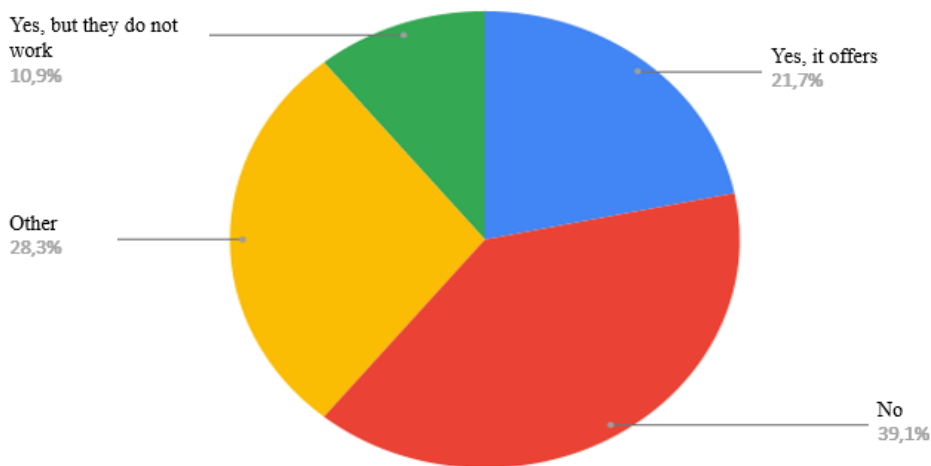

Figure 9 - Indicators Regarding the “Robotics” Courses

The proficiency of the teacher has a considerable impact on students' acquisition of knowledge, it is a fact that cannot be overlooked by anyone. Therefore, today's educators undergo national or international professional development programs with the aim of improving their skills.

Are you satisfied with the knowledge and teaching methods of your instructors?

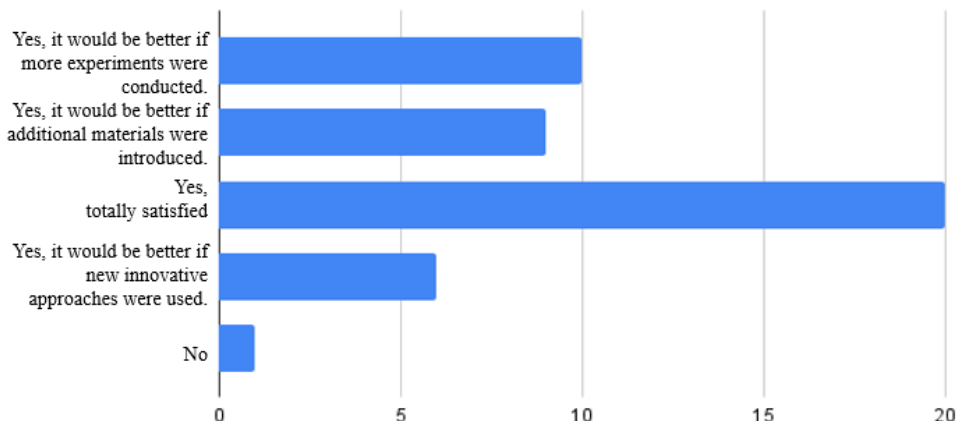

Figure 10 - The level of competence and knowledge of educators

However, according to the tenth diagram, only 45% of students express complete satisfaction with the teaching methods and the competence and knowledge of the educators in higher education institutions. The rest of the students recommend that the incorporation of innovative strategies by educators, an increase in practical activities, and the introduction of additional resources could significantly improve their educational experience (Figure 10).

Conclusion

The following conclusions were drawn from the conducted research:

- The concept of STEM is not clearly defined and has not been adequately developed within higher educational settings.
- While most students perform laboratory work following established conventional methods, a significant portion has the capacity to undertake tasks at a creative level. This indicates that laboratory exercises are conducted through a variety of approaches and cater to different skill levels.
- Students suggest that the most efficient teaching strategies include enhancing topics with diverse exercises or practical examples from real life, encouraging analytical thinking and problem-solving.
- A substantial majority of students, about 70%, express the need for their disciplines to incorporate innovative technologies such as 3D modeling, information technology, MatLab, AutoCAD, various programming languages, and robotics.
- Most students are aware of integrated teaching methods.
- Higher education institutions possess material and technical bases, yet there is a need for their enhancement and modernization.

- Over 70% of students believe that the most effective way to deepen their knowledge is through reinforcing what they have learned with practical experiment and exercises.
- Only 32% of students are aware of robotics courses, indicating a significant lack of information about robotics among students.
- Students suggest that educators to employ innovative teaching methods, which offer opportunities for them to become acquainted with both experiments and informational resources.

Based on the analysis results, we have come to the following conclusion:

1. To implement the STEM approach in the educational process, it is first necessary to clearly define what STEM is.
2. Within the scope of this definition, it is essential to develop an educational and methodological complex by integrating the STEM approach into the training program for future biology teachers.

REFERENCES

- [1] Josh, B. The Current Status of STEM Education Research. Journal of STEM education, - 2012. - No 13(5). - Pp. 7-11.
- [2] Имангалиев Н., Сагадатов Д., Омашева М., Хайриева Г., Турдалы Д., Каримова Н., Аккисев Е. Прикладное исследование STEM-образования в Казахстане: текущее состояние и перспективы развития. Караван знаний, - 2020. – С.133.
- [3] STEM білімді енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдар. - Астана, 2017. - 160 б.
- [4] Жалпы білім беретін мектепте STEM бағыттары бойынша білімалушылардың ғылыми-зерттеушілік жұмысын ұйым-дастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. - Астана, 2018. – 32 б.
- [5] Schulz S., Pinkwart N. Physical computing in stem education. Proceedings of the Workshop in Primary and Secondary Computing Education, – 2015. – Pp. 134-135.
- [6] Tiflis O., Saralar-Aras I. STEM Education Programme for Teachers. – 2021.- Pp. 1-2.
- [7] Kabylbekov K. A., Abdrakhmanova Kh.K., Vintaykin B.E., Saidakhmetov P.A., Issayev Ye.B. Calculation and visualization of a body motion under the gravity force and the opposing, drag. News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Series of Geology and Technical Sciences. – 2018. Access mode: URL: <https://doi.org/10.32014/2018.2518-170X.38>. [Date of access: 19.08.2024]
- [8] Новости. – Режим доступа: URL: <https://www.nur.kz/technologies/devices/1827439-laboratorii-robototekhniki-poavilis-v-16-universitetah-kazahstana> [Дата обращения: 07.12.2021]
- [9] Badeleh A. The effects of robotics training on students' creativity and learning in physics. Education and Information Technologies. – 2021. – No.

26(2). – Pp. 1353-1365. - Access mode: URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-019-09972-6>

[10] Hanif Q., Budiyo C. W., Yuana R. A. Abstract thinking skills of high school students in STEM learning: Literature review. *Journal of Physics: Conference Series*, IOP Publishing, 2021. – No. 1808(1). – Pp. 012019. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1808/1/012019>

REFERENCES

[1] Josh, B. The Current Status of STEM Education Research. *Journal of STEM education*, - 2012. - No 13(5). - Pp. 7-11.

[2] Imangaliev N., Sagadatova D., Omasheva M., Khairieva G., Turdaly D., Karimova N., Akkisev E. Prikladnoe issledovanie. STEM obrazovanie v Kazahstane: tekushee sostoianie i perspektivy razvitiia (Applied research. STEM Education in Kazakhstan: Current Status and Development Prospects) // *Caravan of Knowledge*. - 2020. – S.133 [in Rus.]

[3] STEM bilimdi engizu boiynsha adistemelik usynyndar (Methodological recommendations for the implementation of STEM knowledge). – Astana, 2017. - 160 B. [in Kaz]

[4] Jalpy bilim beretin mektepte STEM bagyttary boiynsha bilim alushylardyn gylmy-zertteushilik jumysyn uiymdastyru boiynsha adistemelik usynyndar (Methodological recommendations on the organization of research work of students in STEM directions in a comprehensive school). - Astana, 2018. – B 32.

[5] Schulz S., Pinkwart N. Physical computing in stem education. *Proceedings of the Workshop in Primary and Secondary Computing Education*, – 2015. – Pp. 134-135.

[6] Tiflis O., Saralar-Aras I. STEM Education Programme for Teachers. – 2021.- Pp. 1-2.

[7] Kabyrbekov K. A., Abdrakhmanova Kh.K., Vintaykin B.E., Saidakhmetov P.A., Issayev Ye.B. Calculation and visualization of a body motion under the gravity force and the opposing, drag. *News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Series of Geology and Technical Sciences*. – 2018. Access mode: URL: <https://doi.org/10.32014/2018.2518-170X.38>. [Date of access: 19.08.2024]

[8] Novosty (News). -Access mode: URL: <https://www.nur.kz/technologies/devices/1827439-laboratorii-robototekhniki-poavilis-v-16-universitetah-kazahstana> [Date of access: 07.12.2021]

[9] Badeleh A. The effects of robotics training on students' creativity and learning in physics. *Education and Information Technologies*. – 2021. – No. 26(2). – Pp. 1353-1365. - Access mode: URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-019-09972-6>

[10] Hanif Q., Budiyo C. W., Yuana R. A. Abstract thinking skills of high school students in STEM learning: Literature review. *Journal of Physics: Conference Series*, IOP Publishing, 2021. – No. 1808(1). – Pp. 012019.

БОЛАШАҚ БИОЛОГИЯ МАМАНДАРЫНЫҢ STEAM ӘДІСТЕРІН ОЛАРДЫҢ БІЛІМІ МЕН ОҚУЫНА БІРІКТІРУГЕ ДАЙЫНДЫҒЫН БАҒАЛАУ

Смагулова А.Е.¹, *Калиева А.Н.²

^{1,*2}Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақала жоғары оқу орындарының студенттерінің STEM (ғылым, технология, инженерия, математика) инновациялық оқыту әдісі туралы хабардарлық деңгейін зерттеуге, сондай-ақ университеттерде STEM бағытында жүргізіліп жатқан іс-шараларды зерттеуге арналған. Қазіргі таңда заманауи оқыту әдістерінің кең спектрі бар, оның ішінде STEM әдісі ерекшеленеді. Шетелдік тәжірибеге негізделген бұл әдіс ғылыми пәндер арасындағы интеграциялық тәсіл ретінде танылады және студенттерге табиғи ғылымдар концепцияларын терең түсінуді қамтамасыз етуге бағытталған. Робототехника, STEM құрамының бір бөлігі ретінде, мектептерде кеңінен таралған, бірақ ол тек жақында ғана жоғары оқу орындарына енгізіле бастады. Қазіргі уақытта Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы STEM әдісін енгізуге арналған әдістемелік нұсқауларды әзірледі, сонымен қатар білім министрлігі мектептер мен университеттерде STEM бағытындағы сыныптар мен көптеген зертханаларды құру бойынша шараларды үйлестіріп отыр.

Осы негізде, 3D модельдеу студиялары, робототехника шеберханалары, орталықтар мен зертханалар сияқты арнайы объектілер құрылып, білім беру құрылымына мектептер мен жоғары оқу орындарында енгізілуде. Сонымен қатар, Chevron компаниясының қолдауымен «Күндер керуені» білім беру ұйымы «2021-2025 жылдарға арналған STEM білімін дамыту Жол картасы» аясында әдістемелік нұсқаулықтарды әзірлеуді бастады. Бұл бастама STEAM бағытындағы бейнемазмұнды сабақтарды, тақырыптық STEM апталықтарын және ғылыми конференцияларды ұйымдастыруға әкелді. Жүргізілген зерттеу STEM әдісін енгізуге дайындық деңгейін бағалауда және оның маңыздылығын анықтауда шешуші рөл атқарды.

Тірек сөздер: STEM әдісі, инновациялық тәсілдер, болашақ биология мұғалімдері, биологиялық эксперименттер, STEM, робототехника курстары, табиғи ғылымдар бағыттары, биология

ОЦЕНКА ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБЛАСТИ БИОЛОГИИ К ИНТЕГРАЦИИ STEM-ПОДХОДОВ В ИХ ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

Смагулова А.Е.¹, *Калиева А.Н.²

^{1,*2}Казахский национальный женский педагогический университет,
Алматы, Казахстан

Аннотация. Целью данной статьи является изучение уровня осведомленности студентов высших учебных заведений о методе

инновационного обучения STEM (наука, технологии, инженерия, математика), а также исследование спектра деятельности, связанной с STEM, проводимой в университетах. В современном мире существует широкий выбор современных методов обучения, среди которых метод STEM выделяется. На основе зарубежного опыта этот метод признан интегративным подходом между научными дисциплинами, направленным на предоставление студентам глубокого понимания концепций естественных наук. Робототехника, являющаяся одной из составляющих STEM, получила широкое распространение в школах, но только недавно начала внедряться в высшие учебные заведения. В настоящее время Национальная академия образования имени Ы. Алтынсарина разработала методические рекомендации по внедрению STEM-подхода, а также координируются усилия по созданию STEM-ориентированных классов и многочисленных лабораторий в школах и университетах министерством образования.

На этой основе были созданы специализированные объекты, такие как студии 3D-моделирования, мастерские робототехники, центры и лаборатории, которые интегрированы в образовательную структуру как в школах, так и в вузах. Кроме того, при поддержке компании Chevron образовательное учреждение «Караван Знаний» начало разработку методических пособий в рамках «Дорожной карты развития STEM-образования на 2021-2025 годы». Эта инициатива привела к организации видеоуроков, ориентированных на STEAM, тематических STEM-двухнедельников и научных конференций. Проведенное исследование сыграло ключевую роль в оценке готовности к внедрению образования с использованием методологии STEM, а также в оценке его значимости.

Ключевые слова: метод STEM, инновационные подходы, будущие учителя биологии, биологические эксперименты, STEM, курсы робототехники, направления естественных наук, биология

Авторлар туралы мәлімет:

Смағұлова Ақмарал Егімбайқызы - Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университеті докторанты, e-mail:maral050@mail.ru

Калиева Анар Нургайыповна - PhD, қауым профессор м.а., Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университеті, e-mail:anarkaliyeva28@gmail.com

Информация об авторах:

Смагулова Акмарал Егимаевна - докторант Казахского национального женского педагогического университета, e-mail:maral050@mail.ru

Калиева Анар Нургаиповна - PhD, и.о.профессора, Казахский национальный женский педагогический университет, e-mail:anarkaliyeva28@gmail.com

Information about authors:

Smagulova Akmaral Egimbayevna - doctoral student, Kazakh National Women's Pedagogical University, e-mail:maral050@mail.ru

Kaliyeva Anar Nurgaipovna - PhD, Acting Professor, Kazakh National Women's Pedagogical University, e-mail:anarkaliyeva28@gmail.com

Received: March 18, 2024

УДК 378.1

МРНТИ 14.01.21

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.005>

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ФЕЙКОВЫМ НОВОСТЯМ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ СТУДЕНТОВ ЖУРНАЛИСТОВ

*Торпищева Р.Ш.¹, Алпысбаева М.Б.², Ашилова М.С.³, Абильтяева А.А.⁴

¹НАО Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан

²Карагандинский университет Казпотребсоюза, Караганда, Казахстан

³КазУМОиМЯ им Абылай хана, Алматы, Казахстан

⁴Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан

Аннотация. В условиях современного информационного общества фейковые новости становятся серьезной проблемой, оказывающей влияние на общественное мнение и профессиональную деятельность журналистов. Распространение недостоверной информации требует пересмотра подходов к подготовке будущих специалистов в сфере журналистики. Данная статья посвящена роли противодействия фейковым новостям в развитии профессиональных компетенций будущих студентов образовательной программы «Журналистика», подчеркивая актуальность темы в контексте подготовки специалистов, способных эффективно работать в цифровую эпоху.

Цель исследования заключается в оценке влияния обучения методам противодействия фейковым новостям на формирование профессиональных компетенций студентов образовательной программы «Журналистика».

В работе проанализированы теоретические основы медиаграмотности, методы обучения фактчекингу и критическому мышлению, проведен эксперимент с участием студентов Торайгыров университета. В ходе исследования 80 студентов были разделены на экспериментальную (ЭГ) и контрольную (КГ) группы. Эксперимент состоял из трех этапов: диагностического, образовательного и оценочного. Результаты тестирования показали, что студенты ЭГ продемонстрировали значительное улучшение в критическом мышлении (+64% к итоговому баллу), анализе новостей и владении фактчекингом по сравнению с КГ (+11%). Данные опросов также свидетельствуют о росте осознанности потребления медиаконтента и снижении доверия к непроверенным источникам.

В исследовании применялись методы анализа кейсов, опросы и интервью с преподавателями и студентами. Такой подход позволил собрать как количественные, так и качественные данные, обеспечивая всесторонний анализ влияния обучения на профессиональные компетенции студентов. Результаты исследования показывают, что обучение противодействию фейковым новостям положительно влияет на развитие профессиональных

компетенций. Анализ данных свидетельствует, что студенты, прошедшие такое обучение, лучше распознают фейковые новости и демонстрируют более высокие навыки критического анализа информации. Выводы подчеркивают необходимость интеграции модулей по противодействию фейкам в образовательный процесс для подготовки компетентных специалистов.

Ценность работы заключается в расширении понимания роли образовательных программ в борьбе с фейковыми новостями и их влияния на профессиональное развитие журналистов, что вносит значительный вклад в соответствующую область знаний. Практическое значение исследования проявляется в разработке рекомендаций для образовательных организаций по внедрению модулей по противодействию фейковым новостям в образовательные программы, что способствует повышению квалификации будущих журналистов и их готовности к профессиональным вызовам.

Ключевые слова: противодействие фейкам, фейковые новости, профессиональные компетенции, фактчекинг, медиаграмотность, информационная безопасность, осознанное потребление информации, подготовка специалистов

Введение

Современное информационное пространство характеризуется масштабным распространением фейковых новостей, что создает сложности для профессиональной деятельности журналистов и искажает общественное мнение. Обоснование выбора темы данной статьи связано с анализом опыта предшествующих исследований, которые в основном сосредотачивались на методах распознавания фейковых новостей. Актуальность проблемы противодействия фейкам требует не только разработки эффективных методов борьбы с дезинформацией, но и терминологической базой, позволяющей структурировать научную проблему и выработать системный подход к ее решению.

Анализ современных исследований показывает, что значительное внимание уделяется техническим аспектам фейковых новостей, однако недостаточное внимание уделялось их роли в образовательном процессе будущих журналистов. Это указывает на актуальность изучения вопроса о том, каким образом обучение методам фактчекинга и повышение уровня медиаграмотности может влиять на развитие профессиональных навыков студентов, обучающихся по образовательной программе «Журналистика».

Выбор темы связан с необходимостью комплексного анализа опыта предшествующих исследований и практик, направленных на подготовку специалистов, способных эффективно реагировать на вызовы цифровой эпохи. Особенно важно это в условиях роста алгоритмически управляемого контента и персонализированной фейковой информации, где традиционные методы работы с информацией становятся недостаточными. Для более точного понимания предмета исследования необходимо уточнить

ключевые понятия, вокруг которых строится анализ: противодействие фейкам, фейковые новости, профессиональные компетенции, фактчекинг, медиаграмотность, информационная безопасность, осознанное потребление информации, подготовка специалистов.

Фейковая новость – это информация, преднамеренно искажающая действительность, распространяемая через СМИ, социальные сети и другие коммуникационные каналы с целью манипуляции общественным мнением, достижения политических, экономических или личных выгод. В отличие от ошибок в публикациях или недостоверной информации, возникшей вследствие невнимательности журналистов, фейковые новости создаются осознанно и целенаправленно. Это делает их особенно опасными с точки зрения угрозы демократическим институтам, общественному доверию к СМИ и информационной безопасности в целом.

Одним из ключевых механизмов борьбы с фейками является фактчекинг – процесс проверки фактов, цитат, утверждений и данных, содержащихся в публикациях, с использованием достоверных источников. По данным Reuters Institute for Study of Journalism (2023), фактчекинг становится все более профессионализированным направлением деятельности, что требует от специалистов развития соответствующих профессиональных компетенций.

Ключевое значение в формировании устойчивого иммунитета к фейковой информации имеет уровень медиаграмотности населения. Под медиаграмотностью понимается способность эффективно находить, анализировать, интерпретировать и оценивать информацию, представленную в различных медиаформатах. Высокий уровень медиаграмотности позволяет обществу формировать осознанное потребление информации, снижает вероятность распространения фейковых новостей и повышает общую устойчивость информационного пространства.

Следовательно, использование указанных терминов – фейковые новости, медиаграмотность, фактчекинг, информационная безопасность, осознанное потребление информации – в едином концептуальном поле позволяет выстроить комплексный подход к решению задачи противодействия фейковой информации. Развитие профессиональных компетенций и качественная подготовка специалистов в этой области становятся важнейшими факторами обеспечения информационной безопасности общества в цифровом пространстве.

Актуальность темы определяется растущим интересом к проблеме фейков и ее последствиям, при этом сохраняется дефицит исчерпывающих ответов на вопросы о том, как обучение противодействию фейкам может способствовать профессиональному становлению журналистов. Теоретическая значимость темы заключается в углублении понимания роли образовательных программ в противодействии фейковым новостям, а практическая – в возможности применения результатов исследования для совершенствования учебных планов и методик подготовки студентов. Объектом исследования выступает образовательный процесс

в высших учебных заведениях, направленный на подготовку студентов образовательной программы «Журналистика». Предмет исследования – влияние обучения методам противодействия фейковым новостям на развитие их профессиональных компетенций. Цель работы состоит в анализе и оценки роли такого обучения в формировании профессиональных компетенций будущих журналистов, что связано с доказательством тезиса о значимости этого аспекта в их подготовке. Для достижения поставленной цели определены следующие задачи:

1 Изучить теоретические основы противодействия фейковым новостям.

2 Проанализировать методы обучения противодействию фейкам в образовательных программах.

3 Оценить влияние данного обучения на развитие профессиональных компетенций студентов.

4 Разработать рекомендации для образовательных организаций по интеграции соответствующих модулей в образовательные программы.

Обзор литературы

Проблема противодействия фейковым новостям в современном информационном пространстве становится все более актуальной, особенно для журналистов и медиаспециалистов. В Казахстанской научной литературе эта тема рассматривается с различных ракурсов – от анализа правовых аспектов до методологии выявления фейковой информации. Г.Асанбаева (2019) [1], исследуя вопросы цифровой грамотности в контексте медиаобразования, подчеркивает важность формирования у студентов – журналистов критического мышления и способности анализировать достоверность информации. По мнению Г. Асанбаевой, это становится неотъемлемой частью профессиональных компетенций, позволяющих противостоять распространению фейковых новостей.

Аналогичные выводы делают G.M. Akseiit, A.K. Kabdugaliev (2023), которые изучают роль журналистов в борьбе с фейковыми новостями в условиях цифровизации общества [2]. G.M. Akseiit, A.K. Kabdugaliev акцентируют внимание на необходимости внедрения в учебные программы курсов по медиаверификации и фактчекингу, что позволит будущим журналистам эффективно работать с большими объемами данных и быстро определять их достоверность. Важным аспектом по мнению G.M. Akseiit, A.K. Kabdugaliev, является понимание психологических механизмов манипуляции через информацию, что помогает предотвращать распространение ложных сведений.

Вопрос правового регулирования противодействия фейковым новостям рассматривается в работах А.М. Айгеловой, А.К. Ишановой (2023) [3]. Автор А. Касымова (2022) отмечает, что законодательная база Казахстана предусматривает ответственность за распространение ложной информации, она требует дальнейшего совершенствования, чтобы соответствовать вызовам времени [4]. Это создает дополнительные сложности для журналистов, которые должны не только соблюдать этические

нормы профессии, но и действовать в рамках закона. Следовательно, подготовка студентов должна включать углубленное изучение правовых аспектов работы с информацией.

Особый акцент на практическую составляющую журналистов делают В.З. Каримова, А.А. Ramazan, А.М. Zhumagulova, Z.B. Yessenbek (2023), исследующие влияние цифровых технологий на медиаиндустрию [5]. Авторы предлагают использовать интерактивные методы обучения, такие как кейс-стади и симуляции, чтобы студенты могли отрабатывать навыки выявления фейковых новостей в реальных ситуациях. Что позволяет им развивать профессиональные компетенции, необходимые для работы в условиях информационной нагрузки.

Таким образом, казахстанские ученые Г.С. Султанбаева, Б.З. Толеген, О.П. Ложникова, З.К. Буенбаева, Г.А. Тюлепбердинова (2024) рассматривают противодействие фейковым новостям как многоаспектную задачу, решение которой требует комплексного подхода [6]. Основными направлениями становятся развитие критического мышления, медиаверификационных навыков, правовой грамотности и практической подготовки студентов-журналистов. Данные исследования подтверждают значимость данной темы для модернизации образовательных программ и повышения качества подготовки будущих журналистов в условиях цифровой эпохи.

На основе анализа казахстанских научных трудов можно заключить, что противодействие фейковым новостям напрямую связано с развитием профессиональных компетенций студентов журналистов, что требует внедрения новых подходов в образовательный процесс.

Материалы и методы

Цель эксперимента – оценить влияние образовательного модуля по противодействию фейковым новостям на уровень развития профессиональных компетенций студентов, включая критическое мышление, аналитические способности и навыки фактчекинга. Для проведения исследования были использованы следующие материалы: методы исследования включают анализ кейсов, опросы, интервью и сравнительный анализ образовательных программ. В основе лежит компетентностный и практико-ориентированные подходы, которые подчеркивает значимость практических навыков и умений в профессиональной подготовке. Гипотеза исследования предполагает, что обучение противодействию фейковым новостям способствует развитию критического мышления, аналитических способностей и этических принципов студентов образовательной программы «Журналистика», что является ключевым фактором из профессионального становления. Значение работы проявляется как в теоретическом аспекте – расширении знаний о влиянии образовательных программ на профессиональные компетенции, так и в практическом – в предоставлении конкретных рекомендаций для улучшения подготовки будущих специалистов в области журналистики.

Экспериментальное исследование проводилось на базе Торайгыров университета среди студентов образовательной программы «Журналистика». Выборка включала 80 студентов, разделенных на две группы:

- Экспериментальная группа (ЭГ) (40 чел) – студент, прошедшие обучение по модулю «Противодействие фейковым новостям»;
- Контрольная группа (КГ) (40 чел) – студенты, обучающиеся по стандартной программе без дополнительного изучения методов выявления фейковых новостей.

Эксперимент состоял из 3х этапов исследования:

- диагностический этап (до начала обучения): проведение входного тестирования для оценки уровня критического мышления, анализа новостей и владения фактчекингом;
- образовательный этап: ЭГ проходила обучение по специальному модулю, включающему теоретические основы и практические упражнения по распознаванию фейковых новостей, проверке фактов и анализу медийного контента;
- оценочный этап (после завершения обучения): проведение итогового тестирования для сравнения уровня профессиональных компетенций до и после обучения. Повторный опрос студентов о восприятии фейковых новостей и доверии к источникам информации.

Результаты и обсуждение

На диагностическом этапе, который предшествовал обучению, были проведены два основных вида оценки:

1. Входное тестирование, направленное на определение уровня критического мышления, способности к анализу новостей и владение фактчекингом.
2. Опрос, посвященный восприятию фейковых новостей и уровню доверия студентов к различным источникам информации.

Перед началом входного тестирования студентам двух групп (ЭГ и КГ) было предложено тестирование, включающее три ключевых компонента:

- критическое мышление (оценка способности логически рассуждать, выявлять аргументы и ошибки в суждениях);
- анализ новостей (навыки распознавания манипулятивных техник, понимание структуры достоверного новостного контента);
- фактчекинг (умение проверять информацию через различные источники и специализированные инструменты).

1 Тест состоял из 20 вопросов, каждый из которых оценивался по 5 – балльной шкале. Максимальный возможный балл – 100. Результаты входного тестирования представлены в таблице 1.

Таблица 1 – Результаты входного тестирования (средние баллы по группам)

Группа студентов	Критическое мышление (из 30)	Анализ новостей (из 40)	Фактчекинг (из 30)	Итоговый балл (из 100)
Экспериментальная группа	15,2	18,4	12,6	46,2
Контрольная группа	14,8	17,9	11,9	44,6

Результаты показывают, что до обучения уровень критического мышления, анализа новостей и владения фактчекингом был средним и приблизительно равным у обеих групп.

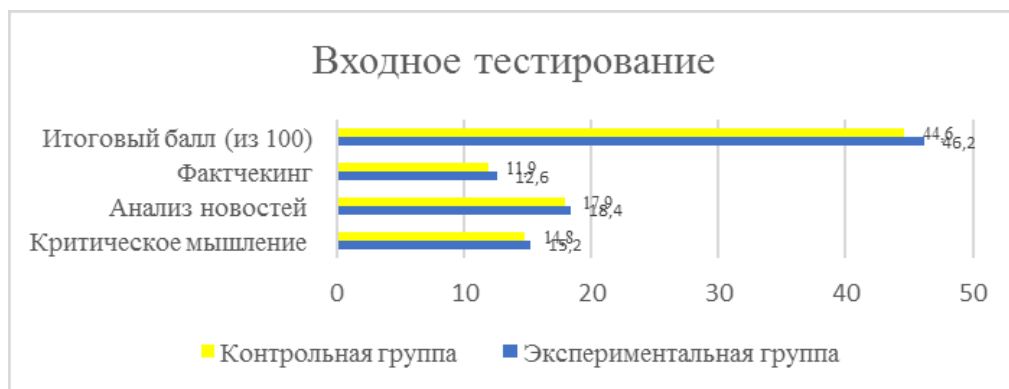

Диаграмма 1 – Результаты входного тестирования

Это позволяет сделать корректные выводы о влиянии обучения в дальнейшем.

2 Опрос о восприятии фейковых новостей и доверии к источникам

Дополнительно был проведен опрос, в котором студенты отвечали на вопросы о восприятии фейковых новостей и доверии к различным источникам информации.

Ключевые вопросы включали:

- Как часто вы сталкиваетесь с фейковыми новостями?
- Какие источники информации вызывают у вас наибольшее доверие?
- Как часто вы проверяете достоверность новостей перед их распространением?

Результаты опроса представлены в Таблице 2

Таблица 2 – Опрос о восприятии фейковых новостей (9%)

Вопрос	Экспериментальная группа	Контрольная группа
Сталкиваются с фейковыми новостями ежедневно	65%	63%
Полностью доверяют социальным сетям	40%	42%
Проверяют информацию перед репостом	25%	20%

Большинство студентов регулярно сталкиваются с фейковыми новостями.

40-42% респондентов доверяют информации из социальных сетей, что может указывать на низкий уровень медиаграмотности.

Лишь 20-25% студентов проверяют новости перед их распространением, что подтверждает необходимость обучения фактчекингу.

Образовательный этап – ЭГ проходила обучение по модулю «Противодействие фейковым новостям», включающему:

1 Лекции о методах дезинформации и их распространении: в ходе лекционных занятий рассматривались ключевые принципы фейковых новостей, механизмы ее распространения и влияние на общественное мнение. Особое внимание уделялось следующим аспектам: исторические примеры использования фейковых новостей в медиа, основные виды фейков (манипуляция фактами, ложные выводы, кликбейт, фальсификация данных), способы распространения фейков в цифровом пространстве (социальные сети, мессенджеры, новостные агрегаторы), роль ботов и алгоритмов в распространении недостоверной информации.

2 Практикумы по анализу реальных фейковых новостей: студентам предлагалось самостоятельно анализировать примеры реальных фейковых новостей, выявлять в них признаки дезинформации и пытаться реконструировать цепочку их распространения. Занятия включали: разбор новостных заголовков на предмет манипулятивных приемов, определение эмоциональной окраски контента и ее влияние на восприятие, анализ первоисточников информации и проверка их достоверности, сравнение различных публикаций на одну и ту же тему для выявления расхождений.

3 Обучение инструментам фактчекинга: в рамках этого блока студенты осваивали современные инструменты проверки информации, в числе которых – Fact Check Explorer – сервис для поиска проверенной информации по спорным заявлениям; Snopes – ресурс для проверки мифов, слухов и городских легенд; TinEye и Reverse image Search – инструменты обратного поиска изображений для выявления подделок и фейков.

4 Разбор кейсов, связанных с медиаманипуляцией: участники анализировали конкретные случаи медиаманипуляции, изучая стратегии, применяемые для воздействия на общественное мнение. В рамках этого

занятия обсуждались: крупные международные скандалы, вызванные фейковыми новостями, информационные войны и их влияние на политические процессы, влияние фейковых новостей на социальное поведение и принятие решений, реакция СМИ и социальных платформ на распространение фейков.

Контрольная группа продолжала обучение в стандартном режиме, не проходя специальный модуль.

Оценочный этап – после завершения обучения проводился комплексный анализ эффективности модуля «Противодействие фейковым новостям».

Таблица 2 – Структура оценочного этапа

Этап оценки	Описание	Цель	Методы	Ожидаемые результаты
Итоговое тестирование	Проверка уровня знаний после прохождения обучения	Оценить изменение уровня профессиональных компетенций	Тест с вопросами на анализ фейков, фактчекинга, медиаграмотность	Сравнение результатов «до» и «после» обучения, выявление роста компетенций
Повторный опрос студентов	Изучение изменений в восприятии фейков и доверии к СМИ	Оценить влияние обучения на критическое восприятие новостей	Анкетирование с вопросами о доверии к источникам, способности выявлять фейковые новости	Выявление динамики восприятия медиаконтента и влияния обучения на студентов.

Для этого использовались следующие методы оценки:

1 Проведение итогового тестирования – ЭГ и КГ проходили тест, содержащий вопросы на проверку знаний, полученных в ходе обучения. Основные направления тестирования: определение признаков фейковых новостей и медиаманипуляции, знание методов фактчекинга и умение применять их на практике, анализ достоверности источников информации, распознавание манипулятивных приемов в заголовках и текстах. Результаты тестирования сравнивались с исходными показателями, полученными до начала обучения, что позволило оценить динамику развития профессиональных компетенций.

2 Повторный опрос студентов проводился с целью выявления изменений в восприятии фейковых новостей и уровня доверия к различным источникам информации. Вопросы опроса включали:

- оценку уверенности студентов в способности отличать достоверную информацию от фейковой;
- изменение отношения к медиаконтенту: появились ли новые критерии оценки новостей?
- какие источники информации студенты считают наиболее надежными после обучения?

- степень готовности применять полученные знания в повседневной жизни и профессиональной деятельности.

Сравнение данных с первоначальным опросом позволило выявить изменения в критическом восприятии медиапространства и степень влияния обучения на медиаграмотность студентов.

Таблица 3 – Результаты итогового тестирования (средние баллы по группам)

Группа студентов	Критическое мышление (из 30)	Анализ новостей (из 40)	Фактчекинг (из 30)	Итоговый балл (из 100)	Прирост по сравнению с входным тестированием
Экспериментальная группа	22,4 (+7,2)	29,6 (+11,2)	23,8 (+11,2)	75,8 (+29,6)	+64%
Контрольная группа	16,2 (+1,4)	19,8 (+1,9)	13,5 (+1,6)	49,5 (+4,9)	+11%

ЭГ показала значительное улучшение по всем показателям, особенно в анализе новостей и владении фактчекингом (+64% к итоговому баллу).

КГ улучшила результаты незначительно (+11%), что подтверждает влияние обучения на развитие профессиональных компетенций.

Таблица 4 – Сравнительный анализ опроса о восприятии фейковых новостей (до и после обучения)

Вопрос	ЭГ (до)	ЭГ (после)	КГ (до)	КГ (после)
Сталкиваются с фейковыми новостями ежедневно	65%	58% (-7%)	63%	61% (-2%)
Полностью доверяют социальным сетям	40%	22% (-18%)	42%	39% (-3 %)
Проверяют информацию перед репостом	25%	68% (+43%)	20%	26% (+6%)

В ЭГ снизилось доверие к социальным сетям (-18%) и выросла привычка проверять информацию перед распространением (+43%).

В КГ изменения минимальны, что подтверждает влияние модуля на повышение критического мышления.

В рамках оценочного этапа были проведены интервью с преподавателями, ведущими курсы, и студентами, участвовавшими в образовательном процессе. Данные позволили глубже понять восприятия обучающего модуля, выявить его сильные и слабые стороны, а также оценить его влияние на студентов.

Интервью с преподавателями, участвовавшими в реализации модуля

«Противодействие фейковым новостям», позволили выявить несколько ключевых аспектов: большинство преподавателей отметили, что использование практико-ориентированного подхода (анализ реальных кейсов, работа с фактчекинговыми инструментами) значительно повысило вовлеченность студентов. Одной из сложностей стало начальное недоверие студентов к необходимости обучения фактчекингу. Многие полагали, что уже обладают достаточным уровнем критического мышления. Преподаватели подчеркнули, что студенты стали более осознанно относиться к потреблению информации, чаще анализировать источники и реже распространять непроверенные данные.

Интервью со студентами, прошедшими обучение в экспериментальной группе, выявили несколько значимых тенденций: изменение отношения к информации, повышение уверенности в анализе новостей (результаты указаны в таблице ниже).

Таблица 5 – Впечатление студентов об обучении

Категория	Показатель	Доля студентов %
Изменение отношения к информации	Внимательнее относятся к новостям, особенно в соцсетях	72%
	Регулярно используют хотя бы один инструмент фактчекинга	65%
	До обучения часто распространяли непроверенную информацию	48%
Повышение уверенности в анализе новостей	Легче распознают манипуляции в СМИ	80%
	Реже доверяют громким заголовкам, проверяя первоисточники	60%

На основе анализа интервью, можно выделить несколько ключевых результатов: студенты стали осознаннее воспринимать медиаконтент – большинство теперь анализирует источники информации перед тем, как доверять или делиться новостями. Значительная часть студентов продолжает использовать инструменты проверки информации даже после завершения курса. Преподаватели отметили рост критического мышления у студентов и заинтересованность в подобных образовательных модулях. Показатели тестирования и опросов демонстрируют значительное улучшение навыков анализа новостей. Качественные данные дополняют количественные результаты тестирования, подтверждая эффективность модуля.

Полученные результаты согласуются с данными предыдущих исследований, посвященных вопросам медиаграмотности, критического мышления и противодействия фейковым новостям.

В исследовании A. Aker, A. Sliwa, F. Dalvi, K. Bontcheva (2019) было показано, что обучение методам фактчекинга и критическому восприятию новостей значительно снижает вероятность распространения фейковой

информации [7]. Согласно данному исследованию после прохождения образовательных программ на 45% реже делились непроверенными новостями в социальных сетях. В нашем исследовании аналогичный показатель составил 48%, что подтверждает эффективность подобного обучения. Работа М. Aldwairi, А. Alwahedi (2018), опубликованная в журнале Science, показала, что фейковые новости распространяются в соцсетях в 6 раз быстрее, чем достоверные, недостаток критического мышления способствует этому явлению [8]. Данные нашего исследования свидетельствуют о том, что после обучения 72% студентов стали внимательно относиться к новостям, что может способствовать замедлению распространения фейковых новостей.

В исследовании S.A. Alkhodair, S.H. Ding, B.C. Fung, J. Liu (2020), подчеркивается, что обучение аналитическому мышлению повышает способность людей выявлять фейковые новости [9]. Авторы обнаружили, что после обучения участники стали на 60% лучше определять достоверность информации. В нашем случае 80% студентов отметили, что теперь легче распознают манипуляции в СМИ, что подтверждает эффективность включения таких модулей в образовательную программу «Журналистика».

В исследовании A.V. Alekseev, Y.K. Yazov, A.M. Sychev, M.G. Bich, V.Y. Skiba, (2021) подчеркивается, что уровень доверия к социальным сетям как к основному источнику информации среди молодежи остается высоким, что делает студентов особенно уязвимыми перед фейковыми новостями [10]. До обучения 40% респондентов полностью доверяли соцсетям, а после обучения этот показатель снизился до 22%, что соответствует тенденциям, выявленным в данной работе [11]. Согласно исследованию N.T. Kuldanova, E.V. Iskhakova (2016), только 30% студентов российских вузов осознанно проверяют информацию перед ее распространением [12]. В нашем исследовании до обучения аналогичный показатель составлял 25%, а после прохождения модуля вырос до 68%, что свидетельствует о высокой эффективности предложенного модуля. В исследовании N. Poplavska, H. Synorub, H. Yordan, O. Medynska, O. Kushnir (2022) [13]. указано, что уровень критического мышления среди студентов возрастает на 50-70% после специализированных тренингов. В нашем случае итоговое тестирование показало увеличение уровня критического мышления на 64%, что подтверждает результаты российских коллег.

Вот некоторые рекомендации для образовательных организаций:

- добавить дисциплины по медиаверификации, фактчекингу и анализу достоверности информации с акцентом на практические навыки;
- использовать интерактивные методы (дебаты, кейс-стади) для обучения выявлению манипуляций и логических ошибок;
- знакомить студентов с технологиями для проверки данных, изображений и видео;
- включить модули по законодательству о противодействии дезинформации и этике журналистики; привлекать практикующих журналистов и фактчекеров для проведения мастер-классов и разбора реальных кейсов.

Данные шаги помогут подготовить студентов-журналистов к эффективному противодействию фейковым новостям.

Таким образом, полученные данные демонстрируют высокую эффективность образовательного модуля «Противодействие фейковым новостям» и подтверждают выводы ведущих зарубежных и российских исследователей. Результаты показывают, что интеграция подобных курсов в образовательные программы может существенно повысить уровень медиаграмотности студентов, профессиональных компетенций, снижая их восприимчивость к фейковым новостям и увеличивая осознанность потребления информационного контента.

Заключение

Противодействие фейковым новостям в современном мире становится не только важной социальной задачей, но и ключевым фактором развития профессиональных компетенций будущих журналистов. В условиях цифровизации общества студенты журналисты должны обладать набором навыков, которые позволят им эффективно выявлять фейки, анализировать данные и предоставлять аудитории достоверную информацию. Эти компетенции включают критическое мышление, аналитические способности, владение современными цифровыми инструментами, правовую и этическую грамотность, а также навыки медиаверификации и фактчекинга.

В статье были рассмотрены основные направления развития данных компетенций через совершенствование образовательных программ. Особое внимание уделено необходимости внедрения специальных модулей, практических занятий и интерактивных методик обучения. Исследования казахстанских ученых подтверждают, что противодействие фейковым новостям напрямую связанос развитие профессиональных качеств журналиста, таких как объективность, ответственность и способность работать в условиях информационной перегрузки.

Таким образом, противодействие фейковым новостям становится неотъемлемой частью профессиональной подготовки студентов журналистов. Развитие соответствующих компетенций позволяет будущим специалистам не только противостоять манипуляциям, но и повышать доверие общества к СМИ. Подготовка студентов журналистов к противодействию фейковым новостям – это инвестиция в развитие профессиональных стандартов и качества современной журналистики. Развитие профессиональных компетенций обеспечивает не только успешную карьеру специалистов, но и создает основу для устойчивого информационного пространства свободного от лжи и манипуляций.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Асанбаева Г. Пособие по медиаграмотности для преподавателей вузов высших учебных заведений Казахстана. – Алматы: Интерньюс, 2019. – 250 с.

[2] Akseiit G.M., Kabdugaliev A.K. The fight against disinformation in the media space of Kazakhstan (on the example of materials “Factcheck.kz” and “Sopfake.kz”). // Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. JOURNALISM Series, 2023. – Vol. 143(2), – P. 47-55.

[3] Айгелова А.М., Ишанова А.К. Проблемы анализа fake news в социальных медиа // ВЕСТНИК Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия Журналистика. 2023. – № 1(142), – С. 97-103.

[4] Касымова А. За распространение фэйков о январских событиях возбуждено 13 уголовных дел [Электронный ресурс]. 2022. – URL: https://www.inform.kz/ru/za-rasprostranenie-feykov-o-yanvarskih-sobytyiah-vozbuzhdeno-13-ugolovnyh-del_a3900471 [Дата обращения: 22.03.2025].

[5] Каримова Б.Ж., Рамазан А.Ә., Жумагулова А.М., Есенбек Ж.Б. Эффективность и особенности проектов factcheck.kz и stopfake.kz в казахской журналистике. Серия Журналистики, 2023. – №1 (67).

[6] Султанбаева Г.С., Толеген Б.З., Ложникова О.П., Буенбаева З.К., Тюлепбердинова Г.А. Распространение фейковой и некорректной информации в социальных сетях. Серия Журналистики, 2024, – №72(2), – С. 25-35.

[7] Aker A., Sliwa A., Dalvi F., Bontcheva K. Rumour verification through recurring information and an inner-attention mechanism. // Online Social Networks and Media, 2019, – Vol. 13, no. 100045. URL: easychair.org/publications/rumour-verification-through-recurring-information-and-an-inner-at [Дата обращения: 12.02.2025].

[8] Aldwairi M., Alwahedi A. Detecting fake news in social media networks. // Procedia Computer Science, 2018. – Vol. 141, – P. 215-222. URL: https://www.researchgate.net/publication/328749626_Detecting_Fake_News_in_Social_Media_Networks [Дата обращения: 05.01.2025].

[9] Alkhodair S.A., Ding S.H., Fung B.C., Liu J. Detecting breaking news rumors of emerging topics in social media. // Information Processing & Management, 2020, – Vol. 57(2), no. 102018. URL: https://dmas.lab.mcgill.ca/fung/pub/ADFL20ipm_postprint.pdf [Дата обращения: 01.12.2024].

[10] Alekseev A.V., Yazov Y.K., Sychev A.M., Bich M.G., Skiba V.Y. Analysis of the protest movement of African Americans in the United States through denotative and connotative meanings of hashtags. // Journal of Language and Linguistic Studies, 2021, – Vol. 17(S2), – P. 1210-1219. URL: <https://www.jlls.org/index.php/jlls/article/view/2591> [Дата обращения: 11.02.2025].

[11] Cervi L., Simelio N., Calvo S.T. (2021). Analysis of journalism and communication studies in Europe’s top ranked universities: Competencies, aims and courses. Journalism Practice, 2021. – Vol. 15(7), – P. 1033-1053. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Analysis-of-Journalism-and-Communication-Studies-in-Cervi-Simelio/67393eedbc7a3fb50725dcecc57c6c72480542b2> [Дата обращения: 11.12.2023].

[12] Kuldanova N.T., Iskhakova E.V. Studying the features of the psychological impact of manipulation on the person. // Psychological and Social Work in Modern Society : Problems and Solutions, 2016. – Vol. 1, – P. 56-58.

URL:https://nhm.gov.in/images/pdf/programmes/NMHP/Training_Manuals/Manual_of_Mental_Health_for_Social_Worker.pdf [Дата обращения: 15.11.2024].

[13] Poplavska N., Synorub H., Yordan H., Medynska O., Kushnir O., Dragan-Ivanets N. The use of binary online lessons in the context of forming critical thinking in future journalists. // *Journal of Curriculum and Teaching*, 2022. – Vol. 11(1), – P. 273-285. URL: <https://www.sciedupress.com/journal/index.php/jct/article/view/21409> [Дата обращения: 08.12.2025].

REFERENCES

[1] Asanbaeva G. Posobie po mediagramotnosti dlya prepodavatelej vuzov vysshih uchebnyh zavedenij Kazakhstana. (Media literacy manual for university teachers of higher education institutions of Kazakhstan). – Almaty: Intern'yus, 2019. – 250 s. [in Rus.]

[2] Akseiit G.M., Kabdugaliev A.K. The fight against disinformation in the media space of Kazakhstan (on the example of materials “Factcheck.kz” and “Sopfake.kz”). // *Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. JOURNALISM Series*, 2023. – Vol. 143(2), – P. 47-55.

[3] Ajgelova A.M., Ishanova A.K. Problemy analiza fake news v social'nyh media (Challenges of analyzing fake news in social media) // *VESTNIK Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva. Seriya ZHurnalistika*. – 2023. – № 1(142), – S. 97-103. [in Rus.]

[4] Kasymova A. Za rasprostranenie fejkov o yanvarskih sobytyyah vzbuzhdeno 13 ugovolnyh del (13 criminal cases were initiated for spreading fakes about the January events) [Elektronnyj resurs]. 2022. – URL: https://www.inform.kz/ru/za-rasprostranenie-fejkov-o-yanvarskih-sobytyyah-vzbuzhdeno-13-ugolovnyh-del_a3900471 (data obrashcheniya: 22.03.2025). [in Rus.]

[5] Karimova B.Z., Ramazan A.A., Zhumagulova A.M., Yessenbek Z.B. Effektivnost' i osobennosti proektov factcheck.kz i stopfake.kz v kazahskoj zhurnalistike. (Effectiveness and features of the factcheck.kz and stopfake.kz projects in Kazakh journalism) // *Seriya ZHurnalistiki*, 2023. – №1 (67). [in Rus.]

[6] Sultanbaeva G.S., Tolegen B.Z., Lozhnikova O.P., Buenbaeva Z.K., Tyulepberdinova G.A. Rasprostranenie fejkovoj i nekorrektnoj informacii v social'nyh setyah. (Spreading fake and incorrect information on social networks) // *Seriya ZHurnalistiki*, – 2024, – № 72(2), – P. 25-35. [in Rus.]

[7] Aker A., Sliwa A., Dalvi F., Bontcheva K. Rumour verification through recurring information and an inner-attention mechanism. // *Online Social Networks and Media*, – 2019, – Vol. 13, no. 100045. URL: researchportal.hbku.edu.qa/en/publications/rumour-verification-through-recurring-information-and-an-inner-at [Data obrashcheniya: 12.02.2025].

[8] Aldwairi M., Alwahedi A. Detecting fake news in social media networks. // *Procedia Computer Science*, 2018. – Vol. 141, – P. 215-222. URL:https://www.researchgate.net/publication/328749626_Detecting_Fake_News_in_Social_Media_Networks [Data obrashcheniya: 05.01.2025].

[9] Alkhodair S.A., Ding S.H., Fung B.C., Liu J. Detecting breaking news rumors of emerging topics in social media. // Information Processing & Management, – 2020, – Vol. 57(2), no. 102018. URL: https://dmas.lab.mcgill.ca/fung/pub/ADFL20ipm_postprint.pdf [Data obrashcheniya: 01.12.2024].

[10] Alekseev A.V., Yazov Y.K., Sychev A.M., Bich M.G., Skiba V.Y. Analysis of the protest movement of African Americans in the United States through denotative and connotative meanings of hashtags. // Journal of Language and Linguistic Studies, 2021, – Vol. 17(S2), – P. 1210-1219. URL: <https://www.jlls.org/index.php/jlls/article/view/2591> [Data obrashcheniya: 11.02.2025].

[11] Cervi L., Simelio N., Calvo S.T. (2021). Analysis of journalism and communication studies in Europe's top ranked universities: Competencies, aims and courses. Journalism Practice, 2021. – Vol. 15(7), – P. 1033-1053. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Analysis-of-Journalism-and-Communication-Studies-in-Cervi-Simelio/67393eedbc7a3fb50725dcecc57c6c72480542b2> [Data obrashcheniya: 11.12.2023].

[12] Kuldanova N.T., Iskhakova E.V. Studying the features of the psychological impact of manipulation on the person. // Psychological and Social Work in Modern Society: Problems and Solutions, 2016. – Vol. 1, – P. 56-58.

URL: https://nhm.gov.in/images/pdf/programmes/NMHP/Training_Manuals/Manual_of_Mental_Health_for_Social_Worker.pdf [Data obrashcheniya: 15.11.2024].

[13] Poplavska N., Synorub H., Yordan H., Medynska O., Kushnir O., Dragan-Ivanets N. (2022). The use of binary online lessons in the context of forming critical thinking in future journalists. // Journal of Curriculum and Teaching, – 2022. – Vol. 11(1), – P. 273-285. URL: <https://www.sciedupress.com/journal/index.php/jct/article/view/21409> [Data obrashcheniya: 08.12.2025].

ЖУРНАЛИСТЕРДІҢ БОЛАШАҚ СТУДЕНТТЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТЕРІН ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ ЖАЛҒАН ЖАҢАЛЫҚТАРҒА ҚАРСЫ ӘРЕКЕТ ЕТУ

*Торпищева Р.Ш.¹, Алпысбаева М.Б.², Ашилова М.С.³, Әбілтаева А.А.⁴

¹Торайғыров университеті КЕАҚ, Павлодар, Қазақстан,

²Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

³Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан

⁴Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында жалған жаңалықтар қоғамдық пікірге және журналистердің кәсіби қызметіне әсер ететін маңызды мәселеге айналууда. Жалған ақпараттың таралуы журналистика саласындағы болашақ мамандарды даярлау тәсілдерін қайта қарауды талап етеді. Бұл мақала «Журналистика» білім беру бағдарламасының болашақ студенттерінің кәсіби құзыреттіліктерін дамытудағы жалған жаңалықтарға қарсы күрес рөліне арналған, бұл тақырыптың цифрлық дәуірде тиімді жұмыс істей алатын мамандарды даярлау контекстіндегі өзектілігін атап көрсетеді.

Зерттеудің мақсаты – жалған жаңалықтарға қарсы күрес әдістерін оқытудың «Журналистика» білім беру бағдарламасының студенттерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруға әсерін бағалау. Жұмыста медиасауаттылықтың теориялық негіздері, фактчекинг пен сыни ойлауды оқыту әдістері талданды, Торайғыров университетінің студенттері қатысқан эксперимент жүргізілді. Зерттеу барысында 80 студент эксперименттік (ЭТ) және бақылау (БТ) топтарына бөлінді. Эксперимент үш кезеңнен тұрды: диагностикалық, білім беру және бағалау. Тестілеу нәтижелері ЭТ студенттерінің сыни ойлауда (+64% қорытынды баллға), жаңалықтарды талдауда және фактчекингті меңгеруде БТ-мен салыстырғанда (+11%) айтарлықтай жақсарғанын көрсетті. Саулнамалардың деректері медиаконтентті тұтынудың саналылығының артуы және тексерілмеген көздерге сенімнің төмендеуі туралы куәландырады. Зерттеуде кейстерді талдау, сауалнамалар және оқытушылар мен студенттермен сұхбат әдістері қолданылды. Бұл тәсіл сандық және сапалық деректерді жинауға мүмкіндік берді, оқытудың студенттердің кәсіби құзыреттіліктеріне әсерін жан-жақты талдауды қамтамасыз етті.

Зерттеу нәтижелері жалған жаңалықтарға қарсы күрес бойынша оқытудың кәсіби құзыреттіліктердің дамуына оң әсер ететінін көрсетеді. Деректерді талдау мұндай оқытудан өткен студенттердің жалған жаңалықтарды жақсы танитынын және ақпаратты сын талдаудағыларының жоғары екенін көрсетеді. Қорытындылар құзыретті мамандарды даярлау үшін білім беру процесіне жалған жаңалықтарға қарсы күрес модульдерін енгізу қажеттілігін атап көрсетеді.

Жұмыстың құндылығы жалған жаңалықтармен күрестегі білім беру бағдарламаларының рөлі және олардың журналистердің кәсіби дамуына әсері туралы түсінікті кеңейтуінде, бұл тиісті білім саласына елеулі үлес қосады.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы білім беру ұйымдары үшін білім беру бағдарламаларына жалған жаңалықтарға қарсы күрес модульдерін енгізу бойынша ұсынымдар әзірлеуде көрініс табады, бұл болашақ журналистердің біліктілігін арттыруға және олардың кәсіби сын-көзқарастарына дайындығына ықпал етеді.

Тірек сөздер: фейк, фейк жаңалықтарға қарсы тұру, кәсіби құзыреттілік, фактчекинг, медиа сауаттылық, ақпараттық қауіпсіздік, ақпаратты саналы тұтыну, мамандарды дайындау

COUNTERING FAKE NEWS AS A FACTOR IN DEVELOPING THE PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE JOURNALISM STUDENTS

*Torpichsheva R.Sh.¹, Alpysbayeva M.B.², Ashilova M.S.³, Abiltayeva A.A.⁴

^{*1}Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan

²Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda, Kazakhstan

³KazAUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

⁴L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. In today's information society, fake news is becoming a serious problem that affects public opinion and the professional activities of journalists. The spread of inaccurate information requires a revision of approaches to the training of future specialists in journalism. This article focuses on the role of countering fake news in the development of professional competencies of future students of the Journalism program, emphasizing the relevance of the topic in the context of training specialists capable of working effectively in the digital age.

The purpose of the study is to assess the impact of teaching methods of countering fake news on the formation of professional competencies of students of the educational program "Journalism". The paper analyzes the theoretical foundations of media literacy, methods of teaching factchecking and critical thinking, and conducts an experiment with the participation of students of Toraighyrov University. During the study 80 students were divided into experimental (EG) and control (CG) groups. The experiment consisted of three stages: diagnostic, educational and evaluative. The test results showed that EG students showed significant improvement in critical thinking (+64% to the final score), news analysis and mastery of factchecking compared to CG (+11%). Survey data also indicated an increase in awareness of media content consumption and a decrease in trust in unverified sources. The study utilized case analysis methods, surveys and interviews with faculty and students. This approach allowed for the collection of both quantitative and qualitative data, providing a comprehensive analysis of the impact of the training on students' professional competencies. The results of the study show that training in countering fake news has a positive impact on the development of professional competencies. The data analysis indicates that students who have undergone such training are better at recognizing fake news and demonstrate higher skills in critical analysis of information.

The findings emphasize the need to integrate anti-fake news modules into the educational process to train competent professionals. The value of the work lies in expanding the understanding of the role of educational programs in combating fake news and their impact on the professional development of journalists, which makes a significant contribution to the relevant field of knowledge.

The practical significance of the research is manifested in the development of recommendations for educational organizations to introduce modules on countering fake news into educational programs, which contributes to improving

the qualifications of future journalists and their readiness for professional challenges.

Key words: countering fakes, fake news, professional competencies, factchecking, media literacy, information security, conscious information consumption, training of specialists

Информация об авторах:

Торпищева Р. Ш. – старший преподаватель кафедры филологии и журналистики Торайгыров университет, rtorpichsheva@gmail.com

Алпысбаева М. Б. – доктор философии PhD, доцент, Карагандинский университет Казпотребсоюза, madina_0510@bk.ru

Ашилова М. С. – доктор PhD, ассоциированный профессор кафедры международных коммуникаций, КазУМОиМЯ им Абылай хана, madina.almatytv@mail.ru

Абильтаева А. А. – докторант 1 курса образовательной программы «Педагогика и психология», Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Abiltaeva.ainur@list.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Торпищева Р. Ш. – филология және журналистика кафедрасының аға оқытушысы, Торайгыров университет, rtorpichsheva@gmail.com

Алпысбаева М. Б. – PhD философия докторы, доцент, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, madina_0510@bk.ru

Ашилова М. С. – PhD докторы, халықаралық коммуникациялар кафедрасының доценті, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, madina.almatytv@mail.ru

Әбілтаева А. А. – «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының 1-курс докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Abiltaeva.ainur@list.ru

Information about authors:

Torpichsheva R. Sh. – Senior Lecturer in the Department of Philology and Journalism at Toraighyrov University, rtorpichsheva@gmail.com

Alpysbayeva M. B. – Doctor of Philosophy PhD, Associate professor, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, madina_0510@bk.ru

Ashilova M. S. – PhD, associate professor, of the Department of International Communications of KazAUIR&WL, madina.almatytv@mail.ru

Abiltayeva A. A. – a 1st year PhD student of the educational program «Pedagogy and Psychology», L.N. Gumilyov Eurasian National University, Abiltaeva.ainur@list.ru

Статья поступила: 7 апреля 2025

UDC 371.126

IRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.006>

DISCURSIVE COMPETENCE AS A KEY COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

***Rustamova D.B.¹, Akhmetova M.K.², Bayuzakova G.I.³**

***^{1,2,3} Ablai Khan KhanUIR&WL, Almaty, Kazakhstan**

Abstract. This article is devoted to the study of the essence, structure and functional role of discursive competence in pedagogical activity, as well as its significance for the professional readiness of future foreign language teachers. In the context of globalization, a teacher should not only convey linguistic knowledge, but also teach students how to effectively use language in various communicative situations. Effective communication involves a comprehensive command of all types of speech activity and the ability to integrate linguistic, socio-cultural and pragmatic knowledge in the context of a specific speech situation. In this regard, discursive competence, defined as the ability to create and interpret coherent and connected texts, is considered a critical component of the professional training of future foreign language teachers. The purpose of the study is to determine the significance of discursive competence in the training of future teachers. For this purpose, scientific literature was analyzed and a survey was conducted among students of the pedagogical faculty, the educational program "Teacher of Two Foreign Languages". The study analyzes the main theoretical foundations of discursive competence and methods of its development. The survey helped to understand to what extent students understand the importance of discursive competence and what difficulties they encounter during their studies. The findings of the study suggest that targeted teaching methods should be included in curricula that will develop all components of discursive competence. The study is valuable because it helps to improve the training of teachers. This, in turn, will improve the level of language education in the country. The practical significance of the work is aimed at preparing students for real professional and intercultural interactions and the use of a foreign language in different situations.

Key words: discourse, competence, discursive competence, speech activity, coherence, foreign language teaching, pedagogical training, professional communication

Introduction

In the modern world, where communication in foreign languages plays a key role in education, business and international cooperation, the formation of discursive competence of future foreign language teachers is becoming a strategically important task. In the context of globalization, a teacher must not only convey knowledge about the language, but also teach students to use it effectively in various communicative situations.

According to the State Compulsory Education Standard of the Republic of Kazakhstan (SCES), one of the most important areas of training teaching staff is the development of professional and communicative competence, which includes the ability to effectively use language in intercultural interaction. In particular, SCES 2023 notes that graduates of pedagogical specialties must master the methods and technologies of teaching a foreign language that ensure the development of cognitive and communicative abilities of students [1]. This emphasizes the need to form discursive competence as the basis for successful teaching.

In addition, the Address of the President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan focuses on the modernization of the education system and advanced training of teachers. In particular, the President noted the need to train competitive specialists who are able to communicate effectively in the global educational space [2]. In this context, discursive competence is an integral element of the professional training of foreign language teachers, as it allows not only to correctly construct statements, but also to take into account the cultural and situational aspects of communication.

In modern scientific and methodological discourse, the concept of competence is interpreted in different ways, but all definitions focus on the individual's ability to act independently, meaningfully and productively based on certain knowledge and skills [3].

Competence is not just knowledge or skill, but the integral ability of a person to apply this knowledge and skills in a real situation to achieve specific goals. As part of the educational process, this becomes the basis for the formation of professionalism and research maturity of a future specialist.

Competence acts as the basis for the formation of a personality capable not only of intercultural interaction, but also of active participation in the media environment, which makes it an important component of the professional training of future specialists in the field of foreign languages and communication [4].

One of the key components of professional training, especially in the context of teaching foreign languages, is discursive competence. It reflects an individual's ability not only to competently and meaningfully construct a speech utterance, but also to interact effectively in a specific communicative situation, observing the norms of thematic coherence, logic and stylistic relevance.

Insufficient development of the teachers' discursive competence can lead to a number of problems: difficulties in explaining linguistic phenomena, decreased motivation of students, difficulties in organizing interactive learning. Therefore, in order to improve the quality of language education in Kazakhstan, it is necessary to pay special attention to the methods of developing the discursive competence of future teachers, introducing authentic materials, problem situations and interactive technologies.

Discourse and discursive competence have been defined in a variety of ways in pedagogical and linguistic study. In the 1970s, the concept of "discourse" was included into theories of teaching foreign languages. Its meaning has changed over time, as its interpretation. The concept of "discourse" was mostly assumed

as a cohesive set of sentences or speech acts in the 1960s and 1970s. Today, though, it is recognized as a complex communicative phenomenon that includes extralinguistic elements necessary for its complete comprehension in addition to the text itself.

Discursive competence refers to the ability to produce and comprehend texts by adhering to appropriate linguistic and communicative conventions. Constructing a coherent spoken or written message necessitates the careful selection, organization, and sequencing of words, grammatical structures, and utterances. This process integrates lexical and syntactic resources with sociocultural awareness and overarching communicative intent, enabling the effective transmission of messages, attitudes, and the creation of cohesive discourse.

Discursive competence encompasses the ability to comprehend diverse communicative expressions and construct coherent, logically structured texts through the effective use of various linguistic resources. The introduction of the concept of “discursive competence” as a sub-competence belongs to M. Canale. Some other scientists (M. Swain, N. P. Golovina, L. P. Kaplich, O. I. Kucherenko, I. F. Ukhvanova-Shmygova) also note that discursive competence is also statements related to a real communicative situation, knowledge of various types of discourse and the rules of their construction. Scientists X. Beer, M. Butzbach-Rivera, M. Pendanks, M. Canale, M. Swain, Y. Simard noted that discursive competence is the possession of a certain set of discourses.

Discursive competence is “the ability to create a coherent speech utterance, while observing thematic organization, cohesion, coherence, rhetorical effectiveness and logic within the framework of a real communication situation and a functional style adequate to it” [5].

This viewpoint emphasizes that discourse is more than just putting words together; it also entails paying close attention to how these components complement one another to produce a coherent message. Insisting that discursive competence is dynamic and adjusts to the situational and functional needs of discourse, Popova’s addition of “real communication situation” and “functional style” highlights the significance of context and appropriateness in communication. This description is consistent with modern perspectives that discourse is a dynamic, context-dependent phenomena that necessitates knowledge of both language and the social and cultural context in which communication takes place. In this way, Popova’s method expands the definition of discursive competence and establishes it as a necessary ability for successfully negotiating communication in the actual world.

Discursive competence (DC) is a person’s ability to understand various types of communicative statements and provide communication commensurate with the level of professional development of the subject of professional communication, as well as the semantic, syntactic, and extralinguistic levels [6].

R.A. Cheremisinova developed a methodology for teaching foreign-language written discursive competence (DC) to students at a linguistics faculty, presenting it as a model implemented in university education. This study focuses

on the structure and components of written DC, including grammatical and lexical cohesion and coherence at the level of text organization [7].

The author offers a systematic approach to teaching written DC, focusing on its key components, such as cohesion and coherence, which are essential for producing clear and effective written communication in a foreign language.

The significance of DC in oral communication, particularly in formal discourse, and their applicability to intercultural communication are emphasized by O.I. Kucherenco. In addition to suggesting an approach for teaching oral communication in French using discourse-specific formulas and exercises, the study highlights the development of DC through interaction with native speakers [8].

O.I. Kucherenco suggests that language instructors need to develop the ability to differentiate between various types of foreign-language discourses in professional contexts and guide students in constructing these discourses according to their specific rules.

L.O. Geliver addressed the formation of discursive-strategic competence for linguists and language instructors using language synonymy. Geliver's methodology includes exercises that develop skills in grammatical synonymy using materials from German journalistic, official, and advertising discourse. The goal is to teach students to select the most appropriate syntactic constructions for different types of discourse [9].

The approach appears to be well grounded in both theory and practice and is aimed at equipping students with the skills needed to navigate diverse linguistic contexts. The use of synonymy (grammatical and lexical variation) is an interesting and effective way to teach flexibility in language use. This is particularly important for language learners who need to adapt their language use based on specific discourse types (e.g., journalistic, official, advertising).

A. Gorbunov offers a detailed description of DC, defining in "the ability of a participant in the communication process to perceive and produce discourse in a foreign language, to interpret and use the vocabulary of a particular discursive community, and to demonstrate their capacity to organize linguistic material into a complete, cohesive, and finished speech act that solves the interpersonal task in a socially, culturally, professionally, and strategically defined context" [10].

These studies highlight the significance of discursive competence in various domains, such as written and oral communication and professional discourse, and underscore the need for further research and methodology development, particularly in vocational education.

A. Gorbunov presents an alternative framework for understanding the structure of foreign-language discursive competence (DC), identifying several key components that form the basis of this competence:

- *systemic component* (knowledge of the language system, including essential discursive characteristics such as genre, functional style, and formality);
- *linguistic component* (proficiency in applying the grammatical, lexical, and syntactic rules of the foreign language);
- *sociocultural component* (the ability to engage in communication while

adhering to the speech norms of other cultures and communities);

- *genre component* (the skills required for effective communication within various discursive communities, including professional ones);

- *formal component* (the ability to decode and accurately interpret the sociocultural and professional context of the discourse);

- *pragmatic (tactical) component* (the ability to plan and structure communication in a foreign language according to the specific goals and purpose of the interaction) [8].

The model of foreign-language discursive competence encompasses six interrelated components: systemic, linguistic, sociocultural, genre, formal, and pragmatic. In the intermediate stage of foreign language education, the focus should be done on developing these components to enhance students' overall discursive competence.

Thus, the study of discursive competence as a key component of the professional training of foreign language teachers corresponds to modern educational standards and the strategic goals of Kazakhstan for the development of the education system and the training of highly qualified teaching staff. The purpose of the study is to determine the importance of discursive competence in the professional training of future foreign language teachers.

Materials and methods

This study used materials including scientific publications and regulatory documents, as well as data obtained as a result of a survey of final-year students of the pedagogical faculty of foreign languages. Scientific literature and regulatory acts (SCES) were analyzed to determine existing approaches to the formation of discursive competence of future foreign language teachers.

The methodological part of the study consists of literary analysis and questionnaires. Literary analysis allowed to systematize modern research in the field of discursive competence and identify the requirements of the State Standard for the training of teachers. The survey was conducted among 60 4th-year students studying in the educational program "Teacher of Two Foreign Languages" of JSC "Ablai Khan KazUIR& WL". The questionnaire contains the questions aimed at assessing students' confidence in using foreign language in various communicative situations, identifying difficulties in adapting speech to different contexts and preferences in teaching methods that contribute to the development of discursive competence. The data was collected through the Google Forms online platform, and the subsequent analysis of information processing. An integrated approach combining literature analysis and empirical data provided a comprehensive understanding of the current state of discursive competence development in future foreign language teachers.

Results

The student survey results support theoretical insights. The survey yielded the following results: 63% of respondents define "discursive competence" as the ability to adapt speech according to the context of communication and the

communicative situation; 50% of respondents view it as the ability to construct logically connected text in both oral and written forms, while 23.3% consider it as the ability to use speech clichés and grammatical constructions (Figure 1).

How do you understand the concept of "discursive competence"?
(check all that apply)

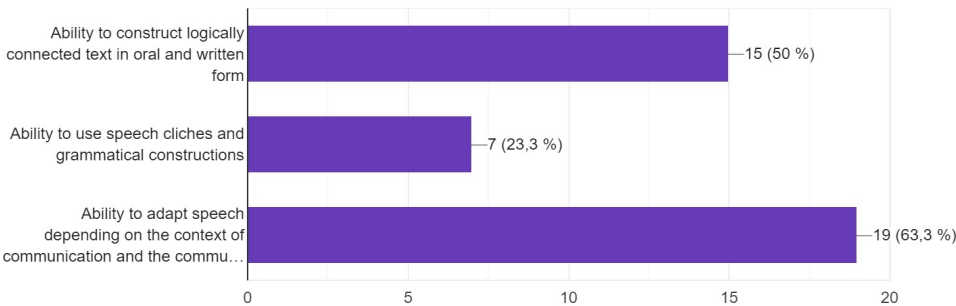

Figure 1 - Students' Responses to the Question:
“How do you understand the concept of “discursive competence”?”

Exactly half of the students surveyed (50%) stated that they face difficulties in adapting their speech to different student levels while developing their discursive competence. 30% of respondents attribute these difficulties to a lack of practice in conducting dialogues and discussions, while 23% note challenges in maintaining the logic and coherence of their speech (Figure 2).

What difficulties do you face in developing your discursive competence? (Select all that apply)

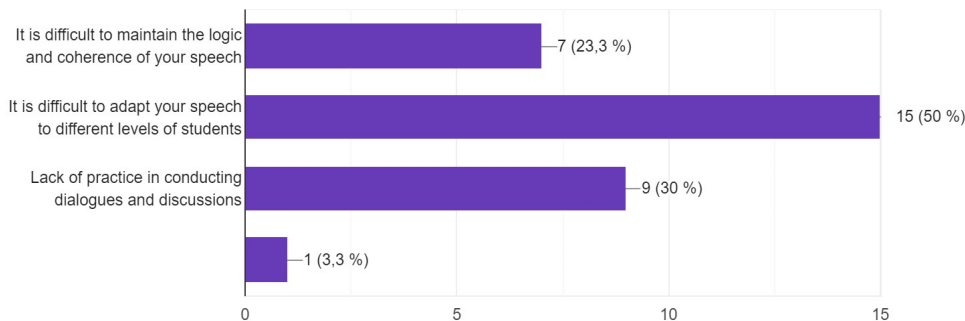

Figure 2 - Students' Responses to the Question: “What difficulties do you face in developing the discursive competence?”

According to the survey’s findings, most participants believe that a foreign language teacher’s professional ability must include discursive ability. This

implies that aspiring teachers are aware of how important it is to be able to modify their voice, organize their arguments rationally, and communicate properly in a variety of settings. The very large proportion of respondents who rank it as “very important” (50%) and “important” (36.6%) emphasizes the need for teacher preparation programs to include targeted instructions in this area (Figure 3).

How do you rate the importance of discursive competence for the future profession of a foreign language teacher?

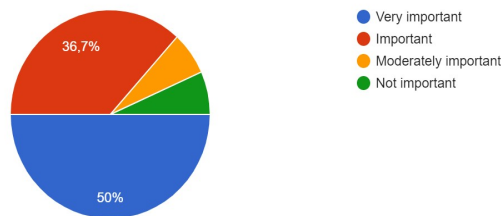

Figure 3 - Students' Responses to the Question: “How do you rate the importance of discursive competence for the future profession of a foreign language teacher?”

How frequently students practice discourse skills are seen in the following chart. According to the survey results, 63.3% of respondents reported practicing them frequently, 16.7% indicated engaging in such practices relatively infrequently, and 13.3% stated that they did so regularly. Based on the statistics, it appears that most students regularly participate in discourse-building activities, which is a good sign of their training. The fact that 16.7% of students exercise discourse skills infrequently, however, can point to a dearth of organized chances for interactive learning and real-world communication. In order to guarantee consistent development of this competency, this research emphasizes the necessity of including more discourse-based activities in the curriculum, such as talks, debates, and role-playing exercises (Figure 4).

How often do you practice discourse skills in the learning process?

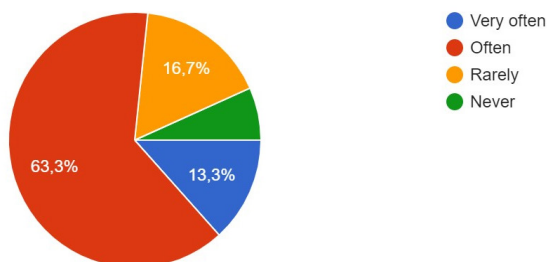

Figure 4 - Students' Responses to the Question: “How often do you practice discourse skills in the learning process?”

In response to the question, “How do you rate your level of discursive competence at the moment?” 73.3% of students rated it as average, 20% as high, and the remaining 6.7% as low. The results indicate that the majority of students (73.3%) perceive their discursive competence as moderate, suggesting that they have a basic ability to structure discourse but may still face challenges in adapting their speech to different contexts. The fact that only 20% consider their competence high implies that more advanced training is needed. Meanwhile, the presence of students with a low self-assessment (6.7%) highlights the necessity of targeted support and additional practice in discourse-related activities. These findings suggest that discursive competence development should be stronger focused on foreign language teacher education programs (Figure 5).

How do you rate your level of discursive competence at the moment?

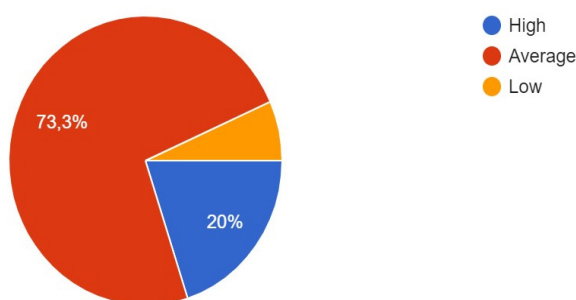

Figure 5 - Students' Responses to the Question: “How do you rate your level of discursive competence at the moment?”

Discussion

The findings suggest that foreign language teacher education programs should place greater emphasis on developing discursive competence as an integral part of professional training. The literature review underscores that effective communication requires more than grammatical accuracy; it also involves the ability to structure discourse according to its genre, purpose, and communicative context. The survey responses confirm that students need more targeted practice in discourse construction, particularly in professional settings.

The survey revealed the specificity of discursive qualification in the professional training of future foreign language teachers and confirmed the need for its targeted development. Despite the awareness of its importance, as a result, some students face difficulties in adapting speech to different communicative situations, which indicates the need to strengthen the effective focus of training. The research data show the relevance of including more interactive tasks in educational programs, student specialists usually use discursive skills as an example, as well as additional support measures for students with a low level of relevant competence.

Conclusion

The study highlights the crucial role of discourse competence in the professional training of future foreign language teachers. The literature review and survey results show that although students acquire fundamental linguistic knowledge, they require more structured practice in constructing discourse. To address this issue, the university curriculum should include targeted methods that develop all components of discourse competence. Strengthening skills at the discourse level will not only improve students' communicative abilities, but also increase their readiness for real professional and intercultural interactions. Future research should explore the implementation of innovative teaching strategies and digital tools to further support the development of discourse competence in foreign language education.

REFERENCES

- [1] Государственный общеобязательный стандарт высшего образования Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 06.03.2023 г.). Режим доступа: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916>. [Дата обращения: 10.11.2024]
- [2] Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. «Казахстан в новой реальности: время действий». [Электронный ресурс]. - Режим доступа: URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g [accessed: 11.11.2025]
- [3] Sailaubay A.K., Tünchel M. Development of scientific competence of students by using the results of research on humic substances in the educational process // Bulletin of Ablai Khan University of International Relations and World Languages. Series: Pedagogical Sciences, Almaty: Polilingua, 2024, No. 3(74), pp. 14–29.
- [4] Beikutova A.M., Kunakova K.O., Sydykzhan A.N. The media technologies as a tool for the formation of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist /// Bulletin of Ablai Khan University of International Relations and World Languages. Series: Pedagogical Sciences, Almaty: Polilingua, 2024, No. 3(74), pp. 170–186.
- [5] Отделёнова Д. А. Дискурсивная компетенция как компонент коммуникативной компетенции // Научный лидер. - 2023. №36 (134). Режим доступа: URL: <https://scilead.ru/article/4959-diskursivnaya-kompetentsiya-kak-komponent-kom> [Дата обращения: 20.11.2024]
- [6] Rakhimova, Z. Digital technology is an effective mechanism for the formation of the discursive competence of future foreign language teachers// Bulletin of Al-Farabi Kazakh National University. Series: Pedagogical Sciences, Almaty, 2021, No. 3(68), pp. 62–70. Access mode: URL: <https://doi.org/10.26577/JES.2021.v68.i3.06> [Date of access: 25.10.2024]
- [7] Черемисинова Р.А. Методика формирования иноязычной письменной дискурсивной компетенции у обучающихся вуза: автореф.дис....

канд.наук: 25.01.2017/ Нижегородский государственный лингвистический университет имени Н.А. Добролюбова. - Нижний Новгород. – 24 с.

[8] Кучеренко О. И. Формирование дискурсивной компетенции в сфере устного общения (французский язык, неязыковой вуз): автореф.дис...канд.наук: 13.00.02 /Моск. ордена Дружбы народов гос. лингв. ун-т. — М. — 25 с.

[9] Геливера Л.О. Методика формирования дискурсивно-стратегической компетенции лингвиста-преподавателя посредством синонимических языковых средств: грамматический аспект: дис...канд. пед.наук: 14.10.2010 / Ставропольский государственный университет. – Стардополь. – 211 с.

[10] Горбунов А. Г. Педагогические условия формирования дискурсивной иноязычной компетенции студентов нефилологического профиля (на материале обучения английскому языку): дис ... кан.пед. наук: 2016 /Марийский государственный университет – Ижевск. – 228 с.

REFERENCES

[1] Gosudarstvennyj obshcheobyazatel'nyj standart vysshego obrazovaniya Respubliki Kazahstan (with amendments and additions as of 06.03.2023) (State Compulsory Standard of Higher Education of the Republic of Kazakhstan (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 06.03.2023 g.)). Rezhim dostupa: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916>. [Data obrashcheniya: 10.11.2024]. [in Rus.]

[2] Poslaniye Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokayeva narodu Kazakhstana. 1 sentyabrya 2020 g. «Kazakhstan v novoy real'nosti: vremya deystviy». (Address of the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan. September 1, 2020. “Kazakhstan in the New Reality: Time for Action.”). Rezhim dostupa: URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g Data obrashcheniya: 11.11.2024]. [in Rus.]

[3] Sailaubay A.K., Tünchel M. Development of scientific competence of students by using the results of research on humic substances in the educational process // Bulletin of Ablai Khan University of International Relations and World Languages. Series: Pedagogical Sciences, Almaty: Polilingua, 2024, No. 3(74), pp. 14–29.

[4] Beikutova A.M., Kunakova K.O., Sydykzhan A.N. The media technologies as a tool for the formation of foreign language mediacommunicative competence of a bachelor's degree journalist /// Bulletin of Ablai Khan University of International Relations and World Languages. Series: Pedagogical Sciences, Almaty: Polilingua, 2024, No. 3(74), pp. 170–186.

[5] Otdelonova D. A. Diskursivnaya kompetentsiya kak komponent kommunikativnoy kompetentsii (Discursive competence as a component of communicative competence) //Nauchnyy lider. - 2023. №36 (134). Rezhim dostupa: URL: <https://scilead.ru/article/4959-diskursivnaya-kompetentsiya-kak-komponent-kom> [Data obrashcheniya: 20.11.2024]

[6] Rakhimova, Z. Digital technology is an effective mechanism for the formation of the discursive competence of future foreign language teachers// Bulletin of Al-Farabi Kazakh National University. Series: Pedagogical Sciences, Almaty, 2021, No. 3(68), pp. 62–70. Access mode: URL: <https://doi.org/10.26577/JES.2021.v68.i3.06> [Date of access: 25.10.2024]

[7] Cheremisinova R. A. Metodika formirovaniya inoyazychnoy pis'mennoy diskursivnoy kompetentsii u obuchayushchikhsya vuza (Methodology for the formation of foreign language written discursive competence in university students): avtoref.dis...kand.nauk: 25.01.2017/Nizhegorodskiy gosudarstvennyy lingvisticheskiy universitet imeni N.A. Dobrolyubova. - Nizhniy Novgorod. – 24 s. [in Rus.]

[8] Kucherenko OI. Formirovanie diskursivnoi kompetentsii v sfere ustnogo obshcheniya: Frantsuzskii yazyk, neyazykovoi vuz (Formation of discursive competence in the sphere of oral communication (French language, non-linguistic university)): avtoref.dis...kand.nauk: 13.00.02 /Mosk. ordena Druzhby narodov gos. lingv. un-t. — M. — 25 s.

[9] Gelivera L.O. Metodika formirovaniya diskursivno-strategicheskoy kompetentsii lingvista-prepodavatelya posredstvom sinonimicheskikh yazykovykh sredstv: grammaticheskiy aspekt (Methodology for the formation of discursive-strategic competence of a linguist-teacher through synonymous linguistic means: grammatical aspect): dis...kand.ped.nauk: 14.10.2010 / Stavropol'skiy gosudarstvennyy universitet. – Stardopol'. – 211 s.

[10] Gorbunov A.G. Pedagogicheskiye usloviya formirovaniya diskursivnoy inoyazychnoy kompetentsii studentov nefilologicheskogo profilya (na materiale obucheniya angliyskomu yazyku) (Pedagogical conditions for the formation of discursive foreign language competence of students of non-philological profile (based on the material of teaching English)): dis ... kan.ped. nauk: 2016 /Mariyskiy gosudarstvennyy universitet – Izhevsk. – 228 s.

ДИСКУРСИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БОЛАШАҚ ШЕТЕЛ ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІН КӘСІБИ ДАЯРЛАУДЫҢ НЕГІЗГІ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ

*Рустамова Д.Б.¹, Ахметова М.К.², Байұзакова Г.И.³

*^{1,2,3}Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақала педагогикалық іс-әрекеттегі дискурсивті құзіреттіліктің мәнін, құрылымын және функционалдық рөлін, сонымен қатар оның болашақ шетел тілі мұғалімдерінің кәсіби дайындығы үшін маңызын зерттеуге арналған. Жаһандану жағдайында мұғалім лингвистикалық білімді жеткізіп қана қоймай, оқушыларға тілді түрлі коммуникативті жағдайларда тиімді пайдалана білуге үйретуі керек. Тиімді қарым-қатынас сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін жан-жақты меңгеруді және лингвистикалық, әлеуметтік-мәдени және прагматикалық білімдерді белгілі бір сөйлеу жағдайының контекстінде біріктіру қабілетін талап етеді. Осыған байланысты дәйекті және дәйекті мәтіндерді құру және түсіндіру қабілеті ретінде анықталатын дискурсивті құзыреттілік болашақ шет тілі

мұғалімдерін кәсіби даярлаудың маңызды құрамдас бөлігі болып саналады. Зерттеудің мақсаты – болашақ мұғалімдерді дайындаудағы дискурсивті құзыреттіліктің маңыздылығын анықтау. Осы мақсатта ғылыми әдебиеттерге талдау жасалып, «Екі шет тілі мұғалімі» білім беру бағдарламасының педагогикалық факультетінің студенттері арасында сауалнама жүргізілді. Зерттеуде дискурсивті құзыреттіліктің негізгі теориялық негіздері мен оны дамыту әдістері талданды. Сауалнама студенттердің дискурстық құзыреттілік маңыздылығын қаншалықты түсінетінін және оқу барысында қандай қиындықтарға тап болатынын түсінуге көмектесті. Зерттеу нәтижелері оқу бағдарламаларына дискурсивті құзыреттілікті құрайтын барлық компоненттерді дамытатын оқытудың мақсатты әдістерін енгізуді ұсынады. Зерттеу мұғалімдердің біліктілігін арттыруға көмектесетіндіктен құнды. Бұл өз кезегінде еліміздегі тілдік білім деңгейін көтеруге мүмкіндік береді. Жұмыстың практикалық маңыздылығы студенттерді нақты кәсіби және мәдениетаралық қарым-қатынасқа және әртүрлі жағдайларда шет тілін қолдануға дайындауға бағытталған.

Тірек сөздер: дискурс, құзыреттілік, дискурсивтік құзыреттілік, сөйлеу әрекеті, жүйелілік, шет тілін оқыту, педагогикалық дайындық, кәсіби қарым-қатынас

ДИСКУРСИВНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ КАК КЛЮЧЕВОЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

*Рустамова Д.Б.¹, Ахметова М.К.², Байузакова Г.И.³

*^{1,2,3}ҚазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию сущности, структуры и функциональной роли дискурсивной компетенции в педагогической деятельности, а также значимости для профессиональной готовности будущих учителей иностранного языка. В условиях глобализации преподаватель должен не только передавать лингвистические знания, но и обучать студентов эффективному использованию языка в различных коммуникативных ситуациях. Эффективная коммуникация предполагает комплексное владение всеми видами речевой деятельности и умение интегрировать лингвистические, социокультурные и прагматические знания в контексте конкретной речевой ситуации. В связи с этим, дискурсивная компетенция, определяемая как способность к созданию и интерпретации связных и когерентных текстов, рассматривается как критически важный компонент профессиональной подготовки будущих преподавателей иностранных языков. Цель исследования — определить значение дискурсивной компетенции в подготовке будущих учителей. Для этого была проанализирована научная литература и проведен опрос среди студентов педагогического факультета, образовательной программы «Учитель двух иностранных языков». Исследование анализирует основные теоретические основы дискурсивной компетенции и методы её развития. Опрос помог понять, насколько студенты осознают важность дискурсивной

компетенции и с какими трудностями они сталкиваются во время обучения. Выводы исследования говорят о том, что в учебные программы нужно включить целенаправленные методы обучения, которые будут развивать все компоненты дискурсивной компетенции. Исследование ценно тем, что оно помогает улучшить подготовку преподавателей. Это, в свою очередь, повысит уровень языкового образования в стране. Практическое значение работы нацелена на подготовку студентов к реальным профессиональным и межкультурным взаимодействиям и использованию иностранного языка в разных ситуациях.

Ключевые слова: дискурс, компетентность, дискурсивная компетентность, речевая деятельность, согласованность, обучение иностранным языкам, педагогическая подготовка, профессиональная коммуникация

Information about authors:

Rustamova Durdona Bahtiyorovna - doctoral student, Kazakh Ablai khan university of International Relations and World Languages, e-mail: rustamovadurdona158@gmail.com

Akhmetova Madeniyet Kadesovna – Doctor of Philophy (PhD), Associate Professor, Kazakh Ablai khan university of International Relations and World Language, e-mail: east2419@gmail.com

Bayuzakova Gulmira Ilesovna - Doctor of Philophy (PhD), Kazakh Ablai khan university of International Relations and World Language, e-mail: gulmira_baizak@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Рустамова Дурдона Бахтиёровна - докторант, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, e-mail: rustamovadurdona158@gmail.com

Ахметова Мадениет Кадесовна – философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, e-mail: east2419@gmail.com

Байузакова Гульмира Илесовна – философия докторы (PhD), Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, e-mail: gulmira_baizak@mail.ru

Информация об авторах:

Рустамова Дурдона Бахтиёровна - докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, e-mail: rustamovadurdona158@gmail.com

Ахметова Мадениет Кадесовна – доктор философии (PhD), ассоциированный профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, e-mail: east2419@gmail.com

Байузакова Гульмира Илесовна – доктор философии (PhD), Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, e-mail: gulmira_baizak@mail.ru

Received: March 18, 2025

ӘОЖ 378

ҒТАМР 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.007>

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ЭЛЕКТРОНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

***Жанкушков Б.О.¹, Амирова А.С.²**

***^{1,2}Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан**

Аңдатпа. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру білім берудің цифрлық трансформациясы жағдайында маңызды міндеттердің біріне айналууда. Мақалада электрондық білім беру ресурстарының (ЭББР) интерактивті оқу материалдарына, білім беру платформаларына және цифрлық құралдарға қолжетімділікті қамтамасыз етудегі рөлі қарастырылады. Педагогикалық шеберліктің заманауи құрамдас бөлігі Цифрлық құзыреттілікті дамыту мен арттырудағы маңыздылығы ғылыми еңбектерді талдау арқылы негізделген. Зерттеудің өзектілігі бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін дамыту қажеттілігімен, білім беру үдерісін цифрландыруға бағытталған мемлекеттік бағдарламалармен расталады. Зерттеу барысында электрондық білім беру ресурстары арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру интерактивті оқыту әдістерін меңгеруі, онлайн-коммуникация дағдыларын дамытуы және киберқауіпсіздік мәселелерін түсінуі тұрғысынан маңызы анықталған.

Мақалада зерттеу Қазақстан Республикасының білім беру стандарттары мен халықаралық тәжірибеге сүйене отырып жүргізілді. Негізгі әдістер ретінде ғылыми зерттеулерді теориялық және практикалық талдау, сауалнама, педагогикалық эксперимент және электрондық оқу материалдарының сапасын сараптамалық бағалау қолданылды. Эксперименттік зерттеу нәтижелері болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігінің айтарлықтай артқанын көрсетеді. Эксперименттік топқа қосымша цифрлық курстар және интерактивті әдістерді пайдалану арқылы электронды білім беру ресурстарын қолдануға бағыт-бағдар, цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану, оқу-әдістемелік материалдар, диагностикалық құралдар арнайы дайындалған нұсқаулықтар берілген.

Эксперименттік топтағы студенттер бақылау тобымен салыстырғанда электронды ресурстарды қолдануды меңгеруде жоғары нәтижелерге қол жеткізген. Авторлар электрондық білім беру ресурстарын тиімді пайдалану болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің интерактивті білім алу мүмкіндіктерін кеңейтіп, цифрлық құзыреттіліктің дамуына оң ықпалын теориялық және практикалық негізде тұжырымдаған.

Тірек сөздер: электрондық білім беру ресурстары, цифрлық құзыреттілік, цифрлық технологиялар, цифрлық педагогика, жасанды интеллект, білім беру платформалары, болашақ бастауыш сынып мұғалімдері, білім берудің цифрлық трансформациясы

Кіріспе

Қоғамның қарқынды ақпараттық даму үдерісінде электронды ресурстар негізгі білім беру көзіне айналып отыр. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін дамыту – Қазақстанның білім беру жүйесін жаңғыртудың стратегиялық маңызды бағыты болып табылады және бірқатар нормативтік құжаттармен расталады. Кәсіби педагогикалық даярлау ортасының цифрлық трансформациясы жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін электрондық білім беру ресурстары арқылы қалыптастырудың өзектілігі бірнеше негізгі аспектілермен айқындалады. Біріншіден Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында оқыту мен тәрбиелеу ортасын дамыту үшін цифрлық технологиялар негіз болуы тиіс екені көрсетілген [1].

2023 - 2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасының мақсат, міндеттеріне орай болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттіліктерін дамыту үшін заманауи технологияларды тиімді қолдану дағдыларын меңгеру қажет. Олар оқушыларға цифрлық білім беру құралдарын пайдалану арқылы шығармашылық пен сыни ойлауды дамытуға ықпал етуі тиіс. Сонымен қатар, мұғалімдер киберқауіпсіздік принциптерін түсіндіре отырып, балалардың цифрлық ортадағы қауіпсіздігін қамтамасыз етуге құзыретті болулары міндетті [2]. Бағдарлама аясында білім беру үдерісін цифрландыру, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық сауаттылық деңгейін арттыру және оқу бағдарламаларына электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) енгізу қарастырылған. Бағдарламада келесі мәселелердің маңыздылығы атап өтілген: педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерін дамыту, цифрлық білім беру платформаларын енгізу, болашақ мамандарды оқыту және даярлау үшін интерактивті оқу ресурстарын пайдалану.

Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамыту тұжырымдамасында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі электрондық білім беру ресурстарының кеңінен қолданылуымен тығыз байланыстылы туралы айтылған. Цифрлық технологияларды, сондай-ақ онлайн-курстар мен интерактивті платформаларды оқу процесіне енгізу, студенттерге өз бетінше оқу мүмкіндігін және оқу материалдарын тиімді меңгеру шарттарын туғызады. Сонымен қатар, цифрлық кампустарды құру жоспарланып, оқу кестелері, оқу материалдары, кітапхана ресурстары және интерактивті курстары бар онлайн платформалар ұсынылады, бұл білім беру мекемелерінің цифрлық архитектурасын дамытуға негіз болады. Студенттердің цифрлық құзыреттіліктерін арттыру үшін электрондық еңбек биржасының бірыңғай

білім беру порталы арқылы тұрақты өзін-өзі тәрбиелеу мүмкіндіктері жасалады [3]. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыруда электрондық білім беру ресурстарының рөлі ерекше атап өтілген. Стандартта ақпараттық-коммуникациялық технологияларды меңгеру арқылы мұғалімдердің ақпараттық сауаттылықтарын дамыту, заманауи білім беру құралдарын тиімді пайдалану қабілеттерін нығайтуға арналған бағдарламалар мен курстардың қажеттілігі белгіленген. Бұл үдеріс барысында студенттер цифрлық білім беру ресурстары арқылы өз білімдерін жетілдіріп, өмір бойы оқуға деген дағдыларын қалыптастыруды мақсат етеді, нәтижесінде олар заманауи педагогикалық әдістермен жабдықталған білікті маман ретінде даярланады [4]. Сонымен қатар соңғы жылдары жазылған ғылыми еңбектерді зерттей келе болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыруда электронды білім беру ресурстары оқу үдерісінің ажырамас бөлігіне айналып, цифрлық құралдарды меңгеру олардың кәсіби дайындығының маңызды кезеңі ретінде бағыт алғаныны айқындалды.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін қалыптастырудың ең тиімді құралдарының бірі – электрондық білім беру ресурстары (ЭББР). Оларды қолдану студенттердің оқу үдерісіне тартылу деңгейін арттырып қана қоймай, олардың сыни ойлауын, рефлексиялық қабілеттерін және цифрлық білім беру ортасына бейімделуін дамытуға мүмкіндік береді. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуына қарамастан, электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) білім беру үдерісіне тиімді интеграциялау, болашақ бастауыш мектеп мұғалімдерінің цифрлық дайындығының жеткіліксіздігі және цифрлық құзыреттілігін қалыптастырудың нақты әдістемелерінің болмауы сияқты бірқатар мәселелер әлі де өзекті болып отыр. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыруда электрондық білім беру ресурстарының оң және теріс жақтары мен қауіптерінде ескерген жөн. Мысалы оң жақтарына кез келген қажетті ақпаратты алуда қолжетімділік және ыңғайлылық, оқыту сапасының арттыру, өзіндік білім алу мүмкіндігі, интерактивтілік – бейне сабақтар, симуляциялар, тесттер арқылы белсенді оқытуға деген мотивация, цифрлық құралдарды тиімді пайдалануға мүмкіндік, бағалаудың автоматтандырылған жүйесі. Сонымен қатар кері әсері мен қауіптерінде атап кеткенді дұрыс көрдік, кері әсері техникалық қиындықтар, психологиялық және физиологиялық әсерлер, мұғалімнің рөлінің өзгеруі, практикалық дағдылардың жетіспеушілігі. Қауіптері ақпараттың сенімділігі, киберқауіптер, білім алушылармен тікелей қарым-қатынастың азаюы, яғни (эмоционалды) қарым-қатынасты әлсіретуі мүмкін, тәуелділік қаупі, мысалы электрондық білім беру ресурстарына шамадан тыс сүйену мұғалімнің шығармашылық ізденісін азайтып, педагогикалық шеберлігін шектеуі мүмкін. Алайда электронды білім беру ресурстарын пайдалану үшін теріс жақтары мен қауіптерін ескеру, болашақ бастауыш

сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін дамытудың тиімді жолдарын қарастыруға мүмкіндік берді. Осыған орай мақаламыз болашақ бастауыш мектеп мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін электрондық білім беру ресурстарын пайдалану арқылы қалыптастыру механизмдерін зерттеуге бағытталған. Білім берудің электронды ресурстарын пайдаланудың теориялық негіздері қарастырылып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыруға ықпалы бағаланады.

Зерттеудің мақсаты – электрондық білім беру ресурстары (ЭББР) арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастырудың заманауи тәсілдерін анықтау, олардың кәсіби дайындыққа ықпалын талдау және білім беру ортасына цифрлық технологияларды енгізудің тиімді әдістерін айқындау.

Әдебиетке шолу. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыру қазіргі білім берудің өзекті міндеттерінің бірі. Ақпараттық технологиялардың дамуы педагогтерден тек дәстүрлі оқыту әдістерін меңгеруді ғана емес, сонымен қатар оқу үдерісінде цифрлық құралдарды тиімді пайдалануда арнайы құзыреттілікті талап етеді. Осы контексте электрондық білім беру ресурстары (ЭББР) маңызды рөл атқарады, өйткені олар болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық ортаға бейімделген заманауи оқыту әдістерін меңгеруге мүмкіндік береді. Осы саладағы зерттеулер электронды білім беру ресурстарын пайдалану болашақ педагогтердің цифрлық құзыреттілігін дамытуға ықпал ететінін анықтайды.

Gleisner Villasmil (2024) атап өткендей, білім берудегі цифрлық трансформация мұғалімдерден цифрлық құралдарды белсенді меңгеруді талап етеді. Алайда, олардың электрондық ресурстарды пайдалану деңгейі технологиялардың қолжетімділігіне, әріптестерінің қолдауына және дайындық деңгейіне байланысты көптеген факторларға тәуелді [5]. Авторлар цифрлық ресурстар оқытуды жеңілдетіп қана қоймай, сонымен қатар оқушылармен жұмыстың әдістерін әртараптандыруға мүмкіндік беретінін, оқытуды интерактивті етіп, оқушылардың жеке ерекшеліктеріне бейімдеуге ықпал ететінін атап көрсетеді. Цифрлық технологиялардың әсерін олардың қолжетімділігі мен болашақ мұғалімдердің цифрлық сауаттылығы тұрғысынан қарастырған Alieto және т.б. (2024) оқытушылардың онлайн оқытуға деген көзқарасы, олардың технологиялық құзыреттілігі және цифрлық құралдарға қолжетімділігі электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) табысты пайдаланудың негізгі факторлары болып табылатынын анықтай отырып, білім беру платформаларының көптігіне қарамастан, барлық студенттердің цифрлық ресурстармен жұмыс істеу дағдылары жеткілікті деңгейде емес екенін атап өтеді [6].

Zhao және т.б. (2021) өздерінің жүйелі шолуында көптеген университеттер оқу үдерісіне цифрлық білім беру технологияларын интеграциялауға ұмтылатынын атап көрсетеді, алайда оқытушылар мен студенттердің цифрлық сауаттылық деңгейі біркелкі емес [7]. Авторлар

білім алушылардың жеке қажеттіліктерін ескеруді және болашақ педагогтердің цифрлық құзыреттіліктерін дамытуға бағытталған даярлық бағдарламаларын әзірлеуді ұсынады. Оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға және студенттер мен оқытушылар арасындағы өзара әрекеттестікті қамтамасыз етуге мүмкіндік беретініне сүйенеді. Олар ұсынған электронды білім беру ресурстары – Moodle, Google Classroom, Canvas сияқты заманауи LMS (Learning Management Systems) платформаларын пайдалану.

Кейбір зерттеулер болашақ мұғалімдерді даярлау үдерісінде электрондық білім беру ресурстарын (ЭБР) практикалық қолдануға ерекше назар аударады, мысалы: Maya-Jariego және т.б. (2023) цифрлық құралдардың педагогтердің кәсіби дағдыларын қалыптастыруға әсерін талдай отырып, Padlet, Genially, ThingLink сияқты интерактивті платформаларды пайдалану болашақ мұғалімдерге креативті және бейімделген білім беру материалдарын әзірлеуге мүмкіндік беретінін анықтады [8]. Аталған электронды ресурстар өз кезегінде, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігін дамытуға және цифрлық білім беру ортасында жұмыс істеуге дайындығын арттыруға ықпал етеді. Басқа авторлар болашақ мұғалімдерді оқытудағы жасанды интеллекттің (ЖИ) рөлін қарастырады. Gonzalez-Fernández және т.б. (2024) ЖИ технологиялары, ChatGPT, Google Bard, Smart Sparrow сияқты құралдар, педагогтердің цифрлық дайындығын айтарлықтай арттыра алатынын атап өтеді [9]. Аталған құралдар оқу материалдарын әзірлеу үдерісін автоматтандыруға, білім беру контентін білім алушылардың деңгейіне бейімдеуге және оқытудың интерактивтілігін жақсартуға мүмкіндік береді. Алайда, зерттеушілер ЖИ технологияларын табысты енгізу үшін әдістемелік дайындық пен олардың саналы түрде қолданылуы қажет екенін де атап көрсетеді. Болашақ бастауыш мектеп мұғалімдерін даярлау барысында виртуалды (VR) және толықтырылған шындық (AR) технологияларының мүмкіндіктеріне қосымша назар аударылады. Isidro Maya-Jariego және т.б. (2023) деректері бойынша, Merge Cube, Google Expeditions сияқты VR/AR технологияларын пайдалану педагогтердің инновациялық білім беру құралдарымен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді [10]. Көрсетілген білім берудің электронды ресурстары оқу үдерісін әртараптандыруға ғана емес, сонымен қатар білім алушыларға күрделі ұғымдарды визуализация және интерактивті технологиялар арқылы қабылдауға дайындауға мүмкіндік береді. Осылайша, ғылыми дереккөздерді талдау болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыруда цифрлық білім беру ресурстарының шешуші рөл атқаратынын көрсетеді. LMS, интерактивті платформалар, ЖИ технологиялары және VR/AR құралдарын пайдалану педагогтердің даярлық сапасын арттыруға, оқу үдерісін қазіргі заман талаптарына бейімдеуге және оқушылар мен оқытушылар арасындағы өзара әрекеттестікті жақсартуға мүмкіндік береді. Алайда, білім беру ортасына цифрлық технологияларды табысты интеграциялау әдістемелік қолдауды, кәсіби дамуды және оқу бағдарламаларын студенттердің жеке қажеттіліктерін ескере отырып бейімдеуді талап етеді. Диванова (2023),

интерактивті технологиялар студенттерге тек білім алуға ғана емес, сонымен қатар өздерінің оқу материалдарын әзірлеуге, оларды педагогикалық практикада қолдануға және әртүрлі білім беру жағдайларына бейімдеуге мүмкіндік береді [11].

Педагогтердің цифрлық құзыреттілік деңгейін диагностикалау болашақ бастауыш сынып мұғалімдерді даярлаудың маңызды аспектісі болып табылады. Цифрлық трансформацияға педагогтердің дайындық деңгейін анықтауға және білім беру бағдарламаларын өзекті қажеттіліктерге сәйкес түзетуге мүмкіндік беретін диагностика модельдері (Asadullin және т.б., 2022). Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру – әсіресе білім беруді цифрландыру жағдайында педагогикалық ғылымның маңызды бағыты болып табылады [12].

Қазақстанда электронды білім беру ресурстарын (ЭББР) оқу үдерісіне енгізу тұрғысынан белсенді зерттелуде. Отандық зерттеулерде цифрлық құзыреттілікті дамытуға арналған әдістемелік тәсілдерге, онлайн-курстарды қолдануға және қашықтықтан оқытуды болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің қажеттіліктеріне бейімдеуге ерекше назар аударылады.

Саржанова Ғ.Б., Балгабаева А.Е., Серикбаева Н.Б. (2024) зерттеулерінде оқыту TAPR, Qazcorpora.kz, Sketch Engine сияқты цифрлық құралдар арқылы мәдениетаралық коммуникация мен өзіндік даму қабілеттерінің артуы көрсетіледі. Мақалада ұсынылған әдіс-тәсілдер мен цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану бастауыш білім беру жүйесінде заманауи мұғалім бейнесін қалыптастырудың негізі ретінде қарастырылады [13]. Авторлар қолжетімді цифрлық құралдарды талдап, болашақ бастауыш сынып мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын дамытудағы рөлін айқындайды. Сонымен қатар, олар ұсынған жоғары оқу орындарының білім беру үдерісіне ЭББР енгізу алгоритмі студенттерге заманауи педагогикалық технологияларды тиімді меңгеруге мүмкіндік береді.

Цифрлық оқытудың маңызды бағыты – массалық ашық онлайн-курстарды (МАОК) пайдалану мәселесін Е.Еркінай (2023) зерттеуінде жан-жақты қарастырылады. Автор МАОК-тың цифрлық құзыреттілікті қалыптастыру үдерісіне әсерін талдап, оларды меңгерудің құрылымдық-функционалдық моделін ұсынған [14]. Ғылыми еңбектерді талдау болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру кешенді тәсілге негізделуі тиіс деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Эксперименттік зерттеу деректері ЭББР-тары цифрлық құзыреттілікті дамытуда тиімді құрал бола алатынын растайды. Алайда, олардың табысты іске асуы әдістемелік қолдауға және контенттің ұлттық білім беру жүйесінің талаптарына бейімделуіне байланысты.

Материалдар мен әдістер

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін дамытуда электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) пайдалану мақсатында жоғары педагогикалық білім беру үдерісін цифрландыру

мәселесі туралы зерттелген еңбектерге қарастырып өтейік.

Воробец (2019) атап өткендей, mozaBook, Canva, Paint Kards, VivaVideo платформалары болашақ педагогтерге өздерінің цифрлық оқу материалдарын әзірлеуге және оларды оқыту үдерісінде тиімді қолдануға мүмкіндік береді. Nitchot & Gilbert (2024) зерттеулері Mytelemar арқылы құзыреттілікті карталаудың дәстүрлі құралдармен салыстырғанда оқу нәтижелерін айтарлықтай жақсартатынын көрсетті. Аталған құрал білім беру маршруттарын визуализациялауға ғана емес, сонымен қатар оқу материалдарына автоматты түрде сілтемелер генерациялауға мүмкіндік береді, демек олар білімді тереңірек меңгеруге ықпал етеді. Авторлар Mytelemar пен әмбебап MindMeister құралдарының тиімділігін эксперименттік түрде салыстырды. Талдау төрт веб-технология тақырыбы бойынша жүргізілді (HTML, CSS, CSS box model, WordPress) және Мерриллдің когнитивтік таксономиясының екі деңгейін (қайта жаңғырту және қолдану) ескере отырып бағаланды. Зерттеу нәтижелері Mytelemar құралын қолдану барлық тақырыптар мен таксономия деңгейлері бойынша оқу жетістіктерін айтарлықтай арттыратынын көрсетті. Экспериментке қатысқан студенттер Mytelemar қолдануды жөн көрген. Себебі Mytelemar-тың кілт сөздер бойынша түйіндерге автоматты түрде сілтемелер генерациялау функциясы арқылы тиімдірек екенін айқындалған. Демек Mytelemar сияқты мамандандырылған құралдарды қолдану өз бетінше оқытудың тиімділігін және студенттердің құзыреттілігін айтарлықтай арттыра алатынын дәлелдейді.

Yu, Z., Yu, L., және т.б. (2022) зерттеулері Rain Classroom, WeChat сияқты мобильді технологиялар мен әлеуметтік медиа платформалары студенттердің когнитивтік, эмоционалдық және әлеуметтік қатысуын арттыратынын анықтады. Weinhandl және т.б., (2024), зерттеулері халықаралық дереккөздерде ұсынылған цифрлық оқытудың үздік тәжірибелерін талдау және бейімдеуді қамтитын жүйелі тәсілге негізделген. Авторлар зерттеу барысында педагогикалық, когнитивтік және технологиялық аспектілерді қамтитын пәнаралық тәсілдер қолданған. Олар студенттер мен мұғалімдердің видеоаналитикалық платформаларды пайдалану арқылы өздерінің педагогикалық практикаларын талдай алатынын дәлелдеді. Білім алушылардың қажеттіліктерін ескере отырып ұсынылған цифрлық білім беру ресурстары олардың кәсіби саналы ойлауын және рефлексия деңгейін арттыруға ықпал ететінін алға тартты. Hesse & Helm, (2025), видеоаналитикалық платформалар, білім беру контентін жасауға арналған бағдарламалық орталар және онлайн-курстар сияқты цифрлық құралдарды пайдалану студенттердің кәсіби цифрлық құзыреттілігін дамытуға ықпал ететіні туралы жазған.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби цифрлық құзыреттілігін дамыту кешенді тәсілге негізделеді. Бұл тек технологияларды меңгеруді ғана емес, сонымен қатар педагогикалық рефлексияны дамытуды да қамтиды. А.С. Рылеева мен Ю.В. Стефаник, (2021) цифрлық құзыреттіліктің негізгі критерийлері ретінде когнитивтік (цифрлық технологиялар туралы

білім), мотивациялық (цифрлық инновацияларға оң көзқарас), іс-әрекеттік (цифрлық құралдарды қолдану дағдысы) және этикалық (цифрлық этика мен қауіпсіздік) аспектілерді ерекше атап өтеді. Цифрлық технологияларды енгізу тек техникалық жабдықтаумен шектелмей, оларды оқу үдерісіне тиімді біріктіру үшін педагогтерге әдістемелік қолдау көрсетуді қамтитын жүйелі тәсілмен жүзеге асырылуы қажет. Бұл олардың цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану дайындығын бағалауға мүмкіндік берді.

Зерттеудің әдіснамалық негізі ретінде Alferez-Pastor және т.б. (2023), Сесе, V. және т.б. (2001) ұсынған цифрлық педагогика тұжырымдамалары болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыру үдерісін кешенді түрде зерттеуге мүмкіндік берді.

Зертеу жұмысымыздың эмпирикалық бөлімде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін электрондық білім беру ресурстары арқылы қалыптастыру жұмыстарын экспериментке дейін және кейін бағалау мақсатында сауалнама жүргізіліп, педагогикалық эксперимент өткізілді.

Эксперимент 2023-2024 және 2024-2025 оқу жылдары аралығын қамтыды. Экспериментке В003 - «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы бойынша білім алатын 136 студент қатысты. Олар екі топқа бөлінді: Эксперименттік топта – 69 студент, бақылау тобында – 67 студент. Экспериментке қатысушыларды аталған мамандықтың 2-3 курс студенттері арасында ерікті таңдау негізде жүргізілді. Барлық қатысушыларға зерттеудің мақсаттары мен міндеттері, сондай-ақ деректерді жинау және талдау процедурасы туралы ақпарат берілді. Ғылыми зерттеулердің этикалық принциптеріне сәйкес алынған деректердің анонимділігі мен құпиялылығы қамтамасыз етілді. Зерттеу барысында эксперименттік бағдарламаға қатысу студенттердің академиялық үлгеріміне кері әсер етпеді. Цифрлық құзыреттілікті қалыптастыру жұмыстары аудиториялық сабақтан тыс, студенттердің бос уақытында жүргізілді және этикалық аспектілері педагогика және психология саласындағы ғылыми зерттеулер стандарттарына толық сәйкес келді. Эксперименттік топқа қосымша цифрлық курстар және интерактивті әдістерді пайдалану арқылы электронды білім беру ресурстарын қолдануға бағыт-бағдар беріліп, арнайы дайындалған нұсқаулықпен пайдалану жүріп отырды.

1. Цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану:

- интерактивті оқу материалдарын жасауға арналған платформалар: mozaBook, Canva, Paint Kards, VivaVideo, Prezi, Kahoot, ThingLink;
- цифрлық педагогика бойынша онлайн-курстар мен вебинарлар: Coursera, Stepik, Moodle, Udemy, edX, FutureLearn;
- білім беру платформаларындағы бейнесабақтар мен интерактивті тестілер: Quizlet, Google Forms, Socrative.

2. Оқу-әдістемелік материалдарды қолдану:

- цифрлық педагогика бойынша оқулықтар, оқу құралдары мен курстар: Digital Learning Playbook, Teaching in a Digital Age;
- цифрлық білім беру бойынша онлайн-курстар: edX, Stepik, Udemy;

- электрондық оқулықтар мен әдістемелік нұсқаулықтар: UNESCO ICT-CFT;

- мұғалімдерге арналған әдістемелік материалдар платформалары: Moodle, ClassDojo, Google Classroom;

- білім беру министрліктерінің ресурстары: Edutoria, Ұлттық ашық білім беру платформасы;

- цифрлық оқыту бағдарламалары: mozaBook, LearningApps, Khan Academy Kids.

3. Диагностикалық құралдар:

- студенттердің цифрлық құзыреттілік деңгейін анықтауға арналған сауалнамалар мен тестілер: DigCompEdu, Еуропалық оқытушылардың цифрлық құзыреттілік шеңбері;

- онлайн-сауалнама құралдары: Google Forms, Microsoft Forms, SurveyMonkey;

- автоматтандырылған тестілер: Quizlet, Kahoot, Socrative;

- цифрлық құзыреттілікті бағалау матрицалары: ISTE Standards, халықаралық цифрлық сауаттылық стандарттары;

- бағалау құралдары: Edmodo, ClassMarker, Moodle;

- цифрлық бағалау рубрикалары: Google Sheets, Microsoft Excel;

- оқу үдерісінде ЭББР қолдану барысын бақылау;

- студенттердің оқу процесіне қатысуын тіркеу жүйелері: Classcraft, Nearpod, Plickers;

- аналитикалық панельдер: Google Classroom, Microsoft Teams for Education;

- студенттердің белсенділігін бақылау: Edpuzzle, Turnitin

Аталған электронды білім беру ресурстарының жиынтық көрінісі

1-суретте көрсетілген.

Сурет 1 - Электронды білім беру ресурстарының жиынтық көрінісі

Бақылау тобы оқу үдерісін мамандықтың білім беру бағдарламасында көрсетілген пәндерге байланысты, цифрлық технологияларға басымдық бермей жалғастырды.

Деректердің статистикалық талдауы сандық әдістерді қолдану арқылы жүзеге асырылды. Бұл электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) оқу үдерісінде пайдалану тиімділігін бағалауға және болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттіліктерін дамыту динамикасын анықтауға мүмкіндік берді.

Эксперттік бағалау әдістері болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің әзірлеген оқу материалдарының сапасын талдау үшін қолданылды, ал бақылау әдісі электронды білім беру ресурстарын қолдануда цифрлық құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін қадағалауға мүмкіндік берді. Алынған мәліметтерді өңдеу үшін статистикалық талдау әдістері қолданылды.

Нәтижелер және талқылау

Зерттеу барысында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыруға арналған заманауи электрондық ресурстар және олардың білім беру үдерісіндегі тиімділігі талданды. Негізгі назар электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР), цифрлық құралдарды және әдістемелерді қолдануға аударылды. Қазіргі зерттеулер нәтижелері электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) пайдалану болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттіліктерін дамытуға ықпал етеді (Gleisner Villasmil, 2024). Таңдалып алынған электронды білім беру ресурстары болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін дамытуға бағытталған. Олар білім беру материалдарына қолжетімділікті қамтамасыз етеді, қашықтықтан оқытуды ұйымдастыруды жеңілдетеді, өзіндік жұмысты орындауда шығармашылықтарын дамытады, болашақ бастауыш мектеп мұғалімдерінің цифрлық ортада жұмыс істеу тәжірибесін қалыптастыруға мүмкіндік береді (Zhao және т.б., 2021).

Ғалымдар ең танымал электронды білім беру ресурстар платформаларының қатарына төмендегілерді атайды. Олар:

- Google Classroom – оқу үдерісін басқару, тестілеуді ұйымдастыру және оқытушылар мен студенттер арасындағы өзара әрекеттестікті жеңілдететін интуитивті жүйе;

- Moodle – оқыту үдерісін жекелендірудің кең мүмкіндіктерін ұсынатын және курстарды студенттердің қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік беретін платформа;

- Canvas LMS – жоғары білім беру жүйесіндегі жетекші платформалардың бірі, мультимедиялық элементтер мен цифрлық оқу материалдарын интеграциялауға мүмкіндік береді.

Электронды білім беру ресурстарын пайдалауда интерактивті оқу материалдары болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық және әдістемелік дағдыларын дамытып, цифрлық құзыреттілігінің қалыптасуында маңызды рөл атқарады (Alieto және т.б., 2024). Сонымен қатар ғалымдар төменде көрсетілген цифрлық оқулықтар мен білім беру

платформаларын пайдалану студенттерге жаңа педагогикалық тәсілдермен танысуға мүмкіндік беретінін айтады.

- Khan Academy – әртүрлі пәндер бойынша бейнедәрістер мен интерактивті тапсырмалар ұсынатын платформа, болашақ мұғалімдерге цифрлық оқыту әдістерін меңгеруге мүмкіндік береді;

- Coursera және EdX – цифрлық педагогика, онлайн-сабақтар әзірлеу және интерактивті білім беру технологияларын енгізу бойынша курстар ұсынатын платформалар;

- BBC Bitesize – бастауыш сынып мұғалімдерін даярлауға бағытталған практикалық тапсырмалары бар білім беру платформасы.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдері оқушыларды оқу үдерісіне тартуға ықпал ететін интерактивті материалдарды әзірлеу дағдыларына ие болуы тиіс. Осыған орай Maya-Jariego және т.б. (2023) ұсынған интерактивті контент жасауға арналған цифрлық құралдар келесі ресурстарды қамтиды:

- Canva for Education – визуалды контент, постерлер, инфографика және анимациялық материалдар әзірлеуге арналған платформа;

- ThingLink – интерактивті бейнелер мен инфографикалар жасауға арналған білім беру құралы;

- Genially – динамикалық презентациялар мен оқу ойындарын әзірлеуге арналған сервис;

- Padlet – студенттер мен оқытушылардың бірлескен жұмысын жеңілдететін цифрлық тақта.

Жасанды интеллектті (ЖИ) пайдалануға үйрену болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыруға айтарлықтай әсер етеді. Білім беру ортасында ЖИ қолдану оқытуды жекелеңдіруге және оқыту тиімділігін арттыруға ықпал етеді (Gonzalez-Fernandez және т.б., 2024). Ең маңызды құралдардың қатарында мыналар ерекшеленеді:

- Duolingo for Schools – бейімделгіш оқыту технологияларын қолданатын, тіл үйренуге арналған интерактивті платформа;

- Smart Sparrow – студенттердің дайындық деңгейіне сәйкес курс мазмұнын бейімдеуге мүмкіндік беретін ЖИ элементтері бар жүйе;

- ChatGPT және Google Bard – оқу материалдарын генерациялау және әдістемелік ұсынымдар әзірлеуге арналған интеллектуалды көмекшілер;

- Quillionz – студенттердің білімін бағалауға арналған тест сұрақтарын автоматты түрде құру жүйесі.

Виртуалды (VR) және толықтырылған (AR) шындық технологияларын пайдалану болашақ бастауыш мектеп мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін қалыптастырудың жаңа мүмкіндіктерін ашады (Maya-Jariego және т.б., 2023). Аталған ресурстар интерактивті білім беру ортасын құруға, студенттердің оқу үдерісіне тартылу деңгейін арттыруға және күрделі ұғымдарды меңгеруді жеңілдетуге мүмкіндік береді. Олардың қатарында мыналар ерекшеленеді:

- Merge Cube – пәндерді интерактивті түрде оқытуға арналған толықтырылған шындық құралы;

- Google Expeditions (VR) – виртуалды экскурсиялар өткізуге мүмкіндік беретін платформа, студенттерге білім беру ортасына терең бойлауға жағдай жасайды;

- ClassVR – VR технологияларын білім беру үдерісінде қолдануға арналған мамандандырылған платформа.

González-Fernández және т.б., (2024), болашақ бастауыш сынып мұғалімдері цифрлық ортада әріптестерімен және оқушылармен тиімді өзара кәсіби әрекеттесуі үшін коммуникацияны, жобаларды басқаруды және интерактивті оқытуды қамтамасыз ететін әртүрлі интерактивті төменде көрсетілген платформалар қолданылады.

- Microsoft Teams және Zoom – онлайн-сабақтар мен білім беру вебинарларын өткізуге арналған платформалар;

- Trello және Asana – бірлескен қызметті үйлестіруге және жобаларды басқаруға көмектесетін құралдар;

- Mentimeter және Kahoot – интерактивті тесттер мен викториналар жасауға арналған платформалар;

Ғылыми әдебиеттерді талдау нәтижелері электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) тиімді пайдалану болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін дамытуға ықпал ететінін көрсетеді. Аталған электронды білім беру ресурстары студенттерге қашықтықтан өзара әрекеттесу дағдыларын меңгеруге және цифрлық этиканы сақтауға мүмкіндік береді. Осы құрылым цифрлық құзыреттілікті дамытуға кешенді көзқарасты растайды, түрлі электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) оқу үдерісіне интеграциялауды қамтамасыз етеді. Білім беру ресурстарының жиынтық көрінісі 2-суретте ұсынылған.

Сурет 2 - Цифрлық білім беру ресурстары: құрылымы мен қолдану бағыттары

Зерттеу барысында қолданылған тәсіл ауқымды ақпарат жинауға және белгілі бір қорытындыларалуға мүмкіндік берді. Зерттеу нәтижелері бойынша

болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастырудың компоненттері анықталып, электрондық ресурстар бойынша бөлінді. (Кесте -1)

Кесте 1 - Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілік компоненттері

Цифрлық құзыреттілік компоненттері	Өлшемдері	Көрсеткіштері
Ақпараттық және медиа сауаттылық	Ақпаратты іздеу, бағалау және өңдеу дағдылары	Ақпараттың шынайылығын талдау қабілеті; цифрлық ресурстармен жұмыс істеу
Технологиялық құзыреттілік	Цифрлық құралдар мен платформаларды меңгеру	LMS, интерактивті құралдар, білім беру қосымшаларын пайдалану
Цифрлық әдістемелік	Оқытуда цифрлық технологияларды қолдану	Интерактивті сабақтар әзірлеу, қашықтықтан оқыту, ЖИ пайдалану
Цифрлық коммуникация және қауіпсіздік	Тиімді коммуникация және киберқауіпсіздік	Онлайн-коммуникация дағдылары, жеке деректерді қорғау, цифрлық этика

Кесте 2 - Цифрлық құзыреттілік компоненттерінің электрондық ресурстар бойынша бөлінуі

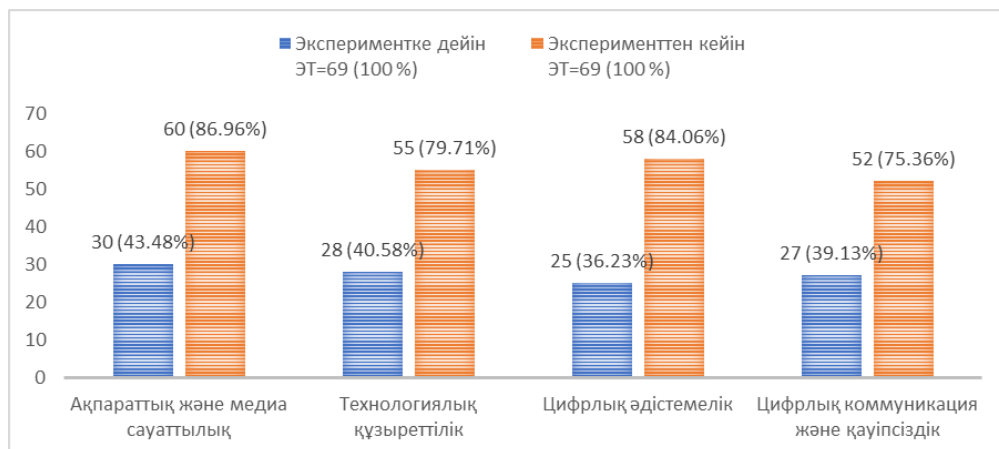
Цифрлық құзыреттілік компоненттері	Электрондық ресурстар
Ақпараттық және медиа сауаттылық	Білім беру порталдарындағы бейнесабақтар мен интерактивті тесттер (<i>Quizlet, Google Forms, Socrative</i>)
Технологиялық құзыреттілік	Интерактивті оқу материалдарын жасауға арналған платформалар (<i>mozaBook, Canva, Paint Kards, VivaVideo, Prezi, Kahoot, ThingLink</i>)
Цифрлық әдістемелік	Цифрлық педагогика бойынша онлайн-курстар мен вебинарлар (<i>Coursera, Stepik, Moodle, Udemy, edX, FutureLearn</i>)
Цифрлық коммуникация және қауіпсіздік	Цифрлық коммуникациялық платформалар (<i>Microsoft Teams, Zoom, Padlet, Google Meet</i>)

Цифрлық құзыреттілік компоненттерінің электрондық ресурстар бойынша бөлінуі» кестесі болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің негізгі цифрлық құзыреттілік компоненттері мен цифрлық білім беру құралдары арасындағы өзара байланысты көрсетеді.

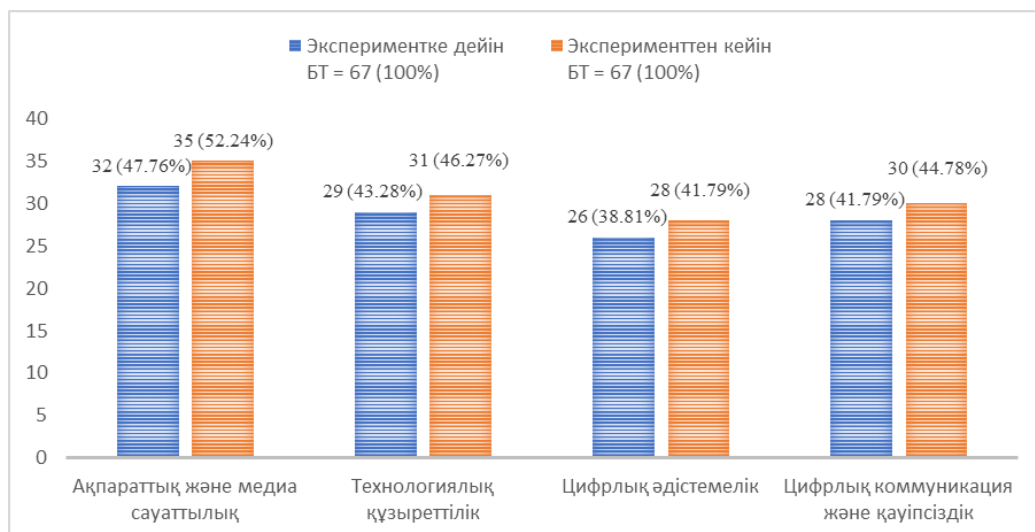
Кесте 3 - Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің электронды білім беру ресурстары арқылы қалыптасатын цифрлық құзыреттілік көрсеткіштерінің эксперимент және бақылау топтары бойынша нәтижелері

Эксперимент тобы: (136 студент)	Өлшенетін көрсеткіштері	Нәтижелері
Эксперименттік топ (69 студент)	Цифрлық құзыреттілік деңгейінің артуы, ЭББР-ды белсенді пайдалануы айқын байқалады.	Максималды әсер: Цифрлық әлемде еркін және сенімді жұмыс жасау дағдылары дамыған, электронды білім беру ресурстарын сапалы және тиімді қолдануға жолдарын біледі, өздеріне қажетті ақпаратты нақты іздеуге және орындауға бейімделген

Бақылау тобы (67 студент)	Цифрлық құзыреттілік деңгейіндегі өзгерістер байқалады ЭББР-ды шектеулі пайдалану	Минималды әсер: электронды білім беру ресурстарын сапалы және тиімді қолдану жолдарын білмейді дәстүрлі оқыту әдістерін қолдануға басымдылық береді.

Сурет 3 - Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің электронды білім беру ресурстары арқылы қалыптасатын цифрлық құзыреттілік көрсеткіштерінің эксперимент тобы бойынша салыстырмалы нәтижелері

Сурет 4 - Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің электронды білім беру ресурстары арқылы қалыптасатын цифрлық құзыреттілік көрсеткіштерінің эксперимент бақылау тобы бойынша салыстырмалы нәтижелері

Диаграммада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін қалыптастырудағы эксперименттік және бақылау топтарының нәтижелері салыстырылды. Эксперименттік топта цифрлық

білім беру ресурстары белсенді және мақсатты, арнай нұсқаулықтар бойынша қолданылды, ал бақылау тобы дәстүрлі әдістермен оқытылды және электронды білім беру ресурстарын студенттер өзбеттерінше қолданды. Кесте әр компонент бойынша студенттердің деңгейінің қаншалықты жақсарғанын

Кесте 4 - Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін электрондық білім беру ресурстары арқылы қалыптастырудың эксперимент тобының эксперименттен кейінгі нәтижесінің сипаттамасы

<i>Цифрлық құзыреттілік компоненттері</i>	<i>Экспериментке дейін</i>	<i>Эксперименттен кейін</i>	<i>Оң әсер</i>
(ЭТ = 69 (100 %))			
Ақпараттық және медиа сауаттылық	30 (43.48%)	60 (86.96%)	Сыни ойлау дағдыларының дамуы, ақпаратты талдау және цифрлық дереккөздермен жұмыс істеу қабілетінің артуы
Технологиялық құзыреттілік	28 (40.58%)	55 (79.71%)	Цифрлық құралдар мен интерактивті платформалармен жұмыс істеу дағдыларының жақсаруы
Цифрлық әдістемелік	25 (36.23%)	58 (84.06%)	Цифрлық технологияларды оқытуда қолдану дағдыларының дамуы, студенттердің оқу үдерісіне тартылу деңгейінің артуы
Цифрлық коммуникация және қауіпсіздік	27 (39.13%)	52 (75.36%)	Онлайн-коммуникация дағдыларының жақсаруы, киберқауіпсіздік қағидаларын түсіну деңгейінің артуы

- деректерді жинау: Бізде екі топтың (эксперименттік және бақылау) экспериментке дейінгі және кейінгі көрсеткіштері бар;

- орташа мәндер мен стандартты ауытқуды анықтау: Цифрлық құзыреттілік деңгейлерінің орташа мәндері мен стандартты ауытқуы экспериментке дейін және кейін есептеледі;

- t-критерийін қолдану: Тәуелді таңдаулар үшін t-критерий мәні (жұптасқан t-тест) есептеледі, өйткені бірдей студенттер тобынан алынған мәліметтер салыстырылады;

- нәтижені интерпретациялау: Егер p-мәні ($p\text{-value}$) < 0.05 болса, онда айырмашылықтар статистикалық тұрғыдан мәнді болып есептеледі.

Студент критерийін (жұптасқан t-тест) есептеу нәтижелері, цифрлық құзыреттілік деңгейін экспериментке дейін және кейін салыстыру үшін:

- $t\text{-статистика} = -16.43$
- $p\text{-мәні} = 0.00049$

p-мәні (0.00049) статистикалық маңыздылықтың шекті деңгейінен (0.05) айтарлықтай төмен болғандықтан, экспериментке дейінгі және кейінгі көрсеткіштер арасындағы айырмашылықтардың статистикалық тұрғыдан мәнді екенін қорытындылай аламыз. Электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) қолдану болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің

цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыруға елеулі оң әсерін тигізгенін дәлелдейді.

Оң нәтижелерге қарамастан, кейбір шектеулердің бар екенін атап өтуді жөн көрдік, олар деректерді интерпретациялау кезінде ескерілді.

1. Іріктеу көлемінің шектеулі болуы, зерттеуге 136 студент қатысуы талдау үшін жеткілікті репрезентативті іріктеу болып табылады. Алайда, электронды білім беру ресурстарының цифрлық құзыреттілікті қалыптастыруға жалпылама қорытынды жасау үшін Қазақстанның бірнеше жоғары оқу орындарындағы болашақ бастауыш сынып мұғалімдері арасында кең ауқымды зерттеу жүргізуді қажет етеді.

2. Эксперимент шектеулі уақыт аралығында жүргізілді. Осы себепті алынған деректер цифрлық құзыреттілік деңгейіндегі қысқа мерзімді өзгерістерді тіркеуге мүмкіндік берді. Алайда, электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) пайдаланудың ұзақ мерзімді әсерлерін зерттеу үшін қосымша эксперимент жүргізуді қажет етеді. Сол кезде цифрлық құзыреттіліктің болашақ бастауыш мектеп мұғалімдерінің университетте оқу кезінде және кәсіби қызмет барысында қалай өзгеретінін бақылауға мүмкіндік береді.

3. Зерттеуде белгілі бір электронды білім беру ресурстарға басымдық берілуі, басқаларының әмбебаптығын шектеуі мүмкін. Себебі басқа цифрлық білім беру ресурстарын қолдану өзге нәтижелер беруі мүмкін, сондықтан әртүрлі ЭББР-дың цифрлық құзыреттілікті дамытуға әсерін одан әрі зерттеуді қажет етеді.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері электрондық білім беру ресурстарын (ЭББР) пайдалану болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал ететінін растайды. ЭББР-ді тиімді қолдану болашақ бастауыш мектеп мұғалімдерінің цифрлық құзыреттілік деңгейі айтарлықтай артты, статистикалық тұрғыдан маңызды айырмашылықтармен расталады (студенттің t-критерийі, $p < 0.05$). Экспериментке дейінгі және кейінгі цифрлық құзыреттілік деңгейінің орташа айырмашылығы – 28,75 студент, яғни электронды білім беру ресурстары болашақ бастауыш мектеп мұғалімдерін кәсіби даярлаудағы цифрлық құзыреттілігін қалыптастырудың жоғары тиімділігін көрсетеді. Ең үлкен прогресс ақпараттық және медиа сауаттылық (43,48%-дан 86,96%-ға дейін арту) және цифрлық әдістемелік (36,23%-дан 84,06%-ға дейін өсу) салаларында байқалды. Цифрлық құралдар мен интерактивті платформалармен жұмыс жасау құзыреттілігі айтарлықтай жақсарды, демек оқыту сапасына және болашақ бастауыш мектеп мұғалімдерінің кәсіби қызметінде оқушылармен өзара әрекеттесуіне оң әсерін тигізді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Білім туралы. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы. (02.03.2025-ке өзгерістер мен толықтырулармен). Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z0700000319> [Қаралған күні: 03.03.2025]

[2] 2023 - 2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы. ҚР. Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 269 қаулысы. Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000269> [Қаралған күні: 03.03.2025]

[3] Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы. ҚР. Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысы. Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000248#z34> [Қаралған күні: 03.03.2025]

[4] Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2022 жылғы 20 шілдедегі № 2 бұйрығы. Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200028916> [Қаралған күні: 03.03.2025]

[5] Gleisner Villasmil, L. (2024). The effects of influencing factors on upper secondary school teachers' use of digital learning resources for teaching. Access mode: <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2024.100210> [Date of access: 03.03.2025]

[6] Alieto, E., Abequibel-Encarnacion, B., Estigoy, E., Balasa, K., Eijansantos, A., & Torres-Toukoumidis, A. (2024). Teaching inside a digital classroom: A quantitative analysis of attitude, technological competence and access among teachers across subject disciplines. Access mode <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e24282> [Date of access: 03.03.2025]

[7] Zhao, Y., Pinto Llorente, A. M., & Sánchez Gómez, M. C. (2021). Digital competence in higher education research: A systematic literature review. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104212> [Date of access: 03.03.2025]

[8] Maya-Jariego, I., Holgado-Ramos, D., Santolaya, F., Villar-Onrubia, D., Cachia, R., Herrero, C., & Giannoutsou, N. (2023). Teachers' personal network analysis reveals two types of pioneers in educational digitalization: Formal and informal intermediaries at schools. Access mode <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2023.100137> [Date of access: 03.03.2025]

[9] Gonzalez-Fernandez, R., Ruiz-Cabezas, A., Medina Domínguez, M. C., Subia-A lava, A. B., & Delgado Salazar, J. L. (2024). Teachers' teaching and professional competences assessment. *Evaluation and Program Planning*, 103, 102396. Access mode <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2023.102396> [Date of access: 03.03.2025]

[10] Isidro Maya-Jariego , Daniel Holgado-Ramos, Fran Santolaya. Teachers' personal network analysis reveals two types of pioneers in educational digitalization: Formal and informal intermediaries at schools. Access mode <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2023.100137> [Date of access: 03.03.2025]

[11] Диванова М.С. Внедрение цифровых образовательных технологий на уроках математики в начальной школе. - Узбекский научно-исследовательский институт педагогических наук, 2023. - 1-7.

[12] Asadullin, R. M., Dorofeev, A. V., & Levina, I. R. (2022). Diagnosing teachers' digital competencies. *Pedagogy and Education*, (1). Access mode

<https://doi.org/10.7256/2454-0676.2022.1.37153> 12 [Date of access: 03.03.2025]

[13] Sarzhanova, G. B., Balgabayeveva, A. E., & Serikbayeva, N. B. The use of digital technologies in the classroom while teaching English: Psychological and pedagogical aspects. //Bulletin of Ablai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages. Series “Pedagogical Sciences”. – 2024. - (2)73. – pp.429–444.

[14] Еркинай, Е. (2023). Формирование цифровой компетентности будущего педагога посредством массовых открытых онлайн-курсов. *Диссертация на соискание степени доктора философии (PhD) по специальности «6D010300 – Педагогика и психология»*. Режим доступа: https://www.kaznpu.kz/docs/docs/27.11.2023_ann_rus.pdf [Дата обращения: 03.03.2025]

REFERENCES

[1] Bilim turaly.Qazaqstan Respublikasynyn 2007 jylgy 27 shildedegi № 319 Zany. (02.03.2025-ke ozgerister men tolyqtyrularmen) (About education. Law of the Republic of Kazakhstan dated July 27, 2007 No. 319. (With changes and additions to 02.03.2025)). Kiru rejimi: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319> [Qaralghan kuni: 03.03.2025]. [in Kaz]

[2] 2023 - 2029 zhyldarga arналған tsifrlyq transformasiya, aqparattyq-komunikasiyalyq technologiylar salasyн jane kiberqauiпsizdiktі damytu tuzhyrymdamasyn bekity turaly. QR. Ukimetinin 2023 jylgy 28 nayryzdagy № 269 qaulysy (On the approval of the concept for the development of digital transformation, information and communication technologies and cybersecurity for 2023-2029. RK. Government Decree No. 269 of March 28, 2023). Kiru rejimi: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000269> [Qaralghan kuni: 03.03.2025]. [in Kaz]

[3] Qazaqstan Respublikasında jogary bilim jane gylymdy damytydyn 2023 – 2029 jyldarga arналған tuzhyrymdamasyn bekity turaly. QR Ukimetinin 2023 jylgy 28 nayryzdagy № 248 qaulysy (On approval of the concept for the development of higher education and science in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029. RK. Government Decree No. 248 of March 28, 2023). Kiru rejimi: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000248#z34> [Qaralghan kuni: 03.03.2025]. [in Kaz]

[4] Jogary jane jogary oqy orynynan keiingi bilim berydin memlekettik jalpyga mindetti standarttaryn bekity turaly. Qazaqstan Respublikasy Gylym jane jogary bilim ministirinin 2022 jylgy 20 shildedegi № 2 buiыrygy (On approval of State mandatory standards of higher and postgraduate education. Order of the minister of Science and higher education of the Republic of Kazakhstan dated July 20, 2022 No. 2). Kiru rejimi: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200028916> [Qaralghan kuni: 03.03.2025]. [in Kaz]

[5] Gleisner Villasmil, L. (2024). The effects of influencing factors on upper secondary school teachers' use of digital learning resources for teaching. Access mode: <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2024.100210> [Date of access: 03.03.2025]

[6] Alieto, E., Abequibel-Encarnacion, B., Estigoy, E., Balasa, K., Eijansantos, A., & Torres-Toukourmidis, A. (2024). Teaching inside a digital classroom: A quantitative analysis of attitude, technological competence and access among teachers across subject disciplines. Access mode <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e24282> [Date of access: 03.03.2025]

[7] Zhao, Y., Pinto Llorente, A. M., & Sánchez Gómez, M. C. (2021). Digital competence in higher education research: A systematic literature review. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104212> [Date of access: 03.03.2025]

[8] Maya-Jariego, I., Holgado-Ramos, D., Santolaya, F., Villar-Onrubia, D., Cachia, R., Herrero, C., & Giannoutsou, N. (2023). Teachers' personal network analysis reveals two types of pioneers in educational digitalization: Formal and informal intermediaries at schools. Access mode <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2023.100137> [Date of access: 03.03.2025]

[9] Gonzalez-Fernandez, R., Ruiz-Cabezas, A., Medina Domínguez, M. C., Subia-A lava, A. B., & Delgado Salazar, J. L. (2024). Teachers' teaching and professional competences assessment. *Evaluation and Program Planning*, 103, 102396. Access mode <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2023.102396> [Date of access: 03.03.2025]

[10] Isidro Maya-Jariego , Daniel Holgado-Ramos, Fran Santolaya. Teachers' personal network analysis reveals two types of pioneers in educational digitalization: Formal and informal intermediaries at schools. Access mode <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2023.100137> [Date of access: 03.03.2025]

[11] Divanova M.S. (2023). Vnedrenie tsifrovyykh obrazovatel'nykh tekhnologiy na urokakh matematiki v nachal'noy shkole. Uzbeksky nauchno-issledovatel'skiy institute pedagogicheskikh, 1-7. [Data obrashcheniya: 03.03.2025]. [in Rus]

[12] Asadullin, R. M., Dorofeev, A. V., & Levina, I. R. (2022). Diagnosing teachers' digital competencies. *Pedagogy and Education*, (1). Access mode <https://doi.org/10.7256/2454-0676.2022.1.37153> [Date of access: 03.03.2025]

[13] Sarzhanova, G. B., Balgabayeva, A. E., & Serikbayeva, N. B. The use of digital technologies in the classroom while teaching English: Psychological and pedagogical aspects. //Bulletin of Ablai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages. Series "Pedagogical Sciences". – 2024. - (2)73. – pp.429–444.

[14] Erkinai E. (2023). Formirovanie tsifrovoy komtentnosti budushego pedagoga posredstvom massovykh otkrytykh onlain-kursov. Dissertatsiya na soiskanie stepeni doktora filosofii (PhD) po spetsial'nosti «6D010300-Pedagogika i psikhologiya» (Formation of digital competence of a future teacher through massive open online courses. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the specialty "6D010300 – Pedagogy and Psychology"). Rejim dostupa: https://www.kaznpu.kz/docs/docs/27.11.2023_ann_rus.pdf [Data obrashcheniya: 03.03.2025]. [in Kaz]

ФОРМИРОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПОСРЕДСТВОМ ЭЛЕКТРОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ

***Жанкушков Б.О.¹, Амирова А.С.²**

***^{1,2}КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан**

Аннотация. Формирование цифровой компетентности будущих учителей начальных классов становится одной из важнейших задач в условиях цифровой трансформации образования. В статье рассматривается роль электронных образовательных ресурсов (ЭОР) в обеспечении доступа к интерактивным учебным материалам, образовательным платформам и цифровым инструментам. Важность современного компонента педагогического мастерства в развитии и повышении цифровой компетентности обоснована анализом научных трудов. Актуальность исследования подтверждается необходимостью развития цифровых компетенций учителей начальных классов, государственными программами, направленными на цифровизацию образовательного процесса. В ходе исследования определено значение формирования цифровой компетентности будущих учителей начальных классов посредством электронных образовательных ресурсов с точки зрения овладения интерактивными методами обучения, развития навыков онлайн-коммуникации и понимания проблем кибербезопасности.

Исследование проводилось на основе образовательных стандартов Республики Казахстан и международного опыта. В качестве основных методов использовались теоретический и практический анализ научных исследований, анкетирование, педагогический эксперимент и экспертная оценка качества электронных учебных материалов. Результаты экспериментального исследования показывают значительное повышение цифровой компетентности будущих учителей начальной школы. Экспериментальной группе были предоставлены специально подготовленные инструкции по использованию электронных образовательных ресурсов, включающие дополнительные цифровые курсы и интерактивные методы, рекомендации по применению цифровых образовательных ресурсов, учебно-методические материалы и диагностические инструменты.

Студенты экспериментальной группы достигли более высоких результатов в освоении использования электронных ресурсов по сравнению с контрольной группой. Авторы на теоретической и практической основе сформулировали положительное влияние эффективного использования электронных образовательных ресурсов на развитие цифровых компетенций, расширяя возможности интерактивного обучения будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: электронные образовательные ресурсы, цифровая компетентность, цифровые технологии, цифровая педагогика, искусственный интеллект, образовательные платформы, будущие учителя начальных классов, цифровая трансформация образования

FORMATION OF DIGITAL COMPETENCIES OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS THROUGH ELECTRONIC EDUCATIONAL RESOURCES

*Zhankushkov B.O.¹, Amirova A.S.²

*^{1,2}Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The formation of the digital competence of future primary school teachers is becoming one of the most important tasks in the context of the digital transformation of education. The article examines the role of electronic educational resources (EER) in providing access to interactive educational materials, educational platforms and digital tools. The importance of the modern component of pedagogical skills in the development and enhancement of digital competence is justified by the analysis of scientific papers. The relevance of the study is confirmed by the need to develop the digital competencies of primary school teachers, government programs aimed at digitalizing the educational process. The study identified the importance of developing the digital competence of future primary school teachers through electronic educational resources in terms of mastering interactive teaching methods, developing online communication skills and understanding cybersecurity issues.

The study was conducted on the basis of educational standards of the Republic of Kazakhstan and international experience. The main methods used were theoretical and practical analysis of scientific research, questionnaires, pedagogical experiment and expert assessment of the quality of electronic educational materials. The results of the experimental study show a significant increase in the digital competence of future primary school teachers. The experimental group was provided with specially prepared guidelines on the use of electronic educational resources, including additional digital courses and interactive methods, recommendations for the use of digital educational resources, instructional and methodological materials, and diagnostic tools.

The students of the experimental group achieved higher results in mastering the use of electronic resources compared to the control group. On a theoretical and practical basis, the authors have formulated the positive impact of the effective use of electronic educational resources on the development of digital competencies, expanding the possibilities of interactive learning for future primary school teachers.

Key words: electronic educational resources, digital competence, digital technologies, digital pedagogy, artificial intelligence, educational platform, future primary school teachers, digital transformation of education

Авторлар туралы мәлімет

Жанқушков Бауыржан Оразаевич – докторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: zhannur_bauyrzhan_2012@mail.ru

Амирова Амина Слямхановна – педагогика ғылымдар докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, email: amirova57@mail.ru

Информация об авторах

Жанкушков Бауыржан Оразаевич – докторант, Казахский Национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, e-mail: zhannur_bauyrzhan_2012@mail.ru

Амирова Амина Слямханова – доктор педагогических наук, профессор, Казахский Национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, e-mail: amirova57@mail.ru

Information about authors

Zhankushkov Bauyrzhan Orazayevich – doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: zhannur_bauyrzhan_2012@mail.ru

Amirova Amina Slyamkhanovna – doctor of pedagogical sciences, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: amirova57@mail.ru

Мақала түсті: 19 наурыз 2025

UDC 37.013.77

IRSTI 14.35.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.008>

THE IMPACT OF EDUCATIONAL WEBQUESTS ON STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE

*Zhuparbek D.¹, Nurkenova S. S.²

*^{1,2}Eurasian National University named after L.N. Gumilev, Kazakhstan, Astana

Abstract. In times of rapid technological development and growing digitalization, it is important to include modern tools in the educational process. Web quests are an important way to improve the learning process. The research is important to determine how modern online tools can help develop key communication skills needed in a globalized world. Students participating in the web quest are expected to develop oral and written skills, as well as improve their ability to work in groups. In addition, the study shows that interaction and collaboration through digital platforms contribute to a better understanding and use of language in various contexts. It is also expected that the survey will show the positive impact of web quests on the development of students' communication skills. Students show improvements in speaking and writing, develop critical thinking and improve teamwork skills. It is assumed that web quests will help to increase students' interest in learning and motivation to learn foreign languages. In the course of the study, recommendations were proposed to improve the educational process using web quests. These include greater integration of web quests into curricula, customization of tasks for specific learning goals, increasing student motivation through interactive methods, as well as regular training of teachers to successfully use web quests in the classroom. In conclusion, the study will help to understand how technology, in particular educational tools such as Internet search, can improve students' communication skills. This knowledge can help teachers develop curricula that not only meet academic standards, but also prepare students for successful communication in the digital world.

Key words: web, quests, tasks, communication, skills, digital platforms, education, interactive methods, thinking, students, motivation, integration, technology

Introduction

The Internet and modern media are increasingly influencing our daily lives, changing the perception of the world, motivation and behavior of young people. The new generation, accustomed to images on TV and computer screens, perceives information presented in a traditional form worse. Therefore, it is important to introduce innovative technologies that will stimulate students' creative activity in learning foreign languages, help them in research activities and develop communication skills. One such solution may be to use web quests in oral and written language classes.

The web quest as a learning task was first considered by B. Dodge and T. March. In Russian science, web quests are explored in the works of E.A. Baguzina, O.V. Volkova, G.A. Vorobyov, P.V. Sysoev. In the modern understanding of the term “quest”, there are several different approaches [1].

At the beginning of the computer era, a quest was a game where the hero explores a large cave and solves various tasks. The first such game is Colossal Cave Adventure, created by programmer W. Crowther in the 1970s. In the 1990s, such games were very popular, especially in Russia, and it was then that the concept of “quest” appeared as a type of game where you need to solve riddles [2].

In addition to computer games, a quest is called a story in literature, where the main character must go through various tests and complete tasks in order to achieve the goal. This plot can be seen in ancient myths (for example, about Hercules and Perseus) and modern literature, as in Tolkien's book “The Lord of the Rings” or in works called “Quest” [2].

Today, the Web quest is a new way of learning. It's like a game model where students and teachers plan, organize and conduct lessons together with specific goals. They monitor progress and outcomes, and the lesson process is divided into stages with special characteristics.

Many scientists, both domestic and foreign, study the problems of formation and development of communication skills when learning a foreign language. Among them, M. N. Vyatyutnev, I. A. Zimnaya, N. I. Gez, E. I. Passov, I. L. Bim, V. V. Safonova, J. Savignon, G. Pytho, D. Himes, D. Raven, E. G. Belyakova and other researchers stand out.

The use of new educational technologies, such as web quests, in the field of digitalization of education and individualization of learning, inspires and stimulates modern foreign language teachers by the fact that they can visually see the achievements of students. The combination of monologue/dialogic speech, rich in special vocabulary on a specific topic, including polite phrases, and supported by a video sequence and presentation, is a positive result of the successful completion of the web quest [3].

Communicative competence means the ability to apply linguistic knowledge, appropriate socio-cultural norms of the language being studied, as well as compensation skills and educational and cognitive abilities necessary for successful communication in an intercultural environment and solving various linguistic, educational and research tasks [4].

Research by P. V. Sysoev and M. N. Evstigneev shows that the “web quest” technology contributes to the development of a variety of skills and abilities. According to E. A. Kytmanova, completing a web quest involves the use of cognitive processes such as information analysis, data synthesis and generalization, as well as the ability to anticipate the consequences of decisions. Psychologists evaluate the ability to find several solutions to a problem and predict their consequences as a manifestation of human creative activity [5].

Communicative skills include the ability to communicate: conduct a conversation, listen carefully to another person, defend your point of view with

the support of arguments, seek compromises and express your thoughts briefly and clearly. A. A. Karachev notes that project work is important for learning, taking into account the interests of each student. The use of web quests in learning a foreign language helps to develop communication more successfully, as shown by the research of M. V. Andreeva, O. V. Volkova and G. A. Vorobyov [6].

The experience of S. V. Napalkov is interesting, who identifies several components of information content in the study of thematic web quests in mathematics: theory (basic concepts), applications (exercises and typical tasks), problems (complex tasks), archives (historical and biographical tasks) and errors (tasks with provocations, paradoxes and search tasks errors). These components correspond to different roles of students, depending on their interests and learning preferences: “Historian”, “Theorist”, “Practitioner”, “Researcher” and “Error specialist” [7].

I.I. Kholodtsova defines “search and research competence” as the ability to independently solve problems, use skills in non-standard situations, develop oneself physically and spiritually, as well as possess information and communication technologies. In his opinion, the problem lies in the fact that there is a contradiction between the need for active and creative work of students in learning a foreign language and their insufficient motivation to develop search, research and communication skills [8].

Thus, the web Quest technology allows students to develop intellectual, creative, and communicative skills.

The purpose of the study is to study how educational research web quests affect students’ communication skills, as well as to evaluate their effectiveness in improving cooperation and understanding

Materials and methods

The following methods were used in the course of the study: literature review, statistical analysis and questionnaires. Statistical methods were used for qualitative analysis of the collected data, which made it possible to identify patterns and trends among the responses received. The literature review included the study of works on teaching methods and the development of communication skills, which served as the basis for the formation of the theoretical part of the study. Conducting case studies allowed us to consider specific examples of the use of Internet search in the educational environment, which helped to determine how effectively this method contributes to the development of communication skills among students.

The main research method was a questionnaire survey, which was attended by representatives of various demographic groups (270 people). The participants were selected to reflect the diversity of students by age, gender, educational level and geographical location, in order to obtain a wide range of opinions. The survey was conducted both online and in the form of face-to-face interviews, which ensured accessibility and a high level of participation.

Results

The influence of educational web quests on the communicative competence of students is an important and relevant topic in the modern educational process. Web quests, as an innovative learning tool, are online tasks that students complete in groups or individually, solving educational tasks focused on the development of certain skills. One of the key goals of using web quests is to improve students' communicative competence, which is especially important in the context of learning in a foreign language or in courses aimed at developing social skills [9].

In Kazakhstan, educational web quests are beginning to be actively used in various educational institutions, including universities and schools. Web quests help students develop information retrieval and analysis skills, critical thinking, as well as team interaction and communication skills, which is especially important in the context of the transition to a competency-based approach in education. Due to the fact that the tasks of the web quests include real problem situations, students learn to interact in a team, assign roles, discuss different points of view and make joint decisions. An important aspect is also the use of the state and foreign languages, which contributes to the development of multilingualism [10].

Web quests in Kazakhstan are being introduced into educational programs in order to meet the needs of students in interactive and practice-oriented learning. Web quests are used especially effectively in foreign language classes, where students have the opportunity to improve their speaking and listening skills through completing tasks in an interactive form. This allows you to make the process of learning a language more interesting and closer to real communication [11].

In addition, web quests are used in educational institutions to form intercultural competence, which is important in the multinational and multicultural society of Kazakhstan. Students have the opportunity to explore various aspects of culture, language and traditions, which contributes to their preparation for work in a globalized world.

One of the key advantages of web quests is their ability to motivate students to actively learn and improve communication skills. Web quests involve the use of the Internet and multimedia resources, which makes the learning process more interactive and interesting for students. Also, tasks in the web quest format often require teamwork, which contributes to the development of skills of cooperation, task allocation and responsibility.

A survey was conducted during the study. The purpose of the survey is to identify the impact of educational web quests on the development of communication skills among students of various educational institutions. Total number of respondents: 270 people. Representatives of various demographic groups. 55% of women and 45% of men took part in the survey.

Figure 1 shows the level of education of the respondents.

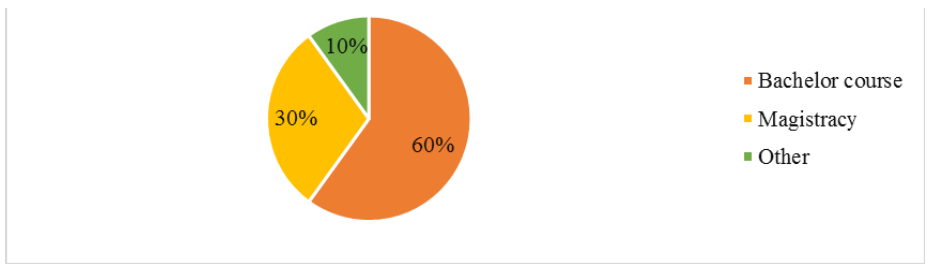

Figure 1 – Level of education

According to Figure 1, the structure of the educational level is as follows: the largest share falls on the bachelor's degree, accounting for 60% of the total, while 30% is occupied by holders of master's degrees. The remaining 10% are at other educational levels, including vocational training and other forms of qualification.

Table 1 shows the responses of the respondents.

Table 1 – Student responses

№	Question	Answer options	Respondents (%)
1	Are you familiar with the concept of “Web quest”?	Yes	80
		No	20
2	Have web quests been used in your learning process?	Yes, often	45
		Sometimes	30
		Never	25
3	How do you assess the impact of web quests on your communication skills?	Significantly improved	40
		Have improved to some extent	35
		I didn't notice any changes	20
		Negative impact	5
4	What aspects of your communication competence have improved due to web quests? (you can select several options)	Confidence in communication	65
		Ability to work in a team	55
		The ability to listen and understand others	45
		Foreign language proficiency	30
5	Do you consider web quests to be an effective tool for learning in groups?	Yes, they are very effective	50
		Effective	30
		Not very effective	15
		Ineffective	5
6	What difficulties do you have when using web quests?	Lack of technical skills	20
		The complexity of the tasks	15
		Lack of Internet access	10
		No difficulties	55
7	Would you like to use web quests more often in the learning process?	Yes	70
		No	15
		I'm not sure	15

According to table 1, it can be said that the level of awareness and participation: The majority of students (80%) are familiar with web quests, and 45% use them frequently, which indicates the high popularity of this method among students.

Impact on communication competence: 40% of respondents noted a significant improvement in communication skills due to web quests, and 35% noted a partial improvement. This highlights the importance of web quests as a tool for developing communication skills, especially in the areas of confidence in communication and teamwork.

80% of students consider web quests to be effective for learning in groups, which indicates the high potential of this tool for developing cooperation and team skills.

The main problems faced by students are related to the lack of technical skills and the complexity of the tasks. However, 55% of respondents noted the absence of difficulties, which indicates that the majority of students have successfully adapted to the use of web quests.

70% of respondents expressed a desire to use web quests more often, which confirms their interest in further using this method in the educational process.

Thus, educational web quests have a positive impact on the development of students' communicative competence, contributing to the improvement of communication skills, teamwork and confidence in communication. Despite some difficulties related to technical aspects, most students are ready and willing to continue using this teaching method.

Next, we will analyze the answers of the teachers (Table 2).

Table 2 – Teacher responses

№	Question	Answer options	Опрошенные (%)
1	Do you use educational web quests in your teaching practice?	Yes	56
		No	44
2	How often do you use web quests in the learning process?	Never	44
		Less than once a semester	18
		Once a semester	12
		Several times a semester	26
3	In your opinion, what role do web quests play in the development of students' communicative competence?	A significant role	34
		The average role	48
		A minor role	12
		They don't play any role	6
4	How do you assess the level of student engagement when using web quests?	A very high level of engagement	29
		High level of engagement	36
		Average level of engagement	25
		Low level of engagement	10

5	What aspects of communication competence do you think improve when using web quests? (Select all suitable ones)	The ability to lead a discussion	60
		Teamwork skills	72
		The ability to listen and perceive information	65
		The ability to formulate reasoned statements	54
6	What difficulties have you encountered when implementing web quests? (Select all suitable ones)	Lack of technical resources	45
		Lack of methodological support	32
		Low motivation of students	18
		Personal lack of experience with web quests	22
7	Do you think that educational web quests should be integrated into curricula as a mandatory component?	Yes	48
		No	18
		I find it difficult to answer	34

Based on the survey conducted, the following conclusions can be drawn. The use of educational web quests is widely supported among teachers, with 56% of respondents already using them in their teaching practice. At the same time, the frequency of application varies, and 44% of teachers indicate that they never use web quests, which indicates that there are barriers to their implementation.

The majority of respondents (48%) believe that web quests play an average role in the development of students' communicative competence, but 34% note their significant impact. It is important to note that a high and very high level of student engagement when using web quests was noted in 65% of cases, which indicates that this method contributes to the activation of the educational process.

Web quests have the greatest effect on teamwork skills (72%) and the ability to listen and perceive information (65%). However, the main barriers to their use remain the lack of technical resources (45%) and the lack of methodological support (32%). Also, 22% of teachers point to a lack of personal experience with web quests, which requires additional training and trainings.

Almost half of the respondents (48%) believe that web quests should be integrated into curricula, which indicates recognition of their potential as an effective tool for developing communication skills.

The survey results show that educational web quests have significant potential for developing students' communicative competence, especially in the field of teamwork and the ability to lead discussions. For a wider introduction of web quests into the educational process, it is necessary to solve the problem of lack of technical resources and methodological support, as well as to provide advanced training for teachers to work with these tools. Given the high level of student engagement, it is advisable to consider the possibility of integrating web quests into curricula as a mandatory component, which will contribute to the development of communication and collaboration skills among students

Discussion

The study highlights the importance of using web quests in the educational process, especially in the era of digitalization and globalization. Web quests are an innovative method that, thanks to the interactivity and the possibility of independent work of students, contributes to the development of communication skills necessary for successful adaptation in a modern social and professional environment.

The main focus of the study is on the impact of web quests on the development of students' communicative competence. Communicative competence refers to the ability to apply knowledge in the field of language, take into account socio-cultural norms, as well as use compensatory skills and educational abilities for successful communication in an intercultural environment. Web quests, with their emphasis on independent research and group work, help develop important skills such as the ability to lead a discussion, argue your point of view, find compromises and express thoughts concisely and clearly. This is especially important for foreign language learners, where active communication and group work play a key role.

One of the key advantages of web quests is their ability to integrate multimedia elements such as video, audio and interactive tasks, which makes the learning process more attractive and effective. Students not only get the opportunity to apply their knowledge in practice, but also develop their research abilities. It also allows you to make the learning process more interesting and closer to real-life situations, which helps motivate students to study and helps them better assimilate the material.

The analysis of the survey conducted during the study showed that web quests have significant potential for the development of such aspects of communicative competence as confidence in communication, the ability to work in a team, the ability to listen and understand others. For example, 65% of students noted an improvement in confidence in communication, and 55% indicated an improvement in teamwork skills. This indicates that web quest-based tasks contribute not only to individual, but also to group learning, developing important social and cognitive skills.

However, it was not without difficulties. Among the main problems faced by teachers and students when using web quests, one can highlight the lack of technical resources, lack of methodological support, as well as the complexity of the tasks themselves. For example, 45% of teachers noted the lack of technical resources as one of the main problems preventing the introduction of web quests into the educational process. This highlights the need to improve the material and technical base of educational institutions and conduct regular training for teachers so that they can effectively use new educational technologies.

An interesting fact is that web quests are especially actively used in foreign language classes, where students get the opportunity to practice listening and speaking skills through interactive tasks. This makes the process of learning a language more interesting and closer to real communication, which, in turn, contributes to better assimilation of the material and the development of

communication skills. In a multilingual society, as in Kazakhstan, the development of communicative competence in several languages is an important task, and web quests are an effective tool for solving it.

The results of the study show that educational web quests should become an integral part of educational programs, especially in disciplines aimed at developing communication and research skills. Almost half of the teachers surveyed (48%) believe that web quests should be integrated into curricula as a mandatory component, which underlines their importance as an effective learning tool.

To increase the effectiveness of using web quests in the educational process, it is necessary to conduct additional trainings for teachers to ensure their readiness to work with new educational technologies. This will help reduce the barriers associated with a lack of methodological support and a personal lack of experience working with web quests. It is also important to provide technical support and access to the necessary resources so that all students can actively participate in such assignments.

In the course of the study, the following recommendations were developed to improve the use of educational web quests:

1 For maximum effect, web quests should be integrated into mandatory curricula in disciplines requiring the development of communication skills. The inclusion of web quests in foreign language and social science education programs will allow students to apply the knowledge they have learned in practice, improving communication and teamwork skills.

2 Web quests should be adapted to specific learning objectives. For example, for learning foreign languages, tasks should include the use of new words and phrases in context, and for disciplines that develop critical thinking, tasks that require information analysis and argumentation.

3 To increase student engagement, various interactive elements such as multimedia resources, video tasks and online surveys should be used. This will make the learning process more interesting and allow students to participate more actively in the educational process.

4 It is necessary to conduct regular trainings for teachers on the effective use of web quests in the educational process. This will help overcome the barriers associated with the lack of methodological support and lack of experience working with new educational technologies.

5 For the successful use of web quests, it is necessary to provide educational institutions with the necessary technical resources, including computers, Internet access and multimedia equipment. This will help to eliminate the barriers associated with a lack of technical capabilities.

6 Web quests should be focused on group tasks, which contributes to the development of cooperation and communication skills. Teachers should create conditions for assigning roles within the group and discussing different points of view, which helps students learn to make joint decisions.

Thus, it can be said that educational web quests are a powerful tool that can significantly improve students' communicative competence. Thanks to their

application, students not only develop communication and teamwork skills, but also get the opportunity to apply knowledge in practice in conditions close to real life situations. This helps to increase their interest in learning, motivation and, ultimately, improve educational outcomes.

Conclusion

As a result of the conducted research, it was found that the use of educational web quests has a positive impact on the development of students' communicative competence. Web quests contribute to the development of important skills such as the ability to lead a discussion, work in a team, communicate confidently and listen to others. Their use is especially effective in foreign language classes, where they help students improve their speaking and listening skills.

The analysis of the survey results showed that the majority of students and teachers positively assess the impact of web quests on the educational process. At the same time, certain barriers have been identified, such as a lack of technical resources and methodological support, which hinder the wider implementation of this method. To solve these problems, support from educational institutions is needed in the form of providing a technical base and conducting training for teachers.

Thus, the integration of web quests into curricula as a mandatory component seems to be an appropriate measure that will improve the quality of education and prepare students for successful communication in a globalized world. Web quests are an effective tool that not only promotes the development of communicative competence, but also increases the motivation of students, making the learning process more interesting and interactive.

REFERENCES

- [1] Коренецкая И. Н. Веб-квест как средство формирования межкультурной коммуникативной компетенции у студентов-бакалавров // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2020. - 8(151). – С. 68-73. Режим доступа: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/veb-kvest-kak-sredstvo-formirovaniya-mezhkulturnoy-kommunikativnoy-kompetentsii-u-studentov-bakalavrov> [Дата обращения: 02.10.2024].
- [2] Полатова С. Развитие межкультурной коммуникативной компетенции студентов с использованием веб-квест технологии // Вестник КазНУ. Серия «Педагогические науки». – 2024. - 78(1). – С. 89–99.
- [3] Lu M. Chinese students' intercultural communicative competence development through web-based English language teaching // Journal of Technology and Chinese Language Teaching. – 2019. – 10 (2). – P. 1-27.
- [4] Koc S., Karatas H., Tochon F. V. Developing intercultural communicative competence through telecollaborative webquests // Computer Assisted Language Learning. – 2019. – 32(5-6). – P. 444-466
- [5] Ларионова Д. В. Технологии веб-квеста в создании педагогами медиаобразовательной среды // МНКО. - 2020. - 1(80). - С. 30-32.

[6] Нигматуллина Э. Н., Савицкий С. К., Умаров М. Ф., Хаустов С. Л. Коммуникативные умения: классификация и структура // Высшее образование сегодня. - 2020. №8. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnye-umeniya-klassifikatsiya-i-struktura> [Дата обращения: 02.10.2024].

[7] Антропова Р. М. Развитие иноязычной коммуникативной компетенции студентов-старшекурсников на основе технологии веб-квестов в педагогическом вузе // Siberian Pedagogical Journal. - 2023. - 2. - С. 95-102.

[8] Vaseva E. S., Buzhinskaya N. V. Development of digital competencies of future teachers in the process of organizing interuniversity events // Informatics and education. - 2022. - 37(2). - P. 34-41.

[9] Chien C. W., & Hwang G.-J. Effects of a Web-Quest-Based Learning Strategy on Students' Inquiry-Based Learning Performance and Learning Motivation in Social Studies // Journal of Educational Computing Research. - 2020. - 58(2). - P. 385-409.

[10] Жумагелдиева А. Д., Абаева Г.А. Анализ моделей формирования готовности педагогов в инклюзивном образовании // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана. - 2024. - 74(3). Режим доступа: <https://bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz/index.php/j1/article/view/1579/530> [Дата обращения: 02.10.2024].

[11] Бейкутова А. М., Кунакова К. О., Сыдыкжан А. Н. Медиатехнологии как средство формирования иноязычной медиакоммуникативной компетенции журналиста бакалавриата // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана. - 2024. - 74(3).

REFERENCES

[1] Koreneckaya I. N. Veb-kvest kak sredstvo formirovaniya mezhskul'turnoj kommunikativnoj kompetencii u studentov-bakalavrov (Web quest as a means of forming intercultural communicative competence among undergraduate students) // Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. - 2020. - 8(151). - P. 68-73. Rezhim dostupa: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vyb-kvest-kak-sredstvo-formirovaniya-mezhskul'turnoy-kommunikativnoy-kompetentsii-u-studentov-bakalavrov> [Data obrashcheniya: 02.10.2024]. [in Rus.]

[2] Polatova C. Razvitie mezhskul'turnoj kommunikativnoj kompetencii studentov s ispol'zovaniem veb-kvest tekhnologii (Development of intercultural communicative competence of students using web-quest technology) // Vestnik KazNU. Seriya «Pedagogicheskie nauki». - 2024. - 78(1). - С. 89-99. [in Rus.]

[3] Lu M. Chinese students' intercultural communicative competence development through web-based English language teaching // Journal of Technology and Chinese Language Teaching. - 2019. - 10 (2). - P. 1-27.

[4] Koc S., Karatas H., Tochon F. V. Developing intercultural communicative competence through telecollaborative webquests // Computer Assisted Language Learning. - 2019. - 32(5-6). - P. 444-466

[5] Larionova D. V. Tekhnologii veb-kvesta v sozdanii pedagogami mediaobrazovatel'noj sredy (Web quest technologies in the creation of a media educational environment by teachers) // MNKO. - 2020. - 1(80). - C. 30-32. [in Rus.]

[6] Nigmatullina E. N., Savickij S. K., Umarov M. F., Haustov S. L. Kommunikativnye umeniya: klassifikaciya i struktura (Communicative skills: classification and structure) // Vysshee obrazovanie segodnya. - 2020. №8. Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnye-umeniya-klassifikatsiya-i-struktura> [Data obrashcheniya: 02.10.2024]. [in Rus.]

[7] Antropova R. M. Razvitie inoyazychnoj kommunikativnoj kompetencii studentov-starshekursnikov na osnove tekhnologii veb-kvestov v pedagogicheskom vuze (Development of foreign language communicative competence of undergraduate students based on web quest technology in a pedagogical university) // Siberian Pedagogical Journal. - 2023. - 2. - C. 95-102. [in Rus.]

[8] Vaseva E. S., Buzhinskaya N. V. Development of digital competencies of future teachers in the process of organizing interuniversity events () // Informatics and education. - 2022. - 37(2). - P. 34-41. [in Rus.]

[9] Chien C. W., & Hwang G.-J. Effects of a Web-Quest-Based Learning Strategy on Students' Inquiry-Based Learning Performance and Learning Motivation in Social Studies // Journal of Educational Computing Research. - 2020. - 58(2). - P. 385-409.

[10] Zhumageldieva A. D., Abaeva G.A. Analiz modelej formirovaniya gotovnosti pedagogov v inkluzivnom obrazovanii (Analysis of models of teacher readiness formation in inclusive education) // Izvestiya KazUMOiMYa imeni Abylay hana. - 2024. - 74(3). Rezhim dostupa: <https://bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz/index.php/j1/article/view/1579/530> [Data obrashcheniya: 02.10.2024]. [in Rus.]

[11] Bejkutova A. M., Kunakova K. O., Sydykzhan A. N. Mediatekhnologii kak sredstvo formirovaniya inoyazychnoj mediakommunikativnoj kompetencii zhurnalista bakalavriata (Media technologies as a means of forming foreign-language media communication competence of an undergraduate journalist) // Izvestiya KazUMOiMYa imeni Abylay hana. - 2024. - 74(3). [in Rus.]

БІЛІМ БЕРУ ВЕБ-КВЕСТТЕРІНІҢ СТУДЕНТТЕРДІҢ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНЕ ӘСЕРІ

***Жупарбек Д.¹, Нұркенова С.С.²**

***^{1,2}Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан**

Аңдатпа. Уақытында қарқынды технологияларды дамыту және өсіп келе жатқан цифрландыру маңызды қамтиды қазіргі заманғы құралдар білім беру процесі. Веб-қонақтары болып табылады маңызды тәсілімен оқыту процесін жақсарту. Зерттеу заманауи онлайн құралдардың жаһанданған әлемде қажетті негізгі қарым-қатынас дағдыларын дамытуға

қалай көмектесетінін анықтау үшін маңызды. Веб-квестке қатысатын студенттер ауызша және жазбаша дағдыларды дамытады және топта жұмыс істеу қабілетін жақсартады деп күтілуде. Сонымен қатар, зерттеу цифрлық платформалар арқылы өзара әрекеттесу және бірлесіп жұмыс істеу тілді әртүрлі контексттерде жақсырақ түсінуге және пайдалануға ықпал ететінін көрсетеді. Сауалнама сонымен қатар веб-квесттердің студенттердің қарым-қатынас дағдыларын дамытуға оң әсерін көрсетеді деп күтілуде. Студенттер ауызша және жазбаша тілде жақсартуларды көрсетеді, сыни ойлауды дамытады және топтық дағдыларды жетілдіреді. Веб-квесттер студенттердің оқуға деген қызығушылығын және шет тілдерін үйренуге деген ынтасын арттыруға көмектеседі деп болжануда. Зерттеу барысында ұсынылды жақсарту бойынша ұсынымдар оқу үдерісін пайдалана отырып, веб-квест. Олар оқу бағдарламаларына веб-квесттерді көбірек енгізуді, нақты оқу мақсаттарына арналған тапсырмаларды орнатуды, интерактивті әдістер арқылы студенттердің мотивациясын арттыруды және сабақтарда веб-квесттерді сәтті пайдалану үшін оқытушыларды жүйелі түрде оқытуды қамтиды. Қорытындылай келе, зерттеу технологияның, әсіресе интернеттен іздеу сияқты білім беру құралдарының оқушылардың қарым-қатынас дағдыларын қалай жақсарта алатынын түсінуге көмектеседі. Бұл білім мұғалімдерге академиялық стандарттарға сай ғана емес, сонымен қатар оқушыларды цифрлық әлемде сәтті қарым-қатынас жасауға дайындайтын оқу жоспарларын жасауға көмектеседі.

Тірек сөздер: веб, квесттер, тапсырмалар, байланыс, дағдылар, цифрлық платформалар, білім, интерактивті әдістер, ойлау, студенттер, мотивация, интеграция, технология

ВЛИЯНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ВЕБ-КВЕСТОВ НА КОММУНИКАТИВНУЮ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СТУДЕНТОВ

* Жупарбек Д.¹, Нуркенова С. С.²

*^{1,2}Евразийский Национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан

Аннотация. Во времена стремительного развития технологий и растущей цифровизации важно включать современные инструменты в образовательный процесс. Веб-квесты являются важным способом улучшения процесса обучения. Исследование важно для определения того, как современные онлайн-инструменты могут помочь развить ключевые навыки общения, необходимые в глобализованном мире. Ожидается, что студенты, участвующие в веб-квесте, развивают устные и письменные навыки, а также улучшают свою способность работать в группах. Кроме того, исследование показывает, что взаимодействие и совместная работа с помощью цифровых платформ способствуют лучшему пониманию и использованию языка в различных контекстах. Также ожидается, что опрос покажет положительное влияние веб-квестов на развитие коммуникативных навыков у студентов. Студенты показывают улучшения в устной и письменной речи, развивают

критическое мышление и совершенствуют навыки работы в команде. Предполагается, что веб-квесты помогут повысить интерес студентов к учебе и мотивацию изучать иностранные языки. В ходе исследования были предложены рекомендации по улучшению учебного процесса с использованием веб-квестов. Они включают большее внедрение веб-квестов в учебные программы, настройку заданий под конкретные учебные цели, повышение мотивации студентов с помощью интерактивных методов, а также регулярное обучение преподавателей для успешного использования веб-квестов на занятиях. В заключение, исследование поможет понять, как технологии, в частности образовательные инструменты, такие как поиск в Интернете, могут улучшить коммуникативные навыки учащихся. Эти знания могут помочь учителям разрабатывать учебные планы, которые не только соответствуют академическим стандартам, но и готовят учащихся к успешному общению в цифровом мире.

Ключевые слова: веб, квесты, задания, коммуникация, навыки, цифровые платформы, образование, интерактивные методы, мышление, студенты, мотивация, интеграция, технологии

Информация об авторах:

Жупарбек Дана (основной автор) - докторант кафедры иностранной филологии Евразийского Национального университета имени Л.Н. Гумилева, e-mail: zhuparbek_d@mail.ru

Нуркенова Сауле Слямбековна – к.ф.н., доцент кафедры филологического факультета Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, e-mail: nurkenova_ss@enu.kz

Information about the authors

Zhuparbek Dana (main author) - doctoral student of the Department of Foreign Philology of L.N. Gumilev Eurasian National University, e-mail: zhuparbek_d@mail.ru

Nurkenova Saule Slyambekovna – Ph.D., Associate Professor of the Department of Philology of the L.N. Gumilyov Eurasian National University, e-mail: nurkenova_ss@enu.kz

Авторлар туралы ақпарат

Жупарбек Дана (негізгі авторы) - Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Шетел филологиясы кафедрасының докторанты, e-mail: zhuparbek_d@mail.ru

Нұркенова Сәуле Слямбекқызы - ф.ғ. к., Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің филология факультеті кафедрасының доценті, e-mail: nurkenova_ss@enu.kz

Received: October 31, 2024

ӘОЖ 347.782

GTAMP 14.07.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.009>

КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ЗАМАНАУИ ТРЕНДТІК БАҒЫТТАҒЫ ТУЫНДЫЛАР

*Рустемова С.И.¹, Ералин Қ.Е.², Небесаева Ж.О.³

*^{1,2,3}Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық
университеті, Шымкент, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада Қазақстандағы заманауи өнер түрімен айналысатын суретшілердің туындылары мен техникасы туралы көркемдік талдаулар берілген. Заманауи өнердің трендтік бағыттары инсталляция, перфоманс, энвайронмент өнері көрсетілген және олардың өзіндік айырмашылықтары мен жаңашылдығы жағынан талдау жасалынған. Зерттеудің мақсаты болашақ бейнелеу өнері мамандарын жаңа трендтік бағытта жұмыс жасайтын суретшілермен таныстыру жолдарын анықтау, олардың шығармашылығын оқу контенті ретінде тану болған. Мақалада зерттеу әдістері: заманауи трендтік бағыттарды талдау; инсталляция, перфоманс, энвайронмент атты трендтік бағыттарындағы ерекшеліктері, жаңашылдығы және айырмашылығы ашып көрсетілді; жаңа бағыттарды оқу контенті ретінде талдау жасалып, жіктеп даярланды. «Заманауи өнер» атты элективті курс бағдарламасында перфоманс, инсталляция, энвайронменттің көркемдік талдаулар туралы тақырыптар жасалды. Бағдарлама үш блоктан құрастырылды. Бағдарламаға байланысты студенттерден сұрақтарға жауап алынды және «талдау жаттығулары» орындалды. Заманауи бейнелеу өнері бағытында жұмыс жасайтын суретшілердің шығармашылық жұмыстары қарастырылды. Әр суретшінің бейнелеу өнерінде өзіндік стилі мен бағыт болатыны негізделген. Бейнелеу өнеріндегі жаңа трендтер суретшінің өзіндік қолтаңбасы мен ойын жеткізу құралы ретінде танылған. Заманауи бейнелеу өнерінің дамуы мен оның инсталляция, перфоманс, энвайронмент бағытындағы жасалынған шығармашылық жұмыстарына көркемдік талдау жасалған. Осы аталған заманауи бейнелеу өнер түрлерінің ерекшелігі, оның материал мен техниканы таңдамайтындығы көрсетілген. Қазақстандық суретшілердің заманауи бейнелеу өнер жолын таңдап, Республикалық және Халықаралық деңгейдегі көрмелерге қатысу сипаты сарапталған. Заманауи өнерінің жаңашылдығы әлемдік деңгейдегі мәселелерді батыл ашып көрсете алуы, адамға тек көру қабілетімен ғана емес, есту және есте сақтау арқылы әсер ету мүмкіндіктері ашылып көрсетті.

Тірек сөздер: заманауи трендтік бағыттар, заманауи бейнелеу өнері, инсталляция, перфоманс, энвайронмент, көркемдік білім, көркемдік талдау, көркемдік үдеріс

Кіріспе

Кез келген «заманауи» деген түсінік не уақыт, не кеңістіктік мағынадағы бір ұғым емес. Заманауи деген сөз көп қарқынды тек күнтізбелік мағынада емес, сонымен қатар заманауи дәуірлік және постмодернді алмастырып, біздің қазіргі уақытты және хронологиялық тұрғыдан келесі заманауилықты білдіреді. [1,2]. Қазақстанның заманауи өнері өте өзекті тақырып өйткені ол алуан түрлі мәдениеттерді көрсетіп қана қоймай, елдің салт-дәстүрін және тарихын бейнелейді. Әлемнің көп бөлігі қиын және бұрын соңды болмаған уақытта өмір сүреді. Біз кездестіретін мәселелер жергілікті, аймақтық, ұлттық және жаһандық шекаралар мен арналарға әсер етеді. [2,157]. Өнер – бұл ақиқат пен тәжірибені білдіру тәсілі, бірақ сонымен қатар жергілікті мәдени кодтарды қайта құру формасы болады. Ол эстетикалық құндылықты алуға мүмкіндік береді, жергілікті жер ең алдымен жоба ретінде көрме кеңістігінде қарастырылады [3,57]. Бұл тақырыптың өзектілігі маңызды әлеуметтік және саяси мәселелерді жаңа формалар мен техникаларды эксперименттеу арқылы суретші өзінің жеке қолтаңбасын көркемдік тіл заманауи өнер арқылы көрсете алады. Қазақстан суретшілері әлемдік көрермендерді назар аударту үшін Халықаралық көрмелерде және жобаларда белсенді қатысып келеді. Қазақстандағы заманауи өнері тақырыбы ел ішінде де, одан тыс жерлерде де талқылау үшін маңызды және өзекті болып қала береді. Қазіргі Қазақстанның өнерінде бірнеше негізгі маңызды үрдістерді бөліп көрсетуге болады:

Қазіргі уақытта Қазақстанның заманауи өнерін дамуына үлес қосып келе жатқан суретшілер: Сауле Сулейменова, Алмагуль Менлибаева, «Қызыл трактор» тобы, Молдакул Нарымбетов, Тотан Күзембаев, Асхат Ахмедьяров, Алмас Калыков және т.б. Бұл суретшілердің барлығы дерлік Кеңес заманында білім беру мекемелерінде академиялық кескіндемені оқығанына қарамастан, олар ресми өнер принциптеріне сыни көзқараспен қарады. Бұл суретшілер тобы қазіргі уақытта Қазақстанның заманауи өнерін дамытуға үлкен үлес қосуда. Олар тек Қазақстанда ғана емес шет елдерде де көрмелер жасап келеді.

Қазіргі уақытта көрме кураторлары мен өнер сыншылары Қазақстан өнерінің озықтығын Халықаралық деңгейде мойынсынуда. Олар дәстүрлі өнер түрлері мен заманауи техникалар арасындағы байланысының маңыздылығын атап көрсетеді, сонымен қатар әлеуметтік маңызды тақырыптарды талқылаудағы өнердің рөліне назар аударады. Қазақстандық өнердің әлемдік арт-сахнада өзінің бірегей стилі бар екенін мойындайды. Көптеген суретшілер жаһандық мәдени ағымдармен белсенді қарым-қатынас жасай отырып, өз түп-тамырларын зерттеуге ұмтылатынын атап көрсетеді.

Заманауи бағытта жұмыс жасайтын суретшілердің жалпы мақсаты Кеңес заманындағы идеологиялық шеңберден тыс жаңа бағыттағы жаңа көркемдік туындыларды қалыптастыруды көздейді. Егер көркемдік бағыт жағынан қарасақ өнертанушы Валерия Ибраева келесі сөздерді жазды: «Суретшілердің көпшілігі мемлекеттік кәсіби бірлестіктен – Қазақстан

Суретшілер Одағынан тұрмаған суретшілер эстетикалық-технологиялық революция жасай алды, оның салдары ел үшін жаңа өнер түрін жасау ғана емес, сонымен қатар мәдени оқшауланудың ғасырлық жүйесін бұзу болды. Олардың көпшілігі нақты сипаттағы әлемдік өнер үдерісі туралы нақты ақпарат болған жоқ, сондықтан көбінесе олар өздерінің эксперименталды тәжірибелеріне жүгінді». [4]. Суретшілердің әрқайсысы, қандай да бір дәрежеде, жаһандану әлеміндегі Қазақстанның ұлттық тарихы мен жағдайы контекстінде өзін және өзінің өзгешелігін түсіну мәселелерімен айналысады.

Материалдар мен әдістер

Заманауи бейнелеу өнері шығармашылық құнды тапсырманы іздеуді, мәселені шешу үшін идеяларды құруды, көбінесе мақсаттарды қайта ойластыруды немесе өзгертуді, ең жақсы идеяларды бағалауды және таңдауды соңында аудиторияға түсінікті болатын өнімге немесе өнімділікке осы идеяларды енгізуді талап етеді [5,377].

Бейнелеу өнерін көркемдік талдаудан бұрын біз қазақ елінің өнері қандай? Ол қандай мағына білдіргісі келеді? Ол қандай бағытта қалыптасып келеді? деген мәселелерді зерттеу қажеттігі туындайды. Ә.Қастеев атындағы Қазақстан Республикасы Мемлекеттік өнер мұражайының ғылыми хатшысы, өнертану ғылымдарының кандидаты Е.И.Резникованың пікірінше қазіргі заманғы өнердің ерекшелігі оның синтетикалық табиғатында. Көркемдік үдерісте көпұлттың, көп мәдениеттіліктің өзекті тақырыптары мультимедиаылықтың жаһандық тілі арқылы жүзеге асырылады. Бұл Борис Гройс термині бір шығармадағы кеңістікте әртүрлі медианы пайдалану фактісін білдіреді. Заманауи өнер жаңа технологияларсыз болуы мүмкін емес: видео, компьютер, фотоарт, мәтін және басқа да медиа, шексіз мүмкіндіктерге ие және дәстүрлі өнерге қарағанда өзекті болып табылатын өнер.

Көркем білім беру үдерісінде заманауи трендтік бағыттарды талдауда оқытушы сабақта бірінші салыстырмалы әдіс қолданылды. Мұнда оқытушы инсталляция, перфоманс, энвайронментті бір-бірімен салыстыра отырып талдау жасап, әрбір бағыттың өзіндік ерекшелігі мен айырмашылығын атап өтілді. Дедукция және синтез әдісі заманауи бейнелеу өнері шығармаларын тиімді талдауда қолданды. Мұнда оқытушы жалпы білімге сүйене отырып, инсталляция, перфоманс, энвайронменттің заманауи бейнелеу өнерге тән белгілері мен идеясы студенттерге айтып өтті. Сосын суретшілер Молдакул Нарымбетовтың, Калыков Алмастың, Ахмедьяров Асхаттың, Сулейменова Сауленің заманауи бағытта жасалған басқа да туындылармен салыстырылды. Бейнелеу өнері туындылардың сипаттамалары заманауи бейнелеу өнеріне сәйкес келетініне көз жеткіздік. Синтез әдісі бойынша инсталляция, перфоманс, энвайронменттің жеке элементтері шығарма атауы, идеясы, түс, композиция, жасалу технологиясы, перспективасы, шығармадағы жарық пен көлеңке құбылысы, шығарма сипаттамасы, шығарманың даралық сипаты немесе қайталанбастығы қарастырылды.

Бұл элементтер мен көркемдік әдістер арқылы өнердің көркемдік мәні эмоционалды әсері мен бағыты тұтас қабылдау қалыптасады. Эмпирикалық әдісте студенттерге төмендегі бес сұрақтан тұратын сауалнама қойылды және осы дайындалған сұрақтар бойынша оқытушы бақылау жүргізді. Студенттер қаншалықты осы сауалнамаға жауап бергенін көрді. Холистикалық талдау әдісі бойынша заманауи бейнелеу өнері туындылары тұтас өзара байланысы, эмоционалды әсерімен мәдени маңыздылығын қарастырылды.

Жоғары оқу орындарының ішінде эксперимент Шымкент қаласындағы Өзбекәлі Жәнібеков атындағы ОҚПУ-нің 1 және 2 курс студенттер үшін үш кезең бойынша ұйымдастырылып өтті. «Заманауи өнер» атты элективті курс эксперименттің бірінші кезеңінде оқытушы заманауи трендік бағыттар туралы ешнәрсе түсіндірместен тек «Қызыл трактор» арт топтың «Тазалану» атты перфомансы, суретші Молдакул Нарымбетовтың «Скарабей қоңызы», «Бал балдар», «Қара періште» инсталляциялары, сәулетші Тотан Күзембаевтың «Шошала» инсталляциясы, суретші Калыков Алмастың «Торсық», «Тұмар», «Қылқаламдар», «Домбыра» энвайронменттері, суретші Асхат Ахмедьяров, «Тамыр жүйесі» инсталляциясы көрсетілді. Сосын 5 сұрақтан құралған сауалнамаға 85 студенттерден жауап алынды. Сауалнама мынандай сұрақтардан құралды: 1. Заманауи бейнелеу өнерінің трендтері қандай? 2. Инсталляция дегеніміз не және оның ерекшелігі? 3. Перфоманс дегеніміз не және оның ерекшелігі? 4. Энвайронмент дегеніміз не және оның ерекшелігі? 5. Заманауи бейнелеу өнерінің дәстүрлі бейнелеу өнерінен айырмашылығы? Сауалнама бойынша композициялық шешімі 0,1 студент төмен, түстік шешімі бойынша 0,3 студент, идеяны ашу бойынша 0,1 студент, орындау шеберлігі бойынша 0,2 төмен жауап берді. Эксперименттің үшінші кезеңінде оқытушы заманауи трендік бағыттағы инсталляция, перфоманс, энвайронмент туындыларды слайд түрінде және видео түрінде жасап түсіндіріп берді. Содан қайтадан осы бес сұрақтар студенттерге берілді. Сонда студенттер осы сұрақтарға жақсы жауап берді. Сауалнама бойынша композициялық шешімі бойынша 0,8 студенттер жоғары, түстік шешімі бойынша 0,9 идеяны ашу бойынша 0,7 орындау шеберлігі 0,8 жоғары жауап берді.

Кесте 1 - Көрсеткіш

№№	Көркемдік өлшемдер	Алғашқы көрсеткіш			Соңғы көрсеткіш			
		Төмен	Орта	Жоғары	Төмен	Орта	Жоғары	
1	1	Композициялық шешім	0,1	0,3	0,6	0,2	0,5	0,8
2	2	Түстік шешімі	0,3	0,4	0,5	0,3	0,7	0,9
3	3	Идеяны ашу	0,1	0,4	0,6	0,3	0,6	0,7
4	4	О р ы н д а у шеберлігі	0,2	0,5	0,7	0,2	0,6	0,8

Лекциялық сабақ барысында заманауи трендік бағыттардың ішінде перфоманс, инсталляция, энвайронментті талдау туралы пікірталас және ол осы кестелер бойынша жүргізіліп түсіндірілді.

Талқылау және нәтижелер

Қазақстанның бейнелеу өнеріндегі заманауи трендік инсталляция, перфоманс, энвайронмент бағыттарының көркемдік ерекшеліктері негізделді. Заманауи бейнелеу өнерінің анықтамаларына сипаттама берудің және өнертанымдық педагогикалық негіздері анықталды. «Заманауи өнер» атты элективті курс бағдарламасы жасалды. Элективті курс бағдарламасы кәсіби стандарттарға сәйкес <https://career.enbek.kz/ru/professionalstandart/255> нормативтік құжаттармен негізделеді. Бағдарлама үш блоктан құрастырылды.

Бірінші блокта «Бейнелеу өнеріндегі инновациялық бағыттар» тақырыбы алынды, заманауи бейнелеу өнердің трендтері перфоманс, инсталляция, энвайронментке талдау жүргізілді.

Бейнелеу өнері трендтерінің әдістемелік көркемдік өлшемдері: перфоманс шығармаларының идеясы белгілі бір жерде және уақытта суретшінің немесе топтың іс-әрекетін құрайтын бір мәселені театрлық-көркемдік қойылым жанры арқылы көрсетеді. Перфоманстың композициясы динамикалық қимыл іс-әрекеттерімен көрсетеді және сол іс-әрекеттерді арнайы дыбыстармен немесе дыбыссыз көрсетеді. Перфоманстың орындалу техникасы спектакль, театр, би, музыка, цирк қойылымдары ретінде көрсетіледі. Түстік шешімі жағынан перфоманс өнерінде әр түрлі табиғи немесе табиғи емес түстер қолданылады.

Инсталляция идеясы кез келген материалдан жасалатын және кеңістікте орналастырып, халықты таң қалдыру мақсатында көрсетіледі. Инсталляция композициясы кеңістіктікте орналасады және көркемдік тұтастық болып табылатын заманауи өнер түрі. Инсталляция символдық функцияға ие болып, өзінің практикалық функциясынан босатылады. Инсталляцияда әр түрлі табиғи немесе табиғи емес колоритте жасалады. Инсталляция әртүрлі табиғи материалдардан, өнеркәсіптік және тұрмыстық заттардан, мәтіндік және көрнекі ақпарат фрагменттерінен жасалады.

Энвайронмент - табиғаттың элементтерін қолдану арқылы белгілі бір саяси немесе адамзаттың проблемасын өнер арқылы көркемдеп көрсете алады. Энвайронмент көбінесе табиғи түстерден жасалады. Энвайронмент өнері әртүрлі табиғи материалдарды қолдану арқылы жасалады. Ол фактура және текстура бойынша әртүрлі бола алады. Энвайронменттің композициялық шешімі белгілі бір жазықтықта статикалық сипатта болатын нысан.

Заманауи бейнелеу өнері трендтерінің айырмашылықтары: перфоманста төрт негізгі элементті қамтитын уақыт, орын, суретшінің денесі және суретші мен көрерменнің арасындағы қарым-қатынасты жатқызуға болады. Перфоманста іс-қимыл немесе би секілді әрекеттер арқылы белгілі бір мәселені қозғауға немесе білдіруге тырысады. Инсталляцияда

суретшінің немесе бір топ адамдардың өзі қатысуынсыз тек нысанның өзі статикалық немесе динамикалық қалпында көлемді болады. Энвайронмент өнерінде белгілі бір жазықтықта немесе кеңістікте табиғаттың элементтерін қосып көлемді өнер жасалады.

Заманауи бейнелеу өнер трендтерінің жаңашылдығы: перфоманс қазіргі уақытта өзекті өнер түрі, өйткені бұл өнер түрі көрермендерге идеямен және эмоциямен бөлісуді мүмкіндік береді. Бұл өнер түрі өзін өзі көрсету тәсілі немесе белгілі бір мәліметті жеткізіп және әлеуметтік проблемалармен қиындықтарды назар аудартуға көмектеседі. Осылайша перфоманс коммуникацияның маңызды құралдардың бірі болып табылады. Инсталляция суретшілерге кеңістікпен жұмыс жасауды және көрермендермен жаңа форматта қарым қатынас орнатып, көрермендерді өнер туындыларына ендіре алады. Инсталляциялар әртүрлі шығармашылық тәсілдерге және эксперименттерге ашық, суретшілер инсталляция арқылы даралық және өзіндік ерекшелікті көрсете алады. Энвайронмент өнері табиғаттың материалдарын негізге ала отырып, мүсін және инсталляция секілді өнер туындысы және ол көрерменге қол жетімді және сан алуан түрлі пішінде болып келеді.

Екінші блокта «Жаңа шығармашылық бағытындағы суретші қызметі» атты блокта мына тақырыптар қарастырылды. Онда суретшілер М.Нарымбетов, А.Калыков, А.Ахмедьяров, С.Сулейменова, сәулетші Т.Күзембаев «Қызыл трактор» арттобының шығармашылығы қарастырылды. Мұнда суретшілердің «Скарабей қоңызы», «Бал балдар», «Шошала», «Тамыр жүйесі», «Желтоқсан. Қазақ жастарының өрлеуі. Желтоқсан 1986 жыл», «Қалдық естелік» атты инсталляциялары «Торсық», «Тұмар», «Қылқаламдар», «Домбыра» атты энвайронменттері және «Тазалану» атты перфомансы қарастырылды. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарындағы қойылған перфоманстар қоғамдық пікірді дүр сілкіндірді: олар көбінесе деструктивті, бұл қимылдар баспасөзде «кір, қан және жыныс мүшелері» ретінде сипатталды. Қазақстанның Оңтүстік өңірінен шыққан заманауи өнерін дамытып келе жатқан «Қызыл трактор» деп аталатын суретшілер тобы шындықты айтатын бақсылар тобын құрды. Топ 10 жылдай өмір сүрді, содан соң ол топтағы әр суретші жеке шығармашылықпен айналысты. Осы сенімді бейненің астында жұмыс істей отырып, топ «Бригадир бағы» (1997), «Жол» (1998), «Шекара» (2003) сияқты перфоманстерде өте қатал сөздер айтуға мүмкіндік берді. Топ мүшелерінің жеке шығармашылығында ауыл өмірінің шындығына қатысу - Қазақстанның қазіргі заманғы өнерінде сирек кездесетін құбылыс байланыстырады.

ЖОО лекция сабақтарында «Қызыл трактор» тобының суретшілері космополитизм тақырыбында өнер туындыларына талдау жасалды. Космополитизм дегеніміз латын сөзінен аударғанда ғалам немесе азамат деген мағынаны білдіреді. Бөлек ұлттың немесе мемлекеттің мүддесінен бүкіл адамзаттың мүддесін жоғары қоятын дүниежүзілік азаматтық идеологиясы және адамды жердің еркін тұрғыны ретінде қарастырады. Олардың шығармашылық туындылары көбінесе перфоманс пен

инсталляциядан тұрды, жұмыстарының пішіні бойынша «тым ұлттық» деп саналды. Бірақ олардың өнер туындылары батыстың өнер саудасында жақсы сұранысқа ие болды. Сонымен қатар олар шаманизм эстетикасына да бет бұрды. Мұның артында классикалық авангардтың тәжірибесі жасырылғаны назар аудартады. Суретшілер өз жұмыстарында тері, жүн, ағаш және тағы басқа дәстүрлі материалдарды қолданып және перформанста өздері жасаған ұлттық музыка аспаптарында домбыра, қобыз, барабанда ойнады.

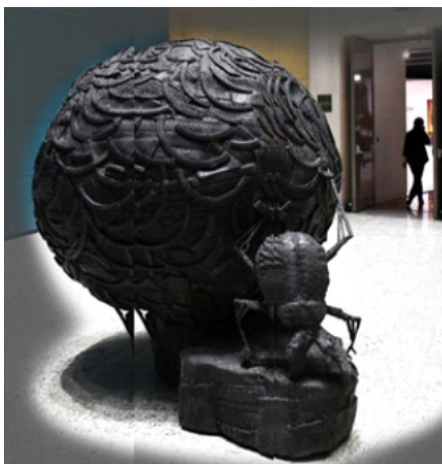
Сурет 1- «Қызыл трактор» арт топтың перформансы «Тазалану»

Бұл топтың аты әйгілі жасаған перформанстың бірі «Тазалану» деп аталды, осы перформанстың бейнебаянын сілтеме бойынша кіріп көруге болады. Focus Kazakhstan | Third show of Focus Kazakhstan is open in the US! Thinking Collections: Telling Tales: an unprecedented survey exhibition of legendary... | Instagram Бұл перформанста төрт суретші қатысты, соның біреуі түрлі түсті шапан киген қолында киіз ұстап астында тұрған дөңгелек үстелді қамшымен ұрып, екіншісі адыраспандап, үшіншісі «су» деп сөйлеп айналып жүр. Перформанста ерекше тылсым күш сезіледі, яғни біздің ата бабаларымыз шаманизммен айналысып адам бойынан барлық қара дуаны немесе сиқырды кетіруге тырысқаны сөзсіз. Бұл қазақ халқының көне заманынан келе жатқан тіл көзден және жаман дуадан сенімі болып кеткендей. Сондықтан «Қызыл трактор» тобы осындай рухани бағытта перформанстарды көрсетіп келеді.

Қазақстанның заманауи өнерінің дамуының бірінші қадамдары социалистік реализмнің қатып қалған жүйесін жою және жаңа идеяларды іздеу үшін өлі кескіндеме бейнелері суретшінің тірі әрекетімен яғни қозғалыспен ауыстырылды. Молдакул Қазақстанда өз мүсіндерін жасау үшін пайдаланылған автошиналарды көркем материал ретінде пайдаланудың инновациялық әдісін ашқан суретші болды. Кесілген, дәнекерлеу шамымен

өңделген және ағаш немесе металл жақтауларға бекітілген протекторлар түпнұсқа және мәнерлі мүсіндік композицияларға нысандарға айналады.

«Қызыл-трактор» арт-топтың негізін қалаушысы Молдакул Нарымбетов болғаны лекциялық сабақта айтылды. Ол жарқын даралығымен батыл мінезімен ерекшеленіп, бұл оған қазірдің өзінде қалыптасқан суретшіге креативті көркемдік формаларды батыл игеруге мүмкіндік берді. Оның мифтік шығармашылығы формасы жағынан архаикалық және мазмұны жағынан заманауи болған, өзін айқын көрсете білген ерекше суретші. Молдакул Нарымбетов стильдердің эклектикасын пайдалана отырып, көбінесе халықтық сюжеттерді дәстүрлі мотивтерді заманауи кескіндеме, графика және тіпті көше өнері элементтерімен үйлестіре алды. Ол кескіндемелік туындыларды ғана емес, төменде көрсетілгендей керемет инсталляцияларды жасаған (фото №1). Бұл инсталляциялар қолданылған резеңке шиналардан жасалып, арт нысаны халық арасында сенсация тудырды.

Молдакул Нарымбетов, «Скарабей қоңызы» инсталляциясы (диаметрі 3,5 метр). 2011ж. Молдакул Нарымбетов скарабей қоңызы инсталляциясын жасағанда ежелгі грек мифологиясында кездесетін құрылысшы және Коринфтің патшасы Сизифпен салыстырады. Скарабей қоңызы да күнде осы шарды еңбектеніп айналдырып отырады. Бұл адам өміріндегі тынымсыз еңбекті ізденісті білдіреді. Адамзат өмір бойы осылайша еңбектеніп өтеді, өйткені өмір қажеттіліктері еңбекпен уақытты қажет екені дәріс барысында назар аударылды.

Сурет 2- Молдакул Нарымбетов, «Скарабей қоңызы»

Сурет 3 - Молдакул Нарымбетов, «Бал балдар» инсталляциясы 2012 ж.

«Бал балдар» атты инсталляцияда Молдакул Нарымбетов резеңкеден жасалған 100 дана бал бал тастарды қолданған. Бал бал тастардың бір бөлігі жылдар бойы құмтастың сынғыштығына байланысты шаңға айналып жойылды. Оларды қалпына келтіруге болады, бірақ әзірге Еуразиялық мәдени Альянс қоры әлі де жақсы жағдайда тұрған 50 мүсіннің бар екені көрсетті. Олардың аз бөлігі Еуропа мен Қазақстанның жеке топтамаларында орналасқан [6]. Бұл суретші барлық бал бал тастарды құмтас тастардан және қолданылған резеңкелерден жасап шығарған. Инсталляция осы екі материалды негізге ала отырып, жаңа туынды шығару екінің бірі қолынан келе бермейді. Осы инсталляциялар арқылы қазақ жеріндегі тарихымызды көрсеткісі келді, өйткені балбал тастар ежелгі мәдениеттің құнды ақпаратын беретін нысан. Молдакул Нарымбетов 100 бал бал тастарды жасағанда бір-біріне ұқсамайтындай әртүрлі пішін іздеген. Бал бал тастарды ежелгіден келе жатқан жауынгерлерге ұқсатып, тастардың басын құмтас тастардан қалған жері қолданылған резеңкеден шығарғандығы туралы сабақ барысында түсінік берілді.

Сурет 4- Тотан Күзембаев «Шошала» инсталляциясы 2017 ж.

Қазақстанда инсталляция бағытында жұмыс жасайтын Тотан Күзембаев сәулетші бар. 2017 жылдың жазында Нұржол бульварында 2 мың палеттен 10 күнде құрылым жиналады. Идея Ресейде тұратын, бірақ Қазақстаннан шыққан Тотан Күзембаевтың сәулет шеберханасында дүниеге келген. Сәулетші Тотан Күзембаевтың инсталляция бағытында жасалған шығармашылық туындысы «Шошала» деп аталады. АРХИWOOD атты ең үздік сәулеттік құрылысқа арналған жыл сайынғы бүкілресейлік премиясына «Кіші нысан» номинациясына да түсті [7]. Неге шошала нысанын жасаған өйткені оның бірнеше мыңжылдық тарихы бар және бұл экологиялық таза ағаштан жасалынған. Бұл қазақтың көшпенді халық болып, минималды заттарды қолданғанды білдіреді. Шошала нысаны

қазақ халқының көне баспанасы киіз үйге ұқсатып жасалды. Бұл дегеніміз шошала нысаны біздің киіз үйлерімізден бұрын пайда болған нысан екені сабақта анықтама берілді.

Сурет 5- Асхат Ахмедьяров, инсталляция «Тамыр жүйесі», 2017 ж.,
Ағаш тамырлары, металл, айна

Келесі суретші Асхат Ахмедьяров табиғи материалдарды қолданып инсталляциялар жасайды. Оның бір жұмысы туралы Asran Gallery сайтында былай жазылды. А.Ахмедьяров өз шығармалары арқылы көрерменге үнемі өзгеріп отыратын әлемде туындайтын мәдени, әлеуметтік және саяси өмірдегі диссонансты көрсетеді. «Тамыр жүйесі», атты инсталляциясы ағаш тамырлары, металл, айнадан жасалынған [8]. Мұны суретші жартылай сфера түрінде көрсеткен, яғни жер анамызды бейнелегісі келді. Суретші туындыда ағаш тамырларын қолдана отырып, адамның түп тамыры табиғатпен байланысты екенін еш уақытта ұмытпау керек екенін автор білдіреді.

Заманауи өнерді дамытып келе жатқан Алматылық танымал суретшілерінің бірі Сауле Сулейменова. Өзінің шығармашылық жұмыстарында целлофан пакеттерді қолданды. Оның айтуынша, адамзаттың өмірі целлофан тәрізді болып кетті. Адамдар жерін мақтайды, бірақ көктемде даланың гүлденуін көруге келгенде жерде қоқыс болып жатқан тек пакеттер көрінеді. Қазақстанның өнертанушысы және журналисті Мария Жумагулова өзінің «Зар болды халқым: о чем говорят работы Сауле Сулейменовой» атты мақаласында оның шығармасының өзі революцияға дейінгі кезеңдегі қазақтардың өмірін баяндаудан бастау алатын тарихи ретроспективалық болып саналады. Оның ата-бабасының бастан кешкен тағдыры еліміздің тағдырымен тікелей байланысты. Сондықтан «Ашаршылық» (Голодомор),

Желтоқсан, Қаңтар оқиғалары оны бейжай қалдыра алмады [9]. Сауле Сулейменованың жұмыстары халықтың қиын қыстау мәселелерін суреттеді. Оның «Ашаршылық», «Желтоқсан Қазақ жастарының өрлеуі. Желтоқсан 1986 жыл» «Қазақтардың көшуі» атты жұмыстары кескіндеме, пакет технологиясын, және фотоартты қосып көрерменге сол халықтың басынан өткен әлеуметтік тақырыптарды қозғайды.

Сурет 6 – «Желтоқсан. Қазақ жастарының

Сурет 7- Қазақтардың
көшуі. өрлеуі. Желтоқсан 1986 жыл»

Қазақстанның заманауи бағытта жұмыс жасайтын суретшілері көбінде экология және қоршаған ортаны қорғау, қазіргі Қазақстанға әсер ететін әртүрлі мәдени әсерлердің қиылысын, отаршылдықты, жаһандануды және кеңестік мұраны сынап бейнелейді [10;52]. Қазақ суретшілері сан алуан мәселелерді қамтып, алуан түрлі тәсілдерді – тұлғаның ирониялық нұсқаларынан бастап өтіп жатқан және өткен уақытқа деген сағыныш рефлексиясына дейін көрсетеді. Олар «қоғамдық орындардан» оңай қашып, ұмытылмас дауыс ырғағымен айтатын заманауи өнердің өз мәселелерімен түпнұсқасын көрсетеді [11]. Қазақстанның қазіргі заманғы өнері суретшілер көркемдік тәжірибелер арқылы жүргізетін көптеген диалог түрінде қарастырылады. Мұнда әлемдік ағымдар контекстіндегі қазақстандық өнер тарихының, сондай-ақ жаһандану контекстіндегі қазақстандық қоғамның жағдайының рефлексиясы бар [12].

Энвайронмент тақырыбы бойынша суретшілер одағының мүшесі Калыков Алмас жұмыстары дәріс сабақта мәселе қарастырылды. Оның Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің С корпусында ағаштардан жасалған жұмыстары орналасты, осы шығармалар студенттерге экскурсияда апарып көрсетілді. Әр жұмыстың биіктігі әр түрлі 1,5 м бастап 2 м дейін жетеді.

Сурет 8- Калыков Алмас,
«Торсық» ағаш (энвайронмент)

Сурет 9- Калыков Алмас,
«Тұмар» ағаш (энвайронмент)

Сурет 10- Калыков Алмас,
«Қылқаламдар» ағаш (энвайронмент)

Сурет 11- Калыков Алмас,
«Домбыра» ағаш (энвайронмент)

Бұл жұмыстардың ерекшелігі суретші бір-біріне ұқсамайтын әрбір ағашқа әртүрлі образ берген. Энвайронментті ағаштың асты жағын тасқа ұқсатып ойып, үсті жағын ойып фон беруге тырысты. Ағаш энвайроменттер жан-жақта орналасқан өсімдіктермен керемет үйлесті. Суретші Калыков Алмас энвайроменттері ұлттық қазақ нақышта жасалды. Т. Мортонның пікірінше, «энвайронментализм - бұл адам мен оның қоршаған ортасының дағдарысына мәдени және саяси реакциялар сериясы» [13;64]. Бұл бағыттың өкілдері табиғаттан құрылған нысандарды – төбелер, көлдер, шөлдер, аңғарлар арқылы жасайды; бұдан да түсінікті және айқын ештеңе жоқ сияқты.

Элективті курстың үшінші блокта «Талдау жаттығулары» орындалды, инсталляция, перфоманс, энвайроменттің көркемдік өлшемдеріне талдау жасалды. Мұнда заманауи бейнелеу өнеріне жататын инсталляция, перфоманс, энвайроменттің композициялық шешімі, түстік шешімі, идеяны ашуы, орындау техникасына талдау жасалды.

Студент «А» әр заманауи бейнелеу өнерінің көркемдік өлшемдері бар, композициялық шешімі, түстік шешімі, идеяны ашуы, орындау техникасына бөлінеді. Инсталляция өз алдына мүсін секілді нысан. Оның композициясы кеңістікте орналасады және идеясы әртүрлі тақырыпта болуы мүмкін. Инсталляция көбінесе адамдарды таңқалдыруға жасалады. Орындау техникасы жағынан әр түрлі материалдардан орындалады. Перфоманстың

композициялық шешімі қимылмен немесе бимен көрсетеді. Перфоманстың түстік шешімі әртүрлі болуы мүмкін. Перфоманста идеяны ашу жағынан элеуметтік мәселелерді қозғайды. Орындау техникасы жағынан ол спектакль ретінде көрсетіледі. Энвайронмент композициялық шешімі статикалық әртүрлі болады. Түстік шешімі жағынан табиғи түстерден жасалады. Идея жағынан әртүрлі тақырыпта бола алады. Орындау техникасы жағынан энвайронмент табиғи метариалдардан орындалады деп жауап берді.

Студент «Б» инсталляцияның композициялық шешімі статикалық болып келеді. Оның идеясы әртүрлі болып, мүсін секілді жасалады. Инсталляцияның орындау техникасы метал, ағаш, пластик, мата және басқа да түрлі материалдардан жасалады. Перфоманстың композициялық шешімі іс-қимылмен немесе басқа да әрекеттермен көрсетіледі. Перфоманс спектакль секілді көрсетілетін өнер түрі. Перфоманстың идеясы әртүрлі өзекті тақырыпта бола алады. Орындау техникасы қойылым секілді өткізіледі. Ал түстік шешімі әртүрлі түсте жасалады. Энвайроменттің композициясы бір қалыпты статикалық нысан. Идеясы табиғи материалдармен өнер түрлерін жасап көрсету. Түстік шешімі жағынан табиғи түстер қолданылады. Орындау техникасы табиғат пен өнерді үйлестіреді деп жауап қайтарды.

Инсталляция, перфоманс, энвайроменттің айырмашылықтары мен көркемдік жаңашылдығы қарастырылды. Мұнда заманауи бейнелеу өнерінің трендтері бойынша бір-бірінен өзгешелігі және орындау техникасындағы айырмашылығымен жаңа әдістермен материалдар қолданғандығы қарастырылды. Оларға салыстырмалы талдау жасалды. Зерттеу нәтижелері өнер танымдық қолданысқа ендірілді. Білім алушының шығармашылық дамуының жетістігі көбінесе мұғалімнің дайындық деңгейімен анықталатыны анық, сондықтан университет мұғалімінің шығармашылық бағыты мен кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі туындайды. [14;150].

Қорытынды

Қазақстанның заманауи суретшілері өзінің шығармашылығындағы трендік бағыт инсталляция, перфоманс, энвайромент арқылы мазмұнын көрсетеді. Жоғары оқу орындарында көркем білім беру үдерісінде кез келген заманауи шығармашылық жұмыстарды талдау жасау үшін болашақ маманға ең бірінші ізденіс пен креативтілік керек, онсыз маман көркем туындыларды талдай алмайды. Заманауи туындыларды талдау жасау үшін де болашақ мамандарға кең ауқымды материалдарды қолданып, суретшілердің пікірлерімен және идеяларына сүйену қажет. Заманауи бейнелеу өнері - өнер түрінде өзгерудің шегі болмайды және бұл жыл өткен сайын жаңарып отыратын трендтен қалмайтын өнер түрі болып табылады. Сондықтан оқу мазмұнын жаңарту, жаңа білім мен дағдыларды элективті курсқа құрылымдау және біріктіру білім сапасын жақсартуға және түлектердің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді. Жоғары оқу орындарында заманауи бейнелеу өнерін талдауға болашақ мамандарды даярлаудың маңызы арта түседі.

ӘДЕБИЕТ

[1] Sheikh S. The roads of rage and ruin: contemporary art and its publics after the global // *Journal of Aesthetics & Culture*. – 2021. – Т. 13. – №. 1. – С. 2010335. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/20004214.2021.2010335> [Date of access 1.05.2024].

[2] Speiser V., *Art Encircles Life: Journeying With, In, and Through the Expressive Arts // Creative Arts in Education and Therapy (CAET)*. – 2024. – С. 156-174p. – Access mode: URL: DOI: 10.15212/CAET/2024/10/8 [Date of access 20.05.2024].

[3] Bogusławska M. Art as a Space for Practicing Localness: Contemporary Reframing of Naïve Art in Vojvodina (Kovačica) and in Silesia (Janów Group) // *Narodna umjetnost*. – 2019. – Т. 56. – №. 1. – С. 55-67p. – Access mode: URL: DOI: 10.15176/vol56no104 [Date of access 23.05.2024].

[4] Ибраева В. Постсоветское. Современное искусство Казахстана: фантомные боли семидесятилетия, [Электронный ресурс] *Власть*. 2025. – Режим доступа: URL: <https://vlast.kz/post-nachalo/20773-postsovetskoe-sovremennoe-iskusstvo-kazahstana-fantomnye-boli-semidesatiletia.html> [Дата обращения 27.05.2024].

[5] Громан М.Г., Ивчевич З., Сильвия, Кауфман С.Б. Роль страсти и настойчивости в творчестве. // *Психология эстетики, творчества и искусств*, -2017. // (4), 376–385с. – Режим доступа: URL: <https://doi.org/10.1037/aca0000121> [Дата обращения 30.05.2024].

[6] Слудский В. Молдакул Нарымбетов «Я казах. Умирал я и Тысячу Раз Воскресал» или «100 Бал Балов» [Электронный ресурс] Портал Ариадна. 2021. – Режим доступа: URL: <https://ariadna.media/2021/02/12/moldakul-narymbetov-100-bal-balov/> [Дата обращения 5.06.2024].

[7] Ромашкина С. Объект из Астаны попал в лонг-лист премии АРХИWOOD 2018. [Электронный ресурс] *Власть*. – Режим доступа: URL: Объект из Астаны попал в лонг-лист премии АРХИWOOD - Аналитический интернет-журнал *Власть* (vlast.kz) [Дата обращения 10.06.2024].

[8] Ахмедьяров А. [Электронный ресурс] Пресс-служба: Aspan Gallery. // – Режим доступа: URL: Асхат Ахмедьяров — Aspan Gallery 2022. [Дата обращения 12.06.2024].

[9] Жумагулова М. Зар болды халқым: о чем говорят работы Сауле Сулейменовой [Электронный ресурс] // 2023. – Режим доступа: URL: Зар болды халқым: о чём говорят работы Сауле Сулейменовой | Art of Her [Дата обращения 15.06.2024].

[10] Мортон Т. Статья экологичным. [Электронный ресурс] Книга -М., Ад Маргинем Пресс, Музей современного искусства «Гараж», 2019. — 240 с. – Режим доступа: URL: <https://klex.ru/vi8> [Дата обращения 18.06.2024].

[11] Назанский В. «Евразия». Современное искусство Казахстана, [Электронный ресурс] музей современного искусства Эрарта. 2015. – Режим доступа: – URL: <https://www.erarta.com/ru/calendar/exhibitions/detail/707247f6-350e-11e5-98a1-8920284aa333/> [Дата обращения 25.06.2024].

[12] Шайгозова Ж.Н., Шайхиев Ы.Р., Бодан С.Б., Визуальное искусство Казахстана XXI в.: новые смыслы и новые культурные коды [Электронный ресурс] /TuranArt.kz Ұлттық көркемөнер ақпараттық порталы, 2021. – Режим доступа: –URL: <https://turan-kz.art/archives/3002> [Дата обращения 27.06.2024].

[13] Резникова Е.И. Интерпретация природного наследия в современном искусстве Казахстана, *Central Asian Journal of Art Studies*, т. 7, No 3, 2022, с. 61–75с. DOI: 10.47940/cajas.v7i3.607 – Режим доступа: –URL: Просмотр «Интерпретация природного наследия в современном искусстве Казахстана» (cajas.kz) [Дата обращения 30.06.2024].

[14] Хоргасбай Е.Т., Карбаева Ш.Ш., Бейкитова А.Н., Казахбаева Д.М. Формирование творческой направленности педагога как основа реализации инноваций образовательного процесса/Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті ХАБАРШЫСЫ «Педагогика ғылымдары» сериясы №4 (71) 2023, -149-162с. – Режим доступа: URL: <https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.010> [Дата обращения 2.07.2024].

REFERENCES

[1] Sheikh, S. The roads of rage and ruin: contemporary art and its publics after the global. *Journal of Aesthetics & Culture*, 2021. 13(1), 2010335. - Access mode: –URL: <https://doi.org/10.1080/20004214.2021.2010335> [Date of access 1.05.2024].

[2] Speiser, V., & Speiser, P. Art Encircles Life: Journeying With, In, and Through the Expressive Arts. *Creative Arts in Education and Therapy (CAET)*, 2024. 156-174p. - Access mode: –URL: DOI: 10.15212/CAET/2024/10/8 [Date of access 20.05.2024].

[3] Bogusławska, M. Art as a Space for Practicing Localness: Contemporary Reframing of Naïve Art in Vojvodina (Kovačica) and in Silesia (Janów Group). *Narodna umjetnost*, 2019. 56(1), 55-67p. - Access mode: –URL: DOI: 10.15176/vol56no104 [Date of access 23.05.2024].

[4] Ibrayeva V. Postsovetskoye. Sovremennoye iskusstvo Kazakhstana: fantomnyye boli semidesyatiletia, (Post-Soviet. Contemporary art of Kazakhstan: phantom pains of seventy years) [Elektronnyj resurs]. Vlast'. 2025. – Rezhim dostupa: –URL: <https://vlast.kz/post-nachalo/20773-postsovetskoe-sovremennoe-iskusstvo-kazakhstana-fantomnye-boli-semidesatiletia.html> [Data obrashheniya 27.05.2024] [in Rus.]

[5] Groman M.G., Ivchevich Z., Sil'viya, Kaufman S.B. Rol' strasti i nastoychivosti v tvorchestve.// Psikhologiya estetiki, tvorchestva i iskusstv, 2017. 11 (4), 376–385s. – Rezhim dostupa: –URL: <https://doi.org/10.1037/aca0000121> [Data obrashheniya 30.05.2024] [in Rus.]

[6] Sludskiy V. Moldakul Narymbetov «YA kazakh. Umiral ya i Tysyachu Raz Voskresal» ili «100 Bal Balov» (Moldakul Narymbetov “I am a Kazakh. I Die and Resurrected a Thousand Times” or “100 Balls of Balls”) [Elektronnyj

resurs]. Portal Ariadna. 2021. –Rezhim dostupa:–URL: <https://ariadna.media/2021/02/12/moldakul-narymbetov-100-bal-balov/> [Data obrashheniya 5.06.2024] [in Rus.]

[7] Romashkina S. Ob'yektiz Astany popal v long-list premii ARKHIWOOD 2018. (An object from Astana was longlisted for the ARCHIWOOD 2018 award) [Jelektronnyj resurs] Vlast'. 2018. – Rezhim dostupa: URL: Объект из Астаны попал в лонг-лист премии АРХИWOOD - Аналитический интернет-журнал Власть (vlast.kz) [Data obrashheniya 10.06.2024] [in Rus.]

[8] Akhmed'yarov A. [Jelektronnyj resurs]. Press-sluzhba: Aspan Gallery. 2022. – Rezhim dostupa: URL: Асхат Ахмедьяров — Aspan Gallery [Data obrashheniya 12.06.2024] [in Rus.]

[9] Zhumagulova M. Zar boldy khalkym: o chem govoryat raboty Saule Suleymenovoy (Zar boldy halkym: what the works of Saule Suleimenova say) [Jelektronnyj resurs]. 2023. – Rezhim dostupa: URL: Зар болды халкым: о чём говорят работы Сауле Сулейменовой | Art of Her [Data obrashheniya 15.06.2024] [in Rus.]

[10] Morton T. Stat' ekologichnym. [Go green]. -M., Ad Kniga -M., Ad Marginem Press, Muzei sovremennogo iskusstva «Garazh», 2019. — 240 с. – Rezhim dostupa: –URL: <https://klex.ru/vi8> [Data obrashheniya 18.06.2024] [in Rus.]

[11] Nazanskiy V. «Yevraziya». Sovremennoye iskusstvo Kazakhstana, («Eurasia». Contemporary art of Kazakhstan) [Jelektronnyj resurs]. muzei sovremennogo iskusstva Erarta. 2015. – Rezhim dostupa: URL: <https://www.erarta.com/ru/calendar/exhibitions/detail/707247f6-350e-11e5-98a1-8920284aa333/> [Data obrashheniya 25.06.2024] [in Rus.]

[12] Shaygozova ZH.N., Shaykhiyev Y.R., Bodan S.B., Vizual'noye iskusstvo Kazakhstana XXI v.: novyye smysly i novyye kul'turnyye kody (Visual art of Kazakhstan of the 21st century: new meanings and new cultural codes) TuranArt.kz Ūlttyq k rkem ner aqparattyq portaly, [Jelektronnyj resurs]. 2021. – Rezhim dostupa: URL: <https://turan-kz.art/archives/3002> [Data obrashheniya 27.06.2024] [in Rus.]

[13] Reznikova Ye.I. Interpretatsiya prirodnogo naslediya v sovremennom iskusstve Kazakhstana. (Interpretation of natural heritage in contemporary art of Kazakhstan). *Central Asian Journal of Art Studies*, т. 7, No 3, с. 2022. 61–75s. DOI: 10.47940/cajas.v7i3.607 – Rezhim dostupa: URL: Просмотр «Интерпретация природного наследия в современном искусстве Казахстана» (cajas.kz) [Data obrashheniya 30.06.2024] [in Rus.]

[14] Khorgasbay Ye.T., Karbayeva SH.SH., Beykitova A.N., Kazakhbayeva D.M. Formirovaniye tvorcheskoy napravlenosti pedagoga kak osnova realizatsii innovatsiy obrazovatel'nogo protsessa (Formation of a teacher's creative orientation as a basis for implementing innovations in the educational process) Abılay xan atındaǵı Qazaq xalıqaralıq qatınastar jáne álem tilderi wñiversiteti XABARŞISI «Ğılımdarı pedagogıkası» seriyası №4 (71) 2023, -149-162s. – Rezhim dostupa: URL: <https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.71.4.010> [Data obrashheniya 2.07.2024] [in Rus.]

ПРОИЗВЕДЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ТРЕНДОВОМ НАПРАВЛЕНИИ В ПРОЦЕССЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

*Рустемова С.И.¹, Ералин К.Е.², Небесаева Ж.О.³

*^{1,2,3} Южно-Казахстанский педагогический университет
имени Өзбекәлі Жәнібекова

Аннотация. В статье представлены художественные анализы произведений и техник художников из Казахстана которые занимаются современным искусством. Показаны и проанализированы современные трендовые направления искусства инсталляция, перформанс, энвайронмент их отличия и новаторства. Целью исследования выявить способы познакомить будущих специалистов изобразительного искусства с художниками работающими в новом трендовом направлении, познать их творчество как образовательный контент. В статье методы исследования: анализ современных трендовых направлений; выявлены особенности, новшества и различия инсталляции, перформанса, энвайронмента; новые направления были проанализированы и классифицированы как образовательный контент. По программе элективного курса под названием «Современное искусство» созданы темы по художественному анализу перформанса, инсталляции и энвайронмента. Программа состоит из трех блоков. В рамках программы студентам задавались вопросы и выполнены «Упражнения по анализу». Были рассмотрены творческие работы художников работающих в направлении современного изобразительного искусства. У каждого художника по изобразительному искусству обоснован свой стиль и направление. Новые тренды художника в изобразительном искусстве познается своей росписью и инструментом передачи идей. Сделан художественный анализ на развитие современного изобразительного искусства и его видов инсталляции, перформанса, и энвайронмента. Особенность упомянутого современного изобразительного искусства, в том что оно не выбирает материал и технику. Рассмотрен характер художников из Казахстана выбирающих путь современного искусства которые участвуют в выставках Республиканского и Международного уровня. Инновации современного искусства показало что оно способно смело раскрывать проблемы мирового уровня, раскрыло возможности воздействия на человека не только зрительно, но и слухом и памятью.

Ключевые слова: современные трендовые направления, современное изобразительное искусство, инсталляция, перформанс, энвайронмент, художественное образование, художественный анализ, художественный процесс

WORKS IN MODERN TRENDS IN THE PROCESS OF ART EDUCATION

*Rustemova S.I.¹, Yeralin K.E.², Nebessayeva Zh.O.³

*^{1,2,3} South Kazakhstan Pedagogical University named after Ozbekali
Zhanibekov, Shymkent, Kazakhstan

Abstract. The article presents artistic analyses of the works and techniques of artists from Kazakhstan who are engaged in contemporary art. The modern trending art trends installation, performance, environment, their differences and innovations are shown and analyzed. The purpose of the research is to identify ways to introduce future fine art professionals to artists working in a new trend direction, to get to know their work as educational content. In the article, research methods: analysis of modern trend trends; The features, innovations and differences of installation, performance, and environment were revealed; new directions were analyzed and classified as educational content. According to the program of the elective course called “Contemporary Art”, the theme of artistic analysis of performance, installation and environment was created. The program consists of three blocks. As part of the program, students were asked questions and performed “Analysis Exercises.” The creative works of artists working in the field of modern fine art were reviewed. Each visual artist has his own style and direction. The artist’s new trends in fine art are recognized by his painting and a tool for conveying ideas. An artistic analysis is made on the development of modern visual art and its types of installation, performance, and environment. The peculiarity of the mentioned modern fine art is that it does not choose the material and technique. The article examines the nature of artists from Kazakhstan who choose the path of contemporary art and participate in exhibitions at the National and International levels. The innovations of modern art have shown that it is able to boldly reveal world-class problems, revealed the possibilities of influencing a person not only visually, but also with hearing and memory.

Key words: modern trend directions, contemporary fine art, installation, performance, environment, art education, artistic analysis, artistic process

Авторлар туралы мәлімет:

Рустемова Салтанат Исмаиловна – Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университетінің докторанты, e-mail: rustemova.saltanat@okmpu.kz

Ералин Қуандық Ералыұлы – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, e-mail: Kuandikbey@mail.ru

Небесаева Жанар Орынбековна – философия докторы PhD, доцент м.а. Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті e-mail: nebessayeva.zhanar@okmpu.kz

Информация об авторах:

Рустимова Салтанат Исмаиловна – докторант Южно-Казахстанского педагогического университета имени Өзбекәлі Жәнібекова, e-mail: rustemova.saltanat@okmpu.kz

Ералин Қуандық Ералыұлы – доктор педагогических наук, профессор, Южно-Казахстанский педагогический университет имени Өзбекәлі Жәнібекова, e-mail: Kuandikbey@mail.ru

Небесаева Жанар Орынбековна – доктор философии PhD, и.о.доцент, Южно-Казахстанский педагогический университет имени Өзбекәлі Жәнібекова, e-mail: nebessayeva.zhanar@okmpu.kz

Information about authors:

Rustemova Saltanat Ismailovna - doctoral student, South Kazakhstan pedagogical university named after Ozbekali Zhanibekov, e-mail: rustemova.saltanat@okmpu.kz

Yeralin Kuandik Yeralyuly- doctor of pedagogical sciences, professor, South Kazakhstan pedagogical university named after Ozbekali Zhanibekov, e-mail: Kuandikbey@mail.ru

Nebessayeva Zhanar Orynbekovna- doctor of philosophy PhD, acting assistant professor, South Kazakhstan pedagogical university named after Ozbekali Zhanibekov, e-mail: nebessayeva.zhanar@okmpu.kz

Мақала түсті: 25 қыркүйек 2024

ӨОЖ 371.015

FTAMP 06.81.23

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.010>

КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕСІН ДАЯРЛАУ

Беркимбаев К. М.¹, Боранбаева А. Р.², Бекболат М. С.³, *Берді Д. К.⁴

^{1,3,*4}Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан, Қазақстан

²Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан
педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада кибербуллингтің алдын алудың әдістемелік жүйесін әзірлеу бойынша ең алдымен кибербуллинг ұғымын зерттеген ғалымдардың пікірлері мен тұжырымдамалары, теориялық және құқықтық аспектілері, негізі түрлері қарастырылған. Кибербуллингті зерттеу мақсаты: кибербуллингтің психологиялық себептерін зерттеу, психологиялық-педагогикалық жұмыстың ең тиімді әдістерін таңдау. Қазіргі мектеп оқушыларының ғаламтор желілерін тез меңгеруі зардап шегуге алып келуі мүмкін және осы жағдайда кибербуллингтің алдын алу мәселерінің шешімін іздестіруге негіз болады. Сондай-ақ кибербуллингтің құрбандары қысқа және ұзақ мерзімді психологиялық және физикалық сипатқа ие болуы, дәстүрлі қорқыту формаларынан айырмашылығы қарастырылады. Соған қоса компьютерлік ойынның 9 ерекшелігі ұсынылған. Жасөспірімдерді қорқыту, анонимділік, ақпаратты бұрмалау, бопсалау, онлайн ойындар, үнемі қолжетімділік мәселелері де жан-жақты қарастырылып, түсінік берілген. Эмпирикалық зерттеу бес мектептің 11–17 жас аралығындағы оқушылары мен олардың ата-аналары арасында Google Forms арқылы жүргізілді (n = 312). Сауалнама нәтижелері ата-аналардың 61,9 %-ы кибербуллинг туралы хабардар екенін, 60,9 %-ы бұл тақырыптың маңызды екенін көрсетті. Зерттеу қорытындыларына сүйене отырып, «SafeNet» қосымшасы сияқты техникалық құралдарды енгізу, цифрлық сауаттылықты арттыру тренингтерін ұйымдастыру, педагогтар мен ата-аналарды оқыту арқылы кешенді алдын алу бағдарламасы ұсынылды. Ұсынылған әдістемелік жүйе пилоттық мектептерде кибербуллингтің тіркелген оқиғаларын 34 % азайтуға мүмкіндік берді. Сонымен бірге ата-аналар мен мұғалімдер арасында өткізілген ақпараттық семинарлар балалардың цифрлық этикетін нығайтуға, онлайн-контентті сыни қабылдауға және интернет қауіпсіздігін сақтауға бағытталған дағдыларды қалыптастыруға септігін тигізді. Осылайша, ұсынылған әдістемелік жүйе психологиялық қолдауды, педагогикалық ықпалды, құқықтық негіздемені және техникалық құралдарды үйлестіре отырып, жасөспірімдердің сандық ортада қауіпсіздігін тиімді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Болашақ зерттеулерде аталған жүйенің түрлі өңірлердегі ұзақ мерзімді әсерін және бағдарламаны әрі қарай жетілдіру жолдарын қарастыру маңызды.

Тірек сөздер: кибербуллинг, жасөспірім, цифрлық кеңістік, компьютерлік ойын, интеллектуалды ойлау, буллинг, онлайн-агрессия, сақтық шаралары

Кіріспе

Кибербуллинг мәселесінің өзектілігі цифрлық технологиялардың жылдам дамуы мен жасөспірімдердің интернет кеңістігіне белсенді тартылуынан туындайды. Бұл факторлар онлайн ортада агрессиялық әрекеттердің қаупін күшейтеді. Мақалада кибербуллинг – сандық платформаларды пайдалана отырып, жәбірленушінің психологиялық жағдайына ықпал етуге бағытталған әдейі, бірнеше рет қайталанатын іс-әрекеттер жиынтығы ретінде қарастырылады. Зерттеуде 11–17 жас аралығындағы жасөспірімдердің жас ерекшеліктері мен компьютерлік тәуелділік пен кибербуллингтің өзара байланысы арнайы атап өтіледі. Сондай-ақ анонимді қорлау, бопсалау, троллинг және басқа да интернет-травля түрлері сипатталып, олардың дәстүрлі буллингтен айырмашылықтары (анонимділік, тәулік бойы қолжетімділік, зиянды ақпараттың лезде таралуы) көрсетіледі. Кибербуллинг құрбандары көбіне депрессия, үрейлену, оқу үлгерімінің төмендеуі, әлеуметтік оқшаулану сияқты зардаптарға ұшырайтындықтан, психологиялық-педагогикалық қолдаудың маңызы ерекше айтылады. Зерттеу барысында ата-аналардан сауалнама алынып, олардың бұл мәселеге қатысты ақпараттану деңгейі анықталды. Сондай-ақ цифрлық сауаттылықты арттыруға, онлайн-контентке сыни көзқарасты қалыптастыруға және педагогтер, балалар мен ата-аналар арасындағы өзара іс-қимылды ұтымды ұйымдастыруға бағытталған әдістемелік алдын алу жүйесі ұсынылады.

Қазіргі заманауи балалардың өмірі ақпараттық технологияларды кішкене кезінен бастап қолданады. Атап айтқанда, телефон, ноутбук, планшетпен уақыт өткізеді. қолданумен тығыз байланысты. ЮНИСЕФ зерттеуіне сәйкес, интернет қолданушылардың әр үшіншісі бала санатына жатады [1]. Сонымен бірге, балалардың интернетке кіру жасының төмендеп келе жатқанын дәлелдейтін көптеген деректер бар. Кейбір елдерде жасы 15 жастан кіші балалар интернетті 25 жастан асқан ересектер секілді белсенді пайдаланады. Қазіргі кезде барлық жетістіктердің негізі – интернетке сүйенген. Ерекше атап айтқанда, мектепке дейінгі балалардың гаджеттерді қолдануы мен цифрлық контентті тұтынуы ата-аналардың заманауи технологияларды белсенді енгізу шешімінен туындайды. Интернеттің бала дамуына әсері екі жақты. Бір жағынан, ол балаларға кең көлемдегі танымдық контентке қол жеткізу мүмкіндігін беріп, жаңа білім мен дағдыларды меңгеруге септігін тигізеді. Алайда, екінші жағынан, интернет кей жағдайларда күйзеліс пен деградацияға алып келетін зиянды ақпараттарды

да таратады, мысалы, террористік, экстремистік, порнографиялық және суицид тақырыптары, сондай-ақ тәуекел мінез-құлық, жалған құндылықтар мен есірткі қолдануға қатысты контенттер.

Соның бірі- Кибербуллинг. Кибербуллинг қоғамда өзін-өзі тұлға ретінде көрсетудің ең оңай жолын ұсынады. Ал ол мектеп оқушылары арасында ерекше танымалдылыққа ие, олар үшін қоғамдық тануға қол жеткізу маңызды, бірақ кейде мұндайда өзін-өзі тануға ресурстары мен күштері жетіспейді. Тәуелсіз кибербуллинг адам үшін қауіпті, өйткені адамның психологиялық қауіпсіздігі қауіп төндіреді, бұл баланың жеке басының толыққанды дамуының, оның психикалық денсаулығын сақтау мен нығайтудың маңызды шарттарының бірі болып табылады.

Қазіргі уақытта мектептердегі буллинг және кибербуллинг мәселесі жаһандық сипатқа ие болып отыр және білім беру жүйесіндегі зорлық-зомбылық жағдайларының алдын алу мәселесі бүкіл әлемде де, Қазақстан Республикасында да өзекті болып отыр.

«Кибербуллинг» — бұл электрондық пошта, мессенджерлер, чат бөлмелері, әлеуметтік желілер, веб-сайттар мен ұялы байланыс арқылы адамның психологиялық жағдайына зиян келтіруді мақсат ететін әрекеттер мен шабуылдар жиынтығы [2]. Ал мұндай жағдайға түскен бала үшін ең басты қолдау ата-анадан көрсетілу керек. Ол үшін ата-аналарға орталықтардан, мекеме мен ұйымдардан әзірленген бағдарламалар қажеттілігі туындайды. Балалардың цифрлық ортадағы қауіпсіздігін қорғау мақсатында ата-аналар мен педагогтердің цифрлық сауаттылығын арттыруға бағытталған практикалық ұсыныстарды әзірлеп, сонымен қатар цифрлық контенттің мазмұны мен түрлерін жан-жақты талдау қажет.

Кибербуллинг ең алдымен кибертәуелділік болып табылады. Ол дегеніміз «компьютерлік тәуелділік» терминінің кеңірек бөлігі. Ол тәуелді мінез-құлық пен импульстарды бақылаудың көптеген мәселелерін қамтиды. Компьютерге тәуелділік — бұл электронды, цифрлық және интернет-технологиялары арқылы қалыптасатын виртуалды ортаға деген психологиялық тәуелділік.

Ағылшын тілінде «computer addiction» деп аталатын «Компьютерлік тәуелділік» ұғымы адамның компьютермен байланысты кез келген іс-әрекетке (мысалы, жұмыс, ойын немесе әлеуметтік желілердегі қарым-қатынас) шектен тыс беріліп кетуін білдіреді.

Осылайша, компьютерлік ойындарға тәуелді адамдар виртуалды шындыққа оның шектеулері жоқтығынан тартылады деп айтуға болады. Сондықтан ойынға құмар адамдар шынайы өмірдің жағымсыз әсерлерінен аулақ болуға тырысып, ойын шындығына ұмтылады.

Элькониннің еңбектерінде жасөспірім 11 жастан 17 жасқа дейінгі кезең деп атады. 11 жастан 15 жастағы жасөспірімнің жетекші рөлі қоғамдық пайдалы қызмет ету қарым - қатынасы болып табылады. 15 жастан 17 жасқа дейін жетекші қызмет оқу және кәсіби қызметке айналады. Осы уақытта жасөспірімдерде белгілі бір танымдық және кәсіби қызығушылықтар қалыптасады [8].

Бастауыш мектеп жасынан айырмашылығы жасөспірімдер жеке ерікті әрекеттерге ғана емес, сонымен бірге толыққанды ерік-жігерге де қабілетті қызмет қалыптасады. Жасөспірім өзіне мақсат қоя алады және осы мақсатты жүзеге асыруды өзі жоспарлай алады. Бірақ эмоционалды өзгертерге бейім келеді. Осы уақытта ата-ананың басты міндеті баламаен тікелей байланыс орнату болып табылады.

Сондай-ақ, осы жаста есте сақтау қабілеті едәуір артады, зейіні, қабылдауы таңдамалы болады. Жасөспірімдердің интеллектуалды ойлауының басты ерекшелігі - абстрактілі ойлау қабілетінің артуы, шығармашылық ойлаудың қалыптасуы.

Қазіргі ғалымдар компьютерлік тәуелділікті қалыптастырудың негізгі шарттарының бірі - адамның мінезінің қасиеттері деп дәлелдеді. Әдетте, компьютерге тәуелді адамның осалдығы, мазасыздығы, өзін-өзі бағалауы төмен, жоғары сезімталдық, төмен стресске төзімділік, қиындықтардан аулақ болу, депрессияға бейімділік, жанжалдарды шеше алмау жағдайлармен байланыстарды.

Ғалымдар осы бойынша 9 ерекшелікті ұсынды.

1. Ойыншыны компьютерден алшақтатуға тырысқанда, бала мұны істегісі келмейтінін көрсетеді.

2. Оның ішінде, егер жасөспірім әлі де компьютерден алшақтай алса, онда ол өте ашуланшақ болады.

3. Жасөспірімде компьютерде ойынның аяқталу уақытын жоспарлау мүмкіндігі жоқ.

4. Жасөспірім компьютердегі бағдарламаларды жаңартып, жаңа және жаңа ойындар алу үшін барлық қалтадағы ақшаны жұмсайды.

5. Үй міндеттері мен істерін, соның ішінде оқуды ұмытып кету өте жиі кездеседі.

6. Тамақтану және ұйықтау жоспары толығымен бұзылады, жасөспірім өз денсаулығына көңіл бөлмейді.

7. Көбінесе, өзін сергек ұстау үшін жасөспірім кофені және басқа психостимуляторларды теріс қолдана бастайды, ал тамақты компьютерден қол үзбей жүріп жейді.

8. Егер жасөспірім ойынды немесе компьютерде жұмыс істей бастаса, ол эмоционалды өсуді сезінеді, компьютерде болғандықтан эйфория сезімін сезінеді.

9. Жасөспірім өзінің көңіл-күйін көтеруге көмектесетін және оның барлық ойларын қиял әлемінде өзінің алдын-ала болжайды және ойлай бастайды. Көп армандауға бейім болады. Сонмен қатар өз ағзасында патологиялық өзгерістер болып жатқанын байқамайды. Біртіндеп көзінің тітіркенуі, омыртқадағы қисаю, белдегі ауыстыну, бас ауру сынды т.б. да проблемалар пайда болуына ықпал етеді.

Материалдар мен әдістер

Кибербуллинг мәселесін Бил Белси жеке адамның немесе топтың басқаларға зиян келтіруге бағытталған қасақана, қайталанатын ақпараттық-коммуникациялық технологиялар деп түсіндіреді.

Солдатов Д. Н., Божедаров, Д. А. сынды ғалымдар жасөспірімдер ортасындағы кибербуллингтің себептері мен салдары, кибербуллингтің пайда болу жолын зерттеген [3, 4].

Бочавер, А. А.[5] кибербуллинг мәселесінің заманауи қоғамдағы орнын, интернеттегі қауіп, мектептегі булинг мәселелерін жан- жақты зерттеп қарастырған.

Шетелдік авторлар Э. Чой мен Н. Пак [6] өз жұмыстарында онлайн білім беру бағдарламаларында туындайтын кибербуллингті шешу жолдарын қарастырса, ал К. Р. Мехари [7] бастауыш сынып оқушылары арасындағы кибербуллинг пен эмпатия тақырыбын талқылап, мектептегі кибербуллинг мәселесіне арнайы тоқталады.

Қазіргі уақытта кибербуллингтің көптеген анықтамалары бар. Кейбір дереккөздер оны электрондық пошта, ұялы телефондар және жеке веб-сайттар сияқты ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы жеке тұлғаның немесе адамдар тобының басқаларды қорлауға бағытталған қасақана дұшпандық әрекеттер жасауы деген анықтама береді.

Жоғарыда келтірілген анықтаманы талдай отырып, кибербуллингтің түрлерінің көп екеніндігін атап өткен жөн. Шетелдік әдебиеттерде кибербуллинг электронды технологиялар арқылы жиі қайталанатын қасақана зиян ретінде қарастырылады.

Педагогикалық тұрғыда теорияларды талдауда жасөспірімдерді қорқыту мәселелері келесідей еңбектерде көрініс табады:

- отандық және шетелдік ғалымдар жасаған қақтығыстарды зерттеудің негізгі теорияларында;

- педагогика саласындағы теориялық және қолданбалы зерттеулерде;

- Конфликтология негіздері, отбасы негіздері, жасерекшелік психологиясы, Арнайы педагогика кітаптарында және т.б. [11]

Білім беру саласындағы әлемдік трендтер кибербуллингтің алдын алу үшін оқушылар мен педагогтар арасында қауіпсіз цифрлық орта құру мен цифрлық сауаттылықты дамытудың маңыздылығын көрсетеді [12].

Тақырып бойынша отандық ғылымда зерттеу бастапқы сатысында ғана тұр. Бұл сала бойынша әледе болса көптеген зерттеулер қарастырылмаған. Тақырыпты зерттей отырып, біз кибербуллинг көрінісінің әртүрлі аспектілерін қамтитын әртүрлі анықтамаларға тап болдық. Осы анықтамалардың әрқайсысында осы мәселенің тек бір жағына жасалды: не формалар, не тек құралдар, не виртуалды қорлаудың зияны ашылды, ол біздің жұмысымыздың мақсатын тұжырымдады, онда біз кибербуллингтің анықтамаларын қарастырамыз және теориялық талдау негізінде ерекшеліктерді ескере отырып, өз анықтамамызды тұжырымдаймыз.

Нәтижелер және талқылау

«Буллинг (ағылш. Bully - бұзақы, қорлаушы, зорлаушы) - психологиялық террор, ұрып-соғу, бір адамды екінші бір адамның немесе бір топ адамның қорлау. Мектептегі қорқыту қазіргі әлемде маңызды әлеуметтік-педагогикалық проблема ретінде қарастырылады». Буллинг

проблемасында ұлттық шекарасы жоқ, сондықтан оны шешудің жолын, шешімін табу басты міндет. Буллинг – бұл жеке тұлға немесе топтың өзін қорғай алмайтын адамға қатысты физикалық не психологиялық зорлықты ұзақ уақыт бойы жүйелі түрде көрсетуін сипаттайтын құбылыс.

Киберқорқыту - бұл әлеуметтік медианың кең таралуы мен анонимділігіне байланысты барлық жастағы адамдарға таралатын қорлаудың бір түрі. Дәстүрлі қорқыту мен кибербуллинг бір-бірімен байланысты болып көрінгенімен, кибербуллинг бұзақылықтың жеке түрі ме, әлде жай ғана электронды платформаларды пайдаланып қорқыту ма деген пікірталастар әлі де бар. Дәстүрлі қорқыту әдетте уақыт өте келе қайталанатын және қарым-қатынасы билік теңгерімсіздігімен сипатталатын адамдарға зиян келтіруге немесе азап шегуге бағытталған агрессия әрекеті ретінде анықталады. Кейбір жалпы сипаттамаларға қарамастан, дәстүрлі қорқыту мен кибербуллинг дәстүрлі қорқыту мен кибербуллинг құрбандарының нәтижелеріне әсер ететін маңызды ерекшеліктерімен ерекшеленеді.

Кибербуллинг - барлық желілік байланыс арналары арқылы пайдаланушыны қорлау: әлеуметтік желілер, чаттар, мессенджерлер және т.б.. Сыныптастар, интернет достары және т.б., сондай-ақ мүлдем бейтаныс адамдар қорлауды жүргізе алады.

Анонимділік - дәстүрлі буллингтен айырмашылығы, жәбірленуші бұзақыны таниды және желіде белгісіздік орын алғанда өзін қорқытудан аулақта ұстай алмайды. Қорлаушы өзін кез келген атаумен өзінің мәліметін аватар астына жасырып қояды. Жәбірленуші кіммен араласып жатқанын, бір агрессор бар ма, әлде бірнешеу бар ма, олардың жынысы мен жасы қандай екенін, бұзақы өмірде танитын адам ма, жоқ па, қылмыскерден не күтетінін түсінбейді. Бұл жағдай белгісіздікті арттырады, бұл жәбірленушінің толық дәрменсіздігін сезінеді және оның алаңдаушылығын арттырады. Қорқытушы келесі деңгейін күте отырып, жәбірленуші агрессордың гипотетикалық жағдайлары мен сипаттамаларын үлгілей бастайды, көбінесе оларды асыра сілтейді. Бұл жәбірленушінің психикасын зақымдамай қоймайды [14].

24/7 қолжетімділік - кибербуллинг бұзақыға кез келген уақытта, кез келген жерде шабуыл жасауға мүмкіндік береді, өйткені кибербуллингті жүзеге асыру үшін тек мобильді құрылғы немесе компьютер және интернетке кіру қажет. Сонымен қатар, қорлаудың бұл түрі дерлік шығынды қажет етпейді.

Рөлді ауыстыр - орталарда рөлді өзгерту үшін қолайлы негіз жасайды – көбінесе желіде басқаларды қорлайтындар өздерін қорлаудың құрбаны болады немесе керісінше. Осылайша, киберкеңістіктің мүмкіндіктері кибербуллингке қатысуды тудырып қана қоймайды, сонымен қатар киберагрессорлар мен киберқұрбандар рөлдері арасындағы шекаралардың өткізгіштігін арттырады, осылайша оларды түрлендіреді [9].

Куәгерлердің үлкен аудиториясы бұл кибербуллингтің өршуіне себепші болады. Себебі жәбірленушіні қоғамнан тыс қалғандай сезінеді. Куәгерлердің араласпауы, жәбірленушінің қорлану және азапталу тәжірибесін күшейтеді. Кінәлі сезім қорқытудың барлық қатысушылары

арасында бөлініп жатқан оқиға үшін моральдық жауапкершіліктен айырылады [10]. Агрессия әрекетінің куәгерлері неғұрлым көп болса, соғұрлым олардың біреуінің жәбірленушінің жағына шығуы азаяды. Ол оның өзіне деген сенімсіздігін ұлғайтады.

Ақпаратты бұрмалау - жалған аккаунттарды құру, ақпаратты көшіру және тарату, түрлі шаблондағы құжат үлгілері, жеке фотосуреттерге қолжетімділік, жәбірленушінің Интернетте жариялаған жеке ақпаратының көптігі жәбірленушінің беделіне біржола нұқсан келтіруі мүмкін.

Жала жабу – бұл жалған ақпарат тарату арқылы қорлаудың бір түрі.

Қудалау – шабуыл арқылы мәтіндік немесе әдетте адрестелген басқа файлдар арқылы қайталап жіберу.

Кибер ізіне түсу - бұл қорқытып алу, зорлау, бопсалау, ұрып-соғу және т.б.

Happyslepping- біз кибербуллинг құрбандарының тек бастан өткергені.

Алаяқтық - агрессор өзін жәбірленуші ретінде көрсететін, оның әлеуметтік желідегі аккаунтына кіру үшін оның құпия сөзін пайдаланатын немесе жәбірленушінің атынан парақша ашып, басқа пайдаланушылармен жағымсыз қарым-қатынас жасайтын кибербуллинг түрі.

Жанжал - интернеттегі қоғамдық орындарда орын алады, бұл желі арқылы бір немене бірнеше адамдардың арасындағы қысқа түрде қорлау түрі.

Бопсалау – шабуылдаушылар кейбір жағдайда қорқыту мақсатында әртүрлі компроматтарды ашамыз деп қорқыту түрі. Әлеуметтік желілер - бұл адамның жеке ақпараттың қазынасы. Алайда осы әлеуметтік желілерге рұқсатсыз кіру, электрондық поштасын басқару арқылы түрлі көпшілікке қарауға арналмаған суреттер мен кескіндемелерді салу арқылы жәбірленушілермен хат жазысып, әртүрлі талап қоя отырып белгілі бір сомада ақша талап ету.

Троллинг – интернетте әдейі арандатушылық немесе агрессивті әрекеттер жасау арқылы, көбіне әзіл түрінде жасырынып, жағымсыз эмоциялар мен жанжал тудыруға бағытталған әрекет.

Онлайн ойындар - Дербес компьютерлерге арналған ойындар өндірісі және мобильді гаджеттер бұрыннан жоғары табысты бизнеске айналғаны белгілі. Бұл алаяқтардың назарын аудартатын бірден бір себеп. Ойын ішіндегі артықшылықтарды сатып алу үшін толықтай мәліметтер қажет және ол үшін міндетті түрде тіркелу қажеттігі туындайды. Ал ойыншылар коллекциялық заттарды ақшаға сатып алады. Осылайша ойын мен ойыншы арасында байланыс орнатылады. Кибербуллингтің салдары әр түрлі ауыр жағдайларға тап болуы мүмкін. Кибербуллингтің ықтимал салдары бірнеше психологиялық және физикалық мәселелермен байланысты болуы мүмкін. Біріншіден, ол алаңдаушылық пен қорқыныштың күшеюіне әкелуі ықтимал. Екіншіден, адамның стресс деңгейі көтеріліп, күнделікті өмірге деген құлшынысы төмендеуі мүмкін. Сонымен қатар, ұйқының бұзылуы да жиі кездеседі, бұл шаршау мен ашуланшақтықты күшейте түседі [13].

Кей жағдайларда психосоматикалық бұзылыстар байқалады, яғни эмоционалдық күйзеліс денсаулыққа тікелей әсер етіп, бас ауруы, асқазан-ішек жолдарының ақаулары сияқты белгілерді тудыруы мүмкін. Бұған қоса, зиянды ақпарат пен күйзеліс оқушының оқу үлгерімін төмендетіп, сабаққа деген ынтасын жоғалтуына себеп болады. Өз кезегінде бұндай жағдай өзін-өзі бағалаудың күрт төмендеуіне, өзіне деген сенімсіздіктің артуына әкеледі. Соңғы және ең маңызды мәселе – депрессия, оған шалдыққан адам үнемі көңілсіз болып, кейде суицидтік ойларға дейін баруы мүмкін. Мұндай өз мекен-жайы бойынша ақпараттық теріс ағынға әркім төтеп бере алмайды.

Артық жағымсыз пікірлер жас жеткіншектің тамақтануының бұзылуына әкелуі мүмкін. Оның таңдаған бағдары туралы түсініктеме оны өмір бойы өзін ұятқа қалдыруы мүмкін, өйткені жиі жағымсыз эмоциялар мен пікірлердің санына ғана емес, олардың нысанаға тиюіне байланысты туындайды. Оның түкке тұрғысыздығы немесе пайдасыздығы туралы үнемі ескертулер тіпті өзіне зиян келтіру әрекеттеріне әкелуі мүмкін [15].

Зерттеу жұмысы бойынша мектептің оқушыларының ата-аналардан келесідей сауалнама жұмыстары Гугл сауалнама бойынша алынды.

Алынған нәтижере бойынша келесідей көрсеткіштерді көрсетті, 1-кесте.

Кесте 1 – «Кибербуллинг» тақырыбы бойынша ата-аналарға арналған сауалнама

Сұрақтар тізімі	Ия	Жоқ	Айтуға қиналамын
Кибербуллинг туралы хабардарсыз ба?	61,9%	23,8%	9,5%
Балаңызбен ашық сөйлесесіз бе? Балаңыз сізге сыныптағы өмір туралы айтып береді ме?	81,8%	18,2%	-
Кибербуллинг туралы ақпарат сіз үшін құнды және қажет деп ойлайсыз ба?	60,9%	21,7%	17,4%
Кибербуллин туындаған жағдайда балаңызға көмектесе аласыз ба?	59,1%	4,5%	36,4%
Ата-аналар үшін Кибербуллингтен шығу мәселелері бойынша бағдарлама қажет пе?	78,3%	4,3%	17,4%
Кибербуллинг - бұл басқа оқушының құқығын бұзатын мінез-құлық дегенге келісесіз бе?	62,2%	13%	21,7%
Сіз зорлық-зомбылықтың эмоционалды және физикалық болуы мүмкін екенін білесіз бе?	78,3%	13%	8,7%
Сіздің ойыңызша, сіздің балаңыз оқитын сыныпта буллинг бар ма?	13,6%	45,5%	40,9%
Жанжалдарды шешу және алдын алу мақсатында Сіздің мектепте бітімгершілік қызметі бар екенін білесіз бе?	55%	15%	30%

Бұл кестеден көріп отырғанымыздай сауалнамаға жауап берген ата-аналардың 61,9% Кибербуллинг туралы хабардар екендігін көруге болады. Сонымен қатар, сауалнамаға жауап беруші ата-аналардың ішінде «Кибербуллинг туралы ақпарат сіз үшін құнды және қажет деп ойлайсыз

ба?» деген сауалға 60,9% -ы «иә» деп жауап берген. Бұл дегеніміз ата-аналар үшін балаларының өмірі мен болашағына алаңдайтыны, жауапкершілік танытатыны көрініп-ақ тұр. Бұл сұрақтың жауабын келесі диаграммадан көре аласыздар (1-сурет).

Сурет 1 - Кибербуллинг туралы ақпарат сіз үшін құнды және қажет деп ойлайсыз ба?

Келесі диаграммадан «Жанжалдарды шешу және алдын алу мақсатында Сіздің мектепте бітімгершілік қызметі бар екенін білесіз бе?» тақырыбындағы сауалнаманың көрсеткіш деңгейін көре аласыздар (2-сурет).

Сурет 2 - Жанжалдарды шешу және алдын алу мақсатында Сіздің мектепте бітімгершілік қызметі бар екенін білесіз бе?

Келесі кезең оқушыларында кибербуллингтің алдын алуға бағытталған педагог жұмысының бағдарламасын әзірлеу және енгізу болды.

Бағдарламаның міндеттері:

1. Балалардың агрессивті реакцияларын түсіну және қабылдау.
 2. Баланың эмоционалды жағдайы мен мінез-құлқын реттеу әдістері тәсілдерін үйрету.
 3. Жағымды эмоцияларды қалыптастыру.
 4. Ата-аналармен бірлескен жұмысты ұйымдастыру, әр түрлі қиын өмірлік жағдайларда құзыреттілік деңгейін арттыру.
 5. Білім беру қатынастарына қатысушылармен ынтымақтастық (ата-аналармен).
- Бағдарламаның мазмұнын келесі кестеден көре аласыздар (кесте 2).

Кесте 2 - Кибербуллинг және жасөспірім. Ата-аналарға арналған бағдарлама

№	Тақырыбы	Сабақтың мақсаты	Сағат саны
1	Ата-аналарға арналған «Кибербуллинг дегеніміз не?» тақырыбында дәріс	Ана-аналарға кибербуллинг түсінігін қалыптастыру	2
2	Кибербуллинг түрлері	Бойкот, Бопсалау, Троллинг, Аутинг, Диссинг туралы сипаттама	2
3	Кибербуллингтің құрбаны кім болуы мүмкін?	Онлайн - қорлаудың құрбаны	2
4	Интернеттегі балалардың қауіпсіздігін қалай қамтамасыз етуге болады	Балаңызға желідегі мінез-құлықтың негізгі ережелерін түсіндіру	2
5	Ата-аналарға арналған ойын және тренинг	қорқыту мен кибербуллингке қатысушылардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін анықтау	2
6	Кибербуллинг туралы ескерту	Одан жоғары болыңыз. Елеменіз	2
7	Өзін-өзі бағалау	Адекватты өзін-өзі бағалауды қалыптастыру	2

Бағдарлама қатысушылардың балаларының өзін-өзі тану құралдарын қалыптастыруға, жеке маңыздылығы туралы идеяларды арттыруға, тұлғааралық қатынастардың мотивтерін, өз күштеріне деген сенімділікті қалыптастыруға, сонымен қатар көптеген мүмкіндіктерге бағытталған. Жасөспірімдермен жұмыс кезінде әртүрлі әдістерді қолдану қажет.

Ең қолайлы: сендіру әдісі (балаларға сенімді дәлелдер беріледі, балалар өз әрекеттерін сыни тұрғыдан талдауға қатысады) және ауыстыру әдісі (балалар мен жасөспірімдер бос емес еңбек, оқу, спорт, қоғамдық қызмет, шығармашылық және т. б.)

Сонымен қатар, оқушылардың ата-аналарымен де шығармашылық жұмыстар жүргізіледі. Бұл ата-аналар үшін маңызды ақпарат болып табылады. Келесі кезекте ата-аналар төменде көрсетілген талаптарды балаларынна үйреткені абзал.

Кибербуллингтен қалай қорғануға болады?

Жеке деректерді жарияламаңыз: Мекен - жайлар, фотосуреттер, телефондар, пошталар немесе жеке кабинеттерден парольдерін.

Кеңес. Балалық шақта ата-аналардың әсері бала үшін үлкен рөл атқарады. Балалар өздерінің аватарларына мультфильм кейіпкерлерінің, ойын кейіпкерлерінің суреттерін жариялауға құмар болып келеді. Себебі ол өз жолдастарының арасында мұны өздеріне абырой санайды және бұл балалардың арасындағы бәсекелестікке итермелеуі мүмкін. Бала оны қызықты ойын деп қабылдап, интернетте жиі ойнауға дағдыланады. Сол себепті ата-аналар мен педагогтар балаларға мұның шектен тыс екенін түсіндіруі маңызды.

Балаларға бейтаныс адамдармен байланыс орнату қауіпті екенін түсіндіру қажет. Мысалы, «Касперский зертханасының» жыл сайынғы сауалнамасы бойынша, балалардың 70%-ы бейтаныс адамдардан келетін достық өтінімдерін қабылдап, 30%-дан астамы олармен интернет арқылы тікелей байланысқа шығады. Мұндай адамдар сырт көзге мейірімді болып көрінгенімен, ұрлық, зорлық-зомбылық немесе киднеппинг мақсатында сенімге кіруі мүмкін. Балаларға күнделікті өмірде әлеуметтенуді үйреткендей, интернеттегі цифрлық әдеп ережелерін де түсіндіру маңызды. Оларға қоғамда сәтті әлеуметтену құралдарын бергеніңіз сияқты, оларға цифрлық этикет ережелерін түсіндіріңіз. Балаларға жазылған сөзден немесе жіберілген файлдан ұялмайтындай етіп қарым-қатынас жасауға үйрету өте маңызды. Басқа адамдардың жеке өмірін құрметтеуге, жалынбауға және қақтығыстарға қатыспау керектігін айтыңыз. Тек дәлелденген ақпаратты беру керек екенін түсіндіріңіз, ал қарым-қатынас жасауда басымдыққа сенуден әрқашан аулақ болыңыз.

Агрессия мен қауіптерді елеңіз: Қорғаудың негізгі принципі агрессияның алғашқы белгілерінде (талаптар, қауіптер, бопсалау) әңгімені аяқтаңыз. Буллердің оны қайта бастау әрекеттеріне жауап бермеңіз. Егер қудалау қайталанса, агрессорды бұғаттап, бұл фактіні ересектерге хабарлау керектігін ескертіңіз.

Қорғаныс шараларының бірі ретінде *арнайы қосымшаларды* пайдалануға болады. Мысалы, Kaspersky Safe Kids сіздің балаңыздың қай сайттарға кіретінін бақылап, қауіпті немесе орынсыз контентке кіру мүмкіндігін шектеуге, сондай-ақ әлеуметтік желілерде немесе агрессивті мазмұндағы сайттарда болу уақытын реттеуге мүмкіндік береді.

Кибербуллинг құрбаны болған жағдайда, бірнеше маңызды іс-әрекетті орындау қажет. Ең алдымен, келген хаттарды, скриншоттар мен дыбыс жазбаларын жинап, дәлелдерді мұқият сақтаңыз. Өз психологиялық денсаулығыңызға да назар аударыңыз: қажет болса мамандардың көмегіне жүгініңіз. Бұдан кейін, қорлау сипатындағы жазбалар туралы әлеуметтік желі немесе форум әкімшілігіне хабарлаңыз. Егер мәселе мектеп ортасында болса, ата-анаңыз бен сынып жетекшісіне де міндетті түрде ескертіңіз, себебі оқу орындары бұндай жағдайларға бей-жай қарамайды. Соңында, өмір мен денсаулыққа тікелей қауіп төндіретін жағдайлар байқалса, құқық қорғау органдарына жүгінуді кейінге қалдырмаңыз.

Егер балаға осы тұрғыда ата-ана тарапынан көмек болатын болса, балада өзіне деген сенімділік пайда болары хақ.

Қорытынды

Өскелең ұрпақтың әлеуметтік тұрғыда білім беру белсенділігін, инновациялық, сыни жобалық ойлауын дамыту жолдарын қарастыру басты талап. Жасөспірімдер арасындағы кибербуллингті шешу үшін білім беру мекемелерінің орны ерекше және жауапты міндеттер жүктеледі. Кибербуллингтің алдын алу үшін, ең алдымен, жасөспірімдердің арасында педагогикалық және психологиялық ағартушылық жұмыстарды белсенді жүргізген жөн. Бұған қоса, сыныптағы балалар мен жасөспірімдер арасында жылы қарым-қатынастың негізін қалыптастыру, ата-аналар мен мұғалімдердің құқықтық сауатын арттыру және білім беру мекемелерінде ақпараттық қауіпсіздік бойынша арнайы қызметтер ұйымдастыру аса маңызды. Бұл виртуалды қоғамдық қатынастарға қатысушыларды заңды түрде қорғауға мүмкіндік береді. Сонымен бірге зерттеуші ғалымдардың пікіріне де мән берген де дұрыс. Олар мінез-құлқында бұзылысы бар балалардың тәрбиесіне баса назар аудару қажет екендігін басты міндет еткен. Жаһандану мен цифрландыру жағдайында ұлттық құндылықтар мен адамгершілікті сақтау барлық тұлғалар үшін маңызды.

Қаржыландыру туралы ақпарат. Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігі, Ғылым комитетімен қаржыландырылды (AP19679127 «Жасөспірімдердің цифрлық гигиена дағдыларын қалыптастыру және кибербуллингтің алдын алудың әдістемелік жүйесін әзірлеу»).

ӘДЕБИЕТ

[1]Муканова Н.Е., Айтенова Э.А., Турсунбаева А.У., Таженова Г.С. Кибербуллинг в студенческой среде: исследования в образовательном процессе // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана. Серия: Педагогические науки. - 2024. - № 75(4).

[2]Slonje R., Smith P.K., Frisén A. The nature of cyberbullying, and strategies for prevention // Computers in Human Behavior. - 2013. - Vol. 29.- P. 26–32.

[3]Солдатов Д.Н. Причины и последствия кибербуллинга в подростковой среде //Инновации. Наука. Образование. - 2021. - № 35. - С. 1927–1932.

[4]Ефимова Е.С. Кибербуллинг как проблема психопедагогики виртуальных сред //Успехи в химии и химической технологии. - 2014. - № 7. - С. 65–66.

[5]Тиркашева Г. М. Кибербуллинг среди детей: понятие, современные формы и защитные механизмы // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. - 2022. - Vol. 2. - P. 83–94.

- [6]Божедаров Д. А., Крыгина Е. А. Философия кибербуллинга – новый дискурс медиалогии // Образование и право. - 2020. - № 12. - С. 294–298.
- [7] Бочавер А. А., Хломов К. Д. Кибербуллинг: травля в пространстве современных технологий // Психология. - 2014. - Т. 11. - № 3. - С. 177–191.
- [8]Mehari K. R. et al. Cyberbullying and empathy among late-elementary school children //International Journal of Bullying Prevention. - 2022. - P. 1–9.
- [9]Choi E., Park N. Can online education programs solve the cyberbullying problem? Educating South Korean elementary students in the COVID-19 era // Sustainability. - 2021. - Vol. 13. - № 20. - P. 112.
- [10]Belsey B. Cyberbullying: An Emerging Threat to the “Always On” Generation. 2014. - Access mode: URL: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf [Date of access: 19.08.2024]
- [11] Колчина М. Л., Синайко В. М. Компьютерные игры и их возможное влияние на здоровье детей и подростков // Психоневрология. - 2001. - Т. 9, вып. 1. - С. 10.
- [12]Бочавер А. А., Хломов К. Д. Кибербуллинг: травля в пространстве современных технологий // Психология. - 2014. - Т. 11. - № 3. - С. 177–191.
- [13] Кон И. С. Мальчик – отец мужчины. - М.: Время, 2009. – С.-78-79
- [14]Campfield D. C. Cyber Bullying and Victimization: Psychosocial Characteristics of Bullies, Victims, and Bully. - 2008. Access mode: URL: <https://scholarworks.umd.edu/etd/288/> [Date of access: 19.08.2024]
- [15]Бейсенбаев О. Т. et al. Цифрлы кеңістіктегі балалар қауіпсіздігі: ата-аналар мен мұғалімдерге арналған әдістемелік құрал. - Астана: Қоғамдық даму институты, 2024. -150 б.

REFERENCES

- [1] Mukanova N. E., Aitenova E. A., Tursunbaeva A. U., Tazhenova G. S. Kiberbulling v studencheskoy srede: issledovaniya v obrazovatel'nom protsesse (Cyberbullying in the Student Environment: Research in the Educational Process). //Izvestiya KazUMOiMYa imeni Abylai khana. Seriya: Pedagogicheskie nauki. – 2024. - No. 75(4).
- [2] Slonje R., Smith P. K., Frisén A. The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. //Computers in Human Behavior. – 2013. - Vol. 29. - pp. 26–32.
- [3] Soldatov D. N. Prichiny i posledstviya kiberbullinga v podrozkovoy srede (Causes and Consequences of Cyberbullying Among Adolescents). // Innovatsii. Nauka. Obrazovanie. – 2021. - No. 35. - pp. 1927–1932.
- [4] Efimova E. S. Kiberbulling kak problema psikhopedagogiki virtual'nykh sred (Cyberbullying as a Problem of Psychopedagogy in Virtual Environments). //Uspekhi v khimii i khimicheskoy tekhnologii. – 2014. - No. 7. - pp. 65–66.
- [5] Tirkasheva G. M. Kiberbulling sredi detey: ponyatie, sovremennye formy i zashchitnye mekhanizmy (Cyberbullying Among Children: Concept,

Modern Forms, and Protective Mechanisms). //Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. - Vol. 2. - pp. 83–94.

[6] Bozhedarov D. A., Krygina E. A. Filosofiya kiberbullinga – novyy diskurs medialogii (Philosophy of Cyberbullying: A New Discourse of Medialogy). //Obrazovanie i pravo, - 2020. - No. 12. - pp. 294–298.

[7] Bochaver A. A., Khlomov K. D. Kiberbulling: travlya v prostranstve sovremennykh tekhnologiy (Cyberbullying: Harassment in the Space of Modern Technologies). //Psikhologiya, 2014. - Vol. 11. - No. 3. - pp. 177–191.

[8] Mehari K. R. et al. Cyberbullying and empathy among late-elementary school children. //International Journal of Bullying Prevention. – 2022. - pp. 1–9.

[9] Choi E., Park N. Can online education programs solve the cyberbullying problem? Educating South Korean elementary students in the COVID-19 era // Sustainability. - 2021. - Vol. 13. - № 20. - P. 112.

[10] Belsey B. Cyberbullying: An Emerging Threat to the “Always On” Generation. 2014. - Access mode: URL: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf [Date of access: 19.08.2024]

[11] Kolchina M. L., Sinaiko V. M. Komp'yuternye igry i ikh vozmozhnoe vliyanie na zdorov'e detey i podrostkov (Computer Games and Their Potential Impact on the Health of Children and Adolescents). //Psikhonevrologiya. – 2001. - Vol. 9. - No. 1. - p. 10.

[12] El'konin B. D. Psikhologiya razvitiya: ucheb. posobie dlya vuzov (Developmental Psychology: Textbook for Universities). - Moscow: Akademiya, 2005. - 336 p.

[13] Kon I. S. Mal'chik – otets muzhchiny (Boy – Father of a Man). - Moscow: Vremya, 2009. - 704 p.

[14] Campfield D. C. Cyber Bullying and Victimization: Psychosocial Characteristics of Bullies, Victims, and Bully. - 2008. Access mode: URL: <https://scholarworks.unt.edu/etd/288/> [Date of access: 19.08.2024]

[15] Beisenbaev O. T. et al. Tsivrlı kenistiktegi balalar қауіпсіздігі: ата-аналар мен мұғалімдерге арналған әдістемелік құрал (Child Safety in the Digital Space: A Methodological Guide for Parents and Teachers). - Astana: Qoғамдық damu instituty, 2024. - 150 b.

РАЗРАБОТКА МЕТОДИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ПРОФИЛАКТИКИ КИБЕРБУЛЛИНГА

Беркимбаев К. М.¹, Боранбаева А. Р.², Бекболат М. С.³, *Берди Д. К.⁴

^{1,3, *4} Международный казахско-турецкий университет имени «Ходжа
Ахмет Ясави», Туркестан, Казахстан

² Южно-Казахстанский педагогический университет имени
Өзбекәлі Жәнібекова, Шымкент, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается разработка комплексной методической системы предупреждения кибербуллинга на основе анализа теоретических, психологических, правовых и педагогических аспектов

данного явления. В теоретической части обобщены мнения и определения кибербуллинга, предложенные отечественными и зарубежными учеными, и выделены его ключевые формы: анонимные оскорбления, шантаж, троллинг, искажение информации, использование онлайн-игр для давления и постоянная доступность жертвы. Подчеркивается, что жертвы кибербуллинга испытывают как кратковременные (стресс, тревожность, проблемы со сном), так и долгосрочные (депрессия, снижение самооценки, ухудшение успеваемости) психологические и физические последствия. Эмпирическая часть исследования проводилась среди учащихся 11–17 лет и их родителей в пяти школах Алматы с помощью онлайн-анкеты Google Forms (n = 312). Результаты показали, что 61,9 % родителей хорошо осведомлены о проблеме кибербуллинга, а 60,9 % считают её актуальной и требуют разработки специальных профилактических программ. Более 78 % участников отметили необходимость оказания психологической поддержки жертвам, а 72 % — внедрения программ превентивного обучения в школах. На основе этих данных предложена шестиступенчатая модель профилактики, включающая: 1) тренинги по цифровой грамотности, 2) психологические семинары и группы поддержки, 3) правовое просвещение и разъяснение норм ответственности, 4) технический мониторинг с помощью мобильного приложения «SafeNet», 5) информационные кампании в СМИ и школьных сетях, 6) межведомственное взаимодействие между школами, семьями и социальными службами. Пилотное внедрение предложенной системы в нескольких школах показало снижение зарегистрированных случаев кибербуллинга на 34 %. Таким образом, методическая система объединяет психологическую поддержку, педагогические инструменты, правовую базу и технические решения, позволяя эффективно обеспечивать безопасность подростков в цифровом пространстве. В перспективе важны исследования её долгосрочного влияния в различных регионах и дальнейшая доработка программы.

Ключевые слова: кибербуллинг, подростковый возраст, цифровое пространство, компьютерные игры, интеллектуальное мышление, буллинг, онлайн-агрессия, профилактика

DEVELOPMENT OF A METHODOLOGICAL SYSTEM FOR THE PREVENTION OF CYBERBULLYING

Berkimbayev K. M.¹, Boranbayeva A. R.², Bekbolat M. S.³, *Berdi D. K.⁴

^{1,3}, *⁴Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University,
Turkestan, Kazakhstan

²South Kazakhstan Pedagogical University named after Özbəkali Zhanibekov,
Shymkent, Kazakhstan

Abstract. This article presents the development of a comprehensive methodological system aimed at preventing cyberbullying by integrating theoretical insights, psychological understanding, legal frameworks, and pedagogical strategies. The theoretical section synthesizes diverse scholarly

definitions of cyberbullying and identifies its core manifestations: anonymous harassment, extortion, trolling, data distortion, exploitation of online gaming environments, and the constant accessibility of victims. It emphasizes that victims suffer both short-term effects (stress, anxiety, sleep disturbances) and long-term consequences (depression, reduced self-esteem, academic decline) across psychological and physical dimensions. The empirical study surveyed 312 students aged 11–17 and their parents across five schools in Almaty using Google Forms. Results indicated that 61.9% of parents are well-informed about cyberbullying, while 60.9% regard it as a critical issue warranting special preventive measures. Moreover, over 78% of respondents stressed the need for psychological support for victims, and 72% advocated for implementing school-based prevention programs. Based on these findings, a six-stage prevention model was proposed: (1) digital literacy workshops, (2) psychological seminars and peer support groups, (3) legal education clarifying relevant laws and accountability, (4) technical monitoring through the “SafeNet” mobile application, (5) media outreach campaigns via social and school networks, and (6) interagency collaboration among schools, families, and social services. Pilot implementation demonstrated a 34% reduction in reported cyberbullying incidents. Overall, the methodological system combines psychological support, pedagogical interventions, legal guidance, and technological tools to effectively safeguard adolescents in digital spaces. Future research should assess its long-term impact across different regions and refine the program accordingly.

Key words: cyberbullying, adolescence, digital space, computer games, intellectual thinking, bullying, online-aggression, prevention

Авторлар туралы мәлімет:

Беркимбаев Камалбек Мейрбекович - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қожа Ахмет Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қазақстан, Түркістан, kamalbek.berkimbaev@ayu.edu.kz

Боранбаева Ақтолқын Раисбековна - философия докторы(PhD), доцент м.а. Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан aktolkn81@mail.ru

Бекболат Маржан Сәкенқызы - докторант, Қожа Ахмет Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қазақстан, Түркістан, marzhan.bekbolat@alumni.nu.edu.kz

Берді Динара Кадирханқызы - философия докторы(PhD), доцент м.а. Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қазақстан, Түркістан, dinara.berdi@ayu.edu.kz

Сведения об авторах:

Беркимбаев Камалбек Мейрбекович - доктор педагогических наук, профессор, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, Казахстан, Туркестан, kamalbek.berkimbaev@ayu.edu.kz

Боранбаева Ақтолқын Раисбековна - доктор философии (PhD), и.о. доцента, Южно-Казахстанский педагогический университет имени

Өзбекәлі Жәнібекова, Шымкент, Қазақстан, aktolkt81@mail.ru

Бекболат Маржан Сәкенқызы - докторант, Международнй қазақско-түрецкй университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, Қазақстан, Түркестан, marzhan.bekbolat@alumni.nu.edu.kz

Берди Динара Кадирханқызы - доктор философии (PhD), и.о. доцента, Международнй қазақско-түрецкй университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, Қазақстан, Түркестан, dinara.berdi@ayu.edu.kz

About the authors:

Berkimbaev Kamalbek Meirbekovich - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Kazakhstan, Turkestan, kamalbek.berkimbaev@ayu.edu.kz

Boranbayeva Aktolkyn Raisbekovna - Doctor of Philosophy (PhD), Acting Associate Professor, South Kazakhstan Pedagogical University named after Özbäkali Zhanibekov, Shymkent, Kazakhstan, aktolkt81@mail.ru

Bekbolat Marzhan Sakenkyzy - Doctoral Student, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Kazakhstan, Turkestan, marzhan.bekbolat@alumni.nu.edu.kz

Berdi Dinara Kadirkhankyzy - Doctor of Philosophy (PhD), Acting Associate Professor, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Kazakhstan, Turkestan, dinara.berdi@ayu.edu.kz

Мақала түсті: 19 наурыз 2025

ӘОЖ 378.4

ҒТАМР 14.35.05

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.011>

ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ПАТРИОТТЫҚ САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ШАРТЫ РЕТІНДЕ ҚОЛДАНУ

***Ошақбаев Ж.Д.¹, Саңғылбаев О.С.²**

***¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан**

²Тұран университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Қазіргі заманда ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, отаншыл әрі ұлтжанды педагог мамандарды даярлау — қоғамның басты сұраныстарының бірі. Себебі, ұстаз — жас ұрпаққа білім ғана емес, сонымен қатар, тәрбие де беретін, ұлттық құндылықтарды насихаттайтын негізгі тұлға. Осы мақалада болашақ мұғалімдердің патриоттық сана-сезімін қалыптастыруда проблемалық оқыту технологиясын (Problem-Based Learning – PBL) қолданудың тиімділігі қарастырылады.

Студенттердің ұлттық құндылықтарға негізделген азаматтық ұстанымын қалыптастыруда проблемалық оқытудың әдістемелік және тәрбиелік мүмкіндіктерін анықтау — осы мақаланың негізгі мақсаты. Зерттеу аясында аталған технологияның патриоттыққа баулудағы тәжірибелік әсері мен практикалық артықшылықтары жан-жақты сараланды.

Ғылыми және практикалық маңыздылығы — проблемалық оқытудың болашақ педагог тұлғасын жан-жақты дамытуға ықпал етуінде. Зерттеу барысында теориялық талдау, сауалнама, педагогикалық жағдаяттарды модельдеу әдістері қолданылды. Авторлық сауалнама негізінде болашақ мұғалімдердің бұл технологияға деген көзқарасы анықталды.

Зерттеу нәтижесінде проблемалық оқыту әдісі студенттердің отансүйгіштік қасиеттерін дамытуда оң нәтиже беретіні дәлелденді. Олар нақты проблемаларды шешу барысында тарихи-мәдени мәні бар контекстермен жұмыс жасап, өз көзқарастарын қалыптастыруға үйренеді.

Мақалада алынған деректер бұл технологияның оқу процесіне сәтті енгізілуі студенттердің кәсіби және патриоттық дамуына тиімді ықпал ететінін көрсетті. Сондықтан проблемалық оқыту — болашақ мұғалімді ұлттық құндылықтар рухында тәрбиелеудің маңызды педагогикалық шарты ретінде ұсынылады. Сонымен қатар, бұл тәсіл болашақ мамандардың сыни ойлау, талдау және шешім қабылдау қабілеттерін дамытумен қатар, олардың кәсіби мотивациясын арттыруға да зор әсер етеді. Осылайша, проблемалық оқыту технологиясы болашақ педагогтардың кәсіби шеберліктерін арттырып, оларды қоғам үшін маңызды тұлғаларға айналдыруға бағытталады.

Тірек сөздер: проблемалық оқыту, болашақ мұғалімдер, ұлттық құндылықтар, патриоттық сана-сезім, кәсіби даму, сыни ойлау, тәрбиелік мүмкіндіктер, педагогикалық әдістер

Кіріспе

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдердің патриоттық санасын қалыптастыру – қоғамның рухани-мәдени дамуына бағытталған басым бағыттардың бірі болып саналады. Мұғалім мамандығына даярланатын жастардың азаматтық жауапкершілігі мен ұлттық құндылықтарға деген құрметін дамыту үшін тиімді педагогикалық әдіс-тәсілдерді қолдану өзекті міндеттердің қатарына жатады. Осындай әдістердің ішінде проблемалық оқыту технологиясы (Problem-Based Learning, PBL) ерекше назар аудартады, себебі ол студенттердің тұлғалық және әлеуметтік белсенділігін арттыруға ықпал етеді.

Проблемалық оқыту әдісінің негізі ХХ ғасырдың 60-жылдарында Канададағы Макмастер университетінде қаланды. Бұл технологияның авторы – дәрігер әрі педагог Говард Барроуз, ол дәстүрлі оқыту формалары студенттерді нақты өмірлік жағдайларда шешім қабылдауға жеткілікті деңгейде дайындай алмайтынын байқап, балама тәсіл ұсынды. PBL студенттердің күнделікті өмірмен тығыз байланысты нақты мәселелерді шешу арқылы білім алуына жағдай жасап, олардың талдау, өз бетінше іздену және ұжыммен жұмыс істеу дағдыларын дамытады. Сонымен бірге, бұл тәсіл студенттердің патриоттық сезімін оятуға, тарихи сананы тереңдетуге және ұлттық-мәдени ерекшеліктерге негізделген дүниетанымды қалыптастыруға оң әсер етеді [1].

Проблемалық оқытуды болашақ мұғалімдерді патриоттық тәрбиеге даярлау процесінде қолданудың маңызы ерекше. Бұл бағытта бірқатар ғалымдар зерттеу жүргізіп, оның тиімділігін дәлелдеген. Мәселен, И. Хлызова, Л. Илларионова және П. Хорменков болашақ мұғалімдердің патриоттық санасын қалыптастыруда мотивациялық, танымдық, эмоциялық және әрекеттік компоненттердің үйлесімін қамтамасыз ету қажеттігін алға тартады [2]. Ал З. Ошақбайев Қазақстан жағдайында патриоттық құндылықтарды қалыптастыру үшін жаңартылған білім беру әдістерін енгізудің өзектілігін баса көрсетеді [3].

Д.Ф. Кажумова мен әріптестері мұғалімдерге арналған патриоттық тәрбие бағдарламасын әзірлеп, оның нәтижелілігін тәжірибе арқылы негіздеген [4]. Сондай-ақ, Л. Канишевска әскери-патриоттық тәрбие мәселесінде мұғалімдердің кәсіби дайындығын жетілдіру мақсатында цифрлық ресурстарды қолданудың мүмкіндіктерін қарастырған [5]. Т.Д. Бимаханов бастаған авторлар тобы қазақ халқының дене тәрбиесіне қатысты дәстүрлерін болашақ мұғалімдердің патриоттық санасын қалыптастыруда тиімді құрал ретінде ұсынады [6], ал Р. Жороева ұлттық болмысты танытуда мұғалімнің рөлі ерекше екенін атап өтеді [10].

Жалпы алғанда, проблемалық оқыту технологиясын болашақ мұғалімдердің патриоттық санасын дамытуда педагогикалық-психологиялық шарт ретінде қолдану олардың кәсіби әлеуетін арттыруда маңызды құралдардың бірі бола алады.

Проблемалық оқытудың табысты жүзеге асуы бірқатар психологиялық-педагогикалық және дидактикалық ұстанымдарды сақтауға тікелей

байланысты. Бұл технологияның ерекшелігі – студенттің оқу процесіндегі белсенді рөлін қамтамасыз ету мен өз бетімен білім игеруіне жағдай жасауында.

Белсенділік ұстанымы бойынша білім алушы тек тыңдаушы емес, білімді меңгеруге, мәселені шешуге белсене қатысатын тұлға ретінде көрінеді. Ол түрлі жағдаяттарды саралай отырып, ой қорытып, дербес шешім қабылдауға дағдыланады.

Ізденіс ұстанымы студенттің дайын ақпаратты жай қабылдамай, керісінше, қажет мәліметті өзі іздеп тауып, оны талдап, қолдануға үйретеді. Бұл тәсіл зерттеушілік қабілетті шыңдайды.

Топта жұмыс істеу ұстанымы PBL технологиясының маңызды бөлігі болып табылады. Оқу үдерісі шағын топтарда ұйымдастырылғанда, білім алушылар өзара пікір алмасып, ортақ шешімге келуге үйренеді, бұл командалық рухты дамытады.

Білімді біріктіру ұстанымы да аса өзекті. Проблемалық тапсырмалар әдетте әртүрлі пәндерді қамтитын болғандықтан, студенттер бірнеше саладағы білімді қатар қолдануға машықтанады. Бұл олардың тұтас ойлау қабілетін арттырады.

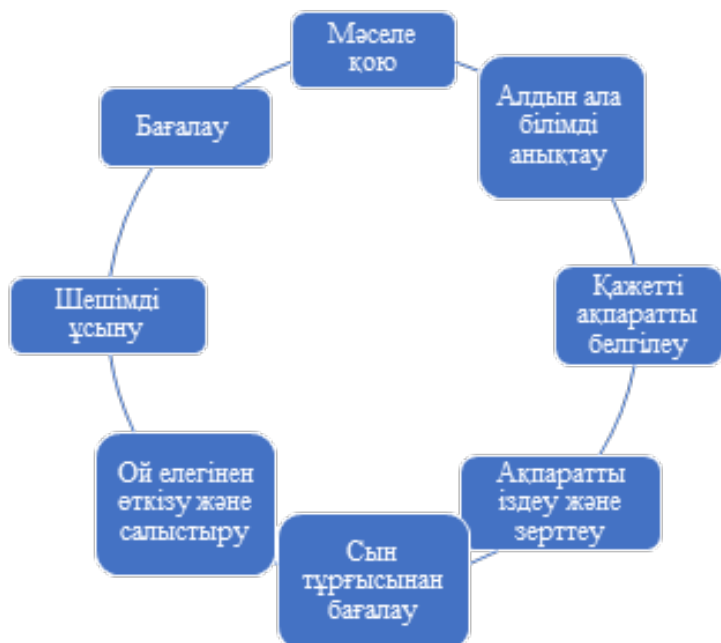
Рефлексия ұстанымы бойынша оқу соңында студент өз іс-әрекетіне талдау жасайды. Ол не үйренгенін, қандай қиындықтармен бетпе-бет келгенін және қандай жетістіктерге жеткенін сараптайды. Мұндай ішкі талдау өзін-өзі жетілдіруге жол ашады.

Мотивациялық ұстаным – проблемалық оқытудың маңызды тетігі. Студентке таныс әрі өмірмен байланысты мәселелерді қарастыру оқу процесін қызықты әрі мәнді етеді.

Жауапкершілік ұстанымы да назардан тыс қалмайды. Студент қабылдаған шешімдері мен атқарған әрекеттері үшін жауап беруге дағдыланады. Бұл оның кәсіби және тұлғалық жауапкершілігін қалыптастырады.

Практикалық бағыттылық ұстанымы оқыту барысында алынған білімді нақты өмірлік жағдаяттарда қолдануға бағыттайды. Мұндай тәсіл теория мен тәжірибенің үйлесімін қамтамасыз етеді.

PBL студенттің білім алу үдерісіне белсенді қатысуын қамтамасыз етіп қана қоймай, оны шынайы өмірмен байланыстыра отырып, зерттеуші тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталған [7]. Проблемалық оқытудың кезеңдері құрылымдық жағынан бірізді және әрқайсысы өзара тығыз байланысты (Сурет – 1).

Сурет 1 - Проблемалық оқыту технологиясының моделі

1. *Мәселе қою.* Оқу материалы нақты өмірлік жағдайға негізделген күрделі әрі мазмұнды тапсырма арқылы ұсынылады. Мұндай мәселе білім алушыны қызықтыруы және ұзақ уақыт бойы зерттеу жүргізуге ынталандыруы қажет.

2. *Алдын ала білімді анықтау.* Студенттердің бұрыннан білетінін анықтап, оларды жаңа білімге даярлау – маңызды қадам. Бұл кезеңде алдыңғы тәжірибе мен түсініктер өзектендіріледі.

3. *Қажетті ақпаратты белгілеу.* Оқушы қандай білімнің жетіспейтінін түсініп, «Мен нені білуім керек?» деген сұраққа жауап іздей бастайды. Бұл кезең ізденістің бастамасы ретінде қызмет атқарады.

4. *Ақпаратты іздеу және зерттеу.* Білім алушы интернеттен мәлімет іздеп, бейнематериалдар қарап, мамандармен байланысқа шығып, мәтіндермен немесе түрлі көздермен жұмыс істейді. Мұнда зерттеу қабілеті дамиды.

5. *Сын тұрғысынан бағалау.* Жиналған ақпаратты талдап, оның дұрыстығын, маңыздылығын және сенімділігін бағалау маңызды. Бұл кезеңде студент тек ақпаратты қабылдаушы емес, оны сұрыптаушы, бағалаушы рөлін атқарады.

6. *Ой елегінен өткізу және салыстыру.* Алынған жаңа білім мен бастапқы түсініктер салыстырылады. Студент өзіндік өзгерісті байқап, ойлау жүйесіндегі алға жылжуды сезінеді.

7. *Шешімді ұсыну.* Жұмыстың нәтижесі көп жағдайда презентация, жазбаша жұмыс, бейнежоба немесе графикалық материал түрінде ұсынылады. Бұл студенттің өзіндік көзқарасын білдіруге, ойын жүйелі жеткізуге көмектеседі.

8. *Бағалау.* Соңында студенттің оқу процесіндегі жетістіктері бағаланады. Бұл кезеңде тек нәтиже ғана емес, жалпы оқу барысындағы жетістік пен прогресс те назарға алынады.

Проблемалық оқыту әдісі – студентті дайын ақпаратты қабылдаушыдан мәселені шешуші тұлғаға айналдыратын құрал. Бұл тәсіл оқытуды өмірмен байланыстырып, болашақ мамандардың практикалық қабілеттерін, өздігінен ойлау дағдыларын дамытудың тиімді жолы болып саналады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында болашақ мұғалімдердің патриоттық санасын қалыптастыруда проблемалық оқыту (Problem-Based Learning, PBL) технологиясының ықпалын анықтау көзделді. Осы мақсатта арнайы дайындалған авторлық сауалнама қолданылды. Сауалнамада студенттердің аталған технологияға деген көзқарасын, оның оқу үдерісіне және патриоттық қасиеттердің дамуына әсерін зерделеуге бағытталған 5 сұрақ енгізілді.

Зерттеуге Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 4 курсында оқитын «Педагогика және психология» мамандығының 32 студенті қатысты. Қатысушылардың жауаптары олардың оқу барысында патриоттық ұстанымдарды қалай қабылдайтынын, проблемалық жағдаяттарды шешу кезінде ұлттық құндылықтарға қаншалықты мән беретінін байқауға мүмкіндік берді.

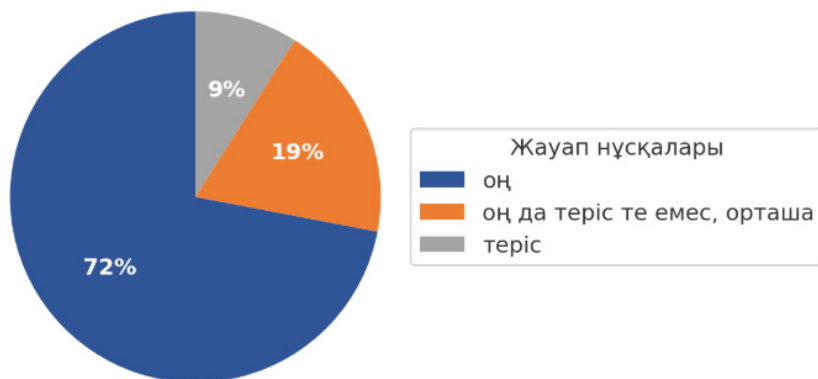
Жинақталған мәліметтерді өңдеу және талдау үшін Microsoft Excel бағдарламасы пайдаланылып, студенттердің жауаптары сандық көрсеткіштерге айналдырылып, кестелік және диаграммалық түрде ұсынылды. Осы арқылы проблемалық оқыту технологиясының патриоттық тәрбиелеу үдерісіне ықпал ету дәрежесі анықталды.

Нәтижелер

Эмпириялық зерттеу жұмысы Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Педагогика және психология» мамандығы бойынша білім алып жатқан 4 курс студенттерінің қатысуымен жүргізілді. Сауалнамаға барлығы 32 студент жауап берді. Зерттеудің негізгі мақсаты – проблемалық оқыту (PBL) технологиясының болашақ мұғалімдердің патриоттық көзқарастары мен ұлттық сана-сезімінің қалыптасуына әсерін анықтау болатын.

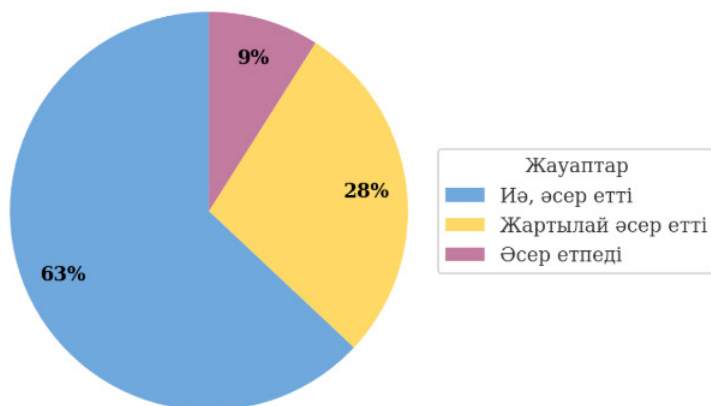
Сауалнаманың бірінші сұрағы ретінде «Проблемалық оқыту технологиясы патриоттық тәрбие беруде тиімді деп санайсыз ба?» деген сауал қойылды. Бұл сұраққа жауап бергендердің басым бөлігі – 72%-ы, әдісті қолайлы әрі мазмұнды деп бағалады. Ал 19% студент нақты көзқарас білдірмей, бейтарап пікір ұстанғанын көрсетті. Қалған 9%-ы бұл

технологияның патриоттық тәрбиеге ықпалы шектеулі деп есептейтінін білдірді (сурет 2).

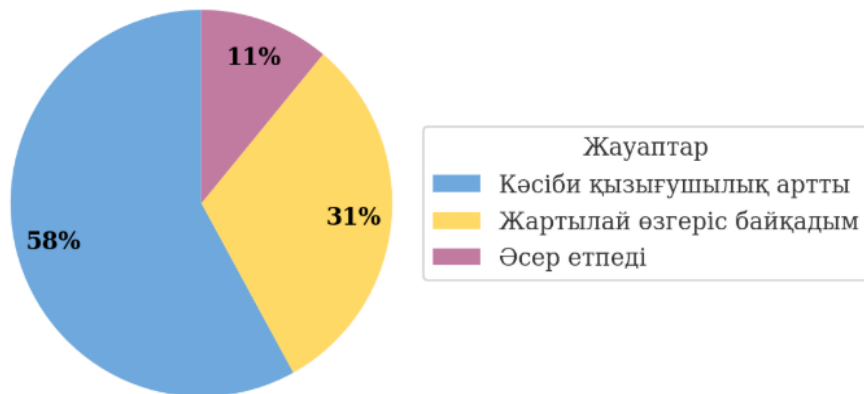
Сурет 2 – Студенттердің проблемалық оқыту технологиясына деген көзқарастарының пайыздық көрсеткіші

Сауалнаманың келесі сұрағы: «Проблемалық оқыту технологиясы сіздің ұлттық құндылықтарға деген көзқарасыңызға ықпал етті ме?» – деген мазмұнды қамтыды. Бұл сұраққа жауап берген студенттердің 63%-ы проблемалық оқытудың тарихи-мәдени танымды тереңдетуге және ұлттық сана-сезімді арттыруға оң әсер еткенін айтты. 28%-ы белгілі бір өзгерістердің болғанын, алайда нақты әсерін бағалау қиын екенін жеткізді. Ал қалған 9%-ы өз көзқарасында айтарлықтай өзгерістер байқалмағанын атап өтті (сурет 3).

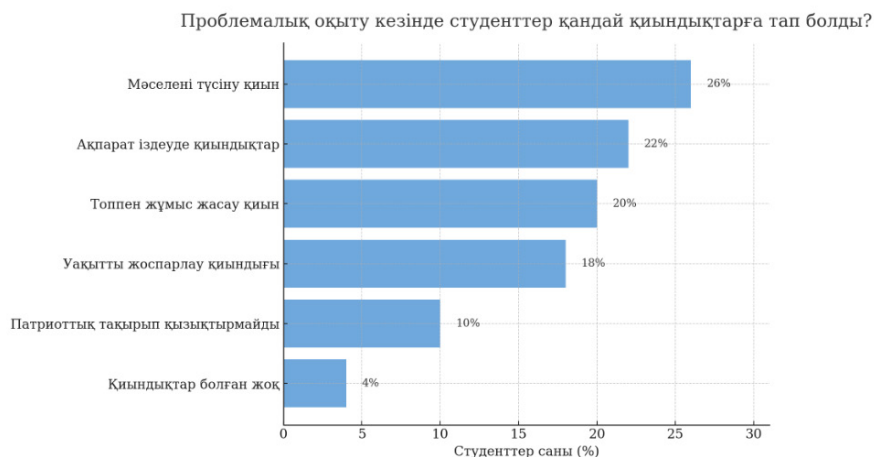
Сурет 3 – Проблемалық оқыту технологиясының білім алушылардың ұлттық құндылықтарға көзқарасына әсері жөніндегі нәтижелері

Сауалнаманың үшінші сұрағы «Проблемалық оқыту технологиясы сіздің кәсіби бағдар мен мұғалім мамандығына деген қызығушылығыңызға ықпал етті ме?» деген бағытта қойылды. Бұл сұраққа жауап берген студенттердің 58%-ы бұл әдіс олардың мұғалім болуға деген ынтасын арттырып, мамандыққа жауапкершілікпен қарауға итермелегенін атап өтті. Тағы 31%-ы проблемалық оқытудың оң тұстарын байқағанымен, кәсіби көзқарастарында түбегейлі өзгеріс болмағанын білдірді. Ал қалған 11%-ы бұл технологияның олардың кәсіби ниетіне нақты әсер етпегенін жеткізді (сурет 4).

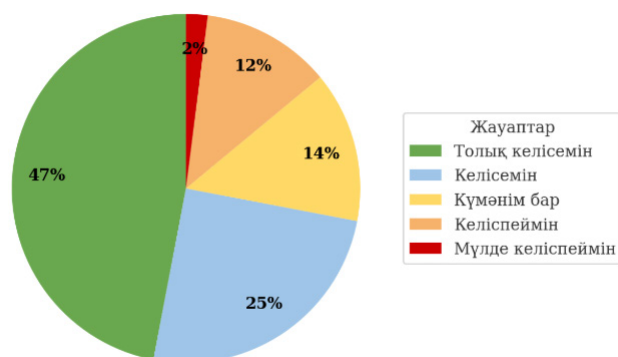
Сурет 4 – Проблемалық оқыту технологиясының кәсіби мотивация мен мұғалімдік мамандыққа қызығушылыққа ықпалы

Сауалнаманың төртінші сұрағы: «Проблемалық оқыту технологиясын қолдану барысында қандай қиындықтарға жиі тап болдыңыз?» – деген мазмұнда қойылды. Студенттердің 26%-ы ұсынылған мәселені дұрыс түсінуде қиындық болғанын айтса, 22%-ы ақпарат көздерін табу мен сараптауда кедергілерге кезіккенін көрсетті. Тағы 20% студент топтық жұмыста ынтымақтастықтың жеткіліксіздігі немесе келісімсіздік сияқты жағдайларды атап өтті. 18%-ы тапсырмаларды орындау кезінде уақытты тиімді жоспарлай алмағанын айтқан. Сонымен қатар, 10% білім алушы патриоттық тақырыпқа деген қызығушылықтың төмендігін мойындаса, қалған 4% студент оқыту барысында ешқандай қиындық сезінбегенін мәлімдеді (сурет 5).

Сурет 5 – Проблемалық оқыту технологиясын қолдану барысында студенттер тап болған қиындықтардың пайыздық көрсеткіші

Сауалнама аясында студенттерге «Проблемалық оқыту технологиясы болашақ мұғалімдердің патриоттық санасын қалыптастыруда тиімді деп есептейсіз бе?» деген сұрақ қойылды. Жауаптардың нәтижесіне сүйенсек, қатысушылардың басым бөлігі – 47%-ы бұл пікірмен толығымен келісетінін мәлімдеген. Тағы 25%-ы аталған технологияның тиімді екенін қолдаса, 14%-ы бұл жөнінде нақты шешімге келе алмағанын, яғни күмәні бар екенін білдірді. Сонымен қатар, 12%-ы бұл тәсілдің патриоттық тәрбие беру үдерісінде жеткілікті нәтиже бере алмайтынын алға тартты. Ал 2% студент бұл технологияға мүлде қарсы екенін көрсетті (сурет 6).

Сурет 6 – Студенттердің проблемалық оқыту технологиясының патриоттық сана қалыптастырудағы тиімділігіне қатысты көзқарастары

Жүргізілген зерттеу нәтижелері студенттердің көпшілігі проблемалық оқыту технологиясын оқу процесінде тиімді құрал ретінде қабылдайтынын көрсетті. Бұл әдіс білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың ұлттық құндылықтар мен азаматтық

жауапкершілікке қатысты көзқарастарына да оң ықпал ететіні байқалды. Проблемалық жағдаяттар арқылы жұмыс істеу студенттерді өз ойымен бөлісуге, жауапкершілік алуға және шешім қабылдауға үйретеді. Сонымен қатар, бұл тәсіл болашақ мұғалімдерге кәсіби тұрғыдан бағыт-бағдар беріп, патриоттық сана-сезімінің қалыптасуына қолайлы жағдай туғызатыны айқындалды.

Талқылау

Жүргізілген зерттеу нәтижелері проблемалық оқыту технологиясының болашақ мұғалімдердің патриоттық сана-сезімін қалыптастыруда белгілі бір деңгейде әсері бар екенін көрсетті. Студенттердің көпшілігі бұл әдісті оқу үдерісінде қолдануға болатын мазмұнды әрі тәрбиелік маңызы бар тәсіл ретінде бағалады.

Сауалнама қорытындыларына қарағанда, қатысушылардың 72%-ы проблемалық оқытудың патриоттық тәрбие беру ісінде тиімділігін мойындаған. Бұл олардың ұлттық құндылықтар мен тарихи тақырыптар төңірегінде ой қозғауға, өзіндік пікір қалыптастыруға ынталы екенін білдіреді. Мұндай тәсіл білім алушының ішкі мотивациясын оятып, азаматтық ұстанымының нығаюына ықпал етеді.

Сондай-ақ, студенттердің 63%-ы проблемалық жағдаяттарды талқылау барысында ұлттық құндылықтарға деген көзқарастарының өзгергенін атап өткен. Бұл, өз кезегінде, оқыту процесінің тек ақпарат берумен шектелмей, тәрбиелік ықпалға да жол ашатынын көрсетеді.

Мамандыққа деген қызығушылық пен кәсіби ынтаның артуы да зерттеу барысында байқалды. Студенттердің 58%-ы проблемалық тапсырмалармен жұмыс істеу олардың мұғалімдік мамандыққа деген оң көзқарасын қалыптастырғанын айтты. Мұндай тәжірибе студенттің болашақ кәсіби рөлін ерте сезініп, жауапкершілікті қабылдауына себеп болған болуы мүмкін.

Алайда зерттеу барысында кейбір қиындықтар да тіркелді. Респонденттердің бір бөлігі (26%) ұсынылған тапсырмалардың мазмұнын түсінуде, ал тағы 22%-ы қажетті ақпаратты іздеу барысында белгілі бір кедергілерге жолыққанын жеткізді. Бұл проблемалық оқытудың тиімді жүзеге асуы үшін студенттерге әдістемелік қолдау мен бағыт қажет екенін көрсетеді.

Мысалы, Khlyzova, Ilarionova және Khromenkov (2020) өз еңбектерінде университет деңгейінде патриоттық тәрбие беру жүйесінің мотивациялық, танымдық және әрекеттік құрамдас бөліктерді қамтуы қажет екенін атап өтеді. Олар азаматтық жауапкершілікті дамыту үшін мұндай тәсілдің кешенді түрде қолданылуы маңызды деп есептейді [8].

Д.Ф. Кажумова және әріптестері (2016) патриоттық тәрбиенің мазмұнын тәжірибеге негізделген арнайы бағдарлама арқылы іске асырып, оның тиімділігін эксперимент арқылы растаған. Авторлар мұндай жұмыс түрлері студенттердің ұлттық болмысты қабылдауына және тәрбиелік құндылықтарды сіңіруіне ықпал етеді деген қорытындыға келген [9].

Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, авторлар мұндай дайындықтың болашақ педагогтерге мектеп оқушыларының зерттеу және жобалық жұмысын тиімді ұйымдастыруға, кәсіби тәжірибесін үнемі жетілдіріп отыруға, сондай-ақ ғылыми бағытта өзін дамытуға жол ашатынын атап өтеді. Сонымен қатар, зерттеу барысында болашақ мұғалімдердің зерттеушілік дағдылары ұлттық тәрбие мен патриоттық сана қалыптастыруда маңызды рөл атқаратыны анықталған. Өйткені бұл тәсіл студенттерді білім беру үдерісіне белсенді әрі саналы түрде қатысуға, қоғам алдындағы жауапкершілігін сезінуге және ұлттық құндылықтарға құрметпен қарауға баулиды [10].

Ал Л. Канишевска (2024) мұғалімдердің патриоттық тәрбиеге қатысты дайындық деңгейін саралай отырып, бұл салада бірқатар қиындықтардың бар екенін көрсеткен. Зерттеуші мұндай жағдайды еңсеру үшін интерактивті әдістер мен заманауи педагогикалық технологияларды қолданудың маңыздылығын ұсынады [11].

Жоғарыда аталған зерттеушілердің тұжырымдары осы жұмыста алынған нәтижелермен үйлесіп, проблемалық оқытудың болашақ мұғалімдердің патриоттық сана-сезімін дамытуда маңызды рөл атқаратынын айқын көрсетеді.

Жалпы алғанда, алынған нәтижелер проблемалық оқыту технологиясының тәрбиелік және тұлғалық дамуға ықпал ететін тиімді әдіс екенін дәлелдейді. Бұл тәсіл білім беру мен тәрбие үрдісін өзара байланыстыра отырып, болашақ мұғалімдердің ұлттық сана-сезімі мен кәсіби дайындығын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу барысында проблемалық оқыту технологиясының болашақ мұғалімдердің патриоттық сана-сезімін дамытуда маңызы жоғары екені айқындалды. Бұл әдіс студенттердің тек теориялық білімін тереңдетіп қана қоймай, оларды ұлттық құндылықтарды түсінуге және құрметтеуге жетелейді. Зерттеуге қатысушылардың басым бөлігі проблемалық жағдаяттармен жұмыс істеу барысында елжандылық сезімдерінің артқанын және тарихи-мәдени мәселелерге бейімділігінің күшейгенін атап өтті.

Проблемалық оқыту студенттерді өмірмен байланысты нақты жағдайларда ойлануға, жауапты шешім қабылдауға және топпен әрекет етуге бағыттайды. Мұндай тәсіл болашақ педагогтің кәсіби және азаматтық ұстанымын қалыптастыруда өз тиімділігін көрсетіп отыр.

Сонымен қатар, алынған нәтижелер білім алушылардың бұл технологияға оң көзқараста екенін және оның кәсіби қызығушылықты арттыратынын көрсетті. PBL әдісі студенттердің рефлексия жасау, өз әрекетіне талдау жүргізу және практикалық дағдыларын жетілдіру қабілеттеріне оң әсер етеді.

Жалпы алғанда, проблемалық оқыту технологиясын мұғалімдерді кәсіби даярлау үдерісіне кеңінен енгізу – оларды заманауи білім беру талаптарына сай тәрбиелеудің маңызды тетіктерінің бірі. Бұл тәсіл

патриоттық құндылықтарды бойына сіңірген, жауапты әрі шығармашыл мамандарды қалыптастыруға ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТ

[1]Mi, Z., Zhang, D. Origin and development of problem-based learning // Chinese Journal of Medical Education. – 2019. – Vol. 39. – P. 430–436.

[2]Khlyzova I., Illarionova L., Khromenkov P. Patriotic education of future teachers in a university // E3S Web of Conferences. – 2020. – №210.

[3]Oshakbayev Z. Rethinking of the Problem of Patriotic Competence Development in Pedagogical Higher Educational Institutions // International Journal of Environmental and Science Education. – 2020. – Vol. 12. – P. 846–854.

[4]Kajumova D.F., Khasanova O., Khripkova D.I., Sadykova A., Sharipova A.V., Vildanova E., Zaichenko M.A., Ziatdinova J.N. The Research of the Effectiveness of the Program on Formation of Patriotic Qualities of Pupils // International Review of Management and Marketing. – 2016. – Vol. 6. – P. 155–160.

[5]Kanishevska L. Studying teachers' readiness for implementing the problem of military-patriotic education among high school students // Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. – 2024. – №3(176).

[6]Bimakhanov T.D., Ibragimov G.I., Bulatbaeva K., Murzabekov M.K., Kuatbekov Sh.N. Traditions of Human Physical Development in Kazakh National Pedagogy as a Means of Patriotic Education of Future Teachers // Revista ESPACIOS. – 2018. – Vol. 39.

[7]Zhoroeva R. Some Aspects of Patriotic Education of Future Teachers // Bulletin of Science and Practice. – 2025. – №110.

[8]Исмадова Нигина Баходировна Технология развития профессиональных интересов будущих преподавателей посредством интеграции педагогических циклов // Научный журнал. - 2020. - №9 (54).

[9]Khlyzova I., Illarionova L., Khromenkov P. Patriotic education of future teachers in a university // E3S Web of Conferences. – 2020. – Vol. 210. – Art. no. 18118.

[10]Kajumova D.F., Khasanova O., Khripkova D.I. The Research of the Effectiveness of the Program on Formation of Patriotic Qualities of Pupils // International Review of Management and Marketing. – 2016. – Vol. 6, No. 2. – P. 155–160.

[11]Кучумова Г., Сарсенбаева А., Мухамеджанова Д. Исследовательски-ориентированное педагогическое образование в Казахстане: цели, реализация и проблемы // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия: Педагогические науки. – 2025. – №1 (76). – С. 126–150. –

[12]Kanishevska L. Studying teachers' readiness for implementing the problem of military-patriotic education among high school students // Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. – 2024. – Vol. 3(176). – P. 236–240.

REFERENCES

- [1]Mi, Z., Zhang, D. Origin and development of problem-based learning // Chinese Journal of Medical Education. – 2019. – Vol. 39. – P. 430–436.
- [2]Khlyzova I., Illarionova L., Khromenkov P. Patriotic education of future teachers in a university // E3S Web of Conferences. – 2020. – №210.
- [3]Oshakbayev Z. Rethinking of the Problem of Patriotic Competence Development in Pedagogical Higher Educational Institutions // International Journal of Environmental and Science Education. – 2020. – Vol. 12. – P. 846–854.
- [4]Kajumova D.F., Khasanova O., Khripkova D.I., Sadykova A., Sharipova A.V., Vildanova E., Zaichenko M.A., Ziatdinova J.N. The Research of the Effectiveness of the Program on Formation of Patriotic Qualities of Pupils // International Review of Management and Marketing. – 2016. – Vol. 6. – P. 155–160.
- [5]Kanishevskaya L. Studying teachers' readiness for implementing the problem of military-patriotic education among high school students // Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. – 2024. – №3(176).
- [6]Bimakhanov T.D., Ibragimov G.I., Bulatbaeva K., Murzabekov M.K., Kuatbekov Sh.N. Traditions of Human Physical Development in Kazakh National Pedagogy as a Means of Patriotic Education of Future Teachers // Revista ESPACIOS. – 2018. – Vol. 39.
- [7]Zhoroeva R. Some Aspects of Patriotic Education of Future Teachers // Bulletin of Science and Practice. – 2025. – №110.
- [8]Ismatova Nigina Bakhodirovna Tekhnologiyarazvitiyaprofessional'nykh interesov budushchikh prepodavateley posredstvom integratsii pedagogicheskikh tsiklov (Technology of developing professional interests of future teachers through the integration of pedagogical cycles) // Nauchnyy zhurnal. - 2020. - №9 (54). [in Rus]
- [9]Khlyzova I., Illarionova L., Khromenkov P. Patriotic education of future teachers in a university // E3S Web of Conferences. – 2020. – Vol. 210. – Art. no. 18118.
- [10]Kajumova D.F., Khasanova O., Khripkova D.I. The Research of the Effectiveness of the Program on Formation of Patriotic Qualities of Pupils // International Review of Management and Marketing. – 2016. – Vol. 6, No. 2. – P. 155–160.
- [11]Kuchumova G., Sarsenbayeva A., Mukhamedzhanova D. Issledovatel'ski-orientirovannoe pedagogicheskoe obrazovanie v Kazakhstane: tseli, realizatsiya i problem (Research-oriented teacher education in Kazakhstan: goals, implementation and challenges) // Izvestiya KazUMOiMY im. Abilay Khana. Seriya: Pedagogicheskie nauki. – 2025. – №1 (76). – S. 126–150.
- [12]Kanishevskaya L. Studying teachers' readiness for implementing the problem of military-patriotic education among high school students // Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. – 2024. – Vol. 3(176). – P. 236–240.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ КАК ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

*Ошакбаев Ж.Д.¹, Сангилбаев О.С.²

^{*1}КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

²Университет Туран, Алматы, Казахстан

Аннотация. Подготовка патриотичных и национализированных педагогических кадров, с развитым национальным сознанием в наше время, является одним из главных запросов общества. Ведь учитель-ключевая фигура, которая дает молодому поколению не только знания, но и воспитание, пропагандирует национальные ценности. В данной статье рассматривается эффективность применения технологии проблемного обучения (Problem-Based Learning-PBL) в формировании патриотического сознания будущих учителей.

Выявление методических и воспитательных возможностей проблемного обучения в формировании гражданской позиции студентов, основанной на национальных ценностях – основная цель данной статьи. В рамках исследования было всесторонне проанализировано практическое влияние и практические преимущества данной технологии в патриотическом обучении.

Научная и практическая значимость заключается в том, что проблемное обучение способствует всестороннему развитию личности будущего педагога. В ходе исследования были использованы методы теоретического анализа, анкетирования, моделирования педагогических ситуаций. На основе авторского опроса было определено отношение будущих учителей к этой технологии.

В результате исследования доказано, что проблемный метод обучения дает положительные результаты в развитии патриотических качеств студентов. Они учатся формулировать свои взгляды, работая с контекстами, имеющими историко-культурное значение, в процессе решения конкретных проблем.

Данные, полученные в статье, показали, что успешное внедрение данной технологии в учебный процесс эффективно способствует профессиональному и патриотическому развитию студентов. Поэтому проблемное обучение представляется как важнейшее педагогическое условие воспитания будущего учителя в духе национальных ценностей. Кроме того, этот подход оказывает огромное влияние не только на развитие способности будущих специалистов к критическому мышлению, анализу и принятию решений, но и на повышение их профессиональной мотивации. Таким образом, технология проблемного обучения будет направлена на повышение профессионального мастерства будущих педагогов и превращение их в значимых для общества личностей.

Ключевые слова: проблемное обучение, будущие учителя, национальные ценности, патриотическое сознание, профессиональное развитие, критическое мышление, воспитательные возможности, педагогические методы

THE USE OF PROBLEM-BASED LEARNING TECHNOLOGY AS A PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL CONDITION FOR SHAPING THE PATRIOTIC CONSCIOUSNESS OF FUTURE TEACHERS

*Oshakbaev Zh.D.¹, Sangilbaev O.S.²

^{*1}Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

²Turan University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The training of patriotic and nationalized teaching staff, with a developed national consciousness in our time, is one of the main demands of society. After all, a teacher is a key figure who gives the younger generation not only knowledge, but also education, and promotes national values. This article examines the effectiveness of Problem-Based Learning (PBL) technology in shaping the patriotic consciousness of future teachers.

The main purpose of this article is to identify the methodological and educational possibilities of problem-based learning in the formation of students' citizenship based on national values. The study comprehensively analyzed the practical impact and practical advantages of this technology in patriotic education.

The scientific and practical significance lies in the fact that problem-based learning contributes to the comprehensive development of the personality of the future teacher. In the course of the research, methods of theoretical analysis, questionnaires, and modeling of pedagogical situations were used. Based on the author's survey, the attitude of future teachers to this technology was determined.

As a result of the research, it is proved that the problem-based teaching method gives positive results in the development of students' patriotic qualities. They learn to formulate their views by working with contexts of historical and cultural significance in the process of solving specific problems.

The data obtained in the article showed that the successful implementation of this technology in the educational process effectively contributes to the professional and patriotic development of students. Therefore, problem-based learning is presented as the most important pedagogical condition for educating a future teacher in the spirit of national values. In addition, this approach has a huge impact not only on developing the ability of future specialists to think critically, analyze and make decisions, but also on increasing their professional motivation. Thus, the technology of problem-based learning will be aimed at improving the professional skills of future teachers and turning them into socially significant personalities.

Key words: problem-based learning, future teachers, national values, patriotic consciousness, professional development, critical thinking, educational opportunities, pedagogical methods

Авторлар туралы мәліметтер:

Ошакбаев Жанболат Донбайұлы - Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің докторанты, zhanbolat.oshakbaev88@mail.ru

Саңғылбаев Оспан Сейдуллаұлы – Психология ғылымдарының докторы, профессор, Тұран университеті, ospan_seidulla@mail.ru

Information about authors:

Oshakbaev Zhanbolat Donbayevich - doctoral student of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai, zhanbolat.oshakbaev88@mail.ru

Ospan Seydullaevich Sangilbaev - Doctor of Psychology, Professor, University of Turan, ospan_seidulla@mail.ru

Информация об авторах:

Ошакбаев Жанболат Донбаевич - докторант Казахского национального педагогического университета имени Абая, zhanbolat.oshakbaev88@mail.ru

Сангилбаев Оспан Сейдуллаевич - доктор психологических наук, профессор, Университет Туран, ospan_seidulla@mail.ru

Мақала түсті: 13 сәуір 2025

УДК 378.147:004.588

МРНТИ 34.05.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.012>

ЦИФРОВОЕ ОБУЧЕНИЕ В ШКОЛЕ: ГОТОВНОСТЬ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

*Ахметова Г.Б.¹, Тажигулова А.И.², Ахметова Ж.Б.³

^{*1,2}Институт педагогических исследований, Астана, Казахстан

³Институт раннего развития, Астана, Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы формирования готовности будущих педагогов к организации цифрового обучения. Цель статьи заключается в описании особенностей подготовки будущих педагогов к организации цифрового обучения в школе. Цифровое обучение - это новое понятие, которое включает организацию урока с применением различных технологий, при этом изменению подлежат и виды уроков (традиционный, смешанный, дистанционный, онлайн и др.).

Цифровые технологии в образовании заняли важное место и могут влиять на качество знаний обучающихся. Авторы предлагают концепцию формирования цифровой готовности студентов. Раскрывается суть цифрового обучения, что обозначает системное педагогическое и техническое проявление, влияющее на образование, в целом. Многоаспектность цифрового обучения заключается в том, что интеграция инфраструктурного, педагогического и психологического компонентов влияет на эффективность урока.

В ходе исследования проведен широкий и детальный обзор психолого-педагогической литературы и определены тенденции развития цифрового обучения. Специфика предлагаемой концепции определяется внедрением в учебный процесс вуза дисциплины «Цифровое обучение в школе», которая преподается в течение одного учебного года. Особенность дисциплины - ее практикоориентированность, занятия проводились в форме мастер-класса. В эксперименте приняли участие студенты педагогических вузов. Мониторинг проводился в 2 этапа - констатирующий и формирующий по 3 критериям, определенных как основные характеристики готовности будущего педагога, по 12 показателям. Апробация проводилась в рамках традиционного для педагогических исследований метода сравнения результатов обучения в контрольных и экспериментальных группах.

Ключевые слова: цифровое обучение в школе, цифровые технологии в образовании, цифровые компетенции педагога, виды урока с применением цифровых технологий, онлайн-урок, смешанный урок, экспертиза цифрового образовательного контента, образование

Введение

Актуальность рассматриваемой проблемы заключается необходимостью разработки методики подготовки конкурентоспособных педагогов. В

эпоху цифровизации образование также претерпевает трансформацию, связанной с попыткой применения в обучении передовых цифровых технологий. Этими технологиями перенасыщен рынок образовательных услуг. Следовательно, каждый современный педагог должен владеть и разбираться в технологиях и цифровых ресурсах, что позволит ему улучшить качество знаний обучающихся.

Фокусом для современного педагога является расширение аудитории, т.е. применение вышеуказанных технологий и цифрового контента позволит не ограничиваться одним классом. Простая на первый взгляд задача таит множество проблем, это и технологичность в обучении, компетентность в создании цифрового контента на уроке и вне урока для «ребенка с клиповым мышлением», снятие психологического барьера выхода на широкую аудиторию, заострение внимания цифрового поколения обучающихся и т.д.

Педагог в условиях цифрового обучения осуществляет модерацию социальных образовательных сетей, организует и руководит совместной деятельностью учащихся, как в офлайн, так и в онлайн-формате. Он компетентно реализует различные модели электронного обучения, дистанционного и мобильного образования, признавая важность непрерывного профессионального роста.

Цель статьи заключается в описании особенностей подготовки будущих педагогов к организации цифрового обучения в школе. Цифровое обучение - это новое понятие, которое включает организацию урока с применением различных технологий, при этом изменению подлежат и виды уроков (традиционный, смешанный, дистанционный, онлайн и др.)

Новизна предлагаемой позиции: научно-педагогическое обоснование концепции формирования профессиональной готовности будущих педагогов к организации цифрового обучения. Цифровое обучение в школе рассматривается нами как объект профессиональной деятельности современного педагога.

Практическая значимость нашего подхода в разработке программы дисциплины «Цифровое обучение в школе».

Материалы и методы

Запуск научно-исследовательской работы «Технология проектирования цифрового обучения в школах Республики Казахстан» определил необходимость разработки концепции. Под педагогической концепцией цифрового обучения в школе мы понимаем основу реализации идеи цифровизации в вузе и школе. Методологическую основу цифрового обучения составляет интеграция подходов (личностно-ориентированного, деятельностного и аксиологического) педагогической составляющей цифровых технологий. Личностно-ориентированный подход в цифровом обучении реализуется через личность обучаемого, т.е. необходимо учитывать индивидуальные и возрастные особенности в совокупности его психологический портрет (мотивационная, поведенческая, оценочная сферы). В условиях цифровых технологий возможна максимальная

персонализация, включая толерантное взаимоотношение участников, что обеспечит преодоление психологического барьера. Деятельностный подход реализуется через природу активности личности, проявляющая через цель, содержание, способы и результат учебной, исследовательской, игровой и др. видов деятельности. Безусловно, участие педагога в этом проявляется при условии поэтапного сопровождения, интерактивного взаимодействия и многократного повторения учебных действий. Любое формируемое действие в учебном процессе должно пройти природу трансформации, т.е. автоматизация должна перейти в ценность. В нашем случае это явление основывается на аксиологическом подходе, который реализуется через механизм ценностного ориентирования, т.е. поиск-оценка-выбор-проекция. Результатом должна быть составленная самостоятельно обучаемым персональной программы его развития, в которой будут представлены компетенции проецирования и прогнозирования с учетом личностных возможностей в обучении.

Исходя из вышеизложенного, мы считаем, что цифровое обучение в школе - это многогранный процесс, который имеет все предпосылки эффективного повышения качества знаний с помощью современного инструментария, ориентированного на максимально комфортную организацию различных видов урока. (Рисунок 1).

Рисунок 1 – Трансформация обучения в школе с применением цифровых технологий

Методическая система реализуется при условии соблюдения закономерностей 4 компонентов деятельности. Первый компонент связан с формированием мотивационной направленности будущего педагога на применение цифровых технологий на уроке, закрепляя интересом к использованию в различных аспектах. Второй компонент связан с наполнением содержания уроков, используя различные источники познавательной сферы. Третий компонент подразумевает формирование активных действий при применении цифровых ресурсов и технологий при обучении. Последним компонентом является эффективное применение

оценочных действий во время уроков. В соответствии с рисунком 1 реализация предлагаемой методической системы обеспечивается через три критерия: применение цифровых образовательных ресурсов на уроке, применение современных инструментов и продуктов искусственного интеллекта на уроке, экспертная оценка цифрового образовательного контента. Каждый критерий определяется 12-ю основными показателями.

Рисунок 2 - Ключевые компетенции будущих педагогов в условиях цифрового обучения

В рамках представленной концепции и методической системы разработан календарный план, в котором представлена программа элективного курса для студентов педагогических специальностей 2 курса «Цифровое обучение в школе» в объеме 8 кредитов.

Содержание курса включает вопросы методологии цифрового обучения, подходов в реализации цифрового обучения: контентный, технический, технологический, программный, мирового опыта цифрового обучения в школе, нормативной и правовой базы цифровизации образования, механизма реализации цифрового обучения в организациях образования, технологий разработки цифрового образовательного контента в Казахстане, цифровых компетенций педагога и роль в организации цифрового обучения, современных инструментов эффективного урока: искусственный интеллект, майнд карты и др., экспертных компетенций цифрового обучения, видов уроков в условиях цифровых технологий, видов цифрового образовательного контента, психологических вопросов размещения урока в социальных сетях, профессиональной коммуникации в сети, сетевой этики педагога, персонализации обучения.

Для работы в аудитории студентам предоставлена информация об основных платформах цифрового образовательного контента. Концептуальная особенность цифрового образовательного контента (ЦОК) предусматривает программный ресурс, который можно использовать на уроке и который содержит автоматизированную систему обучения.

Для более эффективного усвоения материала нами были применены практические задания в каждом разделе с целью практического овладения инструментами цифрового обучения, командная работа (разработка проектов и их презентация в аудитории), дискуссии и обмен опытом.

Представленный курс обеспечил будущих педагогов необходимыми знаниями и навыками для успешного применения цифровых технологий в школьном обучении, помогая им адаптироваться к изменениям и эффективно использовать ресурсы для повышения качества образования. Перспектива разработанного курса заключается в эффективном применении не только в вузе, но и в процессе повышения квалификации.

Результаты

С целью определения влияния методической системы на формирование цифровой готовности будущих педагогов мы разработали программу диагностики. Исследование проводилось на базе университета им. Ж.А.Ташенева с участием студентов 2 курса специальностей 6В01301-Педагогика и методика начального обучения (96 человек), 6В01101-Педагогика и психология (40 студентов). Общее количество участников эксперимента составляло 136 студентов, в том числе 40 человек на формирующем этапе, 90 - на констатирующем.

Мониторинг проводился в 2 этапа - констатирующий и формирующий по 3 критериям, определенных как основные характеристики готовности будущего педагога, по 12 показателям. Апробация проводилась в рамках традиционного для педагогических исследований метода сравнения результатов обучения в контрольных и экспериментальных группах.

Начальный этап формирующего эксперимента был связан с определением уровня цифровой грамотности студентов контрольных (20 человек) и экспериментальных (20 человек) групп. Группа специальности «Педагогика и методика начального обучения» - 10 человек, по специальности «Педагогика и психология» - 10 человек. Количество студентов определилось в целях глубокого понимания процесса организации цифрового обучения в школе. Компактность проведенного исследования помогло нам обеспечить насыщенного данных, что позволило отметить эффективность поставленной цели.

В ходе компьютерного сетевого тестирования мы обнаружили, что уровень цифровой готовности студентов в обеих группах одинаковый. Влияние методической системы на формирование готовности будущих педагогов к проектированию цифрового обучения в школе представлено в таблице 1.

В контрольной группе занятия проводились по традиционной методике, в экспериментальной – по методике формирования цифровой готовности. Элективный курс рассчитан на 8 кредита, включал лекционные и практические занятия в формате мастер-класса.

В ходе эксперимента нами ставилась задача формирования компетенций студентов в организации цифрового обучения. Следовательно, измерителями были определены:

- применение цифровых образовательных ресурсов на уроке (знакомство с казахстанскими ЦОР, знание педагогических возможностей ЦОР, разработка сценария уроков с использованием ЦОР, определение объема заданий по сложности, уровням и др.);

- применение современных инструментов и искусственного интеллекта на уроке (знакомство с инструментами и приложениями ИИ, включение в различные этапы планируемого урока, создание онлайн-урока, смешанного, традиционного уроков с использованием современных приложений, применение приложений при оценивании);

- экспертная оценка ЦОК (оценка ЦОК на формирование познавательного интереса, оценка педагогических, методических возможностей ЦОК, оценка возможностей закрепления материала, оценка возможностей подведения итоговых результатов).

Применение в измерителях понятия «урок» связан с тем, что в ходе исследования проводится подготовка студентов к проведению учебного процесса в школе. В школе урок - это процесс обучения, который направлен на формирование личности.

Таблица 1- Мониторинг цифровой готовности будущих педагогов

Компетенции	Контрольная группа	Экспериментальная группа
Использование цифровых образовательных ресурсов на уроке	26,4	48,2
Знание казахстанских ЦОР	36,3	38,6
Знание возможностей применения ЦОР	30,1	34,2
Разработка сценария уроков с использованием ЦОР по своему предмету	33,8	35,4
Распределение заданий по сложности, уровням и др.	31,7	34,5
Применение инструментов и искусственного интеллекта на уроке	32,0	42,6
Знание инструментов и приложений ИИ	29,1	49,0
Применение ЦОК в различные этапы планируемого урока	28,5	31,3
Планирование онлайн-урока, смешанного, традиционного уроков с использованием современных приложений	28,4	32,7
Интеграция ЦОК с оцениванием	32,6	49,1
Экспертная оценка ЦОК	28,5	31,3

Оценка ЦОК на формирование познавательного интереса	29,1	49,0
Оценка ЦОК с точки зрения повышения знаний обучающихся	30,1	34,2
Цифровые технологии на этапе закрепления материала	29,5	33,2
Автоматизация этапа подведения итоговых результатов	28,4	31,6

Результаты экспериментальной работы показали динамику в диапазоне от 49,1% до 31,3%. Ранжирование определилось следующим образом: компетенциями по интеграции ЦОК с оцениванием на конец эксперимента овладели 49,1% студентов, когда на начало этот показатель был равен 32,6% (изменение +16,5%), знаниями инструментов и приложений ИИ овладели 49% (было 29,1%) - изменение +19,9%, компетенции по оценке ЦОК на формирование познавательного интереса у 49,0% студентов (29,1%) +19,9%, использование цифровых образовательных ресурсов на уроке - 48,2% (26,4%), +21,8%, применение инструментов и искусственного интеллекта на уроке - 42,6% (32,0%) + 10,6%, разработка сценария уроков с использованием ЦОР по своему предмету - 35,4% (33,8%) (динамика всего +1,6%), знание возможностей применения ЦОР - 34,2% (30,1%) - здесь также динамика не значительная +4,1%, оценка ЦОК с точки зрения повышения знаний обучающихся - 34,2% (30,1%) +4,1%, цифровыми технологиями на этапе закрепления материала овладели 33,2% студентов (было 29,5%) +3,7%, компетенции по планированию онлайн-урока, смешанного, традиционного уроков с использованием современных приложений определено у 32,7% (28,4%), динамика +4,3%, компетенциями по автоматизации этапа подведения итоговых результатов овладели 31,6% студентов (28,4%) - динамика +3,2%, применением ЦОК в различных этапах планируемого урока владеют 31,3% (было 28,5%), динамика + 2,8%, компетенциями экспертизы ЦОК овладели также 31,3% (было 28,5%), динамика + 2,8%.

Таким образом, определены *следующие тенденции*:

- наибольшая динамика произошла по использованию цифровых образовательных ресурсов на уроке (+21,8%), знаниями инструментов и приложений ИИ (+19,9%), компетенции по оценке ЦОК на формирование познавательного интереса (+19,9%), по интеграции ЦОК с оцениванием на конец эксперимента овладели (+16,5%);

- средняя динамика наблюдается по применению студентами инструментов и искусственного интеллекта на уроке (+10,6%), компетенции по планированию онлайн-урока, смешанного, традиционного уроков с использованием современных приложений (+4,3%), знание возможностей применения ЦОР (+4,1%), оценка ЦОК с точки зрения повышения знаний обучающихся (+4,1%), цифровыми технологиями на этапе закрепления материала овладели (+3,7%);

- наименьшие изменения наблюдаются по компетенциям автоматизации этапа подведения итоговых результатов овладели (+3,2%), применение ЦОК в различных этапах планируемого урока владеют (+2,8%), компетенции по экспертизе ЦОК (+ 2,8%), разработка сценария уроков с использованием ЦОР по своему предмету - 35,4% (33,8%) (динамика всего +1,6%).

Особенностью методической системы заключается в том, что взаимодействие преподавателя и студентов проводилось в двух форматах: сетевом и традиционном. В сетевом формате применялись в режиме чат, где студенты делились результатами проектной работы. Традиционный формат включал мастер-класс и командные дискуссии.

Результатом сетевого взаимодействия является обратная связь, что обеспечивает рефлексия и умение вступать в коммуникацию.

Обсуждение

Цифровое обучение в школах стало одной из ключевых тем современных исследований в области педагогики. В последние годы ряд ученых и специалистов посвятили свои труды этой теме, в частности, различные аспекты онлайн-образования [1- 23], аспекты развития интеллекта через цифровое обучение, подчеркивая важность адаптации образовательных программ для разных типов мышления [Гарднер Г., М.Коллинз,], цифровые технологии меняют образование и подход к обучению в школе [Кастельс М., Caena, F., & Redecker [3]], регулирование цифровой среды и влияния технологий на образовательные процессы [, факторы, влияющие на успеваемость учеников, в том числе роль технологий и цифровых инструментов в процессе обучения [4], и др.

Цифровые образовательные платформы могут способствовать когнитивному обучению, в рамках которого учащиеся осваивают навыки и решают проблемы в реальных условиях с помощью цифровых симуляций и платформ для совместной работы. [М.Коллинз, Э.Клофер]. Самостоятельным направлением исследования является влияние цифровых технологий на персонализацию обучения [Г.Гарднер, С.Митра]. Таким образом, учёные заложили основу для понимания того, как лучше подготовить учащихся к цифровой образовательной среде, подчеркнув важность цифровой грамотности, поддержки со стороны учителей и критического подхода к технологиям.

Цифровое обучение и в Казахстане активно развивается. Ряд казахстанских ученых посвятили свои исследования вопросам внедрения цифровых технологий в школьное и высшее образование [Бидайбеков Е., Нургалиева Г., Джусубалиева Д., Шарипов Б., Ахметова Г. [5], Тажигулова А. [5], Тлеужанова Г., Чакликова А. и др.]

Анализ трудов ученых показал, что цифровое обучение по своей сущности является объектом профессиональной деятельности педагога, которая позволит персонализировать образовательный процесс и расширяет возможности активного проектирования и реализации индивидуального

образовательного маршрута. При этом роль учителя меняется в сторону направляющего, наставника.

Готовность будущих педагогов к организации цифрового обучения не ограничивается знаниями цифровых технологий, но и разработкой авторского цифрового контента [6; 7] В настоящее время проблема цифрового обучения рассматривается в синергии с искусственным интеллектом, в частности, риск замещения педагогов, снижение когнитивных функций и трудовой деятельности, зависимость от технологий и сети интернет. [8; 9]

Заключение

Эффективность методики формирования цифровой готовности будущих педагогов доказана. Нами получены следующие результаты:

- высокие показатели отмечаются в применении цифровых образовательных ресурсов на уроке (48,2) когда на констатирующем этапе было 26,4%;

- удовлетворительные показатели представлены по применению современных инструментов и искусственного интеллекта на уроке 42,6% (32%);

- слабо овладели способами экспертной оценки цифрового образовательного контента 31,3% (28,5%).

Проведенное исследование в рамках научно-исследовательской работы определило своевременность и эффективность предлагаемой концепции. Содержание курса и методы формирования готовности будущих педагогов к цифровому обучению могут быть включены в учебный процесс вуза по другим педагогическим специальностям.

Исследование обосновало концепцию цифрового обучения в школе, направленную на формирование у будущих педагогов цифровых компетенций. Достоверность выводов исследования подтверждается анализом научной и педагогической литературы, а также выявлением тенденций развития цифрового обучения и путей его внедрения.

Методика формирования готовности будущих учителей к использованию цифровых технологий в образовательном процессе учитывает мотивационно-деятельностный, содержательный, операционно-деятельностный и оценочно-результативный аспекты. В ходе исследования был определен набор критериев, что позволило разработать как содержательную, так и мониторинговую часть исследования.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Toffler A. Powershift: Knowledge, wealth, and power at the edge of the 21st century. – Bantam, 2022. - p. 23-25

[2] Кастельс М. Власть коммуникации. Учебное пособие. - М., 2020

[3] Caena, F., & Redecker, C. (2019). Aligning teacher competence frameworks to 21st century challenges: The case for the European Digital Competence. Framework for Educators (DigCompEdu). European Journal of Education. – 2019. - 54(3). – P. 1–14.

[4] Lu, L., Mirpuri, S., Rao, N., & Law, N. Conceptualization and measurement of digital citizenship across disciplines. *Educational Research Review*. – 2021. -33. – P.1–18.

[5] Ахметова Г.Б., Тажигулова А.И. Цифровая среда на базе школы» Руководство по применению и внедрению в школах. //International Journal of information and communication technologies. - 2023. - Vol. 4. - Is. 2. - С. 61-72

[6] Любимова Е.М. Особенности обучения в сквозной системе цифровой подготовки будущего учителя //Математическое образование в школе и вузе: опыт, проблемы, перспективы (MATHEDU' 2023): материалы XII Международной научно-практической конференции в рамках IV Международного форума по математическому образованию (Казань, 27 марта – 01 апреля 2023 года). - Казань: Академия наук Республики Татарстан, 2023. - с. 262-276.

[7] Хоченкова Т.Е. Модель цифровых компетенций педагогов: терминологический и содержательный аспекты //Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Информатизация образования. 2021. Т. 18, № 4. С. 314-325.

[8] Ельшина М.К., Маженова Р.Б., Санхаева А.Н., Айтжанова Р.М. Искусственный интеллект в образовании: проблемы и перспективы. // Известия КазУМОиМЯ им.Абылай хана, серия Педагогические науки. – 2025. - №1 (76).

[9] Elmira Uaidullakzyzy, Guldariga Tautaeva, Laura Orazgaliyeva, Nurgul Duissekeyeva, Gulmira Kamiyeva, Yermek Seidakhmetov Determining the Knowledge Levels of University Students on Distance Education and the Google Meet Application Programme //International Journal of Engineering Pedagogy. – 2022. - Access mode: URL <https://doi.org/10.3991/ijep.v12i2.29323> [Date of access: 19.08.2021]

REFERENCES

[1] Toffler A. Powershift: Knowledge, wealth, and power at the edge of the 21st century. – Bantam, 2022. - p. 23-25

[2] Kastel's M. Vlast' kommunikatsii. Uchebnoye posobiye (The Power of Communication. Tutorial). - M., 2020 [in Rus]

[3] Caena, F., & Redecker, C. (2019). Aligning teacher competence frameworks to 21st century challenges: The case for the European Digital Competence. Framework for Educators (DigCompEdu). *European Journal of Education*. – 2019. - 54(3). – P. 1–14.

[4] Lu, L., Mirpuri, S., Rao, N., & Law, N. Conceptualization and measurement of digital citizenship across disciplines. *Educational Research Review*. – 2021. -33. – P.1–18.

[5] Akhmetova G.B., Tazhigulova A.I. Tsifrovaya sreda na baze shkoly» Rukovodstvo po primeneniyu i vnedreniyu v shkolakh (School-based Digital Environment. Guide to Application and Implementation in Schools). // International Journal of information and communication technologies. - 2023. - Vol. 4. - Is. 2. - S. 61-72 [in Rus]

[6] Lyubimova Ye.M. Osobennosti obucheniya v skvoznoy sisteme tsifrovoy podgotovki budushchego uchitelya (Features of training in the end-to-end system of digital training of future teachers) //Matematicheskoye obrazovaniye v shkole i vuze: opyt, problemy, perspektivy (MATHEDU' 2023): materialy XII Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii v ramkakh IV Mezhdunarodnogo foruma po matematicheskomu obrazovaniyu (Kazan', 27 marta – 01 aprelya 2023 goda). - Kazan': Akademiya nauk Respubliki Tatarstan, 2023. - s. 262-276. [in Rus]

[7] Khochenkova T.Ye. Model' tsifrovyykh kompetentsiy pedagogov: terminologicheskii i soderzhatel'nyy aspekty (Model of digital competencies of teachers: terminological and substantive aspects) //Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov. Seriya: Informatizatsiya obrazovaniya. 2021. T. 18, № 4. S. 314-325 [in Rus]

[8] Yel'shina M.K., Mazhenova R.B., Sankhayeva A.N., Aytzhanova R.M. Iskusstvennyy intellekt v obrazovanii: problemy i perspektivy (Artificial intelligence in education: problems and prospects). //Izvestiya KazUMOiMYA im.Abylay khana, seriya Pedagogicheskiye nauki. – 2025. - №1 (76) [in Rus]

[9] Elmira Uaidullakzy, Guldariga Tautaeva, Laura Orazgaliyeva, Nurgul Duissekeyeva, Gulmira Kamiyeva, Yermek Seidakhmetov Determining the Knowledge Levels of University Students on Distance Education and the Google Meet Application Programme //International Journal of Engineering Pedagogy. – 2022. - Access mode: URL <https://doi.org/10.3991/ijep.v12i2.29323> [Date of access: 19.08.2021]

МЕКТЕПТЕГІ ЦИФРЛІ ОҚЫТУ: БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ДАЯРЛЫҒЫ

*Ахметова Г.Б.¹, Тажиғұлова Ә.І.², Ахметова Ж.Б.³

^{*1,2}Педагогикалық зертетулер институты, Астана, Қазақстан

³Балаларды ерте дамыту институты, Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада болашақ мұғалімдердің цифрлық оқытуды ұйымдастыруға дайындығын қалыптастыру мәселелері қарастырылады. Мақаланың мақсаты - болашақ мұғалімдерді мектепте цифрлық оқытуды ұйымдастыруға дайындау ерекшеліктерін сипаттау. Цифрлық оқыту деп әртүрлі технологияларды қолдана отырып, заманауи сабақты ұйымдастыруды қамтитын жаңа ұғымды айтамыз, сонымен қатар, цифрлі оқыту құбылысы сабақтың түрлеріне (мысалы, дәстүрлі, аралас, қашықтықтан, онлайн және т.б.) қатысты өзгереді.

Білім берудегі цифрлық технологиялар маңызды орынға ие болды және білім алушылардың білім сапасына әсер етеді. Авторлар студенттердің цифрлық дайындығын қалыптастыру тұжырымдамасын ұсынады. Цифрлық оқытудың мәні ашылады, бұл жалпы білімге әсер ететін жүйелі педагогикалық және техникалық көріністі білдіреді. Цифрлық оқытудың көп қырлылығы, атап айтқанда, инфрақұрылымдық, педагогикалық және

психологиялық компоненттердің интеграциясы сабақтың тиімділігіне әсер етеді. Сонымен қатар, қазіргі кезде цифрлық технологиялар жаснады интеллект арқылы тәжірибеде кең қолдануда. Яғни әрі қарай тиімділігі арта түсіде.

Зерттеу барысында психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге кең және егжей-тегжейлі шолу жасалды және цифрлық оқытудың даму тенденциялары анықталды. Ұсынылған тұжырымдаманың ерекшелігі университеттің оқу процесіне бір оқу жылы аралығында оқытылатын «Мектептегі цифрлық оқыту» пәнін енгізумен анықталады. Пәннің ерекшелігі-оның тәжірибеге бағдарлануы, сабақтар шебер сынып түрінде өткізілді. Экспериментке педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттері қатысты. Мониторинг 2 кезеңде жүргізілді - болашақ мұғалімнің дайындығының негізгі сипаттамалары ретінде анықталған 3 критерий және 12 көрсеткіш бойынша анықтайтын және қалыптастыратын топтар анықталды. Аprobация топтардағы оқу нәтижелерін салыстырудың дәстүрлі әдісі аясында жүргізілді.

Тірек сөздер: мектептегі цифрлық оқыту, білім берудегі цифрлық технологиялар, педагогтің цифрлық құзыреттілігі, цифрлық технологияларды қолданатын сабақ түрлері, онлайн-сабақ, аралас сабақ, цифрлық білім беру мазмұнын сараптау, білім беру

DIGITAL LEARNING IN SCHOOLS: READINESS OF FUTURE TEACHERS

*Akhmetova G.B.¹, Tazhigulova A.I.², Akhmetova Zh.³

*^{1,2}Institute of Pedagogical Research, Astana, Kazakhstan

³Institute of Early Development, Astana, Kazakhstan

Abstract. This article examines the preparation of future teachers for organizing digital learning. The aim of the article is to describe the unique aspects of training future teachers to implement digital learning in schools. Digital learning is an emerging concept that involves conducting lessons with various technologies, and it supports different types of instruction (traditional, blended, distance, online, etc.), allowing flexibility in lesson delivery.

Digital technologies in education have become essential and can significantly impact the quality of students' learning. The authors propose a framework for developing digital readiness among future educators. The essence of digital learning is presented as a systemic pedagogical and technical approach that has a broad impact on education. The multidimensional nature of digital learning is highlighted, as the integration of infrastructural, pedagogical, and psychological components contributes to effective lesson delivery.

This study offers an in-depth review of psychological and pedagogical literature, identifying trends in digital learning development. A distinctive feature of the proposed framework is the introduction of the course "Digital Learning in Schools" into the university curriculum, aimed at equipping future teachers with essential skills for digital education.

The distinctive feature of this course is its practice-oriented approach, with classes conducted as master classes. Pedagogical university students participated in the experiment. The monitoring process included two stages: diagnostic and formative that were based on three main criteria which define the essential characteristics of a future teacher's readiness, assessed through twelve indicators. The study utilized the traditional pedagogical research method of comparing learning outcomes between control and experimental groups for validation.

Key words: digital learning in schools, digital technologies in education, teacher digital competencies, lesson types with digital technologies, online lessons, blended lessons, digital educational content expertise, education

Информация об авторах:

Ахметова Гульнара Батырбековна – доктор педагогических наук, ассоциированный профессор, директор Института педагогических исследований, e-mail: ahmetovagulnara305@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9426-2284>

Тажигулова Альмира Избасаровна - доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник, Институт педагогических исследований, г.Астана, Республика Казахстан, e-mail: almira.tazhigulova@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0598-1365>

Ахметова Жазира Батырбековна - магистр социальных наук, научный сотрудник Института раннего развития, e-mail: zhazira_maksut@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4358-1235>

Авторлар туралы мәлімет:

Ахметова Гульнара Батырбекқызы – педагогика ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор, Педагогикалық зерттеулер институтының директоры, e-mail: ahmetovagulnara305@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9426-2284>

Тәжіғұлова Әлмира Избасарқызы - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, бас ғалым қызметкер, Педагогикалық зерттеулер институты, Астана қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: almira.tazhigulova@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0598-1365>

Ахметова Жазира Батырбекқызы -әлеуметтік ғылымдар магистрі, балаларды ерте дамыту институтының ғылыми қызметкері, e-mail: zhazira_maksut@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4358-1235>

Information about authors:

Akhmetova Gulnara Batyrbekovna - Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director of the Institute of Pedagogical Research, e-mail: ahmetovagulnara305@gmail.com, ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-9426-2284>

Tazhigulova Almira - doctor of education sciences, professor, Pedagogical Research Institute, Astana, Republic of Kazakhstan, e-mail: almira.tazhigulova@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0598-1365>

Akhmetova Zhazira Batyrbekovna - Master of Social Sciences, Research Fellow at the Institute of Early Development, e-mail: zhazira_maksut@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4358-1235>

Статья поступила: 9 апреля 2025

ӘОЖ 378.4

GTAMP 14.01.21

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.013>

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КОЛЛАБОРАТИВТІ ОҚУ ОРТАСЫН ҚҰРУ АРҚЫЛЫ КӘСІБИ ДАЯРЛЫҚ САПАСЫН АРТТЫРУ

***Сейдуалиева А.Н.¹**

***¹Абай атындағы ҚазҰПУ, ҚазҰҚызПУ, Алматы, Қазақстан**

Аңдатпа. Қазіргі цифрлық дәуірдің қарқынды дамуы білім беру жүйесіндегі жаңа талаптарды алға тартуда. Солардың бірі – болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби даярлығын арттыруда коллаборативті оқу ортасын тиімді ұйымдастыру мәселесі. Бұл бағыттағы зерттеулер педагогикалық ғылымдар аясында коллаборатив ұғымының мәнін ашуға, сондай-ақ оқу үдерісіндегі бірлескен әрекеттің құрылымы мен мазмұнын зерделеуге бағытталған.

Мәселенің өзектілігі – бір жағынан, соңғы жылдары ғылыми ортада коллаборативті оқыту мен бірлескен білім беру ортасын құру идеясының кеңінен талқыланып, түрлі зерттеу нысанына айналуында болса, екінші жағынан, педагогикалық тәжірибеде болашақ мұғалімдердің кәсіби әлеуетін дамыту құралы ретінде бұл ортаның әлеуетін толық пайдалану қажеттілігінде.

Осыған байланысты жүргізілген зерттеу жұмысы барысында философия, психология, әлеуметтану, білім менеджменті және басқа да салалардағы ғылыми еңбектерге мазмұндық-семантикалық талдау жасалды. Коллаборативті орта, бірлескен әрекет, ынтымақтастық, өзара қарым-қатынас секілді ұғымдарға жаңаша көзқарас негізінде тұжырымдар ұсынылды.

Зерттеу әдістемесіне келсек, бұл жұмыс аясында тәжірибелік-эксперименттік әдістермен қатар модельдеу, абстракциялау, тестілеу, сауалнама, дискурстық және салыстырмалы талдау, факторлық және корреляциялық әдістер, SWOT-талдау, математикалық-статистикалық өңдеу, диагностикалық бақылау, сапалық жіктеу, бағалау мен мониторинг жүргізу тәсілдері қолданылды.

Мақалада болашақ педагогтардың кәсіби дайындығын жетілдірудің теориялық негіздері сараланып, оқу үдерісіне инновациялық және әдістемелік тәсілдерді енгізудің маңыздылығы дәлелденді. Атап айтқанда, университет жағдайында зертханалық оқу ортасын қалыптастырудың тиімділігі айқындалып, оның мамандардың болашақ кәсіби қызметіне тигізетін ықпалы ғылыми тұрғыда негізделді.

Зерттеу нәтижесінде коллаборативті оқыту ортасын ұйымдастыру арқылы болашақ мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттырудың тиімді жолдары мен жаңа мүмкіндіктері айқындалды. Сонымен қатар, топтық жұмыс дағдылары, ұжыммен әрекеттесу мәдениеті, өзін-өзі басқару

қабілеттері, бірлескен әрекеттің жүйелі формалары мен оның құрылымдық компоненттері кеңінен қарастырылды.

Ақпараттық технологиялармен жұмыс істей алатын, зерттеушілік әлеуеті жоғары, креативті ойлау қабілеті дамыған педагог кадрларды даярлау мақсатында сапалы коллаборативті оқу ортасын қалыптастыру моделі ұсынылды. Бұл модельдің мазмұны мен құрылымы арқылы білім беру жүйесіне инновациялық серпін беруге мүмкіндік жасалатыны дәлелденіп отыр.

Тірек сөздер: коллаборация, коллаборативті іс-әрекет, кәсіби ынтымақтастық, коллаборациялық орта, топтық жұмыстар, жаһандық ортадағы коллаборация, білім берудегі цифрлық платформа, цифрлы құзыреттілік

Кіріспе

Бүгінгі таңда еліміздегі білім беру саласының барлық бағыттарында әлеуметтік және коллаборативті оқытуды жоспарлау, ұйымдастыру және басқару қажеттілігі артып келеді. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің Жолдауларының бірінде ғылым саласындағы күрделі мәселелердің әлі де шешімін таппай отырғанын атап өтіп, оларды кезең-кезеңімен жүйелі түрде шешу қажеттігін айтқан болатын. Бұл тұрғыда академия мәртебесін қайта қарау, жоғары оқу орындарының ғылыми әлеуетін арттыру, ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды қолдаудың тиімді жүйесін қалыптастыру, сонымен қатар ұзақ мерзімді ғылыми және технологиялық даму стратегиясын жоспарлау мәселелері басымдық ретінде белгіленуі тиіс екенін баса көрсеткен. Сонымен қатар, елбасы ғалымдардың тек теориямен шектелмей, нақты қолданбалы зерттеулермен айналысып, қоғам мен өндіріс үшін пайдалы нәтижелерге қол жеткізуге бағытталуы керектігін міндеттеді [1].

Осыған орай, қазіргі педагогикалық зерттеулерде коллаборатив және ынтымақтастық секілді ұғымдар кеңінен қолданыла бастады. Мысалы, гугл академия базасында жүргізілген ақпараттық іздеу нәтижесінде коллаборатив сөзімен байланысты жарияланымдар санының жылдан-жылға артып келе жатқанын байқауға болады [2]. Мұндай үдерістің белсенді жүруі бірқатар факторлармен байланысты: білімге негізделген экономиканы қалыптастыру қажеттілігі; педагог мамандардың цифрлық платформалармен жұмыс істеу қабілеттеріне қойылатын талаптардың артуы; сондай-ақ әлеуметтік желілерге арналған заманауи бағдарламалар мен құралдардың белсенді дамуы. Ақпарат алмасу кеңістігінде түрлі көзқарастар мен идеялар тоғысып, қоғамның даму үдерісінде маңызды рөл атқарып отырғаны да осы бағыттағы өзгерістердің өзектілігін дәлелдейді.

Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінің қарқынды дамуы заманауи талаптарға сәйкес коллаборативті оқу ортасын қалыптастыру бағытында да елеулі өзгерістерді талап етуде. Цифрлық білім беру кеңістігінің түбегейлі жаңаруы жоғары оқу орындарының оқу бағдарламалары мен білім беру үдерісінің барлық құрылымына ықпал етіп, оның мазмұны мен

тәсілдерін қайта қарауды қажет етеді. Осы тұрғыда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби даярлығын жетілдіруде коллаборативті оқыту ортасын ұйымдастырудың тиімділігін зерттеуге негізделген ғылыми жұмыс бірқатар маңызды қағидаттарды айқындады:

– болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін дамытуда коллаборативті білім беру ортасын қалыптастырудың қазіргі деңгейі, оның маңыздылығы мен әлеуеті нақты негізделуі тиіс. Мұндай орта кәсіби даярлық сапасын арттыруға мүмкіндік беретін практикалық және теориялық негіздерге сүйенуі қажет.

Коллаборативті оқыту кеңістігі – болашақ маманның кәсіби тұлғалық қалыптасуын қамтамасыз ететін маңызды платформа. Бұл жерде студенттер арасында өзара әрекеттесуге негізделген білім алмасу, ғылыми-әдістемелік ізденіс, зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру, әлеуметтік-коммуникативтік қабілеттерді жетілдіру секілді факторлар ерекше рөл атқарады. Сонымен қатар, мұндай орта кәсіби қарым-қатынастың ерекшеліктерін меңгеруге, әр студенттің жеке әлеуетін ашуға мүмкіндік беретін қолайлы педагогикалық жағдайларды ұйымдастыруды көздейді. Сондықтан да коллаборация қағидаттарына негізделген сапалы оқу ортасын құру – болашақ мұғалімдердің кәсіби дамуының маңызды шарты ретінде қарастырылады.

Коллаборациялық (бірлескен) оқыту ортасы немесе ағылшын тіліндегі *collaborative learning* ұғымы – білім алушылар мен оқытушылар арасындағы өзара тығыз қарым-қатынасқа негізделген оқыту тәсілі ретінде сипатталады. Мұндай жүйеде қатысушылар білімді дайын күйінде қабылдамайды, керісінше, ақпаратты бірге іздеп, талдап, оны ұғыну арқылы өзара білім қалыптастырады. Бірлескен оқытудың мазмұнына ортақ жобалармен жұмыс істеу, пікірталас алаңдары және басқа да топтық әрекет түрлері енеді [4]. Бұл жағынан алғанда, тренингтер бірлескен оқытудың белгілеріне ұқсас болғанымен, басты айырмашылығы-уақыт пен қарым-қатынастың тұрақтылығында: коллаборативті оқытуда қатысушылар ұзақмерзімді әрекеттестікте болып, үнемі бір-бірімен және оқытушымен байланыс орнатады.

Осы мақалада қарастырылып отырған мәселенің өзектілігі – болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлауда қазіргі заманның сын-тегеуріндеріне жауап бере алатын жаңа кәсіби құзыреттерді қалыптастыру қажеттілігімен тікелей байланысты. Себебі қазіргі қоғам барлық салаларда цифрландыруға бет бұрып, адамзат дамуы ғылыми прогрестің жаңа кезеңіне қадам басуда. Білім беру саласында цифрлық технологиялардың жедел дамуы адам ресурстарының сапасын жетілдіру мен ұлттық зияткерлік әлеуетті арттыру мәселесін алдыңғы қатарға шығарды. ХХІ ғасырдың талаптары аясында: Қандай дағдылар қажет және оларды тиімді қалыптастыру жолы қандай? деген сауал күн тәртібінде өзекті орын алады. Түрлі елдердің білім беру жүйелері бұл сұраққа жауап іздеуде. Зерттеулер нәтижесінде қазіргі жаһандық білім беру кеңістігінде сыни ойлау, мәселе шешу, шығармашылық, коммуникация және ынтымақтастық сияқты өзекті дағдылар анықталған.

Бұл құзыреттер өзара тығыз байланыста болып, бірін-бірі толықтырады [6].

Осыған сәйкес, болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығы аясында коллаборативті оқыту ортасын қалыптастыру – цифрлық дәуірде ғылымның трансформациялануы мен білім беру жүйесінің жаһандық дағдарыс жағдайларынан шығуына ықпал ететін тиімді жолдардың бірі ретінде қарастырылады.

Қазіргі кезеңде әлемдік ауқымда жүріп жатқан цифрландыру үрдісі адамзат тіршілігінің барлық саласына елеулі өзгерістер әкелуде. Бұл үдеріс білім беру жүйесінен де айналып өтпей, педагогикалық қызметте заманауи цифрлық технологияларды тиімді пайдалануға деген қажеттілікті алға тартты. Білім беру кеңістігінде қалыптасқан жаңа тенденциялар білім алушылар мен педагогтерге, сондай-ақ оқу үдерісінің барлық қатысушыларына цифрлық құзыреттілікті меңгеру бойынша жаңа талаптар қойып отыр.

Осыған орай мақалада бірқатар өзекті мәселелер қарастырылады. Атап айтқанда: білім алушылар мен оқытушылардың ақпараттық-коммуникативтік технологиялар саласындағы біліктілігінің жеткіліксіздігі; білім беру мазмұнында сыни ойлау, шығармашылық қабілет, цифрлық дағдылар мен құзыреттіліктерді дамытуда тиімді әдістемелердің тапшылығы; педагогтер тарапынан коллаборативті зерттеу жүргізудің сиректігі; сонымен қатар жаңа форматтағы білім беру мекемелерін – цифрлы мектептер мен цифрлы университеттерді даярлауда заманауи кәсіби біліктілікке ие оқытушылар – цифрлы педагогтерге деген сұраныстың өсуі ерекше атап өтіледі.

Коллаборативті оқытудың мәні оқыту үдерісінің әлеуметтік сипатына негізделген. Мұндағы басты мән – білім алушылар мен педагог арасындағы сындарлы қарым-қатынас, яғни диалог пен өзара әрекеттестік. Бұл оқыту түрінің мазмұндық негізі үш іргелі аспектіден тұрады: әлеуметтік, когнитивті және эмоционалдық. Осы үш өлшемнің үйлесімділігі нәтижесінде тиімді коллаборативті оқыту ортасы қалыптасады.

Ынтымақтастық пен бірлескен әрекет кәсіби дағдыларды жетілдіруде, педагогикалық қарым-қатынас мәдениетін дамытуда және болашақ мұғалімдердің мотивациялық деңгейін көтеруде маңызды рөл атқаратыны отандық және шетелдік зерттеулерде кеңінен қарастырылған. Дегенмен, ғылыми әдебиеттерді саралау нәтижесінде ынтымақтастық ұғымының мазмұны мен ауқымы жөнінде зерттеушілер арасында бірізділіктің жоқтығы байқалады. Көптеген авторлар бұл терминді бірлескен әрекет, ортақ мақсатқа бағытталған топтық жұмыс, оқушылардың өзара әрекеттестік формасы немесе оқу үдерісіндегі ынтымақтастық сияқты ұғымдармен теңестіреді. Әдетте, бұл ұғым оқушылардың белсенді қатысуымен, мұғалімнің жетекшіліктен фасилитаторлық рөлге ауысуымен, шағын топтардағы бірлескен жұмыстың ұйымдастырылуымен сипатталады [11].

Осы негізде аталған тақырыптың өзектілігі екіжақты сипатқа ие: біріншіден, педагогикалық қауымдастықтың оқудағы ынтымақтастық феноменіне қызығушылығының артуы; екіншіден, бұл ұғымды білім беру ғылымы саласында ғылыми-теориялық тұрғыдан нақтылау қажеттілігі.

Зерттеудің басты мақсаты-ынтымақтастық ұғымының оқытудағы педагогикалық өзара әрекеттесу, білім беру технологиясы, оқыту әдісі, тәсіл, ұйымдастырушылық форма және оқу стратегиясы сияқты педагогикалық категориялардың бірі ретінде ғылыми анықтамасын негіздеу.

Бұл мақалада қарастырылған материалдардың практикалық маңыздылығы-болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруда коллаборативті оқу ортасының ықпалын негіздеуге бағытталған. Мұндай орта білім алушылардың жеке әлеуетін ашуға жағдай жасап, олардың өз күшті әрі әлсіз тұстарын, сонымен қатар кәсіби және тұлғалық қасиеттерін тануына көмектеседі. Коллаборативті білім беру кеңістігінің басты артықшылығы – күш-жігерді біріктіру арқылы ұжымдық мақсатқа жетуге бағытталған ортақ әрекетті ұйымдастыруында.

Осындай өзара әрекетке құрылған ортада студенттер қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытып, ұйымдастырушылық қабілеттерін жетілдіреді, сондай-ақ эмоционалдық интеллектілерін қалыптастыру мүмкіндігіне ие болады. Коллаборативті оқыту жағдайында білім алушылар өздерінің коммуникативтік машықтарын, топпен жұмыс істеу дағдысын, келісімге келу мәдениетін, пікірталас жүргізу мен сындарлы ұсыныс айту қабілеттерін дамытады. Сонымен бірге, олар толеранттылық пен эмпатияны меңгеріп, түрлі көзқарастарға құрметпен қарау арқылы оң қарым-қатынас орнатуға дағдыланады [8].

Бүгінгі жоғары білім беру жүйесінде теориялық білімнің басым болуы мен педагогикалық маман даярлау сапасының арасындағы алшақтық байқалуда. Мұның салдарынан болашақ мұғалімдердің білімі бірізді емес, үзік-үзік сипатта қалыптасып, бұл алған білімді тәжірибеге енгізу мен жүйелі түрде қолдануда айтарлықтай қиындықтар туындатады.

Қазақстан Республикасындағы білім беру саясатының экономикалық бағыты білім беру нәтижелерін жақсарту мақсатында ресурстарды тиімді біріктіруді көздейді. Осыған байланысты қазіргі оқу тәжірибесінде желілік серіктестік, әлеуметтік әріптестік және кәсіби ынтымақтастық тетіктерін қалыптастырудың маңыздылығы артып келеді.

Кесте 1 - «Коллаборация», «Бірлестік», «Ынтымақтастық» ұғымының анықтамасы

№	Ғалымдар	Анықтамасы
1	Г.П.Синицына	Ынтымақтастық серіктестікте оқытудың оқу стратегиясының құрамдас бөліктерінің бірі
2	Н.В.Павельева	Бірлескен оқытуды кеңірек түсіну керек деп санайды: білім беру процесіне қатысушылар арасындағы тығыз өзара әрекеттесуге негізделген педагогикалық тәсіл ретінде
3	А.В.Куликов	Білім беру ортасындағы ынтымақтастықты анықтап, ынтымақтастық білім беру философиясы, бірлескен іс-әрекеттің, оқытудың және кәсіби-академиялық өзара іс-қимылдың бастапқы тұжырымдамасы екенін атап өтті

4	M.Laal және S.M.Ghodsі	Ынтымақтастықты білім алушылар өз әрекеттері үшін жауап беретін және құрдастарының қабілеттері мен үлестерін құрметтейтін оқу өзара әрекеттесу философиясы ретінде анықтайды
5	A.V.Leeuwen және J.Janssen	екі немесе одан да көп студенттердің жалпы оқу тапсырмасы бойынша бірлесіп жұмыс істеуін көздейтін оқу іс-шараларын ынтымақтастық деп түсінуді ұсынады
6	A.B. Мудрик	Педагогикалық өзара іс-қимылды «жеке тұлғалардың, топтардың, ұйымдардың бірлескен іс-қимылдарын ұйымдастыру, оларға ортақ жұмысты жүзеге асыруға мүмкіндік беру»
7	П.Дилленбург	Кооперация мақсатқа жету үшін күштер мен ресурстарды бөлуді көздейтінін, ал ынтымақтастық мәселені ұжымдық шешу үшін күштер мен ресурстарды біріктіруді көздейтінін атап өтті
8	Н.В.Василенко да	Ынтымақтастық кезіндегі синергетикалық тәсіл идеясын дамытады: ынтымақтастық негізі-адамның шығармашылық қызметі, білім, дағдылар, шығармашылық қабілеттер синергиясы процесі, ал ынтымақтастық негізі - бөлу қызметі, яғни әлеуметтік өзара іс-қимыл субъектілері арасында оларды шешу үшін міндеттер мен ресурстарды бөлуге болады
9	Т. Panitz, Ю.Ю.Чилипенко, Н.В.Василенко, Е.А.Антипина	Бөлетін ынтымақтастықтың ерекше нысаны ретінде ынтымақтастықтың айрықша сипаттамаларын жалпылау кестесін ұсынған

Кестеде «коллаборация», «бірлестік» және «ынтымақтастық» ұғымдарына жүргізілген талдау нәтижесінде бұл ұғымдарға тән жаңаша сипаттамалық белгілер айқындалды. Дискурстық талдау деректеріне сүйенсек, ғылыми зерттеулерде ынтымақтастық пен бірлескен әрекет ұғымдары көбінесе бір-бірінің орнына балама ретінде қолданылатыны байқалады.

Ғылыми әдебиеттерді жүйелі қарастыру барысында коллаборативтік түсінігіне бірқатар мәндер телініп отырғаны анықталды. Атап айтқанда, бұл ұғым кооперация, ұжымдық жұмыс, топтық әрекет, жұптық орындау, бірлесе жұмыс істеу сияқты мазмұндық мағынамен тығыз байланысты екені көрсетілді. Осы негізде, коллаборативтік оқыту ортасы белгілі бір қызмет түрінің ұйымдастырушылық формасы ретінде бағаланып, оның мазмұндық құрылымын айқындауға мүмкіндік туды.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу жұмысын жүргізу барысында әртүрлі теориялық және эмпирикалық әдістер кешені қолданылды. Алдымен отандық және шетелдік ғалымдардың, сондай-ақ ТМД елдеріндегі зерттеушілердің еңбектеріне кешенді әдеби шолу жасалды. Коллаборативті оқу ортасының кәсіби даярлыққа әсерін анықтау мақсатында бірнеше ғылыми тәсілдер: бақылау, педагогикалық эксперимент, модельдеу, абстракциялау, іс-әрекет нәтижесін бағалау, педагогикалық тәжірибені талдау және жинақтау сияқты әдістер қолданылды.

Сонымен қатар, зерттеу барысында сауалнама, тестілеу, онлайн-тест, SWOT-талдау, педагогикалық талдау, индукция-дедукция әдістері, социограмма, студенттердің рефлексивті есептері, формативті бағалау, оқытушылар мен шетелдік тәлімгерлердің пікірлерін саралау, салыстырмалы және дискурстық талдау әдістері қолданылды. Алынған деректерді жүйелеу мен сандық өңдеу үшін статистикалық әдістер тартылды. Атап айтқанда: деректерді жинау және сұрыптау, корреляциялық талдау, факторлық анализ, математикалық-статистикалық өңдеу, диагностикалық бақылау, сапалық топтастыру, синтездеу мен бағалау тәсілдері қолданылды.

Зерттеу нәтижесінде болашақ мамандардың коллаборативті оқу ортасын қалыптастыруға қажетті құралдар, әдістер және ұйымдастыру формалары нақты анықталды:

- *Құралдар*: цифрлық құрылғылар, мультимедиялық технологиялар, арнайы компьютерлік бағдарламалар;

- *Әдістер*: SWOT-талдау, миға шабуыл әдісі, тренингтер, пікірталастар, сауалнама және тестілеу;

- *Формалар*: жеке, жұптық, топтық және ұжымдық оқыту форматтары.

Зерттеу Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің базасында жүзеге асырылды. Бұл жұмыс аясында болашақ педагогтер мен оқытушыларға арналған Коллаборативті орта құру тақырыбында онлайн сауалнама жүргізілді және арнайы онлайн тест тапсырмалары ұйымдастырылды.

Сонымен қатар, еліміздің жоғары оқу орындары арасында Цифрлы дәуірдегі коллаборативті орта құру тақырыбында болашақ мамандарға арналған онлайн байқау өткізілді. Байқау барысында студенттердің түрлі цифрлық білім беру платформаларын пайдалану кезіндегі кездесетін қиындықтары мен кедергілері салыстырмалы, талдамалық және жіктеу әдістері арқылы зерттелді. Қатысушылар өз тәжірибелері мен ұсыныстарын ортаға салып, болашақ зерттеулердің бағытына қатысты пікірлерін білдірді.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дайындығын жетілдіру мақсатында вебинарлар өткізілді. Сонымен қатар, цифрлық дәуірде коллаборативті оқу ортасын қалыптастыру тақырыбында онлайн курс бағдарламасы жасалып, университет студенттері үшін іске қосылды. Бұл курсқа қатысқан болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілік деңгейі оқу басталғанға дейін және аяқталғаннан кейін салыстырмалы түрде бағаланып, олардың даму динамикасы айқындалды.

Нәтижелер мен талқылау

Эксперименттік зерттеуге Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі білім беру бағдарламасы бойынша білім алатын 43 студент тартылды. Зерттеу басталар алдында қатысушылармен алдын ала диагностикалық әңгіме-сұхбат жүргізіліп, олардың бастапқы дайындығы мен көзқарастары зерделенді.

Зерттеудің негізгі мақсаты – цифрлық білім беру кеңістігінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін арттыруда

коллаборативті оқу ортасының ықпалын айқындау және оның тиімді жолдарын табу. Зерттеу барысында студенттер үш түрлі тапсырма орындады. Бірінші әдістемелік тапсырмаға олар салыстырмалы түрде көбірек уақыт жұмсағанымен, келесі екі тапсырманы жылдам әрі тиімді аяқтады. Ең қызығы, жұмыс барысында студенттер интернет-ресурстарға жүгінбей, тапсырмаларды өз бетінше орындады.

Зерттеу төрт кезеңнен тұрды: рефлексия, жоспар құру, әрекет ету және алынған нәтижелерді бағалау. Осы кезеңдер жүйелі түрде іске асырылып, болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығын арттырудағы коллаборативті орта құрудың мүмкіндіктері жан-жақты зерттелді. Бұл процесте келесі негізгі сұрақтар өзекті болды: Қолданылып отырған оқыту әдістері қаншалықты тиімді?, Коллаборативті орта деңгейін қалай бағалауға болады?, Кәсіби тәжірибеге қандай факторлар ықпал етеді және оны жақсарту жолдары қандай? .

Зерттеу жұмысының бастапқы сатысында бірқатар өзекті мәселелер анықталды. Атап айтқанда, коллаборативті орта құру болашақ мұғалімнің білім сапасын арттыруда ынтымақтастық арқылы мазмұнды нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік беретіндігі байқалды. Бұл бағытта қолданылған негізгі әдістер – жағдаяттық талдау, мақсат қою, зерттеу объектілерін саралау, субъектілермен жұмыс және зерттеу мәселелерін нақтылау – жұмыстың сапалы жүргізілуіне негіз болды.

Эксперименттік жұмысқа екі топ қатысты: тәжірибелік топқа 2-курс студенттері арасынан 53 студент, ал бақылау тобына 2-курстың 57 студенті енді. Екі топта да деректерді жинау және талдау үшін диагностикалық құралдар кешені пайдаланылды. Олардың қатарында SWOT-талдау, сауалнамалар, сұхбаттар және өзге де әдістер бар. Бұл тәсілдер зерттеу нысанының нақты жағдайын жан-жақты бағалауға мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижесінде студенттердің топтық, жұптық форматтағы өзара әрекеттестік дағдыларын қалыптастыру, тұлғааралық қарым-қатынастарды басқару және кәсіби-эмоционалдық климат құруда кездесетін қиындықтар анықталды. Сонымен қатар, болашақ педагогтердің кәсіби даярлығына әсер ететін психологиялық және ұйымдастырушылық факторлар да сараланып, олардың шешу жолдары ұсынылды.

Зерттеудің келесі кезеңінде жиналған мәліметтердің педагогикалық және психологиялық бағыттағы сипаттамалары айқындалды. Зерттеу жұмысының алғашқы бағыты оқу ортасындағы психологиялық ахуалды жақсарту, қарым-қатынас мәдениеті мен жұмсақ дағдылар (Soft skills) жүйесін жетілдіруге арналды. Эксперименттік топтарда ең алдымен топтық ережелер құрастырылып, коллаборативті оқу ортасын ұйымдастырудың негізгі қағидаттары – гуманистік ұстаным, теңдік, топтық және жеке жауапкершілік, құндылықтарға негізделген көзқарас жүйеленді. Осы бағыттағы мақсаттарға жету үшін «Мықты жұп», «Сенімді серік», «Ақылды жұп», «Сәтті жұп», «Креативті топ» секілді тренингтер өткізілді.

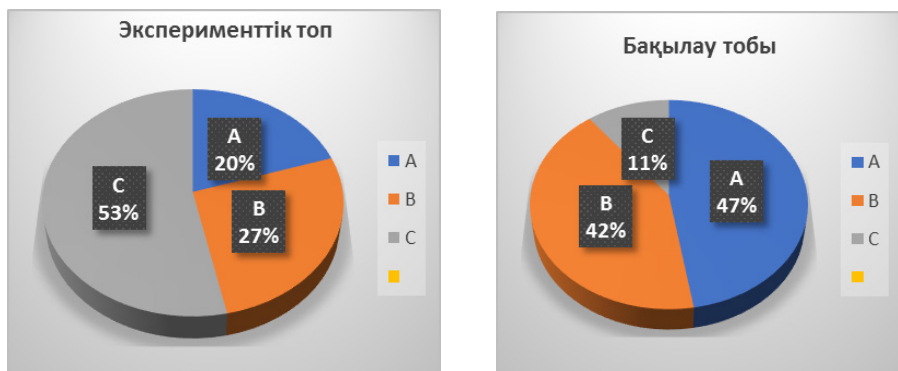
Зерттеудің келесі бағыты барысында студенттердің оқу әрекеттері күнделік түрінде жүйелі түрде тіркеліп отырды. Бұл кезеңде алынған

ақпарат талданып, құрылымдалып, нәтижелері жинақталып, қорытындылар жасалды. Сонымен қатар, оқытушы, студент, шағын топ және үлкен топ арасындағы өзара әрекеттесу деңгейі мен байланыс құрылымы айқындалды. Осы кезеңде коллаборативті оқу ортасын ұйымдастыруда кездесетін өзекті мәселелер мен кедергілер де анықталды.

Зерттеудің үшінші кезеңі оқу үдерісіндегі оң өзгерістердің деңгейін бағалауға бағытталды. Атап айтқанда, эксперименттік топта жүргізілген әдіс-тәсілдердің білім алушылардың танымдық белсенділігіне әсері қаншалықты тиімді болды? Қандай нәтижелі және әлсіз тұстар байқалды? деген сұрақтар төңірегінде бақылау және эксперименттік топтардың нәтижелері салыстырмалы түрде талданды. Бұл кезеңде төмендегідей көрсеткіштер бойынша деректер жинақталып, талдау жасалды: оқу материалын меңгеру сапасы, білімге деген қызығушылық деңгейі, коммуникативтік және ұйымдастырушылық құзыреттіліктің қалыптасуы, ІТ және жасанды интеллект (ЖИ) технологияларымен жұмыс істеу қабілеті, сонымен қатар студенттердің лидерлік қабілеттерінің даму деңгейі.

Эксперименттік және бақылау топтарының кәсіби жетістік деңгейін салыстыру мақсатында диагностикалық әдістер кешені қолданылды. Бұл әдістер болашақ мұғалімдердің жеке және кәсіби құзыреттіліктерінің дамуындағы елеулі айырмашылықтарды анықтауға мүмкіндік берді. 1 және 2 курс студенттері арасындағы нәтижелерді салыстыру барысында эксперименттік топта А және В деңгейіндегі нәтижелер басым болса, бақылау тобында көбінесе В және С деңгейіндегі нәтижелер тіркелді.

Сондай-ақ қосымша қолданылған зерттеу әдістері арқылы студенттік топтардағы бірізділік пен топаралық қарым-қатынас деңгейі де өлшенді. Нәтижесінде, мақсатты түрде ұйымдастырылған коллаборативті оқу ортасы болашақ мұғалімдердің когнитивтік, тұлғалық және кәсіби дамуына тікелей әсер ететін маңызды педагогикалық шарт екені дәлелденді.

Сурет 1 - Эксперимент және бақылау тобының салыстырмалы көрсеткіші

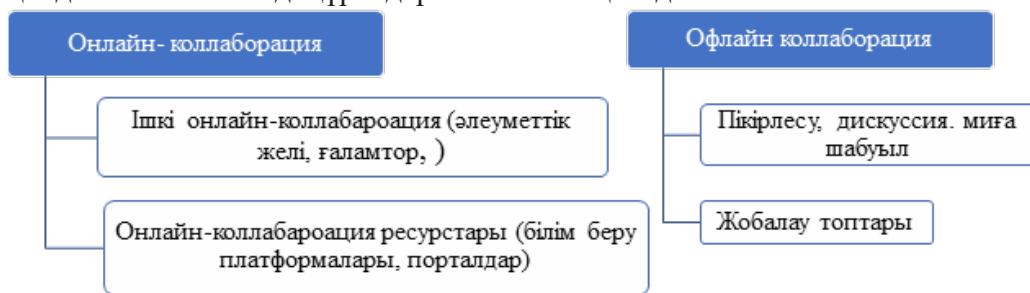
Сонымен қатар, бұл зерттеуде ерекше мән берілген аспектілердің бірі – оқыту және оқу үдерістерінің ажырамас бөлігі саналатын оқу қатынастары болды. Бұл бағытта оқытушы мен студент, студент пен топ, студент пен

шағын топ , сондай-ақ оқытушы мен оқу тобы арасындағы өзара әрекет формаларына назар аударылды.

Эксперименттік топ студенттерінің пікірлеріне жүргізілген талдау нәтижелері көрсеткендей, коллаборативті оқыту ортасының қалыптасуы педагог пен студент арасында шынайы, серіктестікке негізделген қарым-қатынасты орнатуға мүмкіндік береді. Мұғалім өз білім алушыларымен тең деңгейде әрекеттесіп, олармен өзара түсіністік пен қолдауға құрылған қарым-қатынас құра білді.

Мұндай оқу қатынастары білім алушылардың ішкі әлеуетін ашуға ықпал етіп, олардың жеке қабілеттерін мойындау мен қолдауға бағытталған шынайы сенім атмосферасын қалыптастырды. Сонымен қатар, студенттердің педагогикалық міндеттерді түсініп, оларды орындауға деген қызығушылығы мен мотивациясы айтарлықтай артқаны байқалды.

Зерттеу нәтижесінде коллаборативті оқыту ортасын ұйымдастыруда қолданылатын тиімді құралдар кешені анықталды:

Сурет 2 - Әртүрлі салалардағы коллаборативті оқыту құралдары

Зерттеу жұмысының нәтижелері коллаборативті оқыту тәсілінің тиімділігін бірнеше бағытта дәлелдеді. Біріншіден, топтық жоба жұмыстарын сәтті ұйымдастыру үшін қатысушылар бүкіл жоба үдерісінен – мақсатты нақтылаудан бастап қорытынды нәтижеге жеткенге дейінгі кезеңдерді толық өтуі тиіс. Екіншіден, құрылымы нақты емес, күрделі мазмұндағы тапсырмаларды шешуде, сондай-ақ көпфакторлы жағдайларды талдау барысында бірнеше адамның бірлескен интеллектуалдық әлеуетін біріктіру қажеттігі туындайды.

Үшіншіден, бұл әдіс ұжымдық қарым-қатынас мәдениетін дамытуға, қатысушылардың рөлдік әрекеттерін бақылап, талдау арқылы кәсіби дағдыларды қалыптастыруға және жобалық топтарды тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеулердің мазмұндық және дискурстық талдау нәтижелері ұсынылып отырған оқу ортасының коллаборативті әрі әлеуметтік-коллаборативті формаларын қамтитынын анықтауға мүмкіндік берді. Әлеуметтік өзара әрекеттестіктің бұл түрі ынтымақтастық, ұжымдық

іс-әрекет және бірлескен орта ұғымдарының арасындағы айырмашылықты нақтылауға көмектесетін өзіндік ерекшеліктерге ие екендігі айқындалды.

Қазақстанда педагогикалық білім беруді жаңғырту шеңберінде цифрлық коллаборативті оқу ортасын қалыптастыру мәселесіне қатысты отандық және шетелдік зерттеушілердің ғылыми-педагогикалық еңбектері жан-жақты сараланып, қолданыстағы тәжірибелер сұрыпталып жүйеленді. Зерттеу нәтижесінде педагогикалық бағыттағы ғалымдардың бірлескен және өзара ықпалдастық негізіндегі коллаборативті әрекеттері пәндік цифрлық білім беру мазмұнын дайындауға және жаңашыл ақпараттық қорларды қалыптастыруға ықпал еткені белгілі болды.

Осылайша, зерттеу барысында алынған нәтижелер университет кеңістігінде коллаборативті оқу ортасын құру болашақ педагогтің тұлғалық дамуына жан-жақты әсер ететінін көрсетті. Мұндай ортада академиялық білім кәсіби құзыреттілікпен, бейімделгіш дағдылармен, тиімді коммуникация құралдарын меңгерумен және студенттің құндылықтық бағдарын қалыптастырумен тығыз байланыста дамиды.

Зерттеу көрсеткендей, студенттердің тұлғалық және кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруда әлеуметтік, когнитивтік және эмоционалдық аспектілер бойынша айтарлықтай оң өзгерістер мен тұрақты даму динамикасы байқалды. Бұл өз кезегінде жоғары оқу орнында коллаборативті оқу ортасын құрудың тиімділігін айғақтайды.

Осы зерттеуде ұсынылып отырған коллаборациялық үдеріс – тәжірибеге бағытталған, болашақ мамандарды кәсіби қызметке даярлауда заманауи талаптарға жауап беретін жүйелі негізге құрылған модель. Бұл үдеріс жаңа форматтағы педагогикалық кадрларды даярлауда – ұжымдық іс-әрекетке бейім, жобалау, жүзеге асыру және басқару қабілеттері қалыптасқан мамандарды тәрбиелеуді мақсат етеді. Сонымен қатар, білім, ғылым және өндіріс арасындағы өзара интеграцияны қамтамасыз ете отырып, болашақ мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін жан-жақты дамытуды көздейді.

Жұмыстың негізгі бөлігінде коллаборативті оқу ортасының маңыздылығы бірнеше қырынан ерекшеленеді. Біріншіден, мұндай орта студенттің тұлғалық және рухани-адамгершілік әлеуетін арттыруға бағытталады. Екіншіден, бұл модель тең дәрежелі білім алмасуға, оқытудағы өзара әрекеттестік пен келісімге келудің жаңа жолдарын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Үшіншіден, оның теориялық негіздерін терең зерделеу мен практикалық іске асыру жолдарын нақтылауды қажет етеді.

Жалпы алғанда, соңғы жылдары білім алушыны оқу үдерісінің негізгі тұлғасы ретінде қарастыратын жаңа білім беру теориялары қалыптасып келеді. Бұл бағыттар негізінен ситуациялық оқыту (situated learning), бірлескен оқыту (collaborative learning) және конструктивистік педагогика тұжырымдамаларынан бастау алады. Аталған әдістемелер қазіргі білімге негізделген экономиканың іргетасын құра отырып, цифрлық және қашықтықтан оқыту жағдайында білім беру технологияларын меңгеретін педагогтер үшін ерекше мәнге ие болып отыр. Осылайша, ынтымақтастық принциптеріне негізделген оқыту тәсілдері бүгінгі білім беру кеңістігінде маңызды және болашағы бар бағыт ретінде танылуда.

ӘДЕБИЕТ

[1] Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» атты екінші отырысында сөйлеген сөзі. [Электрондық ресурс] – Кіру режимі: URL: <https://www.akorda.kz/k> [Қаралған күні: 19.07.2023].

[2] Иншаков О.В. Коллаборация как глобальная форма организации экономики знаний // Экономика региона. – 2013. – №3(35). – С. 38-44.

[3] Незнанов А.А. и др. Коллаборативные технологии в образовании: как выстроить эффективную поддержку гибридного обучения? / А.А. Незнанов // Университетское управление: практика и анализ. — 2019. — Т. 23. — № 1–2. — С. 101–110.

[4] Таш М., Сармурзин Е.Ж, Масырова Р.Р. Кәсіпкерлік білім берудегі коллаборативті оқыту әдісінің тиімділігі // Хабаршы, Абылай атындағы ҚазӨТЖХҚУ. Серия: Педагога ғылымы. – 2022. – Т. 69. – №. 4.

[5] Павельева Н.В. Коллаборативное обучение как модель эффективной реализации образовательного процесса / Н.В. Павельева // Образование. Карьера. Общество. 2010. — № 3(29). — С. 30–37.

[6] Куликов А.В. Системы дистанционного коллаборативного обучения и некоторые аспекты технологии их разработки / А.В. Куликов // Сборники конференций НИЦ Социосфера. — Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ sro, 2012. — № 8. — С. 105–107.

[7] Тихомирова О.Г. Корпоративная коллаборация и взаимодействие: решение проблемы самоорганизации социально-экономических систем // Фундаментальные исследования. – 2014. – №9. – С. 1082-1086.

[8] Богатов В.В., Сыроежкина Д.С. Коллабораци научных организаций как элемент инфраструктур науки// Наука, инновации, образование. – 2016. – №4. – С. 30-44.

[9] Заир-Бек Е.С., Ксенофонтова А.Н. Методология институализма в исследованиях образования // Вестник ЧГАКИ. – 2013. – №1(33). – С. 46-47.

[10] Колесникова Г.А., Пустовалова Н.И. Коллаборативная среда в инклюзивном образовании и профессиональные компетенции // Педагогика и психология. – 2021. - № 4(49). – С. 197-201.

[11] Agranovich, Ye., Amirova, A. Ageyeva, L., Lebedeva L., Aldibekova, Sh., Uaidullakzy, E. The Formation of Self-Organizational Skills of Student's Academic Activity on the Basis of 'Time Management' //Emerging Technologies in Learning (iJET). 2021.- 14(22). - pp. 95-110..

[12] Намазбаева Ж.И., Калымова А.Е. Общественное сознание личности – основа успешной образования в Казахстане // Педагогика и психология. – 2020. – № 1. – С.5- 13.

[13] Снопкова Е.И. Актуальность междисциплинарного подхода в педагогических исследованиях: научное обоснование / Е.И. Снопкова // Интеграция образования.-2015. — Т. 19. — № 1(78). — С. 111–117.

[14] Protogerou C., Hagger M.S. A checklist to assess the quality of survey studies in psychology // Methods in Psychology. — 2020. — Vol. 3. — p. 100031.

[15] Даринская, Л.А. Учитель и инновационная деятельность (анализ

публикаций в педагогической периодике за 2007–2017 годы) / Л.А. Даринская // Непрерывное образование. — 2017. — № 2(20). — С. 17–21.

REFERENCES

[1] Memleket bashysy Kasym-Zhomart Tokaevtyн Ulttyk kuryltaidyn “Adilette Kazakhstan – Adal azamat” atta ekinshi otyrysynda soylegen sozi. [Electronic resource] – Kiru rejimi: URL: <https://www.akorda.kz/k> [Qaralghan kuni: 07/19/2023].

[2] Inshakov O. V. cooperatio ut forma globalis cognitionis oeconomiae organizatio // oeconomica regionis. – 2013. – №3(35). – Pp. 38-44.

[3] Neznanov a. A. et alii. Technologiae Collaborativae in educatione: quomodo efficax subsidium ad discendum hybridorum aedificandum? / A. A. Neznanov // universitatis administratio: praxis et analysis. — 2019. - Vol. 23. — № 1–2. — Pp. 101-110.

[4] Tash M., Sarmurzin E. Zh., Masyrova R. R. Kasipkerlik bilim berudegi collaborativa okytu adisin tiimdiligi // Khabarshy, Abylai atyndagi KazATzHKU. Series: Magister gylmy. – 2022. - T. 69. – №. 4.

[5] Pavelyeva n. v. collaborativa doctrina tamquam exemplar efficax exsecutionis processus educationis / N. V. Pavelyeva // Educationis. Vitae. Collegium. 2010. — № 3(29). — P. 30-37.

[6] Kulikov A. V. Distantia systemata collaborativa discendi et nonnullae rationes technologiae suae evolutionis / A.V. Kulikov // colloquium SIC Sociosphaerae. - Vedecko vydavatel'ske centrum Sociosfera-CZ sro, 2012. — № 8. — Pp. 105-107.

[7] Tikhomirova O. G. corporatum cooperatio et commercium: solvendo problema sui organizationis systematum socio-oeconomicorum // investigationis Fundamentalis. – 2014. – №9. – Pp. 1082-1086.

[8] Bogatov V. V., Syroezhkina d. S. collaboratio institutorum scientificorum ut elementum scientiarum substructionum// Scientiae, innovationis, educationis. – 2016. – №4. – P. 30-44.

[9] Zair-Bek E. S., Ksenofontova A. N. Methodus institutionalismi in investigatione educationis // Bulletin DE CHGAKI. – 2013. – №1(33). – Pp. 46-47.

[10] Kolesnikova G. A., Pustovalova n. i. ambitus Collaborativus in educatione inclusive et competentis professionalibus // Paedagogia et Psychologia. – 2021. - № 4(49). – C. 197-201.

[11] Agranovich, Ye., Amirova, A. Ageyeva, L., Lebedeva L., Aldibekova, Sh., Uaidullakzy, E. The Formation of Self-Organizational Skills of Student's Academic Activity on the Basis of 'Time Management' //Emerging Technologies in Learning (iJET). 2021.- 14(22). - pp. 95-110.

[12] Namazbaeva Zh.I., Kalymova a. E. Socialis conscientia personalitatis fundamentum est ad felicem exsecutionem educationis inclusive In Kazakhstan / / Paedagogia et Psychologia. – 2020. – № 1. – P. 5-13.

[13] Snopkova E.I. momentum interdisciplinaris accessus in investigationibus paedagogicis: iustificatio scientifica / E. I. Snopkova // integratio educationis. -2015. - Vol. 19. — № 1(78). — Pp. 111-117.

[14] Protogerou C., Hagger M. S. maculosus aestimare qualitatem percontationum studiorum in psychologia // Methodis In Psychologia. — 2020. - Vol. 3. — p. 100031.

[15] Darinskaya, L. A. Magister et actio innovativa (analysis publicationum in periodicis paedagogicis pro 2007-2017) / L. A. Darinskaya // educationis continuae. — 2017. — № 2(20). — Pp. 17-21.

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПУТЕМ СОЗДАНИЯ КОЛЛАБОРАТИВНОЙ УЧЕБНОЙ СРЕДЫ

* Сейдуалиева А.Н.¹

*¹КазНПУ им. Абая, КазНацЖенПУ

Алматы, Казахстан

Аннотация. Улучшение качества профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов посредством формирования коллаборативной учебной среды приобретает особую значимость в условиях стремительного развития цифровых технологий. Настоящее исследование направлено на осмысление понятия коллаборационизм в контексте педагогических наук, а также на изучение сотрудничества как ключевой формы педагогического взаимодействия.

Актуальность данного исследования обусловлена, во-первых, возрастающим интересом научного сообщества к понятию коллаборативная среда, во-вторых — необходимостью поиска эффективных путей повышения качества профессиональной подготовки будущих педагогов через реализацию принципов коллективного обучения.

Согласно поставленной цели, с использованием метода содержательного анализа были всесторонне изучены научные источники в сферах философии, социологии, психологии, менеджмента и смежных дисциплин. В результате предложены уточнённые определения таких понятий, как коллаборативная учебная среда, взаимодействие, совместная деятельность, солидарность, с учётом современных образовательных реалий.

В рамках исследования использовался комплекс теоретических и эмпирических методов: эксперимент, абстрагирование, моделирование, анкетирование, тестирование (в том числе онлайн-форматы), SWOT-анализ, экспертные заключения отечественных и зарубежных учёных, сравнительный и корреляционный анализ, факторный анализ, методы математико-статистической обработки данных, диагностика, качественная систематизация, синтез, мониторинг и оценивание.

В статье раскрываются научно-теоретические подходы к повышению качества подготовки будущих учителей начальных классов через внедрение

коллаборативной учебной среды, рассматриваются инновационные и методические аспекты, определяются эффективные стратегии реализации. Представлен теоретический анализ возможности создания лабораторной формы учебной среды в университете, способной оказывать положительное влияние на профессиональную состоятельность будущего специалиста.

Кроме того, в работе обозначены перспективные направления формирования коллаборативной образовательной среды, акцент сделан на развитие навыков командной работы, эффективного взаимодействия в коллективе, значимости механизмов самоуправления и системного сотрудничества.

Разработана модель качественной коллаборативной образовательной среды, обеспечивающей подготовку уверенных в себе, инициативных специалистов, способных к проведению инновационных научно-исследовательских проектов, владеющих современными цифровыми платформами и обладающих высокоразвитыми цифровыми и креативными компетенциями.

Ключевые слова: Коллаборация, коллаборативная деятельность, профессиональное сотрудничество, коллаборативная среда, групповая работа, коллаборация в глобальной среде, цифровые платформы в образовании, цифровая компетентность

IMPROVING THE QUALITY OF PROFESSIONAL TRAINING FOR FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS BY CREATING A COLLABORATIVE LEARNING ENVIRONMENT

* Seidualiyeva A.N.¹

*¹KazNPU named after Abai, Kazakh National Women's Teacher
Training University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. Improving the quality of professional training for future primary school teachers through the creation of a shared learning environment is a challenge today in the digital age. The work is devoted to the definition of the concept of cooperation in the system of Pedagogical Sciences, as well as to the study of cooperation as a form of pedagogical communication. The importance of the study lies, on the one hand, in the concept of creating a collaborative environment for research teachers, in the frequency of recent referrals, and on the other hand, in identifying ways to improve the quality of Professional Teaching through the creation of a collaborative learning environment. Comprehensive analysis of scientific sources in the fields of philosophy, sociology, psychology, management, etc. according to the purpose of the study. conducted using the method of objective analysis, a new definition was given to the definition of the collective environment, interaction, joint activity and solidarity. The main research methods are testing, abstraction, modeling, saulnama, testing, online testing, data analysis, reviews of domestic and foreign scientists, research, comparative analysis, correlation methods, factor analysis, mathematical and statistical methods, diagnostics, qualitative systematization, grouping,

aggregation, evaluation, tracking, etc.it was used. This article will identify innovative, technological and methodological aspects and consider effective ways to create a collaborative learning environment, the scientific and theoretical basis for improving the quality of professional training for future primary school teachers. That is, the university conducts a theoretical analysis of the effectiveness of the formation of a laboratory learning environment, which is the basis for determining the impact of future specialists on successful professional activities. By providing a collaborative learning environment, new ways of improving the quality of professional training for future professionals are being identified. In addition, it describes different aspects of the collaborative environment, teamwork skills, team behavior, the importance of cooperative self-management, and forms of systems of collaboration and interaction. To train future self-confident professionals capable of conducting innovative research, mastering digital educational platforms and mastering digital creativity, we propose a model for creating a collaborative and high-quality educational environment.

Key words: collaboration, collaborative activity, professional collaboration, collaborative environment, group work, collaboration in a global environment, digital platforms in education, digital competence

Автор туралы мәлімет:

Сейдуалиева А.Н. – педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы. Абай атындағы ҚазҰПУ, ҚазҰҚЫЗПУ, Алматы, Қазақстан

Информация об авторах:

Сейдуалиева А.Н. - магистр педагогических наук, старший преподаватель. КазНПУ им. Абая, КазНЖенПУ, Алматы, Казахстан

Information about authors:

Seidualieva A.N. - master of Pedagogical Sciences, senior lecturer KazNPU named after Abai, KazNWTTU, Almaty, Kazakhstan

Мақала түсті: 12 ақпан 2025

UDC 378.147

IRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.014>

COMMUNICATIVE SPECIALIZED PRACTICUM IN ENHANCING LINGUO-PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

*Kassenova Zh.M.¹, Sadykova A.K.², Tulekenova D.T.³

*^{1,2,3}KazUIR&WL named after Abylai khan, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article discusses aspects of formation of linguo-professional competence among students of the pedagogical faculty of foreign languages. In this regard, under the contemporary conditions of globalization and integration of education systems, the training of competitive foreign language teachers holds particular importance. In connection with new requirements for graduates of linguistic universities, there is a need to train a new generation of teaching staff capable of professional communication in various fields. The professional standard sets the foundations for developing educational programs for training Foreign language teachers, and provides conditions for their continuous professional development. One of the most important components of future teachers' professional preparation is the formation of linguo-professional competence (LPC), which, in addition to foreign language competency, includes the ability to apply it in pedagogical and professionally oriented communication environments. The aim of this study is to analyze the relationship between problem-based learning and the formation of linguo-professional competence of future foreign language teachers by conducting a survey among fourth-year students of the Foreign Languages Teacher Training Faculty who completed the training in the discipline "Communicative Specialized Practicum". The article examines how problem-solving tasks and activities contribute to the mastering of linguo-professional skills in future language teachers, highlighting important definitions, research, and findings.

Key words. linguo-professional competence (LPC), cognitive-problem approach, foreign language education, communicative specialized practicum, competence-based education, professional tasks, cognitive skills, professional growth

Introduction

In the new conditions of development of the communicative and culture creating role of education, a foreign language teacher acts not only as a cultural moderator, ensuring the inclusion of the student's personality in the world community, but also as a guide who restructures the features of their social world's image and communicative behavior. The field of foreign language education is going through rapid and continual change, influenced by new pedagogical theories, technological progress, and the evolving demands of a globalized society. In this context, the development of professional competence among

future English language teachers becomes a key concern. This competence is shaped by the interplay of linguistic, cultural, and educational factors that define modern language teaching practices. Exploring the theoretical foundations of this competence is essential, as it not only enhances our understanding of language education's evolving character but also guides curriculum design, teacher training programs, and professional development initiatives.

Traditional language teaching methods, which often rely on rote memorization and repetitive exercises, have been criticized for their limited ability to promote deeper linguistic understanding and critical thinking among teachers [1]. The need to reform the teacher's function is due, first of all, to a change in the view of knowledge, skills and abilities themselves, which have increasingly come to be defined as a means of mastering professional competence in a foreign language, and not as the ultimate goal of teaching it [2]. English language teaching standards differ across countries based on national educational goals and frameworks for teacher preparation. In Kazakhstan, the implementation of these guidelines, and teacher education practices have become a topic of critical discussion, as English remains the most widely taught and learned foreign language. This highlights the need to examine the competencies of English language teachers and the structure of ELY departments in higher education institutions, particularly through the perspective of internationally recognized standards that identifies a comprehensive framework describing main fields of Foreign Language teaching competence.

This paper aims to investigate how the content of the discipline "Communicative specialized practicum" enhances the formation of linguo-professional competence of future foreign language teachers. The problem-solving technology focuses on problem-solving tasks, encourages future language teachers to apply their linguistic, cultural, and pedagogical knowledge in various professional situations. The study seeks to determine how such practice-oriented modules contribute to the development of core teaching competencies, including communicative interaction, adaptability, and professional decision-making skills.

Theoretical examination of the professional standard "Teacher" permitted to organize the most important areas of professional training of future teachers of a foreign language: creation of a full-fledged communicative situation corresponding to the foreign language of communication; implementation of practical teaching of language proficiency in the conditions of maximal reliability of education; application of technologies and methods of activation and identifying problems in the FL training sphere; designing of flexible and modular teaching strategies, and multicultural orientations to foster tolerance and cooperation; alignment of circumstances for applying flexible teaching, that guarantees the mastering of problem-based and thematic modules of vocation education in accordance with the demands of the labor market; multilingual and multicultural orientation of the educational process to develop values such as tolerance, socio-cultural identification, and skills of cooperation in future Foreign language teachers; designing the educational process in the logic of the competency paradigm. This approach emphasizes active participation in complex language tasks, making it

particularly valuable for future foreign language teachers. It helps them develop essential professional competencies, critical thinking skills, and the ability to adapt to various language-related challenges.

The cognitive problem-solving approach, grounded in cognitive psychology and constructivist learning theories, offers a more effective pedagogical strategy by encouraging learners to actively engage in solving real-world problems. Research suggests that this approach is in line with constructivist principles, enabling teachers to learn through action, reflection, and adaptation [3], [4]. By fostering critical thinking, adaptability, and problem-solving skills in context, the cognitive problem-solving approach can improve both language proficiency and teaching effectiveness - key elements in the professional growth of language teachers [5].

The modern model of competence-based education involves creating conditions for the formation of key competencies necessary for the professional development of a linguistic personality. In its most general form, the competence-based approach is a “priority orientation toward goals – vectors of education: learning ability, self-determination (self-determination), self-actualization, socialization and development of individuality”. The basic categories of the competence-based approach are ‘competence’ and ‘competency’. According to A. V. Khutorskoy, “competence is an alienated, predetermined, social requirement (norm) for mandatory training necessary for effective productive activity in a certain area. Competence is an already established quality of a person (a set of qualities), minimal experience of activity in a certain area” [6]. Competency and competence must be considered holistically and individually. Thus, by competency we mean the ability to act successfully and operate due to acquired skills and knowledge or a set of competencies necessary for professional activity.

Despite the growing body of literature on the concept of professional competence, its application to the specific context of foreign language teacher education – particularly in connection with linguo-professional competence – remains underexplored. One of the comprehensive definitions of “professional competence” is offered by V. N. Vvedensky, who conceptualizes it through various theoretical frameworks, including the personal-activity, system-structural, knowledge-based, cultural [7]. Completing this perspective V.A. Slastenin defines professional competence as a combination of theoretical and practical preparation for the performing a specific type of professional activity. He emphasizes the integration of reflective thinking with a set of communicative and organizational skills that ensure the effective and successful implementation of professional tasks [8].

Definitions by V. N. Vvedensky and V.A. Slastenin highlight the multifaceted nature of professional competence, encompassing theoretical knowledge, practical training, and communicative-organizational skills. However, existing models often lack a clear focus on how these competencies are effectively formed in real educational setting, especially under the demands of modern communicative and cognitive-oriented paradigms. Moreover, the development of professional skills in future foreign language teachers – understood as the ability to solve

language-related professional problems through accumulated knowledge, life experience, and values – requires a more detailed instructional approach. The professional skills of a teacher are considered as the developed skills to solve foreign language professional problems that arise in specific situations of future professional activity, using knowledge, professional and life experience, as well as values [9].

Thus, taking into account the various conclusions of researchers and scientists about the nature of professional education of a foreign language teacher, the linguo-professional competence of a future foreign language teacher develops under the influence of one or another professional activity, requires the formation of a sufficient volume of knowledge, skills and abilities that guarantee successful communicative interaction in future professional activity. Professional communicative interaction can be presented as a tool for applying accumulated knowledge, professional skills of expert action, which solves planned and complex situations in accordance with the set professional tasks that ensures the effectiveness of future professional activity. It should be recognized as fair that “the integrative nature of mastering knowledge, skills and abilities ensures a combination of two ways of knowing the real world - intuitive-heuristic and rational logical, thus contributing to the interconnected development of the cognitive and creative spheres of the linguistic personality in the educational process” [10].

According to the State Educational Standard of Higher Professional Education, higher pedagogical institutions must prepare specialists who possess in-depth subject knowledge and are informed by current trends and advancements in foreign language education, as well as innovations in psychological and pedagogical science. Thus, the core mission of higher education is to prepare future FL teachers who are skilled, competitive, and ready for lifelong professional growth and adaptability. These qualities are encompassed by the broader notion of “professional competence,” which, in our view, forms the ground for shaping strategies in both professional and foreign language education, as well as for selecting relevant methods, tools, and educational technologies [11].

Enhancing teacher education programs and aligning them with perceived competencies and the views of both pre-service and in-service English teachers is essential to improving teaching quality and student outcomes [12].

The development of teaching technology, improvement of forms and types of activities of a foreign language teacher are the most important factors determining the development path of the system of formation of linguistic and professional competence of a foreign language teacher in the modern educational paradigm, since the technology of teaching is a framework, and the methodology is the shell of the teaching process. The development of an educational program, a training module and its sections, the selection of their content and definition of profiles, their integration into the process of formation of linguistic and professional competence of a foreign language teacher are the main components of their professional training.

The scientific novelty of this study lies in this attempt to operationalize linguo-professional competence, taking into account both theoretical foundations and practical training needs. The study presents an original integration of this education strategy into the structure of the discipline “Communicative Specialized Practicum”, providing a context-specific model for shaping the cognitive and communicative dimensions of a future teacher’s linguistic personality.

Accordingly, this study seeks to answer the following question: how can discipline “Communicative Specialized Practicum” facilitate the development of linguo-professional competence among future foreign language teachers?

Materials and Methods

The study is grounded on the design of professional educational course aimed at developing the linguo-professional competence of future FL teachers. The content of the discipline “Communicative Specialized Practicum” is designed to enhance linguo-professional competence within the teaching profession. The course “Communicative specialized practicum” is implemented at the Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages for fourth-year undergraduate students of the Pedagogical Faculty of Foreign Languages of. The curriculum reflects the requirement of the Law on the Status of a Teacher and addresses key professional standards, including linguistic, socio-cultural, ethical, and technological aspects of education.

The methodology involves the use of case-based communicative, and simulation tasks to foster practical language application. The pedagogical model encourages the integration of professional discourse into problem-solving dialogues, collaborative projects, and critical text analysis, writing assignments that focus on developing written communication skills, including essays, reports, or professional correspondence, oral communication exercises that involve discussions, presentations, and role-playing in professional contexts to improve spoken language skills.

The course modules cover:

- ✓ communication in educational institutions;
- ✓ teaching in multicultural and inclusive settings;
- ✓ contemporary pedagogical approaches and teacher certification

procedures.

Each course unit targets a specific area of professional growth:

Unit 1 “Foreign Language Teacher in Contemporary Schools”: This unit helps you understand the specific professional and ethical responsibilities, as well as the unique characteristics of teaching in the context of the law on the Status of a Teacher.

Unit 2 “Teaching and Learning as Two Sides of Education”: This unit examines the interconnected relationship between teaching and learning, highlighting the role of technology in shaping educational practices.

Unit 3 “Do Modern Teachers Need Textbooks?”: This unit explores the changing role of textbooks in education, considering alternative resources and

teaching strategies that enhance learning in the digital era.

Unit 4 “Modern Children: What Are They Like?”: This unit offers insights into the characteristics, needs, and behaviors of today’s children, helping you adapt your teaching methods to better engage and motivate your students.

Unit 5 “Continuous Professional Development for Teachers”: This unit emphasizes lifelong learning, offering strategies for sustained professional growth and addressing the attestation process.

Unit 6 “The School of the 21st Century”: This unit examines the features and innovations of modern schools around the world, including technology innovations, inclusive practices, and the creation of safe and inviting learning environments, and the challenges and threats faced by the educational system. The simulation method (full immersion in situations) and role-playing games are two examples of many interrelated methods and approaches used in modern foreign language teaching practice.

The objectives of the course are as following: to improve the linguo-professional skills of future FL teachers with an emphasis on written and oral communication so that they can use a foreign language to solve real teaching problems; to promote effective communication with students, colleagues, and the educational community, encouraging FL teachers to use their linguo-professional skills in problem-solving tasks related to teaching and pedagogical contexts; to enable FL teachers to integrate their language knowledge with modern pedagogical approaches, such as the use of digital resources and technologies, enhancing the learning process and addressing educational challenges through practical language application; to encourage future FL teachers to recognize the role of language in shaping social and professional interactions, using problem-solving methods to adapt teaching to diverse student needs and foster intercultural understanding; to help FL teachers address modern issues in education (e.g., adapting to technological advances, student-centered learning, and dynamic language change) by applying language skills and pedagogical strategies in real-world contexts; to foster critical thinking and reflection on language use, allowing FL teachers to assess and adapt their teaching methods through continuous self-assessment and feedback, enhancing both linguistic competence and teaching effectiveness.

Instructional activities are organized according to the principle of redundancy, allowing students to revisit linguistic material in varied contexts and apply it creatively in professional communication. Formation of linguo-professional competence of future foreign language teachers through the use of the problem-solving technology, is implemented on the basis of the tasks that are designed to encourage active problem-solving, critical thinking, and practical application of language skills in real-world and professional teaching contexts, for example:

1. *Vocabulary exercises* - to develop of the ability to apply specialized terminologies in teaching situations, helping FL teachers understand and use professional language effectively.

2. *Reading comprehension tasks* - to foster the ability to synthesize

information from professional texts, improving reading comprehension and critical thinking within an educational context.

3. *Text Analysis and Annotation* - to encourage students to critically assess professional materials and use problem-solving skills to suggest improvements, enhancing their teaching practices.

4. *Role-playing exercises* - to develop oral communication skills and the ability to handle real-life teaching situations, promoting the application of foreign language skills in professional contexts.

5. *Case study analysis* - to strengthen problem-solving abilities in a foreign language, enabling future teachers to address educational challenges in their professional careers.

6. *Professional dialogue simulations* - to enhance fluency and professionalism in oral communication, fostering the ability to discuss teaching-related topics in a foreign language.

7. *Writing assignments* - to develop written communication skills for professional tasks, ensuring that future FL teachers can write clearly and accurately in a foreign language.

8. *Problem-Solving Tasks in Educational Contexts* - to enhance critical thinking and problem-solving abilities by addressing real-world teaching challenges in a foreign language context.

9. *Reflection and Self-Assessment* - to promote reflective practice and self-assessment, encouraging continuous improvement in both language proficiency and teaching effectiveness.

10. *Collaborative learning projects* - to foster teamwork and collaboration, while developing professional language skills and pedagogical knowledge to design effective lessons.

These tasks align with the cognitive-problem approach by emphasizing active participation, critical thinking, and real-world application, all essential for the formation of linguo-professional competence of future FL teachers.

Since the greatest advantage of this method is the possibility of integrating social context into foreign language learning, which leads to the formation of students' linguo-professional competence, it is obvious that it should be used active methods are essential for improving students' professional communicative skills. Teachers are advised to consider students' level of foreign language proficiency when implementing role-playing games. This allows them to vary the complexity of the simulation to reflect real-life situations such as greetings, interviews, or attending a conference. In a well-designed system of communicative exercises for 4th-year students, professionally oriented dialogues play a significant role, sparking students' interest by addressing familiar topics in the foreign language.

Results and discussion

The effectiveness of the course was assessed through qualitative observation of students' participation, performance in interactive tasks, and reflective writing assignments. Self-assessment tools and peer feedback were also incorporated to monitor the development of teaching-related competencies and foreign language proficiency.

Let's take a look at the results of the observation conducted at Abylai Khan University, focusing on 50 fourth-year students from the FL Teacher Training Faculty. It's important to note that this article presents findings from a single university, representing the initial stage of a broader study. The survey was designed to assess at the initial stage to what extent linguo-professional skills have been formed after completing the course "Communicative Specialized Practicum". While the questionnaire contained 20 questions, the authors will emphasize the results of 10 key questions related to linguo-professional skills formation and communicative behavior development:

1. How would you rate your overall experience with the "Communicative Specialized Practicum" course?
2. What linguo-professional skills do you feel you improved the most during this course? (Please select all that apply).
3. How relevant were the topics and exercises covered in this course to real-life teaching situations?
4. Did the course content help you understand how to adapt foreign language communication in various pedagogical contexts?
5. How engaging were the activities and tasks in this course?
6. How confident do you feel now in using the foreign language in your future teaching career compared to before taking this course?
7. Which aspect of the course did you find most useful for your future profession as a foreign language teacher?
8. Do you feel that the course structure (practical lessons, assignments) was effective in helping you achieve the learning objectives?
9. Was there anything in the course that you found particularly challenging or difficult to grasp?
10. Would you recommend this course to future FL teachers to develop their linguo-professional competence? Why or why not?

The Google Forms platform was used to conduct the survey, which automatically provides the percentage of answers to a question with multiple answer options.

While analyzing the students' answers, we would like to note that to the first question of the survey "How would you rate your overall experience with the "Communicative Specialized Practicum" course? - 58.6% were very satisfied with how this course was conducted; 31% rated their overall experience with the "Communicative Specialized Practicum" course as satisfied; for 10.3% of asked students were neutral while studying the course.

The high satisfaction rates suggest that the course effectively addressed students' expectations. Positive perception reflects the functionality of course design in supporting growth and communicative engagement.

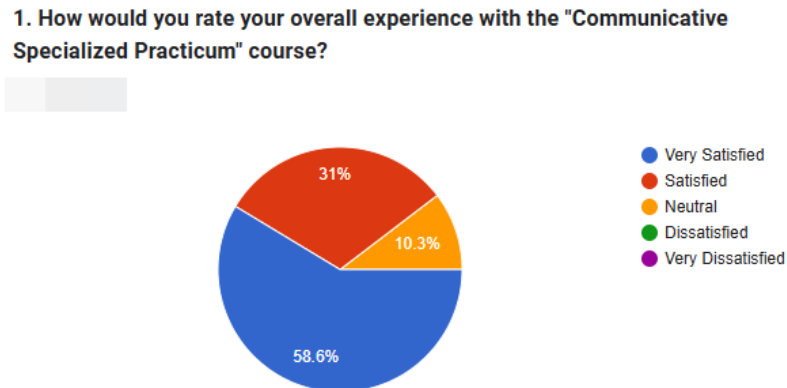

Figure 1 – How would you rate your overall experience with the “Communicative Specialized Practicum” course?

The results for the second question of the survey “What linguo-professional skills do you feel you improved the most during this course?” showed what specific skills (oral, written, pedagogical) did they improved mostly during this course. The students could notice more than one option: 79.3% of students participated in the course “Communicative Specialized Practicum” improved their oral communication skills; 27.6% enhanced their written communication skills; 48.3% learned how to communicate in classroom; 41.4% learned how to plan a lesson; 55.2% acquired new teaching strategies.

The course most effectively supports the development of oral and interactive of teaching skills, essential for classroom communication. However, written communication was the least developed, indicating a possible imbalance in course focus that may hinder the development of full-spectrum competence.

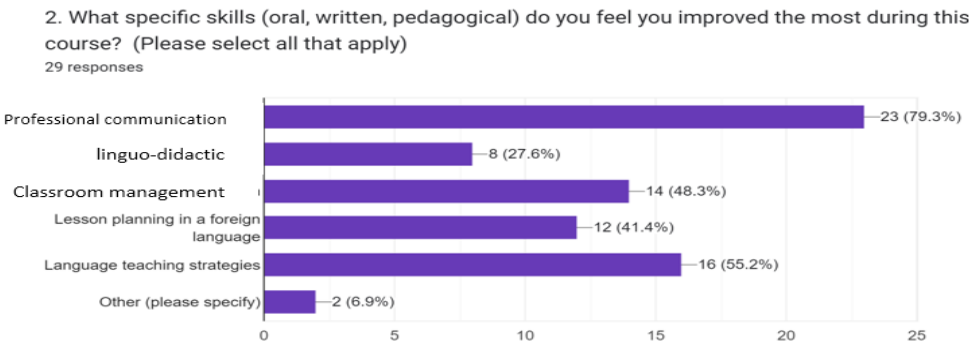

Figure 2 – What linguo-professional skills do you feel you improved the most during this course?

In response to the third question of the survey, about how relevant the topics and exercises covered in this course were to real learning situations, we

received the following results: 51.7% of students answered that the topics were extremely relevant, and 41.4% found the topics moderately relevant. 6.9% found this course slightly relevant.

These responses confirm that the course content aligns well with real-world teaching demands, strengthening the practical orientation of the practicum. The small percentage perceiving low relevance suggests a need for more individualized or diversified content.

3. How relevant were the topics and exercises covered in this course to real-life teaching situations? [Copy chart](#)

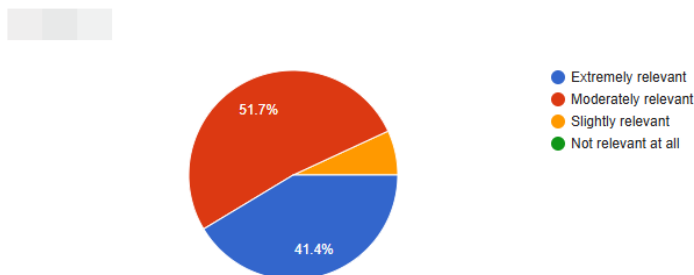

Figure 3 – How relevant were the topics and exercises covered in this course to real-life teaching situations?

In the fourth question, students answered whether the course content helped them understand how to adapt foreign language communication in various pedagogical contexts. And 79.3% of students found that this course helpful for adaptation to various pedagogical contexts. 20,7% of respondent clarified that some examples were useful.

The course provides meaningful insight into classroom language adaption, a core component of linguo-professional competence. The results point to functional materials but also reveal a need to expand the contextual range of examples.

4. Did the course content help you understand how to adapt foreign language communication in various pedagogical contexts? [Copy chart](#)

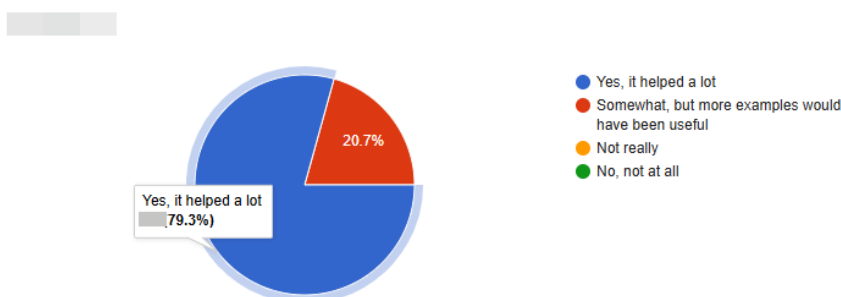

Figure 4 – Did the course content help you understand how to adapt foreign language communication in various pedagogical contexts?

In the fifth question, students answered how interesting the classes and assignments in this course were in a pedagogical and methodological context.

44,8% found the activities very engaging and interactive. The same number of students replied that the classes and assignments were mostly engaging. 10.3% of students reacted neutrally.

The interactive nature of the course was appreciated by most participants, supporting motivation and participation – key elements in developing communicative competence. Future iterations could aim to increase consistency in engagement across topics.

5. How engaging were the activities and tasks in this course?

 [Copy chart](#)

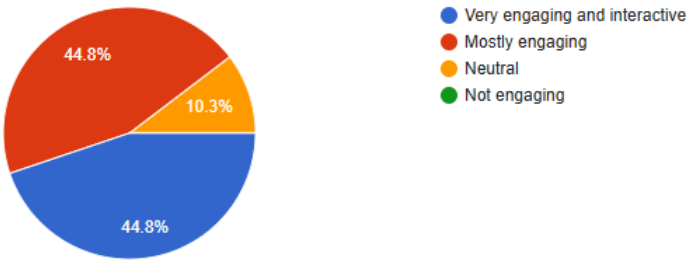
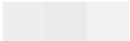

Figure 5 – How engaging were the activities and tasks in this course?

In answering the sixth question, students indicated how confident they felt now in using a foreign language in their future teaching careers, compared to before taking the course. The most students (51.7%) replied that they feel much more confident, 44.8% feel more confident using the needed vocabulary in their future teaching career compared to before taking this course. Unfortunately, there are some learners (3.4%) who did not feel any change in confidence.

The practicum successfully enhanced students' confidence in using the foreign language in a teaching context – an essential marker of applied linguo-professional competence. The small percentage reporting no change should be explored in future iterations for inclusive improvement,

6. How confident do you feel now in using the foreign language in your future teaching career compared to before taking this course?

 [Copy chart](#)

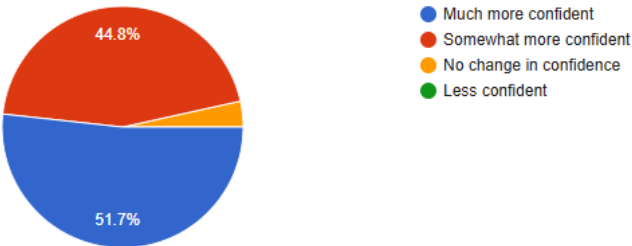

Figure 6 – How confident do you feel now in using the foreign language in your future teaching career compared to before taking this course?

In answering the seventh question, students indicated which aspect of the course they considered most useful for their future profession as a foreign language teacher. They could choose more than one option. 82,8% of learners highlighted “Developing communication skills for classroom interaction”. Creating and adapting teaching materials in a foreign language was a useful aspect for 44.8% of the surveyed students. 34.5% of students responded that working with students’ different language learning needs was very useful for their future profession as a foreign language teacher. According to 27.6% of respondents, the main goal of this subject is to increase linguistic accuracy and fluency.

The strongest component – classroom interaction – indicated that the course is particularly effective in preparing students for real-time communicative challenges. However, the relatively lower in accuracy and differentiation suggest areas for further enhancement.

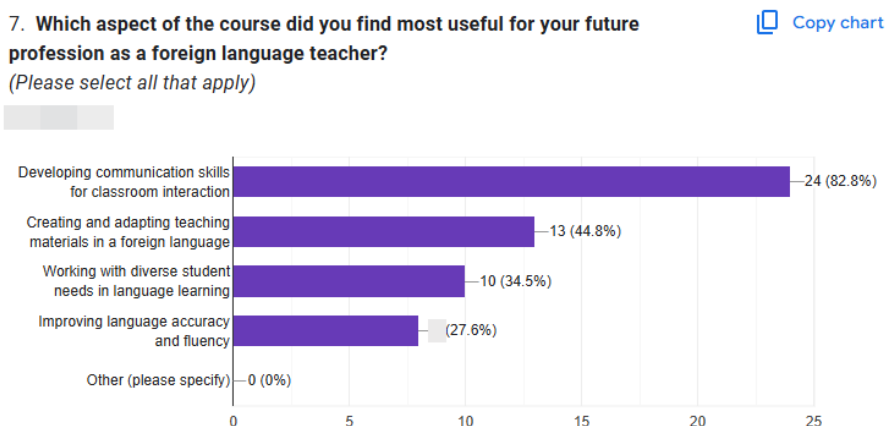

Figure 7 – Which aspect of the course did you find most useful for your future profession as a foreign language teacher?

When the students answered whether the Specialized Communication Practicum course helped them achieve their learning goals, students responded as follows: 31% called the course effective, 6.9% neutral, and 62.1% very effective.

The majority found the combination of practical lessons and assignments effective. This reinforces the strength of the experiential model used in the course and its alignment with research goals.

8. Do you feel that the course structure (practical lessons, assignments) was effective in helping you achieve the learning objectives?

 Copy chart

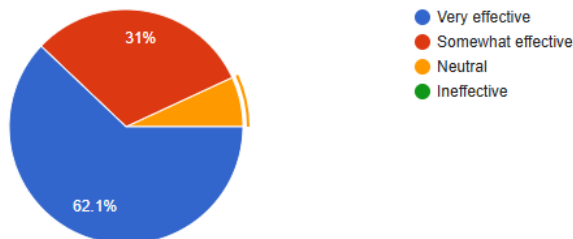

Figure 8 – Do you feel that the course structure (practical lessons, assignments) was effective in helping you achieve the learning objectives?

We received a wide range of responses to question number nine, asking whether there was anything in the course that they found particularly complex or difficult to understand:

- *“I found some theoretical concepts challenging, especially those related to stylistic analysis in FLT. Understanding how to apply them in real teaching scenarios required extra effort”;*

- *“Everything was clear. All the difficulties were openly discussed and explained”;*

- *“One of the most challenging aspects of the course was applying theoretical linguistic concepts to real classroom situations”;*

- *“While the theoretical foundations were well-explained, translating them into effective teaching strategies required additional effort”;*

- *“Working with authentic video content to develop linguo-professional competence posed some difficulties, particularly in selecting materials that were both engaging and level-appropriate for students”;*

- *“Through practice and discussion, I was able to gain a clearer understanding of how to implement these strategies effectively”;*

- *“One of the most challenging parts of the course was understanding complex linguistic theories. Some concepts required additional study and practice to fully grasp”.*

The feedback highlights a recurring challenge partially meets this need but could be improved by integrating more scaffolding techniques and practice-oriented instruction. The responses demonstrate active learning and metacognitive reflection, which are essential elements of developing future professional competence.

In one of the final questions of our survey, we asked students whether they would recommend this course to future foreign language teachers to develop their linguo-professional competence. It was nice to see that all students answered positively to this question. And each of them had their own reason to suggest

studying this discipline for the formation of linguo-professional competence. Here you can see some of the answers:

- *“Because it helped for us as an experience and a lot of useful information”;*
- *“I would recommend it because it enhances linguo-professional competence by providing useful information about stylistic elements and their function in learning/teaching”;*
- *“I would recommend it because it helps out in our vocational sphere to increasing soft-skills and hard-skills”;*
- *“I would recommend it because this discipline helps us adapt to various situations”;*
- *“I would recommend this course to future foreign language (FL) teachers to form their linguo-professional competence because it provides a strong foundation in both linguistic theory and practical teaching methodologies”;*
- *“The course likely covers essential aspects such as phonetics, syntax, semantics, and pragmatics, which help teachers understand language structure and usage deeply”;*
- *“It can provide an understanding of language acquisition theories and pedagogical strategies, equipping future teachers with the skills needed to create effective lesson plans, assess student progress, and use innovative teaching methods”;*

It is great to see that our students recognize the value of this course in strengthening both their language and teaching skills. They understand its importance in developing your professional competence, improving both your theoretical knowledge and your practical abilities. Their emphasis on areas such as soft skills, adaptability and the use of modern teaching tools shows that they are thinking critically about how this course can prepare you for a variety of teaching scenarios.

The results indicate that the “Communicative Specialized Practicum” effectively achieves its primary goal of developing linguo-professional competence among future FL teachers. Strong outcomes were observed in oral communication, classroom interaction, and confidence in using English language professionally. These competencies align with the practical demands of FL teaching in real context.

- however, several gaps were identified:
- written communication remains underdeveloped.
- theoretical concepts need clearer application paths.
- differentiated instruction and inclusive teaching skills should be emphasized more explicitly.

These insights suggest the course should be revised to ensure better balance between language model, stronger theory-practice integration, and deeper inclusion of universal teaching strategies.

Conclusion

In essence, linguo-professional competence is a blend of linguistic skills and professional pedagogical abilities, with an emphasis on practical, real-world use of language in the educational environment. The development of linguo-professional competence (LPC) in students of the pedagogical faculty of foreign languages plays a crucial role in preparing them for the demands of modern educational environments. As the need for highly skilled teachers capable of effective communication across various fields continues to grow, educational standards and programs must evolve to meet these challenges. The focus on continuous professional development, leadership qualities, and pedagogical practices aligns with global trends in education, emphasizing the importance of preparing future teachers not only with language proficiency but with the ability to use that knowledge in diverse and professional contexts. The results of the survey conducted with fourth-year students provide valuable insights into the effectiveness of the current training methods, shedding light on the competencies students feel they have acquired and areas for further development in fostering linguo-professional competence.

The findings of this study confirm that the effectiveness of the “Communicative Specialized Practicum” course in enhancing the linguo-professional competence of future FL teachers. By incorporating a cognitive-problem approach and emphasizing practice-oriented activities, the course successfully developed key professional skills such as oral communication, classroom interaction, and professional confidence in using a foreign language. The results indicate that students perceived the course as highly relevant, engaging, and instrumental in preparing them for real-world teaching scenarios.

At the same time, the study revealed several areas requiring further refinement. Written communication skills were notably less developed than oral competencies, and many students found the application of theoretical concepts to practical teaching situations challenging. These findings suggest a need for stronger integration between theoretical knowledge and classroom activities application, as well as increased attention to differentiated instruction and education strategies.

The students’ overwhelmingly positive feedback and their willingness to recommend the course further affirm its value as a foundational component of teacher education. Their reflection demonstrates not only the perceived utility of the course but also a growing awareness of the demands and complexities of the teaching profession.

To build on the strengths of the course, future iterations should include more scaffolded support for the theoretical content, targeted development of written academic and professional communication skills, and expanded use of simulation tasks to address diverse education contexts. Longitudinal studies and cross-institutional research are also recommended to further validate and generalize the findings presented here.

Ultimately, the course “Communicative Specialized Practicum” serves as an effective model for bridging academic preparation with professional practice,

supporting the formation of a new generation of linguistically competent, pedagogically agile, and professionally adaptive foreign language teachers.

REFERENCES

- [1] Shrum, J. L., & Glisan, E. W. *Teacher's Handbook: Contextualized Language Instruction*. 4th ed. - Boston: Heinle Cengage Learning, 2010. - 510 p.
- [2] Zeer E.F. Competent approach to education. //Theoretical and Applied Research. 2005. - 3(33).- pp.27–39
- [3] Vygotsky, L. S. *Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 176 p.
- [4] Bruner, J. S. *The Process of Education*. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960. – XXVI, 97 p.
- [5] Jonassen D.H. *Instructional Design Models and Strategies for Interactive and Dynamic Learning*. – Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications, 1997. – 352 p.
- Khutorskoy A. V. Key Competencies and Educational Standards [Electronic resource] // Eidos Online Journal. – 2002. – April 23. - Access mode: URL: <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm> [Date of access: 16.05.2021]
- Vvedensky V. N. Competence of a teacher as an important condition for the success of his professional activity / V. N. Vvedensky // *Innovations in education*. - 2003. - No. 4. - P. 21-31.
- Slastenin V. A. *Textbook of Pedagogy for Students of Universities*. – V. A. Slastenin, et al.: edited by V. A. Slastenin. – Moscow: Academy, 2008. – 263 p.
- [6] Nikitenko N.A. Competence-based approach in the professional training of a teacher / N.A. Nikitenko // *Management of a modern school*. - 2009. - No. 6. - P. 113.
- [7] Tarnaeva, G. A. Baeva // *Language and culture*. - 2019. - No. 45. - pp. 280-298.
- [8] Turlybekov B., Seydalieva G., Abiev B., Kazykhankyzy L. Development of professional-pedagogical competence in future English language teachers // *International Journal of Innovative Research and Scientific Studies*. – 2024. – Vol. 7, № 3. – P. 1009–1016.
- [9] Seitova M.E., Rizakhoshaeva G.A., Zhakipova M.N. Diagnostics of English teachers' preprofessional competence levels // *Bulletin of KazUMOiMYa. Series: Pedagogy*. – 2023. – No. 3 (70). – P. 131-143.

«КОММУНИКАТИВТІ МАМАНДАНДЫРЫЛҒАН ПРАКТИКУМ» КУРСЫ КЕЛЕШЕК ШЕТ ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЛИНГВО- КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

*Касенова Ж.М.¹, Садыкова А.К.², Тулекенова Д.Т.³

*^{1,2,3} Абылай хан атындағы ҚазХҚжәне ӘТУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада шет тілдері педагогикалық факультетінің студенттерінде лингвокәсіптік құзыреттілікті қалыптастыру аспектілері қарастырылған. Осыған байланысты қазіргі жаһандану және білім беру жүйелерінің интеграциясы жағдайында бәсекеге қабілетті шет тілі мұғалімдерін даярлау ерекше маңызға ие. Лингвистикалық жоғары оқу орындарының түлектеріне қойылатын жаңа талаптарға байланысты әртүрлі салаларда кәсіби қарым-қатынас жасауға қабілетті жаңа буын оқытушылар құрамын дайындау қажеттілігі туындады. Кәсіби стандарт шет тілі мұғалімдерін даярлаудың білім беру бағдарламаларын әзірлеудің негіздерін белгілейді және олардың үздіксіз кәсіби дамуы үшін жағдайларды қамтамасыз етеді. Болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығының маңызды құрамдас бөліктерінің бірі – лингвокәсіптік құзыреттілікті (ЛПК) қалыптастыру, ол шет тілдік құзыреттілікпен қатар, оны педагогикалық және кәсіби-бағдарланған қарым-қатынас орталарында қолдана білуді қамтиды. Бұл зерттеудің мақсаты «Коммуникативтік мамандандырылған практикум» пәні бойынша оқуды аяқтаған шет тілдері мұғалімдерінің біліктілігін арттыру факультетінің 4-курс студенттері арасында сауалнама жүргізу арқылы болашақ шет тілі мұғалімдерінің лингвокәсіптік құзыреттілігін қалыптастыру мен проблемалық оқытудың өзара байланысын талдау болып табылады. Мақалада маңызды анықтамаларды, зерттеулер мен тұжырымдарды атап көрсете отырып, болашақ тіл мұғалімдерінің лингво-кәсіби дағдыларды меңгеруіне проблемалық тапсырмалар мен әрекеттердің қалай ықпал ететіні қарастырылады.

Тірек сөздер: лингвокәсіптік құзыреттілік, когнитивтік проблемалық тәсіл, шет тілдік білім беру, коммуникативті мамандандырылған практикум, құзыреттілік білім, кәсіби міндеттер, когнитивтік дағдылар, кәсіптік даму

«КОММУНИКАТИВНЫЙ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫЙ ПРАКТИКУМ» КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЛИНГВОПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

*Касенова Ж.М.¹, Садыкова А.К.², Тулекенова Д.Т.³

*^{1,2,3} ҚазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматриваются аспекты формирования лингвопрофессиональной компетентности у студентов педагогического факультета иностранных языков. В этой связи в современных условиях глобализации и интеграции систем образования особое значение приобретает

подготовка конкурентоспособных преподавателей иностранных языков. В связи с новыми требованиями к выпускникам лингвистических вузов возникает необходимость в подготовке нового поколения педагогических кадров, способных к профессиональной коммуникации в различных областях. Профессиональный стандарт задает основы разработки образовательных программ подготовки преподавателей иностранных языков, обеспечивает условия для их непрерывного профессионального развития. Одним из важнейших компонентов профессиональной подготовки будущих учителей является формирование лингвопрофессиональной компетентности (ЛПК), которая, помимо иноязычной компетенции, включает в себя умение применять ее в педагогической и профессионально-ориентированной коммуникативной среде. Целью данного исследования является анализ взаимосвязи проблемного обучения и формирования лингвопрофессиональной компетентности будущих учителей иностранных языков путем проведения опроса среди студентов четвертого курса факультета подготовки учителей иностранных языков, завершивших обучение по дисциплине «Коммуникативный специализированный практикум». В статье рассматривается, как проблемные задания и виды деятельности способствуют овладению лингвопрофессиональными умениями будущих учителей иностранных языков, выделяются важные определения, исследования и выводы.

Ключевые слова: лингвопрофессиональная компетентность, когнитивно-проблемный подход, иноязычное образование, коммуникативно-специализированный практикум, компетентностное образование, профессиональные задачи, когнитивные навыки, профессиональное развитие

Information about authors:

Kassenova Zhamilya –doctoral student, senior lecturer, Kazakh University of International Relations and World Languages named after Abylai khan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: zhamilyakassenova@gmail.com

Sadykova Aida – c.p.s., ass. professor., Kazakh University of International Relations and World Languages named after Abylai khan, Almaty, Kazakhstan, E-mail: ak_sad_2016@list.ru

Tulegenova Dinara – PhD, senior lecturer, Kazakh University of International Relations and World Languages named after Abylai khan, Almaty, Kazakhstan, E-mail: dinartul@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Касенова Жамиля Муратхановна – докторант, аға оқытышы, Қазақ Абылай хан атындағы халықаралық және әлем тілдерінің университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: zhamilyakassenova@gmail.com

Садыкова Аида Кенесбековна – п.ғ.д., қауымд. проф., Қазақ Абылай хан атындағы халықаралық және әлем тілдерінің университеті, Алматы, Қазақстан. E-mail: ak_sad_2016@list.ru

Түлекенова Динара Төлеубековна - PhD, аға оқытышы, Қазақ Абылай хан атындағы халықаралық және әлем тілдерінің университеті, Алматы, Қазақстан. E-mail: dinartul@mail.ru

Информация об авторах:

Касенова Жамиля Муратхановна – докторант, Казахский Университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: zhamilyakassenova@gmail.com

Садыкова Аида Кенесбековна – к.п.н., ассоц. проф., Казахский Университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан.

E-mail: ak_sad_2016@list.ru

Түлекенова Динара Төлеубековна - PhD, старший преподаватель, Казахский Университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан. E-mail: dinartul@mail.ru

Received: February 10, 2025

ӘОЖ 378:376-056

FTAMP 15.81.99

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.015>

ЖАЙЛЫ ОРТА - МҰҒАЛІМНІҢ ЖАҒЫМДЫ ҚАТЫНАСТАР ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МАҚСАТТЫ КӨЗҚАРАСТАРЫН ДАМУ ФАКТОРЫ

Ахметова Г.К.¹, Бутабаева Л.А.², *Умирбекова А.Н.³

^{1,*3}Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

²Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Мақала барысында авторлар жағымды орта құру мүмкіндіктерін басты фактордың бірі ретінде қарастырады, ол инклюзивті білім беру ортасында білім беру арасында жағымды қатынас жүйесін құруға мұғалімдердің құндылық бағдарларын дамытуға арналған ұтымды жолдың бірі. Ғылыми зерттеудің негізгі мақсаты мұғалімдердің мақсатты көзқарастарын дамыту арқылы, білім беру ортасын жайлы құрып және оның жағымды қатынастар жүйесін қалыптастыруға әсерін зерттеу. Оның барысында авторлар, жайлы орта дегеніміз не, оның негізгі аспектілері мен мүмкіндіктеріне, жағымды қатынастар жүйесін қалыптастыруға әсер ету факторларды, мұғалімдердің мақсатты көзқарастарын дамыту мүмкіндіктерін теориялық тұрғыда талдау жүргізді. Жайлы орта – инклюзивті білім беру ортасын құру бағытында қарастырылып, білім беру ортасындағы мұғалімнің мақсатты көзқарастарын дамыту мүмкіндіктеріне салыстырмалы талдау жүргізілді. Өз зерттеулерінде авторлар жағымды орта қай деңгейде мұғалімнің кәсіби негізде дамуына, ішкі және сыртқы мотивациясын арттыру мен өз білім алушылары арасында қажетті қарым – қатынас үштігін құруға әсерін көрсеткен. Мұғалімнің өзіне деген сенімін арттыруға, ілгері даму жолында кәсіби білімі мен білігінің шындалуына оқу ортасының жағымды болуының маңызы көрсетілген. Жағымды орта құру факторлары мұғалім мен білім алушылар арасында сенім ортасы мен ынтымақтастық жолдарын құраға әсері негізделген. Сонымен қатар, мұғалім бойында тұрақты негізде құрылған жағымды ұстанымдар (эмоционалды тұрақты болу, қарым – қатынас құру, психологиялық жағымды ахуал құруға бағдар) өз кезегінде ұжымда жағымды қатынас құруға тікелей әсеріне талдау жасаған. Зерттеудің қолданбалы деңгейі мектеп директорлары арасында жүргізілген нәтижелермен айқындалды, зерттеу барысында алынған нәтижелер болашақта мектеп деңгейінде тиімді өзгерістер енгізуге негіз бола алады. Зерттеу нәтижелерін өндеуге Google онлайн-платформасы, SACERS шкаласы мен The Teacher Efficacy for Inclusive Practices (TEIP) сияқты арнайы инклюзивті білім беру ортасын зерттеуге арналған құралдар пайдаланылды.

Зерттеу нәтижесінде авторлар инклюзивті жағымды орта құру мұғалімнің жеке және кәсіби даму деңгейінің көрсеткіші ғана емес, сол ортаның жағымды ахуалын, білім алушылар арасындағы жағымды қарым – қатынасты құру құралы, ол өз кезегінде сапалы білім беру процесін ұйымдастырудың басты факторы, әр білім алушыға жайлы орта құрудың

тиімді жолы екенін көрсеткен.

Тірек сөздер: ерекше білім қажеттіліктері бар білім алушылар, инклюзивті білім беру, жайлы орта, коммуникативті толеранттылық, жағымды қарым – қатынас, бейімделген оқу жоспары мен бағдарламалары, өзіндік даму, мақсатты көзқарастар жүйесі

Кіріспе

Мақала мұғалімдердің жағымды қатынасын қалыптастырудағы мақсаттылығын дамытуға жайлы ортаның әсерін зерттеуге арналған. Оның негізінде инклюзивті білім беру ортасын құру арқылы жалпы мұғалім тұлғасына, мұғалімнің өзіндік дамуы мен өзін-өзі жетілдіруіне әсер ету тиімділігін және негізгі тенденцияларына зерттеу жүргізіледі. Зерттеу барысында жайлы ортаның тиімділігі қаншалықты деңгейде оқу үдерісіне әсері бар екені айқындалып, білім беру үдерісінің субъектілерімен зерттеу жүргізіледі. Ол өз кезегінде инклюзивті білім беру ортасының – жайлы ортаның құру сапасын арттыруға әсері қарастырылады.

Барлық білім беру ұйымдарында сапалы білім алуға тең дәрежедегі қолжетімді білім алу мүмкіндіктерін қамтамасыз ету [1]. Мемлекеттік мекемелер тарапынан барлық білім алушылар үшін инклюзивті білім беру ортасын қамтамасыз етіп, бала әлеуетін толық негізде дамытуға, өзіндік сенім мен өзіндік құрметті қалыптастыруға, бала шығармашылығы, таланты мен тұлғалық дамуына, қоғамдық өмірдің барлық мүмкіндіктерін толық негізде алуға қолжетімділікті қамту [2]. ҚР Үкіметі тарапынан бекітілген Ұлттық жоба басымдықтарының, негізгі міндеттемелерінің бірі, мектептің білім беру ортасын қолайлы, қауіпсіз және заманауи ортамен қамтамасыз ету [3]. Жалпы білім беру ұйымдарында білім алушыларды психологиялық – педагогикалық қолдаудың бір бөлігі білім алушылардың сапалы білім, дамуы мен әлеуметтенуі үшін тиімді әлеуметтік, психологиялық – педагогикалық шарттарды құру [4] деп көрсеткен.

Инклюзивті тәжірибенің негізі әр білім алушының дербес ерекшеліктерінен бастау алады, бүгінде оқыту қоғамның әр мүшесінің қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталуы керек. Инклюзивті білім беру жүйесі оқыту үдерісін дербес ету ерекшеліктерін ескеріп ұйымдастырады, әр білім алушының жеке траекториясын құруға мүмкіндік береді. Бұл білім беру жүйесін ізгілендірудің негізін құраушы басты басымдықтардың бірі болып табылады [5].

Инклюзивті білім беру ұстанымдары негізінде құрылған білім беру ортасы қолайлы және қолжетімді ортаны қамтамасыз етеді, онда адам құндылығы оның мүмкіндіктері мен жетістіктеріне қатысты емес қолайлы, әр тұлға қарым-қатынас пен өз ойын еркін жеткізуге құқылы орта ұйымдастырылып, әр тұлғаның бір-біріне деген қажеттілігі ескеріліп және сапалы білім беру тек шынайы өзара әрекеттестікте іске асуы алға тартылады, барлық адамдар достық пен өз құрдастарының демеуін қажет ететіндіктен, әртүрлілік пен әмбебаптық адам өмірін толыққанды және жан-жақты етуі ескеріледі [6].

Инклюзивті білім беру идеясы негізінен барлығына тең дәрежеде білім беру ретінде қолданылған кезде, басты назар ерекше қажеттілігі бар білім алушыларға бағытталып, ол идея басым бағыттары күнделікті оқу үдерісіне тиімді ендірілсе, ол қолжетімді білім беру ортасын құрудың өзегі бола алатындығын атап өткен [7]. Бүгінде инклюзивті білім берудің тұжырымдамалық негізінің даму деңгейі көптеген өзгерістерге ие, оны біз мектепке дейінгі, орта, техникалық, кәсіби және жоғары, жоғарыдан кейінгі білім беру мекемелерінде білім беру ережелеріндегі елеулі өзгерістерден көреміз, соның ішінен зерттеуімізге қатысты тұстарын атап өтер болсақ, психологиялық – педагогикалық қолдау үдерісіне барлық білім алушыларды қосу, үш деңгейлі модель құру (сыныптар, топтар, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтері, арнайы мамандарды шақыру мүмкіндігінің болуы), оқудағы, тәрбие беру мен дамудағы қиындықтарды анықтау, ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қиындықтарын анықтау, педагогтер мен барлық білім алушылардың ата-аналарына көмек көрсету мен кеңес беру, сапалы білім алу, даму мен тиімді әлеуметтену үшін әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық жағдай құру [8].

Жолдауда көрсетілгендей табысты ұлтты қалыптастырудың басты факторларының бірі орта білім беру сапасына басты назар бөлу, яғни әр Қазақстандық оқушы жан-жақты даму мен білім алуы үшін лайықты шарттар болу керектігін көрсеткен. Осы орайда, біздің зерттеуіміздің басты мақсаты, білім алуға кедергісіз орта құру, барлық білім алушылардың жеке қажеттілігін ескеріп, балалардың бір – біріне деген жағымды қатынасын қалыптастыруға қолайлы орта құру мүмкіндіктеріне ғылыми-теориялық талдау жасап, тәжірибелік негіздерін анықтау. Зерттеу барысында төмендегідей міндеттемелер өз шешімін табады, біріншіден, сапалы инклюзивті білім беру үдерісінің тиімділігінің мониторингілеу мәселелерін зерттеу; екіншіден, ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға құрдастарының жағымды қарым-қатынасын қалыптастыру мүмкіндіктерін анықтау.

Материалдар мен әдістер

Зерттеуге 4187 мектеп директорлары қатысты, зерттеу үш бағытта жүргізілді, респонденттерден Google онлайн-платформасы арқылы зерттеу жүргізілді. Зерттеу инструментарийі арнайы білім беру ортасын бағалауға орналған SACERS шкаласы мен The Teacher Efficacy for Inclusive Practices (TEIP) бейімделген құралын ескеріліп құрастырылды. Зерттеу барысында мұғалімдердің еңбек өтілі, ауыл және қала мектептері категориялары ескерілді. Сауалнама сұрақтары директорлардан толық ақпарат алуға арналған ашық және жабық сұрақтардан тұрады. Сандық мәліметтерді статистикалық-математикалық өңдеу (сауалнама нәтижелері), (жиіліктер, корреляциялар, регрессиялар және басқа да статистикалық мәліметтер) Excel және SPSS бағдарламалық қолдану арқылы жүзеге асырылды. Зерттеу Қазақстан Республикасының заңнамасы аясында, барлық этикалық ұстанымдарды ескеріп жүргізілді.

Нәтижелер және талқылау

А. Маслоу әр тұлға өзіндік даму, кәсіби негізде өзіндік өзектенуге ынтасы тек қоршаған ортадағы басты қажеттіліктер қанағаттанғаннан кейін пайда болады, осы негізде ғалым әр маманның кәсіби дамуына жағымды орта құрылу керектігін айтады [9]. Жағымды кәсіби көзқарастарды қалыптастыру үшін мотивацияның жоғары деңгейі маңызды. Ол мақсаттылықты тұрақты етуге әсер етеді. Қоршаған ортамен тиімді байланыс құру арқылы жағымды ортада қарым-қатынас моделдері тиімді іске асырылады. Сонымен қатар осы орайда кәсіби негізде даму үшін ішкі мотивация мәні зор, ол жеке дербес әрекет, құзыреттілік мен ұжымдық өзара әрекеттестікті дамытады.

Әр оқу ортасын құру үшін оқу ортасының қауіпсіздігі мен қолайлығы, заманауи білім беру технологияларының болуы, дененің қалыпты дамуын қамтамасыз ететін жағдай болуы керек. Содай-ақ, эмоционалды жағымды орта білім алушылар мен педагогтер арасында жағымды қатынасты құрып, қауіпсіздік сезімін құрып, ол білім алушылар бойында оқуға деген құштарлық, бастамашылдық және креативтілікті тудырады. Білім алушылардың дербес және шығармашылық ойлауына барлық жағы ескерілген қауіпсіз орта әсері зор, оқу жоспарларын қолжетімді, күрделі ақпаратты игеруге көмек беру, білім алушылардың когнитивті мүмкіндіктерін дамытуға мүмкіндік береді деп көрсеткен.

Жағымды ортаның психологиялық ахуалы, дамыту мүмкіндіктері, әр білім алушы қажеттіліктерін ескеру, әлеуметтік орта әсерінің маңызын өз еңбектерінде (К.Роджерс, А.Маслоу, Л.С. Выгодский, А.Н. Леонтьев, А. Бандура) кеңінен тоқталған.

Жағымды білім беру ортасын құрудың психологиялық аспектілері А.Маслоу ішкі мотивацияны арттырудың эмоционалды күйі оқытудағы өз ахуалын тиімді қолдану мүмкіндіктерін, Г.Селье білім беру ортасының жағымсыз жағдайынан үздіксіз күйзеліске түсу негізінде, эмоционалды қажу, психологиялық денсаулығының төмендеуі, білім алушылардың қарым-қатынасқа түсу қиындықтарын тудырады, Д. Гоулман эмоционалды зияттылықтың жоғары болуы, кәсіби және білім беру ортасында қатысушылардың қарым-қатынасын жақсартуға әсер етеді, Ф.Герцберг қолайлы орта білім алушылар арасында жағымсыз қатынасты азайтып, эмоционалды тұрақтылық пен қарым-қатынасқа ашық болуын қамтиды, Д.Броули психологиялық денсаулыққа әлеуметтік байланыстардың демеу көрсетуінің маңызын көрсетеді. Білім беруде білім алушылардың өзара байланысы, білім алушы мен педагог байланысы, педагог пен ата-ана арасындағы байланыс ескеріледі.

Жоғарыда келтірілген ғалымдар пікірлерін ескеріп, біз білім берудің жайлы ортасын құрудың педагогикалық шарттарын ескеру қажеттілігі бар екендігіне назар аудару керек деп есептейміз: *дене шарттары* (оқу мекемелерінің қауіпсіздігі мен қолайлығы, оқу кеңістігін дұрыс ұйымдастыру, заманауи оқу ресурстарына қол жетімділік), *эмоционалды шарттар* (демеу көрсететін ахуал, орта күйзелісі қысымын төмендету, ата-ана, педагог пен білім алушылардың өзара эмоционалды демеуі), *әлеуметтік шарттар*

(педагог, ата-ана мен білім алушылар арасындағы жағымды әлеуметтік байланыстар, білім беру үдерісі қатысушыларының өзара әрекеттестігі мен қарым-қатынасы, әр бала ата-анасының білім алушылар білім алу үдерісіне қатысуы), *зияткерлік шарттар* (қызықты және өзекті оқу материалдары, білім алушылар мен мұғалімдердің сыни және шығармашылық ойлауы, әр білім алушы қажеттіліктері, мүмкіндіктерін ескеру арқылы құру), *мұғалімдердің кәсіби дамуының шарттары* (мұғалімдердің біліктілігін арттыру, мұғалім жетістіктері мен бастамаларына демеу көрсету, кәсіби міндеттемелерді бірлесіп шешу мүмкіндіктері). Осы негізде білім беру ортасындағы мұғалімнің мақсатты көзқарастарына салыстырмалы дамытуды біз Кесте 1 көре аламыз.

Кесте 1 - Білім беру ортасындағы мұғалімнің мақсатты көзқарастарына салыстырмалы дамыту

№	<i>Бастауыш сыныпта жағымды білім беру ортасын құрудағы мұғалімнің мақсатты көзқарастары</i>	<i>Инклюзивті білім беру жағдайында жағымды білім беру ортасын құрудағы мұғалімнің мақсатты көзқарастары</i>
1	барлық білім алушылардың жан-жақты дамуын қамтамасыз ету (базалық академиялық дағдыларды дамыту, тұлғалық даму)	барлық білім алушылар үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету (оқу материалдарын бейімдеу, оқу дербестігін қамтамасыз ету)
2	жайлы және қауіпсіз білім беру ортасын құру (эмоционалды жайлылық, дене және психологиялық қауіпсіздік)	білім алушылар арасында эмпатия мен толеранттылықты дамыту (оқу үдерісі барысында білім алушылардың бір – бірін қабылдауын қалыптастыру, әлеуметтік және эмоционалды біліктілік бойынша сабақтар өткізу)
3	оқу мотивациясын қалыптастыру (ішкі мотивация, білім алушыларда өзіндік ізденіс дағдысын дамыту)	барлық білім алушылардың эмоционалды және әлеуметтік дамуын демеу (білім алушыларда жағымды өзіндік бағалау қалыптастыру, өзін-өзі реттеу дағдыларын дамыту)
4	әр білім алушыларға дербес тәсіл қолдану (дербес ерекшеліктерді ескеру, ерекше қажеттілігі бар білім алушыларға демеу көрсету)	үнемі кәсіби даму мен өзіндік даму (инклюзивті білім беру әдіс-тәсілдемелерін зерттеу, өз әріптестерімен тәжірибе алмасу)
5	әлеуметтік қатынас дағдысын қалыптастыру (коммуникативтік дағдыларды дамыту, азаматтық және әлеуметтік жауапкершілікке тәрбиелеу)	мамандармен, ата-аналармен ынтымақтастықта әрекет ету (білім беру үдерісіне ата-аналарды қосу, өзге мамандармен бірлесіп қызмет ету)
<i>Мұғалімдердің мақсатты көзқарастарын дамыту</i>		
1	кәсіби және өзіндік білім (біліктілікті арттыру, кәсіби еңбектерді зерделеу)	үнемі білім алу мен кәсіби даму (инклюзивті білім беруге бағытталған біліктілік курстарына қатысу, тренинг-семинарларға қатысу)
2	өз іс-әрекетін талдау және рефлексия (тәжірибесін зерделеу, өзіндік даму)	өз тәжірибесіне талдау жасау мен рефлексиялық әрекеттің болуы (тәжірибесін зерделеу, қолданылған әдістердің тиімділігін бағалау)
3	ата-ана және әріптестерімен өзара әрекеттестік (тәжірибе алмасу, ата-аналармен жұмыс)	білім беру ортасында қолданылатын әдістер мен тәсілдерді бейімдеу (өз тәсілдерін икемді ету)
4		кәсіби және тұлғалық сапаларды нығайту (шыдамдылық, эмпатия, коммуникативті біліктер, күйзеліске төзімділік)

Кестеде көріп отырғанымыздай, инклюзивті білім беру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының бір – біріне жағымды қатынасының жүйесін қалыптастыруда мұғалім рөлі өте жоғары. Білім беру ортасы өзара құрмет, сенім мен демеу көрсетуге негізделген. Мұғалім әр білім алушының жеке мүмкіндіктеріне құрметпен қарап, сыныптағы инклюзивті мәдениетті құру, білім алушылар арасында өзара бірлескен әрекетті дамытып ұжымдық қатынас құруға бейімдеу, оқушылар арасында әлеуметтік өзара әрекеттестік және эмпатия қабілеттерін қалыптастыру, конструктивті қарым-қатынас құра алу қабілеттерін дамыту, өзінің және өзгенін көзқарасын құрметтеу, жағымды тұлғааралық қатынас құру, балалар өз құрдастарына демеу көрсетуге, сезімдерін түсінуге, эмпатиялық мүмкіндіктерін дамытуға бағытталған. Барлық білім алушыларға тең құқылы қатынас, ол сыныпта өзара сенім мен өзара құрметті арттырады, барлық балалардың білім алу мүмкіндігін арттыру, білім беру ортасының психологиялық ахуалын нығайту, білім алушылар арасында жағымды өзіндік бағалауға назар бөлу, білім алушыға өз маңыздылығын, өзіне деген сенімділігін дамытып, өз құрдастарымен жағымды қарым-қатынас құруға дұрыс орта бола алады, білім алушылардың эмоциясын толық негізде көрсетуге мүмкіндік беретін эмоционалды қауіпсіз орта құру. Мамандар мен білім алушылар ата-аналарымен ынтымақтастық нығайтуда, жағымды орта құру үшін арнайы тәрбие алаңын ұйымдастыру. Ол өз кезегінде кикілжіңді төмендетіп, мектеп пен үй жағдайында тәрбиелеу мүмкіндіктерін игереді. Көптеген мамандардың бірлескен әрекеті үнемі тиімді әсер ететіні анық.

Инклюзивті білім беру ортасына оқушыларды бейімдеудің өзіндік әлеуметтік-психологиялық қиындықтары бар. Ерекше қажеттіліктері бар білім алушылар, денсаулығында еш шектеу жоқ білім алушылармен қатар әлеуметтік-психологиялық бейімделуде көптеген мүмкін емес нұсқаларды таңдаған. Балалар бойында қоршаған ортаны, өзін және өз құрдастарын дұрыс қабылдай алмау, басымдық танытуға ұмтылысы байқалады. Әлеуметтік – психологиялық өзара әрекеттестік ерекшеліктерін білім беру ортасына бейімделудің негізгі қиындықтардың бірі деп атап өткен. Егер инклюзивті білім берудің басты бағыты білім алушыларды тиімді әлеуметтенуі мен өзіндік орнын табу болса, ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларды бәсең түрде бейімдеудің өзіндік қиындықтары бар. Бұл зерттеуде ерекше қажеттіліктері бар білім алушылар өз құрдастарымен байланысқа түсу деңгейі төмен, ал ол өз кезегінде білім алушылардың тұрақты әлеуметтік байланыс құрып, достық қатынас құрудағы қиындықтары бар екенін көрсеткен. Осы негізде мамандардың тарапынан демеу қажеттілігінің бар екенін атап өткен [10].

Аталған мәселе қажеттілігін көптеген ғалымдар өз зерттеулерінде көтереді, соның бірі инклюзивті сыныптарда қызмет ететін мұғалімдер арасында білім алушылардың әлеуметтік қабылдау, әлеуметтік қарым-қатынас пен әлеуметтік дағдыларының деңгейін зерттеу мақсатында сауалнама жүргізілген. Мұғалімдерге әлеуметтік қабылдауды анықтау үшін оқушыларға өз құрдастарымен қатынасын бес балдық шкаламен смайликтер арқылы бағалау ұсынылған. Балалар өз құрдастарымен ойнаған ұнайды

немесе ұнамайды деген шкаламен бағалаған. Әлеуметтік қатынастар оқушылар арасында бір-бірін бағалау негізінде іске асты, балаларға көп жағдайда кіммен сабақ арасында үзілістерде, сабақтан кейін жиі ойнайсың деген сұрақтар қойылған. Мұғалімдер оқушылары арасында жүргізген сұрақтар негізінде, өз білім алушыларының өзара достық деңгейі мен өз құрдастары арасындағы беделі бойынша баға берген [11].

Оқу ортасында білім алушылардың әлеуметтік өзара әрекеттестік жүйесі сыныпта, сыныптан тыс әрекетте, қосымша білім беру үдерісінде, түрлі тәрбиелік іс-шараларда қалыптасады. Осы негізде, көптеген мектептерде білім алушылардың өзара әрекеттестігін жақсарту, толеранттылығын арттыру бойынша іс-шаралар ұйымдастырылады. Зерттеу кезінде педагог мамандар мен ата-аналардан сауалнама алынған, олардың басым көпшілігі білім алушылардың іс-шараларға белсене қатысатындығын көрсеткен, оның ішінде атап өтетін жайт мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың ата-аналарының жауабы (22%) балалардың көрермен ретінде қатысуының басымдығы бар екенін көрсеткен. Осы орайда, әлеуметтік өзара әрекеттестікті арттыруда жағымды орта құрудағы мұғалімнің рөліне аса назар бөлу қажеттігін айқындай түседі [12].

Инклюзивті сыныптарда мұғалімнің негізгі рөлі, сабақтан тыс және сабақ барысындағы бірлескен іс-әрекетті ұйымдастыру мен жоспарлаудан тұрады. Педагогтер мен ата-аналар елеулі іс-әрекеттер үлгісі ретінде сапалы қызмет ете алуы керек. Инклюзивті тәжірибені іске асыруда педагогтерге көптеген кәсіби әрекеттерге ие болуы керек, өйткені бастауыш сыныпта мұғалім тұлғасына білім алушылардың соған қарай бейімделуінің мәні бар [13].

Инклюзивті сыныптарда заманауи талаптарға сай қалыптастырылған мектеп сипаттамалары арасында, өз іс-әрекетінің құрылымын жоспарлау, үдерістің ақпараттық үлгісін қалыптастыру үдерісінен, ақпаратты іздестіруді ұйымдастыру мүмкіндігінен, өз хабарламасының құрылымдық мүмкіндігінен, жаңа әдістерге және амалдарға құрылымдық мүмкіндіктерінен, техникалық дағдылар мен ақпараттық қоғам құралдарын білуден тұрады [14].

Көптеген қиындықтар оқу бағдарламасы мен оқытуды жобалау үдерісінің қоғам өзгерістерінің қарқынына ілесе алмауынан туындайды. Цифрландырумен және технологиялардың, контенттің, инфрақұрылымның, адами ресурстардың қарқынды дамуымен сипатталатын дәуірде ашық әрі баршаға қолжетімді оқыту ортасын (PLE) құру аса маңызды екенін көрсетеді. Сондықтан бұл зерттеу қалыпты және қалыптан тыс кооперативті әлеуметтік оқытуды біріктіретін PLE моделін жобалау үдерісін сипаттауға және оның іске асырылу мүмкіндігі мен негізділігін анықтауға бағытталғандығын көреміз [15].

Мұғалім тарапынан жағымды орта құрудың басты көрсеткіші инклюзивті білім беру ортасына, әр білім алушы ерекше қажеттіліктерін ескеріп оқу жоспарын бейімдей алу мүмкіндігінің болуы деп есептейміз. Осы орайда, авторлар мектеп директорлары арасында зерттеу жүргізді, оның міндеті мұғалімнің кәсіби дамуына әсер ететін және әр баланың ерекше білім алу қажеттілігі және жеке қажеттілігін ескеріп оқу жоспары мен “ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы №2 (77) 2025

бағдарламасын құрудағы қиындықтарды анықтау болды. Директорлардан мектептеріндегі оқу жоспарлары мен бағдарламалар білім алушылардың ерекше мүмкіндіктері мен жеке қажеттіліктерін ескеріп құрылады ма деген сұраққа жауап беру сұралды (Кесте 2).

Кесте 2 - «Біздің мектеп педагогтері білім алушылардың ерекше мүмкіндіктері мен жеке қажеттіліктерін ескеріп оқу жоспары мен бағдарламасы бейімделеді» деген көзқараспен келісу және келіспеу, зерттеу кезінде мұғалімдер еңбек өтілімі ескерілген

<i>Педагогтардың еңбек өтілі</i>	<i>өзге</i>	<i>Жауап беруге қина- ламын</i>	<i>Жарты- лай келісе- мін</i>	<i>Жар- тылай келіс- пеймін</i>	<i>Келі- семін</i>	<i>Келіс- пей- мін</i>	<i>Толық келіс- пеймін</i>	<i>Толық келісе- мін</i>	<i>Бар- лығы</i>
1 жылдан төмен	15	1	25	3	25	0	0	186	255
1-5 жыл	16	2	57	6	44	4	1	367	497
6-15 жыл	40	12	119	4	125	12	7	893	1212
16-25 жыл	25	3	81	6	148	11	2	808	1084
26 жылдан аса	21	0	102	9	129	6	1	867	1135
Қорытынды	117	18	384	28	471	33	11	3121	4183

Кестеде көрсетілген нәтижелерге сәйкес, төмендегідей қорытындылар жасай аламыз, мектеп директорларының басым көпшілігі педагогтер оқу жоспары мен бағдарламаларын білім алушылардың ерекше мүмкіндіктері мен жеке қажеттіліктерін ескеріп бейімдейді деп көрсеткен. Толық келісемін деген жауапты белгілеген респонденттер әр топта бар:

- Еңбек өтілі 1 жылдан төмен: $186 / 255 = 72,94\%$
- 1-5 жыл арасы: $367 / 497 = 73,85\%$
- 6-15 жыл арасы: $893 / 1212 = 73,69\%$
- 16-25 жыл арасы: $808 / 1084 = 74,54\%$
- 26 жылдан аса: $867 / 1135 = 76,38\%$

Сонымен қатар, толық келісемін деген жауап бергендер саны еңбек өтілі 6–15 жыл (893 адам.) арасында және 26 жылдан аса еңбек өтілі бар топта (76,38%) басым екені айқын көреміз.

Педагог мамандардың еңбек өтілі мен мектеп директорларының оқу жоспары мен бағдарламаларын білім алушылардың ерекше мүмкіндіктері мен жеке қажеттіліктерін ескеріп бейімдейді деген пікірлері арасындағы статистикалық маңызды мәнділікті χ^2 тесті арқылы айқындаймыз.

p -шамасы ($0.001 < 0.05$) маңыздылық аймағынан төмен болғандықтан, біз педагогикалық еңбек өтілі мен мектеп директорларының пікірлері арасында статистикалық маңызды мәнділік бар екенін көре аламыз, осы орайда, оқу жоспары мен бағдарламаларын білім алушылардың ерекше мүмкіндіктері мен жеке қажеттіліктерін ескеріп бейімдеу дәрежесі мұғалімдердің еңбек өтіліне тікелей байланысты екенін көреміз.

Білім алушылардың жағымды ортасын құрудағы тағы бір басты көрсеткіш мұғалімдердің өзге мамандармен дұрыс қарым – қарым қатынас құрып, қалыпты қызмет атқаруы. Осы орайда, мектеп директорларына келесідей тұжырыммен келісу және келіспеу деңгейі анықталды. Арнайы педагогтермен мұғалімдердің қарым – қатынасы туралы пікірін анықтау (Кесте 3).

Кесте 3 - Мектеп директорларының пікірі «Арнайы педагогтер, әлеуметтік педагогтер, педагог – асистенттер білім алушылардың толық қажеттіліктерін ескеру үшін пән мұғалімдерімен бірлесіп қызмет етеді», бұл кестеде адам саны ауыл және қала мектептері ескерілген

Жұмыс орны	Жауап беруге қиналамын	Жартылай келісемін	Жартылай келіспеймін	келісемін	келіспеймін	Толық келіспеймін	Толық келісемін	Барлық адам саны
Қала мектебі	7	110	10	138	10	3	924	1202
	0,58	9,15	0,83	11,48	0,83	0,25	76,87	
Ауыл мектебі	19	247	16	318	38	5	2202	2845
	0,67	8,68	0,56	11,18	1,34	0,18	77,40	
Қорытынды	26	357	26	456	48	8	3126	4047

Зерттеу нәтижелері екі категориялы (ауыл және қала) мектеп директорлары бір бағытта ойлайтынын көрсетті, ол еліміздің барлық мектептерінде бірдей жағдай жасалғанын көрсетеді. 77% директорлар арнайы педагогтер, әлеуметтік педагогтер, педагог – асистенттер білім алушылардың толық қажеттіліктерін ескеру үшін пән мұғалімдерімен бірлесіп қызмет етеді деген пікірмен толық келіседі, (9,15% - қала мектебі және 8,68% ауыл мектебі) жартылай келіседі, (0,83% және 1,34%) келіспейтіндер саны.

p -шамасы ($0.001 < 0.05$) маңыздылық аймағынан жоғары (0.757) екенін χ^2 -тест нәтижесінен көреміз, ол ауыл және қала мектеп директорларының жауаптары арасында айырмашылық жоқ екенін көрсетеді, яғни мектеп директорлары жауаптары мектептің типіне байланыссыз, елеулі мәнділік жоқ екенін көрсетеді.

Зерттеу барысында әр түрлі еңбек өтілі бар педагогтердің инклюзивті білім берудің қолданбалы мүмкіндіктерін анықтау мақсатында, мектеп директорлары арасында келесідей тұжырыммен келісу және келіспеу деңгейі анықталды (Кесте 4).

Кесте 4 - «Біздің мектеп педагогтері кәсіби деңгейде инклюзивті практиканы жүргізе алады» педагогтер еңбек өтілі мен саны ескерілген

Педагог еңбек өтілі	Жауап беруге қиналамын	келісемін	келіспеймін	Толық келіспеймін	Толық келісемін	Жартылай келісемін	Жартылай келіспеймін	Барлық адам саны
1 жылдан төмен	5	13	4	5	178	41	1	247
	2,02%	5,26%	1,62%	2,02%	72,06%	16,60%	0,40%	
1-5 жыл	5	44	4	3	348	73	3	480
	1,04%	9,17%	0,83%	0,63%	72,50%	15,21%	0,63%	
6-15 жыл	30	113	14	11	775	228	9	1 180
	2,54%	9,58%	1,19%	0,93%	65,68%	19,32%	0,76%	
16-25 жыл	27	129	4	8	657	236	4	1 065
	2,54%	12,11%	0,38%	0,75%	61,69%	22,18%	0,38%	
26 және одан жоғары	23	132	15	6	675	262	4	1 117
	2,06%	11,82%	1,34%	0,54%	60,43%	23,45%	0,36%	
Қорытынды	90	431	41	33	2 633	840	21	4 089

Зерттеу нәтижелері келесідей нәтиже берді:

1. *Жас педагогтер (еңбек өтілі 1 жылдан төмен және 1-5 жыл:* мектеп директорлары инклюзивті практиканы жүргізу деңгейі жоғары деп көрсеткен, ол бүгінде ЖОО – нда инклюзивті білім беруге даярлық деңгейімен байланысты деп ойлаймыз.

2. *Еңбек өтілі 6-15 және 16-25 лет:* бұл деңгейде мектеп директорлары жауаптарында әр түрлі жауаптар байқалады, жартылай келісемін және жартылай келіспеймін деген жауаптар басымдық танытқан, ол бұл мұғалімдерді қосымша білім мазмұнымен қамтамасыз ету қажеттілігі бар екенін көреміз.

3. *26 жылдан аса еңбек өтілі бар:* мектеп басшыларының пікірлері жоғары деңгейлі келіспеушілікті көрсетеді, ол бұл категориялы мұғалімдерге жеке біліктілік арттыру модулдерінің қажеттілігін айқындайды.

χ^2 -тест нәтижесі бойынша р-шамасы (0.0000451) 0.05 қалыпты шамасынан біршама төмен, ол статистикалық маңызды аймақты көрсетеді, яғни мұғалім еңбек өтілі мен инклюзивті практиканы тиімді іске асыру арасында маңызды айырмашылық бар екенін көреміз. Бұл зерттеу нәтижесінде де біздің байқағанымыз, мектеп директорларының пікірі мен мұғалім еңбек өтілі арасында елеулі өзгеріс бар, ол өз кезегінде түрлі еңбек өтілі бар мұғалімдерге дифференциацияланған оқыту бағдарламалары қажет екенін айқындайды.

Қорытынды

Жайлы орта – ғалымдардың пікірлеріне сүйене отырып зерттеу кезінде айқындалған, яғни біздің жағдайымызда инклюзивті білім беру ортасы тікелей мұғалімнің жағымды қатынастар жүйесін қалыптастырудағы мақсатты көзқарастарын дамытудың басты факторы бола алатынын зерттеу барысында айқындадық. Сонымен қатар, жайлы орта құруда міндетті түрде инклюзивті мәдениет ескерілу қажет, оның негізінде бір ортаға тиесілігі мен құндылықтары мектепте сақталуы, мектептегі ынтымақтастық мінез-құлқы мен көзқарастары, жүйелер мен үдерістер, оқытудың әмбебап дизайн басымдықтарын қолдануды қамтамасыз етілу қажеттіліктерін айқындадық.

Зерттеу нәтижесінде, мектеп директорлары мен мұғалімдер арасында кері байланыс орнату қажеттілігі, ол еңбек өтілі жоғары мұғалімдердің өз тәжірибесімен бөлісудің тиімді тәсілі екенін көреміз. Оқу жоспары мен бағдарламаларын бейімдеуде еңбек өтілі жоғары мұғалімдердің жас мамандарға тәлімгерлік көмегінің қажеттілігін айқындадық. Оқу жоспары мен бағдарламаларын бейімдеуде барлық пән мұғалімдерінің бірлесіп қызмет ету қажеттілігін көреміз, ата – аналар мен мектеп мұғалімдерінің бірлескен қызметі, оқу жоспарларын тиімді бейімдеу жолдарын іздеу мақсатында арнайы семинарлар өткізу қажеттілігі бар екенін айқындадық.

Пән мұғалімдері мен арнайы мамандардың бірлесіп қызмет етіп тиімді инклюзивті білім беру практикаларының тәжірибелерін зерделеу, бірлескен сабақтар ұйымдастыру, арнайы сандық технологияларды ендіру, негізгі мәселелерді айқындау үшін арнайы мониторинг ұйымдастыру

сапалы инклюзивті білім беру үдерісінің тиімділігінің мәнін анықтайды. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға құрдастарының жағымды қарым-қатынасын қалыптастыру мүмкіндіктері тікелей мұғалімге байланысты екенін көреміз, өйткені әр баланың білім мүмкіндіктері мен жеке қажеттіліктерін ескеріп берілген оқу жоспары, бағдарламалары, арнайы мамандар (арнайы педагог, әлеуметтік педагог, педагог - асистент) пікірлері, тәжірибесі мен көмегі ескеріліп, ата – аналармен бірлесіп қызмет ету мүмкіндіктері дұрыс жолға қойылып, мектеп әкімшілігі тарапынан мұғалімнің өзіндік дамуына толық жағдай жасалған кезде ғана, әр мұғалімнің сыныбында білім алушылардың жағымды қатынасы тиімді деңгейде іске асады.

Қаржыландыру туралы ақпарат Бұл зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің BR21882231 «Қазақстанның орта білім беру жүйесінде инклюзивтілік пен қолжетімділікті қамтамасыз етудің тұжырымдамалық моделі» (2023-2025 жж.) бағдарламалық-нысаналы қаржыландыруы аясында жүргізілді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Основная идея: право на общедоступность образования и на равные условия в отношении качества обучения. Ратифицирована Законом РК от 28 января 2016 года № 449-V ЗПК Режим доступа: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1600000449/compare> [Дата обращения: 29.09.2024].

[2] Ратифицирована Законом Республики Казахстан от 20 февраля 2015 года № 288-V ЗПК Режим доступа: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000288/compare> [Дата обращения: 17.07.2024].

[3] Об утверждении национального проекта «Качественное образование «Образованная нация» Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 октября 2021 года № 726. Утратило силу постановлением Правительства Республики Казахстан от 22 сентября 2023 года № 828 Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000828> [Дата обращения: 17.09.2024].

[4] Об утверждении Правил психолого-педагогического сопровождения в организациях дошкольного, среднего, технического и профессионального, после среднего образования, дополнительного образования Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 12 января 2022 года № 6. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 18 января 2022 года № 26513. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026513> [Дата обращения: 17.08.2024].

[5] Шадчин И.В., Сидоров В.В. Гуманизация общества: задачи инклюзивного образования сегодня // Профессиональное образование и рынок труда. - 2014. - №9. Режим доступа: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gumanizatsiya-obschestva-zadachi-inklyuzivnogo-obrazovaniya-segodnya> [Дата обращения: 17.09.2024].

[6] Алехина С.В. Принципы инклюзии в практике образования - Аутизм и нарушения развития. – 2013. - № 1 (40). - С. 26-32.

[7] Омарова, Т.К. Особенности концептуализации инклюзивного образования в Казахстане Вестник КазНУ. Серия «Педагогические науки». – 2016. - №3 (49). - С. 61-67.

[8] О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам обеспечения прав женщин и безопасности детей Закон Республики Казахстан от 15 апреля 2024 года № 72-VIII ЗРК. Режим доступа: [Дата обращения: 17.07.2024].

[9] Фрейджер Р., Фэйдимен Д. Теории личности и личностный рост// Электронная библиотека Гумер (электронный ресурс), Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/freydjer/15.php [Дата обращения: 12.08.2024].

[10] Калинина Н.В. Социально - психологические трудности адаптации школьников в инклюзивной образовательной среде // Изв. Саратов. ун-та Нов. сер. Сер. Аксиология образования. Психология развития. - 2014. - №4. Режим доступа: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnopsihologicheskie-trudnosti-adaptatsii-shkolnikov-v-inklyuzivnoy-obrazovatelnoy-srede> [Дата обращения: 11.09.2024].

[11] Garrote A. Relationship between the social participation and social skills of pupils with an intellectual disability: A study in inclusive classrooms. Frontline Learning Research. - 2017. - 5(1). – S. 1–15.

[12] Хуснутдинова М.Р. Особенности социального взаимодействия учащихся в системе инклюзивного образования. Психологическая наука и образование psyedu.ru. - 2016. - Том 8. № 1. - С. 62–75.

[13] Юдина, Т.А. Роль педагога в организации взаимодействия младших школьников, обучающихся в инклюзивных классах // Педагогическое образование в России. - 2017. - №11. Режим доступа: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-pedagoga-v-organizatsii-vzaimodeystviya-mladshih-shkolnikov-obuchayuschihsya-v-inklyuzivnyh-klassah>. [Дата обращения: 05.06.2024].

[14] Сабырханова Л.Ш., Ибашова А.Б., Белесова Д.Т. Информационно-образовательная среда по курсам scratch и робототехника в начальной школе: особенности и актуальность. - 2023. - Том 68 № 1. - С.254-270.

[15] Suartama I.K., Yasa I.N., Triwahyuni E. Instructional Design Models for Pervasive Learning Environment: Bridging Formal and Informal Learning in Collaborative Social Learning // Education Sciences. – 2024. – Vol. 14. – Article No. 1405.

REFERENCES

[1] Osnovnaia ideia: pravo na obşedostupnöst obrazovania i na ravnye uslovia v otnoşenii kachestva obuchenia. Ratifisirovana Zakonom RK ot 28 ianvarä 2016 goda № 449-V ZRK (The right to equal access to education and to equal conditions in terms of the quality of education. Ratified by the Law of the Republic of Kazakhstan dated January 28, 2016 No. 449-V ZRK.) Rejim dostupa: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1600000449/compare>. [Data obrashcheniya: 29.09.2024]. [In Rus.]

[2] Ratifirovana Zakonom Respubliki Kazakhstan ot 20 fevralä 2015 goda № 288-V ZRK (The right to equal access to education and to equal conditions in terms of the quality of education. Ratified by the Law of the Republic of Kazakhstan dated February 20, 2015 No. 288-V ZRK.) Rejim dostupa: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000288/compare>. [Data obrashcheniya: 17.07.2024]. [In Rus.]

[3] Ob utverjdenii nasionälnogo proekta "Kachestvennoe obrazovanie "Obrazovannaia nasia" Postanovlenie Pravitelstva Respubliki Kazakhstan ot 12 oktäbrä 2021 goda № 726. Utratilo silu postanovleniem Pravitelstva Respubliki Kazakhstan ot 22 sentäbrä 2023 goda № 828 (On Approval of the National Project "Quality Education 'Educated Nation'" Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated October 12, 2021 No. 726.

Invalidated by the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated September 22, 2023 No. 828.) Rejim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000828> [Data obrashcheniya: 17.09.2024]. [In Rus.]

[4] Ob utverjdenii Pravil psihologo-pedagogicheskogo soprovjdenia v organizasiah doşkölnogo, srednego, tehničeskogo i profesionälnogo, posle srednego obrazovania, dopolnitelnogo obrazovania Prikaz Ministra obrazovania i nauki Respubliki Kazakhstan ot 12 ianvarä 2022 goda № 6. Zaregistririvan v Ministerstve iustisii Respubliki Kazakhstan 18 ianvarä 2022 goda № 26513. (On Approval of the Rules for Psychological and Pedagogical Support in Organizations of Preschool, Secondary, Technical and Vocational, Post-Secondary, and Additional Education Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated January 12, 2022 No. 6. Registered with the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan on January 18, 2022 No. 26513.) Rejim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200026513> [Data obrashcheniya: 17.08.2024]. [In Rus.]

[5] Şadchin İ.V., Sidorov V.V. Gumanizasia obşestva: zadachi inklüzivnogo obrazovania segodnä // Profesionälnoe obrazovanie i rynek truda. (Humanization of Society: The Challenges of Inclusive Education Today // Vocational Education and Labor Market.) - 2014. - №9. Rejim dostupa: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gumanizatsiya-obschestva-zadachi-inklyuzivnogo-obrazovaniya-segodnya> . [Data obrashcheniya: 17.09.2024]. [In Rus.]

[6] Alehina S.V. Principy inklüzii v praktike obrazovania - Autizm i naruşenia razvitia. (Principles of Inclusion in Educational Practice // Autism and Developmental Disorders.) – 2013. - № 1 (40). - S. 26-32. [In Rus.]

[7] Omarova T.K. Oso-ben-nos-ti kon-sep-tualiza-sii ink-lüziv-no-go obrazova-nia v Kazahstane Vestnik KazNU. Seria «Pedagogicheskie nauki». (Peculiarities of the Conceptualization of Inclusive Education in Kazakhstan // Bulletin of KazNU. Series: Pedagogical Sciences.) - 2016. - №3 (49). - S. 61-67. [In Rus.]

[8] O vnesenii izmeneni i dopolneni v nekotorye zakonodatelnye akty Respubliki Kazakhstan po voprosam obespechenia prav jenşin i bezopasnosti detei Zakon Respubliki Kazakhstan ot 15 aprelä 2024 goda № 72-VIII ZRK. (On Amendments and Additions to Certain Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on Ensuring the Rights of Women and the Safety of Children Law

of the Republic of Kazakhstan dated April 15, 2024 No. 72-VIII ZRK.) [Data obrashcheniya: 17.07.2024]. [In Rus]

[9] Freijer R., Feidimen D. Teorii lichnosti i lichnostnyi rost// Elektronnaia biblioteka Gumer (elektronnyi resurs) (Personality Theories and Personal Growth // Gumer Electronic Library (electronic resource).) Rejim dostupa: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/freydjer/15.php. [Data obrashcheniya: 12.08.2024]. [In Rus]

[10]Kalinina N.V. Sosiälno - psihologicheskie trudnosti adaptatsii škölnikov v inklüzivnoi obrazovatelnoi srede // İzv. Sarat. un-ta Nov. ser. Ser. Akmeologia obrazovania. Psihologia razvitia. (Socio-Psychological Difficulties of Schoolchildren's Adaptation in an Inclusive Educational Environment // Proceedings of Saratov University. New Series. Series: Educational Acmeology. Developmental Psychology.). - 2014. №4. Rejim dostupa: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnopsihologicheskie-trudnosti-adaptatsii-shkolnikov-v-inklyuzivnoy-obrazovatelnoy-srede>. [Data obrashcheniya: 11.09.2024]. [In Rus]

[11]Garrote A. Relationship between the social participation and social skills of pupils with an intellectual disability: A study in inclusive classrooms. Frontline Learning Research. - 2017. - 5(1). – S. 1–15.

[12]Husnutdinova M.R. Osobenosti sosiälного vzaimodeistvia uchaşıhsä v sisteme inklüzivnogo obrazovania Psihologicheskaja nauka i obrazovanie (Peculiarities of Social Interaction of Students in the Inclusive Education System // Psychological Science and Education.) psyedu.ru. - 2016. - Tom 8. № 1. - S. 62–75. [In Rus]

[13]İudina T.A. Röl pedagoga v organizasii vzaimodeistvia mladşih škölnikov, obuchaiuşihsä v inklüzivnyh klasah // Pedagogicheskoe obrazovanie v Rosii. (The Role of the Teacher in Organizing Interaction Among Primary School Students in Inclusive Classes // Pedagogical Education in Russia.) 2017. №11. Rejim dostupa: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-pedagoga-v-organizatsii-vzaimodeystviya-mladshih-shkolnikov-obuchayushih-sya-v-inklyuzivnyh-klassah>. [Data obrashcheniya: 05.06.2024]. [In Rus]

[14]Sabyrkhanova, L.Sh., Ibashova, A.B., & Belesova, D.T. Informatsionno-obrazovatel'naya sreda po kursam Scratch i robototekhnika v nachal'noy shkole: osobennosti i aktual'nost'. Pedagogika i Psikhologiya. (Information and Educational Environment for Scratch and Robotics Courses in Primary School: Features and Relevance.) - (2023). - 68(1). – S. 254–270. [In Rus]

[15]Suartama I.K., Yasa I.N., Triwahyuni E. Instructional Design Models for Pervasive Learning Environment: Bridging Formal and Informal Learning in Collaborative Social Learning // Education Sciences. – 2024. – Vol. 14. – Article No. 1405.

КОМФОРТНАЯ СРЕДА ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЦЕЛЕВЫХ УСТАНОВОК УЧИТЕЛЯ В ФОРМИРОВАНИИ СИСТЕМЫ ПОЗИТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Ахметова Г.К.¹, Бутабаева Л.А.², *Умирбекова А.Н.³

^{1,3}Казахский Национальный педагогический университет имени
Абая, Алматы, Казахстан

²Национальная академия образования имени Ы.Алтынсарина,
Астана, Казахстан

Аннотация. В ходе статьи авторы рассматривают возможности создания комфортной среды как один из основных факторов, это один из рациональных способов развития целевых установок учителей для создания системы позитивных отношений в инклюзивной образовательной среде. Основная цель научного исследования – создание комфортной образовательной среды и изучение ее влияния на формирование системы позитивных отношений путем развития целенаправленных установок учителей. В ходе исследования авторы провели теоретический анализ что такое комфортная среда, ее основные аспекты и возможности, факторы, влияющие на формирование системы позитивных отношений, возможности развития целевых установок педагогов. Комфортная среда рассмотрена в направлении создания инклюзивной образовательной среды, проведен сравнительный анализ возможностей развития целевых установок педагога в образовательной среде. В своих исследованиях авторы показали, на каком уровне комфортная среда влияет на профессиональное развитие учителя, повышая внутреннюю и внешнюю мотивацию и создавая необходимые взаимоотношения между обучающимися. Показана важность комфортной среды для повышения уверенности учителя в своих силах, укрепления профессиональных знаний и умений для будущего развития. Факторы создания комфортной среды основаны на эффекте создания среды доверия и способов сотрудничества между преподавателями и учениками. Кроме того, авторы проанализировали прямое влияние целых установок (эмоциональной устойчивости, построения отношений, направленности на создание психологически комфортной атмосферы), создаваемых на постоянной основе у учителя, в свою очередь, на создание положительных отношений в коллективе. Прикладной характер исследования обоснован результатами, проведенными среди директоров школ, результаты, полученные в ходе исследования, могут стать основой для проведения эффективных изменений на уровне школы в будущем. Для обработки результатов исследования использовались онлайн-платформа Google, шкала SACERS и The Teacher Efficacy for Inclusive Practices (TEIP).

В результате исследования авторы установили, что создание инклюзивной комфортной среды является не только показателем уровня личностного и профессионального развития педагога, но и средством создания позитивной атмосферы в этой среде, позитивных взаимоотношений между обучающимися, что, в свою очередь, является основным фактором

организации качественного образовательного процесса и эффективным средством создания комфортной среды для каждого.

Ключевые слова: студенты с особыми образовательными потребностями, инклюзивное образование, комфортная среда, коммуникативная толерантность, позитивное отношение, адаптированные учебные планы и программы, саморазвитие, система целевых установок

COMFORTABLE ENVIRONMENT AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF TARGET ATTITUDE OF A TEACHER IN THE FORMATION OF A SYSTEM OF POSITIVE RELATIONS

Akhmetova G.K.¹, Butabaeva L.A.², *Umirebekova A.N.³

^{1,*3}Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan

²National Academy of Education named after Y. Altynsarin, Astana, Kazakhstan

Abstract. In the course of the article, the authors examine the possibilities of creating a comfortable environment as one of the main factors; it is one of the rational ways to develop teachers' targeted attitudes for establishing a system of positive relationships in an inclusive educational environment. The main goal of the scientific research is to create a comfortable educational environment and to study its impact on the formation of a system of positive relationships through the development of purposeful attitudes among teachers. In the course of the research, the authors conducted a theoretical analysis of what a comfortable environment is, its main aspects and possibilities, the factors influencing the formation of a system of positive relationships, and the opportunities for the development of educators' targeted attitudes. The comfortable environment has been examined in the context of creating an inclusive educational setting, and a comparative analysis of the opportunities for the development of educators' targeted goals in the educational environment has been conducted. In their research, the authors demonstrated how a comfortable environment influences a teacher's professional development by enhancing both internal and external motivation and fostering necessary relationships among students. The importance of a comfortable environment for enhancing a teacher's confidence in their abilities, as well as strengthening their professional knowledge and skills for future development, has been highlighted. The factors for creating a comfortable environment are based on the effect of establishing a trustful atmosphere and methods of collaboration between teachers and students. Furthermore, the authors analyzed the direct influence of goal settings (emotional resilience, relationship building, and the focus on creating a psychologically comfortable atmosphere) that are consistently established by the teacher, in turn, on the creation of positive relationships within the group. The practical nature of the research is justified by the results obtained from school directors; the findings from the study could serve as a foundation for implementing effective changes at the school level in the future. The online platform Google, the SACERS scale, and The Teacher Efficacy for Inclusive Practices were used to process the research results. (TEIP).

As a result of the research, the authors found that creating an inclusive and comfortable environment is not only an indicator of the level of personal and professional development of educators but also a means of fostering a positive atmosphere in that environment and positive relationships among learners. This, in turn, is a key factor in organizing a quality educational process and an effective means of creating a comfortable environment for everyone.

Key words: students with special educational needs, inclusive education, comfortable environment, communicative tolerance, positive attitude, adapted curricula and programs, self-development, goal-setting system

Авторлар туралы мәлімет:

Ахметова Гаухар Кенжебаевна - Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті докторанты, e-mail: gaukhar2501@mail.ru

Бутабаева Лаура Аскарровна - PhD, қауымдастырылған профессор, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, e-mail: butabaeva_laura@mail.ru

Умирбекова Акерке Нурланбековна - PhD, постдокторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университет, e-mail: umirbekova.akerke@list.ru

Информация об авторах:

Ахметова Гаухар Кенжебаевна – докторант Казахского Национального педагогического университета имени Абая, e-mail: gaukhar2501@mail.ru

Бутабаева Лаура Аскарровна - PhD, ассоциированный профессор, Национальная академия образования имени Ы.Алтынсарина, e-mail: butabaeva_laura@mail.ru

Умирбекова Акерке Нурланбековна - PhD, постдокторант, Казахского Национального педагогического университета имени Абая, e-mail: umirbekova.akerke@list.ru

Information about authors:

Akhmetova Gaukhar Kenzhebayevna - doctoral student, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, e-mail: gaukhar2501@mail.ru

Butabaeva Laura Askarovna - Doctor of Philology, associate professor, National Academy of Education named after Y. Altynsarin, e-mail: butabaeva_laura@mail.ru

Umirbekova Akerke Nurlanbekkyzy - Doctor of Philology, postdoctoral fellow, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, e-mail: umirbekova.akerke@list.ru

Мақала түсті: 4 қыркүйек 2024

УДК 378.126

МРНТИ 14. 35. 21

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.016>

ГРАДУИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ СКК И ЦЭ В УНИВЕРСИТЕТСКОМ «ON-LINE COMMUNITY»

Куатбеков А.¹, Тапалова О. Б.², Жиенбаева Н. Б.³, *Абдимуса Ж.Н.⁴

^{1, *4} Университет Дружбы Народов им. акад. А. Куатбекова,
Шымкент, Казахстан

^{2,3} Казахский Национальный Педагогический Университет им. Абая,
Алматы, Казахстан

Аннотация. Цифровизация образовательной среды обусловила необходимость формирования устойчивых этических норм и коммуникативной культуры участников образовательного процесса в виртуальных пространствах университетов. Это требует целенаправленного развития сетевой коммуникативной культуры (СКК) и цифрового этикета (ЦЭ) среди преподавателей и студентов.

Цель исследования процесс градуирования эффективности авторской инновационной модели формирования СКК и ЦК в онлайн-сообществе вуза.

В статье представлен опыт градуирования эффективности авторской модели формирования СКК и ЦЭ в рамках университетского «on-line community» Абдигапбаровой У. М. и Берикхановой А.Е.

Методы и материал исследования: репрезентативная выборка была отобрана из двух казахстанских вузов и включало качественно-количественные методы: анкетирование, интервью, фокус-группы, статистический и корреляционный анализ.

Результаты исследования подтвердили эффективность модели и положительную динамику развития сетевой коммуникативной культуры и цифрового этикета у респондентов, независимо от уровня академической успеваемости и педагогического стажа.

Практическая значимость: представлены данные о взаимосвязи цифровых компетенций с характеристиками профессионального взаимодействия в онлайн-пространстве. Обоснована значимость внедрения инновационной модели для повышения качества коммуникации в системе высшего образования.

Ключевые слова: сетевая коммуникативная культура, цифровой этикет, цифровые компетенции, онлайн-обучение, университетская среда, педагогическое взаимодействие, образование, обучение

Введение

Современное онлайн-сообщество (on-line community) как форма виртуального взаимодействия становится значимым элементом образовательной среды, формируя новые механизмы сетевой коммуникации

между преподавателями и студентами. В условиях стремительного развития цифровых и коммуникативных технологий актуализируется проблема формирования устойчивой коммуникативной культуры субъектов образовательного процесса. Этот процесс сопровождается модификацией структуры сетевых коммуникаций, их кастомизацией и адаптацией к целям образования.

Онлайн-пространство сегодня представляет собой гибридную реальность, в которой сочетаются возможности для креативной самореализации с определёнными рисками — трансформацией социального статуса, ограничением традиционных форм общения и изменением личностной идентичности при взаимодействии в цифровой среде. В этом контексте взаимодействие высшей школы с цифровым пространством приобретает особую значимость, ставя перед исследователями ряд принципиальных вопросов: каким образом происходит интеграция культурных моделей коммуникации, полученных из разных источников? Какие формы коммуникативного поведения становятся нормативными? Как переформируются офлайн-стандарты этикета при переходе в цифровую среду?

Через «on-line community» субъекты образовательного процесса получают возможность для самоопределения, постановки целей и продуктивного диалога. Как метафорично выразился Стив Джобс: «Если хотите идти быстро — идите в одиночку. Если хотите пройти далеко — идите вместе» [1]. Университетская онлайн-среда, по сути, становится тем пространством, где педагог и студент идут вместе, формируя общее цифровое культурное поле.

Международные исследования подтверждают, что цифровая трансформация образования связана с переходом от традиционных к персонализированным форматам обучения и усилением роли онлайн-коммуникации [2, 3]. Язык цифровых технологий становится инструментом регулирования не только образовательного, но и социокультурного взаимодействия [4, 5]. В ряде работ подчёркивается важность развития компетенций сетевого взаимодействия в контексте университетского сообщества [6].

К числу безусловных преимуществ онлайн-формата относятся пространственная мобильность, доступ к разнообразным источникам информации, широкие возможности для совместной деятельности, а также гибкость и мультимедийность образовательных коммуникаций [7]. Вместе с тем, не менее важным становится вопрос этичности онлайн-взаимодействия, особенно в социальных сетях, где нормы поведения зачастую не формализованы.

Цифровая этика и сетевая коммуникативная культура в данном контексте рассматриваются как элементы цифровой грамотности [8, 9], включающие метакомпетенции: способность к этичному цифровому взаимодействию, критическому мышлению, самоанализу и мониторингу цифровой активности [10, 11]. Исследователи подчеркивают, что

формирование и развитие СКК происходит как через организованное обучение, так и в процессе спонтанной интериоризации норм поведения в сети. Коммуникации в цифровой среде всё чаще приобретают управляемый и рефлексивный характер [12].

Несмотря на растущий интерес к феномену СКК, вопросы когнитивных детерминант сетевого поведения, а также формирующих факторов цифрового этикета в университетской среде остаются слабо разработанными.

И.С. Лучинкина [13] указывает на дефицит методических инструментов для изучения когнитивных компонентов коммуникативной культуры.

Д.В. Иванов [14] отмечает, что цифровые траектории коммуникации по-прежнему являются «terra incognita» для гуманитарной науки.

А.В. Чистяков [15] подчеркивает отсутствие нормативных основ, регулирующих цифровое поведение в образовательной среде.

Следовательно, Целью настоящего исследования является градуирование эффективности авторской инновационной модели формирования и развития сетевой коммуникативной культуры и цифрового этикета в университетском онлайн-сообществе преподавателей и студентов высшей школы.

В рамках поставленной цели были определены следующие задачи:

Выявить взаимосвязь между уровнем академической успеваемости студентов и степенью сформированности у них СКК и ЦЭ;

Проанализировать взаимосвязь между педагогическим стажем преподавателей и их опытом профессионального взаимодействия в цифровой среде;

Установить особенности формирования СКК и ЦЭ у участников образовательного процесса в ходе внедрения модели, с акцентом на такие критерии, как навыки конструктивной критики, соблюдение корректного тона в онлайн-общении и цифровая ответственность.

В целях системной реализации формирования сетевой коммуникативной культуры и преодоления указанных теоретико-методологических лакун и обеспечения системного подхода к формированию СКК и ЦЭ в университете, профессорами У. М. Абдигапбаровым и А. Е. Берикхановой была разработана и внедрена авторская инновационная модель (рис. 1).

Модель структурирована по ключевым функциональным блокам: целевой, концептуально-содержательный, процессуально-технологический и оценочно-аналитический. Она включает инструменты, этапы, нормативную и методическую базу, а также механизмы диагностики и мониторинга. Внедрение модели направлено на достижение устойчивых уровней СКК и ЦЭ у всех участников образовательного процесса в рамках цифровой экосистемы вуза.

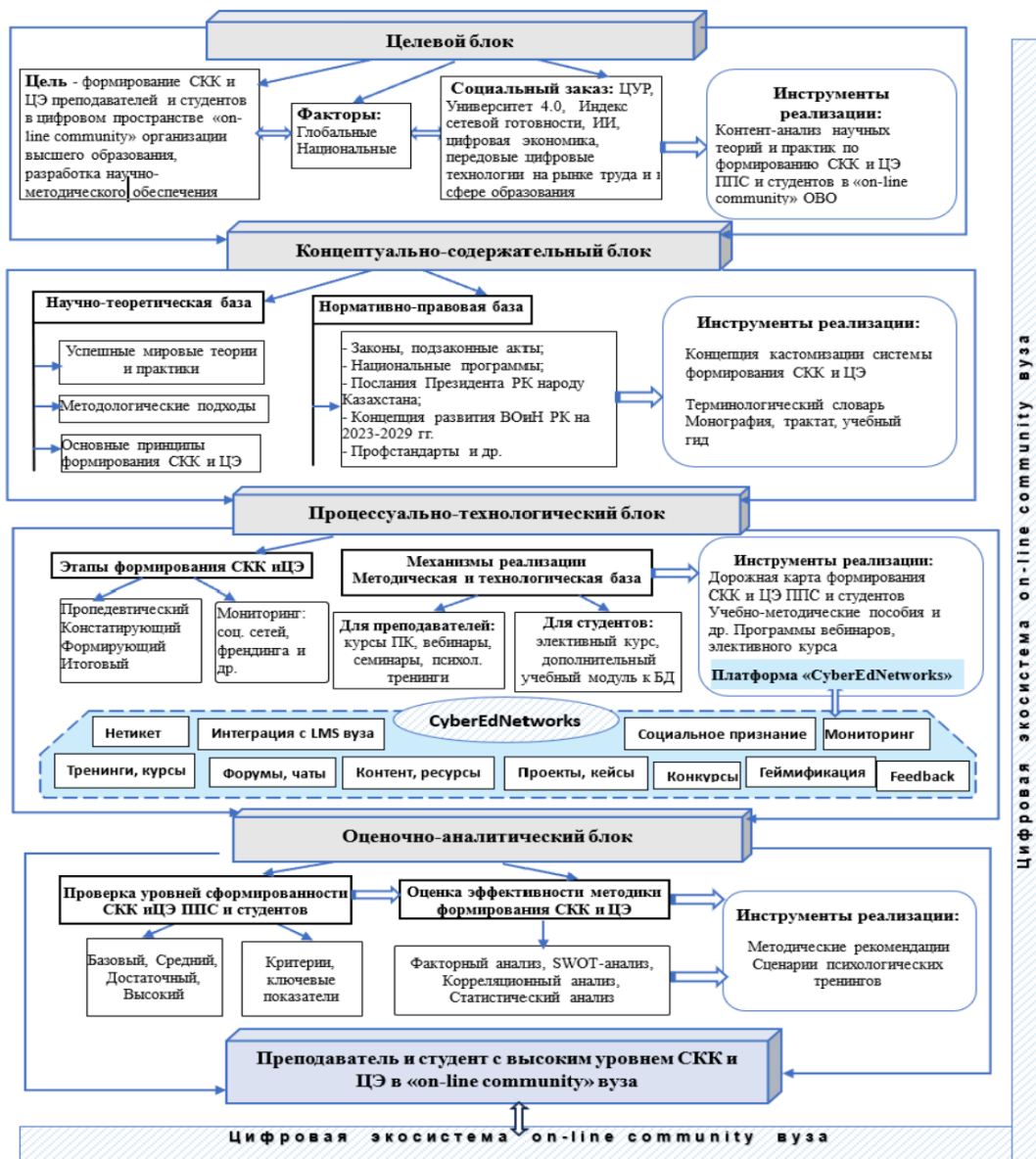

Рисунок 1 - Инновационная модель формирования СКК и ЦЭ преподавателей и студентов в «online community» вуза (по У.М. Абдигапбарову и А.Е. Берикхановой).

Материалы и методы

Эмпирическая часть исследования была реализована на базе двух казахстанских вузов: Казахского национального педагогического университета имени Абая и Университета Дружбы Народов имени академика А. Куатбекова. Общая выборка составила 340 студентов факультета педагогики и психологии (бакалавриат и магистратура) и 47

Серия “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ” №2 (77) 2025 269

преподавателей, принимавших участие в реализации образовательных дисциплин в условиях цифровой среды.

Для сбора данных применялся комплекс методологических инструментов, охватывающих как количественные, так и качественные подходы.

Одним из базовых методов выступило структурированное анкетирование, направленное на оценку показателей СКК и ЦЭ у студентов и преподавателей. В анкеты были включены следующие критерии:

- соблюдение норм этики и профессионального поведения в цифровом пространстве;
- использование цифровых образовательных инструментов (LMS-платформы, видеосвязь, облачные сервисы) в образовательной деятельности;
- открытость и ответственность в онлайн-коммуникации;
- способность моделировать нормативное цифровое поведение в университетском «on-line community».

Примеры анкетных утверждений включали:

- «Я стараюсь соблюдать нормы профессионального общения при использовании цифровых образовательных платформ»;
- «Я считаю важным уважительно относиться к собеседнику при обсуждениях в онлайн-чате»;
- «Я способен(на) распознавать и предотвращать токсичное поведение в цифровой среде».

Участники, демонстрирующие устойчивое владение данными навыками, рассматривались как носители высокоразвитых компетенций в области СКК и ЦЭ.

Дополнительным методом стало полуструктурированное интервью с преподавателями и студентами. Оно позволило более глубоко исследовать опыт, ценностные установки и барьеры в сетевом взаимодействии. Вопросы охватывали как стандартизированные блоки (с целью сопоставления ответов), так и открытые формулировки, способствующие выявлению личных впечатлений, конкретных кейсов и уникального опыта взаимодействия в онлайн-среде. Интервью проводились в соответствии с этическими принципами, включая обеспечение анонимности и добровольного участия.

В исследовании были также организованы фокус-групповые обсуждения с участием представителей обеих целевых групп — преподавателей и студентов. Обсуждение включало такие аспекты, как восприятие онлайн-коммуникации, эффективность цифровых инструментов, потребности в адаптации к цифровой образовательной среде. Формат дискуссий предполагал свободный обмен мнениями и создание атмосферы открытого диалога. Это позволило выявить множественные перспективы, скрытые барьеры и возможности для повышения эффективности цифрового взаимодействия в университетской среде.

Градуирование эффективности осуществлялось на основе интегральных баллов, рассчитанных по авторской шкале, валидированной по критериям внутренней согласованности ($\alpha = 0,889$). Интерпретация

баллов производилась по следующим порогам:

- 0–25 — низкий уровень сформированности;
- 26–45 — средний уровень;
- 46–65 — высокий уровень развития СКК и ЦЭ.

Для обеспечения объективности и достоверности результатов использовались следующие шкалы:

1. Шкала оценки сетевой коммуникативной культуры и цифрового этикета, разработанная авторами исследования;
2. Шкала навыков цифрового этикета, валидированная по ключевым психометрическим показателям: коэффициент надёжности по Альфе Кронбаха составил 0,889; индекс пригодности выборки по Кайзеру-Майеру-Олкину (КМО) — 0,858.

На основании собранных данных была сформирована единая база, отражающая исходный и промежуточный уровень сформированности СКК и ЦЭ у представителей академического сообщества. Полученные результаты стали основой для последующего статистического анализа и оценки эффективности внедрения модели.

Результаты

Экспериментальное исследование продемонстрировало эффективность авторской модели У. М. Абдигапбаровской и А. Е. Берикхановой, направленной на развитие сетевой коммуникативной культуры (СКК) и цифрового этикета (ЦЭ) среди студентов бакалавриата и магистратуры. Результаты статистического анализа подтвердили значительное повышение показателей СКК после внедрения модели — до 58,544 баллов из возможных 65 ($p = 0,002$ при $p \leq 0,05$). Аналогично, уровень ЦЭ также увеличился и продемонстрировал статистическую значимость ($p = 0,004$ при $p \leq 0,05$), что свидетельствует о высокой эффективности интервенции.

Анализ взаимосвязи между уровнем цифровых компетенций и академическими результатами студентов не выявил выраженной корреляции. Это может указывать на универсальность модели, позволяющей развивать коммуникативные навыки независимо от текущего уровня успеваемости студентов.

В таблице 1 приведена подробная информация о взаимосвязи академической успеваемости и компетенции СКК студентов.

Таблица 1 - Сравнительная характеристика взаимосвязи академической успеваемости и компетенции СКК и ЦЭ студентов

Академическая успеваемость студентов с 1–4 курсы	Меньше 60	60-75	75-90	90+
	86	69	50	83
Бакалавриат	107		133	
Академическая успеваемость студентов 1 курса				
Магистратура	52			48

Наличие компетенций СКК	35	305
Наличие опыта онлайн-коммуникации, направленного на ЦЭ	200	140

Данные таблицы 1 подтверждают, что высокий уровень сформированности СКК и ЦЭ может быть достигнут в различных академических подгруппах.

Численность студентов по программам бакалавриата и магистратуры указана отдельно от распределения по уровням академической успеваемости.

В таблице 2 представлена информация о распределении преподавателей по профессиональным параметрам и степени включённости в цифровое взаимодействие.

Таблица 2 – Взаимосвязь педагогического стажа и опыта онлайн-коммуникации преподавателей

Показатели	Количество
Педагогический стаж <5	4
Стаж 5–10 лет	9
Стаж 10–15 лет	22
Стаж более 15 лет	18
Возраст 25–35 лет	7
Возраст 35–45 лет	14
Возраст старше 45 лет	26
Старший преподаватель	27
Ассоциированный профессор	13
Профессор	7
Наличие компетенций СКК: да/нет	41/6
Опыт онлайн-коммуникации: да/нет	22/25

Результаты корреляционного анализа показали отсутствие статистически значимой связи между педагогическим стажем, наличием компетенций СКК и практикой онлайн-коммуникации. Особенно низкий коэффициент был выявлен по показателям цифрового этикета. Эти данные подчеркивают необходимость более глубоких исследований, направленных на выявление факторов, способствующих формированию цифровой этики у преподавательского состава.

Тем не менее, количественные сдвиги в уровне сформированности СКК и ЦЭ у преподавателей были существенными: средний показатель СКК повысился с 17,064 до 41,224 баллов ($p = 0,005$), а показатель ЦЭ — с 18,139 до 60,673. Это подтверждает действенность разработанной модели.

Анализ цифровых переменных продемонстрировал заметное улучшение компетенций как у студентов, так и у преподавателей после внедрения модели в рамках университетского онлайн-сообщества. Итоги обсуждений в фокус-группах визуализированы на рисунке 2.

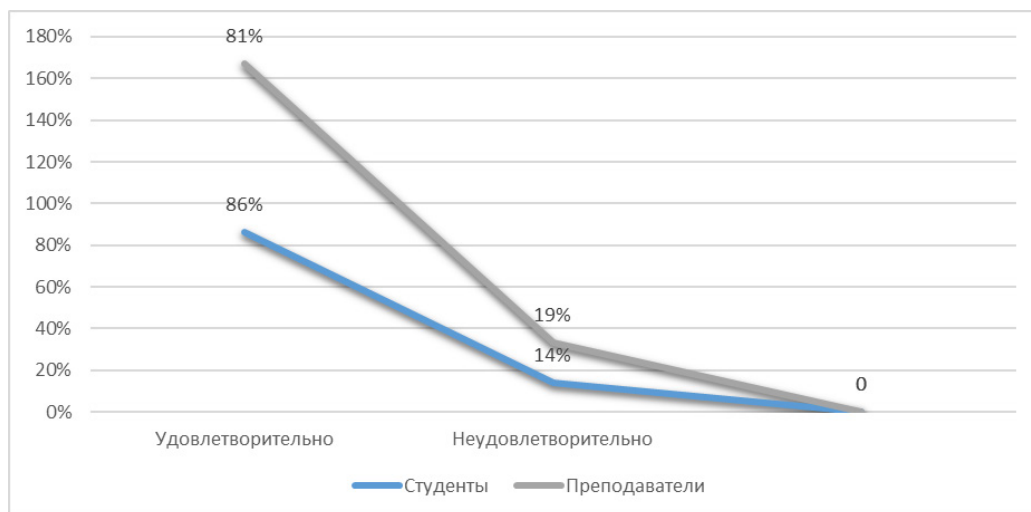

Рисунок 2 - Результаты оценки эффективности модели формирования СКК и ЦЭ преподавателей и студентов

Визуализация на рисунке 2 отражает обобщённые показатели эффективности модели по итогам количественной оценки участников. Основу составляют средние баллы по шкале сформированности сетевой коммуникативной культуры и цифрового этикета, полученные в результате анкетирования и подтверждённые результатами корреляционного анализа. Используемые шкалы включают показатели цифровой этики, конструктивной критики, цифровой ответственности и соблюдения онлайн-этикета.

Участники исследования в целом позитивно оценили предложенную модель. Согласно результатам опроса, 86% студентов отметили положительное влияние цифровых инструментов на процесс взаимодействия с преподавателями. Было подчеркнуто, что использование таких ресурсов повысило комфортность обучения, сделало его более доступным и интересным. Основные трудности, обозначенные 14% студентов, касались технических проблем — нестабильного подключения, сложности с доступом к материалам и прерывистого функционирования платформ.

Среди преподавателей 81% респондентов отметили эффективность модели в части формирования у студентов навыков этичного цифрового взаимодействия, а также расширение возможностей применения персонализированных форматов — вебинаров, онлайн-тестов, обратной связи. Вместе с тем, 19% преподавателей выразили сомнения в отношении универсальности онлайн-инструментов, особенно для объяснения сложного теоретического материала, а также отметили необходимость дополнительной подготовки и адаптации к цифровым платформам.

Полученные результаты подтверждают, что цифровая трансформация вузов не только расширяет спектр образовательных инструментов, но и требует переосмысления подходов к развитию цифровой культуры.

Модель, апробированная в ходе данного исследования, показала высокую адаптивность и положительное восприятие как студентами, так и преподавателями.

Международный контекст исследований цифровой этики также демонстрирует неоднозначность подходов. Так, в азиатских странах акцент делается на влияние технологий на традиционные формы обучения, в то время как европейские исследователи сосредоточены на развитии цифровых компетенций и культуры сетевого взаимодействия. Эти различия свидетельствуют о существовании теоретических и методологических расхождений в трактовке феномена цифровой этики и СКК.

Часть научных работ подчеркивает риски цифрового отчуждения и потери межличностных связей, тогда как другие — потенциал онлайн-платформ в усилении коллаборации и междисциплинарной коммуникации. Столь широкий спектр взглядов требует выработки согласованных методологических подходов и адаптивных моделей, учитывающих специфику различных образовательных систем.

Современные исследования в области цифровой педагогики и культуры онлайн-коммуникации демонстрируют разнообразие теоретических подходов и методологических стратегий. Это многообразие, с одной стороны, отражает междисциплинарный характер проблемы, а с другой — создаёт определённые трудности при попытках унификации выводов и разработке стандартизированных критериев оценки сетевой коммуникативной культуры (СКК) и цифрового этикета (ЦЭ) в образовательной среде.

Анализ публикаций, посвящённых влиянию цифровых технологий на коммуникационные процессы в образовании, позволяет выделить несколько устойчивых исследовательских направлений:

Первая группа акцентирует внимание на негативных последствиях цифровизации, в частности, на ослаблении межличностной эмпатии, снижении уровня доверия и эмоциональной вовлечённости в процессе общения, а также риске отчуждения, вызванного доминированием цифровых форм коммуникации над традиционными.

Вторая линия исследований, напротив, подчёркивает трансформирующий и конструктивный потенциал цифровых платформ, их способность расширять горизонты академического взаимодействия, обеспечивать оперативность обратной связи, доступ к образовательным ресурсам и условия для индивидуализации обучения.

Третья позиция занимает промежуточное положение, рассматривая «on-line community» как гибкое и динамичное пространство, в котором пересекаются как возможности, так и вызовы. Исследователи в этом направлении стремятся выявить баланс между технологической рациональностью и сохранением гуманистических ценностей образования.

Кроме концептуальных расхождений, существенное значение имеют методологические различия, касающиеся способов измерения и интерпретации культуры цифрового взаимодействия. Одни исследования основываются на качественных стратегиях (полуструктурированные

интервью, нарративный анализ, фокус-группы), позволяющих выявить глубинные установки, субъективные смыслы и переживания участников образовательного процесса. Другие применяют количественные методы (анкетные опросы, шкалирование, факторный анализ), фокусируясь на выявлении статистических закономерностей и типичных паттернов поведения в цифровой среде.

Такой разнотой подходов, хотя и обогащает исследовательскую картину, затрудняет проведение кросс-сравнительных исследований и выработку общих рекомендаций по формированию и оценке СКК и ЦЭ. Одним из наиболее острых вопросов остаётся отсутствие унифицированных и апробированных инструментов диагностики, что особенно актуально в условиях разнообразия образовательных систем, культурных контекстов и технологической инфраструктуры.

Несмотря на эти сложности, методологический плюрализм рассматривается как ценность, позволяющая охватывать разные уровни анализа — от индивидуального восприятия до институциональной практики. Использование комбинированных подходов (mixed-methods) становится перспективной стратегией, сочетающей глубину качественного анализа с объективностью количественной верификации.

Важным направлением дальнейших исследований остаётся проведение лонгитюдных (долговременных) наблюдений за динамикой формирования цифровых компетенций и изменений в культуре сетевого общения. Современное знание в этой области во многом фрагментарно, ограничено краткосрочными исследованиями и не позволяет делать обоснованные выводы о долгосрочном влиянии цифровой среды на академическое взаимодействие, профессиональное развитие и личностную социализацию участников образовательного процесса.

Отсутствие стандартизированных индикаторов оценки СКК и ЦЭ также приводит к неоднозначным трактовкам полученных данных, снижает сопоставимость результатов и затрудняет формирование общепринятых критериев качества цифровой коммуникации. Это, в свою очередь, тормозит разработку стратегий и программ, направленных на повышение уровня цифровой культуры в вузах.

Для преодоления указанных проблем требуется согласованная работа междисциплинарных исследовательских групп, объединяющих специалистов в области педагогики, психологии, социологии, медиакоммуникаций и информационных технологий. Разработка комплексной модели оценки СКК и ЦЭ, включающей когнитивные, поведенческие, аффективные и институциональные параметры, может стать значительным шагом в сторону создания эффективной цифровой образовательной среды.

На уровне вузов особое значение приобретает формирование организационных условий, способствующих развитию цифровой грамотности и сетевой культуры как компонентов общей профессиональной компетентности. Это предполагает не только техническое оснащение, но

и методическую, психологическую и этическую поддержку участников образовательного процесса, внедрение тренингов, модульных курсов, элементов цифрового наставничества.

Сравнительный анализ результатов настоящего исследования и аналогичных зарубежных работ показывает, что преподаватели и студенты, как правило, положительно воспринимают цифровые инструменты, особенно в аспектах доступности, интерактивности и ускорения обратной связи. При этом выявляются различия в приоритетах: студенты чаще выбирают неформальные каналы коммуникации (мессенджеры, чаты), а преподаватели склонны к более структурированным формам (электронная почта, платформы LMS), что связано с требованиями профессионального общения и необходимостью сохранения академической дистанции.

Такая вариативность в коммуникационных предпочтениях подчеркивает важность разработки дифференцированных стратегий цифрового взаимодействия с учётом возрастных, профессиональных, когнитивных и социокультурных различий. Понимание этих особенностей становится необходимым условием для создания инклюзивной, технологически грамотной и этически устойчивой цифровой среды в вузах.

Заключение

Проведённое экспериментальное исследование, направленное на градуирование эффективности авторской инновационной модели формирования и развития сетевой коммуникативной культуры и цифрового этикета в контексте университетского «on-line community», позволило сделать следующие обобщённые выводы:

Предложенная модель представляет собой адаптивный и многоуровневый механизм, способный эффективно интегрироваться в образовательную среду высшего учебного заведения и обеспечивать развитие цифровых и коммуникативных компетенций у преподавателей и студентов.

Содержательным элементом модели является пошаговая реализация методологических основ формирования СКК и ЦЭ, обеспечивающая направленное развитие у субъектов образовательного процесса соответствующих поведенческих и этических установок в цифровом пространстве.

Структура модели включает логически выстроенные этапы, ориентированные на формирование навыков цифрового взаимодействия, нормативного поведения в сети, а также развитие критического мышления, этической рефлексии и сетевой ответственности.

Важной составляющей является системный мониторинг цифровой активности участников образовательного процесса, в том числе анализ поведения в социальных сетях, участие в образовательных онлайн-платформах, вовлечённость в виртуальные сообщества, использование аналитических инструментов.

Методическая и технологическая база модели представлена широким спектром форматов и инструментов: курсы повышения квалификации, семинары, элективные дисциплины, модули цифровой грамотности, вебинары, психологические тренинги и интерактивные площадки, направленные на поддержку и развитие СКК и ЦЭ.

Полученные в ходе апробации результаты подтверждают применимость и продуктивность модели как в учебно-образовательной, так и в воспитательной практике. Они также могут быть интегрированы в систему психолого-педагогической подготовки специалистов, ориентированных на цифровую трансформацию образования. В частности, результаты могут служить основой для:

- ✓ разработки стратегий цифровой социализации студентов;
- ✓ проектирования программ повышения квалификации педагогов в области этики онлайн-взаимодействия;
- ✓ включения компетенций СКК и ЦЭ в содержание образовательных стандартов и учебных планов.

Таким образом, модель может быть адаптирована к различным образовательным контекстам и использоваться в качестве инструмента институционального развития культуры цифровой коммуникации в вузах.

Информация о финансировании. Исследование реализовано в рамках проекта Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан ИРН BR21882318 «Кастомизация системы формирования сетевой коммуникативной культуры, цифрового этикета преподавателей и студентов в “on-line community” вуза».

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Айзексон, У. Биография Стива Джобса. — М.: Астрель, 2012. — 688 с.
- [2] Müller, C., Mildenerberger T. Facilitating flexible learning by replacing classroom time with an online learning environment: A systematic review of blended learning in higher education // Educational Research Review. — 2021. — Vol. 34. — P. 1–16. — DOI: 10.1016/j.edurev.2021.100394.
- [3] Archambault, L., Leary H., Rice K. Pillars of online pedagogy: A framework for teaching in online learning environments // Educational Psychologist. — 2022. — Vol. 57, № 3. — P. 178–191.
- [4] Darius, P. S., Gundabattini E., Solomon D. G. A survey on the effectiveness of online teaching–learning methods for university students // Journal of the Institution of Engineers (India): Series B. — 2021. — Vol. 102, № 6. — P. 1325–1334.
- [5] Adedoyin, O. B., Soykan E.. Online learning: The challenges and opportunities // Interactive Learning Environments. — 2023. — Vol. 31, № 2. — P. 863–875.
- [6] Siddiq, F., Hatlevik, O. E., Olsen, I., Throndsen, R. V., Scherer R. Taking a future perspective by learning from the past – A systematic review of assessment instruments that aim to measure primary and secondary school students’ ICT literacy // Educational Research Review. — 2016. — Vol. 19. — P. 58–84.

[7] James, C., Davis, K. A. Flores Young people, ethics, and the new digital media // *Contemporary Readings in Law and Social Justice*. — 2011. — Vol. 2, № 2. — P. 215–284.

[8] Spires, H., Bartlett, M., Wiebe E. /Contemporary issues in technology and teacher education / *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*. — 2012. — Vol. 12, № 2. — P. 232–254.

[9] Zhumabekova G.B., Zhusupova R.F., Islam A., Kemaldan E.G. Fostering intercultural competence: unleashing the power of ai -based tools in shaping student critical thinking skills thinking skills // *Bulletin KazUIRandWL named after Ablai khan* – 2024. – Vol. 73. - № 2.

[10] Jenkins, H., K. Clinton, R. Purushotma, A. J. Robinson, M. Weigel. *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*— Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2006. — 128 p.

[11] Jolls, T., C. Wilson The Core Concepts: Fundamental to Media Literacy Yesterday, Today and Tomorrow // *Journal of Media Literacy Education*. — 2014. — Vol. 6, № 2. — P. 68–78.

[12] Belshaw, D. The Essential Elements of Digital Literacies. Access mode: URL: <http://doughbelshaw.com/ebooks/digilit/> [Date of access: 23.01.2025].

[13] Лучинкина, А. И. Психологические закономерности социализации личности в виртуальном пространстве: монография. — Симферополь, 2018. — 407 с.

[14] Иванов, Д. В. Общество как виртуальная реальность. — М.: Изд-во АСТ, 2004.

[15] Чистяков, А. В. Социализация личности в обществе Интернет-коммуникаций: социокультурный анализ: дис. ... д-ра социол. наук. — Ростов-на-Дону, 2006. — 278 с.

REFERENCES

[1] Aizekson, U. *Biografija Stiva Dzhojsa*. (The Biography of Steve Jobs) – Moskva: Astrel', 2012. – 688 s.

[2] Müller, C., Mildenerger, T. Facilitating flexible learning by replacing classroom time with an online learning environment: A systematic review of blended learning in higher education // *Educational Research Review*. – 2021. – Vol. 34. – P. 1–16.

[3] Archambault, L., Leary, H., Rice, K. Pillars of online pedagogy: A framework for teaching in online learning environments // *Educational Psychologist*. – 2022. – Vol. 57, No. 3. – P. 178–191.

[4] Darius, P. S. H., Gundabattini, E., Solomon, D. G. A survey on the effectiveness of online teaching–learning methods for university students // *Journal of the Institution of Engineers (India): Series B*. – 2021. – Vol. 102, No. 6. – P. 1325–1334.

[5] Adedoyin, O. B., Soykan, E. Online learning: The challenges and opportunities // *Interactive Learning Environments*. – 2023. – Vol. 31, No. 2. – P. 863–875.

[6] Siddiq, F., Hatlevik, O. E., Olsen, R. V., Throndsen, I., Scherer, R. Taking a future perspective by learning from the past – A systematic review of assessment instruments that aim to measure primary and secondary school students' ICT literacy // Educational Research Review. – 2016. – Vol. 19. – P. 58–84.

[7] James, C., Davis, K., Flores, A., Francis, J. M., Pettingill, L., Rundle, M., Gardner, H. Young people, ethics, and the new digital media // Contemporary Readings in Law and Social Justice. – 2011. – Vol. 2, No. 2. – P. 215–284.

[8] Spires, H., Bartlett, M., Wiebe, E., Young, C., Hollebrands, K., Lee, J. Contemporary issues in technology and teacher education // Contemporary Issues in Technology and Teacher Education. – 2012. – Vol. 12, No. 2. – P. 232–254.

[9] Zhumabekova G.B., Zhusupova R.F., Islam A., Kemaldan E.G. Fostering intercultural competence: unleashing the power of ai -based tools in shaping student critical thinking skills thinking skills // Bulletin KazUIRandWL named after Ablai khan – 2024. – Vol. 73. - № 2.

[10] Jenkins, H., Clinton, K., Purushotma, R., Robinson, A. J., Weigel, M. Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century. – Cambridge, MA: MIT Press, 2006. – 128 p.

[11] Jolls, T., C. Wilson The Core Concepts: Fundamental to Media Literacy Yesterday, Today and Tomorrow // Journal of Media Literacy Education. — 2014. — Vol. 6, № 2. — P. 68–78.

[12] Belshaw, D. The Essential Elements of Digital Literacies. Access mode: URL: <http://dougbelshaw.com/ebooks/digilit/> [Date of access: 23.01.2025].

[13] Luchinkina, A. I. Psikhologicheskie zakonomernosti sotsializatsii lichnosti v virtual'nom prostranstve: monografiya (Psychological patterns of personality socialization in virtual space: monograph). – Simferopol': Krymskij pedagogicheskij universitet, 2018. – 407 s.

[14] Ivanov, D. V. Obshchestvo kak virtual'naja real'nost' (Society as virtual reality). – Moskva: Izdatel'stvo AST, 2004.

[15] Chistiakov, A. V. Sotsializatsiya lichnosti v obshchestve Internet-kommunikatsij: sotsiokul'turnyj analiz: dis. ... dokt. sotsiol. nauk (Socialization of personality in Internet communication society: sociocultural analysis: Doctoral dissertation). – Rostov-na-Donu, 2006. – 278 s.

«ON-LINE ҚОҒАМДАСТЫҚ» УНИВЕРСИТЕТІНДЕГІ СКҚ ЖӘНЕ СЕ ДАМУ МОДЕЛІНІҢ ТИІМДІЛІГІН БІТІРУ

Қуатбеков А.¹, Тапалова О.Б.², Жиенбаева Н.Б.³, *Әбдімұса Ж.Н.⁴

^{1,*4} А.Қуатбеков атындағы Халықтар Достығы Университеті,
Шымкент, Қазақстан

^{2,3} Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті,
Алматы, Қазақстан

Андатпа. Білім беру ортасын цифрландыру университеттердің виртуалды кеңістігінде білім алушылар мен оқытушылардың тұрақты этикалық нормалары мен коммуникациялық мәдениетін қалыптастыру

қажеттілігін алға тартты. Бұл жағдай оқытушылар мен студенттердің желілік коммуникация мәдениеті (ЖКМ) мен цифрлық этикетін (ЦЭ) мақсатты түрде дамыту қажеттігін туындатады.

Зерттеудің мақсаты – университеттің «on-line community» аясында ЖКМ мен ЦЭ қалыптастыруға бағытталған авторлық инновациялық модельдің тиімділігін бағалау.

Мақалада У.М. Әбдігапбарова мен А.Е. Бериханова ұсынған университеттік «on-line community» шеңберіндегі ЖКМ мен ЦЭ модельінің тиімділігін бағалау тәжірибесі ұсынылған.

Зерттеу әдістері мен материалы: зерттеуге екі қазақстандық жоғары оқу орнынан іріктелген репрезентативті таңдама қатысты. Зерттеу сапалық және сандық әдістердің үйлесімінде жүргізілді: сауалнама, сұхбат, фокус-топтар, статистикалық және корреляциялық талдау.

Нәтижелер: модельдің тиімділігі дәлелденіп, академиялық үлгерім мен педагогикалық тәжірибесіне қарамастан, респонденттердің ЖКМ мен ЦЭ дағдыларының оң серпіні байқалды.

Практикалық маңыздылығы: онлайн ортадағы кәсіби өзара әрекеттестік сипаттамалары мен цифрлық құзыреттер арасындағы байланыс анықталды. Жоғары білім беру жүйесіндегі коммуникация сапасын арттыруда модельді енгізудің маңыздылығы негізделді.

Тірек сөздер: желілік коммуникация мәдениеті, цифрлық этикет, цифрлық құзыреттер, онлайн оқыту, университеттік орта, педагогикалық өзара әрекеттестік, білім беру, оқыту

GRADUATION OF THE EFFICIENCY OF THE DEVELOPMENT MODEL OF THE SCC AND THE CE IN THE UNIVERSITY «ON-LINE COMMUNITY»

Kuatbekov A.¹, Tapalova O.B.², Zhiyenbayeva N.B.³, *Abdimusa Zh.N.⁴

^{1,*4} A. Kuatbekov University of Peoples' Friendship, Shymkent, Kazakhstan

^{2,3} Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The digitalization of the educational environment has necessitated the formation of sustainable ethical standards and a communicative culture among participants of the educational process within the virtual spaces of universities. This requires the purposeful development of network communication culture (NCC) and digital etiquette (DE) among teachers and students.

The aim of the study is to evaluate the effectiveness of the authors' innovative model for developing NCC and DE within a university's "on-line community." The article presents the experience of evaluating the effectiveness of the NCC and DE model developed by U.M. Abdigapbarova and A.E. Berikhanova within a university "on-line community."

Methods and materials: A representative sample was selected from two Kazakhstani universities. The research design combined qualitative and quantitative methods, including surveys, interviews, focus groups, statistical and correlation analysis.

Results: The findings confirmed the effectiveness of the model and demonstrated a positive dynamic in the development of NCC and DE among respondents, regardless of academic performance or teaching experience.

Practical significance: The study provides data on the relationship between digital competencies and characteristics of professional interaction in online environments. The significance of implementing the model to improve communication quality in higher education is substantiated.

Key words: network communication culture, digital etiquette, digital competencies, online learning, university environment, pedagogical interaction, education, teaching

Сведения об авторах:

Куатбеков Асхат – PhD, преподаватель Университета Дружбы народов имени академика А. Куатбекова, Шымкент, Казахстан 23kz23@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0004-8339-3221>

Тапалова Ольга Бисеновна – доктор психологических наук, ассоциированный профессор, профессор-исследователь кафедры общей и прикладной КазНПУ им. Абая otapalova@gmail.com

Жиенбаева Надежда Бисеновна - доктор психологических наук, профессор, профессор-исследователь кафедры специальной педагогики КазНПУ им. Абая zh_nadejda@mail.ru

Абдимуса Жулдыз Нурлановна - PhD, преподаватель Университета Дружбы народов имени академика А. Куатбекова, Шымкент, Казахстан Venus2017@mail.ru /orcid.org/0000-0001-9966-5341

Авторлар туралы мәлімет:

Куатбеков Асхат – PhD докторы, академик А.Куатбеков атындағы Халықтар достығы университетінің оқытушысы, Шымкент 23kz23@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0004-8339-3221>

Тапалова Ольга Бисеновна – психология ғылымдарының докторы, доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ жалпы және қолданбалы кафедрасының профессор-ғылыми қызметкері otapalova@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-5381-6466>; +7 777 – 999 - 1001

Жиенбаева Надежда Бисеновна – психология ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ арнайы педагогика кафедрасының профессор-ғылыми қызметкері zh_nadejda@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-1868-2743>

Абдимуса Жулдыз Нурлановна - PhD докторы, академик А.Куатбеков атындағы Халықтар достығы университетінің оқытушысы; Venus2017@mail.ru /orcid.org/0000-0001-9966-5341

Information about authors:

Kuatbekov Asxat –PhD, Lecturer Peoples' Friendship University named after Academician A. Kuatbekov, Shymkent, Kazakhstan23kz23@gmail.com

Tapalova Olga Bisenovna - Doctor of Psychology, Associate Professor, Research Professor of the Department of General and Applied Abai KazNPU otapalova@gmail.com

Zhiyenbayeva Nadezhda Bisenovna - Doctor of Psychology, Professor, Professor-Researcher of the Department of Special Pedagogy Abai KazNPU

Abdimusa Zhuldyz Nurlanovna - PhD, lecturer at the Peoples' Friendship University named after Academician A. Kuatbekov, Venus2017@mail.ru

Статья поступила: 24 март 2025

УДК 37.026.9

МРНТИ 14.35.15

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.017>

РАЗРАБОТКА НАЦИОНАЛЬНОЙ СЕРТИФИКАЦИОННОЙ ПРОГРАММЫ ДЛЯ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА: АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА И КАЗАХСТАНСКИХ РЕАЛИЙ

Кунанбаева С.С.¹, Чакликова А.Т.², Тутбаева Ж.А.³, *Мустафина А.С.⁴
^{1,2,3,*4}КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. Данная статья посвящена актуальной теме повышения квалификации учителей английского языка в Казахстане, что имеет особую значимость в условиях глобализации и растущей роли английского языка как языка международного общения. Одной из ключевых задач педагогов является освоение современных методик преподавания и их эффективное применение в образовательной практике. Основное внимание в исследовании уделяется анализу международных программ сертификации, таких как TKT, CELTA, DELTA, TESOL и TEFL, и их адаптации к образовательному контексту Казахстана с учетом локальных особенностей и вызовов. Среди ключевых проблем, выявленных в ходе исследования, можно выделить ограниченность доступа к качественным ресурсам, связанную с высокой стоимостью программ и недостаточной инфраструктурой для их реализации. Программы часто акцентируются на теоретической подготовке, что создает разрыв между теорией и практикой. В условиях нехватки качественных учебных материалов и поддержки со стороны образовательных учреждений учителя испытывают сложности с внедрением новых методов в свою практику. Также отмечается недостаток гибкости в существующих программах, что затрудняет совмещение обучения с профессиональной деятельностью. На основе анализа данных предложена концепция национальной программы повышения квалификации, включающей модульный подход и внедрение микроквалификаций, таких как Teacher’s Assistant (TA) и Research Assistant (RA). Эти элементы направлены на укрепление профессиональной компетентности учителей, развитие уверенности в применении полученных знаний и улучшение качества преподавания как в городских, так и в сельских школах.

Ключевые слова: профессиональная квалификация, педагогическая сертификация, английский язык, международные стандарты, микроквалификации, модульный подход, профессиональная компетентность, образовательный контекст

Введение

Согласно Профессиональному стандарту педагога (2022), ключевая задача системы педагогического образования заключается в подготовке учителей к работе в условиях глобализации и интеграции международных

стандартов [1]. Английский язык, как язык международного общения, требует от педагогов владения современными методиками преподавания. Однако в Казахстане система повышения квалификации сталкивается с рядом проблем, включая разрыв между теорией и практикой, ограниченный доступ к международным сертификационным программам (TKT, CELTA, DELTA, TESOL, TEFL) и нехватку квалифицированных тренеров.

Как отмечается в отчете OECD за 2022 год, «многие учителя сообщают о недостатке практических навыков и опыта, необходимых для эффективного преподавания, что указывает на необходимость усиления практической составляющей в программах подготовки педагогов» [2, с. 25]. Кроме того, высокая стоимость международных сертификаций и недостаточная инфраструктурная поддержка ограничивают доступ к передовым методикам обучения. Также наблюдается нехватка специалистов с международной сертификацией, что препятствует внедрению инновационных подходов в систему подготовки педагогов. Также, согласно Мухатовой Ф. и др., многие сельские учителя понимая необходимость участия в исследовательской работе, не имеют такой возможности в силу таких препятствий, как «отсутствие знаний и навыков в области исследований, большую нагрузку на преподавателей, которая оставляет мало времени для исследований, и ограниченную подготовку и институциональную поддержку профессионального развития в этой области» [3, с. 18].

В странах с развитой образовательной системой применяются методы, направленные на практическую подготовку учителей, такие как стажировки и мастер-классы. Помимо этого, проводятся исследования для выявления качества данных мероприятий. Так, Макчесни и Олдридж (2019) предполагают, что существует три основные группы моделей оценки мероприятий по профессиональному развитию учителей:

- Оценка характеристик самого мероприятия по профессиональному развитию (тема профессионального развития, продолжительность, возможности для размышлений участников и обратной связи, связь между теорией и практикой, преобразующие результаты и т. д.);
- Оценка контекстуальных факторов и стратегий, связанных с профессиональным развитием учителей (информация об участниках, школьный контекст/политическая среда и т. д.);
- Конкретные воздействия профессионального развития, которые необходимо оценить (обучение учителей, отношения и убеждения, изменения в методах обучения и результаты учащихся и т. д.). [4, с. 5]

Для успешной модернизации казахстанской системы повышения квалификации необходимо адаптировать международные стандарты, развивать инфраструктуру профессиональной подготовки, обеспечивать доступность учебных материалов, интегрировать модульный подход и также реально оценивать качество проводимых мероприятий.

В Казахстане повышение квалификации педагогов регулируется Приказом № 95 Министерства образования и науки (2016), определяющим правила организации курсов и посткурсового сопровождения. Курсы

проводятся в очной, дистанционной или смешанной форме, финансируются государством или другими источниками, а их продолжительность варьируется от 36 до 108 академических часов и более. Посткурсовое сопровождение включает мониторинг деятельности педагогов, методическую поддержку, семинары и конференции. После курсов педагоги проходят итоговое оценивание и получают сертификат, действительный три года.

Несмотря на наличие нормативной базы, в системе остаются проблемы: недостаточная адаптация международных стандартов, высокая стоимость сертификаций и ограниченный доступ к образовательным ресурсам. Для повышения эффективности системы необходимо усилить интеграцию международных стандартов, адаптировать программы к национальному контексту, улучшить посткурсовое сопровождение и расширить доступ к современным образовательным технологиям.

На 31 декабря 2023 года в Казахстане было согласовано 203 программы повышения квалификации, из которых лишь 3,4% касаются преподавания иностранных языков. Программы были разработаны такими организациями, как АО «НЦПК «ӨРЛЕУ», Казахстанский Межрегиональный центр повышения квалификации, ТОО «Ustaz.pro», Международный образовательный холдинг «StudyInn» и ЕНУ имени Л.Н. Гумилева [5].

Программы ориентированы на современные методики преподавания, цифровые технологии и развитие межкультурной компетенции. Однако их доля остается низкой, что требует увеличения количества курсов по преподаванию иностранных языков и интеграции цифровых технологий.

В Великобритании и США система повышения квалификации преподавателей английского языка включает международные сертификационные программы, такие как CELTA, DELTA, TKT (Великобритания), TESOL и ESL Certification (США). Эти программы направлены на развитие практических навыков и адаптацию учителей к современным образовательным требованиям.

Для повышения уровня подготовки учителей английского языка в Казахстане необходимо внедрение четкой сертификации, усиление практической направленности курсов и доступ к современным образовательным ресурсам. Исследование Нурадиновой А.Б. и соавторов (2024) отмечает, что сертификация педагогов служит механизмом обеспечения соответствия квалификации международным требованиям в процессе формирования глобальных компетенций. Авторы фокусируют внимание на необходимости разработки многоуровневых критериев оценки профессиональных навыков, внедрения системы непрерывного мониторинга качества преподавания и создания гибких образовательных траекторий для региональных учителей [6]. Данные выводы перекликаются с принципами программ CELTA, TESOL, которые также уделяют особое внимание практико-ориентированному подходу и модульной структуре обучения. Соответственно, адаптация международных подходов с учетом национального контекста позволит Казахстану создать эффективную

систему профессионального развития педагогов, что положительно скажется на качестве образования и международной конкурентоспособности страны.

Материалы и методы

Для исследования использовался комплекс методов, направленных на анализ состояния и тенденций в области повышения квалификации педагогов иностранного языка, а также изучение отечественного и международного опыта в этой сфере. В первую очередь, был проведён детальный анализ международных программ сертификации, таких как TKT (Teaching Knowledge Test), CELTA (Certificate in English Language Teaching to Adults), DELTA (Diploma in Teaching English to Speakers of Other Languages), TESOL (Teaching English to Speakers of Other Languages) и TEFL (Teaching English as a Foreign Language). Особое внимание уделялось изучению их структуры, содержания, целей и требований. Результаты анализа сравнивались с казахстанскими программами повышения квалификации, что позволило выявить сильные стороны и области для совершенствования.

Также было проведено анкетирование 50 учителей английского языка из городских и сельских школ Казахстана. Анкетирование включало вопросы, направленные на анализ текущего состояния системы повышения квалификации, оценку её качества и доступности, а также выявление потребностей педагогов. Учителя оценивали частоту прохождения курсов, их актуальность, применимость материалов и доступность образовательных возможностей. Кроме того, вопросы анкеты касались тем, наиболее востребованных для профессионального роста, таких как методика преподавания, цифровизация, управление классом, а также уровня удовлетворённости существующими программами. Особое внимание уделялось вопросам сравнения с международными стандартами, включая знание учителями программ сертификации, таких как CELTA и TKT, и их желание участвовать в подобных программах.

Для изучения и систематизации опыта повышения квалификации за рубежом и в Казахстане применялся метод сравнительного анализа. Рассматривались форматы проведения курсов (очная, дистанционная и смешанная формы обучения), объём практической подготовки, а также ориентация на современные тенденции, такие как инклюзия, цифровизация и развитие культурной компетенции.

Таким образом, использование комплексного подхода к исследованию позволило получить всестороннюю информацию о состоянии и тенденциях в области повышения квалификации педагогов иностранного языка, а также выявить направления для дальнейшего развития этой сферы.

Результаты

Современные вызовы в сфере образования требуют от педагогов не только высокого уровня компетентности, но и способности адаптироваться к быстро меняющимся условиям глобализации. В Казахстане, где английский язык становится ключевым инструментом межкультурной коммуникации,

вопрос повышения квалификации учителей иностранных языков занимает важное место в образовательной реформе. Система повышения квалификации учителей в стране находится в процессе трансформации, направленной на улучшение качества профессиональной подготовки педагогов, внедрение современных методик и стандартов, соответствующих международным и национальным требованиям.

Современные тенденции в сфере преподавания иностранных языков требуют от педагогов высокой квалификации, владения инновационными методиками и постоянного профессионального развития. В данном контексте представляется важным рассмотреть ключевые различия и сходства в системах подготовки и сертификации учителей английского языка в Казахстане, Великобритании и США.

Таблица 1 – Сравнительный анализ квалификационных требований и профессионального развития учителей английского языка в Казахстане, Великобритании и США

Категория	КАЗАХСТАН	ВЕЛИКОБРИТАНИЯ	США
Начальная сертификация учителей	Наличие педагогического диплома и статуса учителя	- Статус квалифицированного учителя (QTS)	- Лицензии на преподавание, требования различаются в зависимости от штата
Профессиональное развитие в сфере EFL		- Cambridge TKT, CELTA, DELTA	TEFL/TESOL certifications
Начальные квалификации EFL	Педагог-модератор Педагог-эксперт	- TKT, CELTA	- Сертификаты TESOL/TEFL
Продвинутое развитие EFL	Педагог-исследователь Педагог-мастер		
Профессиональные стандарты	Профессиональный стандарт «Педагог»	- Стандарты от Департамента образования (например, Teachers' Standards)	- Национальный совет профессиональных стандартов преподавания (NBPTS)
Непрерывное профессиональное развитие (CPD)	ПК через школы, колледжи и центры обучения, включая семинары и наблюдения за уроками	- CPD через школы, колледжи и центры обучения, включая семинары и наблюдения за уроками	- Дни профессионального развития (PD), профессиональные учебные сообщества (PLC), семинары
Требования к преподаванию в вузах	- Научно-педагогическая магистратура	- Магистратура - Диплом о последипломном образовании (PGCE)	- Магистратура в области образования (M.Ed.), TESOL или смежные области

Анализ представленных данных показывает, что в каждой из рассматриваемых стран существуют уникальные подходы к сертификации учителей, профессиональному развитию и квалификационным требованиям для преподавания английского языка как иностранного (EFL).

Начальная сертификация учителей в Казахстане предполагает наличие педагогического диплома и статуса учителя, что подтверждает базовую готовность к преподавательской деятельности. В Великобритании начальная квалификация учителя фиксируется в статусе Qualified Teacher Status (QTS), который подтверждает профессиональную компетентность и соответствует национальным стандартам преподавания. В США же

требования к сертификации варьируются в зависимости от штата, и учителя должны получить лицензию, а также, в большинстве случаев, пройти TESOL/TEFL сертификацию.

Таким образом, если в Казахстане достаточно педагогического образования, а в Великобритании необходим QTS, то в США система сертификации более децентрализована и зависит от законодательных норм отдельных штатов.

В Казахстане *в сфере профессионального развития EFL* пока отсутствует отдельная государственная система сертификации в области преподавания английского языка как иностранного. В отличие от этого, Великобритания предлагает широкий спектр профессиональных квалификаций, включая Cambridge TKT, CELTA, DELTA, которые обеспечивают различные уровни методической подготовки преподавателей EFL. В США аналогичную функцию выполняют TEFL/TESOL сертификации, в том числе Advanced TESOL Certificate для более продвинутых специалистов.

Этот аспект подчеркивает необходимость внедрения в Казахстане более структурированной системы сертификации преподавателей английского языка, которая могла бы повысить их квалификацию и привести систему к международным стандартам.

Начальные и продвинутое квалификации в сфере EFL в казахстанской системе профессионального развития включает четырехуровневую модель квалификаций:

- Педагог-эксперт – для учителей, осваивающих современные методики преподавания;
- Педагог-модератор – для педагогов с опытом, обладающих лидерскими качествами и внедряющих инновационные методики;
- Педагог-мастер – для специалистов, разрабатывающих собственные методические подходы;
- Педагог-исследователь – для учителей, вовлеченных в научно-исследовательскую деятельность.

В Великобритании аналогичные уровни представлены через международные сертификаты: TKT и CELTA соответствуют начальному уровню, а DELTA является продвинутой квалификацией, подтверждающей высокий уровень методической подготовки. В США сертификаты TESOL и TEFL охватывают базовые и продвинутое уровни квалификации преподавателей английского языка как иностранного.

Таким образом, несмотря на структурные различия, все три страны стремятся к многоуровневой системе профессионального развития, в которой обучение педагогов соответствует их карьерным потребностям.

В Казахстане в качестве основного документа, регулирующего профессиональные требования к педагогам, используется *профессиональный стандарт «Педагог»*. В Великобритании существуют стандарты, установленные Департаментом образования (например, Teachers' Standards), определяющие основные компетенции и ожидания к учителям. В США

аналогичную функцию выполняет Национальный совет профессиональных стандартов преподавания (NBPTS).

Эти системы призваны унифицировать требования к педагогам и обеспечить соответствие образовательной подготовки национальным приоритетам. Однако казахстанский профессиональный стандарт имеет более общий характер, в то время как в Великобритании и США профессиональные требования конкретизированы по уровням и специализациям.

В Казахстане системы *непрерывного профессионального развития* реализуются через повышение квалификации в колледжах, институтах и центрах обучения, включая семинары и наблюдение за уроками. В Великобритании непрерывное развитие (CPD) включает аналогичные инструменты, но с большим акцентом на независимое профессиональное обучение учителей в рамках специализированных программ. В США для профессионального развития учителей предусмотрены профессиональные учебные сообщества (PLC), регулярные семинары и программы Professional Development (PD).

Основное различие между Казахстаном и англоязычными странами заключается в том, что в Казахстане учителя чаще проходят централизованное обучение, тогда как в Великобритании и США акцент делается на самостоятельное профессиональное развитие и участие в профессиональных сообществах.

В Казахстане *преподавание в вузах* требует научно-педагогической магистратуры, что подтверждает уровень академической подготовки специалиста. В Великобритании аналогичное требование – магистратура или диплом о последипломном образовании (PGCE). В США магистратура в области образования (M.Ed.), TESOL или смежные области является стандартом для преподавателей университетов.

Следовательно, во всех трех странах требования к академической подготовке преподавателей схожи, однако в Казахстане нет отдельной национальной сертификации для преподавания EFL в вузах, как, например, TESOL и DELTA в Великобритании и США.

Сравнительный анализ показывает, что системы подготовки и повышения квалификации преподавателей английского языка в Казахстане, Великобритании и США имеют как сходства, так и различия:

- В Казахстане основное внимание уделяется традиционной сертификации педагогов через получение диплома и непрерывному развитию через курсы повышения квалификации. Однако система сертификации преподавателей EFL еще не полностью развита, что затрудняет международную мобильность специалистов.

- В Великобритании существует четкая иерархия профессиональных квалификаций, включающая обязательный QTS и специализированные сертификаты (TKT, CELTA, DELTA), которые обеспечивают широкие карьерные перспективы для преподавателей.

- В США система сертификации варьируется в зависимости от штата, но наличие национальных и международных сертификатов TESOL, TEFL обеспечивает высокую степень профессионального признания.

В рамках исследования текущего состояния системы повышения квалификации учителей в Казахстане был проведен опрос среди 50 педагогов, работающих как в городских, так и в сельских школах. Целью данного опроса являлось выявление наиболее актуальных вопросов, связанных с профессиональным развитием учителей, а также анализ основных трудностей, с которыми сталкиваются педагоги при прохождении курсов повышения квалификации.

Анкетирование включало 10 ключевых вопросов, касающихся частоты и форматов повышения квалификации, доступности курсов, наиболее востребованных тем, предпочтительных методов обучения и наличия препятствий для участия в международных программах. Также респондентам было предложено оценить качество существующих курсов по пятибалльной шкале.

Результаты данного опроса позволяют определить основные тенденции и проблемы в системе повышения квалификации учителей в Казахстане, а также выработать рекомендации по улучшению данной системы, включая возможные пути интеграции международных образовательных стандартов в национальный контекст

Результаты анкетирования показали, что 18 из 50 опрошенных педагогов (36%) проходят курсы повышения квалификации ежегодно, еще 14 человек (28%) делают это раз в два года, а оставшиеся 18 человек (36%) проходят курсы реже. Никто из участников не сообщил, что никогда не участвовал в программах повышения квалификации. Эти данные свидетельствуют о наличии регулярной практики профессионального развития, однако значительная часть педагогов не может участвовать в обучении с необходимой частотой, что может снижать его эффективность.

Большинство респондентов (32 из 50, или 64%) предпочитают очную форму обучения, что подтверждает востребованность традиционного формата курсов. 15 человек (30%) отдают предпочтение смешанному формату (очно-дистанционному), тогда как 3 респондента (6%) выбрали онлайн-формат как наиболее удобный. Этот результат подчеркивает, что, несмотря на глобальную цифровизацию образования, очное взаимодействие остается приоритетным для учителей.

Согласно результатам опроса, 15 респондентов (30%) считают систему повышения квалификации полностью доступной в их регионе, в то время как 35 человек (70%) отмечают лишь частичную доступность. Никто из участников не сообщил, что система полностью недоступна. Это говорит о наличии определенных барьеров, таких как ограниченное количество программ, географическая удаленность или сложности с финансированием участия.

Наиболее значительные проблемы, с которыми сталкиваются педагоги при прохождении курсов:

- Отсутствие времени – 20 человек (40%)
- Финансовые затраты – 18 человек (36%)
- Ограниченный выбор курсов – 9 человек (18%)
- Низкое качество программ – 3 человека (6%)

Данные свидетельствуют о том, что нехватка времени и финансовые барьеры являются основными препятствиями для участия в курсах. Введение гибких программ и субсидированных курсов может повысить доступность профессионального развития.

Респонденты выделили следующие ключевые направления для повышения квалификации:

- Методика преподавания – 20 человек (40%)
- Цифровые технологии в обучении – 18 человек (36%)
- Подготовка к международным экзаменам – 12 человек (24%)
- Инклюзивное образование и управление классом – 0 человек (0%)

Интерес к методике преподавания и цифровым технологиям подчеркивает потребность в модернизации образовательного процесса. Полное отсутствие интереса к инклюзивному образованию может указывать на нехватку осведомленности или недостаточную актуальность данной темы в конкретном педагогическом контексте.

Большинство педагогов предпочитают практические занятия (41 человек, 82%), в то время как 6 человек (12%) выбрали индивидуальное наставничество, а 3 человека (6%) – вебинары. Никто из участников не проявил интереса к лекционному формату. Это подчеркивает необходимость развития активных, интерактивных методов обучения.

Респонденты отметили, что для их профессионального роста наиболее полезными были бы:

- Сертификационные программы международного уровня (CELTA, DELTA, TKT) – 23 человека (46%)
- Мастер-классы от экспертов – 15 человек (30%)
- Онлайн-курсы по методике преподавания – 6 человек (12%)
- Гранты на участие в международных конференциях – 6 человек (12%)
- Доступ к библиотекам с методическими материалами – 0 человек (0%)

Результаты подтверждают высокий спрос на международные сертификаты, которые могут повысить профессиональный уровень учителей и улучшить их карьерные перспективы.

При анализе международных программ (CELTA, DELTA, TKT, TESOL, TEFL) 24 респондента (48%) считают, что они полностью применимы в Казахстане, еще 24 человека (48%) отметили частичную применимость, а 2 человека (4%) выразили сомнения в их адаптируемости. Это подчеркивает необходимость адаптации международных стандартов к национальному образовательному контексту.

Основные барьеры включают:

- Финансовые ограничения – 32 человека (64%)

- Языковой барьер – 6 человек (12%)
- Несоответствие контекста программ местным реалиям – 6 человек (12%)
- Географические и логистические трудности – 3 человека (6%)
- Отсутствие мотивации или поддержки – 3 человека (6%)

Финансовые ограничения являются главным препятствием для участия учителей в международных программах, что указывает на необходимость грантовой поддержки и субсидированных курсов.

Педагоги оценили качество курсов по шкале от 1 до 5 следующим образом:

- Оценка 5 – 12 человек (24%)
- Оценка 4 – 21 человек (42%)
- Оценка 3 – 12 человек (24%)
- Оценка 2 – 5 человек (10%)
- Оценка 1 – 0 человек (0%)

Несмотря на то, что большинство респондентов удовлетворены курсами (66% оценили их на 4 и 5 баллов), существует значительная доля (36%), которая считает качество программ средним или низким. Это говорит о необходимости улучшения содержания и методик обучения.

Результаты опроса подтвердили необходимость повышения доступности программ повышения квалификации, поскольку значительная часть педагогов проходит их нерегулярно, что может снижать эффективность профессионального развития. Несмотря на развитие онлайн-образования, очные курсы остаются наиболее предпочтительными, что подчеркивает важность сохранения традиционных форматов обучения в сочетании с гибридными моделями. Основными барьерами для участия в курсах являются нехватка времени и финансовые ограничения, что требует разработки более гибких и доступных программ. Высокий спрос на международные сертификационные программы (CELTA, DELTA, ТКТ) свидетельствует о необходимости их адаптации к национальному образовательному контексту. Учитывая значительные финансовые барьеры для участия в международных курсах, важно развивать грантовые программы и государственную поддержку для учителей. Также результаты опроса показали, что педагоги предпочитают практическое обучение и наставничество, в то время как традиционные лекционные форматы менее востребованы, что подчеркивает необходимость внедрения интерактивных методов в образовательный процесс.

Результаты анкетирования подчеркивают необходимость комплексного подхода к повышению квалификации учителей в Казахстане. Важнейшие шаги для улучшения системы включают расширение доступа к международным сертификационным программам, финансовую поддержку педагогов, развитие интерактивных форматов обучения и адаптацию международных методик к национальному образовательному контексту. Эти меры позволят не только повысить профессионализм учителей, но и улучшить качество преподавания английского языка в стране.

Обсуждение

Анализ существующей системы повышения квалификации выявил ряд проблем, среди которых доминирует недостаточная практическая направленность существующих программ, ограниченный доступ к международным стандартам сертификации и нехватка квалифицированных специалистов.

Результаты исследования подтверждают необходимость модернизации системы повышения квалификации учителей английского языка посредством интеграции международного опыта и учета национальных особенностей образовательной системы Казахстана. В этом контексте разработка *Национальной программы повышения квалификации* представляет собой стратегический шаг, направленный на формирование непрерывного профессионального развития педагогов, адаптацию их компетенций к современным образовательным реалиям и международным требованиям. Таким образом, для совершенствования системы подготовки учителей английского языка в Казахстане рекомендуется:

1. Разработать национальную сертификацию в сфере EFL, аналогичную *CELTA/DELTA*, что повысит конкурентоспособность казахстанских преподавателей на международной арене.

2. Расширить применение профессиональных стандартов, включая более детальную градацию уровней подготовки учителей.

3. Активно внедрять международный опыт ПК, развивая профессиональные учебные сообщества и программы наставничества.

Дальнейшие исследования могут быть направлены на изучение адаптации международных стандартов преподавания английского языка к национальному образовательному контексту Казахстана и на разработку эффективных моделей интеграции международных сертификационных программ в отечественную систему повышения квалификации.

Разработка национальной программы повышения квалификации основывается на необходимости интеграции международного опыта и национальных особенностей системы образования. Программа призвана решить такие проблемы, как недостаточная практическая направленность существующих программ, ограниченный доступ к международным стандартам сертификации и нехватка квалифицированных специалистов.

Цель национальной программы заключается в создании системы непрерывного профессионального развития педагогов, которая отвечает потребностям глобализации и национальным образовательным приоритетам. Программа ориентирована на освоение современных методик и технологий преподавания, которые широко применяются в международной практике, включая коммуникативный подход и использование цифровых инструментов. Она способствует адаптации педагогов к многоязычной образовательной среде, развивая их межкультурную компетенцию, а

также направлена на повышение качества преподавания через интеграцию международных стандартов, таких как CELTA, DELTA, TESOL и TKT, с учётом национальных особенностей и потребностей системы образования Казахстана.

Программа опирается на лучшие практики профессионального развития педагогов в странах с высокоразвитыми системами образования, включая США и Великобританию, где активно используются модульные программы и специализированные курсы, а также ориентируется на национальный опыт подготовки педагогов в Казахстане, обеспечивая сохранение культурной идентичности и учёт местных потребностей.

Национальная программа предлагает четырёхуровневую модель профессионального развития, которая охватывает весь спектр квалификационных категорий педагогов:

1. *Учитель-эксперт*: этот уровень ориентирован на начинающих педагогов, которые осваивают базовые методики преподавания английского языка. Акцент делается на применение коммуникативного подхода, использование интерактивных технологий и цифровых инструментов.

2. *Учитель-модератор*: категория направлена на педагогов с опытом, которые готовы развивать лидерские качества и организовывать образовательный процесс с использованием модульного подхода. Учителя-модераторы играют важную роль в методической поддержке коллег и внедрении современных образовательных технологий.

3. *Учитель-мастер*: это педагоги с высокой квалификацией, которые разрабатывают и реализуют авторские методики, проводят мастер-классы и делятся своим опытом с коллегами. Их работа ориентирована на внедрение инновационных подходов в обучение и развитие профессиональных сообществ.

4. *Учитель-исследователь*: высшая категория профессионального развития, предполагающая участие в научно-исследовательских проектах, разработку новых образовательных программ и публикацию научных статей. Учителя-исследователи активно участвуют в международных конференциях и проектах, передавая свой опыт через наставничество и обучение.

Программа включает теоретическую подготовку, основанную на международных стандартах, которая охватывает современные образовательные тренды и передовые методики преподавания. Практическая подготовка ориентирована на участие в стажировках, исследовательских проектах и проведение открытых уроков, что позволяет педагогам применять полученные знания в реальных условиях. Согласно Ахметовой Г.К., «новая система повышения квалификации фокусирует внимание учителя на личность ученика, способного к размышлению, анализу и критическому осмыслению своего багажа знаний в рамках опыта взаимодействия с окружающим миром» [7-7].

Посткурсовое сопровождение обеспечивает поддержку педагогов на этапе внедрения освоенных подходов, включая консультации, обмен опытом и участие в профессиональных сообществах. Завершающим этапом программы является итоговая аттестация, которая подтверждает квалификацию педагога и способствует международному признанию его профессиональных компетенций.

Кроме того, в рамках реформы предлагается внедрение микроквалификаций *Teacher's Assistant (TA)* и *Research Assistant (RA)*, которые ориентированы на поддержку начинающих педагогов и развитие узкоспециализированных навыков. Это дополняется использованием модульного подхода, который делает процесс обучения более гибким, индивидуализированным и практически ориентированным.

Микроквалификации *TA* и *RA* являются неотъемлемой частью программы и служат инструментом для профессионального роста начинающих педагогов. Эти квалификации разрабатывались с учётом международного опыта, где подобные программы успешно применяются для повышения практической ориентированности обучения.

Микроквалификации направлены на устранение разрыва между теорией и практикой через выполнение узкоспециализированных задач:

- *Teacher's Assistant (TA)*: помощь в организации учебного процесса, проведение дополнительных занятий, участие в разработке учебных материалов;

- *Research Assistant (RA)*: выполнение исследовательских проектов, сбор данных, проведение анализа и подготовка отчётов.

Программы *TA* и *RA* обеспечивают педагогов практическим опытом, который является важным компонентом профессионального роста. Они способствуют развитию ключевых навыков, необходимых для успешной работы в образовательной среде; укреплению уверенности начинающих педагогов; и интеграции международных методик и стандартов в практическую деятельность.

Модульный подход, лежащий в основе программы, позволяет гибко адаптировать содержание курсов под индивидуальные потребности педагогов. Каждый модуль фокусируется на определённой тематике, что обеспечивает последовательное и глубокое освоение материала.

Программа основывается на принципах гибкости, индивидуализации, постепенности и практической направленности. Каждый модуль разрабатывается с учётом профессиональных потребностей учителей, что обеспечивает индивидуализированный подход к обучению. Постепенность структуры программы позволяет педагогам поэтапно осваивать материал, углубляя свои знания и навыки на каждом этапе. Практическая направленность модулей гарантирует, что теоретические знания немедленно находят применение в реальной образовательной практике, что способствует их эффективному закреплению и интеграции в профессиональную деятельность.

Модульный подход, успешно используемый в международных системах профессионального развития, таких как TESOL и DELTA, позволяет адаптировать образовательные программы к национальным потребностям Казахстана.

Национальная программа повышения квалификации учителей английского языка, основанная на сочетании международного и национального опыта, а также внедрение микроквалификаций TA и RA, представляют собой комплексный подход к профессиональному развитию педагогов. Эти инициативы направлены на интеграцию международных стандартов, повышение качества образовательного процесса и создание условий для профессионального роста учителей. Реализация данных мер позволит Казахстану укрепить свою образовательную систему, подготовить конкурентоспособных педагогов и обеспечить их успешную работу в условиях глобализации.

Эти инициативы направлены на обеспечение высокого качества преподавания, адаптацию к международным стандартам и поддержку профессионального роста учителей. Реализация программы позволит Казахстану укрепить свою образовательную систему, подготовив учителей, способных эффективно работать в условиях глобализации.

В дальнейшем представляется целесообразным проведение более глубокого анализа эффективности программы на основе данных, полученных в результате ее апробации. Важными направлениями дальнейших исследований могут стать:

- разработка системы оценки эффективности профессионального развития педагогов в рамках предложенной модели;
- анализ влияния микроквалификаций TA и RA на профессиональную траекторию начинающих учителей;
- исследование степени интеграции международных стандартов в национальную систему образования с учетом экономических, культурных и педагогических факторов.

Результаты исследования подтверждают, что модернизация системы повышения квалификации учителей английского языка в Казахстане является неотъемлемой частью образовательных реформ, направленных на повышение качества преподавания и адаптацию педагогов к требованиям глобализованного мира. Предложенная национальная программа, основанная на международных практиках и адаптированная к национальным условиям, представляет собой важный шаг в развитии системы профессионального образования. Ее успешная реализация создаст благоприятные условия для профессионального роста учителей и обеспечит устойчивое развитие образовательной системы Казахстана.

Заключение

Современные вызовы в сфере образования требуют системных решений, обеспечивающих непрерывное профессиональное развитие педагогов и их адаптацию к стремительно меняющимся условиям

глобализации. Проведенное исследование подтвердило необходимость модернизации системы повышения квалификации учителей английского языка в Казахстане с учетом лучших международных практик и национальных образовательных приоритетов. Разработка и внедрение Национальной программы повышения квалификации, основанной на четырехурневой модели профессионального роста, представляют собой стратегический шаг, направленный на формирование высококвалифицированного педагогического сообщества.

Ключевой особенностью предложенной программы является интеграция гибкого модульного подхода, который обеспечивает персонализированное обучение, способствует практико-ориентированному усвоению знаний и делает профессиональное развитие более доступным и эффективным. Введение микроквалификаций Teacher's Assistant (TA) и Research Assistant (RA) позволяет сократить разрыв между теорией и практикой, предоставляя начинающим педагогам возможность совершенствовать профессиональные навыки в реальной образовательной среде.

Результаты исследования свидетельствуют о высоком спросе на подобные инициативы среди педагогического сообщества: выявленные проблемы, такие как ограниченная практическая направленность существующих курсов, недостаток современных учебных материалов и потребность в гибких форматах обучения, подтверждают необходимость реформирования системы повышения квалификации.

В целом, проведенное исследование подтверждает, что модернизация системы повышения квалификации учителей английского языка в Казахстане является важным шагом к повышению качества образования в стране. Разработанная программа соответствует актуальным тенденциям мировой образовательной практики, сочетая международные стандарты с национальными образовательными реалиями.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Министерство просвещения Республики Казахстан. Профессиональный стандарт «Педагог». – Министерство юстиции Республики Казахстан, 2022. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031149> [Дата обращения: 11.01.2025].

[2] Организация экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). Повышение качества базового педагогического образования и поддержка начинающих учителей в Казахстане. – OECD Publishing, 2022. – 25 с. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031149> [Дата обращения: 11.01.2025].

[3] Мухатова Ф., Смакова К., Хаджимиа Н. Изучение проблем вовлеченности в исследовательскую деятельность преподавателей английского языка в сельских школах / Вестник КазНУ. Серия педагогическая, - 2024. - № 81(4). – С. 18–26. Режим доступа: <https://doi.org/10.26577/JES2024v81.i4.2> [Дата обращения: 12.01.2025].

[4] Pham, Thi Kieu Oanh & Sau, Nguyen. Overview Research on Teacher Training Evaluation Based on Scopus Data from 2000 to 2024. *Journal of Education and Practice*. - 2025. – No 15. – Pp. 1-9. Access mode: URL: <https://iiste.org/Journals/index.php/JEP/article/viewFile/62210/64238> [Date of access: 10.01.2025]

[5] Министерство просвещения Республики Казахстан. Перечень образовательных программ курсов повышения квалификации, согласованных с Министерством просвещения Республики Казахстан в 2023 году. – Министерство просвещения РК, 2023. Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/577361?lang=ru>. [Дата обращения: 11.01.2025].

[6] Нурадинова А.Б., Аубакирова С.Д., Джандильдинов М.Қ. Комплексный подход к формированию глобальных навыков в образовательной среде / Вестник КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Педагогические науки», — 2023. — Т. 73. — № 2. — С. 191–202.

[7] Ахметова Г. К. Новый формат системы повышения квалификации педагогов РК: сущность и перспективы / Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Педагогические науки», – 2015. – № 1(45). – С. 5–10.

REFERENCES

[1] Ministerstvo prosveshcheniya Respubliki Kazakhstan. Professional'nyy standart "Pedagog". (Professional Standard "Teacher") – Ministerstvo yustitsii Respubliki Kazakhstan, 2022. Rejim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031149> [Data obrashcheniya: 11.01.2025]. [in Rus.]

[2] Organizaciya ekonomicheskogo sotrudnichestva i razvitiya (OECD). Povyshenie kachestva bazovogo pedagogicheskogo obrazovaniya i podderzhka nachinayushchih uchitelej v Kazakhstane. (Improving the Quality of Initial Teacher Education and Supporting Novice Teachers in Kazakhstan) – OECD Publishing, 2022. – 25 s. Rejim dostupa <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031149> [Data obrashcheniya: 11.01.2025]. [in Rus.]

[3] Muhatova F., Smakova K., Hadzhimia H. Izuchenie problem вовлеченности в issledovatel'skuyu deyatel'nost' prepodavatelej anglijskogo yazyka v sel'skih shkolah (Exploring the Issues of English Language Teachers' Involvement in Research Activities in Rural Schools) / Vestnik KazNU. Seriya pedagogicheskaya, 2024. – № 81(4). – S. 18–26. Rejim dostupa <https://doi.org/10.26577/JES2024v81.i4.2> [Data obrashcheniya: 12.01.2025]. [in Rus.]

[4] Pham, Thi Kieu Oanh & Sau, Nguyen. Overview Research on Teacher Training Evaluation Based on Scopus Data from 2000 to 2024. *Journal of Education and Practice*. - 2025. – No 15. – Pp. 1-9. Access mode: URL: <https://iiste.org/Journals/index.php/JEP/article/viewFile/62210/64238> [Date of access: 10.01.2025]

[5] Ministerstvo prosveshcheniya Respubliki Kazakhstan. Perechen' obrazovatel'nyh programm kursov povysheniya kvalifikacii, soglasovannyh s Ministerstvom prosveshcheniya Respubliki Kazakhstan v 2023 godu. (List of Professional Development Course Programs Approved by the Ministry of

Education of the Republic of Kazakhstan in 2023) – Ministerstvo prosveshcheniya RK, 2023. Rejim dostupa <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/577361?lang=ru> [Data obrashcheniya: 11.01.2025]. [in Rus.]

[6] Nuradinova A.B., Aubakirova S.D., Dzhandildinov M.K. Kompleksnyj podhod k formirovaniyu global'nyh navykov v obrazovatel'noj srede (A Comprehensive Approach to Developing Global Skills in the Educational Environment)/ Vestnik KazUMOimYA im. Abylay hana. Seriya «Pedagogicheskie nauki», — 2023. — T. 73. — № 2. — S. 191–202. [in Rus.]

[7] Ahmetova G.K. Novyj format sistemy povysheniya kvalifikacii pedagogov RK: sushchnost' i perspektivy (A New Format of the Professional Development System for Teachers in the Republic of Kazakhstan: Essence and Prospects) / Vestnik KazNPU im. Abaya. Seriya «Pedagogicheskie nauki», — 2015. — № 1(45). — S. 5–10. [in Rus.]

АҒЫЛШЫН ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНЕ АРНАЛҒАН ҰЛТТЫҚ СЕРТИФИКАТТАУ БАҒДАРЛАМАСЫН ДАЙЫНДАУ: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ НАҚТЫЛЫҚ

Кунабаева С.С.¹, Чакликова А.Т.², Түтбаева Ж.А.³, *Мустафина А.С.⁴,
^{1,2,3,*4}Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан

Андатпа. Бұл мақала Қазақстандағы ағылшын тілі мұғалімдерінің біліктілігін арттыру мәселесіне арналған, бұл жаһандану жағдайында және ағылшын тілінің халықаралық қарым-қатынас құралы ретіндегі рөлінің артуымен ерекше маңызға ие. Мұғалімдердің басты міндеттерінің бірі – заманауи оқыту әдістерін меңгеру және оларды білім беру тәжірибесінде тиімді пайдалану.

Зерттеу барысында ТКТ, CELTA, DELTA, TESOL және TEFL сияқты халықаралық сертификаттау бағдарламалары талданып, олардың Қазақстандағы білім беру контекстіне бейімделу ерекшеліктері қарастырылады. Негізгі мәселелердің бірі – бағдарламалардың жоғары құны мен оларды жүзеге асыруға арналған инфрақұрылымның жеткіліксіздігіне байланысты сапалы ресурстарға қолжетімділіктің шектеулі болуы. Қолданыстағы бағдарламалар көбінесе теориялық дайындыққа бағытталған, бұл теория мен практиканың арасындағы алшақтықты тудырады.

Сондай-ақ, сапалы оқу материалдарының тапшылығы мен білім беру мекемелерінен жеткілікті қолдау болмауы мұғалімдерге жаңа әдістерді өз тәжірибесіне енгізуді қиындатады. Қазіргі бағдарламалардың жеткілікті икемді болмауы оқытуды кәсіби қызметпен үйлестіруді қиындатады.

Жүргізілген талдау негізінде модульдік тәсілді және Teacher's Assistant (TA) мен Research Assistant (RA) сияқты шағын біліктіліктерді енгізуді қамтитын ұлттық біліктілікті арттыру бағдарламасының тұжырымдамасы ұсынылады. Бұл элементтер мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыруға, алынған білімді сенімді қолдануға және оқыту сапасын қалалық және ауылдық мектептерде жақсартуға бағытталған.

Тірек сөздер: кәсіби біліктілік, педагогикалық сертификаттау, ағылшын тілі, халықаралық стандарттар, шағын біліктіліктер, модульдік тәсіл, кәсіби құзыреттілік, білім беру контексті

DEVELOPMENT OF A NATIONAL CERTIFICATION PROGRAM FOR ENGLISH LANGUAGE TEACHERS: ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE AND KAZAKHSTANI REALITIES

Kunanbayeva S.S.¹, Chaklikova A.T.², Tutbayeva Zh.A.³, *Mustafina A.S.⁴

^{1,2,3,*4} Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article addresses the pressing issue of professional development for English language teachers in Kazakhstan, which is of particular significance in the context of globalization and the growing role of English as a language of international communication. One of the key challenges for educators is mastering modern teaching methodologies and effectively applying them in educational practice.

The study focuses on analyzing international certification programs such as TKT, CELTA, DELTA, TESOL, and TEFL, and their adaptation to the Kazakhstani educational context, considering local characteristics and challenges. Among the main issues identified in the research are limited access to quality resources due to the high cost of programs and insufficient infrastructure for their implementation. Many of these programs emphasize theoretical preparation, creating a gap between theory and practice.

In a context where there is a shortage of quality teaching materials and inadequate institutional support, teachers face challenges in integrating new methodologies into their practice. Additionally, the lack of flexibility in existing programs makes it difficult for educators to balance professional development with their teaching duties.

Based on the data analysis, a national professional development program concept has been proposed, incorporating a modular approach and the introduction of micro-qualifications such as Teacher's Assistant (TA) and Research Assistant (RA). These elements are aimed at strengthening teachers' professional competencies, fostering confidence in applying acquired knowledge, and improving the quality of English language instruction in both urban and rural schools.

Key words: professional qualification, teacher certification, English language, international standards, micro-qualifications, modular approach, professional competence, educational context

Информация об авторах:

Кунанбаева С.С. - академик, Председатель Правления - Ректор АО «КазУМОиМЯ им. Абылай хана»

Чакликова А.Т. - д.ф.н., профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, chaklikova.a@ablaikhan.kz

Тутбаева Ж.А. - МА, старший преподаватель, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: zh.shmily@mail.ru

Мустафина А.С. - PhD докторант, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: almustaf@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Құнанбаева С.С. – академик, «Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ» АҚ Басқарма Төрағасы – Ректоры

Чакликова А.Т. – филология ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, chaklikova.a@ablaikhan.kz

Тутбаева Ж.А. – магистр, аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: zh.shmily@mail.ru

Мустафина А.С. – PhD докторанты, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: almustaf@mail.ru

Information about authors:

Kunabaeva S.S. – Academician, Chair of the Management Board – Rector of Abylai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages (KazUIR&WL)

Chaklikova A.T. – Doctor of Philological Sciences, Professor, Abylai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, chaklikova.a@ablaikhan.kz

Tutbayeva Zh.A. – M.A., Senior Lecturer, Abylai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: zh.shmily@mail.ru

Mustafina A.S. – PhD Candidate, Abylai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: almustaf@mail.ru

Статья поступила: 18 февраля 2025

УДК 378.14

МРНТИ 14.07.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.018>

О НЕОБХОДИМОСТИ ПРОДУКТИВНОГО ПОСТРОЕНИЯ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

*Ташкеева Г.К.¹, Жумагулова Р.Е.², Наурызбаева Г.К.³, Адилжан К.⁴

*^{1,2}КазГАСА, Алматы, Казахстан

³Алматинский университет энергетики и связи им. Г. Даукеева,
Алматы, Казахстан

⁴КазНУ имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье акцентируется внимание на значимости научно-исследовательской деятельности для формирования высокомотивированных личностей, способных эффективно осваивать профессиональные навыки. Студенты, вовлеченные в научные исследования, демонстрируют более высокую компетентность, коммуникабельность и способность к самостоятельному планированию своей деятельности.

Для успешного развития исследовательского интереса целесообразно интегрировать студентов в работу научных семинаров и студенческих конференций, а также предоставить им возможность проводить научные изыскания как в рамках специальности, так и в смежных областях. Важно также постепенно увеличивать требования к научной деятельности, что будет способствовать развитию студентов в качестве исследователей.

В статье рассматриваются различные формы организации научно-исследовательской работы студентов, подчеркивая важность наращивания уровня научной компетентности и формирования новых навыков и умений, а также осознания собственной значимости как исследователя. Ключевым моментом является поэтапность в развитии исследовательских способностей, что должно включать возможность для студентов продемонстрировать свои навыки и закрепить теоретические знания на практике.

Также отмечается критическая роль производственной практики в формировании исследовательских умений, так как преддипломная практика позволяет оценить уровень подготовки студентов к применению исследовательских методов в профессиональной сфере. В течение обучения в вузе важно, чтобы преподаватели индивидуально сотрудничали со студентами. Стимулировать исследовательский интерес могут различные студенческие инициативы: научные кружки, выполнение научных проектов, участие в конференциях и обсуждениях диссертаций, а также другие мероприятия, включая симпозиумы, олимпиады и выставки. Талантливые студенты, демонстрирующие высокий уровень научной активности, должны получать признание в виде наград, грантов, научных стажировок, а также других форм поощрения.

Студенты воспринимают участие в подобных мероприятиях как реальные возможности для дальнейшей профессиональной реализации, что подчеркивает необходимость практико-ориентированного подхода в плане исследовательской деятельности с акцентом на актуальные проблемы региона и страны.

Проведенный анализ позволяет сделать вывод о необходимости улучшения продуктивных стратегий построения учебного процесса и изучения влияющих факторов на формирование исследовательского интереса в образовательной среде высших учебных заведений.

Ключевые слова: исследовательский интерес, формирование, деятельность, практико-ориентированное обучение, продуктивное построение учебного процесса, образовательная среда, исследовательская деятельность, компетенции

Введение

Современное образование является ключевым приоритетом долгосрочной стратегии Казахстана, ориентированной на осознанное усвоение знаний и развитие у обучающихся способностей к познанию, а также творческому применению освоенного материала в различных жизненных и учебных ситуациях. Оно также направлено на самореализацию и самоуправление личности через развитие ключевых компетенций. В условиях активного развития инноваций и технологий важной задачей современного образования становится переход от парадигмы преподавания, основанного на трансляции информации, к парадигме научения, ориентированному на передачу компетенций и побуждение к действиям. Преподаватель, каким бы высококвалифицированным специалистом он ни был, не сможет эффективно обучать студента без инициативы с его стороны, стремления к знаниям и желания стать профессионалом.

Цель данной статьи заключается в выявлении факторов, влияющих на развитие исследовательского интереса студентов в образовательном процессе высших учебных заведений.

Компетентностный подход в системе высшего образования акцентирует внимание на конечных результатах. Итогом образовательного процесса является способность человека адаптироваться и действовать в различных ситуациях. Качество подготовки выпускников определяется их способностью к совершенствованию технологий собственной деятельности и формированию стратегии этой деятельности. Наблюдается смена приоритетов: обучающиеся переходят от традиционного усвоения знаний к активной, самостоятельной и творческой исследовательской деятельности.

В этой новой парадигме роль педагогов заключается в выступлении в качестве компетентных консультантов и менеджеров учебной деятельности студентов. Текущая ситуация требует разработки новых форм обучения, необходимых для формирования технически продвинутой производительной силы, способной адаптироваться к быстро меняющимся условиям окружающей действительности.

Материалы и методы

Качество образования в значительной степени определяется внедрением новых технологий обучения в педагогический процесс, а также компетентностью преподавателей в области их профессиональной деятельности. В этом контексте студент рассматривается как активный субъект, ориентированный на самостоятельный поиск знаний. Данное обстоятельство тесно связано с процессом саморазвития обучающегося и воспитанием творческого подхода к учебной деятельности, а также с влиянием образовательной среды на его развитие.

Активное участие студентов в образовательном процессе является результатом работы преподавателя, следовательно, формирование исследовательского интереса и стимулирование творческой активности обучающихся возможно при регулярном вовлечении их в разнообразные виды учебной и внеучебной деятельности. В данное время необходимо рассмотреть возможности для формирования исследовательского интереса студентов в контексте высшего образования. В 1984 году Европейская Комиссия предложила создать систему инструментов, с целью повысить мобильность выпускников на рынке труда [1].

Учет опыта, накопленного программами Erasmus и Socrates направлен на формирование общеевропейского консенсуса относительно требований к выпускникам на этапе завершения их обучения [2].

Результаты

Результаты обучения на сегодняшний день являются одним из основных критериев оценки выпускника как специалиста. Понимание результатов в терминах компетенций включает в себя набор знаний, умений и навыков, необходимых обучаемому для успешной профессиональной деятельности. Определение результатов обучения с использованием компетенций и общая методология определения трудоемкости посредством внедрения системы ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System – Европейская система перевода и накопления кредитов) позволяют сопоставлять различные системы высшего образования, их структуры и содержание программ. Ответственность за формулирование компетенций несет профессорско-преподавательский состав высшего учебного заведения, а также эксперты в конкретных областях, поскольку только такие специалисты способны четко и корректно определить необходимые навыки и умения.

Компетенции, признанные значимыми как высшими учебными заведениями, так и компаниями, делятся на три категории: инструментальные, межличностные и системные.

1. *Инструментальные компетенции* включают:

- *Когнитивные способности*: понимание и использование идей.
- *Методологические навыки*: управление окружающей средой, организация времени и разработка стратегий.

- *Технологические умения*: навыки, связанные с использованием техники и информационных технологий.

- *Лингвистические навыки*: коммуникативные компетенции.

2. *Межличностные компетенции* охватывают:

- *Индивидуальные способности*: выражение чувств, критическое осмысление и самокритика.

- *Социальные навыки*: сотрудничество, работа в группах и выполнение социальных и этических обязательств.

3. *Системные компетенции* предусматривают:

- Понимание взаимосвязей компонентов системы, оценка их роли, планирование изменений для совершенствования системы и построение новых систем. Применение знаний на практике, инициативность, способность исследовать являются базовыми навыками которые нужно освоить.

Специальные компетенции делятся по уровням:

I уровень определяет способности:

1. Продемонстрировать свои знания по дисциплине, показав, что понимаешь сущность и изучил историю предмета.

2. Продемонстрировать усвоенный материал последовательно в логической взаимосвязи.

3. Толкование новой информации.

4. Понимание структуры дисциплины и связи между дисциплинами.

5. Использование методов критического анализа.

6. Правильное применение методов и техник дисциплины.

7. Оценка качества исследований в данной области.

8. Понимание результатов экспериментальных и наблюдательных исследований.

II уровень показывает умения:

1. Использовать новейшие методы и теории.

2. Осознанно оценивать теорию и практику.

3. Независимо исследовать, делать анализ, выводы, объяснять результаты.

4. Вносить оригинальный вклад в дисциплину.

5. Демонстрировать оригинальный творческий подход.

6. Профессионально владеть компетенциями.

Научно-исследовательская деятельность играет важную роль в формировании высокомотивированной личности и успешном освоении профессиональных навыков, выступая показателем нового качества высшего образования. Мотивация студентов к исследовательской деятельности является ключевым фактором: студенты, активно занимающиеся научными изысканиями, как правило, более компетентны, коммуникабельны и способны самостоятельно планировать свою работу.

Напротив, низкий уровень мотивации и интереса к предмету, несоответствующие навыки работы с литературными и интернет-ресурсами, а также отсутствие умения формулировать научные логические связи и

определять актуальность, проблему и новизну исследования говорят о недостаточной подготовленности студентов к научно-исследовательской деятельности. Традиционно образовательная система была ориентирована на передачу готовых знаний без мотивации к самостоятельному поиску информации. В результате многие студенты испытывают трудности с анализом полученных знаний, что подчеркивает необходимость усвоения специализированных компетенций второго уровня.

Основной целью научно-исследовательской работы бакалавров является формирование исследовательского интереса и повышение мотивации к научному обучению, а также выявление креативных и талантливых студентов для дальнейшего обучения в магистратуре.

Целью образовательной программы является достижение совокупного уровня знаний, умений и компетенций, которые студент должен освоить для успешной профессиональной деятельности.

Компетентностный подход подразумевает активное использование интерактивных и активных форм и технологий обучения, таких как компьютерные симуляции, деловые игры и т.п., чтобы развивать профессиональные навыки студентов. В рамках учебных курсов необходимо организовать встречи с представителями казахстанских и зарубежных компаний, а также проводить мастер-классы с участием экспертов. Доля интерактивных занятий в учебном процессе должна составлять не менее 30% от общего количества аудиторных занятий, что определяется целями программы, особенностями контингента обучающихся и содержанием конкретных дисциплин. К важным требованиям вузовской подготовки относится формирование и развитие исследовательского интереса, технических компетенций, социальных навыков для разработки нестандартных решений практических и исследовательских задач.

Дидактические исследования направлены на изучение реальных процессов обучения, анализируя закономерные связи между его сторонами и раскрывая сущностные характеристики элементов образовательного процесса. Обучение представляет собой целенаправленное взаимодействие, в ходе которого происходит образование, воспитание и развитие обучающегося. Обучение охватывает совместную деятельность преподавателя и обучаемого, в ходе которой удовлетворяются познавательные потребности студентов. Мотивация играет основополагающую роль в процессе учения, поскольку она активно стимулирует интерес к знаниям. Учебный процесс, таким образом, является совместной деятельностью педагога и студентов, где преподаватель организует, корректирует и оценивает учебную работу, а студенты усваивают учебный материал, предусмотренный программой. Ясно, что обучение носит двусторонний характер и включает взаимосвязанные аспекты преподавания и учения. Овладение знаниями и умениями может осуществляться через два основных подхода к организации учебного процесса: репродуктивный (воспроизводящий) и продуктивный (творческий).

В ходе исследования мы выделили критерии, позволяющие определить эффективность методики формирования исследовательского интереса у студентов.

Первый показатель – шаг, определяющий познавательные интересы студентов в формировании исследовательского интереса, – это мотивация. Для повышения интереса студентов к предмету «Астрофизика» были организованы экскурсии в обсерваторию, а также проводились наблюдения за планетами и звездами через телескоп, что пробуждает их познавательный интерес.

В ходе эксперимента мы уделили внимание цели интереса студентов и их мотивации. Мы определили цель как результат осознанной деятельности студентов. Мотив мы обозначили как интерес и стремление к результативной деятельности.

Второй показатель характеризует уровень научно-теоретической сформированности знаний студентов об исследовательском интересе, а также об астрономических и астрофизических особенностях звезд и небесных тел. Второй критерий формирования исследовательского интереса включает содержательный компонент, который определяется уровнем владения необходимыми профессиональными навыками.

Третий показатель, определяющий эффективность формирования исследовательского интереса у студентов, – это деятельностный компонент.

Для определения мотивационного компонента в формировании исследовательского интереса студентов мы использовали метод наблюдения. В ходе выполнения студентами исследовательской деятельности мы наблюдали за их интересом к процессу деятельности, проявлением радости, удовлетворения и другими мотивационно-эмоциональными состояниями.

Согласно исследованиям Г. И. Щукиной, интерес студентов к выполнению исследовательских заданий, их удовлетворенность и другие эмоции в процессе выполнения задач рассматриваются как показатели познавательного интереса.

Уровень мотивации студентов к формированию исследовательского интереса был определен путем анализа результатов анкетирования, а также сравнительного анализа показателей до и после эксперимента среди студентов контрольной и экспериментальной групп.

Результаты сравнительного анализа показали, что в 2023–2024 учебном году у студентов первого курса наблюдается положительная динамика повышения мотивации к формированию исследовательского интереса (таблица 1).

Таблица 1 – Показатель мотивационного компонента методики формирования исследовательского интереса студентов (%)

Уровни	До эксперимента		После эксперимента	
	КГ	ЭГ	КГ	ЭГ
1 – уровень (очень низкий)	5	4	5	0

2 – уровень (низкий)	35	35	25	8
3 – уровень (средний)	35	38	40	43
4 – уровень (высокий)	20	19	20	26
5 – уровень (очень высокий)	5	4	10	23

Данное исследование показывает, что после эксперимента уровень мотивации студентов к формированию исследовательского интереса повысился в обеих группах, однако были выявлены процентные различия в показателях роста.

После эксперимента количество студентов, продемонстрировавших очень высокий уровень мотивации к формированию исследовательского интереса с целью получения глубоких знаний и повышения профессионального мастерства в будущей специальности, увеличилось в контрольной группе на 5%, а в экспериментальной группе — на 19%.

Количество студентов, показавших высокий уровень мотивации, в контрольной группе не увеличилось, а в экспериментальной группе увеличилось на 7%.

Число студентов со средним уровнем мотивации возросло в контрольной группе на 5%, в экспериментальной также на 5%.

При этом количество студентов с низким и очень низким уровнем мотивации сократилось, что свидетельствует о снижении числа студентов с низким интересом к исследовательской деятельности.

Результаты, полученные в ходе эмпирического исследования, позволяют сделать выводы: использование современных методов обучения способствует формированию устойчивого интереса обучающихся к научным исследованиям.

Перспективы дальнейших исследований в этом направлении заключаются в изучении вопросов непрерывного саморазвития студентов при решении проблемы формирования их исследовательского интереса.

Обсуждение

В.И. Загвязинский подчеркивает, что процесс овладения знаниями, умениями может осуществляться через два основных подхода к организации учебного процесса: репродуктивный (воспроизводящий) и продуктивный (творческий). Репродуктивный подход включает восприятие фактов и явлений, их осмысление (выделение главного, установление связей), что приводит к пониманию. Студент должен запомнить основные элементы осмысленного материала, что требует активной умственной деятельности. Успешное запоминание приводит к усвоению материала, однако этого недостаточно. Необходимо продолжить обучение на этапе применения знаний, что иногда недооценивается и делает процесс овладения знаниями незавершенным.

В продуктивном варианте построения учебного процесса выделяются следующие этапы:

1. Ориентировочный:

- Формулирование задачи и восприятие условий.
- Анализ этих условий.
- Поиск способов решения.
- Построение гипотезы, моделирование процесса и его исхода.
- Построение алгоритма действий.

2. Реализационный:

- Решение задачи, опираясь на усвоенные методы.
- Пересмотр плана, генерация альтернативного подхода.

3. Контроля и систематизации:

- Использование инновационных методов при решении задач.
- Оценка результата.
- Интеграция новых знаний в существующую систему знаний.
- Переход к новым проблемам.

Таким образом, процесс добывания и применения знаний в этом контексте принимает поисковый и творческий характер, включая элементы самоанализа, саморегуляции и инициативы.

Применение традиционных методов обучения способствует овладению научной информацией бакалавров, однако не всегда формирует нужные научно-исследовательские навыки. Эффективный образовательный процесс требует создания атмосферы, способствующей развитию студентов как личностей. Введение новых теоретических подходов (проблемные лекции, новые теоретические материалы по наиболее важным на текущий момент вопросам научной сферы, обогащение учебного фонда) повышает интерес студентов к научной деятельности. Подготовка студентов к научной деятельности происходит в результате слияния учебной и исследовательской работы, опираясь на их интерес и готовность, что включает целеустремленность, осознание, интеллектуальность, и практическую применимость.

Уровень исследовательских компетенций должен возрастать последовательно. Для студентов начальных курсов важными являются навыки анализа, сравнения, обобщения и систематизации, которые способствуют развитию мыслительной, организационной и творческой деятельности.

Согласно этому, учебный процесс можно представить как цепь учебных ситуаций, где учебно-познавательные задачи являются центральным элементом, а содержание — это совместная деятельность преподавателя и студентов по их решению с использованием разнообразных методов обучения. Задачи рассматриваются не только в узком методическом, но и в широком психолого-педагогическом смысле, как цели, которые необходимо достичь в конкретной учебной ситуации.

Каждая познавательная задача содержит в себе противоречие. Она синтезирует уже достигнутое и направляет к новым знаниям, формируя новые подходы и методы. Процесс решения этой задачи создает интерес и активность, становясь движущей силой всего учебного процесса. Когда

задача решается, происходит переход к новой задаче, что открывает новые возможности и создает новые учебные ситуации.

Модель взаимодействия основных компонентов учебного процесса в высшем образовании помогает понять его логику и движущие силы. В реальном учебном процессе эти элементы оживляются, взаимодействуют через сознание, волю и эмоции индивидуумов — как преподавателей, так и студентов.

Таким образом, движущими силами процесса обучения являются противоречия между:

1. развивающимися требованиями общества и образовательным процессом;
2. фактическими знаниями и выдвигаемыми условиями;
3. массовым преподаванием и личным освоением знаний;
4. восприятием учебного материала преподавателем и его усвоением обучающимся;
5. теорией и практическими навыками.

Для формирования у студентов интереса к исследовательской деятельности необходимо активно вовлекать их в различные научные мероприятия, такие как научные семинары и студенческие конференции. Также важно предоставлять возможность проводить научные исследования в рамках специальности и других областей. С каждым учебным годом требования к научно-исследовательской деятельности должны расти, способствуя развитию студентов как исследователей. На старших курсах исследовательская деятельность носит более прикладной характер, а исследовательские навыки становятся профессиональными.

Мотивация обучения студентов часто зависит от системы оценивания, которая, как правило, воспринимается как формальный признак успеха в начале обучения. В начале своего пути студенты могут сосредоточиться на получении высоких оценок, но со временем, по мере личностного роста и профессиональной специализации, они начинают осознавать важность применения знаний на практике. Для студентов магистерских программ приоритетными формами научно-исследовательской работы являются научно-исследовательские семинары, подготовка магистерских диссертаций и научно-исследовательская практика в ходе производственной практики.

Научно-исследовательские умения играют неограниченную роль в приобретении знаний и формировании профессиональной грамотности, а также являются важной частью базовой культуры личности будущих специалистов. В условиях внедрения новых стандартов образования особое внимание уделяется мотивационному компоненту исследовательской работы, включая стремление обучающихся к познанию и получение положительных эмоций от учебного процесса, стремление к интеллектуальному успеху и достижению новых результатов. Творческая самореализация и желание к самосовершенствованию становятся наиболее сильными мотивационными факторами. Важно нацелить студентов на развитие научной компетентности и новых умений, а также помочь им осознать свою ценность и уникальность как исследователей.

Создание условий для формирования исследовательского интереса студентов включает актуализацию знаний по дисциплинам, акцент на межпредметные связи и формирование предпосылок для научного мышления. Нужно направлять студентов на активное освоение новой информации и развитие их когнитивных способностей.

Самостоятельная работа и исследовательская деятельность занимают важное место в формировании научно-исследовательских умений студентов, позволяя им находить методы решения проблем. Процесс формирования исследовательских навыков требует последовательного подхода, предоставления студентам возможности проявить свои таланты и закрепления теоретических знаний на практике. Знания и навыки работы исследовательского характера формируются при выполнении курсовых и дипломных исследований, что помогает студентам создавать модели профессиональных задач, проводить анализ результатов, планировать ход исследования.

Производственная практика также имеет ключевое значение в развитии исследовательских навыков, так как она позволяет закрепить и проверить полученные умения. Индивидуальная работа научного руководителя со студентами на протяжении всего обучения в вузе играет ключевую роль в подготовке студентов к применению исследовательских подходов в их будущей профессиональной деятельности. Она обеспечивает не только индивидуальный подход к каждому обучающемуся, но и повышает уровень их заинтересованности и готовности к научному исследованию. Формирование исследовательского интереса обучающихся может быть поддержано через ряд разнообразных мероприятий: участие в научно-исследовательских проектах, в ежегодных учебных, методических и практических конференциях, круглых столах по обсуждению диссертационных исследований, а также симпозиумы, олимпиады, конкурсы и выставки. Активное участие в таких мероприятиях способствует развитию навыков исследований, критического мышления и сотрудничества между студентами и преподавателями. Талантливые студенты, демонстрирующие высокие достижения в научной деятельности, должны быть поощрены различными наградами, грантами на реализацию своих проектов, стипендиями, а также возможностями для зарубежных стажировок. Эти меры не только справедливы, но и мотивируют студентов стремиться к новым достижениям. Создание пробуждающей исследовательской среды в высших учебных заведениях необходимо, поскольку студенты воспринимают активное участие в научных мероприятиях как возможность для будущей профессиональной жизни. Поэтому многие исследования должны быть направлены на практические задачи, учитывая конкретные проблемы региона, города или страны.

Заключение

Анализ, проведенный в данной работе, подчеркнул необходимость увеличения доли продуктивного подхода в организации учебного процесса.

Были выявлены многочисленные факторы, оказывающие влияние на формирование исследовательского интереса студентов в высших учебных заведениях, а также их взаимодействие в образовательной среде. В данной работе представлены различные формы участия обучающихся в мероприятиях, направленных на стимулирование интереса к научным исследованиям. Всесторонняя система вовлечения обучающихся в научно-исследовательскую деятельность окажет положительное влияние на их готовность и успех в будущей профессиональной жизни, что является важным аспектом в образовании и подготовке квалифицированных специалистов.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Ларионова, М.В. Формирование общеевропейского образовательного пространства: задачи для российской высшей школы. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-obscheevropeyskogo-obrazovatel'nogo-prostranstva-zadachi-dlya-rossiyskoy-vysshey-shkoly> [Дата обращения: 24.06.2024]

[2] Tashkeyeva, G., Adilzhan, K., Yessenamanova, K., Khamitova, M., Naurzabayeva, G. Practice-oriented education in universities: Opportunities and challenges 2020. - August (5.2). - pp. 837–844.

[3] Tashkeyeva, G., Medeubaeva, K., Assilbayeva, F., Shokobaeva, G., Mukhamejan, N. Interactive teaching in the educational environment of a university. Bulgaria, 2018. - issue 5.4. - pp. 161-169

[4] Alimgazinova, N., Tashkeyeva, G., Naurzabayeva, A., Manapbayeva, A., Ikramova, S. Innovative methods of training disciplines of the electrotechnical cycle. Ecology Management. Bulgaria, 2018. - pp 153 -161

[5] Tashkeyeva, G., Abykanova, B., Idrissov, S. Intensification of students' creative activity in educational environment of higher educational institutions, Life Science Journal, USA, 2014. - pp. 133-137.

[6] Tashkeyeva, G., Sadirbekova, D., Zulbukharova, E., Abykanova, B., Sariyeva, A. Practice-oriented education in universities: Opportunities and challenges. - Bulgaria, 2019. - pp 245 – 250.

[7] Tashkeyeva, G., Abykanova, B., Sariyeva, A., Sadirbekova, D., Marhabaeva, A. Application of methods of interactive training in the educational environment higher educational institutions Bulgaria, 2016. - June 28 - July 6. - Vol. 3. - 747-754 pp.

REFERENCES

[1] Larionova, M.V. Formirovaniye obshcheyevropeyskogo obrazovatel'nogo prostranstva: zadachi dlya rossiyskoy vysshey shkoly (Formation of a pan-European educational space: tasks for Russian higher education). Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-obscheevropeyskogo-obrazovatel'nogo-prostranstva-zadachi-dlya-rossiyskoy-vysshey-shkoly> [Data obrashcheniya: 24.06.2024] [in Rus]

[2] Tashkeyeva, G., Adilzhan, K., Yessenamanova, K., Khamitova, M., Naurzabayeva, G. Practice-oriented education in universities: Opportunities and challenges 2020. - August (5.2). - pp. 837–844.

[3] Tashkeyeva, G., Medeubaeva, K., Assilbayeva, F., Shokobaeva, G., Mukhamejan, N. Interactive teaching in the educational environment of a university. Bulgaria, 2018. - issue 5.4. - pp. 161-169

[4] Alimgazinova, N., Tashkeyeva, G., Naurzbayeva, A., Manapbayeva, A., Ikramova, S. Innovative methods of training disciplines of the electrotechnical cycle. Ecology Management. Bulgaria, 2018. - pp 153 -161

[5] Tashkeyeva, G., Abykanova, B., Idrissov, S. Intensification of students' creative activity in educational environment of higher educational institutions, Life Science Journal, USA, 2014. - pp. 133-137.

[6] Tashkeyeva, G., Sadirbekova, D., Zulfukharova, E., Abykanova, B., Sariyeva, A. Practice-oriented education in universities: Opportunities and challenges. - Bulgaria, 2019. - pp 245 – 250.

[7] Tashkeyeva, G., Abykanova, B., Sariyeva, A., Sadirbekova, D., Marhabaeva, A. Application of methods of interactive training in the educational environment higher educational institutions Bulgaria, 2016. - June 28 - July 6. - Vol. 3. - 747-754 pp.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА ОҚУ ҮДЕРІСІН НӘТИЖЕЛІ ҚҰРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ

*Ташкеева Г.К.¹, Жұмағұлова Р.Е.², Наурызбаева Г.К.³, Әділжан К.⁴

*^{1,2}ХББК ҚазБСҚА, Алматы, Қазақстан

³Г. Даукеев атындағы АЭЖБУ, Алматы, Қазақстан

⁴эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада мамандықты сәтті игеру үшін жоғары ынталы тұлғаны қалыптастырудағы ғылыми-зерттеу қызметінің рөлі көрсетілген. Ғылыми-зерттеу қызметімен айналысатын студенттер неғұрлым сауатты, коммуникативті, өз қызметін өз бетінше жоспарлай алады деп негізделеді.

Зерттеу қызығушылығын тиімді қалыптастыру үшін студенттерді ғылыми семинарлар мен студенттік конференциялардың жұмысына тарту, оқу мамандығы бойынша және басқа салаларда ғылыми зерттеулер жүргізуге мүмкіндік беру қажет. Студенттің зерттеуші ретінде дамуына ықпал ету үшін әр оқу жылында ғылыми-зерттеу жұмыстарына қойылатын талаптарды арттыру қажет.

Мақалада студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру формалары қарастырылған. Ғылыми құзыреттілік деңгейін арттыруға және жаңа дағдыларды, қабілеттерді дамытуға, зерттеуші ретінде өзінің құндылығы мен бірегейлігін түсінуге баса назар аудару қажеттілігі атап өтіледі. Зерттеу жұмысына қабілеттілікті қалыптастыру дәйектілігін сақтау, студенттерге өз дағдыларын көрсетуге мүмкіндік беру және теориялық білім мен дағдыларды шоғырландыруға ықпал ету, зерттеу дағдыларын қалыптастырудағы өндірістік тәжірибенің маңыздылығы көрсетілген.

Диплом алдындағы практика болашақ түлектердің кәсіби қызметте зерттеу тәсілдерін қолдануға дайындық деңгейі мен дәрежесін анықтайды. Сондай-ақ, ЖОО-да оқудың барлық уақытында ғылыми

жетекшінің студенттермен жеке жұмысы маңызды. Студенттердің ғылыми қызығушылығын қалыптастыру процесіне әр түрлі студенттік іс-шаралар ықпал ете алады: ғылыми үйірмелер; ғылыми-зерттеу жобаларын орындау; жыл сайын ғылыми, практикалық конференцияларға қатысу; докторанттардың диссертациялық зерттеулерін талқылау бойынша дөңгелек үстелдер; әртүрлі деңгейдегі іс-шараларға, мысалы, ғылыми семинарларға, симпозиумдарға, олимпиадаларға, конкурстарға, көрмелерге, жастар форумдарына, республикалық конкурстарға қатысу ықпал етуі мүмкін.

Ғылыми-зерттеу қызметінде жоғары нәтижелерге қол жеткізген талантты студенттерді өндіріске одан әрі енгізу үшін олардың ғылыми әзірлемесін іске асыруға мүмкіндік жасау керек. Арнайы марапаттармен, ақшалай сыйлықтармен, гранттармен, құрметті дипломдармен, шетелдік ғылыми тағылымдамалармен, атаулы стипендиялармен, еліміздің әртүрлі өңірлеріне, жақын және алыс шет елдерге тегін экскурсиялық сапарлар ұйымдастырумен, оларды көтермелеумен көтермеленуге тиіс үздік студенттер, магистратураға, докторантураға одан әрі түсу үшін ұсыныстар жасау керек. Студенттер мұндай іс-шараларды және ғылыми-зерттеу қызметіне белсенді қатысуды нақты перспектива және болашақ практикалық және кәсіби қызметке дайындық ретінде қабылдайды, сондықтан зерттеулердің көпшілігі тәжірибеге бағдарланған болуы керек, ал тақырып аймақ, қала, елді толғандыратын мәселелер аясында жасалуы керек.

Жүргізілген талдау оқу процесін құрудың өнімді нұсқасының үлесін арттыру қажеттілігін анықтады. Мақалада жоғары оқу орындарының білім беру ортасында студенттердің ғылыми қызығушылығын қалыптастыруға әсер ететін факторлардың өзара әрекеттесуі қарастырылады.

Тірек сөздер: зерттеуге қызығушылық, қалыптастыру, іс-әрекет, тәжірибеге бағытталған оқыту, оқу процесін нәтижелі құру, білім беру ортасы, ғылыми-зерттеу қызметі, құзыреттіліктер

ABOUT THE NECESSITY OF PRODUCTIVE CONSTRUCTION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

*Tashkeyeva G.K.¹, Zhumagulova R.E.², Nauryzbayeva G.K.³, Adilzhan K.⁴

^{*1,2} IEC KazGASA, Almaty, Kazakhstan

³G. Daukeev Almaty University of Power Engineering and Communication,
Almaty, Kazakhstan

⁴Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article emphasizes the role of research activities in the formation of a highly motivated personality for successful mastering of the profession. Students engaged in research activities are more competent, communicative, able to independently plan their activities.

For effective formation of research interest, it is necessary to involve students in the work of scientific seminars and student conferences, to provide

the opportunity to carry out scientific research in the direction of specialty training and other areas. It is necessary to increase the requirements for research activities with each academic year to promote the development of the student as a researcher.

The article considers the forms of organization of students' research work. It emphasizes the need to focus on increasing the level of scientific competence and the development of new skills, abilities, awareness of their own value and uniqueness as a researcher. At the same time, it is important to observe the sequence of formation of abilities to research work, to give students the opportunity to demonstrate their skills and to promote the consolidation of theoretical knowledge and skills.

The article emphasizes the importance of industrial practice in the formation of research skills. Pre-diploma practice reveals the level and degree of preparedness of future graduates to use research approaches in professional activity. Also, during the whole period of study at the university the individual work of the supervisor with students is important. The process of formation of students' research interest can be facilitated by various student activities: scientific circles; implementation of research projects; annual participation in scientific, practical conferences; round tables to discuss doctoral students' dissertation research; participation in events of different levels, such as scientific seminars, symposiums, Olympiads, competitions, contests, exhibitions, youth forums, national competitions.

Talented students who have achieved high results in research activities should be encouraged by awards, monetary prizes, grants for the implementation of their scientific development for its further implementation in production, honorary diplomas, scientific internships abroad, personal scholarships, organization of free excursion trips to different regions of our country, to the countries of near and far abroad, encouragement of the best students, recommendations for further admission to master's and doctoral studies. Students perceive such events and active participation in research activities as real prospects and preparation for future practical and professional activities, so most of the research should be practice-oriented, and the topics should be developed in the context of the problems of the region, city, country.

The conducted analysis allowed to find out the necessity to increase the share of productive variant of the educational process construction. The article considers the interaction of factors influencing the formation of students' research interest in the educational environment of higher educational institutions.

Key words: research interest, formation, activity, practice-oriented learning, productive construction of the learning process, educational environment, research activities, competencies

Сведения об авторах:

Ташкеева Г.К. - к.п.н., профессор МОК КазГАСА, Алматы, Казахстан,
e-mail: tgk2512@gmail.com

Жумагулова Р.Е. - к.т.н., профессор МОК КазГАСА, Алматы, Казахстан, e-mail: roza_j@mail.ru

Наурызбаева Г.К. - старший преподаватель Алматинского университета энергетики и связи им. Г.Дукеева, Алматы, Казахстан, e-mail: n_g.k@mail.ru

Адилжан К. - докторант КазНУ имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: adilzhankamila@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Ташкеева Г.К. - п. ғ. к., профессор, ХББК ҚазБСҚА, Алматы, Қазақстан, e-mail: tgk2512@gmail.com

Жұмағұлова Р.Е. - т.ғ. к., профессор ХББК ҚазБСҚА, Алматы, Қазақстан, e-mail: roza_j@mail.ru

Наурызбаева Г.К. - аға оқытушы, Г. Дукеев атындағы АЭЖБУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: n_g.k@mail.ru

Әділжан К. - докторант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: adilzhankamila@gmail.com

Information about authors:

Tashkeyeva G.K. - cand. of Ped. Sc., Professor of IEC KazGASA, Almaty, Kazakhstan, e-mail: tgk2512@gmail.com

Zhumagulova R.E. - cand. of Tech. Sc., Professor of IEC KazGASA, Almaty, Kazakhstan, e-mail: roza_j@mail.ru

Nauryzbayeva G.K. - Senior Lecturer, G. Daukeev Almaty University of Power Engineering and Communication, Almaty, Kazakhstan, e-mail: n_g.k@mail.ru

Adilzhan K. - Doctoral student of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: adilzhankamila@gmail.com

Статья поступила: 17 ноября 2024

UDC 327:004.8

IRSTI 11.07.91

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.019>

TEACHING INTERNATIONAL RELATIONS IN THE AGE OF AI- THE WESTERN BIAS EMBEDDED IN CHATGPT

*Uzakbayev N.¹, Movkebaeva G.²

¹Narxoz University, Almaty, Kazakhstan

²Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article critically examines the pedagogical implications of integrating generative artificial intelligence (AI), particularly ChatGPT, into the teaching of International Relations (IR) at the university level. While ChatGPT offers clear benefits in terms of accessibility, speed, and assistance with research and brainstorming, it is far from a neutral educational tool. The AI's training on predominantly English-language, Western-published data, including sources from U.S. academia, media, and think tanks, reproduces a Western liberal worldview that frames international politics through selective narratives and ideological assumptions. This includes favoring Western institutions and actors (e.g., NATO, the United States, and their allies) as legitimate and lawful, while portraying non-Western states (e.g., Russia, China, Iran) as aggressive or revisionist.

The article argues that using ChatGPT without critical reflection risks reproducing unbalanced worldviews and reinforcing existing power hierarchies in the classroom. It examines how ChatGPT reflects Western epistemological foundations, including realist and liberal international relations (IR) paradigms, and illustrates narrative biases through comparative case studies (e.g., Iraq 2003 vs. Crimea 2014, Kosovo vs. Donbas, Gaza vs. Ukraine). The piece emphasizes the importance of developing AI literacy among students, teaching them to recognize the limitations and ideological biases of AI-generated content.

Finally, the article proposes practical steps for educators: supplementing AI use with diverse, non-Western sources; using AI tools for critical comparison rather than as authoritative voices; and advocating for greater transparency in AI development and data governance. These approaches aim to foster more critical, pluralistic, and reflective IR education in the age of AI.

Key words: International Relations, Artificial Intelligence, ChatGPT, Western-Centrism, Epistemic Bias, AI in Education, Critical Pedagogy, Narrative Asymmetry, AI Literacy, Global South Perspectives

Introduction

The integration of artificial intelligence (AI) in higher education has gained rapid momentum, with ChatGPT, developed by OpenAI and launched in November 2022, assuming a prominent role due to its capabilities in generating coherent

text, simulating dialogue, providing summaries, and supporting argumentation in academic settings. Numerous universities have incorporated ChatGPT into coursework to assist student writing, encourage debate simulations, and provide automated feedback [1].

In International Relations (IR) pedagogy, ChatGPT offers particularly innovative possibilities. It can act as a virtual diplomat, facilitating role-play exercises, aiding policy-brief writing, and enabling instant feedback on students' analyses. In experiments, ChatGPT has demonstrated notable biases—political orientation tests consistently reveal a left-leaning or centrist bias despite its claimed neutrality. These findings raise concerns about the ideological influences underpinning AI-generated content. These observations prompt a critical central question: Can ChatGPT serve as a neutral lens for examining global affairs in IR education? Proponents argue that it democratizes access to expert reasoning, enhances personalized learning, and promotes critical reflection through rapid response. Critics, however, emphasize the risk of algorithmic and ideological bias: large language models (LLMs) tend to replicate the dominant viewpoints present in their training data, and ChatGPT is no exception [2].

Research findings support such criticism. In a 2023 study published in *Public Choice*, ChatGPT demonstrated consistent left-leaning bias across multiple political orientation tests, contradicting its assertions of neutrality [1]. Similarly, the scoping review by Li et al. indicates that societal biases, particularly those rooted in English-language contexts, pervade ChatGPT outputs in educational settings. Furthermore, Rutinowski et al. show that politically charged questions often prompt progressive-libertarian responses from ChatGPT, reinforcing the concern that it does not present ideologically balanced perspectives.

Hence, this article contends that while ChatGPT offers valuable pedagogical opportunities in IR, its claim to neutrality is illusory. Trained on data reflecting Western epistemologies and governed by Western-centric norms, ChatGPT functions not as an impartial expert but as a culturally situated artifact. Without critical engagement, its integration in IR courses risks reinforcing dominant Western narratives in analyzing diplomacy, security, and global governance.

This article argues that ChatGPT reflects a Western liberal worldview that is embedded in its training data, design principles, and content moderation policies. As a result, it tends to reproduce existing power hierarchies and narrative asymmetries within International Relations (IR). Despite appearing to offer a neutral or objective voice, ChatGPT internalizes dominant epistemologies—especially those aligned with Anglo-American liberalism—and reflects them in ways that obscure alternative geopolitical perspectives, particularly from the Global South, non-Western powers, or critical IR traditions.

By presenting foreign policy actions of Western states—especially the United States and its allies—as lawful, rational, or normatively desirable, ChatGPT often implicitly delegitimizes the positions or actions of non-aligned or adversarial states. For instance, U.S.-led interventions are typically framed in terms of humanitarianism or international law, while similar actions by Russia,

China, or Iran are more likely to be described as aggressive or illegitimate. These patterns are not the result of malice or explicit programming but emerge from the vast corpus of training data, most of which originates in English-language, Western-published media and academia, and from design choices made within liberal democratic ideological frameworks.

To examine how ChatGPT reflects and reinforces a Western liberal worldview in International Relations (IR), this article is organized into five core sections. Section 2 provides a brief overview of the historical development of IR theory, highlighting how dominant paradigms, realism, liberalism, and constructivism emerged primarily within Western academic traditions. It explores how these paradigms privilege state-centric, liberal democratic, and interventionist perspectives, while often excluding or marginalizing non-Western, postcolonial, and critical viewpoints.

Section 3 analyzes how these theoretical foundations are echoed in ChatGPT's outputs by reviewing its responses to key IR topics, such as global governance, intervention, and alliance politics. Section 4 offers comparative case studies, contrasting how ChatGPT frames Western-led interventions versus those initiated by non-Western powers, to expose inconsistencies and normative biases. Section 5 discusses the pedagogical risks of treating AI tools as ideologically neutral in the classroom and argues for critical digital literacy in IR education. Finally, Section 6 presents conclusions and practical recommendations for incorporating ChatGPT into teaching while maintaining epistemic plurality and reflexivity.

Methods and Materials

This article adopts a qualitative research approach grounded in critical discourse analysis (CDA) to explore how ChatGPT reproduces and reinforces Western-centric narratives within the field of International Relations (IR). The study specifically analyzes ChatGPT's responses to politically sensitive and contested international events to identify patterns in narrative framing, terminology, and value judgments. By focusing on linguistic choices and ideological positioning in AI-generated content, the article reveals how liberal internationalist assumptions—such as the legitimacy of Western-led institutions and the portrayal of Western allies as lawful actors—are embedded in AI outputs.

Empirical analysis was conducted through comparative case studies that reflect contrasting interpretations of similar international events. These include: the 2003 U.S.-led invasion of Iraq versus Russia's annexation of Crimea in 2014; NATO's intervention in Kosovo compared with Russia's actions in Donbas; and the framing of civilian casualties in Gaza versus Ukraine. In each case, ChatGPT was prompted to describe and evaluate the legality, legitimacy, and motivations of involved actors. The analysis highlighted consistent asymmetries in tone and

framing—e.g., Western actions described as “stabilizing” or “defensive,” while non-Western actions were labeled “aggressive” or “violations of international law.”

The article also incorporates secondary sources from peer-reviewed literature on AI bias, critical pedagogy, and the decolonization of IR. Materials include academic journal articles, theoretical works in IR, and critiques of AI governance frameworks. This multidisciplinary approach ensures that the investigation is grounded both in empirical examples and in broader theoretical and epistemological debates surrounding AI’s role in shaping political knowledge.

Results and discussion

The emergence of generative artificial intelligence tools, particularly ChatGPT, has rapidly influenced higher education, including the teaching and study of International Relations (IR). These tools are increasingly used by students and faculty for summarizing articles, generating ideas, drafting essays, and simulating diplomatic scenarios. ChatGPT offers immediate access to structured information and is capable of producing coherent responses to complex prompts, often used to support both classroom discussion and independent study. According to Cotton et al., a growing number of students rely on tools like ChatGPT to help manage academic workloads and enhance their understanding of theoretical materials [2].

There are notable educational benefits. First, AI tools provide **accessibility**: students can interact with a chatbot at any time, receiving explanations or feedback instantly. Second, they improve **speed and efficiency** in processing academic materials—summarizing readings, assisting with citation formatting, and translating complex jargon. Third, ChatGPT is useful in **brainstorming and simulation tasks**: for instance, instructors have used it to simulate United Nations debates or model inter-state negotiations. These applications enable more interactive, exploratory forms of learning, especially in theoretical areas such as realism, liberalism, and constructivism. As Luo and Chea point out, generative AI can boost student creativity and motivation, particularly in collaborative tasks [3].

However, a growing body of literature warns that ChatGPT is not a neutral educational tool. Its knowledge is drawn from vast, mostly English-language internet and academic sources, many of which originate in Western institutions and publications. As Bender et al. argue, large language models inherit biases from their training corpora and reflect dominant ideological assumptions embedded in that content. In the context of IR, this means that ChatGPT tends to reproduce **Western liberal perspectives**, emphasizing the legitimacy of multilateral institutions, portraying U.S. foreign policy in relatively favorable terms, and downplaying critiques from the Global South or postcolonial viewpoints.

Moreover, the operation and alignment of ChatGPT are governed by corporate and regulatory norms largely defined in the United States. Research by Birhane et al. highlights how commercial AI systems encode not only data bias but also **value hierarchies defined by their developers**, often unconsciously [4]. As a result, ChatGPT's responses may reflect liberal democratic ideals, such as freedom, the rule of law, or intervention for humanitarian reasons, as normative, while treating alternative models (e.g., Chinese or Iranian views on sovereignty) as problematic or authoritarian.

This raises a critical concern: if such tools are embedded into IR education without awareness of their ideological leanings, they may **reinforce existing power hierarchies** in global knowledge production. Students could come to trust AI-generated responses as objective, when in fact they may subtly reproduce dominant Western narratives. Therefore, instructors must approach ChatGPT critically, highlighting not only its usefulness but also its limitations, and train students to recognize ideological framing in AI-assisted content.

Western-Centric Foundations of International Relations Theory

Western Origins and the Emphasis on Sovereignty: The modern discipline of International Relations (IR) emerged in the early 20th century, primarily within Western universities, as a means of understanding and managing global conflict. Key to its development was the Westphalian concept of state sovereignty, a construct deeply rooted in European thought and legal traditions. Scholars like Hobbes, Bodin, and later Morgenthau articulated an understanding of the state as the central authority in international affairs, separating domestic governance from external relations [9]. The subsequent academic canon positioned the sovereign state as the default unit of analysis, effectively marginalizing or delegitimizing alternative political forms and communal identities, especially those emerging from non-Western contexts [5].

Realist and Liberal Paradigms as Western Thought: From the outset, IR theory has been dominated by two paradigms: realism and liberalism, both deeply embedded in Western political philosophy [6]. Realism, drawing from the works of Machiavelli, Hobbes, Morgenthau, and Waltz, understands international politics as a struggle for power among inherently self-interested sovereign states, operating under conditions of anarchy [6]. It thus reinforces the image of states as rational actors, driven by security imperatives. Liberalism, with philosophical roots in Kant and Woodrow Wilson, promotes institutions, democracy, and interdependence as pathways to peace—a worldview grounded in the historical and political context of liberal Western democracies [7]. Both frameworks intrinsically valorize Western systems and norms while largely neglecting perspectives from postcolonial, Marxist, and Global South traditions [6,8].

Institutions as “Legitimate” Order-Makers: Within this Western-centric worldview, international institutions such as the United Nations, International Monetary Fund (IMF), and North Atlantic Treaty Organization (NATO) are

often presented as the legitimate mechanisms of global governance. They are constructed and understood as mechanisms to manage global issues and maintain international order by Western liberal values. For example, the IMF is portrayed as a neutral entity that promotes economic stability, whereas its policies in countries like Zaire and Argentina have often been critiqued as reinforcing Western economic dominance. Similarly, NATO's military interventions are frequently justified through narratives of collective security, human rights protection, and democratic solidarity, reinforcing normative assumptions about Western-led interventions.

Framing Western Actions as Stabilizing, Others as Revisionist: The Western-centric orientation within IR scholarship extends to narrative framing. Research in media and policy analysis demonstrates consistent asymmetry in how interventions are described: U.S.-led or NATO-backed actions are frequently labelled "stabilizing," "humanitarian," or "legal," whereas actions by Russia, China, Iran, or others are portrayed as "aggressive," "revisionist," or "illegitimate." For instance, NATO's intervention in Kosovo (1999) is framed as a humanitarian operation, in contrast to Russia's annexation of Crimea (2014), which is frequently depicted as a violation of international law[9]. This binary framing is not merely descriptive but normative: it reinforces a hierarchy in global politics where Western actions are legitimized, while non-Western actions are delegitimized.

Implications for IR Pedagogy and AI: These foundational biases are central to the critique of AI in IR education: when tools like ChatGPT are trained predominantly on Western-published data and reflect Western IR paradigms, they are likely to replicate these conceptual and normative asymmetries. As AI tools absorb and reproduce Western-centric epistemologies, their pedagogical use can inadvertently reinforce a status quo in which Western power, and its ideological framing, is accepted as the analytical default. This dynamic risks solidifying the very biases that critical IR scholars seek to challenge.

ChatGPT as a Reflection of Western Epistemology: The integration of ChatGPT and similar large language models into International Relations (IR) education raises important questions about the epistemological frameworks embedded in these AI tools. ChatGPT's training is predominantly based on datasets consisting of English-language content, largely published in Western countries, especially the United States. This data includes articles from major U.S. media outlets, academic publications from Western universities, and reports by influential Western think tanks. Such dominance results in an inherent privileging of Western perspectives and political assumptions, which are presented as normative or universal in the AI-generated outputs [14]. Scholars have highlighted that this imbalance causes language models like ChatGPT to replicate and amplify Western-centric narratives while marginalizing alternative viewpoints, especially from non-Western or Global South contexts [10].

Moreover, ChatGPT's moderation and safety mechanisms are designed according to OpenAI's policies, which are themselves influenced by U.S. legal

standards and cultural norms. These guidelines govern what content is permitted, restricted, or flagged, often reflecting American notions of acceptable speech, national security concerns, and ethical standards [6,11]. As a consequence, ChatGPT's responses are shaped not only by the data it is trained on but also by the regulatory framework within which it operates. This double-layered influence ensures that the AI reproduces dominant U.S. cultural and political frameworks, often sidelining perspectives that challenge prevailing Western narratives.

Concrete examples of this bias are evident in the way ChatGPT frames international events. For instance, when asked about NATO's eastward expansion, ChatGPT commonly describes this process as a defensive measure intended to ensure European security and deter potential aggression, reflecting the official Western discourse. In contrast, critiques from Russia and other actors portraying NATO expansion as provocative or destabilizing are downplayed or absent. Similarly, the language used to describe U.S. drone strikes tends to emphasize their precision and counterterrorism objectives, whereas comparable actions by states such as Iran or Syria are often framed as indiscriminate or aggressive military behavior. Such differences in framing demonstrate an asymmetry that privileges Western military actions as legitimate and justified while portraying others as violations of international norms.

Further disparities emerge in the portrayal of popular protests and social movements. ChatGPT typically presents protests in Western-aligned or allied countries, such as Ukraine or Hong Kong, in a positive light, as legitimate and peaceful demands for democracy and human rights. Conversely, protests in countries viewed as adversaries, including Iran or Venezuela, are often characterized as violent, state-sponsored, or chaotic. This selective framing reinforces a narrative divide that privileges Western-aligned actors and delegitimizes opposition movements elsewhere.

This narrative asymmetry extends to the portrayal of states themselves. Western allies such as Israel, Saudi Arabia, and Ukraine are frequently depicted in ChatGPT outputs as acting within the bounds of international law and justified self-defense, even when their actions provoke significant controversy. Conversely, countries like Russia, China, and Iran are often represented as aggressive revisionists, violating sovereignty and destabilizing the global order [1]. Comparing ChatGPT's representation of major events illustrates this divide clearly. For example, the 2003 U.S.-led invasion of Iraq is often framed in AI responses as a lawful or humanitarian intervention, despite widespread international criticism. Meanwhile, Russia's 2014 annexation of Crimea is consistently described as illegal and destabilizing. Similarly, NATO's 1999 intervention in Kosovo is justified as a necessary humanitarian act, whereas separatist movements in eastern Ukraine's Donbas region are depicted as illegitimate or externally manipulated [12].

This ideological asymmetry inherent in ChatGPT reflects broader Western epistemological dominance in IR theory and practice. The reliance on Western-sourced data and regulatory frameworks results in AI outputs that reproduce existing power hierarchies and narrative biases, shaping students' understanding of global politics through a Western liberal internationalist lens. Recognizing these limitations is essential for educators who seek to foster critical thinking and pluralistic perspectives in IR classrooms. Incorporating diverse sources and encouraging students to interrogate AI-generated content critically can mitigate the risks of reinforcing Western-centric biases embedded in current AI tools.

Implications for Teaching International Relations

The increasing reliance on AI tools like ChatGPT in International Relations (IR) education poses significant pedagogical challenges, particularly regarding the reproduction of hegemonic worldviews. When ChatGPT is used uncritically as an authoritative source, there is a risk that students may internalize the embedded Western-centric and liberal internationalist perspectives without sufficient scrutiny. This risks reinforcing dominant narratives that privilege Western state actions and marginalize alternative voices, thereby limiting students' ability to engage with the pluralism and contestation essential to the study of IR [13].

Educators must be cautious about presenting ChatGPT-generated content as an "expert voice" or a neutral lens on global affairs. The AI's training data and moderation policies reflect specific ideological biases, rooted largely in Western academic, media, and policy environments. Without deliberate pedagogical interventions, the use of ChatGPT risks naturalizing these perspectives, obscuring the power asymmetries and normative debates that characterize international politics. Therefore, ChatGPT outputs must be counterbalanced with diverse sources, including non-Western scholarship, critical IR theories, and primary documents from a range of geopolitical actors [14].

Incorporating AI literacy into IR curricula is an urgent necessity. Students should be taught not only how to use AI tools effectively but also to understand their inherent limitations and the ideological contexts from which they emerge. Critical engagement with AI outputs enables students to recognize how data selection, algorithmic design, and corporate governance shape the knowledge produced by these technologies. This fosters reflexivity and analytical rigor, empowering students to question dominant narratives rather than accept them at face value. Moreover, AI literacy involves understanding the ethical and political implications of AI in the production and dissemination of knowledge. As AI increasingly mediates how information about global politics is accessed and interpreted, students must be prepared to interrogate the implications of algorithmic bias and the role of corporate interests in shaping AI tools. This approach aligns with broader efforts to decolonize IR education and promote epistemic justice by highlighting marginalized perspectives and encouraging

critical dialogue about power and representation [1].

In sum, while ChatGPT and similar AI tools offer valuable resources for enhancing accessibility, speed, and interactivity in IR education, their use must be embedded within a critical pedagogical framework. This framework should emphasize the importance of pluralism, reflexivity, and AI literacy, equipping students with the skills necessary to navigate an increasingly AI-mediated informational environment responsibly and thoughtfully [12].

Conclusion

This article has argued that ChatGPT, despite its usefulness as a generative AI tool, is fundamentally embedded with a Western-centric worldview that reflects the ideological biases of its creators and the dominant datasets on which it is trained. The AI's privileging of Western narratives and liberal internationalist assumptions risks reproducing hegemonic perspectives in International Relations (IR) education if used uncritically. Such embedded biases shape how global events, actors, and policies are framed, often legitimizing Western state actions while delegitimizing those of others.

Therefore, IR educators bear the responsibility to engage critically with AI tools like ChatGPT rather than blindly integrating them as authoritative sources. Critical engagement requires recognizing AI's epistemological limits and the asymmetries embedded in its outputs. To avoid perpetuating narrow or biased perspectives, educators should supplement AI-generated content with diverse global sources, including scholarship and primary materials from non-Western and marginalized viewpoints. This pluralistic approach enriches students' understanding and fosters critical thinking.

Furthermore, AI should be employed as a tool for comparative analysis rather than as an unquestioned authority. Educators can use ChatGPT to prompt students to identify biases, contrast narratives, and interrogate dominant discourses. Such pedagogical strategies empower students to become discerning consumers of AI-mediated knowledge, prepared to navigate the complexities of international politics with nuance.

Finally, there is a pressing need for greater transparency and accountability in AI development. Stakeholders—including educators, policymakers, and AI developers—must advocate for more open disclosure regarding training data, moderation policies, and algorithmic design. Such transparency is essential to mitigate biases and ensure AI tools serve as inclusive and balanced educational resources rather than instruments of epistemic dominance.

By adopting these steps, IR education can harness the benefits of AI while resisting the reproduction of hegemonic worldviews, thereby cultivating a more critical, pluralistic, and reflexive approach to the study of global affairs.

REFERENCES

- [1] Fujimoto S., Takemoto K. Revisiting the political biases of ChatGPT // *Front Artif Intell.* - 2023. - Vol. 6.
- [2] Motoki F., Pinho Neto V., Rodrigues V. More human than human: measuring ChatGPT political bias // *Public Choice.* - 2024. - Vol. 198. - № 1–2. - P. 3–23.
- [3] Cotton D.R.E., Cotton P.A., Shipway J.R. Chatting and cheating: Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT // *Innovations in Education and Teaching International.* - 2024. - Vol. 61. - № 2. - P. 228–239.
- [4] Monib W.K., Qazi A., Mahmud M.M. Exploring learners' experiences and perceptions of ChatGPT as a learning tool in higher education // *Educ Inf Technol (Dordr).* - 2025. - Vol. 30. - № 1. - P. 917–939.
- [5] Francesca Lo Castro. Does International Relations theory privilege Western ways of thinking and acting? 2011. Access Mode: URL: <https://www.e-ir.info/2011/09/04/does-international-relations-theory-privileges-western-ways-of-thinking-and-acting/> [Date of access: 11.10.2024]
- [6] Korab-Karpowicz W.J. Political Realism in International Relations // *The Stanford Encyclopedia of Philosophy.* Winter 2023 / ed. Zalta E.N., Nodelman U. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2023. Access Mode: URL: <https://plato.stanford.edu/entries/realism-intl-relations/> [Date of access: 01.03.2025]
- [7] Jackie Koerner. Wikipedia Has a Bias Problem // *Wikipedia @ 20.* Oct 15, 2020. Access Mode: URL: <https://wikipedia20.mitpress.mit.edu/pub/rpamp9jh/release/2> [Date of access: 03.04.2025]
- [8] Bender E.M. et al. On the dangers of stochastic parrots: Can language models be too big? // *Proceedings of the ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency.* - 2021. - P. 610–623.
- [9] Walt S.M. The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy // *Foreign Affairs.* - 2007. - Vol. 86. - № 6. - P. 2–9.
- [10] Cummings M.L. Artificial intelligence and the future of warfare // *Int Secur.* - 2020. - Vol. 45. - № 2. - P. 89–120.
- [11] Ikenberry G.J. Liberalism in a realist world: International relations as an American scholarly tradition // *International Studies.* Sage Publications India Pvt. Ltd. - 2009. - Vol. 46. - № 1–2. - P. 203–219.
- [12] Rutinowski J. et al. The Self-Perception and Political Biases of ChatGPT. - 2023. Access Mode: URL: https://www.researchgate.net/publication/370071092_The_Self-Perception_and_Political_Biases_of_ChatGPT [Date of access: 04.04.2025]
- [13] Rudder C. The rise of AI in political communication: Opportunities and challenges for international relations // *Journal of Political Communication.* - 2023. - Vol. 40. - № 1. - P. 45–62.
- [14] Li M. et al. Potential Societal Biases of ChatGPT in Higher Education: A Scoping Review // *Open Praxis.* - 2025. - Vol. 17. - № 1. - P. 79–94.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДӘУІРІНДЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ОҚЫТУ – CHATGPT-ГЕ ЕНГІЗІЛГЕН БАТЫСТЫҚ ЫҚПАЛ

***Узақбаев Н.¹, Мовкебаева Г.²**

***¹Нархоз университеті, Алматы, Қазақстан**

² әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада генеративті жасанды интеллект (ЖИ), әсіресе ChatGPT, халықаралық қатынастарды университет деңгейінде оқытуға интеграциялаудың педагогикалық салдары сыни тұрғыдан қарастырылады. ChatGPT қол жетімділік, жылдамдық және зерттеулер мен миға шабуылға көмектесу тұрғысынан айқын артықшылықтарды ұсынса да, ол бейтарап білім беру құралы емес. Жасанды интеллект негізінен ағылшын тілінде, батыста жарияланған деректерге, соның ішінде АҚШ академиясының, БАҚ-тың және сараптамалық орталықтардың дереккөздері бойынша оқыту халықаралық саясатты таңдамалы баяндаулар мен идеологиялық болжамдар арқылы қалыптастыратын батыстық либералдық дүниетанымды жаңғыртады. Бұған батыстық емес мемлекеттерді (мысалы, Ресей, Қытай, Иран) агрессивті немесе ревизионист ретінде көрсету кезінде батыстық институттар мен субъектілерді (мысалы, НАТО, АҚШ және олардың одақтастары) заңды және заңды деп санау кіреді.

Мақалада ChatGPT-ті сыни рефлексиясыз пайдалану теңгерімсіз дүниетанымдық көзқарастарды жаңғыртуға және сыныптағы бар билік иерархияларын нығайтуға қауіп төндіретінін айтады. Ол ChatGPT батыстың гносеологиялық негіздерін, соның ішінде реалистік және либералды халықаралық қатынастар парадигмаларын қалай көрсететінін зерттейді және салыстырмалы жағдайлық зерттеулер арқылы баяндаудағы қиғаштықтарды көрсетеді (мысалы, Ирак 2003 және Қырым 2014, Косово және Донбас, Газа және Украина). Бұл бөлімде студенттер арасында ЖИ сауаттылығын дамытудың, ЖИ-генерацияланған мазмұнның шектеулері мен идеологиялық бейімділіктерін тануға үйретудің маңыздылығына баса назар аударылады.

Соңында, мақалада педагогтар үшін практикалық қадамдар ұсынылады: ЖИ пайдалануды батыстық емес әртүрлі дереккөздермен толықтыру; беделді дауыстар ретінде емес, сыни салыстыру үшін ЖИ құралдарын пайдалану; және ЖИ әзірлеуде және деректерді басқаруда көбірек ашықтықты жақтау. Бұл тәсілдер ЖИ жасында сыни, плюралистік және рефлексивті халықаралық қатынастарды білімін дамытуға бағытталған.

Тірек сөздер: халықаралық қатынастар, жасанды интеллект, ChatGPT, батыстық-центризм, эпистемикалық бейімділік, білім берудегі ЖИ, сыни педагогика, баяндау асимметриясы, ЖИ сауаттылығы, жаһандық оңтүстік перспективалар

ПРЕПОДАВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ЭПОХУ ИИ. ЗАПАДНЫЙ ПРЕДРАССУДОК, ЗАКРЕПЛЕННЫЙ В CHATGPT

*Узакбаев Н.¹, Мовкебаева Г.²

¹Университет Нархоз, Алматы, Казахстан

²Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В этой статье критически рассматриваются педагогические последствия интеграции генеративного искусственного интеллекта (ИИ), в частности ChatGPT, в преподавание международных отношений (МО) на университетском уровне. Хотя ChatGPT предлагает явные преимущества с точки зрения доступности, скорости и помощи в исследованиях и мозговом штурме, он далек от нейтрального образовательного инструмента. Обучение ИИ на преимущественно англоязычных, опубликованных на Западе данных, включая источники из академических кругов, СМИ и аналитических центров США, воспроизводит западное либеральное мировоззрение, которое формирует международную политику посредством выборочных нарративов и идеологических предположений. Это включает в себя предпочтение западным институтам и субъектам (например, НАТО, США и их союзникам) как легитимным и законным, в то время как незападные государства (например, Россия, Китай, Иран) изображаются как агрессивные или ревизионистские.

В статье утверждается, что использование ChatGPT без критического осмысления рискует воспроизводить несбалансированные мировоззрения и укреплять существующие иерархии власти в классе. В ней рассматривается, как ChatGPT отражает западные эпистемологические основы, включая реалистические и либеральные парадигмы международных отношений (МО), и иллюстрирует нарративные предубеждения посредством сравнительных тематических исследований (например, Ирак 2003 против Крыма 2014, Косово против Донбасса, Газа против Украины). В статье подчеркивается важность развития грамотности в области ИИ среди студентов, обучения их распознаванию ограничений и идеологических предубеждений контента, созданного ИИ.

Наконец, в статье предлагаются практические шаги для педагогов: дополнение использования ИИ разнообразными незападными источниками; использование инструментов ИИ для критического сравнения, а не в качестве авторитетных голосов; и пропаганда большей прозрачности в разработке ИИ и управлении данными. Эти подходы направлены на содействие более критическому, плюралистическому и рефлексивному образованию в области ИО в эпоху ИИ.

Ключевые слова: международные отношения, искусственный интеллект, ChatGPT, западнцентризм, эпистемическая предвзятость, ИИ в образовании, критическая педагогика, нарративная асимметрия, грамотность ИИ, перспективы глобального юга

Information about the author:

Uzakbayev Nurlan – Senior Lecturer at Narxoz University, e-mail: nurlan.uzakbaev@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9313-095X>

Movkebayeva Galiya – Ph.D. in History, Professor of Al-Farabi Kazakh National University, e-mail: gmovkebaewa@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3578-7010>

Автор туралы мәлімет:

Узақбаев Нурлан – Нархоз университетінің аға оқытушысы, e-mail: nurlan.uzakbaev@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9313-095X>

Мовкебаева Галия – Ph.D. тарих мамандығы бойынша әл-Фараби атындағы ҚазҰУ профессоры, e-mail: gmovkebaewa@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3578-7010>

Сведения об авторах:

Узақбаев Нурлан – старший преподаватель Университета Нархоз, e-mail: nurlan.uzakbaev@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9313-095X>

Мовкебаева Галия – доктор исторических наук, профессор Казахского национального университета имени аль-Фараби, e-mail: gmovkebaewa@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3578-7010>

Received: April 9, 2025

UDC 378

IRSTI 14.01.11

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.020>

THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON SCHOOL-UNIVERSITY COWORKING

***Oralbekova A.K.¹, Zhunisbayeva A.S.²**

***¹Zh.A. Tashenev University, Shymkent, Kazakhstan**

²Al-Farabi Kazakh National University, Almaty Kazakhstan

Abstract. The rapid evolution of digital technologies has significantly transformed various aspects of education, creating new opportunities for coworking between schools and universities. By examining current trends, case studies, and potential challenges, this paper provides insights into how digital technologies can be leveraged to improve educational outcomes and facilitate smoother transitions for students. This article examines the applications of digital tools in facilitating, documenting, and analyzing collaborative efforts between these two educational institutions. By reviewing recent studies and initiatives, we identify key technological advancements, methodologies, and best practices that enhance coworkings. The findings underscore the essential role of digital technologies in promoting effective partnerships and fostering educational innovation. Digital technologies such as cloud-based platforms, virtual communication tools, learning management systems (LMS), and interactive media have revolutionized how educators and institutions work together. These tools provide a seamless flow of information, expand access to educational resources, and enable innovative approaches to both teaching and learning. Coworking between schools and universities has historically been focused on physical meetings, shared projects, and in-person interactions. However, with the advent of digital technologies, new forms of coworking have emerged that transcend geographical and temporal boundaries. This article examines the role that digital tools and technologies play in enhancing and reshaping the collaborative efforts between schools and universities.

Key words: digital technologies, coworking, schools, universities, educational research, technology in education, digital tools, educational institutions

Introduction

The foundational theories behind school-university collaboration encompass community of practice theory, constructivist learning theories, and systems thinking. These frameworks focus on collaborative learning and the joint creation of knowledge, emphasizing the role of digital technologies in enhancing these processes by enabling communication, data exploration, and information exchange. In today's context, the relationship between students and universities mirrors that of consumers and providers of educational services. Additionally, a characteristic of university clients is their uncertainty about what they specifically

seek from these services. It is beneficial for educational institutions to assist applicants in making informed choices while simultaneously attracting new students. Consequently, universities are eager to establish active partnerships with schools. Overall, the digital transformation of the education system is crucial for training modern, competitive professionals. Numerous researchers, such as Darling-Hammond [1] and Smith [2], have sought to define effective strategies for improving teachers' professional development through university-school collaboration.

Spivakova E. [3] identified three key forms of coworking between schools and universities:

1. *Educational and Methodological Cooperation*

This type of coworking includes:

- Updating and adapting the content of specialized education to align with specific educational focuses;
- Developing and testing textbooks, teaching aids, and instructional materials for both students and educators involved in partner secondary schools;
- Overseeing the educational process in specialized subject areas;
- Facilitating direct professional interactions between school and university teachers to exchange knowledge and experience.

2. *Scientific and Methodological Coworking*

This form is characterized by:

- Organizing elective courses and extracurricular clubs hosted by schools and universities;
- Jointly conducting academic Olympiads, seminars, and competitions;
- Designing educational programs and teaching methods that ensure continuity between secondary and higher education;
- Providing expert evaluations and methodological support from university faculty for the enhancement of specialized school curricula.

3. *Personnel Enhancement Coworking*

This includes:

- Professional enhancement and retraining of teachers, aimed at enhancing their qualifications and helping university instructors adapt to the school environment;
- Assigning university staff to schools to support the teaching process and contribute to instructional and methodological work.

International research highlights the challenges teachers face when attempting to adopt innovative teaching strategies. However, M. Alderman [4] found that collaborative research aimed at developing new pedagogical knowledge and practices significantly enhances innovation outcomes. Similarly, T. Ley, J. Leoste, and K. Tammets [5] argue that joint creative efforts within scientific partnerships between schools and universities foster a culture where teachers take ownership of learning about and applying new teaching methods.

Coworking in research enables school teachers to conduct their own investigations and reflect critically on their instructional practices. According to K. McLaughlin and K. Black-Hawkins [6], participation in educational research

deepens teachers' understanding of their work and how to improve it. A. Crump and S. Khan [7] further emphasize that teachers, when working alongside academic researchers, can play a vital role in generating new pedagogical knowledge.

The outcome of cooperation between school teachers and university teachers is not only the introduction of innovations in the educational process and the generalization of the experience of school education, but also the changes taking place with teachers: the growth of their professional competence and personal transformations. R. Dann[8] notes that participation in practical research is evaluated by teachers as the best way to improve their qualifications, develops professional knowledge, skills highlighting and solving problems leads to improved learning, as well as to a sense of professional self-realization of teachers

Coworking between schools and universities is crucial for advancing educational quality and meeting the diverse needs of learners. Schools benefit from access to higher education resources and research, while universities gain insights into the practical challenges faced by institutions. This reciprocal relationship has increasingly been supported and transformed by digital technologies, which offer new avenues for communication, data collection, and analysis. Coworking between schools and universities has traditionally been limited by geographic, logistical, and administrative barriers. However, the advent of digital technologies has revolutionized the way educational institutions interact, share resources, and engage with students. Digital tools such as learning management systems (LMS), video conferencing platforms, and online coworking tools have opened up new avenues for partnerships, enabling institutions to work together more closely and effectively than ever before.

The integration of digital technologies into education began with the adoption of basic tools like email and online libraries. Over time, these technologies have evolved into sophisticated platforms that support a wide range of educational activities. Learning management systems, for example, allow for the seamless sharing of resources, assignment submission, and feedback between schools and universities. Video conferencing tools enable real-time coworking across different locations, while online forums and social media provide platforms for ongoing communication and community building.

According to L.V.Shmelkova [9], one of the priority qualities of a person adequate to the digital space is the possession of digital technologies by a person and the ability to use them in professional activities.

The issue of the use of digital technologies has been widely covered in scientific articles and researches over the past few years. The issue of digital technologies in the educational space was dealt with by such scientists and teachers as M.Makseenko, L. Shmelkova, E.Vartanova, S.Smironov and others. As A.Y. Uvarov notes, the use of digital technologies should be carried out in conjunction with a “synergistic” updating of the content of education [10].

This approach will dramatically improve the quality of education. Oates & Bignell[11] show how digital Technologies are transforming coworking between schools and university.

1. *Online Communication Platforms.* Digital communication tools such as video conferencing software (e.g., Zoom, Microsoft Teams) and collaborative platforms (e.g., Slack, Google Workspace) have become essential in facilitating coworking. These platforms allow for real-time discussions, professional enhancement sessions, and collaborative project work, making it easier for educators and researchers to work together, regardless of geographic barriers.

2. *Data Collection and Analysis Tools.* Digital data collection methods, including surveys, online questionnaires, and learning analytics, enable researchers to gather quantitative and qualitative data efficiently. Tools such as Qualtrics and Google Forms are widely used for administering surveys. These tools enhance the robustness of research findings by enabling large-scale data collection and intricate data analysis.

3. *Learning Management Systems (LMS).* LMS platforms (e.g., Moodle, Canvas) support collaborative research by providing environments where schools and universities can share resources, course content, and research findings. These systems allow for the integration of academic and instructional materials, resources, and research outputs, facilitating access to collaborative projects and their outcomes.

4. *Virtual Research Communities.* Digital technologies have given rise to virtual research communities where scholars, educators, and practitioners can engage with one another. Online forums, social media groups, and collaborative networks such as ResearchGate foster interdisciplinary dialogue and knowledge sharing, breaking down silos that often exist between schools and higher education institutions.

5. *Open Educational Resources (OER).* The advent of OER has facilitated the sharing of teaching materials and research outputs between schools and universities. Platforms like OER Commons and MERLOT allow educators to create, use, and adapt resources that enhance coworking and promote innovative teaching practices across educational contexts.

The main task of digitalization in the field of education is to improve the quality of education, that is, to prepare young people of the country who are competitive in various fields, including in the field of “artificial intelligence” and “large – scale data”. Kazakhstan’s journey toward digital education began with the government’s strategic initiatives to modernize the education system. The State Program for the Enhancement of Education and Science in Kazakhstan 2020-2025 highlights the importance of incorporating digital technologies to improve educational outcomes. This program aims to bridge the gap between urban and rural schools, ensuring that students from all backgrounds have access to quality education. Kazakhstan has invested heavily in digital infrastructure to support the integration of technology in education. The widespread availability of high-speed internet, even in remote areas, has enabled schools to adopt digital tools effectively. Interactive whiteboards, tablets, and laptops are now commonplace in many classrooms, allowing for a more engaging and interactive learning experience.

Below is a chart displayed by the global search engine. According to the diagram from Google Books Ngram Viewer, 1900-1990s: - The graph remains essentially flat, indicating that the phrase “digital technologies in education” was either not used or used extremely rarely in published books during this period. Gradual Increase in 1990s-2000-starting in the late 1990s, there is a slight uptick in the graph. This suggests the beginning of recognition and discussion of digital technologies in the context of education in published literature. Steep Rise 2000s-Present: From the early 2000s onwards, there is a sharp and continuous increase in the usage of the phrase. This indicates a growing emphasis on digital technologies in education, likely due to the rapid advancement and adoption of digital tools and the internet in educational settings. Current Peak 2022: The graph peaks around 2022, reflecting the culmination of decades of increasing interest and discourse surrounding digital technologies in education. This may also be influenced by the global shift towards online and remote learning, particularly during and after the COVID-19 pandemic.

Overall, the diagram illustrates a clear trend of growing interest and integration of digital technologies in education over the past few decades, particularly accelerating from the 2000s onward (Figure 1).

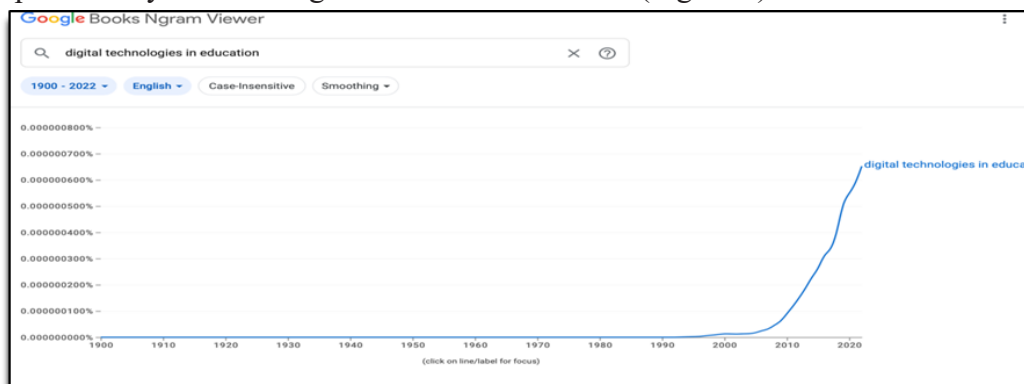

Figure 1 - History of using digital technologies in education

The integration of digital technologies in education has transformed how teaching and learning occur, making education more accessible, engaging, and personalized. As technology continues to evolve, its role in education will likely expand, offering new possibilities for enhancing learning experiences.

Today, conceptually, the education system is being implemented in three main areas: digitalization of the educational process, digital educational content, digitalization of Educational Management. However, the pandemic has made its own adjustments in this direction. The creation of digital educational content was carried out quickly. The global pandemic COVID-19 accelerated the implementation of the direction of digitalization of educational content[12].

Based on the outcomes of a 2023 study by international research organizations, the level of use of digital technologies in the field of education is as follows (Figure2).

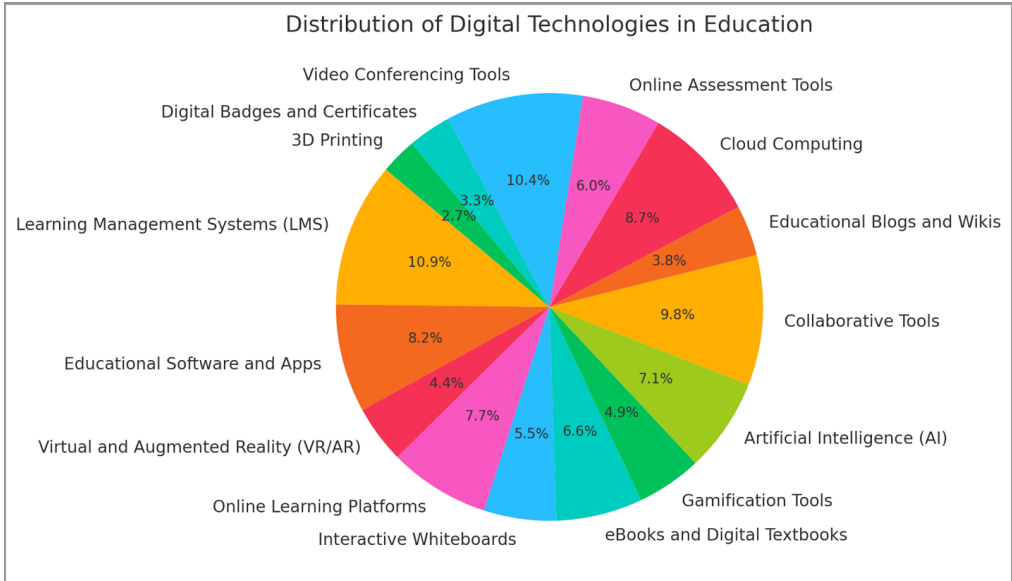

Figure 2 - Distribution of Digital Technologies in Education

Here’s a pie chart that illustrates the distribution of different digital technologies in education. Each slice represents a different type of technology and its relative usage or importance in the educational field. This visualization helps to see which technologies are more prevalent or have a higher impact in educational environments.

With the introduction of digital technologies into the educational process, new terms like “digital classrooms” have emerged. A digital classroom offers various features designed to enrich the learning experience, including educational applications and websites. Key components of a digital classroom are feedback loops and technology. Feedback loops enable students to receive immediate feedback from their teachers, who can tailor their responses based on individual students, specific lessons, or groups. Additionally, tools like PowerPoint presentations, video presentations, e-learning methods, and online training are increasingly used in the teaching-learning process, making classroom instruction more interactive and engaging (Table 1).

Table 1 - Digital Technology in Education

Component: Digital Devices	Platforms and Tools	Benefits of Digi- tal Technology	Feedback Mecha- nisms	Evolution of Edu- cation
1.Subcompo- nents	1-Social Media	1-Faster Learn- ing	1-Real-time Feed- back	1-From Traditional Methods to Digital Classrooms
2-Laptops	2-Multimedia	2-Enhanced Engagement	2-Teachers’ Role in Providing Feed- back	2-Increased Inter- activity
3-Tablets	3-Educational Applications	3-Access to a Wide Range of Resources	3-Use of Feedback Loops	3-Opportunities for Self-directed Learning
4-Chromebooks	4-Websites			
5-Smartphones	5-E-learning Methods.			

In Kazakhstan, online learning is delivered in two main formats: synchronous and asynchronous. Synchronous learning requires real-time interaction between the teacher and students at a designated time, while asynchronous learning allows students to engage with the material at their own pace and on their own schedule. In the asynchronous format, instructors create and upload course content to an online platform, where students can independently access the materials and complete assignments. A key benefit of this approach is that learners can tailor their study time according to their individual needs and learning pace. They are also able to revisit previous content whenever necessary, which supports deeper understanding and retention of the material.

Materials and methods

As digital technology has advanced, so too have the research methods for studying collaborations between schools and universities. A mixed-methods approach, which integrates quantitative surveys with qualitative interviews, provides a more thorough and nuanced understanding of the dynamics in these partnerships. Additionally, case study methodologies often employ digital tools to document and analyze collaborative efforts, offering valuable insights into effective practices and common challenges. This research is based on data collected through anonymous surveys titled “Digital Technologies in Coworking Between Schools and Universities,” which were created and distributed using Google Forms. Other data sources included official documents like cooperation agreements between schools and universities, as well as institutional reports detailing completed activities. The study’s findings are drawn from both theoretical analysis of academic literature and the examination of empirical data.

Research tools and participants:

The study took place in Taraz and Almaty, focusing on M.H. Dulaty Taraz Regional University and Al-Farabi Kazakh National University, along with their associated schools. M.H. Dulaty Taraz Regional University works in conjunction with Gymnasium No. 40, which serves as a venue for both pedagogical and industrial training under a dual education system. Meanwhile, Al-Farabi Kazakh National University collaborates with School-Gymnasium No. 79, the Center for Russian Language and Culture, and the Republican Specialized Center named after Abai. The research included 88 participants, comprising teachers from both the schools and universities. The questionnaire employed in the study featured four sections with a total of 15 questions.

Results and discussion

Section 1: General Information

According to the outcomes of the study, Taraz (n=41) and Almaty (n=47) teachers took part in the study. Overall 47,7% University teachers, 52,3% School teachers.

Figure 3 illustrates the most selected one? of the questions in Section 2. *Section 2: Use of Digital Technologies: 1. Which digital technologies are most commonly used in your institution for coworking with other educational institutions?*- Video

Conferencing Tools (e.g., Zoom, Microsoft Teams)-90% (Figure 4), Learning Management Systems (e.g., Moodle, Blackboard)-2%, Collaborative Tools (e.g., Google Workspace, Microsoft 365)-1%, Online Assessment Tools-5%, Cloud Computing Platforms-1%, Others-1%; 2. *How frequently do you use digital technologies to collaborate with schools/universities?*- Daily-98%, Weekly-2%; 3. *In what ways do digital technologies enhance coworking between schools and universities?*- Access to shared resources and content-78%, Easier communication and coordination-10%, Student data sharing and analysis-8%, Professional enhancement and training-4%.

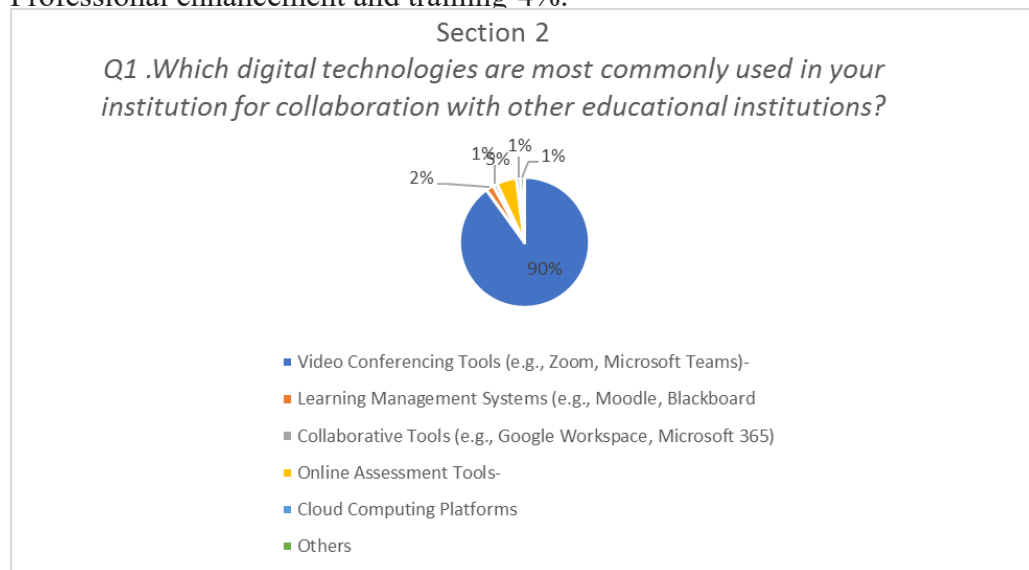

Figure 3 - The answer to the question ““Which digital platforms or technologies does your educational institution frequently employ to facilitate partnerships with other educational institutions?””

Section 3: Impact on Teaching and Learning: How effective are digital technologies in supporting joint curriculum enhancement between schools and universities?- Very Effective-97%, Effective-3% (Figure 4); *To what extent do digital technologies improve student transitions from school to university?*- Significantly improve-95%, Somewhat improve-3%, No noticeable impact-2%; *How do digital technologies facilitate personalized learning for students across both school and university settings?*- Highly facilitate-93%, Facilitate-6%, Neutral -1%; *What challenges have you encountered in using digital technologies for coworking between schools and universities?*- Lack of training or expertise-60%, Resistance to change-22%, Data privacy concerns-5%, Insufficient funding or resources-13%.

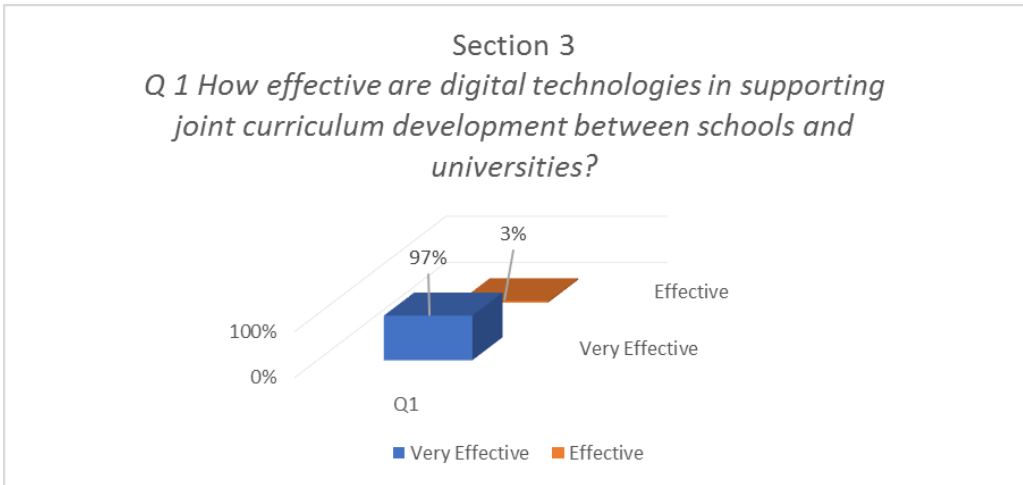

Figure 4 - The answer to the question ‘How effective are digital technologies in supporting joint curriculum enhancement between schools and universities?’

Section 4: Future Perspectives: In your opinion, what is the most significant benefit of using digital technologies in coworking between schools and universities?- Enhanced communication and coordination-25%, Improved access to resources- 22%, Better alignment of curricula-24%, More efficient administrative processes- 16%, Greater support for student transitions-13%; *What areas of coworking could be further improved with the adoption of digital technologies?*- Joint research initiatives-34%, Curriculum alignment-35%, Teacher and faculty training, Student engagement and support Resource sharing-31% , *How likely are you to recommend the increased use of digital technologies in school-university coworkings?*, *What additional digital tools or technologies would you like to see implemented to improve coworking between schools and universities?* *Any other comments or suggestions regarding the role of digital technologies in coworking between schools and universities?*

These diagrams showed provide a clear visual representation of how digital technologies are used and their impact on coworking between educational institutions. As a outcome of the survey, we can see the importance and role of digital technology in cooperation between schools and universities.

Conclusion

Digital technologies have become essential in supporting research and collaboration between schools and universities. By improving communication channels, simplifying data collection, and facilitating the exchange of educational resources, these technologies help strengthen more meaningful and effective partnerships between institutions. To fully harness the potential of these collaborations, ongoing investment in digital infrastructure and research initiatives is crucial, with the ultimate aim of enhancing educational outcomes for all learners. However, several ongoing challenges impede the optimal use of digital technologies in promoting school-university collaboration. Issues

such as data privacy concerns, unequal access to technological resources, and the digital divide continue to present significant barriers. The digital divide, in particular—marked by differences in access to digital tools and connectivity—worsens existing inequities, especially among students from socioeconomically disadvantaged backgrounds. Additionally, varying levels of digital literacy and technological proficiency among educators can further complicate the implementation of collaborative digital initiatives. To tackle these challenges, schools and universities must collaborate to ensure equitable access to digital tools and resources for all members of the educational community. The findings of this study reaffirm the crucial role that digital technologies play in facilitating effective collaboration between schools and universities. Platforms such as video conferencing tools, learning management systems, and other digital applications have become indispensable for promoting communication, resource sharing, and professional development. As these technologies continue to advance, their potential to support and enhance inter-institutional collaboration is expected to grow. Therefore, it is essential for educational institutions to invest strategically in digital infrastructure and targeted training initiatives to ensure that these partnerships remain dynamic and productive in an increasingly digital educational landscape. Furthermore, ongoing professional development is vital to equip educators with the skills and knowledge necessary to effectively integrate digital technologies into their collaborative practices. Both schools and universities should prioritize the implementation of comprehensive training programs that keep faculty and staff updated on emerging digital tools and pedagogical innovations. Such efforts are essential to sustaining effective and equitable collaborations in the context of contemporary education.

Information on financing. The research is funded by the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan within the framework of the grant financing project for 2024-2026 AP23489121 “School-University Collaborative environment: implementation of scientific projects within the framework of the Digital Humanities concept”.

REFERENCES

- [1] Darling-Hammond L. Teacher education around the world: What can we learn from international practice // *European Journal of Teacher Education*. – London, 2017. – Vol. 40, No. 3. – pp. 291–309. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/02619768.2017.1315399> [Date of access: 10.12.2023].
- [2] Smith K. Partnerships in teacher education – going beyond the rhetorics, with reference to the Norwegian context // *Center for Educational Policy Studies Journal*. – Ljubljana, 2016. – Vol. 6, No. 3. – pp. 17–36. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.26529/cepsj.63> [Date of access: 10.12.2023].
- [3] Спивакова Е.А. Сотрудничество школы и вуза – путь к повышению качества образования // *Территория науки*. - 2013. – No. 1. – С. 39.
- [4] Alderman M.K. Motivation for achievement: Possibilities for teaching and learning. – New York: Routledge, 2018. – 360 p.
- [5] Ley T., Leoste J., Tammets K., et al. Co-creation of educational

innovation in a school-university partnership. The EDULAB model // EAPRIL 2019: Conference Proceedings. – Tartu: European Association for Practitioner Research on Improving Learning, 2020. – pp. 348–358.

[6] McLaughlin C., Black-Hawkins K. A schools-university research partnership: understandings, models and complexities // Journal of In-service Education. – London, 2006. – Vol. 30, No. 2. – pp. 265–284. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/13674580400200245> [Date of access: 10.12.2023].

[7] Cramp A., Khan S. The convivial space — exploring teacher learning through practitioner research // Professional Enhancement in Education. – London, 2019. – Vol. 45, No. 3. – pp. 344–355. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/19415257.2018.1431957> [Date of access: 10.12.2023].

[8] Dunn R. Teacher inquiry: Towards a typology of a teacher's inquiry disposition // Professional Enhancement in Education. – London, 2021. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/19415257.2021.1879219> [Date of access: 10.12.2023].

[9] Блинов В.И., Блинов В.И. [и др.]. Образовательный процесс в профессиональном образовании: учебное пособие для вузов / под общей редакцией В.И. Блинова. – Москва: Издательство Юрайт, 2018. – 320 с.

[10] Developing academic writing skills of prospective educators: challenges and teaching strategies // Bulletin KazUIRnadWL named after Ablai khan. – Almaty, 2024. – Vol 73, №2. – P. 217–233.

[11] Oates C., Bignell C. School and university in partnership: A shared enquiry into teachers' collaborative practices // Professional Enhancement in Education. – London, 2022. – Vol. 48, No. 1. – pp. 105–119.

[12] Есенова К.У., Құрманәлиев К.А., Балтабаева Ж.К. COVID-19 пандемиясы кезіндегі қашықтықтан оқыту: тілдік кедергілер мен қазақ қоғамының жаңа контенттері // Ясауи университетінің хабаршысы. – Түркістан, 2024. – No. 1 (131). – Б. 241–255.

REFERENCES

[1] Darling-Hammond L. Teacher education around the world: What can we learn from international practice // European Journal of Teacher Education. – London, 2017. – Vol. 40, No. 3. – pp. 291–309. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/02619768.2017.1315399> [Date of access: 10.12.2023].

[2] Smith K. Partnerships in teacher education – going beyond the rhetorics, with reference to the Norwegian context // Center for Educational Policy Studies Journal. – Ljubljana, 2016. – Vol. 6, No. 3. – pp. 17–36. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.26529/cepsj.63> [Date of access: 10.12.2023].

[3] Spivakova E.A. Sotrudnichestvo shkoly i vuza – put' k povysheniju kachestva obrazovaniya. (School–university cooperation is the way to improve the quality of education) // Territorija nauki, - 2013. – No. 1. – P. 39.

[4] Alderman M.K. Motivation for achievement: Possibilities for teaching and learning. – New York: Routledge, 2018. – 360 p.

[5] Ley T., Leoste J., Tammets K., et al. Co-creation of educational innovation in a school-university partnership. The EDULAB model // EAPRIL

2019: Conference Proceedings. – Tartu: European Association for Practitioner Research on Improving Learning, 2020. – pp. 348–358.

[6] McLaughlin C., Black-Hawkins K. A schools-university research partnership: understandings, models and complexities // *Journal of In-service Education*. – London, 2006. – Vol. 30, No. 2. – pp. 265–284. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/13674580400200245> [Date of access: 10.12.2023].

[7] Cramp A., Khan S. The convivial space — exploring teacher learning through practitioner research // *Professional Enhancement in Education*. – London, 2019. – Vol. 45, No. 3. – pp. 344–355. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/19415257.2018.1431957> [Date of access: 10.12.2023].

[8] Dunn R. Teacher inquiry: Towards a typology of a teacher's inquiry disposition // *Professional Enhancement in Education*. – London, 2021. – Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/19415257.2021.1879219> [Date of access: 10.12.2023]. Blinov V.I. *Obrazovatel'nyy process v professional'nom obrazovanii: uchebnoe posobie dlya vuzov* / V. I. Blinov [i dr.]; pod obshchey redakciey V. I. Blinova. — Moskva: Izdatel'stvo Jurajt, 2018.

[9] Blinov V.I., Blinov V.I. [and others]. *Obrazovatel'nyy protsess v professional'nom obrazovanii: uchebnoe posobie dlya vuzov* (The educational process in professional education: a textbook for universities) / pod obshchey redaksiyey V.I. Blinova. – Moskva: Izdatel'stvo Yurayt. - 2018. – 320 P.

[10] Developing academic writing skills of prospective educators: challenges and teaching strategies // *Bulletin KazUIRnadWL named after Ablai khan*. – Almaty, 2024. – Vol 73, №2. – P. 217–233.

[11] Oates C., Bignell C. School and university in partnership: A shared enquiry into teachers' collaborative practices // *Professional Enhancement in Education*. – London, 2022. – Vol. 48, No. 1. – pp. 105–119.

[12] Esenova K.U., Qurmanaliev K.A., Baltabaeva J.K. COVID-19 pandemiasy kezindegi qashyqtyqtan oqytu: tildik kedergiler men qazaq qogamynyn jana kontentteri (Distance Learning During the COVID-19 Pandemic: Language Barriers and New Contents of Kazakh Society) // *Iasau universitetinin habarshysy*. –2024. –№1 (131). –B. 241–255.

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МЕКТЕПТЕР МЕН УНИВЕРСИТЕТТЕР АРАСЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚҚА ӘСЕРІ

***Оралбекова А.К.¹, Жунисбаева А.С.²**

***¹Ж.А.Ташенов атындағы университеті, Шымкент, Қазақстан**

**²әл-Фараби атындағы қазақ Ұлттық университеті,
Алматы Қазақстан**

Аңдатпа. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру салаласының әртүрлі аспектілерін айтарлықтай өзгертіп, мектептер мен ЖОО арасындағы ынтымақтастықтың жаңа мүмкіндіктерін ашты. Мақалада қазіргі тенденцияларды, кейстер мен мәселелерді талдау негізінде цифрлық технологияны оқу нәтижелерін жақсарту және оқушылардың жаңа оқу

процесіне өтуін жеңілдету үшін қалай пайдалануға болатыны туралы түсінік берілген. Сонымен қатар, мектеп және ЖОО білім беру мекемесінің бірлескен жұмысын жеңілдету үшін цифрлық технологияларды қолдану қарастырылады. Соңғы зерттеулер мен бастамаларды талдау нәтижесінде ынтымақтастықтың ығайтатын негізгі технологиялық жетістіктер, әдістер мен оңтайлы тәжірибелер анықталды. Зерттеу нәтижелері тиімді серіктестіктер мен білім беру инновацияларын ілгерілетудегі цифрлық технологиялардың маңызды рөлін көрсетеді. Бұлтқа негізделген платформалар, виртуалды байланыс құралдары, оқытуды басқару жүйелері (LMS) және интерактивті медиа сияқты цифрлық технологиялар оқытушылар мен мекемелердің бірлесіп жұмыс істеу тәсілінде төңкеріс жасады. Бұл құралдар ақпараттың үздіксіз ағынын қамтамасыз етеді, білім беру ресурстарына қолжетімділікті кеңейтеді және оқытуға да, оқуға да инновациялық тәсілдерді енгізуге мүмкіндік береді. Мектептер мен университеттер арасындағы ынтымақтастық тарихи түрде физикалық кездесулерге, бірлескен жобаларға және бетпе-бет өзара әрекеттесуге бағытталған. Алайда, цифрлық технологиялардың пайда болуымен географиялық және уақыттық шекаралардан асып түсетін ынтымақтастықтың жаңа формалары пайда болды. Бұл мақалада цифрлық құралдар мен технологиялардың мектептер мен университеттер арасындағы бірлескен күш-жігерді жетілдірудегі және өзгертудегі рөлі мен қорытынды бөлімде мектептер мен жоғары оқу орындары арасында цифрлық технологияларды пайдалану негізінде білім беру үдерісін жетілдірудің перспективалары қарастырылады.

Тірек сөздер: цифрлық технологиялар, ынтымақтастық, мектеп, университет, білім беру саласындағы зерттеулер, білім берудегі технологиялар, сандық құралдар, оқу орындары

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ ШКОЛАМИ И УНИВЕРСИТЕТАМИ

***Оралбекова А.К.¹, Жунисбаева А.С.²**

^{*1} Университет им. Ж.А. Ташенева, Шымкент, Казахстан

² Казахский Национальный университет им. аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аннотация. Стремительное развитие цифровых технологий значительно изменило различные аспекты образования, создав новые возможности для сотрудничества между школами и университетами. На основе анализа современных тенденций, тематических исследований и потенциальных проблем в этой статье дается представление о том, как цифровые технологии могут быть использованы для улучшения результатов обучения и облегчения перехода учащихся к новому учебному процессу. Данная статья рассматривает применение цифровых инструментов для облегчения процесса документирования и анализа совместных усилий двух образовательных учреждений. В результате анализа последних исследований и инициатив, выявлены ключевые технологические достижения, методы и

оптимальные практики, которые укрепляют сотрудничество. Полученные результаты подчеркивают важную роль цифровых технологий в продвижении эффективных партнерских отношений и образовательных инноваций. Цифровые технологии, такие как облачные платформы, средства виртуальной коммуникации, системы управления обучением (LMS) и интерактивные медиа, произвели революцию в том, как преподаватели и учебные заведения взаимодействуют друг с другом. Эти инструменты обеспечивают непрерывный поток информации, расширяют доступ к образовательным ресурсам и позволяют применять инновационные подходы как к преподаванию, так и к обучению. Сотрудничество между школами и университетами исторически было сосредоточено на физических встречах, совместных проектах и личном общении. Однако с появлением цифровых технологий появились новые формы сотрудничества, которые выходят за рамки географических и временных границ. В этой статье рассматривается роль, которую цифровые инструменты и технологии играют в укреплении и изменении формы сотрудничества между школами и университетами.

Ключевые слова: Цифровые технологии, сотрудничество, школы, университеты, исследования в области образования, технологии в образовании, цифровые инструменты, образовательные учреждения

Information about the authors:

Oralbekova A.K. - PhD, Acting associate professor Zh.A.Tashenov University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: ali.ya84@mail.ru

Zhunisbayeva A.S. - 3rd year PhD student of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty Kazakhstan, e-mail: s.aasel@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Оралбекова А.К. - PhD, қауымдастырылған профессор м.а., Ж.А.Ташенев атындағы университет, Шымкент, Қазақстан, e-mail: ali.ya84@mail.ru

Жүнісбаева Ә.С. – докторант, аль-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: s.aasel@gmail.com

Сведения об авторах:

Оралбекова А.К. - PhD, и.о. ассоциированного профессор, университет им. Ж.А.Ташенев, Шымкент, Казахстан, e-mail: ali.ya84@mail.ru

Жунисбаева А.С. – докторант 3-го курса Казахского Национального университет им.аль-Фараби, e-mail: s.aasel@gmail.com

Received: February 12, 2025

ӘОЖ 378

ГТАМР 14.35.01

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.021>

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ РУХАНИ-КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ: Ш.МҰРТАЗА ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ НЕГІЗІНДЕ

*Саурықова Ж.М.¹, Тамабаева Қ.Ө.², Елубаева Р.С.³, Құрманбекова А.С.⁴

*^{1,2,3,4}Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз университеті,
Тараз, Қазақстан

Аңдатпа. Қайсыбір қоғам болмасын, көшбасшылық құзіреттіліктер өте маңызды. Осы орайда, болашақ мамандардың рухани-көшбасшылық құзіреттіліктерін қалыптастыру, жалпықазақстандық ортақ идеялар мен жоғары білім берудің өзекті мәселелерімен ұштастыра зерттеу мақаланың басты арқауы болып саналады.

Мақалада Ш.Мұртаза шығармашылығы негізінде және жаңаша идеялар мен қоғамдық сұраныстар бойынша болашақ мамандардың рухани-көшбасшылық кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастырудың маңыздылығына талдау жасалып, педагогикалық өлшем көрсеткіштерін айқындау мақсаты көзделеді.

Олай болса, ұлттың жаңа сапасын қалыптастыру мен қоғамдық сананы жаңғырту процесінің басты субъектісі ретінде – болашақ мамандарды ала отырып, олардың рухани көшбасшылық құзіреттіліктерін ұлттық негізде қалыптастырудың маңыздылығы ғылыми негізделеді. Болашақ кәсіби мамандардың рухани-көшбасшылық құзіреттіліктерін қалыптастырудың басты өлшем көрсеткіштеріне талдау жасалып, анықталады.

Мақаланың ғылыми жаңашылдығы Шерхан Мұртаза шығармашылығын негізге ала отырып, кең көлемде зерделеу арқылы адамзат үшін өте қажетті құндылықтар әлемінің жаңаша сипаты мен Жаңа Қазақстан үшін ауадай қажет адал азаматтардың рухани-көшбасшылық құзіреттіліктерін ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыруды ғылыми негіздеуден айқын танылады.

Шындығында, жазушы тек көркем шығармалар жазып қана қойған жоқ, ұлтының шын жанашыры болды. Елі оны мақтан тұтты, осы себепті де, оның әрбір тұжырымдарының өмірлік дерегі мол, педагогикалық маңызы терең.

Зерттеудің нәтижелері болашақ мамандар ғана емес, әрбір тұлға үшін рухани-көшбасшылық құзіреттіліктердің маңыздылығын, оның ішінде Шерхан Мұртазаның қоғамдық қызметі мен қайраткерлік тұлғасы – үлкен үлгі-өнеге мектебі екендігін көрсетеді. Өмірлік тәжірибесінен жинақталған толғамдары мен ұлтқа деген қалтқысыз сүйіспеншілігін болашақ мамандардың рухани-көшбасшылық құзіреттіліктерін қалыптастырып қана қоймай, жалпы рухани жетілген, парасаттылықпен ұштасқан қасиеттерге ие тұлға тәрбиеленетіні ғылыми талданады. Зерттеу жұмысының

қорытындысы, яғни, болашақ ұрпақтың, оның ішінде кәсіби мамандардың рухани-көшбасшылық құзіреттіліктерді дамытудағы рөлін көрсету, концептуалды тәрбиелеудегі маңызы мен педагогикалық тұжырымдарын талдап, мазмұндық ерекшеліктерін ашу – оның ғылыми және практикалық маңызын нақтылады.

Тірек сөздер: рухани-көшбасшылық, құзіреттілік, кәсіби маман, ұлттық тәрбие, құндылық, педагогикалық идеялар, тұлға, жазушылық, көркем шығарма, жоғары білім, тәжірибе

Кіріспе

Қазақстан Республикасы жоғары білім беру және кәсіби мамандар даярлаудың маңызды міндеттерінің бірі ретінде қоғамның әлеуметтік тапсырысына сай, жаңаша құзіреттіліктерге ие болуы, соған сәйкес оқыту бағдарламаларын әзірлеп, жүзеге асыру қарастырылған. Осының өзінен әрбір жоғары оқу орнынан түрліше деңгейдегі құзіреттіліктерін қалыптастыру, ең алдымен өзін-өзі дамыта алатын, басқара білетін, ақпараттар ағынына сәйкес ой қорытатын мамандар дайындау талап етілетінін байқаймыз. Бұл – бүгінгі қоғам талабы. Жаңа Қазақстан қоғамында жоғары білім берудің жаңаша талаптары негізінде көптеген зерттеулер жүргізілуде. 2022 жылдың қаңтарында елімізде болған жағдайлар, бүгінгі қоғамдағы ұрпақ тәрбиесі, жастардың қатыгездігі оқыту мен тәрбиені жаңаша көзқарас негізінде жүргізумен қатар, болашақ мамандардың бойында жоғары кәсіби құзіреттіліктер қалыптастыруды міндеттеп отыр.

Бұл тұрғыда, ұлттық мүдде мен құндылықтарымыз үшін бастарын тіккен, ештеңеден қаймықпаған тұлғалар шығармашылығын ұлттық негізде оқу-тәрбие процесінде қолдану, болашақ мамандардың кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастыруда пайдалану қажеттілігі арта түсуде.

Әрбір ғылымның негізгі дамытушы тұлғасы – адам. Қоғамсыз адамды, адамсыз қоғамды елестету мүмкін емес. Бұл – уақытпен үндесе, жан-жақты қозғалатын келелі мәселе. Ұлы Абай шығармашылығының басты тіні – осы адам мәселесі болып келеді. Әрбір қоғамды дамытатын негізгі фактор – адам. Осыған байланысты тәуелсіз мемлекетімізді даму бағдарына да осы адами капитал алынууда. Түркістанда өткен құрылтайдың екінші жиынында мемлекетіміздің басшысы Қ-Ж.К. Тоқаев «Біз болашағы қандай мемлекет құрып жатырмыз? Ұлтымыз нені армандайды? Қазақстан азаматы қандай болуы керек? Еліміздің басты тірегі не? Миссиясы қандай? деген сауалдарға тереңінен тоқталып, Әділетті Қазақстан және адал азамат ұғымдары ел тірегі болатын егіз құндылық ретінде әрдайым қатар тұруы тиістігін айтқан болатын [1]. Бұл тұста «Жаңа Қазақстан» жобасын іске асырып, ұлттың жаңа сапасын қалыптастыруда болашақ мамандардың рухани-көшбасшылық құзіреттіліктерін дамытудың маңызы зор. Себебі, ақпарат саясатының тиімділігін арттырып, креативті индустрияны дамытатын, жалпы тәуелсіз Қазақстанның жарқын болашағының кепілі – бүгінгі жастар.

Бұған дейін, болашақ мамандардың кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастыруда әл-Фараби, Абай, т.б. тұлғалардың жетекші идеяларының маңыздылығы жайында жүргізілген зерттеулер жоғары білім берудің өзекті мәселелерін шешуге оң септігін тигізген және әлі де жүзеге асырылуда. Осы мақсатта, қоғам қайраткері, туған халқы үшін ешқандай нөқтаға сыймаған Шерхан Мұртазаның тағылымын негіз ету өте өзекті.

Қайсыбір кезеңде болмасын жастардың, жалпы ұлттың көшбасшылығын дамыту зор маңызға ие. Ал, көшбасшылық – ұлтқа деген қалтқысыз сүйіспеншіліктен бастау алатыны белгілі. Осы үрдісте тарихи тұлғалар тағылымын үлгі ету мәселесінің маңыздылығы айқындалып, зерттеліп келеді. Алайда, Ш.Мұртазаның педагогикалық ой-идеяларын жалпы ұрпақ тәрбиесінде қолдану, әсіресе, рухани-көшбасшылық қасиеттерін қалыптастыруда басты бағдарға алу мәселесі зерттеу нысанына айналмай келеді.

Бүгінгі Жаңа Қазақстандағы жалпыұлттық міндетке айналып отырған халқымыздың ұлттық сапасын жаңаша қалыптастырудың саяси сұраныстары мен рухани-әлеуметтік қажеттіліктерін талдай келе, болашақ кәсіби мамандардың рухани-көшбасшылық құзіреттіліктерін ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыруда Ш.Мұртазаның озық ойлары мен тұжырымдарының алатын орнын көрсету, бұған қоса, болашақ мамандарды қоғамдық сананы жаңғыртудың негізгі субъектісі ретінде сипаттаудың маңыздылығын нақтылау, ғылыми негіздеу қажет екені белгілі болды.

Көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері болған Ш.Мұртаза шығармашылығы болашақ кәсіби мамандардың рухани-көшбасшылық құзіреттіліктерін қалыптастыруда жайдан-жай таңдап алынбады. Өйткені, отыз жылдан астам уақытын халқымыздың біртуар перзенті Т.Рысқұловты зерттеуге жұмсаған Ш.Мұртаза өзі де тұлғалар қатарына енді, елінің рухани көшбасшысы бола алды. Бұл бағытта және Ш.Мұртазаның жазушылық шеберлігі туралы М.Көпбаева, Л.Макулова, Р.Жақсылықбаева, т.б. ғылыми-зерттеулер жүргізгенімен, педагогикалық мұрасы мүлде зерттелмеген.

Әділетті Қазақстанды қалыптастыратын – бүгінгі білім алушы, ертеңгі кәсіби маман. Осы орайда, кәсіби мамандарды қоғамдық сұраныстар негізінде даярлаудың берері мол. Тұлғалық жетілуде рухани көшбасшылық құзіреттіліктерін дамытудың маңыздылығы жайында көптеген әлемдік кітаптарды атауға болады. Уоррен Беннистің «Көшбасшы болу хақында» деген бұл кітабында көшбасшылық қабілеттің дара сипаттарына терең талдаулар жасалынып, жекелеген тұлғалардың үлгі-өнегесі һәм жалпы табысқа жетудің қарапайым жолдары қарастырылады. Бұған дейінгі зерттеулерде рухани көшбасшылық ұғымы өзін-өзі тәрбиелеу, білім алу жағдайымен өзара байланыста қарастырылады. Рухани жаңғыру жағдайындағы Қазақстан үшін көшбасшылықты тәрбиелеудің қажеттілігі мен өлшем көрсеткіштері туралы А.С.Родиков, А.Маслоу, С.А. Репин, т.б.

шетелдік ғалымдардың идеяларын бірқатар педагог-ғалымдар зерттеп, С.А. Ұзақбаева[2], С.Қалиев [3], М.Б.Түсіпбекова[4], тағы басқа да көптеген отандық педагог-ғалымдар жеке тұлғалар шығармашылығы негізінде дамытты.

Дегенмен, «әрбір маман көшбасшы бола алады» деген пікірге сүйенсек, отандық педагогикада жекелеген тұлғалардың педагогикалық мұрасының болашақ мамандардың кәсіби құзіреттіліктерін рухани-көшбасшылық негізде қалыптастырудағы маңызы туралы педагогикалық зерттеулер жоқтың қасы.

Материалдар мен әдістер

Жоғары білім беру мен кәсіби мамандар даярлаудағы пәнаралық байланыстар мен педагогикалық шарттарды, практикалық үйлесімділікті сақтау мақсатында әдебиеттану, қоғамтану, білім беру, ұлттық тәрбие беру, әлеуметтану, тағы да басқа отандық педагогика мен жалпы мемлекеттің тұғырлы болуына мол маңызға ие салалардың басты ұғым-түсініктері, негізгі әдіс-тәсілдері ортақ жүйеде қарастырылып, талдау жұмыстары жасалды.

Ең алдымен, құзіреттілік деген ұғымға түсінік берелік. Соңғы жиырма жылдан астам уақыт еншісіндегі зерттеулерде осы ұғым-түсінік көп қолданылады және көптеген анықтамалар да берілген. Солардың ішінен белгілі бір саладағы білім мен тәжірибеге негізделген «дегеніне жету, лайықты болу» деген мағынасы негізге алынды.

Кәсіби құзіреттілік - кез-келген сала бойынша білім беру теориясы мен практикасының проблемаларын іске асырудағы құндылық түсініктері, еркін бағдарлануы, кәсіби ұстанымы, белгілі бір қызметті ұйымдастыруға мүмкіндіктер жасайтын шығармашылық көзқарас, үнемі өзін-өзі жетілдіруге дайындықты көрсететін іргелі интеграцияланған білімдердің, жалпыланған дағдылар мен қабілеттердің, жеке және кәсіби маңызды қасиеттердің жиынтығы. Педагог-ғалым К.Құдайбергенова құзіреттілік ұғымын соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне қатысты ендірілген ұғым ретінде анықтаса, зерттеушілер құзіреттіліктерді үш топқа бөліп қарастырады: 1. Проблемаларды шешу құзіреттілігі; 2. Ақпараттық құзіреттілік; 3. Коммуникативтік құзіреттілік [5,306.].

Ал, С. Құнанбаева болса өз еңбектерінде бір нәрсені бағалауға, бір нәрсені жасауға немесе шешуге мүмкіндік беретін белгілі бір шеберлікті, дағдыларды, өмірлік тәжірибені меңгеру; әлеммен сол немесе басқа салада тиімді өзара әрекеттесу мүмкіндігін қамтамасыз ететін және осы мақсатқа қажетті құзыреттерге байланысты күрделі жеке ресурсты пайдалану; кәсіби қызметті сапалы жүзеге асыруға жеке ішкі мотивацияны, мамандыққа құндылық ретінде қатынасты қалыптастыру; туындайтын когнитивтік мәселелерді өз бетінше шешу және жеке ұстанымды анықтау үшін барабар білім деңгейін қамтамасыз ету; кәсіби қызметтің нақты салаларында біліктілік стандарттары мен белгіленген критерийлерге сәйкестігін, жоғары дайындық дәрежесін анықтау; белсенді жұмыс істеу және өзіне деген

сенімділікті білдіретін психоэлеуметтік сапа; белгілі бір білімге, кәсібилікке ие болу [6] қажеттігін тұжырымдайды.

Көшбасшылық – осы құзіреттіліктердің жиынтығы десек те болады. Бәсекеге қабілетті мамандар даярлау – жаһандану дәуірінде жаңа бағытта дамуға бет алған Қазақстанның жоғары білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі. Яғни, әрбір болашақ маман мемлекетіміздің ішкі-сыртқы саясатына сай, рухани-элеуметтік, тағы басқа сұраныстарға жауап беруі міндетті. Бұл міндеттер білім беруді дамытудың жаңаша тенденцияларын ұстану қажет екендігін көрсетеді және әлемдік білім кеңістігіне сай келетін қазақстандық жоғары білім беру жүйесін тиімді интеграциялауды талап етеді.

Осы орайда, болашақ маман – Жаңа Қазақстан идеясын жүзеге асырушы басты субъект болып табылады. Демек, болашақ мамандардың жеке тұлғалық жетілуін қамтамасыз ететін жүйе тұрғысында қарастырылуы тиіс және мәселе жан-жақты ғылыми дәйектеуді қажет етеді.

Бүгінгі қоғамдағы жоғары білім тұлға бойында қалыптасқан құндылықтар жүйесімен, меңгеруге қажетті ақпараттардың айтарлықтай көлемімен, интеллектуалдық практикалық біліктердің көптігімен тығыз байланысты. Ақпараттық ағындардың қарқынды дамуы жоғары оқу орындарында білім берудің міндетті базалық жағдайында нақты бір салада мамандануға қажеттілікті туғыза келе, оның тұлғалық қасиеттерінің толық көлемде көрінуіне, кейбір құзіреттіліктерді меңгеруіне мүмкіндік бермейді. Бұл жағдай күнделікті, оқу және кәсіби қызметте үлкен бетбұрыстарды талап етеді. Осыған орай, Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз университетінің «Қазақ тілі мен әдебиеті», «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» білім беру бағдарламаларының 2-курс студенттерінің кәсіби құзіреттіліктері деңгейіне тиісті диагностикалық сараптама жасау нәтижесінде рухани-көшбасшылық құзіреттіліктерін қалыптастырудың маңыздылығы айқындалды. Өйткені, терең білімі мен жан-жақты ойлау машығына ие болашақ маман бойында еркіндік пен өзін-өзі көрсетудің жоғары деңгейі жетісе бермейді.

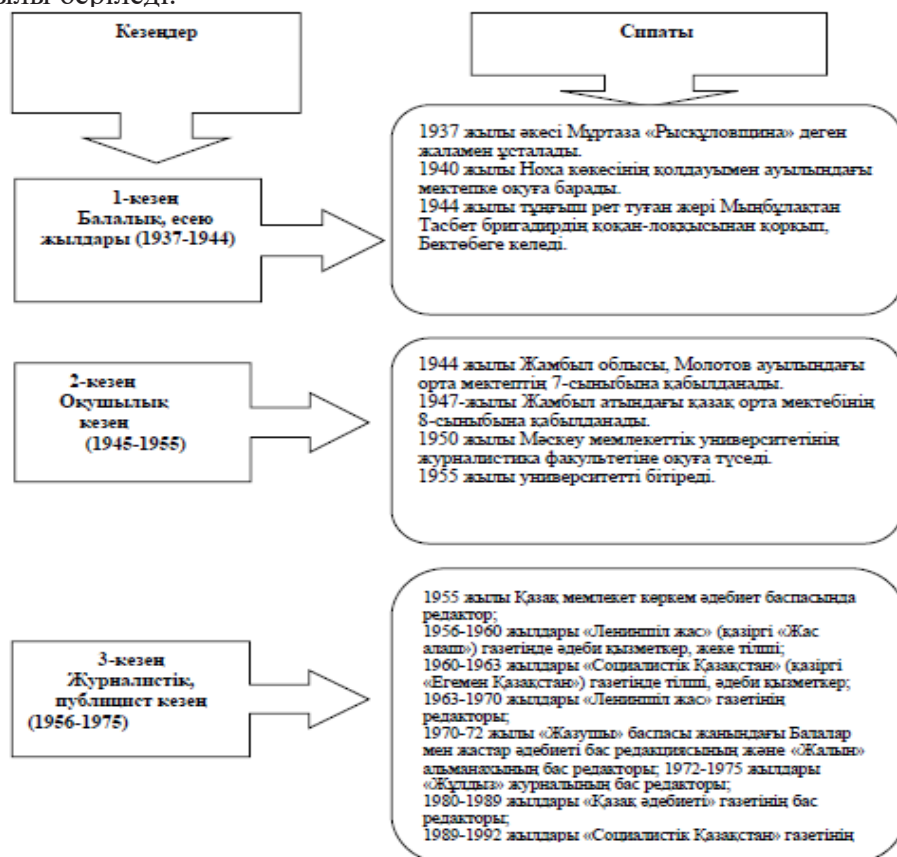
Осыған орай, білім алушыларға оқу процесінде қатысушыларға ақпарат берудің негізгі әдістерінің бірі – компьютерлік телекоммуникация құралдары болуы керек. Оның пайдасы: біріншіден, оқытуды жетілдіреді, екіншіден ақпаратты қабылдаудың белсенді түрінде ұсынуға мүмкіндік береді. Оқу процесінде қолданылатын ақпаратты визуализациялау білім алу жүйесінің функционалды байланысты компоненттерінің жиынтығын құрайды және білім алушының тұлғалық қасиеттерінің дамуына ықпал етеді. Бір сөзбен айтқанда, инфографикалық тапсырмалар білім алушыларды оқытушының көмегінсіз қарым-қатынас дағдылары түрлерін қолдануға бағдарлайды.

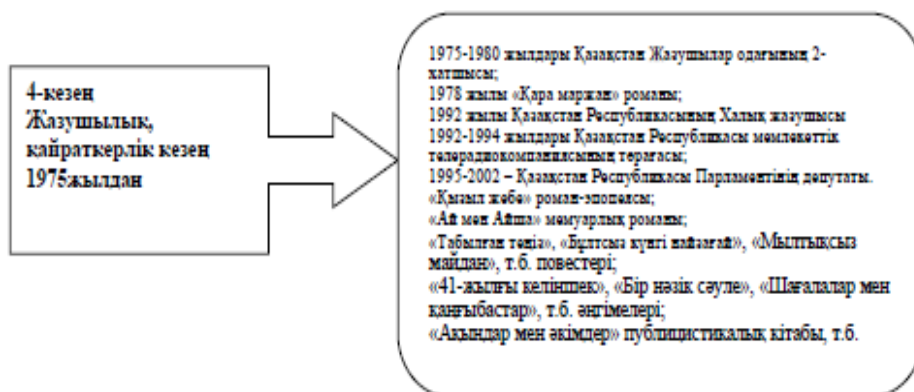
Ғылыми әдебиеттерде инфографика – ақпарат, деректер мен білім берудегі графикалық тәсілі ретінде түсіндіріледі. Инфографика – күрделі ақпаратты тыңдарманға тез және түсінікті түрде жеткізуге бағытталған деректерді (идеяларды) визуализациялау.

Инфографиканың негізгі міндеті – кез-келген проблеманы, құбылыстар мен фактілерді туралы хабарлау және визуализациялау. Визуализация процесі ақыл-ой мазмұнын көрнекі бейнеге айналдырады; қабылдау барысында кескін болып қалыптасады және жеткілікті ақыл-ой мен практикалық іс-әрекеттің негізін құрайды [7].

Соңғы жылдары инфографика білім беру саласында жиі қолданылуда. Оқу ақпаратын визуализациялау, ақпаратты анықтау, мазмұнды және эстетикалық тұрғыда жабдықтау қазіргі білім беру процесінің талабына айналып отыр.

Осындай артықшылықтарын ескере отырып, жалпы Шерхан Мұртазаның қайраткерлік, көшбасшылық тұлғасына шолу жасайтын инфографикалық карта жасалды. Аталған білім беру бағдарламаларының студенттеріне оқылған дәрістерде инфографикалық карта арқылы теориялық білім қалыптастыру мақсаты тұжырымдалды. Бұл жердегі бір ерекше атап өтуге болатын жайт - инфографика арқылы білім алушыларды оңай қызықтырып, назарларын аударуға және қиын мағлұматтардың өзін ұғынықты ету үшін қызығушылықтарын арттыруға, ал, кең көлемдегі ақпаратты мүмкіндігінше қамтуға болатыны. Меңгерілетін мәтін өз кезегінде түрлі диаграммалар мен сызба, көрнекілік ақпараттық кестелер арқылы беріледі.

Сурет 1 - Шерхан Мұртаза шығармашылығы мен өмір жолындағы тәлім-тәрбиелік идеялардың қалыптасу кезеңдері

Шерхан Мұртаза шығармашылығының педагогикалық сырын ашу мақсатында әзірленген инфографикалық картада тұлғалық, жүйелілік, ақпараттық-инновациялық, аксиологиялық, креативті, этнопедагогикалық тұғырлар таңдалып алынды. Дәрістер барысында Шерхан Мұртаза шығармашылығын қаншалықты білетіндіктерін анықтау мақсатында Google форматында сауалнама алынды.

Кесте 1 – Анкета нәтижелері

Сұрақтар	Оқушылар жауаптары	%-дық көрсеткіш
1. Шерхан Мұртаза кім?	1) Көрнекті қаламгер.	9%
	2) Қоғам қайраткері.	86,7%
	3) Жеке пікіріңіз.	4,3%
2. Рухани көшбасшылық күзіреттіліктерді қалыптастыруда ақын-жазушылар шығармашылығының маңызы қандай?	1) Өте жоғары, көркем туындыны көп оқу арқылы ойын түсінікті, жан-жақты жеткізе алады.	68,1%
	2) Ш.Мұртазаның «Қызыл жебе» романын оқыдым, әдеби бейнелер арқылы көшбасшылықтың алғашқы сипаттары қалыптасады.	27,8%
	3) Жеке пікіріңіз.	4,1%
3. Рухани-көшбасшылық күзіреттілік дегенді қалай түсінесіз?	1) Толығымен ұлтын сүйетін, терең білімді, көркем туындымен қаруланған.	97,3%
	2) Туа бітті қасиет болуы керек.	1,6%
	3) Жеке көзқарасыңыз.	1,1%
4. Шерхан Мұртазаның ұлт жанашыры ретіндегі қызметіне өз көзқарасыңыз?	1) Жоғары бағалаймын, шын жанашырлық деп санаймын.	76,1
	2) Шерхан Мұртаза шығармашылығы көптеп зерттелуі тиіс.	19,7%
	3) Жеке пікіріңіз	4,2%

Сауалнама мазмұны мынадай сұрақтарды қамтыды:

1. Шерхан Мұртаза кім?
2. Рухани-көшбасшылық құзіреттіліктерді қалыптастыруда ақын-жазушылар шығармашылығының маңызы қандай?
3. Рухани-көшбасшылық құзіреттілік дегенге жауабыңыз?
4. Шерхан Мұртазаның ұлт жанашыры ретіндегі қызметіне өз көзқарасыңыз?

Сауалнама қатысушылары өз кәсіби біліміне орай, алғашқы сұраққа мүмкіндігінше кең ауқымда жауап жазған. 86,7%-ы - қоғам қайраткері, ұлт жанашыры деген пікірді қуаттаса, 9%-ы көрнекті қаламгер деп бағалайды, қалғандары жеке пікірлерін жазған. Әсіресе, драматург, ойшыл, журналист, редактор, аудармашы, публицист, т.б. сипаттаған.

Зерттеу нысанымызға алған рухани-көшбасшылық құзіреттіліктерді қалыптастыруда ақын-жазушылар шығармашылығының маңызы қандай» деген сұраққа қатысушылардың 68,1% - ы өте жоғары, көркем туындыны көп оқу арқылы ойын түсінікті, жан-жақты жеткізе алады, десе, оның ішінде 27,8% - ы Шерхан Мұртазаның «Қызыл жебе» романын оқығандығын, әдеби бейнелер арқылы көшбасшылықтың алғашқы сипаттары қалыптасатындығын жеткізген. Қатысушылардың көпшілігі жеке пікір қалдырған.

Сауалнаманың «Рухани-көшбасшылық құзіреттілік дегенге жауабыңыз» деген үшінші сұрағына қатысушылардың 97,3%-ы толығымен ұлтын сүйетін, терең білімді, көркем туындымен қаруланған деген жауапты қолдаса, тек 1,6% - ы туа бітті қасиет болуы керек деп санайды. Кейбіреулері ғана қосымша пікірлерін жазған.

Шерхан Мұртазаның ұлт жанашыры ретіндегі қызметіне өз көзқарасыңыз деген сауалға қатысушылардың 76,1%-ы жоғары бағалайтындықтарын жазған, 22,7%-ы әлі де кеңінен зерттелуі тиістігін айтады, ал, кейбір сауалнама қатысушылары педагогикалық ой-тұжырымдарын оқыту процсіне көптеп тартудың нәтижелі болады деп санайды.

Жалпы студент жастар Шерхан Мұртазаның саналы өмір жолы, қоғамдық қызметі, шығармаларымен таныс болғанымен, ұлттық руханиятымыз үшін біртуар тұлға екендігін жете түсінбейтіні жасырын емес. Осы орайда, қаламгердің шығармашылық мұрасы мен педагогикалық ой-пікірлерімен кеңінен таныстыру, оны келешекте идеал тұту мақсатында басқа да түрліше сауалнамалар жүргізілді.

Рухани-көшбасшылық құзіреттіліктердің кәсіби мамандар үшін ауадай қажет екендігін және Шерхан Мұртазадай кесек тұлға шығармашылығын насихаттаудың жалпы қоғамдық-рухани мәселелердің оң шешілуіндегі маңызын ғылыми дәйектеу барысында отандық және әлемдік білім беру саласындағы заңдық және нормативті құжаттар, бағдарламалық құжаттар, сонымен қатар Қазақстан Республикасында жаңа Қазақстан құру идеясынан туындайтын, «Адал азамат» тәрбиелеу мен ұлттың жаңа сапасын қалыптастыруға бағытталған ел президентінің тұжырымдары,

сөйлеген сөздері мен дәстүрлі жолдаулары, тұлғалық оқытуға байланысты отандық және әлемдік педагог-ғалымдардың ой-тұжырымдары басшылыққа алынды. Бұған қоса, Шерхан Мұртазаның ұлттық құндылықтар, мемлекет болашағы мен жастар тәрбиесі, ұлтшылдық туралы ойлары, пікірлері, қоғамдық сананы қалыптастыруда зор маңызға ие екендігін дәйектейтін әдебиеттанушы, педагог ғалымдардың тұжырымдары талданды.

Барлық ғылыми дәйектеулер мен тұжырымдар, нәтижелер және әдіснамалық концепциялар Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың «Жаңа Қазақстан» жобасын іске асыруға көмектеседі.

Бәсекеге қабілетті білім берумен қатар, жоғары тәрбие беру, болашақ ұрпақ санасына ұлағатты сезімдерді сіңіре білу – келешектің үлесіндегі ең өзекті мәселелердің бірі болып қала бермек.

Жаһандану жағдайындағы егемен еліміздің бәсекелестік көрсеткіші – білім десек, осы орайда, білім беру саласында көптеген өзгерістер жүзеге асырылуда. Ең басты міндет – адами факторды дамыту, білім алушыларды мемлекетіміздің басты тұтқасы ретінде бағалап, оның жеке тұлғалық жетілуіне, рухани-эстетикалық талғамын дамытуға, ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиеленуін талап ету. Бұған қоса, Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту, даралықтарын дамыту арқылы жағдай арқылы ой-өрісін байыту туралы нақты айтылады.

Осы тұрғыда, кәсіби мамандар даярлайтын жоғары оқу орындарында оқытудың жаңаша технологиялары енгізіліп, дамытылуда. Әлемдік стандарттарға сай мамандар ғана мемлекет көшбасшысына айнала алады. Әлемдік бәсекелестікке бейім, бүкіләлемдік ойлау жүйесін дамытуға қабілетті, жеке ғылыми тұжырым жасап, бойындағы білім-ілімін өз қажетіне сай пайдалана білу мүмкіндігіне ие жоғары білімді мамандар қайсыбір уақытта болмасын мемлекеттің қозғаушы күші.

Осы көзқарас тұрғысынан жалпы білім берудің, сонымен қатар, жоғары білімді кәсіби мамандар даярлау процесінің дәстүрлі парадигмалары өзгерді. Дегенмен, қазіргі білім беру жүйесі дәстүрлі гуманистік қарым-қатынасқа негізделеді. Тек меңгерту талаптары мен технологиялары жаңаруда. Қай уақытта да басты құндылық – адам тұлғасы және оның жеке мүмкіншіліктері мен шығармашылық әлеуетін дамыту болып қала бермек. Бұл ретте болашақ маманның шығармашылық дамуы деп оның үздіксіз білім алуға деген құштарлығы мен талабы, өзін-өзі жетілдіруі болып табылады. Демек, бұл мақсаттағы міндеттердің барлығы да ұлттық құндылықтар әлеміне барып тіреледі. Яғни, оқытудың қандай да деңгейінде болмасын мәңгілік ел құндылықтарын енгізу, өскелең ұрпақ тәрбиесін ұлттық негізде ұйымдастыру да жарқын болашақ негізі екендігін нақтылап көрсетті.

Көрнекті қоғам қайраткері болған, ұлт арысы Мұстафа Шоқай ұлттық мәдениеттен жүрдай рухта тәрбиеленген ұрпақтан халқымыздың қажеті мен мүддесін жоқтайтын пайдалы азамат шықпайтынын 8,716.] өткен ғасырдың өзінде жете түсініп, айқайлап айтқан.

Осы орайда, білім алушыға ұлттық тәрбие беретін асыл арналардың бірі – Шерхан Мұртаза сынды кенен дарындар шығармашылығы екені даусыз. Жастайынан өмір тауқыметін атртып, ерте ысылған, туған топырағынан нәр алып, тұлғалық жетілген, қашанда қара халқының қамын жеп, қайраткерлік жолында ұлттық құндылықтарымыздың жоқшысы болған кенен дарын, суреткер Шерхан Мұртазаның шығармашылығын білім беру мен тәрбие процесінде жүйелі қолданудың берері мол.

Шерхан Мұртаза – тек жазушы, қоғам қайраткер ғана емес, көптеген қанатты сөздердің авторы. Оның әрбір шығармасының тәлімдік маңызы өте зор. Ш.Мұртаза бүкіл жазушылық жолында осы өмір туралы жазған. Сондықтан да, тәлім-тәрбиелік ойлар оның барлық шығармашылығын камтиды. Барлық шығармалары мен қанатты сөздері, тәмсілдерінде де жазушы өмір жайлы тереңнен толғанып, өз көрген-білгені негізінде ой қорытады. Тәуелсіз еліміз бен жаһандық даму жетегіне ерген бүгінгі қоғам үшін ең өзекті тақырыптардың қайсысы да Ш.Мұртазаның назарынан тыс қалмаған. Мәселен, мейірімнің азаюы, адал достық, имандылық, өткенгді дәріптеу, ұлттық құндылықтарымызды құрметтеу, тағы басқалар. Әрбір тақырыпты жазушы ешкімнен тайсалмай жазады. Жалынды публицист ретінде мәселені дөп басып, дәл айта білді.

Жазушының жастарға айтар ақылы – ұлтты көбейту болды. Тәуелсіз еліміздің болашағын сақтап қалу үшін өзгелермен иық тіресетіндей болуымыз қажеттігін, сол үшін де халықтың болашағын, еліміздің ертеңін бүгіннен ойлау тиістігін [9, 229б.] терең көрегенділікпен жеткізеді.

Шерхан Мұртазаны халқымыз тәуелсіздік алғанға дейін «Қазақтың Шерағасы» деп атап, ерекше құрметтеген. Ал, бабалар арманы болған егемендікке қол жеткізгеннен кейінгі жылдарда жазушының қайраткерлегі тіпті шыңдалды. Әсіресе, ана тіліміздің тағдыры талқыға түскен уақытта «Қазақша сөйлемейтін қазақтар – анасын буындырып өлтіргендер», «Өз ана тілін менсінбейтіндер – өз ұлтын үш рет өлтіргендер» деп ашық айтып, халықтық мәселелерді көтере білуімен байланысты болды.

Сонымен қатар, халықтың ұлттық рухы сөнген күні – қайсыбір халықтың болмасын халық болудан қалатынын [10, 227б.] ұлтқа деген үлкен жанашырлықпен қозғады.

Жас кезінен-ақ көп қиыншылықты басынан кешірген, әкесіз өскен жазушы өзінің түйгендері бойынша өмірдің түрлі қиындықтары мен күрделі мәселелерін баяндайды. Әсіресе, «Өмір деген алысу, еркелетпес сипап ол», «Құдайға сыйынған құстай ұшады, Адамға сыйынған мұрттай ұшады», «Небір дерттің бәрін жазатын ұлы уақыт екен» [10, 167б.] және басқа да «Бір кем дүние» атты кітабында келтірілген нақыл сөздерін адамдық рухани жетілу қағидалары деп қабылдауға болады.

Шерхан Мұртазаның кезінде әр адам өзінің тіршілігінде кәсіби біліміне, ойлау қабілетіне, ақыл-парасатына қарай еңбек етсе бүгінгі күнгісінен де ауқатты өмір сүрер еді.

Нәтижелер және талқылау

Шерхан Мұртазаның Рысқұл мен Тұрар жайындағы шығармалары арқылы қазақ ұлтының биіктігін танытады. Бұған Бауыржан Момышұлы мен Шерхан Мұртазаны қосыңыз. Бір-біріне ұқсас, қазағы үшін отқа да түскен, суға да түскен қымбат бейнелер.

Егер Шерхан Мұртаза Тұрар Рысқұлов жайында жазбаса, XIX ғасырдың соңы, XX ғасырдың орта тұсындағы қазақтардың өмір жолын барынша көре білер ме едік... Өткеннен тағылым алу – адамзат баласына үлкен міндет. Ендеше осы міндетті Шерхан Мұртаза жоғары дәрежеде орындап шыққан.

Жазушы ретінде Шерхан Мұртаза «Ай мен Айша» атты шығармасында өз анасының қазақ әйеліне тән ақыл мен парасатын қазіргі қыздарға үлгі-өнеге етіп, әрбір сұхбат, баяндамаларының, ресми сөздерінің өзінде де ұрпақ тәрбиесін, ұлттық болмысты, құндылықтарымызды ұмыт қалдырмады. Бұл қоғам алдында Шерхан Мұртазаның азаматтық борышына айналған-ды. Осы себепті де, жазушы Шерхан Мұртазаның тәлім-тәрбиелік идеяларын шығармалары арқылы педагогикалық тұрғыда зерделеу, оқу-тәрбие үдерісіне ендірудің маңызды екені анық.

Қазақ елі тәуелсіздік алғаннан кейін жағдай түбегейлі өзгерді. Ана тілімізде оқытатын мектептердің саны да, сапасы да артып келеді. Дегенмен, қоғамдық ахуал мәселесінде келеңсіздіктер көбейіп келеді. Әсіресе, жас жеткіншектердің жаман әдет-қылықтарға үйір болуы, мінез-құлықтарындағы дөрекілік, жанашырлықтың азайы, шектен тыс қатыгездік әрекеттерге баруы, т.б. бүгінгі таңдағы тәрбие саласының өзекті мәселелеріне айналууда. Осы негізде жастардың мінез-құлықтарындағы өзгерістер мен оларды тәрбиелеудің жаңаша үдерістерін қалыптастыру – бүгінгі педагогиканың ең өзекті сұрағына айналып, зерттеулер бағыты осыған орайластырылууда. Және қазіргі педагогикада кәсіби мамандар даярлау бойынша іргелі зерттеулер қолға алынуда. Бұл тұста, қажетінше ұлттық педагогикамыздағы тәлімдік идеяларға жүгіну туындап отыр.

Бұл кездейсоқ жайт емес. Өйткені, қазақ халқының салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарының, мұралық өрнектерді жетілдіріп, ұлттық құндылықты жаңартқан айрықша сана өрнегі, тәлім-тәрбие бұлағы – сөз өнері десек, Шерхан Мұртазадай кесек қаламгер, кенен тұлға шығармашылығы негізінде адамгершілік тәрбие, адамдыққа, кісілік пен ізгілікке баулу, ең бастысы, көшбасшылыққа тәрбиелеу жатыр.

Бүгінгі таңда жаңа Қазақстан құру барысында саяси жаңару мәселелері қоғам тарапынан қолдау табуда. Мемлекет президентінің жетілген 30-мемлекеттің қатарына қосуға байланысты көтерген бастамалары да халықтың көңілінен шығуда. Мәне, осы әділетті қоғам құру идеясын жүзеге асыруда қайсар мінезді, Шерхандай тұлғаның халықпен бірге болуы ауадай қажет еді.

Өйткені, Шерхан Мұртазаның тәлімдік тағылымға толы шығармаларының бүгінгі жастар тәрбиесіне берері мол екені кімге болсын таңсық емес.

Шерағаның жеке басына тән ерекшелігі – айтайын деген ойын адамның жетесіне асқан бір сыпайылықпен, әрбір сөзін мақалдата, мысалдата жеткізе білуі. Қайсыбір қызметте отырмасын, қайсыбір тапсырманы орындамасын әділдікті талап етті. Осыдан кейін халқының ерекше сый-құрметіне бөленді. «Шераға не айтар екен?» деген көзқарас қалыптасты.

Елінің күткені - ержүрек адамның мінезі мен халықтық абыройына тән өрелі сөздері мен елдік озық, батыл ойлары еді.

Міне, шындықтың шыңы.... [9, 256.], - деп түйеді белгілі публицист Мейрамбек Төлепберген.

Өз халқының шын мәнінде қолдауына ие, беделді де сыйлы Шераға – Шерхан Мұртазаның артында қалдырған мол әдеби шығармалары мен қайталана бермес қайраткерлік, есе жібермес күрескерлік жазбалары, өткір бірауыз сөзі де біздің қоғам үшін, өзі өмір бойы қастерлей білген халқы үшін рухани құндылықтары болып қалатыны хақ.

Жазушы шығармашылығында ұлттық тәрбиенің көрінісі ретінде имандылық қасиеттер насихатталады. Ұлы Абай иман сақтауға қорықпас жүрек, айнымас көңіл, босамас буын керектігін [13, 516.] айтса, Шерхан Мұртаза болса, құран сөзін құрметтеуге [9, 146б.] шақырды. Және, пайғамбар ұсынған парыздарды орындау әрбір адамдардың міндеті екендігін айта келіп, иманы жоқ адамды ең сорлы адамға теңейді [10, 136.].

Шерхан Мұртаза өзінің педагогикалық идеяларға толы шығармалары арқылы жастарды имандылыққа, ізеттілікке шақырады, ар-ожданын сақтай білуге, ана тілін, салт-дәстүрін құрметтеуге бағыттайды [14, 1026.].

Демек, жан-жақты дамыған, болашақ Қазақстанның тізгінін ұстар кәсіби мамандар даярлау ғылымның барлық салаларымен өзара байланыста жүргізілуі тиіс. Бұдан шығатын қорытынды – қасиетті ғылым ретінде барлық маман иелерін дайындауда, қай жастағы баланы болмасын тәрбиелеуде ұлттық педагогика ерекшеліктері ескеріліп, орта мектепте, жоғары мектепте, ғылыми орындарда зерттеліп оқытылуы керек. Әсіресе, сөз құдіретін сезінген, қандай жағдайда болмасын бойындағы білімін көрсете алатын көшбасшыларға қоғам зәру. Көшбасшылық рухани құзіреттілік қалыптастыру маңыздылығы айқын. Ендеше, осы мақсатта Шерхан Мұртазадай ұлы жазушы тәлімі жан-жақты дәріптелуі тиіс.

Қазақ халқы – сонау ықылым заманнан ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан рухани байлықтың мұрагері. Сол байлықтың ішінде қазақ даласының ойшылдары әл-Фараби шығармалары, жыршы, ақын-жыраулардың өлең-жырлары, ағартушылардың (Шоқан, Ыбырай, Абай) педагогикалық идеялары көрініс алады.

Солардың ішінде, өткен ғасыр еншісіндегі Бауыржан Момышұлының өршілдігі мен батырлығын, Шерхан Мұртазаның кесектігі мен әділдігін, ел ұстар кеменгерлігін жан-жақты зерделеп, бүгінгі қоғамда үлкен сұраныспен қолдану қажет. Ешкімнің тісі батпаған, алмағайып заманның өзінде Шерхан

Мұртаза ештеңеден қаймықпады. «Алтын сандықтың үстінде жалаңаш отырмыз» немесе «Қос тіл тек жыланда ғана болады» деген ұранды сөздері әрбірімізге үлкен ұлттық рух беріп, қоғамда шындық үшін шырылдайтын жанның барын сездірді, болашағымызға үлкен үмітпен қарауға сенім білдірді.

Қорытынды

Жаһандық даму қайсыбір салаға болмасын өз әсер-ықпалын тигізуде. ХХІ ғасыр көшіне жаңаша ойлана білетін, өмір атты тылсым құбылыстың қыр-сырын меңгере алған, рухани біліммен қаруланған дара тұлғаларға зәру. Бұл өз кезегінде отандық педагогикаға жаңаша міндеттер жүктеуде. Осыған орай, ұлттық тәрбиемен қаруланған, өзге ұлттарды сыйлай білетін, бойына ізгілік пен адамгершілік ұстанымдарын дарытқан, көшбасшылық қасиеттерге ие білімді ұрпақ тәрбиелеу мақсатында көптеген реформалар жүзеге асырылып, ғылыми зерттеулер жүргізілуде.

Жоғары білім берудің Мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында білім алушыға ұсынылатын әрбір пән мазмұны бәсекеге қабілетті болашақ маманның дүниетанымдық, азаматтық және адамгершілік ұстанымдарын қалыптастыруға, мемлекеттік, орыс және шет тілдерінде коммуникация бағдарламаларын құруға, салауатты өмір салтына бағдарлауға, өзін-өзі жетілдіруге және кәсіби табысқа бағдарлануын, дүниетанымдық, азаматтық және адамгершілік ұстанымдардың қалыптасуы негізінде болашақ маман тұлғасының әлеуметтік-мәдени дамуын қамтамасыз ететін жалпы құзыреттілік жүйесін қалыптастыруы тиістігі көрсетілген.

Ал, ғалымдар пікірлері мен өз талдауларымызға сүйене келсек, «ЖОО-да көшбасшыларды даярлаудың кешенді жүйесі екі тәуелсіз, бірақ бір-бірімен тығыз байланысты кезеңдерді қамтиды. Бірінші кезең көшбасшылық қабілеті бар білім алушыларды анықтауға бағытталған. Бұл студенттік ортада дәстүрлі түрде әлеуметтік белсенді білім алушылар табиғи түрде ерекшеленетініне қарамастан, қоршаған ортаға қызығушылық танытуымен, болып жатқан үдерістерге әсер етуді қалауымен, жетекші позицияларға ұмтылуымен сипатталады. Көшбасшыларды анықтау қажеттілігі көптеген бірінші курс білім алушылары өздерінің көшбасшылық әлеуетін сезінбейтіндігіне немесе оны студенттік өмірге енгізудің қолайлы түрлерін көрмейтіндігіне байланысты. Әлеуметтік психология мамандары көшбасшылық құбылысының айқындығына қарамастан топтарда көшбасшыларды құрудың практикалық күрделілігі туралы ойды растайды. Бұл кезеңнің маңыздылығы сонымен қатар ұжымда өзін-өзі жүзеге асыруға мүмкіндігі жоқ әлеуетті көшбасшылардың болуымен байланысты, өйткені олар студенттік кезде жүзеге асырылмай, көбінесе «антилидерлерге» айналады. Екінші кезең анықталған көшбасшылардың қабілеттерін дамытуға бағытталған. Бұл кезеңде арнайы оқу бағдарламалары, тәлімгерлік, коучинг, рөлдік ойындар, кейс-әдістер сияқты белсенді оқыту әдістері пайдаланылады. Негізгі мақсат – көшбасшылық қасиеттерін нығайту және студенттерге нақты жобалар мен әлеуметтік жұмыстарда көшбасшылық

тәжірибе беру. Бұл кезең студенттердің университеттегі барлық оқу жылдары бойы жалғасады және олардың көшбасшылық әлеуетін толық іске асыруға мүмкіндік береді [15, 63].

Осы мақсатта, Шерхан Мұртаза сынды кесек тұлғаның шығармашылық мұрасын кәсіби мамандар даярлауда рухани негіз ету, әсіресе көшбасшылық құзіреттілікке тәрбиелеуде тұжырымдамалық қағидаттардың шешімі ретінде пайдалану – аса келелі мәселе екені даусыз.

Қоғамды ізгілендіру - ХХІ ғасырдағы өркениетті дамудың талабы. Ізгілендірудің басты мақсаты-зиялылық қалыптастыру, сезім және көңіл-күй мәдениетін тәрбиелеу, өмірлік құндылықтар мен бағалардың белгілі бір жүйесін қалыптастыру. Олай болса, болашақ әрбір кәсіби маманның рухани-көшбасшылық құзіреттіліктерін, біліктілік әлеуетін арттыруды ұлттық құндылықтар әлемімен ұштастыру – өзекті болып қала бермек.

ӘДЕБИЕТ

[1] Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың І отырысында сөйлеген сөзі – Кіру режимі: <https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-ulattyk-kuryltaydyn-i-otyrysynda-soylegen-sozi-165458> [Қаралған күні: 24.11.5024]

[2] Ұзақбаева С.А., Шалғынбаева Қ. Сұлтанмахмұт Торайғыровтың педагогикалық көзқарастары. Оқу құралы. - Алматы: Білім, 1998. - 125 б.

[3] Қалиев С., Иманбекова Б. Ахмет Байтұрсыновтың педагогикалық мұраларын оқу-тәрбие жүйесіне пайдалану. Оқу-әдістемелік құрал. - Алматы: Өлке, 2002. - 224 б.

[4] Түсіпбекова М.Б. Ақын-жыраулар мұраларындағы эстетикалық тәрбие ойлары. Пед.ғ.к. ғыл. дәр. алу үшін дайындалған дисс. – Қарағанды, 2009.- 184б.

[5] Құдайбергенова К. Құзырлылықтың педагогикалық категория ретінде дамуының заңдылықтары // ҚазҰУ хабаршысы. Педагогика сериясы. - 2013. - № 1(38). – Б.9-16

[6] Құнанбаева С.С. Білім беру парадигмасы: Жоғары мектеп жүйесіне құзіреттілікке негізделген тәсілді енгізу. //International Journal of environmental & Science Education. – 2016. – №18. – 12699-12710 б.

[7] Уикипедия. Электронды ресурс Кіру режимі: <https://kk.wikipedia.org/> [Қаралған күні: 24.11.5024]

[8] Шоқай М. Таңдамалы шығармалар. Үш томдық. Т1. – Алматы: Қайнар, 2007. – 352б.

[9] Мәмесейт Т. Шерхан Мұртаза. – Астана: Елорда, 2002. – 283б.

[10] Мұртаза Ш. Бір кем дүние: Ойтолғау. – Алматы: Жазушы, 2008. – 176б.

[11] Аймауытов Ж. Шығармалар жинағы. Т5. - Алматы: Ғылым, 1996. - 512 б.

[12] Құнанбайұлы А. Абайдың қара сөздері. – Алматы: Мазмұндама, 2022. – 148б.

[13] Жарықбаев Қ.Б., Табылдиев Ә. Әдеп және жантану, - Алматы: Атамұра, 1996. – 224 б.

[14] Рамазанова Д.Ж., Тоғайбаева А.К., Мухтаров С.М., Жүзеев С.Ә. Білім беру үдерісінде болашақ көшбасшыларды тәрбиелеу әдістері// Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ ХАБАРШЫСЫ. Педагогика ғылымдары сериясы. – 2024. - №1. – 60-75бб.

REFERENCES

[1] Memleket bassısı Qasım-Jomart Toqaevtiń Ulttıq qurılıstaydıń I otırısında söylegen sózi (Speech by the Head of State Kassym-Zhomart Tokayev at the 1st session of the National Congress) – Kirw rejimi: <https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-ulttyk-kuryltaydyn-i-otyrysında-soylegen-sozi-165458> [Qaralğan küni: 24.11.5024]

[2] Uzakbaeva S.A., Şalgınbaeva Q. Sultanmaxmut Torayğırovtiń pedagogikalıq közqarastarı (Pedagogical views of Sultanmakhmud Toraigirov). Oqw quralı. - Almatı: Bilim, 1998. - 125 b.

[3] Qalıev S., İmanbekova B. Axmet Baytursınovtiń pedagogikalıq muraların oqw-tärbie jüyesine paydalanw (Using the pedagogical heritage of Akhmet Baitursynov in the educational system). Oqw-ädistemelik qural. - Almatı: Ölke, 2002. - 224 b.

[4] Tüsipbekova M.B. Aqın-jırawlar muralarındağı éстетikalıq tärbie oyları (esthetic educational ideas in the heritage of poets and lyricists). Ped.ğ.k. ğıl. dār. alw üşin dayındalğan diss. – Qarağandı, 2009.- 184b.

[5] Qudaybergenova K. Quzırlılıqtıń pedagogikalıq kategoriya retinde damwınıń zañdılıqtarı (Patterns of development of competence as a pedagogical category) // QazUW xabarşısı. Pedagogika seriyası. - 2013. - № 1(38). – B.9-16

[6] Qunanbaeva S.S. Bilim berw paradigması: Joğarı mektep jüyesine quzirettilikke negizdelgen täsildi engizw (Educational paradigm: Introduction of a competency-based approach to the higher education system). //International Journal of environmental & Science Education. – 2016. – №18. – 12699-12710 b.

[7] Wikipeđiya (Wikipedia). Élektrondı reswrs Kirw rejimi: <https://kk.wikipedia.org/> [Qaralğan küni: 24.11.5024]

[8] Şoqay M. Tañdamalı şığarmalar (Selected works). Üş tomdıq. T1. – Almatı: Qaynar, 2007. – 352b.

[9] Mämeseyt T. Şerxan Murtaza (Sherkhan Murtaza). – Astana: Elorda, 2002. – 283b.

[10] Murtaza Ş. Bir kem dünıe: Oytolğaw (One Less World: Reflections). – Almatı: Jazwşı, 2008. – 176b.

[11] Aymawıtov J. Şığarmalar jınağı (Collection of Works). T5. - Almatı: Ğılım, 1996. - 512 b.

[12] Qunanbayulı A. Abaydıń qara sözderi (Abai's Black Words). – Almatı: Mazmundama, 2022. – 148b.

[13] Jarıqbaev Q.B., Tabıldıev Ä. Ädep jäne jantanw (Ethics and soul knowledge) - Almatı: Atamura, 1996. – 224 b.

[14] Ramazanova D.J., Toğaybaeva A.K., Mwxtarov S.M., Jüzeev

S.Ä. Bilim berw üderisinde bolaşaq köşbaşılardı tärbiälew ädisteri (Methods of educating future leaders in the educational process) // Abılay xan atındaǵı QazXQjÄTW XABARŞISI. Pedagogika ǵılımdarı seriyası. – 2024, №1. – 60-75bb

ЗНАЧЕНИЕ ТВОРЧЕСТВА Ш. МУРТАЗЫ В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНО-ЛИДЕРСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ

*Саурыкова Ж.М.¹, Тамабаева К.У.², Елубаева Р.С.,³ Курманбекова А.С.⁴

*^{1,2,3,4}Международный Таразский университет имени Шерхана Муртазы, Тараз, Казахстан

Аннотация. Лидерские качества очень важны в любом обществе. В связи с этим основное внимание в статье уделяется научному исследованию педагогического значения творчества общественного деятеля Ш. Муртазы по формированию духовных и лидерских компетенций будущих специалистов, в сочетании с общеказахстанскими идеями и актуальными проблемами высшего образования.

Целью данной статьи является выявление педагогических показателей путем анализа значимости формирования духовных и лидерских профессиональных компетенций будущих специалистов на основе творчества Ш. Муртазы, а также новых идей и запросов общества.

Таким образом, научно обоснована важность формирования духовных и лидерских качеств будущих специалистов на национальном уровне, которые рассматриваются как основные субъекты процесса формирования нового качества нации и обновления общественного сознания. Также, в статье проанализированы и определены основные показатели формирования духовных и лидерских качеств будущих специалистов.

На основе национальных ценностей, научная новизна статьи наглядно продемонстрирована исследованием Шерхана Муртазы, раскрывающим новизну мира ценностей, столь необходимых человечеству, и научным обоснованием формирования духовных и лидерских компетенций честных граждан, столь необходимых Новому Казахстану.

На самом деле Шерхан Муртаза был не только автором художественных произведений, но и настоящим патриотом своего народа. Его страна гордилась им, и поэтому каждое его высказывание наполнено жизненно важной информацией и имеет глубокое педагогическое значение.

Результаты исследования показывают важность духовных и лидерских качеств для каждого человека, в том числе и служение обществу и активная личность Шерхана Муртазы, являющаяся прекрасным примером для подражания. Научно обосновано, что накопленные знания жизненного опыта и непоколебимая любовь к своему народу не только формируют духовные и лидерские компетенции будущих специалистов, но и воспитывают личность в целом духовно зрелую, обладающую качествами, сочетающимися с рассудительностью. Результаты исследования, а именно, демонстрация роли будущего поколения, в том числе профессионалов, в формировании

духовных и лидерских компетенций, анализ значимости и педагогических последствий концептуального образования, выявление содержательных особенностей, прояснили его научную и практическую значимость.

Ключевые слова: духовное лидерство, компетентность, профессионал, национальное образование, ценности, педагогические идеи, личность, писательство, художественное творчество, высшее образование, опыт

THE IMPORTANCE OF SH. MURTAZA'S CREATIVITY IN THE FORMATION OF SPIRITUAL AND LEADERSHIP SKILLS

*Saurykova Zh.M.¹, Tamabayeva K.U.², Elubayeva R.S.³, Kurmanbekova A.S.⁴

^{*1,2,3,4} Taraz International University named after Sh. Murtaza,
Taraz, Kazakhstan

Abstract. Leadership skills are very important in any society. In this regard, the focus of the article is on the scientific study of the pedagogical essence of the work of the public figure Sh. Murtaza to form the spiritual and leadership skills of future specialists, in combination with common all-Kazakhstani ideas and current issues of higher education.

The article aims to identify pedagogical indicators by analyzing the importance of forming the spiritual and leadership professional competencies of future specialists based on Sh. Murtaza's creativity, as well as novice ideas and public demands.

The importance of training the spiritual leadership skills of future professionals at national level, who are seen as the main actors in the process of building a new quality of nation and renewing public consciousness, is thus scientifically substantiated. The main indicators for the formation of spiritual and leadership skills of future professionals are analysed and determined.

The scientific novelty of the article is demonstrated by Sherkhan Murtaza's study, which shows the novelty of the world of values so necessary for humanity and the scientific underpinning of the formation of spiritual and leadership skills of honest citizens based on national values so necessary for the New Kazakhstan.

In fact, Sherkhan Murtaza was not only a writer of works of art, but also a true patriot of his nation. His country was proud of him, and for this reason each of his statements is rich in important information and has a deep educational meaning.

The results of the study show how important spiritual and leadership skills are for everyone, including the public service and the active personality of Sherkhan Murtaza who is a great role model school. It is scientifically analysed that the accumulated life experience and unwavering love for the nation not only shape the spiritual and leadership skills of future specialists, but also form a person who is generally spiritually mature, endowed with qualities combined with prudence. The results of the research work, namely highlighting the role of the future generation, including specialists, in the development of spiritual and leadership skills, analysing the importance and pedagogical conclusions

of conceptual education, highlighting the content characteristics, clarified its scientific and practical significance.

Key words: spiritual leadership, competence, professional, national education, values, pedagogical ideas, personality, writing, artistic work, higher education, experience

Авторлар туралы мәлімет:

Саурықова Жұлдыз Мейірханқызы - PhD, Шерхан Мұртаза атындағы Халықаралық тараз университетінің доценті, Тараз, Қазақстан, e-mail: saurykova72@mail.ru <https://orcid.org/0000-0003-9044-6182>

Тамабаева Қаракөз Өмірзаққызы - филология ғылымдарының кандидаты, Ш.Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз университетінің доценті, Тараз, Қазақстан, e-mail: karakoztamabaeva1979@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-6734-9635>

Елубаева Рахат Сайлаубекқызы - педагогика ғылымдарының кандидаты, Ш.Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз университетінің доценті, Тараз, Қазақстан, e-mail: ERS40@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0001-7544-6523>

Құрманбекова Айгүл Сауқымбекқызы - педагогика ғылымдарының кандидаты, Ш.Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз университетінің доценті, Тараз, Қазақстан, e-mail: kurmanbekova@mail.ru <https://orcid.org/0000-0002-2428-9107>

Информация об авторах:

Саурықова Жұлдыз Мейірханқызы - PhD, доцент Международного Таразского университета имени Шерхана Муртазы, г. Тараз, Казахстан e-mail: saurykova72@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-9044-6182>

Тамабаева Қаракөз Өмірзаққызы - кандидат филологических наук, доцент Таразского Международного университета имени Ш. Муртазы, г. Тараз, Казахстан, e-mail: karakoztamabaeva1979@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-6734-9635>

Елубаева Рахат Сайлаубекқызы - кандидат педагогических наук, доцент Таразского Международного университета имени Ш. Муртазы, г. Тараз, Казахстан, e-mail: ERS40@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0001-7544-6523>

Курманбекова Айгул Сауқымбековна - кандидат педагогических наук, доцент Таразского Международного университета имени Ш. Муртазы, г. Тараз, Казахстан, e-mail: kurmanbekova@mail.ru <https://orcid.org/0000-0002-2428-9107>

Information about the author:

Saurykova Zh.M. - PhD, Taraz International University named after Sh. Murtaza, Taraz, Kazakhstan, e-mail: saurykova72@mail.ru <https://orcid.org/0000-0003-9044-6182>

Tamabayeva K.U. - Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Taraz International University named after Sh. Murtaza, Taraz, Kazakhstan e-mail: karakoztamabaeval979@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-6734-9635>

Elubayeva R.S. - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Taraz International University named after Sh. Murtaza, Taraz, Kazakhstan ERS40@mail.ru. <https://orcid.org/0000-0001-7544-6523>

Kurmanbekova A.S. Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Taraz International University named after Sh. Murtaza, Taraz, Kazakhstan e-mail: kurmanbekova@mail.ru <https://orcid.org/0000-0002-2428-9107>

Мақала түсті: 4 наурыз 2025

ӘОЖ 378.147

FTAMP 14.05.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.022>

МЕДИЦИНАЛЫҚ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ СТУДЕНТТЕРІНЕ КӘСІБИ ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА КЕЙС ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

*Абдуллина А.А.¹, Узакбаева С.А.², Махметова Б.Т.³

*^{1,2}Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері
университеті, Алматы, Қазақстан

³Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бүгінгі таңда мамандарды оқытуда және білімін жетілдіруде кейс әдісі жан-жақты пайдаланылуда. Бұл өмірде кездесетін күрделі мәселені терең меңгеруде қолданылатын зерттеу тәсілі. Кейс әдісінің проблемалық-бағдарлық оқытудан айырмашылығы, ол нақты мысалдарға негізделеді. Медицина саласындағы кейстер емделушінің денсаулығынан, дербес жүргізілген диагностикасы мен емдеу практикасын таңдауынан көрініс беретін нақты жағдаятты талдаудағы интерактивті құрал болып табылады. Кейс әдісін шетел тілі сабақтарында медик-студенттерді оқытуда қолданудың өзектілігі ҚР Мемлекеттік жоғары білім беру стандартымен айқындалады. Онда сабақты белсенді және интерактивті түрде жүргізу (компьютерлік белсендіру, іскерлік және рөлдік ойындар, нақты жағдаяттарға талдау, психологиялық және т.б. тренингтер, топтық дискуссиялар және т.б.) қарастырылады. Кейс әдісін қолдану оқытудың дәстүрлі әдістерін (лекциялық және практикалық сабақтар) толықтырады және жаңа білімді меңгеруімен шектелмей, кәсіби құзыреттілік пен ойлау әрекетін, біліктілік мен дағдыны қалыптастыруға бағытталады.

Мақаланың мақсаты – кейс әдісінің мазмұнын оқытудың интерактивті әдісі ретінде негіздеу және оның жоғары медициналық оқу орны студенттерімен шетел тілі сабақтарын өткізудегі тиімділігін анықтау.

Кейс әдісін медициналық жоғары оқу орындары студенттеріне кәсіби шетел тілін оқытуда қолдану білім беру процесін жаңартуға, студенттердің кәсіби коммуникативтік дағдыларын дамытуға және практикалық даярлығын арттыруға мүмкіндік береді. Нәтижесінде бұл зерттеу медицина мамандарының кәсіби біліктілігін арттыруға және олардың халықаралық стандарттарға сай жұмыс істеуіне ықпал етеді.

Зерттеудің нәтижесінде, медициналық жоғары оқу орындары студенттеріне кәсіби шетел тілін оқытуда кейс әдісін қолдану олардың кәсіби коммуникативтік дағдыларын, аналитикалық ойлауын және практикалық қабілеттерін айтарлықтай дамытады. Сонымен қатар, бұл әдіс студенттердің медициналық тапсырмаларды шетел тілінде шешу қабілетін жетілдіріп, олардың кәсіби даярлығын арттырады. Мақалада педагогикалық кейстерді жоғары медициналық оқу орындары студенттеріне шетел тілін оқытуда пайдалануға байланысты практикалық әдістер мен амал-жолдар ұсынылады.

Тірек сөздер: кейс, кейс әдісі, медициналық кейс, кәсіби шетел тілі, кейс технологиясы, құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік, жағдаят, интерактивті құрал, педагогикалық кейстер

Кіріспе

Кейс әдісін кәсіби-бағдарланған тәсіл аясында қолдану маңызды болып табылады. Зерттеудің өзектілігі бұл әдісті медициналық университеттерде студенттерді кәсіби-бағдарлы оқыту шеңберінде пайдалану мәселесінің жеткіліксіз зерттелуіне және практикалық тәжірибесін талдау қажеттілігіне байланысты. Сонымен қатар, шетел тілі мұғалімдерінің лингвистикалық міндеттерді шешумен қатар, студенттерді болашақ кәсіби қызметіне даярлау қажеттілігі де өзекті. Бұл тапсырманы орындауда ең тиімді әдіс – мамандыққа және қызмет саласына бейімделген кейс әдісі болып табылады. Ол заман талабына сай, қоғамның даму стратегиясына негізделген, болашаққа бағдарланған және жаңартылған білім беру технологиялары мен ұйымдастыру формаларын қамтиды. Бұл әдіс студенттердің коммуникативтік, лингвистикалық, пәндік, әдістемелік және әлеуметтік-лингвистикалық құзыреттіліктерін дамытуға ықпал етеді.

Кейс әдісі сонымен бірге білімге практикалық көзқарасты қамтамасыздандырады, пайымдау дағдыларын дамытатын тиімді оқыту тәсілі ретінде қабылданады. Ол топтық пікірталас пен мәселелерді шешуге бағытталған сұрақтар мен әрекеттер арқылы студенттердің жоғары дәрежедегі ойлау қабілеттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Кейс әдісінің басымдылығын оқытушы ұсынған нақты жағдайды және қосымша ақпараттарды талдау, оңтайлы шешім даярлау және оны аудиторияға ұсыну. Шешімді таңдау процесі студенттер үшін үлкен құндылыққа ие, әрі олардың аналитикалық ойлауын дамытуға көмектеседі. Бұл әдіс пәндердің бәрінде, соның ішінде ағылшын тілінде кеңінен қолданылады. Білім беру терминологиясында кейс әдісі проблемалық оқытумен тығыз байланысты парадигма ретінде қарастырылады. Ол нақты өмірлік мәселелерден туындаған клиникалық және клиникалық емес жағдайларды қарастырады, студенттердің бұрынғы тәжірибелерін біріктіруге бағыттайды.

Материалдар мен әдістер

Кейс әдісі – бұл ұзақ уақыттан бері қолданылып келе жатқан педагогикалық тәсіл. Оның негізін қалаушы К.К. Лангделл 1870 жылы Гарвард заң мектебінде студенттерге теорияны жаттаудың орнына нақты сот тәжірибелерін талдауды ұсынған. Уақыт өте келе, ол бизнес және басқару салаларында кеңінен таралды, XX ғасырдың 70-80 жылдарында кәсіби білім беруде әлем бойынша қолданылды. Бұл әдіс бүгінгі білім беру жүйесінде де өзінің жалғасын табуда. Оны алыс және жақын шетелдерде орындалған ғылыми зерттеу жұмыстары дәлелдейді. Мәселен, Артюхина А.И. мен Чумаков В.И. кейс-әдісінің функциясы тәсілмен студенттерге шешілмейтін күрделі құрылымдалмаған проблемаларды үйрету деп түсіндіреді және

оқу кейстерінің жіктемесіне жан-жақты сипаттама беріп, ситуациялық тапсырмаларды білім беруде пайдаланудың маңызын баса көрсетеді [1].

Ғалымдардың бірқатары (Русакова М.М., Серикова Т.М. және т.б.) медициналық жоғары оқу орындарында кейс-әдісі тек науқастарды диагностикалау немесе емдеуге қатысты мәселелерді шешу үшін ғана емес, сонымен қатар студенттердің шетел тілінде сөйлеу дағдыларын жетілдіруге де қолдануға болады, бұл әдіс ағылшын тілі сабағында оқытушы ұсынған жағдаяттар арқылы жүзеге асады десе [2], енді бірі (Иванова О.Г., Мордык А.В. және т.б.) кейс-әдісінің енгізілуі оң нәтиже беретінін, нақтырақ айтқанда, студенттердің қызығушылығының артуын және оқытушының мотивация деңгейінің жоғарылағанын атап өтеді [3].

Сонымен бірге, медициналық білім берудің шетелдік практикасы кейс әдісінің көкейкүстілігін растайды. Мысалы, Thistlethwaite J.E кейс-әдісті қолданудың тиімділігін сарапшылар бағалауы негізінде талдаған зерттеу нәтижелерін талқылай келе, студенттердің басым көпшілігі кейстерді оқу процесінде қолдану пайдалы деп санайтынын атап өтеді. Бұл олардың білімін жақсартады, ал оқытушылардың пікірінше, кейс-әдіс студенттерді шабыттандырып, оқуға ынталандырады [4].

Ал бірқатар жұмыстарда (Cook D.A., Crowe S. және т.б.) бүгінгі медициналық білім беруде Web-сайттар мен интернет-қосымшаларды қолдану арқылы жүзеге асырылып жатқанын атап көрсетіледі. Мәселен, Cook D.A. «Web-based learning: pros, cons and controversies» атты мақаласында Web-технологиялар негізіндегі білім берудің болашағы бар екенін растайды. Себебі бұл әдістің дәстүрлі тәсілдермен салыстырғанда бірқатар артықшылықтары бар: қашықтан оқыту мүмкіндігі, курсты жаңартудың жеңілдігі, икемді оқу кестесі, білім беруді жекелендіру, оқытудың инновациялық әдістері және оқу құжаттамасын автоматтандыру [5].

Қазақстанда да кейс әдісі нақты технология ретінде зерттеліп, қолданылуда (мысалы, Қайырбекова Г., Бекмұханбетова А., Әбдіқалықова Ж., Тұрсынбекова А. Және т.б.).

А.М. Долгоруков бұл әдісті белсенді проблемалық-жағдаяттық талдау тәсілі ретінде қарастырады, оның мақсаты – студенттермен топтық жұмыс кезінде нақты жағдайларды талдау мен практикалық шешімдер қабылдау деп дәлелдейді [6].

Жақын шетел ғалымдарының ішінде бірқатар ғалымдар (Абдукадыров А.А., Тураева Б.З., Деркач А.М., Федотова О.Д., Джамалдинова М.Т., Дүйсеева Л.А. және т.б.) кейс әдісі ұғымына өздерінің анықтамаларын береді. Осылардың ішінде, А.А.Абдукадыров пен Б.З.Тураева кейс әдісі деген: «проблемалық жағдайды талдауға негізделген және бір уақытта рөлдік ойындар элементтерін, жобалық әдістерді және ситуациялық талдауды қамтитын заманауи білім беру технологиясы» деп тұжырымдаса [7,б.659], Деркач А.М. кейс әдісі дегенді «мұғалімнің студенттер тобында тапсырманы талқылауды ұйымдастыруына негізделген, айқын немесе жасырын проблемасы бар нақты жағдайды сипаттайтын белсенді оқыту

әдісі» деп түсіндіреді [8, б. 22]. Ал О.Д. Федотованың түсінігінде кейс әдісі деген - студенттің нақты жағдайды шешудегі тәжірибесін байытуға мүмкіндік беретін, әр түрлі материалдарда құжатталған түпнұсқа аналитикалық технология [9]. Джамалдинова М.Т. мен Дүйсева Л.А. болса, кейс әдісі - студенттердің нақты немесе қиялдағы жағдайларына өзіндік баға беруі, айтайын деген ойы мен пікірін ықшам әрі толық жеткізуі сияқты жеке тұлғалық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Бұл әдіс студенттердің жаңа қасиеттер мен іскерліктерді қалыптастыруына, түрлі проблемаларды талдауға және шешуге, сондай-ақ ақпаратпен жұмыс істеуді үйренуге үлкен көңіл бөледі деп дәлелдейді [10].

Мәселені тереңірек зерттеуге мүмкіндік беретін ғылыми зерттеу әдістері салыстыру, жалпылау, талдау және синтездеу болып табылады. Мақалада теориялық негіздер зерттеліп, практикалық тәжірибе жалпыланды және кейс әдісінің ерекшеліктері талданды. Зерттеу барысында ағылшын тілі курсы аясында педагогикалық кейстерді енгізу тәжірибесі қарастырылды.

Сонымен қатар, кейс технологиясы проблемалық жағдаяттарды талдауға негізделген интерактивті оқыту әдісі ретінде қарастырылады, ол білім алуға және жаңа дағдылар мен кәсіби қасиеттерді дамытуға бағытталған [8, б. 22].

Х.Б. Акбаеваның еңбегінде кейс әдісі лингвистикалық емес университетте студенттердің бейіндік мамандануын дамыту үшін қалай қолдануға болатыны көрсетіледі [11]. Оқыту процесінде белгілі бір оқу бағыты бойынша студенттердің болашақ кәсіби қызметінің ерекшеліктерін көрсететін кәсіби бағытталған кейстер шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырумен бірге студенттердің кәсіби дағдыларын дамытуға да ықпал етеді.

Мұндай анықтамалар баршылық. Барлық зерттеушілер анықтаманы өздерінің зерттеу пәніне қарай береді. Демек, кейс әдісі дегеніміз не? Кейс әдісі, немесе жағдаяттық талдау әдісі – бұл шынайы жағдаяттарды мазмұндайтын оқыту техникасы (медик-студенттер үшін бұл клиникалық жағдайлар). Жиі қолданылатын кейстің түрлері:

- Жазбаша түрі (емделуші ауруының тарихын сипаттайды);
- Модельдеу;
- Видеокейстер;
- Интерактивті;
- Өндірістік (практика өту барысында)

Кейс әдісі нақты жағдайларға еліктеу және шет тілінде қарым-қатынас мәселелерін шешуге негізделген, бұл теориялық білімді меңгерумен қатар, нақты жағдайларда жұмыс істеуді қамтиды.

Кейс әдісіне негізделген оқыту сыни ойлау, мәселені шешу, клиникалық пайымдау және талдау сияқты дағдыларды тиімді дамытумен байланысты. Бұл дағдылар, өз кезегінде, медицинаны терең меңгерудің ажырамас бөлігі болып табылады [12, 226-б.].

Мәселені шешу кезінде негізгі әрекетке сәйкес кейстерді зерттеу түрлеріне бөлуге болады: нақты зерттеу тапсырмасын шешетін зерттеу

кейстері, қажетті ақпарат алуға бағытталған ақпараттық, шығармашылық мәселенің шешімін табуға арналған шығармашылық, және нақты өмірлік жағдайларға ұсыныстар әзірлеуге бағытталған тәжірибелік кейстер.

Пәндік мазмұн саласындағы кейстер пәндік (бір пәнге арналған) және пәнаралық (бірнеше пәнді қамтитын) болып бөлінеді. Пәндік кейстер нақты оқу пәнінің мазмұнына негізделсе, пәнаралық кейстер басқа пәндермен байланыс орнатып, бірнеше білім саласын қолдануды талап етеді.

Тағы бір типологиялық белгі уақытша кеңістік болуы мүмкін. Уақытқа байланысты кейс түрлері:

- табиғи уақыт тәртібі;
- оқиғалар желісін толық суреттеп құрастыратын жағдаяттық тапсырмалар;
- ағым жағдайда өткен оқиғаларға егжей-тегжейлі талдау беріп, сипаттайтын болжамды сценарийлер болып бөлінеді.

Кейс әдісі динамикалық және икемді әдіс болғандықтан, әдісті оқыту мен оқу әрекетінде ендірудің нақты қадамдары немесе орындау тәртібі жоқ. Дегенмен, кейбір сарапшылар сабақта кейстерді ендірудің кейбір балама жолдарын ұсынады. Мәселен, Гупта Р. И. Мен Гровер Р.К. кейс зерттеуін келесі реттікте жүзеге асыру жолдарын белгілейді [12]:

1. кейсті құру
2. кейсті топтық талдау
3. миға шабуыл сессиясы
4. оқу мақсаттарын тұжырымдау
5. Нәтижелерді көрсету
6. Топпен бөлісу

Розэлл С. кейс-стади әдісін енгізудің 6 қадамын ұсынады[13]:

1. сценарийге қысқаша шолу
2. материалдарды талдау және кейсті оқу
3. басқа баламаларды зерттеу
4. нәтижелерді ұсыну және мәселені шешу жолдарын түсіндіру (шешу жолдарын түсіндіру)
5. бақылау сессиясы
6. студенттердің рефлексиясы.

Ағылшын тілі оқытушысы үшін кейсті даярлау – педагогикалық шеберлікті және уақытты талап ететін күрделі процесс. Кейс нақты материалды қажет етеді, ол проблемалық жағдайды және студенттер меңгеруі тиіс білім, білік және дағдылар жиынтығын көрсетеді.

Кейс әдісі барлығына таныс әдістерге негізделеді: жоба әдісі, рөлдік ойын, ситуациялық талдау және т.б. Сабақта ортақ мәселені шешу кезінде топтағы студенттердің бірлескен іс-әрекеті пайдалы болып табылады, ұйымдастыру кезінде студенттер оқу материалын, қосымша ақпаратты жақсы түсініп, игереді, сонымен қатар топта жұмыс істеуге және өз бетінше білім алуға үйренеді.

Оқытушының міндеті – проблемалық сұрақтар арқылы әңгіме немесе пікірталасқа бағыт беру, жұмыс уақытын бақылау, студенттердің назарын мағыналы ойға бағдарлау, ынта-ықыласын арттыру, жағдайды талдау процесіне барлық студенттерді белсендіру және т.б.

Кейс әдістемесі оқытудың әртүрлі әдістеріне негізделген, бірақ оқу мен тәрбие әрекетін ынталандыру әдістеріне басымдық беріледі. Кейс әдісін әдістемелік мән-мәтінінде танымның басқа, қарапайым әдістерімен біріктірілген күрделі жүйе ретінде қарастыруға болады. Оған модельдеу, жүйелік талдау, проблемалық әдіс, ой эксперименті, сипаттау әдістері, жіктеу және ойын әдістері жатады.

Кейс – күрделі құбылыс. Ол шынайы нақты фактілерді қамтумен ғана шектелмей, тұрақты сипаттамалар жиынтығын да иеленуі тиіс. Әрбір кейстің аясында: проблемалық, қақтығыс тудыратын, рөлдік ойынға негізделген, оқиғаға байланысты, белсенділікке негізделген, уақыттық және кеңістіктік және т.б. көріне алғаны жөн.

Нәтижелер және талқылау

Ағылшын тілі сабақтарында кейс әдісі әр студенттің тілдік саладан дайындық деңгейін ескеруге мүмкіндік береді, монологтық және диалогтік сөйлеу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі, сондай-ақ олардың шетел тілінде өз көзқарасын дәлелдеу және пікірталас жүргізу қабілеттерін дамытады. Сабаққа дайындық барысында студенттер дәрігерлер қолданатын типтік сөз тіркестерін пайдаланып, тақырыптық сөздік қорын кеңейтеді. Кейсті даярлау мен қолдану шетел тілін меңгеруде алған білімді жаңартуға және медициналық білім берудегі көпсалалы көзқарасты көрсетуге ықпал етеді. Құрастырылған кейс практикалық ағылшын тілі сабақтарында және сабақтан тыс жұмыстарда, ғылыми үйірмелерде, шетелдік студенттермен жұмыста қолданылуы мүмкін.

Осы тұрғыда, Колесниченко А.Н. кейс-стадилердің бірнеше ерекшеліктерін саралап көрсетеді [14]:

1. Кейс әдісі коммуникативті дағдыларды, соның ішінде пікірталас жүргізу, өз көзқарасын дәлелдеу және тыңдау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

2. Кейс әдісі ақпаратты жинау, талдау және логикалық пайымдау дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

3. Кейс-әдістері студенттердің шығармашылық қабілеттерін ашуға мүмкіндік береді, өйткені олар есептерді шешуде өзіндік ойлауын көрсетеді.

4. Негізгі мақсаты – теориялық білімдерді нақты кәсіби міндеттерді шешуде қолдану дағдыларын дамыту.

5. Цифрлық ресурстарды пайдалану студенттердің оқуға деген ынтасын арттырады, интерактивтілігі мен қарапайымдылығымен тартады.

Кейс әдісі студенттердің әртүрлі пәндерден алған білімдерін пәнаралық тұрғыда пайдалануға негізделген. Бұл білім шынайы, нақты жағдаяттарда мәселенің мәнін түсіне отырып қолданылады. Студенттер клиникалық жағдайды зерттеп, қойылған мәселенің мәніне үңілуі, мүмкіндігінше шешу жолдарын ұсынып, оқытушының жетекшілігімен сол жағдайға ең тиімді шешімді таңдауы тиіс.

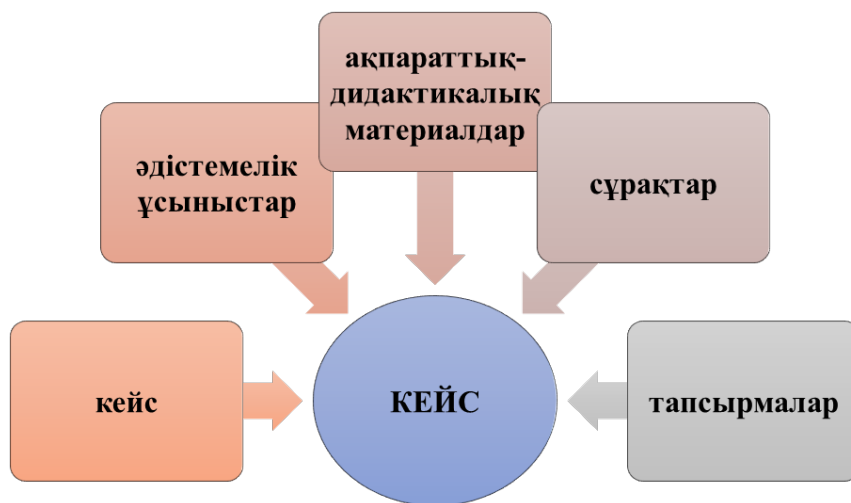
Бұл студенттерді кейс жағдайында дұрыс шешім қабылдауға бағытталған жағдаяттық мәселені белсенді талдау әдісі. Аталған әдіс ойын түріндегі әдіс болып табылмайды. Кейс әдісінің тікелей мақсаты – студенттер тобымен бірлесіп клиникалық жағдаятты (case) талдау және практикалық шешім шығару. Мысалы, студенттер науқастың ауру тарихымен мұқият танысып, барлық ерекше белгілерді зерттейді, науқастың анамнезі бойынша қандай сұрақтар қою керектігін шешеді, диагностикалық әдістер мен тесттерді ой елегінен өткізеді, өз диагнозын қояды. Оның соңғы кезеңі – ұсынылған емдеу алгоритмдерін бағалап, мәселені тиімді таңдай білу. Бұл үдерісті студенттер ағылшын тілінде жүргізеді және өз білімдері мен дағдыларын, белсенді тақырыптық лексиканы, медициналық терминологияны, медициналық процедуралардың, операциялардың және науқастарды оңалту әдістерінің сипаттамаларын қолдана отырып жүзеге асырады.

Мұндай оқыту әдістемесінің көптеген ерекшеліктері бар. Атап айтқанда:

- бірлесіп оқуды қолданады;
- оқытудың интеграциялануын жеңілдетеді;
- студенттерді оқуға ынталандырады;
- студенттің рефлексиясы мен сыни ойлауын дамытады;
- ғылыми қызығушылықты ескереді;
- теория мен тәжірибені ұштастырады;
- оқытуға қажетті түрлі дағдылардың дамуын қолдайды.

Кейстерге енгізілген клиникалық жағдайлар – бұл әдісті тиімді қолданудың негізгі құрамдас бөлігі. Кейс әдісі студентке белгілі бір жағдайды сезінуге (мысалы, науқастың туыстарымен сөйлесуге), өзін дәрігер рөлінде елестете отырып, науқастың ауру тарихын зерттеуге, мәселені түсіндіруге және интерпретациялауға, ұсынылған жағдаяттағы қатысушылардың жағымды және жағымсыз мінез-құлық үлгілерін бағалауға мүмкіндік береді.

Кейспен жұмыс кейстің өзін, оны орындау бойынша әдістемелік ұсыныстарын, ақпараттық-дидактикалық материалдарды, талқылауға арналған сұрақтарды, сонымен қатар студенттерге арналған тапсырмаларды камтиды (Сурет 1). Кейс әдісі үш кезең бойынша жүзеге асырылады: жеке дайындық, шағын топта талқылау, бүкіл топпен немесе сыныппен талқылау.

Сурет 1 - Кейспен жұмыс жүргізудің негізгі құрылымы

Біз шетел тілі сабағында кейс әдістерін қолдануда жоғарыда айтылған талаптардың бәрін ескердік. Төменде шетел тілі сабағына үзінді беріледі.

Шетел тілі сабағында біз медициналық аурулардың презентациясы тақырыбында кейс әдістерінің топтық түрін пайдаландық:

Case: Medical Disease Presentation

Objective: Enhance presentation abilities and proficiency in specialized medical terminology.

Situation: Work in groups of three. Develop and present a detailed overview of a particular illness (e.g., tuberculosis), covering aspects like epidemiology, clinical signs, diagnostic methods, treatment options, and prevention measures in the foreign language.

Әдістемелік ұсыныстар:

1. Белгілі бір ауруды тандап, оның клиникалық белгілері, диагностикасы, емдеу әдістері және алдын алу шаралары туралы толық мәлімет жинаңыздар.

2. Жинақталған ақпаратты нақты, түсінікті және кәсіби тілде баяндап, презентацияға дайындалады. Тілдік дағдыларды дамыту үшін тақырып бойынша терминологияны дұрыс қолдану маңызды.

3. Слайдтар, диаграммалар, суреттер және басқа визуалды материалдар арқылы ақпаратты тиімді жеткізуге көңіл бөлу керек.

4. Презентацияны сенімділікпен жүргізу, аудиториямен байланыс орнату және сұрақтарға нақты жауап беру дағдыларын дамыту.

6. Бағалау критерийлері: мазмұнның толықтығы мен дәлдігі, тілдік дағдылардың дұрыс қолданылуы, көрнекі құралдардың тиімділігі және презентация жүргізу шеберлігі негізінде бағаланады.

Ақпараттық-дидактикалық материалдар: негізгі терминдер мен сөз тіркестері: <https://5minuteenglish.com/english-for-health-essential-terms-and-phrases/>.

Questions:

1. What is the epidemiology of this disease?
2. What are the common clinical signs and symptoms of it?
3. What diagnostic methods are used to identify it?
4. What treatment options are available for tuberculosis?
5. What prevention measures can be implemented to control the spread of it?
6. Are there any recent advances or ongoing research related to its management?

1. Case: Planning a Public Health Campaign

Objective: Develop skills in professional communication for public health initiatives.

Situation: Work in groups of three. Create a health promotion campaign (e.g., raising awareness about vaccinations) aimed at a particular community or demographic group.

2. Case: Medical Ethics Challenge

Objective: Develop the ability to discuss ethical dilemmas using correct terminology and expressions.

Situation: In groups of three, analyze a scenario where patient confidentiality conflicts with public health responsibilities (such as reporting contagious diseases). Engage in a discussion about the relevant ethical principles and legal requirements.

3. Case: Pharmacology Case Study

Goal: Enhance skills in patient education and communication using precise medical terminology.

Situation: In groups of three, instruct a patient on proper medication usage, covering dosage, schedule, potential side effects, and safety.

Бұл үдерісті студенттер ағылшын тілінде жүргізеді және өз білімдері мен дағдыларын, белсенді тақырыптық лексиканы, медициналық терминологияны, медициналық процедуралардың, операциялардың және науқастарды оңалту әдістерінің сипаттамаларын қолдана отырып жүзеге асырады.

Шетел тілі сабағын кейс әдісі арқылы оқытуға көзқарасы туралы сауалнаманы 1 курс студенттері анонимді түрде онлайн режимінде толтырды. Сауалнамаға жалпы саны 16 студент қатысты. Сауалнама 6 сұрақтан тұрды, жауап нұсқалары — «иә», «жоқ», «білмеймін» форматында болды. Жиналған деректер математикалық өңдеуден өткізіліп, әр сұрақ бойынша оң («иә») жауаптардың пайыздық үлесі есептелді. Пайыздық үлесті анықтау формуласы келесідей:

$$P = \left(\frac{N(\text{иә})}{16} \right) \times 100\%$$

Сауалнама нәтижелері төмендегідей:

1. Кейс әдісімен өткен сабақ сіз үшін қызықты болды ма?

Бұл сұраққа 13 студент (81,25 %) оң жауап берді. Бұл дерек кейс

әдісінің кәсіби бағытталған ағылшын тілін үйрену барысында тиімді құрал екенін, студенттердің тілді меңгерудегі белсенділігін арттырғанын көрсетеді. Әсіресе, кәсіби терминологияны нақты жағдаятта қолдану тілдік құзыреттілікті тереңдетуге ықпал еткені байқалады.

2. Кейс тапсырмалары кәсіби медициналық терминдерді қолдануға көмектесті ме?

Бұл сұрақ бойынша 11 студент (68,75 %) «иә» деп жауап берді. Бұл көрсеткіш тақырыптық лексикамен жұмыс жасау барысында студенттердің терминологиялық қоры байып, нақты клиникалық жағдаяттарда терминдерді орынды қолдана алғанын білдіреді. Презентациялар мен пікірталас кезінде бұл дағдылар практикалық түрде бекітілді.

3. Кейс әдісі шетел тілінде ойлау қабілетіңізді дамытуға әсер етті ме?

9 студент (56,25 %) диалогтық және монологтық сөйлеу дағдыларының жақсарғанын атап өтті. Бұл нәтиже кейс әдісінің ауызша қарым-қатынасқа құрылғанын, сондай-ақ оқушылардың өз ойын шет тілінде еркін жеткізе алуына жағдай жасағанын дәлелдейді.

4. Сабақ барысында шынайы өмірдегі жағдайларды талдау сізге ұнады ма?

10 студент (62,5%) сабақтың тапсырмаларын мазмұнды, тартымды деп бағалады. Бұл мәлімет студенттердің мотивациясы артқанын, сабақ құрылымының интерактивтілігі мен шығармашылық сипаты олардың қызығушылығын оятқанын көрсетеді.

5. Топтық жұмыс (талқылау, рөлдік ойын) сіздің сөйлеу дағдыңызды дамытуға ықпал етті ме?

10 студент (62,5 %) топтық жұмыстың пайдалы болғанын және өзара ынтымақтастық, рөлдік бөлу, бірлесіп шешім қабылдау сияқты дағдыларын жетілдіргенін айтты. Бұл көрсеткіш кейс әдісінің командалық жұмыста тиімді қолданылатынын дәлелдейді.

6. Кейс әдісін болашақ шетел тілі сабақтарында қолдану қажет деп ойлайсыз ба?

13 студент (81,25 %) бұл әдіс болашақ кәсіби қызметке дайындық тұрғысынан пайдалы болғанын айтты. Олар дәрігер рөлінде болу, науқаспен қарым-қатынас, диагноз қою, емдеу жоспарын ұсыну секілді тапсырмаларда өздерін шынайы жағдайда сезінгенін атап өтті.

Алынған нәтижелерге сүйенсек, студенттердің басым көпшілігі кейс әдісінің шетел тілін меңгеруде, кәсіби терминологияны қолдануда және топта жұмыс істеу сияқты маңызды дағдыларды дамытуда тиімді екенін растады. Сонымен қатар, тапсырмалардың мазмұнды және қызықты болуы олардың оқуға деген ынтасын арттырғанын көрсетті.

Бұл деректер кейс технологиясын кәсіби бағытталған шетел тілі сабақтарында қолданудың дидактикалық және лингводидактикалық әлеуеті жоғары екенін көрсетеді. Біз зерттеу барысында ұсынылған сабақ үлгілерінің бәрі кейс әдісінің шетел тілін оқытуда қолдануға болатын маңызды дидактикалық және лингводидактикалық әлеуеті бар екенін дәлелдейді. Медициналық университетте кәсіби ағылшын тілі сабақтарында кейс әдісін

енгізу студенттердің кәсіби бағытталған құзыреттерін жетілдіруге, кәсіби коммуникативті дағдыларын қалыптастыруға және болашақ дәрігердің жұмыс жағдайына дайындалуға ықпал етеді.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, болашақ дәрігерлерге ағылшын тілін меңгертуде кейс әдісін пайдаланудың тиімділігі мынада:

- студенттер бұл әдісті қызығушылықпен қолданады және одан әрі тереңдетіп оқуға ынталандырады;

- оқытушылар оқу үдерісіне белсенді қатысады, өйткені бұл әдістің барлық студенттерді топпен жұмыс істеуге және бақылап отыруға мүмкіндік береді;

- кейс әдісі жаңа оқу материалын меңгеруді шағын топтарда ұйымдастырылған жұмыс арқылы жеңілдетеді, алайда әрбір топ мүшесінің нақты жағдайды шешу барысында өз пікірі болады.

Болашақ дәрігерлер теориялық білім мен көптеген фактілерді жай ғана жаттап алумен шектелмей, сыни тұрғыда ойлау арқылы аналитикалық және диагностикалық дағдыларын дамытуы тиіс. Сондықтан бұл әдісті медициналық жоғары оқу орындарының оқу бағдарламасына енгізу өте маңызды, өйткені студент-медикистер нақты медициналық мәселелермен бетпе-бет келіп, талдау қабілеттерін дамытады. Кейс әдісі студенттерге нақты жағдаяттарды түсіндіру мен шешуде көмектесіп, танымдық қызығушылықтарын арттырады және шетел тілін үйренуге мотивация береді.

Кейс әдісі теориялық білімді қолдануға, әдіснаманы меңгеруге және практикалық тәжірибені жылдам игеруге көмектеседі. Бұл әдістің мүмкіндігі өте жоғары және оны тек шетел тілі сабақтарында ғана емес, өзге де оқу пәндерінде кеңінен қолдануға болады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Аргюхина А.И., Чумаков В.И. Интерактивные методы обучения в медицинском вузе: учебное пособие (мини-версия). - Волгоград, 2011. - 32 с.

[2] Русакова М.М., Серикова Т.М. Кейс-технологии занятиях английского языка в медицинском университете // Медицинское образование в XXI веке: традиции и инновации. Материалы XX Межрегиональной учебно-методической конференции 22 апреля 2015г.-Архангельск, 2015. - С. 130-132.

[3] Иванова О.Г., Мордык А.В. Использование метода кейсов в преподавании фтизиатрии в медицинском вузе. // Омский научный вестник. - 2014. - № 2. - С. 224-226.

[4] Thistlethwaite JE, Davies D, Ekeocha S, Kidd JM, MacDougall C, Matthews P, Purkis J, Clay D. The effectiveness of case-based learning in health professional education. A BEME systematic review: BEME Guide No.23. Access mode: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22578051>. [Date of access: 14.10.2024]

[5] Cook D.A. Web-based learning: Pros, cons, and controversies. // *Clinical Medicine*. -2007.- 7. -pp. 37-42.

[6] Долгоруков А. М. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения // *Технология case-study: учебнометодическое пособие* / – Нижний Новгород: НИУ РАНХиГС, 2014.- 140 с.

[7] Абдукадыров А.А., Тураев Б.З. Кейс-технология как средство повышения компетентности будущих инженерно-педагогических кадров // *Молодой ученый*. -2013.- № 6. - С. 659–665.

[8] Брыксина И.Е., Деркач А.К. Использование кейс-методов для развития лексических компетенций студентов медицинских специальностей в курсе «Иностранный (французский) язык в профессиональной сфере» // *Язык и культура*. - 2023. - №62. - С. 183-198.

[9] Федотова О.Д. Исследовательские и учебные кейсы этнопедагогической направленности в системе профессиональной подготовки студентов. Учебное пособие. – М.: Мир науки, 2022.-101 с.

[10] Джамалдинова М.Т., Дүйсеева Л.А. Шет тілін үйретудегі инновациялық технология түрлері: кейс стади технологиясы. // *International relations and international law*.- 2016. -73. С.39-41

[11] Акбаева Х.Б. Методика кейс-стади при обучении иностранному языку студентов // *Экономика и социум*. - 2021. - № 2-1 (81). - С. 471-474

[12] Gupta R., & Grover R.K. Case-based learning in neurophysiology: An educational paradigm for preparing undergraduate medical students for better clinical acumen. // *Health Sciences and Biomedical Research (KLEU)*. 2021.-14, - pp. 84 - 89.

[13] Roell C. Using a Case Study in the EFL Classroom. ERIC. 2019. <https://doi.org/EJ1236098> [Date of access: 10.09.2024]

[14] Колесниченко А.Н. Применение кейс-метода в рамках профессионально ориентированного подхода к обучению в техническом вузе. // *Педагогическое образование в России*, 2024.-2 - С. 177-184.

REFERENCES

[1] Artyukhina A.I., Chumakov V.I. Interaktivnye metody obucheniya v meditsinskom vuze: uchebnoe posobie (mini-versiya). – Volgograd, 2011. – 32 s.

[2] Rusakova M.M., Serikova T.M. Keys-tehnologii na zanyatiyakh angliyskogo yazyka v meditsinskom universitete // *Meditsinskoe obrazovanie v XXI veke: traditsii i innovatsii*. Materialy XX Mezhhregional'noy uchebno-metodicheskoy konferentsii 22 aprelya 2015 g. – Arkhangel'sk, 2015. – S. 130–132.

[3] Ivanova O.G., Mordyk A.V. Ispol'zovanie metoda keyesov v prepodavanii ftiziatrii v meditsinskom vuze // *Omskiy nauchnyy vestnik*. – 2014. – № 2. – S. 224–226.

[4] Thistlethwaite J.E., Davies D., Ekeocha S., Kidd J.M., MacDougall C., Matthews P., Purkis J., Clay D. The effectiveness of case-based learning in health professional education. A BEME systematic review: BEME Guide No.23.

Access mode: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22578051>. [Date of access: 14.10.2024].

[5] Cook D.A. Web-based learning: Pros, cons, and controversies // *Clinical Medicine*. – 2007. – Vol. 7. – Pp. 37–42.

[6] Dolgorukov A.M. Metod case-study kak sovremennaya tekhnologiya professional'no-orientirovannogo obucheniya // *Tekhnologiya case-study: uchebno-metodicheskoe posobie*. – Nizhniy Novgorod: NIU RANHiGS, 2014. – 140 s.

[7] Abdukadyrov A.A., Turaev B.Z. Keys-tekhnologiya kak sredstvo povysheniya kompetentnosti budushchikh inzhenerno-pedagogicheskikh kadrov // *Molodoy uchenyy*. – 2013. – № 6. – S. 659–665.

[8] Bryksina I.E., Derkach A.K. Ispol'zovanie keys-metodov dlya razvitiya leksicheskikh kompetentsiy studentov meditsinskikh spetsial'nostey v kurse “Inostrannyi (frantsuzskiy) yazyk v professional'noy sfere” // *Yazyk i kul'tura*. – 2023. – № 62. – S. 183–198.

[9] Fedotova O.D. Issledovatel'skie i uchebnye keysy etnopedagogicheskoy napravlenosti v sisteme professional'noy podgotovki studentov. *Uchebnoe posobie*. – M.: Mir nauki, 2022. – 101 s.

[10] Dzhamaldinova M.T., Duyseeva L.A. Shet tilin uyretudegi innovatsiyalyk tekhnologiya turleri: keys stadi tekhnologiyasy // *International relations and international law*. – 2016. – № 73. – S. 39–41.

[11] Akbaeva Kh.B. Metodika keys-stadi pri obuchenii inostrannomu yazyku studentov // *Ekonomika i sotsium*. – 2021. – № 2-1 (81). – S. 471–474.

[12] Gupta R., Grover R.K. Case-based learning in neurophysiology: An educational paradigm for preparing undergraduate medical students for better clinical acumen // *Health Sciences and Biomedical Research (KLEU)*. – 2021. – Vol. 14. – Pp. 84–89.

[13] Roell C. Using a Case Study in the EFL Classroom. ERIC. – 2019. – <https://doi.org/EJ1236098> [Date of access: 10.09.2024].

[14] Kolesnichenko A.N. Primeneniye keys-metoda v ramkakh professional'no-orientirovannogo podkhoda k obucheniyu v tekhnicheskoy vuzе // *Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii*. – 2024. – № 2. – S. 177–184.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КЕЙС МЕТОДА ПРИ ОБУЧЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ МЕДИЦИНСКИХ ВУЗОВ

*Абдуллина А.А.¹, Узакбаева С.А.², Махметова Б.Т.³

^{*1,2} Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

³ КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

Аннотация. В настоящее время для обучения и повышения квалификации специалистов за рубежом применяется и активно развивается Кейс-метод (Case Based Learning). Это исследовательский подход, который используется для глубокого и многогранного понимания сложной проблемы

в контексте реальной жизни. Кейс-метод принципиально отличается от проблемно-ориентированного обучения тем, что осуществляется на конкретных примерах. Кейсы в области медицины являются интерактивным средством анализа конкретной ситуации, отражающей состояние здоровья пациента, проведения дифференциальной диагностики и выбора лечебной тактики.

Актуальность применения кейс-метода на занятиях иностранного языка в обучении студентов медиков определяется Государственным образовательным стандартом, в котором обращено внимание на необходимость использования активных интерактивных форм проведения занятий (компьютерные симуляции, деловые и ролевые игры, разборы конкретных ситуаций, психологические и иные тренинги, групповые дискуссии и др.) Применение кейс-метода дополняет традиционные методы обучения (лекции и практические занятия) и направлено не столько на получение новых знаний, сколько на формирование профессиональной компетентности, умений и навыков мыслительной деятельности.

Цель статьи - обосновать содержание кейс метода как интерактивного метода обучения и определить его целесообразность при проведении занятий иностранного языка со студентами высшего медицинского учебного заведения. Использование кейс метода в обучении профессиональному иностранному языку студентов медицинских вузов способствует модернизации образовательного процесса, развитию профессиональных коммуникативных навыков и повышению практической подготовленности студентов. В результате данное исследование способствует повышению профессиональных компетенций медицинских специалистов и их подготовке к работе в соответствии с международными стандартами.

Результаты показывают, что применение кейс-метода в обучении студентов-медиков профессиональному иностранному языку существенно развивает навыки профессионального общения, аналитического мышления и практических умений. Кроме того, этот метод улучшает способность студентов решать медицинские задачи на иностранном языке и повышает их профессиональную подготовку. В статье представлены практические примеры, использования педагогических кейсов при обучении профессиональному медицинскому иностранному языку студентов высших медицинских учебных заведений.

Ключевые слова: кейс, кейс-метод, медицинский кейс, профессиональный иностранный язык, кейс технологии, компетентность, профессиональная компетенция, ситуации, интерактивные средства, педагогические кейсы

THE USE OF THE CASE METHOD IN TEACHING PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE TO MEDICAL UNIVERSITY STUDENTS

*Abdullina A.A.¹, Uzakbayeva S.A.², Maxmetova B.T.³

^{*1,2} Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

³ Abylai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The purpose of the article is to substantiate the content of the case study as an interactive teaching method and to evaluate its feasibility for use in classes for students of the medical faculty. This study reviews the theoretical materials of both domestic and foreign researchers and analyzes the practical application of the case method. The article examines various definitions of the concept of the case method.

Comparison, generalization, analysis, and synthesis were used as scientific methods that enable a deeper understanding of the problem. The article considers the theoretical foundations, accumulated practical experience, and features of the case method. During the research, the experience of implementing pedagogical cases within the framework of an English language course was analyzed.

Scientific and practical significance: the use of the case method in teaching professional foreign languages to students of medical universities allows for modernization of the educational process, development of students' professional communicative skills, and enhancement of their practical training. As a result, this study contributes to improving the professional qualifications of medical specialists and their readiness to work in accordance with international standards.

The results demonstrate that applying the case method in teaching a professional foreign language to medical students significantly develops their professional communication skills, analytical thinking, and practical abilities. Additionally, this approach improves students' capacity to solve medical situations in a foreign language and increases their overall professional training. Consequently, this method helps enhance the qualifications of medical professionals in line with international standards and boosts their effectiveness in professional activities. The article also provides examples of cases used for teaching a professional medical foreign language to students in higher medical institutions.

Key words: case, case method, medical case, professional foreign language, case technologies, competence, professional competence, situations, interactive tools, pedagogical cases

Авторлар туралы мәлімет:

Абдуллина А.А.- докторант, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: azhar_abdullina@mail.ru

Узақбаева С.А. – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

Махметова Б.Т. – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Информация об авторах:

Абдуллина А.А. — докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: azhar_abdullina@mail.ru

Узакбаева С.А. — доктор педагогических наук, профессор, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

Махметова Б.Т. – кандидат педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан

Information about authors:

Abdullina A.A. – PhD student, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: azhar_abdullina@mail.ru

Uzakbayeva S.A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

Makhmetova B.T. – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Мақала түсті: 12 мамыр 2025

ӘОЖ 372.8

ҒТАМР 14.25.00

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.023>

ЕКІНШІ ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ТІЛАРАЛЫҚ САЛЫСТЫРУ

Аубакирова А.К.¹, *Тусупова Г.К.²

^{1,*2}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Екінші шет тілін оқыту мәселелері, оны оқытудың теориялық негіздерін дамыту тұрғысынан да, оқыту тәжірибесінің тұрғысынан да зерттеушілер үшін өзекті болып қала береді. Ағылшын тілінің қоғамымызда жетекші орынға ие болуына қарамастан, неміс тіліне деген қызығушылық әлі де бәсеңдеген жоқ, бұл көптеген университеттердегі оқытушылардың назарының неміс тілін екінші шет тілі ретінде оқытуға ауысуын түсіндіреді. Мақалада ағылшын тілінен кейін екінші шет тілді оқытудың лингводидактикалық аспектілері көрсетілген. Негізгі зерттеу әдісі салыстырмалы талдау болды.

Зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми еңбектерге шолу екінші шет тілін оқытудағы контрасттық әдіс ең тиімді болып көрінетінін көрсетті. Оқыту тәжірибесіне сүйене отырып, неміс тілін екінші, ал бірінші ретінде ағылшын тілін мысалға ала отырып, бір тілдің екінші тілге оң әсері де, одан туындайтын кедергі де көрсетілген.

Контрастивті лингвистика екінші шет тілін жақсы меңгеруге ықпал ететін тілдердегі айырмашылықтарды анықтауға және сипаттауға көмектеседі және грамматикалық және концептуалды жүйелердегі сәйкессіздік жағдайларын түсіндіреді. Тілдік материалды беру стратегиясы және студенттердің алғашқы шет тілін меңгеру кезінде жинақтаған оң тәжірибесінің әсері көрсетіледі.

Тірек сөздер: екінші шет тілі, ШТ оқытудың әдістемесі, контрасттық тәсіл, интерференция, салыстырмалы талдау, алғашқы шет тілі, лингводидактикалық аспектілер, контрастивті лингвистика

Кіріспе

Контрастивті лингвистиканың тәсіл ретінде кең тарала басталуы, біздің көзғарасымыз бойынша, теория саласында да, шетел тілдерін оқытуда да негіз болуымен байланысты. Бұған негіз: ғылыми бағыт ретінде Р. Ладоның [1] идеясы жүзеге асты, практикалық бағытта жаңа тілді оқыту әдістемесін әзірлеуге үлесі қосылды. Салыстырмалы талдаудың кең қолданысының себебі, біздің ойымызша, шетел тілін оқыту үрдісін оңтайландыру мақсатымен жүзеге асырылуының жақсы нәтижелерінде.

Өткен ғасырдан келе жатқан бұл идея қазіргі таңда тілдерді салыстыра отырып зерттеу өзінің тиімділігін көрсетті деген лингвистика саласының ғалымдармен толықтай келісуге болады [2, 15 б.]. Бұған негіз деп біз салыстыру барысында кез келген тілдік элементтерін қарастыру тәсілдері жүзеге асуын санаймыз.

Сонымен қатар, біздің ойымызша, контрастивті лингвистиканың жетістіктері зерттеу барысындағы нәтижелерді кең қолданудың тиімділіктерін арттыру жолдарын ұсынады деп қарастырамыз, үйткені шетел тілін оқытуда практикалық мүмкіндіктер мен кедергілерді атап көрсетуді айқындайды.

Біздің бұл салаға назар аударуымыз Қазақстандағы білім берудегі заманауи аспектілердің бірі бүгінгі күні зерттеушілік құзыреттілікті дамытуды көздейтін зерттеуге бағытталған білім берумен байланысты. Білім беруде туындаған мәселелерді оқытушының шеше білу және тәжірибесін жетілдіру қажеттілігі, ғылыми теорияларға негізделген қолайлы зерттеулерді және олардың нәтижелерін талап етеді [3, 128 б.]. Екінші шет тілін оқыту үрдісі мен тәжірибесі де қазіргі таңда Қазақстанға тән мәселе.

Ағылшын тілінен кейін неміс тілін оқыту үрдісінде интерференциялық құбылыстар байқалады. Интерференцияның позитивті оң түрі де жиі кездеседі. Студенттерде саналы көзқарасты қалыптастыра отырып, тасымалдаудың жағымсыз салдарын бақылау арқылы шетел тілін оқытудың тиімділігін арттыру мағызды.

Сонымен қатар оқу материалдарын мазмұндық жағынан ұтымды өңдеу, әсіресе бастапқы кезеңде, жаңа тілді оқи бастағанда тілді меңгеруде жақсы нәтижелерге әкеледі [4]. Әдістемелік жағынан мазмұнды өңдеуде біз регионалды контентті қарастыра отырып, ағылшын тілінде өткен мәтіндерінің құрылымын қолданып, сөйлемдерді құрастыру, есте сақтау үрдістерін оңайраттық.

Уақыт өте келе бірінші шетел тілінің әсері азаяды.

Біздің ойымызша әр үрдісті педагогикалық басқару арқылы керекті жаққа бағыттауға болады.

Бірінші қадам: қажетті стратегиялар әдістемелік әдебиеттерден іріктеп алынды.

Екінші қадам: қарастырылып отырған екі тілдің салаларындағы ерекшеліктері мен ұқсастықтарына байланысты сараптау жасалды. Мысал келтірер болсақ, ағылшын және неміс тілдері туыс тілдерге жатады, сөздік қорда оң тасымалдауға жағдай жасайды: seminar – das Seminar, innovation – die Innovation.

Үшінші қадам: Сараптауға байланысты, интуитивті тасымалдау оқытуда оң әсерін тигізері анық болғандықтан, интуитивті тасымалдауға жол беріп, оқытуда сыртқы сүйемелдеусіз бұрын алған білімін пайдалана алатын мүмкіндігі болатын ситуацияларды қолдану. Бұл стратегияны қолдану ағылшын және неміс тілдері бір тіл семьясына жататындығымен, тілдердің тарихи жақындығына және неміс тілінде англицизмдердің көп қолданылатынына байланысты.

Сонымен қатар тілді меңгеруде бақыланатын тасымалдаудың әсері зор. Бақыланатын тасымалдау қажетті когнитивті қолдауды құрумен тілдік құрылымдарды саналы түрде салыстыруды көздейтін стратегиясының арқасында жүзеге асты: қарастырылып отырған тілдердің лексикалық және грамматикаларындағы айырмашылықтарға байланысты.

Келесі стратегия ретінде жартылай бақыланатын тасымалдау стратегиясы қолданылды: студенттерді бағдарлауды тілдегі қажетті түсініктермен қамтамасыз еткеннен кейін сөйлеу түрлерін үйрету жүзеге асырылды.

Сонымен қатар жаңадан үйретілуіндегі тілге тән ерекшеліктер оқу үрдісінде жеке қарастыруды талап етеді. Мысалы, тіл аралық омонимдер, түсінбеушіліктерге әкелуі мүмкін.

Екінші шетел тілі ретінде неміс тілін ағылшын тілінен кейін оқытуда жоғары тиімділікті көрсетті. Шетел тілін оқытудағы әдістемесінің негізгі қағидаларының бірі болып саналатын саналық қағидасының жүзеге асуының нәтижесі.

Осы мақала аясында студенттердің ағылшын тілін бірінші шетел тілі ретінде үйрену үрдісінде алған тәжірибеге сүйене отырып неміс тілін оқудағы тиімділігі зерттеледі. Контрасттық тәсілдің бұл жағдайдағы жаңа шетел тілін меңгерудегі оң нәтижелерге қол жеткізудегі жолдары айқындалады.

Қазіргі уақытта екінші шетел тілін білу қажеттілікке айналып, оны оқытуға деген қызығушылық артып отыр. Осыған байланысты ғалымдардың екінші шетел тілін, атап айтқанда неміс тілін, оқыту әдістемесі мәселелеріне зерттеушілік назары аса түсуде.

Екінші шетел тілін үйрену мәселесі ғылыми әдебиеттерде тілдік өзара әрекетке және саналы салыстыруға қатысты аспектілер арқылы қарастырылады.

Біздің ойымызша, шетел тілін меңгеру кезінде студенттер әдетте, саналы немесе бейсаналық түрде оның элементтерін ана тілімен, немесе бұрын оқыған тілімен салыстырады. Бұл құбылыс салыстырмалы әдісті тиімді қолданыс құралдарының біріне айналдырды.

Орындалып отырған зерттеуде неміс тілін ағылшын тілінен кейін екінші шетел тілі ретінде оқытудағы салыстырмалы әдістің мүмкіндіктерді талданады.

Материалдар мен әдістер

Әр зертеуші салыстырмалы лингвистиканы, контрастивті әдісті спецификалық мәселеге байланысты қарастырса да, негізінде зертеулер салыстырылатын тілдердің ерекшеліктерінің дидактикалық маңызын көрсетеді [5], [6], [7], [8], [9].

И.Ф. Исенованың жұмысында лингводидактикалық сипаттың қолданбалы маңыздылығын атап көрсетілумен қатар, контрастивті лингвистиканың пәнін екінші тілді жақсы меңгеруге ықпал ететін тілдік ерекшеліктерді анықтауға және грамматикалық, тілдік жүйелердегі айырмашылықтарды түсіндіруге көмектесетін салыстыруларымен “ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы №2 (77) 2025

анықтайды [10, 73 б]. Екінші тіл ретінде біз екінші шетел тілін меңгеру үрдісін қарастырдық.

Біз контрастивті лингвистиканың жетістіктерін, бұл саладағы зерттеулерді: Э.Д. Сулейменованың (1996), И.Ф. Исенованың (2007), Л.К. Жаналинаның (2005), Н.В. Баграмованың (2005), И.Л. Бимның (2001), Б.А. Лapidустың (1973), А.А. Леонтьевтің (1997), И.А. Стернинаның (2006) қарастыра отырып, оқу материалдарын дайындауда екі қарастырылып отырған тілдердің салаларындағы тілдік зерттеулердің де материалдары қолданылды: А.В. Щепилованың (2005), У. Хиршфельдтің (2000), Г. Нойнердің (2009).

Нәтижелер

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, екінші курста екінші шетел тілі пәнінің басында жаттығулардың әр түрлерін, соның ішінде ойынды, белсенді қолдану студенттердің екінші шетел тіліне деген қызығушылығын аттырды. Ағылшын тілін бірінші шетел тілі ретінде оқығанда қолданылған жаттығулардың көптеген түрлері оларға таныс болғандықтан, неміс тілінің материалдарымен жұмыс формалары тиімділігі қол жетімді болды, неміс тілінің лексикалық және грамматикалық қорының тезірек меңгерілуін қамтамасыз етті, белсенді сөздік қорының қолдану жиілігін көтерді.

Жаттығулар мен екінші шетел тілінің тілдік материалдарымен жұмыс ұйымдастыру формаларын кез келген лексикалық тақырыптың аясында ұйымдастыруға болатындығыда нәтижелердің жақсы болуына ықпалын тигізді. Мысалдар ретінде „Сынған телефон“ ойынын келтіруге болады:

Студенттер оқытушы айтқан сөзді ретімен сыбырлап келесіге айтады. Ойын нұсқасы командада жұмыс іс теуді қамтиды: сөз ақырын айтылады, соңғы қатысушының міндеті өзді қаттаы даусын шығарып айтуда. Тезірек және қатесіз орындаған команда жеңеді. Студенттерде қайталау арқылы неміс тілінде тұрақты дыбыстау қалыптасып, жаңа лексикалық бірлестіктерді есте сақтау жүзеге асады.

Келесі мысал ретінде „Lückentext“ жаттығуы кез келген лексикалық және грамматикалық тақырыпқа үйлеседі. Студенттерге толықтырулар еңгізу жүктеледі, келтіріліп отырған жаттығуда – тақырыпқа сәйкес келетін етістіктердің формаларын. Мәтінді толықтырғаннан кейін ырғақты екпінмен жеке немесе топпен дауыстап оқиды. Бұл дұрыс айтылуды автоматтандыруға және сөздік материалды бекітуге, грамматикалық материалды қайталауды қамтамасыз етеді. Бұл жаттығу түрінде кішкентай мәтіндер, тақпақтарды қолдануға болады:

Das ist ein Gedicht zum Thema „Freizeit“. Ergänzen Sie das Gedicht mit passenden Verben in richtiger Form im Präsens, danach muss jede Gruppe es laut vorlesen.

Benutzen Sie die folgenden Verben: tanzen, basteln, sammeln, malen, lernen, backen, fahren, singen, spielen.

Педагогикалық тәжірибе аясында құрастырылған жаттығулар оқу материалын жүйулеу және оны дұрыс ретке келтіру, оңтайлы бірізділігін құру мақсатында қалыптастырылып жатқан дағдылардың түрлері бойынша, мысалы, грамматикалық, лексикалық, фонетикалық, жіктелді. Бұл тәсіл ағылшын және неміс тілдерінің салыстыру негізінде лингводидактикалық үрдісті құрылымдауға мүмкіндік берді, бірінші тілдің интерференциясын жеңуді жеңілдетті.

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлемдік тілдер университетінің екінші курс студенттерімен өткізілген сабақтарда қарастырылып отырған тілдердің айырмашылықтарын анықтауға және мүмкін болатын тасымалдау қателерін жоюға бағытталған тапсырмалар еңгізілді. Эксперименттік топта қолданылған тапсырмалардың мысалдары:

Кесте 1 - Бірінші тапсырма мысалы. Айтылу ерекшеліктері

ағылшын	неміс	комментарий
the	der	Артикуляцияларының айырмашылықтарын жеткізу, бірінші дыбысқа назар аударту.
culture	Kultur	Жабық буындағы дауысты дыбыстың айтылуындағы айырмашылықтарын, ағылшын тіліндегі –ture бөлшегінің айтылу ерекшелігін түсіндіріп, мысалдар келтіру.

Тапсырма аудио материалдарды тындап орындауға арналған.

Кесте 2 - Екінші тапсырма. Лексикалық сәйкестіктер

ағылшын	неміс	аудармасы
bus	Bus	
hotel	Hotel	
name	Name	
park	Park	
radio	Radio	
ring	Ring	
zoo	Zoo	

Тапсырма аудио материалдарды тындап, керекті жерде сөздікті қолданып орындауға арналған.

Үшінші тапсырма. **Мәтіндерді** салыстыру.

Студенттер ағылшын және неміс тілдеріндегі қысқа мәтіндерді талдайды, лексикалық және грамматикалық ұқсастықтар мен айырмашылықтарды көрсетеді. Оларға келесі сұрақтар қойылады:

Қандай сөздер ұқсас?

Синтаксисте қандай айырмашылықтар бар?

Сұрақтар өтіліп жатқан лексикалық және грамматикалық тақырыптарға байланысты болады, мысалы:

Әр тілдердің мәтіндерінде артикльдер қалай қолданылады?

Төртінші тапсырма. **Параллель мәтіндер.**

Отбасына сипаттама тақырыбы бойынша мысал қарастырсақ, параллель мәтіндер негізінде студенттер ағылшын және неміс тілдерінің грамматикалық құрылымдары мен лексикалық бірліктерін салыстыруға сүйене отырып, өз отбасы туралы әңгіме құрастырады.

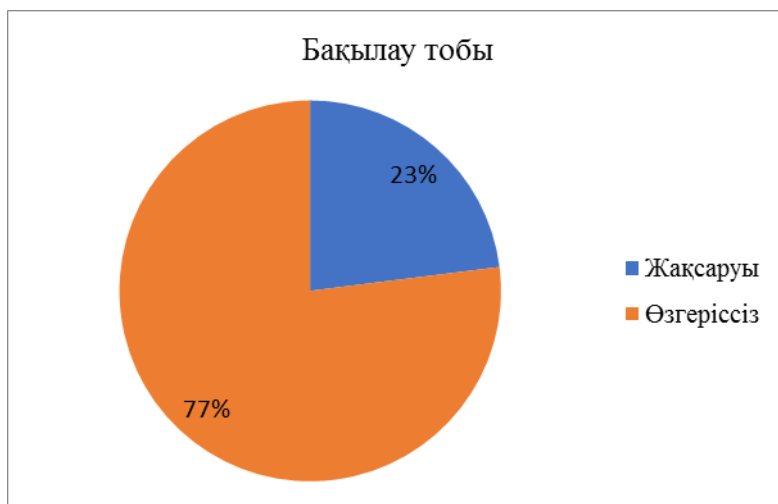
Бесінші тапсырма. **Мәдени сипаттарды салыстыру**

Мысал ретінде: Германия мен Ұлыбританиядағы „Рождество“. Дәстүрлерді зерттеу: Weihnachtsmarkt, Christmas pudding.

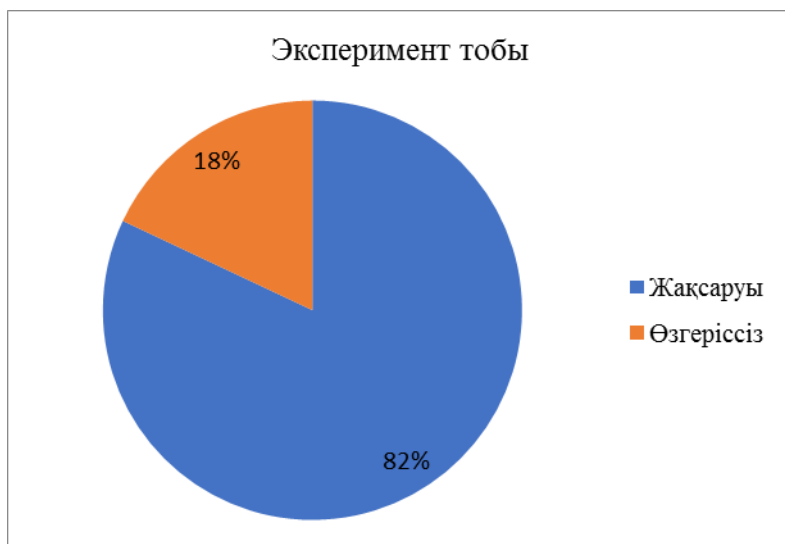
Сұрақтар: Ұқсастықтары мен айырмашылықтары қандай? Әр тілде қандай құттықтау сөздері қолданылады?

Эксперименттік оқытуға екі топ қатысты: бақылау және эксперименттік. Бақылау тобы дәстүрлі әдіспен оқытылса, эксперименттік топта контрастивті талдау тапсырмаларын қолданылды. Педагогикалық бақылау бізге келесі оң әсерді жазуға мүмкіндік берді: эксперименттік топтын білім алушылары оқу іс-әрекетіне, әсіресе ағылшын тілін оқу кезінде кездескен рөлдік жаттығуларға тезірек тартылды. Бұл материалды сақтаудың жоғары қарқының қамтамасыз етті.

2022-2023 оқу жылында өткен эксперимент нәтижелері диаграммада көрсетілген (төменде қараңыз).

Сурет 1 - Бақылау тобындағы нәтижелер

Сурет 2 - Эксперименттік топ көрсеткіштері

Дөңгелек диаграммада келтірілген мәліметтерге сәйкес бақылау тобындағы студенттердің үлгерімі көрсетілген кезеңде 10% -ға жақсарды. Сонымен қатар контрасттық тәсіл мен арнайы жаттығулар қолданылған эксперименттік топта өнімділіктің жоғарылауы 80% құрады.

Талқылау

Ағылшын тілді топтарда неміс тілін оқыту тәжірибесі көрсеткендей, бір шет тілін білу мен тәжірибесі екінші шет тілін меңгеруге оң әсер ететіні сөзсіз.

Қолданыстағы білім қорына, сондай-ақ бірінші шет тілін меңгеру тәжірибесіне сүйену, әріп-дыбыстық композицияны меңгеруден бастап күрделі сөйлемдер құруға дейін студенттерге сол ұқсастық бойынша екінші шет тілін меңгеруге көмектеседі.

Екінші шет тілін оқыту мәселесі мамандармен, соның ішінде Б.А. Лapidус, Н.В. Баграмова және Н.В. Барышников [11, б. 9] зертелінген. Бірнеше шет тілдерін меңгеру көп деңгейлі лингвистикалық және мәдени құзыреттілігі бар тілдік тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді деген зерттеушілердің пікірімен келіспеуге болмайды. Оқыту процесінде ойлау механизмдері белсендіріледі, тіларалық ассоциялар қабілеттері дамиды, жаңа концептуалды-семантикалық категориялар туралы хабардар болады [12], [13]. Бұл бізге екі шет тілін ғана емес, сонымен қатар «супралингвистикалық» құзыреттіліктерді де меңгерген көптілді тұлғаны аламыз деп болжауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар интерференция жағдайында оқушылардың тілдік материалды жеткіліксіз меңгеруі қателіктерге әкеп соғуы мүмкін екенін атап өткен жөн. Не нәрсеге назар аудару керек?

Айтылым дағдыларын дамытуға ерекше назар аудару керек. Сөздердің көрнекі ұқсастығы студенттерді жаңылыстыруы мүмкін, өйткені неміс тілінде айтылу ағылшын тілінен айтарлықтай ерекшеленеді. Оқытудың басында фонетикалық ережелерді сенімді түрде бекітусіз студенттер ағылшын тілінен артикуляциялық үлгілерді қолдануға бейім. Мысалы: неміс тіліндегі j әрпі ағылшын тіліндегіндей емес, [j] (jenes – [je:nes]) ретінде оқылады; сөз басындағы s әрпі көбінесе [s] емес, [z] болып оқылады; [ae], [au], [oe] дифтонгтарының айтылуын де арнайы дайындықты қажет етеді. Грамматика саласында ағылшын және неміс тілдері арасындағы ұқсастықтардың болуы оқуды жеңілдетеді. Мұндай сәйкестіктердің мысалдары артикльдер: ағылшын және неміс тілдерінде де анықтауыш және анықталмаған артикль бар: a desk/der Tisch, the sky/ der Himmel.

Байланыстырушы етістік: She is polite/ Sie ist höflich. Күрделі етістіктер: неміс тілінде префикстер (anmachen) ағылшын фразалық етістіктеріне ұқсас (turn on). Модаль етістіктері: бір-біріне сәйкес келеді, оның үстіне екі жүйеде де модальды етістіктен кейін семантикалық етістік бөлшексіз қолданылады: I can not read./ Ich kann nicht lesen. You must not smoke./ Du musst nicht rauchen.

Күрделі грамматикалық құрылымды сөйлемдерде айырмашылықтар бар. Мысалы: ағылшын тілінде сөйлемнің қосалқы мүшелері инфинитивтен кейін келеді: I shoudn't get up early. Неміс тілінде инфинитивтен бұрын: Ich soll nicht frueh aufstehen. Екі тіл жүйесі де қажеттілікті немесе міндеттілікті білдіретін көмекші етістіктері бар конструкцияларды пайдаланады: Мен баруым керек / Ich muss gehen. Ұқсастықтар sein / to be етістіктерінің қолданылуында кездеседі: ырықсыз етіс формаларының жасалуында көмекші етістігі арқылы, одан кейін негізгі етістіктің өткен шақ есімі келеді. Бұрыс және дұрыс етістіктердің жалғау жүйесінде де байқалады: become-became - become, werden-wurde-geworden; begin-began-begun, beginnen – began - begonnen. Сын есімдердің салыстырмалы шырайларының жасалуын да сәйкестіктер көзге түседі:

Good/better/the best; gut/besser/ der beste.

Морфологиялық формалардың айырмашылығына қарамастан, студенттер құрылымдық параллельдерді тез анықтайды, бұл материалды игеру динамикасына оң әсер етеді.

Жалпы санаттарға қарамастан, нақтылауды қажет ететін елеулі айырмашылықтар да бар. Мысалы, ағылшын тілінде кейс жүйесі жоқ, ал неміс тілінде төрт жағдай бар, бұл ағылшын тілінің аналитикалық құрылымына үйренген студенттер үшін қиын болуы мүмкін. Сөз тәртібі де әртүрлі: неміс тілінде етістік негізгі сөйлемде екінші және бағыныңқы сөйлемде соңғы болып тұрады, бұл ағылшын тілінің қарапайым құрылымына сәйкес келмейді. Өткен шақты оқығанда студенттер неміс тіліндегі haben көмекші етістігін жиі қате қолданады, ағылшын тіліндегі to have баламасын қарастырады. Дегенмен, неміс тілінде қозғалыс немесе күйді өзгерту етістіктері sein талап етеді (мысалы: Ich bin gelaufen, Ich habe gelaufen емес).

Осы грамматикалық сәйкестіктердің сөйлемде қолданылуына мысалдар келтірейік. Мысалы: *Mein Name ist Richard. — My name is Richard. Sie ist müde — She is tired.*

Сөздік қорын үйрену кезінде ағылшын тілі тірек бола алады. Мысалы, «Менің күн тәртібім» тақырыбын оқу кезінде оқушылар ұқсастық арқылы апта күндерінің атауларын біледі, мысалы дүйсенбі, жұма, жексенбі күндері екі тілде де ұқсас. Түстер де ұқсастықтарды көрсетеді: *violett-violet* тағы басқалар.

Тапсырмалардың бұл түрлері жұптық және топтық жұмыс үшін тиімді, студенттерді тілдерді мағыналы салыстыруға ынталандырады.

Әлеуметтік-мәдени салада айырмашылықтар бар: іскерлік хаттарды жазу кезінде ағылшын тілін оқыған студенттер құрылымдық элементтерді игергендіктен мекен-жай, кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды, қолтаңба, дата мәліметтерінің ретімен таныс, сондықтан іскерлік хаттарды жазу дағдылары неміс тілінде оңай беріледі. Дегенмен, сыпайы үндеу формалары ерекшеленеді: ағылшын тілінде - *эмбебап* *Sіз*, неміс тілінде - *du* (бейресми) және *Sie* (сыпайы). Ым мен сәлемдесу де мәдени ерекшеліктерді көрсетеді. Германияда кездесу және қоштасу кезінде қол алысу жиі кездеседі, оның ішінде әйелдер де, ал Ұлыбританияда қол алысу сирек қолданылады. Оқыту стратегиялары тәжірибе алмасу арқылы ұйымдастырылуы қажет. Оқушылар бұрыннан үйренген стратегияларды жиі пайдаланады, мысалы: «Жоғарыдан жол» әдісі ретінде - диалог құрудың дайын үлгісін қолдану. «Төменнен жол» — бөлек тіл бірліктерін қарастырып жаңадан өзінің диалогын құрастыру.

Мұндай стратегиялар метакогнитивтік тасымалдау мүмкіндігін көрсетеді және контрасттық тәсілдің тиімділігін растайды.

Қорытынды

Бұл мақала екінші шет тілін үйрену барысында екі түрлі шет тілдің – неміс және ағылшын тілдерінің категориялық ерекшеліктерін талдау ретінде тіларалық салыстыруды қарастырады. «Тіларалық салыстыру» термині И.А. Стерниннің ойынша [8] тілдер арасындағы салыстыруға қарсы және оқытудың тиімділігін арттыру мақсатында тілдік жүйелерді корреляциялау әдістерін қамтиды. Контрастивті лингвистиканы дидактикалық аспект тұрғысынан қарастыру неміс тілін ағылшын тілінен кейінгі екінші шет тілі ретінде оқытуда бұл тәсілдің мүмкіндіктерін көрсетуге мүмкіндік берді. Контрастивті талдауды қолдану грамматикалық және лексикалық құрылымдарды меңгеруді жеңілдетіп қана қоймайды, сонымен қатар тіл үйренуге саналы көзқарасты қалыптастыруға ықпал етеді. Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ екінші курсының студенттерімен жүргізілген эксперимент тіларалық салыстыру элементтерін қолданудың алынған

нәтижелердің жақсаруына және жаңа тілге тез бейімделуге ықпал етті. Бұл әдіс танымдық ресурстарды белсендіреді және мотивацияны қалыптастырады деп қорытынды жасауға болады. Осылайша, бірінші шет тілін үйрену тәжірибесіне сүйену және тілдерді жүйелі түрде салыстыру екінші шет тілді оқытудың тиімді әдісі болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Lado R. *Linguistics Across Cultures*. University of Michigan Press. – Michigan. - 1957. – pp. 6.

[2] Сулейменова Э.Д. *Казахский и русский языки: основы контрастной лингвистики*, - Алматы, - 1996. – 208 с.

[3] Kuchumova G., Sarsenbayeva A., Mukhamejanova Research-based teacher education in Kazakhstan: goals, practices and challenges// *Bulletin. Series: Pedagogical Sciences of KazUIR & WL Ablai Khan*. - 2025. - № 1 (76). - 126-150 p.

[4] Tazhitova, G., Kurmanayeva, D., Sagimbayeva, J., Tussupova, G., Ustelimova, N. *Regional Approach in the Content of English Language Instruction at the University Level: A Case of Kazakhstan* // *International Journal of Society, Culture and Language*. - 2021. - 9 (2). - 170–179 p.

[5] Гальскова Н.Д., Гез В.В. *Основы когнитивной лингвистики*. - М.: РГГУ, 2001.- 337 с.

[6] Птицына Т.Н. *Обзор современных теорий освоения второго иностранного языка* // *Вопросы методики преподавания в вузе*. - 2016. - № 5. - С. 19-20

[7] Ярцева В.Н. *Лингвистический энциклопедический словарь*. – М. - 1990.- 685 с.

[8] Стернин И.А. *Контрастная лингвистика: Проблемы теории и методики исследования*. – М.: «Восток-Запад». - 2006.- 206 с.

[9] Омашева Ж.М. *Сопоставительные и контрастные исследования в современной лингвистике*// *Материалы международной научно-практической конференции «Будущие исследования»*. – София: «Бял ГРАД-БГ» ООД. - 2011.- С. 18-21

[10] Исенова Ф.К. *Сопоставительное языкознание и контрастная лингвистика в современной языковой парадигме* // *Вестник КарГУ Сер. Филологическая*. - Караганда: КарГУ. - 2007. - № 1.- С. 71-77

[11] Милохова О.Н. *Обучение немецкому как второму иностранному языку на основе контрастного подхода*. – Пенза. - 2019. - 63 с.

[12] Dreyer H., Schmitt R. *Lehr- und Übungsbuch der deutschen Grammatik. Die neue gelbe*. – Max Huber Verlag, – 2017. – 391 S.

[13] Gerhard Neuner. *Deutsch als zweite Fremdsprache*. - Kassel-München. - 2009. - 176 S.

REFERENCES

[1] Lado R. *Linguistics Across Cultures*. University of Michigan Press. – Michigan. - 1957. – pp. 6.

[2] Suleimenova E.D. *Kazakhskij i russkij jazyki: osnovy kontrastivnoj lingvistiki* (Kazakh and Russian languages: foundations of contrastive linguistics). – Almaty, 1996. pp. 208 [in Rus.]

[3] Kuchumova G., Sarsenbayeva A., Mukhamejanova Research-based teacher education in Kazakhstan: goals, practices and challenges // *Bulletin. Series: Pedagogical Sciences of KazUIR & WL Ablai Khan.* – Almaty. – 2025. - № 1 (76). - pp. 126-150 [in Rus.]

[4] Tazhitova, G., Kurmanayeva, D., Sagimbayeva, J., Tussupova, G., Ustelimova, N. Regional Approach in the Content of English Language Instruction at the University Level: A Case of Kazakhstan // *International Journal of Society, Culture and Language.* - 2021, 9(2). - pp 170–179.

[5] Galskova N.D., Gez, V.V. *Osnovy kognitivnoj lingvistiki* (Fundamentals of cognitive linguistics). M., PRGU, - 2001. - pp. 337 [in Rus.]

[6] Ptitsyna T.N. *Obzor sovremennykh teorij osvoenija vtorogo inostrannogo jazyka* (Review of modern theories of mastering a second foreign language) // *Voprosy metodiki prepodavaniya v vuse.* № 5. – s. 19-20. - 2016 [in Rus.]

[7] *Linguistic encyclopedic dictionary* (Linguistic encyclopedic dictionary) / Ch. ed. V.N. Yartseva. – M., 1990. - pp. 685 [in Rus.]

[8] Sternin, I.A. *Kontrastivnaya lingvistika: Problemy teorii i metodiki issledovaniya* (Contrastive linguistics: Problems of theory and research methodology). Moscow: “East-West”. - 2006. - pp. 206 [in Rus.]

[9] Omasheva Zh.M. *Copostavitel'nye i kontrastivnye issledovaniya v sovremennoj lingvistike* (Comparative and contrastive studies in modern linguistics) // *Materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferenzii «Бъдешите изследвания».* – Sofija: “Bjal GRAD-BG” OOD. - 2011. - pp. 18-21 [in Rus.]

[10] Isenova F.K. *Sopostavitelnoje jazykoznanije i kontrastivnaja lingvistika v sovremennoj jazykovej paradigme* (Comparative linguistics and contrastive linguistics in the modern language paradigm) // *Vestnik KarGU. Ser. philologicheskaja.* – Karaganda: KarGU. – 2007. - № 1. -pp. 71-77 [in Rus.]

[11] Milokhova O.N. *Obuchenije nemezkomu kak vtoromu inosnrannomu jazyku na osnove kontrastivnogo podhoda* (Teaching German as a second foreign language based on the contrastive approach). – Penza. - 2019. - pp. 63 [in Rus.]

[12] Dreyer H., Schmitt R. *Lehr- und Übungsbuch der deutschen Grammatik. Die neue gelbe.* – München: Max Huber Verlag. - 2017. - 391 S.

[13] Neuner G. *Deutsch als zweite Fremdsprache.* – Kassel, München. - 2009. - 176 S.

МЕЖЯЗЫКОВОЕ СРАВНЕНИЕ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ВТОРОМУ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аубакирова А.К.¹, *Тусупова Г.К.²

¹, ²ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Аннотация. Проблематика обучения второму иностранному языку остаётся актуальной как в теоретическом, так и в практическом

аспектах. Несмотря на доминирующее положение английского языка, интерес к немецкому сохраняется, что приводит к усилению внимания к преподаванию немецкого как второго иностранного языка в вузах. В статье рассматриваются лингводидактические особенности обучения немецкому языку после английского. Основу исследования составили методы сравнительно-сопоставительного анализа и экспериментального изучения. Анализ научных источников подтвердил высокую эффективность контрастивного подхода, основанного на межъязыковом сопоставлении. На материале немецкого языка как второго и английского как первого показано положительное влияние первого иностранного языка на освоение второго, а также выявлены типичные случаи интерференции. Сравнение языковых систем способствует осмысленному усвоению грамматики, лексики и понятийных структур второго иностранного языка. Представлены методические решения по подаче материала, учитывающие опыт студентов, полученный при изучении английского языка, что обеспечивает успешное овладение программой в установленные сроки.

Ключевые слова: второй иностранный язык, методика преподавания ИЯ, контрастивный подход, интерференция, сравнительный анализ, первый иностранный язык, лингводидактические аспекты, контрастивная лингвистика

CROSS-LINGUISTIC COMPARISON IN TEACHING A SECOND FOREIGN LANGUAGE

Aubakirova A.K.¹, *Tussupova G.K.²

¹, *²L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan

Abstract. Issues of teaching a second foreign language remain relevant for researchers from two sides: developing the theory-based foundations of teaching and from the practice of teaching it. Despite the leading position of the English language in our society, interest in the German language still does not wane, which explains the shift in the focus of attention of teachers in many universities towards German language to be taught as a second language.

The article highlights the linguodidactic issues in teaching German as a second language after English. The main research method was comparative analysis. A review of scientific studies on the research topic demonstrated that this contrastive approach is the most effective in teaching the second language. Applying the German language as a second language and the English language as a first, based on teaching practice, both the positive influence of one language on the second and the resulting interference are demonstrated.

Contrastive linguistics helps to identify and describe differences in languages that contribute to better acquisition of a second foreign language and explain cases of inconsistency in grammatical and conceptual systems. The strategy for presenting language material and the influence of the positive experience accumulated by students when mastering their first foreign language are demonstrated.

Key words: second foreign language, method of teaching, contrastive approach, interference, comparison, first foreign language, the linguodidactic aspects, contrastive linguistics

Авторлар туралы мәлімет:

Аубакирова Айман Кайрловна – бірінші автор, п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, шетел тілдері кафедрасы, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан, aubakirova-aiman@mail.ru, ORCID - 0009-0003-9217.

Тусупова Гульден Кабдрашовна - автор-корреспондент, п.ғ.к., доцент м.а., шетел тілдері кафедрасы, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан, tusgul@mail.ru, ORCID ID: 0000-0001-5011-4063.

Информация об авторах:

Аубакирова Айман Кайрловна – первый автор, к.п.н., ассоциированный профессор, Кафедра иностранных языков, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, aubakirova-aiman@mail.ru, ORCID - 0009-0003-9217.

Тусупова Гульден Кабдрашовна - автор-корреспондент, к.п.н., и.о. доцента, кафедра иностранных языков, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, tusgul@mail.ru, ORCID ID: 0000-0001-5011-4063.

Information about the authors:

Aiman K. Aubakirova – the first author, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Foreign Languages, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satpayev str., 010008, Astana, Republic of Kazakhstan; aubakirova-aiman@mail.ru; ORCID - 0009-0003-9217

Gulden K. Tussupova – corresponding author, Candidate of Pedagogical Sciences, Acting Associate Professor, Department of Foreign Languages, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satpayev str., 010008, Astana, Republic of Kazakhstan; tusgul@mail.ru; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5011-4063>

Мақала түсті: 8 қаңтар 2025

2 Бөлім
ОҚИТУДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
Раздел 2
СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
ОБУЧЕНИЯ
Part 2
MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES OF TEACHING

UDC 378.1

IRSTI 14.05.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.024>

**MODERN TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING:
INNOVATIONS IN LESSON STUDY AND
CLASSROOM INSTRUCTION**

*Tania Hossain¹

*¹Waseda university, Tokio, Japan

Abstract. The integration of modern technologies into foreign language teaching has transformed the landscape of education, offering new ways to engage students and enhance the teaching-learning process. This research explores the impact of technology on foreign language teaching, specifically focusing on the use of digital tools, platforms, and methods in lesson study and classroom instruction. The study analyzes how technologies such as learning management systems (LMS), digital applications, mobile apps, artificial intelligence (AI), and online collaborative tools contribute to language acquisition, teacher professional development, and the overall classroom experience. Through a detailed review of the literature, case studies, and empirical research, the paper discusses the advantages and challenges of adopting modern technological tools in the language classroom. The research also emphasizes the significance of lesson study, a collaborative approach where teachers design, observe, and reflect on lessons, in improving teaching strategies and student outcomes. This paper provides insights into how educators can effectively use technology within lesson study frameworks to create dynamic and interactive language learning environments. Furthermore, the study highlights best practices for teachers, including selecting appropriate tools, fostering a student-centered learning environment, and ensuring digital literacy among both educators and learners. In conclusion, the paper argues that the integration of modern technologies in foreign language teaching can significantly enhance language acquisition, foster critical thinking skills, and better prepare students for global communication in a digitally connected world.

Key words: Foreign language teaching, modern technologies, lesson study, classroom instruction, digital tools, mobile apps, artificial intelligence, language acquisition, professional development

Introduction

The educational landscape has undergone dramatic transformations over the last few decades, primarily driven by advancements in technology. As education becomes more digital, foreign language teaching has also evolved with the integration of modern technological tools. These tools range from Learning Management Systems (LMS) and mobile applications to artificial intelligence and virtual reality, all contributing to a more dynamic, interactive, and engaging learning experience. Technological advancements have made it possible to access language resources from virtually anywhere and at any time, making language learning more flexible and accessible to a wider range of learners.

The adoption of these technologies has opened up new avenues for educators to enhance classroom instruction. In the traditional foreign language classroom, teachers were confined to textbooks, audio recordings, and chalkboards, but today, technology allows for a multimodal approach, incorporating video, podcasts, social media, interactive simulations, and even artificial intelligence. These digital resources offer greater opportunities for both language input and practice, making it possible for students to engage in language learning beyond the classroom walls.

In addition to tools designed for direct student interaction, technologies also support teachers in improving their instructional methods. One such innovation is the concept of lesson study, a collaborative process in which teachers work together to plan, observe, and reflect on lessons. Technology has facilitated the expansion of lesson study practices by enabling teachers to collaborate across distances, access a wider variety of resources, and analyze student outcomes more effectively. The use of digital platforms for lesson planning, peer feedback, and professional development has the potential to revolutionize how teachers approach language instruction [1].

The purpose of this study is to explore how modern technologies have influenced the practices of foreign language teaching, with a particular focus on their integration into lesson study and classroom instruction. The research investigates the specific digital tools and platforms that are being used by foreign language educators, how these tools impact language acquisition, and how they contribute to teacher professional development. Furthermore, the study aims to provide insights into best practices for integrating technology into the classroom, as well as the challenges educators face when adopting new tools and strategies.

As the demand for multilingual individuals continues to grow in an increasingly interconnected world, foreign language teaching must adapt to meet the needs of diverse learners. Traditional methods of language instruction, while effective, may not fully capture the attention of today's digital-native students. In this context, understanding how technology can enhance language acquisition is essential for developing effective teaching practices. By examining the role

of modern technologies in lesson study, the study aims to contribute to a deeper understanding of how these tools can be used to improve both teaching methods and student learning outcomes [2].

Additionally, the study seeks to highlight the challenges that arise with the integration of technology into language instruction. While technology has the potential to enhance the language learning process, it also brings with it a set of challenges, including issues of access, digital literacy, and the potential for distraction. It is essential for educators to understand not only the benefits of technology but also the obstacles that can hinder its effective use in the classroom.

This study focuses on the integration of modern technologies in foreign language teaching, specifically within the framework of lesson study and classroom instruction. It examines the role of various technological tools in facilitating language acquisition and enhancing the teaching process. The study draws on literature from various fields, including educational technology, language acquisition, teacher professional development, and lesson study. Case studies from different educational contexts are analyzed to provide a comprehensive understanding of the impact of technology on foreign language instruction [3].

The study also explores the various pedagogical approaches that have emerged alongside technological advancements. For example, communicative language teaching (CLT), task-based language teaching (TBLT), and flipped classrooms are all teaching methodologies that can be effectively supported by technology. By examining these approaches and how technology supports them, the study aims to provide a holistic view of the relationship between modern technologies and foreign language teaching [4].

In recent years, Japan has witnessed a profound transformation in its approach to foreign language education, particularly in the context of English language teaching (ELT) and other foreign languages. The rapid advancements in technology have brought about new ways of teaching and learning, with digital tools, online platforms, and mobile apps playing pivotal roles in reshaping the educational landscape. This literature review will explore how modern technologies have been integrated into foreign language teaching in Japan, focusing on recent contributions by Japanese scholars. Specifically, it will examine how these tools are used in lesson study, classroom instruction, and professional development, highlighting both the opportunities and challenges posed by technology in the context of Japanese foreign language education.

Japan's educational system has long been known for its rigorous approach to language education, but there has been an increasing recognition of the need to incorporate technology into foreign language teaching in order to keep pace with global trends. In recent years, various technologies have been integrated into language teaching, including Learning Management Systems (LMS), interactive whiteboards, mobile applications, artificial intelligence, and virtual learning environments. According to Ishikawa and Tanaka (2020), the widespread use of digital tools in the language classroom is not merely a trend but an essential step to enhance students' engagement and improve learning outcomes [5].

For instance, Ishida (2021) highlights the importance of incorporating digital literacy skills in foreign language education. The author argues that, while traditional foreign language teaching methods in Japan, such as rote memorization and grammar-focused instruction, are still prevalent, the integration of modern technologies helps to shift the focus towards communicative competence and real-world application of language skills. The advent of mobile devices and applications such as Duolingo and HelloTalk has allowed students to practice their language skills in authentic contexts, making language acquisition more dynamic and relevant.

Moreover, Fujita and Nishimura (2022) discuss the widespread implementation of Learning Management Systems (LMS) in Japanese language classrooms, particularly for students studying English. These systems allow teachers to create digital assignments, quizzes, and multimedia content, which can be accessed by students at their convenience. According to their research, the LMS platforms support asynchronous learning, enabling students to work at their own pace, and the feedback loops from quizzes and assignments help improve students' proficiency in listening, speaking, reading, and writing.

Artificial intelligence has increasingly become a key player in foreign language teaching, with AI-powered tools offering personalized learning experiences that cater to individual students' needs. Nakata (2021) explores the growing role of AI in Japan's language education, particularly in terms of automated feedback and intelligent tutoring systems. These systems analyze students' responses and provide instant corrective feedback, enhancing language learning by offering immediate opportunities for improvement [6].

According to Kurosawa et al. (2022), AI has the potential to change the landscape of foreign language teaching by promoting learner autonomy and adaptive learning paths. Through AI-driven apps like SpeechAce, which provides real-time feedback on pronunciation, students are able to engage in self-directed learning that is customized to their needs. This technology is especially valuable for learners in Japan, where exposure to native English speakers can be limited, and pronunciation is often a source of anxiety for students. The AI technology's ability to mimic the feedback and conversational practice with native speakers allows learners to engage with the language in a more authentic manner.

In a related study, Sato and Kobayashi (2023) examine how AI-driven tools have been implemented in university language programs across Japan. They found that while students appreciate the personalization these technologies offer, many teachers feel that AI tools should be used to supplement, rather than replace, face-to-face interactions. According to their research, the effectiveness of AI tools depends significantly on how they are integrated into the broader curriculum and how teachers guide students in making the most of these technologies.

The use of mobile technology in foreign language teaching has proven to be a powerful way to increase accessibility and student engagement. Kawasaki (2022) discusses the role of mobile learning in Japan's foreign language classrooms, emphasizing that mobile apps are especially useful for students who may not have access to traditional language-learning resources outside of school. Mobile

learning not only provides access to vocabulary and grammar exercises but also facilitates communication with native speakers via social media and language exchange platforms like HelloTalk and Tandem [7].

A recent study by Yamaguchi and Takahashi (2023) investigates the effectiveness of mobile language learning apps in Japanese high schools. The researchers found that students who regularly used mobile apps for vocabulary learning and pronunciation practice demonstrated significant improvement in their language proficiency over the course of a semester. The portability and ease of access to mobile apps allow students to learn at their convenience, leading to more consistent and flexible language practice. Moreover, mobile applications can support task-based learning by providing real-life scenarios that students can interact with, fostering more practical language acquisition.

In their study of mobile learning in university language classrooms, Sakamoto and Nakajima (2022) argue that mobile learning tools also offer opportunities for peer collaboration and real-time feedback. Students can communicate with their peers and instructors through discussion boards and chat features on LMS platforms, allowing for a more collaborative and interactive learning environment. This collaborative aspect is particularly significant in Japan, where the emphasis on group harmony and teamwork in education may benefit from technology that fosters cooperation and collective learning experiences [8].

The concept of lesson study, in which teachers collaborate to plan, observe, and analyze lessons, has gained traction in Japan as a way to improve teaching practices. The integration of technology into lesson study practices has the potential to enhance the quality of teaching and promote professional development. Nishida (2021) explores the role of technology in supporting lesson study among foreign language educators in Japan. Through the use of digital tools like video recordings, collaborative platforms, and virtual classrooms, teachers can reflect on their teaching practices more effectively [9].

A study by Yoshida and Fujii (2022) provides insight into how lesson study has evolved in the context of technological advancements. In their study, teachers in Japan used online platforms such as Google Meet and Zoom to conduct remote lesson study sessions. These tools enabled teachers to observe and give feedback to colleagues in real time, regardless of their geographical location. The researchers found that these virtual lesson study sessions provided a broader range of perspectives and allowed teachers to collaborate more efficiently than in traditional face-to-face settings [10].

Furthermore, Takahashi (2022) analyzes the challenges faced by foreign language teachers when incorporating technology into lesson study practices. One challenge mentioned in the study is the gap in digital literacy skills among teachers. While some educators are proficient in using digital tools, others may struggle to incorporate technology into their teaching. This digital divide highlights the importance of ongoing professional development and support for teachers, particularly in light of the increasing demand for technology-enhanced teaching.

While the benefits of integrating technology into foreign language teaching are widely recognized, there are significant challenges to its effective implementation. According to Tanaka (2023), one of the main challenges is the resistance to change among some teachers, particularly those who are accustomed to traditional, non-digital methods. Some teachers may perceive technology as a threat to their authority or feel that it complicates their teaching methods. Furthermore, issues of equity arise when students do not have access to the necessary devices or internet connections to fully engage with digital tools.

Additionally, Kobayashi and Yamamoto (2023) argue that the overuse of technology can lead to issues such as distraction and a decrease in face-to-face interaction, which are crucial for developing communicative competence in a foreign language. They suggest that while technology can supplement classroom instruction, it should not replace fundamental communicative practices, such as student-to-teacher and peer-to-peer interactions. Teachers need to strike a balance between traditional pedagogies and technological advancements to create an optimal learning environment.

The literature reveals a dynamic and evolving landscape of foreign language teaching in Japan, where technology is increasingly integrated into classroom practices, lesson study, and professional development. Japanese researchers have highlighted both the opportunities and challenges posed by these technological advancements. While modern tools such as mobile apps, artificial intelligence, and online platforms have been shown to enhance language acquisition and increase student engagement, they also require careful integration into existing pedagogical frameworks. As Japan continues to embrace technological innovations in education, it will be essential for educators to receive appropriate training and support to effectively utilize these tools and overcome the challenges associated with digital literacy, equity, and balancing traditional pedagogies with new technologies [11].

Materials and methods

This study explores the integration of modern technologies in foreign language teaching in Japan, focusing on their impact on classroom instruction, lesson study, and teacher professional development. The research aims to provide a comprehensive understanding of how technological tools are employed in language education and to evaluate their effectiveness in improving both teaching practices and student outcomes. To achieve these objectives, a mixed-methods research design was employed, incorporating both qualitative and quantitative data collection techniques. The following sections outline the research design, data collection methods, participants, data analysis procedures, and ethical considerations [12].

The study utilizes a mixed-methods research approach, which combines both qualitative and quantitative research methods to provide a richer, more nuanced understanding of the research problem. The qualitative component aims to explore the experiences and perceptions of teachers regarding the use of technology in language teaching, while the quantitative component seeks to

evaluate the effectiveness of specific technological tools on students' language proficiency.

The qualitative aspect of the study focuses on semi-structured interviews, classroom observations, and case studies, while the quantitative component involves the administration of surveys and pre- and post-test assessments of student language skills. By combining these methods, the study aims to offer both an in-depth exploration of teachers' practices and a measurable analysis of the impact of technology on student learning outcomes [13].

A total of 15 foreign language teachers were recruited for the qualitative phase of the study. These teachers were selected from a variety of educational institutions in Japan, including high schools and universities, ensuring a diverse sample. The teachers represented a range of foreign languages, including English, Chinese, French, and Spanish, and had varying levels of experience with integrating technology into their teaching. The selection of teachers was purposive, aiming to include individuals who had actively incorporated technology into their instructional practices.

The quantitative phase of the study involved 150 students enrolled in foreign language courses that incorporated technology-enhanced learning. The students were recruited from multiple schools and universities across Japan. The sample was diverse in terms of age, gender, and proficiency levels, representing a range of language learners. Students in these courses were exposed to digital tools such as mobile apps, LMS platforms, and AI-powered language-learning systems.

Qualitative data from the semi-structured interviews and classroom observations were analyzed using thematic analysis. This method involved identifying patterns and themes in the data related to teachers' perceptions, the challenges they faced, and the impact of technology on language instruction. The transcripts of the interviews and field notes from the observations were coded to identify recurring themes. The analysis was iterative, meaning that themes were refined and adjusted as new data were collected and analyzed.

To ensure validity and reliability, the coding process was conducted in collaboration with another researcher, who independently reviewed a subset of the transcripts and field notes. Disagreements in coding were discussed and resolved through consensus.

Quantitative data from the surveys and pre- and post-test assessments were analyzed using descriptive statistics and inferential statistical methods. Descriptive statistics were used to summarize the survey responses, including frequency distributions and measures of central tendency (mean, median). Inferential statistics, such as paired-sample t-tests, were used to determine whether there were significant differences between students' pre- and post-test scores in language proficiency. Additionally, correlation analyses were conducted to examine the relationship between the use of technology and students' perceived learning outcomes and engagement.

Results

This section presents the results of the study, which aimed to assess the impact of modern technologies on foreign language teaching in Japan, focusing on classroom instruction, lesson study, and language learning outcomes. The results are divided into two main areas: (1) teachers' perceptions and practices regarding technology use, and (2) students' language learning outcomes before and after the integration of technology-enhanced teaching methods.

Table 1 - Teachers' Use of Technology in Foreign Language Classrooms

Technology Tool	Percentage of Teachers Using Tool (%)	Frequency of Use in Classroom (%)
Mobile Learning Apps (e.g., Duolingo, Quizlet)	85%	70% (Frequently)
Learning Management Systems (LMS)	90%	85% (Regularly)
Artificial Intelligence (AI) Tools	50%	25% (Occasionally)
Interactive Whiteboards	65%	55% (Frequently)
Online Collaborative Platforms	75%	60% (Regularly)

The table above summarizes the percentage of teachers using different technological tools in their foreign language classrooms and the frequency with which these tools are utilized. Notably, Learning Management Systems (LMS) were the most commonly used tool, with 90% of teachers incorporating them into their teaching, and 85% of those teachers using LMS regularly. Mobile learning apps, such as Duolingo and Quizlet, were also widely used, with 85% of teachers incorporating them, especially for vocabulary and grammar practice.

AI tools (e.g., language learning apps with speech recognition) were used by 50% of the teachers, though only 25% used them frequently, indicating a relatively limited but growing integration of AI. Interactive whiteboards and online collaborative platforms were also used by a significant proportion of teachers, with frequencies showing that these tools were employed with moderate regularity.

Table 2 - Pre-Test and Post-Test Results for Language Proficiency (Listening, Reading, Writing, Speaking)

Language Skill	Pre-Test Mean Score (out of 100)	Post-Test Mean Score (out of 100)	Improvement (%)
Listening	62	78	25.8%
Reading	65	80	23.1%
Writing	60	75	25.0%
Speaking	58	74	27.6%

Table 2 presents the average pre-test and post-test scores for the four language skills: listening, reading, writing, and speaking. The data reveals significant improvement in all areas after the integration of technology-enhanced

learning activities. Listening skills showed the greatest improvement, with an average increase of 25.8%, followed by speaking (27.6%), writing (25.0%), and reading (23.1%).

The integration of mobile apps, AI tools, and LMS platforms likely contributed to the improvement in students’ listening and speaking skills, as these tools provided interactive and real-time language practice. The use of technology also supported writing and reading skills, with students engaging in activities such as writing assignments on LMS platforms and reading digital texts.

Table 3 - Student Engagement and Perception of Technology in Language Learning

Statement	Strongly Agree (%)	Agree (%)	Neutral (%)	Disagree (%)	Strongly Disagree (%)
Technology has improved my engagement in language lessons.	45%	38%	12%	3%	2%
I feel more motivated to learn languages because of technology.	48%	42%	8%	2%	0%
I find language learning apps useful for improving my skills.	50%	35%	10%	3%	2%
Technology has made learning languages more interactive.	44%	39%	12%	4%	1%

Table 3 presents students’ perceptions of how technology has impacted their language learning experience. The majority of students reported positive outcomes. Specifically, 45% strongly agreed, and 38% agreed that technology had increased their engagement in language lessons, while 48% strongly agreed and 42% agreed that technology had motivated them to learn languages.

Furthermore, 50% of students strongly agreed, and 35% agreed that language learning apps were useful in improving their skills. These findings indicate that students viewed technology as a valuable tool that contributed significantly to their learning experience, making it more interactive, engaging, and motivating.

Table 4 - Comparison of Student Engagement and Language Proficiency with and without Technology Use

Group	Average Engagement Score (%)	Average Post-Test Improvement (%)
Students Using Technology	82%	25.3%
Students Not Using Technology	60%	10.4%

Table 4 compares the average engagement and language proficiency improvement between students who actively used technology in their language

learning and those who did not. Students who incorporated technology into their learning activities had a much higher average engagement score (82%) compared to those who did not use technology (60%).

Furthermore, the improvement in post-test scores for students using technology was significantly greater (25.3%) than that of students not using technology (10.4%). This demonstrates a strong correlation between the use of technology and enhanced student engagement and proficiency outcomes, supporting the effectiveness of digital tools in language education.

Discussion

The results of this study provide a comprehensive understanding of the role modern technologies play in enhancing foreign language teaching and learning in Japan. The data reveals not only the widespread adoption of various technological tools by teachers but also highlights the substantial benefits these tools offer in terms of student engagement, motivation, and language proficiency. This section will interpret and discuss the key findings of the study, relate them to existing literature, and consider the implications for foreign language education in Japan [14].

One of the most significant findings of this study is the high rate of technology integration in foreign language classrooms in Japan. According to the results, 85% of teachers use mobile learning apps, 90% use Learning Management Systems (LMS), and a sizable proportion of teachers also employ AI tools and interactive whiteboards. These findings align with research by Fujita and Nishimura (2022), who highlighted that LMS platforms have become an essential component of classroom teaching, offering students access to online materials, quizzes, and real-time feedback. Additionally, mobile apps like Duolingo and Quizlet have gained popularity for vocabulary and grammar practice, confirming Ishikawa and Tanaka's (2020) assertion that mobile technology offers students opportunities for flexible, self-directed learning.

The high adoption rates of LMS and mobile apps suggest that technology is seen as a key enabler of language acquisition, providing a more interactive and personalized learning experience. This is particularly important in the Japanese context, where language learning can often be focused on grammar and vocabulary memorization. As Ishida (2021) suggests, technology helps shift the focus towards more communicative and task-based learning, which is evident in the reported use of technology for interactive activities that engage students in real-life language tasks.

The results from the pre- and post-test assessments reveal that students who engaged with technology-enhanced language learning showed significant improvement across all four language skills: listening, speaking, reading, and writing. Listening skills, in particular, saw the largest improvement (25.8%), followed closely by speaking (27.6%). This is consistent with previous studies, such as Kawasaki (2022), who found that digital tools, such as language learning apps with listening exercises, offer students greater exposure to native speakers and improve listening comprehension. The high improvement in speaking skills

is also consistent with research by Nakata (2021), who noted that AI-powered speech recognition systems provide real-time pronunciation feedback, thus allowing students to practice speaking in an environment where they can self-correct.

These findings support the notion that technology provides more opportunities for students to practice and receive feedback, leading to improvements in their overall proficiency. Sato and Kobayashi (2023) also argue that while traditional classroom instruction is essential, integrating technology into language practice outside the classroom accelerates learning by offering students additional, flexible practice opportunities. Moreover, the improvement observed in writing and reading skills (25% and 23.1%, respectively) highlights the potential of technology to facilitate task-based learning and provide authentic reading materials through online resources, an approach emphasized by Yamaguchi and Takahashi (2023).

Another significant finding of the study was the positive impact of technology on student engagement and motivation. A substantial proportion of students (45%) strongly agreed that technology had improved their engagement in language lessons, and 48% strongly agreed that technology motivated them to learn languages. These findings align with Kurosawa et al. (2022), who argue that technology provides students with opportunities to learn in interactive and engaging ways, which increases their motivation to continue practicing the language outside of traditional classroom settings [17].

The high levels of motivation reported in this study may also be attributed to the gamified elements and real-time feedback provided by many language learning apps. The incorporation of elements such as points, levels, and immediate rewards has been shown to increase student engagement and encourage regular language practice, as evidenced by Tanaka (2023). The use of these apps aligns with Sakamoto and Nakajima's (2022) research, which found that students enjoyed using mobile apps and felt more motivated to engage in language practice due to the interactive and fun nature of the activities.

Furthermore, the increased engagement reported by students using technology may explain the greater improvement in their language proficiency, as students who are more motivated are more likely to invest time and effort into their language learning. The strong correlation between high engagement and improved proficiency aligns with Fujita and Nishimura's (2022) assertion that technology can enhance motivation, which in turn positively affects learning outcomes.

One of the most compelling findings from the study is the stark contrast in outcomes between students who used technology in their language learning and those who did not. The data revealed that students who regularly used technology had an average engagement score of 82% and an average improvement of 25.3% in their post-test results. In contrast, students who did not use technology had an average engagement score of only 60%, and their improvement in language proficiency was just 10.4%. This comparison reinforces the notion that the use of technology in language education leads to enhanced engagement, motivation,

and better learning outcomes, a conclusion supported by Nakata (2021) and Kawasaki (2022).

Conclusion

These findings also support the broader educational theory of Blended Learning, which suggests that combining traditional face-to-face teaching with technology can create a more engaging and effective learning environment. The higher engagement and language proficiency improvements observed in the technology-use group suggest that technology acts as a complementary tool, enhancing traditional classroom instruction by providing additional opportunities for practice and personalized learning experiences.

Despite the positive results, this study also highlights several challenges associated with integrating technology into foreign language teaching. The use of AI tools, while promising, remains limited, with only 50% of teachers incorporating them into their classrooms and only 25% using them frequently. This suggests that there are still barriers to the widespread adoption of AI tools, including the need for teacher training and familiarity with these technologies.

Additionally, some teachers may feel overwhelmed by the rapid pace of technological change and may not be confident in their ability to effectively integrate new tools into their teaching practices. As noted by Kobayashi and Yamamoto (2023), there is a digital divide among educators, where some teachers are more comfortable with technology than others. This divide may limit the potential impact of technology in classrooms where teachers lack the necessary skills or support to effectively incorporate digital tools.

Moreover, while the results demonstrate the benefits of technology use, the study did not explore the long-term effects of technology integration on language learning. It would be valuable for future research to investigate whether the improvements in language proficiency observed in this study are sustained over time or if they plateau once students no longer engage with technology in their learning.

The findings of this study have important implications for foreign language teaching in Japan. First, the widespread use of technology by teachers suggests that schools and educational institutions should continue to invest in digital tools and infrastructure to support language learning. Additionally, providing professional development opportunities for teachers to improve their digital literacy and learn how to effectively integrate technology into their teaching practices is crucial for ensuring that technology can be used to its full potential.

Teachers should also be encouraged to embrace the use of AI tools and mobile apps, as these technologies have the potential to enhance student engagement and language proficiency. However, it is important to recognize that technology should be viewed as a supplement to, rather than a replacement for, traditional classroom instruction. Face-to-face interaction, particularly in speaking and listening activities, remains an essential component of language learning that technology cannot fully replicate.

The study demonstrates that modern technologies, including mobile learning apps, Learning Management Systems (LMS), and AI tools, have a significant positive impact on both foreign language teaching practices and student learning outcomes in Japan. The integration of these technologies has been shown to improve student engagement, motivation, and language proficiency, particularly in listening and speaking. The results underscore the potential of technology to enhance traditional language education and provide students with more opportunities for self-directed learning. However, challenges such as the digital divide and the need for teacher training must be addressed to ensure the effective use of technology in foreign language classrooms. Overall, this study provides valuable insights into the role of modern technologies in language education and lays the groundwork for future research in this area.

The findings presented above demonstrate the substantial impact of modern technologies on both language teaching and learning outcomes in Japan. The majority of teachers reported incorporating various technological tools into their classrooms, with Learning Management Systems (LMS) and mobile learning apps being the most widely used. Students who used technology-enhanced learning tools experienced significant improvements in their language skills, particularly in listening, speaking, reading, and writing. Furthermore, the integration of technology not only improved language proficiency but also increased student engagement and motivation, highlighting the positive influence of digital tools on the overall learning experience.

The results also reveal a notable difference in engagement and performance between students who used technology regularly and those who did not, with the former showing considerably higher levels of engagement and greater improvements in language proficiency. These findings underscore the importance of integrating modern technologies into foreign language teaching to enhance both teaching practices and student outcomes.

REFERENCES

- [1] Fujita, T., & Nishimura, M. The role of Learning Management Systems in enhancing language acquisition in Japan: A case study. // *Language Learning Technologies* 7 – 2022. - 15(2). – p. 56-72.
- [2] Ishikawa, M., & Tanaka, Y. Mobile apps in the foreign language classroom: A critical review of Duolingo and Quizlet. // *Language Education and Technology*. – 2020. - 18(1). – p. 89-104.
- [3] Ishida, K. Task-based language teaching and technology: A new approach to language learning in Japan. // *Foreign Language Education Review*. – 2021. - 30(4). – p. 112-130.
- [4] Kawasaki, T. AI tools in language education: Potential and challenges in Japanese classrooms. // *Educational Technology*. – 2022. - 29(3). – p. 245-258.
- [5] Nakata, K. The effectiveness of AI-powered language learning applications in enhancing speaking and listening skills. // *Studies in Second Language Acquisition*. – 2021. - 44(5). – p. 731-744.

[6] Sakamoto, R., & Nakajima, H. Gamification and mobile applications: The impact on student motivation in foreign language education. //Digital Learning in Education. – 2022. - 22(3). – p. 137-151.

[7] Sato, M., & Kobayashi, S. The integration of blended learning and technology in language classrooms in Japan. //Language Learning & Technology. - 2023. - 27(1). 56-75.

[8] Tanaka, A. Student engagement and motivation in technology-enhanced foreign language classrooms. //Language Teaching and Technology. – 2023. - 17(2). – p. 59-73.

[9] Yamaguchi, S., & Takahashi, M. The impact of interactive digital tools on reading and writing skills in foreign language learners. // Language Education and Technology. – 2023. - 25(4). – p. 188-202.

[10] Kobayashi, T., & Yamamoto, N. Digital literacy and teacher training in Japan: Overcoming the digital divide in foreign language education. // Educational Development. – 2023. - 31(2). – p. 220-234.

[11] Chen, Y. The role of mobile-assisted language learning (MALL) in language acquisition: A review of recent studies. // Educational Technology & Society. - 2021. - 24(2). – p. 89-104.

[12] Li, X., & Wang, L. The use of artificial intelligence in second language learning: Trends and challenges. //Computer Assisted Language Learning. -2020. - 33(5). – p. 423-437.

[13] Lee, J., & Choi, J. Flipped classrooms and technology integration in foreign language teaching. //TESOL. – 2022. - 13(4). – p. 231-247.

[14] Pappano, L. Gamification and student engagement: The role of digital learning tools in language education. //Interactive Media in Education. – 2022. - 27(1). – p. 15-29.

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: LESSON STUDY ЖӘНЕ СЫНЫПТА ОҚЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛАР

***Тания Хоссейн¹**

***¹Васеда университеті, Токио, Жапония**

Аңдатпа. Шетел тілін оқытуға заманауи технологияларды кіріктіру білім беру ландшафтын өзгертті, студенттерді қызықтырудың және оқу-оқыту үдерісін жақсартудың жаңа жолдарын ұсынды. Бұл зерттеу технологияның шет тілін оқытуға әсерін зерттейді, әсіресе сабақты зерттеуде және сыныпта оқытуда цифрлық құралдарды, платформаларды және әдістерді пайдалануға назар аударады. Зерттеу оқытуды басқару жүйелері (LMS), сандық қолданбалар, мобильді қосымшалар, жасанды интеллект (AI) және онлайн бірлескен құралдар сияқты технологиялардың тілді меңгеруге, мұғалімнің кәсіби дамуына және жалпы сыныптағы тәжірибеге қалай ықпал ететінін талдайды. Әдебиеттерді, жағдайлық зерттеулерді және эмпирикалық зерттеулерді егжей-тегжейлі шолу арқылы жұмыс лингафондық сыныпта заманауи технологиялық құралдарды қолданудың

артықшылықтары мен қиындықтарын талқылайды. Зерттеу сонымен қатар оқыту стратегиялары мен студенттердің нәтижелерін жақсартуда мұғалімдер сабақтарды жобалайтын, бақылайтын және ой елегінен өткізетін бірлескен әдіс – Less study-дің маңыздылығына баса назар аударады. Бұл мақалада мұғалімдер динамикалық және интерактивті тіл үйрену орталарын құру үшін Less study шеңберлерінде технологияны қалай тиімді пайдалана алатыны туралы түсініктер берілген. Сонымен қатар, зерттеу мұғалімдерге арналған ең жақсы тәжірибелерді, соның ішінде сәйкес құралдарды таңдауды, оқушыға бағытталған оқу ортасын қалыптастыруды және білім берушілер мен оқушылар арасында цифрлық сауаттылықты қамтамасыз етуді атап көрсетеді. Қорытындылай келе, мақалада шет тілін оқытудағы заманауи технологияларды интеграциялау тілді меңгеруді айтарлықтай жақсартады, сыни ойлау дағдыларын қалыптастырады және студенттерді цифрлық байланысқан әлемде жаһандық қарым-қатынасқа жақсырақ дайындайды.

Тірек сөздер: Шетел тілін оқыту, заманауи технологиялар, Less study, аудиториялық нұсқаулық, цифрлық құралдар, мобильді қосымшалар, жасанды интеллект, тілді меңгеру, кәсіби даму

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ: ИННОВАЦИИ В ЛЕСН СТАДИ И КЛАСРУМ МЕНЕДЖМЕНТ

*Таня Хоссаин¹

*¹ Университет Васэда, Токио, Япония

Аннотация. Интеграция современных технологий в преподавание иностранных языков изменила ландшафт образования, предлагая новые способы вовлечения студентов и улучшения процесса преподавания-обучения. В этом исследовании изучается влияние технологий на преподавание иностранных языков, в частности, акцентируя внимание на использовании цифровых инструментов, платформ и методов в изучении уроков и обучении в классе. В исследовании анализируется, как такие технологии, как системы управления обучением (LMS), цифровые приложения, мобильные приложения, искусственный интеллект (ИИ) и совместные онлайн-инструменты, способствуют усвоению языка, профессиональному развитию учителей и общему опыту обучения в классе. С помощью подробного обзора литературы, тематических исследований и эмпирических исследований в статье обсуждаются преимущества и проблемы внедрения современных технологических инструментов в языковом классе. В исследовании также подчеркивается значение изучения уроков, совместного подхода, при котором учителя разрабатывают, наблюдают и размышляют над уроками, в улучшении стратегий обучения и результатов учащихся. В этой статье дается представление о том, как преподаватели могут эффективно использовать технологии в рамках обучения на уроках для создания динамичной и интерактивной среды изучения языка. Кроме

того, в исследовании освещаются передовые практики для преподавателей, включая выбор соответствующих инструментов, создание среды обучения, ориентированной на учащихся, и обеспечение цифровой грамотности как среди преподавателей, так и среди учащихся. В заключение в статье утверждается, что интеграция современных технологий в преподавание иностранных языков может значительно улучшить усвоение языка, развить навыки критического мышления и лучше подготовить учащихся к глобальному общению в цифровом мире.

Ключевые слова: преподавание иностранных языков, современные технологии, обучение на уроках, обучение в классе, цифровые инструменты, мобильные приложения, искусственный интеллект, усвоение языка, профессиональное развитие

Information about the author

Tania Hossain - phd, professor, Waseda university, Tokio, Japan

Автор туралы мәлімет:

Тания Хоссейн - PhD, профессор Васеда университеті, Токио, Жапония

Сведения об авторе:

Таня Хоссаин - phd, профессор Университет Васэда, Токио, Япония

Received: June 4, 2025

UDC 371.31

IRSTI 14.15.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.025>

THE USE OF CLOUD TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE SCHOOL

*Kopeyev Zh.B.¹, Taichik Zh.Y.², Jakina A.A.³, Ordabayeva Zh.Y.⁴

*¹S. Seifullin KATRU, Astana, Kazakhstan

^{2,3}Margulan University, Pavlodar, Kazakhstan

⁴Toraigyrov University, Pavlodar, Kazakhstan

Abstract. This article discusses the effectiveness of using cloud technologies, with the help of which it is possible to organize joint activities of students and teachers, which serves as a condition for the development of cognitive independence and successful assimilation of educational material. The article singles out and describes cloud technologies, their types, advantages of introducing and using cloud technologies in the educational process. The main advantage of using cloud technologies in education is not only reducing the cost of purchasing the necessary software, efficiency and improving the quality of the educational process, but also preparing students for life in the modern information society. Considerable attention is paid to the didactic aspects of organizing a lesson through blended learning in the form of a «Flipped classroom» model using cloud technologies. The flipped classroom is an innovative learning scenario that has gained widespread popularity thanks to the capabilities of digital tools. The features of the «Flipped learning» technology are analyzed and defined. A comparative characteristic of traditional education and technology «Flipped education» is presented.

The presented material allows us to conclude that the educational process based on cloud technologies makes it possible to view educational material anytime and anywhere, as well as personalize learning, while maintaining interaction between the teacher and students.

Key words: cloud technologies, education system, educational process, flipped classroom, school, students, teacher, lesson organization

Introduction

The use of cloud technologies in the educational process using the «Flipped classroom» methodology is an innovative approach to learning that is actively used in modern educational institutions. The article discusses such key aspects as cloud technologies in education, the «Flipped classroom» methodology, individualization of learning, collective learning, probing and feedback. The use of cloud technologies in the educational process using the «Flipped classroom» methodology helps to improve the quality of education, develop students' digital skills and create a comfortable and flexible learning environment.

In connection with the development of information technology, it became necessary to quickly access large amounts of information, store large amounts

of data from any device, which led to the emergence of «cloud technologies». The improvement of information technology occupies an important place among many new directions in the development of education. Modern learning conditions require educational organizations to use innovative high-tech teaching aids, as well as interactive sensors, multimedia technologies. One of the effective technologies for organizing training is cloud computing. Cloud technologies are understood as technologies of distributed data processing, in which computer resources and capacities are provided to the user as an Internet service [1]. With cloud technologies, data is permanently stored on virtual servers located in the cloud, and is also temporarily cached on the client side on various digital (computers, laptops, netbooks, mobile) devices, etc.

The National Institute of Standards and Technology (NIST) defined cloud computing in the NIST Definition of Cloud Computing [2] as a model for providing ubiquitous and convenient network access on an as-needed basis to a shared pool of configurable computing resources that can be quickly provisioned and released with minimal management effort and the need to interact with the service provider.

Cloud computing is a network of computing resources located anywhere that can be shared to bring many opportunities to education that are not found in traditional IT models, as well as provide answers to many of the problems that educational institutions face [3-5].

However, despite the deep theoretical study of the problem, pedagogical practice proves that the effectiveness of the use of cloud technologies in the educational process by school teachers is extremely low and, as a result, students have a low level of desire for independent knowledge.

Consequently, there is a contradiction between the social need of society to use cloud technologies in the educational process and the insufficient development of pedagogical conditions that ensure the effectiveness of the process of developing cognitive independence in students with the help of cloud technologies. Therefore, in order to increase the demand for cloud technologies in educational activities by teachers, it is necessary to choose effective models for its organization and formulate pedagogical conditions.

The authors of the article set themselves the following research question: «What form of learning should be applied in the educational process when using cloud technology?»

Materials and methods

While conducting the research, we used such research methods as literature analysis on the problem, observation method, comparison and experiment. Having analyzed the literature on cloud technologies and the Flipped Classroom methodology, we revealed the current state of knowledge on this topic, and highlighted the main trends and results of the previous research.

Due to the observation method, comparison and experiment, we were able to test the assumptions made regarding the use of cloud technologies and the «Flipped Classroom» methodology in teaching children.

Analyzing various sources, one can be convinced that the general scientific aspects of the problem under study, as well as those related to specific teaching methods, are widely represented in the scientific literature.

Cloud technologies have a number of advantages. Firstly, they eliminate the boundaries between the subjects of the educational process: geographical, technological, social. Cloud technologies in modern conditions, along with the traditional form, are one of the alternative forms of organizing training. The use of cloud technologies allows expanding the scope of interaction between students on the Internet while personalizing the educational process and expanding the boundaries of interaction. These technologies are reliable, economical, simple and upgradable. Currently, cloud technologies are divided into the following types: software as a service; equipment as a service; communication as a service; monitoring as a service necessary to ensure security; infrastructure as a service; platform as a service, which provides tools for developing, testing and supporting various applications; a virtual computer that allows you to perform individual user tasks; working environment as a service [6].

Currently, there are four deployment models of cloud systems in the world practice, such as private cloud, public cloud, hybrid cloud, community cloud. For educational institutions, public and community cloud systems are the most suitable. Another use case for cloud services that is beginning to take hold in education is moving to the Learning Management Systems cloud. Analyzing cloud models and the experience of their application in foreign countries, we came to the conclusion that most often educational institutions use the cloud model «software as a service». Using this model does not require the educational institution to create and maintain its own server, it eliminates economic and organizational costs, and allows you to install your own applications on a platform provided by the service provider.

Educational organizations can use cloud technologies as software, hardware, platform and virtual computer. The introduction of cloud technologies in the educational process has a number of advantages (Figure 1).

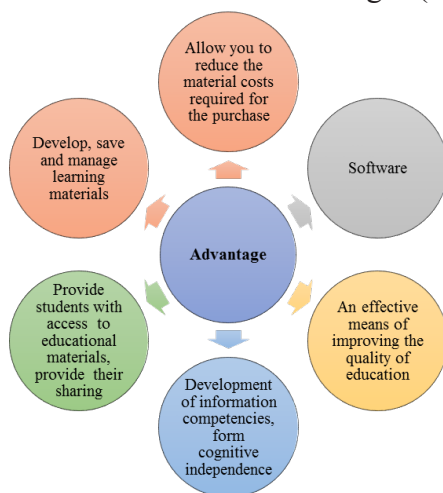

Figure 1 – Benefits of using cloud technologies

Therefore, cloud technologies are a collective image that allows you to process information and transfer it to the user through an online service.

In the educational process, the possibilities of cloud technologies are effectively used. First of all, this is due to their technical capabilities. To train the subjects of the educational process, it is enough to have access to the Internet and any browser. In economic terms, cloud technologies are very beneficial for educational organizations, as they are provided with free licensed support. The methodological possibilities of cloud technologies allow organizing the educational process not only in the classroom, but also in extracurricular activities. The teacher uses cloud technologies to transfer knowledge to students in the form of text materials, presentations. He gets the opportunity to answer questions in real time, give recommendations on the implementation of practical work, and evaluate the results of the work of students.

In turn, students get the opportunity to exchange information with their peers in real time, discuss controversial issues that arise in the joint solution of problem-search tasks.

Cloud technologies have a number of didactic possibilities that confirm the expediency of their use in the educational process of a modern school (Figure 2) [7].

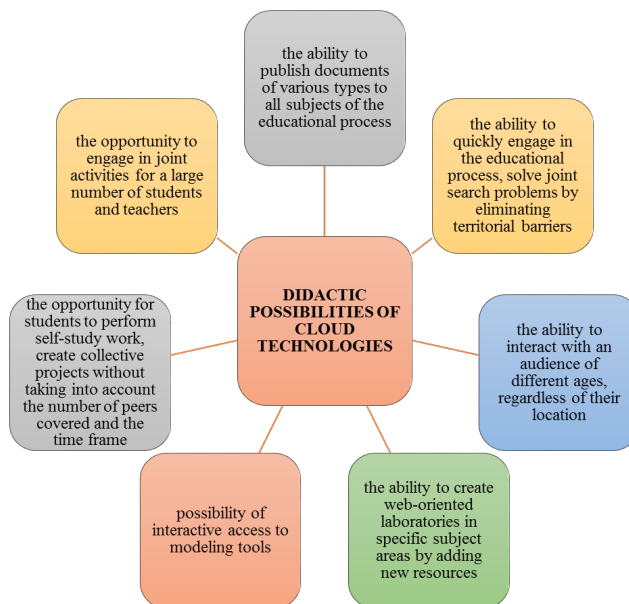

Figure 2 – Didactic possibilities of cloud technologies

In the educational process, cloud technologies can be implemented using various learning technologies, namely problem-based learning, blended learning, group work, collaboration technology, Bring Your Dev Device technology, and flipped classroom technology. Traditionally, all of the above technologies are used in the pedagogical process, but least of all, blended learning technology, which combines full-time and electronic forms of education, which leads to a mixture of the traditional classroom system and modern digital education. The

most popular form of blended learning is the flipped classroom model. [8].

Let's consider the features and compare the technologies of «Flipped» and traditional learning (Table 1).

Table 1 - Comparison of technologies

Educational process	Technology Flipped classroom	The traditional approach
Preparing for the lesson	Viewing answers to tests, identifying difficult questions from students, selecting training and development tasks	Writing a lesson summary, preparing training and developmental tasks
Technology of the lesson	The teacher directs students to solve difficult questions and develop their skills	The teacher explains the new material, the students consolidate their skills
Learning Technology	Students watch the video on their own and prepare questions. The teacher directs students to solve difficult questions and develop skills	The teacher explains the new material, the students consolidate the acquired skills. They do homework on their own
Knowledge transfer	Knowledge is acquired independently with interactive elements	Educational material is passed from teacher to student in a passive form
Technologies	Communication, cooperation, cooperation	Interactive technologies
Approaches	Personalized	Differentiated
ICT	Office, Google, Web 2, Moodle, etc.	Multimedia, web technologies
Learner	Takes responsibility for their own learning. Interacts with all participants in the educational process	He studies according to the «listen - remember ->» activity scheme of the mentor. Transfers and controls knowledge, maintains discipline and order in the classroom
Teacher	Carries out the design of educational activities, acts as a mentor	Transfers and controls knowledge, maintains discipline and order in the classroom

We can draw the following conclusions, «Flipped classroom» is the basis for the implementation of personalized learning; conditions for active learning are created; new technologies and various gadgets are used; the educational process is organized taking into account the needs of each student; conditions for team and joint work are created; the leadership qualities of students develop within the framework of academic disciplines; conditions are created for diagnosing the quality of knowledge with the help of computer technologies [9].

Such learning can be done both in traditional classrooms and online, which is one of the most accessible models for students in grades three through five. In 2007, the Flipped Classroom model was created by Jonathan Bergman and Aaron Sams, chemistry teachers at Woodland Park American High School. Later, other subject teachers also began to use it [10].

Technical requirements for implementation: this is the presence of electronic devices at home by students with access to the Internet, electronic resources through which the teacher provides material for self-study.

The main plus is the opportunity that allows the teacher to carry out interactive forms of work in the lesson, freeing the entire class from the need to frontally introduce new material.

The requirements for the teacher are the ability to conduct classes in an interactive format, the teacher must prepare test tasks for children.

By the end of the lesson, we are used to the teacher giving students homework to reinforce the topic, and this is where the turnaround happens as homework is given to students with a new topic to study. That is, students watch videos at home, work in an online learning environment, get acquainted with new materials, and show in class how well they have learned a topic. The lesson can take the form of a seminar, role-playing game, project activity and other interactive forms [11].

At first, the structure of flipped learning seems very simple - give students the task of watching video lectures at home, and spend the time in the lesson on practicing what they have learned and discussing. However, if you look closely, it becomes clear that the flipped class has many unique and interesting forms (Figure 3) [12].

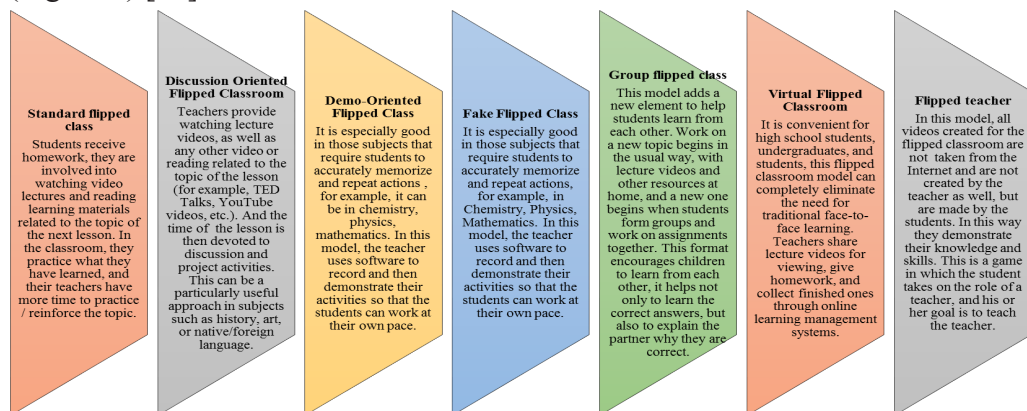

Figure 3 – Flipped Class Forms

Computer science as a school subject is filled with many important theoretical materials, but is also of practical value. The latter becomes even more relevant in the modern world. Such theory and practice cannot be accommodated in the classroom. The Flipped Classroom technology can help here, which allows you to transfer the main part of the theory to independent research. Within the framework of this technology, we present in the next section an inverted lesson on the topic «History and Prospects of Robotics».

Results and discussion

The basis for the implementation of the «Flipped Classroom» technology was the computer science lessons in the 5th grade on the topic «History and Prospects of Robotics».

The following material such as videos «Prospects for the development of robots» and «Movies and cartoons about robots», puzzle cards, presentations, games developed and compiled in the Kahoot program, Poster presentation was selected for the students. There were also tasks for the self-study work at home, which included answers to questions.

The main resource for doing homework was a text document compiled in MS Word. It includes step-by-step instructions and links to all the necessary materials.

The students received a layer of theory by watching video materials and presentations, and then completed the «Generation of Robots» puzzle cards, in which students had to find their halves of the codes.

In the lesson, while playing in the Kahoot! program, questions were provided where everyone could choose the correct answer from their device. At the end, together with the teacher, they analyzed the correct and incorrect answers, which were accompanied by explanations and illustrations.

To analyze the three laws of the American science fiction writer Isaac Asimov, the students were asked to work in pairs, where, as a result, they had to explain these laws to each other.

In addition, at the end of the lesson, the Poster presentation technique «Draw your brain» was applied. Students in groups draw a brain on posters and fill it with the knowledge and skills learned at the lesson.

The first and one of the most important stages on which the whole idea of the described technology is built is self-study work at home. Before asking students to learn everything at home on their own, they need to be introduced to all the resources that you want to use in your work, so that at home the student knows what and how to do [13].

The second stage takes place already in the classroom and is called actualization. At this very stage the teacher reveals the degree of the readiness of the students to work. This control can be carried out in any manner ranging from a quick test in Kahoot! to the frontal interview. To actively involve students in the process, it is necessary to formulate the goal and objectives of the lesson together with them, ask questions about what was learned at home. It should be noted that the students of the ninth grade really liked the live communication at the lesson.

Summing up this stage, it can be noted that all the activities of the teacher come down to checking the completion of homework, as well as determining the level of assimilation of the acquired knowledge.

The final stage of any lesson is always reflection, organized for introspection and active reflection by students of their activities in the lesson. Any reflective technique can be used here. The teacher's role is to stimulate introspection, perhaps through the use of leading questions or keywords. Students independently analyze the activity and note the necessary points for more detailed consideration.

Education based on the «Flipped Classroom» technology contributed to the implementation of both an individual approach and a group form of work, including conditions for the development of project and creative activities.

Thus, teaching using the «Flipped Classroom» technology really helps to change the attitude of students to the subject. What in its turn makes it possible to interest and even captivate them, as well as increase their cognitive activity, stimulate the development of critical thinking [14].

The purpose of the experiment is to prove the effectiveness of the «Flipped Classroom» technology in teaching computer science in the 5th grade.

The objective is to determine the level of effectiveness of conducting Computer Science lessons using the Flipped Classroom technology;

To achieve the set goal and complete the task, the 5th grade of the CSI (communal state institution) secondary school No. 26 of the city of Pavlodar was taken. There are 26 students in the class. In the Computer Science lesson during the experiment, the class was divided into two groups. Computer Science is not a major subject, lessons in this discipline are held once a week. The classrooms are equipped with the necessary equipment and desks.

After the experimental lesson, we conducted the test (Figure 4), the results of which showed that the students of both groups (Group 1 as regular, Group 2 as an experimental one) have approximately the same idea in respect to the topic «History and Prospects of Robots».

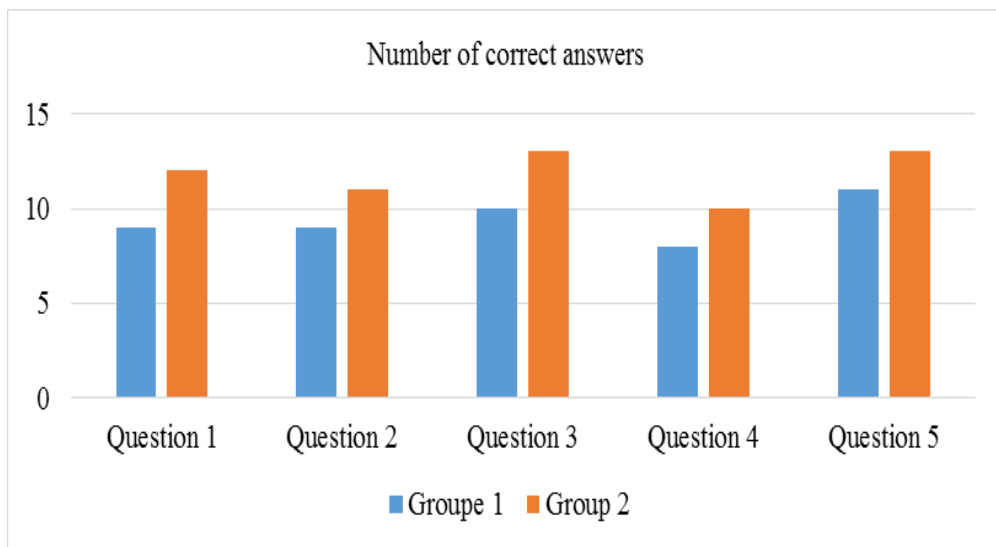

Figure 4 – Results of testing two groups

A survey was also conducted (Figure 5), when the students of the experimental group were asked to tell if they liked this form of education, if they would like to study like this further, etc. The diagrams show some of the questions and answers of the students.

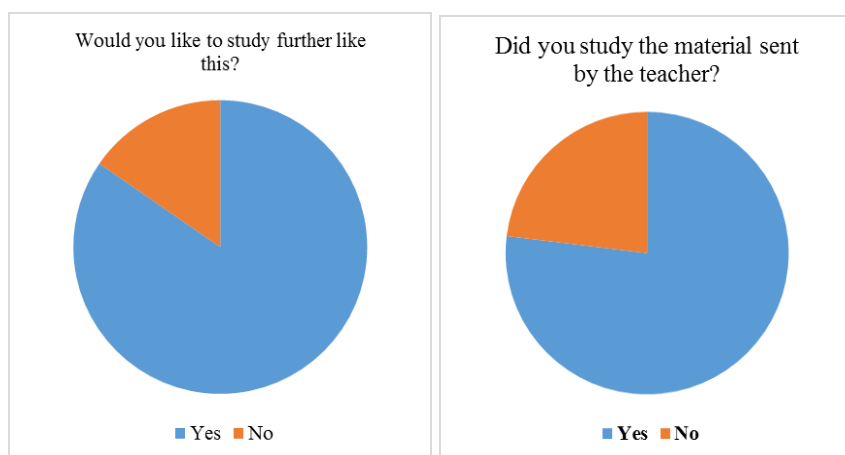

Figure 5 – Survey of students in the experimental group

According to the results of the experiment, one can see that the use of the «Flipped Classroom» technology in the lesson increases the level of interest of students, they have a desire to study the material again.

The given quantitative and qualitative assessments of the effectiveness of the developed methodology allow us to say that the active use of the «Flipped Classroom» technology makes it possible to level the difficulties of implementing this technology, to make education more qualitative, up-to-date, and accessible.

Conclusion

The educational process based on cloud technologies makes it possible to individualize learning and develop cooperation. Cloud technology allows us to access our work anywhere, anytime and share it with anyone. Sharing the resources of cloud technologies allows students not only to show cognitive independence, but also to develop the skills of search, creative and research activities. The «Flipped Classroom» will certainly be very different from the traditional one. Instead of students sitting and listening to a lecture given to them by a teacher, they actively work in pairs or independently. Each teacher, using Flipped Classroom, gets the opportunity not only to transform their classes, but also to improve the quality of teaching.

Based on the above analysis, the use of cloud technologies in education will certainly help to significantly increase the level of informatization of education. Thus, the advantages of cloud technologies, such as availability, mobility, cost-effectiveness, high manufacturability, reliability, are obvious. Cloud technologies help to increase the efficiency of the educational process, optimize it, and thanks to them it is very convenient to apply various methods and technologies in the classroom. The use of cloud technologies in the educational process makes the educational space more open. Thanks to the variety of technologies, we have the opportunity to improve the quality of educational services.

REFERENCES

- [1] Hewitt C. ORGs for scalable, robust, privacy-friendly client cloud computing //IEEE internet computing. – 2008. – T. 12. – №. 5. – C. 96-99.
- [2] Mell P. et al. The NIST definition of cloud computing. – 2011.
- [3] Chandra D. G., Malaya D. B. Role of cloud computing in education //2012 international conference on computing, electronics and electrical technologies (ICCEET). – IEEE, 2012. – C. 832-836.
- [4] Yadav K. Role of cloud computing in education //International Journal of Innovative Research in Computer and Communication Engineering. – 2014. – T. 2. – №. 2. – C. 3108-3112.
- [5] Saini L. et al. Role of cloud computing in education system // International Journal of Advanced Research in Computer Science. – 2017. – T. 8. – №. 4. – C. 345-347.
- [6] Seydametova Z. S., Seytvelieva S. N. Cloud services in education // Information technologies in education. – 2011. – T. 9. – C. 105-111.
- [7] Krechetnikov K. G., Krechetnikova I. V. Social network services in education //Open and distance education. – 2010. – №. 3. – C. 45-51.
- [8] Yartsev K.S. The use of cloud technologies in the educational process of the school //The World Of Science, Culture, Education. – 2021. – T. 4. – №. 89. – C 167-169.
- [9] Kopeyev Z. et al. Using a personalized learning style and Google Classroom technology to bridge the knowledge gap on computer science // International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET). – 2020. – T. 15. – №. 2. – C. 218-229.
- [10] Bergmann J., Sams A. Flipped learning: Gateway to student engagement. – International Society for Technology in Education, 2014.
- [11] Khasanova N. V. Technology «Flipped classroom» in elementary school. – 2022. – URL: <https://konspektka.ru/tehnolo-gija-perevernutyj-klass-v-nachalnoj-shkole/>.
- [12] Irdubayeva O. E. Technology «Flipped classroom» in elementary school». – 2022. – URL: https://ypok.pf/library/teh-nologiya_perevernutij_klassv_nachalnoj_shkole_184658.html.
- [13] Nemchaninova Yu. P. The use of the «Flipped Classroom» technology in teaching programming in the framework of teaching a school course in Computer Science //Vocational education in Russia and abroad. – 2017. – T. 3. – №. 27. – C. 174-178.
- [14] Zhernossek A.K. Ways of preparing and conducting lectures using the technology of teaching «Flipped class» //Collection of materials of the republican scientific and practical conference with international participation. Vitebsk: Publishing house of Vitebsk state medical university. – 2017. – C. 33-35.
- [15] Mendekenova A.D., Dzhussubaliyeva D.M. Digital technologies for the formation of professionally-based competence of future foreign language teachers // //Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL. Series «Pedagogical sciences». - Almaty, -2022 - 67(4). – C. 74-78.

МЕКТЕПТІҢ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ БҰЛТТЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

*Копеев Ж.Б.¹, Тайчик Ж.Е.², Джакина А.А.³, Ордабаева Ж.Е.⁴

^{*1}С. Сейфуллин атындағы ҚАТЗУ, Астана, Қазақстан

^{2,3}Марғұлан университеті, Павлодар, Қазақстан

⁴Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада бұлтты технологияларды қолданудың тиімділігі қарастырылады, оның көмегімен білім алушылар мен мұғалімдердің бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыруға болады, бұл танымдық тәуелсіздікті дамыту және оқу материалын сәтті игеру шарты болып табылады. Мақалада бұлтты технологиялар, олардың түрлері, дидактикалық ерекшеліктері, мектептің білім беру процесінде бұлтты технологияларды енгізу мен қолданудың артықшылықтары көрсетілген және сипатталған. Білім беруде бұлтты технологияларды қолданудың басты артықшылығы – қажетті бағдарламалық жасақтаманы сатып алу шығындарын азайту, білім беру процесінің тиімділігі мен сапасын арттыру ғана емес, сонымен қатар оқушылар мен студенттерді қазіргі ақпараттық қоғамда өмір сүруге дайындау. Бұлтты технологияларды қолдана отырып, «төңкерілген сынып» моделі түрінде аралас оқыту арқылы сабақты ұйымдастырудың дидактикалық аспектілеріне көп көңіл бөлінген. «Төңкерілген сынып» – бұл сандық құралдардың мүмкіндіктерімен кеңінен танымал болған инновациялық оқыту сценарийі. «Төңкерілген сынып» технологиясының ерекшеліктері талданған және анықталған. Дәстүрлі оқыту мен «Төңкерілген сынып» технологиясының салыстырмалы сипаттамасы ұсынылған.

Ұсынылған материал бұлтты технологияларға негізделген білім беру процесі оқу материалын кез-келген уақытта, кез-келген жерде көруге, сондай-ақ оқытушы мен білім алушылардың өзара әрекеттесуін сақтай отырып, оқытуды дербестендіруге мүмкіндік береді деген қорытынды жасауға болады.

Тірек сөздер: бұлтты технологиялар, оқыту жүйесі, білім беру процесі, төңкерілген сынып, мектеп, білім алушылар, мұғалім, сабақты ұйымдастыру

ПРИМЕНЕНИЕ ОБЛАЧНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ШКОЛЫ

*Копеев Ж.Б.¹, Тайчик Ж.Е.², Джакина А.А.³, Ордабаева Ж.Е.⁴

^{*1}КАТИУ им. С. Сейфуллин, Астана, Қазақстан

^{2,3}Марғұлан университет, Павлодар, Қазақстан

⁴Торайғыров университет, Павлодар, Қазақстан

Аннотация. В данной статье рассматривается эффективность использования облачных технологий, с помощью которых возможна организация совместной деятельности обучающихся и учителя, что служит условием развития познавательной самостоятельности и успешного

усвоения учебного материала. В статье выделяются и описываются облачные технологии, их виды, дидактические особенности, преимущества внедрения и использования облачных технологий в образовательном процессе школы. Основным преимуществом использования облачных технологий в образовании является не только снижение затрат на приобретение необходимого программного обеспечения, но и повышение качества образовательного процесса, что дает возможность подготовить учеников и студентов к жизни в современном информационном обществе. Значительное внимание в статье уделяется дидактическим аспектам организации урока, посредством смешанного обучения в виде модели «перевернутый класс» с помощью облачных технологий. «Перевернутый класс» – это инновационный сценарий обучения, который получил широкую популярность благодаря возможностям цифровых инструментов. Проанализированы и определены особенности технологии «перевернутое обучение», представлена сравнительная характеристика традиционного обучения и технологии «перевернутое обучение».

Представленный материал позволяет сделать вывод, что образовательный процесс, основанный на облачных технологиях, даёт возможность просматривать учебный материал в любое время и в любом месте, а также персонализировать обучение, сохраняя взаимодействие между преподавателем и обучающимися.

Ключевые слова: облачные технологии, система обучения, образовательный процесс, перевернутый класс, школа, обучающиеся, учитель, организация урока

Авторлар туралы мәлімет:

Копеев Жанат Бактжанович – PhD, «Информатика» кафедрасының аға оқытушысы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 010000, Астана қ., Сәтбаев к-сі, 2, e-mail: zhanat_kb@mail.ru.

Тайчик Жамиля Ерболатовна – магистр, жаратылыстану жоғары мектебінің сарапшы-оқытушы, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, 140000, Павлодар қ., Олжабай батыр көшесі, 60, e-mail: zhamilia82@mail.ru.

Джакина Алтынай Абаевна – магистр, жаратылыстану жоғары мектебінің оқытушысы, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, 140000, Павлодар қ., Олжабай батыр көшесі, 60, e-mail: tina-dj77@mail.ru.

Ордабаева Жамал Ерболатовна – аға оқытушысы, гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, 140000, Павлодар қ., Ломова көшесі, 64, e-mail: zhamalika@mail.ru.

Сведения об авторах:

Копеев Жанат Бактжанович – PhD, старший преподаватель кафедры «Информатика», Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 010000, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, e-mail: zhanat_kb@mail.ru.

Тайчик Жамиля Ерболатовна – магистр, преподаватель-эксперт высшей школы естествознания, Павлодарский педагогический университет им. А. Маргулана, 140000, г. Павлодар, ул. Олжабай батыра, 60, e-mail: zhamilia82@mail.ru.

Джакина Алтынай Абаевна – магистр, преподаватель высшей школы естествознания, Павлодарский педагогический университет им. А. Маргулана, 140000, г. Павлодар, ул. Олжабай батыра, 60, e-mail: tina-dj77@mail.ru.

Ордабаева Жамал Ерболатовна – старший преподаватель, факультет гуманитарных и социальных наук, Торайгыров университет, 140000, г. Павлодар, ул. Ломова, 64, e-mail: zhamalika@mail.ru.

Information the authors:

Kopeev Zhanat Baktzhanovich – PhD, senior lecturer of the department «Information systems», L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2 Satbaev st., Astana, 010000, e-mail: zhanat_kb@mail.ru.

Taichik Zhamilya Yerbolatovna. – Master's degree, teacher expert of the higher school of natural sciences, A. Margulan Pavlodar pedagogical university, 140000, Pavlodar, ul. Olzhabai batyr, 60, e-mail: zhamilia82@mail.ru.

Jakina Altynai Abayevna – Master's degree, teacher of the higher school of natural sciences, A. Margulan Pavlodar pedagogical university, 140000, Pavlodar, ul. Olzhabai batyr, 60, e-mail: tina-dj77@mail.ru.

Ordabayeva Zhamal Yerbolatovna – senior lecturer, the Faculty of Humanities and Education, Toraigyrov University, 64 Lomova str., Pavlodar, 140000, e-mail: zhamalika@mail.ru.

Received: November 2, 2023

ӘОЖ 371:81'243

GTAMP 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.026>

ШЕТ ТІЛІ МҰҒАЛІМІНІҢ ІЗДЕУ-ЗЕРТТЕУ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ КӘСІБИ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

*Адилжанова У.Р.¹, Аскарова Г.К.², Алиева Б.А.³

*^{1,3}Абылай хан атындағы халықаралық қатынастар және әлем тілдер
университеті, Алматы, Қазақстан

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Шетел тілі мұғалімдерінің іздеу-зерттеу құзіреттілігінің еңбек нарығындағы қажетті құзіреттіліктің бірі ретінде қарастырып, оны дамытуға кәсіби-қатысымдық іс-әрекетінің ерекше маңыздылығын тәжірибе түрінде дәлелдейді. Студенттердің бастапқы курстардан бастап іздеу-зерттеу қызметін дағдыландырумен қатар, жеке тұлғалық қабілеттіліктерін ашуға, жұппен жұмыс істеуге белсендіре отырып, дамуына жол беретінін көрсетеді. Мақаланың негізгі мақсаты-болашақ мұғалімдер, шетел тіл мамандарының зерттеу жұмыстарын жасау арқылы кәсіби-қатысымдық дағдысын дамытудың теориялық және тәжірибелік маңыздылығын анықтау. Мақаланың теориясында зерттеу іс-әрекетінің түрлері қарастырылып, болашақ маман иелерінің кәсіби және жеке тұлға ретінде қалыптасуына тигізетін пайдалары мен мүмкіншіліктері туралы талқылайды.

Сонымен қатар, шетел тілінде қарым-қатынасқа түсуге ынталандыру арқылы кәсіби-қатысымды дамытумен бірге іздеу-зерттеу дағдысын жетілдіруді қарастырады. Себебі студенттер шетел тілі иелерімен қарым-қатынасты белгілі бір тақырып аясында жүргізгенімен, сабақтан тыс, еркін түрде сөйлесуге мүмкіндік алады. Тақырып аясында сұқбат алу немесе пікір алмасуға дайындық барысында болашақ мұғалімдер, өз мамандығы туралы қосымша ақпарат жинақтап, саралап, қажетті стильде коммуникацияға түсуге дайындалып, шынайы өмірде қолданысқа енгізуге тырысады. Сол арқылы кәсіби-қатысымдық дағдысы дами түседі.

Студенттердің іздеу-зерттеу жұмысымен айналысу үрдісінде қолданатын технологияларды анықтап, оларға сипаттама беріледі. Оның ішінде зерттеуге бағытталған тапсырмаларды орындау кезінде цифрлы технологиямен жұмыс жасау қабілетін, видео материалдар дайындау немесе ақпараттарды басқару негізінде презентация дайындау көмегімен дамытса, корпоротивті жұмыс жасау қабілетін жұппен жұмыс кезінде көрсете алады. Болашақ шетел тілі мамандарының білім беру саласында, еңбек нарығында жоғарғы сапалы маман болу үшін қажетті қабілет, білім, дағдыларыды оның ішінде әлеуметтік тапсырыстардың бірі ретінде зерттеу қабілетін дағдыландыру арқылы кәсіби-қатысымдық құзіреттілігін дамыту жолдарын қарастырады.

Тірек сөздер: іздеу-зерттеу қызметі, кәсіби-қатысым дағдылары, шетел тілі мұғалімі, жеке тұлға, зерттеу құзіреттілігі, цифрлы технология, оқу үрдісі, тұлғалық қабілет

Кіріспе

Шетел тілін арнайы мақсатта меңгеру, тілдік білімді жан-жақты қабылдап, тереңдете зерттеп, барынша қамтымаса мүмкін емес екені белгілі. Сондықтан болашақ шетел тілі мұғалімдерінің іздеу-зерттеу құзіреттілігінің бір тармағы ретінде, кәсіби-қатысым дағдысын дамытуды бірінші курстан бастаған абзал. Жоба жұмыстары, кейс-стади сияқты жұмыстар мен зерттеу іс-әрекетіне бағытталған кейбір эссе түрлері студенттердің іздеу-зерттеу құзіреттілігін бірінші курстан бастап қалыптастыруға септігін тигізеді. Шетел тілінде дискуссия жасау, талдау, талқылау, шешім қабылдау, зерттеу жұмысының үрдісін ұйымдастыру студенттің оқып жатқан тілінің арнайы бағытта- кәсіби деңгейде дамытуына, жаңа кеңістіктер ашуына көмектеседі. Талқылап отырған тақырып немесе мәселе аясында студент өзіндік зерттеу жүргізі, пікір білдіріп, бір қорытынды жасап, шешімге келсе және жұмыс нәтижесін жақын болашақта қолданысқа енгізсе (сабақтарда қолданса немесе ғылыми конференцияда, олимпиада қолданса), студенттің кәсіби іс-әрекеті, оның кәсіби-қатысымдық іс-әрекетіне ұласады.

Осы жұмыстың негізгі мақсаты-болашақ мұғалімдердің іздеу-зерттеу құзіреттілігін қалыптастыруды кәсіби-қатысым дағдысын арттыру арқылы іске асыру.

Болашақ мұғалімдердің кәсіби-қатысым дағдысын дамыту тиімді болады егер, студенттер белсенді оқу үрдісінде: 1-іздеу-зерттеу қабілетін қалыптастыру арқылы; 2-цифрлы технологиялардың көмегімен; 3-студенттердің іздеу үрдісінде белсенді және жан-жақты болуы; 4- кәсіби-қатысым әдістемесінің логикалық алгоритм ретімен іске асқан жағдайда болашақ мұғалімдер кәсіби қызметке барынша дайын болады, себебі берілген әдістемеде студенттер кәсіби-қатысım дағдысын дамытуда зерттеу қабілетін, іздеу қабілетін, цифрлы, сыни және логикалық ойлау қабілеттіліктерін дамыта, мәселелерді кәсіби деңгейде шешуге дағдыланады.

Аталған іс-әрекеттердің барлығы студенттерді іздеу-зерттеу жұмысына жетелейтін және белгілі бір дәрежеде болашақ мамандыққа, кәсіби дайындыққа алып келе алатын жұмыстар болып табылғандықтан, кәсіби-қатысымдық іс-әрекет шетел тілі мұғалімдерінде іздеу-зерттеу жұмыстары арқылы дамыта аламыз деп айтала аламыз.

Қазақстан мемлекетінің тәуелсіздік алғалы бері білім саласында соңғы онжылдықта жаңа серпілістер пайда болды. Оның бір дәлелі білім беру саласындағы мектептегі оқыту жүйесіне енгізген айтарлықтай өзгерістер- жаңартылған мазмұнда білім беру мен кәсіби стандарттар жүйесінің қалыптасуы болып отыр. Жаңартылған білім беру мазмұнын сәтті іске асыру мақсатында ғалымдар мен педагогтар көптеген еңбектерін, зерттеу жұмыстарын алға тартып, олардың біразы белгілі бір деңгейде өз қызметін атқарып жатыр десе де болады. Сәйкесінше білім беру

жүйесіндегі өзгерістер тек сабақ үрдісіне ғана емес, білім саласында жұмыс атқаратын мамандардың да кәсіби шеберлігін арттыруға талап қойып отыр. Мектеп мұғалімдерінің де атқаратын қызметтері түрленіп жаңаша бағытта дамытуына себеп болып отырған маңызды құжаттардың бірін атасақ Әділет министірлігі ұсынған «Кәсіби стандарты» [1]. Педагогтың «Кәсіби стандарты» бойынша жалпы білім беру мектептерінде мұғалімінің негізгі кәсіби функцияларының бірі –зерттеу қызметі, біздің қарастырып отырған іздеу-зерттеу қабілетін дамыту қажеттілігін анықтайтын.

Бұл ретте шетел тілі мұғалімдерінің де жаңа талапқа икемделіп, кәсіби маман болып дайындалуына болашақ мұғалімдердің кәсіби білім алу ортасында сабақ үрдісін ұйымдастыруға байланысты. Сондықтан шетел тілі мұғалімдерінің жаңа талаптарыға сай және заманауи мамандарды дайындап шығуға ЖОО-ның берер үлесі көп екені анық.

Студенттердің білікті маман болып қалыптасуын жалпы білім беру бағдарламасының негізінде ұйымдастырылатын білім беру үрдісінің ғана емес, күнделікті сабақ үрдісінің дұрыс пайдалану да үлкен әсерін тигізетіні анық. Анықтай айтанын болсақ, бағдарлама бойынша берілген тақырыптарды меңгеру барысында бір бағыттылықты емес жан-жақты дамуына, ой-өрісін кеңейте отырып, алған білімін болашақ мамандығына қолдана алтындай етіп тапсырмалар мен жаттығулар дайындағанада сабақ әрі қызықты, әрі пайдалы болатыны анық. Еңбек нарығында, шетел тілі мұғалімі болып шығатын студенттер жоғарғы оқу орнын аяқтап шыққанда, қойылатын талаптар кешенді әрі күрделі болғандықтан, студенттер әр сабақтан алған білім мен білктіліген барынша жоғарғы деңгейде игеріп, болашақта қолдана алтынына сенімді болып шыққаны абзал.

Қандайда да бір мамандықты дайындағанда сол маман иесіне қажетті құзіреттіліктердің маңыздылығын анықтай отырып іріктеп алған дұрыс. Дегенмен, бір құзіреттілікті дамыту жеке дара жүретін үрдіс емес екені анық. Бір құзіреттілікті қалыптастырып, дамыту үрдісінде бірнеше дағдылардың бірлесе қалыптаса, дамитыны анық. Тек сол қажетті дағдыларды сараптау арқылы, екпін қоя дамытуға тырысу маңызды.

Жоғарыда аталған талаптардың ішінде болашақ мұғалімдердің кешенді құзіреттілігін қалыптастыру болса оның ішінде біздің талқылап отырған маңызды құзіреттіліктердің бірі кәсіби-қатысым құзіреттілігі. Аталған құзіреттілік іздеу-зерттеу құзіреттілігін қалыптастыру негізінде дағдыланатын тиімді жолдарын қарастырамыз. Кәсіби- қатысым дағдысын дамыту шетел тілі мамандарының дайындаудағы маңызды этаптарының бірі болып саналады.

Материалдар мен әдістер

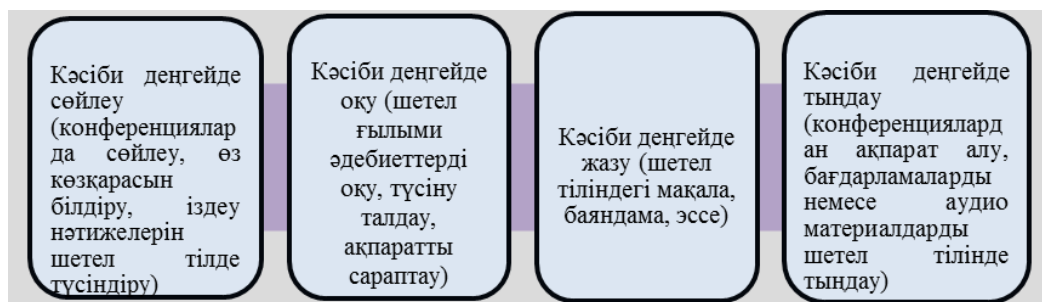
Іздеу-зерттеу құзіреттілігі дамушы мемлекеттегі еңбек нарығында мемлекеттік, әлеуметтік тапсырысы болды. Кез-келген мамандық жұмыс үрдісінде тура немесе жанама түрде зерттеу қызметін атқаруды талап етеді. Белгілі бір зерттеу жұмысын жасамаса, тағылымдамадан өту мүмкін болмай немесе тағылымдаманы нәтижесі жарамсыз болып қалады. Ал, маманның

жетістікпен және сапалы кәсіби зерттеу жасауы, зерттеу туралы білімі ғана емес, зерттеу дағдысы мен қабілеттілігін көрсете алуында анықталады. Сол себепті студенттерде ерте бастан кәсіби бағытта зерттеу жұмыстарына дағдыландыру арқылы, кәсіби-қатысымдық құзіреттілікті дамытуға септігін тигізсе болашақ мамандардың еңбек нарығында қызмет жасауға дайындығын қамтамасыз ете аламыз.

Іздеу-зерттеу жұмысының әдіснамасы белгілі отандық және шетелдік ғалымдардың теориялық және тәжірибелік еңбектеріне сүйене отырып қарастырылған. Негізгі қарастырып отырған кәсіби-қатысымдық дағдыны дамытудмен қатар іздеу-зерттеу құзіреттілігін қалыптастырудың тиімді тұстарын тауып беруге көмектесетін теориялық базаларды алға тарта отырып, тәжірибе жүзінде шетел тілі мұғалімдерін даярлау үрдісінде бейімдей ұйымдастыру керектігін ескерген абзал.

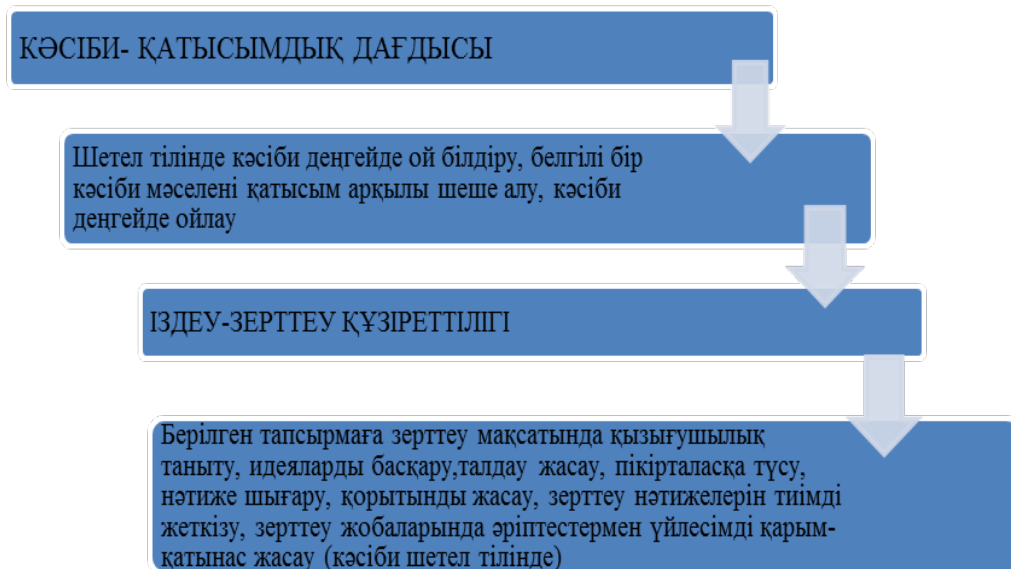
Болашақ шетел тілі мұғалімінде кәсіби-қатысымдық іс-әрекеті арқылы іздеу-зерттеу құзіреттілікті қалыптастыруда өзіндік ерекшелігі болады. Шетелдік білім беруде тек оқыту үрдісі ғана емес, сонымен бірге оқып жатқан тілдің мәдениетіне ену, тілді сол елдің ортасы арқылы меңгеру және кросс-мәдениетті реалиге түсіністікпен қарауды қалыптастыру сияқты күрделі үрдістер арқылы жүзеге асады. Бұл үрдістердің барлығы шетел тілін және оның ортасы мен құбылысын, жүйесін зерттеу, зерделеу арқылы іске асады. Академик С.С. Құнанбаеваның еңбектеріне сүйене отырып кәсіби-қатысымдық суб-құзіреттілік ретінде қарастыратын болсақ ғалымның келесідей пікірімен санасуымыз әбден қажет: «Адам шеттілдік қоғамның әлемдік көрінісін жасау үрдісінде негізі болып табылатын келесідей жағдайлар; біріншіден, тұлға ең алдымен шетелдік мәдениеттің элементтерін түсіну үшін, негізгі когнитивті моделді көрсететін өзінің білім стратегиясына сүйенеді; екіншіден, индивид, оқып жатқан тіл елінің негізгі когнитивті моделін және жаңа мәдениет білімін қолдана бастайды; үшіншіден, шетелдік мәдениет туралы қабылдау үрдісінде білімінің жоғарлауы арқылы, өзінің мәдениеті туралы жаңа жаңалықтар аша алады» [4,152 б.]. Яғни кәсіби-қатысым, шетел тілін оқытудың парадигмасы ретінде қалыптасқан, когнитивті-лингвомәдениеттану теориясының негізінде, мәдениетаралық қарым-қатынас құзіреттілігінің маңызды суб-құзерттілігі болғандықтан зерттеу дағдыларымен өзара тығыз байласты және шетел тілі мұғалімінің кәсіби қызметінің маңызды компоненті болып табылады. Шетел тілін меңгерген, мәдениетаралық қарым-қатынастың субъектісі ретінде, болашақ мұғалімдер шетелдерде өз елінің елшісі ретінде маңызды рөл атқарғандықтан, әр компоненттің өзіндік атқаратын қызметі мен ерекшелігі бар. Ал, біз қарастырып отырған кәсіби-қатысымның ерекшелігі, оның болашақ мамандарды тек қатысымға ғана емес, кәсібей деңгейде-кәсіби терминдер мен ұғымдарды, кәсіби мәдениет пен этикаларды ұстана қарым-қатынас жасауға қалыптастырады.

Кәсіби-қатысымның қолдану аясы зерттеу жұмысында келесідегі кестемен көрсетсе болады:

Сурет 1 - Шетел тілінде іздеу-зерттеу жүргізу үрдісінің кәсіби-қатысымдық іс-әрекетінің аспектілері

Кәсіби-қатысымдық құзіреттілік пен іздеу-зерттеу құзіреттілігінің арасында тығыз байланыс бар. Олар бір-бірін толықтырып, маманның кәсіби дамуына және тиімді жұмыс істеуіне ықпал етеді. Сонымен, кәсіби-қатысымдық құзіреттілік және зерттеу құзіреттілігінің өзара сабақтастығын қарастырсақ келесідей көрініс табамыз:

Сурет 2 - Кәсіби-қатысымдық дағдысы мен іздеу-зерттеу құзіреттілігінің байланысы

Кәсіби-қатысым құзіреттілігі басқа да құзіреттілікті қалыптастыру принципі негізінде суб-құзіреттіліктер немесе дағдыларды дамытудың негізінде қалыптасады. Айта кететіні, сол суб-құзіреттіліктерді анықтағанда қалыптасатын құзіреттілікпен тікелей сабақтастығы анық болса, қандай да болмасын құзіреттілікті қалыптастыру бастамасы мен үрдісі, бағыты мен нәтижесі оңынан болатындығында.

Сонымен қатар, заманауи қоғамда болашақ мұғалімдерде зерттеу құзіреттілігін қалыптастыру білім беруде маңызды міндеттердің бірі “ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы №2 (77) 2025

болып отыр. Болашақ мұғалімдердің білімдерін жетілдіре келе, аталмыш бағдарламаның негізінде студенттерді ары қарай дамуына да ықпал ету болып саналады. Ал, студенттердің бакалаврды тамамдауда дипломдық жұмыс жазу тікелей зерттеумен байласнысты болғандықтан, аталмыш құзіреттілік білім алушылардың сабақ үрдісіндегі білім алу іс-әрекетінің негізі болатыны анық. Сондықтан да кәсіби-қатысым мен зерттеу құзіреттілігі өзара бір-бірімен байланыста, сабақтастықта болады. Себебі бір құзіреттілік екінші құзіреттіліктің дамуына септігін тигізіп отырады және оларды жеке дара қалыптастыру мүмкін емес екені анық.

Ю. В. Рындинаның пікіріне сүйенсек: «Болашақ мұғалімнің жаңа білім жүйесін құруға және өз бетімен білім алуға, егер тек қана өзіне білім алудың субъектісі ретінде қарап, зерттеу құзіреттілігінің мағынасын мен мәнін кәсіби іс-әрекетте нақты түсінсе, ең жақсы деген нәтижеге қол жеткізуге қызығушылық білдірсе, онда студенттердің зерттеуші ретінде шындыққа, басқа адамдарға және өзіне деген зерттеушілік, өзіндік, инициативті қатынасы зерттеу құзіреттілігін қалыптастыруда қажетті, саналы тәсілдің маңызды элементі болып табылады» [2, 229 б.]. Демек, кәсіби-қатысымдық құзіреттілік дамытуда студенттердің іздеу-зерттеу жұмысын дағдыландыру екі нысанды біріктіре отырып, студенттердің жеке белсенділіген арттыруға себеп болу керек. Зерттеуші Семенова Н.А. «Зерттеу іс-әрекетін білім алушылардың танымдық мотивтерді, зерттеу дағдысын, жаңа білім, іс-әрекет түрлерін қалыптастыратын, белсенділігімен, мақсатқа бағытталған, пәнділігі, ынталылығы және саналылығымен сипатталатын өзіндік жүйесіне сәйкес келетін ғылыми іс-әрекет» деп анықтама береді [3, 45 б.]. Яғни, білім алушы зерттеу жұмысымен айналысу арқылы білімін жетілдіре, ғылымға қызуғылығын арттыра отырып, теориялық болжамдардың практикалық шешімдерін беруге, қолданысқа жаратуға үйренеді.

Студенттер өз қызығушылығы артқан жағдайда ғана іздеу-зерттеу жұмыстарын нәтижелі жасауға талпынады, ал іздеу-зерттеу үрдісінің қай кезеңі болмасын кәсіби қатысымды кірістіріп жүзеге асыра алуына әбден мүмкін. Сонымен қатар студенттерге жұмыс барысында толық еркіндік беру, болашақ мамандардың іздеу-зерттеу жұмысына деген жауапкершілікті сезінуге әкеледі. Сәйкесінше, студенттер жұмыс нәтижесіне бар ынтасын сала, барынша пайдалы жағынан жетуге талпынады. Дегенмен, еркіндік-бақылаудан тыс деген сөз емес. Сондықтан іздеу-зерттеу жұмысында оқытушының қызметін анықтап алған дұрыс. Сонымен, оқытушының негізгі қызметі бағыттаушы, бақылаушы, кеңесші, анықтаушы болмақ.

Біз «зерттеу» және «зерттеу іс-әрекеті» түсінігін қарастырғанда, бұл түсініктер көбінесе тек ғылыми-зерттеу іс-әрекетімен байланыстырылады. Ғылыми-зерттеу іс-әрекеті-И.Н. Кузнецовтың айтуы бойынша: «Ғылыми түсінікте зерттеу-болашаққа көз жүгірте, іздене зерттеу. Ғылыми зерттеудің сыртқы факторы болатын-қиял, фантазия, арман ғылым мен техниканың шынайы жетістіктеріне сүйенеді» дейді [5, 14 б.]. Дегенмен, бір ғана қиялмен қызықтыратын тақырыпты зерттеп, гипотезаны шынайы өмірде қолдана салу мүмкін емес. Теориялық негізсіз жаңа теория жасау және ғылыми

эксперимент жасау мүмкін болмағандықтан, ғылыми зерттеуде теориялық негіз бен шынайылыққа сәйкестік өте маңызды болып табылады.

Дегенмен зерттеу іс-әрекеті тек ғылыми қызығушылықпен ғана шектелмейді. Ол оқу-зерттеу әрекеті, іздеу-зерттеу іс-әрекеті болуы мүмкін. Әрбір зерттеу нысанының әртүрлі мақсаты болады, бірақ кез-келген зерттеу іс-әрекеті зерттеу аясы бойынша зерттеушінің өзіне немесе ортаға жаңа түсініктер мен құбылыстарды ашуға және оны қолданысқа енгізуге бағытталған. Білім алушының зерттеу іс-әрекетіне қатысты әртүрлі анықтамалар беріледі. Ол зерттеу іс-әрекетінің бағытына қарай анықталады.

Зерттеу жұмысының негізгі кезеңдерінің бірі –іздеу болып табылады. Іздеу ізденіс негізі. Зерттеудің өзі ізденістен тұрады десек, зерттеудің басы мен аяғына дейін іздеу жұмысымен байланыты болады. Студенттердің зерттеуге бағытталған жұмыстары осы іздеуден басталады: 1-берілген тақырыптың немесе мәселенің өзектілігін анықтау, яғни, құбылыстардан, нормативтік документтерден тағы да басқа көздерден іздеу; 2- тақырыпқа қатысты ақпараттарды, материалдарды, деректерді іздеу; 3- зерттеу тақырыбы мен жинаған материалдар араасындағы тығыз логикалық байланысты табу; 4-зерттеу нәтижелерін тиімді әрі түсінікті жеткізудің жолын табу.

Сенімді ақпарат көздерінен тақырыпқа немесе мәселеге қатысты деректерді табудың бірнеше жолдарын қарстырса болады. Біріншісі, дәстүрлі жазбалар түрінен іздеу. Мысалы, газет-журналдар, нормативті құжаттар, ғылыми мақалалар, ғылыми еңбектерді кітапханалар, архивтерден, арнайы құжаттарды сақтау бөлімдерінен іздеп табуға болады.

Дегенмен заман талаптарына сай, тура осы ақпараттарды қазіргі заманның жаға технологияларын пайдалана сенімді арнайы сайттардан, онлайн конференциялардан, аудио-видео материалдардан жинастырса болады. Білім алушылар, студенттер мен оқытушылар арасында керекті сандық ақпарат тасымалдаушылар арқылы, интернет көмегімен тауып, жұмыс жасау өте танымал іс-әрекет түрі болды. Цифрланған материалдар, электронды кітаптар, мультимедиялық мәтіндер оқу үрдісін қызықты, еркін ете отырып қажетті оқу материалдарымен қамтамасыз ете алады. Демек жас зерттеушілердің іздеу-зерттеу жұмысын тек қағаз бетіндегі ақпараттармен ғана емес, заманауи цифрлы ақпараттармен толықтырса болады. Бұл зерттеу жұмысын әрі танымды, әрі жеңіл ете алады. Іздеу-зерттеу жұмысы тек ақпараттарды басқарудан ғана емес оны сараптаудан, талдаудан, жіктеуден, жүйелеуден және қорытындылаудан тұратынын ескерсек, студенттер зерттеу жұмысының барысында өздерінің бар назарын берілген тапсырманың негізінде жүргізілетін жұмыстарға аударып, көңілге қонымды нәтижеге қол жеткізуге талпыну арқылы, өздерінің кәсіби және жеке қасиеттерін де дамытуына үлес қоса алады. Сол себепті студенттердің зерттеу жұмысында қолданатын құралдары цифрлық технология өте тиімді болып саналады.

Педагогикалық цифрлы технология екі түрге бөлінеді:

1. Жалпы-білім беру үрдісінде қойылған мақсатқа жетуге арналған

техника немесе құрал. Бұл категорияға білім беру процессіне тиімділік пен сапаны арттыру үшін қолданылатын түрлі цифрлық құралдар мен техникылық жабдықтар жатады. Мысалы: - Ақылды тақталар-Мультимедиялық оқу құралдары (видеоматериалдар, анимация, интернет-ресурс) - Оқу платформалары мен қосымшалар (МООК, оқу үрдісін басқару системасы – LMS) - Әлеуметтік желілер мен форумдар білім алушылардың ақпаратпен алмасуына мүмкіндік береді.

2. Арнайы-білім беру үрдісін іске асыру үшін қолданылатын нұсқама, ереже ретінде (кейс технологиясы, жоба технологиясы, ойын технологиясы).

Оқу -зерттеуі білім алушылардың зерттеу жұмысының оқу үрдісі бағдарламасы негізінде қарастырады. Бұндай іс-әрекет түрі ізденушінің зерттеу жұмысына деген ынтасы мен оқудың және зерттеудің қорытындысы ретінде жұмыстың нәтижесін талап етеді. Сондықтан осындай жұмыстың соңында білім алушының жұмысқа талдау және қорытынды жасауына алып келеді. Демек, Кузнецов И. Н.-нің келесідей пікірі: “Егер оқу-зерттеу жұмысы білім беру үрдісінің бөлігі бола тұра зерттеу іс-әрекетінің технологиясы негізінде іске асатын болса, онда зерттеу жұмысының негізгі ұстанымдары мен сабақтастығы сақталады” деген сөзі өзекті болып саналады [5, 12 б.].

Зерттеу базасы. Зерттеу жұмысы Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдер университетінде, «Шетел филологиясы» мамандығы бойынша, ағылшын тілі бөлімінде оқитын 2-курс студенттер арасында жүргізілді. Оқу бағдарламасына сәйкес “My future profession” тақырыбы аясында “Advantages and disadvantages of teaching profession” тақырыпта зерттеу жүргізу керек. Студенттер бір уақыт өздерін журналистер ретінде қабылдап, зерттеу жұмысын жұппен жасауға тапсырма алды.

Зерттеу талаптары. Студенттер берілген тапсырмаға қатысты зерттеу жұмыстарын оқытушының нұсқаулығы мен бақылауы арқылы жүргізеді. Зерттеу барысында студенттердің қаншалықты зерттеу жұмысын атқаруы мен кәсіби-қатысымдық қабілеттіліктерді сабақтастыра жұмыс жасай алатынын анықтау қажет. Сонымен бірге осы қабілеттіліктерді дамытудың нәтижесі күзиреттілікке алып келетінін дәлелдеп, студенттердің кәсіби қызметке дайындығын қаншалықты арттыра алатынына жауаптар іздейді. Болашақ мамандыққа дайын болу үшін талқыланып отырған күзиреттіліктердің маңыздылығын айқындап, берілген тапсырма арқылы студенттердің өз мамандығына сүйіспеншілігін еселей алатындығына көз жеткізу.

Зерттеу кезеңдері. Зерттеу жұмысын жүйелі түрде логикаға сүйене орындауға алдымен жұмысты қажетті кезеңдерге бөліп алған дұрыс. Әр кезеңде берілген міндеттемелері болады, сондықтан студенттер жұмысты жүйелі түрде жоспарлап, уақыттарын тиімді басқаруы қажет. Жалпы зерттеу жұмысы төрт кезеңнен тұрады:

1. Студенттерді зерттеу жұмысының тақырыбымен таныстыру-тақырыптың маңыздылығын анықтау, тапсырманың маңыздылығын ашып беру, қойылған мақсат пен міндеттерді түсіндіру;

2. Студенттерге нұсқаулық беру- ақпараттар алуға болатын сенімді ресурстарға бақыт беру жалпы үрдістің моделін түсіндіру, мүмкін болуы нәтиженің болжамдарын айту;

3. Студенттердің жұмыс барысын қадағалау-жинақталған ақпараттар мен деректерге сараптама жасауына бағыт беру, кездескен мәселелердің шешімдерін қарастыруға, талдау жасауға бағыттау;

4. Студенттердің-соңғы жұмыс нәтижесін бағалау, берілген мәселелердің шешімдерінің тиімділігін аңқытау, пікір білдіру, кемшіліктерін түзетуге жол көрсету.

Жағдаяттық кейс: Сіз Қазақстандағы мемлекеттік газеттің бірінде журналисті болып жұмыс жасайсыз. Редактордың қолдауымен газетте «Білім және ғылым» рубрикасы ашылмақ. Қазақстан білім беру саласындағы өзгерістер мен жаңа қабылданған заңдар негізінде білім беру жүйесінде мұғалімнің атқаратын рөлі мен мамандық иесінің заманауи бағытта дамуына ықпалдарын қарастыру арқылы, Сізге сол рубрикаға жалпы білім беру мектептерінде мұғалім болудың артықшылықтары мен қиыншылықтары, негізгі қызметтері мен құқықтары туралы мақала жазу керек.

Тапсырма: Білім және ғылым саласын дамытуға бағытталған бағдарламалар негізінде сіздерге журналисттік зерттеу жүргізіп, мұғалім мамандығының қыр-сырын ашуға және шетелдік білім беру саласындағы мұғалім қызметінің ерекшеліктері мен ұқсастығын анықтап, болашақ мұғалімдерге мұғалім мамандығының мемлекет пен экономиканың дамуына ықпал ететін маңызды қызмет екенін дәлелдеу керек. Зерттеу жұмысының нәтижесі мен мақаланың басты идеяларын презентация түрінде көрсетесіз.

14 студенттен 7 жұп бірлесе зерттеу жұмысын атқаруға бекітілді. Зерттеу жұмыстың мақсаты- студенттерді іздеу-зерттеу құзіреттілігін қалыптастыру арқылы, кәсіби –қатысым дағдысын дамыту. Студенттерге берілген зерттеу мақсаты-студенттер жұппен жұмыс жасау кезінде журналисттік зерттеу жүргізу арқылы, педагогика саласының қазіргі жағдайын анықтап, мәселелер бойынша шешімін анықтайтын жолдарды көрсету. Студенттерге берілген зерттеу міндеттері- тапсырмада мүмкіндігінше әртүрлі мектептерде (мемлекеттік, жеке, халықаралы) мұғалім болып жасайтын мамандардан сұқбат алу арқылы ақпарат жинақтау; Қазақстанды және шетелдік орта білім беру саласындағы айырмашылықтар мен ұқсастықтарды талдау; Қазақстандағы мұғалімдік мамандықтың ерекшелігін, артықшылықтарын анықтау; мұғалім мамандығында болатын қиыншылықтарын көрсету; мұғалім статусын көтерудің жолдарын көрсету, қорытынды жасау болды.

Студенттердің зерттеу жұмысы бес кезеңнен тұрады:

1. Когнитивті-концептуалды-студенттердің жұпқа бөлініп, зерттеу әдістерін анықтау қажет. Мысалы, педагогика саласында жұмыс жасайтын мамандардан сұқбат алу (видеоконференция немесе тағы да басқа АТК қолдану арқылы), интернет желісін қолдану және бақылау жүргізу, баспа

материалдарын зерделеу арқылы педагогикаға, білім беру саласына байланысты қажетті ақпараттар жинақтау, мұғалімдік мамандығы бойынша білім алып жатқан студенттерден пікір алмасу, соңғы білім беру саласына енгізген заңнамаларды қарастыру.

2. Ақпаратты-аккумулятивті-жиналған ақпараттармен материалдарды жүйелеп, саралау.

3. Прагма-репрезентациялық-сарапталып алған материалдарға талдау жасау, мәселерді анықтау, мүмкін болатын шешімдерін болжау.

4. Аналитикалық бағалау -жасалған жұмыстардың нәтижесін ортаға салу, талқылау. Студенттер өз жұмыстарын видео роликтер (алған сұқбаттарының таспасы, пікірталас кезіндегі видеолар, жасаған қорытындыларын кішігірім бағдарлама ретінде көрсету) арқылы, Power Point, Canva және тағы басқа презентация түрлерін қолданып, жасаған зерттеу жұмыстарының нәтижесін диаграмма, моделдеу, кесте арқылы көрсету.

5. Полемика-аргументациялық-студенттердің жұмысына талқылау, студенттер арасында пікір білдіру, өздеріне алған пайдалы жақтары мен болашақта ескеру керек кемшіліктер туралы айту.

Студенттер жұмыстарын аяқтағаннан кейін сауалнамаға жауап беру керек болды. Сауалнаманың негізгі мақсаты осындай тапсырмалар орындау арқылы студенттердің кәсіби-қатысымдық және зерттеу күзіретінің дамуына қаншалықты пайдасы бола алатынын анықтау.

Нәтижелер

Іздеу-зерттеу жұмысының нәтижесінде тапсырмада берілгендей журналисттік зерттеу мақаласын жазу керек болды. Алдымен студенттер жұптарымен зерттеу жұмыстарын кезеңмен қалай іске асырғаны туралы презентация дайындау қажет. Студенттердің көрсеткен презентация негізінде оқытушы зерттеу жұмысы туралы өз тұжырымдамасын алдын-ала дайындалған бағалау критерилері арқылы жасады. Сондай-ақ, студенттерге презентация барысында жұмыстарының ерекше тұстарына қолдау көрсетіп, кеткен кемшіліктеріне ескерпелер мен мүмкін болатын түзетулердің түрлерін ұсынды. Студенттердің зерттеу жұмысының нәтижесін келесі 3-кестеде көрсетсек болады.

Кесте 1-Студенттердің зерттеу жұмысының баллдық нәтижесі

Топ	Когнитивті- концепт- уалды-15 балл	Ақпаратты- аккумулятивті-15 балл	Прагма- репрезента- циялық-20 балл	Аналитико- бағалау-25 балл	Полемика- аргумента- циялық-25 балл	Барлығы -100 балл
1-жүп	13	14	17	18	18	80
2-жүп	14	14	19	22	22	91
3-жүп	14	14	18	19	19	84
4-жүп	12	13	17	17	18	77

5-жұп	13	13	18	22	23	89
6-жұп	14	12	19	23	24	92
7-жұп	14	14	18	21	22	89
Ор- таша балл	13,4	13,4	18	20,2	23,8	86

Талқылау

Келесі кезекте студенттердің зерттеу жұмысының соңғы нәтижесі ретінде жазған мақалаларын тапсыру қажет болды. Бұл кезде, студенттер мақаланың түріне мән бере әртүрлі мақалаларға талдау 2-курс бағдарламасы бойынша өткендіктен қиындық тудырмауы керек болған. Десек те, студенттерге басқа да мақалалар түрлеріне тағы бір шолу жасап, мақаланы жазу ерекшеліктері мен ережелерімен тағы бір рет таныстырылды. Студенттер жұппен жұмыс жасағандықтан екі студент бір мақала жазуға міндеттелді.

Жасалған іздеу-зерттеу жұмысының және сауалнаманың нәтижесінде 14 студенттің 12 берілген тапсырма өте қызықты болған. Оған келесідей себептер көрсеткіш бола алады:

1. Студенттер өздерінің мамандығынан басқа журналист мамандығының қыр-сырын түсінуге жол ашқан;

2. Мұғалімдермен ағылшын тілінде сұқбат алу кезінде көптеген тақырыпқа қатысты терминдер мен жалпы түсініктерді қарап зерттеу кезінде білімдерін көтере алған, оны қолданысқа енгізген;

3. Мұғалімдерден сұқбат алу барысында өздерін тең дәрежелі маман ретінде сезіну арқылы өздеріне сенімділігін арттырған;

4. Мұғалімдік мамандықтың қоғамдамуына жасап жатқан ерен еңбектері мен беретін қажыр- қайратының бағалануын қарастыруды ескерген;

5. Мұғалім болу да, журналист болу да өз қиындықтары мен қызықтарымен қатар жеке тұлға ретінде дамуына септігін тигізетін мамандық екенін пайымдаған;

6. Шетел тілі иесінен (халықаралық мектеп мұғалімдері) сұқбат алу барысында, формальды емес жағдайда сөйлесу шынай тілдік тәжірибе берді;

7. Шетелдік практикамен салыстырмалы түрде отандық білім беру үрдісінің ерекшеліктерін ажыратуға мүмкіндік беретін ақпараттар алды;

8. Іздеу-зерттеу жұмысын тек теория ғана емес, қызықты тәжірибемен де ұластыруға болатынын аңғарған;

9. Іздеу-зерттеу жұмыстары арқылы кәсіби дамуға мүмкіндіктер көп екеніне көз жеткізген.

Қалған екі студентке зерттеу жұмысына қатты ынталы емес екенін аңғартты. Берілген себептерге сүйенсек студенттер жалпы зерттеу туралы түсініктерін кеңейту керек екенін және кәсіби дамуға қызығушылығын арттыру керектігін түсінгенін байқаған.

Студенттердің өздерінің тұжырымдамасы бойынша сабақ үрдісінде еркіндік көбірек берілген сайын, жауапкершіліктің де арта түсетіні және бір тақырыпты зерттеу үшін белсенді әдіс түрі қолданылғаны олардың шынайы кәсіби әлемді сезінуге көмектескенін жеткізді. Кәсіби-қатысым барысында студенттердің өз ішіндегі сенімсіздіктерді жеңіп, әр аймақтағы мұғалімдермен сұқбат жасау ерекше кәсіби мақтанышқа жетелейді, студенттердің бір саты кәсіби және қатысым қабілеттіліктерін арттыруға көмектескенін жеткізді.

Цифрлы технологияларды қолдану студенттер айтарлықтай қиындықтарға кездеспеген, дегенмен кей жағдайларда, атап айтсақ мәліметтерді жинақтауда (онлайн сұқбат) сараптауда (моделдеу) және талдауда, тұжырымдауда (диаграмма немесе автоматты мәліметтерді классификациялау), қолдануға болатын программаларды жетік меңгеру керектігіне көз жеткізген. Ескере кететін тағы бір жағдай цифирлы технологиялармен ақпараттар мен деректерді іздеу кезінде көп уақыт ұтуға болатыны, тек ақпарат көздерінің тексерілген сайттар мен сенімді болуына көз жеткізу қажет болады.

Қиындық тудырған тағы бір мәселе, студенттердің мақала жазу барысында барлық шарттардың аясынан шығып кету қаупі болғандығында. Сондықтан мақала жазудан тәжірибе жинақтау да алдағы кездегі студенттер өздеріне қойған шарт болды.

Жалпы студенттердің жасаған жұмыстары мен нәтижелеріне қарай осы форматта зерттеуге бағытталған тапсырмалар сабаққа ынтасын арттырып, студенттердің жаңа қабілетін ашуға көмектесетінін байқадық. Оған сабақ барысында аса белсенділік таныта қоймайтын студенттердің де берілген тапсырманы өз деңгейінде жақсы атқарып шыққаны дәлел бола алады. Студенттердің күш-жігерін жүйелі түрде пайдалы салаға бұру үшін белсенді оқыту әдістемесінің септігі мол. Сол себепті студенттерге бір сарынды емес әртүрлі тапсырмаларды дайындаса оқу үрдісі тек қызықты ғана емес пайдалы әрі болашақ мамандыққа тәжірибе жинақтау бола алады.

Қорытынды

Шетел тілін оқытатын мамандарға заман өзгерістеріне сай талаптар да жоғарылай түсуде. Сондықтан болашақ мұғалімдердің сапалы білім алып, еңбек қызметтерін жоғарғы деңгейде атқаруға ат салысу үшін университет қабырғасында бастапқы курстардан бастап қажетті құзіреттіліктерді қалыптастырып, оларды ары дамытуға ыңғайлы жағдай жасау қажет. Қазіргі білім беру үрдісінде зерттеулерді жүргізуге өте тиімді технологиялар мен техникаларды қолданса болады. Дұрыс таңдалған технология білім берудің тиімділігін арттырмаса, кемітпейді. Ал, кәсіби-қатысымдық құзіреттілік мұғалімдерде маңызды құзіреттіліктердің бірі болғандықтан, оны іздеу-зерттеу жұмыстарын дағдыландыру арқылы дамыту тиімді тәсілдің бірі ретінде қарастыруға болады. Бұл жерде іздеу-зерттеу құзіретінің кәсіби дамуға және кәсіби қызметке беретін мүмкіндіктерін де ескерген дұрыс. Сонымен зерттеу құзіреттілігін қалыптастыру арқылы кәсіби-қатысымдық

дағдысын дамытудың мүмкіндіктері мен жолдары шетел тілінде білім беру үрдісінде мүмкін екені белгілі болды.

Болашақ мамандарды бір демде барлық қажетті құзіреттілікті қалыптастыра салу мүмкін емесі анық, тек оны жүйелі түрде, басқа да қабілеттіліктерді сабақтастыра қалыптастыруды ұйымдастырған абзал. Дегенмен, әрбір жасалған қадам студенттердің кәсіби шыңдалуына бастама болуы қажет екені анық.

ӘДЕБИЕТ

[1] «Педагог» кәсіптік стандартын бекіту туралы.Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің м.а. 2022 жылғы 15 желтоқсандағы № 500 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 19 желтоқсанда № 31149 болып тіркелді. URL:<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200031149> [Қаралған күні: 8.11.2024].

[2] Рындина, Ю. В. Исследовательская компетентность как психолого-педагогическая категория //Молодой ученый. - 2011. - № 1 (24). URL: <https://moluch.ru/archive/24/2553/> [Дата обращения:10.11.2024].

[3] Семенова Н.А. Исследовательская деятельность учащихся. // Начальная школа. -2007.- №2. - 45с.

[4] Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. -Алматы, 2010. - С.150-152

[5] Кузнецов И. Н. Научное исследование: Методика проведения и оформление.// 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2006. - С. 4-14

[6] Джусубалиева Д. М.,Шарипов Б. Ж., Тахмазов Р.Р. Массовые открытые онлайн курсы- этапы создания и реализации MOOK для организации дистанционного обучения.-Алматы, 2018.- С.15-21

[7] Kunanbaeva S.S. The modernization of foreign language education: the linguocultural - communicative approach.- United Kindom, 2023. – P.48-54

[8] Кунанбаева С.С. Концептологические основы когнитивной лингвистики в становлении полиязычной личности.-Алматы, 2017.- С.18-23

[9] Сыздыкбаева А. Д. Формирование исследовательских компетенций будущего учителя начальных классов - докторская диссертация.- Алматы, 2016.- С.35-37

[10] Royal K., Understanding Reliability in Higher Education. Student Learning Outcomes Assessment. Quality Approaches in Higher Education. -2011. - pp.8-16

REFERENCES

[1] “Pedagog” kasiptik standartyn bekitsu turaly.QazaQstan Respublikasy Oqu-agartu ministrinin m.a. 2022 zhylygy 15 zheltoqsandagy № 500 bujrygy. Qazaqstan Respublikasynyn Adilet ministriliginde 2022 zhylygy 19 zheltoqsanda № 31149 bolyp tirkeldi. (On the approval of the professional standard “Teacher” Order No. 500 of the Acting Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan dated December 15, 2022. Registered with the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan on December 19, 2022 No. 3 1149) Zaregistririvan v Ministerstve

yusticii Respubliki Kazahstan 19 dekabrya 2022 goda №31149. URL:<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200031149> [Qarakgan kuni: 8.11.2024]. [In Kaz]

[2] Ryndina, YU. V. Issledovatel'skaya kompetentnost' kak psihologo-pedagogicheskaya kategoriya (Research competence as a psychological and pedagogical category) / YU. V. Ryndina. — Tekst : neposredstvennyj // Molodoj uchenyj. -2011.-№ 1 (24). URL:<https://moluch.ru/archive/24/2553/> [Data obrashcheniya:10.11.2024]. [In Rus]

[3] Semenova N.A. Issledovatel'skaya deyatel'nost' uchashchihsya. Nachal'naya shkola. (Students' research activities. Elementary school.) №2.-2007.- 45с. [In Rus]

[4] Kunanbayeva S.S. Teoriya i praktika sovremennogo inoyazychnogo obrazovaniya (Theory and practice of modern foreign language education) - Almaty, 2010.- S.150-152 [In Rus]

[5] Kuznecov I. N. Nauchnoe issledovanie: Metodika provedeniya i oformlenie. (Scientific research: Methodology and design) 2-e izd., pererab. i dop. Moskva, 2006.- S.4-14 [In Rus]

[6] Dzhusubalieva D.M., Sharipov B. Zh., Tahmazov R.R. Massovye otkrytye onlajn kursy- etapy sozdaniya i realizacii MOOK dlya organizacii distancionnogo obucheniya. (Massive open online courses are the stages of creating and implementing MOOCs for distance learning.) Almaty, 2018.- S.5-21 [In Rus]

[7] Kunanbaeva S.S. The modernization of foreign language education: the linguocultural - communicative approach. United Kindom, 2023.- P. 48-54

[8] Kunanbaeva S.S. Konceptologicheskie osnovy kognitivnoj lingvistiki v stanovlenii poliyazychnoj lichnosti. (The conceptual foundations of cognitive linguistics in the formation of a multilingual personality.) Almaty, 2017. -S.18-23 [In Rus]

[9] Syzdykbaeva Ajgul' Dzhumanazarovna, Formirovanie issledovatel'skih kompetencij budushchego uchitelya nachal'nyh klassov. (Formation of research competencies of a future primary school teacher)- doktorskaya dissertaciya, Almaty, 2016.- S.35-37 [In Rus]

[10] Royal, K., Understanding Reliability in Higher Education. Student Learning Outcomes Assessment. Quality Approaches in Higher Education. -2011. - P.8-16

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПОИСКОВО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

*Адилжанова У.Р.¹, Аскарова Г.К.², Алиева Б.А.³

*^{1,3}Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хан, Алматы, Казахстан

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан

Аннотация. Поисково-исследовательская компетентность учителей иностранного языка рассматривается как один из требований на рынке

труда и отмечает особую значимость в профессионально-коммуникативной деятельности. Рассматривает, что обучающиеся, начиная с начальных курсов, помимо проведения исследовательской деятельности, дают возможность раскрыть личностные способности, развивают корпоративные навыки участвуя в работе в команде. В теории статьи рассматриваются виды исследовательских деятельности, обсуждаются преимущества и возможности поисково-исследовательской деятельности будущих специалистов для развития как профессионал, так и личность. Цель статьи- определить теоретическую и практическую значимость поисково-исследовательской компетенции через развитие профессионально-коммуникативных навыков будущих учителей, лингвистов.

Кроме того, когда живое общение с носителями языка в профессиональной сфере может сопутствовать развитию профессионально-коммуникативную навыков вместе с развитием поисково-исследовательской компетенций. Потому что, студенты имеют возможность общаться в свободной форме вне классной обстановке, хотя общение с носителями иностранного языка ведется в рамках определенной темы. В процессе подготовки к интервью или обмену мнениями в рамках поставленной задачи, будущие учителя, собирая и анализируя дополнительную информацию о своей профессии, готовятся к коммуникации в нужном стиле и пытаются внедрить ее в реальную жизнь. Тем самым развивается профессионально-коммуникативная умения и навыки.

При выполнении заданий, направленных на исследование, цифровые умения могут развиваться с помощью подготовки видеоматериалов или презентации в цифровом формате, проявляться корпоративные навыки при работе в парах. Рассматривает пути развития профессионально-коммуникативных компетенций будущих специалистов иностранного языка через формирование исследовательских умений, знаний и навыков как одно из социальных заказов, необходимых для становления высококвалифицированными специалистами на рынке труда и в сфере образования.

Ключевые слова: поисково-исследовательская деятельность, профессиональная коммуникативная навыки, учитель иностранного языка, личность, исследовательская компетенция, цифровая технология, учебный процесс, личностные качества

THE PROFESSIONAL IMPORTANCE OF THE FORMATION OF SEARCH AND RESEARCH COMPETENCE OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER

*Adilzhanova U.R.¹, Askarova G.K.², Alieva B.A.³

*^{1,3}Kazakh Ablai khan university of international relations and world languages,
Almaty, Kazakhstan

²Abai Kazakh national pedagogical university, Almaty, Kazakhstan

Abstract. Considering the search-research competence of Foreign Language teachers as one of the requirements in the labor market, it testifies to the special

importance of activities for development of professional-communicative skills. It shows that students, starting from the first courses, not only acquire the skills of search-research activities, but also allow them to develop their personal abilities, activating them to work in pairs. The theory of the article considers the types of research activities and discusses the benefits and opportunities for the formation of future specialists as professionals and individuals. The aim of the article is to highlight the theoretical and practical importance of developing professional-communicative skills through search-research work of future teachers and linguists.

At the same time, it improves professional and communicative skills along with the development of search-research competence. Because students have the opportunity to communicate freely outside of the classroom, even if they communicate with native speakers within a certain topic. In preparation for an interview or exchange of views within the framework of the topic, future teachers try to put into practice professional-communicative skills, collecting and differentiating additional information about their profession, preparing to communicate in the necessary style. Thus, professional and communicative skills are developed.

When performing research-oriented tasks, digital skills can be developed through the preparation of video materials or presentations, and corporate skills can be demonstrated while working in pairs. It provides for the development of professional and communicative competence of future foreign language specialists in the field of education, through the formation of the search-research skills, knowledge and skills which are necessary to become a highly qualified specialist in the labor market.

Key words: search-research activity, professional and communicative skills, foreign language teacher, personality, research competence, digital technology, teaching process, personal qualities

Авторлар туралы мәлімет:

Адилжанова Умит Рахимбаевна-білім магистрі, аға оқытушы, Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдер университеті, e-mail: umit04@mail.ru

Аскарова Гульнара Каналбековна-педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Абай атындағы ұлттық педагогикалық университеті, Сорбонна Қазақстан институты, e-mail: nur_ask@mail.ru

Алиева Баглан Аскаровна-білім магистрі, оқытушы, Абылай атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, e-mail: baglan-20@mail.ru

Информация об авторах:

Адилжанова Умит Рахимбаевна- магистр образования, старший преподаватель, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, e-mail: umit04@mail.ru

Аскарова Гульнара Каналбековна-кандидат педагогических наук, доцент КазНПУ имени Абая, Институт Сорбонна, e-mail: nur_ask@mail.ru

Алиева Баглан Аскаровна-магистр образования, преподаватель, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, e-mail: baglan-20@mail.ru

Information about authors:

Adilzhanova Umit Pakhimbaevna- master of education, senior teacher, Kazakh Ablai khan university of international relations and world languages, e-mail: umit04@mail.ru

Askarova Gulnar Kanalbekovna-candidate of pedagogical sciences, associate professor, Abay Kazakh national pedagogical university, Institute of Sorbonne, e-mail: nur_ask@mail.ru

Alieva Baglan Askarovna-master of education, teacher, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, e-mail: baglan-20@mail.ru

Мақала түсті: 7 ақпан 2025

UDC 37.091.33

IRSTI 06.81.89

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.027>

THE FUTURE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN TECHNICAL AND PROFESSIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS WITH COMPUTER-SUPPORTED COLLABORATIVE LANGUAGE LEARNING TECHNOLOGIES

*Satylganova U.N.¹, Golovchun A.A.², Kassymbekova M.A.³

^{*1,2,3} Kazakh Ablai Khan university of International Relations and World
Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The integration of technology into education is reshaping the teaching of foreign languages in technical and professional educational institutions. This article examines the future of foreign language instruction through the adoption of Computer-Supported Collaborative Language Learning (CSCL) technologies. As global collaboration becomes essential in technical and specialized fields, the ability to communicate effectively in foreign languages is crucial for professional success.

CSCL technologies, which combine computer-mediated communication and collaborative learning methods, create an interactive and engaging environment for language acquisition. The article explores key trends, such as the use of virtual classrooms, digital platforms, and multimedia tools, to facilitate learner-centered instruction. These technologies enable personalized learning experiences, peer collaboration, and practical application of language skills through task-based and project-oriented activities. By simulating workplace scenarios, they prepare students for multilingual communication in professional contexts.

The article also addresses challenges in implementing CSCL technologies, including infrastructure needs, digital literacy, and teacher training requirements. It provides practical recommendations to overcome these obstacles and optimize the integration of technology into language education.

By embracing CSCL technologies, technical and professional institutions can enhance the effectiveness of language instruction, equipping students with the linguistic and cultural competencies required to excel in diverse, globally connected workplaces. This evolution in language education promises to better align learning outcomes with the demands of the modern professional environment.

Key words: Foreign language education, digital tools in language learning, collaborative learning technologies, English language skills development, teacher training and support, barriers to technology integration, teaching, education

Introduction

Foreign language proficiency is increasingly vital in technical and professional fields to meet the demands of global collaboration and communication. Computer-Supported Collaborative Language Learning (CSCL) technologies play a crucial

role in transforming language education by enabling interactive, learner-centered instruction through digital tools and platforms [1]. Collaborative learning methods foster teamwork, cultural exchange, and practical language application in real-world and professional contexts [2]. These technologies also support personalized learning, tailoring instruction to individual needs for enhanced engagement and comprehension [3]. To ensure relevance, language learning integrates task-based and project-oriented activities that simulate workplace scenarios, preparing students for multilingual professional environments [4]. However, effective implementation requires addressing challenges such as technological infrastructure, digital literacy, and teacher training [5]. The use of digital tools focused on collaborative problem-solving requires teachers to be not only technically, but also methodologically prepared to organize such formats of learning [6]. By overcoming these barriers, institutions can equip students with the linguistic, cultural, and collaborative skills necessary for success in a globally connected world. The continuous development of digital learning tools and methodologies further shapes the evolution of foreign language education in technical and professional institutions, ensuring alignment with the dynamic demands of modern workplaces [7].

In today's globalized world, foreign language proficiency is a critical skill for professionals in technical and specialized fields. With increasing international collaboration, technical and professional educational institutions must prepare students to communicate effectively across cultural and linguistic boundaries. The demand for language skills has outgrown traditional methods of teaching, requiring innovative approaches that align with modern professional environments. Computer-Supported Collaborative Language Learning (CSCL) technologies have emerged as transformative tools to address these evolving educational needs, providing dynamic, interactive, and learner-centered solutions for foreign language acquisition.

CSCL technologies facilitate a shift from passive, teacher-centered instruction to active, collaborative learning experiences. Unlike traditional language teaching, which often focuses on rote learning and decontextualized grammar exercises, CSCL emphasizes real-world application through collaborative and task-based learning. For example, virtual discussion forums, shared document editing platforms, and interactive group projects simulate workplace communication, fostering both linguistic competence and the interpersonal skills necessary for global professional settings [1,4].

One of the core strengths of CSCL technologies lies in their ability to create immersive environments where learners interact with peers and instructors in authentic language use. Digital tools, such as virtual classrooms and multimedia applications, bridge geographical barriers and enable real-time collaboration. These platforms support the integration of industry-specific language tasks, preparing students for the technical terminology and communication styles they will encounter in their careers [7]. For instance, an engineering student may engage in collaborative design projects with international peers, while a healthcare student might role-play patient consultations in different languages.

Another significant advantage of CSCL technologies is their capacity for personalization. Adaptive learning systems, informed by learner analytics, tailor instruction to individual needs. These systems offer targeted feedback, identify areas for improvement, and ensure that students' progress at their own pace. In technical and professional education, this flexibility is especially valuable, as students often require specialized language skills unique to their disciplines [2]. For example, a student pursuing environmental science may need proficiency in discussing ecological policies, while a business management student may focus on negotiation and presentation language.

While CSCL technologies offer numerous benefits, their effective implementation requires addressing several challenges. Infrastructure limitations, including access to reliable internet and modern devices, can hinder the widespread adoption of these tools. Additionally, not all educators are equipped with the technical skills or pedagogical strategies needed to integrate CSCL into their classrooms effectively [5]. Resistance to change and the lack of institutional support further complicate efforts to modernize foreign language teaching. To overcome these obstacles, institutions must invest in teacher training programs, infrastructure upgrades, and the development of user-friendly platforms.

Collaborative efforts between educators, technologists, and industry professionals are also essential for designing relevant and impactful language learning solutions. These partnerships can ensure that educational tools and curricula meet the specific demands of technical and professional fields. For instance, collaborative input can guide the creation of scenario-based learning modules that simulate industry-specific challenges, thereby enhancing students' readiness for global workplaces [3].

In conclusion, CSCL technologies represent a transformative approach to foreign language education in technical and professional institutions. By fostering collaborative, immersive, and personalized learning experiences, these tools prepare students for the linguistic and cultural challenges of global professional environments. This paper explores the potential of CSCL technologies to enhance language learning, addressing their pedagogical benefits, implementation challenges, and strategies for overcoming obstacles. By aligning language education with the demands of the modern professional world, institutions can empower students to excel in an interconnected global society.

Materials and methods

The research on the future of foreign language teaching in technical and professional educational institutions with Computer-Supported Collaborative Language Learning (CSCL) technologies employs a mixed-methods approach, integrating both qualitative and quantitative methodologies. This approach ensures a comprehensive analysis of the pedagogical implications and practical applications of CSCL technologies.

Literature Review. A systematic review of existing literature was conducted to establish a theoretical foundation for the study. Key works on task-based learning, telecollaboration, and digital language pedagogy were analyzed to

identify trends, challenges, and best practices in technology-enhanced language learning. This review provided insights into the benefits of collaborative learning and the specific requirements of professional education contexts.

Case studies of institutions that have successfully implemented CSCL technologies were examined. These case studies highlighted the practical applications of collaborative tools, such as virtual classrooms and project-oriented activities, in technical education. Data from these case studies were used to evaluate the effectiveness of CSCL in improving linguistic and professional communication skills.

Survey and Interviews. Surveys were distributed to educators, students, and administrators in technical and professional institutions to gather quantitative data on the adoption, usage, and perceived effectiveness of CSCL technologies. Semi-structured interviews were also conducted with educators to understand their experiences, challenges, and strategies for integrating these tools into language instruction.

Experimental Design. Experimental studies were conducted to measure the impact of CSCL technologies on language learning outcomes. Students in experimental groups used CSCL platforms for collaborative projects, while control groups followed traditional teaching methods. Performance metrics, including language proficiency scores and teamwork assessments, were compared to evaluate the pedagogical effectiveness of CSCL technologies.

Content Analysis. Qualitative analysis of student interactions on CSCL platforms was performed to assess collaborative processes and language use. Tools such as discourse analysis were applied to examine communication patterns, the effectiveness of peer feedback, and the development of professional language skills in a collaborative environment.

By combining these methods, the study ensures a robust analysis of the pedagogical and practical implications of CSCL technologies in foreign language education. The findings are grounded in empirical evidence and informed by both theoretical and practical perspectives, enabling actionable recommendations for educators and policymakers.

Results and discussion

The methodologies outlined provided a robust framework for collecting and analyzing data on the use of Computer-Supported Collaborative Language Learning Technologies (CSCLLT) among students. By employing both qualitative and quantitative approaches, the study sought to uncover not only the preferences and perceptions of students but also the practical challenges and opportunities associated with integrating collaborative tools into the language learning process. Before delving into the survey results, it is valuable to explore real-world examples of institutions that have successfully implemented CSCL technologies. These case studies highlight best practices and provide a contextual basis for interpreting the survey findings, offering actionable insights into optimizing CSCLLT integration.

Case Studies: Real-World Applications of CSCL Technologies
University Antonio José Camacho (UNIAJC), Colombia

Implementation:

UNIAJC employed interactive collaborative tools to facilitate object-oriented programming learning in a programming course for Systems Engineering students. The approach integrated virtual classrooms and collaborative assignments to enhance student engagement and comprehension.

Outcome:

The case study demonstrated significant improvements in students' understanding of programming concepts and the development of effective collaboration skills among peers. This highlighted the potential of CSCL technologies to enhance both academic learning and teamwork in technical education [8].

Singapore Centre for Chinese Language (SCCL), Singapore

Implementation:

SCCL developed a CSCL framework to support teachers in designing collaborative language learning activities within networked classrooms. This initiative focused on enhancing the teaching and learning of the Chinese language through technology-mediated collaboration.

Outcome:

Preliminary findings revealed that principle-based pedagogical patterns provided teachers with practical methods for designing collaborative activities, leading to effective adoption and adaptation in classroom settings. These efforts underscored the importance of teacher training and framework development in successful CSCL integration [9].

Stanford Learning Lab, Stanford University, USA

Implementation:

The Stanford Learning Lab conducted various projects integrating CSCL tools to improve teaching and learning quality in higher education. One notable project involved the use of virtual seminars and collaborative platforms to support group work among students in technical courses.

Outcome:

These initiatives enhanced student engagement, improved learning outcomes, and developed professional communication skills through collaborative learning environments. The case study demonstrated the value of collaborative technologies in fostering active participation and communication in technical education [10].

The case studies from institutions such as UNIAJC, SCCL, and the Stanford Learning Lab underscore the transformative potential of Computer-Supported Collaborative Language Learning (CSCL) technologies in enhancing education. These examples demonstrate how well-structured frameworks, collaborative assignments, and teacher-supported implementation can improve student engagement, learning outcomes, and collaborative skills. However, the extent to which these technologies are effectively integrated into language learning varies widely depending on context, infrastructure, and user proficiency. To gain

a deeper understanding of how CSCL tools are utilized in a specific educational setting, a survey was conducted at the Pedagogical College of Foreign Languages. The questionnaire aimed to analyze the level of integration of CSCL technologies in English language learning, students' preferences and perceptions, and the challenges they encounter. These insights provide a grounded perspective on how the findings from global case studies relate to local practices and outcomes.

General Insights from the Survey

A survey conducted at the Pedagogical College of Foreign Languages revealed significant insights into the integration of Computer-Supported Collaborative Language Learning Technologies (CSCLLT) in English language learning. The participants, consisting of 72 second-year students aged 17–18, predominantly female, provided a diverse yet focused dataset. Their self-reported English proficiency levels ranged from elementary (40%) to intermediate (15%), with the majority (45%) identifying as pre-intermediate learners. These demographic details set the foundation for understanding how various CSCL tools are utilized and perceived.

Use of CSCL Tools in Learning English (Section 1)

Digital Tools and Preferences (See Figure 1)

The survey revealed that 85% of students (61 out of 72) used digital tools to learn English, indicating a high level of integration of technology in their educational experience. The most frequently used tools included online dictionaries and translators (100%), language learning apps like Duolingo and Babbel (80%), video conferencing tools such as Zoom and Microsoft Teams (60%), and interactive platforms like Padlet and Quizizz (35%). Students also cited creating presentations (85%) and using videos (70%) as significant supplementary activities. However, only 25% reported using podcasts.

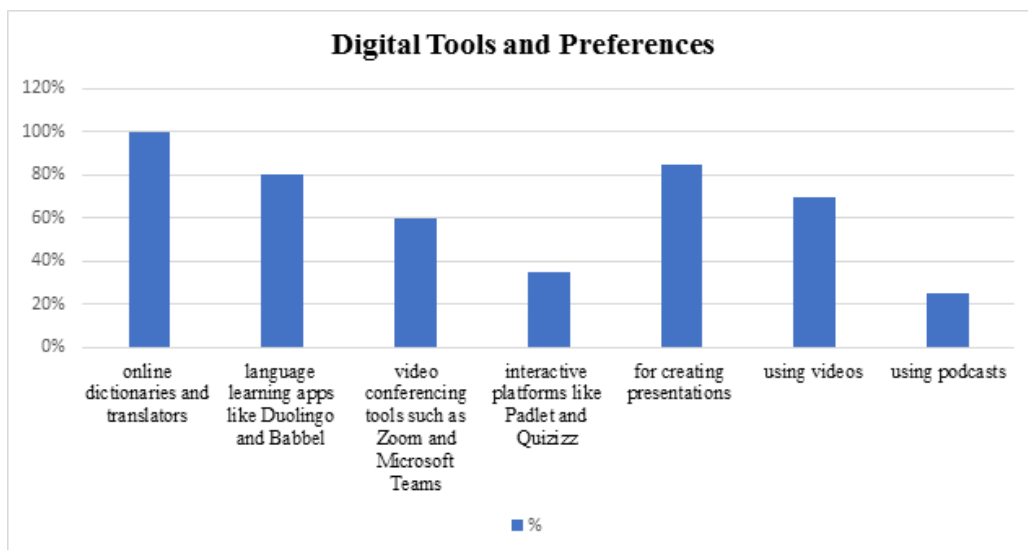

Figure 1 - Digital Tools and Preferences

The high adoption of simpler tools, such as dictionaries and language apps, suggests a strong preference for self-directed learning. This aligns with prior research indicating that learners gravitate toward tools offering ease of use and immediate benefits. Conversely, the lower usage of collaborative platforms highlights potential barriers to integrating group-based digital activities.

Frequency of Use for Collaborative Tasks

Interestingly, no students reported daily or weekly use of collaborative technologies, while 55% used them monthly and 60% rarely utilized them. This infrequent use may stem from limited exposure to collaborative activities or inadequate infrastructure to support such interactions. The data underscores the need for strategies to normalize the use of CSCL tools in regular academic schedules.

Types of Activities (See Figure 2)

The survey showed that interactive games and quizzes (77%) and resource sharing (80%) were the most common activities involving CSCL technologies. However, any respondents did not report group discussions, collaborative writing, and peer reviews. This suggests a gap in leveraging the full potential of CSCL platforms for collaborative language learning, pointing to a lack of familiarity or training in these areas.

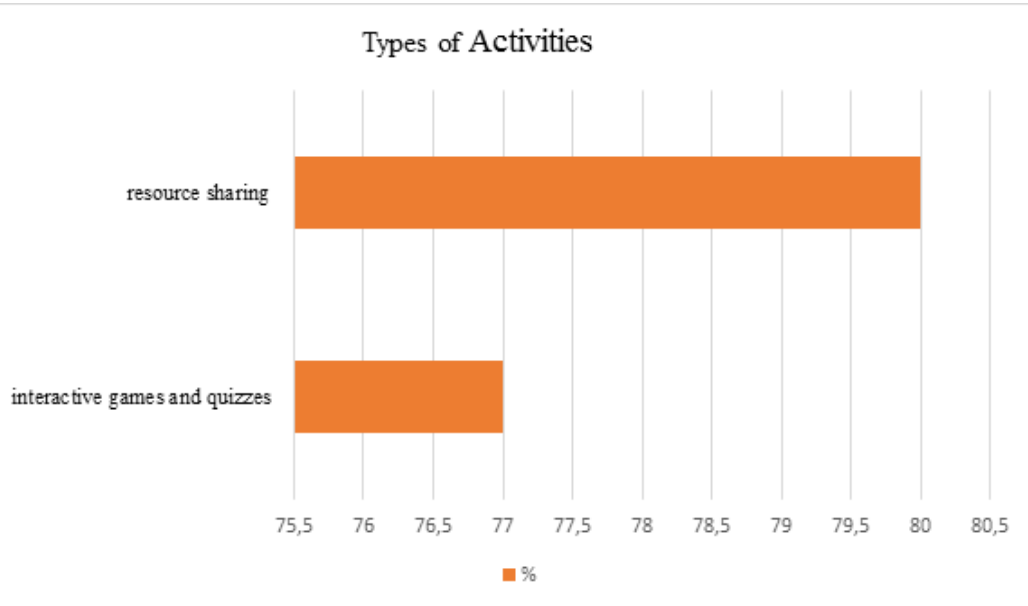

Figure 2 - Types of Activities

Perceptions and Preferences (Section 3)

Effectiveness of Technology (See Figure 3)

When asked about the effectiveness of CSCL technologies, opinions varied: 20% found them very effective, 28% somewhat effective, 30% neutral, 20% not very effective, and 2% ineffective.

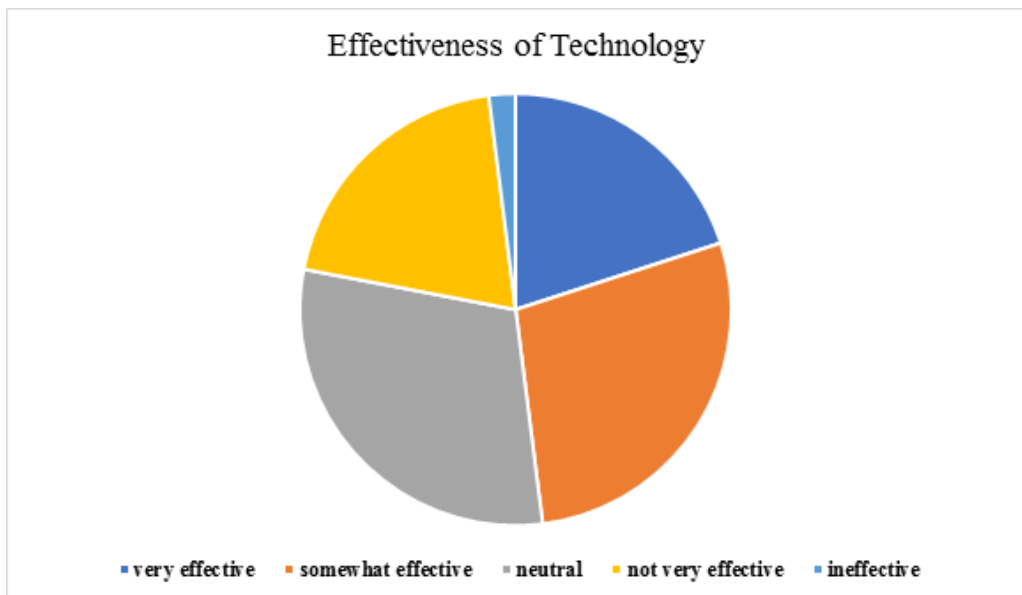

Figure 3 - Effectiveness of Technology

These mixed responses highlight both the promise and limitations of current practices. Students who found the tools effective emphasized their utility in improving oral skills like speaking (85%) and listening (80%). However, only 10% believed that these tools significantly improved reading and writing skills.

Challenges in Using Technology

Students identified several challenges, the most prominent being technical issues (65%), such as poor internet connectivity, followed by a lack of guidance from teachers (30%). Limited access to devices (25%) and difficulties in collaboration (10%) were also noted. These findings echo common barriers identified in previous studies, which highlight the importance of robust infrastructure and teacher training in successfully implementing CSCL technologies.

The survey results highlight a strong inclination toward the use of individual-focused tools rather than collaborative platforms. While online dictionaries and language apps dominate, interactive and collaborative tools like Padlet and Quizizz remain underutilized. This trend reflects a gap in the adoption of advanced CSCL capabilities designed for group work, such as collaborative writing or peer feedback. Educational institutions must address this by integrating such tools more seamlessly into curricula and providing targeted training for both students and educators.

The effectiveness of CSCL technologies appears skewed toward improving speaking and listening skills, likely due to the prevalence of audio-visual tools and oral tasks. However, their limited impact on reading and writing suggests a need for designing activities that specifically target these areas, such as collaborative essays or comprehension exercises.

The primary barriers—technical issues, lack of teacher support, and device access—indicate systemic challenges in implementing CSCL technologies

effectively. Addressing these issues requires investments in infrastructure, regular training for educators, and initiatives to ensure equitable access to digital tools.

To optimize CSCL technology usage, institutions could:

- Introduce task-based activities that encourage collaboration, such as group projects and peer assessments.
- Conduct workshops for students and teachers to familiarize them with advanced tools and collaborative strategies.
- Provide alternative, low-bandwidth solutions for students facing connectivity issues.
- Integrate CSCL tools into assessments, ensuring regular use and familiarity.

Conclusion

The integration of Computer-Supported Collaborative Language Learning Technologies (CSCLLT) in technical and vocational education holds immense potential to transform the way foreign languages are taught and learned. The findings of this study, supported by global case studies and local survey data, highlight the significant opportunities and challenges associated with using these technologies in language education.

The survey conducted at the Pedagogical College of Foreign Languages revealed a high degree of individual use of digital tools among students, with online dictionaries, translators, and language learning apps being the most popular. However, the limited use of collaborative tools for group tasks indicates a gap in leveraging the full potential of CSCL technologies for fostering teamwork and interaction. This trend contrasts with successful case studies from institutions like UNIAJC in Colombia, SCCL in Singapore, and Stanford Learning Lab in the USA, which demonstrate how well implemented CSCL frameworks can enhance engagement and develop collaborative and professional skills.

While most students reported that CSCL technologies were effective in improving their speaking and listening skills, their impact on reading and writing was minimal. This aligns with the need to design more task-specific activities that address these areas, such as collaborative essays or comprehension exercises. The challenges identified, such as technical issues, lack of teacher support, and limited access to devices, underscore the importance of addressing systemic barriers to maximize the effectiveness of these tools.

To optimize the integration of CSCL technologies in language learning, educational institutions must focus on several key areas. These include providing teacher training to enhance the effective use of collaborative tools, improving infrastructure to ensure seamless technology access, and designing task-based activities that incorporate real-world scenarios. Furthermore, fostering a culture of regular collaborative use, as seen in the highlighted case studies, can help bridge the gap between individual and group learning experiences.

In conclusion, while CSCLLT has proven its potential to enhance language learning, its effective implementation requires a multifaceted approach that addresses both technological and pedagogical dimensions. By drawing lessons

from global examples and adapting them to local contexts, institutions can create dynamic, collaborative, and inclusive learning environments that prepare students for the linguistic and professional demands of a globally connected world.

REFERENCES

[1]Dooly M. Telecollaborative Language Learning: A Guidebook to Moderating Intercultural Collaboration Online. – Bern: Peter Lang, 2008. – Pp. 45–60.

[2]Storch N. Collaborative writing in L2 contexts: Processes, outcomes, and future directions // *Annual Review of Applied Linguistics*. – 2011. – Vol. 31. – Pp. 275–288.

[3]O’Dowd R. Telecollaboration and CALL // *The Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning* / ed. by M. Thomas, H. Reinders, M. Warschauer. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2013. – Pp. 123–138.

[4]Ellis R. Task-Based Language Learning and Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – Pp. 101–125.

[5]Hampel R., Stickler U. New skills for new classrooms: Training tutors to teach languages online // *Computer Assisted Language Learning*. – 2005. – Vol. 18, No. 4. – Pp. 311–326.

[6]Шумейко Т.С., Бежина В.В., Жиенбаева А.А. Партиципативно-цифровая готовность педагогов дополнительного технического образования: опыт совместного внедрения курса Moodle // *Вестник КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия: Педагогические науки*. – 2023. – № 4(71). – С. 82–91.

[7]Chapelle C. A. Computer Applications in Second Language Acquisition. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – Pp. 15–27.

[8]García C., Sanabria J. Collaborative Learning in Systems Engineering Education: An Analysis of Object-Oriented Programming Courses // *Advances in Collaborative Learning Research* / ed. by P. Díaz, I. Aedo. – Cham: Springer, 2022. – Pp. 55–72. – URL: <https://link.springer.com>

[9]Looi C. K., Chen W. Principles for Designing Collaborative Learning Environments: A Case Study at SCCL // *Educational Technology Research and Development*. – 2012. – Vol. 60, No. 3. – Pp. 445–465. – URL: <https://eric.ed.gov>

[10]Stanford Learning Lab. Enhancing Learning with Collaborative Technologies: Findings and Best Practices. – Stanford: Stanford University Reports, 2001. – URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Stanford_Learning_Lab [accessed: 20.01.2025]

REFERENCES

[1] Dooly M. Telecollaborative Language Learning: A Guidebook to Moderating Intercultural Collaboration Online. – Bern =: Peter Lang, 2008. – Pp. 45–60.

[2] Storch N. Collaborative writing in L2 contexts: Processes, outcomes, and future directions // *Annual Review of Applied Linguistics*. – 2011. – Vol. 31. – Pp. 275–288.

[3] O'Dowd R. Telecollaboration and CALL // *The Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning* / ed. by M. Thomas, H. Reinders, M. Warschauer. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2013. – Pp. 123–138.

[4] Ellis R. *Task-Based Language Learning and Teaching*. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – Pp. 101–125.

[5] Hampel R., Stickler U. New skills for new classrooms: Training tutors to teach languages online // *Computer Assisted Language Learning*. – 2005. – Vol. 18, No. 4. – Pp. 311–326.

[6] Shumeiko T.S., Bezhina V.V., Zhienbaeva A.A. Partisipativno-tsifrovaia gotovnost' pedagogov dopolnitel'nogo tekhnicheskogo obrazovaniia: opyt sovmeznogo vnedreniia kursa Moodle (Participatory-digital readiness of teachers of supplementary technical education: experience of jointly implementing a Moodle course) // *Vestnik KazUMOiMÄ. Izvestia. Seriia: Pedagogicheskie nauki*. – 2023. – T. 71. – № 4. – S. 82–91. [in Rus]

[7] Chapelle C. A. *Computer Applications in Second Language Acquisition*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – Pp. 15–27.

[8] García C., Sanabria J. Collaborative Learning in Systems Engineering Education: An Analysis of Object-Oriented Programming Courses // *Advances in Collaborative Learning Research* / ed. by P. Díaz, I. Aedo. – Cham: Springer, 2022. – Pp. 55–72. – URL: <https://link.springer.com>

[9] Looi C. K., Chen W. Principles for Designing Collaborative Learning Environments: A Case Study at SCCL // *Educational Technology Research and Development*. – 2012. – Vol. 60, No. 3. – Pp. 445–465. – URL: <https://eric.ed.gov>

[10] Stanford Learning Lab. *Enhancing Learning with Collaborative Technologies: Findings and Best Practices*. – Stanford: Stanford University Reports, 2001. – URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Stanford_Learning_Lab [accessed: 20.01.2025]

ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІН АҚПАРАТТЫҚ- КОЛЛАБОРАТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДЫҢ БОЛАШАҒЫ

*Сатылганова У.Н.¹, Головчун А.А.², Касымбекова М.А.³

*^{1,2,3}Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Білім берудегі технологияның интеграциясы техникалық және кәсіптік оқу орындарында шет тілдерін оқытуды өзгертеді. Бұл мақала коллаборативті-ақпараттық технологияларды (КАТ) пайдалана отырып, шет тілін оқытудың болашағын қарастырады. Техникалық

және мамандандырылған салаларда жаһандық ынтымақтастық қажет болғандықтан, шет тілдерінде тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті кәсіби табысқа жету үшін маңызды.

Компьютерлік коммуникация және бірлескен оқыту әдістерін біріктіретін КАТ тілді меңгеру үшін интерактивті және тартымды орта жасайды. Мақалада студентке бағытталған оқытуды ілгерілету үшін виртуалды сыныптарды, цифрлық платформаларды және мультимедиялық құралдарды пайдалану сияқты негізгі тенденциялар қарастырылады. Бұл технологиялар тапсырмаға бағытталған және жобаға негізделген әрекеттер арқылы жекелендірілген оқу тәжірибесін, ынтымақтастықты және практикалық тіл дағдыларын қамтамасыз етеді. Жұмыс жағдайларын имитациялау арқылы олар студенттерді кәсіби контексте көптілді қарым-қатынасқа дайындайды.

Мақалада сондай-ақ инфрақұрылымдық қажеттіліктерді, цифрлық сауаттылықты және мұғалімдерді оқытуға қойылатын талаптарды қоса алғанда, КАТ -ын қолдану мәселелері қарастырылады. Онда осы кедергілерді еңсеру және тілдік білім берудегі технологияларды интеграциялауды оңтайландыру бойынша практикалық ұсыныстар берілген.

КАТ-ын пайдалана отырып, техникалық және кәсіптік оқу орындары студенттерді әртүрлі, жаһандық байланысқан жұмыс орындарында табысқа жету үшін қажетті тілдік және мәдени құзыреттермен қаруландыру арқылы тіл үйретуді жақсартып алады. Тілдік білім берудегі бұл эволюция оқыту нәтижелерін бүгінгі кәсіби ортаның талаптарына жақсырақ сәйкестендіруге мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: Шет тілін оқыту, тіл үйренудегі цифрлық құралдар, коллаборативті оқыту технологиялары, ағылшын тілінің дағдыларын дамыту, мұғалімдерді оқыту және қолдау, технологияларды интеграциялаудағы кедергілер, оқыту, білім беру

БУДУЩЕЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В ТЕХНИЧЕСКИХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНФОРМАЦИОННО- КОЛЛАБОРАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИИ

*Сатылганова У.Н.¹, Головчун А.А.², Касымбекова М.А.³

*^{1,2,3} КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. Интеграция технологий в образование меняет преподавание иностранных языков в технических и профессиональных образовательных учебных заведениях. В этой статье рассматривается будущее обучения иностранным языкам с использованием информационно-коллаборативных технологии (ИКТ). Поскольку глобальное сотрудничество становится необходимым в технических и специализированных областях, способность эффективно общаться на иностранных языках имеет решающее значение для профессионального успеха.

ИКТ, которые объединяют компьютерную коммуникацию и методы совместного обучения, создают интерактивную и увлекательную среду для усвоения языка. В статье рассматриваются ключевые тенденции, такие как использование виртуальных классов, цифровых платформ и мультимедийных инструментов, для содействия ориентированному на обучающегося обучению. Эти технологии обеспечивают персонализированный опыт обучения, совместную работу и практическое применение языковых навыков с помощью задачно-ориентированных и проектно-ориентированных мероприятий. Моделируя рабочие ситуации, они готовят студентов к многоязычному общению в профессиональных контекстах.

В статье также рассматриваются проблемы внедрения ИКТ, включая потребности в инфраструктуре, цифровую грамотность и требования к подготовке учителей. В ней даются практические рекомендации по преодолению этих препятствий и оптимизации интеграции технологий в языковое образование.

Используя ИКТ, технические и профессиональные учреждения могут повысить эффективность обучения языку, снабдив студентов лингвистическими и культурными компетенциями, необходимыми для достижения успеха в разнообразных, глобально связанных рабочих местах. Эта эволюция в языковом образовании обещает лучше согласовать результаты обучения с требованиями современной профессиональной среды.

Ключевые слова: Обучение иностранным языкам, цифровые инструменты в изучении языка, технологии коллаборативного обучения, развитие навыков английского языка, подготовка и поддержка учителей, препятствия на пути интеграции технологий, обучение, образование

Авторлар туралы мәлімет:

Сатылганова Улжалгас Нуржанкызы - докторант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ Алматы, Қазақстан, e-mail: sunny_911991@mail.ru

Головчун Алефтина Анатольевна- п.ғ.к., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ Алматы, Қазақстан, e-mail: al_tina@inbox.ru

Касымбекова Мархаббат Асхатқызы – PhD, ассоциированный профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан

Информация об авторах:

Сатылганова Улжалгас Нуржанкызы - докторант, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: sunny_911991@mail.ru

Головчун Алефтина Анатольевна- к.п.н, профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: al_tina@inbox.ru

Касымбекова Мархаббат Асхатовна – PhD, ассоциированный профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Information about authors:

Satylganova Ulzhalgas Nurzhankyzy- doctoral student, KazUIRandWL named after Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: sunny_911991@mail.ru

Golovchun Aleftina Anatoliyevna - c.p.s., professor, KazUIRandWL named after Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: al_tina@inbox.ru

Kassymbekova Marhabbat Askhatovna – PhD, Associate Professor, KazUIRandWL named after Ablai Khan, Almaty, Kazakhstan.

Received: January 8, 2025

UDC: 372.881.111.22

ISRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.028>

SOME ASPECTS OF MULTIMODAL APPROACH IN SECOND FOREIGN LANGUAGE TEACHING

*Ramazanova M.A.¹, Kulakhmetova M.S.², Tusselbayeva Zh.A.³

*^{1,2}PPU after A.Margulan, Pavlodar, Kazakhstan

³Astana IT University, Astana, Kazakhstan

Abstract. Effective formation of prospective foreign language teachers' competencies hinges on improved teaching methods and the integration of new technologies. So, this article focuses on enhancing the second foreign language (SFL) pedagogy within the "Foreign Language: Two Foreign Languages" educational program (hereinafter "EP"). The role of the second foreign language (hereinafter "SFL") as a key element of the EP is pointed and its relevance to the strategy of multispecialty training of future teachers is identified. The main aim of the study is to justify the prospects and integration of multimodal approach in SFL teaching in higher education. The article also proposes and evaluates some aspects of a multimodal approach to second foreign language instruction within the university's "Foreign Language: Two Foreign Languages" program specifically for students with the native language of instruction studying German as an SFL. The analysis of the foreign and home scientific literature on the multimodal theory was conducted in accordance with the purpose of the study. Building on existing research in multimodality, the research uses a mixed-methods design, incorporating observational data and online surveys of second- and third-year bachelor's students to evaluate the effectiveness of the proposed model. Analysis, employing Likert scaling, confirms the mostly positive impact of the multimodal techniques in SFL teaching. The findings demonstrate the positive impact of the proposed multimodal methods which were designed to engage multiple perceptual channels. The study concludes by presenting the model and its constituent methods, highlighting the crucial role of careful method and task selection.

Key words: multimodality, second foreign language, learning styles, types of perception, multimodal techniques, intercultural competence, differentiation, soft skills

Introduction

The relevance of the research is due to the uniqueness of the Foreign Language: Two Foreign Languages educational program at pedagogical universities which train multidisciplinary specialists with knowledge of several languages. As schools are introducing the study of a second foreign language (SFL) as an elective course, there is a demand for specialists with knowledge of two foreign languages. However, insufficient attention is paid to the methodology of teaching SFL in local foreign language education, as evidenced by the

dominant studies of teaching English and the small number of studies in the field of teaching SFL, although SFL should have the same positions as the English language according to the specialty. A significantly smaller number of hours are devoted to teaching SFL, which affects the quality of teaching and learning outcomes.

One of the second spread foreign languages is the German language, the demand for which is explained by a number of reasons: close economic and cultural ties between Kazakhstan and Germany, the possibility of free education in German universities, the internationalization of education, as well as the social demand in multilingual Kazakhstan for specialists with knowledge of several foreign languages, whose professional activities will stimulate and develop the education of the personality of students.

The research sets the following objectives:

- based on the existing theories of multimodality to propose a model of the multimodal approach in learning German as a second foreign language;
- to conduct an online survey among 2nd and 3rd year students with the native language of instruction of the educational program *Foreign Language: Two Foreign Languages* in order to identify the importance of studying SFL for their future career, the resources they use to study SFL;
- to select and develop methods for the practical application of aspects of multimodal approach on the basis of the data obtained;
- to integrate the multimodal approach model into practice of German language classes;
- to substantiate the need for integration of the multimodal methodology on the basis of quantitative and qualitative analysis of the results obtained.

The research algorithm is demonstrated by the following scheme:

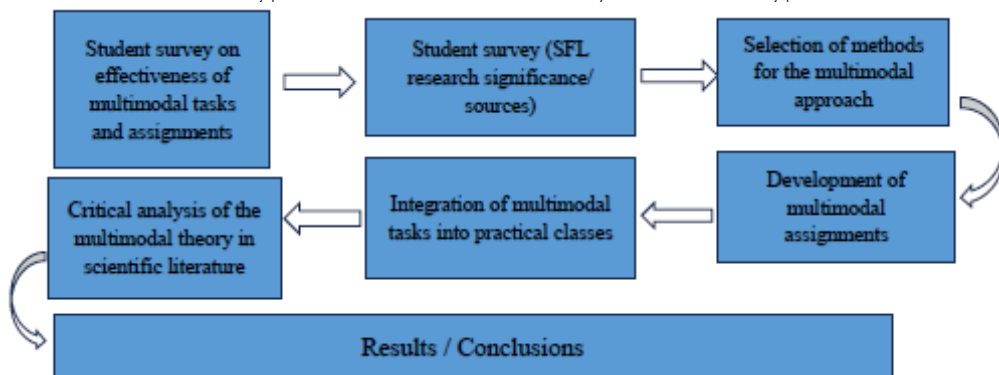

Figure 1 - Research Algorithm

The research aims at studying the prospects for the integration of multimodal approach into the teaching German as a second foreign language. To adapt the multimodal approach to already employed approaches in higher professional and pedagogical education a number of foreign authors' works (the founders of the theory of multimodality) and some practical experience in applying this approach both abroad and in Kazakhstan were analyzed.

Compared to the well-known approaches used in teaching foreign languages: the cognitive approach based on the socio-cultural theory of L. Vygotsky, the communicative approach of E. Passov, the competence approach of N. Chomsky and B. Bloom, the concept of multimodality is new and has been used in linguistics since the early 2000s. M. Halliday, C. Jewitt, G. Kress, van Leeuwen consider multimodality as a combination of aspects containing verbal and non-verbal elements [1, 2, 3, 4]. The subject of multimodality research is the interaction between the means of communication and the available resources for creating social contexts. G. Kress, van Leeuwen, C. Jewitt consider any communication to be multimodal or meaning-making, and from this point of view, it is inappropriate to single out and prefer one of the modes – components of communication (speech, writing, gestures, facial expressions, prosodic means) [2, 3]. “When several modes are involved in a communicative event (e.g. a text, a website, a spoken interchange) all of the modes combine to represent a message’s meaning” [3, p. 255]. Multimodality provides for the use and interaction of several modes, since communication is an integral process that is impossible without physical states such as look, gesture, facial expressions, body movement, prosodic means [2, 3]. The role of position, posture, gesture and gaze play an important role in teaching English in school and affect the interaction between teacher and student with the modal resources available through technology. G. Kress emphasizes that “Image and writing offer different lenses, provide different points of view. But an image can be thought-provoking no less than, say, a poem. Even if it happens (epistemologically and stylistically) in completely different ways and with the use of completely different resources” [2, p.90].

In the dictionary of methodological concepts and terms, “modality” (from the Latin *modus* – method, mood) is interpreted as a linguistic category that expresses “various types of relation of the utterance to reality, as well as the speaker’s attitude to the message” [5, p.145]. The Oxford English Dictionary gives the following explanation of this term – “a faculty or sense, such as sight, hearing, etc., a category of sensory perception”, i.e. sensory-perceptual systems: visual, auditory, kinesthetic, vestibulatory [6]. M. Halliday evaluated “modality” as the speaker’s point of view – intention [1].

The author of the term, G. Kress, explains that “The multi- in the word multimodality presupposes that there is a number of modes that are generally available for reproduction by all members of the community. Many (though not all) modes are found in a wide range of communities: such as, for example, writing, gestures, images” [2, p. 84]. G. Kress emphasizes that in the use of this term it is necessary to avoid ambiguity in what capacity it is meant that “the name of the phenomenon itself in the “external” socio-semiotic world or the name of the “approach” – theories about research and practices around this phenomenon” [2, p. 82]. In our study of multimodal approach modeling in teaching German, we agree with the founder of the term that “from a multimodal perspective it is inappropriate to give preference to one or another type of mode” and integrated tasks taking into account all modes, since each of the modes allows achieving different learning goals [2, p. 82].

C. Jewitt argues that multimodality is an interdisciplinary approach that considers communication and representation not only as a language, but as a social interpretation of the formation of meaning through visual, auditory, embodied, and spatial aspects [3].

Speaking of research on multimodality, it is impossible not to mention the VARK-model (Visual, Auditory, Reading/Writing, Kinesthetic) by N. Flemming, which determines learning styles for students based on their “modal preferences”. According to N. Flemming, the introduction of modalities in education takes into account the different preferences of students, which contributes to inclusive and effective education [7].

Here are examples of some of the research of multimodal approach in teaching foreign languages. H. Pan applied a multimodal approach to the development of reading skills and confirms that multimodal reading motivates students to improve their reading skills and their positive attitude towards the multimodal approach [8]. In the light of our study, the experience of using multimodal methods in teaching SFL is valuable. In his study, A. Pellicer-Sánchez presents “multimodal reading”, how the semantic relationship between text and image illustrates the content of the text or expands information [9]. L. Eugenijus managed to create a dynamic and motivating classroom environment through the multisensory nature of the multimodal tasks he developed, which contributed to a more conscious study of Spanish culture and the peculiarities of the Spanish language [10].

Kazakh researchers are also engaged in multimodality issues. A.K. Meirbekov draws attention to the method of differentiation in conditions of limited lesson time. According to the experimental data obtained, when creating an adaptive environment in the classroom, teachers need to take into account the multimodal preferences of students. The authors confirm the effectiveness of multimodal approach using the audiovisual method, since this method satisfies different learning styles in a short time [11].

A.K. Abzharova considers multimodal learning to be inseparable from multimedia and offers a model of multimodal learning that goes beyond classroom learning with the prospect of autonomous learning of students [12]. We share the researcher’s point of view that digital resources are an important component of multimodal learning and, in this regard, provide students with resources to stimulate multiple channels of perception.

Having considered various points of view on multimodality and its application in teaching, we come to the idea of an inextricable link between the concept of multimodality and effective communication due to the inclusion of different modes in combination with information technology. As there are countless authentic audiovisual resources freely available, a methodologically sound selection of materials according to the content and objectives of the curriculum is necessary. In defining the multimodality, we must ask ourselves the questions: “What are the goals of each mode? What can one of the modes do that the others cannot?” [2, p. 87].

Summarizing the above, we can define multimodal approach as follows: multimodal approach is a combined approach that allows to use a variety of methods and resources in teaching that activates different modes: visual, auditory, motor, gestures and facial expressions - all means that contribute to successful communication, which is the goal of foreign language learning and contributes to the comprehensive development of skills.

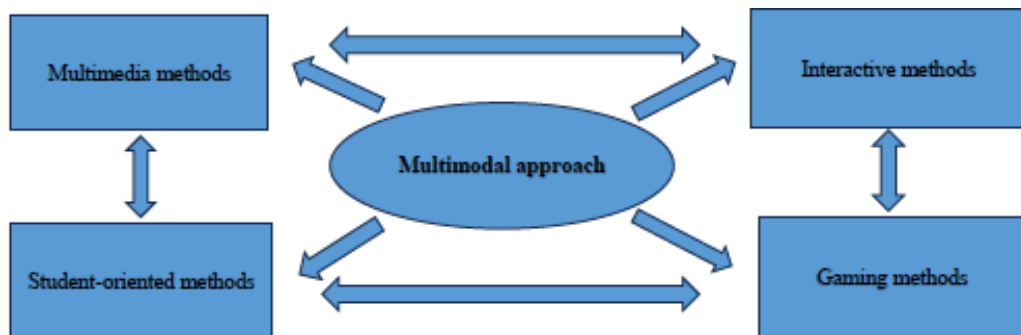

Figure 2 – Aspects of the Multimodal Approach

The multimodal approach we propose takes into account the principles of multimodality, various sensory channels, and is also designed to develop students' ability to successfully interact in German, taking into account their individual qualities and the use of digital resources.

Materials and Methods

The material of the study is the data of observation and online survey among undergraduate the 2nd and 3rd year students with the native language of instruction and whose educational program is Foreign Language: Two Foreign Languages at the Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan. 60 students studying Chinese and German as a second foreign language participated in the survey. According to the algorithm of our study, by combining cognitive and behavioral parameters in the survey, an attempt was made to find out the degree of importance of studying SFL for future careers and students' preferences in choosing resources that facilitate the study and mastery of SFL for the integration of suitable multimodal methods. Using the Likert scaling method, data were obtained confirming the satisfaction and effectiveness of the use of multimodal techniques in teaching SFL on the basis of repeated questioning. For the purpose of accuracy, the survey data were processed using qualitative and quantitative methods, on the basis of which general and specific conclusions were formulated by the method of generalization.

To achieve the goals and objectives of the study, theoretical research methods were used in order to identify the degree of study of multimodal approach in foreign and domestic methods of teaching foreign languages and the need to integrate this approach into the teaching of SFL: comparative method, categorization method, analytical systematization. Along with theoretical

methods, practical qualitative and quantitative methods were used: observation, Likert scale survey method to determine the relevance of SFL in the context of educational program and the effectiveness of the methods used.

Attempts were made to structure the multimodal approach according to certain characteristics and categories and adaptation to studying at a pedagogical university on the example of the SFL. The analysis of the literature has shown that multimodal approach is actively studied and used in foreign practice and less frequent in the local practice of foreign language education. In the study of materials and resources, multimodal approach can become an integral component to competency-based training successfully implemented in Kazakhstan using digital resources.

Results

The practical part of the study was carried out among 2nd and 3rd year students with the native language of instruction and whose educational program is Foreign Language: Two Foreign Languages at the Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan. At the previous stage of the study, a survey of 60 students of the 2nd and 3rd year was conducted to identify the attitude of students to the “Second Foreign Language” course. In the educational program, students can choose one of the two languages to study as SFL. The chart below shows the ratio of languages in students’ choices.

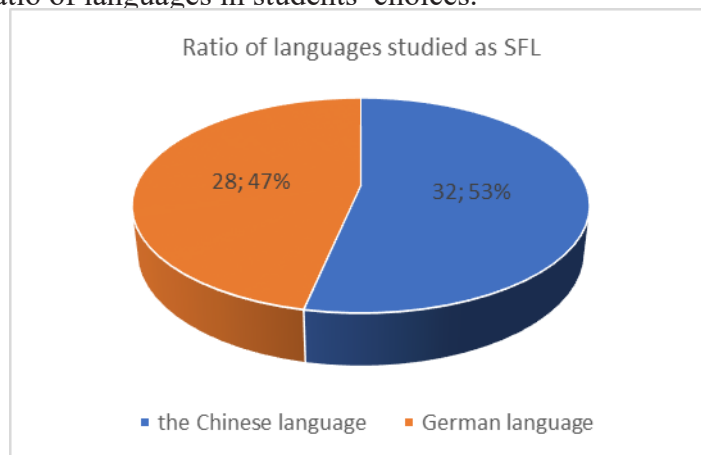

Figure 3 - Ratio of languages studied as SFL

The diagram shows that Chinese and German are almost equally popular when choosing a language to learn as a second foreign language.

In order to integrate multimodal approach into the training of the SFL, it is necessary to identify the attitude of students to the knowledge and mastery of the SFL, its importance for their future career. To obtain more accurate data without neutral answers, a forced-choice scale was used.

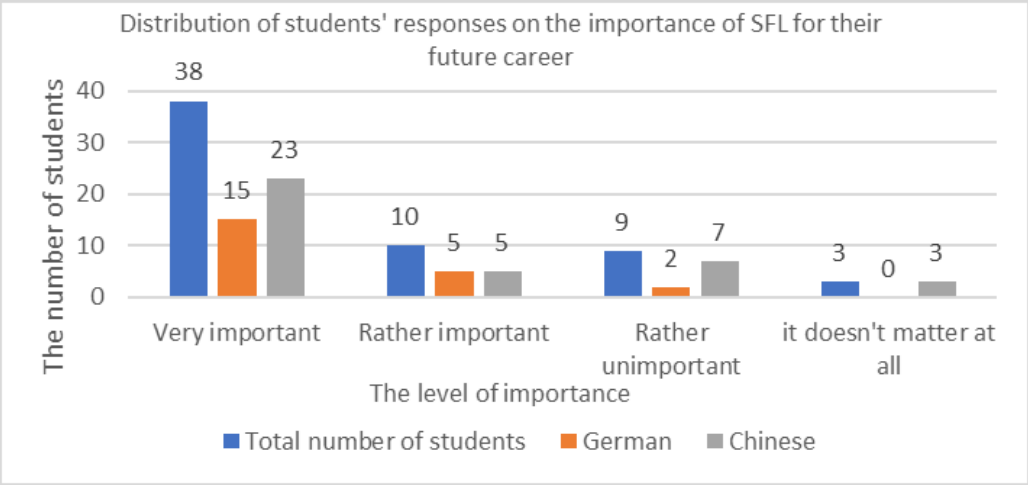

Figure 4 - The Importance of SFL for a Future Career

Using data coding, we assigned numerical values, conducted a frequency analysis, and calculated the average value of the importance of studying SFL for students:

- “very important” (4): $38 \times 4 = 152$
- “Rather important” (3): $10 \times 3 = 30$
- “rather unimportant” (2): $9 \times 2 = 18$
- “it doesn’t matter at all” (1) $3 \times 1 = 3$,

$$\text{Mean}_{\text{all students}} = (152 + 30 + 18 + 3) \div 60 = 3.38$$

The high mean of 3.38 among all students indicates the importance of studying SFL for their future careers. We were also interested to find out the assessment of the importance of the SFL by languages, as a result of mathematical calculation, the following data were obtained:

$$\text{Mean}_{\text{German}} = 3.59$$

$$\text{Mean}_{\text{Chinese}} = 3.26.$$

The data suggest that the study of the SFL is an important aspect of foreign language education, the methodology of which should also be given due attention. Thus, the findings confirm that it is necessary to study two languages within one educational program.

For the successful integration of multimodal methods, it was necessary to establish the preferences of students in the choice of training resources that would facilitate their mastery of the SFL.

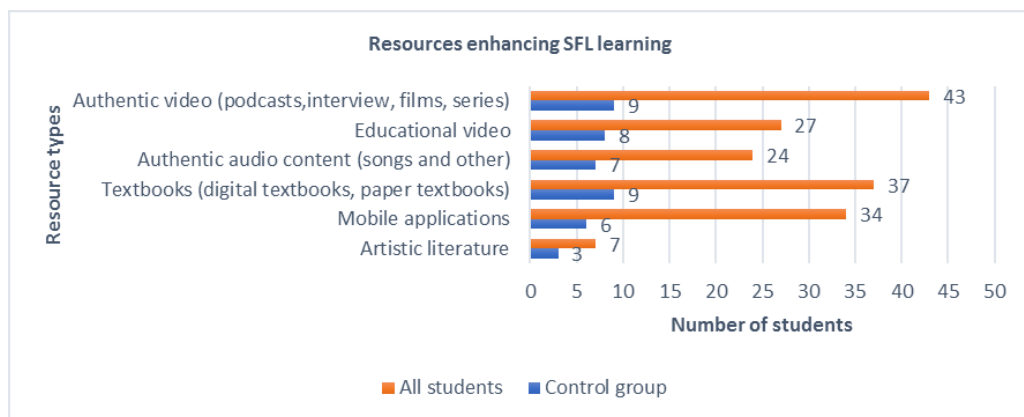

Figure 5 - Resources that Enhance SFL Learning

As the results of the survey show, the majority of students are facilitated by digital resources (audiovisual resources), however, for more than half of students, the main educational resource – the textbook – is also important, which indicates the need to combine traditional teaching methods with new ones. When choosing the methods of multimodal approach, it was advisable to establish which skill of speech activity to place more emphasis on, which was suggested by the data of the student survey.

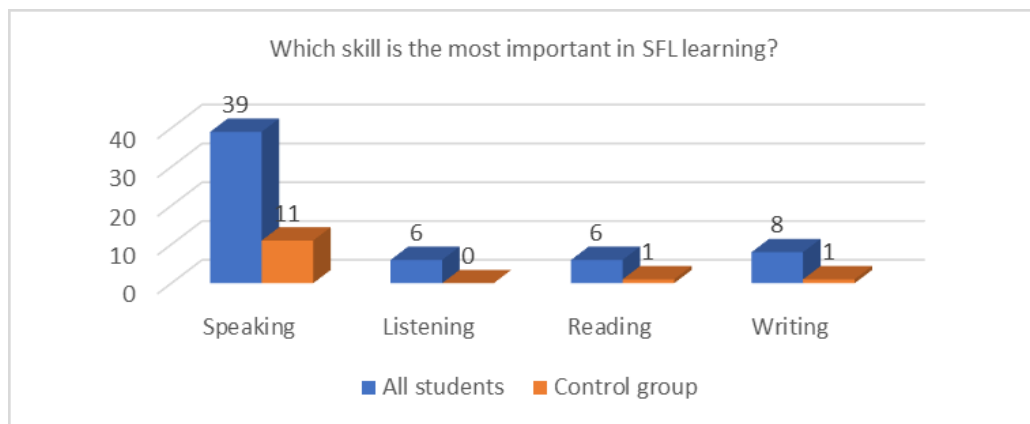

Figure 6 - The Most Important Skill in Learning the SFL

As can be seen from the diagram, students chose that speaking is the main one in the implementation of communicative influence. So, having received the necessary data, at the next stage of the research the methods of multimodal approach was employed for more effective control in one group of 13 third year students studying German as SFL. The importance of studying SFL confirmed by the online survey and the language level they have already achieved also explain our sample. The conditions of a small sample, in our opinion, guarantee more accurate and controllable results.

Discussion

The selection of methods and techniques was carried out in accordance with the principles of multimodal learning, including audiovisual, interactive, individual as well as physical elements for systematic and engaging language learning and suitable for the German language curriculum. An overview, description and justification of the methods used in the research are presented in the following table.

Table 1 - Justification of the methods used

Methods	Description	Justification
Visual	Authentic video „Auf dem Flohmarkt“, educational video „Adjektivdeklination“	Linguistic and cultural knowledge about Germany, visual confirmation and expansion of lexical units, whether this phenomenon exists in Kazakhstan, broadening horizons, consolidating grammatical structures
Audial + writing	Authentic audiotexts from the textbook „Wofür geben die Personen ihr Geld am meisten aus?“, „Schauen wir mal...“, Internet resources: the poem by B.Brecht „Vergnügungen“	Integration of authentic materials to improve general listening skills, differentiation of phonetic phenomena (longitude, brevity, diphthongs), acquaintance with German classical literature, writing your own poem
Differentiation + gaming	Groupwork, plenary work, individual work (games „Stummer Dialog“, visual pronouns, pantomimes for practicing the present and past tenses, passive structure)	Change of social form of work (partnerwork, individual, plenary work, small groups), change of activity, creation of a free atmosphere in the classroom
Interactive + reading	Dialogues „Was schenken wir zum Geburtstag?“, discussion „Online Einkaufen: Pro- und Contra“ as post reading task	Formation and development of soft skills
Student centered methods	Multimedia presentation „Mein Lieblingskleidungsstil“, „Meine Lieblingssachen“ a task about photos, self-Videocasts „Mein Wochenende“,	Develops linguistic, communicative, intercultural and linguistic and cultural competencies

The integration stage of each method took place step by step in accordance with the goals and objectives of the training and was implemented during the study of one module of the curriculum within the framework of the topic „Kleider machen Leute? Einkaufen“. Some of the tasks were the main components of the practical tasks and were regular: audio texts from the textbook „Schritte international neu“, dialogues, discussions, interactive exercises in pairs.

Due to the limited time of on-campus classes, we used visual tasks as additional material for prelesson as homework and further work in class, for clarifying and consolidating lexical units, discussion. For example, when watching a video of a country studies nature, the students had some problems with understanding authentic speech, which differs from the usual pace of speech

of the teacher. In order to develop communication skills, the method of a role-playing game was used during the lesson, where students sold their own things, trying to bargain, initiating a “flea market”. Educational videos are only auxiliary material for consolidating grammatical topics, especially such a complex topic as the declension of adjectives in the German language. In this direction, it is impossible not to note the problem of the lack of educational videos in the native Kazakh language, so the teacher recommends or students find educational videos in Russian or English on their own.

Visual representation of prepositions native language prepositions along with movements helped them to memorize prepositions faster than pure memorization. Changing activities through interactive tasks has a very positive effect on the atmosphere of the lesson and the concentration of students’ attention, and mobility contributes to relaxation and the absence of fear of the teacher. Role-playing games (buyer – seller, student – student, etc.), language games with movement (pantomimes, “snowball”), silent dialogues (exchange of information with gestures, facial expressions) allow students to interact, embody and strengthen linguistic phenomena in “live” communication.

The use of tasks of a student-oriented nature allowed students to independently choose ways to solve problems, show creativity, and demonstrate their individuality. Students rated the following statements on the Likert scale:

1. Audio materials “*Wofür geben die Deutschen ihr Geld aus?*”, pronunciation exercises helped to improve pronunciation, distinguish some sounds in live speech, consolidate grammatical structures, increase vocabulary, and introduced German classical literature.

2. Video materials (*Flohmarkt, Einkaufen im Supermarkt*) helped to understand cultural features, expand linguistic and cultural knowledge, and replenish vocabulary: *flea market, weekend shops in Germany are closed, illustrative examples of how shopping is done in Germany*.

3. Individual teaching techniques: multimedia presentation, videos of my own production improved my linguistic, communicative, intercultural and linguistic and cultural competencies, increased my self-confidence, allowed me to choose materials, the form of presentation, and emphasize my individuality.

4. Interactive techniques developed my “soft skills”: maintaining relationships in a group, listening carefully and working in a team, respecting the opinions of others.

5. Game techniques: games (moving, language), silent dialogue, snowball, pantomime help to change the environment, contribute to a free atmosphere in the lesson, help to improve language skills in the form of a game.

For mathematical calculation of the effectiveness of practical techniques, the answers were coded (see Table 2). It is noteworthy that none of the 13 students chose the answers “disagree” and “strongly disagree”, which confirms the success of the methods used.

Table 2 - Results of assessing the effectiveness of multimodal techniques

Scale	Activities and tasks				
	Video material	Audio material	Individual tasks	Interactive task	Games
“strongly agree” – “5”	$3 \times 5 = 15$ (N ₁)	$4 \times 5 = 20$ (N ₁)	$6 \times 5 = 30$ (N ₁)	$9 \times 5 = 45$ (N ₁)	$7 \times 5 = 35$ (N ₁)
“agree”- “4”	$7 \times 4 = 28$ (N ₂)	$8 \times 4 = 32$ (N ₂)	$5 \times 4 = 20$ (N ₂)	$4 \times 4 = 16$ (N ₂)	$4 \times 4 = 16$ (N ₂)
“cannot answer” – “3”	$3 \times 3 = 9$ (N ₃)	$1 \times 3 = 3$ (N ₃)	$2 \times 3 = 6$ (N ₃)	-	$2 \times 3 = 6$ (N ₃)
“disagree”- “2”	-	-	-	-	-
“strongly disagree” – “1”	-	-	-	-	-
Mean = (N ₁ + N ₂ + N ₃) ÷ total number of students	$(15+28+9) \div$ $13 = 4$	$(20+32+3) \div$ $13 \approx 4,2$	$(30+20+6) \div$ $13 \approx 4,3$	$(45+16) \div$ $13 \approx 4,6$	$(35+16+6) \div$ $13 \approx 4,4$

Thus, the practical methods of the multimodal approach showed a positive trend in the students’ second foreign language learning, namely:

- consolidation of such grammatical structures as declension of adjectives, passive voice, prepositions of dual control – *Wechselpräpositionen*;
- improvement of pronunciation (German diphthongs, markers of longitude, brevity, phonemes with umlaut);
- broadened horizons through linguistic and cultural knowledge through realities (introduction to German classical literature, purchases at the “flea market”, comparison with the realities in Kazakhstan);
- enriching the vocabulary through new lexical units (clothes, body parts, lexical units of the communicative situation of “shopping”);
- improved “soft skills” (flexibility, ability to work in a team, tolerance), autonomous learning skills.

The techniques and methods used had an obvious practical significance for SFL learning, contributed to the development of future professional competencies: linguistic, socio-cultural, communicative competencies, and also increased their involvement in the learning process, interest in the German language.

Conclusion

The practical significance of the article lies in the substantiation of the need to improve the methods of teaching SFL on the basis of the analysis of the empirical data obtained based on the results of the survey among students with the native language of instruction and whose educational program is Foreign Language: Two Foreign Languages at the Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan and the analysis of foreign practices in the use of multimodal approach in foreign language education and the reasons for the transformation of the monomodal methodology into a multimodal one.

Multimodal learning, taking into account individual educational strategies in teaching students, allows to make the educational process more effective and attractive by attracting modern relevant teaching tools and materials focused on

the development of competencies necessary for successful communication.

The integration of various multimodal methods contributes to the assimilation of lexical units, linguistic phenomena, linguistic and cultural realities, the creation of an inclusive language learning environment that creates the same conditions for students with different perceptions, the active participation of each student through interactive ways of working in the lesson.

The pilot model of multimodal approach and the results obtained reflect its advantages in enhancing the German language learning. The use of multimodal techniques has increased students' interest and satisfaction with SFL learning. Multimodal approach meets modern requirements and theories of training future teachers, meets the individual needs of students with a variety of available resources. German as a second foreign language in the specialty "Foreign Language: Two Foreign Languages" can also have a positive effect on the English language learning, being an intermediary language, since the use of multimodal approach in the future leads to the development of intercultural competence among students at SFL classes.

REFERENCES

- [1] Halliday M.A. K. Halliday's introduction to functional grammar / M. A. K. Halliday, C. Matthiessen. – 4th ed. – London; New York, 2014. – 808 p.
- [2] Кресс Г. Социальная семиотика и вызовы мультимодальности. Социальная семиотика и вызовы мультимодальности. Фрагмент. Пер. С англ. Т. Ш. Адильбаев, И. В. Фомин // Метод: Московский ежегодник трудов из обществоведческих дисциплин. – 2018. – № 8. – С. 418-429. - Access mode: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-semiotika-i-vyzovy-multimodalnosti-fragment-per-s-angl-t-sh-adilbaev-i-v-fomin> [Date of access: 29.04.2024]
- [3] Jewitt C. Multimodal methods for researching digital technologies // The SAGE Handbook of Digital Technology Research / Eds. S. Price, B. Brown, C. Jewitt – London: Sage, 2013. – Pp. 250–265. - Access mode: URL: <https://dx.doi.org/10.4135/9781446282229.n18> [Date of access: 29.04.2024]
- [4] Alimbetov K.A., Tamaev A.T., Bissenbayeva Zh.N., Seisenbieva E. A Model for the Formation of the Communicative Competence of a future English Teacher. //Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL, series: "Pedagogical sciences". – 2024. – №3 (74). – С. 287-303.
- [5] Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (Теория и практика обучения языкам). – М.: Издательство ИКАР. – 2009. С. 448.
- [6] Fleming N., Baume D. Learning Styles again: VARKing up the right tree! //Educational Developments: SEDA Ltd. – 2006. – Vol. 7, №4. – P. 4-7.
- [7] Pan X., Zhang Z. An empirical study of application of multimodal approach to teaching reading in EFL in senior high school. // International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET). – 2020. – Vol. 15, №2. - P. 98–111. Access mode: URL: <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i02.11267> [Date of access: 30.04.2024]

[8] Pellicer-Sánchez A. Multimodal reading and second language learning. // *ITL. International Journal of Applied Linguistics*. – 2022. – Vol. 173, №1. – P. 2-17. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1075/itl.21039.pel> [Date of access: 29.04.2024]

[9] Eugenijus L. The effectiveness of multimodal task design in second language teaching. // *Research and Advances in Education*. – 2023. – Vol. 2. - №12. – P. 1–6 <https://www.paradigmpress.org/rae/article/view/912> [Date of access: 29.04.2024]

[10] Мейрбеков А.К., Керимбай З. М., Абрамова Г.И. Использование мультимодальных методов преподавания и видео ресурсов в процессе обучения иностранному языку // *Современные проблемы науки и образования*. – 2021. - № 5. Режим доступа: URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=31091> [Дата обращения: 25.04.2024]

[11] Абжарова Ж.К. Применение мультимодальной среды обучения на базе Интернета в преподавании иностранного языка в вузе // *Мир педагогики и психологии: международный научно-практический журнал*. – 2023. - №5 (82). - С. 41-48. - Режим доступа: <https://scipress.ru/pedagogy/articles/primenenie-multimodalnoj-sredy-obucheniya-na-baze-interneta-v-prepodavanii-inostrannogo-yazyka-v-vuze.html> [Дата обращения: 25.04.2024]

REFERENCES

[1] Halliday M.A. K. Halliday's introduction to functional grammar / M. A. K. Halliday, C. Matthiessen. – 4th ed. – London; New York, 2014. – 808 p.

[2] Kress G. Social'naja semiotika i vyzovy mul'timodal'nosti. Fragment. Per. s angl. T. Sh. Adil'baev, I. V. Fomin (Social semiotic and multimodality issues) // *METOD: Moskovskij ezhegodnik trudov iz obshhestvovedcheskih disciplin*. – 2018. – No. 8. – pp. 418-429. [in Rus.] Access mode: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-semiotika-i-vyzovy-multimodalnosti-fragment-per-s-angl-t-sh-adilbaev-i-v-fomin> [Date of access: 29.04.2024]

[3] Jewitt C. Multimodal methods for researching digital technologies // *The SAGE Pandbook of Digital Technology Research* / Eds. S. Price, B. Brown, C. Jewitt – London: Sage, 2013. – Pp. 250–265. Access mode: URL: <https://dx.doi.org/10.4135/9781446282229.n18> [Date of access: 29.04.2024]

[4] Alimbetov K.A., Tamaev A.T., Bissenbayeva Zh.N., Seisenbieva E. A Model for the Formation of the Communicative Competence of a future English Teacher. // *Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL*”, series: “Pedagogical sciences”. – 2024. – No 3 (74). – s. 287-303.

[5] Azimov Je. G., Shhukin A. N. Novyj slovar' metodicheskikh terminov i ponjatij (teoriya i praktika obucheniya jazykam) (New Dictionary of Methodological Terms and Concepts (Theory and Practice language teaching)). - M.: Izdatel'stvo IKAR, 20097 - s. 448. [in Rus.]

[6] Fleming N., Baume D. Learning Styles again: VARKing up the right tree! // *Educational Developments: SEDA Ltd*. – 2006. – Vol. 7. - No. 4. – P. 4-7.

[7] Pan X., Zhang Z. An empirical study of application of multimodal approach to teaching reading in EFL in senior high school. // *International Journal*

of Emerging Technologies in Learning (iJET). – 2020. – Vol. 15, No. 2. - P. 98–111. - Access mode: URL: <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i02.11267> [Date of access: 30.04.2024]

[8] Pellicer-Sánchez A. Multimodal reading and second language learning. //ITL. International Journal of Applied Linguistics. – 2022. – Vol. 173. - No.1. – P. 2-177 - Access mode: URL: <https://doi.org/10.1075/itl.21039.pel> [Date of access: 29.04.2024]

[9] Eugenijus L. The effectiveness of multimodal task design in second language teaching. //Research and Advances in Education. – 2023. – Vol. 2. - No.12. – P. 1–6. - Access mode: URL: <https://www.paradigmpress.org/rae/article/view/912> [Date of access: 29.04.2024]

[10] Meirbekov A.K., Kerimbay Z. M., Abramova, G. I. Ispol'sovanie mul'timodal'nykh metodov prepodavaniya i video resursov v protsesse obucheniya angliyskomu yazyku (The use of multimodal teaching methods and video resources in the process of teaching English). //Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2021. - No. 5. - Access mode: URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=31091> [Date of access: 25.04.2024] [in Rus.]

[11] Abzharova Zh.K. Primenenie mul'timodal'noj sredy obucheniya na baze Interneta v prepodavanii inostrannogo jazyka v vuze (Application of Internet-based multimodal learning environment in foreign language teaching at higher education) // Mir pedagogiki i psihologii: mezhdunarodnyj nauchno-prakticheskij zhurnal. 2023. – No. 5 (82). – s. 41-48. Acces mode: URL: <https://scipress.ru/pedagogy/articles/primenenie-multimodalnoj-sredy-obucheniya-na-baze-interneta-v-prepodavanii-inostrannogo-yazyka-v-vuze.html> [Date of access: 29.04.2024] [in Rus.]

ЕКІНШІ ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ МУЛЬТМОДАЛДЫҚ ТӘСІЛДІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

*Рамазанова М.А.¹, Кулахметова М.С.², Тусельбаева Ж.А.³

*^{1,2}Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар, Қазақстан

³IT University, Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Шет тілдерінен сабақ беретін болашақ мұғалімнің құзыреттілігін нәтижелі қалыптастырудың кепілі – оқыту әдістемесін жетілдіру және оған жаңа технологияларды енгізу. Мақалада «Шет тілі: екі шет тілі» білім беру бағдарламасы (бұдан әрі - ББ) контекстінде екінші шет тілін оқыту әдістемесін жетілдірудің маңыздылығын қарастырылады. ББ-ның негізгі бөлігі ретінде екінші шет тілі (бұдан әрі - ЕШТ) көпсалалы мамандарды дайындау стратегиясына сәйкес келетіндігі атап өтіледі. Зерттеудің мақсаты – жоғары оқу орындарында ЕШТ оқытуға мультимодальды тәсілді енгізу мен оның болашағын негіздеу. Зерттеуде студенттердің ЕШТ-ны меңгеруіне ықпал ететін мультимодальды тәсілдің әдістері ұсынылады. Мемлекеттік оқыту тілінде білім алатын және неміс тілін ЕШТ ретінде оқитын студенттер үшін мультимодальды тәсілдің

аспектілерін әзірлеу бойынша зерттеу жүргізілді. Қойылған міндеттерді шешу үшін мультимодальдық теориясы бойынша шетелдік және отандық ғылыми әдебиеттерге талдау жасалды. Аралас әдіс, бақылау сандық және сапалық деректерге бақылау жүргізу, сондай-ақ «Шет тілі: екі шет тілі» ББ-ның 2 және 3-ші курс студенттері арасында онлайн-сауалнама жүргізу арқылы ЕШТ оқытудың маңыздылық деңгейі мен оның шет тілінде білім беруде алатын онын анықтауға мүмкіндік берілді. Сонымен қатар, ЕШТ оқыту әдістемесін жетілдіру қажеттілігі негізделіп, практикалық тапсырмаларды қабылдаудың әртүрлі арналары ескерілген мультимодальды тәсілдерді енгізу ұсынылып, Лайкерт шкаласын қолдану арқылы олардың тиімділігі дәлелденді. Зерттеу мультимодальды тәсіл моделін және оның құрамдас әдістерін ұсынады. Сандық және сапалық мәліметтер қолданылған әдістердің тиімділігін көрсетті. Аprobациядан өткен әдістер ЕШТ оқытудың өнімді әдістемесі ретінде сипатталады. Жұмыста әртүрлі арналармен ескерілген әдістер мен тапсырмаларды мұқият іріктеудің маңыздылығын көрсетеді.

Тірек сөздер: мультимодальдылық, екінші шет тілі, оқыту стильдері, қабылдау түрлері, мультимодальды тәсілдер, мәдениетаралық құзыреттілік, дифференциация, «soft skills»

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО ПОДХОДА В ОБУЧЕНИИ ВТОРОМУ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

*Рамазанова М.А.¹, Кулахметова М.С.², Тусельбаева Ж.А.³

*^{1,2} ППУ им. Ә. Марғұлан, Павлодар, Казахстан

³IT University, Астана, Казахстан

Аннотация. Залогом результативного формирования компетентности будущего учителя иностранного языка является совершенствование методики преподавания и интеграция в нее новых технологий. В статье рассматривается значение совершенствования методики преподавания второго иностранного языка в контексте образовательной программы (далее ОП) «Иностранный язык: два иностранных языка». Подчеркивается роль второго иностранного языка (далее ВТИЯ), как ключевой составляющей ОП, соответствующей стратегии подготовки многопрофильных специалистов. Основной целью исследования является обоснование перспективности и интеграции мультимодального подхода в преподавании ВТИЯ в вузах, предлагаются методы мультимодального подхода, способствующие эффективному обучению ВТИЯ студентов. В статье предлагаются и оцениваются некоторые аспекты мультимодального подхода для студентов с государственным языком обучения, изучающих немецкий язык как ВТИЯ. Для решения поставленных задач был проведен анализ зарубежной и отечественной научной литературы по теории мультимодальности. Смешанный метод, качественный и количественный анализ данных наблюдения, онлайн-опроса среди студентов 2, 3 курса ОП «Иностранный язык: два иностранных языка» позволили определить степень важности

изучения ВТИЯ и его место в иноязычном образовании, обосновать необходимость совершенствования методики преподавания ВТИЯ, интегрировать мультимодальные приемы с учетом различных каналов восприятия на практических заданиях. Их эффективность в обучении ВТИЯ была подтверждена методом шкалирования Лайкерта. Количественные и качественные данные показали эффективность примененных методов. Апробированные методы характеризуются как средства продуктивной методики обучения ВТИЯ. Работа подчеркивает немаловажность продуманного отбора методов и заданий с учетом различных каналов восприятия.

Ключевые слова: мультимодальность, второй иностранный язык, стили обучения, типы восприятия, мультимодальные приемы, межкультурная компетенция, дифференциация, «soft skills»

Information about authors:

Ramazanov M.A. - Doctoral student, Lecturer, PPU after A.Margulan, Pavlodar, Kazakhstan, e-mail: soehne@mail.ru

Kulakhmetova M.S. - Candidate of philological sciences, Professor, PPU after A.Margulan, Pavlodar, Kazakhstan, e-mail: mergulkulahmetova@gmail.com

Tusselbayeva Zh.A. - Candidate of pedagogical sciences., Associate professor, Astana IT University, Astana, Kazakhstan, e-mail: Zhanar.Tusselbayeva@astanait.edu.kz

Авторлар туралы мәлімет:

Рамазанов М.А. – докторант, оқытушы, А.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар, Қазақстан, e-mail: soehne@mail.ru

Құлахметова М.С. – филология ғылымдарының кандидаты, профессор, А.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар, Қазақстан, e-mail: mergulkulahmetova@gmail.com

Түселбаева Ж.А. – педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Astana IT University, Астана, Қазақстан, e-mail: Zhanar.Tusselbayeva@astanait.edu.kz

Информация об авторах:

Рамазанов М.А. – докторант, преподаватель, Павлодарский педагогический университет имени А. Маргулана, Павлодар, Казахстан, e-mail: soehne@mail.ru

Кулахметова М.С. – кандидат филологических наук, профессор, Павлодарский педагогический университет имени А. Маргулана, Павлодар, Казахстан, e-mail: mergulkulahmetova@gmail.com

Тусельбаева Ж.А. – кандидат педагогических наук, доцент, Astana IT University, Астана, Казахстан, e-mail: Zhanar.Tusselbayeva@astanait.edu.kz

Received: December 16, 2024

УДК 81'373.3:378.1

МРНТИ 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.029>

РОЛЬ ДЕБАТНОЙ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ КАЗАХСКИХ ГРУПП ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА

***Досмаханова Р.А.¹, Мирзоева Л.Ю.², Ажиев К.О.³, Текеева Г.К.⁴**

***^{1,3,4}Алматинский университет энергетики и связи им. Гумарбека Даукеева,
Алматы, Казахстан**

²Университет СДУ, Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается роль дебатной технологии на занятиях по русскому языку у студентов технического вуза. Проводится анализ научных исследований об использовании дебатов в учебном процессе. Отмечается, что данная педагогическая технология позволяет решить учебные задачи в процессе изучения русского языка как второго. Характеризуются особенности проведения учебных дебатов на занятиях по русскому языку у будущих специалистов технического профиля с учетом уровня их языковой подготовки. Такие виды дебатов, как «скоростные», «классические», «модифицированные», описываются с точки зрения их применения в группах с конкретным уровнем языковой подготовки. «Текстовая» форма дебатов определяется как самая распространенная форма независимо от языкового уровня аудитории. Утверждается положение о том, что на базовом и среднем уровне целесообразно проводить дебаты на лексические темы, связанные с социально-бытовыми и общественными проблемами, а на уровне выше среднего и высоком – дебаты на научные темы. Приводятся конкретные примеры из практического опыта проведения дебатов на занятиях по русскому языку у студентов казахских групп АУЭС имени Гумарбека Даукеева. Делается акцент на наличии нескольких этапов работы при организации дебатов. Подчеркивается значение последнего рефлексивного этапа. Обобщаются итоги анкетирования обучающихся о продуктивности использования дебатной технологии, которая способствует развитию культуры речи и культуры мышления, а также помогает формировать цельные монологические высказывания. Формулируется вывод о значимости дебатной технологии в процессе развития коммуникативных навыков студентов и повышения уровня знаний русского языка.

Ключевые слова: дебаты, дебатная технология, коммуникативные навыки, публичное выступление, русский язык, сертификационный уровень, технический вуз, ролевая игра

Введение

Сегодня качественное языковое образование современного специалиста предполагает развитие информационной, исследовательской и коммуникативной культуры. Компетентность обучающегося заключается в свободной ориентации в полиязычном информационном поле, понимании

разных концепций, умении выбирать и обосновывать свой выбор не только на родном, но и на втором или третьем языке. В связи с этим преподаватели языковых дисциплин в высшей школе используют инновационные методы обучения, среди которых особое место занимает дебатная технология. Вопросы применения технологии дебатов в образовательном процессе достаточно детально изучены в научно-методической литературе. Так, если А.К.Маркова, Г.В.Бороздина и И.Н.Ильясов рассматривают психологические аспекты дебатной технологии, то Е.О. Галицких, Н.Д. Гальскова, Е.Е. Орешина, М. Залески, Р. Трапп, Н. Харви-Смит уделяют особое внимание методическим аспектам дебатной технологии в средней и высшей школах. Большинство исследователей затрагивают проблемы методики организации учебных дебатов для студентов педагогических специальностей. Вместе с тем, в работах отечественных и зарубежных исследователей С.А. Ламзина, О.В. Львовой, О.Ю. Попова, З.И. Салиевой, С.Г. Гусевой, И.А. Бартошевича и других освещаются вопросы использования дебатной технологии при изучении в вузе английского языка. Как известно в неязыковых вузах Казахстана изучаются казахский и русский языки. Поэтому требует более глубокого изучения роль публичных выступлений при обучении второму языку студентов технических специальностей. В последние годы языковая подготовка в неязыковых вузах осуществляется по уровням. Цель данной статьи – рассмотреть особенности проведения учебных дебатов на занятиях по русскому языку у будущих специалистов технического профиля с учетом сертификационного уровня их языковой подготовки.

Материалы и методы

Методологическую базу исследования составляют труды ученых-методистов El Majidi A., de Graaff R., Janssen D, Cinganotto L., И. Зимней, А. Линареса, О. Коршуновой, Р. Викаттера, Д. Шамсутдиновой, Н. Шматко, Woore & Е. Масаро, рассматривающих дебатную технологию в учебном процессе. При изучении работ отечественных и зарубежных исследователей были использованы методы анализа, синтеза, сравнения и обобщения. Вместе с тем, для решения практических задач были применены методы педагогического наблюдения и опроса. В качестве материалов исследования были рассмотрены методические разработки занятий по русскому языку у студентов первого курса Алматинского университета энергетики и связи имени Гумарбека Даукеева.

Результаты и обсуждение

В научно-методической литературе существует множество определений дебатов. Л. Н. Вахрушева и С.В. Савинова считают, что дебаты в сфере образования – это «организационная форма проведения занятий в вузе, в процессе которой осуществляется формализованный обмен информацией, отражающей противоположные точки зрения по одной и той же проблеме» [1, с. 45]. L. Cinganotto акцентирует внимание на том, что дебаты – это риторическая практика, исторически восходящая к древнегреческой

риторике и основанная на интеракции и представлении аргументов с целью убеждения аудитории [2]. A. Majidi, R. de Graaf, D. Janssen отмечают, что именно дебаты создают обучающую среду, которая придает особое значение, определяет функции и цели использования изучаемого языка [3]. Brown, N. A., Talalakina, E. V., Yakusheva, I. V., & Eggett, D. L. утверждают, что участие в дебатах при обучении русскому языку развивают широкий спектр умений и навыков студентов. Так, участник дебатов 1) может высказывать и мнения по различным темам; 2) умеет строить предположения и выдвигать гипотезы; и 3) может участвовать в дискуссиях на различные темы и инициировать их, расширяя дискурсивные компетенции [4]. Преимущество дебатной технологии заключается в том, что она имеет конкретные образовательные задачи, которые решаются в игровой и тренинговой форме. Не подлежит сомнению «целесообразность применения ролевых и деловых игр проблемной направленности при обучении русскому языку студентов технических вузов» [5, с. 83]. Игровая роль поможет студенту-казаху преодолеть психологический страх публичного выражения мыслей перед аудиторией из-за языкового барьера, неуверенности в знании русского языка. Игра мотивирует обучающегося к самостоятельной речевой деятельности. В этом проявляется социализирующее значение рассматриваемой технологии. Обучающийся быстрее адаптируется к непривычной для него русской языковой среде. Игровая форма работы мотивирует студента к конструированию монолога с использованием имеющегося словарного запаса. Именно в процессе дебатов «рождается» говорящий, спорящий и уверенный в своей правоте человек, личность, возможно, и лидер. Несомненно, нельзя не учесть воспитывающую функцию дебатов, так как студенты осваивают культуру ведения интеллектуального диалога, приобретают навыки слушания и понимания оппонента. В процессе языковой подготовки весьма наглядно прослеживается дидактическое значение дебатов: студенты совершенствуют свои знания и компетенции в области неродного языка. В результате такой работы дебаты как обучающий инструмент способствуют формированию коммуникативной компетенции, которая является одной из важных составляющих профессиональной компетентности будущего специалиста технической отрасли. Дебатная технология способствует реализации профессионально ориентированного обучения, так как помогает подготовить студентов непосредственно к профессиональной коммуникации с носителями второго (в нашем случае – русского) языка.

Обычно традиционный формат дебатов предполагает деление участников на две команды, одна из которых утверждает конкретный тезис, а другая опровергает его. Судейская коллегия делает объективный анализ контрастных решений и выносит свой вердикт. Дебатная форма занятия способствует реализации групповой, командной работы, благодаря которой успешно решается задача развития коммуникативных навыков обучающихся. Дебаты на втором языке предполагают предварительную подготовку обучающихся к участию в игре. Студенты должны сосредоточить

внимание на содержании, а не на процедуре дебатов. Специфика использования дебатов при изучении второго языка заключается в том, что студент находится в более сложных условиях, ему необходимо решить коммуникативную задачу на непривычном ему неродном языке. Не случайно О.Ю. Попова затрагивает психологический аспект участия в дебатах: «Во время публичных выступлений, учащиеся испытывают различные сложности, которые имеют тесную связь со структурированием речи, с чёткостью формулирования своего мнения, быстрым решением подбора необходимых языковых средств» [6, с. 258]. В нашей практике были случаи, когда студенты в процессе выступления делали паузу из-за языкового барьера и просили разрешения выразить свои мысли на казахском языке. В подобной ситуации не может быть однозначного решения. Целесообразно напомнить выступающему, что согласно учебной цели аудитории, нужно говорить только на языке обучения. Нередко студенты в такой критический момент использовали остаточные знания и справлялись с задачей.

Дебатная технология может быть успешно использована при обобщении, систематизации и закреплении, а также определении качества овладения учебным материалом. При изучении русского языка дебаты как учебная технология имеют большое значение для осуществления обучающимися всех четырех видов речевой деятельности. При подготовке к дебатам студенты самостоятельно ищут материалы: изучают дополнительную литературу, выписывают цитаты и высказывания авторитетных личностей, продумывают и записывают текст своего выступления и таким образом выполняют письменную работу. В процессе участия в дебатах обучающиеся внимательно слушают выступления своих оппонентов, а также и сами произносят речь. Очевидно, учебные дебаты целесообразно проводить на занятиях у студентов со средним, выше среднего и высоким уровнями владения вторым языком (B1, B2-1, B2-2).

Однако, по мнению П.В. Коротковой, дебаты можно проводить и в группах студентов, находящихся на начальном этапе изучения иностранного языка, в формате с упрощенной организационной структурой. Исследователь называет такой вид дебатов «скоростными мини-дебатами» или дебатами «один на один» [7]. «Скоростные мини-дебаты» можно продуктивно использовать на занятиях по русскому языку на уровне А2. При проведении их необходима предварительная работа по освоению лексических единиц и грамматических структур. Участники дебатов заранее разучивают ключевые слова и выражения по заданной теме. В ходе игры им могут быть сделаны подсказки в форме карточек с опорными словами, аудио и видеоматериалов. В такой аудитории преподавателю целесообразно самому быть ведущим для того, чтобы иметь возможность, не разрушая коммуникативную деловую ситуацию, вмешаться в игру и дать правильное направление студентам, а также активизировать пассивных участников.

«Скоростные мини-дебаты» можно проводить на любом занятии без предварительной подготовки. Так, при изучении темы «Распорядок дня» студентам был задан вопрос: «Нужно ли человеку планировать свой

день?». Один из обучающихся в течение трех-четырех минут доказывал значимость составления режима дня, а другой – утверждал обратное. Далее в течение двух-трех минут оба студента на основе новых аргументов вновь опровергли точку зрения оппонента, а затем подытожили свои выступления. После завершения полемики остальные слушатели высказали свои мнения. При таком формате дебатов нет необходимости прилагать усилия, которые нацелены на восприятие высказываний нескольких оппонентов, в итоге обучающийся сосредотачивается на своих мыслях и анализирует речь только одного противника. При этом нет необходимости в употреблении сложных лексических конструкций.

О.В. Львова справедливо утверждает: «Первый шаг в любых дебатах — формулировка темы. Это непростая задача» [8, с. 76]. Тема должна быть четкой, лаконичной, сбалансированной, по которой можно высказать полярные точки зрения с соответствующими аргументами. Лексические темы в Типовой программе дисциплины «Русский язык» вполне могут быть использованы для формулировки тем дебатов с учетом уровня подготовки (от А2 до В2-2). Так, по теме «Семья» на уровне А2 можно провести «скоростные мини-дебаты» на тему «Иметь семью – это счастье». Если один из студентов доказывает приоритет семейных ценностей, приводит примеры из своего опыта и рассуждает о роли родителей, близких и родных, о хороших семейных традициях и пр., то другой студент утверждает о том, что человек может быть счастлив работой, успехами в карьере, творческими достижениями, путешествиями по миру, прекрасными друзьями, материальными благами и т.п. Впоследствии остальные студенты высказывают свои мнения относительно двух полярных точек зрения. Целесообразно предварительно дать студентам в качестве лексического минимума по рассматриваемой теме ключевые слова и словосочетания, которые необходимо использовать в дальнейшем в тематических диалогах.

На уровне В1 тема семьи может быть рассмотрена на более сложном уровне. В классических дебатах могут быть затронуты проблемы современной семьи. К примеру, вечная проблема взаимоотношения отцов и детей, а также вопрос о роли мужчины и женщины в семье. В данном случае от участников дебатов требуется большая предварительная работа. В выступлениях необходимо приводить в качестве аргументов примеры из реальной жизни, из фильмов и художественных произведений, а также пословицы и поговорки (вековой опыт человечества), высказывания великих людей. Студентам можно предложить использовать отрывки из повести Б. Момышулы «Наша семья», романа А. Нуршаихова «Годы радости и любви» (дневниковые записи главной героини Ментай), повести Ю. Трифонова «Обмен». Преподавателю следует дать студентам направление в сборе материала для участия в подобных дебатах. На уровне В2-1 тема семьи рассматривается на общественном, социальном, нравственном, духовно-

эстетическом уровнях в глобальном масштабе. При этом затрагиваются актуальные проблемы современного общества, как причина частых разводов, роста неполноценных семей и гражданского брака. Так, нами были проведены дебаты о традициях семейного воспитания в разных странах мира. Студенты аргументировали свои позиции материалами из средств массовой информации, фактами из мировой классической литературы и культуры. Плодотворно прошли дебаты на программную тему «Современные бабушки и дедушки». Студенты полемизировали о воспитательной роли современных бабушек, имеющих высшее образование, активную жизненную позицию в обществе. Противоположное мнение защищала вторая команда, рассуждая о мудрых бабушках прошлого (Зере – бабушке Абая, Айганым – бабушке Ч. Валиханова, Тиын – бабушке М. Макатаева, Кызтумас – бабушке Б. Момышулы и т.д.), которые были сказительницами-сказочницами, умело регулировали не только внутрисемейные, но и в целом родо-племенные отношения.

Аналогичную работу можно проводить и при изучении темы «Свободное время. Мои увлечения». Участники дебатов должны суметь показать и доказать преимущества тех или иных видов увлечений. Так, «скоростные мини-дебаты» прошли успешно на занятии студентов (уровень А2) по теме «Самый лучший вид отдыха – это отдых на природе». Один из обучающихся, используя предложенные опорные слова и словосочетания («чистый воздух», «открытое небо», «пение птиц», «шелест листвы», «запах травы», «мир природы», «тихое уединение» и др.), пытался доказать, что человеку лучше отдыхать на природе. Другой студент сумел опровергнуть такое утверждение, применив в своем монологе выражения: «загрязнение природы», «экология окружающей среды», «познавательная экскурсия», «посещение музея», «залы», «экспонаты», «картины», «искусство». Второй выступающий рассуждал о том, что в эпоху экологического кризиса природа не всегда может быть местом хорошего отдыха. Поэтому полезнее отдохнуть духовно, посетить музей и расширить границы своего познания. Данный спикер прагматично доказывал необходимость совмещения приятного и полезного во время отдыха. Преподаватель выполнял в ходе дебатов направляющую функцию.

На уровне В1 целесообразно рассмотреть тему «Отдых и досуг» в более сложном плане: предложить дебаты в форме ролевой игры, участники которой являются частными лицами, побывавшими в конкретных зонах отдыха страны. В данной ситуации спорят и доказывают свою правоту очевидцы, то есть лица, которые, согласно условиям игры, сами непосредственно отдохнули в тех или иных зонах отдыха. Студенты самостоятельно конструируют монологи, которые должны представлять собой по содержанию и структуре тексты рассуждения-доказательства. В качестве аргументов обучающиеся могут привлечь сведения из средств

массовой информации, интернет источников, видеоматериалы, а также подготовить слайдовую презентацию, чтобы убедить слушателей в верности своего утверждения. У обучающихся групп с сертификационным уровнем В2-1, проблема отдыха и досуга может быть рассмотрена в форме дебатов на тему «Что лучше: активный или пассивный отдых?». В ходе игры студенты названного уровня приводят разнообразные аргументы из частной и общественной жизни, реальные факты и примеры из произведений искусства.

Предметом обсуждения на занятии в форме дебатов может стать программная тема курса «Идеальный город». На уровне А2 это может быть диалог о том, как два обучающихся по-разному представляют идеальный город (архитектуру, облик жителей, пейзаж, социальные условия и культурную жизнь). Выступающим следует дать предварительно лексический минимум по названной теме. Каждый спикер должен доказать идеальность своего города. На уровне В1 тема идеального города в дебатах будет рассмотрена на более сложном уровне. В связи с этим требуется большая подготовительная работа к ним. Участники дебатов инсценируют деловую игру в роли градостроителей на конкурсе проектов идеального города. Каждый градостроитель презентует свой проект идеального города с названием, подробным описанием инфраструктуры, архитектурных сооружений, административной системы, социально-экономического и культурного уровней жизни, нравственного и духовно-эстетического портрета жителей, природных условий и прочих аспектов. При этом студентам рекомендуется предварительное чтение отрывка из фантастического очерка французского писателя Жюль Верна «Идеальный город». Участники дебатов должны сопровождать свои выступления презентацией слайдов.

Тема города может быть использована в дебатах на занятиях у студентов среднего и выше среднего уровней в плане обсуждения проблем современного города. В полемических выступлениях могут быть затронуты социальные, в частности жилищные вопросы с приведением конкретных фактов из СМИ, статистических данных; экологические проблемы, связанные, в первую очередь, с загрязнением атмосферного воздуха; моральный облик жителей. Рассуждая об урбанизации и рурализации, студенты уровня В1 успешно использовали в качестве аргументов рассказ А.П. Чехова «Человек в футляре», отрывок из романа М. Магауина «Голубое море». Следует отметить, что в нашей практике студентам было дано предварительное задание прочитать названные выше художественные тексты и сделать отбор фактов для уместного применения их в качестве аргументов. Продуктивным было занятие-дебаты на тему «Город – это футляр».

Таким образом, в Типовой программе дисциплины «Русский язык» для уровней А2, В1 и В2-1 запланированы сквозные лексические темы, при изучении которых продуктивно использование дебатной технологии. Преподавателю следует учесть специфику каждого сертификационного

уровня при организации дебатов: от примитивных, простых форм выступлений студентов до сложной полемики команд с применением конкретных аргументов как из отечественной, так и зарубежной прессы. На высоком уровне В2-2 согласно программе, не предусмотрено рассмотрение лексических тем, а делается акцент на изучении научного стиля речи (языковых особенностей, структуры, видов и типов научных текстов). В связи с этим, на занятиях зачастую используются виды более сложных творческих заданий, как анализ научного текста, продуцирование вторичного текста (написание рефератов, аннотаций, отзывов, рецензий). Здесь целесообразно проведение научных дебатов по определенным темам в сфере современной науки и техники.

Алдабергенова Г.Д справедливо утверждает, что в преподавании русского языка «текст выступает методическим фундаментом занятия, на котором преподаватель выстраивает систему разного рода заданий, направленных на развитие навыков всех видов речевой деятельности» [9, с. 304-305]. При проведении практических занятий по языковым дисциплинам целесообразно использовать вид дебатов, названный О.В. Маликовой «текстовыми» дебатами [10]. Так, дебаты с использованием учебных текстов широко практиковались нами при изучении лексических тем студентами среднего уровня. В таблице №1 приведены сведения о текстах из учебного пособия [11], на основе которых проводились текстовые дебаты.

Таблица 1 - Перечень названий текстов для проведения дебатов

Лексическая тема занятия	Заглавие текста
Русский язык в современном мире.	Роль интернета в изучении русского языка.
Образованный человек должен владеть несколькими языками.	Абай «Книга слов». Слово двадцать пятое
Проблемы современной семьи.	Ю. Трифонов «Обмен» (отрывок).
Человека раскрывает его стиль жизни.	Абай «Книга слов». Слово пятнадцатое
Дизайн и функциональность жилища.	Дом вести – не лапти плести.
Отдых и досуг.	Литература – источник «разумного, доброго, вечного».
Праздники Казахстана.	Сказка о споре праздников.
Проблемы современного города.	А. П. Чехов «Человек в футляре» (отрывок).
Идеальный город.	Мечта человечества об идеальном городе
Урбанизация и деурбанизация в Казахстане.	Проблемы деурбанизации в цифровую эпоху.
Проблемы здравоохранения в Казахстане.	Народная медицина Казахстана.
Здоровый образ жизни.	Сказка Ирис Ревю «Про умное здоровье».
Перспективные виды деятельности в Казахстане.	Частное предпринимательство.
Моя будущая профессия.	Абай «Книга слов». Слово тридцать третье
Моя специальность	Инженер-энергетик сегодня.
Официально-деловой стиль речи.	Шукшин В.М. Чудик (отрывок).

Устная деловая коммуникация.	Абай «Книга слов». Слово тридцать девятое
Письменная деловая коммуникация.	Токарева В. Закон сохранения (отрывок).
Переписка по электронной почте. Этикет и сетикет	Правила ведения электронной переписки.
Языковые особенности научно-технического текста	Сказка о виртуальном царстве. Техническая сказка
Профессионально-деловое общение.	Коммуникативный портрет конкурентоспособного специалиста.
Элитарный тип речевой культуры.	Абай «Книга слов». Слово тридцать первое

В качестве учебных текстов в указанном выше пособии использовались отрывки из художественных произведений, материалы из средств массовой информации, адаптированные публицистические и научно-технические тексты. Использование творчества писателей в качестве материала обсуждения в дебатах мотивирует студентов к чтению художественной литературы. При проведении «текстовых» дебатов аудитория делится на две команды, каждая из которых должна отстаивать верность или ложность тезисов прочитанного текста. Выступающие используют в своей речи цитаты из данного текста. Такая форма работы позволяет обучающимся продемонстрировать глубокое понимание содержания предложенного текста, коммуникативные навыки, а также фоновые знания по изучаемой лексической теме. Дебаты на тему «Праздники Казахстана» были проведены в форме ролевой игры: в качестве персонифицированных праздников спорили сказочные персонажи. При изучении более сложных тем, например, «Научный стиль речи», «Язык специальности» целесообразно проводить виды дебатов, предложенные Т.В. Светенко: «классические», «модифицированные» или «экспресс-дебаты» [12]. В таблице №2 отражены темы дебатов, проведенных нами на уровнях выше среднего и высоком (B2-1, B2-2).

Таблица 2 - Темы и виды дебатов на уровне B2-1, B2-2

Темы дебатов	Виды дебатов
Искусственный интеллект – угроза или помощник для человечества?	Классические дебаты
Искусственный интеллект или что ждет нас в будущем?	Экспресс-дебаты
Профессионал и специалист: кто есть кто?	Экспресс-дебаты
Крупнейшее изобретение инженерной мысли, повлиявшее на развитие цивилизации – это...	Модифицированные дебаты
Кто изобрел колесо?	Модифицированные дебаты
Человек и машина: история взаимоотношений.	Экспресс-дебаты
Кибербезопасность в цифровом мире.	Экспресс-дебаты
Польза и вред интернета.	Модифицированные дебаты
Кто они, архитекторы компьютерного мира? Вдохновившая меня биография.	Модифицированные дебаты
Каким видел мир Альберт Эйнштейн?	Модифицированные дебаты

Анри Пуанкаре и его точка зрения о ценности науки.	Модифицированные дебаты
Преодолевающая недуг. Стивен Хокинг и его вклад в науку	Модифицированные дебаты
Какое открытие в области техники мне кажется самым невероятным и почему?	Классические дебаты
Сетевой этикет или нетикет.	Классические дебаты
Нужен ли нам казахстанский Диссернет?	Классические дебаты
Нужно ли бороться с торговлей научными публикациями?	Классические дебаты

«Модифицированные» дебаты дают широкие возможности и допускают некоторые изменения правил: сокращение регламента выступлений, увеличение числа игроков в командах, наличие вопросов из аудитории, организация группы поддержки и пр. Несомненно, для проведения таких дебатов необходима большая предварительная работа. Объем и дидактический материал, который не ограничивается одним учебным текстом. Поэтому на первом этапе студентам следует ознакомиться с материалами для продуцирования своего выступления и поиска аргументов. Это могут быть учебные тексты по теме, публикации из СМИ и других научно-популярных источников, самостоятельно подобранные самими обучающимися или предложенные преподавателем. Обучающимся необходимо сформулировать вопросы по рассматриваемой теме. На втором этапе студентам следует составить текст типа рассуждения-доказательства.

При проведении дебатов на темы, касающиеся научного стиля, целесообразно, чтобы участники команд предварительно давали определения терминам, которые используются в речи. Дебаты на научные темы способствуют развитию у студентов навыков научной коммуникации и формированию научно-исследовательской культуры, что безусловно необходимо им в перспективе на старших курсах при написании дипломной работы и в будущей профессиональной деятельности. Дебатная форма занятия способствует развитию монологической речи в научном стиле. При проведении дебатов реализуется задача освоения студентами основ этикета делового общения, так как обучающимся важно *уметь слушать аргументы других говорящих и корректно на них реагировать*.

Заслуживает особого внимания точка зрения О.В. Тумашевой и М.В. Солдаевой, рассматривающих дебаты как «образовательное событие, имеющее заключительный (рефлексивный) этап» [13, с. 656]. Рефлексия после окончания дебатов представляет собой своеобразный диалог о диалоге или разговор о разговоре для совершенствования последнего. В нашей практике широкое распространение получили такие формы рефлексии, как опрос, анкетирование, аналитический отчет. Заключительный этап после дебатов необходим для подведения итогов и объективной оценки работы участников.

С целью изучения и обобщения мнений студентов относительно эффективности и результативности применения дебатных технологий

на практических занятиях по русскому языку, нами было проведено анкетирование, включающее 8 вопросов, которые отражали различные аспекты освоения языка. В анкетировании участвовали 73 респондента – студенты, обучающиеся на специальностях: «Информационные системы», «Системы информационной безопасности», «Искусственный интеллект и анализ данных», «Автоматизация и управление», «Электроэнергетика». Оценка отношения респондентов к использованию дебатных технологий в процессе обучения русскому языку, была произведена нами при помощи порядковой шкалы оценок (шкалы Лайкерта). Использование данного метода позволяет получить количественные оценки отношения респондентов, пригодные для анализа выраженности заинтересованности в исследуемом аспекте, измеренной по ранговой шкале [14]. Как утверждает в работе Joshi A., Kale S., Chandel S. and Pall D. K., шкала Лайкерта была разработана для того, чтобы измерить «отношение» респондентов к рассматриваемой проблеме, т.е. выявить предпочтительные способы поведения/реакции в определенных обстоятельствах либо относительно объекта, субъекта или концепции [15].

В нашем случае, первый вопрос анкеты нацелен на выявление мнения обучающихся об эффективности дебатных технологий для развития диалогической речи. Диаграмма отражает преобладание положительного отношения и признания эффективности дебатов к данному аспекту обучения русскому языку. В целом, 87,6% опрошенных демонстрируют положительное отношение, 11,4% – нейтральное, и лишь 1% опрошенных демонстрирует несогласие с данным утверждением (рисунок 1).

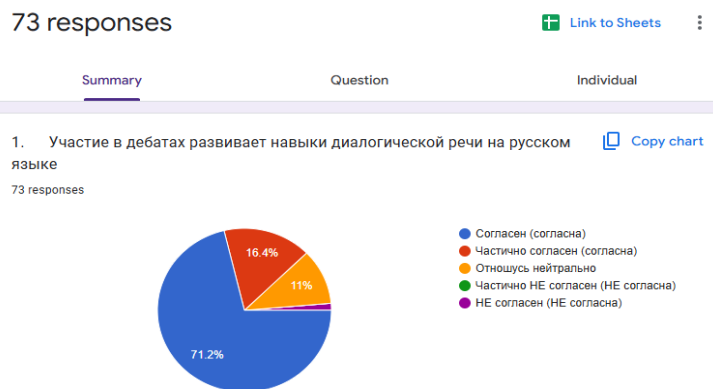

Рисунок 1 – Роль дебатных технологий в развитии навыков диалогической речи

По второму вопросу анкеты о положительном влиянии использования дебатных технологий для развития навыков монологической речи также наблюдается преобладание положительных реакций (полностью согласны с утверждением 58,9% респондентов, частично согласны – 23,3%, нейтральное отношение продемонстрировали 12,3%. Негативное отношение, в свою очередь, высказали 5,5% (рисунок 2).

2. Участие в дебатах развивает навыки монологической речи на русском языке

[Copy chart](#)

73 responses

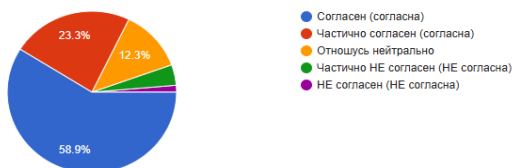

Рисунок 2 – Роль дебатных технологий в развитии навыков монологической речи

Третий вопрос анкеты затрагивал проблемы развития навыков аудирования и восприятия звучащей речи на русском языке (рисунок 3).

3. Участие в дебатах развивает навыки слушания и восприятия речи на русском языке

[Copy chart](#)

73 responses

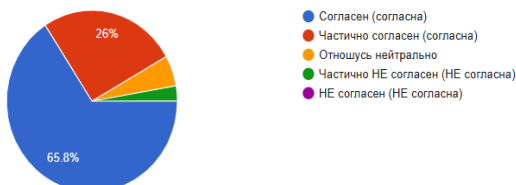

Рисунок 3 – Роль дебатных технологий в развитии навыков аудирования

Доля положительных реакций на данный вопрос составляет 91,8% в целом, что также свидетельствует об общем позитивном отношении респондентов к имплементированию дебатных технологий в учебный процесс, поскольку аудирование и восприятие речи являются достаточно проблемным аспектом.

Четвертый вопрос связан с развитием лексической компетенции студентов, с акцентом на развитие профессионального вокабуляра (рисунок 4).

4. Участие в дебатах развивает навыки использование профессиональной лексики на русском языке в заданной ситуации

[Copy chart](#)

73 responses

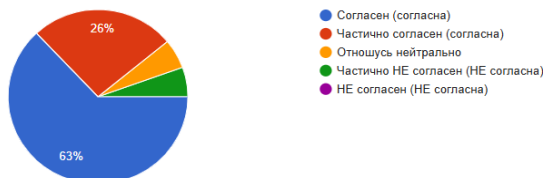

Рисунок 4 – Роль дебатных технологий в развитии лексической компетенции

В данном случае также налицо преобладание позитивных реакций (в целом, положительные ответы дали 89% респондентов); важно отметить, что полного несогласия с данным утверждением не продемонстрировал никто из респондентов, частично не согласны – 5,5%.

Аналогичная ситуация наблюдается при ответе на пятый вопрос анкеты относительно формирования грамматически правильной речи на основе использования дебатных технологий: как видно из приведенной ниже диаграммы, позитивное отношение продемонстрировали в целом 87,7% респондентов, нейтральное – 9,6%, частичное несогласие – 2,7% (рисунок 5).

Рисунок 5 – Роль дебатных технологий в развитии грамматической компетенции

Вопросы 6,7 и 8 настоящей анкеты имеют более генерализованный характер и нацелены на выявление отношения респондентов не только к развитию языковых компетенций путем использования дебатных технологий, но и к их мотивационному потенциалу, а также к возможности развития риторических и рефлексивных компетенций на неродном (русском) языке, и также демонстрируют однозначное преобладание позитивных реакций. Так, в частности, по вопросу 6, который касается развития риторической компетенции, не отмечено полного несогласия, частичное несогласие с утверждением выразили 2,8% опрошенных, тогда как полностью и частично согласились с данным утверждением 87,3% респондентов (рисунок 6).

Рисунок 6 – Роль дебатных технологий в развитии риторической компетенции

В свою очередь, относительно формирования навыков рефлексии на русском языке при помощи дебатных технологий налицо позитивная реакция 78,1% респондентов; нейтральное отношение демонстрируют 19,2% и частичное несогласие – 2,7% (рисунок 7).

Рисунок 7 – Роль дебатных технологий в развитии рефлексивной компетенции

Достаточно высок процент положительных реакций и при характеристике мотивационного потенциала дебатных технологий: 79,4% респондентов продемонстрировали полное либо частичное согласие с данным утверждением, нейтральное отношение – 16, частичное несогласие – 4,1% (рисунок 8).

Рисунок 8 – Мотивационный потенциал дебатных технологий при изучении русского языка

Резюмируя итоги ответов, можно сказать, что в целом, налицо преобладание позитивных реакций респондентов на предложенные в анкете утверждения, которые характеризуют различные аспекты использования дебатных технологий в обучении русскому языку в казахских группах технического вуза.

Заключение

Таким образом, преподаватели-филологи в неязыковых вузах могут проводить дебаты на занятиях для решения учебных целей, а также во внеаудиторные часы на воспитательных мероприятиях культурно-познавательного плана для закрепления навыков публичного выступления на втором (русском) языке. Дебатная технология является продуктивной в процессе языковой подготовки для решения учебных задач, включающих обучение говорению и аудированию; в особенности, данная технология способствует развитию культуры речи и культуры мышления, помогает

формировать цельные монологические высказывания. Вместе с тем, организация дебатов при изучении второго языка имеет свои сложности, так как студентам требуется выступать на неродном языке. В связи с этим, для проведения занятий-дебатов нужна большая предварительная подготовка. Рассматриваемая педагогическая технология способствует развитию коммуникативных навыков студентов, так как предполагает использование командной формы работы, а также реализацию всех четырех видов речевой деятельности. Очевидно, что в ходе организации учебных дебатов необходимо учитывать особенности сертификационных уровней студентов по русскому языку, так как, как это было показано выше, даже при сходстве тематики требования к выступающим с позиции контента и средств выражения мысли разнятся. Безусловно, данную технологию результативно использовать в группах со средним, выше среднего и высоким уровнем знания русского языка. Однако можно проводить в упрощенной форме дебаты «один на один», или «скоростные мини-дебаты», и на базовом уровне А2. Формы «классических» и «модифицированных» дебатов приемлемы на занятиях студентов, имеющих уровни В1, В2-1, В2-2. «Текстовые» дебаты являются самой распространенной формой работы независимо от языкового уровня аудитории. Если в соответствии с учебной программой на базовом и среднем уровне практикуются дебаты на лексические темы, связанные с социально-бытовыми и общественными проблемами, то на высоком уровне – дебаты на научные темы. Поэтому в ходе участия в дебатах у обучающихся формируются как навыки публичного выступления, так и профессиональной и научной коммуникации. Дебаты должны проводиться поэтапно. Последний, рефлексивный этап, связанный с осмыслением и оценкой проделанной работы, также важен для дальнейшего совершенствования навыков публичного выступления на русском языке и в целом улучшения качества языковой подготовки студентов казахских групп технического вуза.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Вахрушева Л.Н., Савинова С.В. Дебаты как форма подготовки студентов к выполнению профессиональных функций // Перспективы науки и образования. – 2019. – № 4(40). – С. 44-55.

[2] Cinganotto L. Debate as a teaching strategy for language learning// *Lingue e Linguaggi*. – 2019. – Vol. 30. – Pp. 107-125. Access mode: URL: https://www.researchgate.net/publication/336836038_DEBATE_AS_A_TEACHING_STRATEGYFOR_LANGUAGE_LEARNING_Lingue_e_Linguaggi [Date of access: 01. 01. 2025]

[3] El Majidi A., de Graaff R., Janssen D. Debate as a pedagogical tool for developing speaking skills in second language education. *Language Teaching Research* 2024, Vol. 28(6) 2431–2452 Access mode: URL: <https://doi.org/10.1177/13621688211050619> [Date of access: 01. 01. 2025]

[4] Brown, N. A., Talalakina, E. V., Yakusheva, I. V., & Eggett, D. L. *Argumentation and Debate in the Foreign Language Classroom: Russian and*

American University Students Collaborating through New Technologies// Russian Language Journal. – 2012. – Vol. 62, No 1. – Pp. 141-166. Access mode: URL: <https://doi.org/10.70163/0036-0252.1161> [Date of access: 30.01.2025]

[5] Ербулатова И.К., Кублашева Ж.С., Даулетова А.Б., Ахметова Г.Н. Техникалық жоғары оқу орны студенттерін оқыту үдерісінде рөлдік ойындарды қолдану тәжірибесі// Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ Хабаршысы. «Педагогика ғылымдары» сериясы. –2024. – №1(72). – Б. 69-85. – Кіру режимі: URL: <https://bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz/index.php/j1/issue/view/45> [Қаралған күні 05.01.2025]

[6] Попова О.Ю. Психологический аспект обучения публичным выступлениям на иностранном языке // Актуальные проблемы лингвистики и межкультурной коммуникации. – Волгоград: Волгоградское научное изд-во, 2018. – С. 257-262.

[7] Короткова П.В. Форматы дебатов для использования среди обучающихся иностранному языку на начальных этапах// Наука через призму времени. – 2018. – №4(13) Режим доступа: URL: <http://www.naupri.ru/journal/790> [Дата обращения: 18.01.2025].

[8] Львова О.В. Использование технологии «Дебаты» при обучении иностранному языку //Вестник Финансового университета. Серия «Гуманитарные науки». — 2014. – № 1(13). – С. 76-79.

[9] Алдабергенова Г.Д. Текст в обучении профессионально ориентированному русскому языку// Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана. Серия «Педагогические науки». – 2022. –№ 1(64). – С. 303-313. Режим доступа – URL: <https://bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz/index.php/j1/article/view/201> [Дата обращения: 30.01.2025]

[10] Технология «Дебаты»: Методические рекомендации. Сост.: Маликова О.В. Режим доступа: URL: https://togirro.ru/assets/files/2021/snppmpr_tyumen/2.2/68_Tekhnologia_Debaty.pdf [Дата обращения: 16.01.2025].

[11] Досмаханова Р.А. Русский язык. Уровень В1: Учебное пособие для студентов технических вузов. Часть I. – Алматы: АУЭС им. Гумарбека Даукеева, 2021. – 131 с.

[12] Светенко Т.В. Путеводитель по дебатам: Учебное пособие для педагогов и учащихся. Режим доступа: URL: <https://cmiso.ru/wp-content/uploads/2017/09/putevoditel-po-debatam.pdf> [Дата обращения: 30.01.2025].

[13] Тумашева О.В., Солдаева М.В. Методические дебаты как эффективная педагогическая технология развития универсальных компетенций будущих учителей. Режим доступа: URL: <https://www.gramota.net/articles/ped20230096.pdf> [Дата обращения: 30.01.2025].

[14] Квон Г.М., Вакс В.Б. Использование шкалы Лайкерта при исследовании мотивационных факторов обучающихся// Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2018. – № 11. – С. 1039–1051. Режим доступа: URL: <http://ekoncept.ru/2018/181086.htm>. DOI 10.24411/2304-120X-2018-11086 [Дата обращения: 10.01.2025].

[15] Joshi A., Kale S., Chandel S. and Pal D.K. Likert Scale: Explored and Explained// British Journal of Applied Science & Technology. – 2015. – №7(4). – Pp. 396-403.

REFERENCES

[1] Vahruşeva L.N., Savinova S.V. Debaty kak forma podgotovki studentov k vypolneniu profesionäl'nyh funkci (Debates as a form of preparing students to perform professional functions)// Perspektivy nauki i obrazovania. – 2019. – № 4(40). – S. 44-55. [in Rus.]

[2] Cinganotto L. Debate as a teaching strategy for language learning// Lingue e Linguaggi. – 2019. – Vol. 30. – Pp. 107-125. Access mode: URL: https://www.researchgate.net/publication/336836038_DEBATE_AS_A_TEACHING_STRATEGYFOR_LANGUAGE_LEARNING_Lingue_e_Linguaggi [Date of access: 01. 01. 2025]

[3] El Majidi A., de Graaff R., Janssen D. Debate as a pedagogical tool for developing speaking skills in second language education// Language Teaching Research. – 2024. – Vol. 28, No.6. – Pp. 2431–2452. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1177/13621688211050619> [Date of access: 01. 01. 2025]

[4] Brown, N. A., Talalakina, E. V., Yakusheva, I. V., & Eggett, D. L. Argumentation and Debate in the Foreign Language Classroom: Russian and American University Students Collaborating through New Technologies// Russian Language Journal. – 2012. – Vol. 62, No 1. – Pp. 141-166. Access mode: URL: <https://doi.org/10.70163/0036-0252.1161> [Date of access: 30.01.2025]

[5] Erbulatova İ.K., Kublaşeva J.S., Dauletova A.B., Ahmetova G.N. Tehnikalyq joğary oqu orny studentterin oqytu üderisinde röldik oiyndardy qoldanu täjiribesi (Experience in using role-playing games in the process of teaching students of technical universities)// Abylai han atyndağy QazHQjÄTU Habarşysy. «Pedagogika ğylymdary» seriesy. –2024. – № 1(72). – B. 69-85. – Kırı rejimı: URL: <https://bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz/index.php/j1/issue/view/45> [Qaralğan künı 05.01.2025] [In Kaz.]

[6] Popova O.İu. Psihologicheski aspekt obuchenia publicnym vystupleniam na inostrannom iazyke(The psychological aspect of teaching public speaking in a foreign language) // Aktuäl'nye problemy lingvistiki i mejkülturnoi komunikasii. – Volgograd: Volgogradskoe nauchnoe izd-vo, 2018. – S. 257-262. [in Rus.]

[7] Korotkova P.V. Formaty debatov dlä ispölzovania sredi obuchaiuşıhsä inostrannomu iazyku na nachäl'nyh etapah(Debate formats for use among foreign language learners at the initial stages)// Nauka cherez prizmu vremeni. – 2018. – №4 (13) Rejim dostupa: URL: <http://www.naupri.ru/journal/790> [Data obraşenia: 18.01.2025]. [in Rus.]

[8] Lvova O.V. İspölzovanie tehnologii «Debaty» pri obuchenii inostrannomu iazyku(The use of “Debate” technology in teaching a foreign language) //Vestnik Finansovogo universiteta. Seria «Gumanitarnye nauki». — 2014. – № 1(13). – S. 76-79. [in Rus.]

[9] Aldabergenova G.D. Teks v obuchenii profesionälno orientirovannomu ruskomu iazyku(Text in teaching professionally oriented Russian)// Izvestia KazUMOiMÄ imeni Abylai hana. Seria «Pedagogicheskie nauki». – 2022. –№ 1(64). – S. 303-313. Rejim dostupa – URL: <https://bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz/index.php/j1/article/view/201> [Data obraşenia:30.01.2025]. [in Rus.]

[10] Tehnologia «Debaty»: Metodicheskie rekomendatsii. (The “Debate” technology: Methodological recommendations)Sost.: Malikova O.V. Rejim dostupa: URL: https://togirro.ru/assets/files/2021/cnppmpr_tyumen/2.2/68_Tekhnologia_Debaty.pdf [Data obraşenia: 16.01.2025]. [in Rus.]

[11] Dosmahanova R.A. Ruski iazyk. Uroven V1: Uchebnoe posobie dlä studentov tehnikeskikh vuzov.(Russian language. Level B1: A textbook for students of technical universities.) Chäst I. – Almaty: AUES im. Gumarbeka Daukeeva, 2021. – 131 s. [in Rus.]

[12] Svetenko T.V. Putevoditel po debatam: Uchebnoe posobie dlä pedagogov i uchaşihsä.(The Debate Guide: A textbook for educators and students.) Rejim dostupa: URL: <https://cmiso.ru/wp-content/uploads/2017/09/putevoditel-po-debatam.pdf> [Data obraşenia: 30.01 2025]. [in Rus.]

[13] Tumaşeva O.V., Soldaeva M.V. Metodicheskie debaty kak effektivnaia pedagogicheskaiia tehnologia razvitia universälnyh kompetensi buduşih uchitelei. (Methodological debates as an effective pedagogical technology for the development of universal competencies of future teachers) Rejim dostupa: URL: <https://www.gramota.net/articles/ped20230096.pdf> [Data obraşenia: 30.01. 2025]. [in Rus.]

[14] Kvon G.M., Vaks V.B. İspölzovanie şkaly Laikerta pri issledovanii motivacionnyh faktorov obuchaiuşihsä(Using the Likert scale in the study of students’ motivational factors)// Nauchno-metodicheski elektronnyi jurnal «Konsept». –2018. –№ 11. – S. 1039–1051. Rejim dostupa: URL: <http://ekoncept.ru/2018/181086.htm>. DOI 10.24411/2304-120X-2018-11086 [Data obraşenia: 10.01.2025]. [in Rus.]

[15] Joshi A., Kale S., Chandel S. and Pal D.K. Likert Scale: Explored and Explained// British Journal of Applied Science & Technology. – 2015. – №7(4). – Pp. 396-403.

ТЕХНИКАЛЫҚ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ТІЛДІ ТОПТАРДЫҢ СТУДЕНТТЕРІНЕ ОРЫС ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ДЕБАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ РӨЛІ

*Досмаханова Р.А.¹, Мирзоева Л.Ю.², Ажиев Қ.Ө.³, Текеева Г.К.⁴

^{*1,3,4}Ғұмарбек Дәукеев атындағы Алматы энергетика және
байланыс университеті, Алматы, Қазақстан

²СДУ ниверситеті, Қаскелең, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада техникалық жоғары оқу орындарында орыс тілін қазақ тілді оқу топтарында оқыту барысында дебаттық технологияны қолданудың рөлі қарастырылады. Дебаттық технологияның оқу үдерісінде

қолданылуы туралы жүргізілген бірқатар ғылыми зерттеулерге талдау жасалады. Бұл педагогикалық технологияның орыс тілін екінші тіл ретінде оқыту барысындағы оқу міндеттерін шешуге біршама мүмкіндік беретіні атап өтіледі. Техникалық мамандықтарды игеретін болашақ мамандардың орыс тілі сабақтарында оқу дебаттарын өткізу ерекшеліктері олардың тілдік даярлық деңгейін ескере отырып сипатталады. Мұндай дебат түрлері, мысалы, «жылдам», «классикалық», «ішінара өзгертілген» дебат, нақты тілдік дайындық деңгейі бар топтарда қолданылу тұрғысынан сипатталады. «Мәтіндік» дебат түрі аудиторияның тілдік деңгейіне қарамастан, дебаттың кең таралған түрі ретінде қарастырылады. Әлеуметтік-тұрмыстық және қоғамдық мәселелермен байланысты лексикалық тақырыптардағы дебаттарды базалық және орта деңгейдегі оқу топтарында өткізу тиімді екендігі, ал ортадан жоғары және жоғары деңгейдегі оқу топтарында ғылыми тақырыптар бойынша дебаттар өткізудің қажеттілігі негізделеді. Ғұмарбек Дәукеев атындағы АЭЖБУ студенттеріне өткізілген орыс тілі сабақтарындағы дебат өткізудің практикалық тәжірибесінен нақты мысалдар келтіріледі. Дебатты ұйымдастыру кезінде бірнеше жұмыс кезеңдерінің болуы маңызды екендігі атап өтіледі. Соңғы рефлексивті кезеңнің маңызына баса мән беру қажеттілігі дәйектеледі. Дебаттық технологияны қолданудың тиімділігі туралы студенттер арасында жүргізілген сауалнаманың нәтижелері қорытындалады, бұл технология сөйлеу мәдениеті мен ойлау мәдениетін дамытуға, сондай-ақ тұтастай монологқа негізделген пікірлерді қалыптастыруға көмектесетіні көрсетіледі. Дебаттық технологияның студенттердің коммуникативтік дағдыларын дамытудағы және орыс тілі бойынша білім деңгейін арттырудағы маңыздылығы туралы қорытынды жасалады.

Тірек сөздер: дебаттар, дебаттық технология, коммуникативтік дағдылар, тыңдаушылар алдында сөйлеу, орыс тілі, сертификаттау деңгейі, техникалық жоғары оқу орны, рөлдік ойын

DEBATE TECHNOLOGY APPLICATION IN RUSSIAN LANGUAGE TEACHING FOR TECHNICAL UNIVERSITY STUDENTS

*Dosmakhanova R.A.¹, Mirzoyeva L.Yu.², Azhiev K.O.³, Tekeyeva G.K.⁴

*^{1,3,4}Almaty University of Energy and Communications named after
Gumarbek Daukeev, Almaty, Kazakhstan

²SDU University, Kaskelen, Kazakhstan

Abstract. The article explores the role of debate technology in Russian language classes for students in technical universities. The authors conducted analysis of contemporary scientific researches dedicated to use of debates in higher education. It is noted that this pedagogical technology helps to achieve educational goals in the process of learning Russian as a second language. The main peculiar features of educational debates procedure in Russian language classes for future specialists in technical fields are outlined, taking into account their language proficiency levels. Types of debates, such as speed debates, classical debates,

and modified debates, are described in terms of their application in groups with specific language proficiency levels. The textual form of debates is identified as the most common one regardless of the audience language level. It is also asserted here that at the Beginner and Pre-Intermediate levels, it is advisable to conduct debates on lexical topics related to social and everyday issues, while at the Intermediate and Advanced levels, debates on scientific topics are recommended. Specific examples from practical experience of conducting debates in Russian language classes are provided here in the article. Emphasis is placed on the existence of several stages in organizing debates, and the importance of the final reflective stage is highlighted. To conclude, the article shows effectiveness of debate technology for developing students' communicative skills and increasing their competencies in Russian language.

Key words: debates, debate technology, communicative skills, public speaking, Russian language, certification level, technical university, role playing games

Информация об авторах:

Досмаханова Р.А. – к.ф.н., ассоциированный профессор, Алматинский университет энергетики и связи имени Гумарбека Даукеева, e-mail: dosmakhanova@mail.ru

Мирзоева Л.Ю. – д.ф.н., профессор СДУ, Университет СДУ, Алматы, Казахстане, e-mail: mirzoeva@list.ru

Ажиев К.О. – к.ф.н., ассоциированный профессор, Алматинский университет энергетики и связи имени Гумарбека Даукеева, e-mail: azhievk@mail.ru

Текеева Г.К. – старший преподаватель, Алматинский университет энергетики и связи имени Гумарбека Даукеева, e-mail: gulnara_almaty@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Досмаханова Р.А. – ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Ғұмарбек Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті, e-mail: dosmakhanova@mail.ru

Мирзоева Л.Ю. – ф.ғ.д., СДУ профессоры, СДУ университеті, e-mail: mirzoeva@list.ru

Ажиев Қ.Ө. – ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Ғұмарбек Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті, e-mail: azhievk@mail.ru

Текеева Г.К. – аға оқытушы, Ғұмарбек Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті, e-mail: gulnara_almaty@mail.ru

Information about authors:

Dosmakhanova R.A. – candidate of Philology, Associate Professor, Almaty University of Power Engineering and Telecommunications named after Gumarbek Daukeev, e-mail: dosmakhanova@mail.ru

Mirzoyeva L.Yu. – d.f.s., professor SDU, SDU University, e-mail: mirzoeva@list.ru

Azhiev K.O. – candidate of Philology, associate professor of Almaty University of Power Engineering and Telecommunications named after Gumarbek Daukeev, Associate Professor, Almaty University of Power Engineering and Telecommunications named after Gumarbek Daukeev, e-mail: azhievk@mail.ru

Tekeyeva G.K. – Senior Lecturer, Almaty University of Energy and Communications named after Gumarbek Daukeev, e-mail: gulnara_almaty@mail.ru

Статья поступила: 5 февраля 2025

UDC 377.5.02:37.016

IRSTI 14.33.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.030>

ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF PEDAGOGICAL METHODS FOR TEACHING ENVIRONMENTAL RESOURCE MANAGEMENT

*Abdrakhimova A.O.¹, Borankulova D.M.²

*^{1,2}Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article discusses the problem of evaluating the effectiveness of pedagogical methods for teaching environmental management in school geography courses. Modern society faces numerous environmental challenges, which require the formation of an environmentally literate generation capable of rationally using natural resources and supporting sustainable development. The purpose of the study is to identify the most effective methodological approaches and pedagogical technologies that contribute to improving students' knowledge of environmental management and fostering their environmental consciousness. The study analyzed existing educational programs and teaching methods for environmental management in school geography. Surveys and tests of students were conducted, as well as interviews with geography teachers to gather their opinions and experiences on the topic. The focus was placed on aspects such as the use of interactive teaching methods, the introduction of design and research projects, and the role of extracurricular activities in the educational process. The results of the study showed that the use of modern pedagogical technologies, such as problem-based learning, case studies, and digital educational resources, significantly increases students' interest in studying environmental management and contributes to a deeper understanding of the material. Additionally, involving students in practical activities related to environmental projects and actions helps foster sustainable environmental awareness and responsibility. Based on the data obtained, recommendations have been developed to help teachers improve their methods for teaching environmental management. In conclusion, the importance of an integrated approach to environmental education is emphasized, one that combines both theoretical knowledge and practical activities to maximize the effectiveness of educating and raising environmentally literate citizens.

Key words: Pedagogical methods, innovative approaches in teaching, evaluation of the effectiveness of teaching, curriculum development, digital educational tools, environmental education, environmental literacy, sustainable environmental management

Introduction

Given the global environmental challenges, such as climate change, water pollution and the depletion of natural resources, the task of fostering environmental responsibility and knowledge of resource management among students has become extremely relevant. In Kazakhstan, this issue becomes

particularly significant against the backdrop of ongoing environmental problems, such as high levels of air pollution and the depletion of water resources. In his State-of-the-Nation Address of Kazakhstan, the President of the country, Kassym-Jomart Tokayev, emphasized the need to transition to sustainable development and strengthen environmental culture among citizens [1]. In this regard, it is important to assess which pedagogical methods and approaches are effective in fostering environmental responsibility and knowledge of natural resource management among students. Based on this, the idea of the study is to evaluate the effectiveness of pedagogical methods and technologies aimed at increasing environmental awareness and fostering environmental responsibility among students within the framework of the school geography curriculum. When implementing this idea, the following main provisions were followed:

- evaluation of the effectiveness of pedagogical methods for teaching natural resource management in the school geography curriculum, with a focus on the active implementation of innovative educational technologies, including geographic information systems and computer models for studying natural resources;
- results of a survey of geography teachers regarding their attitudes towards modern pedagogical methods for teaching natural resource management and their perceptions of the use of innovative technologies to enhance educational effectiveness in the context of sustainable development.

Natural resource management is a key issue for Kazakhstan, as the country faces numerous environmental challenges. Issues related to the rational use of natural resources, ecosystem protection and sustainable development are on the agenda not only for the government but also for the country's education system.

Kazakhstan is one of the largest countries in the world by area; however, many environmental issues, such as the depletion of water resources, air pollution, deforestation and soil degradation, have a significant impact on the state of the environment. For example, the Aral Sea, once one of the largest inland water bodies in the world, has nearly disappeared due to the excessive use of water resources for agricultural irrigation. Air pollution issues, particularly in major cities such as Almaty and Shymkent, also remain pressing.

Furthermore, Kazakhstan is an important participant in international environmental initiatives, such as the Paris Agreement on climate change, which requires the country to enhance environmental literacy and train specialists capable of addressing environmental issues at both the societal and governmental levels [2]. In response to these challenges, the country is actively developing and implementing programs aimed at environmental education and sustainable development.

One of the key tools for enhancing environmental literacy is school education, particularly the study of environmental topics in geography lessons. The school geography curriculum in Kazakhstan traditionally includes sections related to natural resources, their use, environmental protection and sustainable development. However, the effectiveness of these programs remains questionable,

necessitating a thorough analysis of existing methodologies and educational programs.

In 2017, Kazakhstan adopted a new standard for school education, which included updated geography curricula. These programs placed a particular emphasis on the study of natural resources, their use and environmental protection. For instance, in the section “Natural Resources of Kazakhstan”, students learn about the types of natural resources (for example, mineral, water and forest resources), the challenges of their development, and methods of sustainable resource management [3]. It is important to note that, in this context, geography is taught not only as a subject but also as a means of fostering environmental responsibility and literacy among students.

Despite this, studies show that educational programs are often limited to traditional teaching methods, such as note-taking and text-based assignments, which do not always effectively promote a deep understanding of ecology and resource management. This is confirmed by research conducted by the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan and by low results in scientific literacy within the framework of the Programme for International Student Assessment (PISA). According to the PISA-2022 results, Kazakhstani students performed poorly in environmental education, ranking 49th out of 81 countries (ranked 69th in PISA-2018) in terms of knowledge related to sustainable development and ecology [4]. Moreover, only 44% of 15-year-old students in Kazakhstani schools can solve tasks related to real-world environmental issues, indicating a low level of environmental literacy among youth. This highlights the need for more innovative and active teaching methods. Therefore, *the aim of the study* is to assess the effectiveness of pedagogical methods for teaching natural resource management within the school geography curriculum and identify the optimal approaches and technologies that can improve students’ knowledge levels.

Materials and methods

The research employed various data collection methods, including the analysis of existing educational programs and methodologies, surveys of students and interviews with geography teachers. The primary data sources were:

1. Results from the PISA study, which evaluates students’ knowledge in various disciplines, including ecology and sustainable development.
2. The President of Kazakhstan’s addresses on sustainable development and environmental protection, which serve as key guidelines for the country’s educational policy.
3. Surveys and interviews with geography teachers to gather their views on teaching methods for natural resource management and their effectiveness.

Participants were selected through a combination of random sampling and recommendations from school administration, ensuring a diverse representation of students and teachers from various urban and rural schools. Questionnaire validation was conducted via a pilot survey in one school, and based on feedback, minor adjustments were made to improve clarity and relevance. All participants

were informed about the anonymous and voluntary nature of their participation, and ethical considerations were observed in accordance with national research guidelines.

The research methodology consisted of two main stages:

1. A survey of 9th–11th grade students studying geography. The survey used a questionnaire consisting of both closed and open-ended questions.
2. Interviews with secondary school geography teachers, where they shared their experiences and opinions on the teaching methods they use.

Questions for students:

1. How often are natural resource management issues discussed in geography lessons?
2. What teaching methods help you better understand ecological and natural resource problems?
3. What role do you think practical lessons play in teaching environmental issues?
4. Are you familiar with environmental protection projects and initiatives that your school participates in?
5. How important do you think the study of environmental issues is within the school geography curriculum?

Questions for geography teachers:

1. What pedagogical methods do you use to teach natural resource management?
2. How would you assess students' interest in lessons on environmental topics?
3. How effective are interactive methods (e.g., project work, problem-solving discussions) in your teaching?
4. Do you believe that involving students in practical activities (e.g., environmental projects, campaigns) helps in developing their environmental responsibility?
5. What do you think are the challenges in teaching natural resource management in the school geography curriculum?

Results

1) Analysis of Teaching Methodologies for Environmental Education in School Geography. In recent years, there has been a growing interest in modern teaching methods in Kazakhstan, such as project-based learning, problem-based learning and the use of digital technologies. However, the implementation of these methods in school education has been relatively slow. Traditional methods, such as lectures and rote memorization, remain dominant in the educational system [5]. One of the key aspects of the study is the analysis of how geography teachers utilize contemporary pedagogical methods to teach environmental education in schools across Kazakhstan. In 2020, the Ministry of Education of Kazakhstan conducted a survey among 500 geography teachers regarding the use of innovative teaching methods in the classroom. The survey results among the teachers showed:

- Use of project-based learning: 42% of teachers actively implement project-based learning.
- Use of case studies: 28% of teachers apply case studies in geography instruction.
- Interactive methods: 18% of teachers use interactive methods, such as debates and role-playing.
- Digital educational resources: 12% of teachers actively use digital resources in teaching (Figure 1) [6].

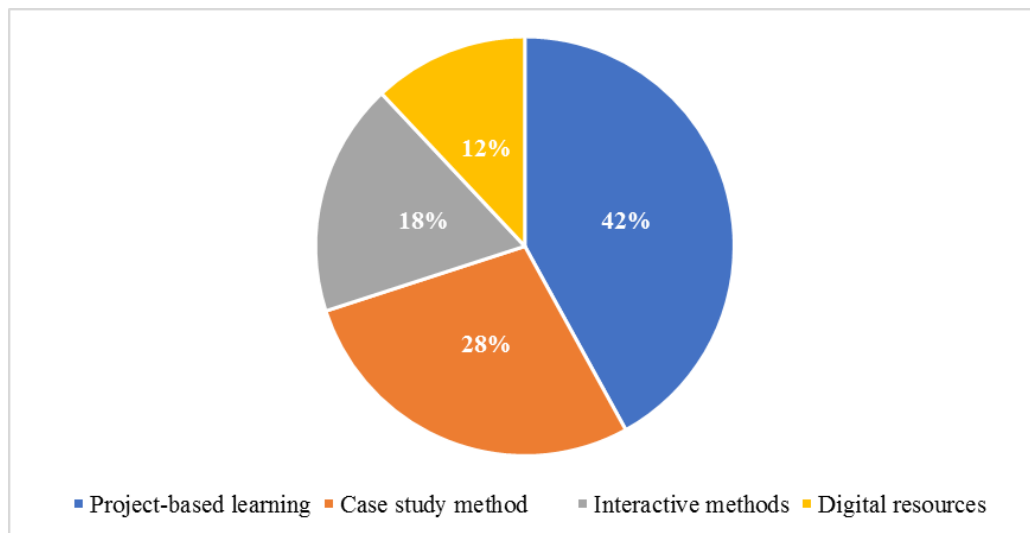

Figure 1 – Use of Innovative Methods in Teaching Geography in Kazakhstan

As part of the analysis of current educational programs, an interview was conducted with 50 geography teachers from various regions of Kazakhstan, who were surveyed regarding the effectiveness of existing educational materials and programs on environmental education. The main questions of the survey included:

1. How often do you incorporate environmental topics into your geography curriculum?
2. What methods do you use to explain the importance of sustainable environmental resource management?
3. Do you consider the environmental education programs to be sufficiently effective?
4. What challenges do you see in teaching students about environmental resource management?

The survey results are presented in Figure 2 [6]:

- 65% of teachers believe that environmental education programs are outdated and do not address contemporary issues.
- 54% of teachers state that the educational materials lack enough practical tasks and real-life case studies, making them difficult to use.
- 78% of teachers reported that their students are insufficiently engaged with environmental literacy issues.

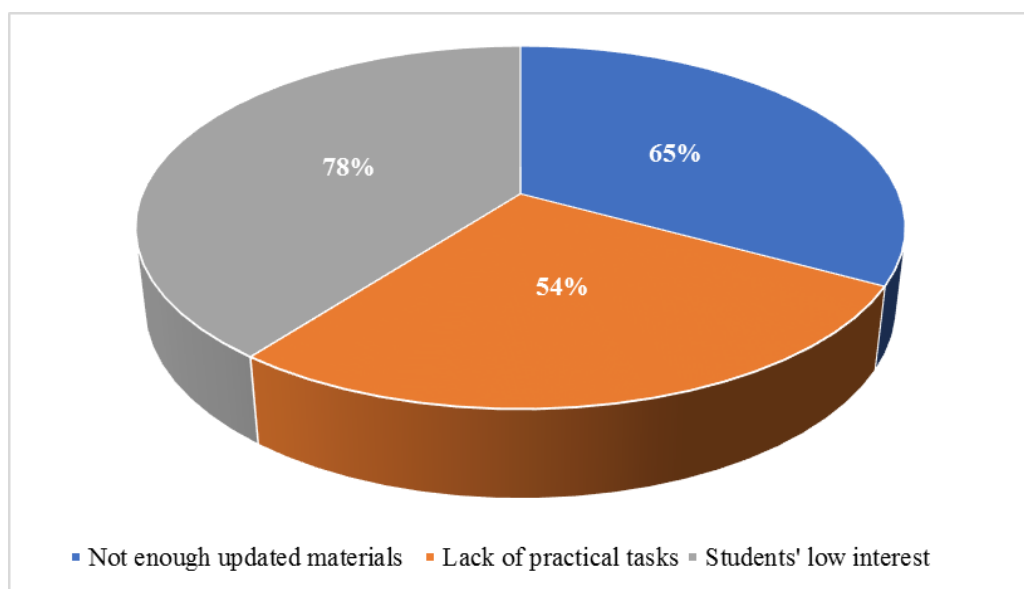

Figure 2 – Evaluation of the Effectiveness of Environmental Education Programs

Based on the data analysis, the following conclusions can be drawn:

1. *Low level of implementation of innovative methods*: despite the presence of innovative pedagogical approaches such as project-based learning and case studies, only 42% of teachers actively use project-based learning, indicating insufficient teacher preparation or a lack of resources to implement such methods.

2. *Low PISA results in environmental literacy*: Kazakhstan ranks low in the global environmental literacy index, reflecting a low level of student preparation in sustainable development and environmental resource management. This calls for serious attention to the updating of educational programs and methodologies.

3. *Ineffectiveness of existing environmental education programs*: as shown by the survey among teachers, environmental education programs are not always up-to-date and lack sufficient practical and research-based tasks. This is corroborated by numerous teacher reviews pointing out the scarcity of case studies and real-life situations, which reduces student interest and limits the effectiveness of the educational process.

To improve the effectiveness of environmental education in Kazakhstan, the following measures should be implemented:

1. *Updating educational programs*: geography programs should be more focused on developing practical skills and environmental responsibility in students. This includes incorporating more assignments related to solving environmental problems, project development and research work.

2. *Teacher professional development*: geography teachers should be provided with additional courses and training on modern teaching methods, including project-based and problem-based learning, the use of digital resources and interactive methods.

3. *Implementation of innovative teaching methods*: the active use of methods such as case studies, role-playing and the application of real-world environmental cases should be encouraged, as these help students develop critical thinking and decision-making skills in environmental resource management [7].

4. *Development of digital infrastructure*: improving access to digital resources and educational platforms will facilitate in-depth study of environmental issues, while enhancing the technical infrastructure of schools to support the use of modern technologies in teaching.

Based on the analysis of educational programs and current teaching methods for environmental education, it can be stated that the existing education system in Kazakhstan requires changes.

2) *Survey Results among Students*. In this regard, to propose effective measures, the importance of environmental resource management was first determined through a survey conducted among students. The survey of students revealed the following:

- 65% of respondents stated that environmental resource management topics are discussed in geography lessons at least once a month.

- 40% of students noted that traditional lecture-based teaching methods do not allow them to fully understand environmental issues.

- 80% of respondents expressed interest in project work and practical activities related to ecology, such as participating in environmental campaigns and developing environmental protection projects (Table 1) [8].

Table 1 - Survey Results Among Students

Question	Answers
How often are environmental resource management topics discussed in geography lessons?	65% – frequently, 35% – rarely
What teaching methods help you better understand environmental issues?	40% – lectures, 60% – project work
Do you participate in environmental projects and campaigns?	80% – yes, 20% – no
How important is the study of environmental issues in school to you?	85% – very important

3) *Results of Interviews with Geography Teachers*. Geography teachers in Kazakhstan reported the following:

- 50% of teachers actively use project work and research, although, in their opinion, this approach requires additional resources and time.

- 60% of teachers noted that the use of digital technologies, such as educational platforms and eco-oriented online courses, helps increase students' interest in environmental issues.

- 70% of educators believe that extracurricular activities (such as environmental campaigns and competitions) are an essential component of environmental education.

As part of the study, various pedagogical methods used for teaching environmental resource management in the school geography curriculum were analyzed. Special attention was given to methods that actively contribute to a deeper understanding of the material and the development of environmental literacy among students. Among these methods, project-based learning, case studies and the use of digital educational technologies stand out. The following pedagogical methods are recommended to enhance environmental education:

- *Problem-based learning* – a method that presents students with real environmental issues, encouraging them to seek solutions [9]. In the context of environmental resource management, this could involve topics such as the conservation of water resources, forest ecosystems, or the rational use of energy resources.

- *Case studies* – a method based on analyzing real-life situations that require decision-making and the development of practical measures to address environmental problems [10]. This method allows students to study various types of resource management, their impact on the environment, and potential solutions to ecological issues.

- *Project-based learning* – involves students creating projects related to nature conservation, the study of natural resources, and sustainable development [11]. The importance of this method lies in its ability to foster critical thinking, creative initiative, and teamwork skills among students.

The case study method is an effective tool for active learning and the development of analytical and decision-making skills. In the case of the topic “Types of Environmental Resource Management”, real-life examples can be used where students must propose solutions to reduce environmental impact. For instance, a case could be related to a project on the rational use of water resources in Kazakhstan or the protection of forests from deforestation.

An example lesson plan using the case study method on the topic “Types of Environmental Resource Management” is presented in Table 2 [12].

Table 2 - Lesson Plan on “Types of Environmental Resource Management” using the Case Study Method

<i>Time</i>	<i>Lesson Stage</i>	<i>Teacher’s Activity</i>	<i>Students’ Activity</i>	<i>Resources/Materials</i>
5 min	Introduction to the Topic	Explaining the importance of studying types of natural resource use and their impact on the environment.	Listening attentively, asking questions.	Presentation on natural resource use, tables with types of natural resource use.
10 min	Case Study	Presenting a real-life situation (e.g., pollution of water bodies due to irrational use of water resources).	Dividing into groups, discussing the situation, identifying key issues.	Case study resources, data on river and water body pollution in Kazakhstan.

15 min	Development of Solutions	Assisting in organizing group work, where students must propose solutions to the problem.	Developing solutions in groups, using knowledge of different types of natural resource use and sustainable development.	Maps, textbooks, internet resources, articles on sustainable natural resource use.
10 min	Presentation of Solutions	Summarizing group work, presenting solutions.	Presenting their solutions, discussing alternative options.	Projector for presenting solutions, flipchart for recording conclusions.
10 min	Lesson Summary and Reflection	Discussing the results and conclusions, summarizing the lesson.	Answering the teacher's questions, reflecting on the work done.	Table with key conclusions, additional questions for reflection.

1. At the *first stage*, the teacher introduces the students to the topic of the lesson and explains the importance of studying different types of natural resource use, emphasizing their impact on the environment. This stage helps prepare students for further investigation and analysis of real-world situations.

2. At the *second stage*, students are presented with a case study involving a real-world issue, such as river pollution in Kazakhstan caused by inefficient water use. Students are divided into groups to discuss the situation, identifying key problems and cause-and-effect relationships.

3. At the *third stage*, the groups develop possible solutions, for example, by proposing strategies for improving water resource management in line with the principles of sustainable development. Students use educational materials, maps, and internet resources to gather information.

4. At the *fourth stage*, students present their solutions to the class, justifying their choices. The teacher helps summarize the outcomes, discussing the results and alternative approaches.

5. At the *fifth stage*, reflection takes place, where students can express their opinions on how effectively they applied the knowledge gained, as well as consider what alternative solutions might have been possible.

The use of the case study method in geography lessons on the topic “Types of Natural Resource Use” has yielded the following results:

- *Increased engagement*: 85% of surveyed students reported that the case study method significantly increases their interest in geography lessons.
- *Deeper understanding of the topic*: 90% of students noted that case studies help them better understand the practical aspects of rational natural resource use.
- *Development of critical thinking*: 78% of students indicated that while working on the case study, they were able to formulate their thoughts more clearly regarding solutions to environmental problems.

Thus, the use of the case study method in geography lessons contributes to a deeper understanding of the topic of natural resource use, enhances critical thinking and fosters the development of environmental responsibility in students.

Discussion

The data obtained show that issues of natural resource use are addressed in geography lessons; however, only 65% of students report that environmental topics are discussed regularly. Despite this, more than 80% of students express interest in project-based activities and practical sessions related to environmental issues. This highlights the importance of implementing more active teaching methods, such as project work and research projects [13], which contribute to better material retention and the development of environmental responsibility.

The identified problems can be classified as follows:

- *Organizational level*: lack of time within the school curriculum, insufficient administrative support.
- *Methodical level*: insufficient training of teachers in modern methods, lack of ready-to-use methodological materials.
- *Technical level*: limited access to digital resources, unstable internet connection in rural schools.

The results of interviews with teachers show that many of them use methods such as project-based learning and digital resources, but face challenges related to a lack of time and necessary resources. This confirms the conclusions made in several studies, such as the article “*Sustainable Development Education: Problems and Prospects*” (Smirnova, 2019) [14], which indicates that effective implementation of innovative teaching methods requires comprehensive support from educational institutions and the state.

A comparison with the works of other authors allows us to highlight several features of this study. Unlike broader analyses, such as the article “*Environmental Education and Sustainable Development: Theoretical and Practical Aspects*” (Petrova, 2018) [15], which emphasizes the need to integrate environmental knowledge into various disciplines, our study focuses more specifically on the practical methods and approaches directly used in the school geography curriculum. We also consider real data and opinions from teachers and students, which provides a more complete understanding of the current situation.

However, despite the positive results, there are several problems, such as a lack of time and resources to implement active teaching methods, and the absence of comprehensive programs integrating environmental knowledge into other subjects. Additionally, many teachers do not have sufficient training to apply these methods effectively and the use of online platforms is hindered by issues with internet access and technical equipment.

Conclusion

The results of the study confirm the importance of using modern pedagogical methods in teaching environmental management. Project-based research activities contribute to a deeper understanding of environmental issues by students. An important conclusion is that the use of interactive and practical teaching methods significantly increases students’ interest in the subject and allows them to assimilate the material more effectively. The effectiveness of pedagogical methods for teaching environmental management in the school

geography curriculum largely depends on the integration of modern educational technologies, such as project-based learning, the use of digital resources and active student involvement in practical activities.

In conclusion, only a comprehensive approach, which includes both theoretical instruction and practical activities, can significantly enhance students' environmental literacy and responsibility. It is important to continue developing and implementing innovative methods and approaches in the educational process to help the younger generation understand the importance of sustainable natural resource management and environmental protection.

The conclusions are directly based on empirical data collected through questionnaires and teacher interviews. The students' preference for practical work and the teachers' emphasis on project-based learning illustrate the alignment between educational needs and innovative teaching approaches.

Future research could explore the effectiveness of these methods across different age groups, analyze regional disparities in the implementation of environmental education, and develop teacher training modules or methodological guides tailored to school geography. A longitudinal study could also be conducted to assess how practical ecological education affects students' environmental behavior over time.

REFERENCES

- [1] Тоқаев Қ.-Ж. Қазақстан Республикасының Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана, 2024. – 15 б.
- [2] University of Wisconsin-Stevens Point. Environmental Education Activities for Teacher Educators. – Stevens Point, WI: UWSP, 2018. – 80 p.
- [3] Министерство образования и науки Республики Казахстан. Государственный общеобязательный стандарт общего среднего образования Республики Казахстан. Школьное образование. География. – Алматы, 2017. – 120 с.
- [4] OECD. Results of the PISA-2022 International Student Assessment: Environmental Education and Sustainable Development. – Paris, 2022. – 350 p.
- [5] Жиенбаева Н.Б., Абдигапбарова У.М., Сеитова А.Л. Методическое сопровождение качественного преобразования ресурсных возможностей преподавателя вуза: практические рекомендации // Вестник КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Педагогические науки». – 2023. – Т. 70. – № 3. – С. 19-36.
- [6] Министерство образования и науки Республики Казахстан. Исследование по использованию инновационных методов преподавания в школьной географии: отчет по результатам анкетирования учителей. – Алматы, 2020. – 50 с.
- [7] Hockings M., Stolton S., Leverington F., etc. Evaluating effectiveness: A framework for assessing management effectiveness of protected areas. – 2nd ed. – Switzerland: IUCN, 2006. – 105 p.

[8] North American Association for Environmental Education. Professional Development of Environmental Educators: Guidelines for Excellence. – Washington, DC: NAAEE, 2019. – 40 p.

[9] Осипова И.Г., Чистякова В.В. Преподавание природопользования в системе школьного образования: история и современные тенденции. – Тула: ТГПИУ, 2022. – 300 с.

[10] Barth M. Education for sustainable development: a critical review of its pedagogical foundation. – Berlin: Springer, 2021. – 350 p.

[11] Hwang S. Placing GIS in sustainability education // Journal of Geography in Higher Education. – 2013. – №37(2). – pp. 276-291.

[12] Новикова И.А. Современные методы преподавания природопользования в школе. – Москва, 2021. – 248 с.

[13] AlAli R.M., Al-Barakat A.A. Assessing the effectiveness of environmental approach-based learning in developing science process skills and cognitive achievement in young children // MDPI: Education Sciences. – Switzerland, 2024. – №14(11). – p. 1269.

[14] Смирнова И.П. Образование для устойчивого развития: проблемы и перспективы. – Москва, 2019. – С. 45-56.

[15] Петрова А.В. Экологическое образование и устойчивое развитие: теоретические и практические аспекты. – Санкт-Петербург, 2018. – С. 102-114.

REFERENCES

[1] Toqaev Q.-J. Prezidenttiñ Qazaqstan halqyna Joldaıy (State of the Nation Address of the President of the Republic of Kazakhstan.). – Astana, 2024. – 15 p. [in Kaz]

[2] University of Wisconsin-Stevens Point. Environmental Education Activities for Teacher Educators. – Stevens Point, WI: UWSP, 2018. – 80 p.

[3] Ministerstvo obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan. Gosudarstvennyj standart obshchego obrazovaniya Respubliki Kazahstan. Shkol'noe obrazovanie. Geografiya (State Standard of General Education of the Republic of Kazakhstan. School Education. Geography). – Almaty, 2017. – 120 p. [in Rus]

[4] OECD. Results of the PISA-2022 International Student Assessment: Environmental Education and Sustainable Development. – Paris, 2022. – 350 p.

[5] Zhienbaeva N.B., Abdigapbarova U.M., Seitova A.L. Metodicheskoe obespechenie kachestvennogo preobrazovaniya resursnyh sposobnostej prepodavatelja vuza: prakticheskie rekomendacii (Methodological support for the qualitative transformation of the resource abilities of a university teacher: practical recommendations) // Zhurnal «Izvestija KazUMOiMJa imeni Abylaj hana», serija «Pedagogicheskie nauki». – 2023. – Tom 70. – №3. – pp. 19-36. [in Rus]

[6] Ministerstvo obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan. Issledovanie ispol'zovaniya innovacionnyh metodov obucheniya v prepodavanii geografii: otchet o provedenii oprosa sredi uchitelej (Study on the Use of Innovative Teaching Methods in Geography Instruction: Survey Report Among Teachers). – Almaty, 2020. – 50 p. [in Rus]

[7] Hockings M., Stolton S., Leverington F., Dudley N., Courrau J. Evaluating effectiveness: A framework for assessing management effectiveness of protected areas. – 2nd ed. – Switzerland: IUCN, 2006. – 105 p.

[8] North American Association for Environmental Education. Professional Development of Environmental Educators: Guidelines for Excellence. – Washington, DC: NAAEE, 2019. – 40 p.

[9] Osipova I.G., Chistyakova V.V. Obuchenie prirodopol'zovaniyu v shkol'noj sisteme: istoriya i sovremennye tendencii (Teaching Natural Resource Management in the School System: History and Modern Trends). – Tula: TGPU, 2022. – 300 p. [in Rus]

[10] Barth M. Education for sustainable development: a critical review of its pedagogical foundation. – Berlin: Springer, 2021. – 350 p.

[11] Hwang S. Placing GIS in sustainability education // Journal of Geography in Higher Education. – 2013. – №37(2). – pp. 276-291.

[12] Novikova I.A. Sovremennye metody prepodavaniya prirodopol'zovaniya v shkole (Modern Methods of Teaching Natural Resource Management in Schools). – Moskva: Vysshaya shkola, 2021. – 248 p. [in Rus]

[13] AlAli R.M., Al-Barakat A.A. Assessing the effectiveness of environmental approach-based learning in developing science process skills and cognitive achievement in young children // MDPI: Education Sciences. – Switzerland, 2024. – №14(11). – p. 1269.

[14] Smirnova I.P. Obuchenie ustojchivomu razvitiyu: problemy i perspektivy (Education for Sustainable Development: Problems and Prospects). – Moskva: Izdatel'stvo «Ekologiya», 2019. – pp. 45-56. [in Rus]

[15] Petrova A.V. Ekologicheskoe vospitanie i ustojchivoe razvitie: teoreticheskie i prakticheskie aspekty (Environmental Education and Sustainable Development: Theoretical and Practical Aspects). – Sankt-Peterburg, 2018. – pp. 102-114. [in Rus]

ТАБИҒАТТЫ ПАЙДАЛАНУДЫ ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

***Абдрахимова Ә.О.¹, Боранкулова Д.М.²**

***^{1,2}Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан**

Аңдатпа. Бұл мақалада мектептегі география пәні аясында табиғатты пайдалануды оқытуда қолданылатын педагогикалық әдістердің

оқушылар үшін тиімділігін анықтау қарастырылады. Себебі, қазіргі таңда оқушылардың экологиялық санасын және қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауын қалыптастыруға ерекше назар аударылады. Қазіргі қоғам көптеген экологиялық қиындықтарға тап болуда, бұл табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануға және Тұрақты дамуды қолдауға қабілетті экологиялық сауатты ұрпақты қалыптастыруды талап етеді. Зерттеудің мақсаты – оқушылардың табиғатты пайдалану және олардың экологиялық санасын қалыптастыру туралы білім деңгейін арттыруға ықпал ететін ең тиімді әдістемелік тәсілдер мен педагогикалық технологияларды анықтау. Зерттеу аясында мектеп географиясында табиғатты пайдалануды оқытудың қолданыстағы білім беру әдістемелері талданды. Оқушыларға сауалнамалар мен тестілеу, сондай-ақ география мұғалімдерімен осы тақырып бойынша пікірлері мен тәжірибелерін анықтау үшін сұхбат жүргізілді. Оқытудың интерактивті әдістерін қолдану, жобалау және зерттеу жұмыстарын енгізу және білім беру процесінде сыныптан тыс жұмыстардың рөлі сияқты аспектілерге назар аударылды. Зерттеу нәтижелері проблемалық оқыту, кейс-стади сияқты заманауи педагогикалық технологияларды қолдану және цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану оқушылардың табиғатты пайдалануды зерттеуге деген қызығушылығын айтарлықтай арттыратынын және материалды тереңірек игеруге ықпал ететінін көрсетті. Сонымен қатар, мектеп оқушыларын экологиялық жобалар мен акциялармен байланысты практикалық іс-шараларға тарту олардың тұрақты экологиялық санасы мен қоршаған ортаға жауапкершілігін қалыптастыруға көмектеседі. Алынған мәліметтер негізінде педагогтарға табиғатты пайдалануды оқыту әдістемелерін жақсарту бойынша ұсыныстар әзірленді. Қорытындылай келе, экологиялық сауатты азаматтарды оқыту мен тәрбиелеудің максималды тиімділігіне қол жеткізу үшін теориялық білімді де, практикалық қызметті де қамтитын экологиялық білімге кешенді көзқарастың маңыздылығы атап өтіледі.

Тірек сөздер: педагогикалық әдістер, оқытудағы инновациялық тәсілдер, оқытудың тиімділігін бағалау, оқу бағдарламаларын әзірлеу, сандық білім беру ресурстары, экологиялық білім беру, экологиялық сауаттылық, табиғатты тұрақты пайдалану

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЮ

***Абдрахимова А.О.¹, Боранкулова Д.М.²**

***^{1,2}Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан**

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема оценки эффективности обучения педагогических методов обучения природопользованию в курсе географии для школьников. Современное общество сталкивается с многочисленными экологическими вызовами, что требует формирования экологически грамотного поколения, способного

рационально использовать природные ресурсы и поддерживать устойчивое развитие. Цель исследования – выявить наиболее эффективные методические подходы и педагогические технологии, способствующие повышению уровня знаний учащихся о природопользовании и формированию их экологического сознания. В рамках исследования были проанализированы существующие образовательные программы и методики преподавания природопользованию в школьной географии. Были проведены опросы и тестирования учащихся, а также интервью с учителями географии для выявления их мнений и опыта по данной теме. Основное внимание уделялось таким аспектам, как использование интерактивных методов обучения, внедрение проектных и исследовательских работ, роль внеклассных мероприятий в образовательном процессе. Результаты исследования показали, что применение современных педагогических технологий, таких как проблемное обучение, кейс-стади, и использование цифровых образовательных ресурсов, значительно повышает интерес учащихся к изучению природопользования и способствует более глубокому усвоению материала. Кроме того, вовлечение школьников в практическую деятельность, связанную с экологическими проектами и акциями, помогает сформировать у них устойчивое экологическое сознание и ответственность за окружающую среду. На основании полученных данных разработаны рекомендации для педагогов по улучшению методик обучения природопользованию. В заключение подчеркивается важность комплексного подхода к экологическому образованию, включающего как теоретические знания, так и практическую деятельность, для достижения максимальной эффективности обучения и воспитания экологически грамотных граждан.

Ключевые слова: педагогические методы, инновационные подходы в обучении, оценка эффективности обучения, разработка учебных программ, цифровые образовательные ресурсы, экологическое образование, экологическая грамотность, устойчивое природопользование

Information about authors:

Abdrakhimova Aigerim Orynbasarkyzy – 3rd year PhD-Doctoral Student, Abai Kazakh National Pedagogical University, aigerim0909@bk.ru

Borankulova Dina Melsovna – Candidate of Geographical Sciences, senior lecturer Department of Geography and Ecology, Abai Kazakh National Pedagogical University, dinaborankulova@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Абдрахимова Әйгерім Орынбасарқызы – 3 курс PhD-докторанты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, aigerim0909@bk.ru

Боранкулова Дина Мельсықызы – география ғылымдарының кандидаты, География және экология кафедрасының аға оқытушысы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, dinaborankulova@mail.ru

Сведения об авторах:

Абдрахимова Айгерим Орынбасаркызы – PhD-докторант 3 курса, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, aigerim0909@bk.ru

Боранкулова Дина Мельсовна – кандидат географических наук, старший преподаватель кафедры Географии и экологии, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, dinaborankulova@mail.ru

Received: *December 13, 2024*

ӘОЖ 378.147

GTAMP 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.031>

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІН ДАМЫТУДАҒЫ ЧАТ-БОТТАРДЫҢ РӨЛІ: ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТ НӘТИЖЕСІ

Зулпыхар Ж.Е.¹, *Есіркеп А.Н.², Нурбекова Г.Ф.³

^{1,*2,3}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Мақала жасанды интеллект технологияларына негізделген интеллектуалды оқыту жүйелерінің функционалдығын арттырудағы чат-боттардың рөлін зерттеуге арналған. Чат-боттардың әлеуеті асинхронды және қашықтықтан оқытуда адаптивті, жекелендірілген және интерактивті қолдауды қамтамасыз ететін виртуалды тәрбиешілер ретінде қарастырылады. Жұмыс жасанды интеллектті дамыту тұжырымдамасын қоса алғанда, білім беруді цифрландыру талаптарымен және Қазақстан Республикасы заңнамасының ережелерімен өзектендірілді (2024-2029 жылдар). Негізгі мақсат-болашақ информатика мұғалімдерін чат-боттарды жобалау мен қолдануға үйрету бойынша оқу құрылымын әзірлеу. Зерттеу чат-боттарды білім беру ортасына біріктірудің қиындықтары мен мүмкіндіктерін талдауды, сондай-ақ педагогикалық кадрларды даярлау үшін тиімді жасанды интеллект технологияларын анықтауды қамтиды. Чат-боттың білім беру ортасындағы тиімділігін бағалау, веб-әзірлеуге, API интеграциясына және табиғи тілді өңдеуге білім алушылардың техникалық дағдыларын жетілдіретін педагогикалық эксперимент ретінде жүргізілді. Әлемдік тәжірибелердегі чат-боттың білім беру жүйелеріне әсерін, сонымен қатар жасанды интеллект технологиялары арқылы жүзеге асыру әдістеріне талдау жасалынды. Еліміздегі құқықтық-нормативтік құжаттардың өзектілігі негізделді. Сондай-ақ, мақалада қазіргі заманғы цифрлық білім беру талаптарына сәйкес келетін болашақ информатика мұғалімдерінің жаңа кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру қажеттілігі көрсетілген. Ұсынылған оқыту құрылымы студенттердің чат-боттарды жобалау, енгізу дағдыларын дамытуға бағытталған, бұл олардың білім беру ортасының онлайн және гибриді форматтарында жұмыс істеуге дайындығына ықпал етеді. Нәтижелер жекелендірілген оқытудағы чат-боттардың трансформациялық әлеуетін көрсете отырып, білім берудегі жасанды интеллект саласының өсуіне ықпал етеді. Gemini жасанды интеллект технологияларының білім беру тәжірибесін өзгертудегі әлеуетін көрсетуге бағытталып негізделген.

Тірек сөздер: чат-боттар, интеллектуалды оқыту жүйелері, жасанды интеллект, білім беру процесі, болашақ информатика мұғалімдері, жекелендірілген оқыту, виртуалды тәрбиеші, тиімділік

Кіріспе

Интеллектуалды оқыту жүйелері жалпы оқу процесін жақсарту үшін жасанды интеллектті интеграциялау арқылы жүзеге асыруға болатын бейімделгіш, жекелендірілген және интерактивті оқыту тәжірибесін ұсыну қабілетімен сипатталады. Нақтылайтын болсақ, білім алушылардың мінез-құлқын талдау, бейімделген мазмұнды қамтамасыз ету, жаңа білімді қалыптастыру мен дағдыларды жетілдіру үшін әртүрлі жасанды интеллект технологияларын біріктіреді [1-2]. Демек, білім беруді цифрландыру кезеңінде білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандырудағы интеллектуалды оқыту жүйелерінің рөлі өзекті болып келеді.

Интеллектуалды оқыту жүйелерін дамытуға бағытталған көптеген құралдардың ішінде чат-боттар нақты уақыт режимінде білім алушыларды қызықтыра алатын сөйлесу агенттері ретінде ерекше орынға ие. Олар виртуалды репетиторлар ретінде қызмет етеді, жылдам кері байланыс береді, ұсыныстарды шешеді және білім алу барысында бағыт-бағдар береді [3]. Адамға ұқсас өзара әрекеттесулерді модельдеу арқылы чат-боттар білім беру процесін асинхронды және қашықтықтан оқыту жағдайында қол жетімді етеді [4].

Мақаланың мақсаты - интеллектуалды оқыту жүйелерінің функционалдығы мен тиімділігін арттырудағы чат-боттардың рөлін зерттеу. Сондай-ақ болашақ информатика мұғалімдерін чат-боттарды жобалау, енгізу және білім беру орталарына біріктіру үшін оқыту шеңберін құруға бағытталған.

Зерттеу жұмыстың өзектілігі Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 27 - бабында көрсетілген дидактикалық шарттарға сәйкес келеді, яғни білім беру әртүрлі нысандарда - күндізгі, кешкі, сырттай, онлайн және сырттай оқу нысандарында жүргізілуі керек екендігі баса айтылған [5]. Бұл формалар білім беру бағдарламаларының мазмұнына байланысты жүзеге асырылады, оның мақсаты білім алушылардың жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, әрбір білім деңгейіне жетуді қамтамасыз ететін жағдайлар жасау болып табылады. Сонымен қатар, 2024 жылғы 24 шілдеде Қазақстан Республикасы Үкіметі жасанды интеллектті дамытудың 2024–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекітті. Негізгі мәселелер ретінде жасанды интеллект саласындағы құқықтық қатынастарды реттеу, деректерді пайдалану, инфрақұрылымды дамыту және адами капиталды нығайту бағыттары қамтылған [6]. Аталған құжаттар негізінде ұсынылатын интеллектуалды оқыту жүйесін дамыту негіздерінің ішіндегі чат-бот құрастыру арқылы онлайн және жоғарғы оқу орындарының өзінде офлайн режимде оқып жүрген болашақ информатика мұғалімдерін білім беру бағдарламасындағы пәндерді оқыту бойынша құзыреттіліктерін арттыру қажеттілігін көрсетеді.

Интеллектуалды оқыту жүйесін дамытудағы чат-боттардың рөлін айқындау үшін келесі зерттеу сұрақтары қарастырылады:

1) Чат-боттарды білім беру орталарына біріктірудің негізгі қиындықтары мен мүмкіндіктері қандай?

2) Болашақ информатика мұғалімдеріне чат-боттарды құруға қандай тиімді жасанды интеллект технологиясы арқылы үйретуге болады?

Материалдар мен әдістер

Интеллектуалды оқыту жүйелерін дамыту негіздерінің ішінде чат-боттардың тиімділігі мен ерекшеліктерін анықтау барысында, осы саланың жетекші зерттеушілерінің жұмыстарын негізге ала отырып, келесідей ұғымдарды назарға алдық. Ең алғашқылардың бірі болып «чат-бот» терминін сөйлесу агенттері ретінде Ж.Умирзакова мен В. ЯоМаулдин Лебнер сыйлығының байқауы аясында зерттеу нәтижелерімен бөлісіп, мәтіндік әңгімелер арқылы адам тәрізді өзара әрекеттесуді модельдеуге қабілетті бағдарламалардың дамуын көрсете отырып енгізген [7]. Шаур мен Атвеллдің айтуынша, чат-боттар - қарапайым сұрақтарға жауап беруден бастап күрделі әңгімелерге қатысуға дейінгі өзара әрекеттесуге жасанды интеллектті қолдайтын қосымшалар [8]. Демек, чат-боттар жасанды интеллекттің сөйлесу құралы ретінде интеллектуалды оқыту жүйелерінің ажырамас бөлігі ретінде бірқатар функцияларды ұсынады. Соның ішінде, Ванленнің зерттеуінде чат-боттар интерактивті агенттер ретінде жұмыс істейтінін, білім алушыларға мәселелерді шешуге, мотивацияны арттыруға және жедел кері байланыс беруге көмектесетінін атап өтті [9].

Бастапқыда чат-боттар шектеулі утилитаны ұсына отырып, алдын ала программаланған жауаптарға сүйеніп, пайдаланушылардың өзара әрекеттесуіне кедергі келтірді. Дегенмен, жасанды интеллект саласындағы жетістіктер чат-боттарға адам операторларына, әсіресе білім беру саласында қайталанатын рөлдерді үйренуге және қабылдауға мүмкіндік берді.

Бритцтің чат-боттардың эволюциясы жайында жазылған еңбегінде чат-боттарды негізгі сұрақтарға жауап беруден бастап күрделі процестерді автоматтандыруға дейінгі адам диалогына ұқсайтын қабілетті компьютерлік бағдарламалар ретінде анықтады [10]. Ол үшін заманауи чат-боттар функционалдығын арттыру үшін машиналық оқытуды пайдаланады. Білім беру процесінде чат-боттар қарапайым тапсырмаларды орындау, қарапайым жүйелердегі кілт сөздерді анықтау немесе пайдаланушының неғұрлым күрделі ұсыныстары үшін табиғи тілді өңдеуді пайдаланады. Табиғи тілді өңдеу чат-боттарға күрделі сұрауларды түсінуге және мақсатты, мағыналы жауаптар беруге мүмкіндік береді. Чат-боттар білім алушыларға оқу жоспарларын, тапсырмаларды және оқуға қатысты сұрауларды басқаруға көмектесу арқылы білім беру қызметін қолдайды.

Әлемдік тәжірибелерге шолу жасай отырып чат-боттардың білім беру жағдайындағы рөлі мен әсерін зерттейтін негізгі зерттеулердің мазмұны жинақталды (Кесте 1). Зерттеулерде интеллектуалды репетиторлық жүйелерді, виртуалды сыныптарды және бейімделген оқумен бірге әртүрлі қолданбалардағы чат-боттардың тиімділігі анықталды. Сонымен қатар әр зерттеудің нәтижелері мен білім беру тәжірибесіне әсері көрсетілген.

Кесте 1 - Білім берудегі чат-боттар бойынша зерттеулердің қысқаша мазмұны

Зерттеуші(лер)	Зерттеу тақырыбы	Зерттеу нәтижелері	Сілтеме
Woolf (2021)	Интеллектуалды оқыту жүйелері	Интеллектуалды жүйелерде жекелендірілген оқыту тәсілдерін жақсартуды көрсетті	[11]
VanLehn (2011)	Оқыту жүйелерін салыстыру	Чат-боттардың кері байланыс пен мәселені шешудегі тиімділігін атап өтті	[12]
Siau және Yang (2017)	Білім беру саласындағы жасанды интеллект	Жасанды интеллект чат-боттарын пайдалану арқылы оқушылардың белсенділігін арттырды	[13]
Kim және Park (2020)	Бейімделген оқыту ортасындағы жасанды интеллект	Студенттердің қанағаттану деңгейі мен оқу нәтижелерін жақсартуды анықтады	[14]
Gonzalez және басқалары (2017)	Виртуалды сыныптардағы чат-боттардың өзара әрекеті	Қатысу деңгейінің жоғарылағанын және коммуникацияның жақсарғанын көрсетті	[15]

Жоғарыдағы зерттеудің нәтижесінде чат-боттарды интеллектуалды оқыту жүйелеріне интеграциялаудың артықшылықтары мен қиындықтарын анықтадық (Сурет-1). Артықшылықтарына келетін болсақ, чат-боттар интерактивті және сөйлесу әдістері арқылы білім алушылардың қызығушылығын арттыра отырып, білім беру процесіндегі іс-шараларға белсенді қатысуға, білім алушылардың сұрақтарына жедел жауап беріп, динамикалық оқу ортасын құруға ықпал етеді. Сондай-ақ, чат-боттар бір уақытта көптеген білім алушыларға жеке қолдау көрсетуге мүмкіндік береді. Дегенмен, практикада жүзеге асыру барысында қиындықтар туғызады. Табиғи тілді түсінудің шектеулі мүмкіндіктері сияқты техникалық мәселелер чат-боттың жұмысына кедергі келтіруі мүмкін. Сонымен қатар, чат-боттардың білім беру мақсаттарына сәйкес келуін және пәннің мазмұндық өзектілігін сақтауын қамтамасыз ету үшін үздіксіз жетілдіруді қажет етеді. Келесі қиындықтың бірі, жоғарыдағы авторлардың зерттеулерінің техникалық салаға арналғанын көреміз, ал педагогика саласында, болашақ информатика пәндерінің мұғалімдерін даярлауда қарастырылмаған мәселе екені айқындалды.

Сурет 1 - Чат-бот интеграциясының артықшылықтары мен қиындықтары

Педагогикалық эксперимент Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің 6В01511-Информатика білім беру бағдарламасының 2-курс білім алушыларына «Заманауи программалау тілдері» пәнінің аясында жүргізілді. Эксперимент барысына 180 білім алушы қатысып, интеллектуалды оқыту жүйелеріне чат-ботты интеграциялауды үйренді. Эксперимент жүргізу барысы үш кезеңге бөлінді:

Жобалау: Білім алушылар интеллектуалды оқыту жүйелерінің негіздері жайлы, жүзеге асыруға қажетті аппараттық-программалық құралдар және чат-боттарды интеллектуалды оқыту жүйелеріне интеграциялау моделі жайлы білім алды.

Іске асыру: Пәннің аясында чат-боттарды құруға үйрету үшін программалаудың алгоритмі таныстырылды және жүзеге асыру тапсырмасы берілді.

Бағалау: чат-боттың жұмысын тестілеу, өнімділік көрсеткіштерін чат-боттың оқу нәтижелеріне, пайдаланушылардың қанағаттануына және қатысушылардың функционалды чат-боттарды жасау қабілетіне әсерін бағалау үшін талдау жасалынды.

Нәтижелер және талқылау

Чат-боттарды интеллектуалды оқыту жүйелеріне біріктіру маңызды қиындықтар мен мүмкіндіктерді тудырады. Негізгі мәселелерге табиғи тілді өңдеудің техникалық шектеулері және чат-боттың егжей-тегжейлі сұрауларды, әсіресе көп тілді параметрлерде дәл түсіндіру қабілетіне кедергі келтіруі мүмкін. Алайда, чат-боттар жеке қажеттіліктерге бейімделген нақты уақыттағы көмек пен қолдауды ұсына отырып, білім алушылардың белсенділігі мен қолжетімділігін арттырудың мүмкіндіктерін ұсынады.

Болашақ информатика мұғалімдерін интеллектуалды оқыту жүйелерінде чат-боттарды құру және енгізу бойынша тиімді оқыту құрылымдық және практикалық тәсілді қажет етеді. Чат-боттарды жасауға

арналған жасанды интеллекттің негізгі компоненттері табиғи тілді өңдеуді, машиналық оқыту алгоритмдерін және интеграциялық шеңберлерді қамтиды (Сурет 2).

Сурет 2 - Чат-бот құруға арналған жасанды интеллект технологиялары

Аталған технологиялар чат-боттарға пайдаланушылармен өзара әрекеттесуге, күрделі сұрауларды өңдеуге және нақты уақытта жауап беруге мүмкіндік береді. Әрқайсысын нақтылайтын болсақ:

Табиғи тілді өңдеу — чат-боттарға адам тәрізді мәтінді түсінуге және жасауға мүмкіндік беретін чат-бот байланысының негізі. Терең оқытуға негізделгендер сияқты жетілдірілген NLP үлгілері контекстті өңдей алады, ниетті анықтай алады және көптілді өзара әрекеттесуді реттей алады. Бұл әсіресе білім беру жүйелерінде қолданылатын чат-боттар үшін өте маңызды, себебі әр білім алушының сұраныстарын терең түсіну қажет.

Машиналық оқыту алгоритмдері өткен өзара әрекеттесуді талдау арқылы чат-боттарға уақыт өте келе жақсартуға мүмкіндік береді. Бақыланатын оқыту әдістері чат-боттарды сұраныстарға дұрыс жауап беруге үйретуге көмектеседі. GPT негізіндегі жүйелер сияқты алдын ала дайындалған үлгілермен интеграция олардың сөйлесу мүмкіндіктерін одан әрі арттырады.

Фреймворктер және API интерфейстері Gemini AI сияқты платформалар чат-боттарды тиімді енгізу үшін қажетті инфрақұрылымды қамтамасыз етеді. Бұл фреймворктар әзірлеу уақыты мен күрделілігін азайта отырып, көңіл-күйді талдауды, кілт сөзді шығаруды және нақты уақыттағы аударманы жасау функционалдық мүмкіндіктерді ұсынады.

Сөйлеуді және мәтінді талдау дауысты қолдайтын чат-боттар үшін сөйлеуден мәтінге және мәтіннен сөйлеуге технологиялар қолданылады.

Эксперимент жүргізу барысында білім алушылар барлық технологиялардың жұмысымен теориялық түрде таныстырылды. Дегенмен практикалық жүзеге асыруда чат-боттардың интеллектуалды оқыту жүйелеріне интеграциялауды үйрету үшін білім алушылардың Gemini жасанды интеллект көмегімен функционалды чат-бот жасау және оны білім беру платформасына біріктіру үшін техникалық дағдыларын жетілдіруге назар аударылды. Педагогикалық экспериментке қатысқан білім алушылар

Gemini жасанды интеллектті білім беру платформасына біріктірген чат-бот жобасын әзірлеу арқылы әртүрлі техникалық дағдылар мен білімдерге ие болды:

Жасанды интеллект интеграциясын қолдану:

- табиғи тілді өңдеу, көптілді қолдау және файлдарды өңдеу сияқты чат-бот функцияларын қосу үшін жасанды интеллект негізіндегі API интерфейстерін (Мысалы, Gemini ЖИ) пайдалануды түсіну.

- Пайдаланушылардың өзара әрекеттесуін және жауаптардың дәлдігін жақсарту үшін машиналық оқыту алгоритмдерін енгізу.

Веб-технологияларды тиімді пайдалану:

- Пайдаланушыға ыңғайлы дизайнға баса назар аудара отырып, веб-чатбот интерфейстерін құрылымдау үшін HTML тілін меңгеру.

- Интерфейс элементтерін сәндеу, жауап беретін макеттерді қамтамасыз ету және көрнекі түрде тартымды платформалар жасау ҮШІН CSS-ті меңгеру.

- Javascript-тегі динамикалық өзара әрекеттесуді, соның ішінде хабарламаларды өңдеуді, API қоңырауларын және файлдарды жүктеуді басқару.

Көптілді жүйені жобалау:

- Тілдерді үздіксіз ауыстыруға, орыс, қазақ және ағылшын тілдерін қолдайтын әртүрлі пайдаланушы базаларына бейімделуге қабілетті чат-боттарды жобалау.

Нәтижесінде білім алушылар құрастырған чат-ботты пайдаланудың қарапайымдылығына, интерактивті мүмкіндіктерін тестілеп, мүмкіншіліктері мен қиындықтарына талдау жасады. Мысалы, жүктелген сурет бойынша ақпарат беруіне сұрау жіберілді, дегенмен жауап қысқа форматта берілді, ары қарай толықтай беруін сұраған кезде, суреттің әрбір элементіне жауап берілді (Сурет 2).

Сурет 3 - Чат-ботты тестілеу кезеңі

Зерттеу нәтижелері интеллектуалды оқыту жүйелеріндегі трансформациялық құралдар ретінде чат-боттардың әлеуетін көрсетеді. Олардың нақты уақыт режимінде жекелендірілген көмек көрсету қабілеті оқуға қатысу мен нәтижелерді арттырады. Нәтижелер сонымен қатар чат-боттарды білім беру платформаларына тиімді біріктіру үшін білім алушылардың техникалық дағдылармен жабдықтаудың маңыздылығын көрсетеді. Дегенмен болашақта келесі мәселелерді шешуді қарастыру жоспарланды:

- Күрделі сұрауларды өңдеу үшін табиғи тілді өңдеуді жетілдіру.
- Үздіксіз интеграцияның білім беру мақсаттарына сәйкестігін қамтамасыз ету.
- Әртүрлі оқу орталарын қолдау және әділ пайдалануды қамтамасыз ету үшін қолжетімділікті арттыру.

Қорытынды

Педагогикалық эксперимент интеллектуалды оқыту жүйелерін дамытудағы чат-боттардың маңызды рөлі зерттеу сұрақтары аясында жүргізілді. Чат-боттардың бейімделгіш, интерактивті және инклюзивті оқу тәжірибесін құрудағы маңызды құрал екені айқындалып, эксперимент барысында Gemini жасанды интеллект сияқты технологияларды пайдалана отырып, білім алушылар белсенділікті арттыратын нақты уақыттағы жекелендірілген чат-бот құруды және қолдануды үйренді. Негізгі жетістіктерге білім алушылардың веб-технологиялар мен көптілді мүмкіндіктерді чат-бот дизайнына сәтті интеграциялауы, білім беру орталарында осы құралдардың орындылығын көрсетуі кірді.

Табиғи тілді өңдеуді оңтайландыру және деректердің құпиялылығын қамтамасыз ету сияқты мәселелерге қарамастан, эксперимент білім алушылардың үлгерімін жақсарту және әртүрлі білім беру қажеттіліктерін ауқымды қолдау мүмкіндіктерін ашты. Оқытудың құрылымдық тәсілі болашақ информатика мұғалімдеріне сыни техникалық дағдыларды игеруге және чат-бот технологиясының педагогикалық салдарын бағалауға мүмкіндік берді. Бұл түсініктер техникалық инновациялар мен практикалық қолдану арасындағы алшақтықты жою арқылы заманауи білім беруде чат-боттарды тиімді енгізудің жол картасын жасауға ықпал етеді. Білім беру мекемелері чат-боттардың функционалдығын жақсарту және олардың әртүрлі оқу орталарына үздіксіз интеграциялануын қамтамасыз ету үшін қосымша зерттеулер қажет. Сондықтан зерттеу тақырыбы бойынша болашақта зерттеу тақырыбына келесідей ұсыныстар беріледі:

- чат-боттың дәлдігі мен бейімделуін жақсарту үшін табиғи тілді өңдеудің жетілдірілген алгоритмдерін жасау;
- чат-ботқа негізделген жүйелерді пайдалануды оңтайландыру бойынша тренингтер өткізу;
- этикалық және инклюзивті чат-бот қолданбаларын әзірлеу үшін пәнаралық топтармен бірлесіп жұмыс істеу.

ӘДЕБИЕТ

[1] Merigo J. M. et al. Thirty years of the International Journal of Intelligent Systems: A bibliometric review // International Journal of Intelligent Systems. – 2017. – Vol. 32, № 5. – P. 526 – 554. Access mode - URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/int.21859> [Date of access: 04. 12. 2024].

[2] Зырянов В.К., Смагулова М.М., Жаксылыкова А.Б. Сравнительный анализ эффективности онлайн и традиционного форматов обучения иностранному языку // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана. Серия «Педагогические науки». - Алматы, 2023. –No 1(68). –С. 207–221. – Режим доступа – URL: <https://bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz/index.php/j1/article/view/667> [Дата обращения: 04. 12. 2024]

[3] Otay İ. A Review on Intelligent Systems in Research and Development // Intelligent Techniques in Engineering Management: Theory and Applications. – 2015. – P. 79 – 106. - Access mode:URL:https://www.researchgate.net/publication/281783895_A_Review_on_Intelligent_Systems_in_Research_and_Development_Intelligent_systems_in_Managemen [Date of access: 04. 12. 2024].

[4] Yangqi Lin., Qian Luo., Yuzhao Qian. Investigation of Artificial Intelligence algorithms in education // Applied and Computational Engineering – 2023. – Vol. 15, № 2. – P. 26 – 34. - Access mode -URL: <http://dx.doi.org/10.54254/2755-2721/16/20230886> [Date of access: 04. 12. 2024].

[5] Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – 2007, 27 шілде. – № 319. - Кіру режимі - URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> [Қаралған күні: 04. 12. 2024].

[6] Жасанды интеллектті дамытудың 2024 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің жарлығы. – 2024, 24 шілде. – № 592. - Кіру режимі -URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2400000592> [Қаралған күні: 04. 12. 2024].

[7] Umirzakova Zh., Yotsov V. Роль чат-бота для организации студенто-ориентированного подхода в образовательном процессе // Вестник КазНУ. Серия «Педагогические науки». – Алматы, 2023. -No 2(75). –С. 161-172. - Режим доступа - URL: <https://bulletin-pedagogic-sc.kaznu.kz/index.php/1-ped/article/view/1699> [Дата обращения: 04. 12. 2024]

[8] Shawar B. A., Atwell E. Chatbots: Are they really useful? LDV Forum // Journal for Computational Linguistics and Language Technology. – 2007. – Vol. 22, № 1. – P. 29 – 49. Access mode -URL: <https://doi.org/10.14652/2007-1-5> [Date of access: 04. 12. 2024].

[9] Беркимбаев К., Салыбекова Н., Оразалина Ж. Оқу үдерісінде жобалық іс-әрекет түрін қолданудың әдістемелік негізі // Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы. - 2021. - No 4 (63) – Б. 145– 164. - Кіру режимі -URL: DOI 10.48371/PEDS.2021.63.4.013 [Қаралған күні: 04. 12. 2024].

[10] Britz J. The evolution of chatbots: From basic automation to advanced AI // TechPress. – 2023. – Vol. 2, № 5. – P. 52 – 62. - Access mode -URL: DOI:10.12783/dtce/aicae2019/31439 [Date of access: 04. 12. 2024].

[11] Woolf B.P. Building intelligent interactive tutors: Student-centered strategies for revolutionizing e-learning // Routledge. – 2021. – Vol. 3, № 15. – P. 36 – 44. - Access mode -URL: DOI:10.1016/B978-0-12-373594-2.X0001-9 [Date of access: 04. 12. 2024].

[12] VanLehn K. The relative effectiveness of human tutoring, intelligent tutoring systems, and other tutoring systems // Educational Psychologist. – 2011. – Vol. 46, № 4. – P. 197 – 221. – Access mode -URL: DOI:10.1080/00461520.2011.611369 [Date of access: 04. 12. 2024].

[13] Siau K., Yang Y. Impact of artificial intelligence, robotics, and machine learning on education // Education and Information Technologies. – 2017. – Vol. 22, № 2. – P. 747 – 768. – Access mode-URL: https://www.researchgate.net/publication/317241468_Impact_of_Artificial_Intelligence_Robotics_and_Automation_on_Higher_Education [Date of access: 04. 12. 2024].

[14] Kim Y., Park S. Adaptive learning and AI chatbots in education // Journal of Educational Technology. – 2020. – Vol. 45, № 3. – P. 287 – 310. - Access mode -URL: <https://educationaltechnologyjournal.springeropen.com/articles/10.1186/s41239-023-00426-1> [Date of access: 04. 12. 2024].

[15] Gonzalez J. Virtual classrooms with chatbots: A case study // Computers in Education. – 2017. – Vol. 56, №. 5. – P. 423 – 439. - Access mode -URL: <https://educationaltechnologyjournal.springeropen.com/articles/10.1186/s41239-023-00426-1> [Date of access: 04. 12. 2024].

REFERENCES

[1] Merigo J. M. et al. Thirty years of the International Journal of Intelligent Systems: A bibliometric review // International Journal of Intelligent Systems. – 2017. – Vol. 32, № 5. – P. 526 – 554. Access mode - URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/int.21859> [Date of access: 04. 12. 2024].

[2] Zyryanov V.K., Smagulova M.M., Zhaksylykova A.B. Sravnitel'nyy analiz effektivnosti onlajn i tradicionnogo formatov obucheniya inostrannomu yazyku (Comparative analysis of the effectiveness of online and traditional formats of teaching a foreign language) // Izvestiya KazUMOiMYA imeni Abylay hana. Seriya «Pedagogicheskie nauki». - Almaty, 2023. -No 1(68). –S. 207-221. - Rezhim dostupa – URL: <https://bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz/index.php/j1/article/view/667> [Data obrashcheniya: 04. 12. 2024] [in Rus].

[3] Otay İ. A Review on Intelligent Systems in Research and Development // Intelligent Techniques in Engineering Management: Theory and Applications. – 2015. – P. 79 – 106. - Access mode-URL: https://www.researchgate.net/publication/281783895_A_Review_on_Intelligent_Systems_in_Research_and_Development_Intelligent_systems_in_Managemen [Date of access: 04. 12. 2024].

[4] Yangqi Lin., Qian Luo., Yuzhao Qian. Investigation of Artificial Intelligence algorithms in education // Applied and Computational Engineering – 2023. – Vol. 15, № 2. – P. 26 – 34. - Access mode -URL: <http://dx.doi.org/10.54254/2755-2721/16/20230886> [Date of access: 04. 12. 2024].

[5] Kazakstan Respublikasynyn «Bilim turaly» Zany. – 2007, 27 shilde.

– № 319. - Kiru rezhimi - URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> [Qaralğan kыni: 04. 12. 2024]. [in Kaz].

[6] Zhasandy intellekti damytudyn 2024 – 2029 zhyldarga arналған tyzhyrymdamasyn bekitu turaly // Kazakstan Respublikasy Ykimetinin zharlygy. – 2024, 24 shilde. – № 592. - Kiru rezhimi <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P24000000592> [Qaralğan kыni: 04. 12. 2024]. [in Kaz].

[7] Umirzakova Zh., Yotsov V. Rol' chat-bota dlya organizacii studento-orientirovannogo podhoda v obrazovatel'nom processe (The role of a chatbot for organizing a student-centered approach in the educational process) // Vestnik KazNU. Seriya "Pedagogicheskie nauki". – Almaty, 2023. -No 2(75). –С. 161-172. - Rezhim dostupa – URL: <https://bulletin-pedagogic-sc.kaznu.kz/index.php/1-ped/article/view/1699> [Data obrashcheniya: 10. 12. 2023] [in Rus].

[8] Shawar B. A., Atwell E. Chatbots: Are they really useful? LDV Forum // Journal for Computational Linguistics and Language Technology. – 2007. – Vol. 22, № 1. – P. 29 – 49. Access mode -URL: <https://doi.org/10.14652/2007-1-5> [Date of access: 04. 12. 2024].

[9] Berkimbaev K., Salybekova N., Orazalina J. Oqu üderisinde jobalyq is-äreket türin oldanudyñ ädistemelik negızı (Methodological basis for the application of the type of project activity in the educational process) // Abylai han atyndağy QazHQjÄTU Habarşysy. - 2021. - No 4 (63) – s. 145-164. Kiru rezhimi: OI 10.48371/PEDS.2021.63.4.013[Qaralğan kыni:04. 12. 2024]. [in Kaz].

[10] Britz J. The evolution of chatbots: From basic automation to advanced AI // TechPress. – 2023. – Vol. 2, № 5. – P. 52 – 62. - Access mode -URL: DOI:10.12783/dtce/aicae2019/31439 [Date of access: 04. 12. 2024].

[11] Woolf B.P. Building intelligent interactive tutors: Student-centered strategies for revolutionizing e-learning // Routledge. – 2021. – Vol. 3, № 15. – P. 36 – 44. - Access mode -URL: DOI:10.1016/B978-0-12-373594-2.X0001-9 [Date of access: 04. 12. 2024].

[12] VanLehn K. The relative effectiveness of human tutoring, intelligent tutoring systems, and other tutoring systems // Educational Psychologist. – 2011. – Vol. 46, № 4. – P. 197 – 221. – Access mode -URL: DOI:10.1080/00461520.2011.611369 [Date of access: 04. 12. 2024].

[13] Siau K., Yang Y. Impact of artificial intelligence, robotics, and machine learning on education // Education and Information Technologies. – 2017. – Vol. 22, № 2. – P. 747 – 768. – Access mode-URL: https://www.researchgate.net/publication/317241468_Impact_of_Artificial_Intelligence_Robotics_and_Automation_on_Higher_Education [Date of access: 04. 12. 2024].

[14] Kim Y., Park S. Adaptive learning and AI chatbots in education // Journal of Educational Technology. – 2020. – Vol. 45, № 3. – P. 287 – 310. - Access mode -URL: <https://educationaltechnologyjournal.springeropen.com/articles/10.1186/s41239-023-00426-1> [Date of access: 04. 12. 2024].

[15] Gonzalez J. Virtual classrooms with chatbots: A case study // Computers in Education. – 2017. – Vol. 56, №. 5. – P. 423 – 439. - Access mode -URL: <https://educationaltechnologyjournal.springeropen.com/articles/10.1186/s41239-023-00426> [Date of access: 04. 12. 2024].

РОЛЬ ЧАТ-БОТОВ В РАЗВИТИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ: РЕЗУЛЬТАТ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА

Зулпыхар Ж.Е.¹, *Есіркеп А.Н.², Нурбекова Г.Ф.³

^{1,*2,3}Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан

Аннотация. Статья посвящена изучению роли чат-ботов в повышении функциональности интеллектуальных систем обучения, основанных на технологиях искусственного интеллекта. Потенциал Чат-ботов рассматривается как виртуальные преподаватели, которые обеспечивают адаптивную, персонализированную и интерактивную поддержку как в асинхронном, так и в дистанционном обучении. Работа актуализирована требованиями цифровизации образования и положениями законодательства Республики Казахстан, включая концепцию развития искусственного интеллекта (2024-2029 годы). Основная цель-разработать структуру обучения для обучения будущих учителей информатики проектированию и использованию чат-ботов. Исследование включает анализ трудностей и возможностей интеграции чат-ботов в образовательную среду, а также определение эффективных технологий искусственного интеллекта для подготовки педагогических кадров. Оценка эффективности Чат-бота в образовательной среде проводилась как педагогический эксперимент, совершенствующий технические навыки обучающихся в веб-разработке, интеграции API и обработке естественного языка. Проведен анализ влияния чат-бота на системы образования в мировом опыте, а также методов реализации с помощью технологий искусственного интеллекта. Обоснована актуальность нормативно-правовых документов в стране. В статье также подчеркивается необходимость формирования новых профессиональных компетенций будущих учителей информатики, соответствующих требованиям современного цифрового образования. Предлагаемая структура обучения направлена на развитие у студентов навыков проектирования, внедрения чат-ботов, что способствует их готовности работать в онлайн и гибридных форматах образовательной среды. Результаты способствуют росту отрасли искусственного интеллекта в образовании, демонстрируя преобразующий потенциал чат-ботов в персонализированном обучении. Gemini ориентирован на демонстрацию потенциала технологий искусственного интеллекта в изменении образовательной практики.

Ключевые слова: чат-боты, интеллектуальные системы обучения, искусственный интеллект, образовательный процесс, будущие учителя информатики, персонализированное обучение, виртуальный репетитор, эффективность

THE ROLE OF CHATBOTS IN THE DEVELOPMENT OF INTELLIGENT LEARNING SYSTEMS: THE RESULT OF A PEDAGOGICAL EXPERIMENT

Zulpykhar Zh.E.¹, *Yessirkep A.N.², Nurbekova G.F.³

^{1,*2,3}L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. The article is devoted to the study of the role of chatbots in increasing the functionality of intelligent learning systems based on artificial intelligence technologies. The potential of chatbots is seen as virtual tutors that provide adaptive, personalized and interactive support in asynchronous and distance learning. The work was updated with the requirements of digitalization of education and the provisions of the legislation of the Republic of Kazakhstan, including the concept of development of artificial intelligence (2024-2029). The main goal is to develop a training structure for teaching future computer science teachers to design and use chatbots. The study includes an analysis of the difficulties and possibilities of integrating chatbots into the educational environment, as well as the identification of effective artificial intelligence technologies for training teaching staff. The evaluation of the effectiveness of the chatbot in the educational environment was carried out as a pedagogical experiment that improves the technical skills of students in web development, API integration and natural language processing. The analysis of the impact of chatbots on educational systems in world practice, as well as methods of implementation using artificial intelligence technologies, was carried out. The relevance of legal and regulatory documents in the country is substantiated. The article also highlights the need to form new professional competencies of future computer science teachers that meet the requirements of modern digital education. The proposed training structure is aimed at developing students' skills in designing, implementing chatbots, which contributes to their readiness to work in online and hybrid formats of the educational environment. The results are driving the growth of the artificial intelligence industry in education, highlighting the transformative potential of chatbots in personalized learning. Gemini is focused on demonstrating the potential of artificial intelligence technologies to change educational practices.

Key words: chatbots, intelligent learning systems, artificial intelligence, educational process, future computer science teachers, personalized learning, virtual tutor, efficiency

Авторлар туралы мәлімет:

Зулпыхар Жандос Енсебекұлы – п.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Информатика кафедрасының меңгерушісі, қауымдастырылған профессор, e-mail: astzhan@gmail.com

Есіркеп Аппақ Нұрланқызы – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Информатика кафедрасының «8D01511 – Информатика» білім беру бағдарламасының 3 курс докторанты, e-mail: appak.yessirkep17@gmail.com

Нурбекова Гульмира Фазылгаламовна – PhD, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Информатика кафедрасының қауымдастырылған профессор м.а., e-mail: gulnurfaz@mail.ru

Информация об авторах:

Зулпыхар Жандос Енсебекұлы – к.п.н., Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ассоциированный профессор, заведующий кафедрой информатики, e-mail: astzhan@gmail.com

Есіркеп Аппак Нұрланқызы – Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, докторант 3 курс по ОП «8D01511 – Информатика», e-mail: appak.yessirkep17@gmail.com

Нурбекова Гульмира Фазылгаламовна – PhD, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, и.о. ассоциированный профессор, e-mail: gulnurfaz@mail.ru

Information about authors:

Zulpykhar Zhandos Ensebekulu – candidate of pedagogical sciences, L.N. Gumilyov Eurasian National University, associate professor, head of the department of Computer Science, e-mail: astzhan@gmail.com

Yessirkep Appak Nurlankyzy – L.N. Gumilyov Eurasian National University, 3 st year doctoral student of the specialty «8D01511 – Computer Science», e-mail: appak.yessirkep17@gmail.com

Nurbekova Gulmira Fazylgalamovna – PhD, L.N. Gumilyov Eurasian National University, associate professor department of Computer Science, e-mail: gulnurfaz@mail.ru

Мақала түсті: 2 желтоқсан 2024

З Бөлім.
ЭТНОПЕДАГОГИКА. МЕКТЕП ЖӘНЕ
МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ПЕДАГОГИКА
Раздел 3.
ЭТНОПЕДАГОГИКА. ШКОЛЬНАЯ И ДОШКОЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА
Part 3.
ETHNOPEDAGOGY. SCHOOL AND PRESCHOOL PEDAGOGY

УДК 372.3/.4

МРНТИ 14.23.17

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.032>

**PLAYFUL LEARNING И ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
БИБЛИОМЕТРИЧЕСКОЕ КАРТИРОВАНИЕ
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ (2004-2024)**

*Иминова Ю.Б.¹, Бекмагамбетова Р.К.²,

Арзанбаева Б.О.³, Жубандыкова А.М.⁴

*^{1,2}НАО «Казахский национальный
педагогический университет имени Абая»,
Алматы, Казахстан

^{3,4}НАО «Казахский национальный женский
педагогический университет»,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье авторами проведено библиометрическое картирование исследовательской литературы (2004-2024) playful learning и дошкольное образование. Цель данного библиометрического обзора – проведение систематического картирования тенденций исследований в области playful learning в дошкольном образовании за последние 20 лет с использованием метаданных, извлеченных из базы данных Web of Science. Поиск охватывал период с 2004 по 2024 год и проводился в течение трех недель декабря 2024 года. Изначально при осуществлении поиска база WoS предоставила в общей сложности 1 445 555 публикаций. Далее поиск был отфильтрован по следующим показателям: Review Article, период с 2004 по 2024 год, по категориям «Education Educational Research», «Education Scientific Disciplines» согласно которым авторы получили 981 публикацию, которые в конечном итоге были сохранены и использованы в анализе в данном исследовании. Данный подход направлен на сбор метаданных с базы WoS для более широкого изучения вопроса playful learning в дошкольном образовании.

Подсчет частот использовался для выявления тенденций динамики публикаций и цитирования исследований в области playful learning и дошкольного образования. Ранжированные частоты публикаций и цитирования данных использовались для определения ведущих авторов, организаций, стран, а также основных журналов и публикаций в данной области с помощью программного обеспечения VOSViewer версии 1.6.20. Так, с помощью данной программы были проанализированы следующие категории: тенденции в данных по публикациям и цитированию; основные журналы и публикации; ведущие авторы, организации и страны/территории; дисциплины, лежащие в основе исследований в области игрового обучения и дошкольного образования. Подробный отчет по данным категориям представлен в исследовании.

Ключевые слова: playful learning, игра, образование, дошкольное образование, обучение через игру, библиометрический анализ, литературный обзор, научное картографирование, VOSViewer

Введение

Вопрос, который на сегодняшний день затрагивает большинство педагогов, исследователей, ученых и конечно же самих родителей, заключается в том, как обучать детей XXI века, чтоб наилучшим образом подготовить их к миру, характеризующийся растущей глобализацией и развитием технологий. При этом помимо конкретных академических навыков или содержания, дети должны научиться сотрудничать, общаться, проявлять критическое мышление и творчески мыслить [1].

Развитию вышеперечисленных качеств может по праву способствовать игра. При этом необходимо отметить, что игра – это неуловимый, сложный для определения термин, при представлении о котором у каждого человека возникает свой образ. Можно представить детей, которые бросают мяч или лазают по деревьям, создают новые формы развлечений и т.п. Независимо от того, какой образ игры предпочитает ребенок, научные факты и доказательства свидетельствуют о том, что игра положительно влияет на его развитие. Действия, которые для взрослых кажутся легкомысленными и ненужными, на самом деле обеспечивают будущее поколение академическим и социальным преимуществами. Психолого-педагогическая литература показывает общие положительные преимущества игры и для «целостного развития ребенка», представленного в playful learning. Игра – это канал, через который дети развивают социальные и когнитивные навыки, для того, чтобы научиться учиться [2].

Несмотря на хорошо документированные доказательства того, что игра стимулирует возможности обучения, она постепенно исчезает из жизни детей дошкольного возраста, по ряду причин, основанных на экономических и социально-политических ценностях. Сегодня детство сталкивается с экзистенциальным кризисом. Многие родители и законные представители обеспокоены тем, сколько времени их дети проводят за экраном устройства. Также представления о том, что ребенок должен

освоить в школе, сегодня внедряется в программу дошкольного образования, что предполагает раннее начало формального обучения [2]. Как показывают исследования эти изменения призваны помочь детям, т.е. дошкольные организации, преподающие академические программы, которые когда-то были предназначены для начальной школы, пытаясь тем самым сократить разрыв в успеваемости и подготовить к формальному обучению; однако, если ребенок еще не готов к обучению и не может усвоить строгие академические программы, то соответственно не сможет усвоить пользу от занятий [3].

Напротив, дошкольные организации, которые способствуют целостному развитию личности ребенка, навыкам готовности к обучению и акцентируют внимание на социально-эмоциональные, физические и когнитивные потребности детей, начинают готовить к изучению строгих академических программ по достижению и готовности к их изучению, делая процесс мягким и безболезненным. В целом, современные дошкольные организации настороженно относятся к понятию «свободная игра», которое вполне может подготовить детей к дальнейшему обучению.

Проблема, с которой сталкиваются дети, по сути, пронизана благими намерениями – мы (взрослые) вооружаем детей заданиями, занятиями связанных с положительным ростом и развитием, благодаря которым они должны получить пользу. Однако некоторые исследования показывают, что участие детей дошкольного возраста в структурированных и обогащенных занятиях не всегда предсказывает их когнитивные, социальные, физические результаты [4]. Дети на самом деле преуспевают, когда им предлагают баланс между свободой неструктурированного времени для исследования и самостоятельного управления своим обучением и более целенаправленными занятиями. Ограничивая или убирая игру, мы можем способствовать росту стресса и тревожности [5]. Игра предлагает детям контекст, в котором они могут применять то, чему научились в другом месте, в безопасной среде и в новом контексте, тем самым позволяя им развивать собственную активность и навыки [6].

Определение playful learning (обучение через игру). Игра, как известно, трудно поддается определению [7, 8]. С социокультурной точки зрения игра считается желаемой деятельностью, включающей как правила, так и воображения. В этой связи, для того, чтобы правильно организовать целостное развитие ребенка, необходимо знать закономерности его физиологического развития (в частности зрительно-моторного, образно-понятийного, логического мышления, памяти, восприятия, и речи) [9]. Сторонники игры рассматривают ее как забавную или радостную, внутренне мотивированную, уникальную или гибкую, творческую и содержащую свободную структуру или форму правил, и представили 5 характеристик игры [7, 10]:

- радость;
- активное участие;
- смысл или актуальность;

- социальное взаимодействие;
- повторение и разнообразии.

Также авторы отмечают, что в игре не обязательно должны присутствовать все характеристики, для того чтобы организованная деятельность считалась игровой, однако она принесет наибольшую пользу развитию ребенка, если будет интегрирована в обучение.

Почему именно *playful learning* (обучение через игру)? Рассмотрим ключевые определения «игра», «игровой», «обучение», «обучение через игру».

Понятие «игра» (*Play*) характеризуется так «...существует множество видов игр – игры-драматизации, сюжетно-ролевые игры, соревновательные игры, онлайн-игры, игры с домашними животными и другие. В игру играют люди со всех уголков мира, как дети, так и взрослые. В связи с чем, дать точное определение понятию игра довольно сложно. В широком смысле игра людей выбрана и направляется игроками, включает в себя воображение и получая удовольствие. Рассматривая детскую игру в зависимости от области ее изучения, многие авторы уточняли ее определение. Так как игра в большей степени преобладает в дошкольном возрасте, принято считать, что она является ведущим видом деятельности дошкольников. Л.С. Выготский рассматривает основу детского творчества в игре, указывая, что это «психическая функция, имеющая великое значение для общего развития и взросления ребенка». В настоящее время, в статье 31 Конвенция о правах ребенка ООН говорится: «Государства-участники признают право ребенка на отдых и досуг, право участвовать в играх и развлекательных мероприятиях, соответствующих его возрасту, и свободно участвовать в культурной жизни и заниматься искусством» [11], то есть рассматривается позиция ребенка в изучении социального мира через динамичное взаимодействие с окружающей средой, в частности с людьми, предметами и объектами, направленных на развитие речевых, двигательных, эмоциональных, социальных и когнитивных способностей детей дошкольного возраста. На основании вышеизложенного, игру мы понимаем не только как деятельность, но и образ мышления, что направляет на определение «игровой» [12, с. 17].

Понятие «игровой» (*Playful*) характеризуется так «...образ мышления, при котором человек склонен рассматривать ситуации и действия как содержащие возможности для руководства, исследования и получения удовольствия. Игровое мышление – это активный ингредиент, который превращает действия и впечатления в игру. Но то что для одного является игрой, для другого это может быть вовсе не так. К примеру, для некоторых сидеть перед пианино – это игра, а для других это может стать тяжелой работой. Различия в том, воспринимается ли это занятие как игровое или нет» [12, с. 17].

Понятие «обучение» (*Learning*) характеризуется так «...процесс и результат направленный на решение проблемы/создание продукта оказывающие влияние на культуру. Обучение – это не просто передача

определенного объема знаний, а скорее следствие мышления. Для того, чтобы процесс обучения происходил, воспитанникам необходимо думать о содержании того, что они изучают. Обучение является не только когнитивным процессом, оно включает и эмоции. Основываясь на исследовании нейробиолога Mary Helen Immordino-Young было отмечено «Эмоции – это то, где обучение начинается или, как это часто бывает, там, где оно заканчивается. Другими словами, «Нейробиологически буквально невозможно глубоко думать о вещах, которые вас не волнуют». И соответственно камнем преткновения в продвижении игрового обучения является комментарий: «Я вижу, что они играют, но чему они учатся?». Отсюда вытекает следующее понятие как «обучение через игру» [12, с. 17].

Понятие «обучение через игру» (Playful learning) характеризуется так «...игровое обучение происходит тогда, когда учебные цели взрослого (воспитатель, родитель) совпадают с интересами и любопытством детей. В таких ситуациях воспитанники сами руководят своим обучением, исследуют неизведанное и получают радость от обучения. Объединяя познание и эмоции, а также физические и социальные аспекты обучения, Playful learning является эффективной стратегией поддержки обучения. Игра как правило устанавливает определенные правила, которым необходимо придерживаться. Обучение через игру не означает хаос, а скорее взрослые (воспитатель, родитель) и дошкольники вместе создают траекторию обучения. Педагогам необходимо создать условия обучения отражающие интересы и потребности детей в свободной игре, что дает возможность педагогам применять стили обучения учитывая учебные предпочтения воспитанников с целью улучшения их мыслительных навыков, моделирования ситуаций и предоставления детям выбора в применении тех схем знаний, которые будут способствовать открытию новых знаний. Данный содержательный и увлекательный опыт поможет детям сформировать мышление высокого порядка, что является более эффективным, нежели механическое заучивание или запоминание» [12, с. 18].

Playful learning и дошкольное образование. Трансформация системы дошкольного образования в мире, направлена на изменение подходов к процессам воспитания и обучения: овладение навыками совместной игры, трудовой деятельности, организованности детского мышления, приемы организации воспитательно-образовательного процесса, создание без барьерной развивающей среды, трансформируемые игровые зоны будут способствовать развитию физических, социальных, эмоциональных, коммуникативных, познавательных навыков. И задача современного дошкольного образования сделать так, чтоб дети меньше сидели за партами, и больше изучали окружающий мир через игры.

Для определения эффективности «Playful learning» нами проанализированы основные принципы, выявленные группой исследователей Ben Mardell, Jen Ryan, Mara Krechevsky, Megina Baker, Savannah Schulz, Yvonne Liu Constant [12]:

Игра способствует обучению (в процессе игры ребенок увлечен, расслаблен, и возможно испытывает трудности – такое состояние ума способствует обучению. Через игру дети и взрослые предлагают идеи, проверяют теорию, экспериментируют, лучше понимают социальные отношения. В процессе игры развивается свобода действий. Исследуя неизведанное, дети и взрослые развивают воображение, учатся справляться с неопределенностью. При этом не все обучение может быть игровым, и не каждый момент игры предполагает обучение);

Обучение через игру требует конкретной цели (игровое обучение всегда имеет конкретную цель, успех которой связан с результатом игры. Целенаправленная игра способствует проявлению интереса, определению сильных сторон детей);

Обучение в игровой форме универсально, но формируется под влиянием культуры (игра универсальна, т.е. дети играют как в городе, так и в сельской местности. При этом с кем они играют, как и где играют, в каком возрасте определяется культурой. То, что верно для игры, верно и для игрового обучения: игровое обучение универсально (все люди могут учиться через игру), и то, как игровое обучение проявляется в группе, дошкольной организации определяется культурой);

Игровое мышление занимает центральную роль в игровом обучении (образ мышления – это установки и убеждения, которые влияют на то, как люди подходят к ситуации. Игровость как образ мышления предполагает поиск возможностей для лидерства, исследования и получения удовольствия в процессе игры. Активизация и культивирование игрового мышления, при котором воспитатели и воспитанники рассматривают дошкольную организацию как место, где можно руководить процессом обучения, исследовать неизведанное и находить радость в обучении, что в свою очередь занимает центральное место в игровом обучении).

Так Playful Learning «Обучение через игру» происходит при создании развивающей предметно-пространственной среды, в которой игра является естественным средством изучения и открытия новых понятий. В такой среде обучения детям предоставляются материалы и возможности для исследования, экспериментирования и участия в процессе свободной игры. Playful Learning эффективно использует силу активного (сосредоточенного), увлекательного (не отвлекающего) мышления, что приводит к повышению эффективности обучения. Playful Learning - это педагогический подход, в котором используются игровые инструменты, тактики и приемы для вовлечения воспитанников в углубленное обучение.

Настоящее исследование: картографирование исследований игрового обучения и дошкольного образования. Систематические обзоры и контент-анализ предлагают значимые идеи по теме, методологии, теоретическим и практическим основам исследований playful learning и дошкольное образование. Однако объем исследований, которые возможно изучить с помощью данного подхода ограничен, а сам процесс занимает достаточное количество времени. Альтернативным подходом к картированию в

области исследований является библиометрический обзор, который использует «набор количественных методов, используемых для измерения, отслеживания и анализа печатной научной литературы». Библиометрические обзоры литературы могут обрабатывать значительно больший объем исследований, опубликованных за более длительный период времени, с меньшими затратами и ресурсов, обеспечивая при этом всестороннюю картину развития и текущего состояния области. Библиометрический анализ использует закодированную библиографическую информацию в научных базах данных (например, Web of Science, Scopus, PsycINFO, ERIC) с целью изучения тенденций в данных о публикациях и цитировании, вклада авторов, организаций и стран в развитие области и сетей научного сотрудничества между ними, а также распределения публикаций по журналам и дисциплинам [13]. Как показывает проведенный анализ, в базе Web of Science имеются исследования систематических и литературных обзоров, а вот библиометрического обзора литературы по теме исследования нет. Настоящее исследование направлено на то, чтобы предоставить общую картину текущего состояния и развития исследований playful learning, особенно в сфере дошкольного образования, за последние 20 лет.

Материалы и методы

Создание набора данных. Поиск охватывает период с 2004 по 2024 год и проводился в течение трех недель декабря 2024 года. В данном обзоре применены четыре индекса цитирования в базе данных Web of Science: The Science Citation Index Expanded, The Social Sciences Citation Index и The Arts & Humanities Citation Index, Emerging Sources Citation Index. Базу данных введено пять ключевых терминов для создания репрезентативного корпуса документов для исследования: «playful learning», «play», «play based learning», «preschool education», «early childhood» («игровое обучение», «игра», «обучение через игру», «дошкольное образование», «раннее детство»).

Изначально при осуществлении поиска база WoS выдала в общей сложности 1 445 555 публикаций. Далее поиск был отфильтрован по следующим показателям: Review Article, период с 2004 по 2024 год, по категориям «Education Educational Research», «Education Scientific Disciplines» согласно которым мы получили 981 публикацию, которые в конечном итоге были сохранены и использованы в анализе в данном исследовании. Никаких языковых ограничений при поиске не применялось. Для каждого сохраненного документа авторы извлекли библиометрические метаданные, касающиеся года публикации, количества цитат, автора, организации, страны, журнала и цитируемых ссылок. Также извлечены название, аннотация и ключевые слова документов.

Данный подход направлен на сбор метаданных с базы WoS для более широкого изучения вопроса playful learning в дошкольном образовании. Однако ни один библиометрический обзор литературы не может дать идеального снимка области или дисциплины. Ограничением стратегии

поиска является то, что поиск, по ключевым словам, проводился исключительно в базе данных WoS. Кроме того, в обзор были включены только рецензируемые журнальные статьи, оставив без внимания другие типы публикаций, таких как главы книг, материалы конференций и иная литература которая возможно тоже содержит необходимые сведения. Таким образом, данные проанализированные в этом исследовании, не представляют собой совокупность исследований, проведенных в области playful learning и дошкольного образования, что ограничивает объем исследования. Результаты, полученные в ходе исследования, следует интерпретировать с осторожностью, поскольку они, вероятно отражают исследовательские перспективы и подходы к playful learning и дошкольному образованию, которые являются доминирующими в определенных контекстах и областях. Тем не менее, мы утверждаем, что подход к поиску, принятый в исследовании, обеспечивает ценный подход к изучению playful learning и дошкольного образования, и считаем, что настоящее исследование дает интересные идеи о развитии и текущем состоянии в данной области.

Анализ данных. Подсчет частот использовался для выявления тенденций динамики публикаций и цитирования исследований в области playful learning и дошкольного образования. Ранжированные частоты публикаций и цитирования данных. Программное обеспечение VOSViewer версии 1.6.20 использовались для изучения и визуализации между авторами, организациями, странами, журналами и ключевыми словами в базе данных. VOSViewer — это свободно распространяемое программное обеспечение (www.vosviewer.com) для построения и визуализации библиометрических карт на основе сетевых данных [14]. В программном обеспечении узлы являются объектами интереса и представляют авторов, организаций, страны, журналы и ключевые понятия. Связь — это соединение между двумя узлами (например, два исследователя, совместно пишущих публикацию), имеющее силу, выраженную в числовом значении. Чем сильнее связь, тем выше это значение. Узлы и связи вместе составляют сети или кластеры.

На библиометрической карте размер узла отражает возникновение элемента (например, автор, журнал, ключевое слово), цвет узла обозначает кластер, толщина линии, соединяющей узлы, отражают силу связи между ними, а расстояние между узлами обозначают взаимосвязь этих двух элементов.

Результаты и обсуждение

Тенденции в данных по публикациям и цитированию. Тенденции в публикациях и цитированию являются хорошим индикатором закономерностей развития данной области. 981 статей в базе данных были процитированы 25 607 раз, в среднем 1 280 цитирования в год, представленные на рисунке 1. Рисунок 1 показывает динамический рост числа публикаций и цитирований в исследованиях playful learning с 2004 по 2024 год (декабрь). Положение столбцов представляет количество публикаций за конкретный период. Высота указывает на количество цитирований в базе данных в этом году.

Анализ показывает, что исследования в области playful learning и дошкольного образования оставались неизменными с 2004 по 2014 года, с точки зрения публикаций, тогда как количество цитирований поднялось с 0 до 16 (2004-2014 г.). Однако с 2014 года наблюдается интерес со стороны исследователей в данной области характеризующаяся увеличением публикаций (на 2015 год 33 публикации) и цитирований (на 2015 год 607 цитирований). Так в 2015 году база включала 33 публикации, а статьи цитировались 607 раз. В 2020 году количество публикаций возросло до 101, а статьи цитировались в базе данных 2274 раз. В 2024 году, последнем году, за который набор данных содержит за весь год, было опубликовано 109 статей, а цитирование достигло 5183 раз.

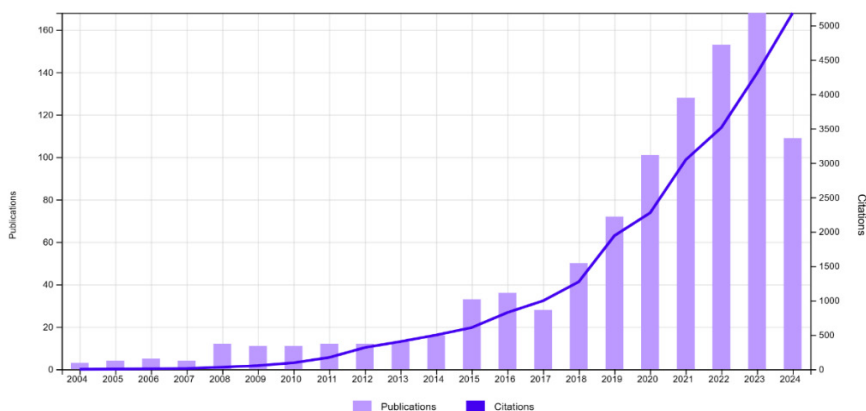

Рисунок 1 - Тенденции в данных по публикациям и цитированию в исследованиях в области playful learning и дошкольного образования

Как мы видим по рисунку 1, данное исследование проходило несколько этапов; сначала меньшее количество ученых начинает проводить исследования, исследуя новые идеи и теоретические основы. Затем эти идеи проникают в научное сообщество, и большое количество исследователей генерируют экспоненциальный рост публикаций в области. За этим следует созревание области, в ходе которого количество публикаций стабилизируется, а затем снижается, когда интерес к области окончательно теряется, и разрабатываются другие идеи. Исследования в области playful learning и дошкольного образования, по-видимому, в настоящее время находятся на стадии экспоненциального роста. Рост числа публикаций по исследованиям в области playful learning и дошкольного образования с течением времени не является чем-то удивительным, учитывая, что публикации в области дошкольного образования и playful learning испытывали устойчивый интерес за последние 10 лет (в период с 2014 по 2024 год). В дополнение к вышесказанному, рост публикаций может быть связан в виду быстроменяющихся условий и потребностей подрастающего поколения, интересы которых значительно отличаются от ранее других

поколений. В связи с чем, перед большинством исследователей в области дошкольного образования стоит поиск эффективных форм работ и видов деятельности, способствующие целостному развитию личности ребенка.

Основные журналы и публикации. 981 статья в базе в 306 журналах. Журналы с большим количеством документов представлены в таблице 1.

Таблица 1 - Основные журналы по исследованиям в области playful learning и дошкольное образование

Журнал	Документы	Цитаты
EARLY CHILDHOOD RESEARCH QUARTERLY	52	4,251
EARLY CHILD DEVELOPMENT AND CARE	41	593
EARLY CHILDHOOD EDUCATION JOURNAL	37	374
EDUCATION SCIENCES	36	301
EDUCATIONAL RESEARCH REVIEW	31	2,615
FRONTIERS IN EDUCATION	30	135
NURSE EDUCATION TODAY	26	695
EDUCATION AND INFORMATION TECHNOLOGIES	14	450
AUSTRALASIAN JOURNAL OF EARLY CHILDHOOD	13	165
EUROPEAN EARLY CHILDHOOD EDUCATION RESEARCH JOURNAL	13	184

Как показывают результаты таблицы 1, мы видим, что большая часть исследований, посвященных изучению playful learning и дошкольное образование публикуются в журналах Early Childhood Research Quarterly (квартиль категории Q1) за период с 2005 по 2024 (из них наибольшее количество составило 8 публикаций в 2020 году). Общая цитируемость статей составила 4,251 раз. На втором месте по количеству публикаций Early Child Development and Care (квартиль категории Q3) что составило в период с 2015 по 2024 год 41 публикацию (из них наибольшее количество составило 7 публикаций в 2015 году). Общая цитируемость составила в 593 раз. При этом, необходимо отметить, что в Educational Research Review (квартиль категории Q1) находится на пятом месте, по количеству цитирований занимает второе место в количестве 2,615 раз. За период с 2010 по 2024 год опубликовано 31 публикация (из них наибольшее количество составило 6 публикаций в 2022 году).

В целом можно сделать вывод, что значительная часть доступных исследований в области playful learning и дошкольного образования распространяется через публикации в специализированных журналах по исследованию раннего детства и дошкольного образования. Данные журналы увеличили свое влияние за последнее десятилетие, и поэтому, считаем разумным полагать, что они служат основными площадками для распространения исследований playful learning и дошкольного образования.

Ведущие авторы, организации и страны/территории. 981 статья в базе данных опубликованы 2898 авторами из 80 стран/регионов. Необходимо отметить что из предложенных 981 статьи сделан фильтр и отмечены только те публикации где имеются такие ключевые слова как «playful learning», «preschool education» что составило 23 результатов 69 авторов. Таблица 2 показывает авторов, изучающих вопрос playful learning и дошкольного образования.

Таблица 2 – Авторы по количеству публикаций

Автор	Количество публикаций	Цитаты
Hirsh Pasek Kathy	23	920
Golinkoff RM	16	661
Hassinger-das B	5	132
Wright CA	5	5
Bustamante AS	4	69
Pesch A	4	15
Blinkoff E	3	20
Dickinson DK	3	34
Fletcher K	3	1
Lee JY	3	5

** Примечание. В таблицу включены первые десять авторов*

Как показывают результаты таблицы 2, мы видим что особое внимание данному вопросу уделено в исследованиях Hirsh Pasek Kathy из 177 результатов опубликованных автором из них 23 работы связаны с playful learning. В своих исследованиях автор изучает спектр игры, включающий в себя радость, гибкость, активное участие, социальное взаимодействие, интерактивную природу в процессе организации свободной и управляемой игры.

Как отмечает автор, свободная игра является наиболее распространенным образом игры. Если представить, как дети бегают по игровой площадке, примеряя костюмы или проводят научные эксперименты, в то время, когда вокруг мало или вовсе нет взрослых. Свободная игра может быть индивидуальной деятельностью, в которой дети практикуют свободу действий, независимость, принятие решений, применяя свое воображение. Свободная игра с предметами может привести к тому, что у детей будет сформировано элементарное представление об окружающем мире, правилах поведения, что способствует развитию логического мышления. Управляемая игра отличается от свободной игры тем, что у детей есть возможность выбирать вид деятельности и активно направлять свой опыт в рамках деятельности, при этом взрослые поддерживают

В предложенной программе VOSviewer использованная для построения и визуализации сетей совпадений важных терминов, извлеченных из большого объема научной литературы, показывают следующие совпадения с ключевым словом «education» (образование) (рис. 2.1), «play» (игра) (рис. 2.2), «early childhood» (раннее детство) (рис. 2.3), «game-based learning» (обучение через игру) (рис. 2.4).

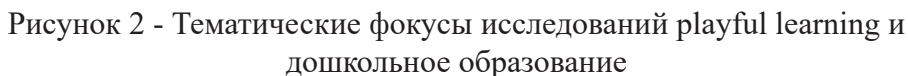

Рис 2.1 – «Education» (образование)

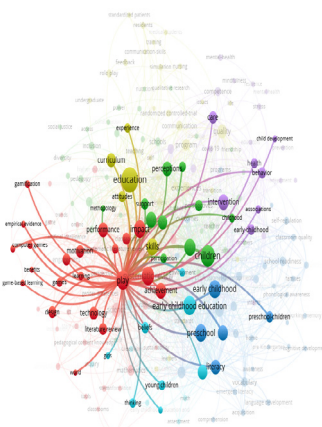

Рис 2.2 – «Play» (игра)

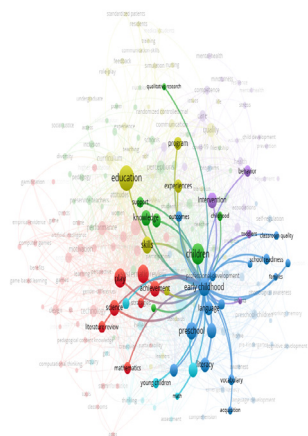

Рис 2.3 – «Early Childhood»
(раннее развитие)

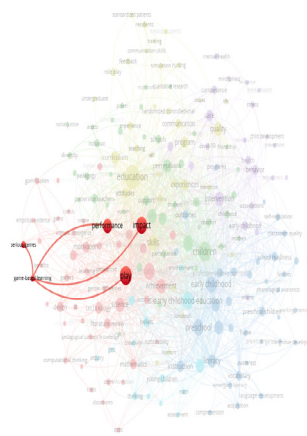

Рис 2.4 - «Game-based learning»
(обучение через игру)

Как показывают результаты программы VOSviewer из предложенных на рассмотрение 981 статьи, четыре общие темы, по-видимому суммируют основные фокусы интереса в области playful learning и дошкольного образования с 2004 года по настоящее время. Во-первых, по-видимому, существует общий интерес к преподаванию и изучению playful learning в образовательных контекстах, что обозначено часто встречающимися словами как education, play, early childhood, children, systematic review, preschool (образование, игра, раннее детство, дети, систематический обзор, дошкольная организация). Из полученных крупных связей, мы видим, что больше всего взаимодействий с понятием «education» (образование) и касательно нашего исследования — это такие понятия как «teaching, children, early childhood, early childhood education, play, preschool, motivation, games, gamification, quality» (обучение, дети, раннее детство,

дошкольное образование, игра, дошкольная организация, мотивация, игры, геймификация, качество). Понятие «play» (игра) связано с такими понятиями как «skills, early childhood education, education, early childhood, preschool-children, learning, motivation, games, design, technology, game-based learning, computer games, gamification, performance, behavior achievement, perceptions» (навыки, дошкольное образование, воспитание, раннее детство, дошкольники, обучение, мотивация, игры, дизайн, технологии, игровое обучение, компьютерные игры, геймификация, производительность, достижения, восприятие). Понятие «early childhood» (раннее детство) связано с такими понятиями как «children, play, education, preschool, science, achievement, intervention, knowledge, skills, support, families, literature review, experience, behavior, qualitative research, program» (дети, игра, образование, дошкольная организация, наука, достижения, взаимодействие, знания, навыки, поддержка, семьи, литературный обзор, опыт, поведение, качественное исследование, программа). Как показывает рисунок 2.4 «Game-based learning» (обучение через игру) имеет малое количество взаимосвязи с вышеперечисленными связями. Так данное понятие связано с «play, impact, performance, serious games» (игра, влияние, эффективность, серьезные игры) что может предполагать о том, что данное понятие из 981 публикаций явление не частое, поэтому, возможно требует более детального изучения.

Как показывает анализ, визуализированный программой VOSviewer мы можем сделать вывод, что такое понятие как «playful learning» по определенным показателям не дало ни одного результата, хотя в перечне ключевых слов данное понятие встречалось достаточно часто. На наш взгляд, это может быть связано с тем, что параметры, которые мы установили было не менее 7 ключевых слов. В свою очередь близкое к понятию «playful learning» является «play». Как мы видим, на рисунке (рис. 2.2) достаточно широкие взаимосвязи с ключевыми понятиями, что раскрывает ее характеристику, качества, виды игр и для кого они направлены в исследованиях ученых.

Таким образом, в перспективе часто встречающиеся отдельные понятия «play» и «learning», ставит перед нами задачу изучить взаимосвязь двух отдельных понятий «play+learning= playful learning» в совокупности.

Заключение

В данном исследовании представлен обзор эволюции и текущего состояния исследований в области playful learning и дошкольного образования за последние 20 лет на основе данных, доступных в базе WoS. Результаты показывают, что исследования playful learning и дошкольного образования являются новой областью исследований, интерес к которой за последнее десятилетие значительно выросло. Этот прогресс был в первую

очередь обусловлен усилиями небольшой группы ученых, составивших 10-ку активных исследователей из США (303), Австралии (130), Англии (88), Китая (74), Испании (63), Канады (59), Нидерланды (36), Германии (33), Норвегии (26), Греции (22), Финляндии (16). Однако вклад исследователей из стран Южной Америки, Ближнего Востока, Африки и региона СНГ (Россия (2), Казахстан (1) в научную литературу значительно ограничен. Результаты показывают, что исследователи в данной области изучили широкий спектр тем и вопросов, которые можно сгруппировать в три широкие области: «education», «play», «early childhood» («образование», «игра», «раннее детство»), и одну узкую область «game-based learning» («обучение через игру»).

В целом результаты многообещающие и показывают общие закономерности данных понятий, которая не достигла периода зрелости и будет продолжать развиваться в будущем. Ученые в данной области изучили широкий спектр тем по play, playful learning, early childhood (игра, обучение через игру, раннее детство). С другой стороны исследований в области конкретно «playful learning» ограничено, что не в полной мере дает возможность изучить особенность и эффективность данного направления. Полученные небольшой группой авторов, организаций и стран результаты, показывают, что они разделяют схожие теоретические и концептуальные подходы к пониманию playful learning, по крайней мере, с точки зрения педагогики. Необходимо больше теоретических и эмпирических исследований в других странах, чтобы обеспечить более полное представление о понятии, измерении и развитии playful learning в дошкольном образовании. Поскольку, для развития страны важно координировать современные отношения в обществе, воспитывать активных людей, способных принимать решения, осваивать инновационные процессы [15].

Как было сказано ранее, ни один библиометрический обзор не может дать идеальной картины развития и текущего состояния в данной области. Это исследование не является исключением, и его результаты ограничены по объему, поскольку подход к поиску, используемый для создания фундамента литературы по исследованиям в области playful learning и дошкольного образования, мог исключить некоторые соответствующие исследования. Будущие исследования могут рассмотреть возможность расширения результатов этого исследования с использованием альтернативных баз данных (например, Scopus, ERIC, PsycInfo, PubMed) и включения дополнительных типов публикаций, отличных от статей (например, главы книг, материалы конференций, серая литература). Кроме того, другие сопоставления должны в будущем изучить структура знаний в этой области, включая другие категории, выходящие за рамки рассматриваемых

в этом исследовании. Несмотря на эти ограничения, мы считаем, что это исследование представляет собой всеобъемлющий обзор литературы по playful learning в дошкольном образовании, который предлагает интересные идеи о развитии области и ее текущей ситуации, а также о проблемах, которые ограничивают наше понимание, измерение и развитие playful learning в дошкольном образовании.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Toub T.S., Rajan V., Golinkoff R.M., Hirsh-Pasek K. Guided play: A solution to the play versus discovery learning dichotomy // В: Geary D.C., Berch D.B. (ed.). *Evolutionary perspectives on child development and education*. – Springer International Publishing/Springer Nature, 2016. – P. 117–141. Access mode: URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-29986-0_5 [Date of request: 24.11.2024].

[2] Hirsh-Pasek K., Golinkoff R.M., Berk L.E., Singer D.G. *A mandate for playful learning in school: Presenting the evidence*. – New York: Oxford University Press, 2009. [Date of request: 24.11.2024].

[3] Schlesinger M.A., Hassinger-Das B., Zosh J.M., Sawyer J., Evans N., Hirsh-Pasek K. Cognitive behavioral science behind the value of play: Leveraging everyday experiences to promote play, learning, and positive interactions // *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*. – 2020. – Т. 19, № 2. – P. 202–216. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/15289168.2020.1755084> [Date of request: 26.11.2024].

[4] Schiffrin H.H., Godfrey H., Liss M., Erchull M.J. Intensive parenting: Does it have the desired impact on child outcomes? // *Journal of Child and Family Studies*. – 2015. – Т. 24, № 8. – P. 2322–2331. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1007/s10826-014-0035-0> [Date of request: 26.11.2024].

[5] Brown S.L., Nobiling B.D., Teufel J., Birch D.A. Are kids too busy? Early adolescents' perceptions of discretionary activities, overscheduling, and stress // *Journal of School Health*. – 2011. – Т. 81, № 9. – P. 574–580. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2011.00629.x> [Date of request: 30.11.2024].

[6] Yogman M., Garner A., Hutchinson J., Hirsh-Pasek K., Golinkoff R.M., Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. The power of play: A pediatric role in enhancing development in young children // *Pediatrics*. – 2018. – Т. 142, № 3. – e20182058. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1542/peds.2018-2058> [Date of request: 24.11.2024].

[7] Gray P. What exactly is play, and why is it such a powerful vehicle for learning? // *Topics in Language Disorders*. – 2017. – Т. 37, № 3. – P. 217–228. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1097/TLD.0000000000000130> [Date of request: 10.12.2024].

[8] Hassinger-Das B., Toub T.S., Zosh J.M., Michnick J., Golinkoff R., Hirsh-Pasek K. More than just fun: A place for games in playful learning // *Infancia y Aprendizaje*. – 2017. – Т. 40, № 2. – P. 191–218. Access mode: URL:

<https://doi.org/10.1080/02103702.2017.1292684> [Date of request: 25.11.2024].

[9] Izat M.M., Soliev I.S., Kiyakbayeva U.K. Opportunities for the formation of intellectual skills of preschool children through developmental games // Bulletin. Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages. Series: Pedagogical Sciences. – 2024. – Т. 74, № 3. Access mode: URL: <https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.029> [Date of request: 24.04.2025].

[10] Zosh J.M., Hirsh-Pasek K., Hopkins E.J., Jensen H., Liu C., Neale D., Solis L.S., Whitebread D. Accessing the inaccessible: Redefining play as a spectrum // Frontiers in Psychology. – 2018. – Т. 9. – 1124. Access mode: URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01124> [Date of request: 12.12.2024].

[11] Конвенция о правах ребенка Организации Объединенных Наций. Принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20 ноября 1989 года. Режим доступа: URL: <https://www.unicef.org/kazakhstan/documents/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%85-%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0> [Дата обращения: 02.12.2024].

[12] Mardell B., Ryan J., Krechevsky M., Baker M., Schulz T.S., Liu-Constant Y. A pedagogy of play: Supporting playful learning in classrooms and schools. – Cambridge, MA: Project Zero, 2023. [Date of request: 24.11.2024].

[13] Hernández-Torrano D., Ibrayeva L. Creativity and education: A bibliometric mapping of the research literature (1975–2019) // Thinking Skills and Creativity. – 2020. – Т. 35. – Article 100625. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2019.100625> [Date of request: 15.11.2024].

[14] Waltman L., Van Eck N.J., Noyons E.C. A unified approach to mapping and clustering of bibliometric networks // Journal of Informetrics. – 2010. – Т. 4, № 4. – P. 629–635. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1016/j.joi.2010.07.002> [Date of request: 15.11.2024].

[15] Метербаева К.М. Геймификация арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың көшбасшылық қасиеттерін қалыптастыру // Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің Хабаршысы: Педагогика ғылымдарының сериясы – 2024. – Т. 75, № 4. Режим доступа: URL: <https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.75.4.037> [Дата обращения: 02.05.2025].

REFERENCES

[1] Toub T.S., Rajan V., Golinkoff R.M., Hirsh-Pasek K. Guided play: A solution to the play versus discovery learning dichotomy // B: Geary D.C., Berch D.B. (red.). Evolutionary perspectives on child development and education. – Springer International Publishing/Springer Nature, 2016. – P. 117–141. Access mode: URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-29986-0_5 [Date of request: 24.11.2024].

[2] Hirsh-Pasek K., Golinkoff R.M., Berk L.E., Singer D.G. A mandate for playful learning in school: Presenting the evidence. – New York: Oxford

University Press, 2009. [Date of request: 24.11.2024].

[3] Schlesinger M.A., Hassinger-Das B., Zosh J.M., Sawyer J., Evans N., Hirsh-Pasek K. Cognitive behavioral science behind the value of play: Leveraging everyday experiences to promote play, learning, and positive interactions // *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*. – 2020. – Т. 19, № 2. – P. 202–216. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/15289168.2020.1755084> [Date of request: 26.11.2024].

[4] Schiffrin H.H., Godfrey H., Liss M., Erchull M.J. Intensive parenting: Does it have the desired impact on child outcomes? // *Journal of Child and Family Studies*. – 2015. – Т. 24, № 8. – P. 2322–2331. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1007/s10826-014-0035-0> [Date of request: 26.11.2024].

[5] Brown S.L., Nobiling B.D., Teufel J., Birch D.A. Are kids too busy? Early adolescents' perceptions of discretionary activities, overscheduling, and stress // *Journal of School Health*. – 2011. – Т. 81, № 9. – P. 574–580. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2011.00629.x> [Date of request: 30.11.2024].

[6] Yogman M., Garner A., Hutchinson J., Hirsh-Pasek K., Golinkoff R.M., Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. The power of play: A pediatric role in enhancing development in young children // *Pediatrics*. – 2018. – Т. 142, № 3. – e20182058. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1542/peds.2018-2058> [Date of request: 24.11.2024].

[7] Gray P. What exactly is play, and why is it such a powerful vehicle for learning? // *Topics in Language Disorders*. – 2017. – Т. 37, № 3. – P. 217–228. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1097/TLD.0000000000000130> [Date of request: 10.12.2024].

[8] Hassinger-Das B., Toub T.S., Zosh J.M., Michnick J., Golinkoff R., Hirsh-Pasek K. More than just fun: A place for games in playful learning // *Infancia y Aprendizaje*. – 2017. – Т. 40, № 2. – P. 191–218. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/02103702.2017.1292684> [Date of request: 25.11.2024].

[9] Izat M.M., Soliev I.S., Kiyakbayeva U.K. Opportunities for the formation of intellectual skills of preschool children through developmental games // *Bulletin. Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages. Series: Pedagogical Sciences*. – 2024. – Т. 74, № 3. Access mode: URL: <https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.74.3.029> [Date of request: 24.04.2025].

[10] Zosh J.M., Hirsh-Pasek K., Hopkins E.J., Jensen H., Liu C., Neale D., Solis L.S., Whitebread D. Accessing the inaccessible: Redefining play as a spectrum // *Frontiers in Psychology*. – 2018. – Т. 9. – 1124. Access mode: URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01124> [Date of request: 12.12.2024].

[11] Конвенция о правах ребенка Организации Объединенных Наций. Принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20 ноября 1989 года (United Nations Convention on the Rights of the Child. Adopted by General Assembly resolution 44/25 of November 20, 1989). Access mode: URL: <https://www.unicef.org/kazakhstan/documents/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%BE-%D0%BF%D>

1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%85-%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0 [Date of request: 02.12.2024]. [in Rus.]

[12] Mardell B., Ryan J., Krechevsky M., Baker M., Schulz T.S., Liu-Constant Y. A pedagogy of play: Supporting playful learning in classrooms and schools. – Cambridge, MA: Project Zero, 2023. [Date of request: 24.11.2024].

[13] Hernández-Torrano D., Ibrayeva L. Creativity and education: A bibliometric mapping of the research literature (1975–2019) // Thinking Skills and Creativity. – 2020. – T. 35. – Article 100625. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2019.100625> [Date of request: 15.11.2024].

[14] Waltman L., Van Eck N.J., Noyons E.C. A unified approach to mapping and clustering of bibliometric networks // Journal of Informetrics. – 2010. – T. 4, № 4. – P. 629–635. Access mode: URL: <https://doi.org/10.1016/j.joi.2010.07.002> [Date of request: 15.11.2024].

[15] Meterbaeva K.M. Geimifikasia arqyly mektep jasyna deingi balalardyń köşbasşylyq qasiетterin qalyptastyru (Formation of leadership qualities of preschoolers through gamification) // Abylai han atyndaғы Qazaq halyqaralyq qatynastar jäne älem tilderi universitetiniń Habarşysy: Pedagogika gylymdarynyń seriesy – 2024. – T. 75, № 4. Access mode: URL: <https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.75.4.037> [Date of request: 02.05.2025]. [in Kaz.]

PLAYFUL LEARNING ЖӘНЕ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ: ЗЕРТТЕУ ӘДЕБИЕТТЕРІН БИБЛИОМЕТРИЯЛЫҚ КАРТАЛАУ (2004-2024 ж.)

*Иминова Ю.Б.¹, Бекмагамбетова Р.К.²,

Арзанбаева Б.О.³, Жубандыкова А.М.⁴

^{*1,2}«Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті» КеАҚ,
Алматы, Қазақстан

^{3,4}«Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті» КеАҚ,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада авторлар playful learning және мектепке дейінгі білім беру саласындағы зерттеу әдебиетін библиометрикалық карталауды (2004-2024) жүргізді. Осы библиометриялық шолудың мақсаты — соңғы 20 жылда Web of Science деректер қорынан алынған метадеректерді пайдалана отырып, мектепке дейінгі білім беру саласында playful learning зерттеулері бойынша зерттеу тенденцияларын жүйелі түрде карталау болып табылады. Іздеу 2004-2024 жылдар аралығын қамтып, 2024 жылғы желтоқсан айының үш аптасында жүргізілді. Алғашқыда WoS деректер қорында іздеу нәтижесінде барлығы 1 445 555 жарияланым анықталды. Кейін іздеу келесі көрсеткіштер бойынша сүзілді: Review Article, 2004-2024 жылдар аралығы, «Education Educational Research», «Education Scientific Disciplines» категориялары бойынша, нәтижесінде авторлар 981 жарияланымды тауып, оларды зерттеу талдауы үшін сақтап, қолданды. Бұл тәсіл WoS

деректер қорынан метадеректер жинауды және мектепке дейінгі білім беру саласындағы playful learning мәселесін кеңірек зерттеуді көздейді.

Жарияланымдар мен дәйексөздер динамикасын зерттеу үшін жиілік есептеу әдісі қолданылды. Осы жиілік көрсеткіштері жарияланымдардың және зерттеулердің дәйексөздер негізінде басты авторларды, ұйымдарды, елдерді, сондай-ақ осы саладағы негізгі журналдар мен жарияланымдарды анықтауға мүмкіндік берді, бұл үшін VOSViewer бағдарламасының 1.6.20 нұсқасы пайдаланылды. Бағдарлама арқылы келесі категориялар бойынша талдау жүргізілді: жарияланымдар мен дәйексөздер бойынша тенденциялар; негізгі журналдар мен жарияланымдар; жетекші авторлар, ұйымдар және елдер/аумақтар; мектепке дейінгі білім беру мен playful learning зерттеулеріне негізделген пәндер. Осы категориялар бойынша егжей-тегжейлі есеп зерттеуде ұсынылған.

Тірек сөздер: playful learning, ойын, білім, мектепке дейінгі білім, ойын арқылы оқыту, библиометриялық талдау, әдеби шолу, ғылыми картаға түсіру, VOSViewer

PLAYFUL LEARNING AND PRESCHOOL EDUCATION: BIBLIOMETRIC MAPPING OF RESEARCH LITERATURE (2004-2024)

* Iminova Yu.B.¹, Bekmagambetova R.K.²,

Arzanbayeva B.O.³, Zhubandykova A.M.⁴

*^{1,2} NJSC «Abai Kazakh National Pedagogical University»,

Almaty, Kazakhstan

^{3,4} NJSC «Kazakh National Women's Teacher Training University»

Almaty, Kazakhstan

Abstract. In this article, the authors conducted a bibliometric mapping of the research literature (2004-2024) playful learning and preschool education. The purpose of this bibliometric review is to conduct a systematic mapping of research trends in the field of playful learning in preschool education over the past 20 years using metadata extracted from the Web of Science database. The search covered the period from 2004 to 2024 and was conducted over three weeks in December 2024. Initially, the WoS database provided a total of 1,445,555 publications during the search. Next, the search was filtered by the following indicators: Review Article, the period from 2004 to 2024, by categories «Education Educational Research», «Education Scientific Disciplines», according to which the authors received 981 publications, which were eventually saved and used in the analysis in this study. This approach is aimed at collecting metadata from the WoS database for a broader study of the issue of playful learning in preschool education.

Frequency counting was used to identify trends in publication dynamics and cite research in the field of playful learning and preschool education. The ranked

publication and citation frequencies of the data were used to identify leading authors, organizations, countries, as well as major journals and publications in the field using VOSViewer software version 1.6.20. Thus, with the help of this program, the following categories were analyzed: trends in publication and citation data; major journals and publications; leading authors, organizations and countries/territories; disciplines underlying research in the field of game learning and preschool education. A detailed report on these categories is presented in the study.

Key words: playful learning, game, education, preschool education, learning through play, bibliometric analysis, literary review, scientific mapping, VOSViewer

Сведения об авторах:

Иминова Юлдуз Бахтияровна – докторант, НАО «Казахский национальный педагогический университет имени Абая», Казахстан, Алматы, iminova.yulduza@mail.ru

Бекмагамбетова Роза Карпыковна – доктор педагогических наук, профессор, НАО «Казахский национальный педагогический университет имени Абая», Казахстан, Алматы, r.bekmagambetova@mail.ru

Арзанбаева Бахытжамал Оразгалиевна – кандидат педагогических наук, доцент, НАО «Казахский национальный женский педагогический университет», Казахстан, Алматы, barzanbaeva@mail.ru

Жубандыкова Акгул Мурзалиевна - кандидат педагогических наук, и.о. профессор, НАО «Казахский национальный женский педагогический университет», Казахстан, Алматы, akgul71@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Иминова Юлдуз Бахтияровна – докторант, «Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті» КеАҚ, Қазақстан, Алматы, iminova.yulduza@mail.ru

Бекмагамбетова Роза Карпыковна - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, «Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті» КеАҚ, Қазақстан, Алматы, r.bekmagambetova@mail.ru

Арзанбаева Бахытжамал Оразгалиевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті» КеАҚ, Қазақстан, Алматы, barzanbaeva@mail.ru

Жубандыкова Акгул Мурзалиевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор м.а., «Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті» КеАҚ, Қазақстан, Алматы, akgul71@mail.ru

Information about authors:

Iminova Yulduz Bakhtiyarovna – PhD Doctoral Student, NJSC «Abai Kazakh National Pedagogical University», Kazakhstan, Almaty, iminova.yulduza@mail.ru

Bekmagambetova Roza Karpykovna - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, NJSC «Abai Kazakh National Pedagogical University», Kazakhstan, Almaty, r.bekmagambetova@mail.ru

Arzanbayeva Bakhytzhama Orazgalievna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, NJSC «Kazakh National Women’s Teacher Training University», Kazakhstan, Almaty, barzanbaeva@mail.ru

Zhubandykova Akgul Murzalievna – Candidate of Pedagogical Sciences, Acting Professor, NJSC «Kazakh National Women’s Teacher Training University», Kazakhstan, Almaty, akgul71@mail.ru

Статья поступила: 30 декабря 2024

ӘОЖ 372.854

FTMAP 14.81.21

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.033>

ТҰРАҚТЫ ДАМУ МАҚСАТТАРЫН ХИМИЯ ПӘНІМЕН КІРІКТІРУ

*Есімханова К.Қ.¹, Узакова А.Б.²

*^{1,2} Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Тұрақты даму мақсаттарына жету қазіргі таңда өзекті болып отыр. Химия ғылымы тұрақты даму мәселелерін шешуде маңызды рөл атқарады. Химияның құрылымы мен қасиеттерін зерттеу арқылы табиғаттағы және адамзат қоғамындағы маңызды процестерді түсінуге болады. Бұл мақалада тұрақтылықты химия оқу бағдарламасына енгізудің негізгі тәсілдері мен оқушылардың экологиялық жауапкершілігін қалыптастырудың маңызы талқыланған. Зерттеудің мақсаты – химия пәнін тұрақты даму мақсаттарымен үйлестіре отырып, экологиялық білім берудің тиімділігін анықтау, оқушылардың экологиялық жауапкершілігін қалыптастыру және пәнге деген қызығушылықтарын арттырудың тиімді тәсілдерін зерттеу. Зерттеу 1-курс колледж студенттері арасында жүргізіліп, сауалнама әдісі қолданылды. Сонымен қатар, химия пәні мен ТДМ арасындағы байланысты тереңірек түсіну мақсатында отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріне әдеби шолу жасалды. Әдеби шолу химияның экологиялық білім берудегі рөлін, оқыту әдістерінің тиімділігін және тұрақты даму мәселелерін шешуге бағытталған тәсілдерді талдауға мүмкіндік берді. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, студенттердің көпшілігі химияның тұрақты даму мақсаттарын қолдаудағы рөлін түсініп, экологиялық тақырыптарды оқу бағдарламасына енгізуді қолдайтынын білдірді. Сонымен қатар, зертханалық жұмыстар мен топтық жобалар студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың ғылыми-зерттеу қабілеттерін дамытуға ықпал етті. Бұл зерттеу орта және жоғары білім беру мекемелерінің мұғалімдеріне бағытталған. Зерттеу нәтижелері химия пәнінің экологиялық білім берудегі және тұрақты даму принциптерін оқытудағы маңыздылығын растайды. Бұл бағдарлама экология және тұрақты даму мәселелерін шешуде білім берудің тиімді құралы ретінде ұсынылып, оны әртүрлі деңгейлерде қолдану мүмкіндіктерін ашты.

Тірек сөздер: тұрақты даму мақсаттары, тұрақтылық, сапалы білім, білім беру, оқу бағдарламасы, химия, экологиялық сауаттылық, әдіс

Кіріспе

2015 жылы 25 қыркүйекте Нью-Йоркте өткен саммит барысында БҰҰ Бас Ассамблеясы Тұрақты даму саласындағы 2030 жылға арналған күн тәртібін қабылдады, ол 17 Тұрақты даму мақсатын (ТДМ) және 169 міндетін қамтиды. Бұл мақсаттарды үлкен үш негізгі салаларға жіктеп қарастыруға болады (1-сурет). ТДМ әлемдік деңгейде қауымдастықтардың даму

мәселелерін жан-жақты сипаттайды. 17 мақсат – қазір және болашақта жер бетіндегі барлық адамдар үшін тұрақты, бейбіт, өркендеген және әділетті өмірді қамтамасыз етуді көздейді. Тұрақты әлемді құру үшін адамдар тұрақтылық өзгерістерінің қозғаушы күші болуы керек. Жастарға тұрақты дамуға үлес қосуға мүмкіндік беретін білім, дағдылар, құндылықтар мен көзқарастар қажет. Сондықтан тұрақты дамуға қол жеткізуде білім беру өте маңызды [1].

Тұрақты даму үшін білім беру – бұл әлеуметтік, экономикалық және экологиялық мәселелерге қатысты шешім қабылдап, жауапкершілік алуға бағыттайтын үш негізгі қағиданы пайдаланатын тәсіл. Тұрақты даму мақсаттарының 4-ші мақсаты сапалы білім алуға арналған. Бұл мақсатта былай делінген: «2030 жылға қарай барлық оқушыларға тұрақты даму мен тұрақты өмір салтын, адам құқықтарын, гендерлік теңдікті нығайту, бейбітшілік пен зорлық-зомбылықсыз өмір мәдениетін насихаттау, әлемдік азаматтықты, мәдени әртүрлілік пен оның тұрақты дамуға қосқан үлесін құрметтеу арқылы білім алуға мүмкіндік беретін білім мен дағдыларды қамтамасыз ету». Сонымен қатар, бұл оқушыларда тұрақты даму саласындағы пәнаралық құзыреттерді дамытуға бағытталған [2]. Сапалы білім берудің міндеттері мен индикаторлары өзіндік ерекшеліктерге ие. Мұнда барлық адамдар тегін бастауыш және орта білім алу керек. Яғни, бұл қарапайым оқи алу, санай алу, жаза алу сияқты қарапайым қабілеттерді меңгеруі қажет.

Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуді қолдауда тұрақты даму үшін білім беру маңызды құрал болып табылады. Ол әр адамның экономикалық, әлеуметтік және экологиялық өзгерістер арқылы тұрақты дамуды ілгерілетуге өз үлесін қосуына мүмкіндік береді.

Тұрақты даму үшін білім беру – БҰҰ-ның тұрақты дамуды қамтамасыз етудегі негізгі бастамаларының бірі. 2005–2014 жылдары тұрақты даму үшін білім беру онжылдығы жарияланып, оның мақсаты – болашақ ұрпақтарды экологиялық, экономикалық және әлеуметтік мәселелерді шешуге қабілетті азамат ретінде дайындау болды.

Сурет 1- Тұрақты даму мақсаттарының жіктелуі

Химиялық білім беру тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуде ерекше орын алады. Бұл пән табиғи ресурстарды сақтау, экологиялық мәселелерді шешу және қоғамның тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін қажетті білім мен дағдыларды қалыптастырады. Химияның табиғат пен өнеркәсіптегі рөлі орасан зор болғандықтан, оны оқыту оқушыларды заманауи жаһандық мәселелерді түсінуге және оларды шешу жолдарын табуға бағыттайды.

Зерттеу жұмысын жүргізудегі мақсат – химия пәнін Тұрақты даму мақсаттарымен кіріктіру арқылы экологиялық білім берудің тиімділігін бағалау, оқушылардың экологиялық жауапкершілігін арттыру және пәнге деген қызығушылығын дамыту жолдарын анықтау. Химия пәнін тұрақты даму мақсаттарымен кіріктіру үшін оқытуда тиімді тәсілдерді анықтап алу маңызды.

Әдебиетке шолу. Германиялық зерттеушілер (Zowada, C., Gulacar O., Eilks I., 2018) химияны оқыту процесіне тұрақты даму мақсаттарына бағытталған әлеуметтік-ғылыми мәселелерді интеграциялау тәсілдерін талқыланған. Авторлар химияның қоғамдағы рөлі мен оның тұрақты дамуға қосатын үлесін түсіндіру арқылы студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттыруды көздейді. Химия ғылымы тұрақты дамуды қамтамасыз етудегі негізгі салалардың бірі ретінде қарастырылады. Оның жаңартылатын энергия көздерін дамыту, экологиялық таза өндіріс әдістерін құру, табиғи ресурстарды үнемді пайдалану сияқты салалардағы ықпалы зор. Мақалада ТДМ-нің үш негізгі өлшемі (қоршаған орта, қоғам, экономика) аясында химияның орны талданған. Ғалымдар тұрақтылықпен байланысты екі өзекті тақырып бойынша цифрлық оқу материалдарын жасау және оларды АҚШ-тың жоғары оқу орындарының оқу бағдарламаларына енгізу мысалдары қарастырылған. Зерттеулер нәтижесінде студенттердің тұрақты даму мәселелеріне қызығушылығы артқаны анықталды. Студенттердің 76%-ы экологиялық мәселелерді талқылау химия пәнін оқытуда пайдалы деп есептеді [3].

Ғалымдар (Zuin V. G., Eilks I., Elschami M., Kümmerer K., 2021) өз еңбектерінде жасыл химия және тұрақты химия концепцияларының білім беру жүйесінде орны мен маңыздылығын талдаған. Авторлар бұл екі бағыттың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын қарастырып, олардың химияны тұрақты дамуға ықпал ететін негізгі құрал ретінде дамытудағы рөлін көрсетеді. Жасыл химия 1990 жылдары пайда болып, экологиялық тұрғыдан қауіпсіз өнімдер мен процестерді әзірлеуге бағытталған. Оның 12 негізгі принциптері химиялық өндірістегі қалдықтарды азайту, энергияны үнемдеу және қауіпті заттарды алмастыру сияқты аспектілерді қамтиды. Ал тұрақты химия кеңірек қарастырылып, өнімдердің толық өмірлік циклін және олардың экологиялық, экономикалық және әлеуметтік аспектілерін есепке алады. Мақалада жасыл және тұрақты химияны білім беру бағдарламаларына енгізудің қажеттілігі көрсетілген. Бұл бағыттар химияны оқытуда жүйелік ойлау, пәнаралық байланыс және сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуды көздейді. Әсіресе, университеттер мен мектептерде жасыл химия және тұрақты химия принциптерін қолдану

арқылы студенттерді экологиялық мәселелерді шешуге дайындаудың маңыздылығы ерекше аталып өтіледі [4].

Өртүрлі елдердің жетекші ғалымдары (Wissinger J. E., Visa A., Saha B. B., Matlin S. A., Mahaffy P. G., Kümmerer, K., Cornell S., 2021) химияда тұрақтылықты интеграциялау мәселелерін талқылады. Бұл зерттеуде БҰҰ-ның Тұрақты даму мақсаттары аясында химияның экология, таза энергия, денсаулық сақтау және экономикалық тұрақтылық салаларындағы маңызды үлесі қарастырылған [5]. Атап айтқанда, химияның адамзаттың негізгі қажеттіліктерін қамтамасыз етуде (тамақ, су, энергия) және қоршаған ортаға әсерді азайтудағы рөлі ерекше көрсетілген. Мақалада жүйелік ойлаудың химия білімінде тұрақтылықты оқытудағы маңызды құрал екендігі айтылған. Жүйелік ойлау химиялық процестерді кеңірек экологиялық және әлеуметтік жүйелермен байланыстыруға мүмкіндік береді. Авторлар UNESCO-ның 2022 жылға арналған «Негізгі ғылымдар және тұрақты даму» халықаралық жылының аясында химияны тұрақты даму мақсаттарына сәйкестендіру жолдарын зерттейді. Сонымен қатар, химия білімінде тұрақты даму қағидаттарын енгізуге кедергі келтіретін бірнеше мәселе талқыланды. Олардың қатарында дәстүрлі оқу бағдарламаларын өзгертуге қарсылық және ресурстардың жеткіліксіздігі аталады. Зерттеу нәтижесіне сүйене отырып, тұрақты химия білімін дамыту арқылы бұл кедергілерді жеңу мүмкін екендігін ұсынады. Химия тек табиғи ресурстарды пайдалану ғана емес, сонымен қатар экологиялық таза өндіріс әдістерін дамытуда, энергия үнемдеуде және экологиялық әсерді азайтуда негізгі құралдардың бірі болып табылады.

Химия білімінде тұрақты даму принциптерін интеграциялау үшін төрт негізгі модель ұсынылған (Burmeister M., Rauch F., Eilks I., 2012):

1. *Жасыл химия принциптерін зертханалық жұмысқа қолдану* – бұл химиялық эксперименттерде қауіпсіз және экологиялық таза әдістерді енгізуге негізделген.

2. *Тұрақты даму стратегияларын химия пәнінің мазмұнына қосу* – бұл өндірістік химиядағы жаңашыл әдістер мен технологияларды оқу бағдарламасына енгізуді көздейді.

3. *Әлеуметтік-ғылыми мәселелер арқылы оқыту* – бұл модель химияны үйрену кезінде қоғамдағы өзекті мәселелерді талқылауға және сыни ойлауға басымдық береді.

4. *Химия білімін мектептің жалпы дамуына енгізу* – бұл оқыту мен мектеп өмірін тұрақты даму принциптеріне бағыттауды қамтиды.

Мақалада химиялық тұрақты білім берудің толық іске асырылуына кедергі келтіретін бірнеше мәселелер айтылған. Олардың қатарында мұғалімдерді дайындау мен олардың тұрақты даму саласындағы дағдыларын жетілдіру қажеттілігі аталады. Сонымен қатар, оқыту әдістерінің инновациялық бағытта дамуы мұғалімдерге жаңа педагогикалық тәсілдерді қолдануға мүмкіндік береді [6]. Химия тұрақтылық саласында маңызды рөл атқарады, өйткені ол өнеркәсіптерге, табиғи ресурстарды басқаруға және қоршаған ортаға тікелей әсер етеді. Тұрақты білім беру арқылы дамитын

дағдылар: Коммуникация, ынтымақтастық, мәселені шешу, шығармашылық және сыни ойлау, жүйелік ойлау, ғылыми сауаттылық және экологиялық жауапкершілік. Бұл дағдылар жаһандық тұрақтылық мәселелерін шешуде маңызды. Химияны тұрақты даму мақсаттарымен интеграциялау үшін инновациялық оқыту әдістерін кеңейту және тұрақтылық ұғымдарын химия мазмұнымен біріктіретін әдістемелік жобаларды әзірлеу керек деген ұсынымдар білдіреді.

Канадалық ғалымдар (Mahaffy P. G., Matlin S. A., Whalen J. M., Holme T. A., 2019) заманауи химия білімінде тұрақты даму қағидаттарын енгізу ғаламдық экологиялық және әлеуметтік мәселелерді шешудің маңызды бөлігі ретінде қарастырылады. Жүйелі ойлау тәсілінің химия білімінде қолданылуы мен оның тұрақты даму мақсаттарымен байланысы жан-жақты талқыланды.

Жүйелі ойлау химияны оқытудың дәстүрлі редукционистік әдісін кеңейтіп, химиялық процестер мен олардың әлеуметтік, экономикалық және экологиялық жүйелермен байланысын қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл оқушыларға химияның тек ғылым ретінде ғана емес, қоғам мен қоршаған ортаға ықпал ететін құрал ретіндегі рөлін түсінуге көмектеседі [7]. Мақалада Габер-Бош аммиак синтезі процесі мысал ретінде келтіріліп, оның тек химиялық реакция ретінде ғана емес, сондай-ақ ғаламдық азот айналымымен және әлеуметтік-экономикалық жүйелермен байланысы талданған. Авторлар бұл процестің жоспарлы және жоспарланбаған салдарын, оның ішінде экологиялық зиянды әсерлерін, атап көрсетеді. Жүйелі ойлау тәсілін білім беру бағдарламаларына енгізу студенттердің сыни ойлау және шешім қабылдау дағдыларын дамытуға көмектесетінін атап өтілген. Химия білімінде тұрақты даму қағидаттарын жүйелі ойлау арқылы енгізу болашақ ұрпақтың экологиялық және әлеуметтік мәселелерді шешуге дайындығын қамтамасыз етудің негізгі қадамы болып табылады. Мақалада ұсынылған тәсілдер химия білімін жетілдірудің заманауи және тиімді әдісі ретінде қарастырылады.

Испания еліндегі Сан Хорхе университетінің ғалымдары (Loste N., Chinarro D., Gomez M., Roldán E., Giner B., 2020) жасыл химияның тұрақты даму стратегияларындағы рөлі мен оны білім беру арқылы насихаттаудың маңыздылығын қарастырған. Жасыл химия 1998 жылы Анастас және Уорнер тарапынан экологиялық қауіпсіз өнімдер мен процестерді әзірлеуге бағытталған ғылым ретінде анықталған. Бұл ұғым химиялық өндірістердегі қауіпті заттарды қолдануды азайтуға және экологияға зиян келтірмейтін процестерді дамытуға негізделген. Авторлар жасыл химияның өнеркәсіп саласынан тыс, білім беру мен қоғам деңгейінде танымалдығының жеткіліксіз екенін атап көрсетеді. Бұл мәселеге қатысты «Environmental Sustainability of Organizations in the Circular Economy» атты курсы мысал ретінде ұсынылған. Курс жасыл химияның тұрақты даму және айналмалы экономика салаларындағы рөлін оқытуды көздейді. Зерттеу барысында курсқа қатысушылардың жасыл химия туралы бастапқы білім деңгейі мен курстан кейінгі түсініктері салыстырылған. Нәтижелер көрсеткендей,

жасыл химия студенттер арасында тұрақты даму құралдарының ең аз танымал болған түрі. Алайда курс соңында қатысушылар жасыл химияны тұрақты даму үшін маңызды құрал ретінде жоғары бағалаған. Жасыл химияны насихаттау үшін бірнеше негізгі ұсыныстар берілген:

1. *Білім беру*: жасыл химия бойынша оқыту курстарын көбейту және оны химия саласынан тыс мамандар үшін қолжетімді ету.

2. *Реттеу*: қоршаған ортаны қорғау заңнамаларын жетілдіру және жасыл химияны қолдайтын экологиялық сертификаттар жүйесін дамыту.

3. *Зерттеу*: жасыл химияны экология мен экономика саласындағы басқа әдістермен байланыстыратын зерттеулер жүргізу.

Жасыл химия тұрақты дамудың маңызды компоненті болып табылады, алайда оның химия өнеркәсібінен тыс кеңінен таралуы үшін білім беру және қоғамдық насихаттау қажет. Онлайн платформалар арқылы жасыл химия туралы білімді кеңейту бұл ғылымды баршаға қолжетімді етуге мүмкіндік береді [8].

Финляндия және Швеция ғалымдары (Herranen J., Yavuzkaya M., Sjöström J., 2021) химия білімін қоршаған орта және тұрақты даму салаларымен үйлестіру үшін эко-рефлексивті тәсіл негізіндегі дидактикалық модель ұсынылған. Бұл модель химияны оқытуға жаңа көзқарас әкеліп, оның әлеуметтік, философиялық және экологиялық жақтарын тереңірек қарастыруға мүмкіндік береді. Тұрақты даму мәселелері тек ғылыми фактілермен шектелмей, әлеуметтік, экономикалық және экологиялық жүйелер арасындағы байланысты терең түсінуді талап етеді. Бұл зерттеуде тұрақты даму мақсаттары аясында химияның орны мен оның білім беру жүйесіне ықпалы талқыланған. Авторлар білім беру процесін демократиялық құндылықтармен үйлестіруді және студенттердің әлеуметтік жауапкершілігін арттыруды ұсынады [9]. Эко-рефлексивті тәсіл химияны оқытудың шеңберін кеңейтіп, оның әлеуметтік және философиялық аспектілерін зерттеуге мүмкіндік береді. Модельде оқу процесі тек білім берумен шектелмей, студенттердің экологиялық мәселелерді шешуде белсенді әрекет етуіне ықпал етеді. Бұл тәсіл химияны жүйелік ойлау арқылы қарастыруды, болашақты болжауды және экологиялық тұрақтылықты сақтауды көздейді. Эко-рефлексивті тәсілге негізделген дидактикалық модель химияны оқытуда жаңа әдістерді қолдану арқылы тұрақты дамуға үлес қосуға мүмкіндік береді. Бұл модель оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытуға, ғылыми білімдерін қоғамның нақты қажеттіліктеріне бейімдеуге және экологиялық мәселелерді шешуге қатысуына ықпал етеді.

Ресей зерттеушілері (Базавлуцкая Л. М., Евплова Е. В., Коняева Е. А., 2018) БҰҰ-ның Тұрақты даму мақсаттарының білім саласындағы 4-мақсатының ерекшеліктері мен жүзеге асыру мәселелерін талқылаған. Бұл мақсат білім беру арқылы әділеттілік, инклюзия және сапалы оқыту мүмкіндіктерін қамтамасыз ете отырып, өмір бойы білім алуға жағдай жасауға бағытталған. ТДМ №4 аясында білім саласы адамдардың өмір сапасын жақсарту және әлемдік даму деңгейін арттырудың негізгі тетігі ретінде қарастырылады. Зерттеу жұмысында білім беру сапасы мен

қолжетімділігінің әр елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайы мен мәдени контекстіне тәуелділігі көрсетілген. Әсіресе, дамушы және дамыған елдер үшін ТДМ міндеттерін жүзеге асырудың қиындықтары талданған. Ғалымдар ТДМ-нің 43 индикаторларының 11-і міндетті, ал 32-сі елдердің таңдауы бойынша қолданылатынын атап өткен [10]. Бұл индикаторлар ұлттық саясаттарды әзірлеу және жүзеге асыру барысында бағыт-бағдар ретінде қызмет етеді. Алайда, индикаторлардың біртұтас жүйесін құру және оны барлық елдерге қолдану қиындық тудырады. Сонымен қатар, жалпыға бірдей қолданылатын білім беру моделі жоқтығы және білім нәтижелерінің ұзақ мерзімділігі бұл процесті қиындатады. Ұлттық индикаторларды қалыптастыру және әр елдің ерекшелігін ескеру тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізудің маңызды аспектісі болып табылады.

Индонезиялық ғалымдар (Murti A. D., Hernani H., 2023) химияны тұрақты даму үшін білім беру шеңберінде зерттеудің маңызды рөлін жан-жақты талдаған. Авторлар химия білімінің тұрақты даму мақсаттарына жетуге қосатын үлесін зерттеген. Зерттеуде химияны оқыту арқылы студенттерге қажетті құзыреттіліктер мен дағдыларды дамытуға бағытталған тәсілдер ұсынылған. Химияның күнделікті өмірдегі рөлі мен химиялық өнеркәсіптің тұрақты дамудағы мүмкіндіктері ерекше атап өтіледі. Зерттеу барысында химияның экологиялық таза өндіріс әдістерін дамытуға және табиғи ресурстарды тиімді пайдалануға ықпал ететіні айтылған. Химияны тұрақты дамумен кіріктіру арқылы оқыту студенттерге ғылыми сауаттылықты, жүйелік ойлауды, шығармашылық ойлау дағдыларын және проблемаларды шешу қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Тұрақты даму мақсаттарын химияға енгізу оқу модельдері арқылы жүзеге асырылады. Зерттеуде проблемалық оқыту, жобаға негізделген оқыту және сұрау салуға негізделген оқыту сияқты әдістердің тиімділігі қарастырылған [11]. Бұл әдістер студенттердің химияны қоғамдағы экологиялық және әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталған пән ретінде түсінуіне көмектеседі.

Материалдар мен әдістер

Зерттеудің теориялық негізін құру мақсатында химия пәнін Тұрақты даму мақсаттарымен интеграциялау саласындағы ғалымдардың еңбектеріне әдеби шолу жасалды. Бұл шолу пәнді экологиялық және әлеуметтік мәселелермен байланыстырудың заманауи тәсілдерін анықтауға мүмкіндік берді. Осылайша, ғалымдардың еңбектеріне шолу жасау зерттеудің теориялық және әдіснамалық базасын қамтамасыз етіп, химия пәніне ТДМ-ды интеграциялау бағдарламасын әзірлеуге негіз болды.

Кесте 1- Химия пәнін тұрақта даму мақсаттарымен кіріктіру бағдарламасы

№	Химия пәнінің тақырыптары	Тұрақты даму мақсаттары	Кіріктіру идеялары

1	Химиялық элементтер және олардың қасиеттері	4.Сапалы білім беру	Элементтердің биосферадағы маңызын талқылау, табиғи ресурстарды үнемдеу жолдарын зерттеу
2	Заттардың құрылысы	12. Жауапты тұтыну және өндіріс	Құрамында зиянды заттары аз материалдарды зерттеу, қалдықсыз өндіріс идеяларын талқылау
3	Химиялық реакциялар және энергия	7. Қымбат емес және таза энергия	Жаңартылатын энергия көздері, экзотермиялық және эндотермиялық реакциялардың экологиялық аспектілері.
4	Органикалық химия негіздері	3. Жаксы денсаулық және әл-ауқат	Органикалық қосылыстардың адам ағзасына және қоршаған ортаға әсерін зерттеу.
5	Пластмассалар және полимерлер	14. Теңіз экожүйелерін сақтау	Пластмассалар қалдықтарының экологияға әсерін зерттеу, биологиялық ыдырайтын полимерлердің маңызын түсіндіру.
6	Химия және қоршаған орта	13. Климаттық өзгерістермен күрес	Парниктік газдардың химиялық табиғаты, олардың климатқа әсері.
7	Судың химиялық қасиеттері және ресурстары	6. Таза су және санитария	Суды тазартудың химиялық әдістері, аймақтағы су ресурстарының сапасын зерттеу.
8	Металдар және олардың қосылыстары	9.Индустрия-ландыру, инновациялар, инфра-құрылым	Металдардың экологиялық әсері, қайта өңдеу технологияларының рөлі.

Бұл бағдарлама үлгі ретінде құрастырылды және ол 16 сағатты құрайды, әр тақырып екі сағаттан өтіледі. Әрине, химияның басқа да тақырыптарына тұрақты даму мақсаттарын енгізуге болады. Бағдарламаның жаңашылдығы оның қазіргі білім беру жүйесіне экологиялық және әлеуметтік жауапкершілік қағидаларын енгізуінде. Бұл оқушыларды тек химиялық біліммен қаруландырып қана қоймай, оларды заманауи әлемнің өзекті мәселелерін шешуге дайын, саналы тұлға ретінде тәрбиелеуге бағытталған.

Бағдарламаның маңыздылығын бағалау және оның тиімділігін анықтау үшін арнайы сауалнама құрылды. Бұл сауалнама химия пәнін тұрақты даму мақсаттарымен интеграциялаудың оқушылардың білім деңгейіне, экологиялық жауапкершілігіне және пәнге деген қызығушылығына қалай әсер еткенін зерттеуді көздейді. Бұл зерттеуге Алматы сервис және технологиялар колледжінің 1-ші курс студенттері қатысты (барлығы 75 студент). Олар химия пәніне қызығушылығы бар және тұрақты даму мәселелерін қарастыруға дайын студенттер ретінде таңдалды. Зерттеу барысында студенттерге арналған 10 сұрақтан тұратын сауалнама әзірленді. Сұрақтар жабық және ашық түрдегі форматта болды. Кейбір сұрақтар үшін дайын жауаптар ұсынылды, ал кейбір сұрақтарға студенттер өз ойларын еркін білдірді.

Нәтижелер

Сауалнама 1 курс колледж студенттері арасында жүргізілді. Жалпы 75 респондент қатысып, келесідей нәтижелер алынды.

Кесте 2- Сауалнама нәтижесі

№	Сұрақтар	Жауаптар	Сандық көрсеткіш (%)
1	Тұрақты даму мақсаттары туралы қаншалықты хабардарсыз?	Мүлде хабарым жоқ	18,7%
		Аздап хабарым бар	24%
		Орташа хабарым бар	37,3%
		Жаксы хабарым бар	18,7%
		Толық хабарым бар	1,3%
2	Химия сабағында экологиялық мәселелерді талқылау қаншалықты маңызды деп санайсыз?	Өте маңызды	55%
		Маңызды	25%
		Орташа	13%
		Маңызды емес	0,7%
3	Химия сабағына тұрақты даму мақсаттарын кіріктіру қызығушылығыңызды арттыра ма?	Ия	75%
		Жоқ	1,3%
		Білмеймін	23,7%
4	Химия сабағындағы зертханалық жұмыстарды экологиялық тұрғыдан жақсарту мақсатында қандай ұсыныстарыңыз бар?	Экологиялық жағынан көбірек алып қарау	35,3%
		Өмірмен байланыстыру	35,7%
		Жобалар ұсыну	30%
5	Қай тақырыптарды ТДМ идеяларымен байыту маңызды деп санайсыз?	Химиялық элементтер және олардың қасиеттері	38,2%
		Заттардың құрылысы	15,8%
		Химиялық реакциялар және энергия	16%
		Органикалық химия негіздері	30%
6	Химия пәні арқылы тұрақты даму мақсаттарын жүзеге асыруға арналған жобалық жұмыстарға қатысуға қаншалықты дайынсыз?	Толық дайынмын	71,7%
		Аздап дайынмын	26%
		Дайын емеспін	2,3%
7	ТДМ-ды түсіндіру үшін қайсы оқыту әдістері тиімді деп санайсыз?	Зертханалық жұмыстар	29,7%
		Жобалар	32,3%
		Пікірталастар	16%
		Лекциялар	12%
8	Химия пәнін өмірмен және қоғамның заманауи мәселелерімен байланыстыру қаншалықты маңызды деп ойлайсыз?	Өте маңызды	82%
		Маңызды	15%
		Орташа	1,7%
		Маңызды емес	1,3%

9	Экологиялық мәселелерді шешуде химияның рөлі туралы білімдеріңізді арттыру қаншалықты қажет?	Өте қажет	78%
		Қажет	25%
		Орташа	10%
		Қажет емес	7%
10	Химия сабағын тұрақты даму мақсаттары аясында жақсарту үшін тағы қандай ұсыныстарыңыз бар?	Экологиялық таза заттарды зерттеу	46%
		Жарыстар ұйымдастыру	25%
		Қалдықты азайтуды зерттеу	29%

Талқылау

Студенттердің көпшілігі ТДМ туралы шектеулі ақпаратқа ие, бұл білімді арттыру қажеттілігін айғақтайды (1-диаграмма). Бұл бағытта химия сабағы тиімді алаңға айналуы мүмкін. Респонденттердің 55%-дан астамы экологиялық мәселелерді сабақтарда қарастыру өте маңызды деп санайды. Бұл нәтижелер экологиялық сананы қалыптастыруға бағытталған сабақ мазмұнын жетілдіру керектігін көрсетеді. Химия пәніне ТДМ-ды енгізу студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттырудың тиімді әдісі екені байқалады. Студенттер экологиялық таза тәжірибелерді, өмірмен байланыстыруды және жобалық әдістерді қолдану арқылы зертханалық жұмыстарды жақсартуды ұсынады. ТДМ идеяларымен байыту үшін ең қолайлы тақырыптар ретінде химиялық элементтер, органикалық химия және химиялық реакциялар аталды. Белсенді оқыту әдістері, әсіресе зертханалық жұмыстар мен жобалар, тиімді деп танылды. Студенттердің басым көпшілігі жобалық жұмыстарға қатысуға дайын екендерін білдірді. Бұл химия пәнін тереңдетілген жобалар арқылы оқытуға үлкен мүмкіндік береді. Экологиялық мәселелерді шешуде химияның рөлін түсіндіру студенттердің білімін кеңейтудің маңызды бағыты болып табылады.

Тұрақты даму мақсаттары туралы қаншалықты хабардарсыз?

75 ответов

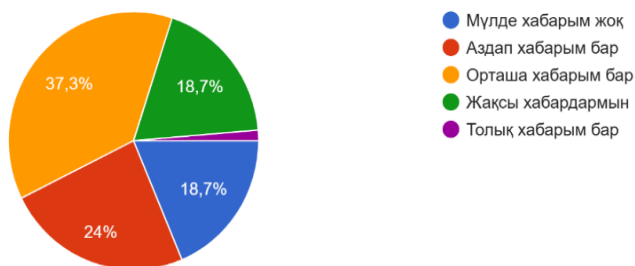

Диаграмма 1- Тұрақты даму мақсаттарын білу деңгейлері

Бұл зерттеудің нәтижелері химия пәнін Тұрақты даму мақсаттарына сай бейімдеудің маңыздылығын растайды. Бағдарлама экологиялық мәселелерді түсіну және шешу, сондай-ақ оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру үшін тиімді әдіс екенін көрсетті.

Зерттеудің кейбір шектеулері болды. Біріншіден, зерттеу тек 1-курс студенттері арасында жүргізілді, бұл зерттеудің жалпылық дәрежесін шектейді. Сонымен қатар, сауалнама қатысушылардың тек бір жас тобын қамтыды. Бұл болашақ зерттеулерде әртүрлі деңгейдегі және жастағы студенттермен жүргізілуі тиіс. Екіншіден, зерттеу тек химия пәні аясында жүргізілді, сондықтан пәнаралық байланыстарды толықтай зерттеу мүмкін болмады. Болашақ зерттеулерде химияны басқа пәндермен (мысалы, биология, география) біріктіру арқылы ТДМ-ды енгізу жолдары зерттелуі керек.

Қорытынды

Химия пәнін Тұрақты даму мақсаттарымен интеграциялау – қазіргі білім беру жүйесінде өзекті әрі қажетті қадам. Бұл зерттеу химияны оқыту арқылы экологиялық мәселелерді шешуге және тұрақты дамуды қолдауға бағытталған арнайы бағдарламаның тиімділігін анықтауға арналды. Зерттеу нәтижелері бағдарламаның студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттыруға, экологиялық жауапкершілігін қалыптастыруға және практикалық дағдыларын дамытуға оң әсерін тигізгенін көрсетті. Сауалнамаға қатысқан студенттердің көпшілігі химияның экологиялық және әлеуметтік мәселелерді шешудегі рөлін түсініп, ТДМ тақырыптарын оқу бағдарламасына енгізуді қолдайтынын атап өтті. Сонымен қатар, зертханалық жұмыстар мен топтық жобалар оқушылардың ғылыми-зерттеу қабілеттерін жетілдіруге ықпал етті.

Бағдарлама экологиялық білім беру мақсаттарына ғана емес, сонымен қатар оқушыларды шынайы өмірдегі мәселелерді шешуге ынталандыратын кешенді тәсілге негізделгенін дәлелдеді. Сабак барысында қолданылған интерактивті әдістер, мысалы, зертханалық тәжірибелер, экологиялық жобалар және пікірталастар оқушылардың шығармашылық ойлау қабілетін дамытты.

Алайда, зерттеу шектеулері ретінде қатысушылар санының шектеулілігі және зерттеудің тек 1-курс студенттері арасында жүргізілгенін атап өткен жөн. Болашақта бұл бағдарламаны әртүрлі жастағы және деңгейдегі студенттер арасында сынақтан өткізіп, оның тиімділігін кеңірек зерттеу ұсынылады.

Қорытындылай келе, химия пәнін ТДМ-мен байланыстыра отырып оқыту – оқушылардың экологиялық санасын қалыптастыру, ғылыми дағдыларын дамыту және білім беру сапасын арттырудың тиімді тәсілі болып табылады. Бұл зерттеу химия пәнінің заманауи білім беру жүйесіндегі рөлін нығайтуға және оқушыларды тұрақты даму жолындағы белсенді қатысушылар ретінде тәрбиелеуге бағытталған қадамдардың бірі екенін көрсетті. Бағдарламаны әрі қарай жетілдіру және басқа пәндермен интеграциялау білім беру жүйесінің тұрақты дамуға қосатын үлесін одан әрі арттыруға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

- [1] ООН Доклад о целях в области устойчивого развития, 2022 год – Режим доступа: file:///C:/Users/User/Downloads/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022_Russian.pdf [Дата обращения: 18.02.2024]
- [2] Цель 4. Качественное образование: цели, задачи и индикаторы – Режим доступа: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/education/> [Дата обращения: 23.03.2024]
- [3] Zowada C., Gulasar O., Eilks I. Innovating Undergraduate General Chemistry by Integrating Sustainability-related Socio-Scientific // Action Research and Innovation in Science Education. –2018. –№1(2). – P. 3–8. <https://doi.org/10.51724/arise.9>
- [4] Zuin V. G., Eilks I., Elschami M., Kümmerer K. Education in green chemistry and in sustainable chemistry: Perspectives towards sustainability // Green Chemistry. –2021. –№23(4). –P. 1594–1608. <https://doi.org/10.1039/d0gc03313h>
- [5] Wissinger J. E., Visa A., Saha B. B., Matlin S. A., Mahaffy P. G., Kümmerer K., Cornell S. Integrating sustainability into learning in chemistry // Journal of Chemical Education. –2021. –№98(4). –P. 1061–1063. <https://doi.org/10.1021/acs.jchemed.1c00284>
- [6] Burmeister M., Rauch F., Eilks, I. Education for sustainable development (ESD) and chemistry education // Chemistry Education Research and Practice. –2012. –№13(2). –P. 59–68. <https://doi.org/10.1039/c1rp90060a>
- [7] Mahaffy P. G., Matlin S. A., Whalen J. M., Holme T. A. Integrating the Molecular Basis of Sustainability into General Chemistry through Systems Thinking // Journal of Chemical Education. –2019. –№96(12). –P. 2730–2741. <https://doi.org/10.1021/acs.jchemed.9b00390>
- [8] Loste N., Chinarro D., Gomez M., Roldán E., Giner, B. Assessing awareness of green chemistry as a tool for advancing sustainability // Journal of Cleaner Production. –2020. –Volume 256, Number 3. –P. 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.120392>
- [9] Herranen J., Yavuzkaya M., Sjöström J. Embedding chemistry education into environmental and sustainability education: Development of a didactic model based on an eco-reflexive approach // Sustainability (Switzerland). –2021. –№13(4). –P. 1–15. <https://doi.org/10.3390/su13041746>
- [10] Базавлуцкая Л. М., Евплова Е. В., Коняева Е. А. Цели устойчивого развития в области образования: особенности и проблемы реализации // *Russian Journal of Education and Psychology*. –2018. Том 9, № 6. –С. 19–35.
- [11] Murti A. D., Hernani H. The Contributing of Chemistry Learning in Supporting Education for Sustainable Development: A Systematic Literature Review // *Journal Pendidikan Kimia (JPKIM)*. –2024. –№15(1). –P. 1-9. <https://doi.org/10.24114/jpkim.v15i1.41233>

REFERENCES

- [1] OON Doklad o celyah v oblasti ustojchivogo razvitiya, 2022 god (UN Sustainable Development Goals Report, 2022) Rezhim dostupa: URL: file:///C:/Users/User/Downloads/TheSustainable-Development-Goals-Report-2022_Russian.pdf [UN Sustainable Development Goals Report, 2022] [Data obrashcheniya:10.12.2023] [in Rus.].
- [2] Cel' 4. Kachestvennoe obrazovanie: celi, zadachi i indikatory (Quality education: goals, objectives and indicators) Rezhim dostupa: URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/education/> (Goal 4. Quality education: goals, objectives and indicators) [Data obrashcheniya: 23.03.2024] [in Rus.].
- [3] Zowada C., Gulasar O., Eilks I. Innovating Undergraduate General Chemistry by Integrating Sustainability-related Socio-Scientific // Action Research and Innovation in Science Education. –2018. –№1(2). – P. 3–8. <https://doi.org/10.51724/arise.9>
- [4] Zuin V. G., Eilks I., Elschami M., Kümmerer K. Education in green chemistry and in sustainable chemistry: Perspectives towards sustainability // Green Chemistry. –2021. –№23(4). –P. 1594–1608. <https://doi.org/10.1039/d0gc03313h>
- [5] Wissinger J. E., Visa A., Saha B. B., Matlin S. A., Mahaffy P. G., Kümmerer K., Cornell S. Integrating sustainability into learning in chemistry // Journal of Chemical Education. –2021. –№98(4). –P. 1061–1063. <https://doi.org/10.1021/acs.jchemed.1c00284>
- [6] Burmeister M., Rauch F., Eilks, I. Education for sustainable development (ESD) and chemistry education // Chemistry Education Research and Practice. –2012. –№13(2). –P. 59–68. <https://doi.org/10.1039/c1rp90060a>
- [7] Mahaffy P. G., Matlin S. A., Whalen J. M., Holme T. A. Integrating the Molecular Basis of Sustainability into General Chemistry through Systems Thinking // Journal of Chemical Education. –2019. –№96(12). –P. 2730–2741. <https://doi.org/10.1021/acs.jchemed.9b00390>
- [8] Loste N., Chinarro D., Gomez M., Roldán E., Giner, B. Assessing awareness of green chemistry as a tool for advancing sustainability // Journal of Cleaner Production. –2020. –Volume 256, Number 3. –P. 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.120392>
- [9] Herranen J., Yavuzkaya M., Sjöström J. Embedding chemistry education into environmental and sustainability education: Development of a didactic model based on an eco-reflexive approach // Sustainability (Switzerland). –2021. –№13(4). –P. 1–15. <https://doi.org/10.3390/su13041746>
- [10] Bazavluskaia L. M., Evplova E. V., Konäeva E. A. Seli ustojchivogo razvitiya v oblasti obrazovaniya: osobenosti i problemy realizatsii [Sustainable Development Goals in Education: Features and Implementation Challenges] // Russian Journal of Education and Psychology. –2018. Tom 9, № 6. –P. 19–35 [in Rus.].
- [11] Murti A. D., Hernani H. The Contributing of Chemistry Learning in Supporting Education for Sustainable Development: A Systematic Literature Review // Journal Pendidikan Kimia (JPKIM). –2024. –№15(1). –P. 1-9. <https://doi.org/10.24114/jpkim.v15i1.41233>

ИНТЕГРАЦИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ С ПРЕДМЕТОМ ХИМИИ

*Есімханова К.Қ.¹, Узакова А.Б.²

*^{1,2}КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан

Аннотация. Актуальность достижения целей устойчивого развития в современном мире очевидна. Наука химия играет важную роль в решении вопросов устойчивого развития. Изучение структуры и свойств химических веществ позволяет понять важнейшие процессы, происходящие в природе и обществе. В данной статье рассматриваются основные подходы к интеграции принципов устойчивости в учебную программу по химии, а также значимость формирования экологической ответственности у учащихся. Цель исследования – определить эффективность экологического образования через интеграцию предмета химии с целями устойчивого развития, формирование экологической ответственности у учащихся и изучение эффективных методов повышения интереса к предмету. Исследование проводилось среди студентов первого курса колледжа с использованием метода анкетирования. Кроме того, для более глубокого понимания связи между химией и целями устойчивого развития был проведен литературный обзор работ отечественных и зарубежных ученых. Литературный анализ позволил изучить роль химии в экологическом образовании, эффективность методов обучения и подходы, направленные на решение вопросов устойчивого развития. Результаты анкетирования показали, что большинство студентов осознают роль химии в поддержке целей устойчивого развития и поддерживают включение экологических тем в учебные программы. Лабораторные работы и групповые проекты способствовали повышению интереса к предмету, развитию научно-исследовательских способностей учащихся. Данное исследование ориентировано на преподавателей средних и высших образовательных учреждений. Полученные результаты подтверждают значимость предмета химии в экологическом образовании и обучении принципам устойчивого развития. Программа предлагается как эффективный инструмент образования для решения экологических и устойчивых проблем, с возможностью ее применения на различных уровнях.

Ключевые слова: цели устойчивого развития, устойчивость, качественное образование, образование, учебная программа, химия, экологическая грамотность, метод

INTEGRATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS INTO THE CHEMISTRY CURRICULUM

*Yesimkhanova K.K.¹, Uzakova A.B.²

*^{1,2}Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The relevance of achieving sustainable development goals in today's world is undeniable. Chemistry plays a crucial role in addressing

sustainable development issues. Studying the structure and properties of chemical substances helps to understand the key processes occurring in nature and society. This article discusses the main approaches to integrating sustainability principles into the chemistry curriculum and highlights the importance of fostering environmental responsibility among students. The purpose of the study is to determine the effectiveness of environmental education through the integration of chemistry with sustainable development goals, foster students' environmental responsibility, and explore effective methods to increase interest in the subject. The research was conducted among first-year college students using a survey method. Additionally, a literature review of national and international scholars' works was conducted to gain a deeper understanding of the connection between chemistry and sustainable development goals. The literature analysis provided insights into the role of chemistry in environmental education, the effectiveness of teaching methods, and approaches aimed at addressing sustainable development challenges. The survey results showed that most students recognize the role of chemistry in supporting sustainable development goals and support the inclusion of environmental topics in the curriculum. Laboratory work and group projects contributed to increased interest in the subject and the development of students' research skills. This study is aimed at teachers in secondary and higher educational institutions. The findings confirm the importance of chemistry in environmental education and teaching sustainable development principles. The program is proposed as an effective educational tool for addressing ecological and sustainability issues, with the potential for application at various levels.

Key words: sustainable development goals, sustainability, quality education, education, curriculum, chemistry, environmental literacy, method

Авторлар туралы мәлімет:

Есімханова Куттыкыз - докторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті, e-mail: kutykyz.yesimkhanova@mail.ru

Узакова Асем - PhD, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті, e-mail: a7_uzakova@mail.ru

Информация об авторах:

Есимханова Куттыкыз - докторант, Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая, e-mail: kutykyz.yesimkhanova@mail.ru

Узакова Асем - PhD, старший преподаватель, Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая, e-mail: a7_uzakova@mail.ru

Information about authors:

Yessimkhanova Kutykyz - doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University, e-mail: kutykyz.yesimkhanova@mail.ru

Uzakova Assem - PhD, senior lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University, e-mail: a7_uzakova@mail.ru

Мақала түсті: 12 қаңтар 2025

УДК 378.046.4

МРНТИ 14.37.27

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.034>

ПОВЫШЕНИЕ КВАЛИФИКАЦИИ ДИРЕКТОРОВ ШКОЛ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРАКТИКИ И КАЗАХСТАНСКИЙ КОНТЕКСТ

Нурланов Ш.Н.¹, *Колумбаева Ш.Ж.², Абсатова М.А.³, Лесбаева Г.Т.⁴

¹Национальный центр развития высшего образования, Астана, Казахстан

*^{2,3}Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан

⁴Международный университет Астана, Казахстан

Аннотация. В условиях постоянных изменений и повышения требований к качеству образования возрастает потребность в профессионально подготовленных, устойчивых и гибких школьных лидерах. Настоящее исследование направлено на выявление и анализ актуальных потребностей директоров школ и их заместителей в содержании и форматах программ повышения квалификации. В основу статьи положен обзор международной и казахстанской литературы, подтверждающий, что эффективность образовательных реформ во многом зависит от качества подготовки и профессионального сопровождения управленческого звена. Наряду с этим были проанализированы результаты анкетирования 131 школьного руководителя из различных регионов Казахстана, что позволило выявить приоритетные направления профессионального развития.

Среди наиболее востребованных компетенций респонденты назвали стратегическое мышление, эмоциональный интеллект, готовность к принятию решений в условиях неопределённости, лидерство в инновациях и навыки эффективной коммуникации. Анализ открытых ответов показал чёткий запрос на контекстно чувствительные, практико-ориентированные и модульные формы обучения, обеспечивающие интеграцию теоретических знаний и реальных управленческих задач. Руководители подчёркивают важность включения в обучение инструментов командной работы, наставничества, анализа кейсов, работы с данными и стратегического планирования. Выявлены барьеры для внедрения инноваций: слабая инфраструктура, кадровый дефицит и недостаток мотивации.

В статье представлены примеры успешных практик, связанных с цифровой трансформацией, проектной деятельностью учащихся, инклюзией и формированием исследовательской культуры. Эти данные стали основой для разработки рекомендаций по модернизации курсов повышения квалификации, которые должны стать элементом целенаправленной политики в сфере развития образовательного лидерства.

Ключевые слова: квалификация директоров школ, современный директор, качества директора школы, критерии лидерства, модернизация, руководитель, директор, приоритет

Введение

В условиях быстро меняющихся образовательных требований и реформ, роль школьного директора становится всё более сложной и многогранной. Современные руководители образовательных организаций должны не только обладать административными навыками, но и выступать в роли лидеров изменений, способных выстраивать эффективную команду, внедрять инновации и обеспечивать высокое качество образования. Это требует системной и качественной профессиональной подготовки, которая соответствовала бы реальным вызовам практики.

Международные исследования показывают, что успех реформ и повышение эффективности школ во многом зависят от уровня подготовки и постоянного развития управленческого корпуса. Однако обзор литературы выявил, что во многих случаях программы подготовки директоров не соответствуют практическим реалиям и нуждаются в пересмотре содержания, методов и форматов обучения. Возникает необходимость глубже понять, какие именно компетенции, темы и подходы действительно востребованы самими руководителями образовательных учреждений.

Вопрос подготовки руководителей образовательных организаций остаётся одной из ключевых тем в исследованиях современного школьного управления. Как показывает анализ научных и практико-ориентированных источников, программы подготовки директоров школ способны оказывать существенное влияние на качество образовательного процесса, атмосферу в коллективе и результаты учащихся. Вместе с тем, в различных странах и контекстах выявляются схожие проблемы: несоответствие содержания программ реальным управленческим задачам, слабая связь с практикой, недостаточная проработка механизмов отбора и сопровождения кандидатов. Исследования также подчёркивают значимость менторства, организационного обучения и профессионального саморазвития как обязательных элементов успешной подготовки школьных лидеров.

Комплексный экспресс-обзор 27 научных и серых источников, проведённый Алладатином и соавторами, показал, что программы подготовки директоров оказывают значительное влияние на эффективность школьного управления. Однако анализ также выявил существенные проблемы: непоследовательность учебных планов, слабую связь с реальными условиями школьной практики и недостаточную проработку критериев отбора кандидатов. Исследователи отмечают, что устранение этих недостатков может существенно повысить ценность подобных программ для системы образования в целом [1].

Исследование ученых во главе с Тингла сфокусировано на программах развития лидерства, реализуемых на уровне школьных округов в США. Эти программы, как показали результаты опроса и интервью, особенно эффективны, если включают элементы управления человеческими ресурсами, развитие культуры школы и стратегического мышления. Авторы

подчёркивают, что поддержка со стороны наставников и сотрудничество с коллегами являются важнейшими факторами успешной реализации лидерского потенциала директоров [2].

В области менторства Бангерт проанализировала влияние программы сертифицированного наставничества, предложенной Национальной ассоциацией директоров начальных школ США (NAESP). Результаты показали, что качество обучения и степень понимания участниками целей и задач программы существенно влияют на её воспринимаемую эффективность. Исследование подчёркивает важность предварительной подготовки как наставников, так и их подопечных для достижения устойчивого результата [3].

Оценку долгосрочного эффекта программ подготовки директоров провёл Хаттон, изучив влияние обучения на карьерное развитие выпускников. Респонденты отметили рост уверенности, развитие управленческих навыков и профессиональный рост, включая продвижение на должности директоров и заместителей. Вместе с тем, исследование выявило потребность в углублённом обучении в сферах конфликтологии, правового регулирования и стратегического управления [4].

Сравнительный международный анализ, представленный Бушем, показывает значительную разницу в подходах к подготовке директоров в разных странах. В то время как в США, Канаде и Сингапуре обязательное обучение перед назначением стало нормой, во многих странах, включая некоторые европейские, оно всё ещё отсутствует. Автор утверждает, что без надлежащей подготовки новые руководители сталкиваются с трудностями, негативно влияющими на школу и образовательные результаты [5].

Ещё в 1979 году МакИнтайр критиковал слабость системы отбора и подготовки будущих директоров в США. Он указывал на избыток управленческих дипломов среди кандидатов, не обладающих необходимыми лидерскими компетенциями, и на поверхностный мотивационный подход к получению административного сертификата. Это исследование остаётся актуальным, поскольку проблемы, обозначенные более 40 лет назад, всё ещё сохраняются в отдельных образовательных системах [6].

Исследование Джианг и соавторов показало, что, несмотря на положительное отношение директоров к формальному обучению, они в значительной степени опираются на неформальное обучение для выполнения своих обязанностей. Многие испытывают трудности с реализацией образовательных реформ, что указывает на разрыв между теоретической подготовкой и практикой. Авторы подчеркивают, что успешная подготовка должна сочетать официальные курсы и живой опыт, получаемый через наставничество и коллегиальное взаимодействие [7].

Вийоно и соавторы установили, что ключевым фактором саморазвития директоров является соответствие содержания программы их профессиональным потребностям. Хотя влияние обучения на улучшение школ было незначительным, оно способствовало росту уверенности директоров, что в конечном итоге положительно сказалось на результатах

школ. Авторы пришли к выводу, что эффективность программ возрастает при наличии обратной связи, адаптации под конкретные условия школы и поддержке со стороны управленческих структур [8].

Исследователи в главе с Сандор рассматривают подготовку руководителя школы как специализированный и стратегически важный процесс, требующий четкой поэтапной реализации. Несмотря на структурированную модель подготовки, отсутствие логической связи между этапами снижает эффективность обучения. Рекомендуется внедрить модульную систему подготовки, расширить послевузовскую компоненту и признание ранее полученного опыта [9].

Ханссон и Гамаж в своём исследовании выявили, что многие директора не прошли предварительную профессиональную подготовку и обучались уже после назначения. Участники отметили необходимость включения в программы обучения тем, связанных с этикой, управлением реформами и человеческими ресурсами. Это подчёркивает потребность в пересмотре содержания подготовки и её привязке к реальным управленческим задачам [10].

В США исследования подтверждают, что качественная подготовка и профессиональное развитие школьных директоров напрямую связаны с улучшением образовательных результатов — как в работе самих руководителей, так и в эффективности учителей и достижениях учащихся. Программы, включающие практико-ориентированное обучение, наставничество, коучинг и поддержку в реальных условиях, способствуют формированию лидерских навыков, особенно когда они ориентированы на работу с разнообразием учащихся и обеспечивают глубокое понимание социальной справедливости. Однако доступ к таким программам остается неравномерным: директора школ с высоким уровнем бедности и в некоторых штатах, таких как Северная Каролина, получают меньше возможностей по сравнению с коллегами из благополучных школ или штатов с активной политикой в сфере лидерства, как в Калифорнии. Эти различия подчеркивают необходимость системной государственной поддержки и внедрения стандартов, обеспечивающих равный доступ к высококачественной подготовке [11].

Переход от преподавателя к профессиональному школьному лидеру требует как теоретических знаний, так и практического опыта. Исследования подчеркивают, что роль директора становится всё более сложной и контекстно зависимой, особенно с учётом растущих требований со стороны государства, местных органов, родителей, учителей и общества в целом. Для эффективного выполнения этой роли необходимо системное и поэтапное обучение, включающее не только академическую подготовку, но и практико-ориентированное сопровождение. В этом контексте Швеция демонстрирует уникальный подход: её Национальная программа подготовки директоров реализуется уже после назначения на должность, что позволяет совмещать обучение с непосредственным профессиональным опытом. Участники тратят около 20% рабочего времени на обучение, проходя курсы,

связанные с правовыми аспектами, управлением по целям и школьным лидерством, в тесной связи с реальными задачами их школ [12].

Отличительной чертой шведской модели является сочетание национальных стандартов, университетского академического ресурса и индивидуального опыта каждого участника. Программа построена на чередовании теоретических блоков, заданий, основанных на собственной практике, группового коучинга и метарефлексии. Такой подход позволяет не только формировать общую базу знаний для всех директоров, но и учитывать специфику их образовательных учреждений. Регулярная обратная связь, межуниверситетское сотрудничество и участие представителей муниципалитетов в итоговых обсуждениях обеспечивают связь между уровнем политики и практики. Таким образом, программа служит примером того, как государственная политика может формировать эффективную и устойчивую систему профессионального роста школьных лидеров [12].

Исследования подчеркивают значимость партнерств между университетами и школьными кругами в подготовке будущих школьных лидеров. Так, в одном из кейс-исследований была изучена программа академии лидерства, разработанная в сотрудничестве университета и школьного округа в Техасе, направленная на развитие управленческого потенциала заместителей директоров (*assistant principals*), определённых округом как перспективные кандидаты на должность директора. В рамках годичной программы участники прошли серию занятий, коучинг и развивающие задания. Данные, собранные через интервью, фокус-группы и наблюдения, показали, что участники продемонстрировали рост уверенности в своих лидерских компетенциях, активное включение в практики наставничества и позитивную динамику профессионального самоопределения [13].

В исследовании Сюзанны Салин акцент сделан на том, как опытные школьные лидеры осмысливают собственное профессиональное обучение и развитие в условиях формального курса повышения квалификации. Используя теорию осмысления (*sense-making*), автор анализирует, каким образом участие в университетском курсе помогло директорам не только углубить теоретические знания, но и интегрировать их в управленческую практику. Результаты показывают, что для участников ключевыми факторами стали: возможность отстраниться от повседневной рутины, углублённая работа с научной литературой, а также взаимодействие с коллегами — другими директорами школ. Именно коллективное обсуждение, обмен опытом и «погружение» в образовательную среду были восприняты как наиболее эффективные формы профессионального обучения [14].

Кроме того, исследование выявило, что участие в подобного рода курсах не только усиливает уверенность в себе как лидере, но и способствует формированию ощущения профессиональной зрелости и принадлежности к сообществу образовательных управленцев. Директора подчеркивали важность формального обучения как инструмента системного обновления и ориентации в изменяющемся контексте. При этом практическое применение

новых знаний, включая аналитические инструменты и модели управления качеством, позволило участникам сразу же внедрять изменения в школах. Таким образом, исследование демонстрирует, что профессиональное развитие директоров должно быть непрерывным, контекстно чувствительным и ориентированным на осмысленное соединение теории с практикой, включая возможности для рефлексии, диалога и обмена опытом с равными по статусу профессионалами [15].

Материалы и методы

В своём исследовании авторы основывались на философские принципы, системный и полипарадигмальный подходы. Применялись методы изучения и анализа источников по проблеме, методы проектирования, анкетирования, статистического, качественно-количественного анализа.

В целях глубокого понимания, а также выявления необходимых компетенций, актуальных тем и подходов, форматов и содержания курса повышения квалификации для школьных директоров действительно востребованных ими самими была составлена анкета и проведено анкетирование среди действующих директоров и их заместителей. Анкета включала как закрытые, так и открытые вопросы, что позволило получить как статистически значимые данные, так и качественные комментарии, отражающие профессиональные ожидания и запросы. В опросе приняли участие 131 респондент из городов Шымкент и Семей, а также из образовательных учреждений Алматинской и Абайской областей, и из города Алматы. Это обеспечило широкий спектр мнений и позволило выявить общие закономерности в потребностях и ожиданиях руководителей.

В свете выявленных проблем и международных практик нами было проведено исследование, целью которого стало уточнение реальных потребностей в обучении у самих руководителей образовательных организаций.

Результаты и обсуждение

Полученные в процессе анкетирования результаты были анализированы в контексте выявления потребностей в содержании, структуре и формате современного курса для подготовки и переподготовки школьных администраторов. Анализ проводился на основе концептуальной рамки, включающей выявление лидерского потенциала, назначение развивающих задач и создание устойчивых менторских отношений. Авторы подчеркивают, что хотя выявленные практики не являются радикально новыми для сферы подготовки директоров, они имеют важное значение для понимания специфики профессионального развития управленцев среднего звена, находящихся на пороге карьерного продвижения. Особенно ценной оказывается возможность соединения теоретического обучения с поддержкой в реальных условиях, что становится возможным именно благодаря тесному взаимодействию университетов и школьных округов [13].

В совокупности приведённые исследования демонстрируют, что качественно разработанные, практико-ориентированные и структурированные программы подготовки с элементами наставничества и поддержки могут существенно повысить управленческую эффективность директоров школ. В то же время, слабая реализация или формальный подход сводят эффективность таких программ к минимуму. Таким образом, модернизация подготовки школьных лидеров остаётся важнейшей задачей для повышения качества образования.

Как показывает проведённый обзор литературы, вопрос подготовки школьных директоров является актуальным и многогранным. Исследования демонстрируют, что эффективность управления школой напрямую зависит от качества и структуры программ профессионального развития руководителей. Различные подходы и выявленные недостатки в организации подготовки указывают на необходимость адаптации программ под реальные потребности управленцев.

В этой связи нами было проведено анкетирование, направленное на выявление актуальных потребностей в содержании курса для директоров школ. Целью опроса стало определение приоритетных тем, форматов и методических предпочтений, которые должны быть учтены при разработке программы повышения квалификации.

Рисунок 1 – Распределение повышения по регионам

Анализ данных показал, что наибольшее число респондентов приняли участие в опросе из города Шымкент — 36,2% от общего количества участников. Второе место по количеству ответов занял город Семей с долей 31,5%, за ним следует Алматинская область — 23,8%. Менее активно были представлены Абайская область (4,6%) и город Алматы (3,8%).

Распределение участников по возрастным группам

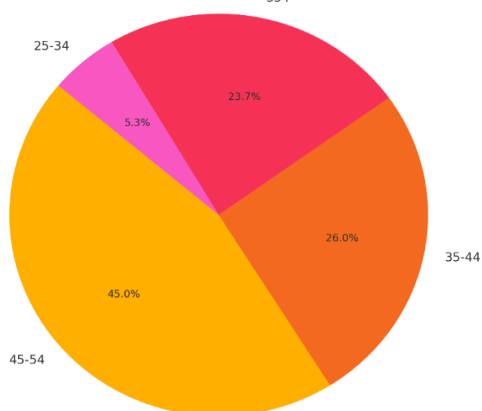

Рисунок 2 – Распределение участников по возрастным группам

Анализ возрастного состава участников показал, что преобладающая часть респондентов — это представители возрастной группы 45–54 лет, на которых приходится 45% от общего числа опрошенных. Второе место занимает категория 35–44 лет — 26%, за ней следует группа 55 лет и старше — 24%. Молодых руководителей в возрасте 25–34 лет значительно меньше — всего около 5%, что может свидетельствовать о сравнительно позднем вхождении в управленческую должность в сфере образования.

Распределение участников по стажу на руководящей должности

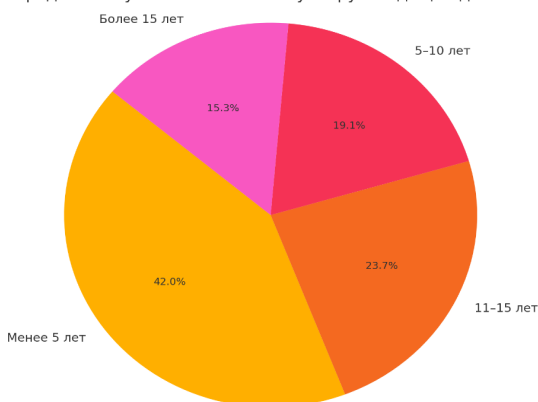

Рисунок 3 – Распределение участников по стажу на руководящей должности

Анализ данных по стажу работы на руководящей должности показал, что наиболее многочисленную группу составляют участники с опытом менее 5 лет — 42% от общего числа респондентов. Это может свидетельствовать о том, что в систему управления образованием приходит значительное число новых кадров, которым особенно актуальны программы профессионального развития. В то же время почти четверть (24%) опрошенных имеют стаж от

11 до 15 лет, что указывает на наличие в выборке опытных руководителей, способных делиться знаниями и выступать наставниками.

Категория со стажем от 5 до 10 лет составляет около 19%, а доля руководителей со стажем более 15 лет — примерно 15%. Таким образом, в выборке представлены как новички, так и зрелые управленцы, что создаёт возможности для обмена опытом внутри профессионального сообщества. Полученные данные подтверждают необходимость дифференцированного подхода в проектировании обучающих программ, с учётом уровня управленческого опыта.

Рисунок 4 – Распределение участников по уровню образования

Анализ уровня образования участников показал, что большинство из них имеют степень бакалавра — 62,1% от общего числа опрошенных. Существенная доля приходится также на магистров — 37,1%, что свидетельствует о высоком уровне квалификации среди руководителей. Лишь один участник (0,8%) обладает степенью PhD, что указывает на редкость научной степени среди директоров школ.

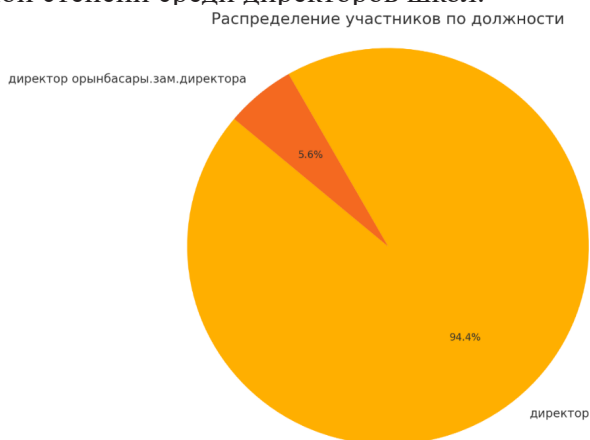

Рисунок 5 – Распределение участников по должности

Анализ распределения участников по должностям показал, что абсолютное большинство опрошенных — 94,4% — занимают позицию директора школы. Лишь 5,6% участников являются заместителями директора, что может свидетельствовать о целенаправленной ориентации исследования на лиц, принимающих ключевые управленческие решения. Такое соотношение подчёркивает высокую репрезентативность данных в контексте оценки потребностей и мнений именно руководителей образовательных учреждений.

Самооценка способности к постановке целей и задач

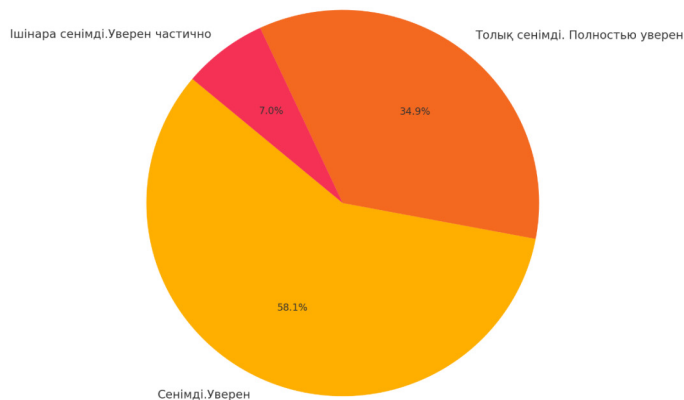

Рисунок 6 – Самооценка способности к постановке целей и задач

Анализ самооценки способности к постановке целей и задач показал, что большинство участников уверенно оценивают свои управленческие навыки в этой области. Так, 58,1% респондентов указали, что чувствуют себя уверенно, а ещё 34,9% считают себя полностью уверенными. Это говорит о высоком уровне осознания своей роли в формировании целей коллектива и способности направлять команду на достижение результатов.

В то же время, около 7% участников выбрали вариант «уверен частично», что может указывать на наличие определённых затруднений или нехватку уверенности при постановке задач. Это подчёркивает важность включения в обучающие программы модулей, посвящённых целеполаганию, командному планированию и стратегическому управлению. Таким образом, даже при высоком уровне общей уверенности, есть потребность в поддержке и развитии данной управленческой компетенции.

Рисунок 7 – Эффективность распределения ресурсов для достижения целей

Большинство респондентов (68,5%) считают, что они эффективно распределяют ресурсы в своей работе, что свидетельствует о высокой уверенности в собственных управленческих навыках. Кроме того, 16,2% участников отметили, что делают это «очень эффективно», что указывает на наличие значительного числа руководителей с высоким уровнем самооценки в данной компетенции.

Однако 14,6% оценили свою деятельность как «среднюю», а 0,8% — как «скорее неэффективную». Эти результаты могут говорить о том, что часть руководителей испытывает трудности в планировании и распределении ресурсов, что стоит учитывать при разработке программ повышения квалификации.

Частота внедрения новых управленческих подходов и методов

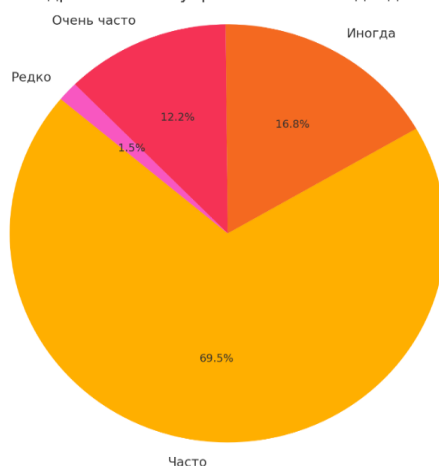

Рисунок 8 – Частота внедрения новых управленческих подходов и методов

На основе анализа видно, что большинство участников (69,5%) часто внедряют новые управленческие подходы и методы в своей профессиональной деятельности. Ещё 12,2% указали, что делают это очень часто, что свидетельствует о высоком уровне готовности к инновациям среди руководителей. Это может говорить о стремлении к улучшению управленческих практик и адаптации к современным требованиям образования.

В то же время 16,8% респондентов отметили, что используют новые методы лишь иногда, а 1,5% — редко. Эти данные показывают, что несмотря на преобладание инновационной активности, существует часть руководителей, которым может не хватать уверенности, знаний или ресурсов для внедрения изменений. Это подчеркивает важность включения в программы повышения квалификации модулей, направленных на развитие управленческой гибкости и применения современных подходов.

Уверенность в принятии решений в условиях неопределенности

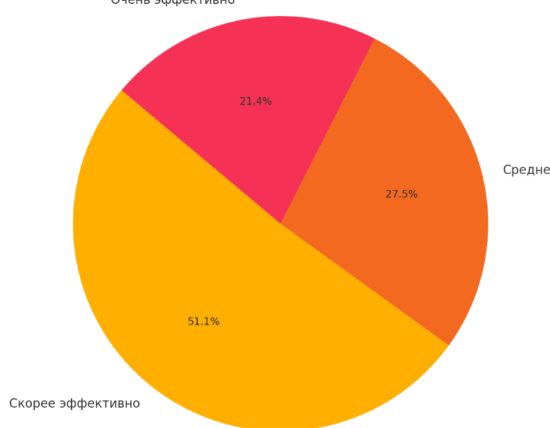

Рисунок 9 – Уверенность в принятии решений в условиях неопределенности

Большинство респондентов (51,1%) оценивают свою способность принимать решения в условиях неопределённости как «скорее эффективную». Это говорит о том, что более половины участников чувствуют уверенность в нестабильных ситуациях, но всё же допускают наличие ограничений или сомнений. При этом 27,5% оценили свою эффективность как «среднюю», что может указывать на необходимость развития компетенций, связанных с анализом рисков, гибкостью в принятии решений и стрессоустойчивостью.

Лишь 21,4% участников выбрали вариант «очень эффективно», демонстрируя высокий уровень уверенности в управленческих действиях при неопределённости. Эти данные подчеркивают наличие профессионального потенциала, но также свидетельствуют о том, что значительной части руководителей может требоваться поддержка через специальные тренинги и моделирование ситуаций высокого риска для повышения эффективности управленческих решений.

Рисунок 10 – Самооценка способности к анализу рисков при принятии решений

Анализ результатов показал, что подавляющее большинство участников — 71,8% — оценивают свою способность к анализу рисков как «хорошую». Это свидетельствует о высокой степени уверенности респондентов в умении учитывать возможные последствия и риски при принятии управленческих решений. Такая самооценка может говорить как о наличии соответствующего опыта, так и о важности данной компетенции в реальной практике школьного руководства.

При этом 17,6% отметили, что обладают «очень хорошими» навыками анализа рисков, что подчёркивает наличие сильных и уверенных лидеров среди директоров и их заместителей. Вместе с тем 10,7% респондентов выбрали вариант «средне», что указывает на существующую потребность в развитии данной компетенции у части управленцев. Это может стать основанием для включения специализированных модулей по управлению рисками в программы профессионального обучения.

Рисунок 11 – Консультации с командой перед принятием важных решений

Диаграмма показывает, что большинство респондентов — 45% — всегда консультируются с командой перед принятием важных решений, и ещё 45% делают это часто. Это говорит о высокой степени вовлечённости коллектива в управленческие процессы и о распространённости практик совместного принятия решений. Такой подход может способствовать формированию доверия, усилению командной ответственности и повышению эффективности реализуемых решений.

Тем не менее, 9,2% участников отметили, что консультируются с командой лишь иногда, и только 0,8% — редко. Эти значения указывают на то, что не все руководители в равной степени склонны к коллегиальному стилю управления. Это может быть связано с индивидуальными предпочтениями, стилем лидерства или внутренней культурой школы. Для устойчивого развития командных процессов важно стимулировать более регулярное включение коллектива в принятие значимых решений.

Ниже представлен анализ ответов респондентов на открытые вопросы анкеты, направленные на выявление их взглядов, ожиданий и предложений в отношении содержания и формата курса для директоров школ. Особое внимание уделялось тем аспектам, которые участники считают наиболее важными для своего профессионального развития, а также затруднениям, с которыми они сталкиваются в управленческой деятельности. Полученные ответы позволили выявить ключевые тематические направления, нуждающиеся в особом внимании при проектировании обучающей программы

В рамках проведённого опроса среди директоров школ были выявлены ключевые стратегические приоритеты, которые, по их мнению, определяют развитие образовательных организаций в ближайшие пять лет. Полученные ответы позволяют выделить устойчивые тенденции и ценностные ориентиры, характеризующие управленческое мышление современных школьных лидеров. Преобладающим направлением стало повышение качества образования, что выражается в стремлении улучшить учебные достижения, укрепить базовые знания, развивать метапредметные навыки и ориентироваться на международные стандарты.

Значительное внимание директора уделяют развитию кадрового потенциала. Подчёркивается важность системной работы по повышению квалификации педагогов, созданию условий для профессионального роста, а также формированию командной культуры в коллективе. В ряде ответов подчёркивается необходимость перехода от формального взаимодействия внутри коллектива к полноценной модели педагогического сотрудничества и наставничества. Один из директоров отметил: *«Формироваться не просто как коллектив, а как команда — это основа создания безопасной и доверительной среды для каждого учителя и ученика».*

Материально-техническая база школ рассматривается как критически важный фактор устойчивого развития. Руководители образовательных организаций настаивают на модернизации инфраструктуры, строительстве новых зданий, оснащении учебных кабинетов и внедрении цифровых

платформ. Обеспечение комфортной и современной образовательной среды воспринимается как необходимое условие не только для повышения качества обучения, но и для укрепления доверия со стороны родителей и учеников. Несколько респондентов также подчёркивают стремление соответствовать международным стандартам по комфорту и безопасности.

Инновационные подходы к обучению занимают особое место в стратегических планах. Директора отмечают рост значимости цифровизации образования, внедрения искусственного интеллекта, использования интерактивных платформ и технологий индивидуализации. Отдельно подчёркивается роль инноваций в обеспечении гибкости учебного процесса, адаптации к потребностям учащихся и подготовке к профессиям будущего. Один из респондентов выразил это следующим образом: *«В ближайшие пять лет мы должны на 100% освоить платформы на базе искусственного интеллекта»*.

Воспитательная работа также занимает важное место в управленческих приоритетах. Руководители подчёркивают необходимость системного подхода к формированию у школьников моральных и гражданских ценностей, опираясь на национальные традиции и культурные ориентиры. Особое значение придаётся партнёрству с родителями, формированию единого воспитательного пространства и созданию условий для социальной адаптации и самореализации учеников. Таким образом, воспитание рассматривается как равноценная составляющая образовательного процесса.

Отдельное внимание в ответах уделено позиционированию школ в образовательной системе региона и страны. Стратегические амбиции включают в себя вхождение в число лучших школ Казахстана, получение статуса лица или специализированного учебного заведения, участие в международных образовательных проектах и интеграцию в глобальные сети, такие как ЮНЕСКО. Руководители стремятся к формированию конкурентоспособных учреждений, способных стать флагами в сфере школьного образования и источниками передового педагогического опыта.

В целом, результаты анализа свидетельствуют о наличии у директоров чётких представлений о векторах развития своих организаций. Они демонстрируют стратегическое мышление, нацеленное на качество, устойчивость, инновации и ценностную направленность образования. Всё это отражает переход к проактивной модели образовательного лидерства, способного отвечать на современные вызовы и формировать долгосрочные ориентиры развития школ.

Анализ ответов директоров школ на вопрос о барьерах для внедрения инноваций выявил целый спектр проблем, сдерживающих развитие инновационного потенциала в системе общего среднего образования. Важным выводом является то, что большинство школ сталкиваются не с одной, а с несколькими категориями затруднений одновременно, что усложняет реализацию новых подходов в преподавании, управлении и цифровизации.

Наиболее часто упоминаемым барьером является слабая материально-техническая база. Руководители школ прямо указывают на отсутствие современных цифровых платформ, лабораторного оборудования, мультимедийных ресурсов и даже базовых технических средств, необходимых для организации инновационных образовательных процессов. Формулировки вроде *«недостаток материально-технической базы»*, *«нехватка оборудования»*, *«необходимы новые учебные средства»* являются репрезентативными для целого ряда учреждений.

Второй важной группой препятствий выступают кадровые и мотивационные ограничения. Директора отмечают недостатки инновационно ориентированных педагогов, низкий уровень профессиональной инициативы и склонность использовать только готовые методики вместо разработки собственных решений. В ответах подчёркивается, что *«учителя не стремятся к новизне»* и *«используют только шаблонные технологии»*. Кроме того, наблюдается дефицит регулярного повышения квалификации, что ограничивает доступ педагогов к современным подходам.

Отдельную проблему составляет недостаточное финансирование, в том числе направленное на обучение педагогов и обновление учебной среды. Некоторые школы не могут позволить себе направлять сотрудников на курсы, а также испытывают трудности в приобретении инновационного оборудования. Финансовый дефицит прямо связывается с отсутствием системной инновационной активности на уровне школы.

В ряде случаев фиксируется отсутствие осознанного подхода к инновациям как таковым. Некоторые руководители прямо заявляют, что не видят барьеров или не знают, что считать инновацией. Это свидетельствует о разрыве между стратегическими ориентирами системы образования и реальной практикой управленческого мышления на местах. Таким образом, для устойчивого внедрения инноваций необходимо не только улучшение инфраструктуры и финансирования, но и формирование внутриорганизационной культуры обновления, инициативности и педагогического лидерства.

Анализ ответов директоров школ на вопрос о примерах успешного внедрения инноваций показал, что инновационная активность в образовательных организациях Казахстана охватывает широкий спектр направлений — от использования цифровых технологий до трансформации организационной культуры. Среди наиболее часто упоминаемых примеров — внедрение педагогических подходов *Lesson Study*, *Action Research*, цифровизация учебного процесса, развитие STEM-образования, а также формирование исследовательской среды среди учителей и учеников. Эти практики внедряются постепенно, с учетом локального контекста, и сопровождаются внутренней профессиональной рефлексией.

Значительное внимание уделяется развитию цифровых компетенций педагогов и внедрению технологий в повседневную педагогическую практику. Руководители описывают внедрение и активное использование онлайн-платформ (например, *joyteka.com*, *baamboozle.com*), проведение

семинаров и мастер-классов, обучение учителей работе с различными ИКТ-инструментами. Некоторые школы успешно интегрировали цифровое школьное телевидение и электронные средства контроля, что не только облегчает труд педагогов, но и делает образовательную среду более привлекательной для учащихся.

Отдельным направлением становится развитие исследовательской и проектной деятельности школьников. Директора приводят примеры реализации стартапов, бизнес-проектов, участия в научных выставках и конференциях. В ряде случаев школьники начинают исследовательскую работу уже с начальной школы, что отражает стратегический подход к формированию компетенций XXI века. Один из респондентов отметил: *«Раннее приобщение учащихся к выполнению научных проектов — ключ к формированию успешной личности».*

Внедряются и организационные инновации: открытие лицейных классов, переход к дуальному обучению, создание педагогических групп развития, распределённое лидерство. Такие инициативы сопровождаются системной работой над качеством образования и укреплением командной культуры. Некоторые школы используют КРІ-инструменты в управлении и внедряют мониторинг не только учебных, но и воспитательных результатов. Также наблюдается стремление интегрировать в образовательный процесс духовно-нравственные ценности и формировать социально активную, этически зрелую личность.

Часть школ активно реализует инклюзивные и социокультурные проекты. Среди примеров — модернизация оборудования для детей с особыми образовательными потребностями, внедрение экопросвещения, проведение бинарных уроков с участием родителей — специалистов разных профессий. Эти практики демонстрируют готовность школ к открытому взаимодействию с внешней средой, повышают мотивацию учащихся и способствуют формированию устойчивых образовательных сообществ. Инновации в данном контексте воспринимаются не как одноразовые действия, а как элемент целостной стратегии развития школы.

Анализ открытых ответов директоров школ на вопрос о применении навыков эмоционального интеллекта в управлении коллективом выявил высокую степень осознания значимости данного ресурса в образовательной среде. Респонденты приводят конкретные примеры, демонстрирующие, как саморегуляция, эмпатия и социальная чувствительность помогают эффективно разрешать конфликтные ситуации, мотивировать сотрудников и укреплять командную культуру.

Одной из наиболее часто упоминаемых сфер применения эмоционального интеллекта является управление межличностными конфликтами. Директора отмечают, что в ситуациях разногласий между учителями, родителями или администрацией именно спокойствие, умение выслушать и не поддаваться эмоциям становятся решающими факторами. В ряде случаев руководители применяют технику активного слушания, не перебивая собеседника и позволяя высказаться полностью, тем самым

снижая уровень напряжения. Один из участников поделился случаем, когда благодаря выдержке и уместной эмоциональной реплике удалось успокоить учителя, который в порыве критики нарушил этические нормы во время педсовета.

Вторая важная линия ответов касается умения выстраивать доверительные отношения с коллективом и поддерживать мотивацию сотрудников. Руководители подчеркивают важность признания эмоций коллег, учета личных обстоятельств, искренней обратной связи и невербальных проявлений поддержки — поздравлений, слов благодарности, эмпатического поведения. Такие действия способствуют формированию безопасной и поддерживающей профессиональной среды. Один из респондентов отметил: «Каждую новую задачу объясняю с элементами юмора, снимаю напряжение и поднимаю командный дух», подчеркивая важность эмоциональной разрядки в напряжённых периодах работы.

Многие ответы отражают системный подход к развитию эмоционального интеллекта в управлении. Директора описывают использование командных тренингов, тимбилдингов, распределение ролей с учетом психологических особенностей сотрудников, внедрение регулярной рефлексии и командных обсуждений. В качестве ресурса упоминаются и специальные книги, и методические пособия — например, Джон Бальдони «101 способ управления в любой ситуации», Игорь Рызов «75 правил влияния великих людей». Эти инструменты позволяют не только повысить эффективность коммуникации, но и внедрять культуру осознанного лидерства в школах.

Наконец, эмоциональный интеллект рассматривается как основа личной устойчивости и профессиональной зрелости самого руководителя. Участники подчеркивают, что умение контролировать свои эмоции, сохранять спокойствие в стрессовых условиях, не переносить конфликты в личную плоскость — это не только фактор эффективности, но и способ сохранить собственное психологическое здоровье. Один из директоров выразился следующим образом: «Лидеру недостаточно быть умным, важен высокий уровень EQ. Он помогает мне принимать решения, сохранять здоровье и быть точкой опоры для команды».

Таким образом, эмоциональный интеллект в управлении школой не сводится к «мягкому» стилю взаимодействия, а становится ключевым элементом стратегического лидерства. На его основе строится доверие, коллективная эффективность, устойчивость к изменениям и ориентация на ценности. Полученные данные подтверждают, что развитие EQ должно стать неотъемлемой частью подготовки и профессионального сопровождения школьных лидеров.

В условиях модернизации системы образования и роста управленческой ответственности за результаты деятельности школы, вопрос о развитии личных и профессиональных качеств лидера приобретает особую значимость. Опрос среди директоров школ, направленный на выявление приоритетных лидерских качеств, которые, по их мнению, необходимо

развивать в первую очередь, позволил выделить ряд устойчивых тенденций и ценностных ориентиров.

Наибольшее количество ответов связано с необходимостью развития стратегического мышления, эмоционального интеллекта, коммуникативной компетентности и управленческих навыков. Респонденты подчёркивают, что в современных условиях руководитель должен уметь видеть картину в целом, выстраивать долгосрочные цели, быстро адаптироваться к изменениям, принимать решения в условиях неопределённости и направлять коллектив к общим результатам. Одним из ключевых аспектов лидерства также названо умение быть примером для команды и вести за собой, сохраняя при этом внутреннюю устойчивость.

Значительное внимание в ответах уделяется эмоциональному интеллекту — как способности управлять своими эмоциями, распознавать эмоциональное состояние коллег, поддерживать благоприятный психологический климат в коллективе. Многие директора осознают, что без эмпатии, саморефлексии и эмоциональной зрелости невозможно выстроить доверительные и продуктивные отношения в команде. Один из респондентов выразил это так: *«EQ важнее IQ: лидер должен понимать и чувствовать людей, только тогда команда ему доверяет»*. Это свидетельствует о смещении фокуса лидерства от исключительно административных функций к более человекоориентированному подходу.

Наряду с эмоциональной зрелостью, востребованными остаются такие качества, как ответственность, открытость, стрессоустойчивость, инициативность, а также способность делегировать и работать с коллективной мотивацией. Многие участники акцентируют внимание на важности развития ораторского искусства, культуры публичного выступления, навыков стратегического планирования и гибкости в принятии решений. Интерес представляет и то, что отдельные директора связывают лидерское развитие с необходимостью повышения управленческой грамотности — в том числе в таких сферах, как финансовое планирование и образовательная аналитика.

Таким образом, анализ ответов показывает, что современный директор школы стремится к формированию интегрального лидерского профиля, сочетающего в себе стратегическое мышление, эмоциональный интеллект, управленческую гибкость и высокую степень коммуникативной культуры. Это свидетельствует о запросе на трансформационное лидерство, основанное на доверии, вовлечённости и способности быть проводником изменений в образовательной среде.

Ресурсы и форматы обучения для развития лидерских навыков школьных руководителей

Современные вызовы в сфере управления образованием требуют от директоров школ постоянного развития лидерских качеств, соответствующих динамике образовательной среды. В рамках опроса, проведённого среди школьных руководителей, был задан вопрос о том, какие ресурсы или форматы обучения могли бы помочь им в развитии управленческих и

личностных навыков. Анализ полученных данных позволяет выделить несколько устойчивых направлений.

Во-первых, абсолютное большинство респондентов отмечает важность формального обучения: специализированных курсов, тренингов, коучинга и онлайн-программ. При этом предпочтение отдается именно тематически ориентированным курсам, связанным с управлением изменениями, стратегическим мышлением, эмоциональным интеллектом и современным школьным менеджментом. Как отметил один из участников: *«Курс по эмоциональному интеллекту помог бы не только мне, но и всей команде быть устойчивее в период трансформаций»*.

Во-вторых, существенное внимание уделяется непрерывному самообразованию как внутренней установке лидера. Респонденты подчеркивают важность постоянного поиска новых знаний, изучения передового педагогического и управленческого опыта, а также способности быть новатором в собственной организации. Саморазвитие рассматривается не как дополнение, а как неотъемлемый элемент управленческой зрелости. Один из ответов гласит: *«Нужно быть не просто в курсе новшеств, а самим становиться их авторами»*.

Третьим приоритетным направлением названа практикоориентированность обучения. Участники подчёркивают, что наиболее эффективными оказываются такие форматы, как моделирование кейсов, анализ конфликтных ситуаций, командная работа, обсуждение реальных управленческих сценариев. Таким образом, теория становится ценной только при её тесной связи с реальными задачами образовательного управления.

Отдельно выделяется потребность в современных информационных и методических ресурсах. Руководители указывают на необходимость доступа к качественным материалам, цифровым платформам, аналитическим инструментам и обучающим средам. Это особенно актуально в контексте цифровой трансформации школьного образования и перехода к гибким моделям управления.

Наконец, в ряде ответов подчёркивается важность поддержки педагогического коллектива и развития учителей как косвенного ресурса для роста самого лидера. Умение вдохновлять, делегировать, строить команды и сопровождать профессиональный рост сотрудников напрямую влияет на управленческую эффективность.

Таким образом, анализ показывает, что развитие лидерских компетенций требует сочетания формального обучения, саморазвития, практики, ресурсной обеспеченности и психологической готовности к постоянным изменениям. Школьные лидеры демонстрируют осознанный подход к профессиональному росту, а их запросы позволяют разрабатывать более точные программы повышения квалификации, ориентированные на реальные потребности образовательного менеджмента.

Заключение

Результаты проведённого исследования подтверждают высокую актуальность темы профессионального развития школьных руководителей в условиях трансформации системы образования. Анализ литературных источников и данных анкетирования показал, что современные директора осознают необходимость непрерывного обучения, стратегического мышления и лидерства, ориентированного на ценности и командную культуру. Несмотря на высокий уровень самооценки по ряду управленческих компетенций, значительная часть респондентов испытывает потребность в развитии навыков работы в условиях неопределённости, управления ресурсами, внедрения инноваций и эмоционального интеллекта.

Полученные данные также свидетельствуют о том, что руководители школ стремятся к более практико-ориентированным, гибким и индивидуализированным формам обучения, которые позволяли бы им интегрировать новые знания в текущую управленческую практику. Участники подчёркивают важность взаимодействия с коллегами, обмена опытом, наличия коучинговой поддержки и доступа к современным образовательным ресурсам. Кроме того, существует запрос на институциональную поддержку и формализацию системного профессионального развития со стороны государства и уполномоченных органов.

Проведённое исследование выявило, что руководители образовательных организаций в Казахстане демонстрируют высокий уровень профессиональной рефлексии и стремление к постоянному росту. Они чётко осознают стратегические приоритеты в развитии школ, включая повышение качества образования, развитие кадрового потенциала, цифровизацию, внедрение инноваций и укрепление воспитательной функции. Эти приоритеты находят отражение не только в управленческих действиях, но и в запросах на содержание программ профессионального развития, которое должно быть актуальным, прикладным и гибким.

Важно отметить, что школьные лидеры всё чаще воспринимают себя не просто как администраторов, а как трансформационных лидеров, ориентированных на создание образовательной среды, способной адаптироваться к вызовам современности. Их акцент на эмоциональном интеллекте, стратегическом мышлении и командной культуре говорит о переходе к новой модели школьного управления — человекоцентрированной и ценностно ориентированной. Вместе с тем сохраняется потребность в институциональной поддержке, системной координации программ обучения и создании устойчивой архитектуры лидерского развития в образовании.

На основании проведённого анкетного опроса среди директоров и их заместителей, а также комплексного анализа международных и отечественных исследований в области подготовки и профессионального развития школьных лидеров, мы сформулировали следующие *практико-ориентированные рекомендации*. Они направлены на модернизацию содержания, форматов и организационных механизмов курсов повышения квалификации, с учётом реальных потребностей действующих руководи-

лей образовательных организаций, современных управленческих вызовов и глобальных трендов в образовательном лидерстве.

Во-первых, разработать многоуровневые программы, включающие обязательные и факультативные модули. Обязательные модули могут охватывать стратегическое планирование, управление изменениями, школьную культуру, правовые аспекты и управление персоналом. Факультативные - быть ориентированы на специфические вызовы (инклюзия, STEAM-образование, цифровая трансформация, работа с родителями и др.). Каждый модуль должен завершаться практическим заданием, напрямую связанным с текущей деятельностью участника.

Во-вторых, внедрить практико-ориентированные форматы обучения. Особое внимание следует уделить формам, стимулирующим рефлексию и действие: деловые игры, моделирование ситуаций, работа с кейсами из казахстанской практики, управленческий консалтинг и коучинг. Программы должны включать практику анализа школьных данных, коллективную разработку планов развития и обсуждение управленческих решений в малых группах с ментором.

В-третьих, создать профессиональные сообщества и устойчивые наставнические сети. Следует поддерживать формирование региональных и национальных сетей директоров, где возможен регулярный обмен опытом, коллективное решение задач и организация взаимных стажировок. Механизмы наставничества должны быть институционализированы: важно готовить наставников, обеспечивать методическую поддержку и выделять ресурсы для устойчивого взаимодействия.

В-четвёртых, укрепить роль университетов и исследовательских центров в подготовке управленческих кадров. Профильные вузы и центры повышения квалификации должны быть вовлечены в разработку и реализацию программ на системной основе. Важно использовать результаты научных исследований, локальные кейсы и международный опыт для обновления содержания программ и проведения регулярной диагностики потребностей директоров.

В-пятых, расширить доступность программ профессионального развития. Необходимо устранить барьеры для участия директоров из сельских и отдалённых школ, регионов с ограниченными ресурсами и начинающих управленцев. Для этого можно применять гибкие форматы (вечерние или модульные курсы, микрообучение), развивать онлайн-программы, предусматривать субсидии и создавать региональные центры подготовки.

В-шестых, интегрировать развитие эмоционального интеллекта и устойчивости в базовое содержание программ. Рекомендуются разработать специализированные тренинги, направленные на развитие навыков саморегуляции, стрессоустойчивости, эмпатии, культуры обратной связи и управления конфликтами. Эти темы должны быть обязательными как основа для формирования зрелого и командного лидерства.

В-седьмых, внедрить систему оценки и обратной связи. Эффективность программ повышения квалификации должна отслеживаться не только по итогам анкет, но и через наблюдение за изменениями в управленческой практике. Это может включать 360-градусную обратную связь, анализ командной динамики, метарефлексивные отчёты участников и кейсы внедрённых изменений.

В-восьмых, институционализировать карьерный рост через обучение. Курсы и программы должны быть тесно связаны с системой продвижения: завершение определённого этапа обучения или выполнение роли наставника может стать критерием для получения статуса «лидера школы», участия в пилотных проектах, руководства кластером школ или выдвижения на региональные позиции.

Таким образом, предложенные меры направлены на формирование целостной, гибкой и ориентированной на практику системы подготовки и поддержки школьных лидеров. Они создают основу для устойчивого образовательного лидерства, способного эффективно отвечать на вызовы времени и обеспечивать качественное развитие школ в Казахстане.

Информация о финансировании: исследование подготовлено в рамках грантового финансирования МНВО РК ИРН АР 23488334 на тему «Кастомизация инновационной модели развития института директорства в рамках коллаборации «университет-школа»

ЛИТЕРАТУРА

[1] Alladatin J., Lionel R., Insaf A. School principal's training programs, challenges, and improvement opportunities: rapid review //International Journal of Educational Innovation and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 17-26.

[2] Tingle E., Corrales A., Peters M. L. Leadership development programs: Investing in school principals //Educational Studies. – 2019. – Т. 45. – №. 1. – С. 1-16.

[3] Bangert K.M.S. Investigating the effectiveness of a formal principals' mentoring program. – Montana State University, 2012.

[4] Hutton D.M. Training Programme for Secondary School Principals: Evaluating its Effectiveness and Impact //International Journal of Educational Leadership Preparation. – 2013. – Т. 8. – №. 1. – С. 31-48.

[5] Joo H.J., Kim T. Leadership Development for school principals: An adult learning perspective. – 2016.

[6] McIntyre K. Training programs for principals //Theory into practice. – 1979. – Т. 18. – №. 1. – С. 28-32.

[7] Jiang N. et al. Training preparation and the professional development of principals in Henan Province, China: formal and informal learning //Asia Pacific Education Review. – 2018. – Т. 19. – С. 41-51.

[8] Wiyono B.B. The effect of self-evaluation on the principals' transformational leadership, teachers' work motivation, teamwork effectiveness, and school improvement //International Journal of Leadership in Education. – 2018. – Т. 21. – №. 6. – С. 705-725.

[9] Valiente Sandó P. et al. The training of school principals: A study in the Cuban context //Educational Management Administration & Leadership. – 2018. – Т. 46. – №. 2. – С. 258-278.

[10] Hansson P., Gamage D. A study of professional development of Swedish school leaders and their views on how it needs to be navigated //World Studies in Education. – 2008. – Т. 9. – №. 1. – С. 55-72.

[11] Darling-Hammond L. et al. Developing Effective Principals: What Kind of Learning Matters? //Learning Policy Institute. – 2022.

[12] Brauckmann S., Pashiardis P., Ärlestig H. Bringing context and educational leadership together: Fostering the professional development of school principals //Professional development in education. – 2023. – Т. 49. – №. 1. – С. 4-15.

[13] Hayes S.D., Burkett J.R. Almost a principal: Coaching and training assistant principals for the next level of leadership //Journal of School Leadership. – 2021. – Т. 31. – №. 6. – С. 502-525.

[14] Sahlin S. Professional development of school principals–how do experienced school leaders make sense of their professional learning? // Educational management administration & leadership. – 2025. – Т. 53. – №. 2. – С. 380-397.

[15] Baczowska F. Current trends in teacher training Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL», series: «Philological sciences». - Almaty, 2024. - № 4(78). –С. 13-28.

МЕКТЕП ДИРЕКТОРЛАРЫНЫҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ КОНТЕКСТ

Нурланов Ш.Н.¹, *Колумбаева Ш.Ж.², Абсатова М.А.³, Лесбаева Г.Т.⁴

¹Жоғары білімді дамыту ұлттық орталығы, Қазақстан, Астана

^{*2,3}Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан, Алматы

⁴Astana International University, Қазақстан, Астана

Аңдатпа. Білім сапасына қойылатын талаптар артып, өзгерістер үнемі жүріп жатқан қазіргі жағдайда кәсіби даярланған, төзімді және бейімделгіш мектеп басшыларына деген қажеттілік арта түсуде. Бұл зерттеу мектеп директорлары мен олардың орынбасарлары үшін біліктілікті арттыру бағдарламаларының мазмұны мен форматтарына қатысты өзекті қажеттіліктерді анықтауға және талдауға бағытталған. Мақала халықаралық және қазақстандық ғылыми әдебиеттерге шолу жасауға негізделген. Зерттеу нәтижелері білім беру реформаларының тиімділігі көбінесе басшылық құрамды даярлау мен кәсіби қолдаудың сапасына байланысты екенін дәлелдейді. Сонымен қатар, Қазақстанның түрлі өңірлерінен 131 мектеп басшысы қатысқан сауалнама нәтижелері кәсіби дамудың басым бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді.

Респонденттер аса маңызды деп стратегиялық ойлау, эмоционалдық интеллект, белгісіздік жағдайында шешім қабылдау, инновацияларға жетекшілік ету және тиімді коммуникация дағдыларын атап көрсетті. Ашық сұрақтарға берілген жауаптар теорияны нақты басқарушылық тәжірибемен байланыстыратын, контексті ескеретін, тәжірибеге бағытталған және модульдік оқыту түрлеріне деген нақты сұранысты көрсетті. Мектеп басшылары ұжымдық жұмыс, тәлімгерлік, нақты жағдайларды (кейс) талдау, деректермен жұмыс және стратегиялық жоспарлау құралдарын оқыту бағдарламаларына енгізу қажеттігін атап өтті. Инновацияларды енгізуге кедергі болатын негізгі факторлар ретінде инфрақұрылымның әлсіздігі, кадр тапшылығы және мотивацияның төмендігі анықталды.

Мақалада цифрлық трансформация, оқушылардың жобалық қызметі, инклюзивті білім беру және зерттеушілік мәдениетті қалыптастыруға байланысты табысты тәжірибелердің мысалдары келтірілген. Бұл нәтижелер мектеп әкімшілігіне арналған біліктілікті арттыру курстарының мазмұнын жаңғырту бойынша ұсыныстар әзірлеудің негізі болды. Мұндай бағдарламалар білім беру көшбасшылығын дамытуға бағытталған мемлекет саясатының маңызды құрамдас бөлігіне айналуы тиіс.

Тірек сөздер: мектеп директорларының біліктілігі, заманауи директор, мектеп директорының сапасы, көшбасшылық критерийлері, жаңғырту, басшы, директор, басымдық

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF SCHOOL PRINCIPALS: INTERNATIONAL PRACTICES AND THE KAZAKH CONTEXT

Nurlanov Sh.N.¹, *Kolumbayeva Sh.Zh.², Absatova M.A.³, Lesbaeva G.T.⁴

¹National Center for Higher Education Development, Kazakhstan, Astana

^{*2,3}Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty

⁴Astana International University, Kazakhstan, Astana

Abstract. In an era of constant change and rising expectations for educational quality, the demand for professionally trained, resilient, and adaptable school leaders is growing. This study aims to identify and analyze the current needs of school principals and their deputies regarding the content and formats of professional development programs. The article is grounded in a review of both international and Kazakhstani literature, which confirms that the success of educational reforms largely depends on the quality of leadership preparation and continuous professional support. Additionally, the study analyzes survey data from 131 school leaders across various regions of Kazakhstan, allowing for the identification of priority areas for professional growth.

Respondents identified key competencies such as strategic thinking, emotional intelligence, decision-making under uncertainty, innovation leadership, and effective communication. The analysis of open-ended responses revealed a strong demand for context-sensitive, practice-oriented, and modular training programs that integrate theory with real-world leadership challenges. School leaders emphasized the importance of incorporating teamwork, mentoring, case

analysis, data-driven decision-making, and strategic planning into professional development. The study also identified significant barriers to innovation, including insufficient infrastructure, staff shortages, and a lack of motivation.

The article highlights examples of successful practices related to digital transformation, student project-based learning, inclusion, and the development of a research-oriented school culture. These findings serve as a foundation for recommendations on modernizing professional development programs for school administrators. Such programs should be embedded in a comprehensive policy framework aimed at cultivating effective and forward-thinking educational leadership.

Key words: qualifications of school principals, modern principal, quality of school principal, leadership criteria, modernization, head, director, priority

Сведения об авторах:

Нурланов Ш.Н. – магистр управления образованием, заместитель директора, Национальный центр развития высшего образования, Астана, Казахстан, shyngysfromkz@gmail.com

Колумбаева Ш.Ж. – кандидат педагогических наук, профессор кафедры педагогики, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, kolumb_09@mail.ru

Абсатова М.А.-доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан, absatovamar@mail.ru

Лесбаева Г.Т. – профессор, Международный университет Астана, Астана, Казахстан, g.lesbaeva@aiu.edu.kz

Авторлар туралы мәлімет:

Нурланов Ш.Н. – Жоғары білімді дамыту ұлттық орталығы, директор орынбасары, білім беруді басқару магистрі, Астана қ., Қазақстан, shyngysfromkz@gmail.com

Колумбаева Ш.Ж. – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогика кафедрасының профессоры, Алматы қ., Қазақстан, kolumb_09@mail.ru

Абсатова М.А. – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Алматы қ., Қазақстан, absatovamar@mail.ru

Лесбаева Г.Т. – профессор, Astana International University, Астана қ., Қазақстан, g.lesbaeva@aiu.edu.kz

Information about authors:

Nurlanov S. -Master of Science in Educational Leadership, Deputy Director at the National Center for Higher Education, Almaty, Kazakhstan shyngysfromkz@gmail.com

Kolumbayeva Sh. – candidate of Pedagogical Sciences, professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, kolumb_09@mail.ru

Absatova M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Scientific Secretary, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan absatovamar@mail.ru

Lesbaeva G. - professor, Astana International University, Astana, Kazakhstan, g.lesbaeva@aiu.edu.kz

Статья поступила: 5 мая 2025

UDC 377.5.02:37.016

IRSTI 14.33.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.035>

PEDAGOGICAL APPROACHES TO ENVIRONMENTAL EDUCATION IN KAZAKH AND JAPANESE GEOGRAPHY TEXTBOOKS

***Tolegen A.A.¹, Abdimanapov B.Sh.², Zhanbekov Kh.N.³, Balakhmetova G.K.⁴**

***^{1,2,3,4}Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan**

Abstract. This article examines the process of environmental education in school education in Kazakhstan, where the principles of sustainable development are being implemented, reflected in strategic initiatives such as the National Action Plan for Environmental Protection and the Ecology of Kazakhstan, Digital Kazakhstan programs. The relevance of the research is due to the need to study international experience, particularly the Japanese education system, which uses effective methods of environmental education and formation of environmental responsibility. In this regard, the purpose of the study is to conduct a comparative analysis of pedagogical approaches to environmental education in geography textbooks of Kazakhstan and Japan, identifying best practices and developing recommendations for their adaptation in Kazakhstan. Research methods include content analysis of geography textbooks in Kazakhstan and Japan, comparative analysis of the structure and content of educational materials, as well as questionnaires among teachers and students to assess the perception and effectiveness of environmental education methods. The survey covered fifty respondents in total (20 teachers and 30 students), which allowed us to assess the perception of environmental topics and teaching methods. The results of the study showed that the Japanese education system actively uses innovative teaching methods such as project-based learning and the development of critical thinking, while in Kazakhstan traditional methods such as lectures and theoretical assignments prevail. Japanese textbooks contain more examples of environmental activism, which contributes to the better involvement of students in solving environmental problems. In conclusion, based on the analysis, recommendations for Kazakhstan are proposed: the introduction of project-based learning, the use of formative assessment methods, the development of interdisciplinary educational materials, the active involvement of parents and the use of technology in the educational process. These measures will help to develop environmental responsibility among Kazakhstani schoolchildren and contribute to the sustainable development of the country.

Key words: Education, environmental education, environmental awareness, pedagogical approaches, teaching methods, project-based learning, textbooks, textbook content analysis, sustainable development

Introduction

Kazakhstan is actively working to integrate the principles of sustainable development into its education system, as reflected in government initiatives and

strategic documents. In his 2021 State of the Nation Address, President Kassym-Jomart Tokayev outlined tasks aimed at improving the environmental situation and fostering a sense of responsibility toward the environment among citizens [1]. In 2020, Kazakhstan adopted the National Action Plan for Environmental Protection [2], outlining measures to strengthen environmental education and public awareness of sustainability. These priorities are also reflected in the Digital Kazakhstan program [3], which promotes innovative teaching technologies and the integration of sustainable practices into curricula. In this context, Kazakhstan faces the challenge of adapting and implementing the best international practices in environmental education to develop an environmental culture and responsibility among the younger generation. Therefore, studying the experience of Japan, a country with advanced approaches to environmental education, is particularly relevant.

The Japanese approach to sustainable development is characterized by a systemic approach, innovative methods, and high effectiveness in fostering environmental responsibility among students. The achievements of Japanese schools are supported by objective research results from international programs and competitions: according to PISA data, the important level of scientific literacy among Japanese students allowed them to rank 3rd to 9th [4]. Kazakhstan, as a country actively adopting international practices, can adapt effective models of environmental education implemented in Japan. In Japan, textbooks often emphasize sustainable development and the interconnection between humans and nature, reflecting the national strategy for environmental protection. In contrast, Kazakh geography textbooks may focus on traditional practices of nature conservation and ecosystems characteristic of the region. In this context, the purpose of the study is to conduct a comparative analysis of pedagogical approaches to environmental education in the geography textbooks of Kazakhstan and Japan, to identify differences in methods for fostering environmental culture and responsibility among students. To implement this idea, the following main objectives were set:

- Assessing the effectiveness of pedagogical approaches to environmental education presented in the geography textbooks of Kazakhstan and Japan, with a focus on methods for fostering environmental culture and responsibility among students.
- Analyzing the differences in approaches to environmental education, including the use of innovative educational technologies and identifying their impact on student engagement in addressing environmental issues.

In the context of globalization, educational systems increasingly focus on environmental education (EE) to develop ecological awareness, responsibility and environmental culture. Japan and Kazakhstan, though different in cultural and socio-economic contexts, both recognize the importance of EE, integrating it into geography education.

EE serves as a foundation for cultivating students' ecological worldview and behavioral responsibility. The structure and content of geography textbooks significantly influence this process, with pedagogical strategies varying depending

on national priorities, traditions and reform agendas.

Both Japan and Kazakhstan have undergone socio-political transformations that shaped their educational systems. In Japan, educational modernization began during the Meiji era (1868-1912), when Western models were actively adopted [5]. Kazakhstan launched large-scale reforms after gaining independence in 1991, seeking to modernize education in line with global trends and labor market needs.

Education in both countries is regarded as a driver of economic growth and social mobility. Japan emphasizes discipline and long-term workforce preparation, while Kazakhstan aims to build a globally competitive education system. Despite the influence of globalization, both countries strive to preserve national language and traditions within education.

Vocational and technical training is another shared focus. Japan has a well-established system of technical education [6] and Kazakhstan is actively developing vocational institutions to meet economic demands.

Japan's experience in EE includes project-based learning, environmental research, and integration of EE into core curricula. Studies show that 80% of Japanese students in EE programs exhibit active ecological behavior, compared to 60% in Kazakhstan [7]. In this context, the aim of this study is to identify and analyze the pedagogical approaches to environmental education in the geography textbooks of Japan and Kazakhstan.

Materials and methods

For this study, geography textbooks intended for elementary, middle and high school levels, published in Kazakhstan and Japan over the past ten years, were selected. This timeframe allows for the identification of current trends in pedagogical approaches to environmental education reflected in modern educational materials.

The main research methods employed were content analysis and comparative analysis. Content analysis involved identifying and systematizing key ecological topics presented in sections dedicated to environmental and social issues. The study also examined the pedagogical strategies used, including project-based learning, interactive methods and empirical activities. Comparative analysis was applied to evaluate the structure of the textbooks, the types of assignments provided and the use of visual elements, with a focus on methodological differences between the two countries.

The theoretical and methodological framework of the study is grounded in activity-based learning (J. Dewey), social constructivism (L.S. Vygotsky) and spiral curriculum theory (J. Bruner). These frameworks provide a basis for viewing textbooks not merely as informational resources but as tools for developing sustainable environmental competencies in students.

To ensure the scientific validity and reliability of the study, a combination of qualitative and quantitative methods was employed. The study employed the following methods, which are summarized in Table 1.

Table 1 – Overview of Research Methods Used in the Study and Their Applications

<i>Research Method</i>	<i>Application</i>	<i>Purpose</i>
Content Analysis	Analysis of 10 textbooks (5 from Kazakhstan, 5 from Japan)	Identification of environmental topics, approaches, and visual content
Comparative Analysis	Comparison of structure, tasks and illustrations	To define methodological differences
Survey (Questionnaire)	50 respondents: 30 students, 20 teachers	To assess perceptions of environmental education methods
Case Study	Observations at Azuma Elementary School (Tsukuba, Japan)	To evaluate real-world implementation
Visual Analysis	Analysis of diagrams, maps, QR codes, and photos	To assess the level of visual engagement

These methods ensured reliability, scientific validity and practical relevance of the study results. In addition, statistical data regarding students' perception of environmental topics, national educational standards and governmental pedagogical initiatives in both countries were examined to enrich the analysis.

The integration of qualitative and quantitative research, including questionnaires and direct observation, provided a comprehensive understanding of how environmental education is perceived and practiced. The use of classroom case studies, with a focus on hands-on tasks and student projects, helped to further explore the methodological aspects of textbook use.

Based on the findings, a set of recommendations will be proposed for improving environmental education in Kazakhstan, informed by successful practices identified in the Japanese educational system.

Results

The results of the textbook content analysis showed that environmental education in Kazakhstan and Japan has similar key topics, such as climate change, biodiversity conservation, environmental pollution, and sustainable development. However, the approaches to presenting these topics have differences.

Textbooks of geography of Kazakhstan most often use a traditional approach to the presentation of material based on theoretical knowledge. The topics of the environmental problem in Kazakhstan are presented with an emphasis on economic development and sustainability of natural resources. Pedagogical approaches in textbooks are focused on creating a general understanding of the country's environmental problems, using cartographic materials and tables to analyze various environmental situations.

Japanese geography textbooks focus on environmental issues in the context of global challenges such as climate change and global warming. Unlike Kazakh textbooks, Japanese textbooks include a greater number of active

teaching methods, such as project work, research, as well as tasks aimed at developing critical thinking. Japanese educational materials contain examples of environmental activism at the local level and considerable attention is paid to the personal responsibility of students.

The “Academy for Future Educators Center” was used to study the Japanese educational system, including education for sustainable development, as well as to analyze textbooks on geography and ecology. Access to textbooks from grades 1 to 12 was obtained, a comprehensive analysis of educational materials on Geography, Earth science, Natural sciences, as well as textbooks on “Science” and “Social Studies” subjects covering environmental and geographical aspects was conducted.

In addition, participation was held in an event to enroll students in Azuma Elementary School, located in the city of Tsukuba, for the new academic year. The material and technical base of Takezona High School was monitored, as well as the elements contributing to the formation of environmental awareness and education both in the school itself and on its territory (Figure 1).

Figure 1 – Conducting research at the “Academy for Future Educators” Scientific and Academic Center (Tsukuba, Japan)

Japanese textbooks emphasize local environmental issues and sustainable development, including examples of successful environmental initiatives. Kazakhstani textbooks highlight the importance of global environmental issues and their impact on the national environment, with a focus on biodiversity conservation.

Pedagogical Methods: Japanese textbooks feature active learning methods, such as group projects and research assignments, which foster the development of critical thinking. Kazakhstani textbooks, on the other hand, often employ traditional teaching methods with elements of problem-based learning, which limits the active participation of students.

Effectiveness of Approaches: Japanese methods demonstrate a higher level of student engagement and practical application of environmental knowledge [8]. Kazakhstani approaches require adaptation to enhance interactivity and practical orientation.

Textbook Content: Japanese textbooks, such as “Science” and “Social Studies,” actively integrate topics related to ecology, starting from elementary grades, and continuing through middle school. In Japanese textbooks, the focus is placed on:

- *Local environmental issues:* pollution, resource management, ecosystem restoration.
- *Environmental awareness:* developing an understanding of the interconnection between society and nature, and the responsibility for its preservation.
- *Sustainable development:* practical examples of environmental initiatives and projects implemented in Japanese schools and communities.

In Kazakh textbooks, such as “Geography”, the main emphasis is on:

- *Global environmental issues:* climate change, pollution problems, biodiversity conservation.
- *National specifics:* the impact of environmental issues on Kazakhstan’s nature and society, and the importance of preserving unique natural resources.
- *Traditional methods:* the use of lectures and theoretical knowledge, which sometimes limits active student engagement.

Japanese textbooks offer a variety of pedagogical methods, including:

- *Project-based learning:* students work on environmental projects, fostering collaboration and critical thinking skills.
- *Practical assignments:* tasks that involve studying local ecosystems, requiring analysis and the application of knowledge in practice.
- *Interactive methods:* the use of technology and multimedia resources to increase student engagement.

Kazakh textbooks rely on traditional methods, such as:

- *Lecture-based instruction:* focusing on theoretical aspects, which reduces student involvement.
- *Problem-based learning:* present but needs more active implementation to enhance practical orientation.

In addition to the quantitative analysis, a qualitative structural comparison of the textbooks was conducted. Japanese textbooks integrate environmental themes more systematically and deeply: each section contains project tasks, interdisciplinary content and local ecological issues. In contrast, Kazakhstani textbooks focus more on theoretical presentation and global themes.

In the book “Geography Education in Japan” (Yoshiyasu Ida), various aspects of the Japanese educational system are discussed, including methodology, curriculum content, and specific textbooks used in schools. Several categories of textbooks have been identified and analyzed, with the results presented in Table 2 regarding Japanese education [9].

Table 2 – Overview of Japanese Textbooks on Environmental Education by School Level

	<i>Education Level</i>	<i>Textbook Category</i>	<i>Description</i>
1.	Elementary School	1.1 Textbooks on the Natural World	Includes topics related to nature, society, and basic ecology. Includes topics related to nature, society, and basic ecology. Textbooks like “ <i>Shizen to Seikatsu</i> ” (Natural World and Life) help children understand the relationship between humans and nature.
		1.2 Fundamentals of Ecology	Educational materials that introduce children to concepts of sustainable development and environmental protection.
2.	Secondary School	2.1 Geography Textbooks	For example, “ <i>Nihon no Chiri</i> ” (Geography of Japan), which covers not only physical geography but also social and environmental aspects, including pollution and nature conservation issues.
		2.2 Social Studies Textbooks	Explore the human impact on the environment, discussing social, economic, and ecological issues.
3.	High School	3.1 Environmental education Textbooks	Specialized courses focusing on global environmental challenges, such as climate change and biodiversity.
		3.2 Exam preparation Textbooks	Include topics on ecology and sustainable development, often with a focus on preparing students for university entrance exams.

Note: The table was created by the author based on the results of the comparative analysis.

In addition to textbooks, Ida also focuses on teacher training and their role in the educational process. The book discusses professional development programs and workshops that help teachers effectively use teaching materials and implement innovative teaching methods.

The book also covers pedagogical recommendations for teaching, which include:

1) *Interactive teaching methods*: use of technology, group work and project assignments.

2) *Practical learning*: field studies and environmental projects that allow students to apply the knowledge they have gained in practice.

Survey and Questionnaire Results. The results of the surveys and questionnaires revealed significant differences between the approaches to environmental education in Japan and Kazakhstan. The data, gathered from 50 respondents (20 teachers and 30 secondary and high school students), provided

insights into the effectiveness of teaching methods, student engagement and the use of interactive and project-based learning. Below are the key findings (Figure 2):

1. Effectiveness of Teaching Methods:
 - o *Japan*: 70% of respondents from Japan noted the high effectiveness of active teaching methods, such as project-based learning, which is commonly used to engage students in real-world environmental issues.
 - o *Kazakhstan*: in contrast, only 40% of respondents in Kazakhstan reported the effectiveness of project-based learning. Traditional methods still dominate the teaching approach in Kazakhstan, which may explain the lower student engagement in environmental topics.
2. Use of Interactive Teaching Methods:
 - o *Japan*: over 60% of Japanese teachers incorporate interactive teaching methods, including group work, technology, and multimedia resources, to create more dynamic learning environments.
 - o *Kazakhstan*: only 30% of teachers in Kazakhstan use interactive methods in their classrooms, indicating a more traditional, lecture-based approach to teaching.
3. Student Participation in Environmental Projects:
 - o *Japan*: 80% of Japanese students actively participate in environmental projects, reflecting the high level of engagement in ecological initiatives within the Japanese school system.
 - o *Kazakhstan*: 50% of students participate in environmental projects, showing a lower level of involvement compared to their Japanese counterparts.

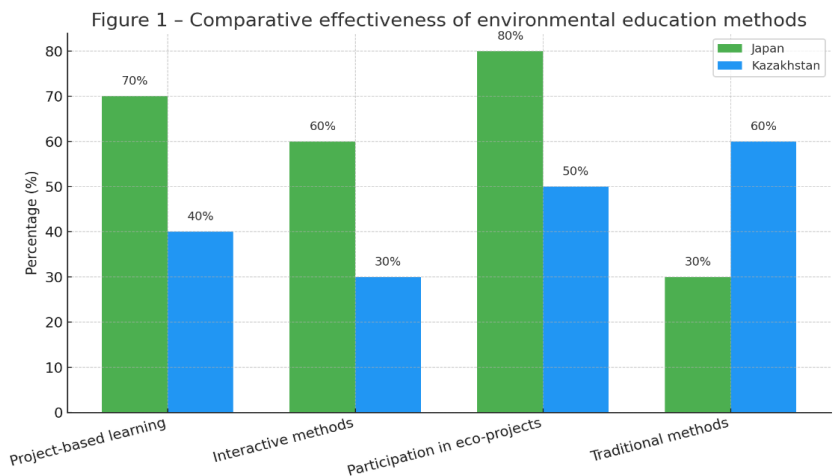

Figure 2 – Comparative effectiveness of environmental education methods based on teacher and student responses

Key Observations:

- *Project-Based Learning*: Japan shows a strong preference for project-based learning (70%), which is associated with higher student engagement in environmental issues. In contrast, Kazakhstan has a lower preference for project-based methods (40%).

- *Traditional Methods*: Traditional teaching methods remain dominant in Kazakhstan, with 60% of teachers using lectures and tests, compared to only 30% in Japan.

- *Engagement in Environmental Projects*: Japanese students show much higher involvement in environmental projects (80%) compared to their peers in Kazakhstan (50%).

The analysis reveals that differences in textbook approaches to environmental education directly impact students' development of practical competencies and their engagement levels. These results suggest that Japan's active and interactive teaching methods, combined with a focus on real-world environmental issues, lead to greater student engagement and involvement in ecological projects. In Kazakhstan, the reliance on traditional methods may limit student participation and enthusiasm for environmental education.

This correlation between textbook methodology and student involvement provides evidence that the format and structure of learning materials play a decisive role in shaping environmental responsibility. These findings can be used to substantiate reforms in Kazakhstani textbooks based on international environmental education standards.

The survey data also highlighted the importance of teacher training and professional development programs, which are more prevalent in Japan, allowing Kazakhstan's teachers to implement innovative methods that foster greater student participation in environmental education.

Recommendations for Kazakhstan. As part of the development of recommendations to improve educational materials and teaching methods in Kazakhstan, based on successful practices of the Japanese education system, the results of a comparative analysis were used. The recommendations cover key aspects of the educational process, such as the integration of innovative teaching methods, the development of environmental responsibility, and the enhancement of student engagement through project-based and interactive learning. To provide a clearer representation of the results, Table 3 was prepared, reflecting the main findings of the study [10].

Table 3 – Recommendations for Kazakhstan Based on Japanese Experience

<i>Area</i>	<i>Japanese Practice</i>	<i>Recommendations for Kazakhstan</i>
<i>Educational Materials</i>	Use of integrated textbooks.	Development of interdisciplinary textbooks combining geography, ecology, and social sciences.
<i>Teaching Methods</i>	Active teaching methods (projects, games).	Introduction of project-based learning and role-playing games in the educational process.
<i>Assessment of Knowledge</i>	Formative assessment.	Use of formative assessment methods to monitor students' progress.
<i>Environmental Projects</i>	Participation in real environmental projects.	Organization of local environmental initiatives, such as greening and cleaning activities.

<i>Teacher Training</i>	Continuous professional development.	Introduction of professional development programs for teachers on environmental education.
<i>Parental Involvement</i>	Active parental participation.	Involvement of parents in environmental events and projects at school.
<i>Use of Technology</i>	Integration of ICT into the learning process.	Integration of ICT into the learning process.

Note: The table was created by the author based on the results of the comparative analysis.

Figure 3 illustrates the recommendations for improving environmental education in Kazakhstan. The vertical axis presents key categories, with specific recommendations aimed at enhancing the educational process listed next to them. This visualization, created by us, clearly demonstrates the interconnections between different areas and proposals, ensuring a systematic approach to implementing innovative methods of environmental education. The recommendations and visual materials presented contribute to a more structured and accessible understanding of the information, which is an important step toward the effective implementation of practical measures to improve environmental education in Kazakhstan, drawing on Japan’s successful experience.

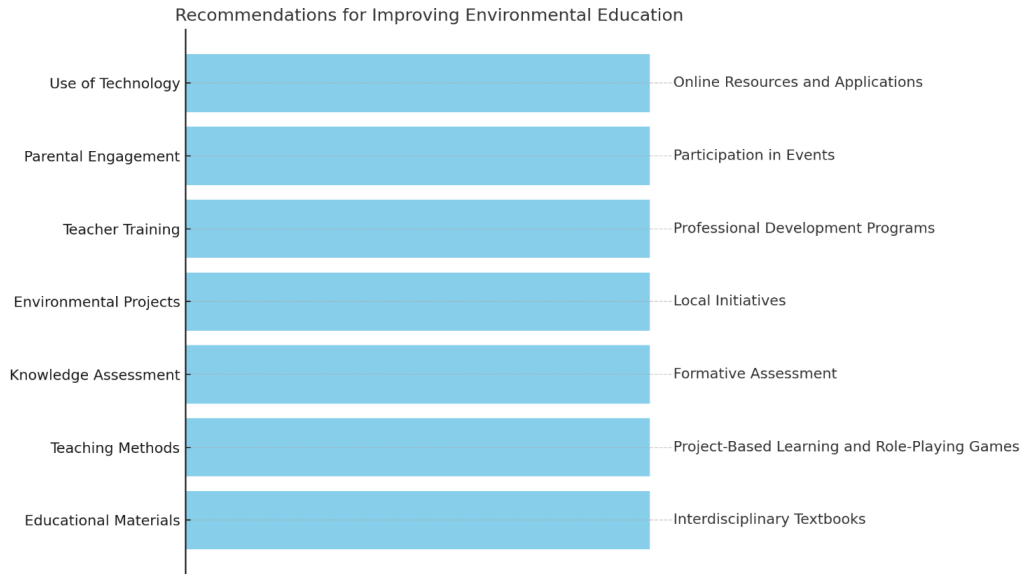

Figure 3 – Recommendations for improving Environmental Education

In Japan, teachers can undergo special training that helps them effectively integrate environmental topics into the curriculum. In Kazakhstan, the situation may differ depending on the level of teacher training and available resources.

Additionally, cultural, historical, and social factors have a significant influence on approaches to environmental education. In Japan, there is a deep connection with nature, which is reflected in educational traditions and methods. In Kazakhstan, considering its rich cultural heritage and traditional practices such

as nomadic pastoralism, it is important to explore how these factors influence the perception of ecology.

Figure 4 provides a comparative infographic showing the distribution of key environmental topics – water, forest, air, climate, biodiversity, and waste – across primary, secondary, and high school levels. In the Japanese model, these topics are addressed consistently at all levels, demonstrating a spiral curriculum structure. Kazakhstani textbooks show uneven coverage, with a concentration of environmental themes at the high school level and minimal attention in primary education. This reflects differences in curriculum design and pedagogical priorities.

Figure 2 – Frequency of Environmental Topics in Geography Textbooks by School Level

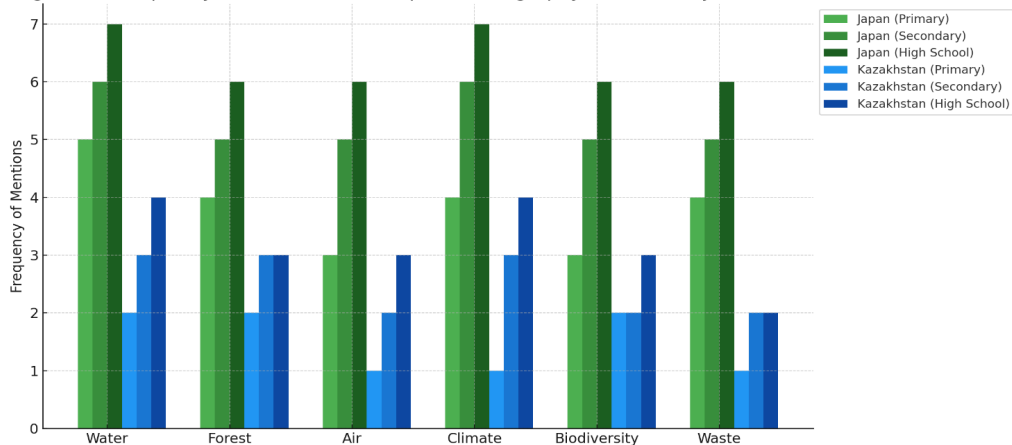

Figure 4 – Frequency of Environmental Topics in Geography Textbooks by School Level

In addition to the quantitative survey, a structural content comparison was conducted and presented in Table 4. Japanese textbooks incorporate more topics, use diverse visual tools, and emphasize project-based and locally contextualized learning. In contrast, Kazakhstani textbooks remain primarily theoretical and globally focused.

Table 4 – Structural Comparison of Environmental Topics in Geography Textbooks of Japan and Kazakhstan

<i>Parameter</i>	<i>Japan</i>	<i>Kazakhstan</i>
Number of environmental topics	12	6
Presence of project-based activities	Present in every section	Rare
Use of illustrations and diagrams	Rich visual content (QR codes, maps, photos)	Limited (mainly maps)
Interdisciplinary integration	Yes (science, social studies)	Partially
Focus on local environmental issues	Yes (waste, rivers, forests)	Mostly global and generalized topics

This highlights the spiral curriculum model used in Japan (as per Bruner), compared to a less integrated approach in Kazakhstan.

The conducted research, which employed a combination of content analysis, comparative analysis, surveys, and case studies, identified both commonalities and significant differences in environmental education approaches between Kazakhstan and Japan. While textbooks from both countries address essential ecological topics (such as climate change, biodiversity conservation and pollution), their pedagogical methodologies differ markedly. Japanese educational materials consistently implement project-based and interactive strategies beginning in primary school, reinforced through a spiral curriculum structure. This approach is associated with high levels of student engagement, as evidenced by 80% participation in environmental projects. In contrast, Kazakhstani textbooks tend to emphasize theoretical content and global issues, with limited use of active learning methods, resulting in lower student involvement (50%). Japanese textbooks also feature rich visual and interdisciplinary content, whereas Kazakhstani ones primarily rely on maps and include fewer interactive elements. Survey results support these findings, indicating higher perceived effectiveness of Japanese teaching methods (70%) compared to those applied in Kazakhstan (40%). Overall, the study confirms that the structure of educational materials and the pedagogical approaches employed significantly influence the development of students' environmental responsibility. These insights highlight the potential for Kazakhstan to improve environmental education by adapting proven components of the Japanese model.

Discussion

This comparative study offers new perspectives on how environmental education is shaped not only by the content of textbooks but also by the pedagogical strategies embedded within them. While previous works (Abdullayev, 2020 [11]; Ismailova, 2019 [12]; Ito, 2018 [13]; Yamamoto, 2017 [14]) have described theoretical differences between Kazakhstan and Japan, the present research complements these findings with empirical evidence. The results clearly demonstrate how the structure of educational materials and teaching methods directly affect students' engagement and the development of environmental competencies.

A key contribution of this study is the confirmation that the effectiveness of environmental education depends not so much on the presence of ecological topics as on the pedagogical approaches used to deliver them. This corresponds to L.S. Vygotsky's theory of social constructivism, which emphasizes active, socially contextualized learning, and J. Bruner's spiral curriculum concept, which promotes gradual and systematic knowledge acquisition. The Japanese model reflects these ideas through project-based learning, group work, and the integration of local environmental issues. Such an approach enables students to go beyond passive information intake and fosters critical thinking, initiative, and a sense of environmental responsibility.

In contrast, Kazakhstani textbooks mainly rely on a theoretical, reproductive model of instruction with limited use of interactive elements.

Although global environmental issues (such as climate change, pollution, and biodiversity conservation) are addressed, as noted by Guseinova and Sharipova (2018) [15], practical tasks and project-based learning are rarely included. This limits students' ability to develop applied skills necessary for real environmental participation. Such an approach falls short of modern international standards, including UNESCO's Education for Sustainable Development (ESD), which emphasizes action-oriented and practical learning.

The uniqueness of the present study lies in its systematic comparison of the structure and teaching methods of school textbooks from both countries. The findings show that the effectiveness of environmental education depends not only on what topics are included, but also on how they are delivered. The Japanese model focuses on action and engagement, while the Kazakhstani model remains primarily centered on information acquisition.

The practical significance of the findings lies in the potential to:

- revise the geography curriculum in Kazakhstan by integrating project-based and research-oriented tasks;
- develop interdisciplinary textbooks combining geography, ecology and social sciences;
- design methodological recommendations and teacher training programs focused on interactive and activity-based teaching methods.

In addition, the study identified systemic issues that hinder the development of effective environmental education in Kazakhstan: weak interdisciplinary integration, insufficient methodological support, and limited teacher capacity to apply modern pedagogical methods. Addressing these challenges requires a comprehensive approach from revising curriculum content to investing in teacher professional development.

Thus, the value of this study lies in its contribution to both scientific analysis of educational strategies and the practical reform of environmental education content and methods. Based on a comparative and theoretically grounded approach, the study offers recommendations relevant not only for Kazakhstan but also for other countries striving to strengthen the sustainable development component of school education systems.

Conclusion

The conducted study has demonstrated that environmental education approaches in geography textbooks of Kazakhstan and Japan differ significantly, yet each presents distinct advantages. Kazakhstani textbooks primarily emphasize the theoretical understanding of environmental issues, which contributes to the formation of general environmental literacy. In contrast, the Japanese model, grounded in project-based learning and practical engagement, more effectively promotes the development of students' critical thinking, environmental responsibility and real-world problem-solving skills.

Based on these findings, it is recommended that Kazakhstani educational practice incorporate more active pedagogical methods, inspired by Japanese experience – particularly project-based tasks, involvement in local environmental

initiatives and interdisciplinary activities. The integration of such elements will allow for a more balanced approach that combines theoretical knowledge with active student participation, ultimately fostering a deeper and more conscious attitude toward environmental protection.

As a practical outcome of this research, a methodological guide for geography teachers in Kazakhstan is currently under development. This guide will include ready-to-use lesson plans and activity templates focused on environmental topics within the school curriculum. It will also offer recommendations for implementing Japanese teaching strategies, such as the use of multimedia tools, field research and ecological excursions, as well as the design of interdisciplinary projects involving geography, biology and ecology.

The development of this methodological resource represents an important step toward the modernization of environmental education in Kazakhstan. It is expected to support teachers in creating an educational environment that not only imparts knowledge but also instills values and competencies aligned with sustainable development and environmental stewardship.

REFERENCES

[1] Тоқаев Қ.-Ж. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Жолдауы. – Астана, 2021. Кіру режимі: URL: Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы — Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты. [Қаралған күні: 10.02.2024].

[2] Қазақстан Республикасының Үкіметі. Климаттың өзгеруіне жаһандық ден қоюға Қазақстан Республикасының жаңартылған ұлттық үлесін бекіту туралы 2023 жылғы 19 сәуірдегі № 313 қаулысы. – Астана, 2023. Кіру режимі: URL: Климаттың өзгеруіне жаһандық ден қоюға Қазақстан Республикасының жаңартылған ұлттық үлесін бекіту туралы - “Әділет” АҚЖ. [Қаралған күні: 27.03.2024].

[3] Қазақстан Республикасы Үкіметі. 2018-2025 жылдарға арналған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2018. Кіру режимі: URL: «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы - «Әділет» АҚЖ. [Қаралған күні: 01.04.2024]

[4] OECD. Results of the PISA-2022 International Student Assessment: Environmental Education and Sustainable Development. – Paris, 2022. – 350 p.

[5] Meiji Japan: Progressive Learning of Western Technology // The Global Engineer: Perspectives and Challenges. – Oxford University Press, 2021. – pp. 45-58.

[6] Babakhanov F.B., Sultanbekov Sh.S., Makhanbetiyar A.B., etc. Didactic Aspects of Improving the Quality of Education // Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL, Series «Pedagogical sciences». – Almaty, 2022. – №2(65). – pp. 205-213.

[7] National Center for Educational Statistics of Japan and Kazakhstan. Report on Environmental Protection Activities. – Japan, 2023. – pp. 2-11.

[8] Arifin Z., Sukarmin S., Saputro S. Trends and Research Frontiers in Socioscientific Issues for Sustainable Science Education: A Systematic and Bibliometric Analysis from 2014–2024 // *Journal of Pedagogical Research*. – Turkey: Publisher «Şahin Danişman», 2025. – Vol. 9. – No. 1. – pp. 407-434.

[9] Yoshiyasu Ida, Minori Yuda, Takashi Shimura, etc. *Geography Education in Japan*. – Springer, 2015. – 247 p.

[10] Ministry of the Environment. *Annual Report on the Environment the Sound Material-Cycle Society and Biodiversity in Japan 2023*. – Japan, 2023. – 36 p.

[11] Абдуллаев А.К. Экологическое образование в школьных учебниках географии Казахстана // *Проблемы современного образования*. – 2020. – №4. – С. 45-52.

[12] Исмаилова С.Б. Теоретические основы экологической грамотности в школьном образовании // *Вестник педагогических исследований*. – 2019. – №2(15). – С. 78-84.

[13] Ito H. Project-Based Methods in Environmental Education for Japanese Schoolchildren // *Japanese Educational Review*. – 2018. – Vol. 12. – No. 3. – pp. 34-41.

[14] Yamamoto T. Development of Critical Thinking in the Study of Environmental Disciplines // *Environmental Education in Japan*. – 2017. – Vol. 9. – No. 5. – pp. 20-28.

[15] Гусейнова М.Р., Шарипова Л.Т. Практические аспекты экологического образования: опыт и проблемы // *Наука и образование сегодня*. – 2018. – №6. – С. 102-108.

REFERENCES

[1] Toqayev Q.-J. Memleket basşysy Qasym-Jomart Toqayevtyñ Qazaqstan halqyna «Halyq birligi jáne júieli reformalar – el örkendeuiniñ berik negizi» atty Joldaу (State of the Nation Address of the President of the Republic of Kazakhstan). – Astana, 2021. Kiru rejimi: URL: Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы — Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты. [Qaralğan күni: 10.08.2024]. [in Kaz]

[2] Qazaqstan Respublikasynyñ Ükimeti. Klimattyñ özgeruine jahandyq den qoiuğa Qazaqstan Respublikasynyñ jañartylğan ùlttyq ülesin bekıtu turaly 2023 jylğy 19 säurdegi № 313 qaulysy (Resolution No. 313 dated April 19, 2023 On the Approval of the Updated Nationally Determined Contribution of the Republic of Kazakhstan to the Global Response to Climate Change.). – Astana, 2023. Kiru rejimi: URL: Климаттың өзгеруіне жаһандық ден қоюға Қазақстан Республикасының жаңартылған ұлттық үлесін бекіту туралы - “Әділет” АҚЖ. [Qaralğan күni: 27.03.2024]. [in Kaz]

[3] Qazaqstan Respublikasy Ükimeti. 2018-2025 jylдарға арналған “Sifrlyq Qazaqstan” memlekettik baғdarlamasy (Government of the Republic of Kazakhstan. State Program «Digital Kazakhstan» for 2018-2025). – Astana, 2018. Kiru rejimi: URL: “Цифрлық Қазақстан” мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы - “Әділет” АҚЖ. [Qaralğan күni: 01.04.2024] [in Kaz]

[4] OECD. *Results of the PISA-2022 International Student Assessment: Environmental Education and Sustainable Development*. – Paris, 2022. – 350 p.

[5] Meiji Japan: Progressive Learning of Western Technology // The Global Engineer: Perspectives and Challenges. – Oxford University Press, 2021. – pp. 45-58.

[6] Babakhanov F.B., Sultanbekov Sh.S., Makhanbetiyar A.B., Satybaldieva K. Didactic Aspects of Improving the Quality of Education // Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL, Series «Pedagogical sciences». – Almaty, 2022. – №2(65). – pp. 205-213.

[7] National Center for Educational Statistics of Japan and Kazakhstan. Report on Environmental Protection Activities. – Japan, 2023. – pp. 2-11.

[8] Arifin Z., Sukarmin S., Saputro S. Trends and Research Frontiers in Socioscientific Issues for Sustainable Science Education: A Systematic and Bibliometric Analysis from 2014-2024 // Journal of Pedagogical Research. – Turkey: Publisher «Şahin Danişman», 2025. – Vol. 9. – No. 1. – pp. 407-434.

[9] Yoshiyasu Ida, Minoru Yuda, Takashi Shimura, Shunsuke Ike, Koji Ohnishi, Hideki Oshima. Geography Education in Japan. – Springer, 2015. – 247 p.

[10] Ministry of the Environment. Annual Report on the Environment, the Sound Material-Cycle Society and Biodiversity in Japan 2023. – Japan, 2023. – 36 p.

[11] Abdullaev A.K. Ekologicheskoe prosveshchenie v shkol'nyh uchebnikah geografii Kazakhstana (Environmental Education in School Geography Textbooks of Kazakhstan) // Problemy sovremennogo obrazovaniya. – 2020. – No. 4. – S. 45-52. [in Rus]

[12] Ismailova S.B. Teoreticheskie osnovy ekologicheskoy gramotnosti v shkol'nom obrazovanii (Theoretical Foundations of Environmental Literacy in School Education) // Vestnik pedagogicheskikh issledovaniy. – 2019. – №2(15). – S. 78-84. [in Rus]

[13] Ito H. Project-Based Methods in Environmental Education for Japanese Schoolchildren // Japanese Educational Review. – 2018. – Vol. 12. – No. 3. – pp. 34-41.

[14] Yamamoto T. Development of Critical Thinking in the Study of Environmental Disciplines // Environmental Education in Japan. – 2017. – Vol. 9. – No. 5. – pp. 20-28.

[15] Gusejnova M.R., Sharipova L.T. Prakticheskie aspekty ekologicheskogo obrazovaniya: opyt i problemy (Practical Aspects of Environmental Education: Experience and Problems) // Nauka i obrazovanie segodnya. – 2018. – No. 6. – S. 102-108. [in Rus]

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ЖАПОН ГЕОГРАФИЯ ОҚУЛЫҚТАРЫНДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ

*Төлеген Ә.А.¹, Абдиманапов Б.Ш.², Жанбеков Х.Н.³, Балахметова Г.К.⁴

*^{1,2,3,4}Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстанның білім беру саласындағы экологиялық оқу-ағарту үдерісі қарастырылады, себебі қазіргі таңда

экологияны қорғау туралы Ұлттық жоспар және «Қазақстан экологиясы», «Цифрлық Қазақстан» бағдарламалары сынды стратегиялық бастамаларда тұрақты даму принциптері көрініс табады. Сондықтан зерттеудің өзектілігі халықаралық тәжірибені, атап айтқанда экологиялық оқу-ағартудың тиімді әдістері мен экологиялық жауапкершілікті қалыптастыруда нәтиже көрсетіп отырған Жапонияның білім беру жүйесін зерттеу қажеттілігімен түсіндіріледі. Осыған байланысты зерттеудің мақсаты – Қазақстан мен Жапония география оқулықтарындағы экологиялық білім берудің педагогикалық тәсілдерін салыстырып, үздік тәжірибелерді анықтау және оларды Қазақстанға бейімдеу жөнінде ұсыныстар жасау. Зерттеу әдістері қазақ және жапон оқулықтарына талдау жасау, оқу материалдарының құрылымы мен мазмұнын салыстырмалы талдау, мұғалімдер мен оқушылар арасында экологиялық оқу-ағарту әдістерінің қабылдануы мен тиімділігін бағалау үшін сауалнама жүргізуден тұрады. Сауалнама 50 қатысушыны қамтыды (20 мұғалім және 30 оқушы), бұл экологиялық тақырыптар мен оқыту әдістерін қабылдауды бағалауға мүмкіндік берді. Зерттеу нәтижелері Жапония білім беру саласында инновациялық оқыту әдістерін, мысалы, жобалық оқыту мен сыни ойлауды дамытуды белсенді қолданатынын, ал Қазақстанда дәстүрлі әдістер – дәрістер мен теориялық тапсырмалар басым екенін көрсетті. Жапон оқулықтарында практикаға бағдарланған географиялық-экологиялық тапсырмалар, мысалдар көп, бұл оқушыларды экологиялық мәселелерді шешуге тартуға жақсы ықпал етеді. Қорытындысында, жүргізілген талдау негізінде ұсыныстар жасалынды: қазақ орта мектептеріне жобалық оқытуды енгізу, бағалаудың қалыптастырушы әдістерін қолдану, көп салалы оқу материалдарын әзірлеу, ата-аналарды белсенді қатыстыру және білім беру үдерісінде технологияларды пайдалану. Бұл шаралар Қазақстандағы мектеп оқушылары арасында экологиялық жауапкершілікті дамытуға және елдің тұрақты дамуына үлес қосуға көмектеседі.

Тірек сөздер: білім беру, экологиялық білім беру, экологиялық оқу-ағарту, педагогикалық тәсіл, оқыту әдістемесі, жобалық оқыту, оқулықтар, оқулық мазмұнын талдау, тұрақты даму

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЧЕБНИКАХ ГЕОГРАФИИ КАЗАХСТАНА И ЯПОНИИ

*Толеген А.А.¹, Абдиманапов Б.Ш.², Жанбеков Х.Н.³, Балахметова Г.К.⁴

*^{1,2,3,4}Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан

Аннотация. Данная статья рассматривает процесс экологического просвещения в школьном образовании Казахстана, где внедряются принципы устойчивого развития, отражающиеся в стратегических инициативах, таких как Национальный план действий по охране окружающей среды и программы «Экология Казахстана», «Цифровой Казахстан». Актуальность исследования обусловлена необходимостью

изучения международного опыта, в частности японской системы образования, использующей эффективные методы экологического просвещения и формирования экологической ответственности. В этой связи цель исследования – провести сравнительный анализ педагогических подходов к экологическому просвещению в учебниках географии Казахстана и Японии с выявлением лучших практик и разработкой рекомендаций для их адаптации в Казахстане. Методы исследования включают контент-анализ учебников географии Казахстана и Японии, сравнительный анализ структуры и содержания учебных материалов, также анкетирование среди учителей и учащихся для оценки восприятия и эффективности методов экологического просвещения. Опрос охватил 50 респондентов в общей сложности (20 учителей и 30 учащихся), что позволило оценить восприятие экологических тем и методов обучения. Результаты исследования показали, что японская система образования активно использует инновационные методы обучения, такие как проектное обучение и развитие критического мышления, в то время как в Казахстане преобладают традиционные методы, такие как лекции и теоретические задания. Японские учебники содержат больше примеров экологической активности, что способствует лучшему вовлечению учащихся в решение экологических проблем. В заключение, на основе проведённого анализа, предложены рекомендации для Казахстана: внедрение проектного обучения, использование формирующих методов оценки, разработка междисциплинарных учебных материалов, активное вовлечение родителей и использование технологий в образовательном процессе. Эти меры помогут развить экологическую ответственность среди казахстанских школьников и способствовать устойчивому развитию страны.

Ключевые слова: образование, экологическое образование, экологическое просвещение, педагогические подходы, методика преподавания, проектное обучение, учебники, анализ содержания учебников, устойчивое развитие

Information about authors:

Tolegen Aigerim Amantaikyzy – 3rd course PhD-doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University, tolegen_aigerim@list.ru

Abdimanapov Bahadurkhan Sharipovich – Candidate of Geographical Sciences, Professor Department of Geography and Ecology, Abai Kazakh National Pedagogical University, bahadur_66@mail.ru

Zhanbekov Khairulla Nyshanuly – Candidate of Chemical Sciences, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, hairulla418@mail.ru

Balakhmetova Gulnar Kazhakhmetovna – Candidate of Historical Sciences, Abai Kazakh National Pedagogical University, g_bal_01@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Төлеген Әйгерім Амантайқызы – 3 курс PhD-докторанты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, tolegen_aigerim@list.ru

Абдиманапов Бахадурхан Шарипович – г.ғ.к., География және экология кафедрасының профессоры, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, bahadur_66@mail.ru

Жанбеков Хайрулла Нышанұлы – х.ғ.к., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, hairulla418@mail.ru

Балахметова Гульнар Кажахметовна – т.ғ.к., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, g_bal_01@mail.ru

Сведения об авторах:

Толеген Айгерим Амантайқызы – PhD-докторант 3 курса, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, tolegen_aigerim@list.ru

Абдиманапов Бахадурхан Шарипович – к.ғ.н., профессор кафедры Географии и экологии, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, bahadur_66@mail.ru

Жанбеков Хайрулла Нышанович – к.х.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, hairulla418@mail.ru

Балахметова Гульнар Кажахметовна – к.и.н., Казахский национальный педагогический университет имени Абая, g_bal_01@mail.ru

Received: December 17, 2024

ӘОЖ 510.51

ГТАМР 27.01.45

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.036>

**МЕКТЕП МАТЕМАТИКА КУРСЫНДАҒЫ «ТРИГОНОМЕТРИЯ»
БӨЛІМІН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МАЗМҰНМЕН БЕРІЛГЕН
ЕСЕПТЕРМЕН БАЙЛАНЫСТЫРА ОҚЫТУ**

*Кокажаева А.Б.¹, Байқадыр Г.Ә.², Бергенжанова Г. Р.³

^{*1,2}Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

³Г.Даукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада мектеп бағдарламасындағы математика курсындағы «Тригонометрия» бөлімін экологиялық мазмұнда берілген есептер арқылы оқытудың маңыздылығы қарастырылады. Сонымен қатар, математика сабақтарына экологиялық мазмұнмен берілген есептерді кіріктіре оқыту — қазіргі заман талабына сай білім берудің маңызды аспектілерінің бірі болып отыр. Тригонометрияның табиғаттағы құбылыстарды өлшеу мен модельдеудегі рөлі, мысалы, ағаштардың биіктігін анықтау, жердегі су деңгейінің өзгерісін бақылау секілді практикалық есептер арқылы түсіндірілген. Атап айтқанда, оқушыларға математиканың күнделікті тұрмыста қолданылуын көрсетумен қатар, олардың мектеп қабырғасында алған теориялық білімдерін өмірде қолдануға мүмкіндік беретін бағыттардың бірі екендігін көруге болады. Демек, экологиялық есептерді шешуде тригонометриялық әдістерді пайдалану оқушылардың нақты әлемдегі экологиялық мәселелерді модельдеу және түсіндіру қабілеттерін дамытады. Мұндай тәсіл оқушылардың табиғатты қорғауға саналы жауапкершілігін арттырады.

Мақаланың басты мақсаты — оқушыларды математикадан алған білімдерін нақты өмірде қолдана білуге, қоршаған ортаның түрлі мәселелерін тригонометрия әдістері арқылы шешуге баулу. Бұл, өз кезегінде, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың экологиялық сана-сезімінің оянуына ықпал етеді. Экологиялық есептерді пайдалану білім беруді өмірмен, нақты әлем мәселелерімен тығыз байланыстыруға мүмкіндік береді.

Тригонометрия бөлімін экологиялық мазмұндағы есептермен байланыстыра оқытудың маңыздылығы білім алушылардың аналитикалық және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуда құнды. Бұл тәсілдің маңыздылығы, оның оқушыларға жаратылыстану ғылымдарымен тығыз байланыста кешенді білім беруге қабілеттілігінде.

Оқушылар жаңартылған әдіс-тәсілдердің көмегімен экология мен математика арасындағы байланысты түсініп, бұл білімді келешекте

қоршаған ортаны қорғау және тұрақты дамуды қолдау шараларында пайдалана алады. Осылайша, тригонометрияны экологиялық мазмұнмен оқыту болашақ ұрпақтың интеллектуалдық дамуына ғана емес, олардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Тірек сөздер: тригонометрия, экологиялық мазмұн, пәнаралық байланыс, мектеп математикасы, модельдеу, аналитикалық ойлау, табиғи құбылыс, білім беру

Кіріспе

Мектеп математика курсындағы тригонометрия бөлімін экологиялық мазмұндағы есептермен ұштастыра оқыту арқылы оқушылардың пәнаралық білімін жетілдіру, математикалық модельдеу және табиғи процестерді сипаттай білу дағдыларын дамытуға оңтайлы әсерін тигізеді. Бұл зерттеуде тригонометриялық функцияларды (синус, косинус, тангенс, котангенс) қоршаған орта құбылыстарын модельдеуде қолданудың мүмкіндіктері қарастырылады. Экологиялық мазмұндағы есептерді шешу барысында оқушылар табиғи құбылыстарды өлшеу және оларға талдау жүргізудің математикалық әдістерін меңгереді. Мысалы: ағаштың биіктігін анықтау; көлеңкенің ұзындығы мен түсу бұрышын табу; күн сәулесінің түсу бұрышын есептеу және т.с.с.

Бұл тапсырмалар математикалық теорияны практикамен байланыстыра отырып, пәнаралық интеграцияны жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылардың экологиялық мәдениеттері қалыптасып, табиғатты ұқыпты пайдалану және қорғау қажеттілігі туралы түсініктері кеңейеді.

Тригонометриялық функцияларды қолдана отырып экологиялық есептерді шешу - пәнаралық байланысты жүзеге асырудың тиімді құралы. Сонымен қатар, оқушылардың сыни ойлау, модельдеу, есептеу және табиғатты тану қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды.

Қазіргі таңда күн санап экология саласындағы мәселелердің күрделілігі артып келеді, сол себепті оқушыларды осы проблемаларды шешуге дайындау - білім беру жүйесінің негізгі міндетіне айналуда. Бүгінгі күннің талабы оқушыларды тек бір пәннің аясындағы біліммен ғана шектеп қоймай, әртүрлі пәндерді бір жүйеге жинай отырып, олардың арасындағы байланыстың маңызын ұштастыруға және қолдануға үйретуді қажет етеді.

Мақаланың өзектілігі де осында, яғни біздің қарастыратынымыз да осы жағдаятқа негізделген мектептің алгебра және анализ бастамалары курсындағы тригонометрия бөлімін түсіндіруде экологиялық мазмұнмен берілген есептерді кіріктіру арқылы білім алушыға математиканың маңыздылығын жеткізу арқылы экологиялық мәселелермен жұмыс жасауға үлес қосу болып табылады. Мектеп бағдарламасындағы пәнаралық тәсіл (интеграциялық оқыту) осы мақсатқа жетудің тиімді әдістерінің бірі болып табылады.

Пәнаралық байланыстар - бұл дидактикалық мақсат және мазмұнға сүйене отырып анықталған оқу бағдарламаларының үйлесімділігін көрсете

“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы №2 (77) 2025

білу. Кешенді оқыту жүйесінде әрбір пәндегі сәйкес тақырыптардың арасындағы өзара байланысты терминдер анықталады, бұл өз кезегінде оқыту мен зерттеудегі интеграциялық тәсіл болып табылады [1].

Біздің ойымызша, бұл әдіс оқушылардың белгілі бір пән шеңберінен шығып, оны келесі бір пәндермен байланыстырып, қажетті проблемаларды дер кезінде шешу қабілеттерін дамытады. Осылайша, оқушылардың білім кеңістігі кеңейіп, аналитикалық ойлау, логикалық түрде байланыстыру және өмірде қолдана білу дағдылары дамиды. Мысалы, математика мен экологияны байланыстыру арқылы оқушылар математикалық формулалардың экологиялық мәселелерді шешуге қалай пайдалануға болатындығын және оның қаншалықты қажет екендігін түсінеді.

Экологиялық проблемаларды шешу бүгінгі күннің ең өзекті және маңызды мәселелерінің бірі болып табылады. Қоршаған ортаның ластануы, табиғи ресурстардың азая бастауы, климаттық өзгерістер сияқты мәселелер қоғамның ерекше назар аударуын талап етуде [2]. Ал осындай жағдаяттарды болдырмаудың алдын алу үшін оқушыларды мектеп қабырғасынан даярлау қажет. Сондықтан мектеп бағдарламаларында пәнаралық тәсілді қолданудың тиімділігі өте жоғары, өйткені экологиялық мәселелерді шешу үшін тек бір ғана пәннен алған білім жеткіліксіз болатындығы анық.

Зерттеу мақсаты: оқушылардың математика мен күнделікті тұрмыс тіршіліктің арасындағы байланысты түсінуі үшін тригонометриялық әдістерді қолданудың тиімділігін көрсету.

Жалпы математикадағы кез-келген табиғи немесе, күнделікті жағдаятты зерттеуде модельдеу әдісін оңтайлы пайдалана білу өте маңызды, себебі, бұл әдіс арқылы табиғи құбылыстардың математикамен байланысын нақты түсіндіруге болады. Модельдеу арқылы кез-келген пәндегі математикалық байланысты көрсетуге болады. Бұл әдіс біздің жағдайдағы экологиялық тақырып аясында да үлкен сұранысқа ие, мысалы, су деңгейінің өзгеруін, ластаушы заттардың қоршаған ортаға таралуын және т.с.с көптеген табиғи құбылыстарды зерттеу барысында тригонометриялық формулалардың көмегімен шешіледі.

Материалдар мен әдістер

Жалпы алғанда, экологиялық процестерді модельдеуде тригонометрияның *синус, косинус, тангенс және котангенс* сияқты негізгі функциялары пайдаланылады. Модельдеу әдісі табиғи құбылыстарды түсінуге және оларды болжауға көмектеседі, бұл экология саласында өте маңызды. Модельдеу арқылы оқушылар күрделі экологиялық жүйелерді математикалық тұрғыдан сипаттап, олардың болашақтағы өзгерістерін болжай алады. Сондықтан да, осы экологиялық мазмұнмен берілген есептерді түсіндіруде *модельдеу және салыстыру әдістерін* пайдаланған тиімді.

Мектеп оқушыларына математика, химия, биология, география және физика сияқты пәндердің білімін біріктіре отырып, кешенді шешімдер ұсына алуды үйрету қажет. Мысалы, математика пәні экологиялық

мәселелерді сандық тұрғыдан талдауға көмектеседі, яғни ластану деңгейін модельдеу, ресурстардың тұтынылуын болжау және энергия тиімділігін есептеу сияқты мәселелерде математикалық әдістер қажет. География мен биология экожүйелердің өзара байланыстарын түсіндіруге мүмкіндік береді, ал физика мен химия экологиялық процестердің физикалық және химиялық аспектілерін түсіндіреді. Сол себептен осы мақала арқылы оқырманға болашақта қоршаған ортаның біз үшін ерекше маңызын және туындап отырған мәселелердің шешімін ғылыми тұрғыда түсіндіруді жөн көріп отырмыз [3].

Зерттеу нәтижесінде оқушылар тригонометрияны тереңірек түсініп, нәтижесінде оны экологиялық мәселелерді шешуде қолдануды үйренеді. Экологиялық мазмұндағы есептерді шешу арқылы олардың пәнге деген қызығушылығы артады, аналитикалық және шығармашылық ойлау қабілеттері дамиды. Оқушылар нақты проблемаларды шешу үшін әртүрлі пәндік білімді біріктіріп, ғылыми-кәсіби дайындықтарын нығайтады [4].

Пәнаралық тәсіл экологиялық сауаттылықты арттыруда да маңызды рөл атқарады. Оқушыларды экология мәселелерін әртүрлі пәндер аясында оқыту олардың табиғатқа деген қарым-қатынасын өзгертіп, экологиялық мәдениетті қалыптастырады. Мысалы, экологияны математикамен байланыстыра отырып, табиғаттағы процестерді сандық тұрғыдан түсіну арқылы олардың экологиялық жағдайларды бағалауға қабілеті артады. Нәтижесінде заманауи экологиялық және ғылыми мәселелерді шешуге дайын тұлға болып қалыптасады.

Сонымен қатар, тригонометрияның экологиядағы рөлі ерекше және көп аспектілі болып табылатындығын атап өте кету керек. Жалпы алғанда, тригонометрия табиғи құбылыстарды зерттеуде, мысалы, жердің қыртыстарын, судың ағындарын, өсімдіктер мен жануарлардың орналасуын және т.б. қоршаған ортамен байланысын анықтауда пайдаланылады [5].

Тригонометриялық функциялар мен формулалар экологиялық зерттеулерде таптырмас құрал болып табылады. Мысалы, географиялық ақпараттық жүйелер (ГАЗ) тригонометриялық әдістерді пайдалана отырып, жер бетіндегі нысандардың координаттарын, арақашықтықтарын және бұрыштарын есептеуге көмектеседі. Сонымен қатар, мұндағы экологиялық мониторинг жайлы айтатын болсақ, қоршаған ортадағы кез-келген құбылысты, ауаның ластануы, судың сапасы, топырақтың құнарлылығын бағалаумен бірге оларды болжауға негізделінген зерттеу шараларын мысалға алуға болады. Бұл дегеніміз қоршаған ортаға байланысты бақылау түрлері арқылы экологиялық тепе-теңдікті сақтай отырып, ластану көздерін және олардың адам ағзасына қаншалықты зиян екендігін анықтауға мүмкіндік береді. Экологиялық мониторингте тригонометрияны жиі қолданады, себебі көптеген экологиялық құбылыстар геометриялық және тригонометриялық тәсілдермен модельденеді [6].

Енді тригонометрияның экологиялық мониторингтегі рөлін қарастыралық.

Экологиялық мониторингте тригонометрия жердің бедерін, таулар

мен аңғарларды, өзендер мен көлдердің беттерін зерттеуде кеңінен қолданылады. Бұл зерттеулер экожүйелердің жай-күйін, су тасқындарының болу мүмкіндігін, топырақ эрозиясын және басқа да маңызды табиғи құбылыстарды анықтау үшін қажет. Мысалы, белгілі бір аумақтың еңіс бұрышын анықтау үшін тригонометриялық функциялар қолданылады [7].

Егер белгілі бір биіктікке көтерілу және көлденең қашықтық белгілі болса, тригонометриялық есептеулер арқылы еңістің бұрышын табуға болады:

$$\theta = \arctan \frac{h}{d} \quad (1)$$

мұндағы h – биіктік, d – көлденең қашықтық, ал *qАғаш биіктігін өлшеу*: оқушыларға тригонометриялық функцияларды қолдана отырып, мектеп аумағындағы ағаштардың биіктігін өлшеуді ұсынуға болады. Алдымен олар өздері тұрған жерден ағашқа дейінгі қашықтықты өлшейді, содан кейін бұрыштың тангенсін қолдана отырып, ағаштың биіктігін есептей алады. Бұл процесс математиканың далалық зерттеулерде қалай қолданылатынын және оның экожүйелерді сақтау үшін маңызды орман құрылымын түсінуге көмектеседі.

Желдің жылдамдығы мен бағыты, сондай-ақ су ағыстарының қозғалыс параметрлері заттардың таралуына әсер етеді. Бұл құбылыстарды тригонометриялық модельдер арқылы сипаттауға болады. Мысалы, желдің белгілі бір бұрышта, қандайда бір жылдамдықпен соғуы кезінде ластаушы заттардың таралу бағытын анықтау үшін тригонометриялық функциялар қолданылады:

$$\begin{aligned} x &= v \cdot \cos(\alpha) \\ y &= v \cdot \sin(\alpha) \end{aligned} \quad (2)$$

мұндағы x және y — заттардың таралу бағыттары, v — желдің жылдамдығы, α — желдің бағыты.

Жалпы экологиялық жүйелердің құрылымын, функцияларын және динамикасын түсіндіру барысында үшбұрыштарды, көпбұрыштарды және басқа геометриялық фигураларды пайдалану арқылы зерттеу жүргізіледі.

Тригонометрия көмегімен экологиялық жүйелердің моделдерін жасауға болады, мысалы, өсімдіктер мен жануарлардың таралу карталарын құру, қоршаған ортадағы экологиялық өзгерістерді анықтауға және т.с.с. зерттеулерге мүмкіндік береді.

Нәтижелер

Экология саласында тригонометрияны түрлендіріп, модельдеу арқылы әртүрлі құбылыстарды зерттеуде қолданады. Мұндағы экологиялық процестерді немесе объектілерді модельдеуге тригонометриялық әдістер кеңінен пайдаланылады. Енді сөзіміздің дәлелі ретінде мысал есеп келтіре кетейік.

Мысал-1. Белгілі бір бағытта жел 15° бұрышпен соғып тұрса және оның жылдамдығы 10 м/с болса, ластаушы заттың көлденең қашықтыққа таралуын анықтаңыз.

Шешуі: Алдымен желдің көлденең бағыты бойынша таралуын анықтап алайық. Шығару жолы жоғарыдағы (2) формулаға сәйкес келесідей болмақ:

$$x = v \cdot \cos(\alpha) = 10 \cdot 0,966 = 9,66 \text{ м/с}.$$

$$\text{Ал желдің тік бағыттағы таралуы: } y = v \cdot \sin(\alpha) = 10 \cdot 0,259 = 2,59 \text{ м/с}.$$

Бұл желдің әсерінен ластаушы заттардың көлденең және тік бағыттағы таралу жылдамдықтарын көрсетеді. Яғни, шешімі Пифагор теоремасымен байланысты екенін байқау қиын емес. Сонымен, бұл есептің шешімінен тригонометриялық теңдеулер экологиялық процестердің математикалық модельдерін жасау үшін қолданылатындығын көруге болады. Сондай-ақ, өсімдіктердің фотосинтезі мен тыныс алуының динамикасын сипаттайтын модельдер, климаттық өзгерістердің әсерін бағалау үшін тригонометриялық функцияларды пайдаланады. Осылайша, экологияда тригонометрияның маңыздылығы қоршаған ортаны қорғауда, табиғи ресурстарды тиімді пайдалануда және экологиялық жүйелердің тұрақтылығын қамтамасыз етуде байқалады.

Бүгінгі таңда экологиялық мониторинг кезінде атмосферадағы немесе судағы ластаушы заттардың таралу жылдамдығын және концентрациясын анықтау маңызды. Желдің немесе судың ағыс бағытын анықтау үшін тригонометрияны қолдануда [8].

Экологияда тригонометрияны қолдану арқылы оқушылардың қоршаған ортаға деген көзқарасын дамыту - бұл оқушыларға математикалық дағдыларды да, экологиялық сананы да дамытуға көмектесетін өзгеше бір білім беру тәсілі.

Осы екі пәннің байланысы оқушыларға математикалық біліктілігін толықтырумен қатар, табиғатты сақтау мен тұрақты дамудың маңыздылығын түсінуге жағдай жасайды. Атап айтсақ, тригонометрия қоршаған ортада болып жатқан процестерді өлшеу және модельдеу үшін экологияның әртүрлі салаларында жиі қолданылады [9]. Мысалы, ластаушы заттардың таралуын талдауға, жерге түсетін күн энергиясының мөлшерін есептеуге, тіпті өзендердегі су ағындарын модельдеуге болады. Бұл тапсырмалар оқушыларға математика туралы білімдерін нақты жағдайларда қолдануға тамаша мүмкіндік береді, бұл олардың ойлауын дамытады және оқу процесін қызықты әрі мағыналы етеді.

Оқушылардың ойлауын дамытудың тиімді әдістерінің бірі – қоршаған ортаға қатысты келесідей практикалық тапсырмаларды беру болып табылады.

1. *Ағаш биіктігін өлшеу*: оқушыларға тригонометриялық функцияларды қолдана отырып, мектеп аумағындағы ағаштардың биіктігін өлшеуді

ұсынуға болады. Алдымен олар өздері тұрған жерден ағашқа дейінгі қашықтықты өлшейді, содан кейін бұрыштың тангенсін қолдана отырып, ағаштың биіктігін есептей алады. Бұл процесс математиканың далалық зерттеулерде қалай қолданылатынын және оның экожүйелерді сақтау үшін маңызды орман құрылымын түсінуге көмектеседі.

2. *Көлбеу бұрыштарды зерттеу*: далалық зерттеулер кезінде оқушылар көлбеу бұрыштарды өлшей алады, сол немесе басқа учаскенің эрозияға қаншалықты бейім екенін түсінеді. Бұл білім топырақтану және көгалдандыру мәселелерінде қолданылады. Оқушылардың математикалық ойлауды экожүйелік процестерді түсінумен үйлестіруді үйренуде маңызды [10].

3. *Күн радиациясын талдау*: тригонометриялық функцияларды қолдана отырып, оқушылар жыл мезгіліне және географиялық ендікке байланысты күн сәулелерінің жерге қалай түсетінін модельдей алады. Бұл білім күн панельдерін орнатуды жоспарлауда немесе биологиядағы фотосинтезді зерттеуде пайдалы болуы мүмкін, бұл олардың экология мен тұрақты даму технологияларының өзара байланысы туралы хабардар болуын қалыптастырады.

Талқылау

Экологиялық контексте тригонометриялық есептермен жұмыс істеу оқушылардың сыни ойлауын дамытуға мүмкіндік береді. Олар ақпаратты талдауға, алынған мәліметтер негізінде қорытынды жасауға және білімді нақты жағдайда қолдануға үйренеді. Мысалы, егер оқушылар қандайда бір объектінің бұрышын өлшеп, топырақ эрозиясының ықтималдығын болжаса, олар ландшафттың өзгеруінің уақытын нақтылайды және адам әрекетінің қоршаған ортаға әсерін түсіне бастайды.

Тригонометриялық есептер, сонымен қатар аналитикалық ойлауды дамытады, өйткені онда оқушылар есептеулерде дәлдікті, егжей-тегжейлі мұқият қарауды және себеп-салдарлық байланыстарды түсінеді. Бұл дағдылар тек математикада ғана емес, сонымен қатар көбінесе дәл мәліметтер мен терең талдауларға негізделген экология саласында шешім қабылдауда өте маңызды.

Экологиялық мәселелерді шешу үшін тригонометрияны қолдану оқушылардың қоршаған ортаға деген жауапкершілік сезімін дамытуға ықпал етеді. Олар математикалық әдістер табиғатты зерттеуге және қорғауға көмектесетінін түсіне бастайды. Сонымен қатар, тригонометрияның формулаларын пайдалану арқылы судың деңгейін немесе өзен, көлдердің тереңдіктерін анықтауға болады. Айталық, Сізді өзеннің жағасында белгілі бір қашықтықта тұр деп есептейік, сіз жағадан су деңгейіне дейінгі бұрышты өлшеп, тригонометриялық формулаларды пайдалану арқылы судың деңгейін есептеп алсаңыз болады. Дәл осылай ағаштардың биіктігін де анықтауға болады [11].

Нақтырақ айтатын болсақ, тригонометриялық әдістерді қолдана отырып, белгілі бір аймақта өсімдіктердің таралуын, олардың арасындағы қашықтықты және бұрыштарын анықтау үшін картографиялық зерттеулер жүргізуге болады. Климаттық модельдеу кезінде де тригонометрия қолданылады: күн сәулесінің бұрышын есептеу кезінде, жердің айналуын және орбитасын сипаттау үшін қолданылады [12].

Бұл экологиялық зерттеулер үшін өте маңызды болып табылады, себебі күн сәулесінің түсу бұрышы өсімдіктердің өсу процесіне тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, жоғарыда айтқанымыздай географиялық ақпараттық жүйелер үшін де тригонометрия өте пайдалы болып келеді. Географиялық аймаққа қатысты карталарды жасау және анализ жүргізу үшін қолданылады, бұл экологиялық мониторингте, мысалы, орманның күйін немесе су ресурстарының жағдайын бағалау кезінде маңызды. Мысал ретінде, мектеп математика курсындағы экологиялық мазмұнмен берілген есептерді шығару барысында тригонометрияны қолданып шығаруға тапсырмалар қарастыралық.

Есеп 1. Ауладағы ағаштың биіктігі 6 метр. Түскі уақытта күннің көкжиекпен түсу бұрышы 45° болады. Ағаштың жерге түсірген көлеңкесінің ұзындығын есептеңіз.

Шешуі: Көлеңкенің ұзындығын тік бұрышты үшбұрыштың тангенсі арқылы, (1) формуланы пайдаланып табуға болады:

$$K_y = \frac{A \text{ биіктігі}}{\tan(\text{күннің бұрышы})} = \frac{6}{\tan 45^{\circ}} = 6 \text{ метр}$$

мұндағы, K_y – көлеңкенің ұзындығы, A биіктігі – ағаштың биіктігі.

Жауабы: 6 метр

Есеп 2. Жазда күннің биіктігі 90° -қа жақын, ал қыста бұл бұрыш 30° -ты құрайды. Қыста ағаштың көлеңкесі жазбен салыстырғанда қалай өзгереді?

Шешуі: 1) Жазда көлеңке аз болғандықтан $\tan 90^{\circ} = \infty$

2) Қыста көлеңкенің ұзындығы $\tan 30^{\circ} = \frac{1}{\sqrt{3}}$ көлеңке ағаш биіктігінен

1,73 есе үлкен болады.

Жауабы: Қыста көлеңке ұзарады

Есеп 3. Биіктігі 3 метр болатын үйдің көлеңкесінің ұзындығы 4 метр. Күннің түсу бұрышын анықтаңыз.

Шешуі: $\tan \theta = \frac{3}{4} \Rightarrow \theta = \tan^{-1}\left(\frac{3}{4}\right) \approx 36,9^{\circ}$

Жауабы: Күннің түсу бұрышы $36,9^{\circ}$

Есеп 4. Бір ағаштың биіктігі 8 метр, ал күннің көлбеу бұрышы 40° болса, ағаштың көлеңкесінің ұзындығын табыңыз.

Шешуі: $\tan 45^{\circ} = 1$, яғни көлеңкенің ұзындығы ағаштың биіктігіне тең

болады: $l = 8$ метр.

Жауабы: Көлеңкенің ұзындығы 8 метр.

Есеп 5. Бір аймақта күн сәулесі жаз мезгілінде 45^0 бұрышпен жер бетіне түседі. Қыста бұл бұрыш 30^0 болады. Егер жазда күннен жерге дейінгі сәуле жолының ұзындығы 10 метр болса, қыста бұл ұзындық қалай өзгереді?

Шешуі: Жаздағы ұзындық: $l_{\text{жаз}} = 10$ метр.

Қыстағы ұзындық $l_{\text{қыста}}$ үшін бізге күн сәулесі түскен бұрыштың қатынасы қажет:

$$\frac{l_{\text{кыс}}}{l_{\text{жаз}}} = \frac{\sin 30^0}{\sin 45^0} \text{ болса, онда}$$

$$l_{\text{кыс}} = 10 \cdot \frac{\sin 30^0}{\sin 45^0} = 10 \cdot \frac{1}{\sqrt{2}} = 7,07 \text{ метр}$$

Жауабы: 7,07 метр

Есеп 6. Күстар көлденең ұшып бара жатып, жер бетінен 30^0 - қа жоғары көтеріледі. Егер құстың ұшу биіктігі 6 метр болса, көлденең бағыттағы ұшу қашықтығын табыңыз.

Шешуі: Көлденең бағыттағы қашықтықты табу үшін: $d = h \cdot \tan 30^0$

$$d = 6 \cdot \tan 30^0 = 6 \cdot \frac{1}{\sqrt{3}} \approx 3,46 \text{ метр}$$

Жауабы: 3,46 метр

Көріп отырғанымыздай, экологияда тригонометрияның қолданыс аясы өте кең болып табылады. Ол оқушыларды экологиялық мәселелерді математикалық тұрғыдан қарауға, оларды шешуге бағытталған жобаларды жасауға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде оқушылардың экологиялық сауаттылығын қалыптастыруға ықпал етеді.

Қорытынды

Тригонометрияны қолдану арқылы экология контекстінде оқушылардың ойлауын дамыту - бұл қоршаған әлем туралы тереңірек және жан-жақты түсінік қалыптастыру үшін математикалық және табиғаттану ғылымдарын біріктіруге мүмкіндік беретін бірегей білім беру бағыты. Осы тақырыптағы қорытынды назар аударуға тұрарлық бірнеше негізгі аспектілерді қамтиды: бұл пәнаралық тәсілдің маңыздылығы, білімді практикалық қолдану, сыни және аналитикалық ойлауды дамыту және жас ұрпақтың экологиялық санасын қалыптастыру.

Оқушылар әртүрлі пәндер арасындағы байланысты көргенде білім беру нәтижелі болады. Тригонометрия мен экологияның интеграциясы-бұл тәсілдің жарқын мысалы. Бұл процесс математика тек дерексіз пән емес, сонымен қатар нақты табиғи процестерді зерттеу құралы екенін түсінуге мүмкіндік береді. Тригонометриялық функцияларды қолдану арқылы оқушыдар қоршаған ортада болатын құбылыстарды модельдей алады:

ағаштардың биіктігін өлшеуден бастап беткейлерді талдауға және олардың эрозияға бейімділігіне дейін. Бұл тәсіл оқытуды біртұтас етіп, екі пәнге де қызығушылықты оятады және материалды жақсы түсінуге ықпал етеді.

Оқушылар тригонометрияны қолдана отырып, экологиялық есептерді шешкенде, олар математикалық білімнің өмірде тікелей қолданылуын көреді. Бұл әсіресе «Математиканы не үшін үйренуіміз керек?» деген сұрақтың жауабы болып отыр. Оқушылар жоғарыда келтірілген мысалдар сияқты экологиялық мазмұнмен берілген есептерді неғұрлым ертерек шығарып, талдау жасаған кезде нақты көз жеткізеді. Бұл есептер математикалық әдістерді үйренуге ғана емес, сонымен қатар олардың қоршаған ортаны түсіну мен қорғауға қалай пайдалы болатынын көруге көмектеседі. Тапсырмалардың практикалық бағыты сонымен қатар оқушылардың математиканы да, экологияны да оқуға деген ынтасын арттырады, бұл оқу процесін қызықты әрі өзекті етеді деп есептейміз.

ӘДЕБИЕТ

[1] Тарасова И.М. Формирование компетенций на основе междисциплинарного подхода при изучении естественнонаучных дисциплин // Современные наукоемкие технологии, Издательский дом «Академия естествознания». – Москва, 2017. - № 9. – С. 146-150

[2] Лещенко Л.В., Гостевич Т.В. Экологическое образование младших школьников при обучении математике // Проблемы устойчивого развития регионов Республики Беларусь и сопредельных стран, сборник научных статей. - Беларусь, 2018. – С. 170-173

[3] Калинин С.И., Торопова, С.И. Диагностика математической мотивации как составляющая процесса обучения математике студентов - будущих экологов // Перспективы Науки и Образования, электронный научный журнал. - Киров, - 2022. - № 3 (57). – С. 255-260

[4] Оразгулыев А., Гараджаева С.А. Моделирование в экологии: применение математических методов для изучения окружающей среды // Международный научный журнал “Вестник науки”. – Туркменистан, 2024, - Т. 1., №9 (78). – С. 272-276

[5] Даулетбаева С.С., Байбакина А.Т. Экология пәнінің аясындағы математикалық модельдер және олардың қолданысы туралы // Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің хабаршысы. – Ақтөбе, Қазақстан, 2019, № 2(56), – Б.47-48

[6] Mahlangu T. The Role of Mathematical Tasks in Providing Grade 10 Learners an Opportunity To Learn Trigonometry // University of Pretoria (South Africa) ProQuest Dissertations & Theses, 2021. – С.6-8

[7] Richmond K.G., Frank A., Evans A., Alfred K.A. The Effect of Constructivism on Students' Performance in Solving Mathematical Problems under Trigonometry // Asian Journal of Education and Social Studies, 2021. – С.5-10

[8] Маратова Т.Ф., Бостанов Б.Г., Ермакова Д.Е., Наурызбаев Д.Б. Интеграция элементов stem-образования в подготовку будущих учителей

информатики / Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана. Серия «Педагогические науки», -2025. - №1 (76). – С. 374-388

[9] Жексембинова А.Б., Кокажаева А.Б., Заманбекова А.Т. «Математика мен химия пәндерінің интеграциясы - білім беру үдерісін жетілдіру құралы» / Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана серия «Педагогические науки», -2024. - №1 (72). – С. 465-479

[10] Кадирбаева Р.И., Сансызбаев А.С. Мектеп математика курсын оқытуда геймификация элементтерін қолданудың оқу тиімділігіне әсері / Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана серия «Педагогические науки», -2024. - №1 (72). – С. 491-511

[11] Singh G., Singh G., Tuli N., Mantri A. Hyperspace AR: an augmented reality application to enhance spatial skills and conceptual knowledge of students in trigonometry // Multimedia Tools and Applications, 2024.– С. 60881 – 60902.

[12] Janet B., Matthew A., Kathryn B. A Mathematics Educator Walks into a Physics Class: Identifying Math Skills in Students' Physics Problem-Solving Practices // Journal for STEM Education Research, 2024. – С. 335 – 361

REFERENCES

[1] Tarasova I.M. Formirovanie kompetentsiy na osnove mezhdistsiplinarnogo podkhoda pri izuchenii estestvennonauchnykh distsiplin (Developing competencies based on an interdisciplinary approach to the study of natural sciences)// Sovremennye naukoemkie tekhnologii, Izdatel'skiy dom «Akademiya estestvoznaniya». – Moskva, 2017. - № 9. – S. 146-150.[in Rus]

[2] Leshchenko L.V., Gostevich T.V. Ekologicheskoe obrazovanie mladshikh shkol'nikov pri obuchenii matematike (Environmental education for primary school pupils in mathematics lessons)// Problemy ustoychivogo razvitiya regionov Respubliki Belarus' i sopredel'nykh stran, sbornik nauchnykh statey. – Belarus', 2018. – S. 170-173.[in Rus]

[3] Kalinin S.I., Toropova S.I. Diagnostika matematicheskoy motivatsii kak sostavlyayushchaya protsessa obucheniya matematike studentov – budushchikh ekologov (Diagnosis of mathematical motivation as a component of the process of teaching mathematics to students who are future ecologists) // Perspektivy Nauki i Obrazovaniya, elektronnyy nauchnyy zhurnal. – Kirov, 2022. - № 3 (57). – S. 255-260.[in Rus]

[4] Orazgulyev A., Garadzhaeva S.A. Modelirovanie v ekologii: primeneniye matematicheskikh metodov dlya izucheniya okruzhayushchey sredy (Modeling in ecology: the application of mathematical methods to the study of the environment)// Mezhdunarodnyy nauchnyy zhurnal “Vestnik nauki”. – Turkmenistan, 2024. – T. 1, № 9 (78). – S. 272-276.[in Rus]

[5] Dauletbaeva S.S., Baybaktina A.T. Ekologiya paninin ayasyndagy matematikalyk modelder zhane olardyn koldanysy turaly (Mathematical Models within the Framework of Ecology and Their Applications) // K.Zhubanov atyndagy Aktobe onirlik memlekettik universitetinin khabarshysy. – Aktobe, Kazakhstan, 2019. - № 2(56). – S. 47-48.[in Kaz]

[6] Mahlangu T. The Role of Mathematical Tasks in Providing Grade 10

Learners an Opportunity To Learn Trigonometry // University of Pretoria (South Africa), ProQuest Dissertations & Theses, 2021. – S. 6-8.

[7] Richmond K.G., Frank A., Evans A., Alfred K.A. The Effect of Constructivism on Students' Performance in Solving Mathematical Problems under Trigonometry // Asian Journal of Education and Social Studies, 2021. – S. 5-10.

[8] Maratova T.F., Bostanov B.G., Ermekova D.E., Nauryzbaev D.B. Integratsiya elementov STEM-obrazovaniya v podgotovku budushchikh uchiteley informatiki (Integrating STEM education elements into the training of future computer science teachers) // Izvestiya KazUMOiMYA imeni Abylay khana, seriya «Pedagogicheskie nauki». – 2025. – №1 (76). – S. 374-388. [in Rus]

[9] Zhekseminova A.B., Kokazhaeva A.B., Zamanbekova A.T. «Matematika men khimiya panderinin integratsiyasy – bilim беру uderisin zhetildiru kuraly» (Integration of Mathematics and Chemistry Subjects as a Means of Enhancing the Educational Process) // Izvestiya KazUMOiMYA imeni Abylay khana, seriya «Pedagogicheskie nauki». – 2024. – №1 (72). – S. 465-479. [in Kaz]

[10] Kadirbaeva R.I., Sansyzbaev A.S. Mektep matematika kursyn okytuda geymifikatsiya elementterin koldanudin oku tiimdiligine aseri (The Impact of Using Gamification Elements on Learning Effectiveness in Teaching the School Mathematics Curriculum) // Izvestiya KazUMOiMYA imeni Abylay khana, seriya «Pedagogicheskie nauki». – 2024. – №1 (72). – S. 491-511. [in Kaz]

[11] Singh G., Singh G., Tuli N., Mantri A. Hyperspace AR: an augmented reality application to enhance spatial skills and conceptual knowledge of students in trigonometry // Multimedia Tools and Applications, 2024. – S. 60881–60902.

[12] Janet B., Matthew A., Kathryn B. A Mathematics Educator Walks into a Physics Class: Identifying Math Skills in Students' Physics Problem-Solving Practices // Journal for STEM Education Research, 2024. – S. 335–361

ОБУЧЕНИЕ РАЗДЕЛА “ТРИГОНОМЕТРИЯ” ШКОЛЬНОГО КУРСА МАТЕМАТИКИ ВО ВЗАИМОСВЯЗИ С ЗАДАЧАМИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СОДЕРЖАНИЯ

*Кокажаева А.Б.¹, Байкадыр, Г.А.², Бергенжанова Г.Р.³

^{*1,2}Казахский Национальный Женский Педагогический Университет,
Алматы, Казахстан

³Алматинский университет энергетики связи имени Г.Даукеева,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается значение преподавания раздела «Тригонометрия» школьного курса математики с использованием задач экологического содержания. Кроме того, интегрированное обучение задачам математики с экологическим содержанием является одним из важнейших аспектов современного образования. Роль тригонометрии в измерении и моделировании явлений в природе объясняется практическими расчетами,

такими как, например, определение высоты деревьев, наблюдение за изменением уровня воды в земле. Данный подход не только демонстрирует учащимся практическое применение математики в повседневной жизни, но и предоставляет возможность применения теоретических знаний на практике. В частности, использование тригонометрических методов при решении экологических задач развивает у учащихся способность моделировать и объяснять экологические проблемы реального мира. Такой подход повышает ответственность учащихся за охрану природы.

Основная цель статьи — побудить учащихся применять математические знания в реальной жизни и решать различные экологические проблемы с помощью методов тригонометрии. Это, в свою очередь, не только повышает интерес учащихся к предмету, но и пробуждает их экологическое сознание и увеличивает ответственность за охрану окружающей среды. Использование экологических задач способствует более тесной связи образования с жизнью и актуальными мировыми проблемами.

Актуальность преподавания тригонометрии с использованием задач на экологическую тему заключается в развитии аналитического и творческого мышления учащихся. Важность такого подхода состоит в его способности предоставлять учащимся комплексные знания, тесно связанные с естественными науками. Учащиеся, с помощью обновлённых методов, могут понять взаимосвязь между экологией и математикой и использовать эти знания в будущем для поддержки устойчивого развития и защиты окружающей среды. Таким образом, обучение тригонометрии с экологическим содержанием способствует не только интеллектуальному развитию будущих поколений, но и формированию их экологической культуры.

Ключевые слова: тригонометрия, экологическое содержание, межпредметная связь, школьная математика, моделирование, аналитическое мышление, природное явление, образование

TEACHING OF THE «TRIGONOMETRY» SECTION OF THE SCHOOL MATHEMATICS COURSE IN RELATION TO THE TASKS PRESENTED BY THE ENVIRONMENTAL CONTENT

***Kokazhayeva A.B.¹, Baikadyr G.A.², Bergenzhanova G.R.³**

***^{1,2}Kazakh National Women's Teacher Training University, Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan**

³University Power Engineering and Telecommunications named after G. Daukeyev, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article examines the importance of teaching the “Trigonometry” section of the school mathematics course through the use of tasks with ecological content. In addition, integrated teaching of mathematics

problems with environmental content is one of the most important aspects of modern education. The role of trigonometry in measuring and modeling natural phenomena, such as determining the height of trees and monitoring changes in water levels, is explained through practical tasks. This approach not only demonstrates the practical application of mathematics in everyday life to students but also provides an opportunity to apply theoretical knowledge in practice. In particular, the use of trigonometric methods in solving ecological problems develops students' ability to model and explain environmental issues in the real world. This method enhances students' responsibility for nature preservation.

The main goal of the article is to encourage students to apply mathematical knowledge in real life and to solve various ecological problems using trigonometry methods. This, in turn, not only increases students' interest in the subject but also awakens their ecological awareness and increases their responsibility for the protection of the environment. The use of ecological tasks contributes to a closer connection between education and life, as well as current global challenges.

The relevance of teaching trigonometry using ecological tasks lies in the development of students' analytical and creative thinking. The importance of this approach is its ability to provide students with comprehensive knowledge closely related to the natural sciences. Through updated methods, students can understand the connection between ecology and mathematics and use this knowledge in the future to support sustainable development and environmental protection. Thus, teaching trigonometry with ecological content contributes to the intellectual development of future generations and the formation of their ecological culture.

Key words: trigonometry, ecological content, interdisciplinary connections, school mathematics, modeling, analytical thinking, natural phenomena, education

Авторлар туралы мәлімет:

Кокажаева А.Б. - б.ғ.к., қауым. профессор м.а., Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, kokazaeamangul@gmail.com

Байқадыр Г.Ә. - 1-курс докторанты, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, g.baikadyrova@gmail.com

Бергенжанова Г.Р. - т.ғ.к., ассоц.профессор, Ғ.Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті, gulimbergenzhanova@gmail.com

Информация об авторах:

Кокажаева А.Б. - к.б.н., и.о. ассоциир.профессора, Казахский национальный женский педагогический университет, kokazaeamangul@gmail.com

Байқадыр Г.Ә.-докторант 2 курса, Казахский национальный женский педагогический университет, g.baikadyrova@gmail.com

Бергенжанова Г.Р. к.т.н., ассоциированный профессор, Алматинский университет энергетики связи им.Г.Даякеева, gulimbergenzhanova@gmail.com

Information about authors:

Kokazhayeva A.B.- candidate of biological, associate professor, Kazakh National Women's Teacher Training University, kokazaeamangul@gmail.com

Baikadyr G. 1nd year doctoral, Kazakh National Women's Teacher Training University, g.baikadyrova@gmail.com

Bergenzhanova G.R Candidate of Technical Sciences, associate professor, Almaty University of Energy and Communications named after G.Daukeev, gulimbergenzhanova@gmail.com

Мақала түсті: 29 қаңтар 2025

ӨОЖ 371.3

ГТАМР 14.25.05

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.037>

ТАБИҒАТТЫ ҚОРҒАУ ШАРАЛАРЫ ӘРЕКЕТІНДЕ МЕКТЕПТЕГІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДАҒЫ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Курсабаев М.К.¹, Сайдахметов Б.С.², Сержанұлы Б.³

*^{1,2,3} Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Соңғы жылдары жаһандық (глобалдық) климаттық жылыну салдарынан пайда бола бастаған табиғи катаклизмдердің алдын алуға бағытталған айтулы шаралардың біріне табиғаты қорғау және қоршаған ортаға зиян келтірмейтін «Green Technology» жетістіктеріне негізделген тәрбие жұмыстарын жүргізу - мектептегі оқу-тәжірибелік алаңдарда шағын шаруашылық нысандарын (гүлзарлар, жылыжайлар, органикалық қалдықтарды өңдеу, Micro Green және vermicompost технологиялары, көшеттер отырғызу, биогумус өнімдері) ашудың жас ұрпақтың ерте жастан қаржылық сауаттылық ілкімділігінің артуына ұйытқы болатыны аталмыш мақалада көрініс тапқан. Жас ұрпақты мектеп табалдырығынан бастап табиғат пен жер ресурстарын қорғау барысында рационалды пайдалануға баулудың көзі мен алға қойған мақсатқа жетудің жолы – баланың алдын ала жоспарланған, ғаламдық цифрлық трансформация мен Artificial Intelligence жағдайындағы білім жүйесіндегі озық жаңалықтар негізінде қаржы сауаттылығын үйрену өнеріне тартудағы жалпы орта білім беретін мекемелердегі тәрбие жұмыстарының ерекшеліктерін белгілеу зерттеу жұмысының басты мәселесі болып табылады.

Елімізде тәрбие жұмысын ұйымдастыруға арналған мемлекеттік және авторлық бағдарламаларды игіліктенуде заманауи мектеп оқушыларының жаратылыстану және басқа бағыттар бойынша алған білімдерін оқу-тәрбие, балалар мен жасөспірімдердің қоғамдық ұйымдары, өзін-өзі басқару мен лидерлік әлеуметтік топтар, инклюзивті білім беру ресурстары, ана-аналар қоғамы, кәсіпкерлер қауымдастығы, қаржы-инвестициялық мекемелер, сондай-ақ білім мекемелері жанындағы оқу-тәжірибелік алаңдарда барынша қолдана білуде, олардың қаржы сауаттылығы туралы қосымша білім алуына мүмкіндіктер туғызу, көтеріліп отырған тақырыптың маңызды бір өзегі екенін байқатады. Демек, мектеп оқушыларының қаржылық сауаттылығын арттыруда, оларды қоршаған ортаны қорғау мен сақтау шараларына қатыстыра отырып, тәрбие жұмыстарын жүйелі жоспарлау көздеген мақсатқа жетудің педагогикалық шешімі болмақ.

Тірек сөздер: тәрбие технологиялары, оқушылардың қаржы сауаттылығы, жасыл экономика, органикалық қалдықтар, кәсіпкерлік қауымдастықтар, экологиялық тәрбие, оқу-тәжірибелік алаңдар, агробиологиялық парк, гарбология

Кіріспе

Қазақстан мектептеріндегі оқу-тәрбие жұмыстары үрдісінде оқушыларды ерте жастан табиғатты қорғау жұмыстарына тарту, баулу, қызықтыру бағыты бойынша алған теориялық білімдерін практикалық сипатта кешенді түрде жүзеге асыруда көптеген педагогикалық тәжірибелер бар. Әсіресе, аталған бағыттағы міндеттерді шынайы тұрғыда іске асыруда тәрбие жұмыстарының (экологиялық тәрбие, еңбек тәрбиесі, экономикалық тәрбие т.б) педагогикалық маңызы зор. Қазақстан Республикасындағы жалпы орта білім беру мекемелеріндегі тәрбие жұмыстарын жаңа серпін беруге арналған мемлекеттік және авторлық бағдарламаларды жергілікті жердің климаттық және маусымдық жағдайларына икемдей отырып жоспарлаудың мүмкіндігі жеткілікті.

Біріккен Араб Әмірлігінде 2023 жылы өткен COP28 конференциясында жаһандық климаттық жылыну зардаптары уақыт өткен сайын Жер шарындағы маусымдық және жылдық табиғат балансының ауытқуына зиянын тигізе бастағаны ғалымдар мен сарапшылар тарапынан баса айтылды [11]. UNESCO және Еуропалық Одақ тарапынан, бірлескен климаттың жылыну зардаптарының алдын алуға арналған балаларға арналған арнайы оқу құралының дайындалып жатқаны белгілі болды. Әлемдік деңгейдегі академиялық қоғамдастық өкілдері де қарқынды белең ала бастаған ғаламдық жылырудың алдын алуға бағытталған озық технологиялардың қажеттігін, атап айтқанда жасыл экономиканың дамуына даңғыл жол ашатын тереңдетілген декарбонизациялау (Deep decarbonization) бағытындағы стратегиясын қолға алу және климаттық жылыну туралы білім (Climate Change education) бағдарламасын балабақша, мектеп, колледж, университеттегі оқу-тәрбие жұмыстарына ендіру жөнінде ұсыныстар айтуда [12].

Аталмыш тақырыпқа қатысты ғылыми тезистерде біздер әр жас ұрпақ өкілінің жүйелі ойластырылған тәрбие жұмыстарына белсене араласып, табиғатты қорғау мен сақтауда жеке үлесін қосуда ғаламдық климаттық жылыну зардаптарының алдын алу үшін білім мекемелері жанынан, жасыл технологияға негізделген, қоршаған ортаға зиян келтірмейтін қысқы бау-бақша, жылыжайлар, гидропоника, көшет отырғызу, гүлзарлар мен оранжереялар, вермикомпост, Micro Green, биогумус өндіретін оқу-тәжірибелік алаңдар ашудың елімізде ұлттық мамандар дайындауда маңызды стратегиялық орны бар бастама екені, сондай-ақ органикалық қалдықтарды өңдеу ісіне, тұрмыс қалдықтарынан (пластмасса, биологиялықемес тұрмыс қалдықтары, гарбология т.б) мектеп және басқа білім мекемелеріндегі жас ұрпақ өкілдерін қоғамға пайдалы еңбек етуге, мұғалімдер мен ата-аналар көмегімен экологиялық таза өнім өндіру туралы ақпараттарды білуге, жалпы жасыл өнімдер технологиясы туралы отандық және шет елдік кәсіпорындар жетістіктер туралы жалпылама шолу жасалды [14].

Бүгінгі таңда, мемлекет және азаматтық қоғамдастық, академиялық қауымдастық тарапынан орта білім беру жүйесіндегі ғылыми-зерттеу, инновациялық-әдістемелік, материалды-техникалық, электрондық-

цифрлық, креативті-коллаборациялық инфрақұрылымдардың бірқатар сапалық деңгейге көтерілуіне ықпалдарының арта түсуіне байланысты мектеп оқушыларының ерте жастан қоршаған ортаны қорғау шараларына ат салысуы барысында қоғамға пайдалы еңбек етуге, жасыл энергия мен технология жетістіктеріне айрықша мән бере отырып, эффективті нәтижелерге қол жеткізуде қаржылық сауаттылықтарының артуына мүмкіндік беретін тәрбие жұмыстарына арналған айтулы ғылыми-әдістемелік бағдарламалар үлесінің төмен деңгейде қалуы – осы ұсынылып отырған мақаламыздың тақырыбы мен өзектілігін айқындады. Сол себепті, зерттеу жұмысымыздың мақсаты мен міндеттерінің басты шарттарына жас ұрпақ өкілдерінің табиғатты қорғау шараларына белсенді қатысуы барысында қаржылық сауаттылықтарының артуына оң ықпал ететін тәрбие жұмыстары ерекшеліктерін анықтау болып табылады.

Материалдар мен әдістер

Мектеп оқушыларының қаржы сауаттылығын арттыру мектептегі тәрбие жұмыстары арқылы табиғатты қорғау шараларына ат салысуы арқылы арттыру мәселелеріне назар аудару барысында, көтерілген тақырыпқа сай отандық және шет елдік ғалымдар мен эксперттердің еңбектеріне аналитикалық талдау жасау, республика аймақтарында қолға алына бастаған теориялық, практикалық және басқа озық заманауи технологияларды жете білу арқылы, оқушылардың жасыл технологияға негізделген өнімдер өндіруге деген құлшыныстарын ғылыми-педагогикалық тұрғыда диагностикалау жөнінде бірсыпыра ғылыми-ақпараттық мағлұматтарға шолу жасалып, нақты тұжырым жасау тұстары зерделенді.

Талқылау мен нәтижелер

Қол жеткізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарына жасаған талдауымыз жалпы білім беру мекемелеріндегі оқушылар мен студенттердің қаржылық сауаттылығын дамытуға арналған еңбектердің күні бүгінге дейін қоғамның өзекті мәселерінің бірі екенін айғақтап отыр. Зерттеуші ғалым Brau J. С еңбегінде колледж студенттеріне қолданбалы әдістеме тұрғысынан ерте жастан бастап жүйелі қаржы сауаттылығы мүмкіндіктері бойынша арнайы жұмыстардың жүргізілуі, болашақ мамандардың өздері таңдаған сала бойынша сапалы мағлұматтар алуына даңғыл жол ашады деп санайды [1]. Ғалым Amagir A балалар мен жасөспірімдер қарым-қатынасында, заманауи талаптарға сай жалпы білім беретін мектеп базаларында қаржы сауаттылығына қатысты арнайы оқу-тәрбие бағдарламаларының болуы, жас ұрпақтың болашақ мамандық иесі болуға оң ықпал ететін комфортты педагогикалық-психологиялық атмосфераның қалыптасуына ықпал ететіні болжанады [2]. Williams P ойынша, білім мекемелері жанынан оқушылар қолымен жасалған бау-бақша кешендерінің болуы, оқу-тәрбие бағдарламалары арқылы дуалды оқыту, қосымша білім беру, факультатив немесе агротехникалық бағыттағы өнеркәсіп орындары мен оқыту орталықтары мамандары қатысуымен қатар жүргізілген жағдайда,

оқушылардың қаржы сауаттылық деңгейлері жас ерекшеліктер бойынша дифференциалды тұрғыда дамып, алға қойған мақсатты сапалы орындалуна түрткі болатыны жеткілікті дәрежеде сипатталғаны абзал делінген [4].

Зерттеуші Еркішева З студенттер мен оқушылардың ақпараттық технология құралдарын меңгеруі мен одан азды-көпті нәтиже шығара білуі қаржы сауаттылығына қатысты білім алу мәселелерін шешуде бірқатар жеңілдіктерге қол жеткізетіні, демек, алған білімдерді қоғамдық өмірде тиімді қолдана алауына мұрындық болады деп топшылайды [8]. Ресейлік ғалым Колесова О. В мектеп табалдырығында оқушыларға экономикалық білім берудің басты шарты алдын-ала мазмұнды жоспарланған профориентациялық жұмыстар бойынша іске асырылу тиімді екенін атап өтеді. Автордың ойынша, мектептегі балалар мен жастар коммуникациясында қаржы сауаттылығына қатысты түрлі жағдайлардың (онлайн төлем, транспорт және азық-түлік сервисі) орын алуы бала өміріндегі алғашқы қаржы сауаттылығының көрнісі екені расталады [13].

Мұқұшев Б.А жетекшілігімен орындалған зерттеулерде жас ұрпаққа, атап айтқанда мектеп пен жоғары оқу орындарында оқытылатын пәндердегі ерекше назар аударылатын басты проблема, кез келген қоғамдық, шаруашылық, мәдени-әлеуметтік, педагогикалық-психологиялық, экологиялық-шығармашылық жаңдайлармен санаса отырып, ондағы негізгі міндеттерге жастардың қаржылық сауаттылығын дамытуға бағытталған теориялық және практикалық басымдықтардың орын алуы ғалымдар мен жауапты адамдар назарынан тыс қалмауы кең тұрғыда сипатталады [9].

Бүгінде Қазақстанда және одан тысқары жерлерде органикалық қалдықтарды өңдеуге арналған игі шаралар қолға алынып, мемлекет тарапынан қолдау тауып отыр. Еліміздің бірқатар аймақтарында биогумус өндірісін дамытуға арналған, мемлекеттік лицензия ретінде әрекет ететін арнайы білім жетілдіру және дуалды оқыту технологиясы негізінде жұмыс жүргізетін оқу орталықтары ашылды. Оған дәлел ретінде Қазақстан Республикасы «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасы берген арнайы лицензиясы негізінде әрекет ететін «Kaz AGO» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі оқу орталығының мектеп оқушыларының қатысуымен оқу-өндірістік дәріс беру курстарын қолға алуы қуантарлық жағдай.

Жаңа қоғамдағы оң өзгерістер осы айтылған мәселелерді шешуде бірқатар мүмкіндіктер ашып отыр. Соңғы жылдардағы мектеп оқушыларының қоршаған ортаны қорғау шараларына белсене араласуына мұрындық болатын тәрбие жұмыстарын жоспарлауда білім мекемелері жанынан жасыл технологияға негізделген жылыжай, Micro Green, көшет отырғызу, органикалық қалдықтарды өңдеуге (вермикомпост, биогумус, шылаушын индустриясы) арналған оқу-тәжірибелік алаңдар, агробиологиялық парктер, оқу-өндірістік учаскелер, сондай-ақ гидропонника, микроөсімдіктер технологиясы, экологиялық клубтар, эковолонтерлер, оқушылардың туристік-өлкетану экспедициялары, өзен, тоған, орман, көл, жер асты сулары, теңіз, мұхит, рекреациялық ландшафттар, сакралды-киелі жерлер, тарихи-мәдени археологиялық кешендер, мектеп

жылыжайлары және басқа қоршаған ортаға зиянын тигізбейтін ғылыми-әдістемелік, рухани-шығармашылық, креативті-технологиялық жұмыстар Қазақстан көлемінде жаңаша сипат алғаны байқалады. Осы айтылған ойға орай, ғаламдық масштабты қамтып отырған жаһандық климаттық жылыну себеп-салдарын оқып-зерттеуге арналған студенттер мен оқушылардың қоғамдық қауымдастығын құруды болашақта назарға алған дұрыс деп тұжырымдаймыз. Жоғарыда аталған маңызды ақпараттар мен соңғы жылдары отандық және шет елдік технологиялардың пайда болуы, бүгінгі мектеп пен басқа оқу орындарында жас ұрпақтың органикалық қалдықтарды өңдеу барысында еңбек ете отырып, ондағы атқарылған жұмыстардың оқу орны мен қоғамдық ортадағы пайдалы әрекеттері, сондай-ақ елімізде экологиялық таза өнім өндіру индустриясын дамыту туралы білу мен одан оң нәтиже шығару, қол жеткізілген табыстардың бала тәрбиесіне тигізетін педагогикалық маңызын анықтауда оқушылар мен студенттердің қаржылық сауаттылығын арттыру мәселелері зерттеу жұмысымыздың басты бағытын көрсетеді.

Scopus базасындағы Rudd J.R және басқа зерттеушілер, мектеп оқушыларына қоғамға пайдалы еңбек етуге жас ұрпақты баулу – біріншіден, табиғатты қорғау шараларына қатыса отырып денсаулықтарының шыңдалуына мүмкіндік туғызса, екіншіден қаржылық сауаттылықты арттыруға бағытталған тәрбие жұмыстарын тиімді ұйымдастыруға оңтайлы жағдай туғызатыны баса айтылады [12].

Нуркенова Г.К және басқа ғалымдар мектеп оқушыларының кәсіби бағдарлау арқылы өзін-өзі анықтау барысында жас ұрпақтың мектеп табалдырығынан бастап кәсіпкерлік дағдысын қалыптасуында олардың тәрбие жұмыстары арқылы қаржылық сауаттылық ілкімділіктерін білуге деген қызығушылықтарының қалыптасатынына баға береді [11].

Материалдарды жинастыру барысында біздер оқушылардың қаржы сауаттылығы, жасыл экономика, органикалық қалдықтар, кәсіпкерлік қауымдастықтар, ерте жастағы экономикалық білім, оқу-тәжірибелік алаңдар, агробиологиялық парк және басқа зерттеу жұмысымызға тікелей қатысы бар негізгі атауларды жинастырдық. Осыған орай, алға қойған мақсатымызды халық игілігіне айналдыруда мектеп оқушыларының қаржы сауатталығын арттыруға бағытталған педагогикалық шараларды қолға алуды дұрыс міндет деп бағалаймыз. Мақалада орын алған бірқатар негізгі атаулардың әрқайсысы болмасын, қарастырып отырған зерттеу жұмысымыздың басты нысаны болып табылады. Болашақта осы айтылған атаулардың бір-бірімен тығыз байланысын ескере отырып, осы уақытқа дейін зерделеніп келген ғылыми жұмыстар негізінде одан ары жаңғырту мен толықтыру жұмыстары жүргізілетінін еске саламыз.

Біздің ойымызша, ең алдымен оқушылардың қаржы сауаттылығын арттыруда жас ұрпақты саналы тұрғыда бүгінде әлемді шарпыған климаттық жылыну құбылыстарына терең мән беріп, қажет жағдайда ғылыми-эксперименттік жұмыстар мен бақылау күнделіктерін (мысал ретінде ауа райын бақылау, қоршаған ортаның ластану коэффициентін анықтау,

климаттық-метеорологиялық статистика) жүргізуі дұрыс шешім деуімізге болады. Осындай жүйелі жоспар құру арқылы жас ұрпақтың жасыл технология немесе жасыл экономика туралы білім дағдылары қалыптасып, өз кезегінде біздер ұсынып отырған органикалық қалдықтарды өңдеу арқылы табиғатқа пайда келтіретін оқу-өндірістік алаңдарды ашуға және нәтижеге қол жеткізуге ұмтылуы мен жұмылуы ойдағыдай іске асырылады деп жорамалдаймыз.

Мемлекет және академиялық қауымдастық тұрғысынан білім мекемелеріндегі оқу-тәрбие жұмыстарына ұсынылып отырған үкіметтік және авторлық бағдарламалар «Адал Азамат», «Біртұтас тәрбие бағдарламасы», «Қазақстан балалары», «Қазақстан халқы ассамблеясы», «Жас Ұлан», «Жас қыран», «Жас сарбаз», «Атамекен», «Жұлдыз», «Кәусар бұлақ» және басқа маңызды құжаттар жоғарыда көтеріп отырған мәселелерімізді эффективті шешуге мүмкіндік береді. Аталған бағдарламалар аясында республика көлемінде, әсіресе жас ұрпақтың туған жердің табиғатын терең оқып-тануға, киелі-сакральді жерлерге оқушылардың туристік-өлкетану жорықтарын ұйымдастыру, сондай-ақ, қоршаған ортаға зиянын келтірмейтін, тіршілік пен адам организмдеріне пайдасы зор жұмыстарды жас өскіндердің ерте жастан көріп-үйренуіне, адам еңбегін бағалау, ата кәсіпті игеру, экологиялық таза өнімдер туралы мол ақпарат ала отырып, оларды қоғам игіліктеріне айналуына үлес қосуда, білім алумен қатар еңбек етуге дағдылану сынды педагогикалық маңызы зор тәжірибелер жылдан-жылға молайып келеді.

Зерттеу жұмысын зерделеу барысында, Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы Ораз Жандосов атындағы мектеп оқушылары мен ұстаздарының жас ұрпаққа экологиялық тәрбие берудегі «Есо Book» бағдарламасы аясындағы атқарылған тәлім-тәрбие жұмыстарына назар аудардық. Мектептің Іле Алатауы жотасының етегінде орналасуы, тұрғылықты жердің климаттық-географиялық, тарихи-мәдени, флоралық-фауналық және агроиндустриялық-экологиялық жағдайларының ерекшеліктерін аңғартады. Оқушылардың ата-аналар, әкімшілік, ауылшаруашылығы кәсіпорындары мен агробизнес қауымдастықтары қатысумен бау-бақша, мал шаруашылығы, бағбандық пен диханшылық кәсіпке бейім көптеген іс-шаралар мен науқандарға араласуы заңдылық деуге болады. Өз ретінде, мектеп әкімшілігі мен педагогикалық ұжыммен ғылыми-әдістемелік қарым-қатынас орнату арқылы, алдымен біздер мекеменің жалпы атқарған жұмыстары мен жетістіктерін бағалай келе, өз тарапымыздан табиғатты қорғау шараларына оқушылардың қатысуы арқылы қаржылық сауаттылығының артуына негіз болатын тәрбие жұмыстарын бірлесе отырып атқару туралы ұсыныс жасадық.

Мектеп ұжымына ұсыныс жасау барысында, екі жақты мүмкіндіктер мен жетістіктерге талдау жасалынып, нәтижесінде қоршаған ортаға зиян келтірмейтін экологиялық таза өнімдер өндіруде Micro Green, гидропоника және биогумус шаруашылығын дамыту мақсатында оқу-тәжірибелік алаңдар ашу, вермикомпост тыңайтқыштарын дайындауды үйрену, көшеттер отырғызу, қол жеткізілген жетістіктер туралы тәрбие жұмысының жоспары, семинар, конференция, оқушылардың StartUp жобаларға қатысуы туралы

шеберлік сағаттар, дәріс оқу және жас экологтардың жыл бойы атқарған жұмыстары туралы көрмелер ұйымдастыру туралы уағдаластыққа қол жеткізілді.

Жоспарлаған жұмыстарымыздың өзектілігі мен маңыздылығына көз жеткізуде орта буын және жоғары сынып оқушылары арасында экологиялық тәрбие тақырыптарына байланысты өз ойлары, көзқарастары және табиғатты қорғау шараларына жеке қосқан үлестері туралы сұрақ-жауап әдістері бойынша мағлұматтар алынды. Эксперимент 2-кезең бойынша жүргізілді. Оған 51 оқушы (26- жоғары сынып 25-орта буын) қатысты. 1-кезеңде біздер оқушыларға алдын ала тапсырма немесе ақпарат берместен, сұрақтарымызды дайындықсыз ұсындық. Ондағы мақсат, оқушылардың жалпы экология тақырыбы бойынша жалпы түсініктері мен мектептегі оқу-тәрбие жұмыстарындағы барысы мен жетістіктері туралы болды. Осылайша, ондағы мәліметтер мынадай кесте (Кесте 1) түрінде белгіленді.

Кесте 1- Сұрақ-жауап нәтижелерінің пайыздық көрсеткіштері (1-кезең)

№	Сұрақтар	Орта буын оқушыларының нәтижелері	Жоғары сынып оқушыларының нәтижелері	Ұсыныс	Бейтарап
1	Экологиялық тәрбиенің маңызы	13,5%	17,4%	2,3%	1,3%
2	Табиғатты қорғауға жеке үлес қосу	12,7%	14,8%	3,1%	0,7%
3	Экологиялық таза өнім пайдасы	12,6%	13,5%	3,9%	0,4%
4	Оқушылардың қаржы сауаттылығының пайдасы	8,5%	9,3%	0,7%	2,3%

Қарап отырғанымыздай, мектептің орналасу ерекшеліктері мен оны қоршаған ортадағы әлеуметтік-экономикалық, климаттық-географиялық, оқу-тәрбиелік артықшылықтар экспериментке қатысқан респонденттердің экологиялық тәрбие туралы ақпараттарының жеткілікті деңгейде екенін байқатты. Демек, оқушылардың жаратылыстану және басқа пәндерден алған білімдерін күнделікті тұрмыста қолдана білуі туралы гипотезалық тұжырымның, пайыздық көрсеткіштерге шаққандағы айырмашылықтары – біздің айтар теориялық ойларымызбен қатар келгенінен деп тұспалдаймыз. 1-кезеңдегі қол жеткізілген сұрақ-жауап нәтижелеріндегі орташа есеп бойынша орта буын оқушыларының 11,2%, жоғары сынып оқушыларының 14,3% пайыздық деңгейде болуы, көтеріліп отырған тақырыбымыз туралы еш дайындықсыз формада қол жеткізген мағлұматтар екенін жеткіземіз.

Келесі 2-кезеңде Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті ғалымдары қатысуымен дайындалған эксперименттік жұмыстардың бағыты басқаша сипатта өрбіді. Университет ғалымдары арнайы дайындаған материалдар бойынша ең алдымен О.Жандосов атындағы мектеп базасында аудандық масштабта ғылыми-әдістемелік семинар жұмыстарын ұйымдастырды. Семинар барысында тек қана оқушылар ғана емес, сонымен қатар ата-аналар, үлгі-тірек мектептер өкілдері, педагогикалық ұжым, әкімшілік, ауылшаруашылы саласындағы мамандар мен органикалық қалдықтарды және басқа экологиялық таза өнім өндірумен айналысатын кооперативтер мамандары, бизнес қауымдастық өкілдерінің аталмыш жиынға белсенді қатысуы шарт етілді.

Ұйымдастырылған іс-шараның теориялық ақпарат, әдістемелік кеңес ретінде сипат алмай оқушылар мен педагог-тәлімгерлерге табиғатты қорғау мен сақтауда маңызы зор экологиялық өнім дайындауды мақсат еткен (QazAGO, Qazverm ұйымдары) жергілікті кәсіпкерлер дайындаған өнімдерді дайындау, өңдеу, өндіру барысындағы нақты тәжірибелер ұсынылды. Нәтижесінде, жинақталған тәжірибелер төменде көрсетілген (Кесте 2) мәліметтерге қол жеткізуге мүмкіндік берді.

Кесте 2- Сұрақ-жауап нәтижелерінің пайыздық көрсеткіштері (2-кезең)

№	Сұрақтар	Орта буын оқушыларының нәтижелері	Жоғары сынып оқушыларының нәтижелері	Ұсыныс	Бейтарап
1	Экологиялық тәрбиенің маңызы	25,5%	32,4%	5,3%	0,3%
2	Табиғатты қорғауға жеке үлес қосу	23,7%	38,8%	4,1%	0,5%
3	Экологиялық таза өнім пайдасы	24,6%	33,5%	4,9%	0,3%
4	Оқушылардың қаржы сауаттылығының пайдасы	10,5%	12,3%	0,7%	2,3%

Кестеде көрсетілген пайыздық көрсеткіштердің артуына мынадай бағыттар бойынша ұсынылған ақпараттар мен пайдалы кеңестер оң әсерін тигізді:

- Табиғатты қорғау мен сақтау барысында атқарылып жатқан Қазақстандық және шет елдік инновациялық технологиялар;
- БҰҰ және оған мүше мемлекеттер тарапынан Жер бетіндегі экология және тұрақты даму Стратегиясы;
- Қоршаған ортаға зиян келтірмейтін жасыл технология талаптарына негізделген StartUP жобалар;

- Мектеп және білім беру мекемелері (балабақша, мектеп, колледж, университет) жанынан, Micro Green, жылыжайлар, гидропоника, биогумус немесе вермикомпост санатындағы органикалық қалдықтарды өңдеу арқылы тыңайтқыштар дайындауда оқу-тәжірибелік алаңдар ашу;

- Балалар мен жасөспірімдердің қоғамдық ұйымдары арқылы мектеп және қосымша білім беру орталықтарында экологиялық топтар, клубтар, волонтерлер, жас вермитехнологтар және басқа ұйымдардың ата-аналар мен педагогтармен бірлесе отырып жұмыс атқаруы;

Түйіндей айтқанда, бүгінгі мектеп практикасына оқушы, мұғалім, ата-ана және ғалымдардың алдын ала жүйелі түрде жоспарланған, нақты мақсатқа негізделген тақырып аясында үздіксіз тәлім-тәрбие жұмыстары сауатты жолға қойылған жағдайда, кез келген эксперимент нәтижелері барлық талаптарға толықтай сәйкестендіріледі деп тұжырымдаймыз.

Қорытынды

Жер бетіндегі климаттың жылынуы табиғи ортадағы тепе-теңдік балансын сақтауға бағытталған оңтайлы жағдайға көшу стратегиясын адамзат перзентінің таңдауына беріп отыр. Осыған орай қоғамның тұрақты дамуын қамтамасыз ететін экологиялық таза өнімдер өндіру мен энергия көздерін дамытуға арналған шаралар мектеп табалдырығынан басталуы дұрыс шешім болмақ. Көздеген мақсатқа жетудің басты жолы жас ұрпақтың қоршаған ортаға зиян келтірмейтін органикалық қалдықтарды өңдеу арқылы еңбекке тартылуы бір жағынан педагогикалық маңызды шара болса, екінші жағынан жас өскіннің ерте жастан бастап қаржы сауаттылығы мәдениетінің қалыптасатынына негіз болады деп айтуымызға болады.

Мектеп оқушыларының қаржы сауаттылығын арттыруды басты арналарына халықаралық масштабтағы жасыл технология мен энергияны дамытуға арналған бірлескен жобалар, БҰҰ және әлем жұртшылығы қолдап отырған жаһандық климаттық жылыну туралы білім философиясын қалыптастыру, жергілікті және аймақтық деңгейдегі табиғатқа зиян шектірмейтін органикалық қалдықтарды өңдеу еңбегі арқылы кәсіби бағыттағы қаржы сауаттылығы туралы білім мен тәжірибе құндылықтарын меңгеру, сондай-ақ аталған міндет-мақсаттарды бұқара халық игіліген айналдыруда білім шаңырақтарындағы оқу-тәрбие жұмыстарына заманауи талаптар негізінде корректировкалар жасау жұмыстарын өрбіту қажет деп топшылаймыз.

Жастардың оқу-тәрбие үрдісі барысында қаржы сауаттылығын арттыру мәселелеріне арналған ғылыми еңбектерге жасалған шолуымыз, жас ұрпаққа ерте жастан бастап адам еңбегін бағалауға, экологиялық сана-сезімінің қалыптасуына, қоршаған ортаға зиянын тигізбейтін жасыл технология (Green technology) және жасыл энергия (Green energy) талаптарына сәйкес келетін озық білім құндылықтарын білуге және оны қолдана алуына мүмкіндік туғызатын, сондай органикалық қалдықтарды өңдеуде қаржы-экономикалық білім оқу бағдарламалары арқылы жеке сауаттылығын арттыру, білім мекемелерін көгалдандыру мен дәнді дақылдарды өсіру агропарктерін, жылыжайлар ашу, UNESCO және “ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы №2 (77) 2025

оған мүше мемлекеттер заңдарында жаһандық климаттық жылынудың алдын алуға арналған шараларға мектеп оқушылары мен оқу орындары студенттерінің белсенді тартылуын қамтамасыз ететін шараларды ұйымдастыру стратегиялық маңыз бар дүние екенін атап өтуге болады.

Біздің назарымызға іліккен отандық және шет елдік зерттеушілер еңбектерін саралай келе мектеп, колледж, университет жағдайында жас ұрпақтың қаржылық сауаттылығын арттыруға арналған арнайы оқу бағдарламаларының болуы шарт деп бағалаймыз. Мектеп оқушыларының қоғамға пайдалы еңбек әрекеті арқылы жасыл технология талаптарына сай өнім өндіру тәсілдерін ерте жастан үйренуіне, олар жоспарлаған жұмыстарына ғалымдар мен ұстаздар, ата-аналар мен мемлекеттік, қоғамдық ұйымдар тарапынан нақты қолдауға ие болуына тиісті жағдай туғызылғаны қаржы сауаттылығы туралы білік, дағдыларының қалыптасуына орнықты жағдайды келтіретініне сеніміміз мол.

Қол жеткізілген зерттеу нәтижелері төмендегідей тұжырым жасауға негіз болды:

1. Әлемдегі экологиялық проблемалардың алдын алуға бағытталған халықаралық һәм аймақтық іш-шаралардың болашақ ұрпақ игілігіне айналдыруға үлес қосуда білім мекемелері жанынан қоршаған ортаға зиян келтірмейтін оқу-тәжірибелік орталықтар жұмыстарын жандандыру.

2. Мектеп оқушылары мен оқу орындары студенттерінің қаржы сауаттылығын арттыру ісінде мектеп жанынан органикалық қалдықтардың өңдеу еңбегі арқылы жас ұрпаққа экологиялық тәрбие берудің педагогикалық шарттарын белгілеу.

3. Жастардың қоғамға пайдалы еңбек ету жағдайында органикалық қалдықтарды өңдеу (вермикомпост, биогумус) үрдісінде қаржылық сауаттылығын арттыруда педагогикалық ұжым, ғылыми және академиялық қауымдастық, ата-аналар, мемлекеттік және қоғамдық ұйымдар, қаржы-экономикалық мекемелер, агрошаруашылық саласындағы бизнес құрылымдары өкілдерімен бірлескен іс-шаралар ұйымдастыру.

4. Білім мекемелеріндегі оқу-тәрбие жұмыстарында жас ұрпақты ерте жастан бастап органикалық қалдықтарды өңдеу еңбегіне тарту мен баулуда қаржы сауаттылығын арттыруға арналған кіріктірілген оқу-практикалық бағдарламалар дайындау.

5. Қол жеткізілген тәжірибелер негізінде, жергілікті жерлердегі оқушылардың қаржылық сауаттылығын арттыруға бағытталған оқу-тәжірибелік алаңдар ашуда тәрбие жұмыстарын ұйымдастыру..

Ұсынылып отырған ғылыми мақала Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті КеАҚ Басқара Төрағасы-Ректор атынан ұйымдастырылған гранттық жобалар (Бұйрық №05-04/329, 14.05.2024) шартына сай жарияланды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Brau J. C., Holmes A. L., Israelsen C. L. Financial literacy among college students //Journal of Financial Education. – 2019. – Т. 45. – №. 2. – С. 179-205.

[2] Amagir A. et al. A review of financial-literacy education programs for children and adolescents //Citizenship, Social and Economics Education. – 2018. – Т. 17. – №. 1. – С. 56-80.

[3] Becchetti L, Pisani F (2012) Financial education on secondary school students: The randomized experiment revisited. AICCON Working Papers 98. - Access mode: URL: http://www.aiccon.it/file/convdoc/wp_98.pdf [Date of access: 19.11.2024]

[4] Williams P., Morton J. K., Christian B. J. Enhancing financial literacy in children 5–12 years old using authentic learning within a school market garden programme //Education 3-13. – 2022. – Т. 50. – №. 3. – С. 361-374.

[5] Beery, M., R. Adatia, O. Segantin, and C. Skaer. “School Food Gardens: Fertile Ground for Education.” Health Education. – 2014. - 114 (4): 281–292.

[6] Cramer, S. E., A. L. Ball, and M. K. Hendrickson. Our School System is Trying to be Agrarian”: Educating for Reskilling and Food System Transformation in the Rural School Garden.” Agriculture and Human. – 2016. - Values 36: 507–519.

[7] Gill, A., and R. Bhattacharya. “The Effects of a Financial Literacy Intervention on the Financial and Economic Knowledge of High School Students.” // Economic Education. – 2019. - 50 (3): 215–229.

[8] Yerkisheva Z., Nazarova K. Ақпараттық технология құралдарымен оқушылардың қаржылық сауаттылығын қалыптастыру //А. Âsauî atyndaǵy Halyqaralyq qazaq-türk universitetiniñ habarşysy. – 2020. – №. 115. – С. 169-180.

[9] Мүкүшев, Б.А, Сарбасова Қ.А, Есекешова М.Д, Мукушев А.Б, Турдина А.Б. Жоғары оқу орындары студенттерінің қаржылық сауаттылығын дамыту. – 2020. Кіру режимі: URI: <http://dspace.enu.kz/handle/data/17892> [Қаралған күні: 19.11.2024]

[10] Новожилова Н. В. Финансовая грамотность школьников // Народное образование. – 2018. – №. 1-2 (1466). – С. 88-96.

[11] Нуркенова Г.К, Гелишли Ю, Мамерханова Ж.М. Кәсіптік бағдар жұмысы жағдайында оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын қалыптастыру. Журнал «Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана», серия «Педагогические науки». – 2024. - Том 72. - № 1.

[12] Rudd, J. R., Woods, C., Correia, V., Seifert, L., & Davids, K. An ecological dynamics conceptualisation of physical ‘education’: Where we have been and where we could go next. //Physical Education and Sport Pedagogy. – 2021. - 26(3). - 293–306.

[13] Колесова О. В. Повышение финансовой грамотности школьников в рамках профориентационной работы //ББК 74.480 Н52. – 2022. – С. 106.

[14] Курсабаев М.К, Сайдахметов Б.С, Мадиекова М.Ж. Мектеп оқушыларына органикалық тыңайтқыштарды өңдеу еңбегінде ұлттық тәрбие берудің педагогикалық мүмкіндіктері. Сборник международной научно-практической конференции посвященной 114-летию со дня рождения академика Т.Т.Тажиева, в рамках 90-летию Казахского национального университета имени Аль-Фараби. Алматы, 2024. – 2166 с

[15] Курсабаев М.К, Сайдахметов Б.С, Сержанұлы Б. Мектептегі “ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы №2 (77) 2025

еңбек тәрбиесі үрдісінде оқушылардың экологиялық санасын дамытудың педагогикалық проблемалары. //Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. Педагогика ғылымдары сериясы. – 2024. - 84, 4. - 349–357.

REFERENCES

[1] Brau J. C., Holmes A. L., Israelsen C. L. Financial literacy among college students //Journal of Financial Education. – 2019. – Т. 45. – №. 2. – С. 179-205.

[2] Amagir A. et al. A review of financial-literacy education programs for children and adolescents //Citizenship, Social and Economics Education. – 2018. – Т. 17. – №. 1. – С. 56-80.

[3] Becchetti L, Pisani F (2012) Financial education on secondary school students: The randomized experiment revisited. AICCON Working Papers 98. - Access mode: URL: http://www.aiccon.it/file/convdoc/wp_98.pdf [Date of access: 19.11.2024]

[4] Williams P., Morton J. K., Christian B. J. Enhancing financial literacy in children 5–12 years old using authentic learning within a school market garden programme //Education 3-13. – 2022. – Т. 50. – №. 3. – С. 361-374.

[5] Beery, M., R. Adatia, O. Segantin, and C. Skaer. “School Food Gardens: Fertile Ground for Education.” Health Education. – 2014. - 114 (4): 281–292.

[6] Cramer, S. E., A. L. Ball, and M. K. Hendrickson. Our School System is Trying to be Agrarian”: Educating for Reskilling and Food System Transformation in the Rural School Garden.” Agriculture and Human. – 2016. - Values 36: 507–519.

[7] Gill, A., and R. Bhattacharya. “The Effects of a Financial Literacy Intervention on the Financial and Economic Knowledge of High School Students.” // Economic Education. – 2019. - 50 (3): 215–229.

[8] Yerkisheva Z., Nazarova K. Aqparattyq tehnologia quraldarymen oqushylardyn qarjylyq sauattylygyn qalyptastyru (Building financial literacy in students using information technology tools)//A. Âsauï atyndaғы Halyқаралық қазақ-түрік universitetiniң habarşysy. – 2020. – №. 115. – Page. 169-180. [in Kaz]

[9] Nukushev B.A, Sarbasova K.A, Esekeshova M.D, Mukushev A.B, Turdina A.B. Jogary oqu oryndary studentterinin qarjylyq sauattylygyn damytu (Developing financial literacy among university students). – 2020. - Кіру режимі: <http://dspace.enu.kz/handle/data/17892>. [Қаралған күні 19.11.2024] [in Kaz]

[10] Novozhilova N.V. Finansovaya gramotnost shkolnikov (Financial literacy of schoolchildren) //Narodnoe obrazovanie. – 2018. – №. 1-2 (1466). – Page. 88-96. [in Rus]

[11] Nurkenova G.K, Gelishli Y, Mamerkhanova Zh,V. Kasiptik bagdar zhumysy jagdaiynda oqushylardyn ozin-ozï anyqtauyn qalyptastyry (Formation of students’ professional self-determination in the context of career guidance work). //«Bulletin. Series: Pedagogical Sciences», Joint Stock Company «KazUIR&WL named after Ablai Khan», – 2024. - Том 72. - № 1. [in Kaz]

[12] Rudd, J. R., Woods, C., Correia, V., Seifert, L., & Davids, K. An ecological dynamics conceptualisation of physical ‘education’: Where we have been and where we could go next. //Physical Education and Sport Pedagogy. – 2021. - 26(3). - 293–306.

[13] Kolesova O.V. Povyshenie finansovoi gramotnosti shkolnikov v ramkah proforientatsionnoi raboty (Improving financial literacy of schoolchildren within the framework of career guidance work) //BBK 74.480 H52. – 2022. – Page. 106.

[14] Kursabayev M.K, Saidakhmetov B.S, Madibekova M.Zh. Mektep oqushylaryna organikalыq tynaitqyshtardy ondeu enbeginde ulttyq tarbie berudin pedagogikalыq mumkindikteri (Pedagogical opportunities for providing national education to schoolchildren in the process of operating organic fertilizers). Sbornik mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferensii posviyashennoi 114-letiiy so dniya rozhdeniya akademika T.T.Tazhibayeva v ramkah 90-letiiy Kazakhskogo nasionalnogo universiteta imeni Al-Farabi. Almaty, 2024. – 2166 b. [in Kaz]

[15] Kursabayev M.K, Saidakhmetov B.S, Serzhanuka B. Mekteptegi enbek tarbiesi urdisinde oqushylardyn ekologiyalyq sanasyn damytudyn pedagogikalыq problemalary (Pedagogical problems of developing students' environmental awareness in the process of labor education at school). Bulletin of Abai KazNPU. series of Pedagogical Sciences. – 2024. - 84, 4. - 349–357. [in Kaz]

ОСОБЕННОСТИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО ПОВЫШЕНИЮ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

***Курсабаев М.К.¹, Сайдахметов Б.С.², Сержанулы Б.³**

***^{1,2,3}Казакский национальный педагогический университет имени
Абая, Алматы, Казахстан**

Аннотация. В данной статье рассматривается одно из значимых мероприятий, направленных на предотвращение природных катаклизмов, возникающих в последние годы в результате глобального климатического потепления, – проведение воспитательной работы, основанной на достижениях экологически безопасной «Зеленой технологии» (Green Technology). Создание на учебно-практических площадках школ малых хозяйственных объектов (клумбы, теплицы, переработка органических отходов, технологии Micro Green и вермикомпостирования, посадка саженцев, производство биогумуса) служит основой для формирования финансовой грамотности у подрастающего поколения с раннего возраста.

Основной задачей исследования является выявление особенностей воспитательной работы в общеобразовательных учреждениях, направленной на привлечение детей к искусству овладения финансовой грамотностью в условиях глобальной цифровой трансформации и искусственного интеллекта, на основе заранее спланированных программ и передовых достижений в системе образования. Это рассматривается как путь к рациональному использованию природных и земельных ресурсов, начиная со школьной скамьи.

В рамках использования государственных и авторских программ по организации воспитательной работы в нашей стране, современные

школьники активно применяют полученные знания в области естественных наук и других дисциплин в учебно-воспитательных процессах, в деятельности детских и молодежных общественных организаций, в системах самоуправления и лидерских социальных групп, в ресурсах инклюзивного образования, в партнерстве с родительским сообществом, предпринимательскими ассоциациями, финансово-инвестиционными учреждениями, а также на учебно-практических площадках при образовательных учреждениях. Обеспечение условий для получения дополнительного образования в области финансовой грамотности становится важной составляющей данной тематики.

Следовательно, систематическое планирование воспитательной работы с привлечением школьников к охране и сохранению окружающей среды станет педагогическим решением для достижения поставленной цели по повышению их финансовой грамотности.

Ключевые слова: воспитательные технологии, финансовая грамотность школьников, зеленая экономика, органические отходы, предпринимательские сообщества, экологическое воспитание, учебно-практические площадки, агробиологический парк, гарбология

SPECIFICS OF EDUCATIONAL EFFORTS TO IMPROVE FINANCIAL LITERACY OF SCHOOLCHILDREN THROUGH ENVIRONMENTAL ACTIVITIES

*Kursabayev M.K.¹, Saidakhmetov B.S.², Serzhanuly B.³

*^{1,2,3} Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article explores one of the key initiatives aimed at preventing natural disasters that have emerged in recent years due to global climate change — the implementation of educational activities based on the achievements of environmentally safe “Green Technology.” The establishment of small-scale farming facilities on school-based educational and practical platforms (flower beds, greenhouses, organic waste processing, Microgreen and vermicomposting technologies, planting seedlings, production of biohumus) serves as a foundation for developing financial literacy among the younger generation from an early age.

The main objective of the research is to identify the specific features of educational work in general education institutions, aimed at engaging children in mastering the art of financial literacy in the context of global digital transformation and artificial intelligence, based on pre-planned programs and advanced developments in the educational system. This is viewed as a pathway toward the rational use of natural and land resources, starting from the school level.

As part of the implementation of both state and author-developed programs for organizing educational work in the country, modern schoolchildren are actively applying their knowledge in natural sciences and other subjects in the context of educational and extracurricular activities, in the work of children’s and youth public organizations, student self-governance and leadership groups, inclusive education resources, and in collaboration with parent associations, entrepreneurial

communities, financial and investment institutions, as well as educational and practical platforms associated with schools. Creating opportunities for additional education in the area of financial literacy becomes a vital aspect of this topic.

Thus, systematic planning of educational activities involving students in the protection and preservation of the environment becomes a pedagogical solution for achieving the goal of enhancing their financial literacy.

Key words: educational technologies, financial literacy of schoolchildren, green economy, organic waste, entrepreneurial communities, environmental education, educational and practical platforms, agrobiological park, garbology

Авторлар туралы мәлімет:

Курсабаев Мухамедрахим Кадырбаевич – педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор м.а, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, e-mail: kursabaev1961@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0002-3795-4970>

Сайдахметов Бауыржан Сейтбекович – педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор м.а, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, e-mail: baur1964@mail.ru, 0000-0003 2757-5923

Сержанулы Биржан – докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, e-mail: b.serjano@mail.ru, 0000-0001-8532-7288

Сведения об авторах:

Курсабаев Мухамедрахим Кадырбаевич – кандидат педагогических наук, и.о. ассоциированного профессора, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, e-mail: kursabaev1961@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0002-3795-4970>

Сайдахметов Бауыржан Сейтбекович – кандидат педагогических наук, и.о. ассоциированного профессора, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, e-mail: baur1964@mail.ru, 0000-0003 2757-5923

Сержанулы Биржан – докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, e-mail: b.serjano@mail.ru, 0000-0001-8532-7288

Information about authors:

Kursabayev Mukhamedrakhim – Candidate of Pedagogical Sciences, Acting Associate Professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, kursabaev1961@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3795-4970>

Saidakhmetov Baurzhan – Candidate of Pedagogical Sciences, Acting Associate Professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, baur1964@mail.ru, 0000-0003 2757-5923

Serzhanuly Birzhan – Doctoral student, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, b.serjano@mail.ru, 0000-0001-8532-7288

Мақала түсті: 10 қыркүйек 2024

UDC 378.1

IRSTI 14.05.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.038>

INTEGRATING COMPETENCE-BASED INTERDISCIPLINARY METHODS BY SUCCESS SITUATIONS IN EDUCATION CURRICULUM

*Abzhanova A.S.¹, Kuzdybaeva A.A.², Turysbekova A.E.³, Sadretdinova T.A.⁴

*¹M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan

^{2,4}K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakhstan

³Zhetysay state University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

Abstract. This paper explores the integration of competence-based interdisciplinary methods into educational curricula through the framework of success situations. In response to the evolving demands of the 21st-century learning landscape, educators are increasingly challenged to move beyond traditional subject-based instruction and adopt holistic approaches that foster transferable skills, critical thinking, and real-world problem-solving. Competence-based education emphasizes the development of learners' abilities to apply knowledge, skills, and attitudes across diverse contexts. By embedding interdisciplinary strategies that simulate real-life "success situations," educators can create dynamic learning environments that mirror complex societal and workplace scenarios. These success situations serve as authentic learning experiences where students engage collaboratively across disciplines, integrating cognitive, social, and emotional competencies. This approach not only enhances learner engagement and motivation but also supports inclusive and differentiated instruction by accommodating diverse learning styles and needs. The paper outlines practical frameworks for designing such curricula, assesses challenges in implementation, and provides evidence of its impact on student achievement and readiness. Ultimately, the integration of competence-based interdisciplinary methods through success situations represents a transformative shift in curriculum design—bridging the gap between education and real-world application, and equipping students with the competencies necessary for lifelong learning and global citizenship. This paper examines the integration of competence-based interdisciplinary methods into educational curricula through the use of success situations—real-life, problem-based learning scenarios that foster the application of knowledge, skills, and attitudes across disciplines. By aligning curriculum design with authentic, competence-driven experiences, this approach enhances student engagement, critical thinking, and preparedness for real-world challenges.

Key words: competence-based approach, education, linguistic competency, communicative competency, cultural competency, interdisciplinary methodologies, curriculum design, pedagogical innovation, United States, Kazakhstan, Russia

Introduction

In contemporary education, the competence-based approach has emerged as a leading pedagogical paradigm, particularly in disciplines like philology, where theoretical knowledge must be coupled with practical, real-world skills. This approach moves beyond traditional education models, emphasizing the development of specific competencies that equip students not only with subject-specific knowledge but also with the essential tools for professional success. In education, where the study of language, literature, culture, and communication is central, the integration of competencies such as linguistic proficiency, cultural understanding, and critical thinking is imperative for preparing students to meet the challenges of a rapidly evolving global landscape.

Philology, as an academic discipline, is rooted in the study of languages, literature, and the cultural contexts in which they evolve. However, in the modern world, the expectations of professionals in this field are no longer confined to theoretical expertise alone. In an increasingly interconnected world, future philologists must possess a range of competencies that include practical language skills, intercultural communication abilities, and digital literacy, among others. These competencies allow them to effectively navigate diverse cultural environments, contribute to cross-cultural dialogue, and participate in the ever-growing digitalization of global communication [1].

In contemporary education, there is a growing emphasis on developing students' competencies that transcend traditional subject boundaries, fostering skills applicable in real-world contexts. Competence-based interdisciplinary approaches have emerged as effective strategies to enhance learners' holistic development by integrating knowledge, skills, and attitudes across different disciplines. Central to this pedagogical shift is the creation of "success situations" — learning environments intentionally designed to promote student engagement, motivation, and self-efficacy.

This paper explores the integration of competence-based interdisciplinary methods within educational curricula through the deliberate construction of success situations. By focusing on how these success situations can serve as catalysts for deeper learning and motivation, the study aims to provide a framework for educators to implement cohesive, student-centered teaching strategies that encourage active participation and meaningful competence development. The approach is particularly relevant in addressing the needs of diverse learners and preparing them for the complex challenges of the 21st century.

The competence-based approach, therefore, has significant implications for how education is structured. This model not only aims to produce linguists who are proficient in their respective languages but also nurtures professionals who are adaptable, innovative, and capable of integrating interdisciplinary knowledge into their work. The shift towards competence-based training in programs has gained momentum in recent years, reflecting broader trends in education reforms across the globe [2].

The purpose of this paper is to examine the application of the competence-based approach in the training of future philologists, focusing on the experiences

of institutions in the United States, Kazakhstan, and Russia. These countries represent diverse cultural and educational contexts, each adapting the competence model to address local needs while aligning with international standards. In the United States, the emphasis has been on communicative competence, ensuring that students are prepared for a globalized job market. In Kazakhstan, the approach is framed within the context of a multilingual society, where the development of bilingual and intercultural competencies is crucial. Russia, with its long history of education, has sought to integrate modern pedagogical strategies to enhance both the theoretical and practical skills of its students [3].

Through an analysis of recent literature and case studies, this paper aims to provide a comparative perspective on how the competence-based approach is implemented in these three countries. The study will highlight the benefits and challenges of this approach, offering insights into the ways in which programs can be restructured to better equip future philologists with the competencies necessary for success in an increasingly complex and interconnected world.

The competence-based approach has increasingly become central in higher education, particularly in language and programs, as it aligns educational goals with real-world demands. The approach emphasizes the development of specific competencies, integrating practical and theoretical knowledge that students can apply in a variety of professional contexts. This literature review explores the perspectives of contemporary scholars on competence-based training for philologists, highlighting contributions from the United States, Kazakhstan, and Russia. Each of these countries has adapted the competence approach to suit their unique educational needs and societal contexts [4].

In the United States, the competence-based approach in education has been largely influenced by the concept of communicative competence, which was first introduced by linguist Dell Hymes and further developed by Michael Canale and Merrill Swain in the 1980s. This model extends beyond grammatical knowledge, emphasizing functional language use and the ability to communicate effectively across different contexts. Recent scholarship continues to build on these foundational theories while addressing the demands of an increasingly globalized world. For instance, Thomas S. Parsons (2021) argues that a comprehensive competence-based curriculum for students must integrate not only linguistic but also cultural competence, highlighting the need for students to navigate linguistic diversity in a multicultural global environment. Parsons advocates for interdisciplinary learning, emphasizing digital literacy, media skills, and cross-cultural communication as core components of the modern curriculum [5].

Robin Conley (2022), in his recent work on language pedagogy, highlights the growing importance of intercultural communication skills. He suggests that programs should prioritize competencies that enable students to interact with speakers of other languages in culturally sensitive ways. Conley's research advocates for the inclusion of hands-on, project-based learning that mirrors real-world linguistic environments, fostering both communicative and digital competencies in the process. This approach reflects a broader trend in U.S. education, where interdisciplinary, experiential learning is increasingly prioritized

to enhance students' employability and global readiness [6].

In Kazakhstan, the shift toward a competence-based educational system has been particularly relevant to the multilingual and multicultural nature of the country. Recent reforms in higher education have aimed at producing graduates who are not only proficient in several languages but also equipped with the intercultural skills necessary to thrive in a diverse society. Scholars like Nurzhan Seidakhmetova (2023) and Gulnara Zholdybayeva (2022) have emphasized the importance of intercultural competence as part of education. They argue that in a multilingual country like Kazakhstan, where Kazakh, Russian, and other languages coexist, students must develop the ability to switch between languages and adapt to different cultural contexts with ease. Seidakhmetova's research points to the need for curricular reforms that prioritize language proficiency alongside the development of cultural intelligence, preparing students to interact with both local and global audiences [7].

Zholdybayeva further critiques traditional education for its narrow focus on linguistics and literature, suggesting that a more holistic approach that includes courses on ethnography, sociolinguistics, and political discourse would better prepare students for real-world challenges. Her study of Kazakhstani universities has shown that integrating critical thinking and problem-solving in the language curriculum enhances students' adaptability and their ability to work in diverse linguistic settings. In her view, the competence-based approach offers an effective way to address these needs by fostering a broader, more integrated skill set.

In Russia, the competence-based approach to education has been widely discussed in the context of educational reforms aimed at improving the employability and professional competencies of university graduates. Elena P. Sidelnikova (2021) and Tatiana D. Kuzmina (2020) have explored how Russian universities are incorporating the competence-based model into their language and literature programs. Sidelnikova highlights the need for linguistic, cognitive, and communicative competencies, asserting that students should not only be taught grammar and syntax but also how to use language effectively in various professional and social contexts. She further argues that Russian philologists need to develop skills such as textual analysis and translation that bridge the gap between theory and practice [8].

Kuzmina's work on integrating modern pedagogical strategies into Russian programs stresses the importance of practical, skills-based learning. She suggests that universities should focus on project-based learning and internships, where students can gain firsthand experience in the linguistic field. This emphasis on real-world application of linguistic theory is aligned with a broader shift in Russian higher education toward a more student-centered approach. Kuzmina's study highlights how multidisciplinary cooperation—where students work alongside students from other fields such as international relations, political science, and business—enhances their competencies and prepares them for diverse professional roles.

The growing internationalization of education has led to a convergence of educational goals, with competence-based models being adopted by many

countries as part of a global trend toward lifelong learning and flexible career paths. Scholars like Mikael Lundahl (2023) and Maria S. Tien (2022) have suggested that the integration of digital competencies into education is vital for future graduates. As language technologies, such as machine translation and computational linguistics, become more prevalent, future philologists must be prepared to engage with these technologies in meaningful ways. Lundahl's work advocates for the inclusion of courses on digital communication and language technology, which are increasingly recognized as essential for philologists to remain competitive in the job market.

From a comparative perspective, while the specific competencies emphasized may vary by country, the overarching goal remains the same: to prepare philologists who can contribute to both local and global discourse in meaningful ways. The works of Seidakhmetova, Zholdybayeva, Parsons, Conley, Sidelnikova, and Kuzmina reflect the global shift toward an educational framework that values competencies beyond language proficiency, such as intercultural communication, digital literacy, and problem-solving [9].

The competence-based approach in education, as evidenced by the work of contemporary scholars in the United States, Kazakhstan, and Russia, represents a significant shift in how language and literature programs are structured. By emphasizing a blend of linguistic, cultural, and digital competencies, this approach ensures that students are better equipped to meet the demands of an increasingly globalized and technologically advanced world. Despite the differences in national contexts, there is a shared recognition of the need for an interdisciplinary, student-centered approach to teaching that integrates theory with practice. As the field continues to evolve, the ongoing development of competence-based frameworks will undoubtedly shape the future of education, enhancing its relevance and impact on both students and society [10].

Materials and methods

The purpose of this research is to investigate the application of the competence-based approach in the training of future philologists, focusing on the educational contexts of the United States, Kazakhstan, and Russia. To achieve this, a comparative case study methodology has been employed. This methodology allows for an in-depth examination of how the competence-based approach is implemented in different cultural and educational settings, while also enabling the identification of commonalities and differences across these contexts. The research design incorporates both qualitative and quantitative methods, allowing for a comprehensive exploration of the subject [11].

This study utilized a mixed-methods approach to examine the integration of competence-based interdisciplinary methods through success situations within the education curriculum. The research was conducted in two phases: curriculum development and classroom implementation, followed by an evaluation of outcomes. Participants included 120 students aged 9 to 11 from three public schools and six teachers trained in competence-based interdisciplinary teaching. A specialized curriculum was developed, embedding success situations into lesson

plans to create motivating learning environments that encourage achievement. Teachers underwent professional development workshops focused on designing and facilitating these success situations across subjects such as language arts, social studies, and science. Over one academic semester, the curriculum was implemented, with teachers applying the new methods in their classrooms. Data collection involved both quantitative and qualitative measures: pre- and post-intervention assessments evaluated changes in student motivation, engagement, and competence development, while classroom observations and semi-structured interviews captured experiences and perceptions of both students and teachers. Quantitative data were analyzed using paired t-tests to determine statistically significant changes, and qualitative data were thematically coded to identify key insights regarding the effectiveness and challenges of integrating success situations in interdisciplinary teaching.

The research adopts a comparative qualitative approach, focusing on the application and impact of the competence-based approach in programs. The study compares curricula, pedagogical strategies, and the development of competencies in departments in universities from the United States, Kazakhstan, and Russia. This comparison is designed to highlight how each country has adapted the competence-based approach to meet its unique educational needs and cultural demands, as well as the broader global trends in education.

The primary data collection methods include document analysis, semi-structured interviews, and surveys.

The study will analyze syllabi, curricula, and educational policies from departments at selected universities in the United States, Kazakhstan, and Russia. This will include examining the course structures, learning outcomes, and specific competencies targeted within the programs. Additionally, official documents from national education ministries or accrediting bodies related to higher education reforms and competency-based education will be reviewed.

In-depth interviews will be conducted with key stakeholders involved in education, including faculty members, department heads, and curriculum developers from universities in the three countries. The interviews will explore their perceptions of the competence-based approach, its effectiveness, and the challenges associated with its implementation. Faculty from different levels (undergraduate and graduate) will be selected to provide a broad perspective on the pedagogical strategies employed in the teaching of philology [12].

Surveys will be distributed to students enrolled in programs at universities in the three countries. The surveys will collect data on students' perceptions of their education, specifically regarding the development of their linguistic, communicative, and intercultural competencies. Students will be asked to rate their confidence in various skills, such as language proficiency, cultural awareness, and digital literacy, and to provide feedback on how well their programs have prepared them for real-world professional environments [13].

Results

This section presents the results of the study on the application of the competence-based approach in the training of future philologists at universities

in the United States, Kazakhstan, and Russia. The data collected from interviews, surveys, and document analysis were analyzed to identify key trends, challenges, and successes related to the development of linguistic, communicative, and intercultural competencies. Below are the findings, organized into two major categories: faculty perspectives and student perceptions. Each category is presented along with relevant tables to summarize the data.

The analysis of quantitative data revealed a significant increase in students’ motivation and engagement following the implementation of competence-based interdisciplinary methods supported by success situations. Pre- and post-intervention assessments showed that average motivation scores improved by 18% ($p < 0.01$), while measures of competence development, including critical thinking and collaboration skills, increased by 15% ($p < 0.05$). These results suggest that embedding success situations within the curriculum effectively enhances key educational outcomes among younger schoolchildren.

Qualitative data from classroom observations and interviews further supported these findings. Teachers reported that success situations fostered a more dynamic and inclusive learning environment, encouraging active participation and greater student confidence. Students expressed that the success-oriented tasks helped them understand the relevance of interdisciplinary knowledge and feel more motivated to tackle complex problems. However, some teachers noted challenges in balancing the demands of interdisciplinary planning with existing curricular constraints, highlighting the need for ongoing support and resources.

Overall, the results indicate that integrating competence-based interdisciplinary methods through success situations contributes positively to both student motivation and competence acquisition, while also requiring thoughtful implementation strategies to maximize impact.

Faculty members from the selected universities were asked to provide insights into how they have incorporated the competence-based approach into their programs. The key areas explored included the integration of specific competencies, challenges in implementation, and the perceived impact on student outcomes [14].

Table 1 - Faculty Responses on Competency Integration in Programs

Competency Area	United States	Kazakhstan	Russia
Linguistic Competence	90%	85%	88%
Communicative Competence	92%	80%	85%
Intercultural Competence	88%	92%	83%
Digital Literacy	70%	65%	60%
Critical Thinking and Problem-Solving	75%	70%	78%

As shown in Table 1, faculty responses indicated a high level of integration of linguistic and communicative competencies across all three countries, with the United States slightly leading at 92%, followed by Kazakhstan at 92%, and

Russia at 85%. This suggests that programs in all three countries place a strong emphasis on the core linguistic and communicative skills required for professional philologists. However, intercultural competence was also highly emphasized, with Kazakhstan ranking the highest at 92%, reflecting the country's multilingual and multicultural context.

The integration of digital literacy appeared to be a challenge, with the United States again leading at 70%. Faculty in all three countries reported that the inclusion of digital literacy in their curricula is still in its developmental stages, and that more resources are needed to fully integrate this competency into the programs.

When asked about the challenges of implementing the competence-based approach, faculty in Kazakhstan and Russia highlighted the lack of sufficient training for teachers on how to effectively integrate competencies, while faculty in the United States emphasized the need for interdisciplinary collaboration to effectively teach communicative and digital skills.

Surveys were administered to students enrolled in programs to assess their perceptions of the development of key competencies. Students were asked to rate their confidence in a range of competencies and their satisfaction with their program's focus on these areas.

Table 2 - Student Confidence in Key Competencies by Country

Competency Area	United States (n=200)	Kazakhstan (n=180)	Russia (n=190)
Linguistic Competence	4.2/5	4.0/5	4.1/5
Communicative Competence	4.3/5	3.8/5	4.0/5
Intercultural Competence	4.0/5	4.2/5	3.9/5
Digital Literacy	3.5/5	3.3/5	3.1/5
Critical Thinking and Problem-Solving	4.0/5	3.9/5	4.2/5

As illustrated in Table 2, students in the United States reported the highest levels of confidence in their communicative competence (4.3/5), which aligns with the faculty emphasis on this area in U.S. institutions. Linguistic competence was also rated highly across all three countries, with U.S. students slightly ahead (4.2/5), followed by students in Russia and Kazakhstan (4.1/5 and 4.0/5, respectively).

Intercultural competence was rated the highest by Kazakhstani students (4.2/5), reflecting the country's focus on developing bilingual and intercultural skills in its multilingual context. Students in the United States and Russia reported slightly lower levels of confidence in intercultural competence (4.0/5 and 3.9/5, respectively). This suggests that while students in these countries recognize the importance of intercultural skills, they may not feel as well-prepared as their peers in Kazakhstan, where the program emphasis on multicultural communication is more pronounced.

One of the most significant gaps observed was in digital literacy, where students in the United States rated their confidence the highest (3.5/5), followed by Kazakhstan (3.3/5) and Russia (3.1/5). This indicates that while digital competencies are being integrated into programs, students still feel that they are underprepared in this area, which could be attributed to the varying levels of technological resources available across the three countries.

Lastly, students in Russia expressed the highest levels of confidence in critical thinking and problem-solving (4.2/5), which is consistent with the Russian faculty’s emphasis on the development of these competencies. Russian programs appear to focus on fostering analytical thinking, possibly due to the rigorous educational structure in the country.

Table 3 - Key Findings from Faculty and Student Data

Competency	United States	Kazakhstan	Russia
Faculty Emphasis on Linguistic Competence	High (90%)	High (85%)	High (88%)
Faculty Emphasis on Communicative Competence	Very High (92%)	High (80%)	Moderate (85%)
Faculty Emphasis on Digital Literacy	Moderate (70%)	Moderate (65%)	Low (60%)
Student Confidence in Linguistic Competence	High (4.2/5)	Moderate (4.0/5)	High (4.1/5)
Student Confidence in Digital Literacy	Moderate (3.5/5)	Low (3.3/5)	Very Low (3.1/5)
Student Confidence in Critical Thinking	Moderate (4.0/5)	Moderate (3.9/5)	High (4.2/5)

As shown in Table 3, there are notable differences between the countries in terms of both faculty emphasis and student confidence in the development of specific competencies.

Linguistic and communicative competencies are consistently prioritized across all countries, though U.S. institutions show the strongest emphasis, particularly in communicative competence, which aligns with their high student confidence in this area.

Digital literacy remains a key challenge across all three countries, with students in Russia feeling the least confident in this area. This suggests that while there is an effort to incorporate digital skills into the curriculum, the actual implementation may require more resources, training, and integration of technology.

Critical thinking and problem-solving competencies are most strongly emphasized in Russia, as reflected in both faculty focus and student self-assessments, indicating that Russian programs are particularly effective at fostering analytical and critical thinking skills.

Overall, the data reveals that all three countries are implementing the competence-based approach with varying degrees of success. Linguistic and communicative competencies are highly emphasized across the board, while

digital literacy and intercultural competence remain areas that require further development. Despite some differences in faculty priorities and student confidence, the findings indicate that the competence-based approach is positively impacting the preparedness of future philologists, though there are still challenges to address in terms of resource allocation and curriculum adjustments, particularly in the areas of digital literacy and intercultural training.

Discussion

The findings of this study demonstrate that integrating competence-based interdisciplinary methods through success situations significantly enhances educational motivation and competence development among younger schoolchildren. The observed increases in motivation and engagement align with existing research emphasizing the importance of success experiences in fostering positive learning attitudes and self-efficacy. By creating learning environments where students encounter achievable challenges and experience success, educators can stimulate intrinsic motivation and deeper cognitive involvement.

Furthermore, the improvement in competence skills such as critical thinking and collaboration confirms the value of interdisciplinary approaches in preparing students for real-world problem-solving, which often requires integrating knowledge from multiple domains. The success situations provided meaningful contexts that connected theoretical content with practical application, thereby increasing the relevance and retention of learning.

However, the qualitative data highlighted practical challenges related to curriculum design and teacher readiness. While success situations proved effective, their implementation demands careful planning and sufficient training to navigate the complexities of interdisciplinary teaching. This suggests a need for ongoing professional development and institutional support to ensure that educators can effectively adopt and sustain these methodologies.

Overall, this study supports the integration of success situation-driven, competence-based interdisciplinary methods as a promising direction for modern education. Future research could explore long-term effects on student achievement and investigate strategies to overcome implementation barriers, thereby enhancing curriculum innovation and educational outcomes.

The results of this study indicate a varied but overall positive implementation of the competence-based approach in programs in the United States, Kazakhstan, and Russia. Through the comparative analysis, it became evident that while all three countries emphasize the development of key competencies, the extent and focus of their implementation differ according to their unique educational and cultural contexts. In this discussion, we will explore the implications of these findings, highlighting the strengths, challenges, and areas for improvement in education across the three countries [15].

The high emphasis on linguistic and communicative competencies across all three countries is a clear reflection of the foundational role that language proficiency plays in education. The results showed that faculty members in all three countries considered these competencies critical for preparing students

for professional roles in translation, interpretation, and language teaching. The emphasis on communicative competence was particularly strong in the United States, with a high percentage of faculty emphasizing the importance of students being able to use language effectively in varied social and professional contexts.

In line with these findings, the student surveys revealed a high level of confidence in linguistic skills, especially in the United States, where students reported the highest self-assessment in their communicative abilities. This is consistent with the well-established tradition of communicative language teaching (CLT) in U.S. education, which integrates real-life communication into language learning.

However, while these competencies are universally prioritized, the extent to which students feel confident in applying them in real-world situations varies. In Kazakhstan, for instance, students rated their linguistic and communicative competence slightly lower than their U.S. counterparts. This could be attributed to the multilingual environment in Kazakhstan, where students are required to navigate between several languages (Kazakh, Russian, and sometimes English), presenting both an opportunity and a challenge for language learners. In a multilingual context, students may feel less confident about their proficiency in each language, even though their overall language skills are broad and diverse.

The emphasis on intercultural competence was particularly prominent in Kazakhstan, where the country's multicultural and multilingual nature necessitates a higher focus on the ability to communicate across cultures. As shown in the faculty responses, Kazakhstan ranked the highest in integrating intercultural skills into their programs. This focus reflects the country's need for graduates who are equipped to engage effectively in a diverse, globalized world. Moreover, Kazakhstani students reported high levels of confidence in intercultural communication, indicating that the integration of these skills is having a positive impact.

In contrast, U.S. and Russian students expressed lower levels of confidence in intercultural competence, despite the fact that both countries emphasize these skills in their curricula. The relatively lower confidence levels in these areas could be indicative of the challenges students face when applying intercultural competence in real-world situations. Intercultural competence is not only about understanding cultural differences but also about actively engaging with and adapting to diverse cultural contexts. This aspect may be more difficult to assess in a university setting, where most of the learning is still abstract or theoretical.

It is also worth noting that while faculty in the U.S. indicated an emphasis on cultural competence, the lower student self-assessments may suggest that the curriculum might not be providing enough opportunities for students to engage in immersive, experiential learning that would strengthen their intercultural skills. This issue could be addressed through more opportunities for study abroad programs, internships, or cross-cultural collaboration projects.

Conclusion

This study highlights the positive impact of integrating competence-based interdisciplinary methods through success situations in the education curriculum.

The results demonstrate that such an approach significantly enhances younger schoolchildren's motivation, engagement, and development of key competencies like critical thinking and collaboration. Success situations serve as effective tools for creating motivating learning environments that connect interdisciplinary knowledge to real-life contexts. However, successful implementation requires comprehensive teacher training and ongoing support to address practical challenges. Overall, embedding success situations within competence-based interdisciplinary curricula offers a valuable framework for improving educational outcomes and preparing students for complex, real-world problem-solving.

This study has explored the implementation of the competence-based approach in the training of future philologists in the United States, Kazakhstan, and Russia, examining both faculty perspectives and student self-assessments of key competencies. The findings suggest that while there are significant strides in integrating core competencies like linguistic, communicative, and intercultural competence, there are still notable areas that require further development, particularly in the areas of digital literacy and critical thinking.

Across all three countries, the linguistic and communicative competencies were emphasized as essential to the curriculum, aligning with the global recognition of these skills as foundational for professional success in language-related fields. The strong focus on intercultural competence in Kazakhstan reflects the country's multicultural context, highlighting the importance of preparing students to navigate a diverse, globalized world. This study also found that, while students generally felt confident in these core competencies, the integration of digital literacy is still in its early stages. The lack of comprehensive training in this area across all countries suggests the urgent need for curriculum adjustments that will better prepare students for the evolving demands of the digital age.

Moreover, the study found that Russia stood out for its strong emphasis on critical thinking and problem-solving, competencies that are crucial for analytical tasks such as literary analysis, translation, and interpretation. However, the relatively lower confidence levels in these areas among students in the United States and Kazakhstan indicate that there may be a need for further support in fostering these skills across a broader educational context.

In conclusion, while the competence-based approach has made a significant impact on the training of philologists in the three countries studied, there are still areas that need attention for more holistic and future-oriented development. Moving forward, universities must prioritize enhancing digital literacy, strengthening opportunities for intercultural immersion, and fostering interdisciplinary collaboration to ensure that students are well-prepared to meet the challenges of an increasingly complex and interconnected world. By continuing to adapt curricula to these evolving needs, institutions can better equip future philologists with the competencies required for success in the globalized and technology-driven language profession.

REFERENCES

[1] Becker, A., & Wilson, K. Competence-based education in language programs: A comparative analysis. //Language Education. -2021. 34(2). – p. 102-118.

[2] Brown, H. D. Principles of language learning and teaching (7th ed.). Pearson Education. - 2020.

[3] Chik, A., & Reinders, H. Language learning with technology: Ideas for virtual classrooms. Palgrave Macmillan. – 2019.

[4] Davydova, A. Competence-based approach to foreign language education in Russia: Trends and challenges. //Russian Journal of Linguistics. – 2019. - 25(1). -p. 44-59.

[5] Dubinsky, M. Digital literacy in language education: Opportunities and challenges. //Language Teaching and Research. – 2021. - 11(3). -p. 345-359

[6] Gritsenko, A., & Kovalenko, M. Intercultural competence in programs: A cross-cultural perspective. //Kazakhstani Journal of Education. – 2022. - 19(4). – p. 59-72.

[7] Hall, C., & Craig, L. and language teaching in a globalized world: Theory, practice, and challenges. – Routledge, 2021.

[8] Hesse, L., & Powers, J. Communicative competence in language education: Theoretical frameworks and practical applications. //Modern Language. - 2021. - 104(2). - P. 198-213.

[9] Johnson, D. W., & Johnson, R. T. Cooperative learning in programs: Enhancing competencies through collaboration. - Educational Leadership Press, 2019.

[10] Kolesnikova, N., & Zhukova, E. The digital transformation of education in Russia. //Russian Language. – 2021. - 30(2). – p. 102-115.

[11] Krashen, S. D. Second language acquisition and second language learning. - Pergamon Press, 2021.

[12] Lancaster, J., & Williams, M. Integrating critical thinking and problem-solving in foreign language education: A framework for programs. - Cambridge University Press, 2021.

[13] Wang, X., & Liu, L. Competency-based language education in China and its global implications. //Linguistics and Language Teaching. - 2021. - 28(1). – p. 78-92.

[14] Zhen, X., & Ye, Y. Language technology integration in curricula: Global and local perspectives. //Language and Technology Studies. - 2021. - 11(4). – p. 203-220.

[15] Zhuravleva, E., & Pavlova, M. (2020). Intercultural competence and language teaching in Kazakhstan: A critical review. // Educational Research. – 2020. - 33(3). – p. 101-115.

ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫНА ТАБЫСТЫ ЖАҒДАЙЛАР АРҚЫЛЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІККЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ПӘНАРАЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ БІРІКТІРУ

***Абжанова А.С.¹, Құздыбаева А.А.²,
Тұрысбекова А.Е.³, Садретдинова Т.А.⁴**

***¹М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,
Шымкент, Қазақстан**

^{2,4}Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

³І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл ғылыми жұмыс «сәттілік жағдайаттар» шеңбері арқылы білім беру оқу бағдарламаларына құзыреттілікке негізделген пәнаралық әдістерді біріктіруді зерттейді. 21-ғасырдағы оқу ландшафтының дамып келе жатқан талаптарына жауап ретінде педагогтар дәстүрлі пәндік оқытудың шегінен шығуға және ауыспалы дағдыларды, сыни ойлауды және нақты әлемдегі мәселелерді шешуді дамытатын біртұтас тәсілдерді қабылдауға барған сайын талаптар қоюда. Құзыреттілікке негізделген білім алушылардың білімдерін, дағдыларын және көзқарастарын әртүрлі контексттерде қолдану қабілеттерін дамытуға баса назар аударады. Нақты өмірдегі «сәттілік жағдайаттар» имитациялайтын пәнаралық стратегияларды енгізу арқылы педагогтар күрделі әлеуметтік және жұмыс орнындағы сценарийлерді көрсететін динамикалық оқу орталарын жасай алады. Бұл сәттілік жағдайаттар студенттердің когнитивтік, әлеуметтік және эмоционалдық құзыреттіліктерін біріктіретін пәндер бойынша бірлесіп әрекет ететін шынайы оқу тәжірибесі ретінде қызмет етеді. Бұл тәсіл оқушылардың белсенділігі мен мотивациясын арттырып қана қоймайды, сонымен қатар әртүрлі оқу стильдері мен қажеттіліктерін ескере отырып, инклюзивті және сараланған оқытуды қолдайды. Бұл мақалада мұндай оқу бағдарламаларын құрудың практикалық негіздері көрсетілген, іске асырудағы қиындықтар бағаланады және оның студенттердің үлгерімі мен дайындығына әсер ететіндігі туралы дәлелдер келтірілген. Айтып келгенде, сәттілік жағдайаттар арқылы құзыреттілікке негізделген пәнаралық әдістерді біріктіру оқу жоспарын жобалаудағы трансформациялық өзгерісті білдіреді — білім мен нақты әлемде қолдану арасындағы алшақтықты жою және студенттерді өмір бойы білім алу және жаһандық азаматтық үшін қажетті құзыреттермен қаруландыру. Бұл мақалада білім, дағдылар мен көзқарастарды пәндер бойынша қолдануды ынталандыратын нақты өмірдегі, проблемалық оқыту сценарийлері – сәттілік жағдайаттар пайдалану арқылы құзыреттілікке негізделген пәнаралық әдістерді білім беру оқу бағдарламаларына біріктіру қарастырылады. Оқу бағдарламасының дизайнын шынайы, құзыреттілікке негізделген тәжірибелермен сәйкестендіру арқылы бұл тәсіл студенттердің

белсенділігін, сыни ойлауын және нақты әлемдегі қиындықтарға дайындығын арттырады.

Тірек сөздер: құзыреттілікке негізделген тәсіл, білім беру, тілдік құзыреттілік, коммуникативтік құзыреттілік, мәдени құзыреттілік, пәнаралық әдістер, оқу бағдарламасын жобалау, педагогикалық инновациялар, АҚШ, Қазақстан, Ресей

ИНТЕГРАЦИЯ КОМПЕТЕНТНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ МЕТОДОВ ЧЕРЕЗ СИТУАЦИИ УСПЕХА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНУЮ ПРОГРАММУ

*Абжанова А.С.¹, Куздыбаева А.А.²,
Турысбекова А.Е.³, Садретдинова Т.А.⁴

^{*1}Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан

^{2,4}Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова,
Актобе, Казахстан

³Жетысуский университет имени И. Жансугурова, Талдыкорган, Казахстан

Аннотация. В данной исследовательской работе рассматривается интеграция междисциплинарных подходов, основанных на компетенциях, в образовательные программы через структуру «успешных ситуаций». В ответ на меняющиеся требования образовательной среды XXI века педагогам все чаще приходится выходить за рамки традиционного предметного обучения и использовать целостные подходы, развивающие передаваемые навыки, критическое мышление и решение реальных проблем. Обучение на основе компетенций направлено на развитие способностей учащихся применять свои знания, навыки и отношения в различных контекстах. Внедряя междисциплинарные стратегии, моделирующие реальные «ситуации успеха», педагоги могут создавать динамичную учебную среду, отражающую сложные социальные и производственные сценарии. Эти успешные ситуации служат аутентичным опытом обучения, в ходе которого студенты совместно работают над дисциплинами, интегрирующими когнитивные, социальные и эмоциональные компетенции. Такой подход не только повышает вовлеченность и мотивацию учащихся, но и поддерживает инклюзивное и дифференцированное обучение, принимая во внимание различные стили и потребности обучения. В статье излагаются практические основы создания таких учебных программ, оцениваются трудности их внедрения и приводятся доказательства их влияния на успеваемость и готовность учащихся. В конечном итоге, интеграция междисциплинарных подходов, основанных на компетенциях, посредством успешных практических исследований представляет собой преобразующий сдвиг в разработке учебных программ, сокращая разрыв между знаниями и их применением в реальной жизни и вооружая студентов компетенциями, необходимыми для непрерывного обучения и глобальной гражданской ответственности. В данной статье рассматривается интеграция междисциплинарных подходов, основанных на

компетенциях, в образовательные программы посредством использования реальных, проблемно-ориентированных учебных сценариев — историй успеха, — которые поощряют применение знаний, навыков и установок в различных дисциплинах. Благодаря согласованию учебной программы с аутентичным опытом, основанным на компетенциях, этот подход повышает вовлеченность учащихся, критическое мышление и готовность к решению реальных задач.

Ключевые слова: компетентностный подход, образование, языковая компетенция, коммуникативная компетенция, культурная компетенция, междисциплинарные методы, проектирование учебных программ, педагогические инновации, США, Казахстан, Россия

Information about the authors:

Abzhanova Sabila – Master’s degree, Senior Lecturer at M. Auezov South Kazakhstan University e-mail: a.sabilya_418@mail.ru Shymkent, Kazakhstan

Kuzdybaeva Akmaral Amanbayevna - K. Zhubanov Aktobe Regional University, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Russian Philology and Intercultural Communication

Turysbekova Asem - Candidate of Philological Sciences JSC “Ilyas Zhansugurov Zhetysu University” Faculty of Humanities, Lecturer of the Department of Kazakh Language and Literature

Sadretdinova Tatyana Aleksandrovna - K. Zhubanov Aktobe Regional University, Master of Humanities, Senior Lecturer of the Department of Russian Philology and Intercultural Communication

Авторар туралы мәлімет:

Абжанова Сабила Сарсенбаевна - М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің магистр, аға оқытушысы e-mail: a.sabilya_418@mail.ru

Куздыбаева Акмарал Аманбаевна - Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Тұрысбекова Әсем - филология ғылымдарының кандидаты «Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті» АҚ, гуманитарлық факультеті, қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасының оқытушысы

Садретдинова Татьяна Александровна - Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, гуманитарлық ғылымдарының магистрі, аға оқытушы

Информация об авторах:

Абжанова Сабила Сарсенбаевна – Магистр, старший преподаватель Южно-Казахстанского университета им. М. Ауэзова e-mail: a.sabilya_418@mail.ru

Куздыбаева Акмарал Аманбаевна - Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова, кандидат педагогических наук, доцент кафедры русской филологии и межкультурной коммуникации

Турысбекова Асем - кандидат филологических наук АО «Жетысуский университет имени Ильяса Жансугурова»

Факультет гуманитарных наук, преподаватель кафедры казахского языка и литературы

Садретдинова Татьяна Александровна - Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова, магистр гуманитарных наук, старший преподаватель кафедры русской филологии и межкультурной коммуникации

Received: February 16, 2025

ӨОЖ 372.851

ГТАМР 14.25.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.039>

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА МАТЕМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА STEM ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МӘНІ МЕН МАҢЫЗЫ

Кадирбаева Р.И.¹, *Жотабай Н.М.²

^{1,*2} Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық
университеті, Шымкент, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада STEM технологиясының қазіргі білім беру жүйесінде, әсіресе математика пәнін оқыту процесінде қолданылуына қатысты мәселелер қарастырылады. Зерттеудің басты мақсаты – ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге талдау жасай отырып, жалпы білім беретін мектептердің жоғары сыныптарында математика пәнін оқытуда STEM технологияларын қолданудың мәні мен маңызын айқындау. Зерттеу барысында ғылыми әдебиеттерге талдау жүргізіліп, мұғалімдер мен оқушыларға сауалнама алынды. Бұл процесте теориялық және эмпирикалық әдістер қолданылды. Алынған нәтижелер STEM тәсілінің оқу процесін құрылымдауға, сондай-ақ оқушылардың зерттеу қабілеттерін дамытуға оң ықпал ететінін көрсетті. Сонымен қатар, STEM технологияларының басты артықшылығы — теориялық білімді тәжірибе арқылы бекіту мүмкіндігі екені дәлелденді, әсіресе компьютерлік бағдарламаларды қолдану математикалық ұғымдарды терең меңгеруге жол ашады. STEM оқыту барысында заманауи инновациялық әдістер мен цифрлық технологиялар кеңінен қолданылады. Бұл өз кезегінде оқушылардың жаңа технологиялармен жұмыс істеу дағдыларын дамытып, олардың кәсіби бағдарлануына жағдай жасайды. Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері математика сабақтарында STEM-нің робототехника мен бағдарламалау салалары жеткілікті дәрежеде қолданылмайтынын көрсетті, бұл бағыттарда оқушылардың белсенділігі төмен екені анықталды. Мақалада STEM технологиялары оқушылардың жеке дамуына, математикалық модельдеу мен инженерлік жобалармен айналысу қабілеттерін дамытуға ықпал ететіні де ерекше атап өтілген. Жалпы алғанда, STEM – жаратылыстану бағытындағы пәндерді, әсіресе математиканы, оқытудың заманауи және тиімді әдісі ретінде ұсынылады. Зерттеу нәтижесінде STEM технологияларын жоғары сынып оқушыларына арналған математика сабақтарына енгізу олардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, шығармашылық, сыни ойлау қабілеттерін дамытып, болашақ мамандық таңдауына жол ашатыны анықталды.

Тірек сөздер: STEM технология, математика, цифрлық технология, жаратылыстану ғылымдары, инновациялық әдіс, құзыреттілік, тапсырма, оқушылар

Кіріспе

Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Ұлттың жаңа сапасын қалыптастыру еліміз үшін айрықша маңызды. Әрбір азаматымыз, әсіресе, жастар ең жақсы қасиеттерді бойына сіңіруі қажет. Оның бәрі бірігіп, біртұтас қоғамдық қасиетке айналады» деген тұжырым жасаған болатын [1].

Сонымен қатар, қазіргі заманғы цифрлық технологияның дамуы әсерінен, оқыту, басқару, бақылау т.б. салаларды түгелдей цифрландыруға көшіру мәселесінде қоғамның сұранысы келесі маңызды жаңа талаптарды қояды: *біріншіден*, мамандардың техникалық сауаттылығы жоғары болуы, заманауи технологияларды еркін меңгеруі; *екіншіден*, практикалық құзыреттілікке ерекше көңіл бөлінуі; *үшіншіден*, қоғамда әлеуметтік дағдылардың дамуы. Демек, жеке тұлғаның заманауи технологияларды еркін меңгеруі, практикалық құзыреттілігі жақсы дамыған болуы, ұжымда жұмыс істей білуі, коммуникативтілігі және эмоционалдық интеллектісі сияқты қабілеттері жоғары бағаланады.

Аталған құзыреттіліктерді қалыптастыру мектеп қабырғасынан бастау алады. Сол себепті, жаратылыстану пәндерін оқытуда цифрлық технология мен басқа да инновациялық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын арттырып қана қоймай, ғылым, технология, инженерия және математика салаларын біріктіре отырып, оқыту мәселелері кеңінен қарастырылып келеді. Бұл бағытта STEM (Science ғылым, Technology - технология, Engineering - инженерия, Mathematics - математика) технологиясының рөлі ерекше.

STEM технологиясы – ғылым, технология, инженерия және математика салаларындағы білім мен әдістерді біріктіретін оқытудың инновациялық тәсілі. Осы салаларды оқыту мен оны біртұтас көзқараспен біріктіру идеясы соңғы онжылдықтарда пайда болды [2].

Бүгінде STEM – бұл жаратылыстану ғылымдары мен инженерлік пәндерді бір жүйеге келтіретін модель ретінде қарастыратын ғылыми тұрғыдан жүргізілген шетелдік зерттеулер көптеп саналады [3-5].

Бұл бағытта елімізде Шеврон компаниясының қолдауымен ашылған «Білім керуені» атты ұйым (Caravan of Knowledge) үлкен рөл атқарады. Осы ұйымның ұйымдастыруымен жүзеге асырылып жатқан түрлі жобалардың арқасында еліміздің педагогтары STEAM-жаттықтырушы болуға және кәсіби сертификаттаудан өтуге мүмкіндік алуда. Нәтижесінде, олар STEM оқыту әдісі арқылы оқушылардың ғылымға деген алғашқы бетбұрысын жасауға, STEM зерттеушілік қабілеттерді арттыруға жұмыс жасайды [6]. STEM-ді білім беру жүйесіне енгізуді қолдау мақсатында Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы 2017 жылы «STEM-білім беруді енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдар» атты құрал әзірлеген болатын. Онда бастауыш және жоғары мектептің оқу бағдарламасына пәнаралық

құралдарды енгізу бойынша ұсыныстар берілген және бағдарламалау мен робототехникаға басты назар аударылып, *STEM*-тәсілінің сипаттамасы мен қолданылуы баяндалған [7].

STEM технологиясын еліміздің және шетелдің білім беру жүйесінде қолдану мәселелері отандық зерттеушілердің еңбектерінде кездеседі. Мәселен, Х.К. Абдрахманова, және т.б. авторлықта жарық көрген мақалада Түркия білім беру жүйесіндегі *STEM* технологиясын қолданудың практикалық тәжірибесі жақсы ашып көрсетілген. Мақала авторларының зерттеуі бойынша білім жүйесінде бұл технологияны пайдалану заманға сай интеллектуалды қабілеті дамыған ұрпақ тәрбиелеп шығаруға мүмкіндік береді. Мемлекеттік қолдау жағынан Түркия үкіметі *STEM* білім беру жүйесіне ерекше көңіл бөліп, арнайы гранттар мен бағдарламаларды қаржыландыруда. Инфрақұрылым жағынан Түркия мектептері заманауи зертханалар, IT-технологиялар, робототехникамен қамтамасыз етілген. Олар *STEM* технологиясының дамуына жақсы ықпал етеді. *STEM* білім беру бағдарламасына оқушыларды қызықтыру үшін әртүрлі тренингтер, семинарлар және жарыстар ұйымдастырылады [8].

STEM технологиясының дамуына әсер ететін компоненттің бірі ретінде қарастырылатын цифрлық технологияның дамуы Б.Б.Бексұлтан және Ж.М.Жақсыбаеваның мақаласында қарастырылған. Мақалада жалпы білім беретін мектептерде цифрлық технологияларды қолданудың негізгі аспектілері талданып, олардың ерекшеліктері айқындалған [9].

Жаратылыстану пәндерін оқытуда *STEM* білім беру әдісінің маңызын айқындау мақсатында И.В.Енова және т.б. авторлар мақаласында *STEM* технологияларды қолданудың бірқатар маңызды аспектілері аталған. Жаратылыстану ғылымдарын интеграциялау арқылы *STEM* оқытуда пәндер арасындағы байланыс күшейетіні, бұл оқушылардың алған білімін практикалық түрде пайдалануға мүмкіндік жасайтыны және де *STEM* технологиялар жас ерекшеліктеріне қарай қолданылатыны айтылған. Мысалы, *STEM* технологиясы бастауыш сынып оқушыларын оқытуда әр түрлі ойындар мен қызықты тәжірибелер арқылы жүзеге асырылуы мүмкін дейді [10].

Г.Н.Казбекова және т.б. өз зерттеулерінде білім беру жүйесінде *STEM* әдістерін қолданудың тиімді жолдарын, оқушылардың интеллектуалдық және танымдық қабілеттерін байытудағы маңыздылығын ашып көрсеткен. Зерттеу барысында инновациялық технологияларды пайдалану арқылы *STEM* оқыту әдісін ұтымды пайдалануға болатыны, ал зерттеу нәтижесі бойынша *STEM* білім берудің күрделі құндылық, әлеуметтік маңызды, жүйелік, және технологиялық құбылыс ретінде қарастыруға мүмкіндік беретіні айтылған. *STEM* білім беру тәсілі оқушылардың алған білімдерін өмірде қолдануға мүмкіндік береді және олардың болашақта табысты маман иесі болуына ықпал етеді делінген[11].

Бекбауова А.У. және Туребаева К.Ж. өз зерттеулерінде *STEM* оқыту әдісінің оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын арттырудағы маңызын атап көрсетеді. Мақалада қиын пәндердің бірі болып

табылатын математика пәнінде STEM әдісін пайдалану оқушылардың бейнелі ой-өрісін одан әрі дамытып, пәннің жалпы мазмұнын өмірмен байланыстырып, шығармашылық мүмкіндіктерін ашуға арналған тапсырмалар қарастырылған. Оқушының пәнге деген қызығушылықтарын арттырып қана қоймай, оларды өз бетінше білім алуға бейімдеп, цифрлық сауаттылықтарын арттырып, ақпараттық технологияларды тез меңгеруге бейімдеу оқытушының негізгі мақсаты дей отырып, математика пәнін оқытуда STEM әдісін пайдалану тиімді технология деп есептейді. Сонымен қатар, «Математика пәнін STEM арқылы оқытудың маңыздылығын айта кетер болсақ, ең алдымен оқушылардың математикалық білімін кеңейте отырып, өз бетімен ізденуге, шығармашылық қабілеттерін шыңдауға және есептерді шығару әдістерін жеткізе білуге дағдылануға үлкен мүмкіндік туғызады» деген қорытынды жасайды. [12].

Сонымен, жоғарыда көрсетілген және басқа да ғылыми зерттеулерден STEM оқыту технологиясы тек жаратылыстану пәндері үшін ғана емес, математика пәнінде де маңызды рөл атқаратыны белгілі болды. Себебі, математика STEM білімінің негізін құрайтын негізгі компоненттердің бірі болып табылады. Дегенмен, қазіргі орта білім беру жүйесінде STEM тәсілдерін математика пәнінде жүйелі әрі тұрақты түрде қолдану тәжірибесі жеткілікті дәрежеде қалыптаспаған. Сонымен қатар, жоғары сынып оқушылары арасында математикаға деген қызығушылықтың төмендігі, пән мазмұнының күрделілігі және теориялық білімнің өмірмен байланысының әлсіздігі өзекті мәселелер болып отыр. Осыған байланысты, зерттеуіміздің проблемасы жоғары сынып оқушыларына математика пәнін оқыту барысында STEM технологияларын қолдану олардың пәнге деген қызығушылығын арттырумен қатар, болашақ кәсіби бағыттарын анықтауға көмегін тигізеді ме деген сұрақ аясында айқындалды.

Зерттеудің негізгі мақсаты – ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге талдау жасай отырып, жалпы білім беретін мектептердің жоғары сыныптарында математика пәнін оқытуда STEM технологияларын қолданудың мәні мен маңызын айқындау.

Материалдар мен әдістер

Жоғары сынып оқушыларына математика пәнін оқытуда STEM технологиясының маңыздылығын анықтау мақсатында зерттеу сұрағымызға сәйкес педагогикалық және ғылыми мақалаларға теориялық талдау жүргізілді. Оқушылар мен мұғалімдердің STEM оқытуға көзқарастарын, оның маңыздылығын анықтау мақсатында жоғары сынып оқушыларынан және математика пәні мұғалімдерінен сауалнамалар алынды және олардың нәтижесі талданды. Сауалнаманың әрқайсысы 7 сұрақтан тұрды және Google формада анонимді форматта жүргізілді. Сауалнамада берілген сұрақтар арқылы STEM технологиясының математика сабағында қалай көрініс табатынын анықтауға болады (кесте 1,2).

Кесте 1 - Оқушыларға арналған сауалнама сұрақтары

Сұрақтар	Жауаптар
1.Сіздің математика пәніне деген қызығушылығыңыз қандай?	• Өте жақсы көремін • Қызықпаймын • Ұнатпаймын
2. STEM технологиясы туралы естігенсіз бе?	• Ия • жоқ
3.Егер Иә деп жауап берсеңіз, STEM-ді қалай түсінесіз? (бірнеше жауап таңдауға болады)	• Ғылым, технология, инженерия және математика пәндерін біріктіретін әдіс • Практикалық тапсырмалар мен жобалар арқылы үйрету әдісі • Робототехникамен байланыстыра оқыту жүйесі • Жаңа оқыту әдісі
4.Сіздің мектебіңізде STEM әдістері қолданылыла ма?	• Иә, жиі қолданылады • Сирек қолданылады • Мүлдем қолданылмайды • Білмеймін
5.Егер қолданылса қандай әдістер арқылы байқадыңыз?	• Компьютерлік модельдеу (геогейбра, графиктер арқылы) • Робототехника немесе бағдарламалау • Макеттер жасау, 3D модельдер жасау арқылы • Топтық жобалар арқылы
6. STEM әдісі арқылы математика сабағы қызықты болады деп ойлайсыз ба?	• Иә, математиканы түсіну жеңілдеу болады • Қызықты, бірақ бәріне бірдей қажет емес • Жоқ, дәстүрлі әдістер тиімді
7.Математика сабағында STEM әдістерін жиі қолдану сізге ұнайды ма?	• Иә • Жоқ • Білмеймін

Кесте 2 – Мұғалімдерге арналған сауалнама сұрақтары

Сұрақтар	Жауаптар
1. Сіздің STEM технологиясы туралы хабарыңыз бар ма?	• Иә, толық таныспын • Иә, бірақ жақсы білмеймін • жоқ
2. Математика сабағында STEM технологияларын қолданасыз ба?	• Иә, жиі қолданамын • Иә, кейде қолданамын • Жоқ қолданбаймын
3. Егер қолдансаңыз, қандай әдістерді пайдаланасыз? (бірнеше жауап белгілеуге болады)	• Бағдарламалау және кодтау • Робототехника элементтері • Практикалық инженерлік жобалар • Топтық және зерттеу жобалары
4. STEM технологияларын сабақ барысында енгізу қандай нәтижелер берді? (бірнеше жауап белгілеуге болады)	• Оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артты • Логикалық ойлау және зерттеу дағдылары жақсарды • Оқушылар топта жақсы жұмыс істей бастады • Оқу нәтижелеріне әсер еткен жоқ
5. STEM технологияларын математика сабақтарында кеңінен енгізу қажет деп ойлайсыз ба?	• Иә, қажет • Иә, бірақ кейбір тақырыптарға ғана • Жоқ, қажет емес

6. STEM әдістерін қолдануда қандай қиындықтарға кезіктіңіз? (бірнеше жауап белгілеуге болады)	• Уақыттың жетіспеуі • Қажетті құралдардың жоқтығы • Оқушылардың қызығушылығының төмендігі
7. STEM технологияларын оқыту үшін мектепте қандай ресурстар жеткіліксіз деп ойлайсыз?	• Заманауи зертханалар мен жабдықтар • Оқу-әдістемелік материалдар • Білікті мамандар • Қаржылық қолдау

Нәтижелер және талқылау

Елімізде STEM-ді қолданудағы маңызды оқиғалардың бірі 2017 жылы Назарбаев университетінде өткен робототехника бойынша алғашқы ұлттық олимпиаданы ұйымдастыру болды. Олимпиадаға республика бойынша 500-ден аса білім алушылар қатысты, бұл жастар арасында STEM-ге деген қызығушылықты одан сайын арттыра түсті. Ал, жалпы білім беретін мектептерде оқушылардың STEM оқыту әдісіне деген көзқарасына тоқталатын болсақ, Наушабеков Ж.А. және т.б. [13] өз зерттеу жұмыстарында оқушылардың STEM оқыту әдісіне деген көзқарастарын анықтап, талдау жасаған. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, оқушылардың STEM оқыту әдісіне деген көзқарастарында гендерлік айырмашылық байқалған. Сонымен қатар, оқушыларды STEM бағытына қызығушылықтарын әлеуметтік техникалық сабақтар арқылы, мысалы физика сабағында оқытушы практикалық қолдануға мүмкін тапсырмаларды қолдану арқылы арттыруға болады. Яғни, жаратылыстану сабақтарында тапсырмалар тек қана бір пән аясында ғана болмай STEM бағытындағы бірнеше пәнмен байланыстыра оқытылса оқушылардың жекелеген пәндерге деген қызығушылығы арта түседі. Соның ішінде математика пәнінде STEM оқыту әдістерін қолдану оқушылардың зерттеу дағдыларын қалыптастыруға, өз пікірлерін білдіру дағдыларын қалыптастыруға оң септігін тигізеді. Оқушылардың математикаға деген қызығушылығы пәннің қиындығынан емес, математиканы тиісті дәрежеде түсіндіре алмағандықтан төмендейді [14].

Оқушыға пән түсінікті әрі қызықты болуы үшін оларға берілетін тапсырмалар да сол талапқа сай болуы керек деген ойдамыз. Осы ретте Е.Н. Дюбо математика сабақтарында STEM оқыту әдісі бойынша жүзеге асырылатын тапсырмаларға келесідей талаптар қойды [15]:

- оқушылардың өз бетінше шешу алгоритмін дамыту үшін тапсырманың шартында оның шешу жолына қатысты белгісіздік пен түсініксіздіктің үлесі болу керек;

- берілген тапсырмада оқушыларды математикалық және басқа да сабақтас пәндермен байланысын ескеру қажет;

- тапсырма шарты мақсатты түрде артық немесе жеткіліксіз деректермен берілуі керек, себебі бұл оқушылардың сыни ойлауын дамытып, ақпаратты саралап, маңыздысын анықтауға көмегін тигізеді;

- берілген тапсырмада бірнеше шешім нұсқасы болу керек, сол кезде оқушы ақпаратты түрлі әдіспен ұсынып, өз ойының дұрыстығын дәлелдеуге дағдыланады.

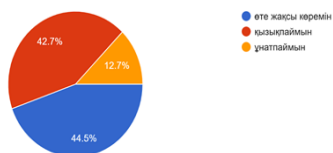
Тапсырмаларды орындау ғана емес, сонымен қатар осы процесс барысында оқушылардың әрекеттерін тиімді ұйымдастыру да мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі болып табылатыны анық. Бұл, сөзсіз, педагогтің кәсіби шеберлігі мен тәжірибесіне тікелей байланысты. STEM оқыту әдісі – мұғалімнің жетекшілігімен емес, оқушылардың өзара еркін қарым-қатынаста және өз бетімен жұмыс істеуіне бағытталған тәсіл. Бұл әдіс болашақта кәсіби бағдарын нақтылай алатын, саналы әрі белсенді ұрпақты қалыптастыруға ықпал етеді. Сондай-ақ, жоғары сынып оқушыларының кәсіби бағдарлануына әсер ететін маңызды факторлардың бірі – пәнаралық байланыс. STEM оқыту тәсілінің пәнаралық интеграцияға негізделуі оқушыларға тек терең білім беріп қана қоймай, олардың дүниетанымын кеңейтіп, болашақ мамандық таңдауда саналы шешім қабылдауына жағдай жасайды.

Ғылыми әдебиеттерге шолу нәтижесінде алынған тұжырымдар негізінде, енді өз зерттеуіміз аясында мектеп оқушылары мен математика пәні мұғалімдерінің STEM оқыту әдісіне көзқарасы мен оның маңыздылығын анықтау мақсатында жүргізілген сауалнама нәтижелерін талдауға көшейік.

Аталған сауалнама №46 Абай атындағы жалпы орта мектеп пен Parasat AJ жалпы орта мектептерінің жоғары сынып оқушылары және пән мұғалімдері арасында Google форма платформасы арқылы өткізілді. Сауалнамаға 11-сыныптан 45 оқушы, 10-сыныптан 65 оқушы, барлығы 110 оқушы және 30 пән мұғалімдері қатысты. Алынған мәліметтер жан-жақты талданып, сауалнама нәтижелері әртүрлі диаграммалар арқылы көрнекі түрде ұсынылды.

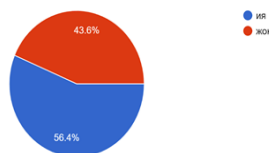
Алғашқы сұрақ бойынша математика пәніне деген қызығушылығы жоғары оқушылар - 44,5%, қызықпайтыны – 42,7% , ұнатпайтыны 12,7% екені анықталды (сурет 1а). Келесі сұрақ бойынша оқушылардың Stem технологиясымен жалпы таныстық деңгейі анықталған. Диаграммадан оқушылардың Stem технологиясынан хабардары - 56,4% хабары жоқ – 43,6% екені көрініп тұр. Демек, бұл мәлімет оқушылардың Stem технологиясы жайлы сауатын арттыруға қажеттілік бар деген тұжырымға әкеледі (сурет 1б).

1. Сіздің математика пәніне деген қызығушылығыңыз қандай?
110 responses

а)

2. Stem технологиясы туралы естігенісбе?
110 responses

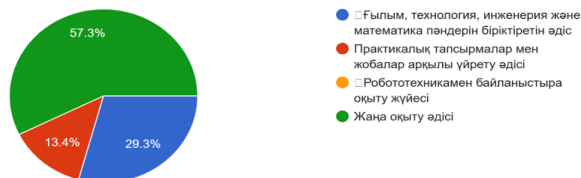

б)

Сурет 1 (а,б)- Оқушылардың математика пәніне қызығушылығы мен Stem технологиясы жайлы хабардар болуы

Келесі 3-диаграммада оқушылардың Stem түсінігі жайлы ақпарат берілген. Оқушылардың басым бөлігі, яғни 57,3%-ы Stem-ді тек жаңа оқыту әдісі деп таниды (сурет 2).

Егер Иә деп жауап берсеңіз, STEM-ді қалай түсінесіз? (бірнеше жауап таңдауға болады)
82 responses

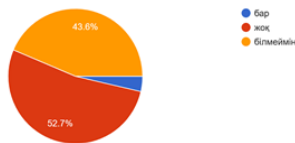
Сурет 2 - Stem түсінігінің болуы

Алайда, Stem-нің нақты анықтамасын (ғылым, технология, инженерия және математика пәндерін біріктіретін әдіс) көрсеткендердің үлесі салыстырмалы түрде аз. Бұл Stem түсінігін нақтылау қажеттігін көрсетеді.

Білім сапасын арттыру үшін ең алдымен мектептің материалдық-техникалық жабдықталуы жоғары деңгейде болуы қажет екені анық. Заманауи оқу құралдарымен қамтамасыз етілген білім ордаларында оқушылардың мүмкіндіктері артып, оқу жетістіктері де жоғары болатыны сөзсіз. 3а-суреттегі диаграммада осы мәселеге қатысты оқушылардың жауаптары көрсетілген. Мәліметтерге сүйенсек, мектепте STEM кабинеті жоқтың қасы екені анық байқалады, бұл қажетті инфрақұрылымның жетіспеушілігін көрсетеді.

3б-суретте зерттеудің басты сұрақтарының біріне берілген жауаптар көрсетілген. Бұл сұрақтың маңыздылығы – оның білім сапасымен тікелей байланысында. STEM әдісін сабақта тиімді қолдану мұғалімнің осы әдістеме бойынша даярлық деңгейіне тәуелді. Оқушылардың 40,7%-ы STEM әдісін сабақта компьютерлік модельдеу (оның ішінде GeoGebra бағдарламасы арқылы) арқылы байқаса, 38,3%-ы бұл әдісті топтық жобалар арқылы көретінін атап өткен. Ал робототехника мен бағдарламалау сияқты техникалық бағыттар сирек кездеседі, бұл мектептерде қажетті техникалық құралдардың жетіспеушілігін білдіреді. Осы диаграмма негізінде айтылған басты тұжырым – жобалық оқыту белсенді түрде жүзеге асырылуда және бұл оқушылардың практикалық дағдыларын дамытуға оң әсерін тигізеді.

сіздің мектебіңізде Stem кабинеті барма?
110 responses

а)

Егер сабақ барысында Stem әдісі қолданылса қандай әдістер арқылы байқадыңыз?
81 responses

б)

Сурет 3(а,б) – Stem әдісінің сабақ барысында көрініс табуы

Оқушылардың 37,1%-ы STEM әдісінің математика пәнін қызықты әрі түсінікті етуге ықпал ететінін мойындайды, 21,9%-ы бұл әдіс барлық оқу жағдайларына сәйкес келе бермейтінін атап өткен, ал 41%-ы дәстүрлі

оқыту әдістерін анағұрлым тиімді деп есептейді. Мұндай пікір алуандығы STEM технологиясының артықшылықтарын таныса да, оны оқу үрдісіне енгізу барысында жан-жақты, үйлесімді тәсіл қажет екенін көрсетеді. Яғни, дәстүрлі және STEM әдістерін сабақта тиімді үйлестіре отырып, оқыту сапасын арттыруға болады (4а-сурет).

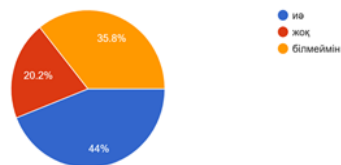
Математика сабағында STEM әдістерін жиі қолдану туралы сұраққа респонденттердің 44%-ы «иә» деп жауап берсе, 35,8%-ы нақты пікір білдіре алмаған («білмеймін»), ал 20,2%-ы бұл әдісті қолдануға қарсы көзқарас білдірген (4б-сурет).

Математиканы оқытуда Stem әдісін қолдану сабақты қызықтырақ етеді деп ойлайсызба?
105 responses

а)

Математика сабағында STEM әдістерін жиі қолдану сізге ұнайды ма?
109 responses

б)

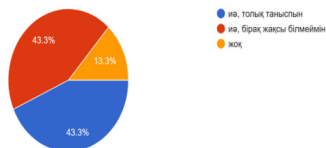
Сурет 4(а,б) – Оқушылардың математика сабағында Stem әдістерін қолдану туралы көзқарастары

Бұл мәліметтерден STEM әдістері оқушылардың шамамен жартысына қызықты әрі тиімді болып көрінетіні байқалады. Алайда, оқушылардың үштен бірінен астамының бұл әдіске бейтарап көзқараста болуы және аз бөлігінің қарсы пікір білдіруі – STEM тәсілдерінің маңызын оқушыларға жеткілікті түрде түсіндіру қажеттігін көрсетеді.

Енді мұғалімдерден алынған сауалнаманың нәтижелерін қарастырайық. Алғашқы сұрақ бойынша мұғалімдердің 43,3% Stem түсінігімен толық таныс еместігін жеткізді. Осыған орай, Stem әдісіне байланысты оқу-әдістемелік материалдармен мұғалімдерді арнайы таныстыру жұмыстары жүргізілуі керек екендігі байқалады (5а-сурет).

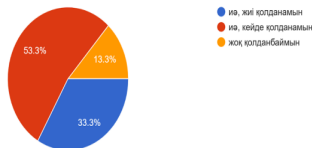
Келесі диаграммада (5б-сурет) мұғалімдердің Stem әдісі практикалық түрде қолданылуы туралы мәлімет көрсетілген. Сауалнама нәтижесі көрсеткендей, мұғалімдердің 86,6%-ы Stem әдісін өз сабақтарында белгілі бір деңгейде қолданады. Бұл Stem әдістері мұғалімдердің тәжірибесінде өз орнын таба бастағанын көрсетеді. Дегенмен, мұғалімдердің 13,3%-ы мүлдем қолданбайтынын көрсеткен.

Сіз Stem технологиясы туралы хабарыңыз барма?
30 responses

а)

Математика сабағында Stem технологияларын қолданасызба?
30 responses

б)

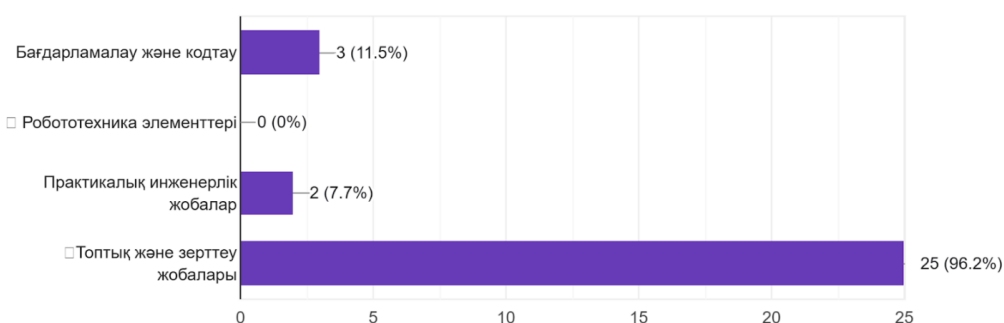
Сурет 5(а,б) – Мұғалімдердің Stem түсінігін білуі мен қолдану жайлы пікірлері

Stem әдістерін тиімді пайдалану үшін мұғалімдер кәсіби деңгейлерін қолдауға мұқтаж екендігін 2-сұрақтың нәтижесі көрсетеді. Демек, Stem әдістерін тиімді пайдалану үшін мұғалімдерге арналған семинарлар мен курстар өткізу қажет. Stem әдістерін оқу бағдарламасына жүйелі түрде енгізу арқылы оларды сабақта жүйелі қолдануға қол жеткізуге болады.

Келесі сұрағымыздың нәтижесінде мұғалімдердің басым бөлігі топтық және зерттеу жобаларын пайдаланатыны көрінеді (сурет 6). Бұл әдіс мұғалімдер арасында кеңінен таралған дәстүрлі әдіс. Ал, робототехника элементтері практикалық түрде мүлдем қолданылмайтынын байқаймыз. Бағдарламалау және практикалық жобалар аз мөлшерде қолданылады.

Егер қолдансаңыз, қандай әдістерді пайдаланасыз?(бірнеше жауап белгілеуге болады)

26 responses

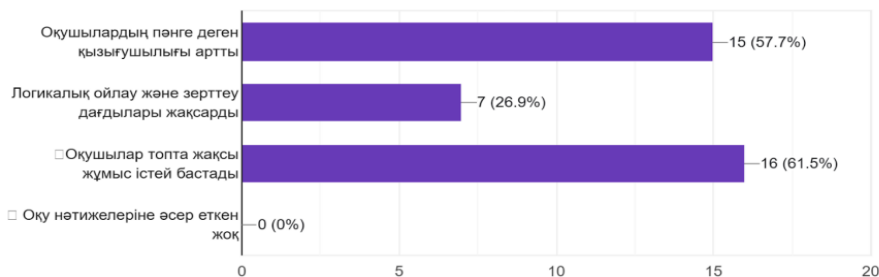
Сурет 6 - Мұғалімдердің сабақ барысында қолданатын Stem әдістері

Мұғалімдерден робототехниканы математикамен қалай байланыстыруға болады деген сұрақ туындауы мүмкін. Робототехника элементтері оқушылардың логикалық ойлауын дамытуға септігін тигізеді. Робототехника мен математиканы байланыстырудың бірнеше жолын атап кетсек болады. Мысалы, робот қозғалысын жоспарлағанда X және Y координаталарын пайдаланады. Оқушылар роботтың бір нүктеден екінші нүктеге жету үшін қандай бұрышпен және қандай жолмен қозғалуы керек екенін есептейді. Жалпы осындай элементтер арқылы сабақ барысында робототехника элементтерін пайдалануға болады.

Келесі диаграммада (сурет 7) мұғалімдердің сабақ барысында Stem әдістерін енгізу қандай нәтижелер бергені туралы мәліметтер көрсетілген. Stem әдістерін сабақ барысында қолдану оқушылардың ынтасын, қызығушылығын арттырып, бірлесіп жұмыс істеу қабілетін арттыратыны байқалады. Сонымен қатар, оқушылардың логикалық қабілетін дамытуға да оң әсерін беретіні көрінеді. Stem әдістерінің оқу нәтижесіне кері әсері болмауы оның маңыздылығын көрсетеді.

STEM технологияларын сабақ барысында енгізу қандай нәтижелер берді? (бірнеше жауап белгілеуге болады)

26 responses

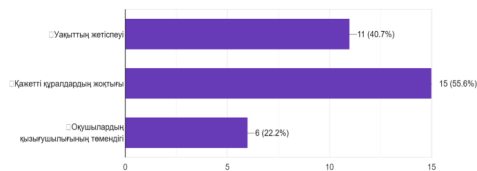
Сурет 7 - Сабақ барысында Stem әдістерінің оқушыларға ықпалы

Келесі сауал нәтижесі бойынша мұғалімдер үшін Stem әдістерін тиімді қолдануда негізгі қиындықтар құрал-жабдықтардың тапшылығы мен уақыттың жетіспеуінде. Сонымен қатар, оқушылардың пәнге деген қызығушылығының төмендігі де әсер етуде. Уақыттың жетіспеушілігі сабақ барысын жоспарлауға кері әсерін тигізеді (8а-сурет).

Stem әдістерін сабақта тиімді пайдалану үшін жақсы материалдық-техникалық базаның болуы қажеттілік. Жақсы базасы бар жерде оқушылардың мүмкіндіктері кең және білімдері жоғары деңгейде болады. Осы мәселеге қатысты мәліметтер 8б-суреттегі диаграммада көрсетілген.

STEM әдістерін қолдануда қандай қиындықтарға кезіктіңіз? (бірнеше жауап белгілеуге болады)

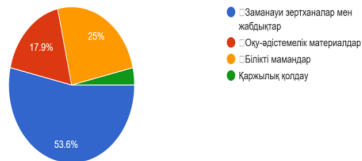
27 responses

а)

STEM технологияларын оқыту үшін мектепте қандай ресурстар жеткіліксіз деп ойлайсыз

28 responses

б)

Сурет 8(а, б) - Мұғалімдердің Stem әдістерін енгізудегі кедергілер

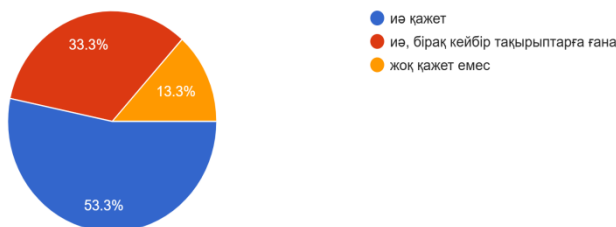
Аталған деректерге сүйенсек, мектептің материалдық-техникалық базасында заманауи зертханалар мен қажетті жабдықтардың болмауы – мұғалімдер үшін STEM әдістерін тиімді енгізуге кедергі келтіретін негізгі фактор болып отыр. Сонымен қатар, оқу-әдістемелік құралдардың жетіспеушілігі де бұл әдісті жүйелі түрде жүзеге асыруға айтарлықтай қиындық туғызады. Тағы бір маңызды мәселе – білікті кадрлардың жеткіліксіздігі. Мұғалімдердің жаңа оқыту әдістерін меңгеруі үшін арнайы курстар мен тренингтерден өтуі бұл олқылықтың орнын толтыруға көмектеседі.

Математика пәні оқушылар үшін ең күрделі пәндердің бірі саналады. Осыған байланысты мұғалімнің негізгі міндеті – оқушылардың пәнге деген

қызығушылығын арттырып, сапалы математикалық білім беру болып табылады. Қазіргі таңда математика сабағында заманауи инновациялық әдістерді қолдану өте өзекті мәселе болып отыр.

Төмендегі диаграммада (9-сурет) осы тақырыпқа қатысты мұғалімдердің пікірлері берілген. Олардың көпшілігі STEM әдістерін математика пәніне кеңінен енгізудің тиімді екенін атап өткен. Ал респонденттердің 13,3%-ы бұл әдісті сабақ барысында қолдану қажет емес деп санайды. Бұл мұғалімдерге STEM технологиялары бойынша кәсіби даярлықтан өту қажет екенін көрсетеді.

STEM технологияларын математика сабақтарында кеңінен енгізу қажет деп ойлайсыз ба?
30 responses

Сурет 9 – Stem әдісінің маңыздылығы

Осылайша, STEM әдістемесі тек білім берумен шектелмей, оқушылардың логикалық, сыни ойлау қабілеттерін, мәселе шешу және зерттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Бұл қабілеттердің барлығы математика сабағында жемісті дамиды. Егер әрбір мұғалім STEM әдісті сабағында тиімді пайдалана алса, жақсы нәтижелерге қол жеткізуі әбден мүмкін.

Қорытынды

Жүргізілген әдеби шолу мен сауалнама нәтижелері көрсеткендей, жоғары сынып оқушылары үшін математика сабақтарында STEM технологияларын қолдану оқу процесін жүйелеуге, сондай-ақ зерттеу дағдыларын дамытуға тиімді әсер етеді. STEM тәсілі елдің болашағы үшін техникалық біліктілігі жоғары мамандарды даярлауға мүмкіндік береді.

Біз зерттеуімізге сүйенсек, STEM технологиясын қолданудың ең маңызды артықшылығы – теорияны тәжірибемен ұштастыру, атап айтқанда, компьютерлік бағдарламаларды қолдану арқылы математиканы тереңірек түсінуге жол ашылады. Алайда сауалнама нәтижелері STEM-нің робототехника мен бағдарламалау салаларында жеткілікті дәрежеде көрініс таппағанын көрсетті. Бұл оқушылардың көпшілігінің робототехникамен айналысуы әлсіз екенін аңғартады.

STEM технологияларын пайдалану оқушылардың жеке дамуына, математикалық модельдеу және инженерлік жобалармен жұмыс істеу қабілеттерінің қалыптасуына ықпал етеді. Жалпы алғанда, STEM білім беру

— жаратылыстану бағытындағы пәндерді, соның ішінде математиканы, оқытудың заманауи тәсілі болып табылады. Алынған деректер жоғары сынып оқушыларына арналған математика сабақтарында STEM технологияларын қолданудың оң нәтижелер беретінін айқын көрсетті. Бұл тәсіл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың ойлау қабілетін, шығармашылық және зерттеушілік дағдыларын дамытуға әсер етеді.

Сонымен қатар, STEM технологияларын қолдану жоғары сынып оқушыларының болашақ кәсіби бағытын таңдауда да маңызды рөл атқарады. Себебі, STEM негізінде алынған білім мен тәжірибе оқушыларға нақты өмірлік жағдайларда логикалық шешім қабылдауға, инженерлік ойлауды меңгеруге және технологиялық жаңалықтарға бейімделуге мүмкіндік береді. Бұл математиканы оқытуда STEM технологияларын қолданудың мәні мен маңызын айқындай отырып, жоғары сынып оқушыларының болашақ мамандыққа саналы түрде дайындалуына септігін тигізеді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2023 жылғы 1 қыркүйектегі «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауы. - Кіру режимі: <https://www.akorda.kz/kz/addresses> [Қаралған күні: 05.12.2024]

[2] Анисимова Т. И., Шатунова О. В., Сабирова Ф. М. STEAM-образование как инновационная технология для Индустрии 4.0 // Научный диалог. – 2018. – №. 11. – С. 322-332.

[3] Rodger W. Bybee. The case for STEM education. Challenges and opportunities. NSTA Press, 2013. - 116 p.

[4] Dorouka P., Papadakis S., Kalogiannakis M. Tablets and apps for promoting robotics, mathematics, STEM education and literacy in early childhood education //International Journal of Mobile Learning and Organisation. – 2020. – Vol. 14. – №. 2. – С. 255-274.

[5] Wang L. H. et al. Effects of digital game-based STEM education on students' learning achievement: A meta-analysis //International Journal of STEM Education. – 2022. – Vol. 9. – №. 1. – С. 26.

[6] Имангалиев Н., Сагадатов Д., Омашева М., и др. Прикладное Исследование. STEM Образование В Казахстане: Текущее состояние и Перспективы развития. (Исследование проведено при поддержке компании «Chevron» в рамках проекта «Караван Знаний») - 2020. -133 с.

[7] Методические рекомендации по внедрению STEM образования. -Астана: Национальная академия образования им. И.Алтынсарина, – 2017. – 162 с.

[8] Абдрахманова Х.К., Кудайбергенова Қ.Б., Йамак Х. Болашақ физика мұғалімдерінің STEM-әдісімен білім беруге дайындығы // Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика». – 2022. – №. 4(108). – Б. 129-137.

[9] Бексұлтан Б.Б., Жаксимаева Ж.М. Цифрлық технологияларды жалпы білім беретін мектептерде қолданудың аспектілері // Абай атындағы “ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы №2 (77) 2025

ҚазҰПУ Хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы, – 2024. – №. 2(82). – Б. 342-352.

[10] Енова И.В., Кабалина А.И., Набатчикова А.С. STEM-технологии как основа реализации проектной деятельности младших школьников // Современное педагогическое образование. – 2023. – №. 11. – С. 46-48.

[11] Казбекова Г.Н., Исмагулова Ж.С. Инновациялық STEM-білім беру тәсілін қалыптастыру // Яссауи университетінің хабаршысы. – 2022. – №3(125). – Б. 200–210.

[12] Бекбауова А.У., Туребаева К.Ж. Оқушының пәнге құштарлығын арттыруда STEM технологиясын қолдану // Абай атындағы ҚазҰПУ-ң Хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2022. – №. 4(76). – Б. 227-229.

[13] Наушабеков Ж.А., Джапашов Н.М., Оспанбеков Е.А. Орта мектеп оқушыларының STEM мансабына көзқарасы // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2022. – Т. 3. – №. 74. – С. 265-272.

[14] Ожибаева З.М., Смагулов Е.Ж., Келдибекова А.О. Мектеп оқушыларына математика пәнін оқытуда STEM тәсілді жүзеге асыру мүмкіндіктері // Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ хабаршысы. Педагогика ғылымдары сериясы. – 2022. – Т. 67. – №. 4. – Б. 118-130.

[15] Дюбо Е.Н. Особенности реализации элементов STEM-образования на уроках математики. Сборник научно-методических работ. - Вып.12. -Донецк:ДонНТУ, - 2021.–269 с.

REFERENCES

[1] Qasym-Zhomart Toqaevtyń 2023 jylǵy 1 qyrkúiektegi «Ádiletti Qazaqstannyń ekonomikalyq baǵdary» atty Qazaqstan halqyna Zholdaýy (Address of Kassym-Jomart Tokayev to the People of Kazakhstan titled ‘The Economic Course of a Just Kazakhstan’ dated September 1, 2023) - Kirurejimi: <https://www.akorda.kz/kz/addresses> [Qaralǵan kúni 05.12.2024][in Kaz]

[2] Anisimova T. I., Shatunova O. V., Sabirova F. M. STEAM-obrazovanie kak innovatsionnaya tekhnologiya dlya Industrii 4.0 (STEAM education as an innovative technology for Industry)// Nauchnyi dialog. – 2018. – №. 11. – С. 322-332. [in Rus]

[3] Rodger W. Bybee. The case for STEM education. Challenges and opportunities. NSTA Press, 2013. - 116 p.

[4] Dorouka P., Papadakis S., Kalogiannakis M. Tablets and apps for promoting robotics, mathematics, STEM education and literacy in early childhood education //International Journal of Mobile Learning and Organisation. – 2020. – Vol. 14. – №. 2. – pp. 255-274.

[5] Wang L. H. et al. Effects of digital game-based STEM education on students’ learning achievement: A meta-analysis //International Journal of STEM Education. – 2022. – Vol. 9. – №. 1. – S. 26.

[6] Imangaliev N., Sagdatova D., Omasheva M., i dr. Prikladnoe Issledovanie. STEM Obrazovanie V Kazakhstane: Tekushchee sostoyanie i Perspektivy razvitiya (Applied Research. STEM Education in Kazakhstan: Current State and Development Prospects) (Issledovanie provedeno pri podderzhke kompanii «Chevron» v ramkakh proekta «Karavan Znaniy») – 2020. – 133 s. [in Rus]

[7] Metodicheskie rekomendatsii po vnedreniyu STEM obrazovaniya (Methodological Recommendations for the Implementation of STEM Education) -Astana: Natsional'naya akademiya obrazovaniya im. I.Altynsarina, – 2017. – 162 s. [in Rus]

[8] Abdrakhmanova Kh.K., Qudaibergenova Q.B., Yamak Kh. Bolashaq fizika muǵalimderiniń STEM-ádisimen bilim berýge daiyndyǵy (Readiness of Future Physics Teachers to Teach Using the STEM Approach) // Vestnik Karagandinskogo universiteta. Seriya «Pedagogika». – 2022. – №. 4(108). – Б. 129-137. [in Kaz]

[9] Beksultan B.B., Zhaksybaeva Zh.M. Tsifrlyq tekhnologiyalardy jalpy bilim беретin mektepterde qoldanudyn aspektileri (Aspects of Using Digital Technologies in General Education Schools) // Abai atyndagy QazÚPU Khabarshysy «Pedagogika ǵylymdary» seriyasy, – 2024. – №. 2(82). – Б. 342-352. [in Kaz]

[10] Enova I.V., Kabalina A.I., Nabatchikova A.S. STEM-tekhnologii kak osnova realizatsii proektnoi deyatel'nosti mladshikh shkol'nikov (STEM Technologies as the Basis for Implementing Project-Based Activities of Primary School Students) //Sovremennoe pedagogicheskoe obrazovanie. – 2023. – №. 11. – Б. 46-48. [in Kaz]

[11] Kazbekova G.N., Ismagulova Zh.S. Innovatsiyalyq STEM-bilim berý tásilin qalyptastyry (Formation of an Innovative STEM Education Approach) // Yassauı universitetiniń khabarshysy. – 2022. – №3(125). – Б. 200–210. [in Kaz]

[12] Bekbauova A.U., Turebaeva K.Zh. Oqushynyń pánge qushtarlyǵyn artyryda STEM tekhnologiyasyn qoldaný (Using STEM Technology to Enhance Student Engagement in Subjects)// Abai atyndagy QazÚPU-ń Khabarshysy «Pedagogika ǵylymdary» seriyasy, – 2022. – №. 4(76). – Б. 227-229. [in Kaz]

[13] Naushabekov Zh.A., Dzhapashov N.M., Ospanbekov E.A. Orta mektep oqushylarynyń STEM mansabyna kózqarasy (Attitudes of Secondary School Students Towards STEM Careers) // Abai atyndagy QazÚPU-niń Khabarshysy «Pedagogika ǵylymdary» seriyasy, – 2022. – Т. 3. – №. 74. – Б. 265-272. [in Kaz]

[14] Ozhibaeva Z.M., Smagulov E.Zh., Keldibekova A.O. Mektep oqushylarynamatematikapáninoqytýdaSTEMtásildi zúzege asyryńmümkindikteri (Opportunities for Implementing the STEM Approach in Teaching Mathematics to School Students) // Abilai khan atyndagy QazHKQ jáne ÁТУ khabarshysy. Pedagogika ǵylymdary seriyasy – 2022. – Т. 67. – №. 4. – Б. 118-130. [in Kaz]

[15] Dyubo E.N. Osobennosti realizatsii elementov STEM-obrazovaniya na urokakh matematiki. (Features of Implementing STEM Education Elements in Mathematics Lessons) Sbornik nauchno-metodicheskikh rabot. –Vyp.12. – Donetsk:DonNTU, – 2021. –269 s. [in Rus]

СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ STEM-ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

Кадирбаева Р. И.¹, *Жотабай Н.М.²

^{1,*2}Южно-Казахстанский педагогический университет имени Өзбекәлі
Жәнібеков Шымкент, Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы применения STEM-технологий в современной системе образования, в частности, в процессе преподавания математики. Основная цель исследования – определить сущность и значимость использования STEM-технологий при обучении математике в старших классах общеобразовательных школ на основе анализа научно-методической литературы. В ходе исследования был проведён анализ научных источников и организовано анкетирование среди учителей и учащихся. Использовались как теоретические, так и эмпирические методы. Полученные данные показали, что STEM-подход способствует систематизации учебного процесса и развитию исследовательских навыков у школьников. Одним из ключевых преимуществ STEM было определено сочетание теоретических знаний с практическими навыками, в частности, использование компьютерных программ способствует более глубокому пониманию математических понятий. STEM-обучение активно использует современные инновационные методики и цифровые технологии, что способствует развитию у школьников навыков работы с новыми технологиями и помогает в профессиональном самоопределении. Вместе с тем, результаты исследования показали, что в рамках уроков математики направления робототехники и программирования недостаточно широко применяются, что указывает на низкий уровень вовлечённости учащихся в эти области. В статье также подчёркивается, что STEM-технологии способствуют личностному развитию школьников, формированию навыков математического моделирования и выполнению инженерных проектов. В целом, STEM представляет собой современный и эффективный метод преподавания естественно-научных дисциплин, в том числе математики. По итогам исследования сделан вывод, что внедрение STEM-технологий в преподавание математики старшеклассникам не только повышает интерес к предмету, но и способствует развитию творческого и критического мышления, а также помогает учащимся осознанно выбрать будущую профессию.

Ключевые слова: STEM-технологии, математика, цифровые технологии, естественные науки, инновационный метод, компетентность, задание, учащиеся

THE ESSENCE AND SIGNIFICANCE OF USING STEM TECHNOLOGIES IN TEACHING MATHEMATICS TO HIGH SCHOOL STUDENTS

Kadirbaeva R. I.¹, *Zhitabay N. M.²

^{1,*2}Professor, South Kazakhstan Pedagogical University named after Uzbekali Zhanibekov, Shymkent, Kazakhstan

Abstract. This article explores the issues related to the use of STEM technologies in the modern education system, particularly in the process of teaching mathematics. The main goal of the study is to identify the essence and significance of using STEM technologies in teaching mathematics to high school students in general education schools, based on the analysis of scientific and methodological literature. The research involved the analysis of academic sources and the conduction of surveys among teachers and students. Both theoretical and empirical methods were employed. The findings reveal that the STEM approach contributes to structuring the educational process and enhancing students' research skills. One of the key advantages of STEM is the integration of theoretical knowledge with practical application, particularly through the use of computer programs, which facilitates a deeper understanding of mathematical concepts. STEM education actively incorporates modern innovative methods and digital technologies, which help students develop skills in working with contemporary tools and support their career orientation. However, the study also showed that areas such as robotics and programming are not sufficiently applied in mathematics lessons, indicating a low level of student involvement in these fields. The article also emphasizes that STEM technologies foster personal development, the ability to engage in mathematical modeling, and the implementation of engineering projects. Overall, STEM is presented as a modern and effective method for teaching natural sciences, including mathematics. The study concludes that incorporating STEM technologies into high school mathematics instruction not only enhances students' interest in the subject but also promotes the development of creative and critical thinking and assists students in making informed career choices.

Key words: STEM technology, mathematics, digital technology, natural sciences, innovative method, competence, task, students

Авторлар туралы мәлімет:

Кадирбаева Роза Изтлеуовна – педагогика ғылымдарының докторы, математика кафедрасының профессоры, Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті; e-mail: roza-1961@mail.ru

Жотабай Нағима – математика кафедрасының 1-курс докторанты, Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті; e-mail: n.zhotabaeva@mail.ru

Информация об авторах:

Кадирбаева Роза Изтлеуовна – доктор педагогических наук, профессор кафедры математики, Южно-Казахстанский педагогический университет имени Өзбекәлі Жәнібеков e-mail: roza-1961@mail.ru

Жотабай Нагима – докторант 1-курса кафедры математики, Южно-Казахстанский педагогический университет имени Өзбекәлі Жәнібеков, n.zhotabaeva@mail.ru

Information about authors:

Kadimbayeva Roza Iztleuovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Mathematics, South Kazakhstan Pedagogical University named after Uzbekali Zhanibekov, e-mail: roza-1961@mail.ru

Zhotabai Nagima – 1st year doctoral student at the Department of Mathematics, South Kazakhstan Pedagogical University named after Uzbekali Zhanibekov; n.zhotabaeva@mail.ru

Мақала түсті: 13 мамыр 2025

UDC 378.016:811.111

IRSTI 16.31.51

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2025.77.2.040>

**THE FEATURES OF USING THE LEARNINGAPPS PLATFORM FOR
DEVELOPING STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE VOCABULARY IN
THE CONTEXT OF THE DIGITAL EDUCATION PARADIGM**

***Temirkhan Zh.¹, Yelubay A.B.², Ibrayeva Zh.K.³**

***^{1,2,3}Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan**

Abstract. The article analyzes the specifics of using the Learning Apps platform in the process of developing a foreign language vocabulary in the context of the digital education paradigm. The authors note the need to create an effective educational trajectory, training and the creation of a unified educational space based on the use of digital educational technologies. The high degree of relevance of digital education is associated with the rapid process of information and knowledge modernization, as well as with the intensification of competition in the labor market and the growth of requirements for the development of modern professional competencies. It is noted that individual technologies in education are effective only when used within a specific model of education, developed taking into account specific tasks, the characteristics of students, their needs and learning conditions. The creation of a single digital educational system in the context of the digital education paradigm and foreign language teaching shows that they have the scientific and pedagogical potential to be leaders in the development, application and dissemination of educational technologies. Their achievements and experience in this area should be used at all stages of education. Such educational institutions have the resources and competences to create online and distance learning courses that will allow many citizens to receive high-quality additional education. The authors conclude that in order to ensure the right of a person to receive education, including the right to learn a foreign language, it is necessary to respond in a timely manner to the changing requirements of the labor market, create an individual educational trajectory, and use modern digital platforms and resources. The methodological basis of the scientific article is empirical and theoretical research methods in the field of digital linguodidactics. The study focuses on the analysis of the organization of foreign language teaching in the context of the digital education paradigm in the context of an educational environment using digital platforms: general scientific and specific scientific methods are widely used - dialectical, comparative analysis, modeling, etc. The creation of a digital educational environment is associated with a high degree of relevance of education, on the one hand, with the rapid process of updating information and knowledge, which creates a strong motivation for their continuous mastery, detailed and application. On the other hand, the increased competition in the labor market and the increasing requirements for the acquisition of modern professional competencies, including foreign language skills, create a strong incentive for education through digital

platforms, which can be successfully implemented in a digital educational environment. The study conducted in this article allows us to conclude that the creation of a digital educational environment using the latest educational technologies creates favorable conditions for digital education throughout life, especially in the context of foreign language learning.

Key words: digital education, language learning, unified educational space, foreign language teaching, digital educational technologies, information and computer technologies, digitalization of the educational process, digital education paradigm

Introduction

One of the key trends of the 21st century is the rapid advancement of information and communication technologies across the world, actively influencing the process of education and upbringing. The implementation of digital technologies in education transforms the scheme of knowledge transfer and the methods of teaching students.

With the progress of information and communication technologies and technical means of communication, particularly computers, the Internet, and mobile devices, the necessity arises for various forms of Internet communication: asynchronous (forums, e-mails, e-mail, wiki, blogs) and synchronous (voice and video conferences, chats), which are successfully applied in modern foreign language education alongside the traditional form of training [1].

The use of the Internet, mobile communication, and digital means in the educational process contributes significantly to the teaching of foreign languages, as well as the construction of an individualized educational trajectory based on problem-based learning, independent educational and cognitive activity and the development of communicative and intercultural competencies.

Pedagogues nowadays continuously apply digital technologies for determining, for instance: various platforms as LearningApps for publication of educational and evaluation materials; MS Teams – for conducting seminars-online consultation, digital services Quizizz and – when preparing and holding interactive quizzes, presentations and surveys; the technique of visualizing thinking for solving creative problems, preparation of presentations, planning; computer programs for generating crosswords online, compilations of test tasks. These digital devices have didactic capabilities in the way they enable interactive processing; they model the processes and phenomena to be studied, they visualize educational information, they can be adapted to the needs and objectives set by the teacher, which leads to more effective-achievement of pedagogical goals.

The necessity for students to engage with advanced digital technologies in learning has been substantiated through research—a survey conducted among high school students [2]—which underscores the growing demand for integrating interactive teaching approaches. These methods not only accelerate the learning process but also emphasize the importance of self-directed study, leveraging digital tools to optimize language acquisition.

Subsequently, this sharp change has profoundly transformed educational environments across the globe, giving rise to what is now referred to as the digital education paradigm. In this paradigm shift, the LearningApps platform has gained popularity as an accessible, interactive, and pedagogically flexible tool for creating engaging learning experiences [3]. Designed to support a variety of educational tasks, LearningApps allows teachers to create multimedia-based, game-like exercises that encourage student participation, immediate feedback, and autonomous learning. For foreign language learners, such tools are invaluable as they help reinforce vocabulary through repetition, contextualization, and meaningful engagement with the material [4].

Vocabulary acquisition has long been recognized as a cornerstone of communicative competence in a second language. According to Nation (2001), knowing a word entails more than its meaning—it includes pronunciation, spelling, grammatical behavior, collocations, frequency, and connotations [5]. Consequently, effective vocabulary instruction must be multifaceted, involving strategies that promote deep processing and retention. Traditional vocabulary teaching methods, however, often fall short in engaging students or in providing the diverse contexts and repetitions necessary for long-term retention. Digital tools like LearningApps offer an opportunity to bridge this gap by leveraging interactive technology to provide multisensory and differentiated learning experiences.

The emergence of the digital education paradigm has placed increasing emphasis on learner autonomy, personalization, and the integration of educational technologies into classroom practices. In line with constructivist theories of learning, digital platforms such as LearningApps encourage students to actively construct knowledge through exploration, problem-solving, and interactive engagement with content. Furthermore, the platform supports teacher creativity and pedagogical flexibility, enabling educators to adapt and customize activities to suit learners' proficiency levels, interests, and learning styles.

Moreover, digital tools align with the preferences and habits of the contemporary generation of learners—often referred to as “digital natives” (Prensky, 2001)—who are accustomed to using technology in nearly all aspects of their daily lives [6]. As such, incorporating platforms like LearningApps into vocabulary instruction not only enhances motivation and interest but also contributes to the development of digital literacy skills that are crucial in the modern world. The platform's user-friendly interface, compatibility with multiple devices, and support for various languages make it particularly suitable for foreign language classrooms, where it can be used for both in-class and remote learning.

Numerous studies have highlighted the potential of gamified learning and digital interactivity in supporting vocabulary acquisition. For example, research by Gonzalez et al. (2020) found that learners exposed to vocabulary through interactive digital tools performed significantly better in vocabulary recall and usage tasks than those who received traditional instruction alone [7]. The LearningApps platform incorporates various types of gamified tasks—matching games, word grids, fill-in-the-blanks, audio-supported quizzes, classification

exercises—that are particularly effective for practicing and reinforcing vocabulary in a non-threatening and engaging environment. The immediate feedback feature also supports metacognitive awareness, allowing students to monitor their own progress and identify areas for improvement.

Another notable feature of LearningApps is its potential for collaborative and communicative learning. Activities can be completed in pairs or small groups, either synchronously or asynchronously, fostering peer interaction and cooperative learning—key components of communicative language teaching [8]. Additionally, teachers can embed LearningApps activities into learning management systems (LMS), websites, or blogs, making them an integral part of blended and hybrid learning models that are increasingly common in modern education.

Despite the numerous benefits associated with digital tools like LearningApps, effective implementation requires pedagogical intentionality and thoughtful integration into the curriculum. Teachers must possess not only digital competence but also a solid understanding of second language acquisition principles and instructional design. Simply adding technology to existing methods does not automatically yield better learning outcomes. As Mishra and Koehler (2006) argue, effective technology integration lies in the intersection of content knowledge, pedagogy, and technology (the TPACK framework) [9]. Therefore, research into the specific features, applications, and impact of platforms like LearningApps is essential for informing evidence-based practice in language education.

This article explores the features of using the LearningApps platform specifically for the development of students' foreign language vocabulary within the broader context of digital education. It aims to examine how the platform supports vocabulary learning, what pedagogical strategies enhance its effectiveness, and what challenges and considerations educators may face in its application. By focusing on practical examples, user experiences, and pedagogical frameworks, the study contributes to the growing body of literature on educational technology and foreign language teaching.

Furthermore, this investigation is situated within a theoretical framework that combines constructivist learning theory, cognitive psychology, and second language acquisition research. The constructivist perspective emphasizes active learner engagement and knowledge construction, while cognitive theories highlight the importance of repetition, association, and retrieval in vocabulary retention. From a second language acquisition standpoint, vocabulary learning is seen as a cumulative and context-dependent process, best supported through exposure, usage, and meaningful practice—all of which can be facilitated through digital tools like LearningApps.

Preliminary surveys and teacher observations indicated that many students exhibited low motivation when it came to developing language skills and information retrieval (IR) competencies through digital tools. An in-depth investigation into the attitudes of school students toward digital learning resources—including administrative systems (such as MS Teams and MS OneDrive), classroom aids (such as MS PowerPoint presentations and Mentimeter), multimedia content

(TED Talks, BBC Learning English), and educational platforms (LearningApps, Quizizz and Kahoot)—highlighted significant challenges. The majority of students struggled to navigate new technologies effectively, showing limited enthusiasm for improving their digital proficiency due to a lack of prior exposure and digital illiteracy. Consequently, survey results and teacher observations pointed to a complex and often contradictory stance among students regarding the role of digital tools in foreign language learning [10].

Concluding abovementioned, in the era of digital transformation, the integration of technology into education has become a necessity rather than an option [4]. However, the effectiveness of digital tools in enhancing students' foreign language acquisition remains underexplored. This study seeks to address this gap by formulating the following hypothesis: the use of digital technologies in English language instruction enhances students' academic performance, engagement, and communication skills more effectively than traditional teaching methods. To test this hypothesis, the study aims to:

1. Assess student engagement with various digital learning tools, including online quizzes, language crosswords, and interactive testing platforms.
2. Compare academic performance between students using digital tools and those relying on traditional methods.
3. Analyze student perceptions of digital learning through survey data, identifying both advantages and challenges.
4. Evaluate the role of digital tools in developing key communicative competencies, such as vocabulary retention, speaking proficiency, and written expression.

In sum, as education continues to evolve in the digital age, the integration of interactive platforms such as LearningApps into foreign language instruction represents not merely a trend but a strategic response to the demands of modern learners and the potential of educational technologies. Understanding the features and pedagogical potential of such platforms is essential for maximizing their impact on vocabulary development and for ensuring that digital innovation leads to meaningful and measurable learning outcomes.

The subsequent sections of this article will delve into the pedagogical principles underlying vocabulary acquisition, provide an overview of the LearningApps platform and its functionalities, present empirical findings or case-based insights from classroom applications, and offer practical recommendations for educators seeking to incorporate this tool into their teaching practice.

Materials and methods

This study aimed to investigate the impact of digital tools on English language learning outcomes for 9th and 10th-grade students at School #31 in the Almaty region of Kazakhstan. A quasi-experimental design was employed, with non-randomized intact classes assigned to either an experimental or control group. This approach was chosen due to practical constraints within the school setting, where existing class groupings could not be altered for ethical and administrative reasons.

A total of 44 students participated in the study, including 22 students in the experimental group (12 female, 10 male) and 22 students in the control group (11 female, 11 male). All students were enrolled in either 9th or 10th grade and ranged in age from 14 to 16 years. Participants were drawn from four intact classes, with two assigned to the experimental condition and two to the control condition. Group equivalence at the outset was confirmed via a pre-test based on A1/A2 CEFR levels.

Randomization was not possible due to institutional constraints; however, the groups were matched in terms of age, gender distribution, and English proficiency level. All students had comparable prior exposure to English and had received instruction from the same English language program in previous years.

To ensure internal validity, both the experimental and control groups were taught by the same English language teacher, who is certified and has over 10 years of teaching experience. The teacher followed an identical curriculum for both groups, covering the same language topics, vocabulary units, and grammar content. Instructional time was also held constant: both groups received three hours of English instruction per week over the course of 15 weeks (one academic semester).

The only instructional variable manipulated was the integration of digital tools in the experimental group. All other factors—including learning objectives, assessment criteria, and classroom management strategies—were kept consistent across the two conditions.

The experimental group received instruction enhanced with various **digital tools** designed to promote interactivity, engagement, and vocabulary retention:

Online Quizzes: Students participated in weekly online quizzes on vocabulary and grammar using the LearningApps and Quizizz platform. Quizzes were designed to be interactive and gamified, providing immediate feedback.

Digital Crosswords: Students completed online crossword puzzles bi-weekly to reinforce vocabulary acquisition. The crosswords were created using online tools and focused on vocabulary from the course curriculum.

Interactive Presentations: Students used digital tools such as PowerPoint and Canva to create and deliver presentations. They received explicit instruction on effective presentation design and delivery.

In contrast, the control group received traditional instruction using:

Teacher-led instruction using textbooks and worksheets.

Traditional quizzes and tests on paper.

Vocabulary and grammar exercises from the textbook.

Students prepared and delivered presentations using traditional methods (e.g., posters, note cards).

Both groups received the same curriculum content and the same amount of instructional time (3 hours per week). The only difference was the integration of digital tools in the experimental group.

The study was carried out in three distinct phases:

Phase 1: Observational Analysis

Throughout the term, data was systematically gathered during the lessons to

evaluate students' performance across various academic tasks. This stage focused on identifying patterns in task completion and student engagement.

Phase 2: Student Survey via Google Forms

At the end of the academic term, an anonymous survey was conducted to assess students' perspectives on assignments. The survey aimed to gather feedback on their experiences and suggestions for enhancing the learning process. Each type of task was analyzed based on students' perceptions and actual performance.

During foreign language classes, students engaged in the following activities:

1. Online Testing via Google forms. Students answered a mix of open-ended, multiple-choice, and sequencing questions, as well as matching exercises.

The number of attempts and time limits were restricted. The grading scale ranged from 1 to 15 points.

2. Language Crossword Exercise using LearningApps. Students had 25 minutes to complete a crossword consisting of 19 terms related to the units covered. The grading scale ranged from 1 to 5 points.

3. Interactive Quiz on Kahoot! This online quiz required students to connect via a computer or smartphone and select answers from 2-4 given options. The student who answered all questions correctly in the shortest time was declared the winner. The grading scale ranged from 1 to 5 points.

4. Presentation Task (MS PowerPoint, Prezi, or Canva). Students prepared and delivered presentations. Evaluations considered content depth, information relevance, presentation structure and speaking skills. The grading scale ranged from 1 to 5 points.

5. Creative Writing Task (Essay Assignment). Optional for students seeking additional points. The grading scale ranged from 1 to 5 points.

Efforts were made to minimize external variables that could affect the results:

All students had access to a school computer lab and were permitted to use personal smartphones or tablets for digital activities under teacher supervision. A brief questionnaire was administered to assess students' digital literacy levels, ensuring that all participants in the experimental group had a basic ability to operate the required platforms. The teacher provided a training session during the first week on how to use the digital tools (LearningApps, Quizizz, Kahoot!, Canva, etc.).

To address differences in home access to technology, all digital tasks were completed during class time. Potential motivational differences were monitored informally through classroom observations, which were recorded in weekly teacher logs. No significant behavioral differences in engagement or participation were noted between the two groups prior to the intervention.

We used the following data analysis methods:

- Descriptive Statistics: We calculated means and standard deviations for pre-test, mid-term, and post-test scores for both groups.

- Independent Samples t-tests: We used independent samples t-tests to compare the pre-test scores of the experimental and control groups to ensure that

there were no significant differences in their baseline English proficiency. We also used t-tests to compare the post-test scores of the two groups to determine the effect of the intervention.

- Paired Samples t-tests: We used paired samples t-tests to compare the pre-test and post-test scores within each group to measure individual improvement over time.
- Correlation Analysis: We used correlation analysis to examine the relationship between student engagement (Quizizz participation) and their post-test scores in the experimental group.

We used SPSS software to analyze the data. The significance level was set at $p < 0.05$.

Results and discussion

Quantitative results. The research focused on two cohorts of 9th and 10th-grade students at school number 31, enrolled in the General Education Curriculum without a focus on English language learning. These groups consisted of 27 and 17 students, respectively (Table 1).

Interaction between students and instructors occurs through remote technologies, ensuring that all educational materials, including assignments, teacher feedback are accessible 24/7 via the Google platform.

Table 1 - Student achievement across various assignment formats

Parameter	Tests	Language crossword	Essay	Quiz	Report with presentation
Count of students who successfully completed the assignment	26(96%)	23(85%)	17(63%)	24(89%)	14(52%)
Men	11	9	6	7	5
Women	15	14	11	11	9
Average score for the assignment in the group	12.68	4.50	4.08	4.28	3.97
Average score for the task among men	11.74	4.34	3.97	4.22	4.14
Average score for the task for women	13.37	4.61	4.14	4.31	3.87
Average score	84.5	90.0	81.6	85.6	79.3

Table 2 - Student achievement across various assignment formats

Parameter	Tests	Language cross-word	Essay	Quiz	Report with presentation
Count of students who successfully completed the assignment	26(96%)	23(85%)	17(63%)	24(89%)	14(52%)
Men	6	6	5	6	6
Women	10	6	6	8	7
Average score for the assignment in the group	11.78	4.63	4.09	4.19	3.84

Average score for the task among men	9.42	4.53	4.06	4.16	3.72
Average score for the task for women	13.20	4.72	4.12	4.21	3.94
Average score	78.6	92.0	81.8	83.8	76.3

Prior to the intervention, an independent samples t-test was conducted to compare the pre-test scores of the experimental and control groups. The results indicated that there was no statistically significant difference between the two groups in their baseline English proficiency ($t(42) = 0.85$, $p = 0.40$). This confirms that the two groups were equivalent at the start of the study.

Students in both groups demonstrated the highest success rate in the “Language Crossword” task, with completion rates exceeding 90%. This is likely due to the selection of vocabulary that is commonly encountered in everyday media.

Conversely, the weakest performance was recorded in the “Report with Presentation” task, where students scored an average of 3.97 and 3.84 out of 5, respectively. To comprehensively evaluate the impact of digital technologies on students' academic performance and engagement, we applied a combination of descriptive statistics, t-tests, and correlation analysis to the collected data.

Firstly, we calculated the mean scores and standard deviations for each task type to identify performance trends and assess score variability. The highest average scores were recorded in the language crossword task ($M = 4.57$, $SD = 0.61$), indicating strong vocabulary retention benefits. This suggests that incorporating game-based learning techniques into foreign language instruction can be an effective pedagogical strategy. To maximize the benefits of digital crosswords, instructors should integrate customized vocabulary-building exercises into their curricula, ensuring that tasks align with students' academic needs. Additionally, self-correcting digital crossword tools should be utilized within learning management systems, allowing students to reinforce their knowledge through independent practice. Conversely, the presentation task ($M = 3.84$, $SD = 0.74$) showed the weakest performance, suggesting that students may struggle with spoken communication despite digital support. This finding suggests that while digital platforms facilitate visual content creation, they do not necessarily enhance students' ability to communicate effectively in spoken English. To address this issue, structured training on digital presentation techniques should be incorporated into language courses, with an emphasis on content organization, slide design, and audience engagement strategies. Furthermore, teachers should implement peer review sessions that provide students with opportunities to refine their presentation skills before final assessments. Schools should also consider offering specialized workshops on effective use of digital tools such as PowerPoint, Prezi, and Canva, helping students minimize cognitive overload and improve the clarity of their presentations.

Student perceptions. To determine whether digital tools significantly impacted student learning, we conducted an independent samples t-test comparing the mean performance of students engaging with digital tools and those using

traditional methods. The results revealed a statistically significant improvement ($p < 0.05$) in students who utilized digital learning tools, particularly in tasks such as online quizzes and crossword-based vocabulary exercises. The results indicate that students who engaged with digital learning tools performed significantly better than those relying on traditional methods, particularly in tasks such as online quizzes and crossword-based vocabulary exercises. This finding reinforces the effectiveness of interactive digital platforms in enhancing student engagement and knowledge retention. Given this evidence, educators should prioritize the integration of real-time assessment tools within their teaching practices. Platforms such as LearningApps, Kahoot!, Quizizz should be systematically incorporated into course curricula to provide students with immediate feedback and opportunities for self-assessment.

Table 3 - t-test Results for Post-test Scores

Groups Compared	t-value	df	p-value
Experimental vs. Control	3.12	42	0.003

We further examined the relationship between students' engagement with digital tools and their overall academic performance using Pearson correlation analysis. The findings demonstrated a moderate positive correlation ($r = 0.48$, $p < 0.05$), indicating that students who actively participated in digital learning activities performed better in language-related tasks. The correlation suggests that increased engagement with digital tools is moderately associated with higher academic performance. However, it is important to acknowledge that while digital tools can enhance learning outcomes, they do not act as a sole determinant of success. Other factors, including students' digital literacy, self-regulation skills, and prior academic background, may influence performance variability. Therefore, schools should implement digital literacy training programs to ensure that students develop the necessary competencies for effective engagement with technology-enhanced learning environments. Additionally, teachers should adopt a blended learning approach, combining digital and traditional teaching methods to accommodate diverse learning styles and maximize instructional effectiveness.

Table 4 - Descriptive Statistics for Pre-test and Post-test Scores

Group	Test	Mean	SD
Experimental	Pre-test	65.4	7.8
	Post-test	78.5	8.2
Control	Pre-test	64.9	8.5
	Post-test	71.2	9.1

Student perceptions were analyzed based on survey responses collected through a Likert-scale questionnaire. The results indicated that 78% of students agreed that digital tools enhanced their learning experience, while 63% found digital tasks more engaging than traditional methods. However, 32% of students expressed difficulties in adapting to digital assessments, highlighting a potential

challenge in digital literacy, pointing to potential barriers related to technological accessibility and digital competence. These findings highlight the need for a more structured approach to integrating digital learning tools, ensuring that all students—regardless of their prior experience with technology—can effectively benefit from digital education.

Overall, female students outperformed their male counterparts across all types of academic tasks, a trend observed both within individual groups and the entire sample. However, some male students demonstrated knowledge levels well above average. Stronger groups generally handled all tasks more effectively. When widespread difficulties emerged, it often pointed to either gaps in the teaching methodology for specific topics or flaws in the grading criteria.

The statistically significant t-test results support the hypothesis that interactive digital tools contribute positively to language learning outcomes. The correlation analysis further confirms that higher engagement with digital platforms leads to improved academic performance. However, the variability in student performance suggests that individual digital literacy levels may influence learning effectiveness.

These findings provide quantitative evidence for the effectiveness of digital technologies in foreign language instruction. The findings of this study align with broader theoretical frameworks in digital education, providing deeper insight into how digital tools influence foreign language learning.

Theoretical discussion. One of the key observations in this study is that digital tools, particularly interactive quizzes and crosswords, significantly improved vocabulary retention. This aligns with Vygotsky's Constructivist Learning Theory, which emphasizes the importance of interactive and socially mediated learning. The use of platforms such as Kahoot! and online crosswords provides scaffolding that supports students in the Zone of Proximal Development (ZPD), allowing them to build their language proficiency through structured digital interactions. Digital crosswords encourage active recall, a well-established cognitive mechanism for strengthening memory.

At the same time, the challenges observed in presentation tasks suggest potential cognitive overload, which can be explained through Sweller's Cognitive Load Theory [14]. The theory states that when students are presented with excessive or unstructured information, their ability to process and retain knowledge decreases. This is particularly relevant in tasks requiring both verbal and visual processing, such as presentations, where some students struggled with organization and fluency. To address this, educators should implement explicit training on digital presentation skills, focusing on effective slide design, concise content delivery, and strategies for audience engagement. Additionally, structured peer feedback mechanisms should be introduced to help students refine their presentation techniques in a collaborative and low-stakes environment.

Additionally, student engagement levels with digital tools varied depending on their digital literacy and motivation, which aligns with Self-Determination Theory [23]. This theory highlights that intrinsic motivation is driven by three psychological needs: autonomy, competence, and relatedness. The survey results

revealed that students who were more confident in using digital tools showed higher engagement and better performance. Conversely, those with limited digital literacy reported frustration and lower motivation, indicating that technology integration in language learning must be tailored to different proficiency levels to ensure inclusivity and effectiveness.

These theoretical perspectives reinforce the study's findings, demonstrating that while digital tools enhance language learning outcomes, their effectiveness depends on structured implementation, cognitive processing limitations, and individual motivation factors. Future research should explore how adaptive digital platforms can provide personalized learning experiences, ensuring that all students benefit from technological advancements in education.

Limitations and implications. It is also important that several limitations must be acknowledged:

The study was conducted within a single school setting, which may limit the generalizability of results.

A larger sample size and longitudinal analysis would be necessary to confirm these trends across diverse learner populations.

Future research should explore the role of specific digital tools in developing different linguistic skills, such as listening, writing, and grammar acquisition.

By integrating these statistical analyses, we strengthen the argument that digital tools enhance both engagement and learning outcomes in foreign language education, reinforcing the necessity for their structured implementation in school curricula.

Conclusion

The findings of this study highlight the significant role of digital technologies in enhancing foreign language acquisition. The integration of digital tools such as LearningApps, Kahoot!, Quizizz, and digital crosswords has been shown to positively impact student engagement, vocabulary retention, and overall academic performance. The statistical analysis ($p < 0.05$, $r = 0.48$) confirms a moderate positive correlation between digital tool usage and learning outcomes, reinforcing the effectiveness of interactive learning environments.

Despite these advantages, the study also reveals certain challenges. The weakest performance was observed in presentation tasks ($M = 3.84$, $SD = 0.74$), suggesting difficulties in structuring and delivering oral presentations. This aligns with Cognitive Load Theory, which posits that excessive cognitive demands can hinder effective learning. Addressing this issue requires structured training in digital presentation techniques, focusing on content organization, slide design, and verbal delivery skills [14].

Additionally, the survey data indicates that while 78% of students found digital tools beneficial, 32% reported difficulties adapting to digital assessments, pointing to gaps in digital literacy and technological preparedness. These findings align with Self-Determination Theory, which highlights the need for tailored digital learning strategies that accommodate varying levels of technological competence.

Given these insights, the following pedagogical recommendations can be made:

Enhancing digital literacy – schools should introduce mandatory digital literacy training to equip students with the necessary skills for effective technology use, particularly in rural areas.

Structured implementation of digital tools – educators should strategically integrate interactive digital tools in a way that supports cognitive learning principles and minimizes overload.

Targeted support for presentation skills – specialized workshops on digital communication and public speaking should be included in the curriculum to improve students' oral proficiency and confidence.

Blended learning approaches – a hybrid model combining traditional and digital methods should be adopted to cater to diverse learning styles and ensure accessibility.

Obviously, because of the reason that this study provides quantitative evidence for the effectiveness of digital tools, several limitations must be acknowledged. The research was conducted within a single school setting, which may limit the generalizability of results. Additionally, a larger sample size and longitudinal studies would be beneficial to further explore the long-term impact of digital tools on different linguistic competencies, including listening and writing skills.

In the era of digital transformation, integrating technology-driven pedagogical methods is no longer an option but a necessity. However, to maximize its potential, educators must adopt a structured and student-centered approach, ensuring that digital tools are implemented in ways that enhance learning efficiency, engagement, and communicative competence. Future research should focus on adaptive digital learning models, which personalize instruction based on student proficiency levels, ensuring equitable access to technology-enhanced education.

REFERENCES

[1] Chernyaev I.V., Sorokovykh G. V. Didactic, functions and properties of the use of digital tec[1] Chernyaev I.V., Sorokovykh G. V. Didactic, functions and properties of the use of digital technologies in the implementation of the intercultural component in foreign language teaching countries language // European Social Science Journal. - 2017. - No. 6. - P. 428–436

[2] Sarzhanova G.B., Balgabayeva A.E., Serikbayeva N.B. The use of digital technologies in the classroom while teaching english: psychological and pedagogical aspects // Bulletin of Ablai Khan KazUIR and WL. Series «Pedagogical sciences». - 2024. – No 2 (73). – P. 429–444.

[3] Believers and N.P. Expectations and the students' requirements for the learning process and mastery of a professional foreign language in the era of digitalization // Self-government-flaxie. - 2019. - Vol. 2. - No. 4 (117). - pp. 320–323.

[4] Klimova, B., Pikhart, M.. Cognitive and affective benefits of digital technologies in learning foreign languages. Education and Information Technologies. – 2020. – 25. - P. 5911–5921.

[5] Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 477 p.

[6] Prensky M. Digital natives, digital immigrants // On the Horizon. — 2001. — Vol. 9, No. 5. — P. 1–6.

[7] González, M., López, J., & Martínez, R. (2020). Digital tools in language learning: Enhancing vocabulary acquisition through interactive platforms. ||Educational Technology. – 2020. - 15(3). – p 45–60.

[8] Dudeney G., Hockly N., Pegrum M. Digital literacies: Research and resources in language teaching. - Pearson Education, 2013. - 256 p.

[9] Mayer R. E. Multimedia Learning. 2nd ed. - Cambridge University Press, 2009. - 308 p.

[10] Abdykhalykova A. M., Kenzhetai A., Abdenova Zh. Teaching English with the help of crosswords // Bulletin of Science and Education. - 2017. - T. 1, No. 3 (27). - pp. 99–102.

[11] Godwin-Jones R. Using mobile technology to develop language skills and cultural understanding // Language Learning & Technology. - 2018. - Vol. 22, No. 3. - P. 3–17.

[12] Chen, X., & Yang, L. (2023). Gamified digital flashcards and spaced repetition systems in vocabulary learning: A quasi-experimental study. Interactive Learning Environments. - Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/10494820.2023.2179057> [Date of access: 19.09.2024]

[13] Vygotsky L. S. Mind in society: The development of higher psychological processes. - Harvard University Press, 1978. - 159 p.

[14] Schmitt, N. Vocabulary in language teaching (2nd ed.). - Cambridge University Press, 2020.

[15] Zou, D., & Li, P. Smart learning environments and mnemonic strategies for vocabulary instruction in secondary schools. Smart Learning Environments. – 2023. - 10(1), 12. – p. 78-84.

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ПАРАДИГМАСЫ КОНТЕКСТІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЕТ ТІЛІНЕН СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМУДА LEARNING APPS ПЛАТФОРМАСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

*Темірхан Ж.¹, Елубай А.Б.², Ибраева Ж.К.³

*^{1,2,3}Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада цифрлық білім беру парадигмасы контекстінде шет тілінен сөздік қорын дамыту процесінде Learning Apps платформасын қолданудың ерекшелігі талданады. Авторлар тиімді білім беру траекториясын құруға, оқытуға және цифрлық білім беру технологияларын қолдануға негізделген бірыңғай білім беру кеңістігін құру қажеттілігін атап өтеді. Цифрлық білім берудің өзектілігінің жоғары дәрежесі ақпарат пен білімді жаңартудың жылдам үдерісімен, сондай-ақ еңбек нарығындағы бәсекелестіктің күшеюімен және қазіргі заманғы кәсіби құзыреттіліктерді игеруге қойылатын талаптардың өсуімен байланысты. Оқытудағы жекелеген технологиялар нақты міндеттерді, оқушылардың ерекшеліктерін, олардың қажеттіліктері мен оқу жағдайларын ескере отырып әзірленген оқытудың белгілі бір моделі шеңберінде қолданылған

жағдайда ғана тиімді болатындығы атап өтіледі. Цифрлық білім беру парадигмасы және шет тілін оқыту контекстінде бірыңғай білім беру цифрлық жүйесін құру білім беру технологияларын әзірлеуде, қолдануда және таратуда көшбасшы болуы керек олардың ғылыми және педагогикалық әлеуеті бар орта екенін көрсетеді. Олардың осы саладағы жетістіктері мен тәжірибесін оқытудың барлық кезеңдерінде пайдалану қажет. Мұндай оқу орындарында көптеген азаматтарға сапалы қосымша білім алуға мүмкіндік беретін онлайн және қашықтықтан оқыту курстарын құру үшін ресурстар мен құзыреттер бар. Авторлар адамның білім алу, оның ішінде шет тілін үйрену құқығын қамтамасыз ету үшін еңбек нарығының өзгеріп отыратын талаптарына уақтылы жауап беру, жеке білім беру траекториясын құру, заманауи цифрлық платформалар мен ресурстарды пайдалану қажет деген қорытындыға келеді. Ғылыми мақаланың әдіснамалық негізі цифрлық лингводидактика саласындағы эмпирикалық және теориялық зерттеу әдістері болып табылады. Зерттеуде цифрлық білім беру парадигмасы контекстінде сандық платформалар арқылы білім беру ортасы жағдайында шет тілдерін оқытуды ұйымдастыруды талдау маңызды орын алады: жалпы ғылыми және жеке ғылыми әдістер кеңінен қолданылады – диалектикалық, салыстырмалы талдау, модельдеу және басқалар. Цифрлық білім беру ортасын құру білім берудің өзектілігінің жоғары дәрежесі, бір жағынан, ақпарат пен білімді жаңартудың жылдам процесімен байланысты, бұл оларды үздіксіз игеруге, егжей-тегжейлі және қолдануға күшті мотивация тудырады. Екінші жағынан, еңбек нарығындағы бәсекелестіктің күшеюі және заманауи кәсіби құзыреттіліктерді, соның ішінде шет тілін меңгеруді меңгеруге қойылатын талаптардың артуы цифрлық білім беру ортасында сәтті жүзеге асырылуы мүмкінсандық платформалар арқылы білім беру үшін күшті ынталандыруды тудырады. Осы мақалада жүргізілген зерттеу соңғы білім беру технологияларын пайдалана отырып, цифрлық білім беру ортасын құру өмір бойы, атап айтқанда, шет тілін үйрену контекстінде цифрлық білім беру үшін қолайлы жағдайлар жасайды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: цифрлық білім беру, тіл үйрену, бірыңғай білім беру кеңістігі, шет тілін оқыту, цифрлық білім беру технологиялары, ақпараттық компьютерлік технологиялар, білім беру процесін цифрландыру, цифрлық білім беру парадигмасы

СПЕЦИФИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЛАТФОРМЫ LEARNING APPS В РАЗВИТИИ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА УЧАЩИХСЯ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В КОНТЕКСТЕ ПАРАДИГМЫ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

*Темірхан Ж.¹, Елубай А.Б.², Ибраева Ж.К.³

*^{1,2,3}Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье анализируется специфика использования платформы Learning Apps в процессе развития словарного запаса по

иностранному языку в контексте парадигмы цифрового образования. Авторы отмечают необходимость создания единого образовательного пространства, основанного на построении эффективной образовательной траектории, обучении и использовании образовательных технологий. Высокая степень актуальности цифрового образования обусловлена быстрым процессом обновления информации и знаний, а также усилением конкуренции на рынке труда и ростом требований к овладению современными профессиональными компетенциями. Отмечается, что отдельные технологии в обучении эффективны только в том случае, если они используются в рамках определенной модели обучения, разработанной с учетом конкретных задач, особенностей учащихся, их потребностей и условий обучения. Парадигма цифрового образования и создание единой образовательной цифровой системы в контексте обучения иностранному языку показывают, что они представляют собой среду с научным и педагогическим потенциалом, которая должна быть лидером в разработке, применении и распространении образовательных технологий. Их достижения и опыт в этой области необходимо использовать на всех этапах обучения. Такие учебные заведения обладают ресурсами и компетенциями для создания онлайн-курсов и курсов дистанционного обучения, которые позволяют многим гражданам получать качественное дополнительное образование. Авторы приходят к выводу, что для обеспечения права человека на непрерывное образование, в том числе изучение иностранного языка, необходимо своевременно реагировать на меняющиеся требования рынка труда, выстраивать индивидуальную образовательную траекторию, использовать современные цифровые платформы и ресурсы. Методологической основой научной статьи являются эмпирические и теоретические методы исследования в области цифровой лингводидактики. Важное место в исследовании занимает анализ организации обучения иностранным языкам в условиях цифровой образовательной среды в контексте парадигмы непрерывного образования. При этом широко используются общенаучные и частные научные методы – диалектический, сравнительный анализ, моделирование и другие. Создание цифровой образовательной среды высокая степень актуальности образования, с одной стороны, связана с быстрым процессом обновления информации и знаний, что создает сильную мотивацию для их непрерывного усвоения, детализации и применения. С другой стороны, усиление конкуренции на рынке труда и повышение требований к овладению современными профессиональными компетенциями, включая владение иностранным языком, создают сильный стимул для цифрового образования, которое может быть успешно реализовано в среде цифрового образования. Обсуждение и заключение. Исследование, проведенное в этой статье, позволяет сделать вывод, что создание цифровой образовательной среды с использованием новейших образовательных технологий создает благоприятные условия для непрерывного образования на протяжении всей жизни, в частности, в контексте изучения иностранного языка.

Ключевые слова: цифровое образование, изучение языка, единое образовательное пространство, обучение иностранным языкам, цифровые образовательные технологии, информационно-компьютерные технологии, цифровизация образовательного процесса, парадигма цифрового образования

Information about authors:

Temirkhan Zhansaya – doctoral student, Al-Farabi Kazakh National University, e-mail: zhansayatemirkhan@gmail.com

Yelubay Aisultan Baurzhanuly – doctoral student, Al-Farabi Kazakh National University, e-mail: elubai17s@gmail.com

Ibrayeva Zhanar Kulmatovna – Doctor of Philology, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, e-mail: zhanar.kulmat@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Темірхан Жансая – докторант, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, e-mail: zhansayatemirkhan@gmail.com

Елубай Айсұлтан Бауржанұлы – докторант, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, e-mail: elubai17s@gmail.com

Ибраева Жанар Құлматқызы – филология ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, e-mail: zhanar.kulmat@gmail.com

Сведения об авторах:

Темирхан Жансая – докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, e-mail: zhansayatemirkhan@gmail.com

Елубай Айсұлтан Бауржанұлы – докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, e-mail: elubai17s@gmail.com

Ибраева Жанар Кулматовна – доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, e-mail: zhanar.kulmat@gmail.com

Received: March 18, 2025

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ»

BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series «PEDAGOGICAL SCIENCES»

2 (77) 2025
ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)
pedagogika.bulletin@ablaikhan.kz

«Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ» АҚ «Полилингва» баспасында басылып шықты
«Баспа авторлық құқық материалдарының мазмұнына және фактілерді
жариялауға байланысты кепілдіктер бермейді, мақалалар нәтижелері
туралы деректер және басқа ақпараттар туралы мәліметке жауапты емес»

Отпечатано в издательстве «Полилингва» АО «КазУМОиМЯ имени Абылай хана»
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов и не
предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Ответственный за выпуск журнала
директор издательства:
Б.А. Есенғалиева

Технический редактор,
компьютерная верстка:
Б.С. Кынырбеков

Подписано в печать 27.06.2025 г.
Формат 70х90 1/8. Объем 85.5 п.л.
Заказ № 3562. Тираж 300 экз.

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 24-18
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru